DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Seyyid Kutub

FÎ ZILÂL-İL KUR'AN

في ظلال القرآن

سيّد قطب

1

Duzenleyen.bilginDK
2018-08-03

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dünya Yayınları

Prof. Seyyid Kutub

Seyyid Kutub 1906 yılında, Mısır'ın Asyot kasabasında doğdu. Aile içi dini eğitimin yoğunluğunda yetişti. Temiz ahlâkı ve zekâsıyla dikkati çeken bu büyük şahsiyet, orta-lise tahsilini yerleştikleri Kahire'de Ezher Üniversitesi'nde yaptı. Daha sonra Darü'l-Ulum Fakültesi'ni bitirdi. 1933'te aynı okula edebiyat hocası olarak tayin edildi. Yazılarında edebi sadelik, fikri derinlik hakimdi. Yeni Fikir adında bir dergi çıkarmaya başladı. Sosyalizm, Kapitalizm gibi cahilî değerler ve cahilî yönetime ilişkin tenkidleri içeren ateşli yazılarına son verdirmek için Amerikan eğitim ve öğretimini incelemek gerekçesiyle Amerika'ya gönderilen Kutub, 1950 yılında Amerika'dan döndü. Ancak İslamî değerler konusunda daha bir bilenmiş olarak.

1946'da başlayıp, çoğunu zindanda yazdığı Fi Zilâl il-Kur'an hariç otuzbeş eserinde; unutulmuş, çarpıtılmış İslamî kavramların aslına parmak basmıştır. Ve şehadetinden (29 Ağustos 1966) 14 yıl önce yazdığı şu mısraları, yaşayarak doğrulamıştır:

"Kalem sahibi kimseler, birçok büyük işler yapabilirler. Ancak; fikirlerinin yaşaması pahasına kendilerini feda etmeleri şartıyla... HAKK bildikleri şeyin Hakk olduğunu fütur etmeden söyleyip, gerekirse bu uğurda başlarını vermeleri şartıyla..."

Bu eser, Dar'uş-Şuruk tarafından yayımlanan ve 1980 yılında, 9 kez basılan nüshasından çevrilmiştir.

DÜNYA YAYINCILIK, P.K. 9 Edirnekapı-İst. Tel: 523 19 09

Baskı, Elvan Ofset - Cilt, Kurtuluş - İstanbul, 1991

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çeviri:
Salih Uçan
Vahdettin İnce

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bismillâhirrahmanirrahim

"Fizilâl-il Kur'an"..;

Yazarın ruhu ile, düşüncesi ile, bilinci ile, kısacası tüm varlığı ile an-be-an, düşünce düşünce ve kelime kelime yaşadığı ve iman alemindeki canlı deneyimlerinin özünü satırlarına işlediği eser...

Artık bu eserin; para kazanma peşinde koşan bir tüccardan ziyade düşünce yayan bir kişi olduğunun bilincinde olan; düşünce yaymanın yüce bir görev olduğunu, fırsat kollayan bir vurgunculuk olmadığını bilen, güvenilir bir yayıncının elinde hak ettiği tabii konuma kavuşmasının zamanı geldi.

O halde, gayrı meşru baskılar arasında geçen uzun ve maceralı bir yolculuğun arkasından Dar-uş Şuruk yayınevinin hazırlayıp sunduğu bu meşru baskı, bu yeni görünümü içinde, yeryüzündeki şu gelip-geçici yolculuğumuzda, eserin şehid yazarına tarafımızdan sunulmuş bir saygı vesilesi olsun.

Muhammed KUTUB

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



MUKADDİME
Seyyid Kutub

Bismillâhirrahmanirrahim

Fizılâl-il Kur'an

Kur'an'ın gölgesi altında yaşamak nimettir. Sadece onu tadanın bilebileceği bir nimet. İnsan ömrünü yücelten, onurlu kılan ve arındıran bir nimet.

Allah'a hamdolsun ki, ömrümün bir bölümünü Kur'an'ın gölgesi altında yaşama imkânını bağışladı. Bu dönemde hayatımın o güne kadarki bölümünde hiç tatmamış olduğum bir nimetin hazzını duydum. İnsan ömrünü yücelten, onurlu kılan ve arındıran nimetin hazzını...

Bu dönemi şu Kur'an'ın cümleleri aracılığıyla bana seslenen yüce Allah'ın sözlerini kulaklarımda işiterek yaşadım. Ben ki, basit ve küçük bir kulum.. İnsan için bundan daha yüce bir onurlandırma, insan ömrüne şu Kur'an'ın kazandırdığı yücelikten daha üstün bir yücelik, kerem sahibi yaratıcının insana sunacağı bundan daha yüksek bir derece düşünülebilir mi?

Hayatımın Kur'an'ın gölgesi altında geçen dönemindeki düşüncelerime göre, yeryüzünde son çırpınışlarını yaşayan cahiliye uygarlığı, bu uygarlığın tutkunlarının basit ve komik amaçları, üstelik gerçekte sınırlı ve cüz'i olan bilgileri ve düşünceleriyle övünüp böbürlenmeleri acınacak ve aynı zamanda da bulunduğum yüksek seviye gereği tepeden bakılacak bir durumdu. Tıpkı yetişkin yaşta bir insanın çocukların oyunlarına, çocukça hareketlerine ve kırık-dökük konuşma girişimlerine baktığı gibi. Onları seyrederken hayret ediyorum. Ne oluyor şu insanlara? Ne oluyor da mikrop yuvası bir bataklığın derinliklerine gömülüp giderken şu yüce çağrıya; insan hayatını yücelten, onurlandıran ve arındıran çağrıya kulak vermiyorlar?

Hayatımın Kur'an'ın gölgesi altında geçen bu dönemini, varlık alemine ilişkin şu kapsamlı, yetkin, yüksek düzeyli saf düşünceyi; tüm evrenin ve insan varoluşunun amacına ilişkin şu düşünce sistemini doya doya özümleyerek yaşadım. Bu düşünce sistemini, insanlığın doğuda, batıda, kuzeyde ve güneyde etkisi altında yaşadığı cahiliye düşünceleriyle karşılaştırdım ve içimden şu soruyu sordum: Nasıl oluyor da insanlık, önünde temiz bir yeşil ova, yüksek seviyeli bir alan ve parlak ışık dururken bu kokuşmuş bataklıkta, bu çamur dehlizlerinde ve bu koyu karanlıkta yaşayabiliyor?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hayatımın Kur'an'ın gölgesi altında geçen bu dönemini, insanın, yüce Allah'ın isteğine uygun hareketiyle yine O'nun tarafından yaratılan şu evrenin hareketi arasındaki çarpıcı ahengi hissederek yaşadım. Bunun yanısıra evrenin kanunlarına ters düşen insanlığın sıkıntı dolu bocalayışını, dışardan empoze edilen bozuk ve zararlı öğretiler ile yaratılış mayasını oluşturan fıtrî yapısı arasındaki çatışmayı gözledim ve arkasından kendi kendime şöyle dedim; "Hangi alçak şeytandır ki, insanı kendi adımları ile bu cehenneme doğru güdüyor?"

Yazık şu Allah'ın kullarına..!

Hayatımın Kur'an'ın gölgesi altında geçen bu dönemini, varlık bütününün, dış görüntüsünden çok daha büyük olduğunu, hem gerçek mahiyeti ve hem de boyutlarının sayısı bakımından göründüğünden daha büyük olduğunu gördüm. Varlık bütünü, gayb alemi ile görüntüler aleminin birleşmesinden oluşur, sadece görünen alemden ibaret değildir. Varlık bütünü dünya ile Ahiretin birleşmesinden oluşur, sırf şu dünyadan ibaret değildir. İnsanlığın gelişimi, bu kesintisiz nehir yatağının kıvrımlarında sürekli akıp giden bir nehir gibidir. Ölüm, bu yolculuğun sonu değildir, sadece yolun belirli bir konaklama noktasıdır. İnsanın bu dünyada elde ettiği sonuçlar, asıl payının tümü değil, bu payın sadece bir bölümüdür. Payının burada elde edemediği bölümünü orada kesinlikle elde edecektir. Buna göre, herhangi bir haksızlık, aldatılma, kayba uğrama sözkonusu değildir.

Üstelik insan yolculuğunun bu gezegenin yüzeyinde geçen bölümü, canlı ve aşina bir evrende, dost ve müşfik bir alemde gerçekleşen bir yolculuktur. Dışardan etki alan ve bu etkilere karşılık veren, diri, mümin ruhun saygıyla yöneldiği tek Yaradan'a yönelen bir evrendir bu:

"Göklerde ve yeryüzündeki tüm varlıklar ile bunların gölgeleri, sabah akşam, ister istemez Allah'a secde ederler."[1]

"Yedi gök ile yer ve bunların içerdiği tüm varlıklar Allah'ı tesbih ederler. Onu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir varlık yoktur."[2]

Bu ne huzur, bu ne geniş çaplılık, bu ne aşinalıktır; bu kapsamlı, yetkin, engin ve doğru düşüncenin kalbe aşıladığı güven ne kadar sağlamdır!

Hayatımın Kur'an'ın gölgesi altında geçen bu döneminde insanın gerek İslâm'dan önce ve gerekse ondan sonraki beşerî değerlendirmelerden çok daha yüceltici bir yaklaşımla onurlandırıldığını gördüm. İslâm'ın değerlendirmesine göre insanın mayasına yüce Allah'ın ruhundan üflenmiş bir soluk katılmıştır:

"Hani Rabbin meleklere; 'Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Ona biçim verip ruhumdan bir soluk üflediğimde önünde secdeye kapanın' dedi."[3]

İnsan bu ilâhî soluk sayesinde yeryüzünde Allah'ın halifesi olmakla görevlendirildi:

"Hani Rabbin meleklere; 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi."[4]

Yeryüzünün tüm varlıkları insanın hizmetine, onun yararına sunuldu:

"Göklerde ve yeryüzünde bulunan bütün varlıkları buyruğunuz altına verdi."[5]

Böylesine onurlu ve yüce bir varlık olan insanı, öbür hemcinsleri ile biraraya getiren ortak bağın bu şeref bağışlayıcı ilâhî soluktan kaynaklanan bir bağ olması, başka bir

1- Rad Suresi, 15
2- İsra Suresi, 44
3- Sad Suresi, 71-72
4- Bakara Suresi, 30
5- Casiye Suresi, 13

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

deyimle insanlararası birliğin, Allah'a inanma bağına dayanması yasaya bağlandı. Buna göre müminin vatanı da, milleti de, ailesi de inancına bağlıdır. Böyle olduğu içindir ki, bütün insanlık bu bağ etrafında biraraya gelmelidir. Yoksa hayvanların biraraya gelmelerini sağlayan otlak, mera, sürü ve ağıl gibi faktörlerin etrafında biraraya gelmeye kalkışmamalıdır.

Bunun yanısıra mümin, tarihin derinliklerinden gelen köklü bir neseb ortaklığına, akrabalık bağına sahiptir. O, Hz. Nuh'tan, Hz. İbrahim'den, Hz. İsmail'den, Hz. İshak'tan, Hz. Yakub'dan, Hz.Yusuf'dan, Hz. Musa'dan, Hz. İsa'dan ve Hz. Muhammed'den (salat ve selâm üzerlerine olsun) oluşan seçkin öncülerin önderlik ettikleri onurlu kafilenin bir parçası, bir üyesidir:

"Sizin bir parçasını oluşturduğunuz şu ümmet, tek bir ümmettir, ben de sizin Rabbinizim. O halde benden çekinin."(6)

Tarihin derinliklerinden gelen bu onurlu kafile -Kur'an'ın ışığı altında belirgin bir şekilde açığa çıktığı gibi- yüzyıllar boyunca zamanın ilerlemesine, coğrafi yerlerin değişmesine ve insanların farklılaşmasına rağmen değişmeyen tutumlarla, benzer bunalımlar ve deneyimlerle karşılaştı. Bu kafile sapıklıkla, körlükle, azgınlıkla, ihtirasla, baskıyla, zulümle, tehdit ve sürgünle karşılaştı. Fakat tüm bu engellere rağmen kararlı adımlarla, gönül huzuru içinde, Allah'ın zafere erdireceğinden emin olarak umudunu o günün geleceğine bağlayarak, her an Allah'ın şu kesin ve sağlam vaadinin gerçekleşeceğini bekleyerek yoluna devam ediyor:

"Kâfirler, peygamberlerine; 'Ya bizim dinimize dönersiniz ya da sizi ülkemizden süreriz' dediler. Bunun üzerine Rabbleri, peygamberlere; 'Biz zalimleri ortadan kaldıracak ve onların arkasından yeryüzüne sizi yerleştireceğiz. Bu, benim huzuruma dikileceği andan ve benim tehdidimden korkanlara yönelik bir uyarıdır.'"(7)

Aynı güveni paylaşan bu onurlu kafile, her zaman ve her yerde aynı tutumla, aynı tecrübeyle, aynı tehditle ve aynı vaadle karşı karşıyadır. Çeşitli baskılar, tehditler ve yıldırmalar altında yollarına devam eden müminleri en sonunda aynı akıbet bekliyor.

Hayatımın Kur'an'ın gölgesi altında yaşadığım döneminde şu evrende kör tesadüfe ya da başıboş rastgeleliğe yer olmadığını öğrendim. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Biz herşeyi bir plana göre yarattık."(8)

"Allah herşeyi yarattı ve bir takdire göre düzenledi."(9)

Şu evrende herşey bir hikmete bağlıdır. Fakat insanın kısa görüşlü bakışı, gayb aleminin derin hikmetini farketmeyebilir. İşte:

"Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız sabredin. Çünkü Allah, hoşlanmadığınız bir şeyde sizin için büyük bir yarar takdir etmiş olabilir."(10)

"Bazan hoşunuza gitmeyen birşey hakkınızda iyi olabilir, buna karşılık hoşunuza giden birşey de hakkınızda kötü olabilir. Allah bilir, fakat siz bilemezsiniz."(11)

İnsanlar tarafından kabul görmüş sebepler bazan beklenen sonuçları verirken kimi zaman da istenen sonucu vermeyebilir. İnsanlar tarafından kesin sayılan öncüller (mantığa uygun mukaddimeler) sonuçları tarafından izlenebilir de izlenmeyebilir de. Çünkü sonuçları

6- Müminun Suresi, 52
7- İbrahim Suresi, 12-13
8- Kamer Suresi, 49
9- Furkan Suresi, 2
10- Nisa Suresi, 19
11- Bakara Suresi, 216

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

meydana getiren asıl etken, sebepler ve öncüller değildir. Bunun yerine sonuçları, sebepler ve öncüllerin de payı olmasına rağmen asıl Allah'ın hür iradesi meydana getirir.

"Bilemezsin, belki de bunun arkasından yeni bir durum meydana getirir."[12]

"Allah dilemedikçe siz birşey dileyemezsiniz."[13]

Mümin, sebeplere yapışır. Çünkü ona böyle davranması emredilmiştir. Sebeplerin sonuçlarını, ürünlerini yalnız Allah takdir eder. Allah'ın rahmetine, adaletine, hikmetine ve bilgisine güvenmek, tek emin sığınak, insanı vesvese ve saplantılardan kurtaran tek çıkar yoldur:

"Şeytan sizi fakirlikle korkutup cimriliği ve kötü işler yapmayı emreder. Oysa Allah size kendi tarafından bağışlama ve bol nimet vaadeder. Allah'ın bağışlayıcılığı engindir ve O, herşeyi bilendir."[14]

İşte bu sebeplerden dolayı hayatımın Kur'an'ın gölgesi altında geçen dönemini huzur, güven ve gönül rahatlığı içinde yaşadım. Her olayda, her gelişmede Allah'ın rolünü ve gücünü görerek, O'nun himayesini ve gözetimini üzerimde duyarak yaşadım. Bu dönemdeki yaşantımda O'nun sıfatlarının etkinliğini ve yapıcı rolünü sürekli olarak hissettim. Okuyalım:

"Ya da darda kalmışa, dua ettiği zaman karşılık vererek onun sıkıntısını gideren kimdir?"[15]

"Allah, kulları üzerinde kesin bir egemenlik yetkisine sahiptir. O herşeyi yerinde yapar, herşeyden haberdardır."[16]

"Allah istediğini mutlaka gerçekleştirir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler."[17]

"Bilin ki, Allah, kişi ile kalbi arasına girer."[18]

"Allah dilediğini kesinlikle yapar"[19]

"Kim Allah'ın emirini çiğnemekten sakınırsa, Allah ona mutlaka bir çıkış yolu gösterir. Ona beklemediği yerden rızık gönderir. Kim Allah'a dayanır, güvenirse Allah ona yeter. O istediğini kesinlikle gerçekleştirir."[20]

"Hiçbir canlı yoktur ki, alnı (perçemi) Allah'ın elinde olmasın, onu dilediği gibi yönetmesin."[21]

"Allah kuluna yetmez mi? Oysa seni O'ndan başkası ile korkutuyorlar."[22]

"Allah'ın alçalttığı kimseye hiç kimse onur kazandıramaz."[23]

"Allah'ın saptırdığını kimse doğru yola getiremez."[24]

Şu evren kör ve sağır mekanik kanunların eline bırakılmış değildir. Doğal kanunların

12- Talak Suresi, 1
13- İnsan (Dehr) Suresi, 30
14- Bakara Suresi, 268
15- Neml Suresi, 62
16- Enam Suresi, 18
17- Yusuf Suresi, 21
18- Enfal Suresi, 24
19- Buruc Suresi, 16
20- Talak Suresi, 2-3
21- Hud Suresi, 56
22- Zümer Suresi, 36
23- Hacc Suresi, 18
24- Rad Suresi, 33

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

arkasında her zaman tasarlayıcı bir irade, mutlak bir dilek vardır. Allah dilediğini yaratır ve dilediğini tercih eder.

Yine hayatımın bu döneminde öğrendim ki, Allah'ın gücü sürekli ve sınırsız bir etkinliğe sahiptir. Fakat O, bu etkinliğini kendine özgü bir tarzda gösterir. Biz bu etkinliği acele edip öne alamayız. Allah'a herhangi bir şeyi de öneremeyiz.

Kur'an'ın ışığı altında açıkça ortaya çıktığı gibi şu ilâhi sistem her çeşit sosyal ortamda, insan gelişiminin her evresinde, insan psikolojisinin her durumunda uygulanmak üzere ortaya konmuştur. Başka bir deyimle bu sistem, şu yeryüzünde yaşayan insan için düzenlenmiştir. Bu sistem, bu insanın fıtrî yapısını, enerji kapasitesini, yeteneklerini, gücünü, yetersizliklerini ve zaman içinde değişikliğe uğrayan durumlarını gözönünde bulundurur. Bu sistem, insan hakkında kötümser düşünüp onun yeryüzündeki fonksiyonunu küçümsemez; yine o, gerek bağımsız bir fert ve gerekse bir toplumun üyesi olarak, yaşantısının hiçbir anında onun değerini heder etmez, küçümsemez. Bunun yanısıra bu sistem, gerçekleri gözardı ederek insana gerçek değerini ve kapasitesinin, yüce Allah'ın onu yarattığı gün görevlendirdiği yeryüzünde halifelik görevinin üstünde bir görev ve fonksiyon da yüklemez. Her iki durumda da onun fıtrî yapısının dayanaklarının kanunla oluşturulacak ve çalakalem ortadan kaldırılabilecek kadar yüzeysel olmadığını kabul eder.

İnsan, şu bilinen varlığın adıdır. O fıtrî yapısı ile, eğilimleri ile, içgüdüleri ve yetenekleri ile tanınan insandır. İlâhi sistem, onun elinden tutarak yapısı ve fonksiyonu gereği kendisi için tasarlanan en üst kemal düzeyine çıkarmaya çalışır, onu Allah'a doğru yükselen kemal yolunda ilerletirken kişiliğine, fıtrî yapısına ve bu yapının temel dayanaklarına saygı gösterir.

Bütün bu özellikleri içerisinde barındıran bu ilahi sistem insanlığın uzun çağlar sürecek uzun ömrü dikkate alınarak ortaya konulmuştur. Bu sürenin ne kadar olduğunu sadece şu insanın yaratıcısı ve şu Kur'an'ı indiren Allah bilir. Bundan dolayı bu sistem yüce amaçlarını gerçekleştirme konusunda zorlamacı, baskıcı ve aceleci değildir. Önündeki ufuk sürekli ve sonsuzdur. Onu ne bir ferdin ömrü sınırlar ve ne de ölüme yakalanıp da uzun vadeli amacını gerçekleştiremeyeceğinden korkan fani bir insanın arzusu kışkırtabilir.

Oysa yapmak istedikleri herşeyi bir kuşağın ömrü içine sığdırmaya çalışan yeryüzü kaynaklı, baskıcı doktrinlerin taraftarları bunun tam tersi olan bir tutum benimserler. Onlar adımlarını dengeli olarak atan insan fıtratının önüne geçmeye kalkışırlar. Çünkü bu dengeli adımların temposuna sabredemezler! Ama izledikleri yolun üzerinde katliam kurbanlarının ceset kümeleri yükselir, seller gibi insan kanı akar, değerler paramparça ve işler karmakarışık olur, sonunda kendileri de yapmacık doktrinleri de zorba doktrinler tarafından altedilmesi mümkün olmayan insan fıtratının darbeleri altında parçalanıp yok olur.

Oysa İslâm, fıtrata ayak uydurarak sakin ve ağır adımlarla ilerler. An gelir, geri kalan fıtratı ileriye iter, gün gelir adımlarının temposunu yavaşlatır, eğrildiği zaman onu doğrultur, fakat onu kırıp parçalamaz. O, fıtrata karşı bilgili, ileri görüşlü ve belirlenmiş amacından emin bir kişiden beklenebilecek olan sabırlılığı gösterir. Bu aşamada gerçekleşmeyen işler ikinci, üçüncü... onuncu, hatta yüzüncü... bininci aşamada gerçekleşir. Nasıl olsa zaman sürekli, amaç belirgin ve büyük hedefe ulaştıran yol uzundur. Ulu bir ağaç nasıl toprağın derinliklerine kök salarak, uzun ve sık dallar vererek büyürse işte İslâm da aynı şekilde ağır ağır, farkedilmez bir tempo ile ve güven içinde büyüyüp boy atar. Sonunda ise her zaman yüce Allah'ın olmasını dilediği şeyler olur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tohum bazan kum yığınları altında kalır, kimi zaman kurtlar tarafından kemirilir, bazan susuzluktan yanar, bazan da su baskınına uğrar. Fakat ileri görüşlü islami düşüncenin bağlıları, bu tohumun kalıcı ve gelişmeye yetenekli olduğunu, uzun vadede karşılaşacağı bütün afetlere baskın çıkacağını bilir. Bu yüzden sabırsızlanıp kuşkuya kapılmaz, bu tohumu tabiatın soğukkanlı, dengeli, hoşgörülü ve müşfik etkenleri dışında bir yola başvurarak bitirmeye, olgunlaştırmaya kalkışmaz. İşte yüce Allah'ın bütün evrene yönelik metodu, tutumu budur:

"Allah'ın kanunlarında asla bir değişme, bir başkalaşma bulamazsın."[25]

"Hakk" kavramı, şu varlık bütününün yapısında köklü yeri olan bir kavramdır. Geçici bir istisna, amaç dışı bir rastlantı değildir. Çünkü her şeyden önce yüce Allah "Hakk"tır ve her varlık, varoluşunu O'nun varlığından alır:

"Çünkü Allah, hakktır ve O'nun dışında taptıkları herşey batıldır. Gerçekten ulu ve büyük olan, yalnız Allah'tır."[26]

Öteyandan yüce Allah şu evreni hakka dayalı olarak yarattı; bu yaratma sürecine asla batıl karışmamıştır:

"Allah, bunları hakk uyarınca yarattı.."[27]

"Ey Rabbimiz, sen bunu boşuna, batıl olarak yaratmadın. Seni böyle bir şeyden tenzih ederiz."[28]

Bunun yanısıra hakk, şu varlık bütününün temel direği, eksenidir. Varlık bütünü bu temel direkten ve ana eksenden uzaklaşınca dengesini kaybeder ve mahvolur:

"Eğer hakk, onların şahsi arzularına uysaydı göklerin, yeryüzünün ve bu ikisinde bulunan bütün varlıkların düzeni bozulurdu."[29]

Bundan dolayı hakkın mutlaka üstün olması, buna karşılık batılın da kökünün kazınması gerekir. Eğer pratik görüntü bunun tersine ise, sonunda hakkın açık bir biçimde ortaya çıkmasını hiçbir güç önleyemez:

"Hayır, biz hakkı, batılın başına çarparız da onun beynini parçalar, böylece batıl yokolaverir."[30]

Hayır, yapıcılık, dirlik-düzen ve iyilik de, hakk gibi, köklü kavramlardır. Bunlar da, hakk gibi, kalıcıdır:

"Allah gökten su indirir, dereler onunla dolup-taşar. Sel, üste çıkan köpüğü alır götürür. Süs ya da eşya yapmak için ateşte yakıp erittiğiniz madenlerde de bunun gibi bir köpük vardır. Allah, hakk ve batılı böyle bir benzetme ile anlatır. Köpük yokolup gider, insanlara yararlı olan ise yeryüzünde kalır. Allah bunun gibi birçok örnekler verir."[31]

"Allah'ın, güzel sözü, kökü sağlam ve dalları göğe yükselmiş soylu bir ağaca benzeterek örnek verdiğini görmüyor musun? Bu ağaç, Rabbinin izni ile her mevsimi geldiğinde meyvelerini verir. Allah, insanlara böyle somut örnekler verir ki, öğüt alsınlar.

Buna karşılık kötü bir söz de yerden koparılmış, kökü olmayan ve ayakta sağlam duramayan, kötü bir ağaca benzer. Allah müminlerin, gerek dünya hayatında ve gerekse

25- Fatır Suresi, 42
26- Lokman Suresi, 30
27- Yunus Suresi, 5
28- Ali İmran Suresi, 191
29- Müminun Suresi, 71
30- Enbiya Suresi, 18
31- Rad Suresi, 17

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ahirette, sağlam söze bağlı kalmalarını sağlar, zalimleri ise saptırır. Allah ne dilerse onu yapar."[32]

Bu düşüncenin meydana getirdiği ferahlık ne kadar büyüktür! Onun kalbe aşıladığı huzur ne kadar tatlıdır! Hakka, hayra ve yapıcılığa karşı uyandırdığı güven ne kadar sarsılmazdır! Basit realiteye karşı gönülde kökleştirdiği güçlülük ve kendine güven duygusu ne kadar engindir!

Hayatımın, Kur'an'ın gölgesi altında yaşadığım dönemi sonunda şu kesin, şu tartışma götürmez gerçeğe ulaştım: Şu dünyanın istikrara kavuşabilmesi, şu insanlığın huzura erebilmesi, şu insanların herbirinin içgüvene, yüceliğe, onura ve arınmışlığa kavuşabilmeleri, evrenin ve hayatın doğal kanunları ile uyum halinde yaşayabilmeleri için tek çıkar yol, Allah'a dönüştür.

Kur'an'ın ışığı altında gün gibi ortaya çıktığı üzere Allah'a dönmenin tek bir şekli, tek bir yolu vardır. Birçok değil tek bir yol.. O da hayatın tüm alanlarında, yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de ana hatlarını çizdiği sisteme yönelmektir. Bu tek yol; bu kitabı tek başına hayata hakim kılmak, hayatın her türlü olayı ve gelişmesi karşısında onun hakemliğine başvurmaktır. Aksi takdirde dünyada kargaşanın, insanlarda mutsuzluğun, bataklığın dibine doğru gerileyişin ve Allah'ı bir yana bırakarak nefsin ihtiraslarına tapınmak anlamına gelen cahiliyenin önüne geçilemez:

"Eğer senin çağrına olumlu karşılık vermezlerse, bil ki; onlar nefislerinin arzularına uyuyorlar. Allah tarafından bir yol gösterici olmaksızın sadece nefislerinin arzularına uyan kimseden daha zalim kim olabilir? Kuşku yok ki, Allah zalim bir toplumu doğru yola iletmez."[33]

Yüce Allah'ın kitabında ifadesini bulan İlâhi sistemi hakem tutmak; "olsa da olur olmasa da" türünden bir nafile, insanın gönüllü tercihine bırakılmış fazladan bir iş değildir. Çünkü o imandır; o ya vardır ya da yoktur; bir başka şık düşünülemez.

"Allah ve Peygamber bir konuda hüküm verince mümin erkek ve kadınlar için artık o konuda tercih yapmak sözkonusu olamaz."[34]

"Sonra sana bir şeriat düzenleyip sunduk; onu uy, (gerçeği) bilmeyenlerin arzularına uyma. Bunlar senin Allah'tan beklediklerinin hiçbirini karşılayamazlar. Hiç şüphesiz zalimler birbirlerinin dostudurlar. Allah da günahtan sakınanların dostudur."[35]

Şu halde mesele ciddidir. Mesele, özü itibariyle inanç meselesidir. Sonra da şu insanlığın mutluluğu ya da mutsuzluğu meselesi... Kendisi de Allah'ın bir eseri olan şu insanlık, fıtrî yapısının kilitli hücrelerini ancak Allah yapısı anahtarlar ile açabilir, fıtratının hastalıklarını ve bunalımlarını sadece yüce Allah'ın elinden çıkma ilâçlar ile tedavi edebilir. Yüce Allah bütün kilitli kapıların anahtarlarını ve bütün hastalıkların ilâçlarını kendi sistemine yerleştirmiştir:

"Kur'an'da insanlara şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz. Bunlar, zalimlere ziyanlarını arttırmaktan başka bir katkıda bulunmaz."[36]

"Kuşku yokki, bu Kur'an, insanı yolların en doğrusuna iletir."[37]

Fakat insanlık, bozulan kilidin tamiri konusunda bu kilidin yapıcısına başvurmak,

32- İbrahim Suresi, 24-27
33- Kasas Suresi, 50
34- Ahzab Suresi, 36
35- Casiye Suresi, 18-19
36- İsra Suresi, 82
37- İsra Suresi, 9

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hastayı yaratıcısına götürmek istemiyor. Gündelik hayatında kullandığı basit teknik araçlar ve cihazlar konusunda gösterdiği titizliği, benimsediği metodu, kendi problemleri, insanlığın problemleri, insanlığın mutluluğunu sağlama ya da mutsuzluğunu giderme konusunda izlemekten, benimsemekten kaçınıyor. O biliyor ki, bozulan bir teknik cihazı tamir etmek için o cihazı üreten fabrikanın mühendisini çağırması gerekir. Fakat bu kuralı insan hakkında da uygulayarak ona ilişkin problemlerde üreticisine bu şaşırtıcı cihazım, yani son derece onurlu, yüce, ayrıntılı ve duyarlı insan cihazının yaratıcısına fikir danışmıyor. O cihaz ki, onun giriş ve çıkışlarını yapıcısından, yoktan varedicisinden başkası bilemez:

"Allah, hiç şüphesiz, gögüslerin (kalplerin) özünü bilir. Yaratan bilmez mi hiç? O lâtiftir ve herşeyden haberdardır."[38]

İşte yolunu sapıtmış, zavallı ve şaşkın insanlığın mutsuzluğu bundan kaynaklanıyor. Bu insanlık, nasıl ki basit bir teknik cihazı bu cihazın küçük yapıcısına götürüyorsa, fıtratına ilişkin problemlerde de bu fıtratın büyük yaratıcısına başvurmadıkça doğru yola, huzura ve mutluluğa kesinlikle eremeyecektir.

İslâm'ın önderlikten uzaklaştırılması, iktidardan düşürülmesi insanlık tarihinde korkunç bir olay, insanlık hayatını mahveden uğursuz bir gelişmedir. Öyle ki, insanlık o güne kadar başına gelen talihsizlikler içinde bu kadar talihsiz olanını hiç yaşamamıştır.

İslâm önderliği ele aldığında yeryüzü, düzensizliğe ve dengesizliğe boğulmuş, hayat çürümüş, yönetimler kokuşmuş, insanlık bu kokuşmuş yönetimlerin eli ile katlanılmaz acılar tatmış, kısacası **"İnsanların kendi elleri ile yaptıkları kötülükler yüzünden karaları ve denizleri kargaşa (huzursuzluk, anarşi, istikrarsızlık) kaplamıştı."[39]**

İşte İslâm bu bozuk ortamda Kur'an'la, Kur'an'ın getirdiği yeni düşünce ile ve bu düşünceden kaynaklanan şeriatla, hukuk sistemi ile yönetimi teslim aldı. Bu olay, insanlık için yeniden doğuş anlamına geliyordu. Öyle bir yeniden doğuş ki, aslında ilk doğumdan, ilk yaratılıştan daha önemli idi. Kur'an-ı Kerim varlık bütününe ilişkin, hayata ilişkin, değer yargılarına ve sosyal kurumlara ilişkin olarak insanlığa yeni bir düşünce sistemi sundu. Bu düşünceye paralel olarak orjinal, başkalarına hiç benzemeyen bir toplumsal pratik gerçekleştirdi. Kur'an-ı Kerim bu sosyal pratiği gerçekleştirmeden önce insan onu hayalinde bile tasarlayamamıştı. Evet, bu somut sosyal pratik öyle temiz, çekici, yüksek düzeyli, sade, kolay uygulanabilir, gerçekçi, yapıcı dengeli ve tutarlıydı ki, eğer Allah onu insanlığa sunmasa, Kur'an'ın, Kur'an metodunun ve Kur'an kaynaklı şeriatın ışığı altında onu hayatta uygulamasaydı insanlık onu tasavvur dahi edemezdi.

Sonra, insanlığın belini büken o uğursuz gelişme oldu ve İslâm yönetimden uzaklaştırıldı, iktidardan düşürüldü. Onun yerine çok sayıdaki kılıklarından birine bürünen cahiliye yeniden iktidara geldi, yönetim yetkisini bir kez daha devraldı. Cahiliyenin bu yeni kılığı, günümüzde insanlığın tapınma derecesinde benimsediği maddeci düşünce biçimidir. Günümüz insanı küçük çocukların cicili-bicili elbiselerden ve renkli oyuncaklardan hoşlandığı gibi cahiliyenin bu yeni şeklini isteyerek benimsemiştir.

Günümüzde İnsanlığa düşman bir çete ile karşı karşıyayız. Bu çetenin işi-gücü insanları yanıltmak, zihinleri karıştırmaktır. Bunlar önce ilâhi sistemi terazinin bir kefesine ve insanoğlunun madde dünyasındaki keşif ve icatlarını öbür kefesine koyuyorlar, arkasından da insanlığa dönerek şöyle diyorlar; "Buyur seç, bunlardan istediğini tercih et bakalım. Ya Allah'ın hayata ilişkin sistemini seçer ve insanoğlunun madde dünyasındaki tüm keşif ve icatlarını bir yana bırakırsın ya da insan kaynaklı bilgi birikiminin ürünlerini tercih eder ve ilâhi sistemi bir yana atarsın!"

38- Mülk Suresi, 13-14
39- Rum Suresi, 41

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu, iğrenç ve alçakça bir aldatmacadır. Meselenin aslı, kesinlikle böyle değildir. İlahi sistem, insanın gerçekleştirdiği keşif ve icatların düşmanı değildir. Aksine o, bu buluşları ilk başlatan, ona ortam hazırlayan ve istikametini doğru yöne çeviren bir sistemdir. Amaç, insanın yeryüzü halifeliği fonksiyonunu başarı ile yerine getirmesidir. Bu imtiyazı insana Allah bağışladı, onu bu görevi başaracak imkanlarla donattı, ona omuzlarına bindirilen bu yükümlülüğün üstesinden gelecek potansiyel güçler verdi, bu görevi gerçekleştirmesine yardımcı olacak evrensel kanunları onun yararına sundu; yaşayabilsin, çalışabilsin, keşif ve icatlar ortaya koyabilsin diye kendi yapısı ile evrenin yapısı arasında uyum meydana getirdi.

Üstelik ilahi sisteme göre, insanoğlunun bilim alanındaki buluşları Allah'a yönelik bir ibadettir, onun büyük nimetlerine karşılık somut bir şükür tezahürüdür, halifelik sözleşmesinin Allah'ın rızası çerçevesi içinde çalışmak ve didinmek şeklindeki temel şartına bağlı kalma göstergesidir.

Böyle olduğuna göre ilâhi sistemi terazinin bir kefesine ve madde alanındaki insan kaynaklı bilimsel buluşları öbür kefesine koyanlar insanlığın zararına çalışan, kötü niyetli kimselerdir. Yolunu şaşırmış ve bitkin düşmüş insanlık, ne zaman uçsuz-bucaksız çöllerde taban tepmekten, şaşkınlıktan ve sapıklıktan bıkarak iyi niyetli kılavuzun sesisini dinlemeye, ne zaman mahvedici belirsizlikten kaçarak yüce Allah'ın himayesine sığınmaya niyetlense bu çete onun peşini bırakmıyor.

Bu konuda bir başka grup daha var ki, bunlarda eksik olan şey, iyiniyet değildir. Bunlar kapsamlı bilinçten ve derin boyutlu idrakten yoksundurlar. Bunlar insanoğlunun madde alanındaki buluşları karşısında hayranlığa, teknolojik başarılar karşısında dehşete kapılırlar. Bu hayranlık ve dehşet duygusu, onların kafalarında doğa güçleri ile imandan kaynaklanan değer yargılarını ve bu değer yargılarının gerek evrende ve gerekse pratik hayatta beliren etkilerini, sonuçlarını birbirinden ayırır, bunun sonucu olarak tabii kanunlar ile iman kaynaklı değerleri birbirinden kopuk, ayrı birer alan olarak algılarlar. Bunlar öyle zannederler ki, tabii kanunlar, iman kaynaklı değerlerden etkilenmeksizin kendi yollarında ilerlemeye devam ederler; insanlar ister mümin ister kâfir olsunlar, ister yüce Allah'ın sistemine uysunlar, ister ona yançizsinler, hükümlerini ister Allah'ın kanunlarına, ister insanların keyfi arzularına dayandırsınlar bu kanunlar sonuçlarını vermeyi sürdüreceklerdir.

Bu görüş *asılsız bir saplantı, ham bir hayaldir.* Bu saplantı, aslında birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün olmayan iki ilâhi kanun türünü birbirinden koparmaktadır. Çünkü iman kaynaklı değer yargıları da, tıpkı evrensel tabii kanunlar gibi, Sünnetullah'ın, ilahi kurallar sisteminin ayrılmaz bir parçasıdırlar; bu iki kuralın sonuçları birbirleri ile sıkı sıkıya ilişkili, hatta içiçedirler; müminin bunları birbirinden ayrı şekilde algılaması ve ayrı düşünmesi için hiçbir haklı gerekçe yoktur. İşte Kur'an-ı Kerim, kanatları altında yaşayan vicdanlarda bu düşünceyi oluşturur; bu düşünceyi oluşturmak, pekiştirmek amacı ile daha önce inen ilahi kitapların ümmetlerinden sözeder, onların bu kitaplarından uzaklaşmalarını ve bunun neticesinde kaçınılmaz biçimde ortaya çıkan kötü sonuçları anlatır:

"Eğer Kitap Ehli iman edip günahlardan sakınsalardı, günahlarını bağışlar ve onları nimet dolu Cennetlere yerleştirirdik.

Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbleri tarafından kendilerine indirilen Kur'an'ı gereğince uygulasalardı, yiyeceklerini başları üzerinden ve ayakları altından sağlarlardı."[40]

Kur'an-ı Kerim, yine bu düşünceyi vicdanlarda oluşturmak amacı ile Hz. Nuh'un (selâm

40- Maide Suresi, 65-66

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

üzerine olsun) kavmine yaptığı şu vaadi anlatır:

"Onlara dedim ki; 'Rabbinizden günahlarınızı bağışlamasını dileyin; O kuşkusuz günahların bağışlayıcısıdır. O'ndan af dileyin ki, üzerinize gökten bol bol yağmur yağdırsın, sizi bol mallar ve evlâtlar ile desteklesin, size çok sayıda bağlar ve akarsular bağışlasın.'"(41)

Kur'an-ı Kerim, insanların iç dünyaları ile Allah'ın onlara yönelik uygulaması olan dış realiteleri arasında sıkı bir ilişki olduğunu vurgularken de bu ilkeyi zihinlere işlemeyi amaçlıyor:

"Şüphe yok ki, bir toplum kendi tutumunu değiştirmedikçe Allah o toplumun dış statüsünü, somut konumunu değiştirmez."(42)

Allah'a inanmak, O'na doğru biçimde ibadet etmek, O'nun hükümlerini yeryüzüne egemen kılmak... Bütün bunlar; Allah'ın kanunlar sistemini yürürlüğe koymak, uygulamak anlamına gelir. Bu saydıklarımız, sonuçlarını algı ve deney yolu ile gözlemlediğimiz diğer evrensel tabii kanunların ortak kaynağından gelen etkin ve yapıcı kanunlardır.

Kimi zaman bu evrensel kanunların iki kesiminin birbirlerinden ayrılabildikleri izlenimini veren aldatıcı görüntüler ile karşılaşır, iman kaynaklı değer yargılarından uzaklaşarak doğal kanunlara uymanın başarıya ulaştırdığını görürüz. Bu kopukluk, ilk başta sonuçlarını göstermeyebilir, fakat bu sonuçlar yolun sonunda kesinlikle ortaya çıkar. Nitekim bu kaçınılmaz akıbet, İslâm toplumunun başına gelmiştir. İslâm toplumunun yükselme dönemi çizgisi, doğal kanunlar ile iman kaynaklı değer yargılarının kesişme noktasından itibaren başlamış ve bu iki tabii kanunun ayrıldığı, birbirinden koptuğu noktadan itibaren gerileme eğilimi başgöstermiştir. Bu iki kesim arasındaki açı genişledikçe gerileme eğrisi düşüşünü sürdürmüş ve doğal kanunlar ile iman kaynaklı değer yargılarının birlikte ihmal edildikleri zaman en düşük noktasına inmiştir.

Diğer yanda ise bir kanadı kırık kuş gibi tek kanadıyla ilerlemeye çalışan maddeci Batı medeniyetinin çırpınışları.. Bunun sonucu olarak maddî buluşlar, teknolojik kazanımlar alanında ilerlemesi ile orantılı bir hızla insani ve manevi değerler alanında geriye gidiyor. Buna bağlı olarak bu uygarlığın az da olsa düşünebilen insanları feryad ettiren endişe, şaşkınlık, çeşitli psikolojik ve sinirsel bunalımların pençesinde kıvranıyorlar. Gerçi bu düşünebilen Batılılar da yüce Allah'ın sisteminin yoluna girmiyorlar. Oysa bu bunalımın tek ilâcı, tek tedavi yolu odur.

Yüce Allah'ın insanlara yönelik kanunları, O'nun evrensel kurallar bütününün bir parçasıdır. Buna göre bu kanunları uygulamak, onu toplumda yürürlüğe koymak, insan yaşayışı ile evrenin hareket sistemi arasında sıkı bir uyum meydana getirir, kesinlikle bu yolda etkisini gösterir. Öteyandan İslam, imanın meyvesi, ürünü olmaktan başka birşey değildir, bu yüzden bu asıl kökü varolmadıkça tek başına ayakta duramaz. İslam, müslüman bir toplumda uygulanmak üzere ortaya konmuş bir hukuk sistemidir. Ancak, bu İslâm toplumunun oluşmasında katkıda bulunma gibi bir fonksiyonu da vardır aynı zamanda. İslâm, gerek kainata ve insana ilişkin kanunları ve gerekse İslami düşünce sistemi, bunun gereği olan vicdan temizliği, bilinç duyarlılığı, amaç yüceliği, idealizm, yüksek ahlâk ve davranış tutarlılığı ile bir bütündür; tümünün birleşmesinden meydana gelir İslâm... Böylece gerek doğal kanunlar ve gerekse iman kaynaklı değer yargıları adını verdiğimiz ilâhi kanunlar sisteminin, Sünnetullah'ın uyumu ve bütünlüğü ortaya çıkar. Bu kurallar sisteminin her iki kesimi de daha kapsamlı bir sistem olan Sünnetullah'ın, ilâhi kurallar bütününün birer kanadını oluştururlar.

41- Nuh Suresi, 10-12
42- Rad Suresi, 11

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İnsan da bu varlık bütününün güç odaklarından biridir. Onun çalışması, iradesi, inancı, yapıcılık çabası, ibadeti ve diğer bütün faaliyetleri de bu varlık bütününü faal biçimde etkileyen birer güç birimleridir. Bu güç birimleri ile tüm varlığı kapsamı içinde tutan sünnetullah arasında güçlü bir bağ vardır. Bu güç odaklarının tümü koordinasyon içinde uyum halinde işlerler. Aralarında bu bütünlük, bu ahenk varoldukça ürünlerini tam olarak verirler. Buna karşılık eğer birbirlerinden kopar ya da çatışmaya düşerlerse ürünleri bozulur, kargaşalık başgösterir, hayatın düzeni-dirliği kaybolur, insanlar arasında perişanlık ve mutsuzluk alıp-yürür:

"Çünkü bir toplum tutumunu değiştirmedikçe Allah onlara verdiği nimeti kesinlikle değişikliğe uğratmaz."[43]

Demek ki, insan davranışları ve insan bilinci ile herşeyi içine alan kapsamlı sünnetullah çerçevesi içinde evrensel olayların akışı, gelişimi arasında sıkı ve derin bir ilişki vardır. İnsanlık düşmanlarından başka hiç kimse bu sıkı ilişkinin koparılmasını telkin etmez, insanlığı bu ahengi bozmaya çağırmaz, insanlar ile yürürlükteki ilâhi kanunlar sisteminin, sünnetullah'ın arasına girmez. Bu insanlık düşmanlarının hedefi; insanları, doğru yola yanaştırmamak, ondan uzak kalmalarını sağlamaktır. O halde insanların yapması gereken de bu tiplerden uzak kalmak ve lütufkâr Rabblerine giden yolu kapatmalarına izin vermemektir.

Bunlar, hayatımın, Kur'an'ın gölgesi altında yaşadığım döneminden kalan ve etkisini sürdüren duygularımın ve izlenimlerimin bir kısmıdır. Umarım Allah (c.c) bunları vesile kılarak insanlığı yararlıya, hidayete ve doğru yola iletir (iletsin). Çünkü;

"Allah dilemedikçe siz hiçbir şey dileyemezsiniz."[44]

43- Enfal Suresi, 53
44- İnsan Suresi, 30

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Fatiha Suresi

1

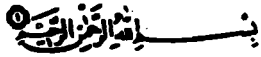
Mekke Döneminde İndi
Ayet Sayısı: 7

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



Her müslüman yedi ayetten oluşan bu sureyi günde en az onyedi kez tekrarlar. Sünnet namazları da kıldığı takdirde bu tekrarlayış bunun iki katını aşar (kırkı bulur). Farz ve sünnetlere ek olarak nafile namaz kılan bir müslümanın her gün okuduğu Fatiha sayısı sınırsız olur. Bu sure okunmaksızın kılınacak namaz ise caiz (geçerli) olmaz. Çünkü Buhari ile Müslim'in Ubade bin Samit'e dayanarak bildirdiklerine göre Hazreti Peygamber şöyle buyuruyor: **"Fatiha suresini okumayanın namazı caiz değildir."** Fatiha suresinin namazın her rekâtında okunması ve onsuz bir namazın geçerli olmamasının nedeni ise, İslâm inancı, İslâm düşüncesi, İslâmî duygular ve İslâmî eğitim ile ilgili temel ilkelerin bu surede yoğunlaşmasından dolayıdır.



1- Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Besmelenin, her surenin bağımsız bir ayeti mi, yoksa bütün surelere başlarken okunan tek bir Kur'an ayeti mi olduğu konusu tartışmalı bir mesele olmakla birlikte, geçerli görüşe göre o, "Fatiha suresinin ayetlerinden biridir ve bu surenin sayısı besmeleyle yediye tamamlanmaktadır." Nitekim bir yoruma göre yüce Allah: "Andolsun, biz sana ikişer ikişer tekrarlanan yediyi ve bu büyük Kur'an'ı verdik."[1] buyruğu ile Fatiha suresini kasdetmiştir. Çünkü bu yedi ayetlik sure yüce Allah'a övgü ifade etmekte ve namazların her rekâtında tekrarlanmaktadır.

Okumaya ve herhangi bir işe yüce Allah'ın adıyla başlamak ise, Allah tarafından Hz. Peygamber'e vahyedilmiş bir edep ve saygı kuralıdır. Bu kural ilk inen ayet olduğu ittifakla kabul edilen "Rabbinin adıyla oku"[2] ayetinde ifade edil-

(1) Hicr Suresi, 87
(2) Alâk Suresi, 1

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mektedir. Yine bu, Allah'ın "Her şeyin başı, sonu, zahiri ve batını" olduğunu vurgulayan İslâmî düşüncenin temel ilkesiyle uyum içindedir. Buna göre O, her varlığın varoluşunu kendisine borçlu olduğu, her başlananın başlangıcının kendisinden kaynaklandığı tek gerçek varlıktır. O halde her başlangıç, her hareket ve her yöneliş O'nun adı ile olur.

Yüce Allah'ın, başlangıçta "Rahman" ve "Rahim" sıfatları ile nitelenmesi, rahmetin bütün anlamlarını ve tüm değişik hallerini kapsar. Bu iki sıfatı aynı anda kendisinde bulundurmak sadece Allah'a özgüdür; tıpkı "Rahman" sıfatı ile nitelenmenin sadece O'na özgü olması gibi.

Buna göre herhangi bir kulun "Rahim" sıfatı ile nitelenmesi caizdir. Fakat "Rahman" sıfatını herhangi bir kula yakıştırmak iman ilkeleriyle bağdaşmaz. Yüce Allah'ın bu iki sıfatın her ikisi ile birlikte nitelenmesi ise gayet normaldir.

Bu iki sıfattan hangisinin, taşıdığı merhamet bakımından diğerinden daha geniş kapsamlı olduğu tartışmalı bir konudur. Fakat biz burada bu tartışmanın ayrıntılarına girmeyecek, yalnızca, bu iki sıfatın bir arada merhametin bütün anlamlarını, bütün hallerini ve bütün alanlarını kapsadığını belirtmekle yetineceğiz.

Her işe Allah'ın adı ile başlamak ve bu başlamanın yansıttığı Tevhid (Allah'ın birliği inancı) ile edep kuralı nasıl İslâm düşünce sisteminin ilk temel ilkesini oluşturuyorsa, "Rahman" ve "Rahim" sıfatlarının da merhametin bütün anlamlarını, bütün hallerini ve bütün alanlarını kapsaması, bu düşünce sisteminin ikinci temel ilkesini oluşturur ve Allah ile kulları arasındaki ilişkinin gerçek mahiyetini belirler.

Besmelenin ardından, hamdederek, tüm alemlerin Rabbi olduğuna inandığımız Allah'a yönelmeye sıra geliyor:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٢

2- Hamd, tüm alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Allah'a hamdetmek, mü'min bir kulun Allah'ı anar-anmaz kalbinden taşan duygularının ifadesidir. Çünkü en başta bu kulun varoluşu bile yaratıcısına karşı hamd ve övgüyü gerektiren ilâhi bir lütuftur. Her an, her saniye ve her adım başında yüce Allah'ın sayısız nimeti ardarda sıralanmakta, birbirini izlemekte ve başta insan olmak üzere bütün yaratıkları kapsamına almaktadır. Bundan dolayı her işin başında ve sonunda Allah'a hamdetmek İslâm düşüncesinin temel kurallarından biridir; "O, kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır. En başta da en sonda da hamd O'na mahsustur."[3]

Allah'ın mümin kuluna karşı olan bağış ve fazileti o derece yüksektir ki, bu kul "Elhamdülillah (Hamd Allah'a mahsustur)" dediğinde, ona bütün ölçülere baskın gelen ağırlıkta sevap yazar. Nitekim Sünen-i ibn-i Mace'de, Abdul-

(3) Kasas Suresi, 70

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lah bin Ömer'e dayanarak kaydedildiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor: "Allah'ın kullarından biri "Ya Rabbi, sana zatının ululuğuna, saltanatının yüceliğine yaraşır biçimde hamdederim" dedi. Bu sözün değerini ölçemeyen kulun amellerini yazmakla görevli melekler ne yazacaklarını bilemediler. Bunun üzerine Allah'ın huzuruna çıkarak: "Ya Rabbi! Senin kullarından biri öyle bir söz söyledi ki, onu nasıl değerlendirip yazacağımızı bilemiyoruz" dediler. Yüce Allah, -kulunun ne dediğini daha iyi bildiği halde- meleklere: "Kulum ne dedi?" diye sordu. Melekler: "Ya Rabbi! O, 'Ey Rabbim! Sana zatının ululuğuna ve saltanatının yüceliğine yaraşır biçimde hamdederim' dedi" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Allah o meleklere: "Kulumun o sözünü ağzından çıktığı gibi yazın. O sözün karşılığını, kulum kıyamet günü huzuruma geldiğinde bizzat ben kararlaştırıp veririm.." buyurdu...

İSLAM'IN RABB ANLAYIŞI

Ayetin öbür yarısını oluşturan "Rabbil alemin (tüm alemlerin Rabbi)" tamlamasına gelince, bu ifade İslâm düşünce sisteminin temel dayanağını temsil eder.

Gerçekten, "mutlak ve sınırsız Rabb"lık kavramı İslâm inancının temel ilkelerinden biridir. Rabb, malik ve tasarruf sahibi demektir. Sözlük anlamı ile "efendi", "eğitmeye ve geliştirmeye yetkili kimse" demektir. Eğitme ve geliştirme ile ilgili bu tasarruf bütün alemleri, yani bütün varlıkları içerir. Çünkü yüce Allah evreni yarattıktan sonra onu kendi haline bırakmıyor, aksine onu geliştirme, gözetme ve eğitme yoluyla tasarrufu altında tutuyor. Bu açıdan bakıldığında tüm alemler, tüm varlıklar alemlerin Rabbi olan Allah'ın koruması ve gözetimi altındadır.

"Mutlak Rabb"lık kavramı, eksiksiz ve yaygın Tevhid anlayışının açıklığa kavuşmuş, netleşmiş hali ile, bu realitenin (gerçeğin) netleşmemiş halinin bulanıklığı arasında bocalayan insan için, yol ayrımındaki işaret levhası konumundadır. İnsanlar çoğu kere hem evreni tek başına yaratan Allah'ın varlığına ve hem de sosyal hayata egemen olan birden çok ilahın varlığına inanır. Bu inanış biçiminin saçmalığı ve gülünçlüğü son derece açıktır ama ne yazık ki bu; dün de vardı, bugün de var. Müşriklerden bir grubun, taptıkları değişik ilahlarla ilgili olarak: "Biz onlara sırf bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz"[4] dediklerini bize haber veren Kur'an-ı Kerim, Ehli Kitap'tan bir grup hakkında da: "Hahamlarını ve Rahiplerini Allah'tan ayrı rehber edindiler"[5] şeklinde bahsetmektedir. Bilindiği gibi İslâm'ın geldiği dönemde yeryüzünde egemen olan cahiliye inanışlarının büyük kabul ettiği "ilah"lar yanında çok sayıda "ilahcık"lar her yanda cirit atıyordu.

Bu surede mutlak Rabb'lık kavramının vurgulanması ve bu Rabb'lık kavramının tüm varlıkları kapsamına alması, düzenli inanç ile inanç anarşisi arasın-

(4) Zümer Suresi, 3
(5) Tevbe Suresi, 31

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

daki yol ayrımını oluşturur. İslâm'ın hedefi, çok ilahlılık yükünü insanların sırtından indirerek onları değişik ilahlar arasında şaşkınlıktan kurtarmak, kendi dışındaki tüm varlıklarla birlikte mutlak egemenliğini onayladıkları tek bir ilaha yöneltmektir. Ardından da bu varlıkların vicdanlarını, yöneldikleri tek ilahın gözetimi ve etkili Rabblığında, korumasının kesintisizliği, ebediliği ve yokolmazlığı ve ihmal etmezliğinde güvene kavuşturmaktır. Yoksa bu meselenin çözümü, meselâ İslâm öncesi dönemlerin en gelişmiş felsefi düşüncesi sayılan Aristo'nun görüşlerini izlemekte değildi. Bu görüşe göre: "Allah, evreni bir kez yarattıktan sonra artık onunla bir daha ilgilenmedi, onu kendi haline bıraktı. Çünkü Allah kendinden daha aşağı düzeydeki varlıklarla ilgilenmeyecek derecede yücedir. O sadece kendi zatı hakkında düşünür." Bu görüşü savunan Aristo, en büyük felsefeci ve en akıllı insan sayılıyordu o dönemde!..

İslâm'ın geldiği günlerde dünya, üstüste yığılmış çeşitli inanç, düşünce, masal, felsefe, kuruntu ve görüş bulutlarının egemenliği altında idi. Bu bulut katmanlarında hakk ile batıl, gerçek ile düzmece, din ile hurafe, felsefe ile masal biribirine karışmıştı. İnsan vicdanı bu koyu bulut katmanları altında, karanlıklar ve belirsizlikler içinde bocalıyor, bir türlü kesin gerçeği bulamıyordu. Sözünü ettiğimiz belirsiz, kesin bilgiden ve aydınlıktan yoksun çöl, insanın kendi ilâhı, bu ilâhın sıfatları ve başta insan olmak üzere O'nunla yaratıkları arasındaki ilişkiler ile ilgili düşüncesini de çepeçevre kuşatmıştı. Oysa insan vicdanı, ilâhı ve bu ilâhın sıfatları hakkında belirgin bir inanca ve düşünceye varmadıkça ve sözünü ettiğimiz bu körlüğü, uçsuz-bucaksız düşünce çölünü ve koyu bulut katmanlarını aşarak kesin bir bilgiye ulaşmadıkça ne evren, ne kendi öz varlığı ve ne de yaşayacağı hayat tarzı konusunda istikrara kavuşabilirdi. Ancak insan, bu istikrarın ne kadar gerekli olduğunu anlayabilmek için öncelikle kendisi ile ışık arasını kapatan bulutların koyuluğunu görmesi ve İslâm geldiğinde kendisini kuşatan çeşitli inanç düşünce, felsefe-masal ve kuruntular çölünün uçsuzluğunu farketmesi gerekiyordu. Biz burada bu sapıklıkların çok az bir kısmına değindik; ilerde diğer sureleri incelerken bunları daha ayrıntılı biçimde ele alarak, Kur'an-ı Kerim'in bunlara karşı önerdiği yeterli, geniş kapsamlı ve eksiksiz tedavileri anlatacağız.

İşte bundan dolayı İslâm, ilgisini en başta inancı özgürleştirme konusu üzerine yoğunlaştırmış, başka bir deyimle Allah, Allah'ın sıfatları ve Allah ile varlıklar arasındaki ilişkilerin niteliği konusunda insan vicdanına istikrar kazandıracak kesin ve berrak bir düşünce tarzı belirlemeyi ön-plâna almıştır.

Ve işte bu gerekçe iledir ki, uzak-yakın hiçbir pürüzlü noktanın gölgesini taşımayan, eksiksiz, katıksız, yalın ve yaygın bir Tevhid inancı, İslâm'ın getirdiği düşünce sisteminin temel dayanağı olmuş, bu inancı vicdanlarda belirginleştirmiş, hakkında zihinlerde belirebilecek her türlü pürüzü ve kuşkucu fısıltıyı araştırarak onu her çeşit karanlıktan arındırmış hiç bir kuruntunun, yanına sokulamayacağı derecede köklü ve sağlam olmasını sağlamıştır. İslâm tıpkı bu konuda benimsediğine eş bir açıklıkla başta mutlak Rabb'lığı ilgilendirenler olmak üze-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

re Allah'ın sıfatları konusunda da kesin sözünü söylemiştir. Çünkü sözünü ettiğimiz çeşitle felsefi akımların, inançların, kuruntuların ve masalların egemen olduğu uçsuz-bucaksız çölü sarmış koyu bulutların çoğu, insanın hem vicdanını ve hem de pratik davranışlarını aynı derecede etkileyen bu önemli konu, yani Allah'ın sıfatları konusu üzerinde yoğunlaşmıştı. Allahın zatı, sıfatları ve varlıklarla ilişkisi konusunda İslâm'ın, kesin sözünü belirlemek için harcadığı ve bir çok Kur'an ayetinde dile gelen yoğun çabasını araştıran bir kimse eğer insanlığın uzun dönemler boyunca içinde bocaladığı bu uçsuz-bucaksız çölün koyu bulut katmanlarını yakından incelemiş değilse, bütün bu ısrarlı ve vurgulamalı açıklamalara, insan vicdanının tüm giriş yollarını araştıran bütün bu ayrıntılı irdelemelere neden gerek duyulduğunu kavramakta güçlük çekebilir. Fakat sözünü ettiğimiz koyu bulut katmanlarının incelenmesinden çıkacak sonuç, bu yoğun çabanın gerekliliğini ortaya koyacağı gibi, bu inanç sisteminin insan vicdanını özgürleştirme, tutsaklıktan kurtarma, onu değişik ilâhlar, kuruntular ve masallar arasında bocalamaktan alıkoyma konusunda ne derece önemli olduğunu da meydana çıkarır.

Bu inanç sisteminin çekiciliğinin, eksiksizliğinin, tutarlılığının ve içerdiği gerçeğin yalınlığının, bütün bu özelliklerin gerek kalb ve gerekse akıl tarafından açıkça kavranabilmeleri, dolaysızca algılanabilmeleri için cahiliye döneminin çeşitli inançlardan, düşünce akımlarından, masallardan, felsefî spekülasyonlardan oluşmuş koyu bulut katmanlarının ve özellikle gerçek Allah kavramı ile O'nunla yaratıklar arasındaki ilişkinin iyi incelenmesi gerekir. O zaman İslâm inancının bir rahmet olduğu meydana çıkar. Hem kalb ve hem de akıl hesabına bir rahmet... Çekicilik, yalınlık, belirginlik, tutarlılık, akla yatkınlık, aşinalık, fıtrî yapı ile dolaysız ve köklü bir uyum içeren bir rahmet.

الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ۝

3- Rahman ve Rahim

Rahmetin tüm anlamlarını, tüm hallerini ve tüm alanlarını kapsamına alan bu sıfat, bu surenin içinde bağımsız bir ayet halinde tekrarlanıyor. Bununla, sözünü ettiğimiz yaygın Rabb'lığın bariz bir karakteristiği vurgulandığı gibi, Rabb ile kulları ve yaratıcı ile yaratıkları arasındaki sürekli ilişkinin temel dayanakları belirleniyor. Bu ilişki, hamdetmeyi ve övgüyü harekete geçiren bir rahmet ve gözetim ilişkisidir. Yine bu ilişki, gönül huzuruna dayanan ve sevgi üreten bir ilişkidir. Buna göre hamd, bu cömert rahmete sunulan fıtri bir karşılıktır.

İslâm'da Allah ne eski yunan felsefesinde tasvir edilen olemp tanrıları gibi arzu ve ihtiraslarının dürtüsü ile kullarını kovalar ve ne de "Eski Ahid"in Tekvin babının onbirinci bölümünde yer alan uydurma "Babil Burcu" masalında anlatıldığı gibi kullarına intikam tuzakları kurar.[6]

(6) "Ve bütün dünyanın dili bir ve sözü birdi. Ve vaki oldu ki, Şark'a göçtükleri zaman Şinar diyarında bir ova buldular ve orada oturdular ve birbirlerine şöyle dediler: "Gelin kerpiç yapalım ve onları pişirelim."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

4- Din gününün sahibi (maliki)

Bu ayet, insan hayatı üzerinde derin etkisi olan önemli bir ilkeyi ifade eder. "Malik (sahip) olmak" el altında tutmanın ve egemenliğin en üst derecesidir. "Din Günü" de Ahiretteki ceza günü demektir.

İnsanlar çoğu zaman, yüce Allah'ın ilâhlığına ve evrenin yaratıcısı olduğuna inanmışlar, fakat bununla birlikte ceza gününe inanmamışlardır. Kur'an-ı Kerim bu gibilerin bir kısmı hakkında şöyle diyor:

"Eğer onlara "Gökleri ve yeryüzünü kim yarattı?" diye soracak olursan, kesinlikle "Allah" derler." (7)

Yine Kur'an-ı Kerim'in başka bir yerinde onlar hakkında şöyle deniyor:

"Onlar kendilerinden olan bir uyarıcının gelmesini şaşkınlıkla karşıladılar ve kâfirler; "Bu şaşılacak bir şeydir. Bizler ölüp toprak olduktan sonra yeniden mi dirileceğiz? Bu uzak ihtimalli bir dönüştür" dediler."(8)

"Din Günü"ne inanmak, İslâm'ın inanç sisteminin önemli ilkelerinden biridir. Bu ilke, insanların bakışlarını dünya hayatının ardından bir Ahiret aleminin varlığına çevirmesi dolayısıyla büyük bir değere sahiptir. Bu inanç sayesinde insanlar dünya hayatının zorlayıcı şartlarına bağımlı hale gelmekten kurtulurlar. Böyle olunca da, bu zorlayıcı şartların üzerine çıkarak onlara egemen olurlar. Yine bu inanç sayesinde emeklerinin ve çalışmalarının karşılığını sadece günleri sayılı kısa ömürleri içinde ve sınırları belirli yeryüzü alanında görme endişesinin tutsağı olmazlar. O zaman da Allah'a güven, iyiliğe inanç, hakka ısrarlı bağlılık, gönül rahatlığı, hoşgörü ve kararlılık içinde Allah rızası için çalışma; Allah'ın gerek dünyada ve gerekse Ahirette vermeyi takdir edeceği karşılığı, bu ikisi arasında ayrım gözetmeyen bir hoşnutlukla karşılama imkânına kavuşurlar.

Bundan dolayı bu ilke, arzu ve ihtirasların tutsağı olmakla, insanlığa yaraşır bir "insanca özgürlük" arasında tercih noktasıdır. Diğer bir deyişle Ahirete iman, beşerî ideolojilerin, değer yargılarının kölesi olmuş ve cahiliye sisteminin sapık ve çarpık insan tabiatı ile Allah'ın, kulları için arzuladığı mükemmel in-

Ve onların taş yerine kerpiçleri ve harç yerine ziftleri vardı. Ve dediler: "Bütün yeryüzü üzerine dağılmayalım diye kendimize bir şehir ve başı göklere erişecek bir kule bina edelim ve kendimize bir nam yapalım."

Ve Ademoğulları'nın yapmakta oldukları şehri ve kuleyi görmek için RABB indi ve RABB dedi: "İşte (bunlar) bir kavimdirler ve onların hepsinin bir dili var ve yapmaya başladıkları şey budur ve şimdi yapmaya niyet ettiklerinden hiçbir şey onlara menedilmeyecektir. Gelin inelim ve birbirlerinin dilini anlamasınlar diye onların dilini orada karıştıralım.

Ve RABB onları bütün yeryüzü üzerine oradan dağıttı; ve şehri bina etmeyi bıraktılar. Bundan dolayı onun adına "Babil" denildi, çünkü RABB bütün dünyanın dilini orada karıştırdı ve RABB onları bütün dünya üzerine oradan dağıttı." (Kitab-ı Mukaddes. İstanbul, 1974 S.9)

(7) Zumer Suresi, 38

(8) Kaf Suresi, 2-3

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

san tipi arasındaki yol ayrımını oluşturur.

Bu ilke insanların düşüncesinde yer etmedikçe, insanlar emek ve çalışmalarının karşılığını yalnızca dünyada değil, Ahirette de göreceklerine kesin olarak inanmadıkça, ömrü sınırlı olan fertler, uğrunda çalışılması, emek harcanması gereken başka bir hayatın varlığından kesinlikle emin olmadıkça ve o hayatta karşılığını alacağına güvenerek hakkın ve iyinin zaferi için fedakârlıkta bulunmadıkça, ideal ilâhi nizama uygun bir insanlık hayatı gerçekleşemez.

Ahirete inananlar ile onu inkâr edenler ne düşünce ne ahlâk ne davranış ve ne de pratik uygulamalar bakımından bir olamazlar. Bu iki tür insan ne dünyadaki işleri ve ne de Ahirette görecekleri karşılık bakımından ortak noktaları bulunmayan taban tabana zıt iki ayrı sınıfı teşkil ederler. İşte yol ayrımı derken kasdettiğimiz budur.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝٥

5- (Allahım!) Yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz.

İslâm inanç sisteminin bu temel ilkesi, bu surede ifade edilen daha önceki ilkelerden kaynaklanır. Buna göre, kulluk yalnız Allah'a yöneltilir ve yalnız O'ndan yardım dilenir.

Burada da bir yol ayrımı vardır. Her türlü kölelikten mutlak anlamda kurtuluş ile, mutlak anlamda kullara kul olmak arasındaki yol ayrımı!..

Bu ilke, insanlığın topyekün kurtuluşunun ilanını müjdeler; kuruntulara, çeşitli sosyal sistemlere ve yeryüzü gereklerinin zorlayıcı baskısına bağımlılıktan kurtuluşun ilanını... Sebebine gelince, kulluk yalnız Allah'a yöneltileceğine ve yalnız O'ndan yardım isteneceğine göre insan öncelikle yaşamın zorlayıcı ihtiyaç ve baskılarından, çeşitli ideolojik sistem ve güçlerin boyunduruğundan, asılsız kuruntu ve hurafelerden kendini kurtarmak zorundadır.

BEŞERİ GÜÇLERE KARŞI MÜSLÜMANIN TUTUMU

Burada, müslümanın beşeri ve tabii güçler karşısındaki tutumunun ne olacağına kısaca değinelim:

Beşeri güçler müslümana göre ikiye ayrılır: Bunlardan biri Allah'a inanan, Allah'ın önerdiği hayat tarzı ile uyum halinde olan hidayete erdirici güçlerdir. İyilik, hakk ve yapıcılık yolunda bu tür güçlerle uyumlu olmak ve işbirliği etmek gerekir. Bu güçlerin diğeri ise Allah'a bağlı olmayan, O'nun önerdiği hayat tarzına uymayan güçlerdir ve bunlarla savaşmak, mücadele etmek ve kendilerine başkaldırmak gerekir.

Bu sapık güçlerin büyük ve saldırgan olması müslümanı asla yıldırmamalıdır. Çünkü bunlar, ana kaynakları olan ilahi güçten bağlarını koparmakla ken-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dilerine gerçek gücü veren damarı kurutmuş olurlar. Bu durum tıpkı ışık saçan bir yıldızdan kopan iri bir kütleye benzer. Bu kütle ne kadar kocaman olursa olsun kısa bir süre sonra sönmeye, soğumaya, yani ışığını ve ısısını kaybetmeye mahkûmdur. Oysa sözkonusu ana yıldızdan kopmayan herhangi bir zerre, enerjisini, ısısını ve ışığını devam ettirir. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

Nice az sayıdaki topluluk, Allah'ın izni ile (kendilerinden) kalabalık bir topluluğu yenmiştir."[9]

Az sayıdaki topluluğun kalabalık bir kitleyi yenebilmesi; sayıca zayıf olan grubun ana güç kaynağına bağlı olması, gücünü ve üstünlüğünü aynı kaynaktan alması sayesindedir.

Tabiat güçlerine gelince, müslümanın bunlar karşısındaki tutumu korkuya ve düşmanlığa değil, yakınlığa ve dostluğa dayalı olmalıdır. Çünkü insanî güçler ile tabiî güçlerin her ikisi de yüce Allah'ın dilemesi sonucu varoldukları gibi, bu gücü kullanırken de O'nun iradesine bağlı kalmaları gerekir. Sonuç olarak insan, kendi yeteneklerini tabiatın güçleriyle destekleyerek ve işbirliği yaparak iyi bir koordine sağlamalıdır.

Müslümanın inancı bu konuda kendisine şu görüşü telkin eder: Yüce Allah bu güçlerin tümünü kendisine dost, yardımcı ve işbirlikçi olmak üzere yarattı. O, bu güçlerin dostluğunu kazanabilmek için onları tanımalı, onlarla işbirliği yapmalı ve onlarla uyum içinde her ikisinin de ortak Rabbi olan Allah'a yönelmelidir. Eğer bu güçler bazan kendisine zarar ve rahatsızlık veriyorsa, bunun sebebi, onları incelememiş, tanımamış olması, bağlı oldukları tabii kanunları kavramamış olmasıdır.

Cahiliye karakterli Roma uygarlığının varisleri olan Batılılar, tabiî güçlerden yararlanmayı "tabiatı yenmek, tabiatı dize getirmek" gibi küstah bir deyimle ifade ediyorlar. Bu deyim, Allah ve Allah'ın iradesine boyun eğmiş evrenle arasındaki tüm müsbet ilişkileri koparmış bir cahiliye mantığını açığa vuruyor.

Oysa müslümanın kalbi, Rahman ve Rahim olan Allah'a bağlı olduğu gibi, ruhu da tüm alemlerin Rabbine boyun eğmiş şu varlık bütünü ile sıkı bir ilişki içindedir. Bunun sonucu olarak bu güçlerle kendisi arasında "yenmek, dize getirmek" gibi kırıcı olmayan bir ilişkinin varlığına inanır. O, bu güçlerin tümünün yaratıcısının Allah olduğuna inanır. Allah bütün bu güçleri bir tek temel ilke uyarınca yarattı ve bu temel ilkeye göre kendileri için belirlenen hedeflere ulaşmak üzere birbirleri ile işbirliği yapmalarını murad etti. Bununla O, bu güçleri daha baştan insanın yararına sundu; insana bu güçlerin sırlarını keşfetme ve kanunlarını öğrenme imkânını bağışladı. Buna göre insan, bu güçlerden yarar sağlama başarısına erdirildiği her aşamada Allah'a şükretmelidir. Çünkü bu tabii güçleri onun yararına sunan Allah'dır; yoksa o bu güçleri yenmiş, dize getirmiş değildir. Nitekim yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

(9) Bakara Suresi, 249

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"O yeryüzündeki varlıkların tümünü yararınıza sundu."[10])

Buna göre, tabiî güçlere karşı müslümanın duygu dünyasına kuruntuların egemen olması, onlarla kendi arasına düşmanlık ve korkuların girmesi sözkonusu değildir. O sırf Allah'a inanır, sırf O'na kulluk eder ve yalnız O'ndan yardım diler. Sözkonusu güçler ise Rabbinin yaratıklarının bir bölümüdür. o bu güçler hakkında araştırma yapar, onlarla yakınlık kurar, onların sırlarını öğrenmeye, açığa çıkarmaya çalışır. Bunun karşılığında bu güçler de yardımlarını kendisine cömertçe sunarak sırlarını ona açıklayıverirler. Peygamber efendimizin Uhud dağına bakarken söylediği söz bu açıdan ne kadar çarpıcıdır!

"Şu dağ öyle bir dağdır ki, hem o bizi sever ve hem de biz onu severiz."

Hz. Peygamber'in tabiata-yönelik sevgisini, yakınlığını ve uyumlu yaklaşımını bu sözünden net olarak anlayabiliriz.

İslâm düşünce sisteminin bu temel ilkeleri belirlendikten, kulluğun ve yardım istemenin yalnızca Allah'a dönük olması gerektiği vurgulandıktan sonra surenin özüne ve karakterine uygun geniş kapsamlı dua cümleleri ve bu temel ilkelerin uygulamaya konmasına geliyor sıra:

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِينَ
أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ۝

6/7- Bizleri doğru yola, nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil.

"Bizleri doğru yola ilet." Yani "Bizleri, hedefe ulaştırıcı doğru yolu tanımaya ve bu yolu tanıdıktan sonra onun sebatlı izleyicisi olmaya, ondan hiç ayrılmamaya muvaffak eyle". Çünkü doğru yolu tanımak ve bu yolun kararlı izleyicisi olmak, bunların her ikisi de Allah'ın hidayetinin, gözetiminin ve rahmetinin ürünü olduğu gibi, bu konuda Allah'a yönelmek de yardım kaynağının yalnız Allah olduğu inancının doğal bir sonucudur. Mümin kulun, hakkında Allah'dan yardım dileyeceği ilk ve en önemli şey budur. Sebebine gelince, doğru yola iletilmiş olmak, bu yolu bulmak, kesinlikle hem dünya ve hem de Ahiret mutluluğunun garantisidir. Aslında bu yaklaşım, insan ile varlık bütününün, alemlerin Rabbi olan Allah'a yönelik hareketlerini koordine eden genel ilâhî kanuna insan fıtratının uyum sağlaması, bu genel ilkeyi algılayıp benimsemesi olayıdır.

Bu sure, namazların her rekâtında okunmak üzere belirlenen ve onsuz kılınacak namazın kabul olunmadığı bir suredir. Kısa olmasına rağmen bu sure, İslâm düşünce sisteminin sözünü ettiğimiz temel ilkelerini ve bu düşünce sisteminden kaynaklanan insan bilincine yön verici ana prensipleri içerir.

Müslim'in, Alâ b. Abdurrahman yolu ile Hz. Ebu Hureyre'ye dayandırarak bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

(10) Casiye Suresi, 8

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Yüce Allah şöyle buyurur: "Ben namazı kendim ile kulum arasında ikiye böldüm. Yarısı bana ve öbür yarısı kuluma aittir. Kulum istediğine kavuşacaktır."

Kul, "Elhamdü lillâhi rabbilalemin" dediği zaman, Allah, "Kulum bana hamdetti" der. Kul, "Errahmanirrahim" dediği zaman, Allah, "Kulum, bana övgü sundu" der. Namaz kılan kul, "Maliki yevmiddin" dediği zaman, Allah "Kulum benim şanımın yüceliğini ifade etti" der.

Namaz kılan kul, "İyyake na'budu veiyyake nestein" dediği zaman, Allah, "Bu söz hem bana ve hem de kuluma aittir. Kuluma istediği verilecektir" der. Kul, "İhdinessıratal müstakım, sıratallezine en'amte aleyhim, gayrilmağdubi aleyhim veleddallin" dediği zaman, Allah, "Bu söz tamamen kulumla ilgilidir, ona istediği verilecektir" der."

Umarım, bu sahih hadis, yaptığımız açıklamalara ek olarak, Fatiha suresinin günde en az onyedi kez ya da kıldığımız her rekâtta okunmasının zorunlu olmasında gizli olan sırların anlaşılmasına yardım eder.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bakara Suresi

2

Medine Döneminde İndi
Ayet Sayısı : 286

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org



Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Bu sure Hicret olayından sonra inen ilk surelerdendir ve Kur'an'ın en uzun suresidir.

Tefsir bilginleri arasında geçerli sayılan görüşe göre bu surenin bütün ayetleri tamamı birden inmemiş, arada bir diğer surelerden ayetler de inmiştir bu süre içinde. Gerek bu surenin ve gerekse yine Medine'de inen diğer surelerin bazı ayetlerinin iniş sebeplerini incelediğimizde -bu iniş sebeplerinin doğruluk derecesi bizce kesin olarak belli olmamakla birlikte- Medine'de inen uzun surelerin ayetlerinin ardarda inmemiş olduğu sonucuna varırız. Bazan baş tarafından birkaç ayet inmiş olan bir süre henüz tamamlanmadan, başka bir sureden bazı ayetlerin indiği de olurdu. Buna göre sureleri ayetlerinin iniş sırasına göre düzenlerken bütün ayetlerinin iniş önceliklerine değil, baş taraflarındaki ayetlerin iniş önceliklerine dikkat edilmiştir. Nitekim bu surenin bazı ayetleri, meselâ Riba (faiz) ile ilgili ayetler, Kur'an'ın son inen ayetleri arasında yer alır. Buna karşılık surenin giriş kısmını oluşturan ayetler, tefsirciler arasında geçerli tutulan görüşe göre, Medine'de inen ilk Kur'an ayetleri arasında sayılmıştır.

Her surenin ayetlerinin biraraya getirilip sıralanmasına gelince, bu işlem Peygamberimizin vahye dayalı direktifleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Nitekim Tirmizî'nin bildirdiğine göre Abdullah b. Abbas bu konuda şöyle diyor:

"Bir defasında Hz. Osman'a "Niçin ayetlerinin sayısı bakımından ikinci derecedeki sureler arasında yeralan Enfal suresini yüzün üzerinde ayet içeren surelerden biri olan Tevbe suresi ile yanyana getirdiniz ve bu iki sure arasına besmele koymadınız? Ayrıca bu iki sureye yedi uzun sure arasında yer verdiniz, bu kararınızın gerekçesi neydi?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi:

"Kimi zaman Peygamberimize aynı anda birden çok surenin ayetleri parça parça inerdi. Peygamberimiz kendisine yeni bir ayet inince vahiy kâtiplerini ça-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğırır ve onlara 'Bu parçayı falanca konuyu anlatan sureye yerleştiriniz' buyururdu. Enfal suresi Medine'de inen ilk sureler arasında, buna karşılık Berae suresi Kur'an'ın son inen sureleri arasında idi. Bu iki surenin içerikleri birbirlerinin benzeri oldukları için ikisinin birbirinin devamı olduğu endişesine kapılmıştım. Bu arada bu konuyla ilgili herhangi bir açıklama fırsatı bulamadan Peygamber efendimiz vefat etti. Bundan dolayı bu iki sureyi yanyana getirerek, aralarına besmele yazmadım ve onları yedi uzun sure arasına yerleştirdim."

Bu rivayet, her sureyi oluşturan ayetlerin sıralanışının Peyamber efendimizin gözetiminde yapıldığını kanıtlar. Nitekim Buharî ve Müslim'in bildirdiklerine göre Abdullah b. Abbas diyor ki:

"Peygamber efendimiz hayırseverlerin en cömerdi idi ve en cömert olduğu dönem ise Cebrail (a.s) ile buluştuğu Ramazan günleri idi. Cebrail Ramazan'ın her gecesi Peygamberimiz ile buluşur ve Resulullah O'na Kur'an'ı okurdu -Başka bir rivayete göre Cebrail O'na Kur'an'ı öğretirdi— Cebrail kendisi ile buluştuğu zaman Peygamberimiz esen yelden daha cömert, daha eliaçık olurdu."

Peygamber efendimizin Kur'an-ı Kerim'in tümünü Cebrail'e okuduğu ve Cebrail'in de aynı şekilde onu kendisine okuduğu kesinlikle sabittir. Bu demektir ki, her ikisi de onu, ayetleri surelerde bu günkü gibi sıralanmış olarak birbirlerine okumuşlardır.

Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim zirvesinin eteklerinde yaşayan herkes, onun her suresinin kendine özgü bir şahsiyeti olduğunu farkeder. Kalbe hayat veren, ruha sahip canlı bir şahsiyet. Tıpkı kendine özgü davranışları, karakteristikleri ve başka canlılarınkinden farklı nefes alış-verişleri olan canlı bir varlık gibi. Bunun yanında her surenin bir ya da belirli bir eksene bağlı birkaç ana konusu vardır. Yine her surenin bu değişik konulara egemen olan, onları belirli yönlerden kavrayıp kucaklayan ve aralarında uyum sağlayan özel bir havası vardır. Ayrıca, yine her surenin kendine özgü bir musiki ahengi vardır. Eğer bu musiki ahenk, surenin ayetleri boyunca değişirse bu değişiklik ancak o ayetlerin konusunun özelliğinden dolayı meydana gelmektedir. Bu saydıklarımız, Kur'an'ın bütün surelerinin genel özelliğidir ve incelemeye başladığımız Bakara suresi gibi uzun sureler de bu kuralın dışında değildir.

Bu sure bir kaç konudan oluşur. Fakat bu değişik konuları etrafında birleştiren eksen, aralarında son derece sıkı ilişki bulunan iki ana çizgi içerir.

Bu sure bir yandan İsrailoğulları'nın Medine'de İslâm dâveti karşısında takınmış oldukları tutumu ele alıp-inceler. Mesela yahudiler bu çağrıyı nasıl karşıladılar?.. Gerek Peygamberimize ve gerekse bu yeni çağrının temelleri üzerine şekillenen yeni İslâm cemaatine karşı nasıl bir tavır takındılar?.. Bu tutumla ilgili olarak yahudiler ile münafıklar arasında ve yahudiler ile müşrikler arasında görülen güçlü ilişkinin niteliği nedir?..

Öteyandan bu süre müslüman cemaatin ilk doğduğu dönemdeki durumunu irdeler. Yani İsrailoğulları'nın bu dâvet emanetini omuzlamayı reddetmele-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

rinden, bu konuda yüce Allah'a vaktiyle vermiş oldukları sözü bozmalarından ve Hanif dininin ilk lideri olan Hz. İbrahim'e gerçek anlamda bağlanma şerefinden kendilerini soyutlamalarından sonra sözkonusu genç İslâm cemaati bu çağrı emanetini ve Allah'ın yeryüzü halifeliğiini taşımaya nasıl hazırlandı? Bu arada bu genç cemaat İsrailoğulları'nın sözkonusu yüce şereften kendi kendilerini soyutlamalarının sebep olduğu tökezlemeler konusunda somut örneklerle bilgilendirilerek uyarılmaktadır.

İlerde ayrıntılı biçimde anlatacağımız gibi, bu surenin bütün konuları bu iki ana hatlı eksen etrafında döner. Fakat bir yandan surenin ana ekseni ile konuları arasında ve öbür yandan bu dâvetin Medine'deki ilk gelişme döneminin çizgisi ile bu müslüman cemaatin hayatı ve yüzyüze geldiği entrikalar arasında bulunan sıkı ilişkiyi ortaya koyabilmek için işin başında bu surede inen bazı ayetlerle nasıl karşılanacağı öğretilen bu entrikalara kısaca ışık tutmamız yerinde olur.

Bunu yaparken İslâm dâveti ile bu çağrının muhataplarının, bunca yüzyıl geçmiş olmasına rağmen ufak-tefek değişiklikler görülmekle birlikte kimi zaman düşmanlarından ve kimi zaman da dostlarından gelen aynı entrikalarla karşı karşıya gelmeye devam ettiklerini sürekli biçimde vurgulamak isteriz.

Bu durum, Kur'an-ı Kerim'in bu yönlendirici direktiflerine bu ölümsüz çağrının düsturları niteliğini kazandırır, bu nasslara her yüzyılın ve her dönemin problemlerini çözmeyi sağlayacak sürekli biçimde yenilenen bir hayatiyet bağışlar, onları, müslüman ümmetin uzun ve sıkıntılı yolu boyunca doğru yolu gösterecek kilometre taşları olarak yükseltir, değişik görüntülü, fakat özde benzer karakterli düşmanlıklar karşısında izlenecek yolu gösterir. İşte Kur'an-ı Kerim'in her ayetinde kısmen gözlenebilen bu nitelik, onun icaz özelliğidir.

HİCRET OLAYI

Peygamberimizin Mekke'ye hicreti, sağlam bir hazırlık döneminden sonra gerçekleşti. O günün şartları bu girişimi kaçınılmaz kılmış, İslâm davetinin gelişmesi için Allah'ın isteği ve yönlendirmesi sonucu zaruri bir nitelik kazanmıştı.

Sebebine gelince, Kureyşlilerin bu dâvet karşısında takınmış oldukları inatçı tutum, özellikle Hz. Hatice'nin ve Peygamberimizin koruyucusu Ebu Talib'in ölümlerinden sonra bu dâvetin Mekke ve çevresinin sınırları içinde neredeyse donup kalmasına yolaçmıştı. Gerçi Kureyş'in tüm baskısına ve önlemlerine rağmen müslümanların safına tek-tük katılmalar oluyordu, ancak müşriklerin katı tutumları ve yeni din aleyhinde güçbirliğine gitmiş olmalarından dolayı bu dâvet fiilen Mekke ve çevresinin dar sınırları içinde donup-kalmış sayılırdı.

Bu durum diğer Arapların çekingen bir bekleme dönemine girmelerine yolaçmıştı. Başka bir deyimle diğer Araplar Peygamberimiz ile -başta Ebu Leheb, Amr b. Hişam, Ebu Sufyan b. Harb ve diğer Kureyşli liderler olmak üzere- en yakın akrabaları arasındaki savaşın sonucunu beklemeye koyulmuşlardı. Akra-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

balık ilişkilerinin büyük çapta önem taşıdığı kabile düzeni içinde yaşayan Araplar için, bizzat kendi kabilesinin böylesine sert bir tutumu ile karşı karşıya bulunan bir önderin, yani Hz. Muhammed'in (s.a.v) dinine girmeyi özendirici hiçbir faktör yoktu. Özellikle bütün Arap yarımadasının dinî merkezi konumunda bulunan Kâbe'yi koruma görevinin bu kabile tarafından yürütüldüğü de gözönüne alınırsa, Kureyş dışındaki Arapların takınmış olduğu tereddütlü ve soğuk tutum daha iyi anlaşılır.

İşte Peygamber efendimizin Mekke dışında yeni bir üs arama girişimi bu gerekçeye dayanır. Bu yeni inancı koruma altına alacak, özgürlüğünü garanti edebilecek ve Mekke'de pençesine yakalandığı donmuşluktan kurtulmasını sağlayacak, hem propaganda özgürlüğü ve hem de yeni dinin bağlılarına baskı ve fitne tehlikelerinden uzak, güvenli bir ortam sunacak bir üs gerekiyordu. Benim kanaatime göre, Hicret'in en önemli ve en başta gelen gerekçesi buydu.

Yeni dâvete uygun üs arama gayretleri sırasında Medine'den önce birkaç değişik girişim yapılmıştı. Bunların ilki Habeşistan girişimi oldu. Nitekim ilk müminlerin bir çoğu Habeşistan'a göçmüştü. Sözkonusu ilk müslümanların Habeşistan'a sırf kendi güvenliklerini sağlamak için göç ettiklerini ileri sürmek sağlam delillere dayanmaz. Eğer durum böyle olsaydı, bu göçe sosyal statüsü en düşük, en zayıf ve en korumasız müslümanların katılmaları gerekirdi. Oysa durum bunun tam tersi idi.

Habeşistan'a göçen müslümanlar en ağır baskılara, işkencelere ve fitnelere uğratılan, korumasız ve güçsüz köleler değildi. Aksine bu muhacir müslümanlar, yürürlükteki kabile düzeni içinde kendilerini eziyet ve baskılardan koruyacak akrabaları bulunan, çevresi geniş kimselerdi. Nitekim bu ilk muhacirlerin çoğunluğunu Kureyşli müslümanlar oluşturuyordu. Bunlar arasında Ebu Talib oğlu Cafer ve Haşimoğulları'ndan birkaç genç de vardı. Bilindiği gibi Peygamberimizin Mekke'deki koruyucuları Haşimioğulları sülalesi idi. Yine bunların yanında Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Mahzum kabilesinden Ebu Seleme, Emevilerden Osman b. Affan ve daha birçok ileri gelen Mekkeli de bu muhacirler arasında idi.

Ayrıca Mekke'nin en itibarlı ailelerinden olan bir kaç kadın müslüman da bu göçe katılmıştı; ki bunların yeni inançları yüzünden sıkıntıya uğratılmaları sözkonusu değildi. Büyük bir ihtimalle bu göçün arkasında başka sebepler vardı; ileri gelen Kureyşli aileleri sarsmak, onları şoke uğratmak gibi. Sebebine gelince bu ailelerin seçkin evlâtları inançları uğruna bütün akrabalık ilişkilerini arkalarında bırakarak cahiliye düzeninden kaçıyorlardı. Yürürlükteki kabile düzeni içinde bu şekilde gerçekleşen bir göç, yakınları göçe katılan itibarlı aileler üzerinde derin bir şok etkisi bırakıyordu. Özellikle yürürlükteki cahiliye iktidarının lideri, yeni inanç sistemi ile bağlılarının en azılı düşmanı olan Ebu Sufyan'ın kızı Ümmü Habibe'nin de bu muhacirler arasına katıldığı düşünülürse işin ciddiyeti daha iyi anlaşılır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yalnız, bu tür sebeplerin varlığı, Habeşistan göçünün, yeni inanç sistemi için serbest ya da hiç olmazsa güvenli bir üs arama girişimi olabileceği ihtimali ile çelişmez. Özellikle Habeşistan hükümdarı Necaşi'nin gizlice İslâm'ı kabul etmiş olduğunu ileri süren rivayetleri bu açıklamalarımıza eklersek, bu ihtimal daha da ağırlık kazanır. Sahih rivayetlerin bildirdiklerine göre Necaşi'nin müslüman olduğunu açıklamasını son anda ileri gelen Hristiyan din adamlarının (patriklerin) kendisine dönük isyanları önlemişti.

Bunun yanında Peygamberimizin Taif'e göç girişimi de, yeni dâvete serbest, ya da en azından güvenli bir üs bulma girişimlerinden biri olarak görülüyor. Fakat bu girişim başarı kazanamadı. Çünkü Taif'in yerlileri olan Sakıfoğulları'nın ileri gelenleri Peygamberimizi son derece kötü bir biçimde karşıladılar. Kabilelerinin ayaktakımı ile çocuklarını üzerine saldırtarak taş yağmuruna tutturdular. Hz. Peygamber her iki ayağının kanamasına yolaçan bu taş yağmurundan ancak Utbe ve Şeybe b. Rebia'nın bahçesine sığınarak kurtulabilmişti. İşte o sıkıntılı anda mübarek dilinden şu samimi ve derin anlamlı dua cümleleri dökülmüştü:

"Allahım! İnsanlar karşısında güçsüzlüğümü, çaresizliğimi ve ezikliğimi sana şikâyet ediyorum.

Ey merhametlilerin en merhametlisi, sen ezilenlerin ve benim Rabb'imsin. Beni kimin korumasına bırakıyorsun? Dizginlerimi eline bıraktığın düşmanın mı, yoksa beni soğuk yüzle karşılayacak yabancının mı?

Eğer bana kızgın değilsen bunlara aldırış etmem. Ancak esenliğini bana karşı geniş tutmanı dilerim. Karanlıkları aydınlatan ve hem dünya hem de Ahiret işlerini düzene koyan nurunun hürmetine öfkenin üzerime inmesinden ve kızgınlığına hedef olmaktan sana sığınırım. Rızanı kazanıncaya kadar takdir edeceğin sıkıntılara katlanmaya hazırım. Her türlü güç ve kuvvet yalnız senden kaynaklanır."

Bu sıkıntılı dönemin arkasından yüce Allah Peygamberimizin ve İslâm dâvetinin önüne ummadığı kapılar açtı. Önce birinci, sonra da ikinci Akabe Biatı gerçekleşti. Bu iki olayla, bu surenin giriş bölümünde incelediğimiz konu ve Medine'de bu dâvetin etrafında oluşan entrikalar arasında sıkı ilişki vardır.

Bu olay kısaca şöyledir: Bilindiği Hz. Peygamber her yıl Hacc mevsiminde Mekke'ye gelenlere kendisini ve mesajını tanıtıyordu. Hicretten iki yıl önce yine bir Hacc mevsimi Medineli Hazrec kabilesinden bir grupla karşılaştı ve bunlara davasını anlattı. -Onlarda bir hidayet emaresi sezince- Rabbinin mesajını tebliğde kendisine yardımcı olmalarını istedi.

Medine'nin, Evs ve Hazreç kabilelerinden oluşmuş Arap halkı ötedenberi yahudi hemşehrilerinden yeni bir Peygamberin geleceğini, hatta bu olayın gerçekleşmekte geç bile kaldığını duyuyorlardı. Yahudiler bu yeni peygamberin gelmesiyle onun yanında yer alacaklarını ve peygamberle birlikte Araplara üstünlük sağlayacaklarını söylüyorlardı. Başka bir deyimle bu yeni peygamberin önderliği altında Arap hemşehrilerine egemen olmayı ve bu peygamberin, bütün

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

düşmanlar karşısında kendi yanlarında olmasını arzu ediyorlardı.

Durum böyle olduğu için o yıl Hacca gelen Hazreç kabilesinin heyeti, Peygamberimizin çağrısını işitince birbirlerine "Vallahi, kesinlikle bilmiş olunuz ki, bu adam yahudilerin bize karşı tehdit silâhı olarak yararlanmayı düşündükleri Peygamberdir. Yahudilere ona daha önce sahip çıkma fırsatı asla verilmemeli" dediler. Peygamberimizin yaptığı müslüman olma çağrısını kabul ettikten sonra O'na şöyle dediler; "Kavmimizi, aralarında benzersiz derecede düşmanlıkların ve kötülüklerin hüküm sürdüğü bir durumda bırakıp geldik. Umarız ki, Allah, senin sayende onlara birlik ve dirlik bağışlar". Sözünü ettiğimiz Hazreçli grup Medine'ye dönüp olup bitenleri anlatınca hemşehrileri İslâm'ı sevinçle karşıladılar ve bu yeni dine girmeye karar verdiler.

Ertesi yıl Hacc mevsiminde Evs ve Hazreç kabilelerinin oluşturduğu ortak bir heyet Mekke'ye gelerek Peygamber efendimiz ile görüştüler ve kendisine biat ederek İslâm'ı kabul ettiler. Peygamberimiz bu heyetle birlikte Medine'ye dâvetçi öğretmenler de gönderdi.

Daha ertesi yılki Hacc mevsiminde Evs ve Hazreç kabilelerinden kalabalık bir heyet gelerek Peygamberimize biat etmek istediler. Bu biat Peygamberimizin amcası Abbas'ın da hazır bulunduğu bir toplantıda gerçekleşti. Bu biate göre Evs ve Hazreç'li müslümanlar "kendilerini, ailelerini ve mallarını korudukları gibi Peygamberi de her türlü tehlikeden koruyacaklarına dair" söz veriyorlar, biat ediyorlardı. Bu olaya "Büyük Akabe Biatı" denir.

Bu biatla ilgili olarak bize gelen rivayetler arasında Muhammed b. Kaab Karadî'nın bildirdiğine göre sözünü ettiğimiz Akabe Biatı gecesi Abdullah b. Revaha, Peygamber efendimize: "Rabbin ve kendin adına öne süreceğin şartları söyle" dedi. Peygamberimiz de ona: "Rabbimin şartları, sırf kendisine kulluk etmeniz ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmamanızdır. Benim şartım da kendinizi ve mallarınızı karşılarında koruduğunuz tehlikelerden beni de korumanızdır" diye cevap verdi. Arkasından Abdullah b. Revaha: "Peki bu şartları yerine getirdiğimiz zaman ne elde edeceğiz?" diye sorunca Peygamberimiz kendisine "Cennet!" karşılığını verdi. Peygamberimizin bu cevabı üzerine Medine heyetinin üyeleri "Bu son derece kârlı bir alış-veriş. Bu antlaşmayı ne bozar ve ne de sizin tarafınızdan bozulmasını isteriz" dediler.

Medineli Araplar İslâma böyle ciddi sarıldılar. Bundan dolayı İslâm Medine'de hızla yayıldı. Öyle ki, orada İslâm'ın girmediği hiçbir ev kalmadı. Arkasından Mekkeli müslümanlar inançları dışında her şeylerini geride bırakarak birbirini izleyen kafileler halinde Medine'ye göç ettiler. Bu muhacirler kendilerinden önce burayı yurt ve inanç üssü edinmiş olan müslüman kardeşleri tarafından insanlık tarihinin hiçbir döneminde görülmemiş bir fedakârlık ve kardeşlikle karşılandılar. Bir süre sonra da Peygamberimiz, sadık dostu Hz. Ebu Bekir ile birlikte uzun zamandan beri aradığı bu özgür, güçlü ve güvenli üsse göç etti. Peygamberimizin Medine'ye ayak bastığı ilk günden itibaren burada İslâm dev-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

letinin temelleri atılmış oldu.

İşte bu öncü muhacir (göçmen) ve ensar (yardımcılar) topluluğundan Kur'an-ı Kerim'in birçok yerde kendilerinden övgü ile sözettiği seçkin bir müslüman topluluk meydana geldi. İncelemekte olduğumuz Bakara suresinin giriş kısmında öncelikle iman ilkelerinin belirlendiğini görüyoruz. Gerçi bu ilkeler tüm samimi müslümanların genel anlamda ortak niteliklerini oluşturur; fakat bu ilkeler özellikle o günkü Medine'de yaşayan müslüman zümrenin ortak niteliklerini tanıtmaktadır. Yüce Allah buyuruyor ki:

"Elif lâm mim. Doğru olduğu şüphesiz olan bu kitap takva sahipleri için hidayet kaynağıdır.

Onlar görmediklerine inanırlar, namazı kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkalarına verirler. Yine onlar gerek sana ve gerekse senden önce (ki peygamberlere) indirilen kitaplara inanırlar ve Ahiretten hiç kuşku duymazlar.

İşte onlar Rabblerinden gelen hidayet yolundadırlar ve kurtuluşa erenler de onlardır."

Surenin bundan sonra gelen ayetlerinde ise kâfirlerin niteliklerinin anlatıldığını görüyoruz. Gerçi bu nitelikler de genel anlamda küfrün ortak özelliklerini oluştururlar, ama öncelikle bunlar, gerek Mekke'de ve gerekse Medine çevresinde yaşayan ve İslâm çağrısına o günlerde muhatap olan kâfirlerin nitelikleridir. Yüce Allah buyuruyor ki:

"Kâfirlere gelince, onları uyarsan da, uyarmasan da farketmez; onlar iman etmezler.

Allah onların kalblerini ve gözlerini mühürlemiştir ve onların gözlerinde perde vardır. Onları büyük bir azap beklemektedir."

MÜNAFIKLAR

Ayrıca Medine'de bir de münafıklar grubu vardı. Bu grup Hicret olayına bağlı olarak ve az önce işaret ettiğimiz özel şartların sonucunda ortaya çıkmıştı. Mekke'de böyle bir grup yoktu. Çünkü İslâm'ın Mekke'de ne devleti vardı ne de gücü. Ve yine Mekkelilerin kendisinden korku duyup münafıkça davranmalarına yolaçacak kalabalık bir taraftar tabanı da yoktu.

Aksine İslâm orada baskı altındaydı ve İslâm dâveti resmi otoritenin kovuşturma hedefi idi. Orada İslâm saflarına katılanlar, bu dini her şeye tercih eden ve onun yolunda her türlü sıkıntıya katlanmayı göze alan inançlarında samimi kimselerdi.

Hicretten sonra "Peygamberin şehri" anlamına gelmek üzere "Medine-i Nebevi" adını almış olan "Yesrib"e gelince İslâm bu kentte herkesin hesaba kattığı ve kendisi ile az çok iyi geçinmeye mecbur olduğu bir güç haline geldi. Özellikle Bedir savaşından ve müslümanların bu savaş sonunda büyük bir zafer kazan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

malarından sonra bu zorunluluk daha bariz hale gelmişti. İslâm'la görünüşte de olsa iyi geçinmeye mecbur olanların başında birkısım kabile liderleri geliyordu. Bunların aileleri ve akrabaları İslâm'a girdikleri için, cahiliye döneminden kalan mevki ve menfaatlerini korumanın tek yolunun, kendi yakınlarının benimsediği bu yeni dine en azından görünürde bağlanmaları kaçınılmaz hale gelmişti. Bunlardan biri de İslâm'ın Medine'ye girişinden kısa bir süre önce kabilesi tarafından başına taç giydirilip kabile reisi yapılması düşünülen Abdullah b. Ubeyy b. Selül idi.

Bu surenin ilk sayfalarında, sözünü ettiğimiz münafıkların niteliklerini ayrıntılı biçimde anlatan ayetler göreceğiz. Bu ayetlerin bazılarından anlıyoruz ki bu aşağılayıcı tanımlamalarla istemeye istemeye kendilerini müslüman göstermek zorunda kalan fakat "beyinsiz ayak takımı" olarak gördükleri zayıf halka tepeden bakmaya devam eden ve bu eski huylarından vazgeçmeye niyetli olmadıklarını açıkça ortaya koyan kabile liderleri kasdediliyor. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"İnsanlardan kimileri de var ki "Allah'a ve Ahiret gününe inandık" derler, ama aslında inanmamışlardır. Bunlar Allah'ı ve müminleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatıyorlar ama bunun farkında değiller. Onların kalblerinde hastalık vardır, Allah da bu hastalıklarını arttırmıştır; bu yalancılıkları yüzünden onları acı bir azap beklemektedir.

Onlara "Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın" denildiği vakit "Biz yapıcı, düzeltici kimseleriz" derler. İyi bilesiniz ki, onlar bozguncuların ta kendileridir, fakat bunun farkında değiller. Onlara "Halk nasıl iman etti ise siz de öyle iman edin" denildiği zaman "Biz hiç beyinsiz ayak takımı gibi iman eder miyiz" derler. Asıl beyinsiz ayak takımı onlardır, ama bunu bilmiyorlar.

Onlar müminler ile karşılaştıkları zaman "İnandık" derler. Fakat şeytanları, elebaşları ile başbaşa kaldıkları zaman "Biz sizinle birlikteyiz, onlarla sadece alay ediyoruz" derler. Aslında onlarla alay eden ve azgınlıkları içinde yuvarlanmaya bırakan Allah'dır. Bu yüzden ne ticaretlerinden kazanç sağlamışlar ve ne de hidayete ermişlerdir.

Onların durumu karanlıkta ateş yakan kimseler gibidir ki, ateş etraflarını aydınlattığı anda Allah onun aydınlığını gidererek kendilerini hiçbir şey göremeyecekleri koyu bir karanlıkta bırakır. Onlar sağır, dilsiz ve kördürler. Bu yüzden geri dönmezler.

Ya da onların durumu koyu bulutlu, şimşekli ve gürültülü bir gökyüzünün yağmuruna tutulmuş ölüm korkusundan yıldırımlara karşı parmakları ile kulaklarını tıkayan kimselere benzer. Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatandır. Şimşek onların görme yeteneklerini nerede ise alıverecek. Çevrelerini aydınlatınca şimşeğin ışığı altında yürürler, fakat üzerlerine karanlık çökünce oldukları yerde kalakalırlar. Allah dileseydi, onların işitme ve görme yeteneklerini büsbütün giderirdi. Hiç kuşkusuz Allah her şeyi yapmaya kadirdir."

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

MEDİNE YAHUDİLERİ

Yukardaki ayetlerde bu hasta ruhlu münafıklara hücum edilirken, onların "şeytanlarına (elebaşlarına)" dikkat çekildiğini görüyoruz. Gerek surenin ve gerekse tarihi olayların akışından anlaşıldığına göre, bu ifade ile, bu surenin daha sonraki ayetlerinde ağır hücumlara muhatap tutulan yahudiler kasdediliyor. Yahudilerin İslâm dâveti ile olan ilişkilerini kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Medine'de İslâm dâveti ile ilk çatışanlar, ona ilk karşı çıkanlar yahudiler oldu. Bu çatışmanın ve karşı çıkışın bir çok sebebi vardı. Medine'de yahudiler seçkin ve imtiyazlı bir konumdaydılar. Çünkü onlar bu kentte yaşayan Evs ve Hazreç kabilelerinden oluşmuş cahil Araplar arasında "Ehl-i Kitab" niteliğini taşıyorlardı. Gerçi müşrik Araplar bu "Ehl-i Kitab" nitelikli hemşehrilerinin dinine girme eğilimi göstermiyorlardı, ama bağlı oldukları bir kitapları olduğundan dolayı onları kendilerinden daha "bilgili" ve daha "doğru düşünceli" sayıyorlardı. Ayrıca Evs ve Hazreç kabileleri arasında egemen olan ayrılık ve düşmanlık yahudilere paha biçilmez bir ortam sağlıyordu. Bu ortamda yahudiler her zaman entrikalarını çevirme imkânı bulabiliyorlardı.

İslâm gelince bu kozların tümünü ellerinden aldı. Çünkü İslâm, daha önce inen semavi kitapları onaylayan ve kendi kapsamı içine alan bir kitap ile geldi. Ayrıca bu yeni din, Medineli Araplar arasında hüküm süren ve yahudilerin hile ve tuzak kurma yolu ile haraç sağlamalarına fırsat veren çatışmaları ortadan kaldırarak Evs ve Hazreç kabilelerini de içeren sıkı dayanışmalı bir toplum çekirdeği oluşturmayı başarmıştı. İslâm'ın ilk gününden itibaren bu eski geçimsiz Medine kabileleri, Mekke'den göçen, (muhacir) göçmen müslümanlara "yardım edenler (ensar)" olarak tanınmaya başlamışlardı. İslâm bütün bu dağınık ve çatışmalı unsurlardan, insanlık tarihinin ne daha önceki ve ne de daha sonraki dönemlerinde benzeri görülmeyen, dayanışmalı ve birbirine sıkı sıkıya kenetlenmiş bir toplum meydana getirmişti.

Ayrıca yahudiler, peygamberliği ve kitabı kendilerinin tekelinde görüyor, özlerini Allah tarafından seçilmiş bir millet sayıyorlardı. Bu yüzden öteden beri son peygamberin kendi aralarından çıkmasını bekliyorlardı. Umduklarının tersine olarak son peygamber Araplardan gelince, bu defa, kendilerini dâvetinin dışında tutarak sadece cahil Araplara seslenmekle yetineceğini beklemeye koyuldular. Fakat Peygamberimizin, kendisini müşriklerden daha iyi anlayabileceklerini ve çağrısını kabul etmeye daha yetenekli olduklarını gözönünde bulundurarak daha işin başında onları yeni dini benimsemeye çağırması günahkârlıkları içinde bencil bir tavır takınmalarına yolaçtı, kendilerine yöneltilen bu çağrıyı küçük düşürücü bir küstahlık olarak saydılar.

Bu tutumların yanında yahudiler, Peygamber efendimize karşı şiddetli bir kıskançlık duyuyorlardı. Bu kıskançlığın iki sebebi vardı: Birincisi, yüce Allah'ın O'nu peygamber olarak seçmiş ve kendisine kitap indirmiş olmasıydı. Zira onların, Peygamberimizin gerçek peygamber olduğundan şüpheleri yoktu. Kıs-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kançlıklarının ikinci sebebi ise, O'nun Medine toplumunda kazandığı hızlı ve yaygın başarı idi.

Bütün bunlara ek olarak Peygamberimize karşı duydukları kinin ve daha ilk günden itibaren İslâm davetine karşı düşmanca bir tavır takınmış olmalarının bir başka sebebi daha vardı. O da, akıl hocalığını yaptıkları, ticaretini ellerinde tuttukları ve tefecilik yolu ile sömürdükleri Medine toplumundan soyutlanma hatta büsbütün dışlanma tehlikesi ile karşı karşıya geleceklerini hissetmeleri idi. Bu tehlikeden kurtulabilmenin tek yolu, yeni daveti kabul ederek İslâm toplumu içinde erimekti ki, onlara göre bu seçeneklerin her ikisi de birbirinden acı şeylerdi.

İşte bütün bunlardan ötürü yahudiler, İslâm dâveti karşısında gerek bu sırede ve gerekse Kur'an-ı Kerim'in başka bir çok suresinde ayrıntılı biçimde anlatılan olumsuz tutumlarını takındılar. Şimdi burada bu olumsuz tutuma işaret eden bazı önemli ayetleri hep birlikte okuyalım. İsrailoğulları'ndan bahseden bu ayetler yüce Allah'ın onlara dönük şu yüce seslenişi ile başlar:

"Ey İsrailoğulları, size bağışlamış olduğum bunca nimetleri hatırlayın ve bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size verdiğim sözü yerine getireyim. Yalnız benden korkun.

Elinizdeki kitabı onaylayıcı olarak indirdiğim Kitab'a (Kur'an'a) inanın, onu ilk inkâr eden siz olmayın, benim ayetlerimi önemsiz bir paha karşılığında satmayın ve yalnız benden korkun. Hakkı batıl ile karıştırmayın ve bile bile hakkı gizlemeyin.

Namazı kılın, zekâtı verin ve rukûa varanlar ile birlikte siz de rukûa varın. Kitabı okuduğunuz halde başkalarına iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Bunun ne kadar yanlış olduğunu hiç düşünmüyor musunuz?" (1)

Yüce Allah bu konudaki ayetlerin devamında yahudilere, Peygamberleri Hz. Musa'ya karşı takındıkları olumsuz tutumu, Allah'ın kendilerine bağışlamış olduğu nimetlere karşı yaptıkları nankörlükleri, kitaplarına ve şeriatlerine ters düşmelerini ve Allah'a vermiş oldukları sözü bozmalarını uzun uzun hatırlattıktan sonra müslümanları onlara karşı uyararak şöyle buyuruyor:

"Şimdi siz, ey mü'minler! Bunların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa onların bir grubu işitir ve anlamını kavradıktan sonra arkasından da bile bile onu tahrif ederlerdi.

Onlar mü'minlerle karşılaştıkları zaman "Biz de inandık" derler. Fakat birbirleri ile başbaşa kaldıkları zaman "Allah'ın size verdiği bilgileri, onları Allah katında sizin aleyhinize delil olarak kullansınlar diye onlara mı anlatıyorsunuz, bunun ne kadar yanlış olduğunu düşünmüyor musunuz?" derler." (2)

"Yahudiler: "Sadece bir kaç sayılı gün dışında bize asla Cehennem ateşi

(1) Bakara Suresi, 40-44
(2) Bakara Suresi, 75-76

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dokunmayacak" dediler. Onlara de ki; "Bu konuda Allah'dan söz mü aldınız, -ki Allah sözünü asla bozmaz- yoksa Allah hakkında bilmediğiniz bir şey mi söylüyorsunuz?" (3)

"Ne zaman ki, onlara Allah katından, yanlarında bulunan Tevrat'ı onaylayıcı bir kitap (Kur'an) geldi, daha önce kâfirlere karşı başarı dileyip durdukları halde, doğru olduğunu bildikleri Kur'an kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Allah'ın lâneti kâfirlerin üzerine olsun!" (4)

"Onlara (yahudilere): "Allah'ın indirdiğine inanın" dendiği zaman, "Biz kendimize indirilene inanırız" derler ve ötesini kabul etmezler. Oysa O (Kur'an) kendi yanlarında bulunan Tevrat'ı onaylayan gerçek bir kitaptır." (5)

"Onlara Allah katından yanlarındaki Tevratı onaylayan bir peygamber gelince, Kitab Ehli'nin bir bölümü sanki onun doğru olduğunu bilmiyorlarmış gibi Allah'ın kitabını arkalarına attılar." (6)

"Gerek Kitap Ehli'nin kâfirleri ve gerekse müşrikler Rabbinizden size hayır inmesini istemezler."(7)

"Kitap Ehli'nin çoğu, gerçeğin ne olduğunu açıkça anladıktan sonra sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü sizleri, iman ettikten sonra tekrar kâfir yapmak isterler." (8)

"Onlar: "yahudi ve hıristiyanlardan başka hiç kimse Cennet'e giremeyecek" dediler. Bu onların asılsız kuruntusudur." (9)

"Ne yahudiler ve ne de hıristiyanlar kendi dinlerine bağlanmadıkça senden asla razı olmazlar." (10)

Kur'an-ı Kerim'in yahudilere damga olarak kullandığı niteliklerin, gerek İslâm'dan önce ve gerekse İslâm'dan günümüze kadar gelip geçmiş tüm yahudî kuşakları için aynen geçerli olması, bu ilâhî kitab'ın ölümsüz mucizelerinden biridir. Kur'an-ı Kerim, bu gerekçe ile Peygamberimizin zamanındaki yahudilere, onlar sanki Hz. Musa döneminin ya da Hz. Musa'dan sonra gelen Peygamberlerin dönemlerinin yahudileri imiş gibi hitap eder. Çünkü bu farklı dönemlerdeki yahudilerin karakterleri aynı, özellikleri aynı, toplumsal fonksiyonları aynı, gerek Hakk ve gerekse halk karşısında takındıkları tutum aynıdır. Bundan dolayı bir bakarsınız ki Kur'an, Hz. Musa dönemi yahudilerine seslenirken birdenbire muhatap değiştirerek Medine yahudilerine seslenir; derken yine muhatap değiştirerek bu iki dönem arasında yaşamış yahudi kuşaklarını hedef alır.

(3) Bakara Suresi, 80
(4) Bakara Suresi, 89
(5) Bakara Suresi, 91
(6) Bakara Suresi, 101
(7) Bakara Suresi, 105
(8) Bakara Suresi, 109
(9) Bakara Suresi, 111
(10) Bakara Suresi, 120

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim'in bu konudaki sözleri sanki yahudilerin İslâm ümmeti karşısında günümüzde takınmış oldukları tutumu ortaya koyuyormuşçasına canlı ve ölümsüz kalmaktadır. Kur'an-ı Kerim, yahudilerin İslâm inanç sistemini ve İslâm çağrısını dün nasıl karşıladılarsa bugün ve yarın da tamamen aynı şekilde karşılayacaklarını anlatıyor. Kur'an-ı Kerim'in bu ölümsüz sözleri, eski müslümanlara karşı kullandıkları hile, tuzak ve savaş metodlarını bugün de aynen sürdüren yahudilere karşı günümüz müslümanlarına bir uyarı niteliğindedir.

Yahudileri bize bu şekilde tanıtan, onlar hakkında müslümanları böylesine kesin bir dille uyaran bu sure, daha sonra müslüman bir cemaatin nasıl oluşturulması gerektiğini ve yahudilerin reddetmekle kalmayıp ona karşı cephe aldıkları Tevhid mesajını yeryüzüne yayacak olan bu cemaati hazırlamanın yollarını içerir.

Bu sure, daha önce değindiğimiz gibi, Hicret döneminin başlarında İslâm daveti ile yüzyüze gelen sözkonusu zümreleri, bizzat nitelikleri ile tanıtarak söze başlar. Bu arada, daha sonra kendilerinden uzun uzun sözedilen "yahudî şeytanlar"a da işaret edilir. Bu zümreler o günden sonra tarih boyunca bu davet ile yüzyüze gelmeye devam edecek kesimlerdir. Sure daha sonra, iki temel çizgiden oluşan ana ekseni boyunca içerdiği konuların çeşitliliğine rağmen, özel kimliğini yansıtan belirgin bir birlik içinde sonuna kadar devam eder.

Bu surede muttakilerden, kâfirlerden ve münafıklardan oluşmuş üç insan örneği gözden geçirildikten ve dolaylı biçimde "yahudî şeytanlar"a işaret edildikten sonra bütün insanların Allah'a kulluk etmeye ve Peygamberimize indirilen kitaba inanmaya çağrıldıklarını görürüz. Bu arada Kur'an-ı Kerim'in gerçekliğinden kuşku duyanlara, onun surelerinden birinin benzerini ortaya koymaya çağırarak meydan okunuyor. Arkasından, kâfirler Cehennem'le tehdit edilirken müminler Cennet'le müjdelenmektedir. Daha sonra aşağıdaki ifadelerle, Allah'ın varlığını inkâr edenlerin tutumunun şaşkınlıkla dile getirildiğini görüyoruz:

"Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki, ölü iken sizi o diriltti, sizleri yine öldürüp sonra yeniden diriltecek, sonra da O'na döneceksiniz.

O ki, yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı, sonra göğe yönelerek onları yedi gök halinde düzenledi. O her şeyi bilir." (11)

Surenin, yeryüzündeki her şeyin insanlar için yaratıldığına işaret edilen bu noktasında "Hani Rabbin, meleklere "Ben yeryüzünde bir halife varedeceğim..." ile başlayan Hz. Adem'in yeryüzünde halife olarak görevlendirilmesi konusu gündeme gelir. Hz. Adem ile Şeytan arasındaki belleklerden silinmez mücadeleyi anlatarak devam eden bu konu, sözü Hz. Adem'in yeryüzünde halife olarak görevlendirilmesi dönemine, başka bir deyimle iman dönemine getirerek bağlıyor:

"Onlara dedik ki: Hep birlikte Cennet'ten ininiz. Yalnız şunu iyi biliniz ki, tarafımdan size bir rehber geldiğinde kimler benim gönderdiğim bu rehbere uyarsa

(11) Bakara Suresi, 28-29

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

onlar için artık korku yoktur ve onlar hiç üzülmeyeceklerdir. **Kâfir olup ayetlerimizi inkâr edenlere gelince onlar orada ebedî olarak kalmak üzere Cehennem'liktirler.''** (12)

Bu noktadan sonra sure, İsrailoğulları ile birlikte uzun bir geziye çıkar. Bu gezinin bazı aşamalarına daha önce değinmiştik. Bu gezi sırasında yahudiler, Allah'ın dinine girmeye ve ellerindeki Tevrat'ı onaylayan Kur'an'a inanmaya çağrılır. Bu arada Hz. Musa -selâm üzerine olsun- zamanından beri görülen hataları, tökezlemeleri, düzenbazlıkları ve sapmaları kendilerine bir bir hatırlatılır. Bu hatırlatmalar surenin ilk cüzü boyunca devam eder.

Bu sözlü gezi boyunca yahudilerin İslâm dini, bu dinin peygamberi ve kitabı karşısında takınmış oldukları tutum belirgin hatlarla gözönüne serilir.

Bu tabloya göre, İslâm'a ilk karşı çıkanlar onlar olmuştu. Onlar hakk ile batılı, doğru ile eğriyi biribirine karıştırıyorlardı. İyiliği, yani iman etmeyi başkalarına emrediyorlar, fakat bu konuda kendilerini unutuyorlardı.. Allah'ın sözünü işitip anlamını kavradıktan sonra onu tahrif ediyorlar, değiştiriyorlardı.. Mümin gibi görünerek müslümanları aldatıyorlar, fakat birbirleri ile başbaşa kaldıklarında Peygamberimizin gerçek peygamber olduğu hakkındaki bilgilerin müslümanlara aktarılmasını aralarında yasaklıyorlardı.. Ayrıca müslümanları tekrar kâfir yapabilmek için tedbirler düşünüyorlar ve bu amaçla sadece yahudilerin doğru yolda olduklarını ileri sürüyorlardı. Tıpkı hıristiyanların da aynı şeyi iddia etmeleri gibi. Vahyin mesajını kendilerinden birine değil de Peygamberimize getirdi diye Cebrail'e -selâm üzerine olsun- karşı açıkça düşmanlıklarını dile getiriyorlardı. Müslümanlara gelen her iyilikten rahatsız oluyorlar, onların başına hep kötülük gelmesini dört gözle bekliyorlardı. Kıble yönünün değişmesi olayında yaptıkları gibi, Peygamberimizin her emrinin doğruluğu ve Allah'tan geldiği hususunda her fırsatı kullanarak şüphe uyandırmaya çalışıyorlardı.. Münafıklara akıl hocalığı ve yolgöstericilik yaptıkları gibi müşriklerin kışkırtıcıları da onlardı.

Bundan dolayı onların çirkin hareketlerine ağır bir dille hücum ediliyor; kendilerine kuşaklar boyunca peygamberleri Hz. Musa'ya, şeriatlerine ve diğer peygamberlere karşı da aynı olumsuz tavrı takınmış oldukları hatırlatılıyor. Bu konuda onlara, sanki kesintisiz tek bir kuşaklarmış gibi, değişmez ve farklılık göstermez aynı karakterdeymişler gibi *seslenilmektedir.*

Yahudilere yöneltilen bu ağır azardan sonra müslümanlara, kalblerinde besledikleri onların müslüman olabileceği ümidinden vazgeçmeleri gerektiği hatırlatılarak, sözü edilen sapık karakterleri ve hasta mizaçları varlığını sürdürdükçe bunun imkânsız olduğu uyarısı ile noktalanıyor. Ayrıca bu noktada, Hz. İbrahim'in varisleri oldukları gerekçesi ile, sadece kendilerinin doğru yolda olduğu biçimindeki iddialarına da kesin cevap veriliyor.

Bu cevapta kendilerine şu açıklamalar yapılıyor: Hz. İbrahim'in gerçek va-

(12) Bakara Suresi, 38-39

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

risleri, O'nun izinden gidenler, O'nunla Rabbi arasındaki anlaşmaya bağlı kalanlardır. Bu duruma göre Hz. İbrahim'in varisliği sıfatı, Hz. Muhammed ile O'na inananlara geçmiştir. Çünkü yahudilerin doğru yoldan sapmalarından, ilâhî mesajı tahrif etmelerinden, bu inanç emanetini ve yeryüzünde Allah'ın sistemine uygun halifelik görevini taşımayı reddetmelerinden sonra Hz. Muhammed ile O'nun çevresindeki müminler bu görevi üstlenmişlerdir. Müslümanların bu tutumu, yeryüzünde ilk mabedin (Kabe) temellerini atmış olan, Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in -selâm üzerine olsun- aşağıdaki duada dile getirilen çağrılarına olumlu cevap verme anlamını taşır. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Ey Rabbimiz, bizi sana teslim olanlardan eyle; neslimizden de sana teslim olmuş bir ümmet çıkar; bize ibadet yerlerimizi göster; tevbelerimizi kabul eyle. Hiç kuşkusuz sen tevbelerin kabul edicisi ve merhametli olansın.

Ey Rabbimiz, onlara senin ayetlerini okuyacak, kitab'ı ve hikmeti öğretecek, nefislerini kötülüklerden arındıracak ve kendilerinden olan bir Peygamber gönder. Hiç kuşkusuz sen iradesi üstün olan ve her yaptığı yerinde olansın." (13)

Sure, bu noktadan sonra akışını değiştirerek Peygamberimize ve O'nun çevresindeki müslüman cemaate yönelir. Yeryüzünde Allah'ın çağrısını temsil etme yükümlülüğünü omuzlamış olan bu cemaatin hayat düzeninin temel ilkelerini koymaya ve bu cemaate, kendine özgü bir kişilik, bir düşünce tarzı ve yaşama biçimi vererek, ona diğer toplumlar karşısında farklı bir özellik kazandırmaya başlar.

Surenin bu bölümü, bu cemaatın yöneleceği "Kıble"yi belirleyerek söze giriyor. Bu kıble, içinde tek Allah'a ibadet edilmek üzere Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'e yapılması ve temiz tutulması emredilen Beytülmukaddes (Kâbe)dir. Zaten Peygamberimiz öteden beri bu kıbleye yönelmek istiyor, fakat bu arzusunu açığa vurmuyordu. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Biz senin yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Bu yüzden seni hoşuna giden bir kıbleye doğru döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Nerede olursanız yüzünüzü o tarafa çeviriniz." (14)

Bunun arkasından sure, bu müslüman cemaate önerilen ilâhi hayat tarzını, yani düşünce ve ibadet tarzlarını, davranış ve sosyal ilişki kurma tarzlarını açıklayarak söze devam ediyor. Bu açıklamalara göre: Allah yolunda öldürülenler ölü değil, tersine diridirler. Dünyada korku ve açlıkla karşılaşmak, bazı mal, can ve ürün kayıplarına uğramak kasıtlı kötülükler değil, müminler hesabına birer imtihandır. Bunlara karşı sabırlı davrananlar Allah'ın rahmetine, bağışına ve hidayetine ererler. Şeytan, insanları fakirlikle tehdit eder; onları kötü işler yapmaları için kışkırtır. Oysa Allah onlara kendi tarafından bağış ve lütuf vaadeder. Allah, müminlerin tek dostudur, onları karanlıktan aydınlığa çıkarır. Oysa kâfirlerin dostu ise Tağut'tur, o da onları aydınlıktan çıkarıp karanlığa sokar.

(13) Bakara Suresi, 128-129
(14) Bakara Suresi, 144

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yine surenin bu bölümünde müslümanlara iyiliğin dış görüntü ve yüzeyleri değil, özü tanıtılıyor ve yine onlara hangi yiyecek maddelerinin helal, hangilerin haram kılındığı; öldürme olaylarında uygulanacak kısas hükümleri; oruç, cihad, Hacc hakkında bilgiler; evlenme-boşanma ilişkilerinin nasıl yürütüleceği; sadaka, faiz, borç ve ticaret düzeninin ne şekilde yapılması gerektiği öğretiliyor.

Bu arada yine yeri geldikçe yahudilerin Hz. Musa'dan -selâm üzerine olsun- sonraki dönemlerinden ve Hz. İbrahim kıssasının bazı olaylarından sözediliyor. Fakat surenin birinci cüzden sonraki büyük bölümü, müslüman cemaati oluşturmaya ve onu, kendisine emanet edilen Allah'ın yeryüzündeki temsilciliği konusunda yetiştirmeye ayrılmış. Böylelikle bu cemaat diğer toplumlardan farklı ve kendine özgü bir düşünce tarzı kazanacak; kendisini temsilci olarak seçmiş olan Rabbiyle arasında sıkı ve düzenli bir ilişki meydana gelecektir.

Son bölümde, surenin sonu ile başının aynı nokta üzerinde keşiştiği ve iman kavramının özünün anlatıldığı görülür. Yani sözkonusu müslüman ümmetin, bütün peygamberlere, Allah tarafından indirilen kitapların tümüne, gayb alemi ile Ahirete -işitir işitmez itaat eden bir teslimiyet duygusu içinde- iman ettiği vurgulanır. Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

"Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene inandı, müminler de öyle. Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandı; "Biz Allah'ın peygamberlerinden hiç birini öbüründen ayırmayız. Duyduk ve uyduk. Ey Rabbimiz, bizi bağışlamanı dileriz. Dönüşümüz sanadır" dediler.

Allah hiç kimseye gücünün üstünde bir şey yüklemez. Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına, işlediği kötülük de kendi zararınadır.

Ey Rabbimiz, unutur ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz, bize bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz, bize gücümüzün yetmeyeceği şeyleri yükleme. Bizi affet, bizi bağışla, bize acı. Sen bizim mevlâmızsın, kâfir toplumlara karşı bize yardım eyle." (15)

Görüldüğü gibi surenin başı ile sonu uyuşmakta ve içerdiği konuların tümü müminin niteliklerinden ikisi ve imanın iki karakteristik özelliği olan "duyma ve uyma" sıfatları arasında birleşip bütünleşmektedir.

Bu uzun surenin başlangıcını oluşturan ve az sonra göreceğimiz bölümde Medine'de İslâm daveti ile karşılaşan değişik gruplardan yahudiler dışında kalanların temel özellikleri anlatılıyor. Yahudilere ise kısa fakat etkili bir değinme ile yetiniliyor. Çünkü onlardan "münafıkların şeytanları" olarak sözedilmesi, bir çok niteliklerine ve tutumlarının mahiyetine işaret eder. Bunlar hakkındaki ayrıntılı açıklama bu surenin az ilerdeki ayetlerinde gelecektir.

Sözünü ettiğimiz ana hatların çizdiği tabloda, Kur'an üslubunun özellikleri ile karşı karşıya geliriz. Bu üslupta, çizgiler ile renkler yerine kelimeler kullanılır. O yüzden bu ayetleri okurken çok geçmeden kelimelerin gerisinde şekiller,

(15) Bakara Suresi, 285-286

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tablolar oluşur; arkasından yine göz açıp kapanıncaya kadar bu şekiller, sanki canlanmışlar gibi kımıldamaya başlarlar.

Burada, bu surenin başlangıcını oluşturan az sayıdaki kelime ve ifadelerle üç türlü insan grubunun üç ayrı tablosu çiziliyor. Bu grupların her biri çok büyük insan kitlelerini sembolize eden canlı birer örnektir. Bütün zaman ve mekânlarda tekrarlanan köklü ve geniş boyutlu bir örnek. Öyle ki, her yüzyılda ve dünyanın her yerinde yaşayan bütün insanlar bu üç grubtan birinde yer alır. İşte Kur'an'ın icaz özelliği budur.

Bu tablolar az sayıdaki kelimelerle ve birkaç ayetle, belirgin, eksiksiz, canlı, kımıldayan özellikleri vurgulanmış ve nitelikleri barizleştirilmiş bir şekilde çiziliyor. Öyle ki, uzun nitelemeler ve ayrıntılı anlatımlar, bu hızlı, anlam dolu, uyumlu ve tatlı ahenkli fırça darbelerinin anlattıklarından daha fazlasını anlatamaz.

Bu ifade ve kelimeler, sözünü ettiğimiz üç insan tablosunun çizimini noktalayınca, tüm insanları birinci tablonun içinde yer almaya; bütün insanları kendisine hiçbir eş ve ortak koşmaksızın tek Allah'a, tek yaratıcıya ve tek rızık vericiye kul olmaya çağırır. Bunun yanında Peygamberimizin gerçek peygamber olduğundan ve kendisine Kur'an indirildiğinden kuşku duyanları bu Kur'an'ın surelerinin bir benzerini, -meydan okuyucu bir ifade ile- ortaya koymaya davet ediyor. Arkasından bu çağrıya yüzçevirenleri korkunç ve ürkütücü bir azap ile uyarırken, müminleri de ilerde kendilerini bekleyen sürekli mutluluğun bazı tabloları ile müjdeliyor.

Surenin bu başlangıcında, daha sonra, yüce Allah'ın Kur'an'da bazı misallere yer vermiş olmasını garip karşılayarak bu durumu, O'nun Allah tarafından indirilmiş olduğu hususunda kuşku verici bir koz olarak kullanmak isteyen yahudiler ile hıristiyanlara cevap veriliyor. Arkasından onlar bu örneklerin müminlerin hidayetlerini arttırdığı oranda kendi sapıklıklarının da artmasına neden olacağı konusunda uyarılıyorlar. Daha sonra da bunların, can verici, öldürücü, yaratıcı, her şeyi önceden tasarlayıcı ve bu evrende varolan her şeyi bilgisinin kapsamı içinde tutan Allah'ın varlığını inkâr etmelerinin tuhaflığı ifade ediliyor. Zira insanlara bu kadar nimetler veren, yeryüzünde varolan her şeyi onların hizmetine sunan ve kendilerini de bu uçsuz-bucaksız mülkün halifeleri-yöneticileri ve mirasçıları yapan O'dur.

Bu anlattıklarımız, Bakara suresindeki bu ilk bölümün ana hatlarının kısa bir özetidir. Şimdi bu kısa özetin ayrıntılı açıklamasına geçelim:

الٓمٓ

1- Elif-Lâm-Mim

Bu sure birbirinden kopuk üç harfle başlıyor:

Bu harflerin arkasından, **"Doğru olduğunda şüphe olmayan bu kitap takva sahipleri için hidayet kaynağıdır."** ayeti ile Allah'ın kitabından sözediyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kur'an'ın bazı sureleri birbirinden kopuk bu tür harflerle başlar. Bu harflerin değişik şekilde yorumları yapılmıştır. Bizim benimsediğimiz yoruma göre: "Birbirinden bağımsız bu harflerden anlaşılan mesaj şudur: Kur'an, bu tür harflerden oluşmuştur. Bu harfler ona inanmayan muhalif Araplar tarafından da bilinip kullanılıyordu. Fakat buna rağmen bu kitap; Arapların aynı harfleri kullanarak benzerini meydana getiremiyecekleri mucizevi bir kitaptır. Kur'an-ı Kerim bu Araplardan, meydan okuyucu bir üslupla şunu istedi: "Madem ki "bunu Muhammed uyurdu" diyorsunuz, o halde onun bir benzerini de siz uydurun. Bunu yapamazsınız, haydi onun on suresinin benzerini yazın. Bunu da mı başaramadınız. O halde Allah'tan başka tüm yardımcılarınızı da çağırarak onun sadece tek bir suresinin bir benzerini getirin." Bu meydan okuyuşa karşı Araplardan bir cevap çıkmadı, susup kaldılar.

Bu aciz bırakma realitesi, sadece Kur'an ile ilgili değil, yüce Allah'ın yaratmış olduğu her şey hakkında aynen sözkonusudur. Bu durum, her şeyde yüce Allah'ın yaratıcılığı ile insanların yapıcılığı arasındaki -bağdaşma kabul etmez- farkı gösterir. Düşünelim ki, bu yeryüzü kütlesi, nitelikleri bilinen bir takım elementlerden oluşmuşdur. İnsan bu elementleri ele alınca onlardan yapsa yapsa ya bir tuğla ya bir kerpiç ya bir tabak ya bir sütun ya bir heykel ya da duyarlılık ve karmaşıklık düzeyi ne olursa olsun bir teknik aygıt yapabilir.

Oysa yarattıklarını doğrudan doğruya yaratan Allah bu elementlerden, kımıldayan, hareket eden canlıyı meydana getiriyor. Bu canlı, insanları aciz bırakan ilâhî bir sırrı, yani canlılık sırrını içeriyor. Öyle bir sır ki, insan bunu ne yapabiliyor ve ne de içyüzünü kavrayıp onu çözebiliyor.

İşte Kur'an da böyledir. Kelime ve harfler... İnsan bunlardan düzyazı ve şiir üretebilir. Oysa Allah onlardan Kur'an, Furkan meydana getiriyor. Bu harf ve kelimelerden meydana gelen Allah'ın sanatı ile kulun sanatı arasındaki fark, bir yandan kımıldayan ruh ile ölü vücud arasındaki ve öbür yandan hayatın özü ile onun kuru kalıbı arasındaki fark gibidir.

"Doğru olduğu şüphesiz olan bu kitap"

O'nun doğruluğundan nasıl şüphe edebilir, nasıl kuşku duyulabilir ki, O'nun doğruluğunun ve gerçekliğinin kesin delili, bu surenin başlangıcında gizlidir. Arapların onun benzerini ortaya koyamamalarının yansıttığı acizlikten bellidir. Oysa bu kitap, onların aralarında kullandıkları ve ana dillerinden bildikleri harflerden oluşmuştur.

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ۛ فِيهِ ۛ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ۝

2- Doğru olduğu kuşkusuz olan bu kitap, takva sahipleri için hidayet kaynağıdır.

Hidayet; bu kitabın özü, hidayet; bu kitabın karakteristiği, hidayet; bu kitabın yapısı, hidayet; bu kitabın mahiyeti. Fakat kimin için? Bu kitap kimin için hidayet ve ışık kaynağı? Kimin için rehber, nasihatçı ve gerçeklerin açıklayıcısı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dır? Takva sahipleri için elbette. Kalbe bu kitaptan yararlanma yeteneği veren özellik, takvadır. Kalbin kilitli kapılarını açarak, bu kitabın içeri girip oradaki rolünü oynamasını sağlayan faktör takvadır. Kalbi, yararlıyı almaya, benimsemeye ve kabul etmeye hazırlayan niteliktir takva.

Kur'an'dan hidayet bulmak isteyen kimsenin öncelikle ona temiz ve samimi bir kalple yaklaşması, sonra da bu yaklaşımını korkan ve çekinen bir kalble sürdürmesi gereklidir mutlaka. Ayrıca böyle bir kalbin sapıklığa düşmekten ya da sapıklık tuzağına yakalanmaktan da kesinlikle sakınması lâzımdır. İşte ancak o zaman Kur'an, kendisine çekingen, korkulu, saygılı, duyarlı ve faydalanmayı isteyen bir eda ile yaklaşan kalbe sırlarını ve nurlarını aktarır. Bir gün Hz. Ömer, Ubeyy b. Kaab'a takvanın ne olduğunu sordu. Ubeyy b. Kaab da kendisine "Sen hiç dikenli bir yolda yürümedin mi?" diye sordu. Hz. Ömer "Evet, yürüdüm" dedi. Ubeyy b. Kaab "Peki, o durumda ne yaptın?" diye sordu. Hz. Ömer "Paçalarımı sıvadım ve dikenlere takılmamaya özen gösterdim" deyince Ubeyy b. Kaab "İşte takva budur" dedi.

Evet işte takva budur. Yani kalp duyarlığı, şuur bilenmişliği, sürekli korku, kesintisiz çekingenlik ve yolun dikenlerinden uzak durma titizliği. Hayat yolunun dikenlerinden; yani arzu ve ihtiras dikenlerinin, istek ve emel dikenlerinin, korku ve vesvese dikenlerinin, boş umut ve asılsız korku (fobi) dikenlerinin ve daha bir çok dikenlerin cirit attığı yol.

MÜMİNLERİN ÖZELLİKLERİ

Daha sonraki ayetlerde takva sahiplerinin nitelikleri anlatılıyor. Bu nitelikler o günün Medine'sinde yaşayan öncü müminlerin olduğu kadar, bu ümmetin her dönemindeki samimi müminlerin de nitelikleridir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ۝٣ وَالَّذِينَ
يُؤْمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ وَبِالْءَاخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝٤

3/4- Onlar görmediklerine inanırlar, namazı kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkalarına verirler. Yine onlar gerek sana ve gerekse senden önce indirilen kitaplara inanırlar ve Ahiretten hiç kuşku duymazlar.

Görülüyor ki, takva sahiplerinin ilk karakteristik özelliği, aktif ve yapıcı bir şuur birliğidir. Takva sahiplerinin vicdanlarında, görünmeyene (gaybe) inanmak ile farz ibadetleri yerine getirmenin, bunun yanında peygamberlerin tümüne inanmakla Ahiretten kuşku duymamanın birliği. İşte İslâm inanç sistemine üstünlük kazandıran, mümin vicdana seçkinlik sağlayan; bütün insanlar için ortak bir buluşma zemini olsun, böylece bütün insanlığa egemen olsun da kanatları altında insanlara hem düşünceyi hem pratiği hem inancı ve hem de toplumsal düzeni içeren eksiksiz bir hayat tarzı, hem duyguları ve hem de yaşama biçimleri ile bü-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tünleşecekleri bir yaşama şekli yaşatsın diye gelen son inanç sistemine yakışan bütünlük ve çok yönlülük budur.

'Onlar ki görmediklerine inanırlar'

Buna göre takva sahiplerinin ruhları ile bu ruhların ve bütün varlık aleminin kaynağı olan yüce güç arasında varolan sıkı ilişkiye duygusal engeller mani olamaz. Yine bu takva sahiplerinin ruhları ile diğer fizik ötesi gerçekler, güçler, enerjiler, yaratıklar ve varlıklar arasına duyu organları engel olarak giremez.

Görünmeyene inanmak; insanın, sadece duyu organlarının algılama kapasitesi ile yetinen hayvanlık düzeyini aşarak insanlık mertebesine yükselmesini sağlayan ilk eşiktir. O insan ki, varlık aleminin, duyu organları ile ya da duyu organlarının uzantısı olarak görev yapan aygıtlar alemi ile algılayabildiği küçük ve sınırlı kesimden çok daha geniş çaplı olduğunun bilincindedir.

Bu bilinç, insanın tüm varlık aleminin mahiyetini, kendi öz varlığının mahiyetini, bu varlık aleminin yapısında bulunan güçlerin mahiyetini, fizik ve fizik-ötesi varlık aleminde bulunan güç ve plân ile ilgili algılarının sağlıklı olmasını derinliğine etkileyen bir düşünce aşamasıdır. Aynı zamanda yeryüzünde hayatını da derinliğine etkilemektedir. Çünkü sadece duyu organlarının algılayabildiği dar bir alanda yaşayan biriyle, sezgisi ve basireti sayesinde kavradığı büyük bir evrende yaşayan insan bir değildir. Zira basiretini kullanan bu insan, bu büyük alemin kıvrımlarında ve derinliklerinde barındırdığı yankıları ve gizli mesajları algılar. Yine bu insan kısacık ömrü ve kısır şuurunun yardımıyla algıladığı dünyanın geniş alem içinde bir hiç olduğunu, asıl evrenin ise hem zaman hem mekan bakımından çok daha geniş olduğunu anlar. Asıl alemin gözleriyle, duyu organlarıyla algıladığı fizikî alem değil, gizli sırlarla, dolu fizik-ötesi alem olduğuna inanır. Sadece fiziki alemle yetinen biri ile bir olur mu böyle bir insan. Zaten gözlerin algılayamadığı ve akılların kavrayamadığı ilâhî zat gerçeği işte bu fizik-ötesi alemden kaynaklanır, varlığı onun varlığına dayanır.

Böylesine yüksek bir bilincin oluşması halinde sınırlı alanlı düşünce yeteneği dağınıklıktan, parçalanmaktan, yaratılış amacı dışındaki işlerle uğraşmaktan, kavrama gücüne sahip olmadığı işlemlerle oyalanmaktan, faydasız yerlerde boşuboşuna harcanmaktan korunmuş olur.

Sebebine gelince, insana bağışlanan düşünme yeteneği ona yeryüzündeki halifelik fonksiyonunu yerine getirmesi için bağışlanmıştır. Bu demektir ki, insan düşünme yeteneğini kullanarak içinde yaşadığı hayatın sorunlarını çözmekle yükümlüdür. O, bu hayatın problemlerini ve imkânlarını enine-boyuna inceler, çalışır, üretir, bu hayatı daha gelişmiş ve daha güzel hale getirir. Şu şartla ki sözkonusu düşünce gücü, varlık aleminin bütünü ve bu varlık bütününün yaratıcısı ile doğrudan ilişkili olan ruh gücü ile dayanışma halinde olmalı ve akılların kavrayamayacağı gayb alemindeki meçhule, bilinmeze pay bırakmalıdır.

Bunun yerine gücü yeryüzü ve üzerindeki pratik hayatın boyutları ile sınırlı olan akılla, üstelik ilham verici ve ufuk açıcı ruhla dayanışma halinde olmaksı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zın ve akılların almayacağı gayb alemine pay tanımaksızın fizik-ötesi alemi kavrama girişimine gelince böyle bir girişim her şeyden önce başarısız kalmaya mahkûmdur. Ayrıca yanılgıya dayalı boş bir girişimdir. Başarısızlığa mahkumdur; Çünkü bu alanı, yani fizik-ötesi alemi gözlemek üzere yaratılmamış olan bir aracı kullanıyor. Boş bir girişimdir; çünkü böyle bir alanı kavramak üzere yaratılmamış olan akıl enerjisini boş yere harcıyor.

İnsan aklı, öncelikle tartışmasız (bedihi) kural olan, "sınırlının sınırsızı kavrayamayacağı" ilkesini kabul edince öz mantığına duyacağı saygının sonucu olarak kabul etmek zorunda kalır ki; sınırsızı, yani mutlak gerçeği kavraması imkânsızdır ve onun bilinmezi (meçhulü) idrak edememesi, bu bilinmezin, gaybın gizli alemindeki varlığı ile çelişmez. Bu durumda gayb alemini kavrama fonksiyonunun aklın dışında bir başka yeteneğe havale edilmesi gerekir ve bu konudaki bilginin, açığı-gizliyi, görüneni-görünmeyeni bilgisinin kapsamı içinde bulunduran ve her şeyden haberdar olan yüce Allah'dan alınması kaçınılmazdır. Aklın mantığına saygı gösterilmesi anlamına gelen bu tutum, müminler tarafından tam anlamı ile benimsenmiştir. Bu tutum, aynı zamanda takva sahiplerinin ilk niteliğidir.

Görünmeyene (gaybe) inanmak, insanın hayvanlar alemi düzeyinin üstüne yükselmesi konusunda yol ayrımı oluşturur. Fakat günümüzün materyalistleri, bütün zamanların materyalistleri gibi insanı, duyu organlarının algıladıkları dışında hiçbir varlığın onaylanmadığı hayvanlık düzeyine indirmek istiyor ve bu kavrama körlüğüne "ilericilik" adını veriyorlar. Oysa bu yaklaşım, yüce Allah'ın, müminleri içine düşmekten koruduğu bir tersine gidiştir. Allah, müminleri bu tersine gidişten koruyarak "görünmeyene inanmak" sıfatını onların ayırıcı niteliklerinden biri yapmıştır. Sayısız nimetlerine karşılık Allah'a hamdolsun. Ve yine tersine gidenler ile başaşağı dönenlere yazıklar olsun!

"Namazı kılarlar"

Yani o takva sahipleri, ibadeti tek olan Allah'a yöneltirler ve böylece kullara ya da nesnelere tapma düzeyinin üzerine yükselirler. Başka bir deyimle hiçbir sınırla sınırlı olmayan o yüce varlığa yönelirler, başlarını kulların önünde değil, Allah'ın önünde eğerler.

Gerçek anlamda Allah'a secde eden ve gece-gündüz Allah'a bağlı olan kalp, varlığı gerekli olan (vacib-ul vücud) Allah'a sebep yolu ile bağlı olduğunun bilincinde olur, yeryüzüne bağımlı olmaktan, yeryüzü ihtiyaçları içinde kendini kaybetmekten daha yüce bir hayat gayesi benimser, yaratanla doğrudan ilişkide olduğu için diğer yaratıklar karşısında kendini daha güçlü hisseder. Bütün bunlar insan vicdanı için güç kaynağı olduğu kadar takva ve kötülüklerden kaçınmanın da kaynağıdır. Aynı zamanda kişiliği eğiterek onun düşüncelerine, bilincine ve davranışlarına "ilâhî"lik niteliği kazandıran son derece önemli bir faktördür.

"Onlar kendilerine verdiğimiz rızıktan başkalarına da verirler"

Onlar her şeyden önce ellerinde bulunan malların kendileri tarafından ka-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rahley.org

zanılmış şeyler olmadığını, aksine bunların Allah tarafından kendilerine bağışlandığını kabul ederler. Allah'ın bağışlamış olduğu rızık nimetini tanımaktan ve bilmekten, düşkünlere iyilik etmenin, aynı yaratıcının aile fertleri demek olan tüm insanlar arasında dayanışma duygusu, bütün insanları insanlık bağı ile birbirine kaynaşmış kardeşler saymanın bilinci doğar. Bütün bu duyguların değeri insan nefsini cimrilik illetinden arındırarak ona iyilik yapma arzusu aşılamasında görülür. Bu duygular sayesinde hayat, acımasız bir kıyım alanı değil, bir yardımlaşma ve işbirliği plâtformu olur. Yine bu duygular sayesinde güçsüzler, zavallılar ve eli darda olanlar güvenliğe kavuşurlar; tırnaklar, pençeler ve azı dişleri arasında değil de; kalbler, yüzler ve vicdanlar arasında yaşadıkları bilincine varırlar.

"Yardım etmek (infak)" zekât ve sadaka ile birlikte diğer iyilik yapma türlerini de içeren bir kavramdır. Yardım etmek, zekât verme yükümlülüğünden daha önce yasallaşmış bir şeriat ilkesidir. Çünkü "infak" kavramı zekatı da içine alan ve yardımlaşmada sınır koymayan daha geniş bir kavramdır. Nitekim Fatıma binti Kays'ın bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor: **"Malda zekâtın dışında daha başka haklar vardır."**(16)

Zekâtın farzoluşundan daha önce söylenmiş olan bu hadisin temel amacı, yardım etme ilkesinin geniş kapsamlılığını vurgulamaktır.

"Onlar gerek sana ve gerekse senden önce indirilen kitaplara inanırlar."

Bu sıfat; semavî inançların varisi, insanlığın başlangıcından günümüze kadar gelen peygamberlerin misyonlarının varisi, inanç ve peygamberlik mirasının koruyucusu, dünyanın son gününe kadarki iman kervanının şaşmaz yolcusu olan İslâm ümmetine yaraşan bir niteliktir...

Bu sıfatın değeri; insanlığın birliği, insanlığın dininin birliği, peygamberlerinin birliği ve Rabbinin birliği şuurunu aşılamasında görülür... Bu sıfatın değeri; ruhu, diğer dinlere ve bu dinlerin doğru yolundan sapmayan bağlılarına karşı besleyebileceği kör taassuptan arındırmasında meydana çıkar.. Bu sıfatın değeri; çağlar ve kuşaklar boyunca insanlığın, yüce Allah'ın gözetimi altında olduğuna dair beslenen güven duygusunda belirir... Aynı dine ve aynı hidayet kaynağına dayanan peygamberlerin ve peygamberlik misyonunun tarihin akışı içinde ardarda sıralanması olgusunda beliren bu ilâhi gözetimin değeri günlerin ve devirlerin değişmesine rağmen tıpkı karanlıklar ortasında yol gösteren kutup yıldızı gibi değişmezliğini ve sürekliliğini sürdüren ilâhî rehberlik ile onur duyma duygusunda kendisini gösterir.

"Onlar Ahiretten hiç kuşku duymazlar"

Bu sıfat, takva sahiplerinin sonuncu sıfatıdır. Dünyayı Ahirete, başlangıcı sona ve amelleri karşılıklarına bağlayan sonuncu sıfat. Bu sıfat insanı, başıboş bırakılmadığının, iş olsun diye yaratılmadığının, kendi keyfine bırakılmayacağının ve kendisini ilâhi adaletin beklediğinin bilincine erdirir. Bu bilinç sayesinde

(16) Tirmizi

insanın kalbine güven dolar, iç dünyasının fırtınaları durulur, iyi amellere ve sonuç olarak yüce Allah'ın adalet ve rahmetine sığınır.

Ahirete kesin olarak inanmak, duyu organlarının kapalı duvarları arasında yaşayan kimse ile uçsuz-bucaksız bir varlık bütünü içinde yaşayan kimse arasında; yeryüzündeki hayatını varlık alemindeki yegâne payı sayan kimse ile dünyadaki hayatını Ahirette göreceği karşılığın türünü hazırlayan bir imtihan dönemi kabul eden, Ahiretteki hayatı şu dar ve sınırlı alanın ötesinde yaşanacak gerçek bir hayat olarak algılayan kimse arasında yolayrımı ve arakesit oluşturur.

Dediğimiz gibi bu sıfatların her birinin insan hayatında önemli yeri ve değeri vardır. Bunların takva sahiplerinin sıfatları olmaları bu yüzdendir. Bu sıfatların tümü arasında uyum ve koordinasyon vardır. Bu uyum ve koordinasyon sayesinde bu sıfatlar eksiksiz ve ahenkli bir birlik meydana getirirler.

Buna göre takva, çeşitli yöneliş ve davranışlara kaynaklık eden, zahirî davranışlar ile batınî duyguları birleştirerek insanın gizli ve açık yönlerinin Allah ile ilişki halinde olmasını sağlayan, ruha şeffaflık kazandırarak görünür-görünmez alemler ile arasındaki perdeleri azaltan ve böylece ruhta bilinen ile bilinmeyeni buluşturan bir gönül şuuru ve vicdan halidir. Ruh şeffaflaşıp da zahir ile batın arasındaki perdeler ortadan kalkınca görünmeyene inanmak, aradaki perdelerin ortadan kalkmasının, ruhun gayb alemi ile ilişki kurmasının ve onunla arasında doğan güven havasının doğal bir sonucu olarak belirir.

Sözünü ettiğimiz takva ile görünmeze (gaybe) inanmanın yanına, yüce Allah'ın belirlediği biçimde O'na ibadet etmeyi ve bu ibadeti Allah ile kul arasında ilişki kuran bir bağ haline getirmeyi koyalım. Arkasından, Allah'ın engin bağışlayıcılığını ve insanlar-arası kardeşliği itiraf etme anlamındaki cömertliği eldeki rızkın ayrılmaz bir gereği sayan tutumu bunların yanına getirelim. Sonra insanlık tarihi ile yaşıt olan iman kafilesini kucaklayan gönül genişliğini, tarihteki her müminle, her peygamberle ve her peygamberlik misyonu ile arada bağ kuran bilinci bu saydığımız nitelikler ile birleştirelim. Bunların en sonuna da hiçbir tereddüde, hiçbir kuşkuya yer vermeyen kesin bir Ahiret inancını ekleyelim. İşte o zaman o günlerin Medine'sinde meydana gelen müslüman cemaatın tablosu karşımıza çıkar. Muhacirler ile Ensar'ı içeren ilk öncü müslümanlardan oluşmuş cemaatın tablosu. Bu nitelikleri taşıyan bu cemaat büyük bir olaydı. Bu iman gerçeğini kişiliğinde somutlaştıran gerçekten büyük bir olay. Yüce Allah'ın bu cemaat aracılığı ile hem yeryüzünde ve hem de insanlığın hayatında büyük bir devrim meydana getirmesi bundan dolayıdır. Yine bundan dolayı yüce Allah bu cemaatı şöyle tanımlıyor:

أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

5- İşte onlar Rabblerinden gelen hidayet yolundadırlar ve kurtuluşa erenlerdir.

İşte onlar böylece hidayete kavuştular ve böylece kurtuluşa erdiler. Hidaye-

te ve kurtuluşa ermenin yolu, işte bu ana hatları belirtilen yoldur.

İNATÇI KÂFİR TİPİ

Surenin devamında gözlerimiz önünde canlandırılan ikinci tablo, kâfirlerin oluşturduğu tablo anlatılıyor. Bu tablo bütün yer ve zamanlarda görülen kâfirliğin temel özelliklerini yansıtır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ۝ خَتَمَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ ۖ وَعَلَىٰٓ أَبْصَٰرِهِمْ
غِشَٰوَةٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝

6/7- Kâfirlere gelince onları uyarsan da uyarmasan da farketmez; onlar iman etmezler. Allah onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir, onların gözlerinde perde vardır. Onları büyük bir azap beklemektedir.

Bu ayetlerde takva sahiplerinin tablosu ile kâfirlerin tablosu arasında tam bir karşıtlık, kesin bir bağdaşmazlık olduğunu görüyoruz. Sebebine gelince, Allah'ın kitabı takva sahipleri için hidayet kaynağı iken, kâfirler için onları uyarmak ya da uyarmamak bir oluyor. Bunun yanında takva sahiplerinin ruhlarında açık olan pencereler, kafirler için kapalıdır. Gerek kendileri ile varlık bütünü ve bu varlığın yaratıcısı arasında ve gerekse kendileri ile görünen ve görünmeyen arasında ilişki kuran bağlar... Müslüman için bitişik olan bu bağ kafirler için bütünüyle kesiktir.

"Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir."

Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlediği için ne kalplerine hidayet gerçeği ve ne de kulaklarına gerçeğin sesi ulaşabilir.

"Gözlerinde perde vardır."

Bu yüzden onların gözlerine ne ışık ve ne de hidayet sızabilir.

Yüce Allah'ın onların kalpleri ile kulaklarını mühürlemesi ve gözlerine perde çekmesi, uyarıyı umursamamalarına, uyarılmanın ya da uyarılmamanın kendileri için aynı şey haline gelmesine uygun düşen bir ceza türüdür. Sebebine gelince burada sabit ve kesin bir eylemin, yani kalpleri ve kulakları mühürleme ile gözlere perde çekme eyleminin gerisinde beliren katı, karanlık ve donmuş bir tablo ile karşılaşıyoruz.

"Onları büyük bir azap beklemektedir."

Bu kötü akibet; onların uyarıya kulak tıkamaları, uyarılma ile uyarılmama arasında hiçbir fark bırakmayan, inatçı-katı tutumlarının doğal bir sonucudur. Her şeyi eksiksiz bilen Allah da (kalplerindeki bu hastalığı) biliyordu zaten.

MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ

Daha sonra devamla, üçüncü tip insanın anlatımına geçiliyor. Bu tablo ne ilki gibi şeffaf ve alımlı ne de ikincisi kadar karanlık ve çirkindir. Bunun yerine yanar-döner bir görüntü verir. Yani bazan algılanır, bazan algılanmaz. Kimi zaman görünür, kimi zaman görünmez. Bazan saklanır, bazan meydana çıkar. Bu tablo münafıkların tablosudur. Yüce Allah onları bize şöyle tanıtıyor:

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا
بِٱللَّهِ وَبِٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ۝٨ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ
وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ۝٩
فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ ٱللَّهُ مَرَضًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا
كَانُوا۟ يَكْذِبُونَ ۝١٠ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ
قَالُوٓا۟ إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ۝١١ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلْمُفْسِدُونَ
وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ۝١٢ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا۟ كَمَآ ءَامَنَ ٱلنَّاسُ
قَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ كَمَآ ءَامَنَ ٱلسُّفَهَآءُ ۗ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلسُّفَهَآءُ
وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ۝١٣ وَإِذَا لَقُوا۟ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا
وَإِذَا خَلَوْا۟ إِلَىٰ شَيَٰطِينِهِمْ قَالُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ
مُسْتَهْزِءُونَ ۝١٤ ٱللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِى
طُغْيَٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝١٥ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشْتَرَوُا۟ ٱلضَّلَٰلَةَ
بِٱلْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَٰرَتُهُمْ وَمَا كَانُوا۟ مُهْتَدِينَ ۝١٦

8/16- Kimi insanlar var ki; "Allah'a ve Ahiret gününe inandık" derler, ama aslında inanmamışlardır. Bunlar Allah'ı ve müminleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatıyorlar, ama bunun farkında değildirler. Onların kalplerinde hastalık vardır, Allah da bu hastalıklarını arttırmıştır, bu yalancılıkları yüzünden onları acı bir azab beklemektedir.

Onlara "yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın" denildiği vakit "Biz yapıcı, düzeltici kimseleriz" derler. İyi bilesiniz ki, onlar bozgunculuğun ta kendileridir, fakat bunun farkında değildirler.

Onlara "Halk nasıl iman etti ise siz de öyle iman edin" denildiği zaman "Biz hiç beyinsiz ayaktakımı gibi iman eder miyiz?" derler. Asıl beyinsiz ayak takımı kendileridir, ama bunu bilmiyorlar.

Onlar müminler ile karşılaştıkları zaman "inandık" derler. Fakat şeytanları, elebaşları ile başbaşa kaldıkları zaman "Biz sizin yanınızdayız, onlarla sadece alay ediyoruz" derler. Aslında onlarla alay eden ve kendilerini azgınlıkları içinde debelenmeye bırakan Allah'tır. Onlar hidayet karşılığında sapıklığı satınalan kimselerdir. Bu yüzden yaptıkları ticaretten kazanç elde edememişler ve de hidayete erememişlerdir.

Bu tablo, o günlerin Medine'sinde canlı bir realite olarak gerçekten vardı. Fakat zaman ve mekân sınırlarını aşınca; bu tablonun, insanlığın bütün kuşakları boyunca tekrarlanan, yeniden yaşanan bir örnek olduğunu görürüz. Bu tür münafıklara toplumların üst tabakasını oluşturan kesiminde rastlanır. Bunlar hakk karşısında ne onu açıkça kabul edecek cesareti ve ne de onu açıktan açığa inkar edecek cüreti gösterebilirler. Bunlar aynı zamanda kendilerini halk kitlelerinden üstün görürler ve her şeyi onlardan daha iyi bildiklerine inanırlar. Bundan dolayı biz bu ayetleri belirli bölge ve zaman sınırlamasından soyutlayarak algılama eğilimindeyiz. Onları her kuşaktan münafıklara ve insan nefsinin her kuşakta değişmez kalan özüne dönük olarak yorumlayacağız.

İnsanların bu kesimini oluşturan kimseler Allah'a ve Ahiret gününe inandıklarını ileri sürerler, ama aslında bu dediklerine inanmış değillerdir. Onlar inkârcı olduklarını söylemeye ve "müminlere karşı gerçekten ne düşündüklerini açıkça ortaya koymaya cesaret edemeyen ikiyüzlü münafıklardır.

Onlar kendilerini sıradan halk kitlelerini aldatabilen zeki, hatta dahi kimseler sanırlar. Oysa Kur'an-ı Kerim onların bu eylemlerinin mahiyetini tanımlıyor. Bu tanıma göre onlar müminleri değil, doğrudan doğruya Allah'ı aldatıyor, daha doğrusu aldatmaya yelteniyorlar.

Bu ve buna benzer ayetlerde önemli bir gerçekle, yüce Allah'ın onurlandırıcı büyük bir iltifatı ile karşılaşırız. Kur'an-ı Kerim'in sürekli biçimde vurguladığı, gözler önüne serdiği bu önemli gerçek; yüce Allah ile müminler arasında sıkı bir ilişki olduğu realitesidir. Bu realitenin ifadesi olarak yüce Allah müminlerin safını kendi safı, müminlerin işlerini kendi işi ve müminlerin durumunu kendi durumu sayıyor. Onları kendi zatına ekliyor, himayesi altına alıyor, düşmanlarını kendi düşmanı biliyor ve onlara yöneltilmiş olan hile ve tuzakları kendine dönük kabul ediyor.

Bu, yüce ve onur bağışlayıcı bir iltifattır. Müminlerin statülerini ve gerçek mahiyetlerini en yüksek düzeye yükselten, bu evrende iman realitesinden daha büyük ve daha onurlu bir realite olmadığını düşündüren bir iltifat... Ayrıca müminin kalbini sınırsız bir güvenle dolduran bir iltifat. Sebebine gelince mümin, bu ayetleri okurken yüce Allah'ın, onun problemini kendi problemi, onun kavgasını kendi kavgası, onun düşmanını kendi düşmanı saydığını, onu kendi safına aldığını ve kendi yakınına yücelttiğini görür. Bu durumda olan bir mümin için, düşmanların hileleri, aldatmaları, baskı ve eziyetlerinin ne anlamı olabilir,

ne değer ifade edebilir ki!..

Bu iltifat, aynı zamanda, müminleri aldatmaya, onlara tuzak kurmaya ve eziyet etmeye kalkışanlara karşı da korkunç bir tehdittir. Bu olumsuz tavırlarıyla sadece müminlere karşı değil, güçlü, cebbar ve kahredici olan yüce Allah'a karşı mücadeleye giriştiklerini, Allah'ın dostlarına karşı savaş açmakla aslında Allah'ın kendisine karşı savaş açmış sayıldıklarını ve böyle alçakça bir eyleme girişmekle Allah'ın sillesini yemekten kurtulamayacaklarını kendilerine bildiren bir tehdit.

Bu gerçek, bir yandan müminler tarafından değerlendirilip onların hiçbir hilekârın hilesini, hiçbir sahtekârın aldatmacasını ve hiçbir zorbanın eziyetini umursamadan, güvenle ve sebatla, yollarına devam etmelerini sağlayıcı bir nitelik taşırken öte yandan müminlerin düşmanları tarafından da değerlendirilip korkmalarına, ürkmelerine, kimle savaştıklarını öğrenmelerine ve müminlere sataşınca kimin sillesini yemeyi hakedeceklerini anlamalarına yolaçacak bir ağırlık taşır.

Şimdi tekrar "Allah'a ve Ahiret gününe inandık" diyerek Allah'ı ve müminleri aldatmaya kalkışan o kendini beğenmiş, kendilerini beyinlerinden zekâ fışkıran birer dahi sanan kimselere dönelim. Onların burunları böyle havadadır. Fakat aman Allah'ım.. Ayetin şu son cümlesinde üzerlerine ne ağır bir hakaret yağdırılıyor! Tekrar okuyalım:

"Oysa sadece kendilerini aldatıyorlar, ama bunun farkında değildirler."

Onlar öyle ağır bir gaflet, bir sarhoşluk içindedirler ki, farkında olmadan sadece kendilerini aldatıyorlar. Çünkü yüce Allah onların aldatma girişimlerini biliyor. Bunun yanında müminler de yüce Allah'ın himayesi altında oldukları için O, onları bu aşağılık aldatma girişimi karşısında koruyor. Fakat o hilebâzlar gaflet içinde yüzdükleri için kendi kendilerini aldatıyorlar, kendi kendilerine oyun oynuyorlar. Kendilerini aldatıyorlar; çünkü bu iki yüzlülükle kazançlı çıktıklarını, istedikleri kârı elde ettiklerini ve müminler arasında kâfirliklerini açıklamanın sakıncalarından korunduklarını sanıyorlar. Bunun yanında içlerinde kâfirlik gizlerken dışarda takındıkları münafıklık çehresi yüzünden kendilerini tehlikeye atmış, kendilerini kötü bir sonuca mahkûm etmiş oluyorlar. Fakat acaba münafıklar neden böyle çirkin bir yola başvuruyor, niçin böylesine bir hile yapmaya girişiyorlar? Sorunun cevabını yüce Allah veriyor:

"Onların kalplerinde hastalık vardır."

Yani karakterleri bozuktur, hasta ruhludurlar. Açık ve dosdoğru yoldan sapmalarına ve bu yüzden yüce Allah'ın bu anormalliklerini daha da arttırmasını haketmelerine tek sebep ruhlarının hasta oluşudur.

"Allah da bu hastalıklarını arttırmıştır."

Sebebine gelince; hastalık, başka bir hastalık doğurur. Sapıklık, işin başında basit, önemsiz görünür. Fakat yanlışa doğru atılan her adım sonunda doğru

çizgi ile aradaki açı genişler, böylece sapma büyür. Bu değişmez bir kanundur. Bütün nesnelerde, bütün şartlarda, bütün duygu ve davranışlarda geçerli olan ilâhî bir kanun.

Bu duruma göre onlar belli bir akıbete, yüce Allah'ı ve müminleri aldatmaya girişenlerin hakettikleri kaçınılmaz akıbete doğru doludizgin ilerlemektedirler. Bu akıbet şudur:

"Bu yalancılıkları yüzünden onları acı bir azap beklemektedir"

Bu münafıkların, özellikle Hicret olayının başlarında kavimleri arasında sosyal mevkii, otoritesi, liderliği olan Abdullah b. Ubeyy b. Selul gibi ileri gelenlerin bir başka sıfatı daha var. Bu sıfat, toplumda yolaçtıkları bozgunculuğu ısrarla savunma ve yaptıklarının cezasını görmemenin verdiği şımarıklıkla tutumlarının doğru olduğunu inatla ileri sürme sıfatıdır. Yüce Allah onların bu niteliğini bize şöyle tanıtıyor:

"Onlara "yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın" denildiği zaman "Biz yapıcı, düzeltici kimseleriz" derler. İyi bilesiniz ki, onlar bozguncuların ta kendileridirler, fakat bunun farkında değildirler."

Yani, bunlar sadece yalancılık ve aldatma ile yetinmiyorlar, bu kötü sıfatlarına küstahlığı ve kör inadı da ekliyorlar. Bunun sonucu olarak kendilerine "Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın" denilince bozguncu olmadıklarını söylemekle yetinmiyorlar, "Biz yapıcı, düzeltici kimseleriz" demekle daha da ileri giderek işi şımarıklığa ve yaptıklarını haklı göstermeye dökmektedirler

En iğrenç bozgunculuğu yaptıkları halde kendilerinin yapıcı ve düzeltici olduklarını ileri sürenlerin sayısı her devirde çoktur. Bunlar böyle derler, çünkü ellerindeki değer ölçüleri, kriterler bozuktur. Çünkü insanın vicdanındaki ihlâs ve sırf Allah'ı amaç bilme ölçüsü bozulunca diğer ölçülerinin ve değer yargılarının da bozulması kaçınılmaz olur. Başka bir deyimle yüce Allah'a ihlâsla bağlı olmayanların, kalplerinde böylesine kesin inanç barındırmayanların bozguncu davranışlarının farkına varmaları imkânsızdır. Sebebine gelince; böylelerinin vicdanlarındaki iyilik-kötülük, yapıcılık ve bozgunculuk ölçüleri kişisel arzu ve ihtiraslarına göre sık sık değişir, hiçbir zaman ilâhî bir kaidenin üzerine oturamaz.

İşte bundan dolayı şu gerçekçi tanım ve kesin akibet bildirimi ile karşı karşıya geliyorlar:

"İyi bilesiniz ki, onlar bozguncuların ta kendileridirler, fakat bunun farkında değildirler"

Onların diğer bir özellikleri de halk kitleleri karşısında büyüklük taslamaları, kendilerini üstün görmeye kalkışmalarıdır. Onlar bu yolla halkın gözünde sahte bir mevki kazanmayı amaçlarlar. Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

"Onlara "Halk nasıl iman etti ise siz de öyle iman edin" denildiği zaman "Biz hiç aptal ayak takımı gibi iman eder miyiz?" derler. Asıl aptal ayak takımı kendileridir, ama bunu bilmiyorlar"

Şüphesiz ki, Medine'de bunlara yöneltilen çağrı ihlâslı, dosdoğru, ihtiraslardan arınmış bir inançla iman etmeleri idi. Yani bütün varlıkları ile İslâm'a giren, yönlerini sırf Allah'a doğru çeviren, Peygamber efendimizin eğitici ve yön verici telkinlerine kalplerini açarak samimi ve artniyetsiz bir yaklaşımla ve bütün varlıkları ile O'nun direktiflerini benimseyen içten müslümanlar gibi iman etmeleri. İşte münafıkların örnek almaya çağrıldıkları, açık, dosdoğru ve samimi biçimde iman eden "halk kitlesi" bunlardı.

Öyle anlaşılıyor ki, münafıklar, Peygamberimize böylesine bir içtenlikle teslim olmayı reddediyorlar, bu tutumu, yoksul halka yaraşan, toplumda mevkii olan seçkinlerin itibarı ile bağdaşmayacak bir şey sayıyorlardı. Bu düşünce ile **"Biz hiç aptal ayak takımı gibi iman eder miyiz?"** demişlerdi. Yine bu gerekçe ile yüce Allah'ın şu kesin tanımlamasına ve susturucu cevabına muhatap oldular:

"Asıl aptal ayak takımı kendileridir, ama bunu bilmiyorlar"

Öyle ya, aptal, aptallığını ne zaman anlayabilmiş ve yine sapık, ne zaman doğru yoldan uzak düştüğünü farkedebilmiştir!..

MEDİNE'DE MÜNAFIK-YAHUDİ İŞBİRLİĞİ

Daha sonra Medine'deki münafıklar ile kindar yahudiler arasındaki ilişkilerin ne derece sıkı olduğunu açıklayan sonuncu özelliğe sıra geliyor. Münafıklar; yalancılık, aldatmaca, aptallık ve kof iddiacılıkla yetinmiyorlar, bu çirkin niteliklerine ödlekliği, alçaklığı ve karanlık köşelerde entrika çevirmeyi de ekliyorlardı. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Onlar müminler ile karşılaştıkları zaman "inandık" derler. Fakat şeytanları, elebaşları ile başbaşa kaldıkları zaman "Biz sizinle birlikteyiz, onlarla sadece alay ediyoruz" derler."

Bazıları alçaklığı, kalleşliği ve çirkin entrikacılığı güçlülük ve erişilmez bir marifet sanırlar. Oysa bunlar, aslında zayıflık ve seviyesizlik göstergesidir. Çünkü güçlü olan kimse hiçbir zaman alçaklık, iğrençlik, aldatıcılık, kalleşlik, entrikacılık ve hakaret yapmaz.

Fakat müminler ile açıkça karşı karşıya gelmekten kaçınarak sözde iman etmiş görünen ve böylece başlarına gelebilecek sıkıntıları peşin olarak savdıkları gibi bu kaypak tutumlarını müslümanlara zarar verebilmek için avantaj olarak kullanan münafıklara gelince, bunlar çoğunlukla yahudilerden oluşan şeytanları ve elebaşları ile başbaşa kalınca "Biz aslında sizinle birlikteyiz, iman etmiş ve dinlerini onaylamış gibi görünürken müminlerle sadece alay ediyor, onlarla eğleniyoruz." derler. Bu kirli ve çok yönlü oyun içinde yahudiler, münafıkları müslümanların saflarını bölmek ve parçalamak için araç olarak kullanırken, münafıklar da yahudileri dayanak ve sığınak olarak görüyorlardı. Kur'an-ı Kerim, onların bu alçaklıklarını ve çirkin sözlerini anlattıktan hemen sonra, onlara, sıradağları bile sarsacak şu tehditi indiriyor:

"Aslında onlarla alay eden ve kendilerini azgınlıkları içinde yuvarlanmaya bırakan Allah'dır!"

Göklerin ve yeryüzünün cebbar sıfatlı yaratıcısı tarafından alay edilen bir kimseden daha perişan ve daha bedbaht biri düşünülebilir mi? Gerçekten insan "Aslında onlarla alay eden ve kendilerini azgınlıkları içinde debelenmeye bırakan Allah'dır" ayetini okurken hayalinde son derece ürkütücü ve son derece korkunç bir manzara canlanır. Yüce Allah bu küstahları nereye varacaklarını bilmedikleri bir çıkmaz yolda kılavuzsuz bir şaşkınlıkla debelenmeye bırakıyor. Arkasından cebbar ve son derece güçlü bir el, yani yüce Allah'ın kudret eli onlara pençe atıyor. Tıpkı gizli kapandan habersiz biçimde tuzak yerine sıçrayan zavallı fareler gibi! İşte öyle korkunç bir alay ve istihza ki, onların zavallı alaycılıklarına hiç benzemez.

Burada, daha önce varlığını bildirdiğimiz realite yine karşımıza çıkıyor. Müminleri hedef alan savaşlarda yüce Allah'ın müslümanların tarafını tutması, onlara sahip çıkması gerçeği yani. Bu taraf tutma ve sahiplenme imtiyazı Allah'ın dostlarına eksiksiz bir güven bağışlarken Allah'ın şaşkın düşmanları için son derece çirkin ve korkunç bir akıbet hazırlıyor. Bu şaşkınlar azgınlıklarına devam etmelerini sağlayan bir toleransla aldatılarak ve içlerindeki düşmanlığı dışa kusmalarına biraz daha fırsat tanınarak kör gidişlerinde debelenmeye, sürünmeye bırakılıyor. Fakat az ötede pusu kuran korkunç akıbet kendilerini bekliyor, onlar ise bundan habersiz olarak gözleri kapalı bir şekilde yürüyorlar.

Yüce Allah'ın şu ayeti onların gerçek durumunu ve uğradıkları zararın çapını açıkça gözler önüne serici niteliktedir:

"Onlar hidayet karşılığında sapıklığı satınalan kimselerdir. Bu yüzden yaptıkları ticaretten kazanç elde edememişler ve de hidayete erememişlerdir"

Çünkü, eğer isteselerdi hidayete ererlerdi. Bu imkân önlerinde idi, hidayeti tercih etmek ellerinde idi. Fakat en şaşkın bir tüccar gibi davranarak "Hidayet karşılığında sapıklığı satınaldılar". Bu şaşkın tercihlerinin sonucu olarak "Yaptıkları ticaretten kazanç elde edememişler ve de hidayete erememişlerdir."

Zannederim, gözlem altında tuttuğumuz bu üçüncü tabloya bu ayetlerde, birinci ve ikinci tabloya ayrılan yerden daha geniş bir yer verildiği dikkatlerden kaçmamıştır.

Bunun sebebi şudur: Birinci ve ikinci tabloya tek yönlülük ve yalınlık (karmaşıksızlık) egemendir. Şöyle ki, birinci tablo, seçtiği yönde doğrultusunu belirlemiş, saf bir psikolojik yapıyı yansıtırken, ikinci tablo da, rayından çıkmış, fakat belirlediği yönde doludizgin ilerleyen bir psikolojik yapının durumunu tasvir ediyor. Üçüncü tabloya gelince, burada sürekli zikzak çizen, hasta, karmaşık ve istikrarsız bir psikolojik yapı ile karşı karşıyayız. Bundan dolayı bu tablonun belirginlik kazanabilmesi ve içinde barındırdığı çok sayıdaki farklı özelliğin tanınabilmesi için çok sayıda fırça darbesini ve daha çok çizgiyi gerektirmiştir.

Bu tablo hakkında uzun uzun bilgi verilmesinin bir başka sebebi de şudur: Medine'de münafıkların, müslüman cemaate sıkıntı verme konusundaki rollerinin önemi, yolaçtıkları tasanın, endişenin ve kargaşanın ne kadar geniş çaplı olduğu vurgulanmak istenmiştir. Ayrıca bu ayrıntılı açıklamanın bir başka amacı da, münafıkların her dönemde müslümanların iç cephesinde yıkım meydana getirme açısından önemli rol oynayabileceklerine, onların oyunlarını ve çirkin hilelerini keşfetmenin ne kadar gerekli olduğuna dikkatleri çekmektir.

MÜNAFIKLARIN KARAKTERİ

Bu ayetlerin devamında bu grubun karakter yapısı daha açık ve net biçimde ortaya çıksın diye yüce Allah bize onlarla ilgili aşağıdaki örnekleri veriyor:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ۝
صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ۝

17/18- Onların durumu karanlıkta ateş yakan kimseler gibidir. Ateş etraflarını aydınlattığı zaman Allah onların aydınlıklarını gidererek kendilerini hiçbir şey göremeyecekleri koyu bir karanlıkta bırakır. Onlar sağır, dilsiz ve kördürler. Bu yüzden geri dönemezler.

Bilindiği gibi münafıklar, kâfirler gibi, daha baştan hidayete yüzçevirmiş; kulaklarını işitmekten, gözlerini görmekten ve kalplerini algılamaktan alıkoymuş değillerdir. Fakat onlar işin içyüzünü açık-seçik biçimde anladıktan sonra körlüğü hidayete tercih ettiler. Yani ateş yakmak istemişler ve yakmışlar, yaktıkları ateş çevrelerini aydınlatmaya başlayınca kendi istekleri ile yaktıkları bu ateşten yararlanmamışlardır. O zaman yüce Allah önce isteyip sonra yararlanmaktan vazgeçtikleri "aydınlıklarını gidererek" kendilerini "hiçbir şey göremeyecekleri koyu bir karanlıkta bıraktı". Tabii ki, aydınlıktan yüz çevirmiş olmalarının cezası olarak.

Kulaklar, diller ve gözler sesleri, ışıkları algılamak hidayetten ve aydınlıktan yararlanmak için yaratıldığına göre, bunlar kulaklarını fonksiyonsuz bıraktıklarından dolayı "sağır", dillerini fonksiyonsuz bıraktıklarından dolayı "dilsiz", ve gözlerini fonksiyonsuz bıraktıklarından dolayı "kör"dürler. Bu yüzden hakka dönmeleri, hidayete yönelmeleri, başka bir deyimle hidayete ve ışığa kavuşmaları sözkonusu değildir.

Ayette verilen şu örnek de onların içinde bulundukları durumu tasvir etmekte, duygu dünyalarına egemen olan kargaşayı, şaşkınlığı, endişeyi ve kaygıyı gözlerimizin önüne sermektedir:

أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَاءِ
فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِم
مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾
يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُم مَّشَوْا فِيهِ
وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ
إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

19- Ya da onların durumu koyu bulutlu, şimşekli ve gürültülü bir gök yüzünün yağmuruna tutulmuş, ölüm korkusu içinde yıldırımlara karşı parmakları ile kulaklarını tıkayan kimselere benzer. Allah kâfirleri çepeçevre kuşatandır.
20- Şimşek onların görme yeteneklerini nerede ise alıverecek. Çevrelerini aydınlatınca şimşeğin ışığı altında yürürler, fakat üzerlerine karanlık çökünce oldukları yerde kalakalırlar. Allah dileseydi, onların işitme ve görme yeteneklerini büsbütün giderirdi. Hiç kuşkusuz Allah her şeyi yapabilir.

Bu ayetle çizilen tablo, gözlerimizin önünde hareket ve kargaşa ile dolu çöl ve yolunu şaşırmışlık içeren, dehşet ve panik içeren, korku ve şaşkınlık içeren, ışıklar ve gürültüler içeren müthiş bir manzara canlandırır. Gökten boşanıp inen iri taneli ve sürekli bir dolu ile karşılaşıyoruz. Ayetin bazı cümleciklerini yeniden okuyalım: "Koyu bulutlu, şimşekli ve gökgürültülü", "Çevrelerini aydınlatınca şimşeğin ışığı altında yürürler", "Fakat üzerlerine karanlık çökünce oldukları yerde kalakalırlar". Yani oldukları yerde şaşkın şaşkın çakılıp kalırlar, nereye gideceklerini bilemezler. Bunun yanında, korkudan donakalmışlardır, bu yüzden "Ölüm korkusu içinde parmakları ile kulaklarını tıkarlar."

Sürekli yağan doludan koyu bulutlara; gökgürültülerine ve şimşeklere; bu manzara içinde paniğe kapılan şaşkınlara; karanlık çökünce oldukları yerde çakılıp kalan yılgın ve ürkek adımlara varıncaya kadar bu tabloya baştan başa hareket unsuru egemendir. Tabloya egemen olan bu hareket unsuru münafıkların, müminler ile buluşmaları "şeytan" sıfatlı elebaşlarının yanlarına gidişleri, hemen şimdi söyledikleri bir sözden ansızın caymaları, bir süre önce aradıkları hidayetten ve ışıktan karanlığın ve sapıklığın kucağına düşmeleri arasında geçen zikzaklı hayatlarının içerdiği çölü, kargaşayı, endişeyi ve titreşimleri son derece canlı bir biçimde ve sezgiye dayalı bir ifade tarzı ile gözlerimizin önüne sermektedir. Bu manzara, belirli bir psikolojik durumu semboller aracılığı ile yansıtan, belirli bir düşünce biçimini somutlaştıran elle tutulur, gözle görülür bir manzaradır.

Gözler önüne serilen bu tablo, çeşitli psikolojik durumları sanki duyu or-

ganları aracılığı ile algılanabilir manzaralarmış gibi somutlaştıran müthiş ve şaşırtıcı Kur'an üslubunun ilginç bir örneğidir.[17]

ŞİRK ve MÜŞRİK

Surenin bu ayetlerinde sözünü ettiğimiz her üç grubun özellikleri tasvir edildikten sonra bütün insanlığa seslenen bir çağrı ile karşılaşırız. Bu çağrının içeriği; tüm insanların onurlu ve istikametli, arı ve duru, yapıcı ve yararlı, hidayete ve kurtuluşa erdirici tabloyu, yani takva sahiplerinin tablosunu seçme dileğidir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى
خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ
ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ
مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

21/22- Ey insanlar, sizi ve sizden öncekileri yaratmış olan Allah'a kulluk ediniz ki; Allah'ın azabından korunabilesiniz. O ki, size yeri döşek, göğü tavan yaptı ve gökten su indirip onun aracılığı ile size rızık olarak topraktan çeşitli ürünler çıkardı. O halde O'na bile bile eşler koşmayınız.

Bu çağrı bütün insanları, gerek kendilerini ve gerekse daha önceki dönemlerde yaşamış tüm insanları yaratan, bu yaratıcılıkta eşsiz olduğuna göre kulluğun muhatabı olmakta da eşsiz ve ortaksız olması gereken Allah'a kulluk etmeye davet ediyor. Bu ibadetin, insanlar tarafından ulaşılması ve gerçekleştirilmesi umulan somut bir amacı vardır. Bu amaç "ola ki, Allah'ın azabından korunabilesiniz, takva sahibi olabilesiniz" cümleciğinde dile getiriliyor. Yani ola ki, o seçilmiş insanların, Allah'a kulluk eden insanların ve Allah'dan sakınan insanların oluşturduğu tabloda yeralırsınız. Yaratıcı Rabb'lerinin hakkını yerine getiren, gelmiş-geçmiş bütün insanlara gerek yerden ve gerekse göklerden rızık ve geçim kaynakları sağlayan tek Allah'a -Ona eş ve ortak koşmaksızın- tapan kimselerden olursunuz.

"O ki, yeri size döşek yaptı"

Bu deyim, yeryüzünde insanlığa rahat bir hayat ortamı sağlandığını ifade eder. Gerçekten yeryüzü tıpkı yatak döşeği gibi rahat bir barınak ve koruyucu bir sığınak olarak hazırlandı. İnsanlar uzun süreli bir birlikteliğin yolaçtığı kanıksamanın etkisi ile yüce Allah'ın kendileri için hazırlamış olduğu bu döşeğin harikuladeliğini unuturlar. Yeryüzünün hayat şartlarını sağlayıcı, rahatlık ve ge-

(17) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler "Kur'an'da Edebî Tasvir" adlı eserimizin "Duyumsal algılama ve somutlaştırma" başlıklı bölümüne başvurabilirler.

çim imkânları bağışlayıcı uyumunu hatırlarından çıkarırlar.

Oysa, eğer yeryüzünün bu uyumu, bu ahenkli bütünlüğü olmasaydı, insanlar bu gezegen üzerinde böylesine kolay ve güvenli biçimde yaşayamazlardı. Eğer bu gezegende biraraya gelen hayat unsurlarından bir tanesi bile varolmasaydı insanlar, yaşamlarını garanti eden bu uygun ortamın yokluğunda varolamazlardı. Eğer çevremizi saran havanın herhangi bir elementi belirlenen orandan birazcık daha eksik bırakılsaydı, insanların hayatlarını sürdürecekleri varsayılsa bile mutlaka nefes alıp vermeleri son derece güçleşecekti.

"O ki, göğü sizin için tavan yaptı"

Gökyüzüne bakıldığında bir binanın sağlamlık ve uyumluluk özellikleri görülür. İnsanın yeryüzündeki hayatı ve bu hayatın kolaylığı ile gökyüzü arasında sıkı bir ilişki vardır. Gökyüzü; ısısı ile, ışığı ile, gezegen ve yıldızlarının çekim gücü ile, uyumlu yapısı ile ve yeryüzü ile arasında varolan diğer ilişkileri ile bu gezegende hayatın varolmasına imkân hazırlar, buna yardımcı olur. Bundan dolayı, yaratıcının gücü, rızık vericinin sınırsız bağışlayıcılığı vurgulanırken ve yaratıkların yaratıcılarına kulluk etmelerinin gereği belirtilirken bu alemden sözedilmesi son derece yerindedir.

"O ki, gökten su indirip onun aracılığı ile size rızık olarak çeşitli ürünler çıkardı"

Kur'an-ı Kerim'in bir çok yerinde Allah'ın gücü ve nimetleri hatırlatılırken sık sık gökten su (yağmur) indirildiği ve bunun aracılığı ile yeryüzünde çeşitli bitkiler yetiştirildiği vurgulanır. Gökten inen su, yeryüzündeki tüm canlıların en başta gelen hayat kaynağıdır. Her biçim ve düzeydeki hayatın varlığı, suyun varlığına dayanır. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Biz her canlı varlığı sudan yarattık"(18)

Su, ya doğrudan doğruya toprağa karışarak çeşitli bitkiler bitirmek suretiyle, ya tatlı sulu nehirler ve göller oluşturarak, ya pınarlar halinde yeryüzüne fışkırarak, ya kazılmış kuyulardan alınarak, ya da arteziyenler yolu ile tekrar yeryüzüne çıkarılarak canlılığın oluşumuna ve devamına kaynaklık eder.

Yeryüzünde suyun son derece önemli olduğu, insanların hayatında olağanüstü bir önem taşıdığı, her biçim ve düzeydeki canlılığın bu maddenin varlığına dayandığı tartışma götürmez bir gerçektir. Bu yüzden insanları rızık verici, engin bağışlayıcı ve yaratıcı Allah'a kul olmaya çağırırken bu gerçeğe sadece işaret etmek, onu hatırlatmak yeterlidir.

Kur'an-ı Kerim'in bu çağrısıyla, İslâm düşünce sisteminin iki önemli ilkesi vurgulanıyor: Bu ilkelerden biri, varlık bütününün yaratıcısının tekliği ilkesidir ki, yukardaki çağrı ayetlerinin "sizi ve sizden öncekileri yaratmış olan Allah'a kulluk ediniz" cümlesinde ifade ediliyor. Bu ilkelerin ikincisi ise, evrenin birliği, birimlerinin uyumlu oluşu, hayata ve insana elverişliliğidir ki, bu ayetlerin "O

(18) Enbiya Suresi, 30

ki, size yeri döşek, göğü tavan yaptı ve gökten su indirip onun aracılığı ile size rızık olarak topraktan çeşitli ürünler çıkardı" cümlelerinde dile getiriliyor.

Yani bu evrenin bir parçası olan yeryüzü, insan için döşenmiş ve onun bir başka parçası olan gök de belirli bir düzene göre kurulmuş ve canlılar rızıklansın diye çeşitli ürünlerin yetişmesini sağlayan su ile donatılmıştır. Bütün bunların bağışlayıcısı tek yaratıcı olan Allah'tır.

"O halde, O'na bile bile eşler koşmayınız"

Yani sizi ve sizden öncekileri O'nun yarattığını, yeryüzünü sizin için döşek ve gökleri tavan yaptığını ve bu göklerden su indirdiğini, O'nun yardımcı bir ortağının veya kendisine karşı koyacak bir eşinin olmadığını biliyorsunuz. O halde, bu bilgiye rağmen O'na ortak koşmak yakışıksız bir tutum olur.

Tevhid inancının belirginliğini ve arılığını korumak amacı ile Kur'an'ın ısrarla yasakladığı eş koşma sapıklığı, her zaman müşriklerin yaptıkları gibi Allah ile birlikte başka ilâhlara, putlara tapmak biçiminde basit ve yalın olmaz. Bu sapıklık; kimi zaman, daha başka ve gizli biçimlerde görülebilir. Daha açıkçası bu sapıklık; herhangi bir biçimde yüce Allah'tan başkasına umut bağlamak, herhangi bir biçimde yüce Allah'tan başkasından korkmak, yine herhangi bir biçimde Allah'tan başkasından fayda ya da zarar gelebileceğine inanmak şeklinde de tezahür edebilir.

Nitekim sahabilerden Abdullah b. Abbas bu konuda şöyle diyor:

"Burada kastedilen şirk o derece gizlidir ki, karanlık gecede kara ve pürüzsüz bir kayanın üzerinde yürüyen bir karıncanın ayak seslerinden daha hafif hissedilir. Bir kimsenin "Allah, senin ve benim hayatımız hakkı için..." "Eğer şu köpek olmasaydı, dün gece evimize hırsız girerdi" ya da "Eğer şu ördek olmasaydı eve hırsız girerdi" şeklinde konuşması veya bir adamın arkadaşına "Allah ve sen dilerseniz...", "Eğer Allah ile falanca olmasaydı..." demesi bu şirk türünün örneklerindendir.

Ayrıca başka bir hadisten öğrendiğimize göre, sahabilerden biri Peygamber efendimize "Eğer Allah ve sen dilerseniz" deyince Resulullah, adamı **"Beni Allah'a eş mi koşuyorsun?"** diye azarlamıştır.

İşte bu ümmetin ilk öncü kuşağı gizli şirki, Allah'a ortak koşmayı böyle görüyordu. Şimdi bakalım, biz bu kılıçtan keskin duyarlılığın, bu büyük Tevhid gerçeğinin neresindeyiz?!

Yahudiler, Peygamber efendimizin gerçek peygamber olduğu hususunda zihinlerde şüphe uyandırmaya çalışıyorlar, münafıklar da bu konuda kuşku duyuyorlardı. Daha önce de Mekke müşrikleri ile diğer İslâm düşmanları aynı kuşkuyu taşımışlar ve bunu başkalarına da aşılamaya çalışmışlardı. İşte burada Kur'an-ı Kerim, bu kişilerin tümüne toptan meydan okuyor. Çünkü yukardaki ayet "insanların tümü"ne seslenerek onları, bu konuyu tartışmasız çözüme kavuşturacak objektif bir tecrübe yolu ile tezlerini kanıtlamaya çağırıyor.

وَإِنْ كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن
مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾

23- Eğer kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'an'ın doğruluğundan şüpheli iseniz, haydi onunkilere benzer bir sure ortaya getiriniz ve davanızda sadık iseniz, bu hususta Allah'ın dışındaki şahitlerinizi yardıma çağırınız.

Görüldüğü gibi bu ayet bu konuya girerken önemli bir inceliğe dikkatlerimizi çekiyor. Ayet "Eğer kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'an'ın doğruluğundan şüpheli iseniz" şeklindeki girişinde Peygamberimizden "Allah'ın kulu" diye söz ediyor, O'na "Allah'ın kulu" olma sıfatını yakıştırıyor. Peygamberimizin burada bu sıfatla anılması, hiç kuşkusuz, çeşitli anlamlar taşır ki başlıcaları şunlardır:

Her şeyden önce burada, "Allah'ın kulu" olmakla nitelendirilerek onurlandırılmakta ve Allah'a yakın olduğu dile getirilmektedir. Böylelikle en yüce makamın, insanlara da kabul etmeleri için çağrı yapılan Allah'a kul olma sayesinde elde edilebileceği vurgulanmaktadır. İkinci olarak burada, yani bütün insanların tek Allah'ın kulluğunu benimseyerek O'nun dışındaki hiçbir ilâhı kendisine ortak koşmamaya çağrıldıkları bu noktada kulluğun anlamına belirlilik kazandırılmaktadır. Çünkü insanoğlunun erişebileceği makamların en yükseği olan vahiy makamının sahibi olan Peygamberimiz burada "Allah'ın kulu" diye anılmakta ve bu sıfatla şereflendirilmektedir.

Ayetteki meydan okumaya gelince bunu bu surenin başına dönerek değerlendirmek, oraya bağlamak gerekir. Zira Allah tarafından indirilmiş olan bu kitap, yani Kur'an, az önce sözünü ettiğimiz kuşkucu zümrelerin ellerinde bulunan harflerden oluşmuştur. Eğer onun Allah tarafından indirildiği hususunda ya da başka bir niteliği konusunda şüpheleri varsa, onun surelerinin bir benzerini getirsinler, ayrıca bu konuda Allah'ın dışında bir takım şahitleri varsa onları da yardıma çağırsınlar. Çünkü yüce Allah kulu Hz. Muhammed'in -salât ve selâm üzerine olsun- davasında haklı olduğunun şahididir.

Bu meydan okuma Peygamberimizin hayatı süresince olduğu gibi O'nun vefatından sonra da geçerlidir; ayrıca bu geçerlilik, içinde yaşadığımız bugün de sürmektedir ve kıyamete kadar da sürecektir. Sözkonusu meydan okuma ve kuşkucuları davalarını kanıtlamaya çağırma da, Kur'an'ın hakk kitap olduğunun kuşku götürmez diğer bir delilidir. Kur'an-ı Kerim, insanlar tarafından söylenen her sözden, -açık ve kesin biçimde- farklı olmuştur. Ayrıca bu farklı olma niteliğini ebediyete kadar da sürdürecek ve böylece yüce Allah'ın şu buyruğu, bütün zamanlar boyunca haklı ve doğru olarak kalacaktır:

فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَن تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي
وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

24- Eğer bunu yapamazsanız -ki asla yapamayacaksınız- yakıtı insanlar ile taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış olan Cehennem ateşinden korkunuz.

Buradaki meydan okuma dehşetli olduğu gibi bunun imkânsız olduğunu vurgulama kesinliği daha da dehşetlidir. Eğer bu kesin ifadeli meydan okuyuşu yalanlamak mümkün olsaydı, gerek o günün ve gerekse bu günün kuşkucuları bunu gerçekleştirmede bir an bile tereddüt etmezlerdi. Hiç kuşkusuz Kur'an-ı Kerim'in, onların böyle bir şey yapamayacaklarını açıkça belirtmesi ve onun bu konudaki öngörüşünün gerçekleşmiş olması, başlıbaşına tartışma kabul etmez bir mucizedir. Zira bu kuşkucuların önünde meydan açıktı. Eğer onlar bu kesin belirlemenin, bu iddialı öngörünün tersini ortaya koyabilselerdi, Kur'an-ı Kerim, delil olma özelliğini kaybederdi. Fakat böyle bir şey ne şimdiye kadar olmuş ve ne de ilerde olacaktır. Kur'an-ı Kerim, bu meydan okuyuşunu her ne kadar belirli bir insan kuşağı karşısında seslendirdiyse de bu konudaki muhatabı insanlığın tümüdür. Tek başına bu bile hakla batılı birbirinden ayıran bu konuda tarihi kesin bir belgedir.

Üstelik çeşitli ifade üsluplarını ayırdetme becerisine sahip herkes, insanın varlıklar ve nesneler ile ilgili düşünceleri hakkında uzman olan her insan, insan kaynaklı psikolojik ve sosyal teorileri, yaşama tarzlarını ve toplumsal sistemleri iyi tanıyan her araştırmacı, hiçbir kuşkuya kapılmadan kabul eder ki Kur'an-ı Kerim'de geçen herhangi bir sözle aynı konuda bir insanın söylediği söz ve düşünce kesinlikle bir olamaz. Bu konuda duyulabilecek olan kuşku, ya ayırdetme yeteneğinden yoksun bir bilgisizlikten ya da bile bile hakk ile batılı biribirine karıştıran bir ardniyetten ileri gelebilir.

Bundan dolayı bu meydan okuma karşısında aciz kaldıkları halde yine de açık gerçeğe inanmaya yanaşmayanlara aşağıdaki ayet şu korkunç tehdidi yöneltiyor:

"O halde yakıtı insanlar ile taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış olan Cehennem ateşinden korkunuz"

Acaba bu korkunç, bu dehşet verici tabloda insanlar ile taşlar hangi gerekçe ile biraraya getirildi? Bu Cehennem ateşi kâfirler için hazırlanmış. Bu surenin başlangıcında "Allah'ın, kalbleri ile kulaklarını mühürlediği ve gözlerinde perde bulunduğu" belirtilen ve Kur'an-ı Kerim'in meydan okumasına muhatap olup da bu meydan okumaya karşılık vermekten aciz kalmalarına rağmen yine de iman etmemekte direnen kâfirler için. O halde bunlar her ne kadar biçim bakımından insan gibi görünüyorlarsa da, aslında bir taş türünden başka bir şey değildirler.

Öyleyse taş türünden gerçek taşlar ile insandan taşları biraraya getirmek son derece normal ve hiçbir sürpriz tarafı olmayan bir şeydir.

Üstelik bu korkunç tabloda taşların zikredilmiş olması, insanın zihninde daha başka imajlar da canlandırır; taşları yakıp kül eden Cehennem ateşi imajı ile Cehennem'de bu tutuşmuş taşlar arasında eriyen insan yığınlarının imajını.

Bu korkunç tablonun yanıbaşında onun tam zıddı olan bir tablo ile, yani müminleri bekleyen mutluluk ve nimetler tablosu ile karşılaşıyoruz. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ۖ كُلَّمَا رُزِقُوا۟ مِنْهَا مِن ثَمَرَةٍ رِّزْقًا ۙ قَالُوا۟ هَٰذَا ٱلَّذِى رُزِقْنَا مِن قَبْلُ ۖ وَأُتُوا۟ بِهِۦ مُتَشَٰبِهًا ۖ وَلَهُمْ فِيهَآ أَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ وَهُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥﴾

25- İman edip iyi ameller işleyenleri, ağaçları altından nehirler akan Cennetler ile müjdele. Onlara rızık olarak her yeni meyve sunulduğunda "Bu daha önce bize sunulan falanca meyvedir" derler, onlara birbirinden ayırdedemeyecekleri rızıklar verilir. Hem onlara orada el değmemiş, tertemiz eşler verilecektir. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır.

Burada değinilen nimet türleri arasında -eldeğmemiş eşler yanında- şu birbirinden ayırdedilemeyen, Cennetliklere daha önce yedikleri türden meyveler olduklarını düşündüren, yani ya isim ve görünüş bakımından dünya meyvelerine ya da Cennet'te daha önce kendilerine sunulan başka meyvelere benzedikleri için Cennetliklerin algılarını yanıltan meyveler dikkati çekmektedir. Sözünü ettiğimiz dış benzerliğe rağmen içten farklı olma özelliğinin her ikramda Cennetliklere sürpriz yapma amacına dönük olduğunu düşünebiliriz. Gerçekten Cennetliklere sürpriz üzerine sürpriz yaşatan, her seferinde dış benzerliğin yeni bir şey ortaya çıkardığı bu ikram biçimi, gözlerimizin önünde tatlı bir oyun, renkli bir hoşnutluk ve göz kumaştırıcı bir ağırlanma tablosu çizmektedir.

Burada sözü edilen şekil benzerliği yanındaki özellik farklılığı, yüce Allah'ın yaratma sanatında açıkça görülen ve her varlığa görünüşünden daha büyük bir öz, bir içerik sağlayan bir özelliktir.

Bu büyük gerçeği gözler önüne seren bir örnek olarak insanı ele alalım. Eğer yaratılış bakımından, biyolojik yapı açısından düşünürsek insanların hepsi aynıdır. Yani baş, gövde, kol ve bacaklardan; et, kan, kemik ve sinirlerden oluşmuş; iki gözü, iki kulağı, ağzı ve dili olan, bütün organları diğer canlılarınki ile benzer hücrelerden meydana gelmiş bir canlı varlık. Biçim ve ana madde ba-

kımından yapı aynı yapı ve sentez aynı sentez. Fakat gerek özellik ve eğilimleri, gerekse karakter yapısı ile yetenekleri bakımından bu insanlar arasında ne kadar büyük farklar var, değil mi? Öyle ki, bütün ortak yönlere ve görünüş benzerliklerine rağmen iki insan arasında bazan yer ile gök arasındaki uzaklıktan bile daha büyük farklar olabilmektedir.

Yüce Allah'ın yaratma sanatının bütün alanlarında, bu korkunç, bu baş döndürücü farklılığı görebiliriz. Çeşitli cinsler, çeşitli türler, çeşitli şekiller, çeşitli özellikler, çeşitli yetenekler ve çeşitli nitelikler. Fakat bütün farklılıklar, benzer yapılı ve benzer elementlerden oluşmuş "hücre" adını verdiğimiz ortak bir yapı-taşına indirgeniyor.

Yaratma sanatının ürünleri ve gücünün alâmetlerini gözler önüne seren tek Allah'a kulluk etmekten kaçınacak bir insan olabilir mi? Gerek gözün gördüğü ve gerekse göremediği bütün eserlerinde mucizenin elini açıkça gördüğümüz bu Allah'a başka şeyleri eş ya da ortak koşacak biri bulunabilir mi?

Yüce Allah daha sonra sözü Kur'an'da verdiği misallere getirerek şöyle buyuruyor:

إِنَّ اللَّهَ
لَا يَسْتَحْيِۦٓ أَن يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا
فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۖ وَأَمَّا الَّذِينَ
كَفَرُوا۟ فَيَقُولُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۘ
يُضِلُّ بِهِۦ كَثِيرًا وَيَهْدِى بِهِۦ كَثِيرًا ۚ وَمَا يُضِلُّ بِهِۦٓ
إِلَّا ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ
مِيثَٰقِهِۦ ۚ وَيَقْطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ
فِى ٱلْأَرْضِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٢٧﴾

26- Allah bir sivrisineği ve (biyolojik açıdan) onun daha üstünde olan bir canlıyı örnek olarak göstermekten çekinmez. İman edenler onun Rabbleri tarafından ortaya konmuş bir gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler ise "Allah ne amaçla bu örneği gösterdi?" derler. Allah bu örnek ile bir çoklarını sapıklığa düşürür ve bir çoklarını da hidayete erdirir. Onunla sadece fasıkları sapıklığa düşürür.

27- Onlar ki, Allah'a vermiş oldukları sözü kesin bir ahit haline getirdikten sonra bozarlar, Allah'ın sürdürülmesini emretmiş olduğu ilişkileri keserler ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar. İşte onlar hüsrana

uğrayanlardır.

Bilindiği gibi bu surenin daha önceki ayetlerinde yüce Allah münafıklar için "Ateş yakmak isteyen adam" "Bulutlu, gökgürültülü bir havada gökten yağan yağmur", "dolu" ve "Yıldırımlara karşı korkuyla kulaklarını tıkayan bir adam" misallerini vermişti. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in daha önce Mekke'de inen ve Medine'de okunan ayetlerinde de bu tür bazı misaller vardı. Meselâ yüce Allah'ın, Rabblerini inkâr edenler için verdiği şu misal gibi:

"Allah'tan başkalarının veli edinenlerin durumu kendine yuva yapan örümceğin durumuna benzer. Oysa eğer bilseler, evlerin en çürüğü, hiç kuşkusuz, örümcek yuvasıdır." (19)

Bu örneklerin bir diğeri de, müşriklerin bir sinek bile yaratmaya gücü yetmeyen ilâhları ile ilgilidir. Yüce Allah buyuruyorki:

"Ey insanlar size bir örnek verildi, onu dinleyiniz: Allah'ın dışında yalvardığınız ilâhlar var ya, onların hepsi bir araya gelseler bir sinek bile yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapıp götürse onu ondan geri alamazlar. Demek ki, isteyen de aciz, kendisinden bir şey istenen de." (20)

Bu ayetlerden anlaşıldığına göre münafıklar -belki yahudîler ile müşrikler de- bu örnekli ayetleri Kur'an'ın doğruluğu konusunda şüphe uyandırıcı bir koz olarak kullanmak istediler. onlara göre kendilerini küçültücü ve alaya alıcı anlam taşıyan bu örnekleri Allah vermiş olamazdı; Sinek ve örümcek gibi küçük varlıkları anmak, sözkonusu etmek Allah'a yakışmazdı. İşte bu propaganda, tıpkı daha önce Mekke'de müşriklerin yaptıkları gibi Medine'de yahudiler ile münafıkların giriştikleri zihinlerde kuşku ve kargaşalık uyandırma kampanyasının bir parçasını oluşturuyordu.

İşte yukardaki ayetler bu hilekâr kampanyaya karşı koymak, Allah'ın bu tür örnekleri verişindeki hikmeti açıklamak, mümin olmayanları bu tür örnekleri yanlış değerlendirmenin düşüreceği kötü akıbet konusunda uyarmak ve müminlere güven verip imanlarını arttırmak için geldi:

"Allah bir sivrisineği ve (biyolojik açıdan) onun daha üstünde olan bir canlıyı örnek olarak göstermekten çekinmez"

Çünkü Allah, küçüğün de büyüğün de, sivrisineğin de filin de Rabbidir, yaratıcısıdır. Sivrisinekte saklı olan mucize ne ise filde saklı olan mucize de odur. Bu da hayat mucizesidir, Allah'dan başka hiç kimsenin bilmediği gizli sır mucizesidir. Üstelik bu tür örneklerde önemli olan şey, verilen örneğin hacmi ya da şekli değildir. Örnekler birer aydınlatma ve anlatılan konuyu gözönüne serme aracıdırlar. Bu örneklerin ne utanılacak ve ne de sözkonusu etmekten utanç duyulacak bir tarafı yoktur. Her işinin ardında mutlaka bir hikmet bulunan yüce Allah bu örnekler aracılığı ile kalpleri deneyden geçirmek, vicdanları imtihan

(19) Ankebut Suresi, 41
(20) Hacc Suresi, 73

etmek istemektedir. Ayetlerin devamını okuyalım:

"İman edenler, onun Rabbleri tarafından ortaya konmuş bir gerçek olduğunu bilirler."

Çünkü onların imanları, Allah'dan kaynaklanan her şeyi, O'nun ululuğuna ve kendilerince onaylanmış hikmetine yaraşır bir yaklaşımla algılamalarını sağlar. Çünkü iman, onların kalplerine aydınlık, ruhlarına duyarlılık, idraklerine ufuk genişliği bağışlamış, Allah katından gelen her şeyin ve her sözün taşıdığı ilahî hikmetle ilişki kurmalarını mümkün kılmıştır. Ayetleri okumaya devam edelim:

"Kâfirler ise "Allah ne amaçla bu örneği gösterdi?" derler"

Bu soru Allah'ın nuru ve hikmeti ile arasına perde gerilmiş, Allah'ın değişmez kanunları ve önceden belirlenmiş kuralları ile hiç ilişkisi olmayan, nasipsiz kimselerin sorabilecekleri bir sorudur. Ayrıca bu soru, Allah'a saygı gösterme endişesi taşımayan, Allah'ın tasarrufları karşısında kula yaraşır edeplilik tavrını takınmayı düşünmeyen küstahların sorabileceği bir sorudur. Ancak böyleleri, ya itiraz ve karşı çıkma uslûbu ile ya da Allah'ın böyle bir söz söylemiş olduğu konusunda karşılarındakilerin kalblerinde şüphe uyandırmak amacı ile bu şekilde bir soru sorabilirler. Bundan dolayı yüce Allah onları, bu tür örneklerin ardında Allah'ın takdir ve tedbirinin gizli olduğu konusunda uyardıktan sonra kendilerine tehdit dolu bir cevap veriyor:

"Allah bu örnekle bir çoklarını sapıklığa düşürür ve bir çoklarını da hidayete erdirir. Onunla sadece fasıkları sapıklığa düşürür"

Yüce Allah sıkıntıları ve imtihan konusu olayları kendi doğal akışları içinde serbestçe gelişmeye bırakır. Bu olaylarla karşılaşan kulların her biri onlar karşısında karakterlerine, yeteneklerine, seçmiş oldukları yaşama biçimine ve zihniyetlerine göre tepki gösterirler. İmtihan konusu olay aynı olduğu halde bu olayın vicdanlardaki etkileri yaşama tarzının ve zihniyetin farklılığı oranında değişik olur.

Meselâ birçok insanın başına sıkıntı ve darlık gelir. Allah'a, O'nun hikmet ve merhametine güvenen mümin sıkıntı ve darlık karşısında Allah'a daha çok sığınır, O'na daha çok yalvarır, O'ndan daha çok korkar. Oysa aynı türden bir olay fasığı ve münafığı sarsar, Allah ile arasındaki uzaklığı daha da arttırır ve onu çılgına çevirir. Bolluk ve rahatlık da öyle. O da değişik insanların başına gelir. Takva sahibi bir müminin başına gelince onun uyanıklığını, duyarlılığını ve şükrünü arttırır. Buna karşılık fasık ve münafığı nimet şımartır, bolluk mahveder ve imtihan konusu olaylar onları yoldan çıkarır.

İşte yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de vermiş olduğu örnekler, anlatmış olduğu misaller de böyledir. Allah tarafından kendilerine gelen olaylara ve mesajlara uygun karşılıklar vermeyi beceremeyenleri "Onlar aracılığı ile saptırır"ken, Allah'ın hikmetini idrak edebilenleri "Onlar sayesinde hidayete erdirir". Hiç kuş-

kusuz bu tür olay ve örnekler "sadece fasıkların sapıtmasına yolaçar."

Surenin girişinde nasıl takva sahiplerinin nitelikleri ayrıntılı biçimde anlatıldı ise, burada da benzer bir üslupla fasıkların nitelikleri anlatılıyor. Başka bir deyimle surenin bu kısmının ana konusu, değişik yüzyıllarda yaşamış ve yaşayacak olan insan tiplerini yansıtan bu farklı zümrelerin ayırıcı özelliklerinin tanıtımına devam ediyor:

Onlar ki, Allah'a vermiş oldukları sözü kesin bir ahit haline getirdikten sonra bozarlar, Allah'ın sürdürülmesini emretmiş olduğu ilişkileri keserler ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar. İşte onlar hüsrana uğrayanlardır"

Acaba ayette sözü edilen kimseler, Allah'a vermiş oldukları hangi sözü tutmuyorlar? Allah'ın sürdürülmesini emretmiş olduğu hangi ilişkiyi kesiyorlar? Ve yeryüzünde hangi tür bozgunculuğu çıkarıyorlar?

Surenin bu bölümünde bu konuda ayrıntılı açıklama yok. Çünkü burası belirli bir karakteri teşhis etmenin, belirli insan tiplerini tasvir etmenin yeridir. Yoksa belirli bir olayın ayrıntılı biçimde anlatıldığı bir yer değildir. Burada genel hatları içeren bir tablo çizilmek isteniyor. Bundan çıkan sonuca göre, Allah ile bu tipi oluşturan insan kesimi arasında yapılan bütün antlaşmalar bozuluyor, Allah'ın sürdürülmesini emretmiş olduğu ilişkilerin tümü kesiliyor ve bunlar tarafından kargaşalığın her türlüsü çıkarılıyor demektir.

Bu insan tipi ile Allah arasında her türlü ilişki kesiktir. Onların özünden uzaklaşmış sapık fıtratları hiçbir taahhüde bağlı kalmaz, hiçbir kulpa yapışmaz ve hiçbir kargaşalıktan çekinmez. Onlar hayat ağacından kopmuş ham bir meyveye benzerler. Çürümüşler, bozulmuşlar, kokuşmuşlar ve hayat tarafından dışlanmışlardır. Bundan dolayı müminlere hidayet sağlayan Kur'an-ı Kerim örnekleri, onların sapıtmalarına yolaçmakta, takva sahiplerini doğru yolda tutan sebepler onların iyice yoldan çıkmalarına neden olmaktadır.

Şimdi, Medine döneminde İslâm mesajının karşısına yahudi, münafık ve müşrik kılıklarında çıkan ve o günden beri aynı olumsuz rolü oynamaya devam ederek günümüzde -bazı yüzeysel isim ve ünvan farklılıkları ile birlikte- aynı inatla İslâm mesajı karşısına dikilme geleneğini sürdüren bu insan tipinin yıkıcı etkilerini yakından görelim. Yüce Allah buyuruyor ki:

"Onlar ki, Allah'a vermiş oldukları sözü kesin bir ahit haline getirdikten sonra bozarlar"

Yüce Allah ile insanlar arasında akdedilen antlaşma bir çok ilkeler içerir. Bu ilkelerden biri, her canlı varlığın yapısına yerleştirilen fıtratın yaratıcısını tanıma ve kulluğu O'na yöneltme taahhüdüdür. Bu Allah'a inanma ihtiyacı fıtrattaki varlığını her zaman devam ettirir. Fakat kimi zaman sapmaya uğrayan, yolunu şaşıran bu fıtrat, Allah'a O'nun dışında başka eşler ve ortaklar koşar.

Bu antlaşmanın diğer bir ilkesi, -ilerde yeri geleceği üzere- yüce Allah'ın bizzat Hz. Adem'den aldığı yeryüzünde Allah'ın halifesi/temsilcisi olma sözüdür.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Hepiniz Cennet'ten ininiz. Yalnız tarafımdan size bir yol gösterici geldiğinde o rehberime uyanlara artık korku yoktur; onlar hiçbir zaman üzülmeyeceklerdir.

Kâfir olup ayetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar orada ebedî kalmak üzere Cehennem'liktirler."[21]

Bu ilkeler; yüce Allah'ın her kavme göndermiş olduğu peygamberler aracılığı ile tekrarladığı, vurguladığı ahitlerdir. Bu ahitlerde, söz konusu kavimlerin tek Allah'a kulluk etmeleri, hayatlarına O'nun önerdiği yaşama tarzını, O'nun şeriatini egemen kılmaları istenmiştir. İşte fasıkların bozdukları, geçersiz bıraktıkları ahitler bunlardır. Eğer insan yüce Allah'a vermiş olduğu kesin sözü bozabiliyorsa, Allah'dan başkaları ile arasında yaptığı antlaşmaları rahatlıkla bozar. Sebebine gelince; Allah ile arasındaki taahhüdü bozmaya kalkışan kimse artık hiçbir antlaşmaya, hiçbir verilmiş söze saygı göstermez. Ayetleri incelemeye devam edelim:

"Allah'ın sürdürülmesini emretmiş olduğu ilişkileri keserler."

Yüce Allah bir çok ilişkinin sürdürülmesini emretmiştir. O bize akrabalık ve soy yakınlığı ilişkisini gözetip sürdürmemizi, geniş çaplı insanlık ilişkisini gözetip sürdürmemizi ve bunların hepsinden önce inanç birliği ilişkisini, iman kardeşliği bağıntısını gözetip sürdürmemizi emretti. O inanç birliği ilişkisi ki, her ilişkinin temelidir, onsuz hiçbir insanlararası bağıntı biçimi kurulup geliştirilemez. Yüce Allah tarafından gözetilip sürdürülmesi emredilen sosyal ilişkiler kesilince, insanları birbirine bağlayan halkalar parçalanır, dayanışmayı sağlayan bağlar çözülür, toplumlarda kargaşalık başgösterir ve anarşi yaygınlaşır. Ayeti okumaya devam ediyoruz:

"Yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar."

Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak türlü türlü olur. Bunların hepsi Allah'ın sözünün dışına çıkmaktan, Allah'a karşı üstlenilen taahhütleri bozmaktan, Allah tarafından sürdürülmesi emredilen ilişkileri kesmekten kaynaklanır. Yeryüzünde görülen bozgunculukların başı, insanların hayatına egemen olması ve onları yönlendirmesi için Allah tarafından belirlenmiş yaşama tarzı dışına çıkmaktır. Bu nokta, sonu kesinlikle sosyal kargaşaya varan bir yolayrımıdır. Yüce Allah'ın önerdiği yaşama tarzı, toplumların uygulamalarından uzak tutuldukça, Allah'ın şeriatı hayatın pratiğine yabancı kaldıkça, bu dünyanın işlerinin düzene girmesi, hatta onun iki yakasının bir araya gelmesi mümkün değildir. İnsanlar ile Rabbleri arasındaki ilişkinin halkası bu şekilde kopunca, bu durum; vicdanları, davranışları, pratik hayatı, geçim şartlarını, yeryüzünün bütünü ile üzerinde bulunan insanların ve nesnelerin tamamını kapsayan bir kargaşanın kol gezmesi demektir.

(21) Bakara Suresi 38-39

Bu durum, yüce Allah'ın yolundan ayrılmış olmanın sonucu olarak baş gösteren bir yıkım, bir kötülük ve bir kargaşadır. Bundan dolayı, Allah'ın mümin kullarını hidayete erdiren faktörler, bu yıkımın bu yayın kötüye gidişin ve kargaşanın gelişmesine sebep olanların hak ettikleri sapıklığa sürüklenmelerine sebep olmuştur.

Yüce Allah kâfirliğin ve fasıklığın yeryüzünde meydana getirdiği bütün olumsuz etkileri anlattıktan sonra, insanlara dönerek, onların; diriltici, öldürücü, yaratıcı, rızık verici, plânlayıcı ve her şeyi bilen Allah'ı inkâr etmelerindeki saçmalığı, garipliği vurguluyor ve bu konuda şöyle buyuruyor:

كَيْفَ تَكْفُرُونَ
بِاللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ
ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ الَّذِي
خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ
فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

28- Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki, sizleri ölü iken o diriltti, sonra sizi öldürüp tekrar diriltecek, sonra da yine O'na döneceksiniz.
29- O ki, yeryüzünde bulunan bütün varlıkları sizin için yarattı. Sonra da göklere yönelerek onları yedi gök olarak düzenledi. O her şeyi bilir.

Bütün bu deliller ve nimetler karşısında Allah'ı inkâr etmek her türlü gerekçe ve dayanaktan yoksun çirkin ve iğrenç bir inkârcılıktır.

Kur'an-ı Kerim, burada insanları mutlaka gözönüne almaları, itiraf etmeleri ve gereklerine teslim olmaları gereken realiteler ile yüzyüze getiriyor. Onların dikkatlerini, hayatlarının akışına ve varoluşlarının çeşitli aşamalarına yöneltiyor. Onlar vaktiyle ölü iken, kendilerini O diriltti. Bir zamanlar onlar ölüm halindeyken O, onları bu aşamadan "hayat" aşamasına geçirdi. İnsanlar, yaratıcı bir gücün varlığından başka hiçbir açıklaması olmayan bu, gerçekle karşı karşıya gelmekten kaçamazlar, onu yok sayamazlar.

Onlar şimdi canlıdırlar. Yapılarında "hayat" denen bir realite taşıyorlar. Acaba onlarda ki bu "hayat" denen realiteyi vareden kimdir? Yeryüzündeki cansız varlıklarda bulunmayan bu yeni görüntüyü hiç yoktan meydana çıkaran kimdir? Hayat, cansız varlıkları kuşatan ölümden apayrı bir şey, karakteri de onunkinden tamamen farklı.. Peki, bu nereden geldi?..

İnsanlar, akıllarını ve vicdanlarını kurcalayan bu sorudan kaçmakla, onunla yüzyüze gelmekten sakınmakla hiçbir şey elde edemezler. Ayrıca bu canlılık

realitesinin meydana gelişini, yaratıklardan farklı yapıda bir yaratıcı güce bağlamaktan başka çıkar yol yok. Yeryüzünde kendi dışında kalan ölü varlıklardan farklı ve apayrı gelişmelere ve eylem biçimlerine sebep olan bu hayat realitesi nereden geldi? Hiç kuşkusuz Allah katından. Bu sorunun en akla yatkın cevabı budur. Yok, eğer bu cevabı onaylamıyorsa bir kişi, sorunun doğru cevabının ne olduğunu söylesin o zaman!

İşte burada insanlar, bu gerçekle karşı karşıya getirilerek şöyle buyuruluyor:

"Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki, sizleri ölü iken O diriltti."

Yani vaktiyle siz de yeryüzünü dolduran ve sizin de çevrenizi saran şu cansız varlıklar gibi birer cansız varlıktınız. Sonra Allah sizde canlılık realitesini varederek sizi diriltti. Buna göre, hayatları Allah katından olan, canlı oluşlarını kendisine borçlu olan kimseler Allah'ı nasıl inkar edebilirler? İncelememize devam ediyoruz:

"Sonra sizi öldürüyor"

Herhalde bu hükme hiç kimse itiraz etmez, ona hiç kimse karşı çıkmaz. Çünkü ölüm, canlıların, yaşayanların her an karşılaştıkları, yüzyüze geldikleri bir gerçektir. Bu niteliği yüzünden itiraz ve tartışma götürmez. Yine ayeti okumaya devam edelim:

"Sonra sizi tekrar diriltiyor"

Peygamber efendimizin döneminde yaşayan bazı nasipsizler bu gerçeğe karşı çıkmışlar, ona itiraz etmişlerdi. Tıpkı günümüzde bazı gözü perdelilerin, yönünü yüzyıllar öncesinin ilkel cahiliye dönemine döndürmüş bir kısım gericilerin ona karşı çıktıkları, ona itiraz ettikleri gibi. Oysa bu kimseler ilk yaratılışlarını iyi düşünürlerse, bu itirazlarının ve yalanlamalarının hiçbir haklı gerekçeye dayanmadığını görürler. Ayeti okumaya devam ediyoruz:

"Sonra da yine O'na döneceksiniz"

Yani nasıl sizi ilk başta O yarattı ise sonunda yine O'na döneceksiniz, nasıl sizi yeryüzünün dört bir tarafına dağıttı ise, bu kez biraraya toplanacaksınız, nasıl O'nun iradesi ile ölüm aleminden hayat alemine geçtiniz ise, hakkınızdaki hükmünü yürütmesi ve sizinle ilgili takdirini gerçekleştirmesi için tekrar O'nun huzuruna döneceksiniz.

Görüldüğü gibi kısa bir ayetin hacmi içinde bütün hayat sicili açılıp dürülüyor, insanlığın tablosu yaratıcının kabzası altında birkaç fırça darbesi ile gözler önüne seriliyor. Yüce Allah, insanlığı ilk önce ölümün sessizliğinden sıyırıp yeryüzüne salıyor, sonra onu ölümün eli aracılığı ile yakalıyor, arkasından onu tekrar diriltiyor. İnsanın ilk yaratılışı nasıl O'ndan kaynaklandı ise Ahirette yine O'nun huzuruna dönecektir. Bu hızlı gösteri tablosu içinde yüce Allah'ın gücünün izleri gözler önünde canlandırılmakta, onun derin ve etkili izlenimleri duyu organlarına yansıtılmaktadır.

Bu tablonun arkasından birincisini tamamlayan ikinci bir tablo ile yüzyüze geliyoruz. Okuyalım:

"O ki, yeryüzünde bulunan bütün varlıkları sizin için yarattı. Sonra göklere yönelerek onları yedi gök olarak düzenledi, O herşeyi bilir"

Gerek tefsir ve gerekse kelâm (tevhid) bilginleri yeryüzünün ve göklerin yaratılışından çokça sözederler. Bunlardan hangisinin önce, hangisinin sonra yaratıldığını, "istiva" ve "tesviye" terimlerinin ne anlama geldiğini uzun uzun anlatmaya çalışırlar. Fakat böyle yaparken "öncelik" ve "sonralık" kavramlarının insana özgü olduğunu, yüce Allah'a göre bunların bir değer taşımadığını unutuyorlar. Yine unutuyorlar ki, "istiva" ve "tesviye" kelimeleri sınırsızın imajını sınırlı insan idrakine yakınlaştırmaya yarayan iki terimden başka birşey değildirler.

Şunu hemen belirtelim ki, İslâm bilginlerinin bu tür Kur'an terimleri üzerinde giriştikleri hararetli tartışmalar, eski Yunan felsefesinin ve yahudi-hristiyan kaynaklı Teoloji münakaşalarının saf Arap düşüncesine ve duru İslâm mantığına bulaşmış bir afeti, bir hastalığıdır. Bizim bu gün o eski hastalığın pençesine yakalanarak İslâm inancının güzelliğini ve Kur'an-ı Kerim'in alımlı çehresini bozmamız, lekelememiz sözkonusu değildir.

Buna göre, bu terimleri aşarak, yeryüzünde bulunan bütün varlıkların insan için yaratılmış olmasının düşündürdüğü gerçeklerden kısaca sözedelim; bu gerçeğin insanın varoluş amacını, yeryüzündeki rolünün önemini ve Allah'ın terazisindeki ağırlıklı değerini, bütün bunların ötesinde gerek İslâm düşünce sisteminde ve gerekse İslâmi toplumsal düzende insanın taşıdığı önemi kanıtlayan karakterini vurgulayalım:

"O ki, yeryüzünde bulunan bütün varlıkları sizin için yarattı"

Buradaki "sizin için" deyimi zihnimizde geniş kapsamlı sezgiler uyandıran derin anlamlı bir deyimdir. Bu deyim kesin bir biçimde ifade eder ki, yüce Allah şu insanı çok önemli bir fonksiyonu yerine getirmek için yarattı; onu kendisinin yeryüzündeki halifesi olsun, yeryüzündeki bütün varlıklara egemen olsun, yeryüzünde yapıcı bir rol oynasın diye yarattı.

İnsan, bu geniş mülke egemen olan en üstün varlık ve yaygın alanlı mirasın birinci derecedeki efendisidir. Buna göre, yeryüzünde cereyan eden olay ve gelişmelerde insanın rolü birinci derecededir. O, yeryüzünün de, yeryüzündeki kullanılacak teknolojik araç ve gereçlerin de efendisidir. Günümüzün materyalist dünyasında olduğu gibi O, bu araç ve gereçlerin kölesi değildir. İnsan, materyalist düşüncenin basiretsiz taraftarlarınca iddia edildiği gibi, teknolojik araç ve gereçlerin insan ilişkilerinde ve yaşama şartlarında meydana getirdiği gelişmelere bağımlı sayılamaz. Sözünü ettiğimiz nasipsiz materyalistler böyle düşünmekle yeryüzünün onurlu efendisi olan insanın rolünü ve pozisyonunu küçümseyerek, onu sağır araç ve gereçlerin tutsağı durumuna indirgemektedirler.

Kısacası, insanın kontrolünde olması gereken güçlerin sınırlarını aşıp insa-

nın değerinin üstüne çıkması, onu baskı altına alması ve boyunduruğuna geçirmesi kabul edilemez. İnsanın değerini küçültmeyi içeren her amaç, sağladığı maddî avantajlar ne olursa olsun, insanın varoluş gayesi ile çelişen bir amaçtır. İnsanın onurluluğu, insanın üstünlüğü ilk sıradadır. İnsana bağımlı, insanın serbest iradesine boyun eğmiş olması gereken maddî değerler daha sonra gelir.

Bu ayette yüce Allah'ın insanlara bağışladığını bildirdiği ve nankörce karşılanmalarını tuhaf saydığı nimetler, sadece tümü ile yararlarına sunmuş olduğu yeryüzü nimetleri değildir. Bunların yanında yüce Allah'ın insanları tüm yeryüzüne efendi yapmış olması, onlara yeryüzünün içerdiği bütün maddî değerlerin üstünde bir değer biçmiş olması da diğer bir nimetidir. Bu, insanı yeryüzüne halife yaparak onurlandırma nimeti, emrine sunulan büyük mülk ve bu mülkten yararlanma nimetinden daha üstündür. Ayeti okumaya devam edelim:

"Sonra da göklere yönelerek onları yedi gök olarak düzenledi"

Burada "istiva" kelimesinin ne anlama geldiğinin tartışmasına girmeyi gereksiz görüyoruz. Yalnız şunu vurgulayalım ki, bu terim, egemenliği, yaratma ve yoktan varetme iradesini pratiğe aktarma amacının sembolik bir ifadesidir. Yine bunun gibi, "yedi gök" deyiminin burada ne anlama geldiği konusuna girmeyi, bu "yedi gök"ün biçimlerini ve boyutlarını belirlemeye kalkışmayı da gereksiz görüyoruz. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki; ayetin bu kısmının genel anlamı şudur: Yeryüzünü içindeki tüm varlıklarla birlikte insanın yararına sunan, burada mutlu bir hayat sürebilmesini mümkün kılacak şekilde gökleri uyumlu bir yapıya kavuşturan bu kainatın tek yaratıcısı, egemeni ve düzenleyicisi olan Allah'ı (c.c) inkâr etme tuhaflığını ve cüretini gösteren kâfirlere, bu davranışlarının saçmalığını anlatmaya vesile olsun diye verilmiş bir örnektir; yeryüzü ve gökleriyle birlikte tüm kâinatı düzenlemektir "istiva".

O her şeyi bilir"

Yani, Allah her şeyi yarattığı, her şeyi önceden tasarlayıp plânladığı gibi her şeyi bilir de. Burada yüce Allah'ın bilgisinin, O'nun önceden tasarlayıcılığı ve plânlayıcılığı (Müdebbirliği) ile aynı kapsamda olduğu ifade ediliyor. Bu anlayış tek yaratıcıya inanmanın, kulluğu tek tasarlayıcı ve plânlayıcıya (müdebbir'e) yöneltmenin, yine tek rızık ve nimet vericinin bağışlarını itiraf etmiş olmanın ifadesi olarak O'nun eşsizliğini ve ortaksızlığını onaylamış olmanın ayrılmaz bir gereğidir.

Böylece Bakara suresinin, imanı ve takva sahibi müminler kafilesini seçme çağrısını ana konu edinen birinci kısmı burada sona eriyor.

Kur'an-ı Kerim'deki kıssalar, çeşitli konular ve münasebetler ile ilgili olarak anlatılır. Kıssanın anlatım yerini, anlatılan bölümünü, anlatım biçimini ve üslubunu bu kıssanın anlatılmasına gerekçe oluşturan münasebet belirler. Böylece kıssanın psikolojik, fikrî ve sanatsal atmosferleri arasında uyum sağlanmış olur. Böyle olunca kıssa, objektif rolünü oynamış, psikolojik amacını gerçekleştirmiş

ve kendisinden beklenen etkiyi meydana getirmiş olur.

Bazıları Kur'an-ı Kerim kıssalarını anlatımında tekrara, yinelemeye başvurulduğunu sanırlar. Çünkü aynı kıssanın çeşitli surelerde tekrarlandığı görülebilmektedir. Fakat dikkatli bakışlar, hiçbir kıssanın ya da hiçbir kıssa bölümünün aynı biçimde, aynı miktarda ve aynı anlatım tarzı ile tekrarlanmadığını, eğer bir yerde bu kıssaların herhangi bir bölümü tekrarlanmışsa, bunun mutlaka "tekrarlanma" niteliğini ortadan kaldıran yeni bir unsur içerdiğini kesinlikle farketmişlerdir.

Bazıları da bu kıssalarda sırf anlatım güzelliği sağlamak amacı ile aslı olmayan olaylara yer verme ya da bu olayların akışını keyfî bir biçimde belirleme, başka bir deyimle edebî eserlerde rastlanan realiteden bağımsız bir yakıştırmacılık yoluna başvurulduğunu sanarak yanılgıya düşerler. Oysa Kur'an-ı Kerim'i dikkatle inceleyen her ön yargısız ve açık basiretli okuyucunun elle dokunur bir somutlukla yüzyüze geldiği gerçek şudur ki, bu kıssaların her geçişinde ne kadarının anlatılacağını belirleyen faktör, kıssanın anlatımına sebep olan konunun özelliğidir. Bu konu özelliği, kıssanın nasıl anlatılacağını, anlatımın hangi özellikleri içereceğini de belirler.

Kur'an-ı Kerim bir çağrı kitabı, bir sosyal düzen anayasası, bir hayat kılavuzudur; bir rivayet, bir gönül okşama, ve bir tarih kitabı değildir. Onun bazı ayetlerinde, asıl olan çağrı, davet işlevi yerine getirilirken eldeki konunun niteliğine ve akışına uygun düşecek biçimde ve uzunlukta seçilen kıssa anlatılır. Bu anlatımda hayalî uydurmacılıkla uzaktan yakından ilgisi olmayan, anlatım orjinalliğini, güçlü gerçekçiliği ve üslup güzelliğini esas alan, gerçek bir sanat güzelliği gözetilir.(22)

Kur'an'da anlatılan peygamber kıssaları, iman kervanının sürekli, başarılı ve uzun yolculuğunu temsil eder. Bu kıssalar, ardarda gelen kuşaklar boyunca Allah'a çağrının ve insanlığın bu çağrıya verdiği karşılığın tarihini yansıtırlar. Yine bu kıssalar, sözkonusu seçkin ve örnek insanların kalplerinde barındırdıkları imanın, kendilerini bu şerefli misyonla görevlendiren Rabbleri ile aralarındaki ilişkinin karakteristik özelliklerine ışık tutarlar. Ayrıca bu kıssalar, bu onurlu kervanı oluşturan seçkin müminlerin kalplerine sürekli biçimde moral, aydınlık ve berraklık akıtır, her adımda onlara sahip oldukları bu aziz unsurun, yani iman unsurunun olağanüstü değerini telkın ederler. Ve son olarak bu kıssalar, iman düşüncesinin mahiyetini açıklar, onun diğer yabancı düşüncelerden ayırdedilerek algılanmasını sağlarlar.

Bundan dolayı bu kıssalar, aslında bir Allah'a çağrı kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in önemli bir bölümünü oluşturmuşlardır.

Şimdi bu açıklamaların ışığı altında yukarda okuduğumuz ayetlerde anlatılan şekli ile Hz. Adem -selam üzerine olsun- kıssasını gözden geçirelim:

(22) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler "Kur'an'da Edebi Tasvir" adlı eserimizin "Kur'an'da kıssa" başlıklı bölümüne başvurabilirler.

Yukardaki ayetlerin az öncesinde hayat kervanına, daha doğrusu tüm varlık kervanına göz atılmakta, arkasından yüce Allah'ın insanlara sunduğu nimetler hatırlatılırken yeryüzünden, dünyamızdan sözedilmekte ve yüce Allah'ın burada bulunan her şeyi insanlar için yarattığı belirtilmekteydi.

İşte bu atmosfer içinde Hz. Adem'in yüce Allah tarafından bazı taahhütler ve şartlar altında yeryüzü halifeliği görevine getirilişi ve bu görevin üstesinden gelmesini sağlayacak bilgi birikimi ile donanması konusuna geçiliyor. Bu kıssa, aynı zamanda yine Allah'ın bağlayıcı emri (taahhüdü) ile İsrailoğulları'nın (yahudilerin) yeryüzü halifeliği görevine getirilmelerini ve verdikleri "söz"den dönmeleri dolayısıyla bu görevin yahudilerden alınarak Allah'la yaptıkları sözleşmeye bağlı kalan İslâm ümmetine verilişinin anlatılacağı ilerdeki ayetlere zihinleri hazırlayıcı bir nitelik taşır. Bundan dolayı bu kıssanın, aralarında yeraldığı konuların atmosferi ile son derece uyumlu olduğu görülür.

HZ.ADEM KISSASI

Şimdi sizleri, insanlığın ilk kıssası ve bu kıssanın gerisindeki köklü duygularla bir süre için başbaşa bırakıyoruz:

Şu anda biz "Mele-i alâ'nın", ruhlar aleminin yüce alanındayız. Basiretimizin gözlerini yüce doruklardan sızan parıltılara dikmiş, insanlığın ilk kıssasını dinliyor, bu kıssanın filmini seyrediyoruz:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

30/a- Hani Rabb'in, meleklere "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti.

Demek ki, Allah'ın yüce iradesi şu yeryüzünün dizginlerini kâinatın bu yeni varlığına teslim etmek, burayı onun eline vermek istiyor. Yani yüce Allah yaratıp, düzene koyduğu şu yeryüzüne kendi temsilcisi sıfatıyla gönderdiği insana; buradaki varlıklardan yararlanma, onların özelliklerini tanıyıp araştırma, onları değiştirme, gizli olan yönlerini bulup açığa çıkarma, çeşitli yeraltı kaynaklarını bulup günyüzüne çıkarma ve bütün bunları yaparken de Allah'ın halifeliği gibi son derece ağır bir görevi yerine getirirken yeryüzünün bütün imkânlarını onun hizmetine sunma kararındadır.

Yine demek ki yüce Allah kendi dileğini gerçekleştirme görevi verdiği ve "insan" ünvanına layık gördüğü bu yeni varlığı, yaşamı boyunca karşı karşıya geleceği yeryüzünün çeşitli güç kaynaklarına (enerji, hammadde-doğa kanunları vs.) denk gelecek, onlarla başedebilecek derecede gizli güçlerle donatmıştır.

Buna göre, yeryüzüne ve evrenin tümüne hükmeden temel kanunlarla, bu yeni varlığa, onun çeşitli güç kaynakları ve enerjilerine hükmeden temel kanunlar arasında sıkı bir uyum, ahenkli bir birlik vardır. Böyle olduğundan dolayıdır ki, bu iki kanun arasında, herhangi bir çatışma olmamakta ve insan enerjisi şu koca kâinat kayasına çarpıp paramparça olmaktan kurtulmaktadır.

O halde şu uçsuz-bucaksız yeryüzündeki varlık düzeni içinde sözünü ettiğimiz insanın mevkii, rolü son derece önemlidir ve bu onurlu statüyü onun için, kerem sahibi olan yaratıcısı dilemiş, uygun görmüştür.

Yüce Allah'ın "**Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım**" ilahî buyruğunu, yeryüzünde halife olarak bulunan insanoğlunun bugün gerçekleştirdiği büyük işlerin ışığında gören bir göz ve idrak eden bir kalple değerlendirdiğimiz zaman bütün bunların ilahî iradenin sadece bir kısmı olduğunu görebiliriz.

قَالُوٓا۟ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

30/b- Melekler "Ya Rabbi sen yeryüzünde kargaşalık çıkaracak, kanlar dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek tesbih ediyor, takdis ediyoruz" dediler.

Meleklerin bu sözleri bize şunları düşündürüyor. Melekler ya sezgilerine ya yeryüzünde yaşanmış eski tecrübelere veya basiretlerinin sağladığı ilhama dayanarak "insan" adı verilen bu yeni varlığın yaratılışı veya yeryüzünde geçireceği hayat hakkında bazı bilgi kırıntılarına sahiptiler ve bu bilgi kırıntılarına dayanarak insanoğlunun yeryüzünde kargaşa çıkaracağını ve kan dökeceğini öngörüyor, ya da bekliyorlardı. Bunun yanında onların, salt iyilikten ve yaygın barıştan başka hiçbir şey düşünmeyen masum meleklik yapılarının normal bir gereği olarak, Allah'ı överek tesbih etmeyi; O'nu her türlü noksanlıklardan tenzih etmeyi varlıkların tek gayesi, yaratılışın biricik gerekçesi saydıkları ve bu amacı da kendi varlıkları ile gerçekleşmiş gördükleri anlaşılıyor. Öyle ya onlar, Allah'ı överek-kendisine hamdediyor, O'nu her türlü noksanlıktan tenzih ediyor, hep O'na ibadet ediyor, bu ibadetten bir an bile geri durmuyorlardı.

Fakat melekler, yüce Allah'ın yeryüzündeki bu halifesi eli ile dünyayı inşa ve imar etme, oradaki hayatı geliştirip çeşitlendirme dileğinin hikmetinden habersizdiler. Bu konuda hiçbir bilgileri yoktu. Kimi zaman kargaşa çıkaracak ve kimi zaman da kan dökecek olan insan, görünürdeki bu kısmi kötülüklerin yanında onlardan daha büyük ve geniş kapsamlı iyilikler yapacaktı. Sürekli gelişme, kesintisiz ilerleme, yapıcı sonuçlara ulaştıran yıkıcı hareket, ısrarlı girişim, aralıksız araştırmacılık, bu dünyayı azimle değiştirme ve daha iyi düzeye çıkarma çabası onun eli ile gerçekleşecek iyiliklerdi.

Bunun üzerine her şeyi bilen ve her şeyin akıbetinden haberdar olan yüce Allah kararını meleklere bildirdi:

قَالَ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ ءَادَمَ ٱلْأَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ فَقَالَ أَنۢبِـُٔونِى بِأَسْمَآءِ هَٰٓؤُلَآءِ إِن

كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَآ ۖ إِنَّكَ
أَنتَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣١﴾ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ أَنۢبِئْهُم بِأَسْمَآئِهِمْ ۖ فَلَمَّآ أَنۢبَأَهُم
بِأَسْمَآئِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّىٓ أَعْلَمُ غَيْبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ
وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

30/c- Allah meleklere "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim' dedi.
31- Allah, Adem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bütün nesneleri meleklere göstererek, "Haydi, eğer davanızda haklı iseniz, bunların isimlerini bana söyleyin" dedi.
32- Melekler "Ya Rabbi, sen yücesin, bizim senin bize öğrettiklerin dışında hiçbir bilgimiz yoktur, hiç şüphesiz sen herşeyi bilirsin ve her yaptığın yerindedir" dediler.
33- Allah, Adem'e "Ey Adem, bunlara o nesnelerin adlarını bildir" dedi. Adem, meleklere bütün nesnelerin isimlerini bildirince Allah, onlara "Ben size, 'göklerin ve yerin bütün gizliliklerini, ayrıca sizin bütün açığa vurduklarınız ve içinizde sakladıklarınızı bilirim' dememiş miydim?" dedi.

Şu anda biz basiretimizin gözlerini yüce doruklardan sızan parıltılara dikmiş, "Mele-i Alâ'da", ruhlar aleminde meleklerin gördüklerini görüyoruz: Şu anda biz, yüce Allah'ın insan denen bu varlığa yeryüzü halifeliği görevini teslim ederken kendisine sunduğu sırrın bir bölümünü görüyoruz. Nesnelere isimler verme yolu ile onları sembolize etme gücünün sırrını, şahısları ve nesneleri isimlendirme yeteneğinin sırrını... O isimler ki, dille ifade edilen birtakım kelimeleri şahısların ve somut nesnelerin sembolleri, simgeleri haline getiriyor.

Bu işlem, insanın yeryüzündeki hayatı açısından çok önemli bir güçtür. Bu gücün olağanüstü önemini kavrayabilmek için, insanın nesnelere isim takma yeteneğinden yoksun bırakıldığını varsayalım: İnsanlar, herhangi bir nesne hakkında aralarında anlaşma sağlayabilmek için, mutlaka o nesnenin karşılarında bulunması gerekecek. Bunun sonucunda karşılaşılacak büyük güçlüklerin, anlaşma ve ortak yaşamı ne kadar zorlaştıracağını düşünmek bile ürküntü veriyor insana. Mesela, iki insan bir hurma ağacı hakkında konuşmak istediklerinde bu anlaşmayı sağlamanın tek yolu o hurma ağacını yanlarına getirmek ya da onun yanına gitmek olurdu. Ya da sözkonusu olan şey bir dağ ise bu konuda birbiriyle konuşmak isteyenlerin o dağın yanına gitmekten başka çaresi kalmazdı. Yahut, bir insan hakkında ortak anlayışa varabilmek için o insanı diyalog yerine getirtmekten başka bir yol kalmazdı onlar için. Bu durum ise hayatı yaşanmaz kılacak korkunç bir zorluk oluştururdu. Başka bir deyimle eğer Allah insan denen bu varlığa nesneleri isimlerle sembolize etme yeteneğini bağışlamamış olsaydı, yeryüzündeki hayat gelişemez, son derece ilkel düzeyde kalırdı.

Meleklere gelince onların böyle bir yeteneğe ihtiyaçları yoktu. Çünkü görevleri, böyle bir yeteneği gerektirmiyordu. Bu yüzden de onlara böyle bir güç verilmemişti.

Yüce Allah bu sırrı Hz. Adem'e öğrettikten sonra meleklerin karşısına bir takım nesneleri getirince onlar bu nesnelerin isimlerini bilemediler. Nesnelere ve sahıslara sözlü sémboller takma işlemini nasıl yapacaklarını öğrenmemişlerdi çünkü. Bu yetersizlikleri ortaya çıkınca yüce Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih ederek ve yalnız Allah'ın bildirdiğinden ibaret olan bilgilerinin sınırlı olduğunu ikrar ederek acizliklerini açıkça itiraf ettiler. Oysa Hz. Adem önüne gelen nesnelerin isimlerini söyleyebildi. Bunun hemen arkasından melekleri, yüce Allah'ın her şeyi iyi bildiğini ve her yaptığının yerinde olduğunu iyice kavramaya çağıran şu ilâhî cevapla karşılaşıyoruz:

"Allah meleklere "Ben size dememiş miydim ki, ben göklerin ve yerin bütün gizliliklerini, ayrıca sizin bütün açığa vurduklarınız ile içinizde sakladıklarınızı bilirim" dedi."

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟

34/a- Hani biz meleklere "Adem'e secde ediniz" dedik de hemen secde ettiler.

Yeryüzünde kargaşa çıkaracak ve kan dökecek olan, bununla birlikte kendisine, onu meleklerden daha üst düzeye çıkarıcı sırlar sunulan bu yeni varlık için, bu lütuf son derece onurlandırıcı bir durum. Ona bilgi sırrı yanında, gideceği yolu kendi isteğiyle seçmesini mümkün kılan bağımsız irade sırrı da verildi. Ayrıca o, karşısına çıkacak yolayrımlarında iradesini bu yollardan biri üzerine yoğunlaştırmasına imkân veren çift yönlü, esnek bir karaktere sahip olduğu gibi şahsî çabası ile Allah'ı bulabilecek, Allah'ın varlığını kavrayabilecek yetenek de verilmiştir kendisine. Bütün bunlar insanı onurlu kılan sırlardan sadece bir kısmıdır.

Melekler, Allah'ın yüce emrine uyarak Hz. Adem'e secde ettiler. Ama:

إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٤﴾

34/b- Yalnız İblis kaçındı, kendini büyük gördü ve kâfirlerden oldu.

Burada kötü tiynetin ne olduğu somut biçimde ortaya çıkıyor: Yüce Allah'ın emrine karşı gelmek... Üstün olanın üstünlüğünü onaylamaya yanaşmamak... Günahı üstünlük taslama aracı haline getirmek ve bile bile gerçeğe gözünü kapamak...

Bu ayetten anladığımıza göre İblis, bir melek değildi, sadece onlarla birlikte yaşıyordu. Eğer meleklerden biri olsaydı, yüce Allah'ın bu emrine karşı gelmezdi. Çünkü başta gelen özellikleri, onların **"Allah tarafından kendilerine verilen emirlere karşı gelmemeleri, verilen emirleri yapmaları"**dır.[23]

(23) Tahrim Suresi, 6

Ayetteki "istisna" ifadesi, İblis'in meleklerden olmasını kanıtlamaz. Onun onlarla birarada yaşaması bu istisnayı mümkün kılar. Meselâ "Falancaoğulları geldi, Ahmed hariç" cümlesinde Ahmed'in sözkonusu "Falancaoğulları"ndan değil de onların sadece bir yakını olmasının mümkün oluşu gibi. Kur'an'ın belirttiğine göre İblis, Cinn'lerdendir. Allah cinleri **"Koyu ateşin dumanından yaratmıştır."**[24] Bu açıklama, şeytan'ın meleklerden olmadığının kesin bir delilidir.

İşte şimdi gözlerimizin önünde hiç bitmeyecek bir savaş alanı beliriyor. İblis tarafından temsil edilen kötülük tiyneti ile Allah'ın yeryüzündeki halifesi arasındaki savaş... Alanı insan vicdanı olan sürekli bir savaş. İnsanın iradesine sarılması, Rabbine vermiş olduğu söze bağlı kalması oranında iyiliğin galip geleceği, buna karşılık ihtiraslarına boyun eğerek Rabbinden uzak düşmesi oranında kötülüğün üstünlük kazanacağı savaş. Ayetleri okumaya devam ediyoruz:

وَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ ٱسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ ٱلْجَنَّةَ وَكُلَا
مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا
مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣٥﴾

35- Dedik ki; "Ey Adem, sen ve eşin Cennet'e yerleşiniz, oranın yiyeceklerinden istediğiniz bolbol yiyiniz, fakat şu ağaca yanaşmayınız, yoksa zalimlerden olursunuz."

Onlara bütün Cennet nimetleri serbest bırakıldı; yalnız bir ağaç hariç. Tek bir ağaç. Bu ağaç belki de insanın yeryüzündeki hayatında mutlaka yer alacak olan "yasak" kavramını sembolize eder. Çünkü yasak kavramı olmaksızın irade ortaya çıkmaz; irade sahibi insanla, güdülen hayvan birbirinden ayırdedilemez. İnsanın ahdine bağlı kalıp kalmadığı, kendisine koşulan şartlara uyup uymadığı deneyden geçirilemez. Demek ki, irade, yolayrımı noktasıdır ve iradesiz bir teslimiyetle verilen emirlere uyanlar, dışardan insan kılığında görünseler de aslında hayvanlar aleminin birer parçasıdırlar.

فَأَزَلَّهُمَا ٱلشَّيْطَٰنُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

36/a- Fakat Şeytan onların ayaklarını oradan kaydırarak, kendilerini içinde bulundukları nimet yurdundan çıkardı.

Buradaki "ayaklarını kaydırdı" deyimi dile getirdiği eylemi gözlerimizin önünde tablolaştıran ne kadar canlı bir ifade! İnsan bu ifadeyi okurken, Hz. Adem ile eşinin Cennet'ten Şeytan tarafından sürüklenerek çıkarıldığını, ayaklarının itilerek boşluğa düşürüldüklerini görür gibi oluyor.

İşte o anda imtihan sonuçlandı; Hz. Adem verdiği sözü unutarak uğradığı

(24) Rahman Suresi, 15

kışkırtma karşısında zayıf düştü. Böylece de yüce Allah'ın sözü gerçekleşmiş ve takdiri meydana çıkmış oldu.

وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ
مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾

36/b- Biz de dedik ki; "Birbirinize düşman olarak oradan aşağı inin. Yeryüzü belirli bir süreye kadar size barınak ve geçim yeri olacaktır."

Yüce Allah'ın bu buyruğu, belirlenmiş bir alan içerisinde Şeytan ile insan arasında kıyamete kadar sürecek olan savaşın başlangıcını ilan etmektedir.

Hz. Adem ruhuna yerleştirilen fıtrat sayesinde hatasını anladı ve yuvarlandığı yerden doğruldu. Her başvurma ve sığınma anında sürekli olarak imdadına yetişecek olan Allah'ın rahmeti kendisine yetişerek elinden tuttu.

فَتَلَقَّىٰ آدَمُ
مِن رَّبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

37- Derken Adem, Rabbinden bir takım kelimeler belleyerek aldı da Rabbi onu affetti. Hiç şüphesiz O, tevbelerin kabul edicisidir ve merhametlidir.

Ardından, yüce Allah'ın Hz. Adem ve onun soyundan gelenlerle yaptığı sözleşme, insanın yeryüzünde Allah'ın temsilcisi olacağına ve bunu kıyamete kadar bozmayacağına dair yapılan sözleşmeye geliyor sıra.

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا ۖ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾

38- Dedik ki; "Hepiniz oradan aşağı inin. Tarafımdan size bir yol gösterici geldiğinde kim benim hidayetime uyarsa onlar için korku yoktur ve onlar artık hiç üzülmezler."
39- Kâfir olup ayetlerimizi yalanlayanlar ise orada ebedi olarak kalıcı olmak üzere Cehennem'liktirler.

Böylece bu köklü ve sürekli savaş, kendi alanına intikal etti ve ok yaydan çıktı. Artık bir an bile ne duracak ve ne de yavaşlayacak bir savaş... Ayrıca insanoğlu, soyunun başlangıç sabahının bu alaca karanlığında, eğer bu savaşı kazanmak istiyorsa nasıl kazanacağını ve eğer yenik düşmeyi seçerse nasıl yenik düşeceğini de öğrenmiş oldu.

Şimdi bu kıssanın, yani insanlığın ilk kıssasının tekrar baş tarafına dönmemiz gerekiyor.

Yüce Allah meleklere "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" dediğine göre demek ki, Hz. Adem daha ilk andan itibaren bu yeryüzü için, burada yaşamak üzere yaratılmıştı. O halde sözkonusu yasak ağaç nerede idi? Hz. Adem'in bu imtihan edilme olayı nerede meydana geldi? Hz. Adem zaten ilk andan itibaren bu yeryüzünde yaşamak üzere yaratıldığına göre buraya nereden indirildi?

Anladığım kadarıyla bu tecrübe, sözkonusu yeryüzü halifesi için bir eğitim ve hazırlık yapısında saklı duran potansiyel güçler için bir uyarma metodudur. Yine bu, kışkırtmalara kapılma, bunların akibetini tatma, sonra pişmanlık duyma, düşmanı tanıma ve arkasından güvenli bir limana sığınma talimidir.

Yasak ağaç kıssası, Şeytan'ın körüklediği bundan tatma vesvesesi, verilmiş sözü unutarak günah işlemek, geçici bir sarhoşluktan sonra ayılarak pişman olmak ve Allah'dan af dilemek... Bütün bunlar insanoğlunun sık sık tekrarlanacak sürekli deney ve imtihan zincirinin halkalarıdır.

Yüce Allah'ın rahmeti bu yeni varlığın, ilerde sık sık karşılaşacağı benzer olaylar karşısında böyle bir tecrübe ile donanmış, içine atılacağı yorucu savaşa hazırlanmış, bu savaşın karakteri ve akıbeti hakkında uygulamalı bir şekilde ders almış ve uyarılmış olarak halifelik misyonunun karargâhına, görev yerine inmesini gerekli görmüştür.

Şimdi tekrar geriye dönelim. Bu olay nerede olmuştu? Hz. Adem ile eşinin bir süre yaşadıkları Cennet neresi idi? Melekler kimlerdi? İblis kimdi? Yüce Allah onlar ile nasıl konuştu? Onlar Allah'a nasıl cevap verdiler?

Bu ve bunun gibi daha başka Kur'an ayetlerinde, insanların merak ettiği, ancak bilip-bilmemelerinin kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağı ve bilmelerinin de imkansız olduğu sırları (gayb) Allah kendi katında tutmakta, insanların da bu tür sorularla uğraşmasını istememektedir. Bu yüzden Allah yeryüzünde çeşitli bilgiler ve bilgi edinme yetenekleri ile donattığı insanı, gizli sırları (gayb) öğrenebileceği yeteneklerden mahrum bırakmış ona bu gücü vermemiştir. Yüce Allah, bilmesinde kendisi için faydalar olan tabiat kanunlarının içyüzünü insanın bilgisine açarken, kendisine yararı olmayan gayb sırlarının bilgisini de ona kapalı tuttu. Meselâ insan, evrenin sırları ile ilgili olarak önüne açılan azımsanmayacak orandaki bilgi birikimine rağmen yaşadığı anın ötesinden halâ kesinlikle habersizdir. Başka bir deyimle eli altındaki bilgi edinme araçlarının hiçbiri ile bir saniye sonra başına neler geleceğini bilememektedir. Acaba şu anda ciğerlerinden dışarıya verdiği nefes tekrar geri dönecek mi, yoksa onun son nefesi mi olacak? İşte bu, bilgisi insana kapalı tutulan gaybi olayların bir örneğidir. Çünkü bu mesele hakkında bilgilenmek halifeliğin gerekleri arasında değildir. Tersine bu sorunun cevabının bilinebilmesi insanın yolu üzerinde bir engel oluşturabilirdi. Bilgisi insana kapalı tutulan ve gayb aleminin karanlık dehlizlerinde saklı kalan bunun gibi daha nice sırlar var ki, bunları yüce Allah'tan başka hiç kimse

bilemez.

Bundan dolayı insan aklının bu tür meselelere dalması doğru değildir. Çünkü insan, bu tür meselelerin özüne vakıf olacak bir bilgi edinme aracına sahip değildir. Bu uğurda harcanacak bütün çabalar boş, anlamsız, verimsiz ve yararsız kalmaya mahkûmdur.

Ayrıca sözkonusu gayb aleminin bilgisi insan aklına kapalı tutulduğuna göre bu düğümü çözmenin yolu bilgiçlik taslayarak gayb alemini inkâr etmek değildir. Çünkü bir şeyi inkâr etmek için de o şeyi bilmek gerekir. Oysa bu alanın bilgisi, aklın temel yapısı ile bağdaşmaz, onun bilgi edinme araçlarının kapasitesi dışında kalır. Üstelik bu bilgi türü, insanın sözünü ettiğimiz görevini yerine getirmesi için vazgeçilmez bir ihtiyaç da değildir.

Gerçi saplantılara ve hurafelere teslim olmak son derece zararlı ve tehlikelidir, ama bundan daha zararlı ve tehlikeli olanı, sırf onu kavrayamıyoruz diye "bilinmeyen"i inkâr etmek, yok saymak, gayb aleminin varlığını reddetmektir. Böyle bir tutum, sırf duyu organlarının somut algıları içinde yaşayan, bu algıların surlarını aşarak varlığın engin genişliğine açılamayan hayvanlık alemine geri dönmek olur.

O halde bu ayetlerde karşımıza çıkan bilinmezleri sahibine bırakalım. Burada bize, dünyadaki hayatımızı, vicdanımızı ve geçimimizi geliştirecek, iyiye götürecek oranda bilgi verilmiştir; bu kadarı bizim için yeterlidir. Biz bu kıssanın işaret ettiği evren ve insanla ilgili gerçekleri, varlık bütünü ve ilişkileri ile ilgili bakış açısını, insanın yapısı, değeri ve ölçüleri ile ilgili telkinleri algılamaya bakalım. İnsanlık için en yararlı ve doğruya ulaştıran tek yol budur

O halde şimdi bu telkinleri, bakış açılarını ve gerçekleri elimizdeki bu tefsir kitabının hacmine uygun düşecek bir şekilde kısaca özetlemeye çalışalım:

Hz. Adem kıssasının en bariz telkini -Burada da belirttiğimiz gibi- İslâm düşünce sisteminin insana, insanın dünya üzerindeki rolüne, onun varlık düzeni içindeki yerine, ona kıymet biçen değer ölçülerine verdiği olağanüstü önemdir. Bu kıssa, ayrıca insanın Allah ile yaptığı sözleşme (ahid) gerçeğini, halifelik görevine dayanak oluşturan bu ahdin mahiyetini de vurgulamakta, zihinlere işlemek istemektedir.

İslâm düşünce sisteminin insana vermiş olduğu bu olağanüstü değer, yüce Allah'ın "Mele-i Alâ'da" (yüce ruhlar aleminde) onun yeryüzünde halife olsun diye yaratıldığını ilân eden, ulvî açıklamasında bariz biçimde ortaya çıkar. Ayrıca meleklere, Hz. Adem'e secde etmeleri için emredilmesi, kendini üstün görerek bu emre uymaktan kaçınan İblis'in kovulması, ve baştan sona kadar Allah'ın, insanı koruması altında bulundurması, bu olağanüstü değer verişin diğer belirgin delilidir.

İnsana dönük bu bakış açısından çok önemli bir takım teorik ve pratik sonuçlara ulaşılır.

Bu sonuçların birincisi şudur: İnsan, yeryüzünün efendisidir. Yukardaki ayetlerin birinde vurgulandığı gibi, dünyadaki herşey insan için yaratıldı. İnsan dünyadaki bütün maddî varlıklardan ve maddî değerlerden daha üstün, daha onurlu ve daha pahalıdır. Buna göre; hiçbir maddî varlığı, hiçbir maddî değeri elüstünde tutmak uğruna insanı köleleştirmek ya da küçük düşürmek caiz değildir; hiçbir maddî kazanç elde etmek uğruna; hiçbir maddî üretim endişesi ile; hiçbir maddî unsuru çoğaltmak gayesi ile insan onurunu perçinleyen ilkelerden herhangi birini çiğnemek caiz değildir. Bütün bu madde kaynaklı nesneler, ürünler ve değerler insan için, insanın insanlığına gerçeklik kazandırmak için, insan olarak varoluşunu perçinlemek için yaratılmış veya üretilmiştir. Buna göre, bunların pahası, bedeli, insanın insanî değerlerinden birini ortadan kaldırmak ya da onun onurluluğunu sağlayan dayanaklardan birini eksik bırakmak değildir.

Bu önemli sonuçların ikincisini de şöyle özetleyebiliriz: İnsan, yeryüzünde birinci derecede rol ve misyon sahibidir. Yeryüzündeki hayat biçimlerini değiştirip başkalaştıran, toplumların gelişme doğrultuları ve aşamalarına yön veren insandır. Yoksa, insanın rolünü küçümseyip önemsizleştirdikleri oranda teknolojik araç ve gereçlerin rolünü büyütüp göklere çıkaran maddeci düşünce akımlarının ileri sürdüğü gibi, ne üretim ve ne de dağıtım araçları, insanı iradesiz ve bağımlı bir tutsak gibi peşlerinden sürükleyemez.

Kur'an-ı Kerim'in bakış açısına göre insan; yeryüzü halifesi olması sıfatı ile evrenin düzeni içinde amaç konumuna sahip önemli ve belirleyici bir faktördür. İnsanın yeryüzü halifeliği göklerle, rüzgârlarla, yağmurlarla, güneşlerle ve yıldızlarla arasında bulunan değişik ilişkilere dayanır. Bütün bu saydıklarımızın gerek tasarımlarında gerekse geometrik biçim ve eylemlerinde, yeryüzünde hayatın varolabilmesi, şu insanoğlunun halifelik görevini yerine getirebilmesi amacı gözetilmiştir. Şimdi düşünelim; İnsanı amaç konumuna yükselten bu yüce mevki nerede, maddeci düşünce akımlarının onun için belirledikleri ve asla aşılmasına izin vermek istemedikleri basit ve küçük düşürücü rol nerede? İkisi arasında dağlar kadar fark var.

Kuşku yok ki İslâm'ın dünya görüşü doğrultusunda kurulacak bir toplumsal düzendeki insanın konumuyla maddeci dünya görüşlerinin hâkim olduğu bir düzende yaşayan insanın konumu farklı olacaktır. Bu iki ayrı düzende insan hakları anlayışı farklı olacak, insan onuruna verilen değer bir olmayacaktır. Günümüzün maddeci dünyasında gördüğümüz insan özgürlüklerinin, dokunulmazlıklarının ve temel haklarının daha çok, maddî üretim uğruna çiğnenmesi eğilimi, bu ideolojinin insana ve insanın yeryüzündeki rolüne bakış açısının doğal bir sonucundan başka bir şey değildir.

Bütün bunların yanında İslâm'ın insanla ve insanın yeryüzündeki fonksiyonu ile ilgili yüce bakış açısı sayesinde, ahlâklı, inançlı, erdemli, yapıcı ve inançlarına samimi bir şekilde bağlı olan insanlar bu düzende saygın bir yer kazanır, aşağılanmazlar. Çünkü insanın yeryüzü halifeliği ile ilgili ahit, bu temel değerlere dayanır. Nitekim yüce Allah incelemekte olduğumuz ayetlerin birinde şöyle

buyuruyor:

"Tarafımızdan size bir yol gösterici geldiğinde kim benim hidayetime uyarsa onlar için korku yoktur ve onlar artık hiç üzülmeyeceklerdir."

Çünkü bu manevi değerler bütün maddî değerlerden daha üstün ve daha saygındır. Gerçi sözkonusu maddî değerleri pratik hayatta gerçekleştirmek de bu halifelik kavramının ayrılmaz bir parçasıdır, ama bunları gerçekleştirme özlemi temel amaç haline gelmemeli ve o yüce değerlerin alanını ve önemini daraltmamalıdır. Bu bakış açısı dünya hayatında insan kalbini temizliğe, yüceliğe ve arılığa yöneltmeye ağırlık verir. Oysa maddeci ideolojiler, daha fazla üretim, kaliteli eşya ve hayvanca midelerini doyurma endiseleri uğruna bütün manevî değerleri alaya alırlar ve bütün ahlâkî değerleri çiğnerler.

Ayrıca İslâm düşüncesi insan iradesine de saygın bir yer verir. Sebebi ise gerek insan ile Allah arasındaki ahdin, gerekse yükümlülüğün ve cezanın dayanağı insan iradesidir. İnsan iradesine hakim olmak, ihtiraslarına boyun eğmemek ve karşılaştığı kışkırtmalara kapılmamak suretiyle yüce Allah ile arasındaki ahde bağlı kalarak meleklerin düzeyine yükselebilir. Buna karşılık, ihtiraslarını iradesinden ve karşılaştığı olumsuz kışkırtmaları hidayet ışığından üstün tutarak, kendisini Allah'a bağlayan ahitnameyi unutma sonucu sahip olduğu yüceliklerden aşağı yuvarlanarak özünü bahtsızlığa mahkûm etmek de elindedir. İslâm'ın bu irade anlayışı Allah'ın insana bağışladığı bir çok ikramına ek olarak sunduğu bir başka ikramın da göstergesidir. Ayrıca bu görüş açısı mutlulukla bedbahtlığın, saygınlıkla alçaklığın, irade sahibi insanla güdülen hayvanın arasındaki yolayrımını sürekli biçimde hatırlatıcı bir nitelik taşır.

Hz. Adem kıssasında Şeytan ile insan arasındaki savaş (düşmanlık) anlatılırken, geçen bazı olayların yorumu bize bu savaşın mahiyeti hakkında uyarıcı fikirler veriyor. Çünkü bu savaş Allah'a verilen sözle Şeytan'ın kışkırtmaları, iman ile küfür, hakk ile batıl, hidayetle sapıklık arasında süren kesintisiz savaştır. Bu savaşın alanı, insanın kendisi olduğu gibi kazanacak ya da kaybedecek olan da yine kendisidir. Bu yüzden insan sürekli bir biçimde uyanık olmak zorundadır; tıpkı bir savaş alanındaki asker gibi. Zira bu savaşta ya galip gelip ganimet kazanacak ya da yenilip herşeyini kaybedecek. Kur'an'ın insandan istediği de zaten şeytanla yaptığı savaşta uyanık olmasından başka bir şey değil.

Son olarak İslâm'ın günah ve tevbe ile ilgili görüşü gündeme gelir. Bu görüşe göre günah da tevbe de ferdidir. Bu düşünce son derece yalın ve açıktır. Hiçbir karmaşık ve belirsiz yanı yoktur. Hıristiyan kilisesinin ileri sürdüğü gibi ortada ne insanın alnına doğumundan önce yazılmış bir günah ve ne de ilâhî bir kefaret (bu günahdan arındırma) işlemi vardır. Bilindiği gibi Hıristiyan kilisesinin görüşüne göre Hz. İsa -Onlara göre haşa Allah'ın oğlu!- insanlığı, ataları Hz. Adem'in işlemiş olduğu günahın lekesinden arındırmak için kendini çarmıha gererek feda etmişti. Asla böyle birşey yoktur! Hz. Adem'in günahı şahsî bir günah olduğu gibi ondan kurtuluşu da dolaysız, sade ve basit bir tevbe ile gerçekleşmiş-

tir. Burada rahatlatıcı ve belirgin bir görüşle karşı karşıya kalıyoruz. Herkesin işlediği günahın sorumluluğu kendisine, buna karşın ümitsizliğe kapılmadan sabırla didinip çalışanın kazancıda kendisine aittir. Nitekim Allah şöyle buyuruyor:

"Hiç şüphesiz Allah tevbelerin kabul edicisidir ve merhametlidir"[25]

Bu söylediklerimiz, Hz. Adem kıssasının bize telkin ettiği düşüncelerin başlıcalarıdır. Bu kitapta bu kadarı ile yetiniyoruz. Sırf bu telkinler bile sosyal bir düzenin ihtiyaç duyduğu doğru düşünce, olgun sezgi gücü, ahlâk, iyilik ve fazilet gibi değerleri hakim kılar toplumda.

İslâm düşüncesinin temel ilkelerini zihinlere yerleştirirken ve bu düşüncenin değer yargılarını açıklarken Kur'an-ı Kerim'de örnek olarak sunulan tarihi olayların ne kadar büyük öneme sahip olduğu yukardaki anlatılanlardan rahatlıkla anlaşılabilir. Bu değer yargıları yüce Allah'tan kaynaklanan, yönleri yüce Allah'a dönük bulunan ve en sonunda O'na varmayı amaç edinen bir aleme yakışan değer yargılarıdır. Bu alemde yeryüzü halifeliği, yüce Allah'ı hidayet kaynağı bilmeye, O'nun önerdiği hayat tarzına bağlı kalmaya dayanır. Bu alemde karşımıza çıkan yolayırımı, insanın ya Allah'tan gelen direktifleri dinleyip onlara itaat etmesi veya Şeytan'ın kışkırtmalarına kulak verip onlara kapılmasıdır; ortada bir üçüncü yol yoktur. Ya Allah ya Şeytan.. Ya hidayet ya sapıklık... Ya hakk ya batıl... Ya kurtuluş ve başarı ya da hüsran ve bedbahtlık. Aslında Kur'an-ı Kerim'in tüm ayetleri ile bize anlatmak istediği gerçek budur. Çünkü bu gerçek insanla ilgili diğer bütün düşünce ve gelişmelerin temel dayanağını oluşturur.

TARİH BOYUNCA İSRAİLOĞULLARI

Surenin bundan sonraki ayetleri, Medine İslâm devletine karşı olumsuz bir tavır sergileyen, hem gizli ve hem de açık biçimde ona karşı direnen ve sürekli biçimde komplo düzenleyen yahudilere dönüyor. O yahudiler ki, İslâm'ın Medine'de güçlenmekte olduğunu, o güne kadar tekellerinde tuttukları kültürel ve ekonomik sahada etkinliğini arttırmaya ve kendi liderliklerine son verme hazırlığında olduğunu anladıkları anda sinsi yıkıcılıklarına başlamış ve bir an bile boş durmamışlardı. Kendilerine dönük bu tehlikeyi Evs ve Hazreç kabilelerini birleştirdiği, yahudilerin sızmalarına zemin hazırlayan çatlakları ördüğü ve bu kabilelerin halkına yeni kitabın, Kur'an'ın ilkelerine dayalı bağımsız bir hayat tarzı sunduğu andan itibaren iyice hissetmişlerdi.

Yahudilerin, İslâm'a ve müslümanlara karşı o tarihte başlatmış oldukları amansız savaş, aynı araçları ve aynı üslubu kullanarak ve hızından hiçbir şey kaybetmeksizin günümüze kadar sürmüş ve halen de sürmektedir. Bu savaşın sadece biçimi değişmiş, o kadar yüzyıl geçmesine rağmen karakterinden hiçbir şey yitirmemiştir. Bilindiği gibi, dünya yahudileri asırlarca diğer milletler tarafından horlanıp, bir yerden diğerine sürülüp kovuluyorlar; sığınacak hiçbir yer, hiçbir sıcak yuva bulamıyorlardı. İşte bu sıcak yuvayı kendilerine yine her türlü dini

(25) Hucurat suresi, 12

baskıyı reddeden İslâm alemi sunmuştu. Zira İslâm, müslümanlara tuzak kurmayarak, İslâm'ın aleyhine çalışmamak ve huzursuzluk çıkarmamak şartıyla kendi ülkesine sığınan herkese kapılarını açar. Fakat Yahudiler İslâm'ın kendilerine dönük bu soylu tutumuna rağmen, tarihin her dönemine yayılan bu amansız düşmanlıklarına hiçbir zaman son vermemişlerdir.

Oysa Medine'de bu yeni dine ve onun peygamberine ilk inananların yahudiler olması beklenirdi. Çünkü bu yeni dinin kitabı olan Kur'an-ı Kerim, Tevrat'ı genel anlamda onaylıyordu. Ayrıca onlar bu yeni Peygamberi yıllardır bekliyorlardı. Kitaplarının ileriye dönük açıklamalarında O'nun özellikleri anlatılıyordu. Hatta bu yeni peygamberin liderliği altında müşrik Arapları egemenlikleri altına almayı planlıyorlardı.

Az sonra okuyacağımız ayetler, Kur'an-ı Kerim'de İsrailoğulları ile çıkılan geniş çaplı tarih yolculuğunun ilk bölümünü oluşturur. Hatta bu ayetlerde dile gelen onlara dönük yoğun kampanya, bütün çağrı metodları ve tanıtma yolları kullanılarak İslâm'a ısınmaları, bu yeni dinin bağlılarınca oluşturulan iman kervanına katılmaları sağlanmaya çalışıldığı halde bu konuda hiçbir olumlu sonuç elde edilemedikten sonra, onların bu olumsuz tavrını açıklama ve oyunlarını bozma amacı taşımaktadır.

Yukarda okuduğumuz ayetler, Cenab-ı Allah'ın İsrailoğulları'na yönelik yüce seslenişi ile başlar. Bu çağrının devamında yüce Allah onlara vermiş olduğu nimetleri hatırlatıyor. Allah'ın kendilerine dönük kesin vaadlerinin gerçekleşebilmesi için onları Allah'a vermiş oldukları sözleri tutmaya, O'ndan korkup sakınmaya çağırıyor. Böylece yüce Allah, kendilerini, ellerindeki Tevrat'ı onaylayan Kur'an'a inanmaya çağırmaya uygun zemin hazırlıyor; bu kitaba karşı olumsuz bir tavır takınarak onu inkâr edenlerin önünde yeralmalarını kınıyor. Ayrıca batıl ile örterek hakkı gözlerden sakladıkları, böylece başta müslümanlar olmak üzere çevrelerindeki bütün insanları yanıltarak, müslümanlar arasında fitne ve kargaşa, yeni müslüman olmak isteyenlerin kalplerine de kuşku saldıkları için kendilerini kınıyor.

Yine yüce Allah namazı kılarak, zekâtı vererek ve rukûa varanlarla birlikte rukûa vararak onlara müminlerin saflarına katılmayı emrediyor. Sabır ve namaz aracılığı ile nefislerini dize getirerek, onu, yeni dini benimsemeye zorlamalarını istiyor. Kendileri müslüman olmayı reddettikleri halde müşrikleri imana çağırmalarının sergilediği samimiyetsizliği kınıyor.

Daha sonra uzun tarihleri boyunca kendilerine bağışlamış olduğu nimetleri hatırlatmaya geçiyor. Bunu yaparken onlara, sözkonusu nimetlere muhatap olan Hz. Musa zamanındaki atalarıymışçasına sesleniyor. Bunun nedeni onların kuşakları arasında sıkı dayanışma bulunan aynı tiynetli tek millet oluşlarıdır. Nitekim, o günden bu yana geçen yüzyıllar boyunca sergilemiş oldukları tutumlarından ve gözlenen özelliklerinden çıkan gerçek budur.

Yüce Allah yine bu ayetlerin devamında kendilerini korkunç günün, yani

Kıyamet gününün dehşeti hakkında tekrar tekrar uyarıyor. Öyle ki, o gün hiç kimse başkasının yerine birşey ödeyemeyecek, hiç kimseden aracılık yapması kabul edilmeyecek, hiç kimseden fidye alınmayacak ve yine o gün onlar kendilerinin azaptan kurtulmalarını sağlayacak hiçbir yardımcı bulamayacaklardır.

Bu arada yüce Allah, Firâvun ile adamlarından kurtuldukları anın sahnesini, sözkonusu olay sanki şimdi cereyan ediyormuş gibi canlı bir anlatımla gözlerinin önüne getiriyor. Ayrıca üzerlerine buluttan gölgelik çekmesinden kudret helvasına, bıldırcın kuşuna ve kayadan pınar fışkırtarak su ihtiyaçlarını sağlamaya varıncaya kadar kendilerine bağışladığı ardı arkası gelmez diğer nimetlerini de gözlerinin önünde canlandırıyor.

Daha sonra bu nimetlerin arkasından sergiledikleri sürekli sapıklıkları kendilerine hatırlatıyor. Öyle ki, yüce Allah kendilerini bir sapıklıktan kurtarır kurtarmaz hemen başka bir sapıklığın pençesine düşüyorlar; bir günahlarını affedince hemen başka bir günaha giriyorlar; bir ayak sürçmesinden kurtulup ayağa kalkar-kalkmaz bu defa bir kuyuya düşüyorlar.

Bütün bu olaylar içinde aynı inatçı, dikkafalı, kaypak, sinsi, yükümlülüklerden kaytarıcı, emanetleri umursamaz, sözlerini tutmaz, gerek Rabbleri ve gerekse peygamberleri ile aralarındaki anlaşmaları çiğneyen karakter yapısını sergiledikleri görülür. O kadar ki, işi peygamberlerini sebepsiz yere öldürmeye, O'nun ayetlerini asılsız saymaya, buzağıyı ilâh edinerek yüce Allah'ın ilâhlık hakkını çiğnemeye, Allah'ı açıktan açığa görmedikçe peygambere inanmayı reddetmeye, bir kasabaya girerken Allah'ın emirlerine aykırı davranışlarda bulunup sözler söylemeye, Cumartesi yasağı çiğnemeye, Tur dağı ile ilgili vermiş oldukları sözü unutmaya, yüce Allah'ın belirli bir hikmete dayanarak kendilerinden kurban etmelerini istediği inek hakkında işi yokuşa sürmek için bahane üzerine bahane icad etmeye kadar götürüyorlar.

Bütün bunları yaparken son derece ısrarlı bir dille sırf kendilerinin doğru yolda olduklarını, yüce Allah'ın kendilerinden başka hiç kimseden hoşnut olmadığını, kendileri dışında bütün milletlerin sapık ve kendi dinleri dışındaki bütün dinlerin batıl olduğunu iddia ediyorlar. Oysa Kur'an-ı Kerim, az ilerde göreceğimiz ayetlerinde onların bu iddialarının asılsız olduğunu vurguluyor ve Allah'a, Ahiret gününe inanarak salih ameller işleyen herkesin, hangi milletten olursa olsun, iyiliklerinin karşılığını Rabblerinin katında alacaklarını, böylelerinin korku ve üzüntüden uzak kalacaklarını açıklıyor.

Kur'an-ı Kerim'in gerek aşağıdaki ayetlerde ve gerekse bu surenin ilerdeki bölümlerinde yahudilerle girişmiş olduğu hesaplaşma birkaç bakımdan gerekliydi: Her şeyden önce onların kuru iddialarını çürütme, çevirdikleri entrikaların içyüzünü açığa vurma, İslâm'a ve müslümanlara karşı hangi psikolojik dürtülerin etkisi altında tuzak kurduklarını belirtme bakımından gerekli idi. Bunun yanında bu hesaplaşma Medine'de oluşan yeni toplumu tehdit eden, onun temel dayanaklarını sarsmayı amaçlayan, sonuç olarak da İslâm birliğini zedeleyerek

kargaşanın ve anarşinin kucağına atmak isteyen yahudî oyunları ve entrikaları konusunda müslümanların gözlerini ve kalplerini açmak bakımından da gerekliydi. Bu hesaplaşmayı kaçınılmaz kılan bir başka sebep de müslümanları, seçtikleri yolun tehlikeleri hakkında uyarmaktı. O tehlikeler ki, daha önce yeryüzü halifeliği ile görevlendirilmiş olan milletlerin tökezlemelerine yolaçarak, onların halifelik şerefinden yoksun kalmalarına, yüce Allah'ın emanetini taşıma ve önerdiği hayat tarzını insanlığın önderi sıfatıyla gerçekleştirme payesini kaybetmelerine neden olmuştur.

Medine'de oluşma aşamasını yaşayan İslâm toplumu, bu uyarı ve yolgöstermelerin her ikisine de ne kadar muhtaçtı! Daha doğrusu İslâm ümmeti her zaman bu direktifleri gözönünde tutmaya, Kur'an-ı Kerim'i açık gözlerle ve ufuk açıcı algılarla incelemeye ne kadar muhtaçtır! Ancak bu ilâhî rehberliğin yüce direktiflerine uyulduğu takdirde bu geleneksel düşmanları ile girişeceği savaşlarda başarı kazanabilirler, ancak bu direktiflerin kılavuzluğu sayesinde yahudilerin en gizli araçları ve en sinsî yolları kullanarak kendilerine yönelttikleri son derece iğrenç ve kaşarlanmış komploları boşa çıkarmayı becerebilirler. İman nuru tarafından yönlendirilmeyen ve gizli-açık (zahir-batın) herşeyin farkında olan yüce Allah'ın rehberliğinden direktif almayan bir kalbin, sözkonusu iğrenç ve aldatıcı hilekârlığın kullandığı sinsî ve gizli metodları kavraması mümkün değildir.

Az sonra göreceğimiz ayetleri bir de Kur'an üslubunun yansıttığı edebî ve psikolojik uyum açısından incelemek gerekir. Bu ayetlerin başlangıcı ile Hz. Adem kıssası ve bu kıssanın tarafımızdan vurgulanan telkinleri arasında organik bir bütünlük göze çarpıyor. Bu özellik, Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kıssalar ile bu kıssalara zemin oluşturan anlatım üslubu arasındaki sıkı ahengin belirgin bir göstergesidir.[26]

Bunun nedeni, yukardaki ayetlerin öncesinde yüce Allah'ın yeryüzünde bulunan bütün varlıkları insanın hizmetine sunduğu belirtilmiştir. Arkasından Hz. Adem'in yeryüzü halifeliğine getirilmesi konusu gündeme geldi. Allah'ın açık ahdine bağlı olarak gerçekleştiği vurgulanan bu olayın ayrıntılı anlatımı sırasında insanın meleklerden üstün tutuluşu, ona yapılan uyarı, onun bu uyarıyı unutması, arkasından yaptığına pişman olarak tevbe etmesi, ardından hidayete erdirilip affedilişi ve böylece bir tarafta Şeytan'ın şahsında temsil edilen kötü, kargaşa çıkarıcı, yıkıcı güçler ile öbür yanda imanlı insanda sembolleşen iyi, onarıcı ve yapıcı güçler arasında yeryüzünde cereyan eden uzun süreli savaşta insanın ilk tecrübe birikimi ile donatılması bir bir açıklanmıştır.

Bunların arkasından şimdi incelemekte olduğumuz İsrailoğulları ile hesaplaşma konusuna geçildi. Bu konu işlenirken yahudiler yüce Allah ile aralarındaki ahit, onların bu ahde uymamaları, kendilerine sunulan önemli nimetler, onların bu nimetlere karşı yaptıkları nankörlükler, bunun sonucu olarak halifelik

(26) Bu konuda daha geniş bilgi edinmek isteyenler "Kur'an'da Edebi Tasvir" adlı eserimizin "Kur'an'da kıssa" başlıklı bölümüne başvurabilirler.

görevinden uzaklaştırılmaları ve perişanlığa mahkûm edilmeleri hatırlatıldıktan sonra müminler gerek onların entrikaları ve gerekse tökezlemeleri konusunda uyarıldı.

Görülüyor ki, burada Hz. Adem'in halifelikle görevlendirilişi kıssası ile İsrailoğulları'nın bu göreve getirilişi kıssası arasında yakın bir ilişki kuruluyor. Gerek olayların akışında ve gerekse anlatım biçiminde sıkı bir uyum vardır.

Bu ayetlerde İsrailoğulları kıssası bütünü ile anlatılmıyor, bu kıssanın kritik noktaları ve tabloları kısaca ya da uygun görülen uzunlukta anlatılıyor. Bu kıssa bu sureden daha önce Mekke döneminde inen surelerde de ele alınmıştı. Fakat o surelerde bu kıssa -diğer bazı benzerleri gibi- azınlık konumundaki müslümanlara, İslâm çağrısının geçmiş tecrübelerini ve ilk insandan o güne kadar süregelen iman kervanının yaşamış olduğu maceraları aktararak müslüman cemaatin yapısını pekiştirmek, onları Mekke şartları uyarınca yönlendirme amacı güdülmüştü.

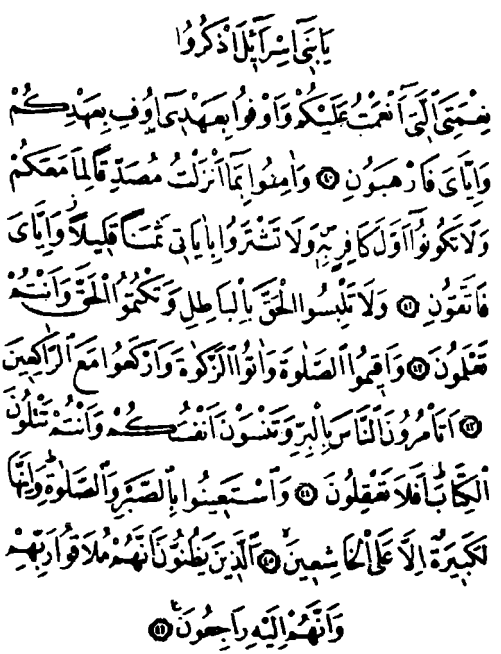
Oysa bu ayetlerdeki amaç, yukarda söylediğimiz gibi, yahudilerin gerçek niyetlerini ve saldırı metodlarını gözler önüne sererek, müslümanları bu tehlikeli komplolar karşısında uyanık olmaya çağırmak, bunun yanında, daha önce yahudilerin düştükleri yanılgılara düşmemeleri konusunda kendilerini uyarmaktır. Gerçi ilerde sözkonusu Mekkî sureleri incelerken anlatacağımız gibi gerek burada gerekse daha önce inen sözkonusu Mekkî surelerde yahudilerin çeşitli sapıklıkları ve günahları konusunda anlatılan gerçekler aynıdır, ama bu ayetlerle surelerde güdülen amaçlar farklı olduğu için İsrailoğulları kıssasının buradaki anlatımı ile o surelerdeki anlatımı arasında da farklılık olduğu görülür.

Fakat bu kıssayı anlatan bütün Kur'an ayetleri gözden geçirilince kıssa ile öncesi ve sonrası arasında sıkı bir uyum vardır ve anlatılan kıssa, sözü geçen ayetlerin amaçlarını tamamlar niteliktedir.

İşte burada da bu kıssa ile öncesi arasında aynı uyumun olduğunu görüyoruz. Bilindiği gibi, kıssanın öncesinde insanın üstünlüğü, insan ile Allah arasındaki ahid ve insanın bu ahdi unutuşu anlatılmıştı. Bu arada tüm insanların birliği, Allah katından indirilen dinlerin ve bu dinleri temsil eden peygamberlerin birliği düşüncesi vurgulanmıştı. Ayrıca bu ortak insan karakterinin, yaratılış yapısının somut göstergelerine, temel kanunlarına ve insanın yeryüzü halifeliğinin dayanağını oluşturan bu göstergeler ile temel kanunlara aykırı davrandığı takdirde bunun ne gibi sonuçlar doğuracağına değinilmişti. Bu sonuçları kısaca şöyle özetleyebiliriz; Kim bu göstergeleri ve temel kanunları inkâr ederse insanlığını inkâr etmiş, yeryüzü halifesi olma gerekçesini yitirmiş ve hayvanlık düzeyine doğru başaşağı inişe geçmiş olur.

İsrailoğulları kıssası, Kur'an-ı Kerim'de en sık ve en çok anlatılan kıssadır. Bu kıssanın çeşitli olayları ve ibretli sahneleri özel bir ilgi ile yansıtılır. Bu özel ilgi, yüce Allah'ın bu müslüman ümmeti eğitme, yetiştirme ve zorlu halifelik görevine hazırlamayı amaçlayan hikmetini yansıtır.

Bu kısa özetlemenin arkasından şimdi bu ayetleri teker teker ele alıp incelemeye geçelim:



40- Ey İsrailoğulları, size bağışlamış olduğum nimetleri hatırlayın. Bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü yerine getireyim. Ve sadece benden korkun.
41- Elinizin altındaki Tevrat'ı onaylayıcı olarak indirmiş olduğum Kur'an'da inanın; onu inkâr edenlerin ilki olmayın; ayetlerimi bir koç para karşılığında satmayın; yalnız benden çekinin.
42- Bile bile batılı hakkın üzerine örtüp hakkı bakışlardan gizlemeyin.
43- Namazı kılın, zekâtı verin ve rukûa varanlarla birlikte siz de rukûa varın.
44- Siz kitabı okuduğunuz halde insanlara (başkalarına) iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Bunun yanlış olduğunu düşünemiyor musunuz?
45- Sabrederek ve namaz kılarak Allah'dan yardım dileyin. Hiç şüphesiz bu, Allah'a saygı gösterenlerden başkasına ağır gelir.
46- Onlar ki, Rabbleri ile buluşacaklarını, kesinlikle O'nun huzuruna döneceklerini bilirler.

İsrailoğulları'nın, yani yahudilerin tarihini inceleyenler yüce Allah'ın bu millete bağışladığı nimetlerin bolluğu ve onların bu bol nimetlere karşılık sergilemiş oldukları sürekli inkârcılık ve nankörlük karşısında hayret ederler. Bu ayet-

lerin ilk cümlesinde, yüce Allah onlara, daha sonra okuyacağımız ayetlerde ayrıntılı biçimde anlatacağı bu nimetleri toplu olarak hatırlatıyor. Bu toptan hatırlatmanın gerekçesi, onları, kendisi ile aralarındaki ahde, antlaşmaya bağlı kalmaya çağırmak ve böylece kendilerine verdiği nimetlerin artmasını ve süreklilik kazanmasını hak etmelerini sağlamaktır.

"Ey İsrailoğulları, size bağışlamış olduğum nimetleri hatırlayın. Bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü yerine getireyim."

Acaba bu ayette sözü edilen ahid (antlaşma) hangi ahiddir? Acaba bu ahid, yüce Allah'ın bu surenin daha önce okuduğumuz bir ayetinde **"Tarafımdan size bir yol gösterici geldiğinde kim benim hidayetime uyarsa onlar için korku yoktur ve onlar artık hiç üzülmezler."** biçiminde dile getirdiği ahid midir? Yoksa Hz. Adem ile yüce Allah arasındaki bu sözleşmeden çok daha önce insan fıtratı ile yaratıcı arasında akdedilen "İnsanın Allah'ı tanıyacağı ve hiçbir ortak koşmaksızın sırf O'na kulluk edeceği" şeklinde ifade edebileceğimiz evrensel ahid mi kasdediliyor? Bu ahdi açıklamaya, delil göstererek kanıtlamaya gerek yoktur. Çünkü bizzat insan fıtratı, doğal güdülerinin kılavuzluğu altında ona yönelir, fıtratı bu doğrultudan, ancak kışkırtma ve saptırma ayırabilir.

Yoksa bu ayette kasdedilen ahid, yüce Allah'ın İsrailoğulları'nın atası Hz. İbrahim ile yenilediği ve bu surenin daha sonra okuyacağımız bir ayetinde şu şekilde ifade edilen ahid midir?

"Rabbi, İbrahim'i bazı emirler ile imtihan edip de o da bunları tastamam yerine getirince Allah: "Ben seni insanlara önder yapacağım" dedi. İbrahim: "Soyumdan gelenler arasındanda önderler çıkar" dedi. Allah: "Zalimler benden olamazlar" dedi..."(27)

Yoksa burada sözü edilen ahid, yüce Allah'ın Tur dağını yahudilerin başları üzerine çıkararak, onlara içindeki emirlere sımsıkı sarılmalarını emrettiği zaman kesinleşen ve az sonra yeri gelince anlatacağımız özel ahid midir?

Aslında bu saydığımız ahidler özleri itibarı ile birdirler ve bu ortak öz de yüce Allah ile kulları arasında akdedilen "insanların kalpleri ile Allah'a bağlanmaları ve tüm varlıkları ile O'na teslim olmaları" şeklinde dile getirebileceğimiz ahiddir. İşte insanlığın tek dini budur. Bütün peygamberlerin insanlığa sunup benimsetmeye çalıştığı ve iman kafilesinin yüzyıllar boyunca kendisine bayrak edindiği İslâm budur.

İşte yüce Allah bu ahde bağlılıklarının ifadesi olarak, yahudileri, sırf kendisinden korkmaya, başka bir deyimle sırf kendisini korku mercii bilmeye çağırarak şöyle buyuruyor:

"Sadece benden korkun."

Yüce Allah yine bu ahde bağlılıklarının göstergesi olarak, yahudileri ellerindeki Tevrat'ı onaylayıcı olarak Peygamberimize indirmiş olduğu Kur'ana inan-

(27) Bakara Suresi, 124

maya, bu kitaba inananların ön safında yeralmaları gerekirken acelecî bir kararla onu ilk inkâr eden kimseler olmamaya çağırarak şöyle buyuruyor:

"Elinizin altındaki Tevrat'ı onaylayıcı olarak indirdiğim Kur'ana inanın, onu inkâr edenlerin ilki olmayın."

Hz. Muhammedin getirdiği din, işte bu tek ve ölümsüz dinden başka bir şey değildir. O, ortak dinin son şeklini oluşturur. O ilâhî mesajlar zincirinin son halkası, insanlık tarihinin başlangıcından beri sürekli yürürlükte kalan ilâhi ahdin devamıdır.

Bu niteliği ile o, geçmişe kanatlarını gererken, gelecekte tüm insanlığın da elinden tutar; "Eski Ahid" ile "Yeni Ahdi" bünyesinde birleştirir[28]; geçmişten kalan mesaj birikimine, insanlığın uzun geleceği boyunca yüce Allah tarafından iyi ve yararlı görülen yenilikleri ekler; bu bütünleştirici potada, bütün insanları birbirine aşina kardeşler olarak biraraya getirir; onları Allah'ın ahdinin ve dininin potasında kaynaştırır; gruplar, kümeler, kavimler ve milletler halinde parçalanmalarını önler; onları, Allah'ın kulları olarak, insanlık şafağının alacakaranlığından beri değişmemiş olan İlâhî ahde bağlı kalarak bu ortak değerlerde buluşmaya çağırır.

Bunlara ek olarak yüce Allah, yahudileri, özel çıkarlarını ön planda tutarak dünyalık menfaatler karşılığı Ahireti satmamaya ve ellerindeki Tevrat'ı onaylayan Kur'an-ı Kerim'i inkâr etmemeye çağırıyor. Bu uyarı özellikle, müslüman oldukları takdirde mevkilerini kaybedeceklerinden, elde ettikleri menfaat ve imtiyazları yitireceklerinden korkan yahudi din adamlarına yöneliktir. Yüce Allah onları sırf kendisinden çekinmeye, sadece kendisinden korkmaya çağırarak şöyle buyuruyor:

"Benim ayetlerimi az bir paha karşılığında satmayın, yalnız benden çekinin"

Anlaşılan; para, mal ve dünyalık kazanç, yahudinin eskiden beri karşı durulmaz tutkusudur. Burada yasaklanan ücret; yahudi hahamlarının, yaptıkları dini hizmetler ve verdikleri uydurma fetvalar karşılığında aldıkları paralar olabilir. Sözkonusu hahamlar Kur'an-ı Kerim'in çeşitli yerlerinde anlatıldığı gibi, toplumlarının zenginlerini ve ileri gelenlerini cezaya çarpılmaktan kurtarmak amacı ile dinlerinin hükümlerini tahrif ederlerdi. Onların bütün bu yetki ve avantajları elde tutmaya devam edebilmeleri, halklarının İslâm'a girmesini önlemelerine bağlı idi. Çünkü eğer halkları müslüman olursa liderliklerini kaybederlerdi. Şunu da ifade edelim ki, sahabî ve onlardan sonra gelen tabiinin bildirdiklerine göre, yüce Allah'ın ayetlerine inanmanın Ahirette kazandiracağı sonuçla karşılaştırıldığında dünyanın tümü: "birkaç para"dır.

Yüce Allah yukardaki ayetlerin devamında, yahudileri, müslüman toplumunda düşünce karmaşası meydana getirmek, kuşku ve kargaşalık çıkarmak amacıyla bile bile batıl ile örterek hakkı insanların gözlerinden gizleme huylarından

(28) "Eski Ahid"; Tevrat, "Yeni Ahid"; İncil demektir.

vazgeçmeye çağırarak şöyle buyuruyor:

"Bile bile batılı hakkın üzerine örtüp hakkı bakışlardan gizlemeyin."

Kur'an-ı Kerim'in bir çok yerde belirttiği gibi yahudiler, önlerine çıkan her fırsatta hakkı batıl ile örtmüşler, bunları birbirine karıştırmışlar ve hakkı gözlerden saklamışlardır. Bunun sonucu olarak, İslâm toplumunda sürekli bir fitne, kargaşa ve bölücülük unsuru olmuşlardır. Kur'an-ı Kerim'in önümüzdeki sayfalarında bu konuda çok şey okuyacağız.

Daha sonra, yukardaki ayetlerde, yahudiler, iman kervanına katılmaya, müslümanların safına girmeye, farz ibadetleri yerine getirmeye ve ötedenberi huy edinmiş oldukları kopukluktan ve çirkin taassuptan sıyrılmaya çağrılıyor:

"Namazı kılın, zekâtı verin ve rukûa varanlar ile birlikte siz de rukûa varın."

Arkasından, müşrikler arasında *Ehl-i Kitap* olmalarının sonucu olarak başkalarını iman etmeye çağırırken kendi halklarını eski dinlerini onaylayan Allah'ın dinine inanmaktan alıkoymalarından dolayı -özellikle hahamları- kınanarak şöyle buyuruluyor:

"Siz kitabı okuduğunuz halde insanlara (başkalarına) iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Bunun yanlış olduğunu düşünemiyor musunuz?"

Bu ayet, her ne kadar en başta yahudilerin sergiledikleri sosyal bir olaya dönük ise de, insan psikolojisinin ve özellikle din adamlarının önemli ve sürekli bir eğilimini açığa vurması bakımından sırf belirli bir millete ya da bir milletin belirli bir kuşağına özgü bir kınama sayılamaz.

Dinin coşkun ve sürükleyici bir inanç sistemi olma niteliğini yitirerek bir meslek, bir sanat olmaya yüztuttuğu durumlarda din adamlarının başına gelen *en önemli musibet şudur: Bu adamlar kalplerinin inanmadığı sözleri dilleri ile söylerler... İyiliği başkalarına emrederler, fakat bunu kendileri yapmazlar...* Başkalarını iyilik yapmaya çağırırlar, ama kendi davranışlarında sözlerinin izine rastlanmaz... İlâhî kitabın sözlerini değiştirirler, dinin kesin nasslarını çeşitli amaçlar ve ihtiraslar doğrultusunda yorumlarlar... Tıpkı yahudi hahamlarının yapageldikleri gibi; servet ve mevki sahiplerinin amaç ve ihtiraslarına destek sağlamak, onlara haklılık kazandırmak için görünüşte dinî nasslar ile bağdaştırdıkları ama gerçek dinin özüne taban tabana zıt düşen fetvalar ve yorumlar üretirler.

Başkalarını iyiliğe çağırıp da bu çağrıya ters düşen davranışlarla ortaya çıkmak, insanların vicdanlarında sadece bu çağrıyı seslendirenlere karşı değil, çağrı konusu olan davaya karşı da şüphe uyandıran büyük bir musibettir. Bu musibet, insanların kalplerinde ve kafalarında kargaşa doğurur. Çünkü bir yandan parlak sözler dinlerken öbür yandan çirkin davranışlar gören insanlar, sözle davranış arasındaki bu çelişki karşısında bocalarlar; inançlarının ruhlarında tutuşturduğu ateşin harareti söner; imanın kalblerinde parıldattığı aydınlık kaybolur; din adamlarına karşı güvenlerini yitirdikten sonra artık bu adamlar tarafından temsil edilen dinin kendisine karşı da güvenlerini kaybederler.

İnanmış bir kalpden kaynaklanmayan söz ne kadar cazibeli, sarsıcı ve heyecanlandırıcı olursa olsun ölü ve soğuk bir ses yığınına dönüşmeye mahkûmdur. İnsanın söylediği söze gerçek anlamda inanmış sayılabilmesi için, kendi uygulamaları ile sözlerine tercüman olması, ağzından çıkan sözün davranışlarına yansıması gerekir. O zaman sözleri cazibeli ve etkili olmasa bile insanlar kendisine inanırlar, sözlerine güven duyarlar. O zaman onun sözleri gücünü cazibeli olmalarından değil, gerçek oluşlarından; güzelliklerini şimşek gibi çakmalarından değil, realiteye uygun olmalarından alırlar. Başka bir deyimle bu tür sözler yaşayan gerçek hayattan kaynaklandıkları için canlı bir enerji birikimine dönüşürler.

Bununla birlikte sözle hareketin, inançla davranışın birbiri ile uyuşması basit bir şey, asfalt bir yol değildir. Bu iş; özel bir çabayı, bazı sıkıntılara katlanmayı, kararlı bir girişimi, yüce Allah ile sıkı sıkıya ilişkili olmayı, O'ndan sürekli yardım dilemeyi ve O'nun hidayetine sığınmayı gerektirir.

Sebebine gelince hayatın çeşitli şartları zorunlulukları ve kaçınılmazlıklarının sürüklediği davranışlar nedeniyle insan, inancından ya da başkalarına yönelttiği çağrıdan uzak düşer. Ölümlü insanlar, kendilerini ne kadar güçlü görürlerse görsünler, ölümsüz tek güç kaynağı olan yüce Allah'a dayanmadıkça, O'nunla bağlantı kurmadıkça zayıftırlar. Çünkü kötü, azdırıcı, ayartıcı ve saptırıcı güçler ondan kat kat büyüktür. İnsan bu şer güçler karşısında üstüste bir çok kez galip gelebilir. Fakat gevşekliğe kapıldığı, uyuşukluğun pençesine düştüğü bir zayıflık anına yakalandığını düşününüz. O an, bütün geçmişini, şimdiki zamanını ve geleceğini mahveder. Fakat bu kimse ezelî ve ebedî bir güç kaynağına dayanıyorsa, şahsi ihtiras ve zayıflıklarına, hayatın zorunluluk ve kaçınılmazlıklarına, karşısına dikilen güçlü rakiplere karşı, kısacası her şeye ve herkese karşı güçlüdür.

Bundan dolayı, Kur'an-ı Kerim, önce karşısına dikilen yahudileri ve dolaylı olarak bütün insanları sabır ve namaz kılma yolu ile yüce Allah'tan yardım istemeye çağırıyor. Yahudilerin, gerek Medine'de yararlandıkları liderlik konumlarını ve gerekse elde ettikleri "az bir paha"yı -Bu bir kaç para ister din hizmetleri karşılığında ele geçirdikleri kazanç, isterse genel olarak tüm dünya malı anlamına gelsin- bir yana bırakarak doğru olduğunu bildikleri gerçeği tercih etmeleri ve başkalarını saflarına katılmaya çağırdıkları iman kervanı içinde bizzat yeralmaları beklenirdi. Bu da güçlü, cesur, fedakâr olmayı, sabır ve namaz kılma yolu ile yüce Allah'tan yardım istemeyi gerektiriyordu.

"Sabrederek ve namaz kılarak Allah'dan yardım dileyin. Hiç şüphesiz, bu, Allah'a saygı gösterenlerden başkasına ağır gelir. Onlar ki, Rabbleri ile buluşacaklarını, mutlaka O'nun huzuruna döneceklerini bilirler."

Yani bu ayetin dile getirdiği gerçeği kabul etme çağrısı, yüce Allah'a saygı duyanların, bütün varlıkları ile O'nun önünde boyun eğenlerin, O'nun korkusunu yüreklerinde taşıyıp kendişinden çekinenlerin, O'nunla buluşacaklarından ve O'nun huzuruna döneceklerinden hiç kuşkusu olmayanların dışındakilere zor,

ağır ve sıkıntılı gelir.

Sabır yolu ile Allah'tan yardım isteme uyarısı, Kur'an'da sık sık tekrar edilir. Sabır, her türlü sıkıntıya karşı direnebilmek için gerekli olan bir azıktır. Sözkonusu sıkıntıların en başta geleni de, hakka gösterilen saygının, hakkı diğer herşeye tercih etmenin, gerçeği kabul edip ona boyun eğmenin sonucu olarak liderlikten, mevkiden, menfaatten ve dünyalık kazançtan vazgeçme sıkıntısıdır.

Peki, "Namaz kılma yolu ile Allah'tan yardım istemek" ne demektir?

Namaz, kul ile Allah arasında bir buluşma vesilesi, bir ilişki bağıdır. Kalbe güç kazandıran, ruha Allah ile ilişki halinde olduğu duygusunu aşılayan, nefse dünya hayatının tüm sevgili varlıklarından daha kazançlı değerler sağlayan bir ilişki. Böyle olduğu içindir ki, Peygamber efendimiz karşılaştığı her sıkıntılı durumda namazın rahatlatıcı kucağına sığınırdı. Oysa kendisi ile Rabbi arasında zaten son derece sıkı bir ilişki vardı, ruhu vahiy ve ilham bağları ile zaten Allah'a bağlı idi. Buna göre namaz; aç kalan yolcu için bir azık, çöllerde susuzluktan kıvranan biri için can veren su, kendisine yardım gelebilecek tüm yolların, dağların karla kaplandığı bir sırada, bütün ümitleri kaybolan yolda kalmış biri için imdadına yetişen bir ümit kaynağıdır. Bu kaynak mü'min için her an elinin altında bulunan sürekli fışkıran kurumaz bir pınardır.

Allah ile buluşulacağına ve her konuda sırf O'na başvurulacağına kesinlikle inanmaya gelince, bu inanç; sabrın, sıkıntılara katlanmanın, takvanın ve duyarlılığın temel dayanağıdır. Ayrıca değerleri doğru tartabilmenin, onları gerçek yerlerine koyabilmenin de temel dayanağıdır. Hem dünya ve hem de Ahiret değerlerini yani. Bu ölçüler doğru tartılıp her biri gerçek yerine konulduğunda, dünyanın, tümü ile "bir kaç para" ve basit bir eşya yığını olduğu meydana çıktığı gibi, Ahiretin de hiçbir aklı başında kimsenin tercih etmekte, ön plâna almakta tereddüt etmeyeceği bir gerçek olduğu ortaya çıkar.

Yukardaki ayetlerin devamında İsrailoğulları'na yeniden seslenilerek kendilerine bağışlanan Allah'ın nimetleri ayrıntılara girmeden hatırlatılmakta ve kıyamet gününün korkunç yönlerine dikkatleri çekilmektedir.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ
عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ وَاتَّقُوا
يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا
شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾

47- Ey İsrailoğulları, size bağışladığım nimetleri ve sizi diğer canlı-cansız varlıklara üstün kıldığımı hatırlayın.

48- Öyle bir günden korkun ki, o gün hiç kimse başkasının yerine bir şey ödeyemez, hiç kimseden aracılık kabul edilmez, hiç kimseden fidye alınmaz ve hiç kimse başkalarından yardım görmez.

İsrailoğulları'nın, canlı-cansız diğer bütün varlıklardan üstün tutuluşu, onların yeryüzü halifeliğine seçildikleri ve bu görevi yürüttükleri süre ile sınırlıdır. Yüce Allah'ın emirlerini çiğnedikleri, peygamberlerine karşı geldikleri, Allah'ın kendilerine bağışlamış olduğu nimetlere karşı nankörlük ettikleri, sorumluluklarına ve taahhütlerine bağlı kalmadıkları andan itibaren ise yüce Allah onlar hakkında lânet, gazap, alçalma ve perişanlıktan ibaret olan hükmünü ilân etti; kendilerini dünyanın çeşitli yerlerine dağılma cezasına çarptırdı; onlar hakkındaki tehditlerini gerçekleştirdi.

Bu ayetlerde, kendilerinin vaktiyle canlı-cansız diğer bütün varlıklardan üstün tutulmaları yahudilere şunun için hatırlatılıyor: Bu vesile ile onlara yüce Allah'ın bir zamanlar kendilerine bağışlamış olduğu nimetler ve ilâhî taahhüt hatırlatılmış ve İslâm daveti ile ellerine geçen yeni fırsattan yararlanmaları özendirilmiş oluyor. Bunun sonucu olarak bir yandan atalarına bağışlanan üstünlük konumuna karşı teşekkür ve öbür yandan müminlerin elde edecekleri üstünlük konumuna karşı özlem duyma nişanesi olarak yeniden iman kervanına ve Allah'a karşı girdikleri taahhütlere dönmeleri bekleniyor.

Bir yandan üstünlük konumuna ve yüce Allah'ın diğer nimetlerine özendirilirken, diğer yandan aşağıda tanımlanan Kıyamet gününün korkunç yönleri konusunda uyarılıyorlar.

"O gün hiç kimse başkasının yerine birşey ödeyemez."

Sorumluluk ferdidir, hesaplaşma kişiseldir, herkes kendinden sorumludur, hiç kimse başkasını kurtaramaz. Bu, çok önemli bir İslâmî ilkedir... İnsan iradesi ile iyiyi kötüden ayırdetme yeteneğine dayanan ve yüce Allah'ın mutlak adaletini içeren ferdi sorumluluk ilkesidir bu.. Bu ilke bir yandan insanı onurlu konumunun bilincine erdirir, öte yandan da insanın vicdanını sürekli biçimde uyanık tutar. Ki, insan eğitiminde, ruh terbiyesinde bu faktörlerin her ikisi de son derece önemli rol oynarlar. Ferdi sorumluluk ilkesi, bu pratik yararından ziyade, İslâm'ın yüce değerleriyle bütünleştiğinde insanı diğer canlılardan üstün kılan en önemli insani değerdir. Şimdi de ayetin devamını okuyalım:

"(O gün) Hiç kimseden aracılık kabul edilmez, hiç kimseden fidye alınmaz."

Yani o gün iman ve iyi amelle birlikte Allah'ın huzuruna gelmeyenlere hiç kimsenin aracılığı yarar getirmeyeceği gibi, küfür ve günahların cezasını kaldırmak üzere hiç kimseden fidye de alınmaz... Ve ayetin son kısmı:

"(O gün) hiç kimse başkalarından yardım görmez."

Yani o gün insanları Allah'ın azabından kurtaracak hiçbir yardımcı bulunamaz. Burada başkasının yerine hiçbir ödeme yapamayacak, aracılığı kabul edilmeyecek ve fidye önerisine red karşılığı verilecek olan bütün insanlar birarada

düşünüldüğü için çoğul sığası kullanıldı. Ayrıca genellik anlamı versin diye, ayetin ilk üç cümleciğinde kullanılan ikinci şahıslı ifade biçiminden üçüncü şahıslı ifade biçimine geçiliyor. Buna göre bu ilke; ayete muhatap olan ve olmayan tüm insanlar için geçerli, genel bir ilkedir.

Yukarda okuduğumuz ayetlerin devamında yüce Allah, yahudilere bağışladığı çeşitli nimetleri, onların bu nimetleri nasıl karşıladıklarını, nasıl inkârcılığa ve kâfirliğe yönelerek yoldan çıktıklarını anlatıyor. Sözkonusu nimetlerin başında, onların Firavun'un adamlarından ve Firavun tarafından kendilerine uygulanan acı işkenceden kurtarılmaları olayı gelir:

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ
أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ
﴿٤٩﴾ وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ
تَنظُرُونَ ﴿٥٠﴾

49- Hani oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı (dul) bırakmak suretiyle size çok ağır bir işkence çektiren Firavun hanedanından sizleri kurtarmıştık. Bu, sizin için Rabbinizden gelen çok büyük bir imtihandı.
50- Hani önünüze çıkan denizi yararak sizi (boğulmaktan) kurtarmış ve gözleriniz önünde Firavun ailesini boğmuştuk.

Bu ayetler, bir zamanlar içine düştükleri sıkıntılı günlerin tablosunu hayallerinde canlandırıyor, aynı soydan gelmiş olmaları hasebiyle atalarının çekmiş oldukları acıları tekrar gözlerinin önüne getiriyor ve arkasından da kurtarılışlarının manzarasını karşılarına dikiyor.

Allah (c.c) onlara: "Hani sizi sürekli işkence ve baskı altında inleten Firavun hanedanının elinden kurtarışımızı hatırlayın" diye sesleniyor. Bu ifadede, işkence ve baskı, sanki onlara sürekli yedirilen bir yemek, bir besin kaynağı gibidir. Arkasından, onlara çektirilen baskı ve işkencelere çarpıcı bazı örnekler veriliyor. Bu örneklerin başında, yahudilerin daha zayıf düşüp efendilerine bağımlılıkları artsın diye erkeklerinin boğazlanıp kadınlarının dul bırakılmaları vahşeti geliyordu.

Kurtuluş tablosu gözlerinin önünde canlandırılmadan önce, uğratılmış oldukları o işkence ve baskıların, Rabbleri tarafından belirlenmiş bir imtihan vesilesi olduğu vurgulanıyor. Böylece, gerek onların ve gerekse şiddete maruz bırakılan herkesin kafasına yerleştirilmek isteniyor ki, kulların sıkıntılı olaylarla karşılaşmaları; imtihan, deneme, fitne ve acıların içinden geçerek pişme amacına dönüktür. Bu gerçeğin bilincine varanlar; çektikleri sıkıntılardan fayda sağlarlar, başlarına gelen belâlardan ibret alırlar ve uyanıklıkları oranında bunlardan

kazançlı çıkarlar.

Eğer acı çeken kimse çektiği bu acının bir imtihan dönemi olduğunu kavrar ve bu imtihan dönemini başarı ile geride bırakırsa çektiği acı boşuna gitmemiş olur. İnsan, bu düşünceyi kafasında yaşatınca, çektiği acılara daha kolay katlanabilir. Ayrıca, bu acı tecrübeden dünya hesabına deneyim, bilgi, sabır ve dayanma gücü kazandığı gibi, Ahiret hesabına da, çektiği acının ecrini sırf Allah'tan beklemek, Allah'a yakarmak kurtuluşu O'ndan beklemek ve O'nun rahmetinden asla umut kesmemek gibi önemli kazançlarla çıkar. Böyle olduğu içindir ki, yüce Allah yukardaki işkence ve baskı tablosunun anlatımını, **"Bu, sizin için Rabbinizden gelen çok önemli bir imtihandı"** şeklinde düşündürücü bir yorum cümleciği ile noktalıyor.

Bu düşündürücü yorumun ve daha önceki işkence ve baskı manzaralarının arkasından, sıra kurtuluş tablosuna geliyor:

"Hani önünüze çıkan denizi yararak sizi (boğulmaktan) kurtarmış ve gözlerinizin önünde Firavun ailesini boğmuştuk."

Bu kıssa, Bakara suresinden daha önce Mekke döneminde inen bazı surelerde ayrıntılı biçimde anlatılmıştı. Müslümanlar bu konuda gerek daha önce inen surelerle gerekse birlikte yaşadıkları Medine yahudilerinin elinde bulunan dinî kitap ve kıssalardan yeterince bilgi sahibi oldukları için burada bu kıssa sadece hatırlatılmakla yetiniliyor. Bu hatırlatma da tablo çizme üslubu ile gerçekleştiriliyor. Maksat, yahudilerin bu tabloyu yeniden kafalarında canlandırmaları ve bu canlı imajdan etkilenmeleridir. Bu tabloda yahudiler, denizin önlerinde ikiye ayrılışını ve Hz. Musa'nın (selâm üzerine olsun) liderliğinde atalarının kurtuluşunu kendi gözleri ile görür gibi, hatta bu olayı bizzat yaşar gibi oluyorlar. Kur'an-ı Kerim'in burada karşımıza çıkan "gözler önüne serme" özelliği, sırf bu büyük kitaba özgü ifade tarzının şaşırtıcı bir örneğidir.

Yukardaki ayetlerin devamında, yahudilerin Mısır'dan kurtarılarak ayrılmalarından sonraki maceralardan bize şu kesit sunulmaktadır:

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ
الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنكُم مِّن بَعْدِ
ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ
وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ
إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُم بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ
فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ

عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۝

51- Hani Musa ile kırk geceliğine sözleşmiştik de siz onun arkasından buzağıyı ilâh edinerek zalimlerden olmuştunuz.
52- Sonra bu (suçunuz)un ardından belki şükredersiniz diye sizi affettik.
53- Hani doğru yola gelesiniz diye Musa'ya Kitab'ı ve Furkan'ı verdik.
54- Hani Musa, kavmine dedi ki: "Ey kavmim, sizler buzağıyı ilâh edinmekle kendinize zulmettiniz. Gelin, yaratıcınıza tevbe edin ve nefislerinizi öldürün. Yaratıcınız katında bu sizin için hayırlıdır". Allah da tevbenizi kabul etti. Hiç şüphesiz O, tevbeleri kabul edendir ve merhametlidir.

Hz. Musa'nın Rabbi ile buluşmak üzere Tur dağına çıktığı sırada O'nun yokluğunu fırsat bilerek, yahudilerin tapınmak üzere bir buzağı yapıp ilah edinmeleri hikâyesi, Mekke'de bu sureden daha önce inen **Taha** suresinde ayrıntılı biçimde anlatılır. Yüce Allah burada bu olayı kendilerine sadece hatırlatmakla yetiniyor. Çünkü onlar olayı biliyorlar. Yüce Allah onlara, kendilerini Firavun hanedanının ağır baskı ve işkencelerinden Allah adına kurtarmış olan peygamberleri Hz. Musa yanlarından ayrılır ayrılmaz buzağıya tapacak kadar alçaldıklarını hatırlatıyor ve bu tapınma olayındaki tutumlarının niteliğini, "sizler zalimlerden oldunuz" hükmü ile ortaya koyuyor. Gerçekten de, buzağıya tapan insanların zulmü altında inlerken Allah'ın kendilerine gönderdiği bir peygamber sayesinde kurtulan, fakat kendilerini zulümden kurtaran o peygamber yanlarından ayrılır ayrılmaz, daha önce kendilerini ezen grubun ilahı olan buzağıyı ilah edinenden daha zalim kim olabilir.

Buna rağmen Rabbleri bu ağır suçlarını bağışladı ve bu sapıklığın arkasından doğru yola koyulsunlar diye, peygamberlerine hakk ile batılı birbirinden ayırıcı olan Tevrat'ı verdi.

Fakat bu kararmış kalpleri arındırmak, eski temizliklerine yeniden döndürmek kaçınılmazdı. Bu sefil ve perişan karakteri ancak hem özü ve hem de uygulanışı bakımından son derece sert ve ağır bir kefaret düzeltebilir.

"Hani Musa kavmine dedi ki; "Ey kavmim, sizler buzağıyı ilâh edinmekle kendinize zulmettiniz. Gelin, yaratıcınıza tevbe edin ve nefislerinizi öldürün. Yaratıcınız katında bu sizin için hayırlıdır."

"Nefislerinizi öldürün". Yani içinizdeki itaatkârlar, asileri öldürsün. Bunu yapan, hem asiyi ve hem de kendini arındırmış olur. Bu ağır kefaret ile ilgili rivayetler, olayı böyle anlatır. Gerçekten ağır ve uygulaması son derece zor bir yükümlülük. Kardeşin kardeşi öldürmesi... İnsanın gönüllü olarak kendi kendini öldürmesi gibi birşey. Fakat bu kefaret biçimi her türlü kötülüğe balıklama dalan, hiçbir yasaktan kaçınmayan sözkonusu sefil ve perişan karakter için gerekli bir uslandırma, yola getirme metodu oluyor. Eğer onlar yasaktan kaçınsalardı, peygamberleri gözlerden kaybolunca buzağıya tapmazlardı. Madem ki, sözle kötülükten el çekmiyorlardı, zor kullanılarak kötülükten alıkonsunlar, uslanmala-

rını sağlayarak bu yolla kendilerine yararlı olacak sözkonusu ağır fidyeyi ödesinlerdi.

İşte o anda, yani isyanlarından arınmalarından sonra, yüce Allah'ın rahmeti kendilerine yetişiyor:

"Allah da tevbenizi kabul etti. Hiç kuşkusuz O, tevbeleri kabul edendir ve merhametlidir."

Fakat yahudi aynı yahudidir. Katı kalpliliği, maddeci zihniyeti ve gayb sızmalarına kapalı his dünyası bakımından her dönemin yahudisi aynıdır. İşte şimdi de bu yahudi yüce Allah'ı açıkça görmek istediğini söylüyor.

Bu isteği ileri sürenler onlar arasından seçilmiş yetmiş kişidir. Hz. Musa (selâm üzerine olsun) onları Rabbi ile sözleşme yapmak üzere yanında götürmek için seçmişti ki, bu kıssa daha önceki Mekkî surelerde ayrıntılı biçimde anlatılmıştı. Bunlar yüce Allah'ı açıkça görmedikçe Hz. Musa'ya iman etmeyi reddediyorlardı. Kur'an-ı Kerim, yahudilere, vaktiyle atalarının yaptığı o küstahlığı, o nankörlüğü hatırlatırken, peygamberimizden olağanüstülükler göstermesini istemek ve müminleri de bu tür isteklerde bulunmaya kışkırtmakla o eski küstahlığa benzer bir küstahlığa düştüklerini ortaya koymayı amaçlıyor:

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ
لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ
وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا
عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

55- Hani "Ey Musa, biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana kesinlikle iman etmeyiz" dediniz de hemen arkasından bakıp dururken sizi yıldırım çarptı.
56- Sonra şükredesiniz diye sizi öldükten sonra yeniden dirilttik.
57- Üstünüze buluttan gölgelik çektik, size kudret helvası ile bıldırcın kuşu indirerek, "Bağışladığımız helâl yiyeceklerden istediğinizi yiyin" dedik. Ama onlar bize değil, kendilerine zulmediyorlardı.

Onlar sadece duyularıyla algıladıkları şeylere inanırlar. Bunun dışındaki gerçeklerle karşılaştıklarında yapacakları şey kaba bir inat, küstahlık ve bozgunculuktur.

Birçok olağanüstülükler ilâhi nimetler, af ve bağışlama... Bütün bunlar, sa-

dece duyu organlarının algıladıklarına inanan, buna rağmen tartışma ve mızıkçılığı hiç elden bırakmayan ve ancak azaba ve musibete çarpılınca gerçeğe boyun eğen bu katı tabiatı değiştiremiyor. Bu durum, Firavun'un baskıcı yönetimi altında uğradıkları yozlaşmanın, yahudilerin fıtri yapılarını derinden bozduğunu, yıkıma uğrattığını düşündürüyor. Uzun süreli bir baskının, bir zorbalığın insanda meydana getirdiği yozlaşmadan daha büyük bir bozulma, daha büyük bir yıkım düşünülemez. Böyle bir yozlaşma insan vicdanında yeşeren bütün erdemleri mahveder, bu erdemlerin dayanaklarını yıkarak yerlerine bildiğimiz kölelik ruhunun tohumlarını eker. Kölelik ruhunun tipik özelliği: Cellât kamçısı altında boyun eğmek, sırtından kamçı kalkar-kalkmaz başkaldırmak, biraz nimet ve güç bulunca anında şımarmaktır. İşte yahudi vaktiyle böyleydi; o her zaman böyledir; böyle olmaya da mahkumdur.

Ve böyle oldukları için küstahça davranıyorlar, işi inada döküyorlar...

"Hani "Ey Musa, biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana kesinlikle iman etmeyiz" dediniz."

Yüce Allah -c.c- da onları, sözünü ettiğimiz sözleşme münasebeti ile dağın üzerinde bulundukları sırada bu küstahlıklarının hakkettiği cezaya çarptırmıştı:

"Hemen arkasından bakıp dururken sizi yıldırım çarpıverdi."

Fakat yüce Allah'ın rahmeti bir kere daha kendilerine yetişiyor ve olup bitenlerden ibret alıp Allah'a şükretsinler diye yeniden hayata kavuşturuluyorlar. Yüce Allah burada bu nimete nasıl karşılık vermeleri gerektiğini hatırlatıyor:

"Arkasından şükredesiniz diye sizi öldükten sonra yeniden dirilttik."

Allah (c.c) onları kupkuru çölde nasıl koruduğunu da hatırlatıyor. Orada onlara hiçbir emek vermelerine ve hiçbir çaba harcamalarına gerek bırakmaksızın tatlı yiyecekler bağışlamış ve lütufkâr tedbiri ile kendilerini çölün kavurucu ikliminden ve güneşin yakıcı sıcağından korumuştu:

Üstünüze buluttan gölgelik çektik, size kudret helvası ile bıldırcın kuşu indirerek, "bağışladığımız helâl yiyeceklerden istediğinizi yiyin" dedik. Ama onlar bize değil, kendilerine zulmediyorlardı."

Rivayetlere göre yüce Allah onları çölün kavurucu sıcağından koruyan gölgelik bulutlar göndermişti. Yağmurdan ve buluttan yoksun çöl; ateş fışkırtan ve yalaz saçan bir cehennemdir. Fakat yağmur ve bulut sayesinde vücutlara ve ruhlara ferahlık bağışlayan huzurlu ve elverişli bir hayat ortamına dönüşür. Yine rivayetlerin bildirdiğine göre yüce Allah onlara bu çöl ortasında ağaçların üzerinde bulabildikleri, bal gibi tatlı "kudret helvası" ile kolayca yakalayabildikleri bol miktarda "bıldırcın kuşu" bağışlamış, böylece hem uygun yiyeceklere ve hem de huzurlu bir yaşam ortamına kavuşmuşlar, sözünü ettiğimiz bu yiyecekler de kendilerine helâl kılınmıştı.

Acaba onlar bütün bu nimetler karşısında Allah'a şükredip doğru yola geldiler mi? Ne yazık ki hayır!.. Ayetin son cümleciği onların nankörce davrandıklarını ve hakkı inkâr ettiklerini belirtiyor. Sonunda bu nankörlüklerinin akıbeti

kendi aleyhlerine tecelli ediyor ve onlar sadece kendilerine zulmetmiş oluyorlar.

"Ama onlar bize değil, kendilerine zulmediyorlardı."

Bu ayetlerin devamında yahudilerin çeşitli sapıklıkları, isyanları ye inkârcılıkları yüzlerine vurulmaya devam ediliyor:

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا
وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ
وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي
قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا
يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾

58- Hani "Şu kasabaya girin ve orada ne isterseniz bol bol yiyin, fakat kapıdan girerken secde ederek 'bizi bağışla' deyin ki, günahlarınızı affedelim. İyilik edenlere daha fazlasını vereceğiz" dedik.
59- Fakat zalimler o sözü kendilerine söylenenden başka bir sözle değiştirdiler. Biz de yaptıkları bu kötülükten dolayı o zalimlere gökten ağır bir azap indirdik.

Bazı rivayetlere göre burada sözü edilen kasaba "Kudüs"tür. Yüce Allah yahudilere Mısır'dan çıktıktan sonra oraya girmelerini ve o güne kadar orada oturan Amalikler'i kasabadan çıkarmalarını emretmişti. Fakat yahudiler, yüce Allah'ın bu emrine uymayarak şöyle demişlerdi:

"Ya Musa, orada zorba bir millet yaşıyor. Onlar çıkmadıkça biz oraya kesinlikle girmeyiz. Eğer çıkarlarsa o zaman oraya gireriz.". (29)

Yine yahudiler, bu kasaba ile ilgili olarak peygamberleri Hz. Musa'ya şöyle demişlerdi:

"Onlar orada oldukları sürece biz oraya kesinlikle girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin, onlarla savaşın. Biz burada kalacağız."(30)

Bunun üzerine yüce Allah yahudileri kırk yıl boyunca çölde perişan bir halde dolaşmaya mahkûm etti. Bu dönemin sonunda yetişen yeni kuşak Nuh oğlu Yuşa peygamberin liderliği altında bu kasabayı fethederek içeri girdiler. Fakat kasaba kapısından içeri girerlerken Allah saygısının ve alçakgönüllülüğün belirtisi olsun diye secdeye kapanarak ve "günahlarımızı bağışla, affet bizi" anlamına gelen "Hıddatan" diyerek içeri girmeleri gerekirken, kendilerine emredilenden başka bir tarzda kapıdan girmişler ve girerken yüce Allah'ın kendilerine emrettiğinin dışında bir söz söylemişlerdi.

Ayetlerin devamında tarihlerinin bu olayı yahudilerin gözleri önüne seriliyor. Gerçi bu olay, burada sözü edilen Hz. Musa -selâm üzerine olsun- döne-

(29) Maide Suresi, 22
(30) Maide Suresi, 24

minden sonra meydana gelmişti. Ama burada onların tarihi bir bütün olarak kabul ediliyor; bu tarihin en eski döneminden günümüze kadar süren yahudi tarihi aynı gözle değerlendiriliyor. Bu tarihin tümü muhalefetlerle, başkaldırmalarla, isyanlarla ve sapıklıklarla doludur.

Bu olay hangi zaman diliminde meydana gelmiş olursa olsun, Kur'an-ı Kerim, yahudilere bildikleri bir mesele vesilesi ile sesleniyor, onlara aşinası oldukları bir olayı hatırlatıyor. Bu olayda yahudiler yüce Allah'ın yardımı ile belirli bir kasabaya girerler. Yüce Allah onlara bu kasabanın kapısından alçakgönüllü ve saygılı bir şekilde geçmelerini, günahlarının affedilmesi için O'na dua etmelerini emretmiş ve böyle davrandıkları takdirde günahlarını bağışlayacağını, aralarındaki iyilere bunun ötesinde nimetler ve imtiyazlar bağışlayacağını vadetmişti. Fakat onlar, alışılagelmiş yahudi geleneği uyarınca bütün bu emirleri çiğnemişler, tersine çevirmişlerdir.

"Fakat zalimler o sözü kendilerine söylenenden başka bir sözle değiştirdiler."

Ayet-i kerimede "zalimler"den sözediliyor. Burada özellikle bu kelimenin seçilmesinin nedeni, ya emredilen sözü değiştirenlerin, direktiflere uymayanların bu kişiler olmaları veya eğer bu emirlere uymama suçunu hep birlikte işlemişlerse "zalim"lik sıfatını topluca hak etmelerinden dolayıdır.

"Biz de işledikleri bu kötülükten dolayı o zalimlere gökten ağır bir azap indirdik."

İşte bu olay yahudilerin çok sayıdaki benzer marifetlerinden biridir!

Yüce Allah yahudilere uçsuz-bucaksız çöl ortasında yiyecek ve yakıcı sıcak altında buluttan gölgelikler sunduğu gibi, Peygamberi Hz. Musa'nın (selâm üzerine olsun) eliyle gerçekleştirdiği çok sayıdaki olağanüstülüklerden biri ile onlara bol miktarda su da bağışlamıştı. Kur'an-ı Kerim, burada, yahudilere, bu nimet ve imtiyaza karşı nasıl bir tutum takınmış olduklarını hatırlatarak şöyle buyuruyor:

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِب
بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ
أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۖ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِن رِّزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾

60- Hani Musa kavmi için su istedi de kendisine, "Elindeki değneği şu taşa vur" dedik. Bunun üzerine o taştan oniki tane pınar fışkırıvermişti. Her grubun hangi pınardan su içeceği belirlenmişti. "Allah'ın size bağışladığı rızıklardan yiyin, için ve yeryüzünde kargaşalık çıkararak azıtmayın" dedik.

Hz. Musa kavmi için su istemişti. İsteğini kabul eden yüce Allah kendisine, asasını belirli bir taşa vurmasını emretti. Asasını taşa vurunca taştan yahudi ka-

bilelerinin sayısınca oniki tane pınar fışkırdı. Yahudiler, Hz. Yakub'a nisbetle İsrailoğulları diye anılır ve Hz. Yakub'un -oniki oğluna bağlı olarak- on iki kola ayrılırlar. "Esbat" diye bilinen ve Kur'an'da sık sık adı geçenler sözünü ettiğimiz kabile reisleridir. Yahudiler o dönemde kabile düzeni içinde yaşıyorlar ve her kabile kendi reislerinin ismiyle anılıyordu.

İşte bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, **"Her grubun hangi pınardan su içeceği belirlenmişti"** buyuruyor. Yani her kabile bu oniki pınar içinde kendisine ayrılan pınarı daha önceden biliyordu. Yüce Allah İsrailoğullarına çeşitli nimetler bağışladığını buna karşın onların da yeryüzünde kargaşa ve bozgunculuk çıkarmamaları gerektiğini vurguladığı ayeti kerimede şöyle buyuruyor:

"Allah'ın size bağışlamış olduğu rızıklardan yiyin, için ve yeryüzünde kargaşa çıkararak azıtmayın."

Yahudiler kupkuru ve kayalık bir çölün ortasına düşmüşlerdi. Tepelerindeki gökyüzü yalaz ve ateş yağdırıyordu. Bir süre sonra yüce Allah bu yanık kayaları su kaynağına dönüştürdü ve meteorlar yağdıran gökyüzünden de kendilerine kudret helvası ile bıldırcın kuşları indirdi. Fakat buna rağmen yahudinin kokuşmuş karakteri ve aşağılık tiyneti, bu milletin, uğruna Mısır'dan çıkarılarak çöle salındığı yüce amacın düzeyine yükselmesine engel oluyordu.

Yüce Allah yahudileri alçaklık ve horlanmaktan kurtararak kutsal toprakların mirasçısı yapmak ve kendilerini perişanlıktan ve yokolmaktan kurtarmak için Hz. Musa'nın kontrolünde Mısır'dan çıkarmıştı. Hiç kuşkusuz özgürlüğün bir bedeli, onurluluğun birtakım yükümlülükleri ve ellerine verilen ilâhî emanatin bir fidyesi vardı. Fakat onlar ne bu bedeli ödemek ne bu yükümlülükleri omuzlamak ve ne de bu fidyeyi vermek istiyorlardı.

Hatta onlar alışmış oldukları eski basit hayat tarzlarını bırakmaya, geleneksel yiyecek ve içeceklerini değiştirmeye, özgürlük, şeref ve onurluluk yolunda hayatlarına yeni bir düzen vermeye bile razı değillerdi. Halâ Mısır'dayken yedikleri yiyecekleri istiyorlar; oradaki geleneksel yiyecekleri olan mercimeği, kabağı, sarımsağı ve soğanı özlüyorlardı. İşte Kur'an-ı Kerim, Medine'de klâsik iddialarını ileri süren yahudilere bu eski olayı, bu çirkin marifetlerini hatırlatarak şöyle buyuruyor:

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ
فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنبِتُ الْأَرْضُ مِن بَقْلِهَا
وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ۖ قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ
الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ۚ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ

مَا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ
وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ
ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا وَّكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

61- Hani dediniz ki; "Ya Musa, biz tek çeşit yemeğe artık dayanamayacağız" Rabbine dua et de yerin bitirdiği sebze kabağından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarsın". Musa da size "Hayırlıyı daha değersizi ile mi değiştirmek istiyorsunuz. Öyleyse bir şehre ininiz, orada ne isterseniz var" dedi.

Bunlara alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu, Allah'ın gazabına uğradılar. Öyle oldu; Çünkü onlar Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar ve peygamberleri haksız yere öldürüyorlardı. İsyana daldıkları, sınırı aştıkları için bu cezaya çarpıldılar.

Hz. Musa, yahudilerin bu isteğini tuhaf karşılayarak şöyle demişti:.

"Hayırlı olanı daha değersizi ile mi değiştirmek istiyorsunuz?"

Yani, yüce Allah sizin için üstün olanı murad ettiği halde siz daha değersiz olanı mı istiyorsunuz? Hz. Musa devam ediyor:

"Öyleyse şehre inin, orada istediğiniz var."

Ayetin bu kısmı iki türlü yorumlanabilir. Ya "Sizin istediğiniz şey basit ve önemsizdir. Onun için dua etmeye değmez. Bunlar herhangi bir kasabada ya da şehirde bol bol bulunabilir. O halde herhangi bir şehre ya da kasabaya inin, bu istediklerinizi orada bulursunuz," demektir. Ya da "Alışageldiğiniz basit, alçak ve haysiyetten yoksun eski hayatınıza dönün. O hayat düzeni içinde mercimek, sarımsak, soğan, kabak ve benzeri sebzeler bulursunuz. Allah'ın sizi temsilci olarak seçtiği yüce davaları bırakın" demektir ki, bu takdirde Hz. Musa yahudileri azarlamış ve kınamış oluyor.

Ben, bazı tefsir bilginleri tarafından uzak bir ihtimal sayılan bu ikinci yorumu tercih ediyorum. Bu tercihimin sebebi, bu ayetin devamında şöyle buyurulmuş olmasıdır:

"Bunlara alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu, Allah'ın gazabına uğradılar."

Çünkü yahudilerin alçaklık ve yoksullukla damgalanmaları ve Allah'ın -c.c- gazabına çarpılmaları, tarihlerinin bu döneminde değil, ayetin şimdi okuyacağımız son bölümünde sözü edilen olaylar meydana geldikten sonra gerçekleşmişti.

"Öyle oldu, çünkü onlar Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar ve peygamberlerini haksız yere öldürüyorlardı. İsyana daldıkları, sınırı aştıkları için bu cezaya

çarpıldılar."

Yahudiler burada anlatılan duruma Hz. Musa döneminden birkaç kuşak sonra düştüler. Buna rağmen ayetin bir önceki bölümünde zamanından önce olarak "alçaklık ve yoksulluk damgası ile ilâhî gazaba çarpılmak"tan sözedilmesi mercimek, sarımsak, soğan, kabak gibi sebzeler istemekle sergilemiş oldukları tutuma böyle bir hatırlatmanın uygun düşmesidir. Buna göre Hz. Musa'nın "Şehre inin" şeklindeki sözünün kendilerine Mısır'daki kölelik hayatlarını ve bu hayattan kurtuluşlarını, sonra da bu kölelik ve hoşlanma diyarında yemeye alıştıkları şeyleri canlarının çekmesinin basitliğini hatırlatıcı bir işlev taşımakta ve bu işleve pek uygun bir ifade olmaktadır.

Yahudilerin tarihinde rastlanan vicdansızlıkların, kalpsizliklerin, nankörlüklerin, saldırganlıkların, acımasızlıkların ve doğru yol rehberlerine dönük düşmanlıkların bir benzerine hiçbir milletin tarihinde rastlanmaz. Bunlar çok sayıda peygamberlerini ya öldürmüşler, ya boğazlamışlar ya da testere ile biçmişlerdir. Bunlar ihlâslı hakikat rehberlerine karşı işlenmiş en çirkin cinayetlerdir. Yahudiler küfrün en çirkinini yapmışlar, en kahpece saldırıları gerçekleştirmişler ve en iğrenç isyanlar işlemişlerdir. Bütün bu alanlarda onlar, başka bir benzeri olmayan alçaklıkların failleri olarak karşımıza çıkarlar.

Bütün bunlara rağmen her dönemde şaşırtıcı ve değişmez iddialarla ortaya çıktıkları görülür. Tarihin her döneminde sırf kendilerinin doğru yolda olduklarını, sadece kendilerinin Allah'ın seçkin halkı olduğunu, sırf kendilerinin Allah katında ödüllendirileceklerini, yüce Allah'ın faziletinin ortaksız olarak sadece kendilerine özgü bir imtiyaz olduğunu ısrarla ileri süregelmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim, burada yahudilerin bu klişeleşmiş iddialarını yalanlamakta ve genel kurallarından birini belirlemektedir. Zaten Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kıssaların ya girişinde, ya ortasında ya da bitiminde böyle sık sık genel bir kuralın ifade edildiği görülür. Bu genel kural, insanın yüce Allah'a -c.c- teslim oluşunu ve salih ameller işlemeye kaynaklık edecek şekilde O'na iman etmeyi sağlayan bütün inanç sistemlerinin özde bir oldukları ilkesidir. Bu ilkeye göre, yüce Allah'ın fazileti hiçbir dar görüşlü taassubun sınırları arasında hapsedilemez, o bütün zamanlarda ve dönemlerde yaşayan müminlerin ortak imtiyazıdır. Her mümin topluluk kendi dinine bağlı kalmanın sonucu olarak bu ilâhi imtiyazdan pay alır. Bu kural, bir sonraki peygamberlik döneminin başlangıç tarihine kadar geçerlidir. Yeni bir peygamberlik dönemi başlayınca bütün inanmışların bu peygambere bağlanmaları gerekir.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلصَّٰبِـُٔونَ
مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ
رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

62- Müminler ile yahudi, hıristiyan ve sabiîlerden Allah'a ve Ahiret gününe inanıp iyi ameller işleyenler, hiç şüphesiz, Rabbleri katında mukâfatlarını alacaklardır; onlar için korku yoktur; onlar artık hiç üzülmeyeceklerdir.

Burada "müminler"den maksat müslümanlardır. Arapça'daki "ellezine hâdû"dan maksat, "Allah'a dönenler" ya da "Yehuda'nın evlatları" olduklarına inanan yahudilerdir. "Nasara"dan maksat, Hz. İsa'nın yolundan giden hıristiyanlardır. "Sabiîler"den maksat ise en geçerli görüşe göre müşrik Araplardan kopmuş bir zümredir. Bunlar milletlerinin izlediği putatapıcılık geleneğinin doğruluğundan kuşku duyarak ruhlarını tatmin edecek başka bir inanç sistemi aramış ve bu arayışları sonucunda Tevhid inancını benimsemiş Araplardır. Bazı açıklamalara göre bu Araplar hiçbir ilâhî rehberin çağrısına muhatap olmaksızın ırkdaşlarının tapınma geleneklerini bir yana bırakarak ilk Hanif dinine, yani Hz. İbrahim'in şeriatine göre ibadet etmeye yönelmişlerdi. Bundan dolayı müşrikler onlara "sapıklar" yani atalarının dininden ayrılanlar demişlerdi. Daha sonra müslümanlar da onlar tarafından bu ünvanla anılacaktır. İşte bu yüzden Arapların bu zümresine "sabiîler" adı verilmiştir. Bu görüş, bazı tefsir bilginleri tarafından, bunların yıldızlara tapan kişiler olduğu savunulan görüşten daha geçerlidir.

Okumuş olduğumuz bu ayet bize şunu anlatıyor: Sözü geçen bu zümreler içinde Allah'a ve Ahiret gününe inanarak salih ameller işleyen herkes Allah katında hakettiği mükâfata kavuşacaktır. Böyleleri için ne korku ve ne de hüzün ve keder kesinlikle sözkonusu olmayacaktır. Önemli olan inanç sisteminin özüdür; bu konuda hiçbir ırk ve millet taassubu geçerli değildir. Elbette ki bu kural, Peygamber efendimizin (salât ve selâm üzerine olsun) peygamberliği öncesi için geçerlidir. Yoksa Peygamberimizin gelişi ile iman mükemmel ve en son şeklini almıştır.

Yukardaki ayetlerin devamında, müslümanların işitmesi de hedeflenerek, Medine yahudilerine hitaben ataları İsrailoğulları'nın tutumu gözler önüne seriliyor:

وَإِذْ أَخَذْنَا
مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ
بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ
ذَٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾

63- Hani sizden kesin söz almış ve Tur dağını üstünüze çıkararak "size verdiğimizi kuvvetle tutun ve içindekileri hatırlayın ki, takva sahiplerinden olasınız" dedik.

64- Bunun arkasından verdiğiniz sözden döndünüz. Eğer Allah'ın üzerinizdeki fazlı ve merhameti olmasaydı kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olurdunuz.

Daha başka surelerde ayrıntılı biçimde anlatılan bu sözleşme, incelemekte olduğumuz surenin ilerde karşımıza çıkacak ayetlerinde de kısmen ele alınıyor. Burada, yahudilerin başları üzerine kaldırılan taşın sembolize ettiği kuvvet imajı ile Allah'la ahidleştikten sonra sırt çevirmemeleri ve kararlılıkla sarılmaları istenen bu sözleşmeye yahudilerin bağlı kalabilme güçlüğünün hem psikolojik ve hem de ifade açısından uyumlu bir manzara şeklinde tablolaştırılması son derece önemlidir.

İnanç meselesi gevşeklik ve kaypaklık kaldırmaz; ciddiyetsizlik, alaycılık, umursamazlık ve yarım-yamalak çözüm kabul etmez. O, yüce Allah ile müminler arasında imzalanan bir ahid, bir kesin sözleşmedir. Bu itibarla son derece ciddi ve gerçektir. Ciddiyetsizliğe ve kaypaklığa hiç tahammülü yoktur. Bu taahhüddün, sözleşmenin ağır yükümlülükleri vardır. Fakat bu onun tabiatı gereğidir. O son derece önemli, şu evrende varolan her şeyden daha önemli bir meseledir. Buna göre, insanın ona ciddî, kararlı, yükümlülüklerinin bilincine varmış tüm gücünü ve azmini yoğunlaştırmış ve bu yükümlülükleri noktası noktasına yerine getirmeye kesin biçimde niyetlenmiş olarak sarılması gerekir. Bu yükümlülük altına giren kimsenin, rahat, sorumsuz ve başıboş hayata veda ettiğini idrak etmesi gerekir. Nitekim Peygamber efendimiz (salât ve selâm üzerine olsun) bu yükümlülüğü omuzlamakla görevlendirildiğinde eşine; "Ya Hatice, artık uyku dönemi geride kaldı" diyordu. Yüce Allah da ona bu yükümlülükle ilgili olarak:

"Gerçekten biz sana ağır bir söz yükleyeceğiz" [31] buyurdu.

Yüce Allah işte bu yükümlülükle ilgili olarak yukardaki ayette yahudilere şöyle buyuruyor:

"Size verdiğimizi kuvvetle tutun ve içindekileri hatırlayın ki, takva sahiplerinden olasınız."

Demek ki, bu taahhüde kuvvetle, ciddiyetle, yoğunlaştırılmış duyguların kararlılığı ile sarılmak gerektiği gibi onun içeriğini hatırda tutmak, mahiyetinin bilincine varmak ve bu mahiyete göre biçimlenmek de zorunludur. Ancak o zaman bu taahhüt gelip-geçici bir duygusal tezahür, bir heyecan ve güç gösterisi olmaktan kurtarılabilir. Çünkü bu ilâhi taahhüt başlıbaşına bir hayat tarzıdır. Kavram ve bilinç olarak kalbde yer eden, pratik bir düzen olarak hayatta yerini alan, edep ve ahlak kuralı olarak davranışlara yansıyan, takvaya, yüce Allah'ın gözetimi karşısında duyarlı olmaya ve akıbet endişesini hissettiren kendine özgü bir hayat tarzı.

Ama heyhat! Yahudiyi bilinen karakteri bir kere daha yakaladı, geleneksel tiynetine bir kez daha yenik düştü.

"Bunun arkasından verdiğiniz sözden döndünüz."

(31) Müzemmil Suresi, 5

Fakat çok geçmeden yüce Allah'ın rahmeti imdatlarına yetişti ve yüce inayetiyle üzerlerine kanat gerdi de onları kesin bir hüşrana uğramaktan kurtardı.

"Eğer Allah'ın üzerinizdeki fazl-ı ve merhameti olmasaydı, kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olurdunuz."

Yüce Allah bir kere daha yahudilerin sözlerini bozmalarını, geriye doğru adım atmalarını, taahhütlerinden dönmelerini, ona sarılmakta yetersiz kalışlarını, yükümlülüklerine katlanacak gücü gösteremeyişlerini, arzularına ve kısa vadeli menfaatlerine yenik düşmelerini belgeleyen bir olayı yüzlerine vuruyor:

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ
كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا
وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾

65- İçinizden Cumartesi yasağını çiğneyenleri bilmiş olmalısınız. Onlara "Aşağılık maymunlara dönün" dedik.
66- Bu cezayı, onu görenlere ve sonradan gelip işitenlere ibret ve takva sahiplerine öğüt yaptık.

Yahudilerin Cumartesi yasağını çiğnemeleri olayı Kur'an-ı Kerim'in başka bir suresinde ayrıntılı biçimde anlatılır. Orada şöyle buyuruluyor:

"Onlara deniz kenarındaki kasabanın durumunu sor. Hani onlar Cumartesi yasağına uydukları gün balıklar akın akın geliyor, bu yasağa uymadıkları gün balıklar gelmiyordu." (32)

Yahudiler, yüce Allah'tan haftalık kutsal bir tatil günü istemişler, yüce Allah da Cumartesi gününü onlar için kutsal bir tatil günü olarak belirlemişti, o gün hiçbir dünya işi yapmazlardı. Fakat bir süre sonra onları Cumartesi günü bollaşan ve diğer günler ortadan kaybolan balıklarla imtihan etti. Fakat yahudi bu imtihanı kaybetti, onda başarılı olamadı. Elinin yakınına kadar gelen avdan vazgeçip bu imtihanı kazanması ondan nasıl beklenebilirdi? Bu avı taahhüdüne bağlı kalmak ve vermiş olduğu sözü tutmak için mi kaçıracaktı? Böyle bir özverinin yahudi tabiatında yeri yoktu!

Bundan dolayı yahudiler Cumartesi yasağını çiğnediler. Bu çiğnemeyi bilinen kaypak metodları ile gerçekleştirdiler. Cumartesi günü balıkların önünde bir engel oluşturarak denizle irtibatlarını kesiyorlar, fakat onları avlamıyorlardı! Gün sona erince hemen işe girişerek denizle bağlantısı kesilmiş olan balıkları yakalayıveriyorlardı. Şimdi şu ilâhi buyruğu tekrar okuyalım:

"Aşağılık maymunlara dönün"

Böylece yahudiler yüce Allah'a vermiş oldukları sözden dönmenin, irade sa-

(32) Araf Suresi, 163

hibi insan düzeyinden geriye doğru adım atmanın hakettiği cezaya çarpılmış oldular. Çünkü onlar sözkonusu kurnazca tutumu benimsemekle, kendilerini, hareketleri irade sonucu olmayan ve midesinin sesine karşı koyamayan bir hayvanın düzeyine indirdiler. Onlar insanı insan yapan en temelli özellikten, yani Allah'a verilen söze bağlı kalmayı sağlayan üstün irade özelliğinden sıyrılır-sıyrılmaz bu aşağı düzeye inmiş oldular.

Onların vücut yapıları ile gerçek maymuna dönüşmüş olmaları şart değildir. Ruhları ve düşünceleri ile zaten maymuna dönüşmüşlerdi. Duyguların ve düşüncelerin izleri yüzlere yansır. Mimikler de çehreyi etkileyen, orada derin izler bırakan belirtilerdir!

Bu olay gerek o dönem ve gerekse daha sonraki dönemlerde yüce Allah'ın emirlerini çiğneyenler için önleyici bir ibret dersi ve her asırdaki müminler için de yararlı bir öğüt oldu.

"Bu cezayı, onu görenlere ve sonradan gelip işitenlere ibret ve takva sahiplerine öğüt yaptık."

Yukardaki ayetlerin son bölümünde "Bakara" yani sığır kıssası karşımıza çıkar. Bu kıssa burada, daha önceki İsrailoğulları kıssaları gibi kısaca değil, hikâye üslubuna uygun biçimde ayrıntılı olarak anlatılır. Çünkü bu kıssa ne daha önce inen Mekkî surelerde ve ne de başka bir surede yeralmamıştı. Bu kıssa yahudiyi karakterize eden inatçılık, mızıkçılık, söylenene karşı koyma ve bu yolda bahaneler uydurma huyunun canlı bir tablosunu gözler önüne sermektedir. Okuyalım:

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦٓ
إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تَذْبَحُوا۟ بَقَرَةً ۖ قَالُوٓا۟ أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ۖ قَالَ
أَعُوذُ بِٱللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا
رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِىَ ۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ
وَلَا بِكْرٌ ۖ عَوَانٌۢ بَيْنَ ذَٰلِكَ ۖ فَٱفْعَلُوا۟ مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾
قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا ۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ
إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَآءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ ٱلنَّٰظِرِينَ ﴿٦٩﴾
قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِىَ إِنَّ ٱلْبَقَرَ تَشَٰبَهَ عَلَيْنَا

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تَذْبَحُوا۟ بَقَرَةً ۖ قَالُوٓا۟ أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ۖ قَالَ أَعُوذُ بِٱللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِىَ ۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ ۖ عَوَانٌۢ بَيْنَ ذَٰلِكَ ۖ فَٱفْعَلُوا۟ مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا ۚ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَآءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ ٱلنَّٰظِرِينَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِىَ إِنَّ ٱلْبَقَرَ تَشَٰبَهَ عَلَيْنَا ۖ وَإِنَّآ إِن شَآءَ ٱللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ تُثِيرُ ٱلْأَرْضَ وَلَا تَسْقِى ٱلْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيهَا ۚ قَالُوا۟ ٱلْـَٰٔنَ جِئْتَ بِٱلْحَقِّ ۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾ وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَٱدَّٰرَأْتُمْ فِيهَا ۖ وَٱللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا ٱضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۚ كَذَٰلِكَ يُحْىِ ٱللَّهُ ٱلْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾

67- Hani Musa, kavmine: "Allah size bir sığır kesmeyi emrediyor" dedi de kavmi kendisine: "Bizimle alay mı ediyorsun?" deyince, o da onlara: "Cahillerden biri olmaktan Allah'a sığınırım" dedi.
68- Onlar: "Rabbine dua et de bize o sığırın nasıl olduğunu açıklasın" dediler. Musa da: "Rabim 'o sığır ne yaşlı ve ne de körpe olup bu ikisi arasında orta yaşlıdır' diyor, haydi size emredileni yapın" dedi.
69- Onlar: "Rabbine dua et de bize o sığırın rengini bildirsin" dediler. Musa da: "Rabbim, 'o sığır görenlerin gözüne hoş gelecek parlak sarı renktedir' diyor." dedi.
70- Onlar: "Rabbine dua et de bu sığırı bize iyice tanımlasın. Biz sığırları birbirinden ayırdedemez olduk. Allah dilerse bu karışıklığın içinden çıkarız" dediler.
71- Musa: "Rabim, 'o, boyunduruğa koşulup toprak sürmemiş, toprak sulamada kullanılmamış, özürsüz ve alacasız bir sığırdır' diyor" dedi. Bunun üzerine onlar: "İşte şimdi hakkı ile anlattın" diyerek tanımlanan sığırı kestiler, neredeyse bunu yapmayacaklardı.
72- Hani bir adam öldürmüştünüz de bu suçu birbirinize atmaya kalkmıştınız. Oysa Allah gizlediğinizi ortaya çıkaracaktı.
73- Bu amaçla "Kesilen sığırın bir parçasını o öldürülen adamın cesedine değdirin" dedik. İşte Allah böylece ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size ayetlerini gösterir.

Bu küçük kıssa, az önce okuduğumuz ayetlerden anlaşılabileceği gibi, birkaç bakımdan incelenebilir. Bu ayetlerde dikkatimizi çeken ilk husus, yahudilere atalarından miras kalan karakterlerini açığa vurmalarıdır. Yine bu ayetlerde yaratıcının gücü, ölümden sonra dirilme gerçeği, hayatın ve ölümün özelliği kanıtlanmaktadır. Ayrıca bu kıssanın başlangıcı, sonucu ve konumu bakımından sergilediği ifade sanatı da dikkatimizi çeken noktalar arasındadır.

Yahudi tabiatının temel karakteristik özellikleri bu sığır kıssasında açıkça görülür. Bu özelliklerin en başta geleni kalpleri ile yüce Allah arasındaki ilişkinin kopuk oluşudur. Ki bu ilişki, ipince şeffaflığın, görünmeyene inanmanın, Allah'a güvenin ve peygamberlerin getirdiği mesajları onaylama yeteneğinin kaynağını oluşturur. Bu özelliklerin diğerleri de; yükümlülükleri üstlenmekten ka-

çınma, çeşitli bahaneler ve mazeretler uydurma, kalp bozukluğu ile dil kabalığından kaynaklanan alaycılıktı!

Sebebine gelince; peygamberleri kendilerine: "Allah size bir sığır kesmeyi emrediyor" dedi. Bu söz, bu biçimi ile içeriğini onaylayıp yerine getirilmesi için yeterlidir. Çünkü sözü söyleyen peygamberleri aynı zamanda kendilerini yüce Allah'ın rahmeti, gözetimi ve direktifi ile onur kırıcı bir işkence hayatından kurtarmış olan liderleridir. Üstelik bu peygamber, bu direktifin kendi emri, kendi görüşü olmadığını, bu emrin kendilerini hidayeti doğrultusunda ilerletmek isteyen yüce Allah'dan geldiğini belirtiyor. Buna karşılık verdikleri cevap, küstahlıktan, edepsizlikten ve şanlı peygamberlerini alaycılıkla, dalgacılıkla suçlamaktan ibaret oldu. Sanki peygamber olması bir yana, yüce Allah'ı tanıyan sıradan bir insanın bile yüce Allah'ın adını ve emrini alay ve maskaralık malzemesi yapması düşünülebilirmiş gibi Peygamberlerine şöyle soruyorlar:

"Bizimle alay mı ediyorsun?"

Hz. Musa'nın bu küstahlığa karşı cevabı Allah'a sığınmak; onları tatlı dille, sitemli ve dolaylı bir üslupla yüce Allah karşısında takınılması gereken edebe çağırmak, O'nun hakkındaki asılsız düşüncelerin ancak bu edebi bilmeyen ve takınamayan cahillere lâyık olduğunu kendilerine anlatmak olmuştur.

"Cahillerden biri olmaktan Allah'a sığınırım."

Aslında bu sitemli ifade onları kendine getirmeye, Rabblerine döndürmeye ve peygamberlerinin emrini yerine getirmelerini sağlamaya yeterli idi. Fakat unutmayalım ki, yahudiler ile karşı karşıyayız!

Evet.. Onlar peygamberlerinin bu yalın sözü üzerine ellerini herhangi bir sığıra uzatıp onu kesebilirlerdi; bunu yapmalarında herhangi bir güçlük yoktu. Böyle yapsalar Allah'ın emrine uymuş ve peygamberlerinin sözünü tutmuş olacaklardı. Fakat itirazcı ve kaypak karakterleri hemen depreşiverdi. Bunun sonucu olarak peygamberlerine şu soruyu yönelttiklerini görüyoruz:

"Rabbine dua et de bize o sığırın nasıl olduğunu açıklasın, dediler."

Bu soru bu biçimi ile şunu ortaya koyuyor: Onlar, Hz. Musa'nın, bu emirle kendileri ile alay ettiğinden halâ kuşku duyuyorlar. Sebebine gelince; her şeyden önce, **"Bizim için Rabbine dua et"** demekle, yüce Allah'ın sadece Hz. Musa'nın Allah'ı olduğunu, aynı zamanda kendilerinin de Rabbi olmasının sözkonusu olmadığını, meselenin kendilerini değil, sadece Hz. Musa ile onun Allah'ını ilgilendirdiğini söylemek istiyorlar. Ayrıca Hz. Musa'dan boğazlanacak sığırın "nasıl" olduğunu Rabbinden öğrenmesini istiyorlar. Burada sorulan bu soru her ne kadar hayvanın niteliğini öğrenmeye dönük gibi görünüyorsa da aslında karşı gelme ve alay etme anlamı taşır. "Nasıl bir şeydir o?". O bir sığırdır. Peygamberleri bunu onlara işin başında hiçbir nitelik ve özellik belirtmesine yer vermeksizin söylemişti. Bir sığır. O kadar!

Burada Hz. Musa'nın onları doğru yola döndürmek amacı ile sorularına

soruyla cevap verme yoluna başvurmamaya özen gösterdiğini görüyoruz. Eğer böyle yapıp onların sapık soru sorma üslubunu benimsemiş olsaydı, kendileri ile kelimelerle oynamak anlamına gelebilecek biçimsel bir tartışmaya girme tehlikesi ile karşılaşabilirdi. Hz. Musa, bunun yerine onlara, Allah tarafından sapıtmış aptallarla başa çıkmakla görevlendirilmiş eğitici bir öğretmene yakışacak bir ağırbaşlılıkla cevap veriyor:

"O sığır ne yaşlı ve ne de körpe olup bu ikisi arasında orta yaşlıdır."

Yani sözkonusu sığır ne çok yaşlı ve ne de körpe bir danadır, bu ikisi arasında bir yaştadır. Hz. Musa, bu kısa açıklamanın arkasından onlara şu kesin ifadeli nasihati yöneltir:

"Haydi (artık) size emredileni yapıverin"

Sözü uzatmak istemeyenler için bu kadar açıklama yeterli idi. Yeterli idi, çünkü peygamberleri onları iki kere doğru yola çekmiş, kendilerine soru sormanın ve emir almanın gerekli edep kurallarını tanıtmıştı. Artık ne çok kocamış ve ne de körpe olmayan orta yaşlı herhangi bir sığırı yakalayarak omuzlarına bindirilen yükümlülükten arınmaları, bu hayvanı keserek Rabblerinin emrini yerine getirmeleri, kendilerini karmaşıklığın ve baskının sıkıntısından kurtarmaları beklenirdi. Fakat, yahudi bildiğimiz yahudidir! Nitekim, yine sorularına devam ediyorlar:

"Rabbine dua et de bize o sığırın rengini bildirsin, dediler."

Yine "Bizim için Rabbine dua et..." teranesi, Yahudiler bu soru ile konuyu didiklemeye giriştikleri ve ayrıntıya girmeyi istedikleri için kendilerine verilecek cevabın da ayrıntıya girmesi kaçınılmazdı. Okuyoruz:

"Rabbim 'o sığır görenlerin gözüne hoş gelecek parlak sarı renktedir' diyor."

Böylece kendi elleri ile kendi tercih alanlarını daralttılar. Daha önce, istedikleri herhangi bir sığırı kesebilecekleri halde şimdi sıradan bir sığırı kesmekle işleri bitmiyordu. Bunun yerine ne kocamış ve ne de körpe olmayan orta yaşlı bir sığır bulmak zorunda idiler. Üstelik bu sığır, alacasız sapsarı renkte olmalı idi. Ayrıca ne zayıf ve ne de şişman olacak, "Görenlerin gözlerine hoş gelecekti." İnsanların gözleri ancak sağlıklı, canlı, hareketli, gürbüz ve parlak tüylü bir inek görünce hoşnut olabilirdi. Çünkü insanlar genellikle canlı ve ölçülü görüntülerden hoşlanır, buna karşılık sünepe ve uyumsuz görüntülerden nefret ederler.

Artık işi inatla kurcalamaları fazlası ile yeterli idi. Fakat yollarına devam ederek meseleyi daha karmaşık ve kendileri için daha zor hale getiriyorlardı. Yüce Allah buna karşılık işlerini daha da zorlaştırıyordu. Şimdi bir kere daha sözkonusu sığırın "nasıl" olması gerektiğini soruyorlardı:

"Rabbine dua et de bu sığırı bize iyice tanımlasın."

Bu anlamsız ve inatçı sorularını, meselenin kendileri için içinden çıkılmaz hale gelmesine, zira sığırları birbirinden ayırdedemez duruma düşmelerine bağlı-

yorlar:

"Sığırları birbirinden ayırdedemez olduk."

Üstelik bu defa cahilliklerinin farkına varmış olacaklar ki, şöyle diyorlar:

"Allah dilerse bu karışıklığın içinden çıkarız."

Ama artık bu işin kendileri için daha karmaşık ve daha zor bir hale gelmesi, serbest tercih alanlarının daha da daraltılması ve sınırlandırılması, kesecekleri sığırda daha önce aranmayan ve öngörülmeyen yeni nitelikler aranması kaçınılmazdı. Okuyoruz:

"Rabbim: 'O, boyunduruğa koşulup toprak sürmemiş, toprak sulamada kullanılmamış, özürsüz ve alacasız bir sığırdır' diyor dedi."

Görülüyor ki, artık kesilecek sığır sadece orta yaşlı, sapsarı, parlak görüntülü olmakla kalmayacaktı. Hatta bunlara ek olarak zayıf, çift sürmede kullanılmamış ve sulama işlerinde hizmet görmüş olmaması da yeterli değildi. Bütün bunlar yanında beneksiz ve alacasız olması da gerekiyordu.

Ancak şu anda, yani iş iyice karmaşık hale geldikten, aranan şartlar üstüste yığıldıktan ve serbest tercih alanı iyiden iyiye daraldıktan sonra akılları başlarına gelir gibi olduğunda şöyle diyorlar:

"İşte şimdi hakkı ile anlattın"

"İşte şimdi" imiş. Sanki o ana kadar kendilerine anlatılanlar hakk, gerçek değilmiş. Ya da o ana kadar anlatılanların gerçek olduğunun farkına varamamışlardı da akılları şimdi başlarına gelmiş!

"Sonunda tanımlanan sığırı kestiler. Az kalsın bunu yapmayacaklardı."

İşte o zaman, yani kendilerine verilen emri uygulayıp yükümlülüklerin gereğini yerine getirdikten sonra, yüce Allah sözkonusu emrin ve yükümlülüğün amacını kendilerine açıklıyor:

"Hani bir adam öldürmüştünüz de bu suçu birbirinize atmaya kalkıştınız. Oysa Allah gizlediğinizi ortaya çıkaracaktı.

Bu amaçla 'Kesilen ineğin bir parçasını öldürülen adamın cesedine değdirin' dedik. İşte Allah böylece ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size ayetlerini gösterir."

Burada kıssanın ikinci yönüne, yani yüce Allah'ın kudretini, tekrar diriliş realitesini, ölüm ile hayatın mahiyetini kanıtlayan kısmına geliyoruz. Kıssanın bu bölümünde hitap üçüncü şahıstan ikinci şahısa yöneltiliyor.

Yüce Allah burada sığır kesmenin hikmetini Hz. Musa'nın kavmine açıklıyor. Onlar aralarından birini öldürmüşlerdi. Herkes bu cinayetten kendini uzak tutarak suçu bir başkasına atıyordu. Ortada bir şahit yoktu. Bu yüzden yüce Allah gerçeği doğrudan doğruya öldürülen adamın dilinden açıklamayı murad etti. Sığırın kesilmesi bu adamın diriltilmesine vesile kılınmıştı. Kesilen hayvanın bir parçası cesede değdirilince adam yeniden canlanıverdi. Böylece kendisini ki-

min öldürdüğünü haber verme, öldürülüş olayının etrafını saran kuşku bulutlarını dağıtarak en güvenilir kanıtla gerçeği açığa çıkarma fırsatı doğmuştu.

Acaba böyle bir vesileye niçin gerek duyulmuştu? Çünkü yüce Allah vesilesiz olarak da ölüyü diriltebilirdi. Sonra kesilmiş inekle yeniden diriltilen ölü arasında ne gibi bir ilişki vardı? Sığır eski yahudiler arasında da adet olduğu üzere kurban olarak kesiliyor ve bu kurbanın bir parçası aracılığı ile ölen adamın cesedine yeniden can geliyor.

Aslında kesilen hayvanın vücudundan alınan parçada ne hayat var ve ne de yeniden canlandırma gücü. O sadece yüce Allah'ın gücünü o adamlara gösteren zahiri bir vesileden ibarettir. O Allah'ın gücü ki, insanlar onun nasıl işlediği hakkında hiçbir bilgiye sahip değildirler. Onlar bu gücün etkilerini ve sonuçlarını görüyorlar, fakat ne mahiyetini ve ne de nasıl işlediğini kavrayamıyorlar.

"İşte Allah böylece ölüleri diriltir"

Yani, burada bizzat gördüğümüz fakat nasıl olduğunu bilemediğiniz bu diriltmede olduğu gibi yüce Allah hiçbir zorluk ve sıkıntı çekmeden ölüleri diriltiverir.

Ölümün tabiatı ile hayatın tabiatı arasında insanların başlarını döndürecek derecede korkunç bir mesafe var. Fakat ilahi kudretin yanında böyle "uzaklık" gibi kavramlara yer yoktur. Nasıl olur? Bunu hiç kimse anlayamaz; hiç kimsenin bunu kavraması mümkün değil. Bu şaşırtıcı realitenin özünü ve biçimini kavramak ilâhi sırlardan biridir ve bu niteliği ile biz faniler aleminde buna imkan yoktur. İnsan aklı sadece bu sırrın kanıtladığı realiteleri kavrayabilir ve ordan ders alabilir.

"O, size düşünesiniz diye ayetlerini gösterir."

Şimdi de bu kıssanın sergilediği edebî güzelliğe ve daha önceki ayetler ile arasında bulunan uyuma sözü getirelim.

Hikâyemiz kısacıktır. Onun baş tarafını okurken kendimizi bir meçhulün, bir bilinmeyenin karşısında buluyor arkasından ne geleceğini bilmiyoruz. Yani kıssanın baş tarafını okurken, yüce Allah'ın yahudilere niçin bir sığır kesmelerini emrettiğini anlayamıyoruz. Nitekim yahudiler de işin başında bu emrin sebebini bilmiyorlardı. Yüce Allah böylelikle onların itaat, söz dinleme ve teslimiyetlerinin derecesini ölçmüş oluyordu.

Sonra kıssanın akışı içinde Hz. Musa (selâm üzerine olsun) ile kavmi arasında ardarda karşılıklı konuşmalar oluyor. Fakat bu arada Hz. Musa ile Rabbi arasında neler cereyan ettiğini belirtmek üzere bu karşılıklı konuşmalara ara verildiğini görmüyoruz. Oysa bu konuşmaların her defasında yahudiler, Hz. Musa'dan, Rabbine bir soru sormasını istiyorlar. O da istenen soruyu gerçekten soruyor ve aldığı cevabı onlara iletiyordu. Fakat kıssanın akışı içinde "Musa, Rabbine sordu" ve "Rabbi, Musa'ya cevap verdi" şeklindeki ifadelere rastlanmıyor. Doğaldır ki, Allah'ın yüceliğine yakışan bu sükut, bu lâfa karışmama ve karıştırılmama üslubudur. Bu üslubun yahudilerce benimsenen bir inatçı polemik üs-

lubu ile aynı paralelde olması, tabiiki, söz konusu olamazdı!

Kıssanın sonu bir sürprizle, beklenmeyen bir olayla noktalanıyor. Nitekim yahudiler de böyle bir gelişme beklemedikleri için sürprizle karşılanmışlardı. Bu sürpriz gelişme, boğazlanan bir sığırın vücudundan koparılmış bir parçanın, başka bir deyimle ne canlı olan ve ne de hayat unsuru içeren bir vücud parçasının basit bir dokunuşuyla ölmüş bir cesedin dirilmesi ve konuşmaya başlamasıdır!

İşte bu özellikleri dikkate alınca Kur'an'ın ilginç kıssalarından birini oluşturan bu kısacık kıssada edebi ifadenin güzelliği ile konunun anlatım hikmetinin buluştuğunu görürüz.[33]

Gerek yahudilerin kalplerinde hassasiyet, ürperti ve korku uyandırması gereken bu son kıssanın tasvir ettiği canlı manzaranın arkasından ve gerekse daha önce gözler önüne serilen canlı tabloların, olayların, ibretlerin ve derslerin arkasından bütün beklentilere ve öngörülere ters bir sonuçla karşı karşıya geliyoruz:

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِيَ
كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ۚ وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ ۚ
وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا
يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾

74- Bütün bu olaylardan sonra kalpleriniz yine katılaştı. Şimdi onlar taş gibi, hatta taştan bile daha katıdırlar. Çünkü öyle taşlar var ki, içlerinden ırmaklar akar. Yine öyle taşlar var ki, çatlarlar da bağırlarından su fışkırır. Yine öyle taşlar var ki, Allah korkusu ile dağlardan yuvarlanıp aşağı inerler. Allah yaptıklarınızdan asla habersiz değildir.

Burada, onların katı kalpleriyle karşılaştırılan taşlar bütün özellikleriyle yahudiler tarafından bilinen nesnelerdi. Çünkü daha önce onlar yarılarak oniki pınar fışkırtan taşı gözleriyle görmüşlerdi. Yine onlar, yüce Allah'ın tecelli etmesi üzerine koca dağın parçalanıp aşağıya yuvarlandığını ve Hz. Musa'nın da baygın bir halde yere düştüğünü de görmüşlerdi.

Fakat onların kalpleri, bütün bunlara rağmen, ne yumuşadı ne nemlendi ne de Allah saygısı ve korkusu ile titredi!.. Katı, sert, kuru ve kâfir kalpler bunlar. Yüce Allah'ın şu tehdidinin gerekçesi de budur zaten:

"Allah yaptıklarınızdan asla habersiz değildir."

Böylece yahudiler ile birlikte çıkılan tarih gezisinin bu bölümü burada sona eriyor. O yahudi tarihi ki, baştan sona küfür, gerçeği reddetme, kaypaklık, inatçılık, hile, entrika, katı kalblilik, ruhsuzluk, serkeşlik, küstahlık ve fasıklıkla doludur.

(33) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler "Kur'an'da Edebi Tasvir" adlı eserimizin "Kur'an'da kıssa" başlıklı bölümüne başvurabilirler.

Bakara suresinin bir önceki bölümünde Allah'ın (c.c) yahudilere bağışlamış olduğu nimetler ve onların bu nimetlere karşı sürekli olarak nankörlük etmeleri hatırlatılıyor; bu nimetler ve nankörlükler kimi zaman kısaca, kimi zaman da uzun uzadıya canlı tablolar halinde gözler önüne seriliyordu. Bu bölüm en sonunda onların kalplerinin taşlardan daha katı, daha sert hale geldiğini vurgulayarak noktalanmıştı.

Şimdi inceleyeceğimiz ayetler demetinde ise yüce Allah Medine'deki İslâm cemaatine dönerek yahudilerden sözediyor. Onlara yahudilerin hile ve fitne metodlarını, araçlarını gösteriyor. Yahudilerin tarihleri ve toplumsal karakterlerinin ışığı altında müslümanları onların tuzakları ve entrikaları konusunda uyarıyor. Onların sözlerine, iddialarına, fitne ve yanıltma amaçlı göz boyayıcı metodlarına aldanmamaları gerektiğini vurguluyor.

Bu sohbetin uzunluğu ve değişik üsluplara başvurması, yahudi tarafından müslüman cemaatin önüne kurulan ve dinine karşı planlanan tuzakların ne kadar çok ve büyük olduğunu gösterir.

Okuyacağımız ayetler zaman zaman yahudilere dönerek, müslümanların gözü önünde, onlardan alınmış olan kesin sözleri, sonra bu verdikleri sözlerden caymalarını, taahhütlerinden sapmalarını ve yançizmelerini belgeleyen olayları, dümen sularında gitmeyi reddeden peygamberlerini yalanlamalarını, öldürmelerini ve şeriatlerine ters düşmelerini, kaypaklıklarını, batıl tartışmalarını, ellerindeki kutsal nassları tahrif etmelerini bir bir yüzlerine vuruyor.

Yine bu ayetlerde yahudilerin, müslüman cemaatle giriştikleri tartışmalar, bu tartışmada ileri sürdükleri asılsız iddia ve deliller de gözler önüne seriliyor. Bu arada Peygamber efendimizden (salât ve selâm üzerine olsun) iddialarını çürütmesi, delillerini boşa çıkarması, dâvalarının asılsızlığını ortaya koyması, açık ve belirgin gerçeğe dayanarak onların kurdukları tuzaklara müslüman cemaatin düşmesini önlemesi isteniyor.

Meselâ yahudiler, Cehennem ateşinin kendilerine sadece birkaç gün kadar dokunacağını, çünkü yüce Allah katında özel bir mevkileri olduğunu ileri sürdüler. Yüce Allah Peygamberimize, onların bu iddialarına şu susturucu cevabı vermesini telkin ediyor.

'De ki; "Allah'dan bu yönde söz mü aldınız -ki Allah asla sözünden dönmez- yoksa Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?"

Yine onlar İslâm'ı kabul etmeye çağrıldıklarında; "Biz, sadece bize indirilene inanırız, derler ve ellerindeki Tevrat'ı doğrulayıcı hakk bir kitap olduğu halde ötesine inanmazlar"dı. Bunun üzerine yüce Allah, Peygamberimize, "Kendilerine indirilene inandıkları" yolundaki iddialarını çürütmek üzere onlara şöyle cevap vermesini telkin ediyor:

"Madem ki, inanıyordunuz, niye daha önce Allah'ın peygamberlerini öldürdünüz.

Musa size mucizelerle geldi. Siz ise onun yokluğunda buzağıya taptınız. Sizler böyle zalimlersiniz.

Hani sizden kesin söz almıştık, Tur'u üzerinize kaldırarak 'Size verdiğimizi kuvvetle tutun ve söz dinleyin' dedik. Onlar ise: 'Dinledik ve karşı geldik' dediler. Kâfirlikleri yüzünden buzağı sevgisi kalplerine iyice işledi. De ki: 'Eğer inanıyor idiyseniz, imanınız size kötü şeyler emrediyor!"

Yine onlar Ahiret yurdunun sırf kendilerine ait olduğunu, başka hiç kimsenin bu konuda kendilerine ortak olmadığını ileri sürüyorlardı. Yüce Allah, okuduğumuz ayetlerden birinde Peygamberimize, yahudiler ile müslümanların biraraya gelerek, "yalan söyleyen tarafın canını alması" yolunda Allah'a dua etmeyi teklif etmesini, yani klâsik deyimi ile yahudileri "mubahele"ye çağırmasını telkin ederek şöyle buyuruyor:

"De ki: 'Eğer iddia ettiğiniz gibi Allah katında Ahiret yurdu başka hiç kimsenin değil de sırf sizin ise o halde iddianızda samimi iseniz ölümü özlemle isteyin."

Yüce Allah, onların ölümü temenni etmeye asla yanaşmayacaklarını belirtiyor. Gerçekten de öyle oldu. Çünkü onlar iddialarında samimi olmadıklarını bildikleri için müslümanlar ile birlikte böylesine bir ölüm duasına girmeye yanaşmadılar.

Okuduğumuz ayetler, bu tür yüze vurmaları, gerçekleri ortaya çıkarmayı ve yönlendirmeleri sürdürüyor. Ayetlerin izlediği bu metod, yahudilerin, müslümanların saflarına yönelik hilelerini zayıflatıcı veya etkisiz hale getirici, onların komplolarını ve entrikalarını ortaya çıkarıcı, yahudilerin klâsik tarihlerinde meydana gelen olayların ışığı altında onların çalışma, tuzak kurma ve iddialar ileri sürme usullerini müslümanların kavramasını sağlayıcı niteliktedir.

İslâm ümmeti günümüzde de yahudilerin hile ve entrikalarının tehdidi altında yaşıyor. Tıpkı ilk müslüman atalarının bu hile ve tehditler altında yaşamış oldukları gibi. Fakat üzülerek söyleyelim ki, günümüzün müslüman ümmeti, atalarına son derece yarar sağlamış olan Kur'an'ın bu yönlendirmelerinden ve ilâhî rehberliğin avantajlarından yararlanmıyorlar. Oysa bu ümmetin Medine'deki ilk müslüman ataları, dinlerine henüz yeni doğmuş olmasına ve toplumlarının oluşum aşamasında bulunmasına rağmen, bu yönlendirmeler sayesinde o günkü yahudilerin hile ve entrikalarını boşa çıkarmışlardı.

Günümüzün yahudileri de aynı klâsikleşmiş hile ve entrikaları ile bu ümmeti dininden soğutmaya ve Kur'an'ından uzaklaştırmaya çalışıyor. Amaçları, klâsik silâhlarının ve koruyucu cephanelerinin ellerinden alınmaması, müslümanlarca işe yaramaz hale getirilmemesidir. Çünkü müslümanlar gerçek güç odaklarından ve saf kültür kaynaklarından uzak kaldıkça, yahudiler güven içinde yaşamaya devam edeceklerdir.

Buna göre kim bu ümmeti dininden ve Kur'an'ından uzaklaştırmaya çalışıyorsa bilinsin ki, o bir yahudi uşağı, yahudi kuklasıdır. Bu işi ister bilerek, ister bilmeyerek, ister kasıtlı olarak ve isterse farkında olmayarak yapsın, farketmez.

Yine iyi bilelim ki, bu ümmet varoluşunu, gücünü ve üstünlüğünü besleyen tek ve biricik gerçek kaynağından uzak tutuldukça, yahudî güven içinde yaşamaya devam edecektir. Sözünü ettiğimiz tek ve biricik gerçek kaynağı, bu ümmetin imana dayalı inanç sistemi, imana dayalı yaşama metodu ve imana dayalı şeriatıdır. İşte yol budur ve işte yolumuzun trafik işaretleri bunlardır.

Şimdi de şu ayetleri okuyalım:

"Şimdi siz onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa onlar arasında öyle bir grup var ki, Allah'ın kelamını işitirler ve anlamına akılları yattıktan sonra onu bile bile değiştirirlerdi.

Onlar müminlerle karşılaştıklarında 'inandık' derler. Fakat birbirleri ile başbaşa kaldıkları zaman: 'Rabbiniz katında aleyhinize delil olarak kullansınlar diye mi Allah'ın size açıkladıklarını onlara anlatıyorsunuz? Bunun yanlış olduğuna aklınız ermiyor mu?' derler.

Acaba onlar bilmiyorlar mı ki, Allah onların gizli tuttukları ve açığa vurdukları herşeyi bilir."

Yüce Allah bir önceki ayetler demetinin sonunu yahudilerin kalplerinin kapkara, kupkuru ve kaskatı olduğunu belirten bir tasvirle noktalamıştı. Bu tasvir, gözlerimizin önüne tek bir damla su sızdırmayan, hiçbir dış etkinin yumaşatamayacağı ve hiçbir canlılık belirtisi göstermeyen taşları getiriyordu. Bu tablo, sözkonusu kuru, katı, ruhsuz manzara karşısında kalanlara umutsuzluk aşılar.

İşte bu tablonun uyandıracağı umutsuzluğun ışığı altında yahudilerin hidayete erebileceklerini bekleyen, bu beklenti ile kalplerine iman aşılamaya, ışık sızdırmaya kalkışan müminlere dönülerek kendilerine bu girişimlerinden umut kesmelerini, bu beklentilerinden vazgeçmelerini telkin eden şu soruyu yöneltiyor:

أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ
يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ۝

75- Şimdi siz onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa onlar arasında öyle bir grup var ki, Allah'ın kelâmını işitirler ve anlamına akılları yattıktan sonra, onu bile bile değiştirirlerdi.

Haberiniz olsun ki, böylelerinin iman etmeleri beklenemez, umut edilemez. İman etmek için başka bir tabiat, başka bir yetenek gereklidir. Müminin tabiatı hoşgörülü, yumuşak, esnek, ışık huzmelerine açık, ezeli ve sonsuz kaynakla bağlantı kurmaya hazırlıklı olur. Yine bunlara ek olarak saf, duru, lekesiz, duyarlı, çekingen ve Allah'a saygılıdır. Bu Allah saygısı, onu yüce Allah'ın kelâmını duyup, ne demek istediğini anladıktan sonra değiştirmekten, yani bile bile ve inat-

la girişilecek bir tahrifçilikten alıkoyar. Başka bir deyimle müminin tabiatı dosdoğrudur, bu tür tahrifçilikten ve kaypaklıktan çekinir.

Burada sözü edilen yahudi grubu, yüce Allah'ın kendilerine indirmiş olduğu gerçeklerden haberdar olan bilginler kesimi yani hahamlar ve din bilginleridir. O din bilginleri ki, yüce Allah'ın peygamberleri Hz. Musa'ya indirmiş olduğu Tevrat'taki kelâmını işittikten sonra tahrif ederler ya da onu asıl anlamından uzaklaştıracak biçimde yorumlarlar. Bu tahrifçiliği, okuduklarını anlayamadıkları için değil, bile bile yaparlar. Bu işe onları sürükleyen faktör, şahsî ihtirasları, menfaat beklentileri ve sapık amaçlarıdır!

Kendi peygamberleri Hz.Musa'nın getirmiş olduğu gerçekleri tahrif etmekten çekinmeyen bu "din adamları", Hz. Muhammed'in (salât ve selâm üzerine olsun) getirdiği gerçeklerden elbette yüz çevireceklerdi. Vicdanları bu ölçüde çürümüş, batılı bile bile inatla savunan kimselerin İslâm çağrısına karşı çıkmaları, onun karşısında zikzak çizmeleri ve onun hakkında türlü türlü yalanlar uydurmaları son derece normaldir!

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا
بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ
لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِندَ رَبِّكُمْ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

76- Onlar müminler ile karşılaştıklarında "inandık" derler. Fakat birbirleri ile başbaşa kaldıkları zaman "Rabbiniz katında aleyhinize delil olarak kullansınlar diye mi Allah'ın size açıkladıklarını onlara anlatıyorsunuz? Bunun yanlış olduğuna aklınız ermiyor mu?" derler.

Yani vicdanlarının çürümüşlüğüne gerçeği saklama ve Allah'ın kelâmını tahrif etme huylarına bir de iki yüzlülüğü, münafıklığı, aldatmacayı ve zigzag çizmeyi ekleyen bu adamların size inanacaklarını mı umuyorsunuz?

Bunlardan bazıları müminler ile karşılaştıklarında "inandık" yani "Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna inanıyoruz" derler. Bu sözü, ellerindeki Tevrat'ta peygamberimizin geleceğini müjdeleyen açıklamalara, kendilerinin ötedenberi peygamberimizin gelmesini beklemekte oluşlarına ve yüce Allah'ın yeni gelecek peygamber aracılığı ile kendilerini düşmanlarına karşı üstün çıkarmasını dilemelerine dayanarak söylüyorlar. İşte yukardaki ayetlerin birinde yeralan, "Daha önce kâfirlere karşı zafer kazanmak istedikleri halde" cümleciğinin anlamı budur.

Fakat birbirleriyle başbaşa kaldıklarında, müslümanlara, Hz. Muhammed'in -salât ve selâm üzerine olsun- Tevrat'ta haber verilen gerçek peygamber olduğunu söyleyen arkadaşlarını azarlıyor ve birbirlerine şöyle diyorlardı:

"Rabbiniz katında aleyhinizde delil olarak kullansınlar diye mi Allah'ın si-

ze açıkladıklarını onlara anlatıyorsunuz?"

Yani müslümanlara vermiş olduğunuz bu bilgiler, onlar tarafından Kıyamet günü aleyhinizde delil olarak kullanılır.. Bunu söylemekle onlar, yüce Allah'ın sıfatlarından ve O'nun bilgisinin niteliğinden ne derece habersiz olduklarını bir kere daha ortaya koyuyorlar. Sebebine gelince; öyle sanıyorlar ki, yüce Allah kendilerine vermiş olduğu bilgiyi sadece kendi ağızları ile müslümanlara anlattıkları takdirde aleyhlerinde delil olarak değerlendirir. Buna karşılık eğer bu bilgiyi gizli tutarlar, bu konuda ağızlarından birşey kaçırmazlarsa, yüce Allah aleyhlerinde kullanacağı hiçbir delil bulamaz! Bunlardan daha tuhaf olanı da bu konuda birbirlerine "Bunun yanlış olduğuna aklınız ermiyor mu?" demeleridir. Kendisinden bu şekilde sözettikleri "akıl" ve "düşünce" ne gülünç bir şeydir!

Böyle olduğu içindir ki, ayetlerin akışı içinde onların diğer sözlerinin ve davranışlarının anlatımına geçilmeden önce bu düşünce tarzlarının tuhaflığı vurgulanarak şöyle buyuruluyor:

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۝

77- Acaba onlar bilmiyorlar mı ki, Allah onların gizli tuttukları ve açığa vurdukları herşeyi bilir.

Yukardaki ayetlerin akışı içinde yahudilerin durumu müslümanlara anlatılmaya devam ediliyor. Şöyle ki; yahudiler iki kısımdır. Bir kısmını okuma-yazmasız cahiller oluşturur. Bunlar kendilerine indirilmiş olan kitaplarından hiçbir şey anlamazlar. Bu alandaki bütün bilgileri saplantılardan, zannlardan ve asılsız hayallerden ibarettir. Ahiret azabından mutlaka kurtulacakları, Allah'ın seçilmiş milleti oldukları, yaptıkları bütün kötülüklerin, işledikleri bütün günahların kesinlikle affedileceği varsayımları gibi.

Yahudilerin diğer bir kesimi halkın bu cahilliğini, bu okuma-yazmasızlığını istismar eden kimselerdir. Bunlar yüce Allah'ın kitabına iftira atarlar, Allah'ın kelâmını maksatlı yorumlara tabi tutarlar, kitabın, istedikleri hükmünü saklı tutup işlerine gelen taraflarını açıklarlar, kendileri tarafından yazılmış sözleri halk arasında yüce Allah'ın kitabından alınmış diye yayarlar. Bütün bunları da kâr, maddi kazanç sağlamak, sahip oldukları mevkileri ve liderlik konumunu korumak için yaparlar.

وَمِنْهُمْ
أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا
يَظُنُّونَ ۝ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ
يَقُولُونَ هَٰذَا مِنْ عِندِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا

فَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُونَ ۝٧٩

78- Onların içinde bir de ümmiler (okuma-yazma bilmeyenler) vardır ki, bunlar kitabı bilmezler. Bütün bildikleri birtakım asılsız kuruntulardır. Onlar sırf zanlara (saplantılara) kapılmışlardır.
79- Kendi elleri ile kitabı yazdıktan sonra karşılığında birkaç para elde etmek amacı ile, "Bu, Allah katından geldi" diyenlerin vay haline! Ellerinin yazdığından ötürü vay başlarına geleceklere! (Yine) Kazandıkları paradan ötürü vay başlarına geleceklere!..

Gerek içlerindeki cahillerin ve gerekse gerçeği (cin gibi) bilenlerin hakkı kabul edecekleri, hidayet yoluna girecekleri, bizzat kendi kitaplarındaki, yollarına engel oluşturan bilgileri tahrif etmekten kaçınacakları nasıl beklenebilir? Bunların müslümanlara inanacakları umulamaz. Onları bekleyen, mahvolmak ve acıklı azaptır. Kendi elleri ile yazarak yüce Allah'a attıkları iftiralardan ötürü yazıklar ve mahvolmalar olsun onlara! Bu iftiralar ve asılsız uydurmalar karşılığında elde etmiş oldukları maddî kazançlardan dolayı yazıklar ve mahvolmalar olsun onlara!

İlâhi adaletle bağdaşmayan, ilâhî geleneğin kanunları ile uyuşmayan, mantıklı davranış ve ceza kavramında yeri olmayan sözkonusu asılsız hayallerinden biri de ne kötülük işlerlerse işlesinler mutlaka Allah'ın azabından kurtulacakları, Cehennem ateşinin kendilerine sadece birkaç gün dokunacağı, bu sayılı günlerin arkasından Cennet'e girecekleri sanısıdır. Bu ham hayali neye dayandırıyorlar? Neye dayanarak işi sağlama bağlamış gibi süre belirliyorlar? Sanki süresi belirli bir muahedeye, bir sözleşmeye dayanıyormuş gibi nasıl böyle kesin konuşuyorlar? Bu iddialar, cahillerin asılsız kuruntuları ile sahtekâr ilim adamlarının yalanlarından başka birşey değildir. Bu gibi asılsız hayallere ancak doğru inanç sisteminden sapmış ve bu sapıklıkları uzun zaman devam ettiği için dinlerinin gerçek mahiyeti ile aralarında hiç bir ilişki kalmamış kimseler sığınabilir. Bu takdirde onların dilinde dinin sadece adı ve şekli kalır, içeriği ve özü ellerinden gider. Buna rağmen, halâ sırf sözde Allah'ın dinine bağlı oldukları iddialarına dayanarak bu tutumlarının kendilerini azaptan kurtarabileceğini sanırlar.

وَقَالُوا لَن تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً ۚ قُلْ
أَتَّخَذْتُمْ عِندَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ ۖ أَمْ تَقُولُونَ
عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝٨٠

80- Sayılı günlerden başka katiyyen bize ateş dokunmayacak dediler. De ki; "Allah'tan bu yönde söz mü aldınız -ki Allah asla sözünden caymaz- yoksa Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?

Ayetin soru cümlesi yüce Allah'ın kahredici bir delil niteliğindeki telkinidir: **"Allah'dan bu yolda söz mü aldınız -ki Allah aslâ sözünden caymaz-".** Ortada böyle bir söz verme olayı var mı? **"Yoksa Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?"** Gerçek budur. Buradaki istifham (soru) sığası, dilbilgisi açısından onaylama, tasdik etme amaçlıdır. Fakat soru sığası ile gelmesi kınama ve azarlama anlamını da birlikte ifade eder.

Daha sonraki ayetlerde yahudilerin bu kuru iddialarına kesin bir cevap veriliyor. Doğru ile eğriyi birbirinden ayıran bu kesin cevap, İslâm düşünce sisteminin temel ilkelerinden birini oluşturur. Bu temel ilke, İslâm'ın evren, hayat ve insanla ilgili genel bakış açısından kaynaklanır. Bu ilkeye göre mükâfat ya da ceza davranışla aynı türden olur ve davranışla uyumlu olur.

بَلَىٰ مَن كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ
بِهِۦ خَطِيٓـَٔتُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ
﴿٨١﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ
أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨٢﴾

81- Hayır, öyle birşey yok. Kim kötülük işler de günahı tarafından kuşatılırsa onlar ebedi olarak kalmak üzere Cehennemliktirler.
82- İman edip iyi ameller işleyenler de orada ebedi olarak kalmak üzere Cennetliktirler.

Bu iki ayette belirli bir anlam inceliği, son derece edebi bir üslupla anlatılıyor. Aynı zamanda bu anlam inceliğine bağlı olarak kesin bir ilâhi hüküm dile getiriliyor. Ayetleri birazcık irdeleyerek, bu ilâhi hükmün sebepleri ve sırları hakkında birşeyler ortaya koymaya çalışalım. İlk ayetin baş tarafını tekrar okuyoruz:

"Hayır, öyle bir şey yok! Kim kötülük işler (kazanır) de günahı tarafından kuşatılırsa..."

"Günah kazanmak" ne demektir? Bu deyimle kasdedilen zihni anlam "günaha girmek"tir. Fakat, bu deyim bilinen bir psikolojik duruma işaret ediyor ki, o da şudur: Günaha giren kimse onu alışkanlık sonucu işler, ondan haz duyar, onu tatlı bulur, şu ya da bu anlamda kazanç sayar. Eğer onu çirkin birşey olarak algılasaydı, onu işlemezdi. Eğer onu kendisi için bir kayıp, bir zarar olarak algılasaydı, onu hırsla yapmaya girişmez, onun, duygularına egemen olmasına meydan ve iç dünyasını kuşatmasına fırsat vermezdi. Tersine, eğer onu kendisi hesabına zararlı birşey olarak algılasaydı, onun gölgesine yanaşmaması, istemeyerek işlese bile, ondan dolayı Allah'tan af dilemesi ve ondan kaçıp başka

birşeye sığınması beklenirdi. O zaman günah, benliğini kuşatamaz, duygularına egemen olamaz, tevbe ve kefaret kapılarını yüzüne kapatamazdı.

Ayetteki **"Günahı tarafından kuşatıldı"** deyimi bu anlamı somut biçimde ifade ediyor. Bu üslûp Kur'an'a özgü ifade tarzının bir özelliği, yalnız O'nda rastlanabilen karakteristik bir anlatım biçimidir. Bu üslup, sözlere soyut zihni anlamlarından farklı bir etkileme gücü yükler, hareket ve imajdan yoksun ifadelere somutluk algısı kazandırır. Düşünelim ki, "inatla günaha girme"yi ifade eden hiçbir anlatım tarzı, burada canlandırılan imajı okuyucuya veremez. O ki, gözümüzün önünde kasıtlı, isteyerek günaha giren, günahının tutsağı olmuş, onun etkisinde yaşayan, onun havasını soluyan, onunla birlikte ve onun için nefes alıp veren bir imajı gözlerimiz önünde canlandırmaktadır.

O zaman, yani, günah zindanına kapanan nefsin yüzüne tevbe kapıları kapatılınca, işte o zaman şu kesin ve adaletli ceza gerçekleşir:

"Onlar içinde ebedî olarak kalmak üzere Cehennemliktirler."

Şimdi de bu hükmün karşıtını okuyoruz:

"İman edip iyi ameller işleyenler de orada ebedi olarak kalmak üzere Cennetliktirler."

Buna göre, kalpden salih amel biçiminde dışa yansımak, imanın gereklerindendir. İmanlı olduklarını iddia edenlerin bu realiteyi kavramaları gerekir. Müslüman olduğunu söyleyen bizler, şu gerçeğin bilincine varmaya ne kadar muhtacız! Dışarıya iyi amel biçiminde yansımayan imanın varlığından sözedilemez. Buna göre, "Biz müslümanız" dedikten sonra toplumda bozgunculuk çıkaranların ve ideal düzenin ilk şartı olan yüce Allah'ın önerdiği hayat tarzını topluma vurgulamanın, O'nun şeriatını hayata egemen kılmanın ve O'nun teklif ettiği ahlâkı insanlara benimsetmenin karşısına dikilenlerde imanın zerresi bile yoktur; bunlar Allah katında hiçbir sevap payı beklememelidirler; onları yüce Allah'ın azabından hiçbir şey kurtaramaz. Böylelerinin yukardaki ayetlerde bize anlatıldığı türden yahudî hayallerine kapılmaları, bu tür asılsız kuruntularla Ahirete dönük beklentiler beslemeleri hiçbir anlam taşımaz.

Ayetlerin akışı boyunca müslüman cemaate yahudinin, Allah'ın emirlerini çiğneme, kaypaklık, sapıklık, verilen sözden cayma gibi sürekli olarak üzerinde taşıdığı özellikleri anlatılmaya devam ediliyor; müslümanların da gözleri önünde yahudilerin bu tutumları yüzlerine vuruluyor:

وَإِذْ أَخَذْنَا
مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ
إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ

وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَآتُوا الزَّكَوٰةَ
ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنكُمْ وَأَنتُم مُّعْرِضُونَ ۝
وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ
أَنفُسَكُم مِّن دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ۝
ثُمَّ أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا
مِّنكُم مِّن دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِم بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ
وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَارَىٰ تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ
إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ
فَمَا جَزَاءُ مَن يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ ۝

83- Hani biz İsrailoğullarından "Allah'dan başka bir şeye tapmayınız, ana-babaya, akrabalara, yetimlere ve yoksullara iyilik ediniz, namazı kılınız, zekâtı veriniz" diye söz almıştık. Fakat sonra küçük bir azınlık dışında bu sözünüzden döndünüz. Hâlâ da bu dönekliği sürdürüyorsunuz.

84- Hani birbirinizin kanını dökmeyeceksiniz, birbirinizi yurtlarınızdan sürmeyeceksiniz diye de sizden söz almıştık. Kendi tanıklığınızla bunu kabul etmiştiniz.

85- Buna rağmen biribirinizi öldürüyor ve içinizden bazılarını yurtlarından sürüyor, onlara karşı günah ve zulüm işlemek için aranızda işbirliği yapıyorsunuz. Onları sürgüne göndermeniz yasaklandığı halde sürgüne gönderiyorsunuz, sonra size esir olarak geldikleri taktirde fidye vererek kendilerini kurtarıyorsunuz. Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Oysa içinizden böyle yapanların cezası dünya hayatında perişanlıktan başka birşey değildir. Onlar Kıyamet günü de en ağır azaba çarpılacaklardır. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

Daha önceki ayetler demetinde, yahudilere vermiş oldukları söz ile ilgili olumsuz tutumları hatırlatılırken, verilen söze sadece işaret edilmekle yetinilmişti. Şimdi bu sözleşmenin içerdiği bazı maddeler hakkında ayrıntıya giriliyor.

Okuduğumuz ilk ayetten anladığımıza göre yahudiler ile yüce Allah arasındaki bu sözleşme, yani Allah'ın onlardan dağın gölgesinde aldığı ve sımsıkı tutarak hatırlarından hiçbir zaman çıkarmamalarını istediği söz, yüce Allah'ın dininin değişmez kurallarını içeriyordu. Bunlar İslâm'ın da getirdiği kurallardı ki, onlar bunları benimsemeyip inkâr etmişlerdi.

Yüce Allah ile yahudiler arasındaki bu antlaşmanın ilk maddesi, onların Allah'tan başka hiçbir şeye kulluk etmeyecekleri idi. Bu madde, mutlak Tevhid inancının birinci ilkesidir. Bu antlaşmada ana-babaya, akrabalara, yetimlere ve yoksullara iyilik edip yardım eli uzatma maddeleri de vardı. Bu antlaşmanın bir başka maddesi de onların insanlara tatlı dille hitap etmeleri ilkesi idi. Bu ilkenin başta gelen uygulama biçimi, iyiliği emredip kötülükten sakındırma görevi idi. Ayrıca bu antlaşmanın maddeleri arasında namaz kılmak ve oruç tutmak farzları da yeralıyordu. Bu maddelerin hepsi birarada aynı zamanda İslâm'ın da temel ilkeleri ve başta gelen yükümlülükleri idi.

Bu ilkelerden şu iki gerçek ortaya çıkıyor:

1- Yüce Allah'ın dininin özünde bir oluşu, bu dinin son halkasını oluşturan İslâm'ın onun daha önceki halkalarının temel ilkelerini onayladığı realitesi.

2- Yahudilerin bu dinin son halkası olan İslâm'a karşı ne kadar inatçı bir tavır takınmış oldukları gerçeği. Çünkü bu din onları daha önce bağlı kalmayı taahhüt ettikleri, benimseyeceklerine söz vermiş oldukları ilkelerin aynısını kabul etmeye çağırmaktadır.

Konunun bu noktasında, ayetlerin üslubu üçüncü şahıstan ikinci şahısa dönerek sözü yine yahudilere yöneltiyor. Oysa bir süreden beri ayetler, onlara seslenmekten vazgeçerek müslümanlara hitap etmeyi tercih etmişti. Fakat söz yeniden yahudilere döndürülürken kullanılan dil son derece azarlayıcı ve serttir:

"Fakat sonra küçük bir azınlığınız dışında, bu sözünüzden döndünüz. Hala da bu dönekliğinizi sürdürüyorsunuz."

Bu örnek aracılığı ile, aynı zamanda bu enterasan kitapta, yani Kur'an-ı Kerim'de gerek kıssaların anlatımı sırasında ve gerekse başka münasebetlerle şahıs zamirlerinin değiştirilmesinin bir kısım sebepleri ortaya çıkmış oluyor.

Ayetlerin akışı boyunca yahudilere seslenmeye devam edilerek yüce Allah'a vermiş oldukları söze ters düşen tutumları gözleri önüne seriliyor:

"Hani birbirinizin kanını dökmeyeceksiniz, birbirinizi yurtlarından sürmeyeceksiniz diye de sizden söz almıştık. Kendi tanıklığınızla bunu kabul etmiştiniz."

Birbirinin tanıklığı ile gerçekleşen bu onaylama, kabul etme işleminden sonra acaba ne oldu?

"Buna rağmen birbirinizi öldürüyor ve içinizden bazılarını yurtlarından sürüyor, onlara karşı günah ve zulüm işlemek için aranızda işbirliği yapıyorsunuz. Onları sürgüne göndermeniz yasaklandığı halde sürüyorsunuz, sonra size esir ola-

rak geldikleri takdirde fidye vererek kendilerini kurtarıyorsunuz. Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?"

Bu ayette anlatılan durum, sözkonusu edilen tarih döneminin çok sonrasında Evs ve Hazreç adlı Medineli kabilelerin İslâm'ı kabul etmelerinden bir süre önce de burada anlatıldığı biçimi ile yaşanmıştı. Şöyle ki; Evs ile Hazreç kabileleri putlara tapıyorlardı. Aralarında, başka hiçbir iki Arap kabilesi arasında görülmemiş derecede koyu bir düşmanlık vardı.

Üç kabileden oluşmuş Medine yahudileri antlaşmalarla bu iki kabileden birinin yandaşı durumunda idiler. Kaynuka oğulları ile Nadir oğulları adlarındaki yahudi kabileleri Hazreç kabilesinin ve Kurayza oğulları adındaki yahudi kabilesi de Evs kabilesinin müttefikleri idiler. Bu iki kabile arasında savaş çıkınca yahudi kabileleri de müttefikleri olan kabilenin yanında savaşa katılıyor, karşı tarafla vuruşuyorlardı. Bu durumda yahudilerin karşı tarafta yeralan ırkdaşlarını öldürdüğü de oluyordu. Oysa yüce Allah ile aralarındaki antlaşmanın bir maddesine göre birbirlerini öldürmeleri yasaktı.

Yine kendi müttefikleri savaşta galip gelince karşı taraftaki ırkdaşlarını yurtlarından sürüyor, mallarını yağmalıyor ve esir alıyorlardı. Oysa bunların tümü de yüce Allah'a vermiş oldukları söz gereğince yasaktı. Bir süre sonra savaşın etkileri yok olmaya yüz tutunca fidye karşılığında esirleri kurtarmaya girişiyorlar, bu aşamada gerek karşı tarafta savaşmış ırkdaşlarının gerek müttefiklerinin ve gerekse müttefiklerinin düşmanı olan Arap kabilesinin elindeki esirleri serbest bırakıyorlardı. Bunu Tevrat'ın şu hükmünün gereğini yerine getirmek için yapıyorlardı; "Nerede İsrailoğulları'ndan bir köleye rastlarsan onu satın alıp azad etmelisin"

İşte Kur'an-ı Kerim, onların tutumlarındaki bu çelişkiyi yüzlerine vurarak kendilerine şu azarlama içerikli soruyu yöneltiyor:

"Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?"

Yüce Allah verdikleri sözü çiğneme anlamına gelen bu tutumları yüzünden kendilerini dünya hayatlarında perişan olmakla tehdit etmekte ve asıl ağır azabın kendilerini Ahirette beklemekte olduğunu hatırlattıktan sonra ayrıca bu sert uyarılara, onların yaptıklarından habersiz olmadığı, bunlara göz yummayacağı biçimindeki gizli tehdidini de eklemektedir.

"Oysa içinizden böyle yapanların cezası dünya hayatında perişanlıktan başka birşey değildir. Onlar Kıyamet günü de en ağır azaba çarpılacaklardır. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir."

Sonra Allah (c.c) müslümanlara ve bütün insanlara dönerek yahudilerin mahiyetini ve tutumlarının içyüzünü şöyle açıklıyor:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

بِالْآخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٨٦﴾

86- Bunlar Ahiret karşılığında dünya hayatını satınalmış kimselerdir. Bu yüzden onların ne azabı hafifletilecek ve ne de kendilerine yardım edilecektir.

Buna göre, onların, kendilerine "**Belirli günler dışında Cehennem ateşinin dokunmayacağı**" biçimindeki iddiaları asılsızdır. Çünkü bu ayette "**Azaplarının hafifletilmeyeceği ve kendilerine yardım edilmeyeceği**" belirtilmiştir.

Bu münasebetle yahudilerin '**Ahiret karşılığında dünya hayatını satınalmış**" olmalarının açıklaması şöyledir: Yahudileri yüce Allah'a vermiş oldukları söze ters düşmeye sürükleyen faktör, Medine'nin putperest kabileleri ile yapmış oldukları dinlerine ve kitaplarına ters düşmeyi gerektiren antlaşmalara bağlı kalma zorunluluklarıdır. Kendi aralarında ikiye ayrılıp iki farklı kampa katılmak, değneği uçlarından değil de ortasından tutmak şeklinde ifade edebileceğimiz geleneksel bir yahudi plânıdır. Bu plâna göre onlar her zaman aralarında çatışmalı olan askeri paktların hepsinde yeralmayı, işi sağlama bağlamayı amaçlayan ihtiyatlı politikalarının gereği olarak görürler. Bu politika sayesinde ister bu taraf galip gelsin ve isterse diğer taraf üstünlük sağlamış olsun yahudiler savaş ganimetlerinden arslan payını almış ve menfaatlerini garanti etmiş olur.

Bu politika, yüce Allah'a güvenmeyen, O'na verilen söze bağlı kalma endişesi taşımayan, bütün güvencesini politik ustalığa ve uluslararası antlaşmalara bağlayan, Rabbinin desteği yerine kulların desteğine bel bağlayan bir temel yaklaşımdan kaynaklanır. Oysa yüce Allah'tan beslenen iman, bu imanın bağlılarının, yarar sağlamak ve güvenlik bulmak amacı ile Rabblerine vermiş oldukları söze ters düşen ve şeriatlerinin yükümlülükleri ile çelişen paktlara ve kamplara katılmalarını yasaklar. Çünkü Allah'a inananlar için dinlerine bağlı kalmaktan daha öncelikli bir menfaat ve Rabblerine vermiş oldukları sözün gereklerini yerine getirmekten daha önemli bir güvence düşünülemez.

Okuduğumuz ayetlerin devamında yahudilerin peygamberlerine karşı takındıkları tutum ele alınarak, insan arzularına, daha doğrusu kendi arzularına ters düşen ve boyun eğmeyen gerçeklerin peygamberler tarafından her açıklanışında bu milletin gösterdiği sert tepki ve peygamberlere yaptıkları kötü muamelelerin anlatımına geçiliyor.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِن بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ
وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ
أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ
فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا

غُلْفٌۢ ۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ۝٨٨

87- Andolsun ki, Musa'ya kitabı verdik ve arkasından ardarda çok sayıda peygamber gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da açık deliller verdik ve kendisini Ruh-ul Kuds ile destekledik.

Ne zaman herhangi bir peygamber size canınızın istemediği birşey getirdi ise büyüklük kompleksine kapılarak kimini öldürüp kimini yalanlamadınız mı?

Yahudiler İslâm'a karşı çıkarken ve bu dine girmeyi reddederken, kendi peygamberlerinin yeterli öğretilerine sahip oldukları, bu peygamberlerinin şeriatlerine ve öğütlerine bağlılıklarını sürdürdükleri gerekçesine dayanıyorlardı. Oysa Kur'an-ı Kerim'in bu ayetleri, yahudilerin peygamberleri ve bu peygamberlerin şeriat ve öğütleri karşısındaki olumsuz tavırlarını ortaya koyarak onları rezil ediyor, onların arzularına boyun eğmeyen her hakk mesaj karşısında aynı düşmanca tavrı takındıklarını vurguluyor.

Daha önceki bölümde Kur'an-ı Kerim, peygamberleri Hz. Musa (selâm üzerine olsun) karşısında ortaya koydukları olumsuz davranışların çoğunu yüzlerine vurmuştu. Burada o açıklamalara ek olarak Hz. Musa'dan sonra kendilerine birbiri peşisıra çok sayıda peygamberler gönderilmiş olduğu ve Meryem oğlu İsa'nın (selâm üzerine olsun) bunların sonuncusu olduğu belirtiliyor. Yüce Allah Hz. İsa'ya gerçek peygamber olduğunu kanıtlayan bir takım mucizeler vermiş, onu Ruh-ul Kuds, yani Cebrail (selâm üzerine olsun) ile desteklemişti.

Acaba yahudiler bu peygamberler zincirini ve bu zincirin sonuncu halkasını oluşturan Hz. İsa'yı nasıl karşılamışlar, O'na karşı tepkileri ne olmuştur? Onların bu peygamberlere karşı tepkileri Medine'de peygamberimizin karşısında göstermiş oldukları ve kınanmalarına sebep olan tepkinin aynısıdır. Bunu inkâr edemezler. Çünkü kendi kitapları bunun belgeleri ve ayrıntılı açıklamalarla doludur. Yukardaki ayetin son kısmını bir kere daha okuyoruz:

"Ne zaman herhangi bir peygamber size canınızın istemediği birşey getirdi ise büyüklük kompleksine kapılarak kimini öldürüp kimini yalanlamadınız mı?"

İlâhî rehberleri ve şeriatleri geçici arzulara ve değişken içgüdülere boyun eğdirmeye kalkışma girişimi, fıtratın bozulmaya uğradığı ve kökleri bu fıtratın derinliğinde bulunan adalet mantığının silinmeye yüztuttuğu her dönemde ortaya çıkan bir tezahürdür. Bu mantık, şeriatın, değişken insan mantığı dışında sabit bir mantığa, arzulara göre eğilim değiştirmeyen, içgüdülere yenik düşmeyen bir mantığa dayanmasını gerekli görür. İnsanlar sempati ve antipatiye, sağlığa ve hastalığa, içgüdülere ve arzulara göre ibresi değişmeyen böylesine sabit bir ölçüye, bir kritere başvurmalıdırlar. Yoksa ölçünün ve kriterin kendisi içgüdülere ve arzulara boyun eğmemelidir.

Yüce Allah yahudilerin düştükleri hataların benzerlerine düşmesinler diye müslümanlara onların başlarından geçen olayların bir kısmını haber veriyor. Eğer

onlar da aynı yanılgılara düşerlerse yüce Allah kendilerine havale etmiş olduğu kutsal emaneti, yeryüzü halifeliği görevini geri alır. Eğer müslümanlar da yahudiler gibi sapıtıp yanlış işler yaparlarsa, yüce Allah'ın önerdiği yaşama tarzını ve O'nun emirlerini bir yana bırakarak arzularının ve ihtiraslarının boyunduruğu altına girerlerse, hidayet önderlerinin kimini öldürüp kimini yalanlarlarsa, yüce Allah vaktiyle yahudileri mahkûm etmiş olduğu bölünmelere, zayıflığa, ezilmişliğe, horlanmaya, mutsuzluğa ve perişanlığa onları da mahkûm eder. Bu mahkûmiyet onların Allah'a ve peygamberlerine dönecekleri, arzularına O'nun kitabı ve kanunları önünde diz çöktürecekleri, yüce Allah ile kendileri ve ataları arasındaki sözleşmenin gereklerini yerine getirecekleri, bu sözleşmeye sarsılmaz bir azimle sarılarak onun içeriğini bir an bile hatırdan çıkarmayacakları ve böylece hidayete erecekleri güne kadar devam eder.

İşte yahudilerin kendi peygamberlerine karşı takındıkları tavır budur. Bu ayetler, bu tavrı belirledikten, açıkça anlattıktan sonra, sözü, onların yeni ilâhî mesaj ve yeni İslâm peygamberi karşısındaki tutumlarına getiriyor. Görülüyor ki, bu konuda da onlar, tıpkı kendi peygamberlerine karşı çıkmış olan ataları gibi aynı tepkiyi gösteren o alışık olduğumuz yahudilerdir.

وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَٰبٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا۟
مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَلَمَّا جَآءَهُم
مَّا عَرَفُوا۟ كَفَرُوا۟ بِهِۦ فَلَعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾
بِئْسَمَا ٱشْتَرَوْا۟ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُوا۟ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ
بَغْيًا أَن يُنَزِّلَ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ
فَبَآءُو بِغَضَبٍ عَلَىٰ غَضَبٍ ۚ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٩٠﴾
وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا۟ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ نُؤْمِنُ بِمَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا
وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَآءَهُۥ وَهُوَ ٱلْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ۗ
قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنۢبِيَآءَ ٱللَّهِ مِن قَبْلُ إِن كُنتُم
مُّؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾ وَلَقَدْ جَآءَكُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ
ثُمَّ ٱتَّخَذْتُمُ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَنتُمْ ظَٰلِمُونَ

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ
الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا
سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ
قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝

88- Yahudiler; "Kalplerimiz kılıflıdır" dediler. Hayır, yalnız kâfir oldukları ndan dolayı Allah onları lânetledi. Onların pek azı iman eder.

89- Onlara Allah katından elleri altındaki Tevrat'ı onaylayan bir kitap (Kur'an) gelince -ki, daha önce kâfirlere karşı zafer kazanmak istedikleri halde ötedenberi bilip durdukları bu kitap kendilerine gelince- onu inkâr ettiler. Allah'ın lâneti kâfirlerin üzerinedir.

90- Onlar Allah'ın kendi bağışı olarak dilediği kuluna vahiy indirmesini çekemeyerek O'nun indirdiği kitabı inkâr etmekle benliklerini ne kötü şey karşılığında sattılar da katmerli gazaba uğradılar! Kâfirleri alçaltıcı bir azap beklemektedir.

91- Onlara "Allah'ın indirdiğine inanın" denildiği zaman; "Biz sadece bize indirilene inanırız" derler ve ellerindeki Tevrat'ı doğrulayıcı hakk bir kitap olduğu halde Tevrat'tan başkasına inanmazlar. Onlara de ki; "Madem ki, inanıyordunuz daha önce Allah'ın peygamberini niye öldürdünüz?

92- Musa size mucizeler ile geldi. Siz ise onun yokluğunda buzağıya taptınız. Sizler öyle zalimlersiniz!

93- Hani sizden kesin söz almıştık; Tur'u üzerinize kaldırarak "Size verdiğimizi kuvvetle tutun ve dinleyin" dedik. Onlar ise "Dinledik ve karşı geldik" dediler. Kâfirlikleri yüzünden buzağı sevgisi kalplerine iyice işledi. De ki; "Eğer inanıyor idiyseniz, imanınız size ne kötü işler emrediyor!

Burada üslup sertleşiyor, şiddetleniyor ve yer yer yıldırımlara ve şimşeklere dönüşüyor. Bu sert üslup, yahudileri, sözleri ve hareketleri yüzünden adeta topa tutuyor. Büyüklük kompleksine kapılarak Hakk'tan yüzçevirmelerine, iğrenç bencilliklerine, nefret saçan ayırımcılıklarına, başkalarının iyi olmasını çekememe huylarına ve yüce Allah'ın herhangi bir kimseye üstün bağışta bulunmasını kıskanmalarına kalkan olarak kullandıkları bahane ve mazeret silâhlarından arındırıyor. Bunu, İslâm'a ve bu dinin onurlu peygamberine karşı takınmış oldukları inatçı inkârcılıklarının cezası olarak yapıyor. Yukardaki ayetleri tekrar okuyalım:

"Yahudiler; 'kalplerimiz kılıflıdır" dediler. Hayır, yalnız kâfir oldukların-

dan dolayı Allah onları lânetledi. Onların pek azı iman eder."

Yani "Bizim kalplerimiz kılıfla örtülüdür, bunlara yeni bir çağrı işlemez, yeni bir dâvetçiye kulak vermezler". Bu sözü ya Peygamber efendimizin ve müslümanların ümitlerini keserek kendilerini bu dine çağırmaktan vazgeçirmek ya da Peygamberimizin çağrısına niçin olumsuz cevap verdiklerini anlatmak, bu olumsuz tavırlarını gerekçelendirmek için söylemişlerdir.

Yüce Allah onların bu saçma sözlerine şu karşılığı veriyor:

"Hayır, yalnız kâfir olduklarından dolayı Allah onları lânetledi"

Yani kâfirlikleri yüzünden yüce Allah onları dergâhından kovdu, hidayetten uzaklaştırdı. Daha doğrusu önce onlar kâfir oldular, bunun üzerine kâfirliklerine karşılık olarak yüce Allah onları dergâhından kovarak kendileri ile hidayetten yararlanma imkânları arasına engel koydu.

"Onların pek azı iman eder."

Yani "Eski kâfirlikleri ve öteden beri sürüp gelen sapıklıklarının cezası olarak başlarına gelen kovulmuşluk ve zillet sebebiyle kendilerine gelen gerçeklere pek iman ettikleri görülmemiştir." demektir. Diğer bir anlamı da şu olabilir: "Onların durumu budur, yani onlar kâfirdirler ve iman etmeleri az görülebilecek bir olaydır, kâfirlik onların ayrılmaz bir sıfatıdır. Yüce Allah, onların mahiyetini anlatmak için böyle söylüyor." Her iki anlam da ayetin akışına ve konuya uygundur.

Onların kâfirlikleri çirkin bir tutumdu. Zira onlar gelişini bekledikleri ve desteği sayesinde müşriklere karşı zafer kazanacaklarını umdukları, başka bir deyimle kendileri dışındaki millетlere karşı üstünlük kurmak amacı ile koz olarak kullanmayı düşündükleri ve üstelik ellerindeki Tevrat'ı onaylayan bir kitapla karşılarına çıkan bir peygamberi inkâr etmiş oluyorlardı. Okuyoruz:

"Onlara Allah katından elleri altındaki Tevrat'ı onaylayan bir kitap (Kur'an) gelince -ki, daha önce kâfirlere karşı zafer kazanmak istedikleri halde, öteden beri bilip durdukları bu kitap kendilerine gelince- onu inkâr ettiler."

İşte bu, yüce Allah'ın gazabını ve kovulmuşluğu hakeden son derece çirkin ve yakışıksız bir tutumdur. Bundan dolayı yüce Allah'ın lâneti üzerlerine yağıyor ve alınlarına kâfirlik damgası vuruluyor.

"Allah'ın lâneti kâfirlerin üzerinedir."

Aşağıdaki ayet de tercih ettikleri alış-veriş biçiminin yolaçtığı zararı anlattıktan sonra takındıkları bu çirkin tavrın gizli sebebini açıklayarak, onları rezil ediyor:

"Onlar Allah'ın kendi bağışı olarak dilediği kuluna vahiy indirmesini çekemeyerek O'nun indirdiği kitabı inkâr etmekle benliklerini ne kötü birşey karşılığında sattılar da katmerli gazaba uğradılar! Kâfirleri alçaltıcı bir azab beklemektedir."

Yani, "Benliklerini, karşılığında satmış oldukları şey olan kâfirlik ne kötüdür". Burada kâfirlik, onların benliklerine karşılık olan bir bedel sanki! İnsan, benliğini belirli bir bedele denk tutar. Bu bedel az ya da çok olabilir. Fakat benliğini kâfirlikle denk tutması, düşünülebilecek en çirkin ve en zararlı alışveriş biçimidir. Ama sembolik ve tasvir edici bir anlatımla karşı karşıyaymışız gibi görünmesine rağmen, gerçekte var olan da bundan başka birşey değildir. Sebebine gelince, yahudiler dünyada benliklerini mahvederek, *imanlı insanların onurlu kervanına* katılmaktan yoksun kaldıkları gibi Ahirette de kendilerini alçaltıcı bir azap beklediği için orada da benliklerini mahvetmişler, yokluğa atmışlardır. Peki, bütün bunların içinden ne elde ederek çıkmışlar? Kâfirlik!.. Kazandıkları, ele geçirdikleri tek şey sadece kâfirlik!..

Onları bu zararlı alış-verişe Peygamberimize (salât ve selâm üzerine) karşı duydukları kıskançlık sürükledi. Kendi aralarından birine verileceğini sandıkları peygamberliğin O'na verilmesini içlerine sindiremediler. Yüce Allah'ın bağışlayıcılığının eseri olarak dilediği kuluna vahiy indirmesi kindarlıklarına yolaçtı. Bu, düpedüz bir çekememezlik ve zulüm belirtisiydi. Bu tutumları ise kendilerine yüce Allah'ın katmerli gazabını getirdi. Ayrıca bu büyüklük kompleksine tutsak olmalarının, kıskançlıklarının ve çekememezliklerinin cezası olarak Ahirette kendilerini küçük düşürücü bir azap beklemektedir.

Yahudilerde görülen bu huy, nankörlüktür; katı bir taassubun kısıtlı dünyası içinde yaşayan dar görüşlü bir bencilliktir. Bu bencillik, kendisinden başkasına gelen iyilikten kendini kopuk ve ilişkisiz olarak düşünür, bütün insanları birbirine bağlayan büyük insanlık ilişkisinin farkında değildir.

İşte yahudiler böylesine bir ayrılıkçılık (uzlet) atmosferi içinde yaşayagelmişlerdir. Kendilerini hayat ağacının kesik bir dalı gibi algılarlar... İnsanlığın başına her zaman belâ gelmesini gözlerler... Herkese kin beslerler... Sürekli olarak bu kin ve nefretlerinin azabını çekerler... İnsanlığa karşı besledikleri bu kinin tepkisi olarak halklar arasında yer yer kargaşa tohumları ekerler, orada-burada savaşlar çıkararak bunların arkasından ganimet elde ederler... Aynı zamanda bu yoldan sönmek bilmeyen kin duygularını tatmin ederler. Böylece, bazan onlar başkalarını ve kimi zaman da başkaları onları mahveder. Bütün bu kötülüklerin kaynağı sözünü ettiğimiz çirkin "bencillik" duygusudur; az önce okuduğumuz ayetin ifadesi ile "Allah'ın kendi bağışı olarak dilediği kuluna vahiy indirmesini çekemem" kompleksidir. Okumaya devam edelim:

"Onlara 'Allah'ın indirdiğine inanın' denildiği zaman, 'Biz sadece bize indirilene inanırız' derler ve ellerindeki Tevrat'ı doğrulayıcı hakk bir kitap olduğu halde Tevrat'tan başkasına inanmazlar."

Yahudiler Kur'an'a ve İslâm'a inanmaya çağrıldıklarında böyle cevap verirler; yani "Biz sadece bize indirilene inanırız" derlerdi. Onların ifadesine göre, Tevrat onlar için yeterli idi ve sadece o gerçekti. Bu yüzden de Tevrat'tan sonra gelen kitapları (Hz. İsa'ya gelen İncil'i ve peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed'e inen Kur'an'ı) reddettiler.

Kur'an-ı Kerim, **"Oysa o kitap, onların ellerindeki Tevrat'ı doğrulayıcı bir**

gerçek idi." ifadesi ile onların bu tutumunu, yani Tevrat dışındaki kitapları inkâr etmelerini hayretle karşılıyor.

Ama gerçek onların neyine! Ellerindeki kitabı onaylamış olmak onlar için ne anlam taşır? Bu kitap onların tekellerinde olmadıktan sonra varsın gerçek olsun ne çıkar! Çünkü onlar kendi bencillik komplekslerine taparlar, onlar taassuplarının kölesidirler. Böyle bile değil. Daha doğrusu onlar arzularının ve ihtiraslarının kullarıdırlar. Çünkü onlar daha önce kendi peygamberlerinin getirdiği ilâhî mesajları da inkâr etmişlerdi. Yüce Allah Peygamberimizden (salât ve selâm üzerine olsun), bu gerçeği onların yüzlerine vurarak tutumlarını ortaya koymasını ve iddialarının gülünçlüğünü vurgulamasını istiyor:

"De ki; 'Madem ki, inanıyor idiniz, daha önce Allah'ın peygamberlerini niye öldürdünüz?'".

Eğer gerçekten size indirilmiş olan ilâhi mesajlara inanıyor idiyseniz, niye vaktiyle Allah'ın peygamberlerini öldürdünüz? Çünkü bu peygamberler size inandığınız iddia ettiğiniz ilâhi mesajları getirmiş olan kimselerdi.

Gerçek sizin dediğiniz gibi değil. Hatta siz ilk peygamberiniz ve en büyük kurtarıcınız olan Hz. Musa'nın (selâm üzerine olsun) getirdiği ilâhi mesajları bile inkâr ettiniz. Şöyle ki:

"Musa size mucizeler ile geldi. Siz ise onun yokluğunda buzağıya taptınız. Sizler öyle zalimlersiniz!"

Acaba Hz. Musa'nın size getirdiği ilâhi mesajlardan sonra ve daha Hz. Musa hayattayken bir buzağı ilâh edinip ona tapmanız, imanın size telkin ettiği bir davranış mıydı? Bu davranış size indirilen ilâhi mesajlara inandığınız biçimindeki iddianızla bağdaşır mı?

İddianızla çelişen tek olay bu değil ki! Bundan başka Tur dağında yüce Allah'a vermiş olduğunuz söz, sonra da bu sözü hiçe sayarak başkaldırışınızı da unutmamalısınız. Okuyoruz:

"Hani sizden kesin söz almıştık, Tur'u üzerinize kaldırarak 'Size verdiğimizi kuvvetle tutun ve dinleyin', dedik. Onlar ise 'dinledik ve karşı geldik' dediler. Kâfirlikleri yüzünden buzağı sevgisi kalplerine iyice işledi."

Bu ayetin baş tarafında yahudilere seslenilerek onlara eski hareketleri anlatıldıktan sonra, müminlere ve bütün insanlara dönülerek yahudilerin vaktiyle sergiledikleri davranışlar açıklanıyor. Böylece ayetin ilk bölümünde kullanılan ikinci şahıs zamiri son kısmında üçüncü şahıs zamiri ile yer değiştiriyor. Daha sonra Peygamberimize seslenerek, yahudilerden sormasını istiyor: "Sizin imanınız nasıl bir iman ki sizin bu kötülüklerinize engel olamıyor. Yoksa size bu kâfirlikleri imanınız mı emrediyor?"

"De ki; 'Eğer inanıyor iseniz, imanınız size ne kötü işler emrediyor!"

Burada bir parantez açıp yahudileri tasvir eden şaşırtıcı şu iki ifadeyi irdeliyelim: **"İşittik ve karşı geldik"**, **"Kâfirlikleri yüzünden kalplerine buzağı içirilmişti (sevgisi kalplerine yerleştirilmişti.)"**

Önce ilk ifadeyi ele alalım. Yahudiler aslında **"işittik"** dediler, **"karşı geldik"**

dedikleri yok. Buna göre bu söz acaba neden onların dilinden nakledîliyor? Bu ifade sessiz realitelerinin sanki seslendirilmiş bir realiteymişçesine canlı bir tasviridir. Yani onlar dilleri ile "işittik" dediler, fakat davranışları ile de "karşı geldik" dediler. Dille söylenen söze anlam kazandıran şey pratik realite, uygulamaya yansıyan davranıştır. Bu anlam ağızdan çıkan sözden daha güçlüdür. Bu canlı tasvir, bize şu önemli İslâmî prensibi dolaylı biçimde, ima yoluyla anlatmaktadır: Pratik, uygulamasız sözün hiçbir değeri yoktur. Önemli olan amel, yani pratik uygulama, ya da söylenen söz ile pratik hareket arasındaki tutarlılıktır. Hüküm ve değerlendirme dayanağı budur.

"Buzağı kalplerine içirildi (Buzağı sevgisi kalblerine iyice işledi)" ifadesinin gözönünde canlandırdığı kaba manzaraya gelince bu, son derece orjinal bir tablo oluşturur. Onlar, kendileri dışında birinin eylemi ile "içirildiler". Nedir kendilerine içirilen şey? "Buzağı içirildiler". Nerelerine içirildi bu buzağı? " Kalplerine içirildi". İnsan bu ifadeyi okurken hayalinde şu kaba, yırtıcı, aynı zamanda gülünç ve komik manzara canlanıyor. Kalbe zorla sokulan ve oraya yerleşen kocaman bir buzağı manzarası. Sanki adamlar bu buzağıyı su gibi içerek kalplerine indirivermişler!

Burada Kur'an-ı Kerim'de rastladığımız tasvir edici somut üslubun, anlatıcı ve soyut normal ifade tarzı karşısında taşıdığı üstünlük açıkça ortaya çıkıyor. Bu somut, tasvir edici üslup, çarpıcı Kur'anî anlatım tarzının belirgin bir özelliğidir.

YAHUDİLER SEÇİLMİŞ BİR MİLLET Mİ?

Bunun dışında yahudiler ötedenberi şu basmakalıp iddiayı ileri sürüyorlardı. Onlar Allah tarafından seçilmiş bir milletti. Doğru yolda olanlar sırf onlardı. Ahirette kurtuluşa erecek olanlar da sadece kendileriydi. Ahirette onlar dışındaki hiçbir milletin yüce Allah katında bir nasibi yoktu

Bu iddia, dolaylı biçimde, Peygamberimize (salât ve selâm üzerine olsun) inananların Ahirette hiçbir şey elde edemeyeceklerini ifade etmek istiyordu. Bu bakımdan onun ilk hedefi, müslümanların, dinlerine, Peygamberine ve Kur'an-ı Kerim'in vaadlerine karşı güvenlerini sarsmaktı. Bu yüzden yüce Allah Peygamberimize, yahudileri mubaheleye, yani iki grubun biraraya gelerek yalan söyleyen tarafın helâke uğraması için birlikte dua etmeye çağırmayı emretti:

قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ ٱلدَّارُ ٱلْآخِرَةُ عِندَ ٱللَّهِ خَالِصَةً مِّن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُا۟ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٤﴾

94- De ki; "Eğer iddia ettiğiniz gibi Allah katında Ahiret yurdu başka hiç kimsenin değil de sırf sizin ise o halde iddianızda samimi iseniz ölümü temenni edin".

Bu ayetin devamında yahudilerin bu meydan okumayı kabul ederek ölmeyi

istemeye asla yanaşmayacakları vurgulanıyor. Çünkü yalancı olduklarını bildikleri için yüce Allah'ın dualarını kabul ederek canlarını alacağından korkuyorlar. Sebebine gelince işlemiş oldukları amellerin kendilerine Ahirette hiçbir mutluluk payı kazandıramayacağını en iyi bilenler kendileridir. Bu durumda hem isteyecekleri ölüm yolu ile dünyadan olup zarara girecekler, hem de yapmış oldukları kötü ameller sebebiyle Ahirette zarara uğrayacaklardı. Bu yüzden onlar bu meydan okumayı kabul etmeye asla yanaşmayacaklardır. Üstelik yaşama hırsları herkesten güçlüdür. Bu konuda puta tapan kâfirler ile aralarında hiçbir fark yoktur.

وَلَن يَتَمَنَّوْهُ
أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٩٥﴾
وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَىٰ حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا
يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ
مِنَ الْعَذَابِ أَن يُعَمَّرَ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

95- Oysa onlar kendi elleri ile işlemiş oldukları kötülüklerden dolayı ölümü kesinlikle istemezler. Hiç şüphesiz, Allah zalimleri bilir.
96- Onları, insanların hayata en düşkünü, puta tapanlardan bile daha tutkunu olarak bulacaksın. Her biri ister ki, bin yıl yaşatılsın. Oysa uzun yaşamak kendilerini azaptan kurtaracak değildir. Hiç şüphesiz, Allah onların yaptıklarını görüyor.

Onlar ölümü kesinlikle istemeyeceklerdir. Çünkü Ahirette karşılarına çıkacak olan kendi el ürünlerinin birikimi onlara ne sevap ümidi vermekte ve ne de azaptan kurtuluş güvencesi sağlamaktadır. Tersine onları orada bekleyen akıbet azaptır. Üstelik yüce Allah zalimleri ve onların işlemiş oldukları amelleri iyi bilmektedir.

Sadece bu kadar değil. Yahudinin başka bir karakteristik huyu daha var. Kur'an-ı Kerim:

"Onları, insanların hayata en düşkünü, puta tapanlardan bile daha tutkunu olarak bulacaksın" ifadesi ile bu huyu azarlayan, horgörme ve aşağılama yağmuruna tutan bir üslupla dile getiriyor.

Hangi tür hayat olursa olsun! bu hayatın onurlu ve seçkin düzeyde olması asla önemli değil! hayat sadece! Böylesine azar ve aşağılama bombardımanına tutulmuş bir hayat da olabilir. Varsın kurtların ve böceklerin yaşadığı hayat olsun! Hayat, o kadar!

Karşımızda yahudi var. O, geçmişinde de, şimdiki zamanında da, geleceğin-

de de hep aynıdır. Başına çekiç ineceğini görünce hemen başını öne eğiverir. Ancak çekiç ortadan kaybolunca başını kaldırır. Korkaklıktan ve yaşama hırsının aşırılığından dolayı alnı öne eğiktir. Hangi tür hayat olursa olsun, onun için farketmez! Tekrar okuyalım:

"Onları, insanların hayata en düşkünü, puta tapanlardan bile daha tutkunu olarak bulacaksın. Her biri ister ki, bin yıl yaşatılsın. Oysa uzun yaşamak kendilerini azaptan kurtaracak değildir. Hiç şüphesiz Allah onların yaptıklarını görür."

Herbiri bin yıl yaşatılsın ister. Çünkü onlar, yüce Allah'ın karşısına çıkmak istemezler ve kendileri için bu hayatın dışında başka bir hayat olduğu akıllarının ucundan bile geçmez.

İnsan dünya hayatının başka bir hayatla birleşmediğini düşününce, yeryüzünde geçirilen sayılı saatlerin ve nefeslerin başka bir dünyada devamı olduğuna ihtimal vermeyince bu hayat ne kadar kısa ve ne kadar dar çerçeveli olur! Ahiret hayatına inanmak bir nimettir. İmanın kalbe akıtmış olduğu bir nimet. Yüce Allah'ın geçici, zavallı, kısa süreli, fakat geniş hayalli insan fertlerine bağışlamış olduğu bir nimet.

Bu sonsuzluğa geçiş kapısını yüzüne kapatan insanın ruhunda mutlaka hayatın özü eksik ya da silik olur. Buna göre Ahirete inanmak, yüce Allah'ın mutlak adaletine ve dünyada yaptıklarının karşılığını alacağı ilkesine inanmakla sınırı olmayıp, insanın bu dünyada da canlı bir hayat yaşamasının, deyim yerindeyse hayatla dolup taşmasının da kaynağıdır. Bu hayat anlayışı yeryüzü ile sınırlı değildir ve insanı sınırlarının genişliğini yalnızca yüce Allah'ın bildiği özgür ve kalıcı bir dünyaya yükseltir. Böylece insanın ruhu ulaşılması en zor olan Allah'ın huzuruna kadar yükselir, yücelir.

Okuyacağımız ayetlerde yüce Allah Hz. Peygamber'e dönerek yahudilere meydan okumasını istemekte ve bu gerçekleri tüm insanlığa açıklamasını telkin etmektedir.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ
بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ
لِلْمُؤْمِنِينَ ۝ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ
وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ ۝

97- De ki: "Kim Cebrail'e düşman olursa -ki O Allah'ın izni ile Kur'an'ı, O'na inanmayanın elleri arasındaki Tevrat'ı onaylayıcı, müminlere yol gösterici ve müjde kaynağı olarak senin kalbine indirdi-.

98- Evet, kim Allah'a, O'nun meleklerine, O'nun peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikâil'e düşman olursa bilsin ki, Allah da kâfirlerin düşmanıdır.

Bu ayetlerde dile getirilen meydan okumayı okurken yahudinin başka bir özelliğini, başka bir karakteristik huyunu öğreniyoruz: Gerçekten acaip bir özellik. Anlaşılan yüce Allah'ın kendi bağışlayıcılığının eseri olarak, istediği kuluna vahiy indirmesi olayı bu milleti her tür sınırı aşan bir kin, bir kıskançlık duygusuna düşürmüş, bu kin ve kıskançlık duygusu da onu akılla hiç bağdaşmayan bir çelişkiye sürüklemiştir.

Şöyle ki: Yahudiler, Cebrail'in (selâm üzerine olsun) yüce Allah'tan vahiy alarak bunu Peygamberimize indirdiğini öğrendiklerinde Peygamberimize karşı kin ve hınç derecesine varan şiddetli bir düşmanlık besledikleri için bu kin ve hınçları onları şu gülünç hikâyeyi ve şu dayanaksız bahaneyi uydurmaya sürükledi: Bu komik iddialarına göre Cebrail onların düşmanı idi. Çünkü o dünyaya helâk, yıkım ve acı indiriyordu. İşte onlar Peygamberimize, O'nun bu dostuna karşı duydukları antipati yüzünden inanmıyorlardı! Eğer Peygamberimize vahiy indiren melek Mikail olsaydı, Resulüllah'a inanacaklardı. Çünkü Mikail dünyaya bolluk, yağmur ve bereket indiriyordu!

Bu varsayım son derece gülünç bir aptallıktan başka birşey değildir. Fakat kin ve hınç duyguları insanı her çeşit aptallığa sürükleyebilir. Öyle olmasaydı, yahudilerin Cebrail'e düşman kesilmeleri için ne sebep olabilirdi? Cebrail onların lehlerine ya da aleyhlerine çalışan bir insanoğlu değildi. Ayrıca yaptıklarını da kendi isteği ve kararı sonucunda yapmıyordu. O, yüce Allah'ın kendisine emrettiklerini yapan, O'nun hiçbir emrine karşı gelmeyen itaatkâr bir kuldu sadece.

"De ki; 'Allah'ın izni ile Kur'an'ı senin kalbine indiren Cebrail'e kim düşman olursa..."

Cebrail'in, Kur'an'ı senin kalbine indirmesi yolunda şahsi bir arzusu, kişisel bir iradesi sözkonusu değildir. O, Kur'an'ı senin kalbine indirme konusunda yüce Allah'ın iradesini ve iznini yerine getiriyor. Kalp, bu vahyi algılayan ve algıladıktan sonra kavrayan bir merkezdir. Bu kitap, yani Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin kalbine yerleştirilip korunuyor. Kur'an-ı Kerim'de sözü edilen "kalp" kavramı genel olarak "algılama (idrak etme) gücü" anlamına gelir, yoksa şu bildiğimiz vücuda kan pompalayan dört odacıklı et parçası demek değildir, doğal olarak.

Yüce Allah bu Kur'an'ı, **"Ona inanmayanın önündeki Tevrat'ı onaylayıcı ve müminler için hidayet ve müjde kaynağı"** olarak senin (yani Peygamberin) kalbine indirdi.

Kur'an-ı Kerim, kendinden önce inen Semavî kitapları genel anlamda onaylıyor; çünkü bütün semavi kitaplarda anlatılan ilâhî din, özü bakımından birdir, bütün ilâhî dinlerin temel ilkeleri ortaktır.

Kur'an-ı Kerim, kendisine açılan ve içeriğine olumlu karşılık veren mümin kalpler için hidayet ve müjde kaynağıdır. Bu nokta, vurgulanarak belirtilmesi

gereken bir gerçektir. Kur'an-ı Kerim, müminin kalbine dirlik ve huzur verir, ona bilgi kapılarını açar, oraya imansız olarak duyulması mümkün olmayan duygular ve sezgiler enjekte eder. Bu yüzden müminin kalbi, Kur'an-ı Kerim'de hidayet bulur; tıpkı ondan müjde veren bilgiler elde ettiği gibi. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği aşağıdaki ayetlerde olduğu gibi çeşitli vesilelerle tekrarlar:

"O, takva sahipleri için hidayet kaynağıdır", "O, mümin bir kavim için hidayet kaynağıdır", "O, kesinlikle inananlar için hidayet kaynağıdır", "O, müminler için şifa ve rahmet kaynağıdır."

Demek ki, hidayet; imanın, takvanın ve kuşkuya yer vermeyen inancın ürünüdür. Oysa yahudiler ne inanıyorlar ne kalplerinde Allah korkusu, (takva) taşıyorlar ve ne de yüreklerinde kuşku duymayan bir iman barındırıyorlardı.

Bunun sonucunda onlar nasıl ki semavi dinler ve peygamberler arasında ayırım güdüyor idiyseler tıpkı bunun gibi isimlerini ve ne iş yaptıklarını bildikleri Allah'ın melekleri arasında da ayırım güdüyorlardı. Bu tutarsız anlayışlarının sonucu olarak Mikail'i dost biliyorlar, fakat Cebrail'i düşman kabul ediyorlardı. Bu yüzden aşağıdaki ayette, Cebrail'i, Mikâil'i, yüce Allah'ın diğer bütün meleklerini ve peygamberlerini birarada anarak hepsinin bir olduğunu, bunlardan birine karşı düşman olanın hepsine birden düşman olmuş sayılacağı gibi yüce Allah'ı da düşman bilmiş kabul edileceğini, buna göre yüce Allah'ın da kendisini düşman sayacağı ve bunu yapanın kâfirler arasında yer alacağı açıkça belirtilmektedir. Tekrar okuyalım:

"Evet, kim Allah'a, O'nun meleklerine, O'nun peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olursa bilsin ki, Allah da kâfirlerin düşmanıdır."

Okuduğumuz ayetler demetinin ilerisinde yine Peygamber efendimize (salât ve selâm üzerine olsun) seslenilerek Kur'an ayetlerini sadece sapık fasıkların inkâr edebilecekleri bildirilmekte, böylece kendisine indirilen ayetlerin ve şahsına sunulan açıklamaların doğruluğu bir kez daha vurgulanmakta; bunun yanında gerek vaktiyle yüce Allah'a ve peygamberlerine ve gerekse daha sonra bizim peygamberimize verdikleri sözlerini tutmayan yahudiler kınanmakta; ayrıca onların ellerindeki Tevrat'ı onaylayıcı olarak gelen yüce Allah'ın son kitabı, Kur'an-ı Kerim'i reddetmeleri de ayıplanmaktadır:

وَلَقَدْ
أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ ۖ وَمَا يَكْفُرُ بِهَآ إِلَّا ٱلْفَٰسِقُونَ
﴿٩٩﴾ أَوَكُلَّمَا عَٰهَدُوا۟ عَهْدًا نَّبَذَهُۥ فَرِيقٌ مِّنْهُم ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٌ

لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

99- Biz sana öyle gerçekler, açıklayıcı ayetler indirdik ki, onları sadece fasıklar inkâr eder.
100- Onlar ne zaman bir ahit yaptılar ise aralarından bir grup onu bozup bir yana atmadı mı? Aslında onların çoğu inanmaz.
101- Onlara Allah katından önlerindeki kitabı onaylayan bir peygamber gelince, kendilerine kitap verilenlerin bir grubu, Allah'ın kitabını hiç bilmiyorlarmış gibi onu arkalarına attılar.

Kur'an-ı Kerim, burada, yahudilerin yüce Allah tarafından indirilmiş olan o açıklayıcı ayetleri niçin inkâr ettiklerini açıklıyor. Bunun sebebi fasıklık ve fıtrat sapıklığıdır. Çünkü aslından sapmamış sağlıklı fıtrat bu ayetlere inanmaktan geri duramaz. Bu ayetler, sağlıklı kalbe kendilerini kuşkusuz biçimde kabul ettirecek niteliktedirler. Eğer yahudiler -ya da başkaları- bu ayetleri inkâr ediyorlarsa bunun sebebi bu ayetlerin inandırıcı ve kanıtlayıcı olmadıklarından değil, inanmayanların sapık fıtratlı ve fasık olmalarından dolayıdır.

Bu ayetlerin devamında müslümanlara -ve tüm insanlara- dönülerek bu yahudiler kınanmakta ve onların kokuşmuş özelliklerinden biri daha gözler önüne serilmektedir. Şöyle ki: Yahudiler koyu taassuplarına rağmen farklı arzu ve ihtiraslarının peşine takılmış, duygularında istikrar ve uyum olmayan bir toplumdurlar. Onlarda her kafadan bir ses çıkar, ne bir görüşte birleşirler, ne yaptıkları bir antlaşmaya hep birlikte bağlı kalırlar ve ne de ortak bir kulpa yapışırlar. Son derece ırkçı ve egoist olduklarından dolayı yüce Allah'ın kendilerinden başkalarına yapacağı bağışları kıskanmalarına rağmen aralarında tutkunluk ve dayanışma yoktur. Birbirlerinin verdikleri sözlere, girdikleri taahhütlere arka çıkmazlar. Herhangi bir yükümlülük altına girdikleri takdirde mutlaka aralarından oyun bozan bir grup çıkarak toplumsal taahhütlerini çiğner, ortak kararlarına karşı çıkar. Okuyalım:

"Onlar ne zaman bir ahit yaptılar ise aralarından bir grup onu bozup bir yana atmadı mı? Aslında onların çoğu inanmaz."

Nitekim yahudiler Tur dağının eteklerinde yüce Allah ile aralarında akdedilen taahhüde ve daha sonra peygamberleri ile aralarında yapılan antlaşmalara bağlı kalmadıkları gibi son olarak Hicret olayının ilk günlerinde Peygamberimizle yapmış oldukları antlaşmayı da aralarından çıkan bir grup çiğnemiştir. Oysa Hz. Peygamberimiz Medine'de kalmaları karşılığında onlarla birtakım şartlar içeren ve karşılıklı olarak uyacakları bir antlaşma imzalamıştı. Böyle olmasına rağmen Peygamberimize karşı, onun düşmanları ile ilk işbirliği yapanlar, onun getirdiği dine karşı ilk kötüleme kampanyasını açarak müslümanlar ile yapmış oldukları antlaşmaya aykırı biçimde onların arasında fitne ve bölücülük tohumla-

rı ekmeye girişenler onlardı.

Yahudilerin bu dostluk anlayışı ne kadar kötüydü. Müslümanlarda ise bunun tam zıddı olan bir dostluk anlayışı geçerlidir. Peygamberimiz bu dostluk anlayışını, bu dayanışmayı şu sözleri ile anlatıyor:

"Müslümanlar kanlarını birbirlerine bedel sayarlar. Onlar başkalarına karşı tek bir eldirler. En zavallıları bile ortak yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışır" (34)

Evet, müslümanların en zavallısı bile ortak yükümlülüklerine sahip çıkar, hiçbir müslüman yapmış olduğu antlaşmayı önemsiz görmez, hicbir müslüman kesinleşmiş taahhüdünü çiğnemez.

Nitekim vaktiyle İslâm ordusu komutanlarından Ebu Ubeyde b. Cerrah, Halife Hz. Ömer'e (Allah her ikisinden de razı olsun) bir yazı yazarak İslâm ordusundaki kölelerden birinin Irak halkına eman (can güvenliği) sözü verdiğini bildirdi ve bu durum karşısında ne yapması gerektiğini sordu. Hz. Ömer de kendisine cevap olarak şunları yazdı; "Yüce Allah vefakârlığa, verilmiş söze bağlılığa büyük önem verdi. Verdiğiniz sözleri yerine getirmedikçe vefakâr olamazsınız. Buna göre Irak halkına verilen sözü tutunuz ve onlara artık ilişmeyiniz."

İşte onurlu, sağlam karakterli ve dayanışmalı cemaatin karakteristik özelliği budur. Ayrıca fasık yahudilerin ahlâkı ile samimi müslümanların ahlâk anlayışları arasındaki fark da budur. Okumaya devam ediyoruz:

"Onlara Allah katından önlerindeki kitabı onaylayan bir peygamber gelince kendilerine kitap verilenlerin bir grubu, Allah'ın kitabını hiç bilmiyorlarmış gibi onu arkalarına attılar."

Bu davranış, yahudilerin yaptıkları her antlaşmayı aralarından çıkan bir grubun çiğnemesine örnek oluşturur. Oysa yüce Allah'ın kendilerinden almış olduğu kesin sözün şartlarına göre, yüce Allah tarafından gönderilecek her peygambere inanacaklar, destek verecekler ve saygı göstereceklerdi.

Oysa Allah (c.c) katından kendilerine önlerindeki Tevrat'ı onaylayıcı bir kitap olarak Kur'an gelince, bu sözlerini önemsemeyerek "kendilerine kitap verilmiş olanların bir grubu, yüce Allah'ın kitabını arkalarına attı." Bu ayetteki "Allah'ın kitabını arkaya atma" eylemi hem Peygamberimizin geleceğini müjdeleyen Tevrat'ın bu yoldaki açıklamalarını reddetmiş olmalarını ve hem de yeni peygamberin getirmiş olduğu yeni kitabı reddetmiş olmalarını birarada ifade eder.

Ayrıca bu ayette gizli bir alaya alma ifadesi, ince bir espri vardır. Bu alaycı anlam, "Allah'ın kitabını arkalarına atanların aynı zamanda kendilerine kitap verilenler" olması biçimindeki ifadede saklıdır. Gerçekten eğer Allah'ın kitabını arkalarına atanlar, cahil putperestler olsaydı, bu hareket bir dereceye kadar anlayışla karşılanabilirdi. Fakat burada kendilerine daha önce kitap verilmiş olanların kitabı arkalarına attıklarını görüyoruz. Onlar ki, peygamberlik ve peygam-

(34) İmam-ı Ahmed

berler hakkında ötedenberi bilgi sahibi olan, hidayetle ilişkili ve ışığın ne olduğunu görmüş kimselerdi. Peki, buna karşılık ne yaptılar? "Allah'ın kitabını arkalarına attılar."

Doğaldır ki, bu ifadeden maksat onların bu kitabı inkâr etmeleri, onunla amel etmeye yanaşmamaları, onu gerek düşünce ve gerekse pratik hayat alanlarından uzak tutmuş olmalarıdır. Fakat ayette kullanılan somutlaştırıcı ve tasvir edici anlatım tarzı, anlamı zihinsel çerçevenin dışına çıkararak algısal çerçeveye dönüştürüyor. Yahudilerin eylemini, maddi bir hareket aracılığı ile hayalimizde canlandırıyor. Bu eylem, etrafa dalga dalga nankörlük ve inkârcılık yayan, kalabalık ve aptallık köpüren, edepsizlik ve küstahlık taşan iğrenç ve gülünç bir manzara halinde somutlaşıyor. İnsan hayali bu çirkin hareketin görüntüsünden uzun süre kurtulamıyor. Yani yüce Allah'ın kitabını arkaya atan ellerin somut hareketi.

Sonra ne oldu? Yani önlerinde bulunan Tevrat'ı onaylayan yüce Allah'ın kitabını, Kur'an'ı arkalarına attıktan sonra ne oldu? Acaba bundan daha iyisine mi sığındılar? Acaba içinde hiçbir kuşku bulunmayan bir gerçeğe mi başvurdular? Yoksa Kur'an-ı Kerim'in onayladığı kendi kitaplarına mı sımsıkı sarıldılar dersiniz? Hayır, bunların hiçbiri olmadı. Onlar hiçbir değişmez gerçeğe dayanmayan karanlık efsanelerin peşine takılmak için yüce Allah'ın kitabını arkalarına attılar. Okuyoruz:

وَٱتَّبَعُوا۟ مَا تَتْلُوا۟ ٱلشَّيَٰطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَٰنَ ۖ وَمَا كَفَرَ
سُلَيْمَٰنُ وَلَٰكِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ كَفَرُوا۟ يُعَلِّمُونَ ٱلنَّاسَ
ٱلسِّحْرَ ۗ وَمَآ أُنزِلَ عَلَى ٱلْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَٰرُوتَ وَمَٰرُوتَ ۚ
وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ
فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِۦ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَزَوْجِهِۦ ۚ
وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَيَتَعَلَّمُونَ
مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ ۚ وَلَقَدْ عَلِمُوا۟ لَمَنِ ٱشْتَرَىٰهُ
مَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ ۚ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا۟ بِهِۦٓ
أَنفُسَهُمْ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ۞ وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟
وَٱتَّقَوْا۟ لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ خَيْرٌ ۚ لَّوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ۞

102- Yahudiler Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların uydurduğu sözlere uydular. Oysa Süleyman kâfir olmadı, fakat insanlara büyücülük öğreten o şeytanlar kâfir oldular. Babil'de yaşayan Harut ile Marut adındaki iki meleğe böyle birşey indirilmiş değildi.

Oysa bu iki melek "Biz bir imtihan vesilesiyiz, sakın kâfir olma" demedikçe hiç kimseye bildiklerini öğretmiyorlardı. Fakat bunlar o iki melekten karı ile kocasının arasını açacak şeyler öğreniyorlardı. Ama onlar Allah'ın izni olmadıkça bu büyü ile hiç kimseye zarar veremezler.

Onlar kendilerine yararlı olacak olanı değil, zararlı olanı öğreniyorlardı. Oysa onlar büyüyü satın alanın Ahirette hiçbir nasibi olamayacağını biliyorlardı. Karşılığında benliklerini sattıkları şeyin ne kadar fena olduğunu keşke bilselerdi?

103- Eğer onlar iman edip Allah'ın yasaklarından sakınsalardı, Allah katında elde edecekleri sevap daha hayırlı idi. Keşke bunu bilselerdi.

Yahudiler, yüce Allah'ın ellerindeki Tevrat'ı onaylayıcı olarak indirmiş olduğu Kur'an'a arka dönerek şeytanlar tarafından Hz. Süleyman'ın hükümranlık gücü hakkında anlatılan hikâyelerin ve yine onlar tarafından Süleyman, hakkında düzülen halkı yanıltıcı söylentilerin peşine takılmışlardı. Bu şeytanların halk arasında yaymaya çalıştıkları söylentilerin özü şuydu: Hz. Süleyman bir büyücü idi. O iradesine boyun eğdirdiği hayvanları ve doğal güçleri, bildiği ve kullandığı büyü yolu ile emri altına almıştı.

Kur'an-ı Kerim Hz. Süleyman'ın (selâm üzerine olsun) bir büyücü olduğunu şu ifade ile reddediyor:

"Süleyman kâfir olmadı"

Bu ayet, Hz. Süleyman'a yakıştıramadığı fakat şeytanlarda varid gördüğü büyüyü ve onun kullanımını kâfirlik sayar gibidir:

"Fakat o şeytanlar kâfir oldular. Onlar insanlara büyücülüğü öğretiyorlardı."

Bu ayet, daha sonra büyücülüğün, yüce Allah -c.c- tarafından Babil kentinde yaşayan iki meleğe, yani Harut ile Marut'a indirilmiş olduğunu reddediyor:

"Babil'de yaşayan Harut ve Marut adındaki iki meleğe böyle birşey indirilmiş değildi."

Anlaşılan ortada bu iki melekle ilgili bir hikâye vardı. Yahudiler ya da şeytan bu iki meleğin büyücülüğü bildiklerini, onu halka öğrettiklerini iddia ediyor ve bu sanatla ilgili bilginin onlara Allah tarafından indirildiğini yayıyorlardı. İşte Kur'an-ı Kerim bu iftirayı, yani büyücülüğün bu iki meleğe indirildiği iftirasını da yalanlıyor.

Ayette daha sonra bu işin içyüzü anlatılıyor. Buna göre bu iki melek bizim bilgimizin dışında kalan bir hikmetin sonucu olarak insanlar için bir imtihan, bir deneme vesilesi olarak bulunuyorlar ve büyücülüğü öğrenmek amacı ile kendilerine başvuran herkesi peşinen uyarıyorlardı:

"Oysa bu iki melek 'Bizler bir imtihan vesilesiyiz, sakın kâfir olma' demedikçe hiç kimseye bildiklerini öğretmiyorlardı."

Bir kere daha görülüyor ki, Kur'an-ı Kerim büyücülüğü, bunun öğretilmesini ve kullanılmasını kâfirlik sebebi sayıyor ve bu hükmü Harut ve Marut adlı meleklerin ağzından dile getiriyor.

Fakat bu yoldaki uyarıya ve yol göstermeye rağmen bazı kimseler bu iki melekten büyücülük öğrenmekte ısrar ederler. O zaman böylelerinin bir kısmı, kendilerini bekleyen fitneye uğramaktan yakayı kurtaramıyor:

"Fakat onlar iki melekten karı ile kocasının arasını açacak şeyler öğreniyorlardı."

Burada Kur'an-ı Kerim'in hemen öne atılarak İslâm düşüncesinin temel ilkelerinden birini belirlediğini görürüz. Sözkonusu temel ilkeye göre şu gördüğümüz evrende yüce Allah'ın izin vermediği hiçbir gelişme meydana gelmez:

"Ama onlar Allah'ın izni olmadıkça bu büyü ile hiç kimseye zarar veremezler."

Demek ki, ancak yüce Allah'ın izni ile sebepler etkilerini meydana getirebilir, ürünlerini ortaya çıkarabilir ve sonuçlarını gerçekleştirebilirler. Bu ilke müminin vicdanında son derece belirgin hale gelmesi gereken genel bir İslâm düşüncesi kuralıdır. Bu kuralın ilk bakışta akla gelen ilk uygulama örnekleri şunlardır:

Eğer elini ateşe uzatırsan elin yanar. Fakat bu yanma eylemi ancak yüce Allah'ın izni ile gerçekleşir. Sebebine gelince, gerek ateşe yakma ve gerekse eline yanma yeteneği sunan Allah'tır. Buna göre yüce Allah yalnız kendi dileğine bağlı özel bir hikmetin sonucu olarak bu yakma ve yanma eylemlerine izin vermeyeceği zaman bunların bu özelliklerini gidermeye kadirdir; tıpkı Hz. İbrahim (selâm üzerine olsun) olayında olduğu gibi.

Karı ile kocanın arasını açan büyücülük işinde de durum aynıdır. Büyücülük sanatı sözkonusu etkisini, ancak yüce Allah'ın izni ile meydana getirebilir. Eğer Allah kendi dileğine bağlı özel bir hikmetin sonucu olarak bu işe izin vermek istemezse büyücülüğün sözkonusu etkisine engel olabilir.

Bizim etki ve sonuç olarak algıladığımız, bu nitelikleri ile bilgi alanımızda yer tutan diğer bütün olaylarda da aynı kural geçerlidir. Her faktör, etkileme yeteneğini yüce Allah'ın izni ile sağlamıştır ve sözkonusu etkiyi bu izne bağlı olarak gösterebilir. Yüce Allah -c.c- dilediğinde ona etkileme fırsatı verebileceği gibi isterse bu etkiyi durdurabilir de.

Kur'an-ı Kerim, daha sonra yahudilerin ya da şeytanların karı ile koca arasını bozmak için öğrendikleri bilgilerin niteliğini belirliyor. Bu bilgiler, onların kendileri hakkında iyi değil, kötü şeylerdir:

"Onlar kendilerine yararlı olacak olanı değil, zararlı olanı öğreniyorlardı."

Sözkonusu kötülüğün hiçbir yarar içermeyen katıksız bir zarar olması için kâfirlik sebebi olması yeterlidir. Okuyoruz:

"Oysa onlar büyücülüğü satınalanın Ahirette hiçbir nasibi olmayacağını bi-

liyorlardı."

Onlar büyücülüğü satınalan kimsenin Ahirette hiçbir nasibi olmayacağını biliyorlardı. İnsan bu büyücülüğü benimseyip satınalınca Ahiretteki bütün nasibini, bütün birikimini yitiriverir.

Eğer bu kimseler bu alış-verişin mahiyetini bilselerdi, benliklerini ne fena birşey karşılığında sattıklarını anlarlardı:

"Karşılığında benliklerini sattıkları şeyin ne kadar fena olduğunu keşke bilselerdi!

Eğer onlar iman edip Allah'ın yasaklarından sakınsalardı, Allah katında elde edecekleri sevap daha hayırlı idi. Keşke bunu bilselerdi."

Bu sözler, Babil'deki iki melekten büyücülük öğrenen ve şeytan tarafından Hz. Süleyman'ın hükümdarlık yeteneği hakkında uydurulan söylentilere kapılanlar için geçerlidir. Bu kimseler yüce Allah'ın kitabını arkalarına atarak bu tür batıl ve zararlı bilgilere kendilerini kaptırmış olan yahudilerdir.

SİHİR

Sözlerimizin burasında büyücülükten, karı ile kocasının arasını açan ve yahudileri peşinden sürükleyerek yüce Allah'ın kitabını arkalarına atmalarına yolaçan sanat hakkında bir kaç söz söylememiz gerekir.

Ötedenberi bazı kimselerin bilimsel olarak mahiyetleri henüz ortaya çıkarılamamış birtakım yeteneklere sahip oldukları, birtakım özellikler taşıdıkları hep müşahede edilegelmiştir. Sözkonusu yeteneklerin bazılarına birtakım adlar verilmiş, fakat ne mahiyetleri ve ne de metodları belirlenememiştir.

Meselâ şu "Telepati" dediğimiz zihinlerarası uzaktan etkilenme olayının özü nedir? Nasıl meydana gelir? Herhangi bir insan, normal olarak sesin ve bakışların ulaşamayacağı kadar uzak bir mesafede bulunan başka bir insanı nasıl çağırabilir ve aralarındaki uzaklıklar ve fizikî engeller ortadan kalkmadan karşı taraftan nasıl cevap alabilir?

Peki şu "hipnotizma" olayı nedir? Nasıl meydana geliyor? Nasıl oluyor da bir irade başka bir iradeye egemen oluyor, bir düşünce başka bir düşünce ile ilişki kuruyor, bu sırada taraflardan biri diğerine mesaj gönderiyor ve karşı taraf sanki bir kitabın sayfalarını okuyormuş gibi kendisine gönderilen mesaja cevap veriyor?

Pozitif bilimin günümüze kadar varlıklarını kabul ettiği bu esrarengiz güçler hakkında söyleyebildiği tek söz bunlara birtakım isimler takması olmuştur. Fakat bu güçlerin ne olduğu ve bu olayların nasıl meydana geldiği hususunda hiçbir şey söyleyememiştir.

Pozitif bilimin kuşku ile karşıladığı daha pekçok olay var. Bu kuşku ya sözkonusu olaylar hakkında yeterince gözlem verisi sağlayamadığı için onları kabul etmemesinden ya da bu olayları deney alanına sokacak uygun metodlar bula-

mamış olmasından ileri geliyor.

Meselâ şu geleceği haber veren rüyalar olayını düşünelim. Her türlü ruhî gücü inkâr etmeye kalkışan S.Freud bile bu tür rüyaları inkâr edememiştir. Nasıl oluyor da meçhul bir gelecek ile ilgili bir rüya görüyorum da bir süre sonra bu ileriye dönük rüyam aynen gerçekleşiyor. Ya şu gizli ve henüz adı bile konulamamış duygular olayına ne demeli? Nasıl oluyor da bir süre sonra belirli bir olayın olacağını ya da belirli bir şahsın az sonra geleceğini hissediyorum da beklediğim şey bir süre sonra şu ya da bu şekilde sahiden gerçekleşiyor.

Sırf pozitif bilim henüz bu tür güçleri deney alanına aktaracak uygun metodlar geliştiremedi diye insan denen varlıkta bulunan bu tür meçhul yetenekleri, güçleri bir kalemde reddetmek, aslında bilimsel kılıflı bir egoizmden, bir şımarıklıktan başka birşey değildir.

Bu demek değil ki, her türlü hurafeye teslim olalım ve karşımıza çıkan her çeşit masalın peşinden gidelim. Bu konuda tutulacak en sağlıklı ve en ihtiyatlı yol insan aklının bu tür bilinmezler hakkında esnek bir tutum benimsemesidir. Yani bu tür esrarengiz güçleri ne mutlak olarak reddetmeli ve ne de gözü kapalı bir şekilde kabul etmeliyiz. Böylece insan aklı elindeki metodlarla bu metodları geliştirerek şimdi kavrayamadığı bu tür güçleri kavramayı başarmalı ya da sözkonusu meselelerin, kapasitesini aştığını itiraf ederek yeteneklerinin sınırlarını tanımalı ve şu evrendeki bilinmez güçlerin ve olayların varlığını kesinlikle onaylayarak tutumunu ona göre ayarlamalıdır.

İşte büyücülük bu tür olaylardandır. Şeytanların insanlara öğrettiği belirtilen esrarengiz bilgilerde bu tür olaylardandır. Uzaklardaki başka insanlara mesaj ulaştırma ve gerek duygu ve düşünceleri gerekse cansız maddeler ile canlı organizmaları etkileme olayları da büyücülüğün değişik bir biçimi olabilir.

Gerçi Kur'an-ı Kerim'in; **"Attıkları ipler ve sopalar onların büyülerinin sonucu olarak kendisine yürüyorlarmış gibi göründü"**[35] ayetinde, Firavun'un büyücüleri tarafından yapıldığı anlatılan gösteriler hiçbir gerçek tarafı olmayan bir hayal oyunundan ibaretti. Fakat bunun öyle olması bu tür bir etkinin karı ile kocanın ya da iki samimi dostun arasının bozulmasına yolaçmasına engel değildir. Çünkü daha önce belirttiğimiz gibi her ne kadar metodlar, araçlar, etkiler, sebepler ve sonuçlar yüce Allah'ın izni olmaksızın meydana gelmez ise de tepkilerin etkilerden doğduğu da bir gerçektir.

Bu arada acaba Harut ile Marut adındaki bu iki melek kimlerdi ve hangi dönemde Babil kentinde yaşadılar? Bir defa bunların hikâyesi yahudiler tarafından biliniyordu. Çünkü bu olaya işaret eden yukardaki ayeti ne yalanladılar ve ne de ona itiraz ettiler. Kur'an-ı Kerim'de bu şekilde kısaca değinilerek geçilen daha başka olaylar da vardır. Sözkonusu olaylar muhatapları tarafından bilindiği için, bu olaylara kısaca değinmek, gözetilen amacı gerçekleştirmek için yeterli sayılmıştır. Bu tür olaylar hakkında ayrıntılı bilgi vermeyi gerektiren bir se-

(35) Taha Suresi, 66

bep yoktur. Çünkü amaç, olayın ayrıntıları değildir.

Ben de elinizdeki bu tefsir kitabında bu iki melek hakkında bize ulaşan çok sayıdaki rivayete dalmak istemiyorum. Çünkü bunlar içinde hiçbir araştırma ürünü ve güvenilir rivayet yoktur.

İnsanlık tarihi boyunca her dönemde insanoğlunun durumuna ve idrak düzeyine uygun birçok ibret verici ve imtihan vesilesi niteliği taşıyan olaylar yaşanmıştır. Buna göre insanın iki melek -ya da iki iyi insan- şekline bürünmüş bir imtihan vesilesiyle karşılaşması şaşılacak kadar olağanüstü bir durum değildir. Zira buna benzer daha nice ibret verici olaylar, harikuladelikler ve çeşitli imtihan türüyle karşılaşmıştır insanoğlu bugüne kadar. O insanoğlu ki simsiyah bir gecenin koyu karanlıkları arasında sürekli biçimde ilâhi meşalenin parıldayan ışınları peşinde emeklemekte, yürümekte ve koşmaktadır.

Uzun bir geçmişin gerisinde kaldıkları için bize göre belirsiz olan meselelerin peşine takılacağımıza bu ayetlerde yeralan açık hükümlü ve belirli anlamlı kavramlar üzerinde durmamız daha yerindedir. Burada, yahudilerin, yüce Allah'ın kesin doğruları içeren kitabını arkalarına atarak masalların peşine düşmekle sapıklığa düştüklerini, bunun yanında, büyücülüğün bir tür şeytan işi olması yüzünden insanın kınanmasına ve Ahiretteki tüm nasibini ve birikimini kaybetmesine yolaçan bir kâfirlik sebebi olduğunu bilmemiz bizim için yeterlidir.

KIBLENİN DEĞİŞTİRİLMESİ ve BUNA BAĞLI GELİŞMELER

Okuyacağımız ayetlerde yahudilerin İslam'a ve müslümanlara yönelik desiselerinin ve hilelerinin açıklanmasına devam ediliyor. Müslüman cemaat, onların oyunları ve entrikaları, müslümanlara dönük içlerinde gizledikleri kin ve kötü duygular, onlar için hazırladıkları tuzaklar ve yıkımlar konusunda uyarılıyor. Yine müslüman cemaate, gerek söz ve gerekse davranış bakımından Ehli Kitab'ın bu kâfirlerine benzememeleri telkin ediliyor. Bu ayetlerle Allah (c.c) yahudilerin İslâm birliği aleyhinde hazırladıkları fitne, oyun, desise, komplo, maksatlı söz ve davranışların ardından saklı olarak gerçek sebep ve niyetler müslümanlara açıklanıyor.

Bilindiği gibi İslâm'ın ortaya çıktığı ortamın şartları uyarınca, müslüman cemaati kuşatan şartlar ve gelişmelere bağlı olarak bu dinin bazı emir ve yükümlülükleri değişikliğe uğruyor, yürürlükten kalkıyordu. Anlaşılan yahudiler bu durumu bahane ederek sözkonusu emir ve yükümlülüklerin kaynağı hakkında kuşku uyandırmaya çalışıyor ve müslümanlara, "Eğer bu emir ve yükümlülükler Allah'tan gelselerdi, yürürlükten kaldırılmazlar, daha önceki emri bozan ya da değiştiren yeni bir emir verilmezdi" diyorlardı.

Özellikle Hicretten onaltı ay sonra gerçekleşen kıblenin Beytül Mukaddes'ten Kâbe'ye döndürülmesi olayı sırasında bu kampanya iyice şiddetlendi.

Bilindiği gibi Peygamber efendimiz (salât ve selâm üzerine olsun) Hicretten sonra yahudilerin kıblesi olan Beytülmukaddes'e dönerek namaz kılmaya başla-

mıştı. Yahudiler bu olayı gerekçe göstererek dinlerinin gerçek din, ve kıblelerinin gerçek kıble olduğu propagandasına hız verdiler. Bu yüzden Peygamberimiz kıblenin Beytülmukaddes'ten Kâbe'ye döndürülmesini arzu ediyor, fakat bu arzusunu açığa vurmuyordu. Bu surenin ilerde okuyacağımız ayetlerinde görüleceği üzere Peygamberimizin vicdanını sürekli biçimde etkileyen bu dileği nihayet yüce Allah tarafından kabul edilerek kıblenin yönü Kâbe'ye, yani O'nun arzuladığı yöne doğru döndürüldü.

Bu değişiklik yahudilerin önemli bir silâhının etkisiz hale gelmesi sonucunu doğurduğu için, bu önemli gerekçeyi kaybetmek çok ağırlarına gitmişti. Bu yüzden, müslümanlara yönelik aldatıcı bir propagandaya girişerek Peygamberimizin buyruklarının kaynağı ve kendisine vahiy geldiğinin doğruluğu hususunda şüphe uyandırmaya yönelmişlerdi.

Başka bir deyimle yahudiler, oklarını müslümanların vicdanlarındaki imanın temeline yönelterek onlara şöyle diyorlardı; "Eğer Beytülmukaddes'e yönelmek yanlış ve geçersiz idiyse, o takdirde bunca zaman kıldığınız namazlar ve yaptığınız ibadetler boşa gitti. Eğer oraya yönelmek doğru ve yerinde idiyse o zaman başka bir yöne dönmenin gerekçesi nedir?." Yani yahudiler, oklarını müslümanların vicdanlarında bulunan yüce Allah'tan sevap alacakları hakkındaki güven duygusunun temeline, hatta her şeyden önce Peygamberimizin rehberlik yeteneğine beslenen güven duygusunun temeline yöneltmiş oluyorlardı.

Anlaşılan bu iğrenç ve yanıltıcı kampanya bazı müslümanların vicdanlarında etkisini göstermişti. Nitekim bu müslümanlar bu konuda Peygamberimize endişe ve tereddüt kokan sorular yöneltmeye ve ondan kanıtlar ve gerekçeler istemeye başladılar. Bu durum gerek inancın kaynağına ve gerekse Peygamberimizin liderliğine dair beslenegelen sarsılmaz güven duygusu ile bağdaşmıyordu.

Bunun üzerine az sonra okuyacağımız konuyla ilgili ayet inerek daha önce yürürlükte olan bazı hükümlerin kaldırılıp yeni hükümler konmasının gerekçelerini açıklayarak bu konudaki şüpheleri ortadan kaldırdı. Buna göre, bazı ayetlerin ve emirlerin iptali herşeyin en iyisini seçen ve müslümanlar için neyin yararlı neyin zararlı olduğunu bilen yüce Allah'ın bir hikmeti sonucudur. Bu ayetin inmesiyle yapılan değişikliklerin amacı müslümanlara açıklanıyor aynı zamanda da yahudilerin asıl hedefleri konusunda dikkatli olmaya çağrılıyorlardı. Yahudilerin amacı ise müslümanları iman ettikten sonra tekrar kafirliğe döndürmekti. Bu çirkin amacın kaynağı ise, yüce Allah'ın müslümanları yahudilere tercih etmesi, son hakk kitabı kendilerine indirerek rahmet ve faziletini onlara tahsis etmesi ve onları bu yüce göreve atamış olması karşısında duyulan kıskançlıktan başka bir şey değildi. Bu ayetlerde aynı zamanda yahudilerin sözkonusu yanıltmacalarının ardında gizli duran kötü niyet açıklanıyor ve Cennet'in sırf onların hakkı olduğu biçimindeki kuru iddiaları çürütülüyor; bu arada iki Ehli Kitap kesiminin birbirlerine yönelttikleri karşılıklı suçlamalar hatırlatılıyor. Bu suçlamalardan birine göre yahudiler, hıristiyanların hiçbir gerçeğe dayanmadıklarını ileri sürerlerken; hıristiyanlar da yahudilerin hiçbir gerçeğe dayanmadıklarını söy-

lüyorlar, ayrıca putperest müşrikler de her ikisinin de gerçekten uzak olduklarını vurguluyorlardı!

Bu ayetlerin devamında yahudilerin kıble olayı arkasına sakladıkları gerçek niyetleri açığa vuruluyor. Bu niyetin yüce Allah'ın evi ve yeryüzündeki ilk mescidi olan Kâbe'ye yönelmeyi engellemek olduğu belirtiliyor ve bu davranışın, yüce Allah'ın mescidlerinde O'nun adının anılmasına engel olmaya ve sözkonusu mescidleri yıkmaya çalışmak anlamına geldiği ifade ediliyor.

Bu tür telkinleri sıralayarak devam eden bu ayetler sonunda müslümanları, yahudilerin ve hıristiyanların, başka bir deyimle Kitap Ehli'nin gerçek ve ortak maksatları ile yüzyüze getiriyor. Bu maksat, müslümanları kendi dinlerinden ayırarak Ehli Kitab'ın dinlerine çevirmektir. Bundan dolayı Peygamberimiz onların dinlerine girmedikçe ne yahudiler ve ne de hıristiyanlar onu hiçbir zaman sevmeyecekler, kendisinden hoşnut olmayacaklardır. Aksi halde sözü edilen savaşlar, tuzaklar ve hileler sonuna kadar devam edecektir! İşte müslümanlara dönük saçma iddiaların ve yanıltıcı propagandaların ardına saklanan ve sözde inandırıcı delillerin gerisinde gizlenen kıyasıya mücadelenin içyüzü budur!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا
وَاسْمَعُوا ۗ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ مَا يَوَدُّ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ
أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ
بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝
مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا ۗ أَلَمْ تَعْلَمْ
أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ
وَلَا نَصِيرٍ ۝ أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ
كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ ۗ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ۝ وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ

لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّنۢ بَعْدِ إِيمَٰنِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِندِ
أَنفُسِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَٱعْفُوا۟ وَٱصْفَحُوا۟
حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾
وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم
مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾

104- Ey müminler, sakın Peygambere; "Bizi de dinle" demeyin; "Bize bak" deyin ve onu dinleyin. Kâfirleri acı bir azap beklemektedir.
105- Ne Kitap Ehlinin kâfirleri ve ne de puta tapanlar Rabbinizden size herhangi bir iyilik inmesini istemezler. Oysa Allah rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah büyük lütuf sahibidir.
106- Biz herhangi bir ayetin daha hayırlısını veya benzerini geti. meaikçe onu ne yürürlükten kaldırır ve ne de unuttururuz. Allah'ın herşeye kadir olduğunu bilmiyor musun?
107- Göklerin ve yeryüzünün egemenliğinin Allah'a ait olduğunu bilmiyor musun? Allah'tan başka hiçbir dostunuz ve destekçiniz yoktur.
108- Yoksa vaktiyle Musa'yı sorguya tuttukları gibi siz de peygamberinizi sorguya tutmak mı istiyorsunuz? Müminliği kâfirlik ile değiştirenler hiç kuşkusuz doğru yoldan sapmış olurlar.
109- Kitap Ehlinin çoğu gerçeğin ne olduğunu kesinlikle öğrendikten sonra sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü sizi iman ettikten sonra tekrar kâfirliğe döndürmek isterler. Allah'ın emri gelinceye kadar onlara aldırış etmeyin, yaptıklarını hoş görün. Hiç kuşkusuz Allah herşeye kadirdir.
110- Namazı kılın, zekâtı verin, kendi hesabınıza önceden gönderdiğiniz her iyiliği Allah katında bulursunuz. Hiç şüphesiz Allah yaptıklarınızı görür.

Bu ayetler "iman edenlere" hitap ederek başlıyor. Müslümanlara, kendilerini başkalarından ayırdeden, Rabbleri ve peygamberleri ile ilişki kurmalarını sağlayan, vicdanlarında kabul etme ve benimseme duygusunu harekete geçiren vasıfları ile seslenıyor.

Bu vasıflarına bağlı olarak onlara Peygamberimize "gözetmek ve ilgilenmek" kökünden gelen "raina (Bizi de dinle, bizi de gözet)" sözü ile hitap etmemelerini söylüyor, bunun yerine O'na bu sözün Arap dilindeki eş anlamlısı olan "unzurna (Bize bak)" sözü ile seslenmelerini tavsiye ediyor. Ayrıca onlara "itaat etme" anlamına gelmek üzere "söz dinlemeyi" emrediyor ve kendilerini kâfirlerin akibeti olan acı azaba çarpılmayı haketmekten kaçınmaya çağırıyor. Tekrar okuyoruz:

"Ey müminler, sakın Peygambere 'Bizi de dinle' demeyin. 'Bize bak' deyin ve onu dinleyin. Kâfirleri acı bir azap beklemektedir."

"Raina" sözcüğünü kullanmanın yasaklanma sebebi hakkındaki rivayetler bize şu bilgiyi veriyor: Yahudilerin ayaktakımı bu sözle Peygamberimize (salât ve selâm üzerine olsun) hitap ederken bu sözü ağızlarını yayarak, avurtlarını şişirerek telâffuz ederek onun kasden "Ravene" köklü başka bir kelime ile aynı anlama gelmesini sağlıyorlardı. Bunu şunun için yapıyorlardı. Peygamberimize açıktan açığa sövmekten korktukları için bu çirkin maksatlarını gerçekleştirmek üzere ancak aptal çocukların başvurabilecekleri böylesine kaypak bir yolu tercih ediyorlardı.

İşte bundan dolayı yahudiler tarafından bir hakaret paravanı olarak kullanılan bu sözü kullanmak müminlere yasaklanıyor, bunun yerine ayaktakımı yahudilerin başka anlama çekemeyecekleri, telâffuz değişimine uğratamayacakları aynı anlama gelen başka bir kelimeyi kullanmaları emrediliyor ve böylece yahudilerin sözkonusu aptal çocuklara özgü amacı boşa çıkarılıyordu.

Yahudilerin böyle bir yola başvurmaları onların Peygamberimize karşı ne derece kin ve kıskançlık beslediklerini gösterdiği kadar, onların edepsizliklerini, adi yollara başvurmaktaki pervasızlıklarını ve davranış plânındaki yozlaşmışlıklarını da belgelemektedir. Bu konuda konulan yasak da, yüce Allah'ın gerek Peygamberini ve gerekse müslüman cemaati, hilekâr düşmanlarından kaynaklanan her türlü desise ve kötü maksat karşısında koruduğunu, başka bir deyimle "dostlarını" düşmanlarına karşı titizlikle savunduğunu kanıtlamaktadır.

Bu ayetlerin devamında yahudilerin müslümanlara karşı besledikleri kötü niyetli ve düşmanca duygular, kalplerinden taşan kıskançlık ve çekememezlik kompleksleri açığa çıkarılıyor. Bu kıskançlığın sebebi, yüce Allah'ın bağışını müslümanlara tahsis etmiş olmasıdır. Böylece müslümanların düşmanlarından sakınmaları, düşmanlarının kıskançlıklarına sebep olan imanlarına dört elle sarılmaları, yüce Allah'ın kendilerine tahsis ettiği bağışa karşı şükür borçlarını ödeyerek, bu bağışı korumaları telkin ediliyor:

"Ne kitap ehlinin kâfirleri ve ne de puta tapanlar Rabbinizden size herhangi bir iyilik inmesini istemezler. Oysa Allah rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah büyük lütuf sahibidir."

Kur'an-ı Kerim, burada Ehl-i Kitap ile putperestleri (müşrikleri) kâfirlik açısından bir sayıyor. Bu grupların her ikisi de son peygambere gelen ilâhi mesajı inkâr ediyor. Bu bakımdan her ikisinin tutumu da aynıdır. Ayrıca bu grupların her ikisi de müminlere karşı kin ve çekememezlik duyguları beslemekte, onların iyiliğini istememektedirler. Bunların müminlerde en çok kıskandıkları şey, bu dinin kendisidir. Yani yüce Allah'ın onları bu iyilik için seçmiş olması, onlara Kur'an-ı Kerim'i indirmiş olması, bu nimeti onlara bağışlamış olması, evrenin en büyük emaneti olan "inanç emaneti"ni onların omuzlarına yüklemiş olmasıdır.

Yüce Allah'ın bağışını dilediği kuluna indirmesi karşısında yahudilerin kapılmış oldukları kin ve kıskançlık konusuna yukarda değinmiştik. Bu kindarlığı o kadar ileri boyutlara vardırdılar ki, Peygamberimize vahiy getirdiği gerekçesi ile Cebrail'e (selâm üzerine olsun) düşmanlıklarını bile ilân ettiler. Oysa:

"Allah rahmetini dilediğine tahsis eder."

Yüce Allah peygamberlik görevini kime vereceğini herkesten iyi bilir. Bu durumda bu görevi Peygamberimiz ile O'na inananlara yüklediğine göre onlar bu misyona ehildirler demektir. Ayrıca:

"Allah büyük lütuf sahibidir."

Peygamberlikten ve ilâhi mesajı temsil etme görevinden daha büyük bir nimet yoktur. İmandan ve insanları iman etmeye çağırmaktan daha büyük bir nimet yoktur. Bu ifade, yüce Allah'ın bu bağışının büyüklüğü, bu lütfun sınırsızlığı konusunda müminlerin kalplerinde şuur uyandırıcı niteliktedir. Kâfirlerin, müminlere karşı duydukları kindarlık ile ilgili az önceki açıklama da müminlere son derece uyanık ve inançlarına bağlı olma bilincini aşılar. Müminlerin inancını zayıflatmak amacı ile yahudiler tarafından gerek tarihte ve gerekse günümüzde yürütülen yoğun yanıltma ve kuşkulandırma kampanyasına karşı koymak, bu saldırı okları karşısında ayakta kalmayı başarabilmek için yukarıda değindiğimiz her iki tür bilinç de kaçınılmaz derecede gereklidir. Yahudilerin, müslümanlarda görmekten en çok kıskanacakları "büyük iyilik" işte bu direnme yeteneğidir!

Daha önce belirttiğimiz gibi yahudilerin bu yıkıcı propaganda kampanyası, bazı emir ve yükümlülükler ile ilgiliydi ve özellikle kıble yönünün Kâbe'ye döndürülmesi olayı sırasında doruk noktasına varmıştı. Çünkü kıble değişimi olayı onların büyük yanıltma gerekçelerini etkisiz hale getirmişti.

"Biz herhangi bir ayetin daha hayırlısını veya benzerini getirmedikçe onu ne yürürlükten kaldırır ve ne de unuttururuz."

KUR'AN'DAKİ BAZI EMİRLERİN NESHEDİLMESİ

Yahudilerin, İslâm inancının özü hakkında zihinlerde şüphe uyandırmak amacıyla bahane olarak kullandıkları vesile ister -bu ve daha sonraki ayetlerin gösterdiği gibi- kıble yönünün değiştirilmesi olayı olsun, ister müslüman cemaatin gelişim sürecine ve sosyal şartlarının değişimine bağlı olarak bazı emirlerin, hükümlerin ve yükümlülüklerin değiştirilmesi olsun, isterse Kur'an-ı Kerim'in Tevrat'ı bir bütün olarak onaylamış olmasına rağmen bu kitapta yeralan bazı hükümleri değiştirmiş olması ile ilgili olsun; yahudilerin zihinlerde kuşku uyandırma kampanyasının bahanesi ister o, ister şu veya isterse bu olsun önemli değil. Kur'an-ı Kerim burada gerek yürürlükten kaldırma (nesh) ve değiştirme olayı ile ve gerekse yahudilerin bu inanç sistemine karşı çeşitli usullerle savaşmak amacı güden plânları ve gelenekleri uyarınca zihinlerde uyandırmış oldukları şüpheler ile ilgili olarak kesin bir açıklama yapıyor.

Buna göre, vahyin iniş süreci boyunca şartların gereği olarak yapılan kısmî

değiştirmeler insanlığın yararınadır; sosyal hayatın gelişiminin gerektirdiği faydayı daha büyük oranda gerçekleştirme amacına dönüktür; bu gerekliliği takdir edecek olan, insanların yaratıcısı, peygamberlerin göndericisi ve ayetlerin indiricisi olan yüce Allah'tır.Eğer O, herhangi bir ayeti yürürlükten kaldırarak unutulmuşluğun karanlık kucağına atarsa -Bu ayet ister her hangi bir hüküm içeren okunabilir bir ayet olsun, isterse peygamberler tarafından ortaya konan somut mucizeler gibi belirli bir münasebetle ortaya çıkıp geçen olağandışı bir gelişme anlamındaki ayetlerden biri olsun- ondan daha yararlısını ya da onun benzerini indirir. Hiçbir şey O'nun gücü dışında değildir. O her şeyin maliki, göklerde ve yerde bulunan her şeyin sahibidir. Bundan dolayı yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor:

"Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmiyor musun?"

"Göklerin ve yeryüzünün egemenliğinin Allah'a ait olduğunu, Allah'tan başka hiçbir dostunuzun ve destekçinizin olmadığını bilmiyor musun?"

Buradaki müminlere yönelik hitap,uyarıcı ve hatırlatıcı niteliktedir. Çünkü onlara yegane dostlarının ve destekçilerinin yüce Allah olduğunu, O'ndan başka hiçbir dostlarının ve destekçilerinin bulunmadığını hatırlatıyor. Belki de bu uyarının ve hatırlatmanın sebebi, bazı müminlerin yanıltıcı yahudi propagandasına aldanmaları, onların aldatıcı gerekçeleri ile kafalarının karışması ve bunun sonucu olarak Peygamber efendimize güven duygusu ve kesin inançla bağdaşmayan sorular sormaya kalkışmalarıdır. Bir sonraki ayette dile gelen açık uyarı ve azarlama bunu gösterir:

"Yoksa vaktiyle nasıl Musa'yı sorguya tuttular ise siz de Peygamberinizi sorguya tutmak mı istiyorsunuz? Müminliği kâfirlik ile değiştirenler hiç kuşkusuz doğru yoldan sapmış olurlar."

Bu ayet, bazı müslümanları işi yokuşa sürme, peygamberlerinden açık deliller ve mucizeler isteme ve onu zora koşma bakımından Hz. Musa'nın (selâm üzerine olsun) kavmine benzemelerini, özenmelerini kınayıcı niteliktedir. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli yerlerinde anlatıldığı gibi Hz. Musa ne zaman yeni bir emir verse, ne zaman yeni bir yükümlülük bildirse yahudiler buna karşı işi yokuşa sürmüşlerdir.

Öteyandan bu ayet, müminleri bu yolun akıbeti konusunda da uyarıcı niteliktedir. Bu akıbet, sapıklık ve müminliği kâfirlikle değiştirmektir. Yine bu akıbet, yahudilerin sürüklendikleri sonuç olduğu gibi müslümanları da sürüklemeyi temenni ettikleri sonuçtur:

"Kitap Ehlinin çoğu, gerçeğin ne olduğunu kesinlikle öğrendikten sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan dolayı sizi iman ettikten sonra tekrar kâfirliğe döndürmek isterler."

Bu, iğrenç kindarlığın vicdanlarda körüklediği bir eğilimdir. Yani başkalarının elde ettikleri iyiliği onların elinden alma arzusu. Niçin? Bu durum sözko-

nusu şirret vicdanların gerçeği bilmemelerinden ötürü değil, tam tersine bilmelerinden ötürüdür! Tekrar okuyoruz:

"Gerçeğin ne olduğunu kesinlikle öğrendikten sonra sırf içlerindeki kıskançlıktan dolayı..."

Kıskançlık, İslâm'a ve müslümanlara karşı yahudilerin ruhlarından taşan ve bugün de devam eden kara ve iğrenç bir duygudur. Onların bütün desiseleri, bütün komploları bu dünyadan kaynaklanmıştır ve bugün de yaptıkları tüm düşmanlıklar bu duygunun bir sonucudur. Kur'an-ı Kerim onların bu iğrenç duygusunu iyi tanısınlar ve korunsunlar diye müslümanların gözleri önüne seriyor. Ve şunu da bilsin ki müslümanlar, daha önce cenderesinde kıvranıp durdukları küfür sisteminden Allah'ın nimeti sayesinde kurtulup kavuştukları İslâm'dan uzaklaştırıp yine o eski hayata döndürmek isteyen tüm çabalar da yahudinin ürünüdür, onun parmağı vardır bu işlerde. O iman ki, yüce Allah onun sayesinde müslümanları en yüksek payeye, onların kıskançlıklarını körükleyen en yüce nimete tek başına lâyık görmüştür.

Burada, yani bu gerçeğin açıkça ortaya çıktığı yahudilerin kötü niyetlerinin ve iğrenç kıskançlıklarının gözler önüne serildiği noktada Kur'an-ı Kerim, müslümanları onurlu davranmaya, kine kinle ve şirretliğe şirretlikle karşılık vermekten kaçınmaya, yüce Allah'ın dilediği zaman gerçekleşecek olan hükmü kendini gösterinceye kadar müsamahakâr davranmaya ve onların yaptıklarına şimdilik cevap vermemeye çağırıyor.

"Allah'ın emri gelinceye kadar onlara (yahudilere) aldırış etmeyin, yaptıklarını hoş görün. Hiç kuşkusuz Allah herşeye kadirdir."

Yani; "Siz Allah'ın sizin için seçmiş olduğu yolda ilerlemeye devam edin, Rabbinize ibadet edin ve O'nun katında iyi amel biriktirin." Okumaya devam ediyoruz:

"Namazı kılın, zekâtı verin, kendi hesabınıza önceden gönderdiğiniz her iyiliği Allah katında bulursunuz. Hiç şüphesiz Allah yaptıklarınızı görmektedir."

Böylece Kur'an-ı Kerim, bu ayeti ile müslüman cemaatin bilincini uyandırıyor, onun dikkatini tehlikenin kaynağı ve hilenin tuzak yeri üzerinde yoğunlaştırıyor, müslümanların duygularını kötü niyetlere, kahpece tuzaklara ve iğrenç kıskançlığa karşı koymaya hazırlıyor. Sonra onları, bu hazırlanmış ve yüklü enerji birikimini kaybetmeden yüce Allah'ın katına yöneltiyor, O'nun emrini beklemelerini ve davranışlarını O'nun iznine bağlamalarını buyuruyor. Sözkonusu ilâhî emir gelinceye kadar da onları hoşgörülü ve aldırışsız olmaya çağırıyor. Böylece kalpleri kinin ve nefretin kokuşmuşluğundan uzak biçimde mutlak emir ve irade sahibinin emrini temiz bir yürekle beklemelerini öneriyor.

CENNET HAKKINDA DAYANIKSIZ İDDİALAR

Daha sonra bu ayetler genel olarak Kitap Ehlinin, başka bir deyimle yahu-

diler ile hıristiyanların iddialarını, "sırf kendilerinin doğru yolda oldukları ve Cennet'in sırf kendilerine ait olduğu, oraya başka hiç kimsenin giremeyeceği" şeklindeki sözlerini çürütmeye devam ediyor. Gerçi bu iddiaları, sözkonusu gruplardan herbiri karşı tarafın en ufak bir gerçek kırıntısından bile yoksun olduğunu söyleyerek kendi sözleriyle cevaplandırmış oluyor zaten. Okuyacağımız ayetler bu klâsik iddiaları dile getirirken, bu konudaki gerçeği de belirliyor, amel (davranış) ve ceza (karşılık) konusunda son ve kesin sözü de söylüyor:

وَقَالُوا لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ ۗ
تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ ۗ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ
أَجْرُهُ عِندَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾
وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَىٰ
لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ ۗ كَذَٰلِكَ قَالَ
الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ۚ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾

III- Onlar "Yahudilerden ve hıristiyanlardan başka hiç kimse Cennet'e giremeyecek" dediler. Bu onların hüsnükuruntusudur. De ki; "Eğer dediğiniz gibi ise delilinizi getirin."
II2- Hayır, öyle değil. Kim kendini Allah'a adar ve bunun yanında iyi ameller de işlerse Allah katında mutlaka mükâfatını alır. Böyleleri için korku sözkonusu değildir, onlar hiç üzülmeyeceklerdir.
II3- Yahudiler: "Hıristiyanlar hiçbir gerçeğe dayanmıyor" dediler. Hıristiyanlar da; "Yahudiler hiçbir gerçeğe dayanmıyor" dediler. Oysa hepsi de kitabı okuyorlar. Gerçeği bilmeyenler de onların dediğini söylemişlerdi. Kıyamet günü Allah, anlaşmazlığa düştükleri konularda aralarında hüküm verir.

Medine'de müslümanların karşısına dikilenler kitap ehli yahudilerdi. Orada yahudilerin yaptığı gibi müslümanların karşısına çıkacak hıristiyan bir kitle yoktu. Buna karşın yukarıdaki ayetin ifadesi genele yöneliktir. Ayet hem yahudileri ve hem de hıristiyanları birinin diğeri hakkındaki sözleriyle cevaplandırıyor. Daha sonra da müşriklerin bu iki zümre hakkındaki görüşünü dile getiriyor. Tekrar okuyalım:

"Onlar 'Yahudi ve hıristiyanlardan başka hiç kimse Cennet'e giremeyecek'

dediler."

Bu ifade onların sözlerini birleştirerek dile getiriyor. Yoksa aslında yahudiler; "Yahudilerden başkası Cennet'e giremeyecek" derken hıristiyanlar da; "Hıristiyanlardan başkası Cennet'e giremeyecek" diyorlar.

Bu sözlerin her ikisi de hiç bir delile dayanmayan basmakalıp ve klâsik bir iddiadan ibaret olduğu için yüce Allah Peygamberimize onlara meydan okumayı ve kendilerinden delil istemeyi telkin ediyor:

"De ki; 'Eğer dediğiniz gibi ise delilinizi getirin."

Burada hiçbir millete, hiçbir zümreye ve hiçbir ferde imtiyaz tanımaksızın amele (davranışa) ceza (karşılık) biçme konusu ile ilgili İslâm düşünce sisteminin kuralı belirleniyor. Bu kurala göre, önemli olan İslâm ve ihsan (iyi amel)dir, yoksa isim ve ünvan değil. Okuyalım:

"Hayır, öyle değil. Kim kendini Allah'a adar ve bunun yanında iyi ameller de işlerse Allah katında mutlaka mükâfatını alır. Böyleleri için korku sözkonusu değildir, onlar hiç üzülmeyeceklerdir."

Kur'an-ı Kerim, daha önce yahudilerin "Belirli günler dışında bize Cehennem ateşi dokunmayacak" şeklindeki iddialarına şu cevabı verirken bu kuralı ceza ile ilgili olarak belirlemişti:

"Hayır, öyle değil, Kim günah işler de günahı tarafından kuşatılırsa böyleleri Cehennemliktirler, onlar orada ebedi olarak kalacaklardır."

Bu iki açıklama iki karşıt tarafı, yani ceza ve mükâfat taraflarını içeren bir tek kuraldır, "Kim günah işler de günahı tarafından kuşatılırsa...". Bu durumdaki kimse benliğini kuşatmış olan sözkonusu günahın tutsağıdır; her şeyden, her türlü bilinçten, işlediği günahın doğrultusu dışındaki her türlü yöneliş ve bakış açısından arınmış, uzak düşmüştür.

Buna karşılık **"Kim kendini Allah'a adar ve bunun yanında iyi ameller de işlerse..."** Yani "Kim benliğini Allah'a adar, tüm duygularını Allah'a yöneltir, başkasının günaha sarılmasının karşıtı olarak yüce Allah'a sımsıkı bağlanırsa." **"Kim kendini Allah'a adarsa (benliğini Allah'a teslim ederse)"** Burada İslâmın ilk karakteristik özelliği meydana çıkıyor. "Benliğin Allah'a adanması". Burada kullanılan "İslâm" deyimi "boyun eğme" ve "teslim olma" anlamlarına gelir. Manevi plânda "boyun eğme" ve amel (uygulama) plânında "teslim olma." Bununla birlikte bu "teslim oluşun" mutlaka görünür bir belirtisi, elle tutulur bir kanıtı olmalıdır. Bu da yukardaki ayetin **"...ve bunun yanında iyi ameller işlerse..."** cümleciğinde ifade ediliyor.

Buna göre, İslâm'ın karakteristik özelliği bilinç ile davranış, inanç ile amel, kalpdeki imanla pratiğe yansıyan iyi hareket arasındaki birliktir. Bu sayede inanç sistemi, kapsamlı ve yaygın bir yaşama tarzına dönüşür. Böylelikle insan kişiliği bütün faaliyet ve yönelişleri ile tutarlı bir bütünlüğe kavuşur. Yine bu sayede müslüman, şu ilâhî bağışların tümünü elde etmeye lâyık olur:

"Böyleleri Allah katında mutlaka mükâfatlarını alırlar. Bunlar için korku sözkonusu değildir, onlar hiç üzülmeyeceklerdir."

Onlara Rabbleri katında kayba uğraması sözkonusu olmayan, kesin bir mükâfat, korkuya yer tanımayan tam bir güvenlik ve üzüntünün gölgeleyemeyeceği coşkun bir sevinç vardır. Bu bütün insanları eşit tutan genel bir kuraldır. Bu kurala göre yüce Allah katında iltimas ve tarafgirlik sözkonusu değildir.

Yahudiler ve hıristiyanlar sözkonusu basmakalıp ve klâsik iddiayı ileri sürerlerken, bir yandan bu zümrelerin her biri diğerinin hiçbir gerçeğe dayanmadığını söylüyor, öteyandan da müşrikler her iki gruba da aynı sözle karşılık veriyorlardı. Tekrar okuyalım:

"Yahudiler; 'Hıristiyanlar hiç bir gerçeğe dayanmıyor" dediler. Hıristiyanlar da; "Yahudiler hiç bir gerçeğe dayanmıyor' dediler. Oysa her ikisi de kitabı okuyorlar! Gerçeği bilmeyenler de onların dediğini söylemişlerdi. Kıyamet günü Allah, anlaşmazlığa düştükleri konularda aralarında hüküm verir."

Bu ayette sözü edilen "gerçeği bilmeyenler" mukaddes kitapları olmayan cahil, okuma-yazmasız Araplardı. Bunlar, yahudiler ile hıristiyanların aralarındaki ayrılığı, karşılıklı suçlamalarını, müşriklik ve yüce Allah'a evlât yakıştırma açısından eski Arap masallarından ve hurafelerinden daha seviyesiz masallara ve hurafelere körükörüne bağlılıklarını gördükleri için yahudilikten de hıristiyanlıktan da uzak duruyor ve "Bunlar hiçbir gerçeğe dayanmayan, boş şeylerdir" diyorlardı.

Kur'an-ı Kerim, yahudiler ile hıristiyanların "Cennet'in sırf kendilerine ait olduğu" şeklindeki iddialarını çürüttükten sonra, bu grupların birbirleri aleyhindeki sözlerini her ikisinin de siciline geçiriyor ve arkasından aralarındaki anlaşmazlığın çözümünü yüce Allah'a havale ediyor:

"Kıyamet günü Allah, anlaşmazlığa düştükleri konularda aralarında hüküm verir."

Adil hüküm O'nundur ve bütün meseleler O'nun huzuruna gelir. Yapılacak şey hiçbir mantık kuralına bağlı olmayan ve hiçbir delile dayanmayan bu kavmin- "tek başına 'Cennetlik olduğu' ve yine "yalnız başına doğru yolda olduğu" şeklindeki basmakalıp iddialarını çürüttükten sonra tek çıkar yol onları yüce Allah'ın -c.c- hükmüne havale etmektir.

İSLAM'IN MESCİD ANLAYIŞI

Okuduğumuz ayetlerin devamında Peygamberimizin emir ve tebliğlerinin - bunların içinde özellikle kıble yönünün değiştirilmesi ile ilgili olanının- doğruluğu hakkında müslümanların zihinlerini bulandırmayı amaçlayan yahudi kampanyalarının kınanmasına dönülüyor ve bu tutum yüce Allah'ın mescidlerinde O'nun adının anılmasını engelleme ve bu mescidleri yıkma girişimi sayılıyor:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ
أَن يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا ۚ أُولَٰئِكَ مَا كَانَ
لَهُمْ أَن يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ ۚ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ
وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ
فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

114- Allah'ın mescidlerinde O'nun adının anılmasını engelleyen ve oraları yıkmaya çalışanlardan daha zalim kim olabilir? Oysa oralara ancak korkulu bir saygı içinde girmeleri yakışık alır. Bunları, dünyada rezil olmak, Ahirette de büyük bir azap beklemektedir.
115- Doğu da Batı da Allah'ındır. Ne tarafa dönerseniz, Allah'ın yönü o tarafa doğrudur. Şüphesiz Allah'ın kudreti herşeyi kapsar ve o herşeyi bilir.

Akla en yakın ihtimal; yukardaki iki ayetin, kıble değiştirilmesi ve yahudilerin, müslümanları yeryüzüne inşa edilen ilk Allah evi ve ilk kıble olan Kâbe'ye yönelmekten alıkoymaya çalışmaları dolayısıyla inmiş olabileceğidir. Ancak bu ayetlerin nüzul (iniş) sebebi hakkında bu söylediğimizin dışında daha pekçok değişik görüş de vardır.

Bu yorumların hangisi doğru olursa olsun ayetteki ifadenin mutlak oluşu, onun mescidlerde Allah'ın adının anılmasına engel olmak ve oraları yıkmaya çalışmakla ilgili genel bir hüküm olduğunu düşündürür. Bu çirkin davranışa karşılık olarak belirlenen ve bu davranışa uygun tek ceza olduğu belirtilen aşağıdaki hüküm de genel karakterlidir.

"Oysa oralara ancak korkulu bir saygı içinde girmeleri yakışık alır."

Yani barınma dileği ile, gerekli saygı ifadesini takınarak ve eman diyerek yüce Allah'ın evi olan mescidlere sığınmadıkça kovulmayı, kovalanmayı ve güvenden yoksun bırakılmayı hakkederler. (Tıpkı Mekke'nin fethinden sonra olduğu gibi. Bilindiği gibi Mekke'nin müslümanlar tarafından fethedildiği gün Peygamberimizin sözcüsü "Kim Mescid-i Haram'a (Kâbe) girerse güven içindedir" diye seslenmiş ve bunun üzerine can güvenliği isteneye karar veren bazı Kureyş zorbaları oraya sığınmışlardı. Oysa bu kimseler daha önce Peygamberimiz ve arkadaşlarının Kâbe'yi ziyaret etmelerine engel olmuşlardı.)

Ayet-i celile, bu hükme, böylelerinin dünyada perişanlığa ve Ahirette büyük bir azaba çarptırılacakları kara haberini eklemektedir:

"Bunları dünyada rezil olmak, Ahirette de büyük bir azap beklemektedir."

"Oysa oralara ancak korkulu bir saygı içinde girmeleri yakışık alır" cümlesinin bir başka açıklanması da şöyledir: Yani "onların, ancak Allah korkusu ve O'nun ululuğunun örtüsü içinde Allah'ın mescidlerine girmeleri yakışır. Yine

Allah'ın evlerine yaraşan, O'nun büyük heybet ve ululuğuna uygun düşen edep şekli budur." Bu yorum şekli de konunun akışına uygundur.

Bu iki ayetin kıble yönünün değiştirilmesi olayı ile ilgili olarak indiği görüşünü tercih etmemizin gerekçesi, bu ayetlerin ikincisidir. Okuyalım:

"Doğu da Batı da Allah'ındır. Ne tarafa dönerseniz, Allah'ın yönü o tarafa doğrudur. Hiç şüphesiz Allah'ın kudreti her şeyi kapsar ve o her şeyi bilir."

Müslümanlar, kıblenin değiştirilmesi olayına kadar Beyt'ül-Mukaddes'e (Kudüs'teki Mescid-i Aksa) yönelerek namaz kılıyordu. Kıble'nin Kabe'ye doğru döndürülmesiyle yahudiler müslümanların zihnini bulandıran şiddetli bir propaganda başlattılar. Buna göre Müslümanların o güne kadar kıldıkları namazlar geçersizdi ve Allah katında hesaplarına hiçbir sevap yazılmayacaktı. İşte bu ayet yahudilerin bu iddialarına cevap veriyor, iniş sebebinin ana nedeni de bu asılsız propagandalardı. Bu ayet, yahudilerin bu sakat yorumlarına karşı çıkarak aslında her yönün bir kıble olduğunu, buna göre ibadete duran kul ne tarafa dönerse yüce Allah'ın yönünün o tarafa doğru olduğunu, herhangi bir yönün kıble olarak belirlenmesinin yüce Allah tarafından bir yönlendirme olayı olduğunu ve o tarafa dönmenin O'na itaat etme anlamı taşıdığını, yoksa bunun Allah'ın o tarafta değil de bu tarafta olduğu manasına gelmediğini belirtiyor. Allah kullarını sıkıntıya ve çıkmaza sokmaz, onların sevaplarını kısmaz; O kullarının kalplerini, niyetlerini herhangi bir yöne doğru durmalarının iç gerekçelerini bilir, Allah'ın emrinde kolaylık esastır, niyet Allah içindir. Zira **"Allah'ın kudreti her şeyi kapsar ve o her şeyi bilir."**

ALLAH'A OĞUL İSNAD EDENLER

Bu ayetlerin devamında, yahudilerin ilâhlığın özü ile ilgili düşüncelerinin (sapıklığı), yüce Allah'ın dininin dayanağı ve bütün peygamberlerin mesajlarının sağlıklı temeli olan Tevhid ilkesinden uzak düşmüş oldukları gözler önüne seriliyor, bunların yüce Allah'ın zatı ve sıfatları ile ilgili sapık düşünceleri aynı konulardaki cahiliye düşünceleri ile karşılaştırılarak müşrik Araplar ile Ehl-i Kitab'ın müşrikleri arasındaki inanç benzerliğine parmak basılıyor, bütün bu grupların müşrikliğe yönelik yanılgıları düzeltilerek kendilerine, gerçek iman kavramının temel ilkesi açıklanıyor:

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَل لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَّهُ قَانِتُونَ ۝ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ۝ وَقَالَ الَّذِينَ
لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ كَذَٰلِكَ

قَالَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ
قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ۝

116- Onlar; "Allah oğul edindi" dediler. O böyle bir şeyden münezzehtir. Göklerdeki ve yeryüzündeki varlıkların tümü O'nundur, hepsi O'na boyun eğmişlerdir.
117- O, göklerin ve yeryüzünün yoktan varedicisidir. O birşeyin varolmasını dileyince ona sadece "ol" der ve o da olur.
118- Bilmeyenler "Allah bizimle konuşmalı ya da bize bir mucize gelmeliydi" dediler. Onlardan öncekiler de onların dedikleri gibi söylemişlerdi. Kalpleri birbirine benzedi. Kesin iman sahiplerine ayetleri apaçık göstermişizdir.

Bu, "Allah oğul edindi" şeklindeki sakat iddia, sadece hıristiyanların Hz. İsa (selâm üzerine olsun) ile ilgili iddiaları değildir, yahudiler de Hz. Üzeyir için aynı şeyi söylüyorlardı. Tıpkı bunlar gibi müşrikler (putperestler) de melekler hakkında aynı iddiayı ileri sürüyorlardı. Bu ayet sözkonusu grupların iddialarını ayrı ayrı anlatmıyor. Çünkü konunun akışı o günün Arap yarımadasında İslâm'a karşı çıkan bu üç grubu ana hatları ile tanıtmak amacını taşıyor. Ne tuhaftır ki, bu üç grup uluslararası Siyonizm, dünya Hristiyanlığı ve evrensel Komünizm şemsiyeleri altında günümüzde de İslâm'a kıyasıya karşı çıkan akımları oluşturuyorlar. Yalnız, milletlerarası Komünizm o günün müşriklerinden çok daha koyu bir küfür akımıdır. Ayetin, bu üç grubu aynı kategoride birleştirmesi, yahudiler ile hristiyanların sırf kendilerinin doğru yolda olduğu biçimindeki iddialarını boşa çıkarıcı niteliktedir. Çünkü bu iki grubun her ikisinin de müşrikler (putperestler) ile aynı düzeyde oldukları görülüyor.

Ayetlerin devamında, bu grupların yüce Allah ile ilgili diğer sakat görüşlerine geçilmeden önce hemen yüce Allah'ın bu sapık düşünceden münezzeh olduğu vurgulanmakta ve yüce Allah ile tüm yaratıkları arasındaki ilişkinin gerçek mahiyeti açıklanmaktadır:

"O, böyle bir şeyden münezzehtir. Göklerdeki ve yeryüzündeki varlıkların tümü O'nundur, hepsi O'na boyun eğmişlerdir.

O, göklerin ve yeryüzünün yoktan varedicisidir. O bir şeyin varolmasını dileyince ona sadece "ol" der ve o da olur."

Şimdi söz sırası İslâm'ın yüce Allah ile ilgili, yaratıcı ile yarattıkları arasındaki ilişkinin türü ile ilgili ve yaratıkların yaradandan nasıl sadır oldukları ile ilgili soyutlayıcı ve eksiksiz düşüncesine geldi. Bu düşünce, sözünü ettiğimiz realiteleri birarada ifade eden en seviyeli ve açık görüş tarzıdır.

Bu görüşe göre kâinat, üstün ve mutlak iradenin "Kün feyekün (ol der ve oluverir)" ilkesi uyarınca yaratıcısından sadır olur. Bu iradenin herhangi bir varlığı yaratmaya yönelmesi, aracı bir gücün ya da maddenin bulunmasına gerek du-

yulmaksızın sözkonusu varlığın önceden belirlenen biçimde varolmasını tek başına sağlayıcı niteliktedir.

Peki mahiyetini bilmediğimiz bu üstün irade, kendisinden sadır olmasını murad ettiği sözkonusu varlıkla nasıl ilişki kuruyor? Bu nokta, insan idrakinin kavrayamadığı, içyüzünü açıklayamadığı bir sırdır.Çünkü insan kapasitesi bu noktayı idrak etmeye elverişli ve yatkın değildir. Zira bu noktayı kavramak, insanın yaratılış amacı olan yeryüzü halifeliği ve yeryüzünü imar etme görevi açısından gerekli değildir. Yüce Allah insanoğluna yeryüzündeki görevinde yararlanacağı kâinat kanunlarını keşfetme ve bunları pratikte kullanma yeteneği verdiği oranda ona bu önemli halifelik görevi ile ilgisi olmayan başka bir alemin sırlarını kapalı tutmuştur.

Çeşitli felsefi akımlar hiçbir yolgösterici ışığın bulunmadığı uçsuz-bucaksız bir çölde taban tepmişlerdir. Amaçları ise bu sırları keşfetmekti. Bu uğurda, sözünü ettiğimiz alanla ilgili hiçbir yapısal yatkınlığa sahip olmayan, bu alanı kavrama ve bilme araçları ile kesinlikle donatılmamış olan insan idrakinden kaynaklanmış birçok faraziyeler ve varsayımlar ortaya koymuşlardır. Bu faraziyelerin en yüksek seviyeleri bile insanı hayrete düşürecek ona "Nasıl olur da bir filozof böyle bir şey ileri sürer?" dedirtecek derecede gülünç oluyor. Bunun tek sebebi, sözkonusu filozofların insan idrakini doğal yaratılışının dışına çıkarmaya, onu yetki alanının dışına taşırmaya kalkışmalarıdır.

Böyle olduğu için hiçbir tatmin edici sonuca varamamışlar, daha doğrusu bu konudaki İslâm düşüncesini bilen ve onun etkisi altında kalan bir kimsenin saygı duyabileceği hiçbir sonuç elde edememişlerdir. İslâm bu konudaki realist yaklaşımı sayesinde inanmış bağlılarını bu uçsuz-bucaksız çölde kılavuzsuz olarak taban tepmekten, daha baştan yanlış metoda dayanan bu karanlık maceraya atılmaktan korumuştur. Fakat bazı taklitçi İslâm felsefecileri özellikle eski Yunan felsefecilerinin etkisiyle bu yüksek doruklara tırmanmaya kalkışınca eski Yunanlı üstadları gibi karmaşık ve yanılgılı varsayımlardan başka birşey elde edemediler. Onlar bu hareketleriyle İslâm düşüncesine bu düşüncenin tabiatı ile bağdaşmayan, özü ile uyuşmayan yabancı unsurlar bulaştırdılar. Bu durum insan aklını yetki alanı dışına taşırmayı, yaratılışındaki özelliğin ötesine çıkarmayı amaçlayan her girişimin karşılaşacağı kesin akıbettir.

İslâm düşüncesine göre varlıkların yaratıcısı, yarattığı varlıkların hiçbirine benzemez, O tektir. Bunun doğal bir sonucu olarak İslâmî düşünce, müslümanların dışındaki birtakım inanç mensuplarının anladığı gibi "vahdet-i vücud (varlıkların birliği)" kavramını reddeder. Yani "varlıklarla yaratıcı birleşik bir bütündür" ya da "Varlık alemi yaratıcının zatından kaynaklanan ışınlardan ibarettir" veya "varlık alemi, yaratıcısının görülebilen bir sureti, bir yansımasıdır" şeklinde ifade edebileceğimiz yahut aynı esasa dayalı başka bir biçimde anlatılabilen "vahdet-i vücud" kuramı İslâm düşüncesi ile bağdaşmaz.

Fakat bununla birlikte İslâm düşüncesinde de "Tevhid" diye tanımlanan

varlık bütününü kapsamına alan bir birlik vardır. Bu birlik, varlık aleminin aynı yaratıcı iradeden meydana gelmiş olması, gelişimini düzenleyen kanunlar sisteminin bir oluşu; yaratılışının, koordinasyonunun, kullukta ve saygıda Rabbine yönelişinin bir olması anlamındadır. Okuyalım:

"Göklerdeki ve yerdeki varlıkların tümü O'nundur, hepsi O'na boyun eğmişlerdir."

Göklerdeki ve yerdeki varlıklar içinde onun evlâdı olduğunu düşündürecek hiçbir gerekçe ortada yoktur. Çünkü varolan her şey aynı derecede ve aynı aracın sonucu olarak O'nun yaratığıdır. Tekrarlıyoruz:

"O göklerin ve yerin yoktan varedicisidir. O bir şeyin varolmasını dileyince ona sadece "ol" der ve o da olur"

İlâhî iradenin varlıklara yönelmesi olayı insan idrakinin bilemeyeceği bir şekilde gerçekleşiyor. Çünkü bu olay, insan idrak kapasitesinin dışında kalır. Buna göre, bu sırrın künhüne ermeye çalışmak, boşuna enerji harcamak ve uçsuzbucaksız bir çölde kılavuzsuz olarak taban tepmektir.

Yukardaki ayetlerde Kitap Ehli'nin, yüce Allah'ın evlâdı olduğunu iddia eden sözleri sunulduktan ve bu saçma sözler düzeltilip reddedildikten sonra müşriklerin aynı türdeki sözlerine geçiliyor. Bu sözler, aynen Ehl-i Kitab'ın benzer sözlerine kaynaklık eden yanlış düşünceye dayanıyor:

"Bilmeyenler; 'Allah bizimle konuşmalı ya da bize bir mucize gelmeliydi' dediler. Onlardan öncekiler de onların dediklerinin benzerini söylemişlerdi."

Buradaki "bilmeyenler" okuma-yazmasız müşrikler, yani putperestlerdir. Bunların hiçbir kitap kaynaklı bilgileri yoktu. Sık sık Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) karşısına dikilerek yüce Allah'ın kendileri ile doğrudan konuşmasını ya da kendilerine somut, mucizenin gösterilmesini istiyorlardı. Onların bu sözlerinin burada hatırlatılmasının nedeni, kendilerinden öncekilerin -yani yahudiler ile diğer kitap ehlinin- de vaktiyle kendi peygamberlerinden aynı isteklerde bulunmuş oldukları gerçeğini vurgulamaktır. Bilindiği gibi Hz. Musa'nın (selâm üzerine olsun) kavmi yüce Allah'ı açıktan açığa görmeyi istemiş, ayrıca kendilerine mucize gösterilmesinde ısrar etmişlerdi. Demek oluyor ki, bunlar ile onlar arasında karakter, zihniyet ve sapıklık bakımından benzerlik vardır.

"Kalpleri birbirine benzedi."

Bana göre yahudilerin, müşrikler (putperestler) karşısında bir üstünlükleri yok. Bunlar zihniyet, inatçılık ve sapıklık bakımından benzer kalpler, benzer duygular taşımaktadırlar. Devam ediyoruz:

"Kesin iman sahiplerine ayetleri apaçık göstermişizdir."

Kalplerinde kesin iman bulunanlar, yüce Allah'ın -c.c- ayetlerinde bu kesin imanlarını doğrulayan ve vicdanlarını tatmin eden gerekçeleri bulurlar. Yani kesin imanı bu ayetler meydana getirmez. Tersine bu ayetlerin anlamlarını kavra-

mayı, içerdikleri gerçeklerle tatmin olmayı, doğruyu ve Allah'a ulaştırıcı olanı algılamaya kalpleri hazırlayan faktör, kesin imandır.

Okuduğumuz ayetlerin devamında Kitap Ehlinin sözleri hatırlatılarak, asılsız iddiaları çürütüldükten, bu grupların sapıklıklarının ardında yatan gizli faktörler açığa vurulduktan sonra Peygamberimize dönülerek görevi açıklanıyor, sorumlulukları belirleniyor, kendisine yahudi ve hıristiyanlar ile arasındaki savaşın mahiyeti, onlarla arasındaki anlaşmazlığın karakteristik özelliği açıklanıyor. Bu anlaşmazlığın kaynağı o kadar derindir ki, onlar Hz. Peygamberden elinde olmayan, olsa bile ödeyemeyeceği bir bedel istemektedirler. Haşa bu bedeli ödese bu sefer Rabbinin gazabına uğraması kaçınılmaz olur:

إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ
بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۙ وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ أَصْحَٰبِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾
وَلَن تَرْضَىٰ عَنكَ ٱلْيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۗ قُلْ إِنَّ
هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ ۗ وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم بَعْدَ ٱلَّذِى جَآءَكَ
مِنَ ٱلْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾ ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ
يَتْلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿١٢١﴾

119- Biz seni gerçeğin müjdecisi ve uyarıcısı (korkutucusu) olarak gönderdik. Sen Cehennemliklerden sorumlu değilsin.
120- Kendi dinlerine uymadıkça ne yahudiler ve ne de hıristiyanlar senden asla hoşlanmayacaklardır. De ki; "Doğru yol, sadece Allah'ın yoludur". Eğer sana gelen bilgiden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah tarafından ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulamazsın.
121- Kendilerine verdiğimiz kitabı gereğince okuyanlar var ya, işte onlar ona inananlardır. Onu inkâr edenler ise hüsrana uğrayanlardır.

"Seni gerçekle (donatarak) gönderdik". Bu cümle saptırıcıların oluşturduğu kuşkulara, tuzakçıların komplolarına ve sahtekârların yanılgıya düşürme girişimlerine son verici bir netlik, bir sarsılmazlık ifade ediyor. Ses tonundaki gürlük ve mertlik, kesinlik ve kuşkusuzluk yansıtıyor.

"Müjdeleyici ve uyarıcı (korkutucu) olarak..." Yani "senin görevin tebliğ

etmekten, aldığın emri yerine getirmekten ibarettir. Bunu yapınca senin fonksiyonun sona erer."

"**Sen Cehennemliklerden sorumlu değilsin.**" Yani "işledikleri günahlar ve nefislerinin arzularına uymaları sebebiyle Cehenneme girenlerden sen sorumlu değilsin."

"Yahudiler ile hıristiyanlar seninle savaşmaya, sana tuzak kurmaya devam edecekler, seninle barış yapmayacaklar, senden hoşnut olmayacaklardır. Ancak sen bu görevi ihmal ettiğin, bu gerçeği savunmaktan vazgeçtiğin ve bu kesin hidayeti bırakarak onların az önce anlatılan sapıklıklarını, müşrikliklerini ve sakat zihniyetlerini onayladığın takdirde seni severler, senden hoşnut olurlar."

"**Kendi dinlerine uymadıkça ne yahudiler ve ne de hıristiyanlar senden asla hoşlanmayacaklardır.**"

İşte asıl sebep budur. Onların eksiği delil değildir. Onların eksiği senin haklı olduğuna, Rabbin tarafından sana gelen mesajın gerçek olduğuna inanmamak değildir. Onlara olanca delillerini sunsan, olanca sevgini önlerine sersen bunların hiçbiri ile hoşnutluklarını kazanamazsın. Ancak dinlerine uymakla ve yanındaki gerçeğe sırt dönmekle onların hoşnutluğunu kazanabilirsin.

Her dönemde ve her yerde somut olarak karşımıza çıkan sürekli anlaşmazlık konusu, değişmez çıbanbaşı budur. Bu çıbanbaşı inanç meselesidir. Yahudilerin ve hıristiyanların müslüman cemaate karşı verdikleri amansız savaşın gerçek mahiyeti budur. Bu mücadele, her ne kadar zaman zaman birbirleri ile çatıştıkları görülüyorsa da bu iki kamp ile İslam arasında kıyasıya devam etmektedir. Bazan aynı inanç kampının alt grupları arasında da sürtüşme olur. Fakat bu alt gruplar İslâm'a ve müslümanlara karşı her zaman eleledirler.

Dediğimiz gibi bu mücadele, temelde ve gerçek mahiyeti ile bir inanç savaşıdır. Fakat İslâm'ın ve müslümanların bu iki koyu düşman kampı, bu savaşa değişik renkler yakıştırırlar; olanca hilekârlıklarını, kurnazlıklarını, ikiyüzlülüklerini kullanarak bu savaş için çeşitli kılıflar uydururlar.

Onlar din sancağı altında müslümanların karşısına çıktıklarında onların dinleri ve inançları uğruna nasıl kahramanca çarpıştıklarını tecrübe etmişlerdir. Bu yüzden dinimizin bu tarihi düşmanları uyanmışlar ve savaşın rengini değiştirmişlerdir. Artık onlar bu savaşın asıl niteliğini ortaya koyarak inanç savaşı olduğunu açıkça söylemiyorlar. Öyle söyleseler müslümanların inançları uğruna gösterecekleri kahramanlıktan, bu kahramanlığın getireceği coşkunluktan korkuyorlar. Bunun yerine aradaki savaşa "toprak savaşı", "ekonomik savaş", "siyasi savaş", "stratejik savaş" gibi adlar takıyorlar. Ayrıca aramızdaki aldanmış gafillerin beyinlerine sokmaya çalışıyorlar ki, inanç savaşı, artık anlamsız bir eski hikâye olmuştur, artık o sancağı havaya kaldırarak onun ismi altında savaşmak yersiz ve geçersizdir. Böyle bir şeye ancak tutucular, gericiler girişirler!

Onlar bu zehirli propagandayı inanç coşkunluğundan ve kahramanlığından kurtulmak için yapıyorlar. Oysa onlar, yani uluslararası Siyonizm, dünya Hıris-

tiyanlığı ve bunlara ek olarak evrensel Komünizm soğukkanlı bir kararlılık içinde öncelikle bu granit kayayı parçalamak amacı ile müslümanlara karşı savaşmaktadırlar. O granit kaya ki, yüzyıllar boyunca ona toslamışlar ve her defasında tümünün kafatası parçalanmıştır.

Bu savaş inanç savaşıdır. Yoksa toprak savaşı, ekonomik savaş ya da stratejik amaçlı savaş değildir. Bu uydurma kılıfların ve yakıştırmaların hiçbir aslı yoktur. Düşmanlarımız gizli ve tarihi maksatları uğruna bu uydurma yaftaları kafamıza sokmaya çalışıyorlar. Onlar bizi bu savaşın gerçek mahiyeti ve asıl karakteri hakkında yanılgıya düşürmek istiyorlar. Eğer biz onların bu yalancı propagandalarına aldanırsak kendimizden başka hiç kimseyi kınamamalı, hiç kimsede kabahat aramamalıyız. Çünkü bu durumda sözlerin en doğrusunu söyleyen yüce Allah'ın Peygamberine ve O'nun ümmetine yönelttiği direktiften uzak düşmüş oluruz. Tekrar okuyalım:

"Kendi dinlerine uymadıkça ne yahudiler ve ne de hıristiyanlar senden asla hoşlanmayacaklardır."

İşte onları hoşnut edebilecek yegâne bedel. Bunun dışındaki herşeyi peşinen reddederler, ellerinin tersi ile geri çevirirler.

Fakat kesin emir ve doğru direktif hemen arkadan geliyor:

"De ki; 'Doğru yol, sadece Allah'ın gösterdiği yoldur."

İfade son derece öz ve kısa! "Doğru yol, sadece Allah'ın gösterdiği yoldur". Bu konuda taviz yok... Bundan vazgeçmek sözkonusu değil.. Bu hususta esneklik ve gevşeklik yok... Bu ilkenin zararına hiçbir uzlaşmaya girişilemez... Onun küçük-büyük hiçbir kırıntısı bile pazarlık konusu edilemez... İsteyen inansın, isteyen inkâr etsin...

Sakın ha! Onları hidayete erdirmek, onların iman etmelerini sağlamak, onların dostluğunu ve sevgisini kazanmak gibi endişe ve arzular seni bu ince yoldan saptırmasın.

"Eğer sana gelen bilgiden sonra onların arzularına, keyiflerine uyacak olursan, andolsun ki, Allah tarafından ne bir dost ve ne de bir destekçi bulamazsın."

Bu korkunç tehdit, bu kesin ifade ve bu ürkütücü azap uyarısı. Kime dönük? Yüce Allah'ın Elçisine, Peygamberine ve keremli sevgilisine dönük! Bunlar birtakım nefsi arzulardır. Eğer sen doğru yoldan, Allah'ın gösterdiği doğru yoldan saparsan -ki ondan başka bir doğru yol yok-... İşte onları senin karşında takındıkları olumsuz tutumu takınmaya sürükleyen faktör, onların bu nefsi arzularıdır, yoksa senden kaynaklanan bir delil yetersizliği ya da inandırma zayıflığı değildir.

Onların arasında nefislerinin bu arzularından sıyrılabilenler ellerindeki kitabı gereğince okurlar ve bunun sonucu olarak senin yanındaki gerçeğe inanırlar. Bu gerçeği inkâr edenlere gelince, onlar hüsrana uğrayacaklardır. Sen ve müminler değil!

"Kendilerine verdiğimiz kitabı gereğince okuyanlar varya, işte onlar ona inananlardır. Onu inkâr edenler ise hüsrana uğrayanlardır."

Yüce Allah'ın şu dünyada insanlara bağışladığı nimetlerin en büyüğü olan iman kaybından daha büyük bir kayıp, daha acı bir hüsran düşünülebilir mi?

Yukardaki ayetlerde bu kesin ve tartışmaya meydan vermeyen yargı ortaya konduktan sonra yeniden İsrailoğulları'na dönüp sesleniliyor. Okuduğumuz bu uzun hesaplaşma ve tartışmanın, yahudiler ilé Rabbleri ve peygamberleri arasındaki ilişkileri gözler önüne seren tarihi açıklamanın arkasından gelen bu sesleniş, sanki onlara yönelik derinliklerden kopup gelen son sesleniş gibidir. Bunun arkasından Peygamberimize ve müslümanlara da bir uyarı yapıldıktan sonra yahudilere son bir çağrı daha yapılıyor. Bu çağrı, artık umursamazlık, gaflet ve yüce emaneti yüklenme şerefinden mahrum bırakılmış bir halde kapı eşiğinde kararsız bir haldeyken belki kendilerini düzeltirler diye yapılan son çağrıdır. Bu çağrı daha önce kendilerine ilahî emanetin verileceği zaman yapılan ilk çağrıydı. Şimdi de bu emanetten yüz çevirmeleri sebebiyle yapılan son çağrıdır bu. **"Ey İsrailoğulları!..."**

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ
وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ
نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ
يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

122- Ey İsrailoğulları, size vermiş olduğum nimetleri ve sizi bir zamanlar bütün alemlere üstün tutmuş olduğumu hatırlayın.
123- Hiç kimsenin başkası adına birşey ödeyemeyeceği, hiç kimseden fidye kabul edilmeyeceği, hiç kimseye şefaatin yarar sağlayamayacağı ve böylelerinin hiçbir yerden yardım görmeyeceği günden korkun.

Bu surenin daha önceki bölümlerinin içerdiği tartışma, Kitap Ehline dönüktü. Sözkonusu tartışmanın eksenini yahudilerin tarihi; onların peygamberlerine, şeriatlerine yüce Allah ile aralarındaki antlaşmalarına ve taahhütlerine karşı takınmış oldukları olumsuz tutumlar oluşturuyordu. Hz. Musa zamanından başlayarak Peygamberimizin zamanına kadar süren bu dönemin irdelenmesi sırasında çoğunlukla yahudilerden, bazan da hristiyanlardan sözediliyordu. Bu arada, Ehli Kitap ile uyuştukları ya da Ehli Kitab'ın kendileri ile aynı görüşü paylaştıkları konular ortaya çıktıkça zaman zaman müşriklere (putperestlere) de değinilmişti.

HZ. İBRAHİM DÖNEMİNE BİR BAKIŞ

Şimdiki bölümde ise Hz. Musa döneminden daha eski bir tarih dönemine, yani Hz. İbrahim (selâm üzerine olsun) dönemine geçiliyor. Hz. İbrahim kıssa-

sı, burada ele alınan biçimiyle, hem ayetlerin akışı içinde yerine oturuyor, hem de yahudiler ile Medine'de oluşan müslüman cemaat arasında amansız ve çok yönlü çatışmada son derece önemli bir rol oynuyor.

Yahudiler ile hıristiyanlar soy bakımından Hz. İshak (selâm üzerine olsun) yolu ile Hz. İbrahim'e dayanırlar. Onlar gerek bu mensubiyetten ve gerekse yüce Allah'ın Hz. İbrahim ile soyundan gelenlere vaadettiği gelişme ve bereketten, O'na ve kendisinden sonra gelecek olan soyuna yapmış olduğu vaadlerden gurur duyuyorlardı. Bundan dolayı doğru yolu, din önderliğini, davranış ve uygulamaları ne olursa olsun Cennet'i kendi tekellerinde görüyorlardı.

Kureyş kabilesi de soy bakımından Hz. İsmail (selâm üzerlerine olsun) yolu ile yine Hz. İbrahim'e dayanır. Bunlar da bu mensubiyetten gurur duyuyorlar, bu durumu Beytullah'ın yönetim ve bakım yetkisini ellerinde tutmalarının gerekçesi olarak kullandıkları gibi Araplar üzerinde dini otorite sahibi, üstün, itibarlı ve saygın bir konumda olmalarını buna dayandırıyorlardı.

Bir önceki ayetlerde Cennet ile ilgili, klişeleşmiş yahudi ve hıristiyan iddiaları şöyle dile getirilmişti:

"Onlar; 'Yahudiler ile hıristiyanlardan başka hiç kimse Cennet'e giremeyecek' dediler."

Burada da onların doğru yolda yürümek isteyen müslümanları yahudileştirme ya da hıristiyanlaştırma girişimleri anlatılarak sözkonusu iddia ile bu girişim arasında bağlantı kuruluyor:

"Onlar size; 'Ya yahudi ya da hıristiyan olunuz ki, doğru yolu bulasınız' dediler."

Ayrıca burada mescidlerde yüce Allah'ın adının anılmasına engel olanlardan ve oraları yıkmaya çalışanlardan da sözedilmeye devam ediliyor. Bir önceki bölümün bu konu ile ilgili ayetlerini açıklarken şöyle demiştik: "Bu ayeti celile, özellikle, yahudilerin kıble değiştirilmesi olayı ve bu olayı bahane ederek müslümanlar arasında giriştikleri zehirli propaganda ile ilgili olabilir."

Şimdi burada, ayetlerin akışı ile uyumlu bir havada Hz. İbrahim'den, Hz. İsmail'den, Hz. İshak'dan (selâm üzerlerine olsun), Kâbe'den, bu mabedin yapılışından ve bakımından sözediliyor. Amaç; yahudilerin, hıristiyanların ve müşriklerin, ağız birliği ile, bu isimlerle aralarında bağ ve ilişki kuran iddiaları konusunda katıksız gerçekleri belirlemek ve müslümanların yönelecekleri kıble olayını açıklığa kavuşturmaktır.

Bu arada yine konu ile uyumlu olarak Hz. İbrahim'in katıksız Tevhid ilkesine dayanan dininin gerçek mahiyeti, bu din ile Ehl-i Kitab'ın ve müşriklerin ortaklaşa bağlı oldukları yozlaşmış ve sapık inançların birbirinden uzak oldukları, buna karşılık Hz. İbrahim'in, Hz. İsmail'in ve yahudilerin atası olduğu için, İsrail olarak da anılan Hz. Yakub'un inançları ile müslüman cemaatin inanç sistemini oluşturan son din arasında yakınlık olduğu anlatılıyor.

Bunlara bağlı olarak yüce Allah'ın dininin birliği, bütün peygamberler arasında elden ele geçerken bir zincirin halkaları gibi bir süreklilik gösterdiği, herhangi bir milletin ya da ırkın tekelinde olduğu düşüncesinin asılsız olduğu vurgulandıktan sonra inanç sisteminin kör akrabalık taassubunun değil, mümin kalbin mirası olduğu, bu mirasa varis olmanın kan ya da ırk yakınlığına değil, iman ve inanç sistemi yakınlığına dayandığı, buna göre bu inanç sistemine inananların ve onun gereklerini yerine getirenlerin, hangi kuşaktan ve hangi kabileden olurlarsa olsunlar, bu dinin bağlıları olmaya onun önderlerinin öz çocuklarından ve soyca akrabalarından daha lâyık oldukları, çünkü bu dinin yüce Allah'ın dini olduğu, yüce Allah ile kullarından hiçbiri arasında soy ve kan bağı bulunmadığı belirtiliyor.

Kur'an-ı Kerim, İslâm düşünce sisteminin temel dayanaklarının bir bölümünü oluşturan bu gerçekleri burada şaşırtıcı bir ifade uyumu, estetik bir sıralama ve anlatım düzeni içinde açıklıyor. Bizleri Hz. İbrahim döneminden başlayan bir tarih yolculuğunda adım adım ilerletiyor. Bu yolculuk sırasında Hz. İbrahim'in Rabbi tarafından imtihan edildiğini, bu imtihanı kazanarak seçildiğini ve bunun sonucu olarak insanlara önder yapıldığını anlatıyor. Bu yolculuğu Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) ilâhî önderliği altında doğup gelişen İslâm ümmetine bağlıyarak sürdürüyor. Bu ümmetin doğup gelişmesini Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in Kâbe'nin duvarlarını yükseltirken yapmış oldukları duanın yüce Allah tarafından kabul edilişi ile irtibatlandırıyor. Sonunda bu emanetin varisi olmaya Hz. İbrahim'in tüm torunlarının değil de sadece bu ümmetin hak kazandığını vurguluyor ve bu inanç varisliğine dayanaklık eden tek gerekçenin Peygambere inanmak, bu imanın gereğini güzelce yerine getirmek ve bu inancın getirdiği düşünceyi koruyarak sürdürmek olduğunu anlatıyor.

Ayetlerde bu tarihi yolculuk boyunca şu noktalara da parmak basılıyor: Sırf yüce Allah'a yönelmek anlamına gelen İslâm, ilk peygamberlik misyonunun özünü oluşturduğu gibi son peygamberlik misyonunun özünü de oluşturur. Hz. İbrahim'in inancı bu olduğu gibi ondan sonra gelen Hz. İsmail'in, Hz. İshak'ın, Hz. Yakub'un ve torunlarının da inancı budur. Bu inanç daha sonra aynı şekilde Hz. Musa'ya ve Hz. İsa'ya, bir süre sonra da Hz. İbrahim'in varisleri olan müslümanlara devredildi. Demek ki, kim bu değişmez inanç sistemine kararlılıkla sahip çıkarsa hem bu inancın ve hem de bu inancın içerdiği taahhüt ve müjdelerin varisi olur. Buna karşılık kim bu inanç sisteminden sapar da kendi iradesi ile Hz. İbrahim'in dininden ayrılırsa yüce Allah'a vermiş olduğu sözden caymış ve bunun sonucu olarak bu inanç sisteminin içerdiği taahhüt ve müjdelere varis olma hakkını kaybetmiş olur.

Buna göre, yahudilerin, ve hıristiyanların sırf Hz. İbrahim'in soyundan geldikleri için Allah'ın seçkin ve imtiyazlı kulları oldukları, Hz. İbrahim'in varislerinin ve temsilcilerinin kendileri olduğu biçimindeki tüm iddiaları geçersiz hale geliyor. Çünkü onlar bu inanç sisteminden saptıkları andan beri sözünü ettikleri varislik hakkını kaybetmişlerdir. Tıpkı bunun gibi, Kureyş kabilesinin, Kâbe'-

nin denetimi, gözetimi ve bakımı konusunda öncelik hakkına sahip oldukları şeklindeki tüm iddiaları da geçersiz oluyor. Çünkü bu kabile Kâbe'nin kurucusu ve duvarlarının yükselticisi olan Hz. İbrahim'in inancından ayrılmakla, onun mirasçıları olma hakkını yitirmişlerdir. Aynı gerekçe ile müslümanların yönelecekleri kıble konusundaki yahudi iddiaları da tümü ile desteksiz kalıyor. Çünkü Kâbe, müslümanların ve ataları Hz. İbrahim'in kıblesidir.

Bütün bunlar, düşündürücü işaretler, derin anlamlı değinmeler ve son derece etkili açıklamalarla dolu şaşırtıcı bir ifade uyumu içinde anlatılıyor. Şimdi bu parlak beyanın ışığı altında, sözünü ettiğimiz yüksek düzeyli uyumu gözden geçirelim.

وَإِذِ ابْتَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَٰتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۖ قَالَ إِنِّى
جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۖ قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِى ۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِى
ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٢٤﴾

124- Hani Rabbi, İbrahim'i birtakım emirler ile denemiş, o da onları yerine getirmişti. Bunun üzerine Allah; "Seni insanlara önder yapacağım" demişti. İbrahim; "Soyumdan da" deyince, Allah; "Zalimler bu taahhüdümün kapsamına asla giremezler" buyurdu.

Burada yüce Allah Peygamberimize buyuruyor ki; "İbrahim peygamberin Allah tarafından birtakım emirler ve yükümlülükler yolu ile imtihan edilişini ve onun bu emir ve yükümlülüklerin gereğini eksiksiz olarak yerine getirişini hatırla". Yüce Allah başka bir ayette de İbrahim peygamberin, O'nun hoşnutluğunu kazandıracak ve yüce şahitliğini hakettirecek biçimde yükümlülüklerinin gereğini yerine getirdiğine bizzat tanıklık ederek şöyle buyuruyor: **"Ve sözünü yerine getiren İbrahim'in..."**[36] Hz. İbrahim'in erdiği bu makam, yüce bir makamdır. Yani verilen sözü ve alınan emri gereği gibi yerine getirdiğini bizzat yüce Allah'ın tanıklığı ile kanıtlama makamı.. Çünkü insan, zayıflığı ve yetersizliği sebebiyle bu anlamda vefakâr ve istikametli olamıyor.

Bunun sonucu olarak Hz. İbrahim, şu müjdeye ya da şu güvene lâyık oluyor, hak kazanıyor:

"Seni insanlara önder yapacağım"

İnsanların önder edinecekleri, Allah'a götüren yolda kendilerine rehberlik edecek, onları hayra erdirecek, kendisine bağlı olacakları ve kendisinin de başlarında lider olacağı bir imam yani.

İşte o anda insan fıtratı, yani soyundan gelecek olanlar yolu ile sürekli olma eğilimi, sosyal hayatın gelişmesi, belirlenen yolunda sürekli ilerlemesi, öncekilerin başlattıkları işi sonradan gelenlerin tamamlayabilmesi, bütün kuşakların

(36) Necm Suresi, 37

işbirliği ve kesintisizlik içinde olabilmeleri için bizzat yüce Allah tarafından insan fıtratına yerleştirilen o köklü bilinç Hz. İbrahim'e egemen oluyor. Bu bilinci bazıları ortadan kaldırmaya, engellemeye ya da baskı altına almaya kalkışıyorlar. Oysa bu bilinç, sözünü ettiğimiz uzak vadeli gayeyi gerçekleştirmek için insan fıtratının özüne yerleştirilmiştir.

İslâm, miras hukukunu bu fıtrî bilince dayalı olarak, onun gereğini gözönünde tutarak, onun etkisini göstermesini teşvik ederek, yapabileceğinin azamisini yapmasına meydan vermek üzere düzenledi. Bu temel bilinci yoketmeye yönelik girişimler, insan fıtratını temelden yoketmeye kalkışmaktan ve sapıklıktan kaynaklanan bazı sosyal bozuklukları tedavi edeyim derken düşülmüş bir zorlamadan, kısa görüşlülükten ve işi yokuşa sürmekten başka birşey değildir. Elimizde, fıtrî yapıyı yıkmadan, sözkonusu sosyal sapmayı düzeltecek başka bir çözüm yolu, vardır. Fakat bu çözüm yolu hidayeti, imanı, insan psikolojisi konusunda derinlemesine uzmanlaşmayı, insan benliğinin oluşumu konusunda ince ve ayrıntılı bilgiye sahip olmayı, bunun yanında yapmaktan ve düzeltmekten çok yıkmayı ve yoketmeyi amaçlayan taşkın kinlerden arınmış bir bakış açısını gerektirir. Yukardaki ayeti okumaya devam edelim:

"...İbrahim; 'soyumdan da' dedi..."

Hz. İbrahim'in bu dileğine, kendisini imtihan ederek seçmiş olan Rabbi tarafından (daha önce öğrendiğimiz) son derece önemli bir kuralı belirleyen şu cevap veriliyor: Önderlik; davranışları, bilinci, yapıcılığı ve imanı ile buna lâyık olanlarındır, yoksa soya ve nesebe dayanan bir miras değildir. Akrabalık et ve kan ilişkisi değil, din ve inanç ilişkisidir. Kan, milliyet ve ırk akrabalığı davası, hakk İslâm düşüncesi ile taban tabana çatışan bir cahiliye dönemi davasından başka birşey değildir. Devam ediyoruz:

"...Allah 'Zalimler bu taahhüdümün kapsamına asla giremezler' buyurdu..."

Zulüm çeşit çeşit ve renk renktir. Allah'a ortak koşmak insanın kendi kendine zulmetmesi, başkalarının hakkını çiğnemek ise insanlara zulmetmesidir. Zalimlere yasaklanan imamlık (önderlik); peygamberlik, halifelik ve namaz imamlığı da dahil olmak üzere imamlığın bütün anlamlarını, liderliğin her türlüsünü kapsamına alır. Buna göre bütün anlamları ile adalet, hangi biçimi ile olursa olsun imamlığın (önderliğin) temel şartını oluşturur. Kim zulmederse -yaptığı zulmün türü ne olursa olsun- kendini her anlamı ile imam olma yeterliliğinden uzaklaştırmış, bu hakkını kendi eli ile kaybetmiş olur.

Yüce Allah tarafından Hz. İbrahim'e verilen bu cevap, kaypaklığa ve belirsizliğe yer vermeyen bu ilâhi taahhüt, yahudilerin zalimlikleri, fasıklıkları, yüce Allah'ın emrinden saptıkları ve ataları Hz. İbrahim'in inancından ayrıldıkları için önderlikten ve öncülükten uzaklaştırıldıklarını kesinlikle kanıtlar. Yüce Allah tarafından Hz. İbrahim'e verilen bu cevap aynı zamanda günümüzde kendilerine müslüman sıfatını yakıştıranların insanlık önderliği ve öncülüğünden uzaklaştırılmalarına da kesin bir cevap ve kanıt oluşturur. Bunun sebebi, bu sözde

müslümanların, zalimlik etmeleri, fasıklıkları, Allah yolundan uzaklaşmaları, Allah'ın şeriatını arkalarına atmaları, O'nun şeriatını ve önerdiği yaşama biçimini sosyal hayattan söküp attıkları halde halâ müslüman olduklarını iddia etmelerıdir ki, bu iddia yukardaki ilâhî taahhüdün hiçbir esası ile bağdaşmayan yalancı bir iddiadır.

İslâmi düşünce sistemi, inanç ve amel (pratik uygulama ve davranış) temeline dayalı olmayan insanlararası bütün bağları ve ilişkileri kesik ve geçersiz sayar; inanç bağı olmayan yakınlık ve akrabalık ilişkilerini tanımaz; inanç ve amel kulpuna bağlı olmayan bütün sosyal ilişkileri ve dayanışma geleneklerini kökünden yok sayar. Yine bu düşünce sistemi aralarında inanç çelişkisi bulunan aynı milletin iki kuşağını birbirinden ayırır. Hatta aralarındaki inanç bağı kopan ana-baba ile evlâdlarını ve karı-kocayı bile birbirinden ayrı kabul eder.

Buna göre müşrik Arap ayrı birşeydir, müslüman Arap ayrı birşey. Bu ikisi arasında hiçbir ilişki, hiçbir akrabalık ve hiçbir ortak bağ sözkonusu değildir. Müslüman olan kitap ehli ayrı birşeydir, Hz. İbrahim'in, Hz. Musa'nın, Hz. İsa'nın dininden sapmış kitap ehli (yahudi ve hıristiyanlar) ayrı birşey. Bu ikisi arasında da hiçbir ilişki hiçbir akrabalık ve hiçbir ortak sosyal bağ sözkonusu değildir. Aile kurumu ana-babadan, çocuklardan ve torunlardan oluşmuş rastgele bir birlik değildir. Bu saydıklarımızı eğer aynı inanç bağı birleştiriyorsa bunlar aile kurumunu oluştururlar. Öteyandan millet demek, belirli bir ırkın ardarda gelen kuşaklarının oluşturduğu bir insan topluluğu değildir. Millet, ırkları, yurtları ve derilerinin rengi ne olursa olsun, müminlerin oluşturduğu insan topluluğudur. İşte Kur'an-ı Kerim'de yeralan şu ilâhî açıklamadan fışkıran iman kriterli düşünce tarzı budur.

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا ۖ وَ
اتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ۖ وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ
أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

125- Hani Kâbe'yi insanlar için toplanma ve güven yeri yapmıştık. "İbrahim'in makamını (Kâbe'nin tümünü) namaz yeri edininiz" İbrahim ile İsmail'e; "Bu evimi ziyaretçiler, kendilerini ibadete adayanlar, üku ve secde edenler için temiz tutun" diye emir vermiştik.

Bu Beytülharam'ın, yani Kâbe'nin denetim ve bakımını Kureyş kabilesinden bir heyet üzerine almıştı. Bunlar müslümanlara zorbaca davranmışlar, onlara eziyet etmişler ve dinleri yüzünden baskı yapmışlar ve müslümanlar da bu yüzden Kâbe çevresinden göç etmek zorunda kalmışlardı. Oysa yüce Allah buranın insanlar için güvenli bir toplantı yeri olmasını dilemişti. Burada toplanacak olan insanları hiç kimse korkutmayacak, aksine buraya gelen herkes can ve mal gü-

venliğine, dokunulmazlığına kavuşacaktı. Hatta burası somut bir güven, huzur ve barış merkezi olacaktı.

Burada, insanlara Hz. İbrahim'in (selâm üzerine olsun) makamını namaz yeri edinmeleri emrediliyor. -Bizim tercih ettiğimiz yoruma göre ayetteki "İbrahim'in makamı" Beytûllah'ın tümüne işarettir- Buna göre Beytûllah'ın müslümanlara kıble yapılması hiçbir itiraza yolaçmaması gereken tabiî bir şeydir. Burası Hz. İbrahim'in dosdoğru inanç ve Tevhid ilkesi mirasçıları olan müslümanların yönelmiş oldukları ilk kıbledir. Çünkü orası Allah'ın evidir, hiç bir insanın özel evi değildir. Bu evin sahibi olan yüce Allah iki salih kuluna burayı "ziyaretçiler, kendilerini ibadete adayanlar, rüku ve secde edenler için" yani burayı ziyarete gelen hacılar, orayı uzun süreli ibadet yeri seçen yerli halk ile burada rükua varanlar ve secde edenler için temiz tutmalarını emrediyor. Görüldüğü gibi, Hz. İbrahim ile Hz. İsmail -selâm üzerlerine olsun- bile bu evin sahibi değildirler ki, onların soyundan geleceklere miras kalması sözkonusu olabilsin. Onlar sadece Rabblerinin emrinin gereği olarak burayı, ziyaretçilerin ve Allah'ın mümin kullarının kullanımına hazır tutmak üzere gözetim ve bakımını üstlenmiş kimselerdir.

HZ. İBRAHİM VE HZ. İSMAİL'İN DUASI

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ ٱجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنًا وَٱرْزُقْ أَهْلَهُۥ
مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُم بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۖ قَالَ وَمَن كَفَرَ
فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

126- Hani İbrahim; "Ey Rabbim, bu şehri güvenli bir yer kıl, halkından Allah'a ve Ahiret gününe inananları çeşitli ürünlerle rızıklandır" dedi. Allah da; "Onlardan kâfir olanları ise kısa bir süre geçindirir, sonra Cehennem azabına katlanmak zorunda tutarım. Ne kötü akıbettir o!" buyurdu.

Hz. İbrahim'in bu duası, Beytullah'ın (Kâbe'nin) güvenli yer olma niteliğini ve fazilet ile iyiliğe mirasçı olmanın anlamını bir kere daha vurguluyor. Burada Hz. İbrahim'in, yüce Allah'ın bu ayetler demetinin ilkinde kendisine vermiş olduğu öğütten yararlandığını görüyoruz. Gerçekten O, yüce Allah'ın ?"**Zalimler, asla benim bu taahhüdümün kapsamına giremezler**" şeklindeki kesin ihtarının bilincine varmış, bu ihtardan gereken dersi almıştır. Bu bilincin sonucu olarak O, çekiniyor, istisnalı konuşuyor ve duasını "**Onlardan Allah'a ve Ahiret gününe inananları**" ifadesi ile asıl kasdettikleri için sınırlı tutuyor.

Kuşku yok ki, O "içli, yumuşak huylu, itaatkâr ve istikametli" İbrahim'dir, Rabbinin kendisine öğrettiği edep kurallarının gereğini yerine getirmekte gecikmez. Buna göre dileğinde ve duasında bu kuralları titizlikle gözetir. Bunun

üzerine onun ağzına almadığı öbür kesimin, yani "inanmayanlar" kesiminin durumunu ve acı akıbetlerini açıklayan Rabbinin cevabı gecikmeden geliveriyor.

"Allah da; 'Onlardan kâfir olanları ise kısa bir süre geçindirir, sonra Cehennem azabına katlanmak zorunda tutarım, ne kötü bir akıbettir o!' buyurdu."

Bundan sonraki birkaç ayette Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in Beytullah'ı ziyaretçiler, sürekli ibadet edenler, rükûa varanlar ile secde edenler için temizleyip hazırlamaları konusunda yüce Allah'dan emir almalarının tablosu çiziliyor. Bu tablo o kadar somut bir biçimde gözlerimizin önüne getiriliyor ki, sanki şu anda onların ikisini de görüyor ve seslerini işitiyor gibi oluyoruz. Okuyalım.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَٰهِـۧمُ ٱلْقَوَاعِدَ مِنَ ٱلْبَيْتِ وَإِسْمَٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ
إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَٱجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ
وَمِن ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَآ
إِنَّكَ أَنتَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَٱبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ
يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ
إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

127- Hani İbrahim ile İsmail, Kâbe'nin duvarlarını yükseltirlerken şöyle dua etmişlerdi; "Ey Rabbimiz, yaptığımızı kabul et; hiç şüphesiz sen herşeyi işiten ve bilensin.
128- Ey Rabbimiz, ikimizi de sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olan bir ümmet çıkar, bize ibadet yollarımızı göster, tevbemizi kabul buyur. Hiç şüphesiz sen tevbelerin kabul edensin ve çok merhametlisin.
129- Ey Rabbimiz, içlerinden onlara senin ayetlerini okuyacak, Kitab'ı ve hikmeti öğretecek, kendilerini kötülüklerden arıtacak bir peygamber gönder. Hiç şüphesiz sen azizsin ve hikmet sahibisin."

Ayetlere haber kipi ile başlanıyor. Tıpkı bir hikâye anlatır gibi. Tekrarlıyoruz:

"Hani İbrahim ile İsmail, Kâbe'nin duvarlarını yükseltiyorlardı."

Biz hikâyenin gerisini beklerken ansızın Hz. İbrahim ile Hz. İsmail geçmişin perdesini yırtarak karşımıza çıkıyor, biz de onları hayalimizde canlandırarak değil, çıplak gözle görür gibi oluyoruz. Karşımıza dikilmişler, nerede ise yüce Allah'a yakaran seslerini duyacağız:

"Ey Rabbimiz, yaptığımız işi kabul et; hiç şüphesiz herşeyi işiten ve bilensin.

Ey Rabbimiz, ikimizi de sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana

teslim olan bir ümmet çıkar, bize ibadet yollarımızı göster, tevbemizi kabul buyur. Hiç şüphesiz sen tevbelerin kabul edicisi ve çok merhametlisin."

Burada dua namesi, dua musikisi, dua atmosferi, bunların tümü son derece somut biçimde karşımızda; sanki şu an oluyormuş gibi canlı, müşahhas ve hareketli durumda. Bu durum Kur'an-ı Kerim'in etkileyici üslubunun özelliklerinden biridir. Yani geçmişin karanlığına karışarak ortadan kaybolan manzaraları, sesleri işitilebilir, görülebilir, hareket edebilir, boşlukta yer kaplar ve nefes alıp-verir gibi somut tablolara dönüştürme özelliği. Bu elimizdeki ölümsüz Kitaba, yani Kur'an'a yaraşır, gerçek anlamda bir "Edebi Tasvir" özelliğidir.

Acaba duanın içeriği nedir? Bu içerik peygamberlik edebi, peygamberliğe yaraşır iman, şu evrende inancın değerini tam olarak kavramış peygamberî bir şuurdur. İşte Kur'an-ı Kerim'in, peygamberlerin varisleri olan mü'minlere öğretmek, kalplerinin ve duygularının derinliklerine yerleştirmek istediği bu edep, bu iman ve bu şuurdur. Tekrarlıyoruz:

"Ey Rabbimiz, yaptığımız bu işi kabul et; hiç şüphesiz sen herşeyi işiten ve bilensin."

Burada dile gelen, kabul edilme isteğidir. Asıl amaç budur. Yapılan iş (Kâbe inşaatı) sırf Allah için yapılmış bir ameldir. Bu amel tam bir duyarlılık ve saygı içinde yüce Allah'a yönelmişliğin somut bir ifadesidir. Ardında yatan maksat ise Allah'ın hoşnutluğu ve kabulüdür. Kabul edileceği umudu ise yüce Allah'ın duaların işiticisi ve bu amelin arkasındaki niyetin ve şuurun iyi bilicisi olmasına dayandırılıyor. Devam ediyoruz:

"Ey Rabbimiz, ikimizi de sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olan bir ümmet çıkar, bize ibadet yollarımızı göster ve tevbemizi kabul buyur. Hiç şüphesiz sen tevbelerin kabul edicisisin ve çok merhametlisin."

Burada Hz. İbrahim ile Hz. İsmail, İslâm'a yöneltilmeleri konusunda Rabblerinin yardımını istediklerini, kalplerinin, yüce Allah'ın iki parmağı arasında olduğu gerçeğinin bilincinde olduklarını, hidayetin sadece Allah'tan olduğunu, kendilerinin bu konuda hiçbir irade ve güç sahibi olmadıklarını, yaptıkları şeyin yönelmek ve istemek olduğunu, kendilerine yardımcı olacak olanın yüce Allah olduğunu iyi bildiklerini dile getiriyorlar.

Sonra sözü müslüman ümmetin önemli bir karakteristiğine; dayanışma, yani kuşaklar arasında inanç dayanışması karakteristiğine getirerek **"Soyumuzdan da sana teslim olan bir ümmet çıkar"** diye yakarıyorlar.

Bu dua cümlesi, önem verdiği şeyleri açığa vuruyor. Böyle bir kalbin ana meşgalesi ve birinci derecede önem verdiği şey, inanç meselesidir. Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in (selâm üzerlerine olsun) yüce Allah tarafından kendilerine bağışlanan nimetin, yani iman nimetinin değerinin bilincinde olmaları, onları, bu nimetin kendilerinden sonra da devam etmesini güçlü bir arzu ile istemeye, hiçbir dengi olmayan bu nimetten soylarının da yoksun kalmaması için Rabblerine

dua etmeye sürüklüyor. Bu yüzden soylarını çeşitli ürünlerle beslesin diye yüce Allah'a dua ederken onları iman besininden de mahrum etmemesini, onlara ibadet yerlerini gösterip ibadet biçimlerini açıklamasını ve hem tevbelerinin kabul edicisi hem de merhametli olması hasebiyle tevbelerini kabul etmesini dilemeyi de unutmuyorlar.

Arkasından da yüce Allah'ın, soylarından gelecek sonraki kuşakları kılavuzsuz bırakmamasını dileyerek şöyle diyorlar:

"Ey Rabbimiz, onlara senin ayetlerini okuyacak, Kitab'ı ve Hikmeti öğretecek, kendilerini kötülüklerden arındıracak, aralarından bir peygamber gönder. Hiç şüphesiz sen Azizsin ve Hikmet sahibisin."

Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in bu dualarının kabul edildiğinin göstergesi, yüzyıllar geçtikten sonra onların soyundan gelen bizim Peygamberimizin -salât ve selâm üzerine olsun- gönderilmesidir. Peygamberimiz, Hz. İbrahim ile Hz. İsmâil'in dileklerine uygun olarak onların soylarından gelenlere ve bütün insanlara "Allah'ın ayetlerini okuyor, onlara Kitab'ı ve Hikmeti öğretiyor kendilerini kötülüklerin kirlerinden ve pisliklerinden arındırıyor"du. Demek ki, kabul edilmeye lâyık görülen dua kabul ediliyor, fakat gerçekleşmesi, yüce Allah'ın hikmetine bağlı olarak belirlediği zaman diliminde oluyor. Oysa insanlar acelecidirler, istedikleri hemen olsun isterler. İstedikleri hemen olmayınca da usanırlar ve umutsuzluğa düşerler.

Bu dua, yahudiler ile müslüman cemaat arasında süren çok yönlü ve amansız tartışmada ışık tutucu anlamlı bir ağırlığa sahiptir. Zira yüce Allah'ın kendilerine Kâbe'nin duvarlarını yükseltmeyi ve burayı ziyaretciler, kendilerini ibadete adayanlar ve namaz kılanlar için temiz tutmalarını emrettiği Hz. İbrahim ile Hz. İsmail, Kureyşlilere göre bu mabedin asıl bakıcıları ve denetimcileri idiler. İşte Kâbe'nin bu iki asıl bekçisi ve bakıcısı açık bir dille şöyle diyor:

"Ey Rabbimiz, ikimizi de sana teslim olanlardan eyle."

"Soyumuzdan da sana teslim olan bir ümmet çıkar."

"Ey Rabbimiz, içlerinden onlara senin ayetlerini okuyacak Kitabı ve Hikmeti öğretecek, kendilerini kötülüklerden arındıracak bir peygamber gönder."

Hz. İbrahim ve Hz. İsmail bu sözleri ile, müslüman ümmetin Hz. İbrahim'in önderlik konumunun ve Kâbe'nin varisi olduğunu açıkça belirtiyorlar. Böyle olunca Kâbe, müslümanların kendisine yönelmeleri normal olan evleridir. Burası müşriklere değil, onlara yakışır. Yine burası müslümanlara yahudi ve hıristiyanların da yöneldikleri kıbleden daha uygundur.

Buna göre dinlerinin kaynağını Hz. İbrahim'e bağlayan ve bu varisliği doğru yol ve Cennet tekelciliği iddialarının dayanağı yapmak isteyen yahudi ve hıristiyanlar ile Hz. İsmail'in soyundan geldiklerini ileri süren Kureyşliler şunlara kulak versinler:

Hz. İbrahim, soyundan gelecek olanların kendisine mirasçı olmalarını ve insanlığa önder olma konumlarını sürdürmelerini dileyince yüce Allah kendisine "Zalimler, asla benim bu taahhüdümün kapsamına giremezler." buyurdu. Yine Hz. İbrahim, beldesinin halkı için rızık ve bereket dilerken bu duasının kapsamına sadece "Allah'a ve Ahiret gününe inananları" almıştı. Hz. İbrahim ile Hz. İsmail, yüce Allah'ın emri üzerine Kâbe'nin yapımına giriştikleri ve onu ziyaretçilere temiz tutmayı üstlendikleri zaman kendilerinin Allah'a teslim olanlardan olmaları, soylarından kendisine teslim olmuş bir ümmet çıkarması ve soyuna kendilerinden olan bir peygamber göndermesi için Allah'a dua etmişlerdi. Allah da onların bu dualarını kabul ederek soylarından gelen Abdullah oğlu Hz. Muhammed'i (salât ve selâm üzerine olsun) peygamber olarak göndermiş ve O'nun elleri ile yüce Allah'ın emrine bağlı, Allah'ın dininin varisi olan İslâm ümmetini gerçekleştirmiştir.

Hz. İbrahim kıssasının bu bölümünde, önderlik, peygamberlik ve Hz. Peygamber ve aslına uygun olarak kalmış tek din olan İslam hakkında müslümanlarla tartışmaya girenlere dönülerek şöyle buyuruluyor:

وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَٰهِـۧمَ
إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُۥ ۚ وَلَقَدِ ٱصْطَفَيْنَٰهُ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَإِنَّهُۥ
فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُۥ رَبُّهُۥٓ أَسْلِمْ
قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصَّىٰ بِهَآ إِبْرَٰهِـۧمُ بَنِيهِ
وَيَعْقُوبُ ۚ يَٰبَنِىَّ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰ لَكُمُ ٱلدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ
إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾

130- Benliğini aşağılığa mahkûm edenler dışında İbrahim'in dininden kim yüz çevirir. Andolsun ki, biz onu dünyada seçkinlerden kıldık. O Ahirette de salihler arasındadır.
131- Hani Rabbi ona; "Teslim ol" buyurunca o da; "Ben alemlerin Rabbine teslim oldum" dedi.
132- İbrahim (bu ilâhî buyruğu) oğullarına tavsiye etti. Yakub da; "Ey oğullarım, Allah sizin için bu dini seçti, mutlaka müslüman olarak ölünüz" dedi.

İşte Hz. İbrahim'in dini bu. Yani katıksız ve apaçık İslâm. Kendine zulmedenler, benliğini aşağılığa mahkûm edenler ve ona kıyanlar dışında ondan hiç kimse yüz çevirmez. Yüce Allah'ın kendisini dünyada önder olarak seçtiği ve Ahirette de salih kulları arasında yeralacağına peşinen tanıklık ettiği Hz. İbrahim'e, Rabbi, "Teslim ol" deyince tereddüt etmeksizin, duraksamaksızın, bocalamaksızın derhal bu emri kabul etti:

"İbrahim de; 'Ben alemlerin Rabbine teslim oldum' dedi."

Hz. İbrahim, bu inancın sırf kendi inancı olması ile yetinmeyerek onun gelecek kuşakların da inancı olmasını istemiş ve bu isteğinin gerçekleşmesi için onu oğullarına tavsiye etmiştir. Hz. Yakub da oğullarına aynı tavsiyeyi yapmıştır. Bilindiği gibi Hz. Yakub'un yahudiler arasındaki adı "İsrail"dir ve onun soyundan geldiklerini söylerler. Böyle derler, ama sonra da ne O'nun ve ne de Hz. Yakub'un dedesi ve kendi ataları olan Hz. İbrahim'in vasiyyetine uyarlar.

Hz. İbrahim de Hz. Yakub da oğullarına, yüce Allah'ın kendileri için bu dini seçmekle kendilerine ne büyük bir nimet bağışladığını anlatırlar. Tekrar okuyalım:

"Ey oğullarım, Allah sizin için bu dini seçti."

Demek ki, bu din ilâhî bir seçim, bir tercih ürünüdür. Buna göre Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in soyundan olduklarını ileri sürenlerin bu konuda tercih yapmaya, alternatif aramaya yetkileri yoktur. Yüce Allah'ın (c.c) kendilerine yönelik bu gözeteminin ve bağışının gerektirdiği asgari şey, O'nun bu seçim ve tercih nimetine karşı şükretmek, ona dört elle sarılmak ve bu emaneti koruyarak şu yeryüzünden yüzakıyla ayrılmaya çalışmaktır.

"Mutlaka müslüman olarak ölünüz."

İşte önlerine büyük bir fırsat çıkmıştı. Çünkü Peygamberimiz ortaya çıkarak kendilerini İslâm'a çağırıyordu. O İslâm ki, ataları Hz. İbrahim'in çağrısının ürünü idi.

HZ. YAKUB'UN VASİYYETİ

İşte Hz. İbrahim'in de Hz. Yakub'un da evlâtlarına yaptıkları vasiyyet buydu. Bu vasiyyet, Hz. Yakub'un hayatının son anında tekrarladığı, ölümün ve koma halinin bile kendisine ihmal ettiremediği tek meşgalesi olmuştu. İsrailoğulları (yahudiler) şu ilâhî buyruğa iyi kulak versinler:

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ
الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ
إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَٰهًا وَاحِدًا
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾

133- Yoksa siz, Yakub ölmek üzereyken yanında mıydınız? Hani O oğullarına; "Benden sonra kime kulluk edeceksiniz (kime tapacaksınız?)" diye sordu. Onlar da; "Senin ve ataların İbrahim'in, İsmail'in ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz O'na teslim olmuşuz" dediler.

Hz.Yakub'un ölüm anında evlâtlarıyla yapmış olduğu konuşmaları canlandıran bu tablo, son derece anlamlı, alabildiğine duygulandırıcı, insanı derinliğine etkileyici bir tablodur. Ölmek üzere olan bir baba düşünelim: Son nefesini vermenin eşiğindeyken bu babanın zihnini meşgul eden mesele, ölüm sancıları içinde kıvranırken kafasını kurcalayan endişe, garantiye bağlamak istediği, emin olmayı arzu ettiği son derece önemli konu nedir acaba? Hayata gözlerini yummak üzereyken evlâtlarına bırakmak istediği, başına bir hal gelmeden onlara geçmesi için titizlik gösterdiği, bu yüzden kendilerine yüzyüze teslim etmeyi tercih ettiği, hakkındaki her türlü ayrıntının belgelere bağlanmasını istediği miras neydi acaba? Ölüm sancılarının ve son hayatî çırpınışlarının bile kendisine unutturamadığı bu mesele inanç sistemi meselesi idi. İşte sözünü ettiğimiz miras, hazine, büyük dava, herşeyin önüne geçen tek endişe ve son derece önemli konu buydu. Yani:

"Benden sonra kime kulluk edeceksiniz (kime tapacaksınız)?"

"Sizi bunun için toplantıya çağırdım. Emin olarak ölmek istediğim mesele budur. Benim size devredeceğim emanet, hazine ve miras budur". Devam ediyoruz:

"Oğulları da ona; 'Senin ve ataların İbrahim'in, İsmail'in, ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz O'na teslim olmuşuz' dediler."

Görüldüğü gibi, Hz. Yakub'un oğulları gerçeği biliyorlar ve bunu açıkça ifade ediyorlar. Onlar mirası teslim alıyor ve onu titizlikle koruyacaklarına söz veriyorlar. Onlar ölmek üzere olan babalarına güven verip kendisini rahatlatıyorlar.

Böylelikle Hz. İbrahim'in evlâtlarına yapmış olduğu vasiyyet, Hz. Yakub'un evlâtları arasında da geçerliliğini sürdürmüş oluyor, başka bir deyimle onlar da "Allah'a teslim olduklarını" açıkça belgeliyorlardı.

Burada Kur'an-ı Kerim, yahudilere; **"Yoksa siz, Yakub ölmek üzereyken yanında mıydınız?"** diye soruyor. Bu olmuş olan bir olaydır. Bizzat Allah bu olaya tanıklık ediyor, onu anlatıyor, bununla onların bütün yanıltıcı ve saptırıcı bahanelerini etkisiz kılıyor; yine bununla kendileri ile ataları İsrail, yani Hz. Yakub arasında gerçek anlamda hiçbir bağ olmadığını vurguluyor.

ATALARLA ÖVÜNME CEHALETİ

Bu ifadenin ışığı altında o eski ümmet ile Medine'de İslâm çağrısının karşı karşıya geldiği kuşak arasındaki kesin ayrım meydana çıkıyor. Öyle ki, bu ikisinin eskisi ile yenisi arasında ilişki kurmaya, varislik bağı varsaymaya imkân yok. Okuyoruz:

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ
وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

134- Onlar gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandığınız da sizedir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulmazsınız.

Bunların her ikisinin hesabı, yolu, ünvanı ve sıfatı birbirinden ayrıdır. Onlar mümin bir ümmettir; buna göre fasık halefleri ile aralarında hiçbir ilişki yoktur. Bu halefler o eskilerinin uzantısı, devamı değillerdir. Bunlar başka bir grup, başka bir parti (hizb) dir, onlar ise başka... Bunların taşıdıkları sancak başkadır, onların taşıdıkları sancak başka.

Bu konudaki İslâm düşüncesi, imana dayalı bakış açısı, cahiliye düşüncesinden tamamen farklıdır. Cahiliye düşüncesi bir milletin iki kuşağı arasında ayırım gözetmez. Çünkü bu düşünceye göre; sözkonusu kuşaklar arasındaki bağ, ırk ve soy birliği bağıdır.

Fakat İslâm düşüncesi aynı milletin mümin kuşağı ile fasık kuşağını birbirinden ayrı görür. Bunlar aynı millet değildirler. Aralarında hiçbir ilişki, hiçbir akrabalık yoktur. Bu iki kuşak yüce Allah'ın ölçüsüne göre iki ayrı millettirler; müminlerin ölçüsüne göre de öyledirler. İslâm'ın imana dayalı düşünce tarzına göre, millet; aynı inanca bağlı insanlar topluluğudur. Bu topluluğun fertleri hangi ırktan gelirse gelsin, hangi ülkede yaşarsa yaşasın farketmez. Yoksa millet, aynı ırktan gelen ve aynı ülkede yaşayan insanların toplamı değildir. İşte insanlığını, yeryüzünün çamur bileşimlerine değil de yüce ruh soluğuna dayandıran insana yaraşan düşünce tarzı budur.

Burada tarihe ilişkin kesin bir açıklama karşısındayız. Hz. İbrahim'in oğullarından söz aldığını, müslümanların Kâbe'si olan Beytullah'ın yapılışını mirasçılığın ve dinin gerçek anlamının ne olduğunu anlatan bu açıklamanın ışığında Peygamberimizin çağdaşı olan kitap ehlinin iddiaları tartışılıyor; onların delillerine ve gerekçelerine karşılık veriliyor. Açıkça görülüyor ki, bütün bu delil ve gerekçeler zayıf ve tutarsız oldukları kadar inat ürünü ve dayanaksızdırlar da. Buna karşılık, İslâm inancının tabiî, geniş kapsamlı ve sadece inatçıların karşı çıkacakları derecede tutarlı olduğu da açıkça görülüyor. Okuyalım:

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ
إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ
مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾
فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوْا ۖ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ
فِي شِقَاقٍ ۖ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ
عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾ قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ
وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ
﴿١٣٩﴾ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ قُلْ أَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ
وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ
بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾

135- Onlar size; "Yahudi veya hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız" dediler. Onlara de ki; "Hayır, biz İbrahim'in dosdoğru dinine uyarız. O müşriklerden değildi."

136- Onlara deyin ki; "Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına indirilene; Musa'ya ve İsa'ya verilene ve diğer peygamberlere Rabbleri tarafından verilene inanırız. Onlar arasında ayırım yapmayız. Biz Allah'a teslim olanlarız."

137- Eğer onlar sizin inandıklarınızın aynısına inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar. Eğer bu inanca arka dönerlerse mutlaka çatışmaya ve çıkmaza düşerler. Onlara karşı Allah sana yetecektir. O işitendir ve bilendir.

138- Bu din, Allah'ın verdiği bir renktir. Kim Allah'tan daha iyi bir renk verebilir? Biz yalnız O'na kulluk ederiz.

139- De ki; "Bizim de sizin de Rabbiniz olan Allah hakkında bizimle çekişiyor musunuz? Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Biz O'na samimi olarak bağlıyız.

140- Yoksa İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakub'un ve torunlarının yahudi ya da hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki; "Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?" Allah tarafından kendisine bildirilen bir gerçeği saklayandan daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan asla gafil değildir.

SIRAT-I MÜSTAKİM

Yahudiler; "Yahudi olun ki, doğru yolu bulasınız" diyorlar, hıristiyanlar ise; "Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız" diyorlardı. Hz. Peygamberimize (salât ve selâm üzerine olsun) her iki grubun karşısına aynı sözü seyleyerek çıkmayı telkın etmek amacı ile Allah (c.c) bunların sözlerini birleştirerek naklediyor.

"De ki; 'Hayır, biz İbrahim'in dosdoğru dinine uyarız. O müşriklerden değildi".

Yani de ki; "Gelin siz de biz de Hz. İbrahim'in dinine dönelim. Ortak atamız, İslâm dininin kaynağı, bizzat Rabbi tarafından 'O müşriklerden değildi' diye hakkında garanti verilen Hz. İbrahim'in dinine. Oysa siz Allah'a ortak (şirk) koşuyorsunuz."

Kur'an-ı Kerim, bunun arkasından, müslümanları büyük din birliğini, yani peygamberlerin atası Hz. İbrahim döneminden Hz. İsa'ya ve Hz. İsa'dan İslâm'ın son mesajına kadar bütün peygamberlerin şeriatlerinin birliğini ilân etmeye ve Kitap Ehlini bu ortak dine dâvet etmeye çağırıyor:

"Onlara deyin ki; 'Biz Allah'a, bize indirilene; İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına indirilene; Musa'ya ve İsa'ya verilene ve diğer peygamberlere Rabbleri tarafından verilene inanırız. Onlar arasında ayırım yapmayız. Biz Allah'a teslim olanlarız."

Bütün peygamberler ve bütün peygamber mesajları arasındaki bu birlik, İslâm düşünce sistemini temelini oluşturur. İslâm ümmetini, yeryüzünde Allah'ın dinine dayalı inanç mirasını varisi kılan, fertlerini bu kökle birbirlerine sımsıkı bağlı birer hidayet ve aydınlık yolu yolcusu yapan, İslâm düzenini bütün insanların kanatları altında taassupsuz ve baskısız biçimde yaşayabilecekleri milletlerarası bir sosyal düzen düzeyine çıkaran, İslâm toplumunu sevgi ve barış içinde herkese açık bir toplum haline getiren temel faktör budur.

Bundan dolayı az önce okuduğumuz ayetlerin devamında bir büyük gerçek vurgulanıyor ve bu inanç sisteminin bağlıları olan müslümanlara bu gerçeğe sımsıkı sarılmaları öneriliyor. Sözünü ettiğimiz gerçek; bu inanç sisteminin dosdoğru yol olduğu, ona uyanın doğru yolu bulacağı, ondan yüzçeviren toplumun asla istikrarlı bir hayata kavuşamayacağı, bu yüzden böyle toplumların sürekli bunalımda olan çeşitli grupları arasında bitmez-tükenmez çatışmaların hüküm süreceği realitesidir. Okuyoruz:

"Eğer onlar sizin inandıklarınızın aynısına inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar. Eğer bu inanca arka dönerlerse mutlaka çatışmaya ve çıkmaza düşerler."

Yüce Allah'ın bu sözü, bu açık tanıklığı, müminin kalbine taşıdığı inançtan ötürü ona iftihar duygusu kazandırır. Sebebine gelince doğru yolda olan yalnız kendisidir. Onun inandığına inanmayan kimse, gerçekle kavgalı ve hidayete düşmandır. Hidayet yoksunlarının, imansızların sosyal çalkantıları, hileleri, tuzakları, saldırı girişimleri ve düşmanlıkları mümine zarar dokunduramaz. Çünkü yüce Allah bunlar karşısında onu koruyacaktır. Allah'ın koruyuculuğu ona yeter de artar bile.

"Onlara karşı Allah sana yetecektir. O işitendir ve bilendir."

Müslümana düşen tek görev, girdiği yolda sebatla ilerlemek, doğrudan doğruya Rabbinden gelen gerçekle ve dostları yeryüzünde tanınsın diye bizzat yüce Allah tarafından dostlarının yüzüne basılan damga ile iftihar etmektir. Okuyoruz:

"Bu din, Allah'ın verdiği bir renktir. Kim Allah'tan daha iyi bir renk verebilir?"

Bu din, yüce Allah'ın insanlığa son mesajı olmasını dilediği bir ilâhi renktir. Amaç; taassuba ve kine yer vermeyen, ırk ve deri rengi ayrımı tanımayan geniş çaplı bir insanlararası birliğe dayanak sağlamak, zemin hazırlamaktır.

Burada Kur'an-ı Kerim'in derin anlamlı ifade özelliklerinden birine parmak basmak istiyoruz. Yukardaki ayetin baş tarafını oluşturan "Bu din, Allah'ın verdiği bir renktir; kim Allah'tan daha iyi bir renk verebilir?" cümlelerinden ilki yüce Allah'ın belirleyici karakterli bir buyruğu, geriye kalan kısmı ise müminlerin sözüdür. Ayet, müminlerin sözünü, aralık vermeksizin yüce Allah'ın sözü ile birleştiriyor. Her iki bölüm de yüce Allah tarafından indirilmiş bir Kur'an parçasıdır, ama ilk bölüm Allah'ın sözünü, ikinci bölüm ise müminlerin sözünü naklediyor. Bu üslup, yani aynı ayetin akışı içinde müminlerin sözünün yüce Allah'ın sözünün arkasına eklenmesi, müminlere büyük bir şeref bağışlamakta ve müminler ile Rabbleri arasında sıkı ilişki bulunduğu, müminlerin, Allah'a ulaştıran bir istikamet üzerinde bulundukları gerçeğini düşündürmektedir. Kur'an'da benzerlerine sık sık rastladığımız bu ifade tarzı, müminler için son derece büyük bir onurlandırma özelliği taşır.

Daha sonraki ayette susturucu kanıtlama vurgusunun son sınırına, doruğuna ulaştığını görürüz:

"De ki; 'Bizim de sizin de Rabbiniz olan Allah hakkında bizimle çekişiyor, tartışıyor musunuz? Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Biz O'na samimi olarak bağlıyız".

Yani, "Sizin de bizim de Rabbimiz olan Allah'ın birliği ve ilâhlığı gerçeğini tartışma konusu yapmak yersizdir. Biz yaptıklarımızın hesabını vereceğiz, siz de yaptıklarınızın yükünü taşıyacaksınız. Bizler, bütün samimiyetimizle Allah'a bağlıyız, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayız, asla O'nunla birlikte bir başkasına dilek yöneltmeyiz."

Bu sözler müslümanların tutumunu ve inançlarını belirler. Bu tutum ve inanç, tartışma, inatlaşma ve kanıtlama çabası götürmez.

Böyle olduğu için ayetin akışı, sözü bu kadarla bağlayarak diğer bir tartışma alanına geçiyor. Yalnız bu alanın da tartışma ve inatlaşmaya elverişli olmadığı açıktır. Okuyalım:

"Yoksa İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakub'un ve torunlarının yahudi ya da hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz?"

Hz. Musa'dan ve yahudilik ile hıristiyanlıktan önceki dönemlerde yaşamış olan bu peygamberlerin dinlerinin özünü İslâm'ın oluşturduğuna, yukarda değindiğimiz gibi bizzat yüce Allah tanıklık ediyor. Devam ediyoruz:

"De ki; 'Siz mi daha iyi biliyorsunuz, yoksa Allah mı?".

Bu sorunun cevabı yoktur. Çünkü b'ı karakteri itibarı ile cevabın önünü kesecek derecede ağır bir kınama anlamı içeriyor.

"Ey yahudiler ve hıristiyanlar, sizler adları sayılan peygamberlerin, yahudilik ile hıristiyanlığın ortaya çıkışlarından önceki dönemlerde yaşadıklarını ve Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaya yanaşmayan ilk hanif dininin (dosdoğru dinin) birer sözcüsü olduklarını biliyorsunuz. Bunun yanında ahir zamanda gelecek olan bir peygamberin, Hz. İbrahim'in öncüsü olduğu dosdoğru dini tekrar ihya edeceğine dair kutsal kitaplarınızda kesin açıklamalar vardır. Fakat siz yüce Allah'ın bu tanıklığını saklıyorsunuz!?" Buna göre:

"Allah tarafından kendisine bildirilen bir gerçeği saklayandan daha zalim kim olabilir?"

"İyi bilin ki, gerek uhdenize emanet edilen bu ilâhi şehadeti saklayışınız ve gerekse bu apaçık belgeyi gözlerden saklamak ve belirsiz hale getirmek için giriştiğiniz tartışmaları yüce Allah yakınen biliyor." Başka bir deyimle:

"Allah asla yaptıklarınızdan gafil, habersiz değildir"

Ayetlerin akışı, susturuculuğun bu doruk noktasına, bu kesin sözlülük sınırına vardıktan; Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakub ve torunları (selâm üzerlerine olsun) ile Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) zamanındaki yahudiler arasında her bakımdan taban tabana zıtlık olduğunu açıkladıktan sonra Hz. İbrahim ile soyundan gelen müslüman cemaat ile ilgili, az önce okuduğumuz bağlayıcı ifadeyi bir daha tekrarlayarak sözü bağlıyor:

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ
وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

141- Onlar daha önce gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da sizedir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulmazsınız

Bu ifade, yukarda anlatılan basmakalıp iddialarla ilgili tartışmayı noktalayıcı, konuşmayı bağlayıcı son söz niteliğindedir.

BİRİNCİ CÜZ SONU

Bakara suresinin bu bölümünde, yani ikinci cüzün başından itibaren dikkatlerin, Medine'deki İslâm cemaatinin büyük emaneti -inanç emaneti ile bu inanç adına yeryüzü halifeliğini üstlenme emanetinin- konusu üzerine yoğunlaştırıldığını görürüz. Gerçi zaman zaman bu cemaatin düşmanları, karşıtları -ki bunların başında yahudiler gelir- ile tartışmaya girildiğine, onların hilelerine, komplolarına, bu inancın özünü ve müslüman cemaatın varlığını hedef alan saldırı girişimlerine yine de rastlarız. Ayrıca düşmanlarının giriştiği çok yönlü saldırılar karşısında müslüman cemaate verilen öğretmeli direktiflere ve daha önce yahudilerin düşmüş oldukları çıkmazlara düşmemelerini hatırlatan uyarılara da rastlarız.

Fakat bu Cüz'ün ve Bakara suresinin geride kalan bölümünün ana maddesi, müslüman cemaate halife-ümmet olmanın gerektirdiği özellikleri ve bağımsız kişiliğini kazandırmaktır. Kıblesi ile bağımsız; kendisinden önceki semavi dinlerin şeriatlerini onaylayan ve içeren şeriatı ile bağımsız; geniş kapsamlı, yaygın ve orjinal pratik hayat tarzı ile bağımsız bir kişilik. Bu bağımsız kişilik herşeyden önce bu cemaatin evren ile hayat hakkındaki görüşünde, yüce Allah ile kendisi arasındaki ilişki ile, yeryüzündeki temel görevi ile; bu görevin gerektirdiği can, mal, duygu ve davranış planındaki fedakârlıklar ile ilgili düşüncesinde, Kur'an-ı Kerim'in direktifleri ile Peygamber efendimizin yönlendirmelerinde somutlaşan ilâhi önderliğe kayıtsız-şartsız itaat etme yatkınlığında ve bütün bunları teslimiyet, hoşnutluk, güven ve kesin iman duygusu içinde algılama tutumunda kendini göstermelidir.

Bundan dolayı, bu bölümde kıble değiştirilmesi olayı üzerinde durulduğunu göreceğiz. Bundan açıkça anlaşılan şudur: Yüce Allah bu ümmetin orta yolu benimseyen, yani kendi dışındaki tüm insanlığa örnek olurken, kendisine Peygamberimizi örnek edinmiş bir ümmet olmasını istiyor. Buna göre bu ümmet, tüm yeryüzü insanlarına önder, egemen, gözetici ve yönlendirici olmakla görevlidir. Bu arada okuyacağımız ayetlerde bu ümmetin, omuzlarına bindirilen bu görevin yükümlülüklerine katlanmaya, kendisini bütün insanlığa karşı sorumlu kılacak olan bu misyonun zorluklarını göğüslemeye, yüce Allah'ın takdirine razı olarak durum ne olursa olsun her işi O'na havale etmeye çağrıldığını göreceğiz.

Daha sonra imana bağlı düşünce tarzının bazı temel ilkelerinin açıklandığını, belirginliğe kavuşturulduğunu göreceğiz. Meselâ iyiliğin, takva ve salih amel demek olduğunun, yoksa yüzleri doğuya ya da batıya döndürmek demek olmadığının vurgulanarak belirtildiğini okuyacağız. Bu açıklama, yahudilerin bu konudaki zihin karıştırıcı propaganda kampanyasına, gerçekleri gizleme ve belirsizleştirme girişimlerine, doğru olduğunu bildikleri konulardaki tartışmacı ve inkârcı tutumlarına cevap olarak yapılıyor. Bu bölümdeki açıklamaların çoğunluğu, kıblenin değiştirilmesi olayı ile bu olay hakkında ileri sürülen asılsız ve yanıltma amaçlı iddialar ile ilgilidir.

Okuyacağımız ayetlerin daha sonraki bölümünde ise bu dinin amaçladığı pratik hayat düzeni ile ibadet amaçlı davranışlar sisteminin -ki bu ümmetin hayatı bu iki unsura dayanır- ve toplumu, ümmetin omuzlarına yüklenen görev doğ-

rultusunda yapılandırma işlevinin belirlenmesi konusu ele alınıyor. Bu alanda kısas hukukunun, vasiyyet hükümlerinin, oruç farzının, haram aylarda ve Mescid-i Haram (Kâbe) sınırları içinde savaşma hükümlerinin Hacc farzının, içki ve kumarla ilgili hükümlerin ve aile düzeninin belirlendiğine tanık oluruz. Bütün bu hükümler ve kurumlar inanç bağına bağlanarak ve yüce Allah ile irtibatlandırılarak anlatılıyor. Yine bu Cüz'ün sonlarında canla ve malla cihad edilmesi konusunun işlenişi sırasında yahudilerin, Hz. Musa'dan (selâm üzerine olsun) sonraki tarihlerinden alınmış bir olayı, bir anektodu okuyacağız. Bu olaya göre, o dönemin yahudileri, Peygamberlerinden birine, şöyle demişlerdi:

"Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım." (37)

Bu olay, daha önceki peygamberlerin mesaj birikimini ve eski ümmetlerin bu mesaj birikimiyle ilgili tecrübelerini miras olarak devralan bu ümmet hesabına birçok ibret alınacak dersler ve düşündürücü telkinler içermektedir. Bu Cüz'ü daha önceki Cüz ile birlikte gözden geçirdiğimizde Kur'an-ı Kerim'in gerek girişmiş olduğu mücadelenin ve gerekse yeni bir müslüman ümmet meydana getirmekten güttüğü amacın karakterini iyi anlarız. Bu mücadele hilelere, fitnelere, oyunlara, yaygaracı propagandalara, yanıltma girişimlerine, yalanlara, insanın yapısından kaynaklanan zayıflıklara, insan psikolojisinin fitnenin girişine ve kışkırtmaların sızmasına açık kanallarına karşı aynı düzeyde verilen büyük bir mücadeledir. Bu mücadele aynı zamanda bütün insanlığın ideal önderliğini üstlenmiş olan yeryüzü halifeliğine getirilmiş olan bir ümmetin dayanabileceği doğru düşünce sistemini geliştirme, bu ümmeti ortaya çıkarma ve yönlendirme mücadelesidir. Kur'an üslubunun icaz özelliğine, yani az söz söyleyerek çok şey ifade etme niteliğine gelince bu özellik, bu iki Cüz'de şöyle meydana çıkıyor: Kur'an-ı Kerim'in bu bölümünde Peygamberimiz zamanındaki ilk müslüman cemaatin oluşması amacı ile gündeme getirilen bu direktifler ve ilkeler, her zaman ve her yerde müslüman bir cemaat oluşturmak için günümüzde de gerekli olan direktifler ve ilkelerdir. Kur'an-ı Kerim'in bu ilk cemaatin düşmanlarına karşı verdiği mücadele her zaman ve her yerde bu uğurda verilebilecek olan mücadelenin aynısıdır. Sadece bu kadar da değil. Hatta Kur'an-ı Kerim'in o zaman karşı karşıya geldiği; hilelerine, tuzaklarına ve komplolarına karşı koyduğu geleneksel İslâm düşmanları günümüzde de aynıdır, kullandıkları metodlar da o günkü metodların aynısıdır; şartların değişmesi ile biçimleri değişmiş, ama sözleri ve karakterleri aynı kalmıştır.

Bu yüzden İslâm ümmeti, düşmanlarına karşı vereceği mücadele ve onların şerlerinden korunma tedbirleri konusunda en az ilk İslâm cemaatı kadar, Kur'an'ın bu direktiflerine muhtaçtır. Bunun yanında bu ümmet, sağlam ve doğru bir düşünce tarzı geliştirebilmek, evren ve insan karşısında nasıl bir tutum takınması gerektiğini kavrayabilmek için de aynı temel ilkelere, aynı direktiflere muhtaçtır. Bu ümmet bu ilke ve direktiflerde, yolunun işaret noktalarını başka hiçbir bilgi edinme ve yönlendirme kaynağında bulamayacağı açıklıkta bulacaktır. Böy-

(37) Bakara Suresi, 246

lece Kur'an-ı Kerim, bu ümmetin hayatını düzenleyen, doğru yolunda gerçek kılavuzu olan; ferdî yaşama tarzına, sosyal düzenine, devletlerarası münasebet kurallarına, ahlâki davranışlarına ve pratik uygulamalarına dayanak oluşturucu çok cepheli ve yetkin yasa kaynağı bir kitap olma niteliğini koruyup devam ettirmiş oluyor.

İşte icaz, yani az söz söyleyerek çok şey ifade etme sanatı dediğimiz şey budur.

KIBLENİN DEĞİŞTİRİLMESİNİN NEDENLERİ

Okuyacağımız ayetler demetinde hemen hemen sadece kıble değişimi olayından, bu olayın yolaçtığı gelişmelerden, bu olayı fırsat bilen yahudilerin müslüman birliğini sarsmayı hedef alan oyunlarından, bu konuda ortaya attıkları asılsız iddialardan, bu iddiaların bazı müslümanların vicdanlarında ve genel olarak müslüman cemaatin saflarında açtığı yaraları sarma girişimlerinden sözediliyor.

Bu olay hakkında kesin bir rivayete rastlanmıyor. Kur'an'da da olayın tarihi ile ilgili ayrıntılı bir bilgi verilmiyor. Bu olayla ilgili yukardaki ayetler sadece kıble yönünün Beytülmukaddes'ten Kâbe'ye çevrilişini ele alıyor. Olay, Hicret'ten onaltı ya da onyedi ay sonra Medine'de meydana geldi.

Bu olayla ilgili rivayetlerin toplamından çıkarabildiğimiz sonuç özet olarak şudur: Müslümanlar Mekke döneminde namazın farz oluşundan itibaren Kâbe'ye doğru dönerek namaz kılmışlardı. Yalnız bu konuda Kur'an kaynaklı bir nass yoktu. Hicretten sonra yüce Allah'tan Peygamberimize gelen bir emirle namazlar Beytülmukaddes'e doğru dönülerek kılınmaya başladı. Geçerli görüşe göre bu emir de Kur'an'da yeralmış değildi. Sonra bu konuda Kur'an kaynaklı olan şu emir gelerek daha önceki ilâhi emri yürürlükten kaldırdı (neshetti):

"Bundan böyle yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Nerede olursanız olun, yüzlerinizi o tarafa çevirin."

Olayın gelişimi nasıl olursa olsun, müslümanların yüzlerini Beytülmukaddes'e doğru çevirmeleri -ki Beytülmukaddes, yahudiler ile hıristiyanların kıblesi idi- yahudilerin bu olayı, İslâm'a girmeyi burun kıvırarak reddetme bahanesi olarak kullanmalarına yolaçtı. Nitekim o sırada Medine halkı arasında şöyle konuştukları duyuluyordu. "Muhammed ile arkadaşlarının onların kıblesine yönelişi, dinlerinin gerçek din, kıblelerinin asıl kıble ve kendilerinin de örnek alınmada öncelikli olduklarını kanıtlardı. Buna göre yapılması uygun olay şey, Muhammed'in, onları kendi dinine çağırması değil, tersine kendisi ile arkadaşlarının onların dinine girmesiydi."

Bu arada cahiliye döneminde saygı göstermeye alışmış, orayı geleneksel ziyaret yerleri ve kıbleleri olarak algılayagelmiş olan müslüman Araplara bu durum ağır geliyordu. Üstelik bu yüzden yahudilerden kulaklarına gelen böbürlenici, hava atıcı laflar ve bu olayı kendilerine karşı koz olarak kullanmaları sıkıntılarını daha da arttırıyordu.

Bu arada Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) sık sık yüzünü göğe çevirerek Rabbine yöneliyor, fakat yüce Allah'a karşı duyduğu sonsuz saygının gereği olarak ağzını açıp birşey demiyor, ama kendisini, hoşlanacağı bir kıbleye döndürmesini sabırsızlıkla bekliyordu.

İşte bir süre sonra inen şu ayet, Peygamberimizin bu derin özlemini olumlu olarak cevaplandırıyordu:

"(Ey Muhammed) senin yüzünü ısrarla göğe çevirdiğini görüyoruz. Seni hoşuna gidecek bir kıbleye kesinlikle döndüreceğiz. Bundan böyle yüzünü Mescid-i Haram (Kâbe) tarafına çevir. Nerede olursanız olun, yüzlerinizi o tarafa çevirin."

Çeşitli rivayetlerde anlatıldığına göre bu olay, Hicretin onaltıncı ya da onyedinci ayında meydana geldi. Bu arada kıblenin değiştiğini namaz kılarken haber alan bazı müslümanlar, namazları içinde yüzlerini Kâbeye doğru çevirerek namazlarının geride kalan kısmını yeni kıbleye doğru tamamlamışlardı.

Bunun üzerine yahudiler yaygaraya başladılar. Peygamberimiz ile müslüman cemaatın kıblelerini bırakıp başka tarafa dönmesi ve bunun sonucu olarak böbürlenmelerinde ve müslümanların kalplerine dinlerinin değeri konusunda şüphe salma girişimlerinde bel bağladıkları önemli kozlarını yitirmiş olmaları gerçekten ağırlarına gitmişti. Bu hayal kırıklığının getirdiği pervasızlıkla müslümanların arasına ve tek tek müslümanların kalplerine yüce liderlerine karşı besledikleri güven ve inançlarının temeli hakkında şüphe tohumları ekmeye koyuldular. Müslümanlara şöyle diyorlardı: "Eğer daha önceki Beytülmukaddes'e yönelişiniz geçersiz ise bu dönem boyunca kıldığınız namazlar boşa gitti. Yok, eğer o yönelişiniz haklı idiyse şimdiki Mescid-i Haram'a dönüşünüz geçersizdir ve buraya doğru dönerek kıldığınız ve kılacağınız bütün namazlar boşa gitmeye mahkumdur. Her iki durumda, bu ayetlerin yürürlükten kaldırılması ve emirlerin değiştirilmesi işlemi, Allah'tan kaynaklanmış olamaz. Bu da, Muhammed'e Allah'tan vahiy gelmediğini kanıtlar."

Sözünü ettiğimiz yıkıcı yahudi propagandası, gerek müslümanların vicdanlarında ve gerekse İslâm cemaatinin saflarında son derece büyük bir etki meydana getirmişti. Bu etkinin çapı, yüce Allah'ın **"Biz bir ayeti yürürlükten kaldırır ya da unuttursak mutlaka ondan daha hayırlısını veya benzerini getiririz"** mealindeki buyruğu ile başlayarak geçen Cüz'ün iki dersini tümü ile kapsayan Kur'an ayetleri yanında bu Cüz'ün az sonra okuyacağımız ayetleri ve bu ayetlerin açıklamaları sırasında ayrıntılı biçimde inceleyeceğimiz vurgulamaları, izahları ve uyarıları gözden geçirirken açıklıkla meydana çıkar.

Şimdi kıblenin değiştirilmesi ve müslümanların sırf kendilerinin olan bir kıbleye yöneltilmelerinin hikmeti konusu üzerinde biraz durmak istiyoruz. Bu olay İslâm cemaatinin hayatını geniş çapta etkilemiş, çok önemli bir tarihi olaydır.

Başlangıçta kıble yönünün Kâbe'den Mescid-i Aksa'ya döndürülmesi, bu dersin aşağıdaki ayetinin işaret ettiği, eğitim amaçlı bir olaydı:

"Biz sırf Peygambere uyanları O'na uymaktan vazgeçenlerden ayırdedelim diye daha önce yöneldiğin kıbleyi tekrar kıble yaptık."

Bilindiği gibi Araplar cahiliye dönemlerinde Kâbe'ye saygı beslerler, burayı milli gururlarının somut bir sembolü sayarlardı. Oysa İslâm, kalplerin sırf Allah'a bağlanmasını, yüce Allah dışında kalan her türlü bağımlılıktan arındırılmasını, dolaysız biçimde Allah'la rabıta kurduran İslâm metoduna yabancı olan her türlü yaygara ve taassuptan kurtarılmasını; her türlü tarihî, ırkî ve coğrafi şartlanmalardan soyutlanmasını istiyordu. İşte bu yüzden sürpriz bir kararla müslümanların Kâbe'ye yönelmelerine son verilerek bir süre için Mescid-i Aksa'yı kıble edinmeleri uygun görülmüştü. Böylece vicdanların cahiliye tortularından, cahiliye dönemini çağrıştıran her şeyden tamamen arınması amaçlanmıştı. Ayrıca bu değişiklik dolayısıyla Peygamber efendimize türlü yabancı duygunun etkisinden sıyrılarak güvenli, gönüllü ve teslimiyetçi bir biçimde bağlı olanlar ile ırk, kavim, yurt ve tarih çağrışımlarından kaynaklanan cahiliye yaygaralarının kof gururu ile ya da kalplerin derinliklerinde halâ yaşayan komplekslerin dürtüsü ile inancından dönen kimseler birbirlerinden ayrılabilecekti.

Bu arada müslümanlar teslimiyetçiliklerini kanıtlayıp Peygamber efendimizin gösterdiği kıbleye yönelince ve bunun yanında yahudiler bu durumu işlerine yarayacak bir koz olarak kullanmaya başlayınca yüce Allah'ın Kâbe'ye doğru dönmekle ilgili emri geliverdi. Fakat bu yeni emir, müslümanların kalpleri ile başka bir gerçek arasında, İslâm'ın özü ile ilgili tarihi bir gerçek arasında bağ kurdu. Bu gerçek şudur: Bu binayı, yani Kâbe'yi yapan Hz. İbrahim ile Hz. İsmail (selâm üzerlerine olsun) onu sırf Allah'a adayarak, İslâm ümmetinin bir inanç merkezi olsun diye inşa etmişlerdi. Bu İslâm ümmeti de, Hz. İbrahim'in, soyundan İslâm'ı yayacak, evlâtlarının ve torunlarının da bağlı oldukları bu dinin etkinliğini devam ettirecek bir peygamberin gelmesini dileyen duasının kabul belirtisi olarak doğup gelişmişti. **"Hani Rabbi, İbrahim'i birtakım emirler ile denemiş, o da bunları yerine getirmişti"** ayeti ile başlayan geçen derste bu konu ayrıntılı biçimde anlatılmıştı.

Aslında Kabe'nin ilk temellerinin atılışından itibaren gelişen olaylar, özellikle Hz. İbrahim, İsmail ve diğer oğulları, onların dini, kıblesi, Allah'a verdikleri söz ve yapılan vasiyyetler hakkında müşrikler ve Ehli Kitap ile müslümanlar arasında çıkan tartışmalar bu surenin daha önceki ayetlerinde anlatıldığı için daha sonra Kıble'nin Mescid-i Aksa'dan Kabe'ye döndürülmesi olayının anlatımına geçilmesi daha uygun oluyor. Zira bütün o olaylarla kıblenin değiştirilmesi olayı arasında yakın bir ilişki ve tarihî bir bağ vardır ve zihinler bu olayı algılamaya hazırdır. Müslümanların kıblesinin, Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in birlikte inşa ettikleri Kabe'ye doğru çevrilmesi ve o sırada Hz. İbrahim'in yapmış olduğu uzun dua, az sonra okuyacağımız ayetlerde müslümanların, Hz. İbrahim dininin varisleri oluşları ve Yüce Allah'ın Hz. İbrahim'e dönük taahhüdü birbirleri ile uyumlu, mantıklı ve tabii gelişmeler olarak ele alınır. Başka bir deyimle bu somut kıble yönelişi ile sözkonusu tarihten kaynaklanan şuur yönelişi arasında koordinas-

yon ve doğrultu birliği vardır.

Yüce Allah -c.c- Hz. İbrahim'den müslüman olması için taahhüt almıştı. Hz. İbrahim de oğullarından, kendisinden sonra İslâm'a bağlı kalmaları taahhüdünü almıştı. "İsrail" lâkabı ile anılan Hz. Yakub da evlâtlarından aynı taahhüdü almıştı. Bu arada Hz. İbrahim zalimlerin, yüce Allah'ın ahdine ve bağışına varis olamayacağını biliyordu.

Yüce Allah Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'e, "Kâbe'nin temellerini yükseltmeyi", yani bu yapıyı inşa etmelerini emretmişti. Bu yüzden Kâbe onlardan kalan bir mirastır. Bu mirasa ancak yüce Allah'ın, bu ikisinden aldığı taahhüde bağlı kalanlar mirasçı olabilirler. Müslüman ümmet, yüce Allah'ın, Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'den almış olduğu taahhüdün ve bu iki peygambere yönelik ilâhi faziletin mirasçısıdır. Buna göre bu ümmetin, Mekke'deki Beytullah'ın varisi olması ve orayı kıble edinmesi son derece tabii ve mantıkî bir sonuçtur.

Gerçi müslümanlar bir süre için, yahudilerin ve hıristiyanların kıblesi olan Mescid-i Aksa'ya yönelmişlerdi. Fakat bu yöneliş, okuduğumuz ayetlerden birinin işaret ettiği daha önce anlattığımız bir hikmete dayanıyordu. Şimdi ise yüce Allah bu varisliği, müslüman ümmete yüklemeyi dilemişti. Ehl-i Kitap, ataları Hz. İbrahim'in dinini, yani İslâm'ı kabul ederek bu mirasa ortak olmayı reddetmişti.

Şimdi kıble değişiminin tam zamanı gelmişti. Hz. İbrahim'in inşa ettiği ilk Allah evine doğru yönelmenin tam sırası idi. Böylece müslümanlar bu varisliğin somut ve soyut bütün özellikleriyle donatılmış; din varisliğinin, kıble varisliğinin ve yüce Allah'ın bağışlama varisliğinin ayrıcalığına sahip kılınmış olacaktı.

Kendine özgü ve başkalarından farklı olma müslüman cemaat için kaçınılmaz iki sıfattır. Düşünce ve inançta kendine özgü ve ayrıcalıklı olmak... Kıble ve ibadet biçiminde de kendine özgü ve ayrıcalıklı olmak. Kendine özgülük ve ayrıcalık bu alanların her ikisinde de aynı oranda gereklidir. Düşünce ve inanç alanında kendine özgü (orjinal) ve farklı olmanın gereği kolayca anlaşılabilir de bu gereklilik belki de kıble ve ibadet amaçlı davranışlar konusunda o kadar kolay bir şekilde algılanamayabilir. Bu yüzden burada ibadet şekillerinin değeri konusuna bir parça gözatmak istiyoruz.

Bu ibadet şekillerine, onları manevi içeriklerinden soyutlayarak ve insan psikolojisinin tabiatı ve onun etkilenme yollarına gözyumarak bakan kimse bunlara titizlikle sarılmayı bir tür kör taassup ya da şekilperestlik olarak görebilir. Fakat daha geniş bir bakış açısı, insan fıtratını tanımayı amaçlayan daha derinlikli bir kavrama gayreti, son derece önemli başka bir gerçeği keşfeder, ki o da şudur:

İnsanın somut bir beden ile soyut bir ruhtan oluşmuş olmasının sonucu olarak, insan psikolojisinde fıtrî olarak soyut karakterli iç duyguları somut karakterli görünür şekiller aracılığı ile ifade etme eğilimi vardır. Bu soyut duygular, duyu organları ile algılanabilir zahiri bir şekil bulmadıkça durulup istikrara kavuşamazlar. Bu duygular ancak bu yolla ifade imkanı bulurlar. Böylece iç dün-

yamızdaki gerçeklikler somut plâna da yansımış olur. Bu duygular ancak o zaman durulup istikrara kavuşabilirler. Ancak o zaman duygusal gerilimin elektriksel yükü tamamen boşalarak duygu dünyamız ile dış alemimiz arasında uyum meydana gelebilir. Ancak o takdirde duyguların esrarlıya ve bilinmeze yönelik ateşli arzusu ile somuta ve şekle dönük ateşli arzusu aynı anda rahatlatıcı bir tatmine kavuşmuş olur.

İşte İslâm, bütün ibadet amaçlı davranışlar sistemini, insan psikolojisinin bu fıtrî temeli üzerine oturtmuştur. Bu yüzden bu ibadet amaçlı davranışlar sadece niyetle, sırf ruhi yönelişle yerine getirilemez. Bu ruhî yönelişin, somut bir şekil bulması aranır. Bu somut şekil namaz ibadetinde ayakta durma (kıyam), kıbleye doğru durma, tekbir alma, Kur'an okuma, rükua varma ve secdeye kapanmadır. Hacc'da ise belirli bir yerden sonra ihrama girip belirli bir kılığa bürünme, sa'y etme, dua etme, telbiye getirme, kurban kesme ve traş olmadır. Böylece her ibadetin ayrı bir bütünü olduğu gibi bu hareketlerin her biri de ayrı bir ibadettir. Böylece, insan nefsinin dışı ile içi arasında uyum kurulmuş, onun güç odakları arasında koordinasyon meydana getirilmiş, insan fıtratının istekleri, yapısı ile bağdaşan bir yoldan gidilerek tatmin edilmiş olur.

Hiç kuşkusuz yüce Allah, sapıkları doğru yoldan çıkaran asıl sebebin, insanın iç-güçlerinin somut ifade şekilleri arayan fıtrî özlem olduğunu biliyor. Bunun sonucu olarak insanların önemli bir kesimi, duygu dünyalarının aradığı büyük gücü taş, ağaç, çeşitli yıldızlar, güneş, ay, hayvan, kuş gibi somut ve duyu organları aracılığı ile algılanabilir maddi varlıklarla sembolize etmişlerdir. İnsanlar gizli güçlerin somut biçimde ifade edilmesini düzenleyecek ve koordine edecek bir sistemin kılavuzluğundan yoksun kaldıkları dönemlerde bu yanılgıya düşmüşlerdir.

İşte bu yüzden İslâm, yüce Allah'ın zatını her türlü somutlaştırma düşüncesinden ve varlığını herhangi bir yöne bağlama varsayımından uzak tutmakla birlikte insan fıtratının sözünü ettiğimiz içgüdülerini, belirli ibadet amaçlı davranışlar aracılığıyla tatmin etmelerini sağlayan uygulamalar içerir. Bunun sonucunda insan kalbi, bedensel ve duygusal bütün varlığıyla, Allah'a yöneldiği sırada, aynı anda Kabe'ye doğru da yöneliyor. Böylece insan her ne kadar O'nun için yeryüzünün belirli bir yerini, kıble edinmiş olsa da mekâna sığması asla sözkonusu olmayan Allah'a yönelme olayında insanın iç ve dış güçleri arasında uyum ve birlik sağlanmış oluyor.

Bu arada, müslümanın namazda ve diğer bazı ibadetler sırasında yöneleceği yeri, müslüman olmayanların bu tür yerlerinden ayrı tutup sırf müslümana özgü bir yer olmasını sağlamak gerekli idi. Çünkü bu durum onu düşünce biçimi, hayat tarzı ve geleceğe dönük yönelişleri ile diğerlerinden ayrı ve kendine özgü olmaya itecekti. Bunun sonucunda, bu kıble ayrıcalığı, müslümanda varolan diğerlerinden ayrı ve farklı olma bilincini tatmin ediyordu. Ayrıca bu somut ayrılık da kendi çapında, müslümanın benliğinde bir ayrılık ve farklılık bilinci doğurur.

Öteyandan, müslüman olmayanların iç duygularını somut ifadeye kavuştu-

ran kendilerine özgü karakteristiklerine özenme yasağı da bu sebebe dayanır. Onlara özgü hem duygusal hem de davranış plânındaki tutum ve gelenekleri taklit etmenin aynı ölçüde yasak olması gibi. Bu yasak ne kör bir taassup ve ne de basit bir şekil tutkunluğudur. Tam tersine şekilciliğin ötesini kavrayan derin bir bakış açısıdır; somut şekillerin arkasında saklanan iç faktörlere önem veren bir bakış açısıdır. Herhangi bir kavmi diğer bir kavimden, herhangi bir zihniyeti diğer bir zihniyetten, herhangi bir düşünce tarzını diğer düşünce tarzından, herhangi bir duygu bütününü diğer bir duygu bütününden, herhangi bir ahlâkı başka bir ahlâktan ve herhangi bir yaşama anlayışını diğer bir hayat anlayışından ayıran, farklı yapan şey işte bu temel iç faktörlerdir.

Nitekim Hz. Ebu Hureyre'den (Allah ondan razı olsun) bildirildiğine göre Peygamberimiz şöyle buyuruyor:

"Yahudiler ile hıristiyanlar (ağaran saçlarını ve sakallarını) boyamazlar. Siz onların yaptıklarının tersini yapınız." (38)

Yine Peygamberimiz yanlarına vardığı bir grubun ayağa kalkmaları üzerine şöyle buyurmuştur:

"Acemlerin birbirlerine saygı göstermek amacı ile ayağa kalktıkları gibi siz de ayağa kalkmayınız." (39)

Peygamber efendimizin bir başka hadisi de şöyledir:

"Hıristiyanların Meryem oğlu İsa önünde eğildikleri gibi siz de benim önümde eğilmeyiniz. Ben de bir kulum. Buna göre bana 'Allah'ın kulu ve Resulü' deyiniz" (40)

İslâm, dış görünüş ve kıyafette başkalarına özenmeyi, hareketlerde ve davranışlarda taklitçiliği, konuşmada ve edep kuralları alanında yabancılara benzemeye kalkışmayı yasaklıyor. Çünkü bütün bu saydıklarımızın arkasında, bir düşünce tarzını öbüründen, bir hayat biçimini diğer hayat biçiminden ve bir toplumsal karakteristiği başka bir toplumsal karakteristikten ayıran o deruni bilinç saklıdır.

Yine İslâm, Allah'tan gelen ve bu ümmetin uygulamakla yükümlü olduğu ilahi sistemin dışında bir başka kaynaktan düşünce ve sistem unsuru iktibas etmeyi yasakladığı gibi; yeryüzünde yaşayan milletlerin ve toplumların herhangi biri önünde psikolojik bozguna, iç yıkıma uğramayı da yasakladı. Çünkü insanı belirli bir toplumu taklit etmeye sürükleyen faktör, o toplum karşısında uğranılan psikolojik bozgun, ruhi çözülmedir. Müslüman cemaat ise, insanlığın önderi konumunda bulunmak üzere ortaya çıktı. Buna göre inanç sistemini olduğu gibi, gelenek ve göreneklerini de kendisini liderliğe seçmiş olan kaynaktan almalıdır. Müslümanlar üstün insanlardır, orta yolu izleyecek, insanların karşısına çıkarılmış en hayırlı ümmettirler. Buna göre düşüncelerini ve sosyal düzenlerini hangi kaynağa dayandıracaklardır? Geleneklerini ve toplumsal kurumlarını nereden alacaklardır? Eğer bunları yüce Allah'tan almazlarsa düzeylerini yükselt-

(38) İmam-ı Malik, Buhari, Müslim, Ebu Davud
(39) Ebu Davud, İbn-i Mace
(40) Buhari

mek için görevlendirildikleri, kendilerinden aşağı konumda olan insanlardan ve toplumlardan almak durumunda kalacaklardır!

İslâm, insanlığa en yüce düşünce ufkunu ve sağlıklı sosyal düzeni garanti etmiştir. Buna dayanarak bütün insanlığı kendini benimsemeye çağırıyor. İslâm'ın başka bir temel üzerinde değil de kendi esasları üzerinde, başka bir sosyal düzen etrafında değil de kendi sosyal düzeni etrafında, başka bir bayrak altında değil de kendi sancağı altında tüm insanlığın birleşmesini istemesi taassup değildir. İnsanlığı yüce Allah'a yönelmeye, en yüksek düşünce ve en sağlıklı sosyal düzen etrafında birleşmeye çağıran, ilahi nizamdan sapmış cahiliye bataklığında debelenmekte olan insanların oluşturacağı bir birliğe karşı çıkan kişi ya da sistem taassupla suçlanamaz; mutaassıp olarak görülse bile iyinin, doğrunun ve yararlının peşinde koşan bir taassuptur bu.

Sırf kendisine ait olan ayrı bir kıbleye yönelen müslüman cemaat, bu yönelişin anlamını kavramak zorundadır. Kıble, bu cemaatin namaz kılarken tarafına döneceği basit bir yön ya da basit bir mekân değildir. Çünkü bu mekân ya da bu yön bir sembolden, bir simgeden başka birşey değildir; başkalarından ayrı ve kendine özgü olmanın sembolünden... Düşüncede ayrılığın, kişilikte ayrılığın, amaçta ayrılığın, endişe ve ideallerde ayrılığın ve yapıda ayrılığın sembolü yani.

Günümüzün İslâm ümmeti; yeryüzünün her yanını sarmış bulunan çeşitli cahiliye ürünü zihniyet ve ideolojinin, cahili hedeflerin, insanlığın zihnini bulandıran cahili ideal ve beklentilerin ve dalgalandırılan çeşitli cahiliye bayraklarının arasında kendini korumaya çalışıyor, bocalıyor. İşte bu ümmet, egemen cahiliye toplumlarından farklı bir kişilik kazanmaya, cahiliye ideolojilerinden esinlenmemiş kendine özgü bir evren ve sosyal hayat düşüncesi benimsemeye, bu düşünce doğrultusunda farklı hedef ve idealler seçmeye, üzerinde yalnızca yüce Allah'ın adının yazılı olduğu, kendine özgü bir sancak ayrıcalığı sağlamaya, yüce Allah tarafından bu inanç emanetini ve mirasını taşımak üzere insanlığın önüne çıkarılmış, ortayol yolcusu, örnek bir ümmet olduğunu bilmeye muhtaçtır.

Bu inanç sistemi, eksiksiz ve kapsamlı bir hayat düzenidir. Bu inanç mirasının varisi, yüce Allah'ın yeryüzündeki halifesi, insanların örneği ve bütün insanlığı Allah'a ulaştıran yolda kılavuz olmanın yükümlüsü olan bu ümmeti, diğerlerinden ayrı ve farklı yapacak olan şey bu hayat tarzıdır. İslâm ümmetine kişilik, yapı, hedef, ideal, bayrak ve kimlik ayrıcalığı sağlayacak olan, ona uğrunda yaratılarak insanlığın önüne çıkarıldığı dünya liderliği konumunu kazandıracak olan faktör, bu ilâhi düzeni sosyal hayatında gerçekleştirmek, uygulamaktır. Bu ümmet, bu sosyal düzeni pratik hayata geçirmedikçe hangi yaldızlı kılığa bürünürse bürünsün, hangi ideolojiye sarılırsa sarılsın, hangi bayrak peşinde koşarsa koşsun, karanlıklar içinde kaybolmaya, özelliklerini belirsizleştirmeye ve karakteristiklerini bilinmezliğin kucağına atmaya mahkûmdur!

Şimdi Kıble değişimi olayının çağrıştırdığı bu ara açıklamayı burada noktalayarak bu konudaki ayetleri ayrıntılı biçimde incelemeye geçelim:



سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَن قِبْلَتِهِمُ الَّتِي
كَانُوا عَلَيْهَا ۚ قُل لِّلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِي مَن يَشَاءُ
إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا
لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ
وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ
مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ۚ وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ
هَدَى اللَّهُ ۗ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ
لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٣﴾

142- İnsanlardan bazı beyinsizler; "Onları daha önce yöneldikleri kıbleden çeviren sebep nedir?" diyecekler. De ki; "Doğu da Batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir."
143- Böylece sizi orta yolu benimseyen bir ümmet yaptık ki, siz insanlara örnek olasınız ve peygamber de size örnek olsun. Biz sırf Peygambere uyanları, bağlı kalanları O'na uymaktan vazgeçenlerden ayırdedelim diye daha önce yöneldiğin kıbleyi tekrar kıble yaptık. Bu değişiklik, Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı boşa çıkaracak değildir. Hiç şüphesiz, Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir.

Gerek ayetlerin akışından ve gerekse Medine'deki olayların gelişiminden açıkça anlaşılıyor ki, buradaki "beyinsizler" deyimi ile yahudiler kasdedilmiştir. Çünkü daha önce gördüğümüz gibi, kıble değiştirilmesi olayı münasebetiyle estirilen yaygarayı onlar kopardıkları gibi, Mescid-i Aksa'yı kasdederek "Onları daha önce yöneldikleri kıbleden çeviren sebep nedir?" sorusunu ortalığa yayanlar da onlardı.

Nitekim sahabilerden Berae b. Azib (Allah ondan razı olsun) Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) Medine'ye geldiği ilk günlerde Ensar'dan olan dedelerinin -ya da dayılarının- yanında misafir kaldığını belirttikten sonra sözlerine şöyle devam ediyor; "Peygamberimiz, onaltı ay ya da onyedi ay kadar Beytulmukaddes'e doğru namaz kıldı. Fakat kıblesinin Beytullah'a doğru olmasını çok istiyordu. Beytullah'a dönerek kıldığı ilk namaz bir ikindi namazı idi. Bu namazda onunla birlikte birkaç kişi daha vardı. Onun yanında bu namazı kılanlardan biri oradan ayrıldıktan sonra yolda bir mescit halkı ile karşılaştı. Cemaat o sırada ruküa varmıştı.

Adam 'Allah adına şehadet ederim ki, ben Peygamberimiz ile birlikte Kâbe'ye doğru namaz kıldım' dedi. Bunun üzerine o mescidde namaz kılanlar oldukları gibi (namazlarını bozmadan, derhal) Kâbe'ye doğru döndüler.

Peygamberimiz Beytülmukaddes'e doğru namaz kılarken bu durum yahudilerin hoşuna gidiyordu. Fakat yüzünü Beytullah'a döndürünce buna canları sıkıldı. Bunun üzerine '(Ey Muhammed) senin yüzünü ısrarla göğe çevirdiğini görüyoruz...' diye başlayan ayet indi. Bu sırada beyinsizler -ki onlar yahudilerdi- 'Müslümanları daha önce yöneldikleri kıbleden çeviren sebep nedir?' dediler."[41]

Daha sonra inceleyeceğimiz üzere gerek yahudiler tarafından halk arasına yayılan bu soruya ve gerekse bu fitneye karşı Kur'an-ı Kerim'in takınmış olduğu tavır, sözkonusu propaganda kampanyasının o günlerde müslümanların vicdanlarında ve müslüman safları arasında meydana getirdiği yıkıcı etkinin ne kadar büyük olduğunu ima eder niteliktedir.

Bu ayetlerin baş tarafını bir daha okuyalım:

"İnsanlardan bazı beyinsizler 'Onları daha önce yöneldikleri kıbleden çeviren sebep nedir?' diyecekler."

Bu cümlede kullanılan zaman kipinden şu nokta anlaşılabilir: Bu cümle birkaç ayet sonra ilân edilecek olan kıble değiştirme olayına zihinleri hazırlayıcı bir giriş ve yüce Allah'ın "beyinsizler" tarafından ortaya atılacaklarını önceden bildiği söylentilerin ve soruların daha baştan yolunu kesme girişimidir. Diğer bir ihtimale göre bu ayet, az önce okuduğumuz hadiste belirtilen bu söylenti ve sorulara, bunlar ortaya atıldıktan sonra verilen cevap olabilir. O zaman da sözkonusu beyinsizler tarafından söylentiler yayılacağının daha önceden takdir edildiğini, bu plânın önceden bilindiğini ve cevabının peşin olarak hazırlandığını düşündürmek için gelecek zaman kipi kullanılmış olur ki, bu normalinden daha etkili bir cevap verme yoludur.

Bu ayette sözkonusu söylenti ve soruların etkileri giderilmeye çalışılmakta, Peygamberimize yaygaracılara nasıl karşılık vereceği ve gerçeği bütün boyutları ile nasıl belirleyeceği telkin edilmekte, aynı zamanda bu konudaki yaygın düşüncenin yanılgıları düzeltilmektedir:

"De ki; Doğu da Batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir"

Evet, Doğu da Batı da Allah'a aittir. Buna göre ne tarafa dönülmüş olursa olsun, gerçekte O'na dönülüyor. Aslında yönlerin ve mekânların kendileri hiçbir üstünlük taşımazlar. Onları üstün yapan, onlara özellik kazandıran faktör, yüce Allah'ın onları seçmesi ve insanları onlara doğru yöneltmesidir. Allah dilediğini doğru yola iletir. Yüce Allah herhangi bir yönü kulları için seçip kıble olarak belirleyince o yön o zaman seçkinlik kazanır ve kullar ancak o yöne dönerek doğru yola varabilirler.

Böylece yüce Allah mekânlar ve yönler ile ilgili doğru düşünceyi, insanların

(41) İmam-ı Malik Buhari, Müslim, Tirmizi

direktiflerini hangi kaynaktan alması gerektiğini ve her durumda yüce Allah'a yönelmekten ibaret olan doğru yönelişin mahiyetini belirlemiş oluyor.

Ayetlerin devamında, bu ümmete evrendeki son derece önemli konumu ve yeryüzündeki halifelik görevinden dolayı özel bir kıblesi ve kendine özgü bir kişiliği olması telkin edilirken kendisini bu göreve layık gören Rabbi dışında hiç kimsenin sözünü dinlememesini gerektiren insanlığın tümüne yönelik temel fonksiyonu hatırlatılıyor:

"Böylece sizi orta yolu benimseyen bir ümmet yaptık ki, siz insanlara örnek olasınız ve Peygamberde size örnek olsun."

Bu ümmet, bütün insanlığa örnek olan orta yolu benimsemiş bir ümmettir. Buna göre, insanlar arasında adaleti ve hakkaniyeti egemen kılar, onların benimseyecekleri kriterleri ve değer hükümlerini ortaya koyar, onlar arasında görüşünü açıklayınca esas alınan görüş bu olur, insanların değer yargılarını, düşüncelerini, geleneklerini ve sloganlarını ölçüye vurur ve bunlar hakkında "Bu doğrudur, bu yanlıştır" diyerek son ve kesin sözü söyler. Yoksa bu ümmet, insanların tümüne örnek olması, onlar arasında adaleti hakim kılması gerekirken düşüncelerini, değer yargılarını ve kriterlerini yönlendirmekle yükümlü olduğu diğer insanlardan biri olamaz

Bu ümmet böylece bütün insanlığa örnek olurken kendi örneği de Allah Resulü olacaktır. Buna göre Peygamber, onun kriterlerini, değer yargılarını belirleyecek, davranışlarını ve geleneklerini hükme bağlayacak, yaptığı her işi tartıya vurarak onun hakkında son sözü söyleyecektir. Bu ayet bu ümmetin mahiyetini ve görevini böylece belirliyor ve kendisine görevini ve konumunu tanımayı, büyüklüğünün bilincine varmayı, rolünü gerçek boyutları ile değerlendirmeyi ve bu rolü oynamaya yaraşır biçimde hazırlıklı olmayı öneriyor.

Bir de bu ümmet "vasat (orta yol)" bir ümmettir, hem de kelimenin tam anlamıyla "vasat" bir ümmet. Bu kelime ister "iyilik, üstünlük" anlamlarına gelen "vesadet" kökünden türemiş sayılsın, ister "itidal ve orta yolculuk" anlamına alınsın ve isterse bu kelimenin maddi ve somut anlamı kastedilmiş olsun.

Düşünce ve inanç alanlarında "vasat (orta yolu benimseyen)" bir ümmet. Yani ne maddeden soyutlanmış bir maneviyatçılık ne de maddeyi tek gerçek olarak gören materyalizm gibi dengesiz bir aşırılığa girmez. Bunun yerine "ruha sarılmış ceset" ya da "cesede yapışmış ruh" esprisinde sembolleşen fıtri dengeye bağlı kalır. Enerji odakları çift kutuplu yapıya her çeşitten gıdasını tam olarak verir. Bir yandan hayatı koruyup devam ettirmeye çalışırken aynı zamanda ruhen geliştirip düzeyini yükseltmeye çabalar. Arzular ve eğilimler dünyasındaki her gelişmeyi ifrata ve tefrite (başıboşluğa ve aşırı baskıya) kaçmadan ölçülü, uyumlu ve dengeli bir biçimde serbest bırakır.

Sosyal düzenleme ve koordinasyon alanında "vasat (orta yolu benimsemiş) bir ümmet. Yani, hayatı tümü ile ne duygulara ve içgüdülere ve ne de kanunlara ve cezalara bırakır. Bunun yerine bir yandan eğitim ve yönlendirme yolu ile in-

san duygularının düzeyini yükseltirken öte yandan da kanunlar ve cezalar aracılığı ile toplum düzenini güvenceye bağlar. İnsanlar arasında bir denge kurar. Bunun sonucu olarak insanları ne sultanın, diktatörün kamçısına ve ne de vicdanlarının başıboş sesine teslim eder, bunun yerine bu ikisi arasında uyumlu bir sentez kurar.

İnsanlararası ilişkiler ve karşılıklı bağlar alanında "vasat (orta yolu benimsemiş) bir ümmet". Yani ne ferdin kişiliğini ve bu kişiliğin dayanaklarını ortadan kaldırarak onun benliğini toplumun ya da devletin kişiliğinde eritir ve ne de ferde kendinden başka hiç kimseyi düşünmeyen, bencil ve muhteris bir kişi olma serbestliği tanır. Bunun yerine, toplumda hareketliliği ve gelişmeyi sağlayan bireysel enerjileri ve iç dürtüleri, aynı zamanda ferdin kişiliğini ve kendine özgü yapısını gerçekleştirmeye yarayan içgüdüleri ve yetenekleri serbest bırakır. Sonra da aşırılıklara, set çeken tedbirlerini yürürlüğe koyar. Fertte topluma hizmet etme arzusu uyandıran iç özlemleri teşvik eder; hatta ferde, topluma hizmet etmeye zorlayan yükümlülükler ve görevler belirler. Kısacası bu ümmetin oluşturduğu toplum uyum ve koordinasyon halinde ferde güvence sağlar.

Dünyada, yeryüzünün göbeğinde ve yerkürenin orta kuşağındaki fonksiyonu itibariyle "vasat (orta yolu benimseyen) bir ümmet"!. Toprakları üzerinde İslâm'ın egemen olduğu bu ümmet, uzun yüzyıllardan beri şu ana kadar yeryüzünün Doğusu ile Batısı, Güneyi ile Kuzeyi arasında bir köprü durumundadır. Yüzyıllardan beri elinde bulundurduğu bu konumu ile tüm insanlığı gözlemekte, bütün insanlara örnek olmaktadır. Elinde olan her şeyi bütün yeryüzü halkı ile paylaşmakta; tabiî, ruhî ve manevî ürünler, hudutlarından geçerek dünyanın şurasına-burasına dağılmakta ve bu ümmet sözünü ettiğimiz maddî ve manevî trafiğe hakemlik etmekte, onun düzgün işlemesini sağlamaktadır.

Zaman perspektifi konusunda "vasat (orta yolu benimsemiş) bir ümmet"!. İnsanlığın, kendisinden önceki çocukluk dönemini noktalayarak, kendisinden sonraki aklî gelişme çağına bekçilik ve koruculuk yapmaktadır. İnsanlığın bu iki dönemi arasında durarak bir yandan insanın gelişmesine ayak bağı olan çocukluk döneminden kalma saplantıları ve hurafeleri silkeleyip atarken, öteyandan insanlığı aklın ve nefsani arzuların fitnesinden uzak tutmaya çalışmaktadır. Peygamberler döneminden kalma ortak manevi miras ile sürekli gelişen aklın birikimi arasında sentez kurmakta, bu ikisini uyumlu bir şekilde bağdaştırmakta, insanlığı bu iki uygarlık kaynağı arasında yeralan doğru yolda yürütmeye çabalamaktadır.

Bu ümmetin, kendisine yüce Allah tarafından bağışlanmış olan bu konumunu günümüzde de sürdürmesinin önüne dikilen tek engel, yüce Allah'ın kendisi için seçmiş olduğu hayat tarzını bir yana bırakarak, yüce Allah'ın seçtiği ile hiç ilgisi olmayan çeşitli yaşama biçimlerini benimsemiş olması; yüce Allah, onun sırf kendi rengine boyanmasını istemesine rağmen, aralarında ilâhi rengin daha işin başında dışlandığı birçok renklerle boyanmış olmasıdır.

Böyle bir görevi ve rolü omuzlarında taşıyan bir ümmetin birtakım sıkıntılara katlanması, birtakım fedakârlıklarda bulunması son derece normaldir. Çünkü önderliğin kendine özgü yükümlülükleri, öncülüğün kaçınılmaz sıkıntıları vardır. Onun için bu ümmetin, yüce Allah'a içten bağlılığın ve ilâhi önderliğe kayıtsız-şartsız itaatkar olmaya hazır olduğunun kesinlikle kanıtlanması için görevine atılmadan önce sınavdan geçirilerek denenmesi gerekir.

Bunun sonucu olarak yukardaki ayetin devamında yüce Allah müslümanlara şimdiki kıble değişimi olayı vesilesi ile kendileri için neden daha önceki kıblelerini tekrar seçmiş olduğunu şöyle anlatıyor:

"Biz sırf peygambere uyanları (bağlı kalanları) O'na uymaktan vazgeçenlerden ayırdedelim diye daha önce yöneldiğin kıbleyi tekrar kıble yaptık."

Yüce Allah'ın doğru inancın varisi ve bu inanç bayrağını dalgalandıracak olan O'nun yeryüzündeki halifesi olmasını istediği bu genç ümmete uyguladığı eğitim metodu bu ayetten açıkça anlaşılıyor. Yüce Allah bu ümmetin sırf kendisine bağlanmasını, cahiliye döneminin bütün ilişkilerinden ve kalıntılarından kurtulmasını, bütün eski özelliklerinden ve bütün maziye gömülmüş arzularından arınmasını; cahiliye döneminde giydiği bütün şatafatlı kılıklardan, o günlerde taşıdığı bütün ideallerden sıyrılarak içinde sadece İslâm idealinin kalmasını, bu ideale başka herhangi bir idealin karışmamasını, bilgi kaynağının teke inmesini ve bu kaynağa başka hiçbir kaynağın ortak olmamasını istiyor.

Oysa Beytulharam'a dönmek, Arapların vicdanlarında inanç endişesinden başka bir endişe ile karışık hale gelmiş, ataları Hz. İbrahim'in inanç sistemine müşriklik ve ırk taassubu lekeleri bulaşmıştı. Çünkü Beytullah, o günlerde Araplara ait bir utsal merkez sayılıyordu. Oysa Allah, oranın sadece kutsal bir "Allah evi" olmasını diliyor, bu ünvanına başka bir ünvanın eklenmesini, bu niteliğine başka bir niteliğin karıştırılmamasını istiyordu.

Fakat Beytullah'a doğru dönme eylemine, Araplar tarafından sözünü ettiğimiz başka nitelikler eklenince, yüce Allah müslümanları bu kıbleden ayırarak Beytülmukaddes' e doğru yöneltti. Böylece birinci derecede, müslümanların duygularını geçmiş dönemlerinin çağrışımlarından arındırmayı ve ikinci derecede de, Peygambere teslimiyet ve itaat derecelerini deneyden geçirmeyi amaç edinmişti. Başka bir deyimle, acaba kimler O'na Allah'ın Resulü olduğu için uyuyor ve kimler Beytülharam'ın kıble olma niteliğini sürdürdüğü ve böylece ırk, kavim, eski mukaddesat bilincinin etkisi altında bulunanların vicdanlarını rahatlattı diye peşinden gidiyor? Allah, bu iki zümreyi birbirinden ayırdetmeyi dilemişti.

Üzerinde durduğumuz bu nokta son derece ince ve duyarlı bir noktadır. İslâm inancı, kalpde herhangi bir ortağın varlığına katlanamaz; kendi tek ve belirgin idealinden başka hiçbir ideali kabul etmez; ne şekilde olursa olsun, cahiliye döneminin, büyük-küçük, herhangi bir kalıntısı, kırıntısı ile birarada bulunmaya razı olmaz. İşte bu ayette yeralan **"Biz sırf Peygamber'e uyanları (bağlı kalanları) O'na uymaktan vazgeçenlerden ayırdedelim diye daha önce yöneldiğin kıbleyi tekrar kıble yaptık."** cümlesinin bize düşündürmek istediği gerçek budur.

Hiç kuşkusuz yüce Allah bütün olup bitenleri daha olmadan önce bilir. Fakat insanların yaptıklarının ortaya çıkmasını ve buna dayanarak onları hesaba çekip sorumlu tutmayı diler. O, insanlara karşı merhametli olduğu için, yapacaklarını önceden bildiği eylemlerinden dolayı onları hesaba çekmiyor, sadece bilfiil işledikleri eylemlerden ve sadece ortaya koydukları uygulamalardan dolayı kendilerini hesaba çekiyor.

Ayrıca yüce Allah duygusal kalıntılardan sıyrılmanın, insan nefsi ile bağı bulunan her türlü özellikten ve idealden arınmanın son derece zor bir iş, ağır bir girişim olduğunu, bunu yapabilmek için imanın kalbi kayıtsız-şartsız egemenlik altına alması gerektiğini ve bunlara ek olarak bizzat kendisinin, bu girişiminde kalbe yardım ederek onu bu hedefe iletmesinin, bu başarıya ulaştırmasının şart olduğunu, kuşkusuz bilmektedir.

"Bu durum, Allah'ın yol gösterdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir."

Fakat, yüce Allah yol gösterince, insan nefsinin sözkonusu ideallerden sıyrılması, o kalıntıları ve tortuları içinden söküp atması, sırf Allah'a yönelerek sadece O'nun sözünü dinleyip sadece O'na itaat etmesi, kendisine hangi yönü gösterirse o tarafa dönmesi ve Allah'ın Resulü nereye iletirse peşinden gitmesi, zor ve sıkıntılı bir iş olmaktan çıkar.

Bu ayetin daha sonraki cümlesinde yüce Allah müslümanları, imanları ve o güne kadarki namazları hususunda gönül rahatlığına kavuşturuyor. Onlar sapık yolda değillerdi ve namazları da boşa gitmiş değildi. Çünkü yüce Allah kullarını zora koşmaz, kendisine yöneltmiş oldukları ibadeti boşa çıkarmaz, imanını katmerlendirip arttırdığı güçlerini aşacak bir yükümlülükle kendilerini sıkıntıya sokmaz.

"Allah sizin imanınızı boşa çıkaracak değildir. Hiç şüphesiz, Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir."

Allah, kullarının sınırlı olan güçlerinin kapasitesini bilir ve onlara güçlerinin kapasitesi dışında bir yükümlülük bindirmez. Müminler, samimi niyetli ve doğru kararlı olunca yüce Allah onları doğru yola iletir ve karşılarına çıkan imtihanı başarı ile aşmalarına, kendi desteğini göndererek yardımcı olur. Sıkıntı ve imtihan O'nun hikmetinin göstergesi olduğuna göre, bu sıkıntıyı ve imtihan engelini aşmak da O'nun rahmetinden kaynaklanan bir bağışıdır. Çünkü **"Hiç şüphesiz Allah, insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir."**

Böylece müslümanların kalplerine ferahlık serpiliyor, gönüllerindeki endişe gideriliyor ve yerine hoşnutluk, güven duygusu ve kesinlik aşılanıyor.

Ayetlerin bundan sonraki akışı içinde Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) kıble konusundaki isteğinin yüce Allah tarafından kabul edildiği açıklanarak bu yeni kıblenin yönü ilân ediliyor. Bunun hemen arkasından müslümanlar, yahudi fitnesi karşısında uyarılıyor, onların saldırı ve komplolarının arkasında yatan gizli ve gerçek faktörler açığa çıkarılıyor. Yüce Allah bu açığa vurmayı, bu müslüman cemaati geleceğe hazırlamak, onu yahudinin fitne ve yıkımından korumak için ne kadar büyük bir gayret harcandığını vurgulayan bir üslup ile yapıyor:

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَآءِ
فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰىهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ
أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ
بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ
وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ
مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾
الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ
وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ
فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا
فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا
إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ
فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ
وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ
فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا
وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ
إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي
عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

144- (Ey Muhammed) senin yüzünü ısrarla göğe çevirdiğini görüyoruz. Seni hoşuna gidecek bir kıbleye kesinlikle döndüreceğiz. Bundan böyle yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Nerede olursanız olun, yüzlerinizi o tarafa çevirin. Hiç şüphesiz kendilerine kitap verilenler, bu kıble değişiminin Rabblerinin buyruğuna dayanan bir gerçek olduğunu biliyorlar. Allah onların neler yaptıklarından habersiz değildir.
145- Kendilerine kitap verilenlere sen her türlü ayeti (delili) göstersen bile onlar yine senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Onlar birbirlerinin kıblelerine de uymazlar. Sana gelen bilgiden sonra eğer onların keyiflerine, arzularına uyacak olursan, o zaman, kesinlikle zalimlerden olursun.
146- Kendilerine kitap verdiklerimiz O'nu (Muhammed'i) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Fakat onlardan bir grup, bile bile gerçeği gizler.
147- Bu, Rabbinden gelen bir gerçektir. Bu konuda sakın kuşkuya kapılanlardan olma.
148- Herkesin yöneldiği bir yön vardır. Buna göre, hayırlı işlerde birbirinizle yarışa girin. Nerede olursanız olun, Allah sizi bir yere getirecek (toplayacak)tır. Hiç şüphesiz, Allah herşeye kadirdir.
149- Nereden yola çıkmış olursan ol, yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Bu kesinlikle Rabbinden gelen bir gerçektir. Hiç şüphesiz, Allah neler yaptığınızdan habersiz değildir.
150- Nereden yola çıkmış olursan ol, yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Nerede olursanız olun, yüzünüzü o tarafa çevirin ki, insanların elinde aleyhinizde kullanacakları bir bahane bulunmasın. Yalnız, zalimler başka. Onlardan da korkmayın, benden korkun. O tarafa dönün ki, size vereceğim nimeti tamama erdireyim ve böylece doğru yolu bulasınız.

Bu ayetlerin girişinde, Peygamberimizin içinde bulunduğu durumu son derece canlı bir biçimde tasvir eden bir ifade ile karşılaşıyoruz. İlk cümleyi tekrar okuyalım:

"(Ey Muhammed) senin yüzünü ısrarla göğe çevirdiğini görüyorum."

Yahudilerin yoğun saldırıları ve müslümanların kendi kıblelerine yönelmelerini, onların yanıltma, yaygara ve şaşırtma kampanyalarının vesilesi olarak kullanmaları üzerine Peygamberimizde uyanan, o güne kadar yöneldiği kıblenin yüce Allah tarafından değiştirilmesi ile ilgili güçlü arzuyu, bu ifade son derece çarpıcı bir biçimde anlatıyor. Peygamberimiz o günlerde ısrarla başını göğe doğru çeviriyor, fakat Rabb'ine karşı saygısızlık olur, O'na birşey önermek, huzuruna bir teklif sunmak gibi bir yersizlik olur diye çekinerek bu konuda açıkça dua etmekten kaçınıyordu.

Fakat yüce Allah O'nun sessiz dileğini hoşuna gidecek şekilde cevaplandırmakta gecikmedi. O'nun dileğinin kabul edildiğini belirten ilahi ifade, Allah ile arasındaki merhamet yüklü, canayakın ve sevgi dolu ilişkiyi çarpıcı biçimde açığa vurur niteliktedir:

"Seni hoşuna gidecek bir kıbleye kesinlikle döndüreceğiz"

Yüce Allah bu cümlenin hemen arkasından Peygamberimizi hoşnut edeceğini bildiği kıbleyi belirliyor:

"Bundan böyle yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."

O'nun ve ümmetinin kıblesi olacak burası... O anda çevresinde bulunan sahabilerin, onlardan sonra gelecek olanların; kısaca yeryüzünde Allah'ın tek başına kalacağı güne kadar yeryüzünde gelip geçecek olan bütün müslüman kuşakların ortak kıblesi olacak burası. Devam ediyoruz:

"Nerede olursanız olun, yüzlerinizi o tarafa çevirin."

Yani; "Yeryüzünün neresinde bulunursanız bulunun Kabe'ye çevirin yüzünüzü." Yurtlarının farklılığına, yönlerinin değişikliğine; ırklarının, dillerinin ve deri renklerinin başkalığına rağmen, bu ümmeti aynı noktada toplayıp birleştiren tek bir kıble. Doğusundan Batısına kadar yeryüzünün her tarafına yayılmış tek bir ümmetin yöneldiği, bunun sonucu olarak kendisini aynı hedefe yönelmiş, aynı yaşama düzeninin egemenliğini gerçekleştirmeye çalışan bir tek organizma ve bir tek varlık olarak hissetmesini sağlayan tek bir kıble. Gerçekleştirilmesine çalışılan bu hayat düzeni; bu ümmetin tümü ile tek bir İlâha kulluk etmesinin, tek bir peygambere inanmasının ve tek bir kıbleye yönelmesinin ürünüdür.

İşte yüce Allah bu ümmeti bu şekildeki bağlarla birleştirdi. Onu İlâhında, peygamberinde, dininde ve kıblesinde birleştirdi. Yurt, ırk, deri rengi ve dil farklılıklarına rağmen bu birliği meydana getirdi. O, bu ümmetin birliğini, son olarak saydığımız bu sosyal etmenlerden hiçbiri üzerine oturtmadı; tersine bu birliği inanç sistemi ve kıble ortaklığı üzerine oturttu; yurt, ırk, deri rengi ve dil farklılığını bu birliğe engel saymadı. İnsanoğluna yaraşan birlik budur. İnsanlar kalplerindeki inancın ürünü olan ibadetleri sırasında yöneldikleri kıble üzerinde birleşirler. Oysa hayvanlar merada, çayırda ağıllarda ve ahırda biraraya gelirler!

Sonra... Acaba Kitap Ehlinin bu yeni kıble ile ilgili durumu nedir?

"Hiç şüphesiz, kendilerine kitap verilenler bu kıble değişiminin Rabblerinin buyruğuna dayanan bir gerçek olduğunu bilirler."

Onlar Kâbe'nin, hem bu doğru yol mirasçısı ümmetin ve hem de tüm müslümanların ortak atası olan Hz. İbrahim tarafından yapılmış ilk Allah evi olduğunu ve buraya yönelmenin yüce Allah'ın emrine dayalı, tartışma götürmez kesin bir gerçek olduğunu kesinlikle biliyorlar.

Fakat onlara bu kesin bilgilerine rağmen, bu bilgilerinin gereği ile bağdaşmayan yıkıcı girişimlere kalkışacaklardır. Ama müslümanlara zarar dokunduramayacaklardır. Çünkü yüce Allah müslümanların vekilidir, onların oyunlarını ve tuzaklarını boşa çıkarmayı bizzat üstlenmiştir.

"Allah onların neler yaptıklarından habersiz değildir"

Onlar hiçbir delil ile ikna olmazlar. Çünkü onların yoksunu oldukları şey delil değil samimiyet, nefsin arzularından arınmışlık ve öğrenecekleri gerçeğe teslim olma yeteneğidir.

"Kendilerine kitap verilenlere sen her türlü ayeti (delili) göstersen de onlar yine senin kıblene uymazlar."

Yani onlar, nefsin arzularının yönlendirdiği, menfaatlerinin körüklediği ve kinlerinin bilediği kör bir inatçılığın tutsağıdırlar. Çoğu saf kimseler, yahudiler ile hıristiyanların, İslâm'ı bilmedikleri ya da bu din onlara inandırıcı bir biçimde sunulmadığı için ona inanmadıklarını sanırlar. Bu asılsız bir vehimdir. Tersine onlar İslâm'ı bildikleri için onu istemiyorlar. İyi bildikleri bu dinin, onların menfaatlerine ve saltanatlarına dokunacağından korktukları için ona karşıdırlar. İslâm'a karşı bunca ardı-arkası gelmez, sürekli oyunlar ve komplolar düzenlemeleri, bunun için değişik yollar ve usuller denemekten geri durmayışları, kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı yollardan giderek bu kirli oyunlarını ve düşmanlıklarını sürdürmelerinin nedeni budur. Bu yüzden de İslâm ile yaptıkları savaşı bazen karşı karşıya gelerek bazan da perde arkasından sürdürüyorlar. Kimi zaman bizzat kendileri savaşa giriyorlar, kimi zaman da herhangi bir bahane ile İslâm'a karşı savaşa girişerek kendilerine uşaklık eden sözde müslümanları piyon olarak kullanıyorlar. Onların tüm saldırıları her zaman ve her yerde yüce Allah'ın Peygamber efendimize yönelik şu uyarısının işaret ettiği nokta doğrultusundadır:

"Kendilerine kitap verilenlere sen her türlü ayeti (delili) göstersen de onlar yine senin kıblene uymazlar."

Yahudiler ile hıristiyanların İslâm'ın önerdiği hayat tarzını ve bu hayat düzenini sembolize eden İslâm kıblesini böylesine ısrarla reddetmeleri karşısında, yüce Allah Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) normal olarak takınması gereken tutumu ve tavrını şu şekilde belirliyor:

"Sen de onların kıblelerine uyacak değilsin."

Sen asla onların kıblesine uyacak durumda ve konumda değilsin. Burada olumsuz bir isim cümlesinin kullanılmış olması, bu konudaki Peygamberimizin değişmesi söz konusu olmayan sürekli tutumunu daha etkili şekilde belirtir ve O'nu izleyen müslüman cemaate dönük telkine daha güçlü bir vurgu katar niteliktedir. Buna göre bu ümmet, yüce Allah tarafından sevgili Peygamberi için seçilen, O'nu hoşnut etmek için beğenilen kıbleden başka bir kıbleye asla yönelmeyecektir; kendisini yüce Allah'a bağlayan sancağı dışında başka hiçbir bayrak taşımayacak, dalgalandırmayacaktır; Allah tarafından belirlenen bu kıblesinin sembolize ettiği ilâhi düzenden başka hiçbir düzenin peşinden gitmeyecektir. Müslüman kaldıkça takınabileceği tutum budur. Eğer böyle yapmazsa İslâm ile hiçbir ilgisi kalmaz; o zaman "müslümanım" demesi kuru bir iddiadan ibaret kalır.

Bu ayetin devamında kitap ehlini oluşturan grupların birbirlerine karşı olan tutumları açıklanıyor. Bu gruplar arasında uyum ve dirlik yoktur. Çünkü nefislerinin arzuları ve ihtirasları onları birbirinden ayrı düşürür. İşte ayet:

"Onlar birbirlerinin kıblelerine de uymazlar."

Gerek yahudiler ile hıristiyanlar arasında, gerek yahudilerin değişik mezhepleri arasında ve gerekse farklı hıristiyan mezhepleri arasında son derece amansız

bir düşmanlık hüküm sürer.

Peygamberimizin durumu bu, Kitap Ehlinin durumu da böyleyken ve bu konuda doğrunun ne olduğunu öğrenmişken, Peygamberimizin kendisine gelen bu bilgiden sonra Kitap Ehlinin arzu ve ihtiraslarına uyması düşünülemezdi.

"Sana gelen bu bilgiden sonra eğer onların keyiflerine, arzularına uyacak olursan, o zaman, kesinlikle zalimlerden olursun."

Yüce Allah'ın Peygamberimize yönelttiği az önceki yumuşak ve sevgi dolu sözlerin hemen arkasından gelen yine O'na dönük bu sert ve kesin ilâhi ifade üzerinde bir parça durmak gerekiyor.

Burada sözkonusu olan şey; yüce Allah'ın hidayetine ve yönlendirmesine bağlı kalmak, başkalarından farklı olmak, Allah'a itaatten ve O'nun önerdiği yaşama düzeninden başka her şeyden sıyrılmak, uzak kalmaktır. İlâhî hitabın bu kadar kesin, sert, açık-seçik ve uyarıcı olması bundan dolayıdır.

"O zaman kesinlikle zalimlerden olursun."

Gidilecek olan yol gayet belirli ve dosdoğrudur. Ya yüce Allah'ın katından gelen bilgiye ya da -kim olursa olsun- O'nun dışındakilerin arzu ve ihtiraslarına uyulacak. Müslüman, Allah'tan başkasından direktif alamaz... Müslüman, kesin bilgiyi bir yana bırakarak değişken arzu ve ihtiraslara uyamaz... Allah'tan gelmeyen her direktif, hiç tereddütsüz, arzu ve ihtirastır.

Hiçbir zaman unutmamamız gereken bu uyarının şiddeti bize aynı zamanda şunu da düşündürüyor: Müslümanlar, yahudilerin yanıltıcı propaganda ve çeşitli sinsi oyunlarından o derece etkilenmişlerdi ki yüce Allah bu derece sert bir uyarıda bulunma gereği duydu.

Bu kısa açıklamalardan sonra tekrar ayetlerin akışına döndüğümüzde gerek bu konudaki ve gerekse diğer bütün konulardaki gerçeğin Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği ve Peygamberimizin emrettiği gibi olduğunu, yahudi ve hıristiyanların gerçeği bilmelerine rağmen, içlerindeki arzu ve ihtirasların dürtüsü ile bu gerçeği gizlediklerinin ifşa edilmesine devam edildiğini görüyoruz:

"Kendilerine kitap verdiklerimiz O'nu (Muhammed'i) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Fakat onlardan bir grup bile bile gerçeği gizler."

İnsanların evlâtlarını tanımaları, tanıma kavramının doruğunu, son noktasını oluşturur. Bu söz, Arap dilinde hiç kuşku kaldırmayan kesinlikleri ifade etmek için kullanılan bir deyimdir.

Yahudiler ile hıristiyanlar, Peygamberimizin getirdiği mesajların kesinlikle doğru olduğunu, kible değişimi ile ilgili mesajının da bu nitelikte olduğunu bildiklerine, fakat onlardan bir grubun kesinlikle bildikleri bu gerçeği saklı tuttuklarına göre, bu durum karşısında müslümanların tutacağı yol, yahudiler ile hıristiyanların yaydıkları asılsız söylentilerin ve yalanların etkisi altında kalmak değildir. Yine müslümanlar sadık ve güvenilir Peygamberleri tarafından kendile-

rine tebliğ edilen dinlerinin herhangi bir meselesinde ağızlarına bakacakları kişiler kesin olduğunu bildikleri gerçeği gizleyen hıristiyan ve yahudiler olamaz!..

Yahudiler ile hıristiyanların bu tutumu açıklandıktan sonra, yüce Allah Peygamberimize dönerek O'na şöyle buyuruyor:

"Bu, Rabbinden gelen bir gerçektir. O halde sakın kuşkuya kapılanlardan olma."

Aslında Peygamber efendimiz hiçbir gün ne kuşkulandı, ne şüpheye düştü. Nitekim yüce Allah kendisine başka bir ayette **"Eğer sana indirdiklerimiz hakkında kuşkulu isen senden önce inen kitapları okuyanlara sor."** buyurunca; **"Hayır, ne kuşkum var ve ne de sorarım."** diye cevap vermişti.(42)

Fakat hitabın bu şekilde Peygamberimizin şahsına yöneltilmesi, O'nun arkasındaki müslümanlara güçlü bir telkin, sert bir tenbih anlamı taşır. Hem Peygamberimizin zamanındaki yahudi söylentilerinden ve kandırmacalarından etkilenen müslümanlar ve hem de daha sonraki dönemlerde yaşayan ve kendi dönemlerinin yahudi ya da diğer kâfirlerin asılsız propagandalarından etkilenen müslümanlar bu kategoriye girer.

Bugün herkesten çok bizler bu uyarıya kulak vermek mecburiyetindeyiz. Zira -eşine rastlanmamış bir aptallıkla- gidiyor, yahudi, hıristiyan veya komünist kâfirlerin müsteşrik (Doğu bilimciler) denen İslâm düşmanlarından dinimizin meseleleri hakkında fetava soruyor, tarihimizi öğreniyor, kültürümüz hakkında söylediklerine inanıyoruz; gerek Kur'an'ımız, gerek Peygamberimizin hadisleri ve gerekse büyüklerimizin hayat hikâyeleri ile ilgili araştırmalarına sokuşturduklarını sinsi kuşkulara kulak veriyoruz; Onlara, İslâm bilimleri öğrenerek üniversitelerinden mezun olduktan sonra kafaları ve kalpleri zehirlenmiş olarak tekrar bize dönsünler diye grup grup öğrenci gönderiyoruz.

Bu Kur'an, bizim Kur'anımızdır... İslâm ümmetinin Kur'anı! Yüce Allah bu kitapta, bu ümmetin yapacağı ve sakınacağı şeyleri açıklıyor. Ehl-i Kitap; aynı Ehl-i Kitap, kâfirler; aynı kâfir ve din de aynı dindir!

Tekrar ayetlerin akışına dönüyor ve şunları görüyoruz: Kur'an-ı Kerim, müslümanları, yahudiler ile hıristiyanların sözlerine kulak asmamaya, onların yönlendirme girişimleri ile oyalanmamaya çağırıyor; onlara kendilerine özgü yolda sebatla ilerlemeyi ve yöneldikleri kendilerine has yoldan geriye dönmemeyi, her zümrenin seçtiği bir yön olduğuna göre hiç kimsenin oyalama taktiklerine aldırmaksızın hayırlı işlerde birbirleriyle yarışmayı telkin ediyor. Zira sonunda hepsi kendilerini biraraya toplayıp davranışlarının karşılığını vermeye kadir olan yüce Allah'ın huzuruna varacaklardır.

"Herkesin yöneldiği bir yön vardır. Buna göre hayırlı işlerde birbiriniz ile yarışa girişin. Nerede olursanız olun, Allah sizi bir yere getirecektir. Hiç şüphesiz, Allah herşeye kadirdir."

(42) Yunus Suresi, 94

Böylece bu ayet, müslümanları, yahudiler ile hıristiyanların körükledikleri fitnelerle, oyunlarla, yanıltıcı yorumlar ve asılsız söylentilerle oyalanmaktan menediyor; bunun yerine kendilerini çalışmaya ve hayırlı işlerde birbirleri ile yarışmaya yöneltiyor. Bu arada onlara varacakları son yerin yüce Allah'ın huzuru olduğunu, O'nun her şeyi yapmaya gücünün yettiğini, hiçbir şeyin O'nu aciz düşüremeyeceğini ve hiçbir şeyin bilgisi dışında kalamayacağını hatırlatıyor.

Bu ciddi realite karşısında bütün kof iddialar, bütün yanıltma amaçlı yorumlar küçük kalır.

Daha sonra yeni seçilmiş kıbleye yönelme emri, devamını oluşturan yukardakinden farklı açıklamaların eşliğinde tekrar vurgulanıyor:

"Nereden yola çıkmış olursan ol, yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Bu kesinlikle Rabbinden gelen bir gerçektir. Hiç şüphesiz, Allah neler yaptığınızdan habersiz değildir."

Bu defaki yeni kıbleye yönelme emrinde yahudiler ile hıristiyanlardan ve onların tutumlarından sözedilmiyor. Bunun yerine hitap, Peygamberimizin nereden yola çıkmış olursa olsun ve nerede bulunursa bulunsun Kâbe'ye yönelmesini içeriyor. Ayrıca bu kıble değişiminin yüce Allah'dan gelen bir gerçek olduğu vurgulanarak bu gerçeğe kesinlikle uyulması konusunda gizli bir uyarıya yer veriliyor. **"Hiç şüphesiz, Allah neler yaptığınızdan habersiz değildir."** cümlesinin içerdiği bu gizli uyarıdan, Peygamberimizin yanındaki bazı müslümanların kalplerinde bu vurgulamayı ve bu ağır uyarıyı gerektiren bir durum olduğunu seziyoruz.

Arkasından aynı emir başka ve yeni bir maksatla bir kere daha vurgulanıyor. Buna göre; yahudiler müslümanların kendileriyle aynı kıbleye yöneldiklerini görünce kendi dinlerinin bu yeni dinden daha üstün ve gerçek kıblenin kendi kıbleleri olduğunu ayrıca bunun sonucu olarak da hayat düzenlerinin daha üstün olduğunu iddia etmeye başladılar. Buna ek olarak, Kabe'yi öteden beri kutsal bir dini merkez olarak kabul eden Araplar, müslümanların bir süre Yahudilerin kıblesi olan Mescid-i Aksa'yı kıble olarak benimsemelerini fırsat bilerek yandaşlarını etkilemek, onların müslüman olmasını engellemek için müslümanların Kâbe'ye yönelmemelerini öne sürerek bu olayı koz olarak kullanıyorlardı. Bu ayetler hem yahudilerin propagandasının önünü alıyor hem de müşrik Arapların kozlarını etkisiz hale getiriyor.

"Nereden yola çıkmış olursan ol, yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. Nerede olursanız olun, yüzünüzü o tarafa çevirin ki, insanların elinde aleyhinizde kullanacakları bir bahane bulunmasın."

Bu ayette Peygamberimize (salât ve selâm üzerine olsun) nereden yola çıkmış olursa olsun, yüzünü Kâbe'ye doğru döndürmesi ve bütün müslümanlara, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, oraya yönelmeleri emredildikten sonra bu yeni yönelişin gerekçesi, **"İnsanların elinde aleyhinizde kullanacakları bir bahane bulunmasın"** cümleciği ile açıklanıyor.

Ayetin bundan sonraki bölümünde delil ve mantık önünde eğilmeyerek, kör inatlarının ve bağnazlıklarının peşinden sürüklenmeyi tercih eden "zalimler"in iddiaları küçümseniyor. Böylelerini susturmanın hiçbir yolu yoktur. Onlar bağnazlıklarını sürdüreceklerdir. Fakat müslümanlara zarar dokundurmaları sözkonusu değildir.

"Onlardan korkmayınız, benden korkunuz."

Yani "Ey müslümanlar, böylelerinin üzerinizde hiçbir egemenlikleri yoktur; size hiç bir şey yapamazlar. Buna göre onların sözlerini kafanıza takarak benim size gönderdiğim talimatlardan sapmaya kalkışmamalısınız; çünkü dünya ve Ahiretinize yön vermek benim elimde olduğu için benden korkmanız gerekir, başkalarından değil." Ayetin bu bölümünde "zalimler"in konumu hafife alındıktan ve yüce Allah'ın azabı konusunda uyarı yapıldıktan sonra O'nun nimetleri hatırlatılmakta ve ilâhi çağrıya olumlu cevap verip bu yolda sebat ettiği takdirde, müslüman ümmete, bu nimetlerin arttırılarak devam ettirileceği ümidi aşılanmaktadır:

"O tarafa yönelin ki, size vermiş olduğum nimeti tamama erdireyim ve böylece doğru yolu bulasınız."

Bu ifade hayalgücünü kamçılayıcı bir hatırlatma, atılımcı bir ümitlendirme, büyük bir bağışın ardından gelen yeni bir büyük bağışın haberci pırıltısıdır.

Yüce Allah'ın müslümanlara hatırlattığı nimet somut biçimde karşılarında duruyordu. Onu kendi üzerlerinde algılayabiliyor, pratik hayatlarında algılayabiliyor, toplum yapılarında algılayabiliyor, yeryüzündeki durumlarında algılayabiliyor ve evrendeki konumlarında algılayabiliyorlardı.

Çünkü onlar, karanlığı, iğrençliği ve cehaleti ile daha önceki cahiliye dönemini kendileri yaşamışlar, arkasından imanın aydınlığına, temizliğine ve bilgisine geçmişlerdi. Bu yüzden bu yeni nimetin üzerlerindeki etkisini, belirgin ve köklü biçimde görüyorlardı.

Onlar cahiliye döneminde birbirinin kanına susamış, bölük-pörçük kabileler halinde yaşıyorlardı. Hedefleri basit, idealleri sınırlı idi. Sonra bu inanç sisteminin sancağı altında birliğe, güçlülüğe, sarsılmazlığa, yüce amaçlara, rakip kabileden öç almaya değil, bütün insanlığın geleceği ile ilgili büyük ideallere geçtiler. Buna göre, Allah'ın bağışladığı nimetin izlerini, etkisini kendi üzerlerinde olduğu kadar çevrelerinde de görüyorlardı.

Onlar cahiliye döneminde yıkılış halinde, kirli, düşünceleri karma-karışık ve değer yargıları sarsılmış bir toplumda yaşamış kimselerdi. Sonra temiz, yüce, düşünce ve inançları belirgin, değer yargıları ve kriterleri oturmuş İslâm toplumuna geçtiler. Bu yüzden sözkonusu nimetin izlerini, etkisini kalplerinde ve komşuları olan milletler arasındaki yeni konumlarında olduğu kadar, sosyal hayatlarında da görüyorlardı.

Bu yüzden yüce Allah müslümanlara **"Size vermiş olduğum nimeti tama-**

ma erdireyim" buyururken, onlara hayalgücünü kamçılayıcı bir hatırlatma, atılımcı bir ümitlendirme ve büyük bir bağışın arkasından gelen yeni bir büyük bağışın haberci pırıltısını sunmaktadır.

Kıble ile ilgili emrin bu ayetlerdeki her tekrarlanışında yeni bir mana ile karşılaşıyoruz. Mescid-i Haram'a doğru dönmeyi buyuran ilk emir, bakışlarını ısrarla göğe çevirme ve Rabbine sessizce yakarma döneminin arkasından Peygamberimizin arzusunun yerine getirilmesi anlamı taşırken, bu emrin ikinci kez tekrarlanışı, bu kıble değişikliğinin O'nun arzu ve yakarışı ile uyumlu, Rabbinden kaynaklanan bir gerçek olduğu anlamına geliyor. Bu emrin üçüncü kez tekrarlanışının altında ise müslüman olmayanların olumsuz propaganda gerekçelerini ortadan kaldırma, gerçek ile delil önünde durmayan pervasızların tutumunu kınama amacı yatmaktadır.

Ayrıca biz bu emir tekrarının arkasında şöyle bir amacın da güdüldüğünü seziyoruz: Anlaşılan müslümanların içine düştükleri psikolojik durum bu tekrarlamayı, bu vurgulamayı, bu açıklama girişimini ve bu gerekçelendirmeyi gerektirir nitelikteydi. Bu da kafaları karıştırıcı söylenti ve asılsız iddia kampanyasının büyük çapta olduğunu ve birkısım müslümanların vicdanları ile kalplerini etkilediğini kanıtlar. İşte Kur'an-ı Kerim o günlerde bu etkiyi silmeye çalışıyordu. Nitekim, daha sonra günümüze kadar uzanan zaman boyunca durulma, yumuşama ve gevşeme nedir bilmeksizin devam eden bu amansız savaşta müslümanların içine düştükleri benzer psikolojik sarsıntıların tedavisini de sürekli olarak elimizdeki aynı Kur'an ayetleri üstlenmiş, gerçekleştirmiştir.

PEYGAMBER, GÖNDERİLDİĞİ TOPLUMUN ARASINDAN ÇIKAR

Ayetlerin devamında yukardaki amaçla uyumlu olarak müslümanlara, kendilerinden olan bir peygamber gönderme biçiminde ortaya çıkan ilâhi nimetin hatırlatıldığını, bu nimetin, müslümanların kıblesi olan Kâbe'nin bakım ve gözetimini üstlenmiş olan ataları Hz. İbrahim'in (selâm üzerine olsun) duasının kabul edilmesi sonucu olduğunun anlatıldığını ve ayetin sonunda müslümanlar ile bizzat yüce Allah arasında dolaysız ilişki kurulduğunu görüyoruz:

كَمَآ أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا
مِّنكُمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱلْكِتَٰبَ
وَٱلْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا۟ تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَٱذْكُرُونِىٓ
أَذْكُرْكُمْ وَٱشْكُرُوا۟ لِى وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

151- Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı, hikmeti ve daha önce bilmediğiniz birçok şeyi öğreten bir peygamber gönderdik.

152- O halde siz beni hatırlayın ki, ben de sizi hatırlayayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin.

Bu ayette dikkatlerimizi en çok çeken nokta şudur: Burada Hz. İbrahim'in, Hz. İsmail ile birlikte Kâbe'yi inşa ederken yapmış olduğu ve bu surenin daha önceki ayetlerinden birinde açıklanan dua aynı sözlerle tekrar ediliyor. (Hz. İbrahim'in, soyundan gelecek olanlara kendi ailesinden bir peygamber göndermesini, bu peygamberin onlara Allah'ın ayetlerini okumasını, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğretmesini, kendilerini kötülüklerden arındırmasını dileyen duasını kas dediyoruz.)

Bu tekrarlama, müslümanlara kendi aralarından bir peygamber gönderilmesinin ve onların müslüman olarak varolmalarının, ataları Hz. İbrahim'in bu duasının dolaysız ve eksiksiz biçimde Allah tarafından kabul edilişi anlamına geldiğini hatırlatma amacı taşır. Hz. İbrahim'in duası ile Peygamberimiz dönemindeki İslâmi hareket arasında kurulan ilişki çok derin ve düşündürücü anlamlar içerir. Bununla müslümanlara anlatılmak isteniyor ki; varoluşları ve hareketleri sonradan ortaya çıkma birşey değil, tersine eskiye dayalı ve köklü bir olaydır. Kıbleleri de türedi bir kıble değil, ataları Hz. İbrahim'in kıblesidir. Yüce Allah'ın kendilerine yönelik bu kapsamlı, nimetine gelince bu da O'nun bizzat dostu Hz. İbrahim'e vaadetmiş olduğu ve o çok eski tarihte vermeyi taahhüt etmiş bulunduğu nimettir.

Yani "Ey müslümanlar, sizi yeni kıblenize yönelterek farklı bir kişilikle donatma nimeti, daha önce aranızdan bir peygamber gönderme nimetinin devamı olan kesintisiz ve ardarda gelen ilâhi nimetlerden biridir." Tekrarlıyoruz:

"Nitekim kendi içinizden size bir peygamber gönderdik."

Yani "Peygamberlik misyonunun sizin toplumunuza sunulması, son peygamberin sizin aranızdan seçilmesi, yüce Allah'ın size yönelik onurlandırıcı bir bağışıdır. Bildiğiniz gibi yahudiler, kendilerinden geleceğini bekledikleri bu son peygamber aracılığı ile size karşı üstünlük sağlamayı hesaplıyorlardı." Okumaya devam ediyoruz:

"(Bu peygamber) size ayetlerimizi okuyor."

"Buna göre o size ne okuyorsa haktır, gerçektir." Bu cümleciğin bize düşündürdüğü diğer bir incelik, yüce Allah'ın kullara kendi kelâmı ile, bu kelâmın onlara peygamberi tarafından okunması sureti ile hitap etmesinin ne büyük bir bağış olduğuna dolaylı biçimde değinilmiş olmasıdır. Gönül, bu bağışın derinliğine inebildiği takdirde karşısında tiril tiril titrer. Kimdir bu insanlar? Necidirler ve nedirler ki, yüce Allah onlara kendi kelimeleri ile hitap ediyor, onlarla kendi sözleri ile konuşuyor, kendilerine bu yüksek ilgiyi lâyık görüyor? Eğer yüce Allah'ın bağışlayıcılığı olmasaydı, eğer bu bağışlayıcılık sürekli akan bir nehir gibi kesintisiz olmasaydı ve eğer Allah, başlangıçta onların yaratılış hamuruna ruhundan bir soluk üfleyerek kendilerini bu nimete yetenekli, bu bağışa kucak açan bir oluşumla donatmamış olsaydı bu insanlar kim ve neci olabilirdi ki? Tekrar-

lıyalım:

"(Bu peygamber) sizi kötülüklerden arındırıyor."

Eğer Allah'ın rahmeti olmasaydı, bu insanların bir teki bile kötülüklerden arınamaz, temizlenemez ve yücelemezdi. Fakat yüce Allah'ın gönderdiği peygamber bu insanları temizliyor. Bu peygamber onların ruhlarını Allah'a ortak koşma (müşriklik) lekesinden, cahiliye pisliğinden, insan ruhunu baskısı altında ezen, onu çürüten sakat düşüncelerin kirinden arındırıyor. Bu peygamer, insanları aşırı arzuların, doyumsuz ihtirasların ve içgüdülerin iğrençliklerinden kurtarıyor da bu sayede ruhları yaratılış mayalarını oluşturan çamura geri dönmüyor. Dünyanın neresinde ve tarihin hangi döneminde yaşarlarsa yaşasınlar, İslâm tarafından ruhları arındırılmamış olan insanlar, tümü ile doyumsuz ihtirasların ve içgüdülerin, kokuşmuş, insanın insanlığı ile alay eden ve doğuştan aşağılığa mahkûm olan hayvanlardan daha aşağı bir durumda oldukları halde leş bataklığına doğru yuvarlanırlar. Hayvan bile imansız insanın yuvarlandığı bu kokuşmuş bataklıktan daha temiz bir düzeydedir.

Öteyandan bu peygamber, insanların oluşturduğu toplumu faizden, haramdan, hileli kazançtan, soygunculuktan ve yağmacılıktan arındırıyor. Bu saydıklarımızın hepsi ruhları ve duyguları kirleten, toplumu ve sosyal hayatı lekelendiren birer pisliktir. Bu peygamber insanların hayatını zulümden, haksızlıktan arındırarak insanlar arasında pırıl pırıl ve berrak adaleti yayıyor. O adalet ki, insanlık ondan, İslâm egemenliği ve himayesi altında, İslâmî bir toplum düzeni içinde yararlandığı kadar hiçbir düzende ve ortamda yararlanmış değildir. Yine bu peygamber insanları çevrelerindeki her yörede ve İslâm ruhu, temiz-pak İslâm düzeni ile arınmamış her toplumda egemen olan cahiliyenin yüzünü karartan diğer bütün pisliklerden ve iğrençliklerden temizliyor. Tekrarlıyalım:

"(Bu peygamber) size daha önce bilmediğiniz birçok şeyi öğretti"

Bu realite, müslüman cemaatin hayatında fiilen gerçekleşmiş bir olgudur. İslâm, bu cemaatı, sadece çölde geçen kabile hayatına elverişli ya da çölün uzak köşelerinde dünyadan kopuk olarak varlığını sürdüren küçük yerleşim merkezlerine yaraşan, dağınık bilgi kırıntılarından başka hiçbir şeyin bilinmediği bir ortamda devşirerek, onu, bütün insanlığı hikmetle, beceri ile, basiretle ve bilgi ile yöneten bir düzeye çıkarmıştı. Bu Kur'an, -Peygamberimizin ondan kaynaklanan direktifleri ile birlikte- bu eğitim ve yönlendirme sürecinin ana maddesini oluşturmuştu. İçinde Kur'an-ı Kerim ile birlikte peygamberimizin yine bu Kur'an'dan kaynaklanan direktiflerinin okunup anlatıldığı Peygamber mescidi, bütün insanlığı maharetli ve başarılı biçimde yöneltmiş olan ilk müslüman kuşağı eğitip mezun eden büyük bir üniversite idi. O yönetim ki, insanlık bunun bir benzerini uzun tarihinin ne geçmiş ve ne de daha sonraki hiçbir döneminde görmüş değildi.[43]

(43) Sözünü ettiğimiz başarılı yönetimin özellikleri hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler üstad Ebul Hasan Nedvi'nin "Müslümanların gerilemesiyle dünya neler kaybetti" adlı eserinin 82-96. sayfalarını okusunlar.

Sözünü ettiğimiz kuşağı ve o yönetici kadroyu yetiştirip mezun etmiş olan bu sistem, her zaman için böyle kuşaklar ve yönetim kadroları yetiştirip mezun etmeye sürekli olarak hazırdır. Yalnız bunun için, müslüman ümmetin bu kaynağa dönmesi, Kur'an'a gerçek anlamı ile inanması, onu kulağa hoş gelen müzikal kelime yığını olarak değil de uygulanacak bir hayat düzeni olarak algılaması şarttır.

Bu ayetlerin sonunda, müslümanları kendisine şükretmeye çağıran ve nankör olmaktan sakındıran yüce Allah onlara başka bir bağış sunuyor. Bu bağış, eğer onlar kendisini hatırlarsa O'nun da onları hatırlayacağı garantisidir. Tekrarlıyoruz:

"O halde beni hatırlayın ki, ben de sizi hatırlayayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin."

Aman Allah'ım, müşfik ve yüce Rabbimizin sunduğu ne büyük bir bağış bu! Düşünelim ki, yüce Allah bu kulları hatırlamasını, onların küçücük dünyalarında kendisini anmasına denk sayıyor. Kullar, Rabblerini anarken O'nu bu küçük yeryüzünde anıyorlar. Onların kendileri ise üzerinde yaşadıkları bu küçük yeryüzünden çok daha küçücük! Oysa Allah onları anarken şu kocaman evrende anıyor. Üstelik O, yüce ve büyük olan Allah'tır. Ne büyük bir bağış, ne büyük bir lütuf, ne engin bir cömertlik ve özveri!

Beni hatırlayın ki, bende sizi hatırlayayım."

Bu öyle büyük bir bağış ki, onu sadece yüce Allah sunabilir. O Allah ki, O'nun hazinelerinin ne bekçisi ve ne de bağışlarının muhasebecisi vardır. Bu bağış, sebepsiz ve gerekçesiz olarak sırf kendi zâtından kaynaklanıyor. Bu bağışın tek sebebi, biricik gerekçesi, O'nun bu şekilde bağışlayıcı ve bol bol ihsan sahibi olmasıdır.

Nitekim Müslim'de geçen Kutsî bir hadise göre yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Kim beni içinden anarsa, ben de onu içimden anarım. Kim beni bir topluluk içinde zikrederse, ben de onu ondan daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim."

Yine Müslim'de yeralan bir başka Kutsî hadise göre de Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

"Yüce Allah diyor ki: 'Ey Ademoğlu, eğer sen beni içinden anarsan, ben de seni içimden anarım. Eğer sen beni bir topluluk içinde anarsan ben de seni bir melek topluluğu -ya da ondan daha hayırlı bir topluluk- içinde anarım.

Eğer sen bana bir karış yaklaşırsan ben de sana bir dirsek boyu yaklaşırım. Eğer sen bana bir dirsek boyu yaklaşırsan ben de sana bir arşın yaklaşırım. Eğer sen bana yürüyerek gelirsen ben sana koşarak gelirim."

Bu bağış, hiçbir sözün anlatamayacağı ve kalbin secdeye varmasından başka hiçbir şekilde şükrünün ifade edilemeyeceği bir bağıştır.

Öteyandan, Allah'ı zikretmek (anmak) sadece O'nun adını dile getirmek değildir. Allah'ı zikretmek; dilin zikri ile birlikte kalbin ya da tüm bedenin reaksiyona girmesidir. Allah'ı zikretmek; O'nun varlığının bilincine varmak ve bu bilincin etkisi ile asgarî derecede O'na ortak koşmaksızın kulluk etmek, azami derecede ise O'nu görmektir. Yüce Allah'ın vuslat bağışladığı, buluşma hazzı tattırdığı kimse için bunun dışında kalan her şey anlamsızdır ve boştur. Okuyoruz:

"Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin."

Yüce Allah'a şükretmenin bir çok dereceleri vardır. Bu eylem, Allah'ın bağışlarını itiraf ve O'na karşı gelmekten utanmakla başlar ve insanın varlığını sırf O'na şükretmeye adaması, bedenin her hareketinde, dilin her dönüşünde, kalbin her çarpışında ve duyguların her titreşiminde O'na şükretmenin amaç edinilmesi ile son noktasına varılır, doruğuna ulaşılır.

Bu ayette dile gelen nankörlük yasağı, bir yandan zikir ve şükür alanındaki umursamazlığın götüreceği kötü sonuca dikkat çekerken diğer yandan sözü edilen bataklığa götürücü yolun ısrarla izlenmesi halinde -Allah korusun- ulaşılabilecek en uç nokta (yani bildiğimiz kâfirlik sınırı) hakkında müslümanları uyarmaktadır.

Bu uyarılar ve direktifler ile kıble konusu arasındaki ilişki açıktır. Çünkü kıble, karşısında yüce Allah'a ibadet etmek. O'na bağlılığın farklılığını ve kendine özgülüğünü kanıtlamak amacı ile kalplerin buluştuğu bir yeryüzü noktasıdır.

Bu uyarıcılar ve direktifler ile yahudî komplolarına kapılmama ve tuzaklarına düşmeme telkinleri arasındaki ilişki de son derece açıktır. Çünkü daha önce vurgulandığı gibi onların bütün yıkıcı çabalarının nihaî amacı, müminleri tekrar kâfirliğe döndürmek, onları yüce Allah'ın karşılıksız bağışı olan bu nimetten, yani yüce Allah'ın herhangi bir ferde ya da topluma sunduğu nimetlerin en büyüğünü oluşturan iman nimetinden yoksun bırakmaktır.

Bu nimet özellikle Araplar için daha hayatidir. Çünkü Arapları yepyeni bir varoluşa kavuşturan, onların tarihte rol oynamalarını sağlayan, isimleri ile tüm insanlığa yönelik liderlik fonksiyonunu yanyana getiren biricik faktör bu iman nimetidir. Eğer İslâm olmasaydı Araplar bir hiçti, hiç olmaya devam edeceklerdi ve her zaman hiç kalacaklar, hiçbir zaman varlık kazanamayacaklardı. Çünkü, İslâm kaynaklı düşünceden başka dünya üzerinde rol oynamalarını sağlayacak bir düşünce birikimleri yoktu. Oysa sosyal hayatı yönlendirip geliştirecek bir düşünce birikimi olmayan bir millete insanlığın boyun eğmesi düşünülemez. İslâm düşüncesi ise eksiksiz bir yaşama programıdır, yoksa müslümanlarca okunan bu büyük ve saygın kelimeleri onaylayıcı hiçbir yapıcı davranış ve pratik başarı birikimi olmayan sadece dillerde gevelenen bir kelime yığını değildir.

Müslüman ümmetin, yüce Allah'ın kendisini hatırlaması, onu unutmaması için bu gerçeği hatırında tutması, aklından hiç çıkarmaması gerekir. Yüce Allah kimi unutursa, o belirsizlik sislerinin tutsağıdır, hiçtir, adı ne yeryüzünde ve ne de yüce ruhlar aleminde anılır. Kim Allah'ı anarsa Allah da kendisini anar, şu

uçsuz-bucaksız evrende onun varlığını ve adını yüceltir.

Müslümanlar, bir zamanlar, Allah'ı andıkları, O'nu zikrettikleri için Allah da onları andı, adlarını yüceltti, kendilerine başarılı bir insanlık önderliği nasip etti. Sonra onlar Allah'ı unutunca Allah da onları unuttu. Bunun üzerine başıboş bir hiç, herkes tarafından hor görülen sünepe bir kuyruk oldular.

Oysa kurtuluş yolu her zaman açık ve gidişe elverişlidir. Çünkü yüce Allah onlara şu çağrıyı yöneltiyor:

"Beni hatırlayın ki, ben de sizi hatırlayayım."

Kıblenin belirlenişinden ve böylece müslüman ümmete, başkalarınkinden ayrı olan bir düşünce sistemi ile uyumlu, kendine özgü, bağımsız bir kişilik kazandırıldıktan hemen sonra bu bağımsız kişilikli, özgün yapılı ve tüm insanlığa örnek oluşturan bu orta yol takipçisi ümmete yöneltilen ilk direktif, sabrederek ve namaz kılarak bu son derece önemli rolünün yükümlülüklerine katlanmasıdır; bu önemli rolünün gerektirdiği fedakârlıklarda bulunmaya hazır olmasıdır. Bu fedakârlıklar şehit verme; can, mal ve ürün kayıplarına uğrama; korku ve açlık musibetleri ile karşılaşma gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilirler. Bu direktifin devamı olarak bu ümmetten yüce Allah'ın nizamını vicdanlara yerleştirmek ve yeryüzünde insanlar arasında egemen kılmak amacı ile girişeceği cihadın ürkütücü zorluklarına dayanması, kalplerini yüce Allah'a bağlaması, varlığını tümü ile O'na adaması ve her işin akıbetini O'na havale etmesi istenmektedir. Bütün bu fedakârlıklar yüce Allah'ın rızası, rahmeti ve hidayeti karşılığında yapılacaktır. Bu da bu karşılığın değerini kavrayabilecek yetenekte olan mümin kalp için başlıbaşına çok büyük bir mükâfattır.

SABIR VE NAMAZ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾

153- Ey müminler, sabırla ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Hiç şüphesiz Allah, sabredenler ile beraberdir.

Sabır, Kur'an-ı Kerim'de sık sık tekrarlanır. Çünkü yüce Allah çeşitli içgüdüler ve ket vurucu psikolojik faktörler arasında doğru yolda yürüyebilmenin ve binbir türlü çatışmalar ve engeller arasında yeryüzünde insanları Allah'a çağırma görevini yürütmenin ne kadar büyük bir gayret gerektirdiğini herkesten iyi bilir. Bu gayret insandan, sinir sağlamlığı, olağanüstü bir soğukkanlılık, güç kaynaklarının sürekli seferberliği, sızma ve kaçış noktaları karşısında kesintisiz bir uyanıklık ister. Bütün bunlar karşısında mutlaka sabırlı olmak gerekiyor. İbadetlere devam etmek için sabır... Günahlardan uzak durmak için sabır... Allah'a ulaştıran yolu kesmek isteyenlere karşı girişilecek cihadı devam ettirmek için sabır... Türlü türlü düşman tuzaklarına, komplolarına karşı sabır... Zaferin

ve başarının gecikmesi karşısında sabır... Aşılması gereken mesafenin uzunluğuna sabır... Bâtılın yayılıp güçlenmesi karşısında sabır. Dostun, destekçinin azlığına sabır... Gidilecek yolun uzun ve dikenli oluşuna sabır... Vicdanların kaypaklığına sabır... Kalplerin şaşkınlığına, sapmalarına karşı sabır... İnatçılığın baskısına sabır... Dönekliğin, kalleşliğin acılığına karşı sabır...

Eğer hedefe ulaşma süresi uzar ve sıkıntıların baskısı yoğunlaşırsa, ortada azık ve yardımcı güç bulunmadığı takdirde sabır, zayıflar veya tükenebilir. Bundan dolayı, yüce Allah burada namaz ile sabrı yanyana getiriyor. Çünkü namaz, kurumaz bir kaynak ve bitmez bir azıktır. O, güç kaynaklarını yenileyen ve kalbe enerji yükleyen bir azıktır. Onun sayesinde sabır ipi uzar ve kopmaz bir sağlamlık kazanır. Sonra da sabra hoşnutluk, şevk, gönül huzuru, güven duygusu ve azim ekler.

Ölümlü, zayıf ve gücü sınırlı olan insanın en büyük güç kaynağı ile, yani yüce Allah ile ilişki kurması, karşılaştığı zorluklar sınırlı gücünün kapasitesini aşınca O'ndan yardım istemesi mutlaka gereklidir. Ne zaman? Gizli-açık bütün şer güçler ile karşı karşıya kalınca.. İçgüdü ve ihtirasların engellemesi ile arzuların kışkırtması arasında doğru yolda ilerlemenin üzerine bindirdiği sıkıntı ağır bir baskıya dönüşünce... Amansız azgınlıklara ve fesad girişimlerine karşı verdiği mücadelenin baskısı altında ezilmeye yüz tuttukça... Sınırlı ömrüne göre aşacağı yolun ve ulaşacağı hedefin uzakta olduğunu anladıktan sonra akşam vaktinin eşiğinde olmasına rağmen henüz hiçbir yere varamadığını, ömür güneşinin batmaya yüztutmasına rağmen henüz beklediği şeylerden hiçbirini elde edemediğini tespit edince... Kötülüğün yayılıp güçlendiğini, buna karşılık iyiliğin gitgide zayıfladığını, ufukta hiçbir aydınlık kırıntısı ve yolda hiçbir işaret olmadığını görünce...

İşte böylesine zor durumlarda namazın değeri ortaya çıkar. Namaz; ölümlü insan ile sürekli ve kalıcı güç olan yüce Allah arasındaki doğrudan ilişkidir... Namaz; tek başına kalmış, garip bir damlacağın hiç kurumayan gür bir su kaynağı ile belirlenmiş bir buluşma vaktidir... Namaz; küçük yeryüzü realitesinin sınırlarını aşarak büyük evrensel realitenin uçsuz-bucaksız alanına yükselmektir... Namaz; yakıcı çöl sıcağında serin bir meltem, bir ilkbahar yağmuru taneciği, bir ağaç gölgesidir... Namaz; yorgun ve kırık kalplere yönelik şefkatli bir el okşayışıdır... Böyle olduğu içindir ki, Peygamberimiz sıkıntılı anlarında müezzini Hz. Bilâl'e; "Ey Bilâl, bize onun (namaz) aracılığı ile nefes aldır." buyururdu. Nitekim Peygamberimiz zor bir işle karşılaşınca yüce Allah'la daha çok buluşabilmek için her zamankinden daha çok namaz kılardı.

İslâm, bir ibadet sistemidir. İbadetlerde pek çok sırlar saklıdır. İbadetin sırlarından biri; onun yolazığı, ruhun enerji kaynağı ve kalbin cilâsı oluşudur. Ne zaman ağır bir yükümlülük ile karşı karşıya gelsek namaz, bu yükümlülüğü tatlılıkla, neşe ile ve kolaylıkla karşılamamızı sağlayan bir kalp anahtarıdır. Nitekim yüce Allah Peygamberimizi (salât ve selâm üzerine olsun) bildiğimiz sıkıntılı ve ağır görevine seçince kendisine şöyle buyurmuştu:

"Ey örtüsüne bürünen Muhammed! Gece yarısında, istersen bundan biraz sonra, istersen biraz önce bir süre için kalk ve ağır ağır Kur'an oku. Gerçekten biz sana taşıması zor, ağır bir söz vahyedeceğiz."(44)

Görüldüğü gibi Peygamberimizin bu ağır söze, zor yükümlülüğe ve son derece önemli rolünü üstlenmeye hazırlanması, gece yarısı kalkıp ağır ve ahenkli biçimde Kur'an okumakla gerçekleşmişti. Namaz; kalbi genişleten, Allah ile aradaki ilişkiyi güçlendiren, insanın önündeki işi kolaylaştıran, yoluna ışık saçan, gönüllere sabır, teselli, huzur ve güven bağışlayan bir ibadettir.

İşte bundan dolayı, burada yüce Allah büyük sıkıntıların eşiğinde olan müslümanları sabırlı olmaya ve namaz kılmaya yöneltiyor.

Bu yönlendirmenin hemen arkasından da onun sonucu geliyor:

"Hiç şüphesiz, Allah sabredenler ile beraberdir."

"Allah sabredenler ile beraberdir; onları destekler, kendilerine direnme gücü verir, güçlerini arttırır, onlara yoldaş olur, koyuldukları yolda kendilerini yalnız bırakmaz, onları sınırlı enerjileri ve yetersiz güçleri ile başbaşa bırakmaz. Aksine, azıkları bitince kendilerine takviye azık gönderir, yolları uzayınca azimlerini yeniler. Yüce Allah, bu ayetin başında onlara; **"Ey müminler!"** şeklindeki sevimli hitapla seslenmekte ve bu sevimli hitabı, **"Hiç şüphesiz Allah, sabredenler ile birliktedir."** biçimindeki hoş ve yüreklendirici bir müjde ile sona erdirmektedir.

Sabırla ilgili çok sayıda hadis vardır. Biz burada müslüman cemaati ağır sorumluluğunu yüklenmeye ve rolünü üstlenmeye hazırlama amacı güden Kur'an ayetleriyle yakın bir paralellik gösteren birkaç tanesini hatırlatmak istiyoruz:

Ebu Abdullah Habbab b. Eret (Allah ondan razı olsun) diyor ki: "Peygamberimiz bir gün cübbesini yastık yapıp başının altına koymuş olarak Kâbe'nin gölgesinde uzanmışken, bizler durumumuzdan şikayet ederek kendisine 'Bizim için zafer dilesene, bizim için dua etsene' dedik. O da bize dönerek;

'Sizden önceki ümmetlerden adamın biri yakalanır, yerde kazılan kuyuya konur; daha sonra bir testere getirilerek başına yerleştirilir ve başı biçilerek ikiye ayrılır; etlerinin, kemiklerinin derinliklerine işleyecek şekilde vücudu demir taraklarla taranır; fakat bütün bu eziyetler adamı dininden vazgeçirmeye yetmezdi.

Vallahi, yüce Allah bu hareketi (İslâm'ı) öylesine hedefine ulaştıracaktır ki, San'a'dan yola çıkan bir atlı, Allah'tan ve sürüsüne kurt düşmesinden başka hiçbir şeyden korkmaksızın Hadramut'a ulaşabilecektir. Fakat sizler acele ediyorsunuz.' dedi." (45)

Bu arada Abdullah b. Mesud (Allah ondan razı olsun) diyor ki: **"Şu anda Peygamberimizi, daha önceki bir peygamberin (salât üzerlerine olsun) başına gelenleri anlatırken görür gibiyim. Kavmi onu dövdü, yüzünü kanattılar. O ise yü-**

(44) Müzemmil Suresi, 1-4
(45) Buhari, Ebu Davud, Nesei

zünden akan kanı silerken; 'Allah'ım, kavmimi affeyle. Çünkü onlar bilmiyorlar.' diyordu." (46)

Öteyandan Yahya b. Vessab'ın yaşlı bir sahabiye dayanarak bildirdiğine göre Peygamberimiz şöyle buyuruyor:

"Halkın arasına girip onların verecekleri *sıkıntılara* katlanan müslüman, halktan uzak kalarak onlardan kaynaklanan sıkıntılara katlanmaya yanaşmayan müslümandan daha hayırlıdır." (47)

Medine'de oluşan İslâm cemaatinin, ilâhi düzeni yeryüzüne egemen kılmak, yüce Allah'ın takdirinde payına düşen rolü gerçekleştirmek ve İslâm sancağını devralarak onu uzun ve meşakkatli yolları boyunca yükseklerde dalgalandırmak amacı ile zorluklarla dolu bir cihad sürecinin eşiğinde bulunduğu şu aşamada, işte bu anda Kur'an-ı Kerim, bu ümmeti manevi yönden mücadeleye hazırlamaya, bu cihad süreci sırasında meydana gelmesi kaçınılmaz olan iniş-çıkışlar, kayıplar ve acılar konusunda doğru düşünmesini sağlamaya, bu uzun mücadele süreci boyunca değer yargılarını isabetli biçimde ölçmesine yarayacak kriterleri eline vermeye girişiyor.

ŞEHİD ve ŞEHADET

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

154- Allah yolunda öldürülenlere sakın "ölüler" demeyin. Tersine onlar diridirler, ama siz farkında değilsiniz.

Bu hakk-batıl savaşında şehid düşecek erler olacaktır. Allah yolunun şehitleri... Aziz ve sevgili ölüler... Onurlu ve tertemiz ölüler... Gerçekten Allah yolunda cihada çıkanlar; bu savaşta canlarını feda edenler en onurlu kalplilerin, en arı ruhluların ve temiz vicdanlıların oluşturduğu bir kafiledir. Allah yolunda öldürülen bu seçkin öncüler aslında ölü değildirler, diridirler. Bu yüzden onlardan "ölüler" diye sözetmek doğru değildir. Onları ne somut olarak ve ne de duygusal plânda ölü saymak yerinde değildir. Dudaklarımızdan ve dilimizden rastgele dökülen basmakalıp bir kelime ile onlara "ölü" demek caiz değildir. Onlar bizzat yüce Allah'ın şahitliği ile "canlı"dırlar. O halde mutlaka yaşıyorlardır.

Onlar zahirde, gözün gördüğüne göre öldürüldüler. Fakat ölümün ve hayatın mahiyetlerini bu yüzeysel ve zahiri bakış belirleyemez. Hayatta olmanın, diriliğin başta gelen belirtisi etkinlik, büyüme-gelişme ve sürekliliktir. Ölümün başta gelen belirtisi ise pasiflik, durgunluk-donukluk ve kesintidir. Allah yolunda öldürülenlerin, uğrunda öldürüldükleri hakk davayı destekleme konusundaki etkinlikleri belirgin bir etkinliktir. Uğrunda can verdikleri düşünce onların kanla-

(46) Buhari, Müslim
(47) Tirmizi

rı ile sulanarak süreklilik kazanır. Bu fedakâr insanlar ölümü seçmekle kendilerinden sonra gelecek olanları güçlü ve devamlı bir etki altında bırakırlar. Buna göre şehitler; hayatı değiştirme ve yönlendirme konusunda aktif, sürükleyici ve etkin birer unsur olmakta devam ederler ki, hayatta olmanın başta gelen niteliği budur. Bu açıdan onlar her şeyden önce insanların dünyasında geçerli olan bu objektif bakış açısı yönünden yaşıyorlar, diridirler.

Sonra onlar Rabbleri katında da diridirler. Bu dirilik ya anlattığımız itibarladır, veya ne olduğunu bilmediğimiz başka bir itibarladır. Yüce Allah'ın **"Onlar diridirler, fakat siz farkında değilsiniz"** buyruğu ile onların yaşamakta olduklarını bildirmesi, bu konuda bizim için yeterlidir. Çünkü sözkonusu hayatın mahiyeti, sınırlı ve yetersiz insan idrakinin ötesinde ve üzerindedir. Fakat onların diri oldukları kesindir.

Onlar yaşıyorlar!.. Diri oldukları için öbür ölüler gibi yıkanmazlar. Şehit düşerken giydikleri elbiseler aynı zamanda kefenleri olur. Çünkü yıkamak, ölmüş cesedi temizlemek içindir. Oysa onlar yaşadıklarına göre temizdirler, ölüm kiri üzerlerine bulaşmamıştır. Dünyadaki kıyafetleri, aynı zamanda mezardaki elbiseleridir. Çünkü halâ hayattadırlar.

Onlar yaşıyorlar... Bu yüzden öldürülmeleri ailelerine, dostlarına ve arkadaşlarına ağır gelmez. Onlar yaşıyorlar!.. Ailelerinin, dostlarının ve arkadaşlarının hayatlarına katılmakta devam ediyorlar. Yaşıyorlar!.. Bu yüzden arkada bıraktıkları kalplere, ayrılıkları zor gelmez; bu olayı fazla büyütmezler; bu yüce fedakârlık onlara yılgınlık aşılamaz.

Sonra onlar diri olmalarının yanında, Rabbleri katında itibarlı birer konuk olarak ağırlanırlar, orada en üstün ve en bol mükâfatlar ile ödüllendirilirler.

Nitekim Müslim'de yeralan bir hadise göre, Peygamberimiz şöyle buyuruyor:

"Şehidlerin ruhları, yeşil bir kuş halinde, Cennet'te diledikleri gibi gezerler. Sonra, Arşın altına asılmış olan kendilerine yaklaşırlar. Rabbleri onlara muttali oldu ve buyurdu: 'Ne istiyorsunuz?' Onlar derler ki: 'Ey Rabbimiz, ne arayalım? Sen bize hiçbir kuluna nasib olmayan şeyler bahşettin.' Sonra yüce Allah onlara yine aynı soruyu tekrarlar. İsteksiz bırakılmayacaklarını görünce derler ki: 'ey Rabbimiz, bizi tekrar dünyaya döndürüp, ölünceye kadar senin yolunda cihad ettirmeni istiyoruz.' Rabbleri de: 'Ben onların bir daha dünyaya döndürülmeyeceklerini yazdım.' buyurur."

Öteyandan sahabilerden Hz. Enesin (Allah ondan razı olsun) bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

"Hiç kimse Cennet'e girdikten sonra, yeryüzünde bulunan herşey kendisine verilse bile, tekrar dünyaya dönmek istemez. Yalnız şehid hariç. O şehitliğin ne kadar üstün dereceli olduğunu gördüğü için dünyaya dönerek arka arkaya on kez vurulup şehid olmak ister." (48)

(48) Buhari, Müslim, İmam-ı Malik

HER SAVAŞTA ÖLEN, ŞEHİD MİDİR?

Fakat bu yaşayan şehidler acaba kimlerdir? Onlar "Allah yolunda" öldürülen kimselerdir. Sadece Allah yolunda! Allah'tan başka hiçbir hedefe, hiçbir gayeye hiçbir cazibeye içinde yer vermeksizin... Sırf yüce Allah'ın indirdiği bu gerçek uğruna. Sırf yüce Allah'ın yasallaştırdığı bu sosyal düzen uğruna... Sırf O'nun seçtiği bu din uğruna.... Sadece bu yolda öldürülenler... Başka herhangi bir yolda, başka herhangi bir yafta altında ya da bu amaca başka bir hedef veya başka bir yafta ortak ederek öldürülenler değil!.. Gerek Kur'an, gerek hadisler bu noktayı ısrarla vurgulamaktadır. Ta ki, vicdanlarda en ufak bir şüphe, en zayıf bir kuşku kırıntısı kalmasın, vicdanlarda sadece Allah kalsın diye.

Nitekim sahabilerden Ebu Musa Eşarî (Allah ondan razı olsun) şöyle diyor: "Bir defasında Peygamberimize adamın birinin kahramanlığını kanıtlamak için, ötekinin kabile taassubu uğruna ve bir başkasının da gösteriş içinde savaştığı, bunların hangisinin Allah yolunda olduğu soruldu. Peygamberimiz bu soruya karşılık:

'Kim Allah'ın sözü yücelsin diye savaşıyorsa o Allah yolundadır' buyurdu."[49]

Yine sahabilerden Hz. Ebu Hureyre'nin (Allah ondan razı olsun) bildirdiğine göre; 'Adamın biri bir gün Peygamberimize: 'Ya Resulellah, birisi dünya metaı elde etmek için Allah yolunda cihad etmek istiyor, hakkında ne buyurursunuz?' diye sordu. Peygamberimiz, adama **'Ona hiç bir sevap yok'** diye cevap verdi. Adam aynı soruyu üç kere tekrarladı. Peygamberimiz de her defasında kendisine **'Ona hiçbir sevap yok'** karşılığını verdi.[50]

Öteyandan yine Hz. Ebu Hureyre'nin bildirdiğine göre Peygamberimiz şöyle buyuruyor:

"Allah yolunda cihad etmek amacı ile sefere çıkan kimse hakkında yüce Allah 'Eğer o kulumu, sırf cihad amacı ve bana olan imanı ile Peygamberlerime inanmış olması sefere çıkarmış ise kendisini ya Cennet'e koyacağım veya kazanmış olduğu sevap ve ganimetle birlikte ayrıldığı evine döndüreceğim kesindir' diye güvence veriyor.

Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Allah adına yemin ederek söylüyorum ki, Allah yolunda savaşırken yaralanan kimse, Kıyamet günü, Allah'ın huzuruna yaralandığı günkü hali ile, benzi kan renginde misk gibi koku salarak gelir.

Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Allah adına yemin ederek söylüyorum ki, müslümanları sıkıntıya sokacağımı bilmesem Allah yolunda savaşmaya giden bir tek seriyeden bile geri kalmazdım. Fakat benim müslümanları techizatlandıracak imkânım olmadığı gibi onlar da kendi imkânları ile techizatlana-

(49) Buhari, Müslim, İmam-ı Malik
(50) Ebu Davud

rak benim peşimden gelemiyorlar, o zaman da bana katılmamak ağırlarına gidiyor.

Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Allah adına yemin ederek söylüyorum ki, Allah yolunda savaşıp öldükten sonra dirilerek bir daha savaşıp ölmeyi ve yeniden dirildikten sonra bir kere daha savaşıp ölmeyi isterdim" (51)

İşte şehidler bunlardır! Yani sırf Allah yolunda cihad amacı ile sefere çıkanlar... Allah yolunda savaşmaktan, O'na karşı besledikleri imandan ve O'nun peygamberlerini onaylamaktan başka hiçbir niyetin sefere çıkarmadığı kimseler...

İşte bu yüzden Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) İran asıllı bir gencin, iranlılığı anılsın diye savaşmasını, cihad meydanında ırkı ile öğünmesini kınamıştır.

Abdurrahman b. Ebu Ukbe'nin anlattığına göre, İran asıllı bir azadlı olan babası şöyle diyor; 'Peygamberimiz ile birlikte Uhud savaşına katıldım. Müşriklerden birini öldürdüm. Arkasından 'Alın şunu, ben İranlı falanım' diye nara attım. Bunun üzerine Peygamberimiz bana dönerek;

'Ben falanca Ensar'lı gencim deseydin ya! Çünkü bir kavmin yeğeni de onlardandır, bir kavmin kölesi de onlardandır.' buyurdu."(52)

Görüldüğü gibi Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) muhacirlere yardımcı olmaktan başka bir sıfatla övünmekten (bilindiği gibi Ensar aslında bu anlama gelir) ve bu dini desteklemekten başka bir yafta, bir slogan altında savaşmaktan hoşlanmıyor. İşte cihad budur. Yalnız bu uğurda savaşan şehid olur ve yalnız bu şehidler ölmez, yaşamaya devam ederler.

BELALARLA İMTİHAN

Ayetlerin devamında, müslümanlara başlarına gelecek olayları nasıl karşılayacakları, olayların mahiyetini doğru olarak nasıl değerlendirecekleri hakkında taktik veriliyor:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾
الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾

155- Muhakkak ki, sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mal, can ve ürün eksiltmesi ile deneriz. Sabredenleri müjdele.
156- Ki onların başlarına bir musibet geldiğinde; "Biz Allah için varız ve yine O'na döneceğiz" derler.

Vicdanların mutlaka musibetler yolu ile eğitimleri, hakk mücadelesi uğrundaki kararlılık derecesinin ise korkularla, ağır belâlarla, açlıkla, mal, can ve ürün

(51) Buhari, Müslim, İmam-ı Malik
(52) Ebu Davud

kayıplarıyla denenmeli, sınavdan geçirilmelidir. Mü'minin, inancının yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için bu musibetler kaçınılmazdır. Çünkü müminler inançları uğrunda ne kadar yükümlülüklere katlanırlarsa, inançlarının vicdanlarında kazanacağı değer o oranda yükselir. Bağlılarının, uğrunda yükümlülüklere katlanmadıkları ucuz ve düşük maliyetli inançlar daha ilk darbe ile karşılaşılır - karşılaşılmaz kolayca feda edilebilir.

Demek oluyor ki, bu durumlarda katlanılan yükümlülükler, herhangi bir inanca, bağlılarının vicdanında değer kazandıran, psikolojik bir bedeldir. Sözkonusu inancın başkalarının vicdanında değer kazanabilmesi için bağlılarının bu psikolojik bedeli ödemeleri gerekir. Yeni kazanılacak kişiler ancak bu fedakârlığın sonucunda ortaya çıkar. Müminler inançları uğrunda ne derece acılara katlanırlarsa, ne oranda fedakârlıklara girişirlerse inançlarının vicdanlarındaki değeri daha da artar, ona daha sıkı biçimde bağlanırlar.

Bu böyle olduğu gibi, sözkonusu inancın değerini yabancıların kavrayabilmeleri için bağlılarının onun uğrunda musibetler ile karşılaştıklarını ve karşılaştıkları musibetlere sabretmelerini görmeleri gerekir. O zaman bu inanca yabancı olanlar içlerinden şöyle diyecekler; "Eğer bu inanç sistemi, bu adamların onun uğrunda çektikleri musibetlerden daha hayırlı ve büyük olmasaydı, bu adamlar onun uğrunda belâlara katlanmazlar, bu sıkıntılara sabretmezlerdi." O zaman da bu inancın düşmanları onun mahiyetini araştırmaya, ona değer vermeye ve ona sempati ile yaklaşmaya yönelirler. Bütün bunların sonucu olarak yüce Allah'ın desteği ve "fetih dönemi gelerek, insanlar akın akın O'nun dinine girerler.

Ayrıca sözünü ettiğimiz musibetler, bu inancın bağlılarının bel kemiklerinin sağlamlaşması ve dinamiklik derecelerinin artması için de gereklidir. Sebebine gelince, sıkıntılar; müminin potansiyel güçlerini, saklı enerjilerini harekete geçirir, onun kalbinde ancak musibetlerin darbeleri altında keşfedebileceği gizli çıkış ve nüfuz kanalları açar, vicdanında ancak gözlerdeki perdeyi kaldıran, kalplerin pasını silen sıkıntı ortamı içinde yeşerebilecek doğru değer yargılarının, ince ölçülerin ve isabetli düşüncelerin gelişip serpilmesini sağlar.

Bunların hepsinden daha önemlisi, yahut da bunların tümünün temel dayanağı, bütün dayanakların sarsıldığı, türlü türlü saplantıların kayboluverdiği ve diğer bütün dayanaklarını yitirmiş olan kalbin sırf Allah ile başbaşa kaldığı kritik anda sırf O'na sığınmasıdır. Sadece o anda gözlerdeki perdeler düşerek basiret açılabilir ve bakışların önündeki ufuk açık-seçik hale gelebilir. O anda mümin için yüce Allah'tan başka hiçbir şey, O'nun yüzünden başka hiçbir güç, O'nun iradesi dışında hiçbir irade ve O'ndan başka sığınılacak hiçbir merci yoktur. İşte o zaman müminin ruhu, doğru düşüncenin dayanağı olan tek gerçekle, biricik realite ile bütünleşmiş olur.

Nitekim yukardaki ayetlerin şu cümleleri, müminin vicdanını ufuktaki bu doruk noktasına yükseltiyor:

"Sabredenleri müjdele. Ki, onların başlarına bir musibet geldiğinde; 'Biz

Allah için varız ve sonunda O'na döneceğiz' derler."

Biz yalnız Allah için varız. Hepimiz, varolan her şeyimizle, bütün varlığımızla, dönüşümüz, nihaî başvurumuz sadece O'nadır. Teslimiyet... Mutlak teslimiyet... Biricik realite ile ve doğru düşünce ile yüzyüze gelmekten, bütünleşmeden kaynaklanan nihaî sığınmanın teslimiyeti!..

İşte sabredenler bunlardır. Şanlı Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) yüce nimet bağışlayıcısına aracı olarak kendilerine müjde sunduğu bahtiyarlar. Ve işte yüce nimet bağışlayıcısının, kendi katındaki konumlarını, onurlu sabırlarının mükâfatını açıkladığı seçkinler bunlardır:

أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

157- İşte Rabblerinden mağfiret (salâvat) ve rahmet onların üzerinedir ve doğru yolu bulanlar da onlardır.

"Rabblerinden onlara mağfiret (salâvat) vardır." Yüce Allah bu ifade ile sözkonusu seçkin müminleri bizzat kendisinin ve meleklerinin üzerine salâvat getirdiğini bildirmiş olduğu Peygamber'in payına ortak olma bahtiyarlığına yükseltiyor. Bu son derece onurlu bir makamdır. Ayrıca Rabblerinin rahmeti de onların üzerinde! Son olarak da "doğru yolda olduklarını" belirten yüce Allah'ın şahitliği! Bu saydıklarımızın herbiri olağanüstü derecede önemli ve çarpıcı mazhariyetler...

Şimdi de ancak çeşitli meşakkatler sonucunda ulaşılabilen mutlu son ve bunun gerekleri üzerinde duralım biraz da. Evet, topyekün seferberlik tablosu. Müslümanlar sıkıntı çekiyor, şehit oluyor, musibetle karşılaşıyor. Daha? Açlıklar, korkular, mal can ve ürün kayıplarıyla yüzyüze geliyor. Kısaca müslümanlar başlarına gelen bu felaketlerle eğitimden geçiriliyor ki, ileride yüklenecekleri ağır yükümlülüklere, zorlu ve uzun mücadeleye hazır olsunlar...

Yüce Allah sözünü ettiğimiz bütün bu fedakârlıkları terazinin bir kefesine koyduktan sonra öbür kefeye tek bir şey koyuyor: "Rabblerinin mağfiret (salâvat) ve rahmet" ile "doğru yolda olduklarını" bildiren "şahitliğini (tanıklığını)" Başka bir deyimle yüce Allah bu ayette müslüman cemaate ne zafer, ne egemenlik ve ne de savaş ganimetleri vadediyor; O'nun tek vadettiği şey; mağfireti, rahmeti ve onların doğru yolda olduklarını belgeleyen şahitliği!..

Yüce Allah bu müslüman cemaati, kendi şahsî varlığından ve hayatından daha önemli bir şeye hazırlıyordu. Bunun için onu bütün amaçlardan, bütün hedeflerden, inancının zaferi de dahil olmak üzere bütün beşeri arzulardan arındırıyordu. O, bu cemaati, mutlak anlamda kendine, kendi kulluğuna, kendi çağrısına sarılmaya leke konduran her şeyden soyutluyordu. Müslümanlar, Allah'ın rızasından, mağfiretinden, rahmetinden ve doğru yolda olduklarını belgeleyen tanıklığından başka hiçbir şey beklemeksizin yollarına devam etmeliydiler.

İşte hedef buydu. İşte amaç buydu. İşte kalblerinin uğrunda çarptığı biricik tatlı meyve buydu. Bunun ötesinde, yüce Allah'ın kendilerine nasip edeceği zafere ve egemenliğe gelince bunlar, onların kendilerine değil, yükünü sırtlarında taşıdıkları ilâhi çağrıya aitti.

Yüce Allah'ın mağfireti, rahmeti ve doğru yolda olduklarını perçinleyen şahitliği onların mükâfatını oluşturuyordu. Uğradıkları mal, can ve ürün kayıplarının mükâfatını; çektikleri açlıkların, korkuların ve ağır belâların mükâfatını; katlandıkları öldürülmelerin ve şehit düşmelerin mükâfatını. Terazinin bu bağışları içeren kefesi ağır basar. Çünkü bunlar tartıda diğer bütün bağışlardan, bu arada zaferden, yeryüzü egemenliğinden ve gönüllerde birikmiş öclerin alınmasından daha ağır basan bağışlardır.

İşte yüce Allah'ın müslüman cemaati o bildiğimiz akıl almaz fedakârlıklara hazırlamak amacı ile uyguladığı eğitim metodu budur. Bu eğitim metodu, yüce Allah'ın, sırf kendine, çağrısına ve dinine bağlı kalmak üzere insanların arasından seçip beğendiği herkesin eğitiminde geçerli ve zorunlu olan metoddur.

Bakara suresinin bu bölümü, imana dayalı doğru düşünceye temel oluşturan birkaç ana ilkeyi doğru olarak yerlerine oturtmayı amaçlıyor. Bu arada bu ana ilkelerle ilgili olarak, hakk ile batılı birbirine karıştırmaktan bir türlü el çekmeyen, bu ana temeller hakkında bildikleri gerçeği saklayarak onları kavram kargaşalığına ve yaygaraya boğmaya çalışan Medine yahudilerine karşı koymaya da devam ediliyor. Fakat bu ayetlerde genelleme üslubu benimseniyor. Yani yahudi olsun, olmasın İslâm çağrısının önünde pusu kuran bütün düşmanları içeren genel ilkeler gözler önüne seriliyor. Bu arada, yine genel olarak, müslümanlar, yolları üzerinde bulunan tökezleme noktaları konusunda uyarılıyor.

Bundan dolayı bu ayetlerin ilk bölümünde Safa ve Merve tepelerini tavaf etme konusundaki bir açıklama ile karşılaşıyoruz. Çünkü bu konunun cahiliye geleneklerini çağrıştıran, andıran bir özelliği vardır. Bu açıklama, aynı zamanda, namazda Kâbe'ye doğru dönme ve Hacc ibadetiyle ilgili hareketleri bu merkeze bağlama meselesi ile de ilişkilidir.

Bu yüzden bu açıklamayı, yüce Allah'ın indirmiş olduğu belgeleri ve hidayeti başkalarından saklayan Kitap Ehli (yahudiler ve hıristiyanlar) ile ilgili bir açıklama ve yine onlara dönük sert bir hücum izliyor. Tabii bu arada tevbe etmek isteyenlerin yüzüne tevbe kapısı da açık tutuluyor. Fakat kâfir kalmakta ısrar edenlere, kapsamlı bir lânet ile sürekli ağır bir azabın kara haberi veriliyor.

Arkasından, yüce Allah'ın ortaksız birliği vurgulanıyor, bu gerçeği belgeleyen evrensel ayetlere, delillere dikkat çekiliyor; yüce Allah'a başka şeyleri ortak koşanlar kınanıyor. Bu arada kâfirlerin liderleri ve bağlıları, tavan ve taban kesimleri ile ilgili bir Kıyamet günü tablosu gözler önüne seriliyor. Bu tabloda yüce Allah'ın azabını gören bu iki kesimin birbirleri ile ilişkilerini kestiklerini, birbirlerinden koptuklarını seyrediyoruz.

Yahudiler bazı yiyecek ve içecek maddelerinin haramlığı ve helâlliği meselesini sürekli tartışma konusu yapıyorlardı. Oysa Kur'an ayetleri ile belirlenen bu mesele, onların ellerinde bulunan, fakat insanlardan gizli tuttukları Tevrat'ta da açıklığa kavuşturulmuştu. İşte bu münasebetle bütün insanlara, yüce Allah'ın helâl kıldığı yiyecek ve içecek maddelerinden yararlanmalarını duyuran bir çağrı ile karşılaşıyoruz. Arkasından, insanlar, kendilerine sürekli biçimde kötülüğü ve çirkin davranışlar işlemeyi öneren Şeytan'ın kışkırtmaları konusunda uyarılıyor. Bu çağrıyı, sırf müminlere yönelik başka bir çağrı izliyor. Bu çağrıda müminlere, yüce Allah'ın helâl kılmış olduğu yiyecek ve içecek maddelerinden yararlanmaları, haram kılınanlarından kaçınmaları emredildikten sonra, yahudilerin tartışma konusu yaptıkları ve bile bile inkâr ettikleri haram yiyecekler açıklanıyor.

Bu inkârcılığın suç sebebine bağlı olarak, hemen arkasından, yüce Allah'ın indirmiş olduğu kitabın bazı bölümlerini açıklamaktan kaçınan ve bu ilâhi belgeleri "birkaç para karşılığında satan" kimselere sert bir hücum yöneltiliyor ve böyleleri, Ahirette kendilerini bekleyen akıbetleri ile başbaşa bırakılma, ilâhi öfke ve horlanma gibi ürkütücü cezalarla tehdit ediliyor.

Bu ayetlerin sonunda imanın ve salih amelin temel dayanaklarını içeren ve "iyilik" kavramının mahiyetini açıklayarak imana dayalı düşünceyi gerçek yerine oturtan bir bölüm yeralıyor. Bu bölümde, iyiliğin; dış görünüşe dönük bir şekilcilik demek olmadığı, yüzleri Doğu ya da Batı tarafına çevirme anlamına gelmediği, tersine bu kavramın bilinç, davranış ile bu bilinç ve davranışta yüce Allah'la ilişki halinde olmak anlamına geldiği vurgulanıyor. Bu açıklama ile kıble değişimi olayı etrafında koparılan tartışmalar arasında sıkı bir ilişki olduğu açıkça görülür.

İşte böylece, bu bölümün ayetlerinden buram buram savaş dumanı tüttüğünü, sürekli biçimde savaş konusunun işlenmeye devam edildiğini görüyoruz. Düşünceleri ve değer yargılarını düzeltmek için vicdanların içinde verilen savaş... Buna paralel olarak İslâm düşmanlarının düzenledikleri komplolara, hilelere ve yanıltıcı yaygaralara karşı verilen dış savaş...

HACC'DA BAZI SEMBOLLER: SAFA VE MERVE

إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ
ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَن تَطَوَّعَ
خَيْرًا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

158- Hiç şüphesiz Safa ile Merve, Allah'a ibadet sembollerindendir. Buna göre, kim Hacc veya Umre amacı ile Kâbe'yi ziyaret ederse, bu iki tepevi tavaf etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Kim gönüllü olarak bir iyilik

yaparsa, bilsin ki, Allah karşılığını verir ve yaptığını bilir.

Bu ayetin iniş sebebiyle ilgili değişik birkaç rivayet var. Bu görüşlerden biri, İslâm'ın, Muhacirler ile Ensar'dan oluşmuş ilk müslüman topluluğunun vicdanlarında geliştirdiği düşüncenin karakterinde yansıyan psikolojik mantığa diğerlerine göre daha uygun düşüyor. Bu rivayet şöyle diyor: Bazı müslümanlar, Hacc ve Umre sırasında Safa ve Merve tepelerini tavaf etmekten çekiniyor, bu hareketi içlerine sindiremiyorlardı. Çünkü, onlar vaktiyle cahiliye döneminde bu iki tepe arasında koşu yapıyorlardı. Ayrıca bu iki tepede Esaf ve Naile adlarını taşıyan iki put dikiliydi. İşte bu yüzden, sözünü ettiğimiz kimi müslümanlar, cahiliye döneminde yaptıkları gibi Safa ile Merve tepeleri arasını tavaf etmeyi uygun bulmuyorlardı.

Nitekim Buharî'nin, Muhammed b. Yusuf'a, O'nun da Süfyan'a dayanarak bildirdiğine göre, Asım b. Süleyman bu konuda şunları söylüyor; 'Sahabilerden Hz. Enes'e Safa ile Merve meselesini sordum, bana şu cevabı verdi: "Biz Safa ile Merve tepelerini cahiliye dönemi sembollerinden sayıyorduk. Bu yüzden İslâm gelince, bu tepeleri tavaf etmekten uzak durduk. Fakat bir süre sonra yüce Allah **'Hiç şüphesiz Safa ile Merve Allah'a ibadet sembollerindendir.'** ayetini indirdi."

Öteyandan Şa'bî'nin bildirdiğine göre Esaf adlı put Safa tepesi ve Naile adlı put da Merve tepesi üzerinde bulunuyordu. Araplar cahiliye döneminde bu putlara el-yüz sürüyor, onlara selâm duruyorlardı. Bu yüzden ilk müslümanlar bu iki tepenin arasında tavaf yapmaktan çekiniyorlar, bu işi içlerine sindiremiyorlardı. Bunun üzerine bu ayet indi.

Kaynaklarda bu ayetin hangi tarihte indiğini belirleyen bir bilgiye rastlanmıyor. Fakat en akla yatkın ihtimal; onun kıble değişimi olayı ile ilgili ayetlerden sonraki bir tarihte inmiş olmasıdır. Gerçi o yıllarda Mekke, müslümanlar hesabına bir darulharp, bir düşman bölgesi olmuştu. Fakat böyle de olsa bazı müslümanların tek-tük olarak Hacc ve Umre yapma imkânı bulmuş olabileceklerini düşünebiliriz. İşte Safa ile Merve arasında tavaf yapmaktan çekinen müslümanlar bunlardı.

Bu çekingenlik, uzun bir eğitim döneminin meyvesi, vicdanlarında kökleşen imana dayalı düşüncenin belirgin yansımasıydı. Bu düşünce berraklığı onları cahiliye dönemindeki bütün gelenek ve uygulamalarından kaçınmaya, kuşku duymaya sürüklüyordu. Çünkü bu konuda vicdanları o kadar duyarlılık kazanmıştı ki, cahiliye döneminin herşeyinden ürküyor, onun İslâm tarafından yasaklanmış olabileceğinden kuşkulanıyorlardı. Bu duyarlılık birçok olay vesilesi ile açıkça meydana çıkmıştı.

İslâm çağrısı onların ruhlarını büyük bir sarsıntıya uğrattı, derinliklerine kök saldı ve orada eksiksiz bir psikolojik ve duygusal devrim gerçekleştirdi. Öyle ki, cahiliye döneminde kalan geçmişlerine soğuk ve çekingen gözlerle bakıyor, hayatlarının bu döneminden kendilerini tamamen kopmuş, onunla hiçbir

ilişkileri kalmamış sayıyorlardı. Artık ne o dönem onlardandı ve ne onların o dönemle uzaktan-yakından ilişkileri olabilirdi. Artık o dönem dokunmaktan kaçındıkları bir pislik, bir kirlilik sembolü idi!

Müslümanların bu dönemini dikkatle izleyen bir araştırmacı, bu şaşırtıcı inanç sisteminin o vicdanlarda meydana getirdiği etkinin ne kadar güçlü olduğunu mutlaka görecek, onların hayat ile ilgili görüşlerinin tamamen değiştiğini somut biçimde, algılayacaktır. Öyle ki, sanki Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) bu vicdanları eli ile tutup kaldırarak son derece kuvvetli biçimde silkelemiş ve bu silkeleme sonunda üzerlerinde çöreklenen bütün kir ve pasları dışarıya dökmüş ve hücrelerinin bileşimini yeniden düzenlemişti. Tıpkı elektrik akımının, etkilediği cismin elementlerini eski yerlerinden oynatarak yeni bir bileşim düzenine sokması olayı gibi!

İşte İslâm budur. Yani cahiliye ile ilgili herşeyden tamamen sıyrılmak, cahiliye döneminin bütün düşünce, gelenek ve uygulamalarından titizlikle çekinmek, cahiliye döneminden vicdanların tanışık oldukları bütün duygulardan ve davranışlardan sürekli biçimde kaçınmak, böylece kalbin yeni zihniyete bütün gerekleri ile sımsıkı sarılmasını sağlamak.

Müslüman cemaatin vicdanlarında bu süreç tamamlanıp amacına ulaşınca, İslâm sakıncasız gördüğü için yaşatmak istediği bazı eski gelenekleri diğerlerinden ayrıştırmaya geçti. Fakat bu geleneği veya kültür unsurunu eski cahiliye kökünden kopardıktan, onu o ortamdan iyice izale ettikten sonra İslâm kulpuna bağlıyor; böylece bu geleneği, bu kültür unsurunu bir müslüman uygularken ona, cahiliye döneminde yapılıyordu diye değil, kökü İslâm'a dayalı yeni bir İslâm geleneği veya kültür unsuru olarak uyguluyor, benimsiyordu.

Burada radikal eğitim metodunun pratik bir örneği ile karşı karşıyayız. Çünkü yukarda okuduğumuz ayet, Safa ile Merve'nin Allah'a ibadet sembolleri arasında yeraldıklarını belirleyerek söze giriyor.

"Hiç şüphesiz, Safa ile Merve Allah'a ibadet sembollerindendir."

Buna göre, bu iki tepe arasında tavaf yapan bir ziyaretçi, yüce Allah'a ibadet etme anlamı taşıyan bir hareket yapmış, bu iki tepe arasındaki tavaf ile Allah'a yönelmiş oluyor. Bu yeni tavaf ile cahiliye döneminden miras kalan eski tavaf arasındaki ilişki kesinlikle kopmuştur. Artık bu işlem, Esaf ve Naile adlı putlara ya da diğer cahiliye dönemi putlarına değil, yüce Allah'a yöneliktir.

Bu yüzden herhangi bir sakıncası, günahı yoktur. Davranış; artık o eski davranıştan başka bir davranış, yöneliş; o yönelişten tamamen farklı bir yöneliştir.

"Buna göre kim Hacc ve Umre amacı ile Kâbe'yi ziyaret ederse bu iki tepeyi tavaf etmesinde hiçbir sakınca yoktur."

Nitekim İslâm, daha önce Araplar arasında Hacc hareketlerinin büyük bir çoğunluğunu onayladı, bu hareketlerin sadece putlara ve asılsız birtakım cahiliye saplantılarına ilişkin olanlarını reddetti ve onayladığı Hacc hareketlerini de

yüce Allah tarafından vaktiyle Hz. İbrahim'e (selâm üzerine olsun) öğretilmiş ibadet amaçlı davranışlar oldukları gerçeğinden hareket ederek yeni İslâm düşüncesine bağladı. (Bu surenin akışı içinde, yeri gelince Hacc farizasından sözederken bu mesele ayrıntılı olarak açıklanacaktır.)

Umre'ye gelince onun hareketleri de Hacc'ınki gibidir. Yalnız bu ziyarette Arafat'ta vakfeye durma şartı olmadığı gibi, zaman bakımında Hacc mevsimi ile sınırlı değildir. Safa ile Merve arasındaki tavaf ise Hacc'ın da Umre'nin de yapılması gerekli hareketleri (şeairi) arasındadır.

Bu ayet gönüllü olarak mutlak anlamda hayır işlemeye övgü yönelterek sona eriyor:

"Kim gönüllü olarak bir hayır işlerse, bilsin ki, Allah karşılığını verir (ona müteşekkirdir) ve yaptığını bilir."

Bu ifade ile bu tavafın hayırlı bir iş olduğuna işaret edilerek vicdanları rahatsız eden bütün çekingenlikler gideriliyor; böylece kalpler rahatlatılıyor; yüce Allah'ın bu tavafı hayırlı bir iş saydığına ve karşılığında mükâfat vereceğine dair gönüllere güvence aşılanıyor. Son olarak yüce Allah'ın kalplerin içerdiği niyetleri ve duyguları iyi bildiği vurgulanıyor.

Bu ayetin sonunda yeralan, **"Hiç şüphesiz, Allah ona karşı müteşekkirdir"** ifadesi üzerinde bir an durup düşünmemiz gerekir. İfade aslında, "Allah o iyilikten hoşnut olur ve onu sevapla ödüllendirir" anlamına gelir. Fakat "müteşekkir olur" deyimi bu somut anlamın üzerine meltem rüzgârlarının ılık soluğunu, eksiksiz ilâhi hoşnutluğun serinletici müjdesini üfler. Öyle ki, bu ilâhî hoşnutluk; sanki kulların Rabbinden gelen bir şükür, bir teşekkürmüş gibi bir sezgiye varıyoruz. İfade bu olağanüstü tatlılığı ile insana, kulun Rabbine karşı takınmakla görevli olduğu nezaketi düşündürüyor. Öyle ya, madem ki Allah, hayır işleyen kuluna "şükrediyor", teşekkür ediyor; kul, Rabbine olan şükür ve hamd borcunu ödemek için ne yapmalıdır? İşte Kur'an üslubunun bu meltemi; bütün serinliği, yumuşaklığı ve güzelliği ile elle dokunulabilecek nitelikte somuttur.

Okuduğumuz ayetlerde Safa ile Merve'nin tavaf edilmelerinin meşruluğu, sakıncasızlığı açıklandıktan sonra yüce Allah'ın indirmiş olduğu belgeleri ve hidayeti gizli tutanlara hücum ediliyor. Bunlar; bu surenin başından beri olumsuz tutumlarından uzun uzun sözedilmiş olan yahudilerdir. Burada yahudilere tekrar hücum edilirken, aslında biz müslümanlara şu mesaj gönderiliyor: "Ey müminler, dikkatli olun. Kıblenin Kabe'ye döndürülmesi ve Hacc ibadetinde bu yerin ziyaret edilmesi farz kılındığında nasıl sizin zihinlerinizi bulandırıp düşmanlık kampanyası açmışlarsa, aynı kampanya bu olayla beraber yine gündeme gelecektir." Okuyalım:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا

مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِن بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ

أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا
الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ
وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ
كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ
أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ
يُنظَرُونَ ﴿١٦٢﴾

159- İndirdiğimiz belgeleri, biz onları Kitapta açıkladıktan sonra gizleyenler var ya, onlara hem Allah hem de bütün lânet edebilenler lânet eder.
160- Yalnız tevbe edenler, ıslâh olanlar ve gerçeği ortaya koyanlar müstesna; onları ben bağışlarım. Zira ben tevbeleri kabul ederim ve merhametliyim.
161- Ayetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüş olanlara gelince Allah'ın, meleklerin ve insanların ortak lâneti onların üzerinedir.
162- Bunlar (sürekli lânetlenmiş olarak) orada ebediyyen kalırlar. Ne azapları hafifletilir ve ne de kendilerine mühlet verilir.

Yahudiler ile hıristiyanlar, Peygamberimizin peygamberliğinin ne kadar gerçek olduğunu ve insanlara tebliğ ettiği emirlerin ne kadar doğru olduğunu ellerindeki kutsal kitabın verdiği bilgilere dayanarak kesinlikle biliyorlardı. Fakat böyle olmasına rağmen yüce Allah'ın kutsal kitaplarında kendilerine açıklamış olduğu gerçekleri gizli tutuyorlardı. Gerek onlar ve gerekse tarihin herhangi bir dönemindeki benzerleri, yüce Allah tarafından indirilen gerçeği, çeşitli sebeplerin dürtüsü ile, gizli tutarlar. İnsanlar böylelerine çeşitli dönemlerde ve çeşitli yerlerde rastlıyorlar. Bunların ortak tutumu şöyle özetlenebilir: Bunlar bile bile hakkı, gerçeği söylemezler; gerçeği anlatan sözleri, belgeleri, kesinliklerinden emin olmalarına rağmen saklı tutarlar; yüce Allah'ın kitabında yeralan kimi ayetlerden uzak dururlar, onları günyüzüne çıkarmazlar, tersine onları sessizce geçiştirirler, dikkatlerden saklarlar. Bunu, sözkonusu ayetlerin içerdiği gerçekleri saptırmak, onu insanların kulaklarından ve diğer duyu organlarının algısından gizlemek için yaparlar. Bu tutumlarının ardında mutlaka dünyalarına dönük bir menfaat yatar. Bu tutumu biz birçok durumlarda ve bu dinin birçok gerçekleriyle ilgili olarak sık sık görüyoruz. İşte, **"Onlara hem Allah ve hem de bütün lânet edebilenler lânet eder."**

Onlar sanki bir lânet çukuruna dönüşmüş gibidirler. Her yerden üzerine lânet yağan, lânet akan bir çukur olmuşlardır. Yüce Allah'ın lânetinden sonra, lânet edebilen herkes bu çukurun üzerine üşüşmüştür sanki. Lânet, sözlük anlamı

ile, birini öfke içinde kovmak, paylayarak yanından uzaklaştırmak demektir. Buna göre bu kimselere, onları rahmetinden kovma anlamında lânet eder. Aynı zamanda bütün lânet edebilenler de onları her yerden kovarlar. Böylece onlar hem yüce Allah tarafından ve hem de O'nun kulları tarafından her yerden kovulmaktadırlar. Ama şunu da unutmamak gerekir:

"Yalnız tevbe edenler, ıslâh olanlar ve gerçeği ortaya koyanlar müstesna; onları ben bağışlarım. Zira ben, tevbeleri kabul ederim ve merhametliyim."

Kur'an-ı Kerim, bunların yüzüne bu aydınlık pencereyi, yani tevbe penceresini açarak yüreklerine umut meltemi estiriyor ve kalplerini ışık kaynağına yönlendiriyor. Demek oluyor ki, yüce Allah'ın rahmetinden ümit kesmek, O'nun bağışlayıcılığını hesaptan çıkarmak yok. İsteyen, iyi niyetli olarak bu güvenli limana sığınabilir. Tevbenin samimiliğinin göstergesi ise, yanlış davranışı düzeltmek, açık yüreklilikle konuşmayı benimsemek, gerçeği açıklamak, itiraf etmek ve bu gerçeğin gerektirdiğini yapmaktır. Bundan sonra yüce Allah'ın rahmetinden ve yapılmış tevbeyi kabul edeceğinden emin olmak gerekir. Çünkü O, bize; **"Zira ben tevbeleri kabul ederim ve merhametliyim"** buyuruyor ve O söz söyleyenlerin en doğru söyleyenidir.

Bu tutumlarında ısrar ederek tevbe etmeyenlere ve böylece ellerindeki fırsatı kaçıranlara, kendilerine tanınan mühleti harcayanlara gelince; bu kimseler, yüce Allah'ın daha önce ayrıntılı olarak, vurgulayarak ve fazlası ile anlatarak vermiş olduğu kara haberli akıbetle karşılaşacaklardır.

"Ayetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüş olanlara gelince; Allah'ın, meleklerin ve insanların ortak lâneti onların üzerinedir."

Çünkü bu kimseler yüzlerine açılan kapıyı kendi elleriyle kapatmışlar, önlerine çıkan fırsatı kaçırmışlar, kendilerine tanınan mühleti harcamışlar; gerçeği saklamayı, kâfirliği ve sapıklığı ısrarla sürdürmüşlerdir. Bu yüzden, "Allah'ın meleklerin ve insanların ortak lâneti onların üzerinedir." Bu, insanı çepeçevre kuşatma altına alan bir lânettir. Ne kurtuluşu var ve ne de sığınılacak şefkatli bir kucak!

Kur'an-ı Kerim, bu çepeçevre kuşatıcı lânet dışında, onlar için başka bir azaptan sözetmiyor. Bunun yerine, bu azabın hafifletilmeyecek, ertelenmeyecek ve mühlet verilmeyecek bir azap olduğunu vurguluyor. Hiç kuşkusuz bu azap, diğer bütün azap türlerinden daha ağır bir azaptır. Kovma, uzaklaştırma, reddetme ve horlama azabı. Bu azaba çarpılanlar, kendilerine acıyacak hiçbir şefkatli kucak, hiçbir hoşgörülü bakış ve hiçbir avutucu söz söyleyen dil bulamazlar. Onlar hem yüce Allah katından, hem insanlar tarafından, yeryüzünde de yüce ruhlar aleminde de lânetlenmişler, kovulmuşlar, dışlanmışlardır. İşte acı ve onur kırıcı azap budur.

Ayetlerin bundan sonra okuyacağımız bölümünde imana dayalı düşünce, bu düşüncenin en önemli temeli olan Tevhid ilkesine oturtuluyor ve bu gerçeği tartışma götürmez bir kesinlikle belgeleyen bazı evrensel tablolar gözönüne seri-

liyor. Arkasından, başka birtakım şeyleri Allah'a ortak koşanlar kınanıyor ve Ahirette çekecekleri azabı gördüklerinde takınacakları perişan tutum sergileniyor. Böyleleri o zaman birbirleri ile ilişkilerini kesecekler, fakat bu ilişki kesimi kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak, pişmanlık ve hayıflanma duygularını dindiremeyecek ve kendilerini Cehennem ateşinden kurtaramayacaktır. Devam ediyoruz:

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾
إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ
مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا
مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ ۖ وَالَّذِينَ
آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ ۗ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ
الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ
﴿١٦٥﴾ إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ
وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ
لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا ۗ كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ
أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾

163- İlahınız tek bir ilahtır, O'ndan başka ilah yoktur. O, Rahman ve Rahim'dir.

164- Hiç şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbirini kovalamasında, insanlara yararlı şeyler ile denizde yüzen vapurlarda, Allah'ın gökten su indirip onun aracılığı ile ölü yeri diriltterek üzerine her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde, düşünen bir topluluk için birçok ayetler, deliller vardır.

165- İnsanlar arasında Allah'a çeşitli eşler koşanlar ve bu koştukları eşleri Allah'ı sever gibi sevenler vardır. Oysa müminler en çok Allah'ı severler. Zulmedenler, azabı gördükleri zaman bütün kuvvetin Allah'ta olduğunu ve Allah'ın azabının ağır olduğunu anlayacaklarını keşke şimdiden bilselerdi!
166- İşte uyulanlar (liderler), kendilerine uyanlardan uzaklaşıverdiler, azabı gördüler ve aralarındaki bütün bağlar kesildi.
167- Uyanlar o zaman "Keşke bir daha dünyaya geri dönebilseydik de şimdi onlar bizden nasıl uzaklaştılar ise bizde onlardan öyle uzak dursaydık" derler. Böylece Allah, onlara bütün yaptıklarını hayıflanmalar biçiminde gösterir. Onlar Cehennem'den çıkamayacaklardır.

Allah'ın birliği ilkesi, imana dayalı düşüncenin üzerine oturduğu büyük kaidedir. Hiçbir zaman Allah'ın (c.c) varlığı inancı hakkında tartışma olmamıştır. Allah'ın zatı, sıfatları ve yaratıklar ile arasındaki ilişkiler üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür, fakat bu görüşleri savunanlar Allah'ın varlığını reddetmiyorlar. İnsan fıtratı bu gerçeği, yani Allah'ın varlığı gerçeğini hiçbir zaman unutmuş değildir. Yalnız şu son zamanlarda hayatın özünden ve fıtratın kaynağından kopuk Ateist bir grup türedi. Bu türediler Allah'ın varlığını kökünden inkâr ediyor. Fakat bunlar, kural dışı meydana çıkmış bir yaratık türüdür, varlık bütününe bağlanan bir kökü yoktur. Bu yüzden eninde-sonunda yok olmaya, varlık bütününden ayıklanıp atılmaya kesinlikle mahkûmdur. Bu varlık bütününün ne yapısı ve ne de fıtrî karakteristiği sözünü ettiğimiz köksüz yaratıkların varlıklarına asla katlanamaz!

Bu yüzden Kur'an-ı Kerim, yüce Allah'ın birliği ilkesinden sözetmeye sık sık başvurur. Çünkü bu ilke, düşünceyi rayına oturtucu kaçınılmaz bir düzeltme uyarıcısı, bu düşünceye dayanaklık eden temel kaidedir. Arkadan gelecek olan ve sözkonusu doğru düşünceden kaynaklanmış olan ahlâkî ve sosyal kurallar da bu ilkenin oluşturacağı tabana oturacaklardır. Varlık bütününün ilâhının tek olduğu düşüncesinde yani. Tekrarlayalım:

"İlâhınız tek ilahtır." "O'ndan başka ilâh yoktur." "O Rahman ve Rahimdir."

Kur'an-ı Kerim'in değişik pekiştirme üslupları ile son derece ağırlık vererek vurguladığı Allah'ın birliği ilkesinden, insanların kulluk ve ibadet sunacakları mabud birliği, insanların ahlâk ve davranış kurallarını dayandıracakları merci birliği, insanların hukuk sistemlerinin ve kanunlarının özlerini dayandıracakları kaynak birliği ve insanların her alandaki yaşama biçimlerini yönlendirecek sosyal düzen birliği doğar.

Kur'an-ı Kerim burada, yani müslüman ümmeti yeryüzünde üstleneceği son derece önemli rolü omuzlamaya hazırlamayı amaçladığı bu noktada, Mekke döneminde inen ayetlerde sık sık tekrarladığı bu gerçeği bir kere daha hatırlatıyor. Kur'an-ı Kerim sürekli biçimde bu gerçeğin köklerini derinleştirmeye, duyu organlarının ve aklın bütün faaliyetlerini, hayatın ve varlık aleminin bütün kesimlerini kapsamına alacak derecede onun etki alanını genişletmek istiyor. Bu gerçeği burada bir kez daha hatırlatıyor ki, diğer hukukî düzenlemeleri ve yükümlü-

lükleri bu esasa dayandırsın. Bu ayetin sonunda yüce Allah'ın sıfatlarının ikisini oluşturan "Rahman" ve "Rahim" sıfatlarını hatırlatıyor. Çünkü bütün hukukî düzenlemeler ve yükümlülükler O'nun sınırsız, köklü ve sürekli rahmetinden kaynaklanır.

İçinde yaşadığımız şu evren bütünü, bütün alanlarında bu birliğin ve bu rahmetin somut belgelerini seslendirmekte, şahitliğini yapmaktadır. Tekrar okuyalım:

"Hiç şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbirini kovalamasında, insanlara yararlı şeyler ile denizde süzülen gemilerde, Allah'ın gökten su indirip onun aracılığı ile ölü toprağı dirilterek yüzeyine her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde, düşünen bir topluluk için birçok ayetler, deliller vardır."

Bu ayette kullanılan, duyu organlarını ve duyguları uyarma yöntemi, gözü ve kalbi, şu kainatın acaipliklerine, şaşırtıcı niteliklerine açmaya elverişlidir. O acaiplikler ki, onlarla uzun süre birarada oluşumuzun getirdiği ülfet ve kanıksama duygusu, taşıdıkları orjinallikleri, olağanüstülükleri, kalbe ve duyu organlarına dönük mesajlarını farketmez olmamıza yolaçmakta, onları normal şeyler saymamıza sebep olmaktadır. Oysa okuduğumuz ayet, bu evreni, bizleri onu ilk kez görüyormuşuz gibi açık bir göz, keskin duyu organları ve diri bir kalp ile gözlemeye çağırıyor. Bu ardarda sıralanan tablolarda nice acaiplikler ve nice şaşırtıcı orjinallikler vardır. Gözler bunları ilk gördüklerinde kimbilir nasıl faltaşı gibi açılmış, kalpler bunları ilk farkettiklerinde kimbilir nasıl heyecandan titremiş, sonra zamanla edinilen kanıksama duygusu ve alışkanlık, bu şaşırtıcı cümbüş karşısında duyduğumuz ilk süpriz sarsıntısını, ilk baskın dehşetini, ilk bakışın ürküntüsünü nasıl bizden alıp götürmüştür...

Şu gökler ile yer... Şu korkunç mesafeler, şu iri gezegenler, şu büyüleyici ufuklar ve şu meçhul alemler. Uzay denen şu baş döndürücü boşluk içinde bu gezegenlerin hareketleri ve dönüşleri sırasında beliren şu duyarlı uyum... İnsana şöyle bir göz kırpıp sonra kaybolarak bilinmezliğin koynuna giren şu binbir sırlar... Şu gökler, şu yer... Hatta insan bunların uzaklıkları, hacimleri ve binbir gizli sırları hakkında hiçbir şey bilmese bile ne müthiş! Yüce Allah bu sırların bazılarını, ancak insanların idraki gelişince ve bilimsel araştırmalar yeterli düzeye varınca kullarına açmaktadır.

Gece ile gündüzün yer değiştirmesi... Aydınlığın ve karanlığın kovalamacası... Işımaların ve kararmaların birbirini izlemesi... Şu tanyeri ağarması ve şu güneşin batışı... Bunlar, nice duyguları sarsmış, nice kalpleri heyecanla titretmiş ve nice zaman en acaip şeyler olarak algılanmıştır. Fakat bu olaylar tekrar tekrar yaşandıkça insan onlar karşısındaki ilk heyecanını ve coşkusunu yitirmiş, geride bırakmıştır; fakat mümin kalp hariç. O bu tabloları her defasında yeni bir yaklaşımla algılamakta, bunlar kendisine her zaman yüce Allah'ın gücünü hatırlatmakta, her defasında onları yeni bir yaratılış cilvesini görmenin coşkusu ile karşılamaktadır.

İnsanlara yararlı şeyler taşıyan vapurların denizin engin sularında süzülmelerine gelince, bu görüntüden edindiğim derin hikmeti, algılayabildiğim kadarı ile yansıtmaya çalışayım. Okyanusun uçsuz-bucaksızlığı ortasında bir nokta gibi kalan gemi, bizi yüklenmiş götürüyor. Çevremizde birbirinin sırtına binen sonsuz dalgalar ile engin ve katışıksız bir mavilik hakim... Oraya buraya dağılmış bir çok gemi yüzerek yol alıyor... Yüce Allah'ın kudretinden, gözetiminden ve O'nun tarafından düzenlenmiş olan bir evrensel kanundan başka bir şey değil gördüklerim. Sözünü ettiğimiz küçücük noktayı (vapuru) o dağ gibi dalgaların sırtında o korkunç boşlukta taşıtan güç işte o güçtür.

Şimdi de, **"Allah'ın gökten su indirip onun aracılığı ile ölü toprağı diriltterek yüzeyine her çeşit canlı türünü yaymasını, rüzgârları ve gök ile yer arasında emre hazır duran bulutları yönlendirmesini"** ele alalım.

Bu sayılanların tümü öyle çarpıcı tablolardır ki, eğer insan onları, Kur'an'ın telkin ettiği gibi, açık bir göz ve bilinçli bir kalple yeniden düşünse, göreceği kudret ve rahmet karşısında vücudu zangır zangır titrer. Suyun cömertliği ile kucaklaşan yerden, toprak parçasından fışkıran şu hayat; şu mahiyeti meçhul, farkedilmez biçimde kımıldayıp bir süre sonra güçlü varlığını açıkça belirtici bir eda ile ortaya çıkan, lâtif cevherli hayat... Bu hayat nereden geldi? O, tanenin içinde ve çekirdekte saklı idi. Fakat taneye ve çekirdeğe nereden geldi? Onun kaynağı, ama ilk kaynağı nedir? İyi bilelim ki, insan fıtratını yoğun ve ısrarlı baskısı altında tutan bu soru ile karşılaşmaktan kaçınmanın hiçbir yararı yoktur.

Allah'ın varlığını inkâr edenler (ateistler) uzun yıllar boyunca, ölülere hayat verebilen bir yaratıcının varlığını onaylamaktan, itiraf etmekten başka hiçbir cevabı olmayan bu soruyu gözardı etmeye kalkıştılar. Uzun zaman insanları, -Haşa yüce Allah'ın varlığına ihtiyaç olmaksızın!- hayat yaratma yolunda oldukları kuruntusu ile oyalamaya çalıştılar. Fakat sonunda hem de Allahsız, koyu kâfirliğin egemen olduğu bir ülkede bu sonuçsuz inada son vererek hoşlarına gitmeyen gerçeği -yani hayat yaratmanın imkansız olduğu realitesini- itiraf etmek zorunda kaldıklarını görüyoruz. Şimdilerde bu gerçeği itiraf eden kişi, kâfir Rusya'nın en tanınmış biyoloji bilginidir. Tekâmül nazariyesinin savunucusu olan Darwin de yıllarca önce bu soru karşısında bocalamış, hiçbir söz söyleyememişti.

Sonra, sürekli yön değiştirerek oradan oraya doğru esen şu rüzgârlara, gökle yer arasında emre amade bekleyen, havanın taşıdığı ve yüce Allah'ın şu varlık bütününe sunmuş olduğu evrensel kanunlara boyun eğen şu bulutlara ne demeli? Hiç şüphesiz, rüzgârların esme sebepleri ve bulutların oluşumu hakkında ileri sürülen teorilerden birinin söylediklerini papağan gibi tekrarlamak, bu konuda yeterli bir cevap değildir. Çünkü buradaki en derin sır, sözkonusu sebeplerin altında yatan sırdır. Evrenin, hayatın doğup gelişmesine; rüzgârlar, bulutlar, yağmur ve toprak gibi hayatın gelişimini sağlayıcı sebeplerin biraraya gelmesine elverişli bir karakterde, bir yapıda, bir nitelikte yaratılmış olmasının sırrı yani... Uzmanların, binlercesini sayabilecekleri ve bir tanesinin bile yokluğu halinde hayatın doğmasının ya da bildiğimiz gelişme sürecini izlemesinin imkânsız hale ge-

leceği şu uyuşumların, şu hassas koordinasyonların sırrı... İşin içinde bir amacın, bir iradenin, aynı zamanda bir karar birliğinin, bir tasarlama rahmetinin olduğunu sezdiren, hatta haykıran ince bir önceden tasarlayıcılık sırrı...

İşte bu tablolarda **"Düşünen bir topluluk için bir çok ayetler, deliller vardır."**

Evet, eğer insan kanıksamışlığın ve umursamazlığın yolaçtığı aptallığı aklından atarak bu evrensel tablolara sürekli yenilenen bir algı, araştırıcı bir göz ve iman nuru ile aydınlanmış bir kalp ile yaklaşabilse; bu kainatta, oraya başka bir alemden yeni inmiş öncü bir uzay adamı merakı ile gezinse, her parıltı gözüne ilişir, her ses kulağına gelir, her hareket dikkatini çeker ve sürekli biçimde gözlerin, kalplerin ve duyguların önünde akıp duran bu acaiplikler , bu olağanüstü oluşumlar benliğini zangır zangır titretir.

İşte imanın yaptığı budur. İman; dışa açılmadır, keskin duyarlılıktır. İman; güzeli, uyumluluğu ve mükemmelliği takdir etmedir. İman; kainatı yenilenmiş bir bakışla görmek, güzelliği taze bir idrak ile algılamak ve yeryüzünde geceler ve gündüzler boyunca yüce Allah'ın yaratıcılık sanatı ile düzenlenmiş bir şenliğin içinde yaşamaktır.

Bununla birlikte, dünyamızda etrafa bakmayanlar, düşünmeyenler ve bu tutumlarının sonucu olarak varlıklar projesinin ve kâinatta geçerli olan şaşırtıcı evrensel kanunlar birliğinin telkin ettiği Tevhid ilkesinden, tek ilâh prensibinden sapmış olan birçok insan vardır:

"İnsanlar arasında Allah'a eş koşanlar ve bu eş koştukları şeyleri Allah'ı sever gibi sevenler vardır."

Evet, insanlar arasında Allah'a eş, ortak koşanlar vardır. Bu ayetin seslendiği insanların yaşadıkları dönemlerde sözkonusu eşler ve ortaklar çeşitli taşlar, ağaçlar, yıldızlar, gezegenler, ya da melekler ve şeytanlar olarak ortaya çıkmışlardı. Bu eşler ve ortaklar, bütün cahiliye dönemlerinde ya bir takım cansız nesneler ya putlaştırılmış şahıslar ya ideolojiler ya da nazariyeler kılığında belirirler. Bunlar eğer yüce Allah'ın adı ile yanyana anılır ve insan bunları kalbindeki Allah sevgisine ortak ederse, tümü ile gizli veya açık birer şirktir. Peki, ya eğer kişi Allah sevgisini kalbinden iyice silerek, sırf Allah'a yöneltilmesi gereken bu sevgiyi tamamen sözü edilen eş ve ortakların tekeline verirse o zaman durum nice olur?

Müminlere gelince onlar hiçbir şeyi yüce Allah'ı sevdikleri kadar sevmezler. Ne kendilerini ne başkalarını. Ne birtakım putlaştırılmış şahısları ne bazı nazariyeleri ne kimi ideolojileri ve ne de insanların peşinde koştukları yeryüzü kaynaklı herhangi bir değerli varlığı.

"Oysa müminler en çok Allah'ı severler."

En çok Allah'ı sevmek!.. Her türlü ölçünün ve her türlü sınırlamanın dışında ve üstündeki mutlak bir sevgi... Başkalarının Allah dışındaki şeylere yönelt-

tikleri bütün sevgilerden daha büyük bir sevgi...

Buradaki "sevgi" deyimi güzel bir deyimdir. Üstelik, gerçeği ifade eden yerinde bir deyimdir de. Çünkü, gerçek mümin ile Allah arasındaki ilişki sevgi ilişkisidir. Kalp bağı ve manevi çekim ilişkisidir. Muhabbet ve yakınlık ilişkisidir. Sevgi heyecanı ile bağlı, aydın ve aşk dolu bir vicdanın ilişkisi. Okumaya devam edelim:

"Zulmedenler azabı gördükleri zaman, bütün kuvvetin Allah'ta olduğunu ve Allah'ın azabının ağır olduğunu anlayacaklarını keşke şimdiden bilselerdi!

İşte uyulanlar, kendilerine uyanlardan uzaklaşıverdiler; azabı gördüler ve aralarındaki bütün bağlar kesildi.

Uyanlar o zaman; 'Keşke dünyaya bir daha dönebilseydik de şimdi onlar bizden nasıl uzaklaştılar ise biz de onlardan öyle uzak dursaydık" derler. Böylece Allah onlara bütün yaptıklarını hayıflanmalar biçiminde gösterir. Onlar Cehennem'den çıkamayacaklardır.

Allah'a birtakım ortaklar koşarak hem hakka karşı ve hem de kendilerine zulmedenler var ya, eğer onlar ortağı olmayan Allah'ın huzurunda dikilecekleri güne göz atabilseler, zalimleri bekleyen azabı karşılarında görecekleri günü şimdiden bakışlarının kapsamı içine alabilseler, eğer bunları şimdiden görebilseler, **"Bütün kuvvetin Allah'ta olduğunu"**, buna göre eşlerin ve ortakların varlığının sözkonusu olmadığını ve **"Allah'ın azabının ağır olduğunu"** görürlerdi.

Bunun yanında onlar keşke Ahiretteki azabı karşılarında görecek olan liderlerin kendilerine uyanlardan uzaklaşacakları, böylece liderler ile onların peşinden gidenler arasındaki bütün bağların, ilişkilerin ve iplerin kopacağı anı da keşke şimdiden görebilselerdi. O ana-baba gününde, uyan olsun, lider olsun, herkes kendi derdine düşecek, sırf kendisini düşünecektir. Böylece o gün aldanmış yığınların bağlandıkları bütün iktidarlar ve liderlikler düşecek, bu iktidarların sahipleri ile liderler, bağlılarını korumak bir yana, kendilerini korumaktan aciz kalacaklardır. Bunun sonucu olarak, tek Allah'ın ve tek kudretin gerçek olduğu, buna karşılık sapık liderliklerin yalancılıkları, güçsüzlükleri, Allah'ın ve O'nun azabının karşısında ellerinden hiçbir şey gelemeyeceği realitesi ortaya çıkacaktır. İşte o zaman;

"Uyanlar; 'Keşke dünyaya bir daha dönebilseydik de şimdi onlar bizden nasıl uzaklaştılar ise biz de onlardan öyle uzak dursaydık' derler."

Burada, sapık liderliklerin aldanmış bağlıları, efendilerine karşı kinlerini ve nefretlerini açığa vuruyorlar, ayrıca tatlı geçmişlerine (!) döndürülmelerini, tekrar dünyaya gönderilerek kendilerini vaktiyle aldatan, fakat şimdi azabı görünce onlarla ilişkilerini kesen, aslında zayıf ve aciz liderlere karşı bağımlılıklarından vazgeçebilmeyi özlüyorlar.

Bu tablo son derece etkileyicidir. Dünyadaki bağlılar ile liderler, sevenler ile sevilenler arasında; tatlı ilişkilerin birbirinden uzaklaşma, çatışma ve birbirleri-

ne düşman kesilme ile yer değiştirmesini canlandıran bir tablo. Bunun arkasından hemen acı ve yürek yakıcı yorum geliyor:

"Böylece, Allah onlara bütün yaptıklarını hayıflanmalar biçiminde gösteriyor. Onlar Cehennem'den çıkamayacaklardır."

Okuduğumuz ayetlerin devamında daha sonra insanlar, hayatın temiz nimetlerinden yararlanmaya, buna karşılık kirli ve iğrenç şeylerden uzak durmaya çağrılıyor. Buna bağlı olarak kendilerine sürekli olarak kötü şeyler yapmayı emreden Şeytan'a uymamaları, Allah'ın izni ve yasası olmaksızın bazı şeyleri O'na rağmen helâl ya da haram saymaya kalkışmamaları uyarısı yöneltiliyor. Ayrıca, inanç konusunda yüce Allah'ın rehberliğine dayanmayan taklitçiliklerden ve özenmelerden kaçınmaları telkin ediliyor. Son olarak da yüce Allah'ı bir yana bırakarak birtakım düşünemez ve işitemez putlara tapanlar, bunlardan medet umanlar kınanıyor. Böylece bu ayetler demetinin konusu ile bir önceki ayetler demetinin konusu ortak bir noktada buluşmuş oluyor.

"Ey insanlar, yeryüzünde bulunan şeylerin temiz ve helâl olanlarından yiyin, sakın Şeytan'a ayak uydurup onun izinden gitmeyin, çünkü o sizin açık düşmanınızdır.

O size her zaman kötülük ve çirkin davranışlar yapmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyler uydurmanızı emreder.

Onlara (yahudilere) 'Allah'ın indirdiklerine uyun' denilince; 'Hayır, biz atalarımızdan gördüklerimize uyarız' derler. Peki, ya ataları hiçbir şey düşünemeyen, doğru yolu bulamamış kimseler idiyse de mi öyle yapacaklar?

Kafirler, bağırmadan ve naradan başka ses işitmeyen ve (sürekli) haykırana (hayvana) benzerler. Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; onun için düşünemezler."

Yüce Allah daha önce okuduğumuz ayetlerde kendisinin tek ilâh, tek yaratıcı olduğunu ve başka şeyleri O'na ortak koşanların hakettikleri akıbete uğrayacaklarını açıkladıktan sonra, şimdi bu ayetlerde de kullarının rızkını verenin kendisi olduğunu, helâl ile haramı yalnız kendisinin yasalaştıracağını belirtmeye geçiyor. Daha önce gördüğümüz gibi bu yetki, Allah'ın birliği ilkesinin bir türevi, kaçınılmaz bir sonucudur. Çünkü yaratmayı ve rızık vermeyi hangi merci yapıyorsa kanun koyup helâl ile haramı belirlemeyi de o yapar. Böylece yasa koyma ile inanç sistemi arasında kopmaz bir ilişki kuruluyor.

Bu ayetlerde yüce Allah bütün insanlara, yeryüzünde kendilerine rızık olarak bağışladığı maddelerin helâl ve temiz olanlarından yemelerini mübah ve serbest kılıyor; daha sonra belirtilecek olan yasaklanmış yiyeceklerden kaçınmalarını buyuruyor. Helâl ve haram konusunda sadece O'ndan emir almalarını, bu meselelerin hiçbirinde Şeytan'a uymamalarını öneriyor. Çünkü Şeytan onların düşmanıdır. Bu yüzden onlara iyi olanı değil, düşünce ve eylem olarak kötüyü emreder; yüce Allah'ın emrine dayanmadığı halde söylediklerinin, ileri sürdük-

lerinin Allah'ın şeriatinin ta kendisi olduğunu kabul etmelerini önerir. Meselâ, tıpkı vaktiyle yahudilerin yaptıkları ve yine bir zamanlar Kureyşli müşriklerin iddia ettikleri gibi:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِى ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا۟
خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم
بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

168- Ey insanlar, yeryüzünde bulunan şeylerin temiz ve helâl olanlarından yiyin; sakın Şeytan'a ayak uydurmayın, onun izinden gitmeyin. Çünkü o sizin açık düşmanınızdır.
169- O size her zaman kötülük ve çirkin davranışlar yapmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyi uydurmanızı emreder.

Kur'an-ı Kerim'in az ilerde okuyacağımız bir ayetinde tek tek sayılarak belirtilen birkaç yasak yiyecek maddesi dışındaki yeryüzünde bulunan bütün yiyeceklerden, yararlanmayı serbest ve helâl ilân eden bu emir, bu inanç sisteminin özgürlükçü karakterini, evrensel sistemin işleyişi ve insan fıtratı ile arasındaki sıkı uyumu sembolize eder. Bunu biraz daha açmak gerekirse; yüce Allah yeryüzünde bulunan bütün maddeleri insan için yarattı ve bu yüzden de bunları ona helâl kıldı. Bu yararlanma özgürlüğünü, birkaç maddeyi içeren haram listesi ile ölçü ve hakkaniyet çerçevesini aşma taşkınlığı dışında sınırlayan hiçbir kayıt yoktur. Ayette sözkonusu emir, genel hatları ile serbestlik ve özgürlükten yanadır. Onun insandan istediği; hayatın temiz nimetlerinden yararlanması, fıtrî istekleri zorlamadan, onları baskı altına almadan doğal bir yaşam sürdürmesidir. Bunlar da bir tek şarta bağlıdır. o şart da insanların nelerin helâl ve nelerin haram olduğunu Şeytan'ın önerilerinden değil, bu rızıkları kendilerine sunmuş olan yüce Allah'ın buyruklarından öğrenmeleridir. Çünkü Şeytan, insanların açıkça düşmanı olduğu için onlara iyi şeyler önermez; tersine onlara sadece kötülükleri, çirkin davranışları, Allah'a karşı nankörlük etmeyi, hiçbir belgeye ve hiçbir gerçeğe dayanmaksızın Allah adına asılsız şeyler uydurmayı, O'na iftira etmeyi emreder. Okumaya devam ediyoruz:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۚ

170/a- Onlara; "Allah'ın indirdiklerine uyun" denilince; "Hayır, biz atalarımızdan gördüklerimize uyarız" derler.

Bu ayette kasdedilenler ister İslâm'a her çağrıldıklarında, kendilerine hukuk sistemlerini ve ibadet geleneklerini sadece bu ilâhi kaynağa dayandırmaları gerektiği her hatırlatıldığında, bu dinin onaylamadığı cahiliye geleneklerinden kopmalarının lâzım geldiği onlara her söylendiğinde bu ayette nakledilen sözü hatırlatan müşrik Araplar olsun; isterse atalarından kendilerine miras kalmış olan kültür birikimine bağlılıklarını sürdürmekte ısrar ederek bu yeni dinin hem bü-

tününü ve hem de ayrıntılarını benimsemeyi inatla reddeden yahudiler olsun; ister onlar, ister bunlar kastedilmiş olsun, bu ayet, inanç konusunda yüce Allah'tan başkasından birşey öğrenmeyi, bu konuda taklitçi olmayı, düşünceden ve bilinçten yoksun nakilciliği ağır bir dille kınamaktadır:

أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾

170/b- Peki, ya onların ataları hiçbir şeyi düşünemeyen, doğru yolu bulamamış kimseler idiyse de mi öyle yapacaklar?

Eğer durum gerçekten böyleyse yine atalarından kendilerine miras kalmış olan düşüncelere ve geleneklere uymakta ısrar mı edecekler? Bu ne biçim bir katılık, ne biçim bir taklitçiliktir? Bu yüzden böylelerinin gözleri önüne, bu kör taklitçiliğe ve katılığa yaraşan alaycı ve komik bir tablo getiriliyor. Kendisine söylenenlerden hiçbir şey anlayamayan, çobanın bağırarak söylediklerini sadece anlam ve içerikten yoksun bir ses dalgalanması, bir gürültü olarak algılayabilen, bayıra salınmış bir hayvanın tablosu. Dahası var... Bu kimseler sözkonusu hayvandan bile daha aşağı düzeydedirler. Çünkü bu hayvan görebiliyor, işitebiliyor ve ses verebiliyor. Oysa bu kimseler sağır, dilsiz ve kördürler.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ
إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾

171- Kâfirler, bağırmadan ve atılan naradan başka ses işitemeyerek haykıran hayvana benzerler. Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; onun için düşünemezler.

Sağırdırlar, kördürler, dilsizdirler. Her ne kadar kulakları, gözleri, dilleri varsa da. Madem ki, bu duyu organlarından yararlanarak doğruyu bulamıyorlar, bu böyledir. Bu durumda sözkonusu duyu organları, uğrunda yaratıldıkları görevleri yerine getiremiyorlardır. Öyle olunca da onlara kulak, göz ve dil verilmemiş gibidir.

Bu tablo, düşünce gücünü işlemez hale getiren, bilgi edinme ve doğru yolu bulma kanallarını sımsıkı kapatan, inanç ve yasa sistemi konularını öğrenmesi gereken tek kaynağın dışındaki yabancı yerlerden öğrenmeye kalkışan şaşkınlara yönelik alaycı paylamanın, azarlamanın doruk noktasını oluşturur.

Bundan sonraki ayette özellikle müminlere seslenilerek, kendilerine verilen rızıkların temiz ve helâl olanlarından yemelerinin serbest olduğu belirtiliyor; verdiği nimetlere karşılık bu nimetleri verene şükretmeleri telkin ediliyor, yararlanabilecekleri helâl yiyecekler dışında kalan haram ve yasak yiyeceklerin neler olduğu açıklanıyor; hangi yiyeceklerin helâl ve hangilerinin haram olduğu ellerindeki Tevrat'ta anlatıldığı halde bu konuda yüce Allah ile tartışmaya kalkışan yahudilerin tutumu kınanıyor.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ وَٱشْكُرُوا۟
لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةَ
وَٱلدَّمَ وَلَحْمَ ٱلْخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ فَمَنِ ٱضْطُرَّ
غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ
﴿١٧٣﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ
وَيَشْتَرُونَ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا أُو۟لَٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُونَ
فِى بُطُونِهِمْ إِلَّا ٱلنَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ
وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ
ٱشْتَرَوُا۟ ٱلضَّلَٰلَةَ بِٱلْهُدَىٰ وَٱلْعَذَابَ بِٱلْمَغْفِرَةِ
فَمَآ أَصْبَرَهُمْ عَلَى ٱلنَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ نَزَّلَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ
وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخْتَلَفُوا۟ فِى ٱلْكِتَٰبِ لَفِى شِقَاقٍۭ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

172- Ey müminler, size verdiğimiz rızıkların tertemiz (helâl) olanlarından yiyin ve eğer gerçekten sırf Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin.

173- Allah size sadece leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın etini kesinlikle haram kıldı. Fakat darda kalana, başkasının payına el uzatmamak ve zaruret miktarını aşmamak üzere bu etlerden yemek günah değildir. Hiç şüphesiz, Allah bağışlayıcı ve merhametlidir.

174- Allah'ın indirdiği kitapta bulunan birşeyi gizleyerek onu birkaç para karşılığında satanlar var ya, onlar karınlarına ateşten başka birşey indirmiyorlar. Allah Kıyamet günü onlarla konuşmaz ve kendilerini günahlardan arındırmaz. Onları acı bir azap beklemektedir.

175- Onlar hidayet karşılığında sapıklığı, mağfiret karşılığında azabı satın alanlardır. Onlar Cehennem ateşine karşı ne kadar da dayanıklıdırlar!

176- Bu azabın sebebi şudur: Allah, kitabı hak içerikli olarak indirdi ve bu kitap üzerinde görüş ayrılığına düşenler gerçekten derin bir anlaşmazlık, uyuşmazlık içindedirler.

HELÂL VE HARAM YİYECEKLER

Yüce Allah burada müminlere, kendisi ile onlar arasında ilişki kuran sıfatları (müminlikleri) ile seslenmekte; böylece onlara yasalarının kaynağı olarak sa-

dece kendisini bilmelerini, neyin helâl ve neyin haram olduğunu sırf O'ndan öğrenmelerini dolaylı biçimde telkin etmekte; tek rızık verici sıfatı ile kendilerine bağışlamış olduğu rızıkları hatırlatmakta; bu rızıkların temiz olanlarından yararlanmalarını serbest tuttuğunu belirtmekte; böylece hiçbir temiz şeyi onlara yasaklamadığını, eğer onlara herhangi bir maddeyi yasakladı ise bunu onları bu maddenin yararından mahrum etmek ya da baskı altında tutmak istediği için değil, sözkonusu madde temiz olmadığı için yaptığını, çünkü başlangıçta rızıkları yararlarına sunanın kendisi olduğunu dolaylı yoldan anlatmakta; eğer Allah'a ortak koşmaksızın sırf O'na kulluk etmeyi istiyorlarsa Allah'a şükretmeleri gerektiğini telkin etmekte; böylece de şükretmenin kullara yüce Allah'ın rızasını kazandırıcı bir ibadet olduğunu ima etmektedir. Bütün bu anlamlar, az kelimeli tek bir ayete sığdırılmıştır. Okuyalım:

"Ey müminler, size vermiş olduğumuz rızıkların tertemiz (helâl) olanlarından yiyin ve eğer gerçekten sırf Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin."

Bundan sonraki ayette müminlere haram yiyeceklerin neler olduğu, tek tek sayılarak ve ayete başlarken "innema (sadece, ancak)" sınırlama edatı kullanılarak açıklanıyor:

"Allah size sadece leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvanın etini kesinlikle haram kıldı."

Sağlıklı her insan organizması ölü hayvan etinden tiksinir. Kandan da öyle. Üstelik Kur'an-ı Kerim'in ve daha önce Tevrat'ın yüce Allah'ın onayı ile bu maddeleri yasaklamasından yüzyıllarca sonra, tıp bilimi, ölü hayvan eti ile kanda çeşitli mikroplar ve başka birtakım sağlığa zararlı maddeler bulunduğunu tespit etmiştir. Bu durumda acaba modern tıp bilimi bu iki maddenin sağlığa zararlı yönlerini tümü ile tespit edebilmiş midir, yoksa bu ilâhî yasağın henüz insanlar tarafından keşfedilmemiş daha başka sebepleri var mıdır, bunu bilmiyoruz.

Domuza gelince; bu hayvanın etini yemenin haram oluşunu günümüzde bazı kimseler tartışma konusu yapıyorlar. Temiz, bozulmamış her insan, aslında domuzdan nefret eder. Yüce Allah onun etini uzun yüzyıllar önce haram kıldı. Oysa insanların bilimi ancak çok kısa bir süre önce bu hayvanın etinde, kanında ve barsaklarında sağlık açısından çok tehlikeli kurtçukların (şerit biçiminde kurtçuklar ile bunların bir torba içinde saklanmış yumurtacıklarının) bulunduğunu ortaya koydu.

Şimdi de bazıları diyor ki; "Modern pişirme ve kızartma araçları çok gelişti. Bu yüzden sözkonusu kurtçuklar ile onların yumurtacıkları artık tehlike kaynağı olmaktan çıktı. Çünkü bu araçların sağladığı yüksek dereceli ısı sayesinde bu kurtçuklar ile yumurtacıklarının yokedilmesi garantiye bağlandı."

Fakat böyle diyenler şunu unutuyorlar: Onların bilimlerinin bu hayvanın bir tek zararını keşfedebilmesi için uzun yüzyıllar geçmesi gerekti. Buna göre domuz etinde henüz bilim tarafından keşfedilmemiş başka bir zararlının bulunmadığını kim garanti edebilir? Acaba bu konuda insanların bilimini yüzlerce yıl ge-

rilerde bırakan İslâm şeriatı, kendisine güvenmemizi; son sözü, her şeyi iyi bilen ve her emri yerinde olan yüce Allah'a dayanan bu kaynağa bırakarak haram dediğini haram, helâl dediğini helâl bilmemizi hakketmiş değil mi?

Yüce Allah'tan başkası adına kesilmiş olan hayvanların etlerinin haram oluşu ise bu etlerin sağlığa zararlı olmalarından değil, Allah'tan başkasına adanmış olmalarından ötürüdür. Yani bu etler; sağlıklı düşünce, kalp selâmeti, ruh temizliği, gönül ihlâsı ve yön birliği açılarından zararlı ve hastalıklı oldukları için yasaklandılar. Bu manevi hastalığın mikrobu, pislik kavramının geniş anlamı içinde maddî pisliklere ve somut mikroplara eklenmiş, onların devamı sayılmıştır. Bu yasakla inanç sistemi arasında ondan önceki yasaklara göre daha sıkı bir ilişki vardır. İslâm ortaksız ve tek Allah'a yönelmeyi herşeyde titizlikle ön-plânda tutmuştur.

İşte meseleye bu açıdan bakınca, bu ayetlerde dile gelen helâl ve haram hükümleri ile az önce okuduğumuz ayetlerde yüce Allah'ın birliğinden ve rahmetinden sözedilmiş olması arasındaki ilişki meydana çıkar. Sebebine gelince; bir tek Allah'ın varlığına inanmak ile herhangi bir yiyecek maddesinin helâl ya da haram kılınma yetkisini veya hukukî düzenleme gerektiren diğer bütün problemlerin çözüm yetkisini sırf Allah'a tanımak arasında güçlü ve dolaysız bir bağ vardır.

Bununla birlikte, İslâm, zarurî durumları hesaba alarak bu durumlarda yasakları mübah kılar, serbest sayar. Sözkonusu sıkışık zamanlarda zaruret sınırlarını aşmamak, ölçüyü kaçırmamak şartıyla bu zaruretleri savacak, karşılayacak miktardaki haramları helâl kabul eder:

"Fakat darda kalana, başkasının payına el uzatmamak, ve zaruret miktarını aşmamak üzere bu etlerden yemek günah değildir. Hiç şüphesiz, Allah bağışlayıcıdır ve merhametlidir."

Bu hüküm genel bir ilkedir. Burada bu ayetle sözü geçen haramlar için geçerli olmakla birlikte mutlak olması sebebiyle başka yerlerde diğer haramları da kapsamı içine alır. Buna göre, hayatî tehlike taşıyan hangi zaruret ile karşılaşılırsa karşılaşılsın, bu zaruret ile karşılaşan kimsenin içine düştüğü sıkıntıyı, bu zarureti atlatacak miktarda harama girerek savması caizdir. Ancak, işlenecek haramın miktarı zaruretin sınırını aşmamalıdır.

Yalnız bu hükmün birkaç noktasında fıkıh bilginleri arasında görüş ayrılığı vardır. Bu tartışmalı noktalardan biri zaruret konuları üzerindedir. Acaba bu konularda Kıyas (karşılaştırma) kuralı geçerli midir, yoksa sadece yüce Allah'ın Kur'an'da belirttiği durumlar mı zaruret durumu sayılır? Ayrıca zarureti savacak miktarın ne olduğu konusu da tartışmalıdır. Acaba bu miktar, kullanılacak haramın en alt birimi midir, yoksa tam olarak yemek ya da içmek anlamına gelir mi? Burada biz bu fıkhî tartışmaya girecek değiliz. Kur'an'ın ışığı altında yaptığımız bu kısa açıklama ile yetinmeyi uygun görüyoruz.

Kur'an-ı Kerim'in helâl ve haram kıldığı maddeler konusunda yahudiler çok tartışmalar yapmışlardır. Çünkü bir defa sırf yahudiler için konmuş bazı haramlar

vardı ki, bunlara başka bir surede değiniliyor. Okuyalım:

"Biz yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Onlara sığır ve davarın sırt, bağırsak ve kemik yağları dışında kalan iç yağlarını da haram kıldık."(53)

Oysa bunlar müslümanlara mübahtı. Belki de onlar kendileri için haram kılınmış olan bu et ve yağların müslümanlara helal kılınmasını sindiremeyerek karşı çıkmışlar, bu hükmü tartışma konusu yapmışlardı. Ayrıca bize ulaşan bilgilere göre yukardaki ayette açıklanan haramlara da karşı çıkmışlar, onları tartışma konusu yapmışlardı. Oysa bu ayette yeralan haramlar Tevrat'ta onlara da haram kılınmıştı. Bu tür itirazlardaki değişmez amaçları,Kur'an'ın emirlerinin doğruluğunu ve yüce Allah tarafından vahyedilmiş olduğu realitesi hakkında zihinlerde şüphe uyandırmaktı. Okumaya devam ediyoruz:

ALLAH'IN AYETLERİNİ GİZLEYENLER

"Allah'ın indirdiği kitapta bulunan bir açıklamayı gizleyerek onu birkaç para karşılığında satanlar var ya; onlar karınlarına ateşten başka birşey indirmiyorlar. Allah Kıyamet günü onlarla konuşmaz ve kendilerini günahlardan arındırmaz. Onları acı bir azap beklemektedir.

Onlar hidayet karşılığında sapıklığı, mağfiret karşılığında azabı satın alanlardır. Onlar Cehennem ateşine karşı ne kadar da dayanıklıdırlar!

Sebebine gelince; Allah kitabı hakk içerikli olarak indirdi ve bu kitap üzerinde görüş ayrılığına düşenler, gerçekten derin bir anlaşmazlık, uyuşmazlık içindedirler."

Burada yüce Allah'ın indirmiş olduğu kitapta yer alan bazı açıklamaları gizli tutma eylemine yöneltilen kınama, öncelikle yahudiler ile hıristiyanları hedef almıştır. Fakat ayetin genel karakterli hükmü, bildikleri gerçeği gizleyerek bu eylemleri karşılığında birkaç para alan bütün dinlerin bağlıları için geçerlidir. Sözkonusu "birkaç para" ister gerçeği gizlemek karşılığında elde etmeyi umdukları şahsî bir menfaat olsun, ister gerçeği gizleme karşılığında kondukları ve eğer doğruyu söylerlerse kaybedeceklerinden korktukları çeşitli kişisel yararlar olsun, isterse dünyanın tümü olsun, farketmez. Çünkü bu adamların kaybetmiş oldukları Allah rızası ve Ahiret sevabı ile karşılaştırıldığı zaman dünyanın tümü de "bir kaç para"dır.

Kur'an-ı Kerim, bu ayetlerin konusu olan yiyecek maddeleri -helâl ve haram kısımları ile-, konusuna uyumlu olarak bunlar hakkında şöyle buyuruyor:

"Onlar karınlarına (midelerine) ateşten başka birşey indirmiyorlar."

Bu cümlenin gözler önüne serdiği tablo ile daha önceki ilâhi cümlelerin tablosu arasında uyum vardır. Adamların gerçeği gizlemenin ve yüce Allah'a iftira atmanın bedeli olarak yedikleri şey, sanki midelerine indirilmiş bir ateştir! On-

(53) En'am Suresi, 46

lar sanki aslında ateş yiyor gibidirler! Bu durum Ahirete varacakları zaman gerçekten öyle olacaktır. Görülecek ki, orada elbiseleri de yiyecekleri de ateş olacaktır!

Yüce Allah'ın ayetlerini gizli tutmuş olmalarının cezası olarak Allah onlara ilgi göstermeyecek, kendilerini horlamışlık ve aşağılanmışlık ile başbaşa bırakacaktır. Kur'an-ı Kerim bu ilgisizliği, horlanmayı ve aşağılanmayı şöyle dile getiriyor:

"Allah, Kıyamet günü, onlarla konuşmaz ve kendilerini günahlardan arındırmaz."

Bu ifade, sözkonusu ihmal olgusunu insana somut biçimde algılatacak, idrak ettirecek canlılıktadır. Onlarla ne konuşulacak, ne yüzlerine bakılacak ve ne de günahlarından arındırılıp affedileceklerdir. Devam ediyoruz:

"onları acı bir azap beklemektedir."

İşte bir başka canlı ve doyurucu ifade daha:

"Onlar, hidayet karşılığında sapıklığı, mağfiret karşılığında azabı satın alanlardır."

Burada, sanki adamların hidayeti vererek karşılığında sapıklığı, mağfireti vererek karşılığında azabı aldıkları somut bir alış-veriş sahnesi ile karşı karşıyayız. Ne kadar zararlı ve aldanma içeren bir alış-veriş! Adamların satınaldıkları, tercih ettikleri şeyler ne kadar kötü! Bu benzetme aslında somut bir gerçeği ifade ediyor. Sebebine gelince; hidayet, fazlasıyla bu adamların önündeydi, fakat onlar onu bırakıp sapıklığı aldılar. Aynı şekilde mağfiret de kendilerine sunulmuş duruyordu; fakat onu bir yana iterek azabı aldılar. Okumaya devam edelim:

"Onlar Cehennem ateşine karşı ne kadar da dayanıklıdırlar!"

Bile bile seçtikleri ve ısrarla hedef edindikleri Cehennem ateşine karşı sabırları ne kadar uzun süreliymiş!

Uzun süreli Cehennem azabına katlanmaya hazır olmaları, ne kadar küçük düşürücü bir mizah üslubu ile alaya alınıyor!

Bu ceza, işledikleri suçun alçaklığına denk düşen bir cezadır. İnsanlara açıkça anlatılsın, yeryüzünde uygulamaya geçirilsin, toplumların hukuk sistemi ve sosyal düzeni olsun diye yüce Allah tarafından indirilmiş olan kitabı, gizli tutma, saklama suçunun cezası. Kim bu kitabı insanların bilgisinden gizlerse onu uygulamadan alıkoymuş olur. Oysa bu kitap, uygulamaya geçirilsin diye indirilmiş bir gerçektir:

"Çünkü Allah, bu kitabı hakk içerikli olarak indirdi."

Kim bu kitaba uyarsa o doğru yoldadır; gerçekle, doğru yoldan giden insanlarla, evrenin köklü yaratılışı ve kanunlar bütünü ile uyum halindedir. Fakat;

"Bu kitap üzerinde görüş ayrılığına düşenler, gerçekten derin bir anlaşmazlık, uyuşmazlık içindedirler."

Böyleleri, gerçekle uyuşmazlık halindedirler; evrenin tabiî kanunlar sistemi

ile uyuşmazlık halindedirler; aralarında ve kendi iç dünyalarının dengeleri ile uyuşmazlık, bağdaşmazlık halindedirler...

Böyleleri, gerçekten eskiden de öyle idiler, şimdide öyledirler. Kitapları hakkında görüş ayrılığına düşen, bu kitabı bütünüyle benimsemeyerek bölümleri arasında keyfine göre ayırımlar yapan her ümmet bu kategoriye girer, bu ayette sözü edilenlere eklenir. Bu ayetin hükmü, farklı zaman dilimlerine ve değişen milletlere rağmen aynı kalarak her zaman ve her yerde gerçekleşen bir ilâhî vaaddir. Biz onun pratik olarak doğrulanışını şu anda içinde yaşadığımız dünyada açıkça görüyoruz.

Okuduğumuz bölümün son ayetinde imana dayalı doğru düşüncenin, yine imana dayalı isabetli davranış sisteminin kuralları ortaya konuluyor, ayrıca samimi müslümanların ve gerçekten Allah'tan çekinenlerin (takvalıların) niteliği belirleniyor:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ
الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ
وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ
وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى
الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي
الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

177- Yüzlerinizi Doğu ya da Batı tarafına çevirmeniz iyilik demek değildir. Asıl iyilik Allah'a, Ahiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere inanan; akrabalara, yetimlere, yoksullara, yarıyolda kalanlara, dilencilere ve boyunduruk altında bulunanlara (kölelere, tutsaklara) mallarını sevmelerine rağmen yardım edenlerin; namazı kılanların, zekâtı verenlerin, antlaşma yaptıklarında yapmış oldukları antlaşmaları yerine getirenlerin; zorda, darda ve savaş zamanında sabredenlerin tutumudur. İşte doğrular (sözlerinin erleri) onlardır, takva sahipleri de onlardır.

Tefsir bilginlerinin daha çok benimsedikleri görüşe göre, bu ayetin içerdiği açıklama ile kıble değişimi olayı ve bu olayla ilgili olarak koparılan uzun tartışmalar arasında sıkı bir ilişki vardır. Kıble değişimi olayının hikmeti daha önce anlatılmıştı. Şimdi bu ayette gerek bu olayın ve gerekse çeşitli ibadetlerin şekilleri ile ilgili olarak gündeme getirilmiş olan yahudi tartışmalarının, itirazlarının ışığı altında büyük gerçek belirleniyor, dile getirilmeye devam ediliyor. Bilindiği

gibi yahudiler bu tür meseleleri sık sık tartışma konusu yapıyorlardı.

Sözünü ettiğimiz "büyük gerçek" şudur: Ne kıble yönünün değiştirilmesinden ve ne de mutlak anlamda ibadet amaçlı davranışlardan maksat, insanların yüzlerini Doğuya ya da Batıya, Beytülmukaddes ya da Kâbe tarafına çevirmek değildir. Başka bir deyimle -genel anlamda "iyilik" demek olan- "birr"in gayesi; kalpde uyandırmaları beklenen duygulardan ve pratik hayatta uygulanması gereken davranışlardan soyutlanmış, birtakım iyilik gerçekleştirmez ve hayır üretmez kuru ibadet görüntüleri değildir. Tersine iyilik (birr); bir düşünce, bir duygu, bir eylem bütünü ve bir davranış sistemidir. İyilik; gerek birey ve gerek toplum vicdanında etkisini gösteren bir düşüncedir, bireysel ve sosyal hayatta etkisini gösteren somut bir davranıştır. Yüzleri Doğuya ya da Batıya çevirmek bu büyük gerçeği gözardı ettiremez, onu umursamamanın gerekçesi sayılamaz. Bu yöneliş ister bu ya da o kıbleye dönmek suretiyle olsun, ister namazda sağa ve sola selam vermek biçiminde olsun, isterse insanların yapmış oldukları diğer ibadetlerin görüntülediği davranışlar sırasında belirmiş olsun, farketmez. Tekrarlayalım:

"Asıl iyilik; Allah'a, Ahiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere inanan; akrabalara, yetimlere, yoksullara, yarıyolda kalanlara, muhtaçlara ve boyunduruk altında bulunanlara (kölelere, tutsaklara) mal sevgilerine rağmen yardım edenlerin; namazı kılanların, zekâtı verenlerin, antlaşma yaptıklarında yapmış oldukları andlaşmaları yerine getirenlerin; zorda, darlıkta ve savaş zamanında sabredenlerin tutumudur. İşte doğrular (sözlerinin erleri) onlardır, takva sahipleri de onlardır."

İşte, iyiliklerin tümü anlamına gelen "birr" budur. Acaba ayette sayılan sıfatlara yüce Allah'ın terazisinde bu ağırlığı kazandıran değer nedir?

Meselâ yüce Allah'a, Ahiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygamberlere inanmanın değeri, önemi nedir?

Yüce Allah'a inanmak, insanlığın hayatında değişik güçlere, değişik nesnelere ve değişik görüşlere kulluk etmekten kurtulup yüce Allah'ta merkezileşen tek kulluğa yönelmenin dönüm noktasıdır. Bu tek varlığa kulluk sayesinde insan vicdanı, bütün diğer kulluklardan, bağımlılık türlerinden sıyrılarak tek ilâh önünde aynı safta yer alan diğer insan vicdanları ile eşitlik düzeyine yükselir. Arkasından da bütün maddî nesnelerin ve bütün görüşlerin üzerine çıkar. Allah'a inanmak; bütün bunların yanında, anarşiden düzene, şaşkınlıktan, istikamet belirliliğine, dağınıklıktan amaç birliğine geçişin de dönüm noktasıdır. Şu insanlık tek Allah'a inanıp bağlanmadıkça ortak bir amaç çerçevesinde doğru yolu bulamayacağı gibi, dışındaki varlık bütününde olan ve koordinasyonlu bir dayanışma sağlayan ilişki ve hedeflerine sağlam bir dayanak noktası bulamaz.

Ahiret gününe inanmak, ceza konusunda mutlak ilâhi adalete insanın, yeryüzündeki hayatının boş ve ölçüsüz bir kargaşa olmadığına ve dünyadayken öy-

le değilmiş gibi görünse de aslında iyiliğin karşılıksız kalmayacağına inanmaktır.

Gaybe (görünmez aleme) inanmanın bir parçasını oluşturan meleklere inanmak ise, insan idraki ile hayvan idraki arasında, şu varlık bütününe ilişkin insan düşüncesi ile hayvan düşüncesi arasında bir ayırım çizgisi, bir arakesittir. İnsan, duyu organlarının algı alanı dışında kalan bir alemin varlığına inanırken, duyu organlarının sınırlı algılarına bağımlı olan hayvan bu dar alanın ötesine geçemez.(54)

Kitaba ve peygamberlere inanmak ise bütün peygamberlik misyonlarına ve bütün peygamberlere inanmaktır ki, bu da insanlığın birliğine, bu insanın ilâhının birliğine, dininin birliğine ve ilâhi düzeninin ortaklığına inanmak anlamına gelir. Bütün peygamberliklerin ve peygamberlerin mirasının varisi olan müslümanın kafasında bu bilincin yerleşmesinin son derece büyük bir önemi, değeri vardır.

ALLAH YOLUNDA İNFAK

Akrabalara, yetimlere, yoksullara, yarıyolda kalanlara, muhtaçlara ve özgürlüklerini yitirmiş köleler ile tutsaklara yardım etmenin, sevilen ve gurur duyma vesilesi yapılan maldan, bu zümreler lehine fedakârlıkta bulunmanın önemi, değeri nedir?

Bunun önemi ve değeri; mal hırsının, cimriliğinin, irade zayıflığının ve bencilliğin tutsaklığından kurtulmaktır. Elleri başkalarına yardım etmekten, vicdanları özveriden ve ruhları özgürlükten alıkoyan mal tutkusundan sıyrılmak, arınmaktır. Bu özveri, ayetteki "mal sevgisine rağmen" ifadesi ile parmak basılan bir ruhî ve duygusal değerdir, kazanımdır. Yani, insanın değersiz ve kötü malını değil, sevdiği malı başkalarına vermek üzere ona elini uzatarak mal tutsaklığından, maddî varlık köleliğinden kurtulması, azad olması... Bu kölelik, vicdanları alçaltan ve başları öne eğdiren bir bağımlılıktır. Bu özveri, insanı ihtirastan, insanı küçük düşüren mal ihtirasından da azad eder. Bu ise, İslâm'ın görüşüne ve ölçüsüne göre büyük bir insani değerdir. İslâm öyle bir dindir ki, insanı dış dünyanın, sosyal çevrenin olumsuz etkilerinden kurtarmaya geçmeden önce onu kendi nefsinin kışkırtmalarından, ihtiras ve zaaflarından kurtarmaya girişir. Çünkü İslâm nefislerinin kölesi olmuş kimselerin, aynı zamanda insanların da köleleri olduklarına buna karşılık kendi nefislerinin tutsaklığından kurtulmuş kimselerin, aynı zamanda toplumların başı dik, özgür bireyleri olduğuna kesinlikle inanır.

Bütün bunlardan başka, bu özveri, toplum düzeyinde de insani bir değerdir. Sözünü ettiğimiz akrabaları gözetme, onlara yardım etme geleneği insan kişiliğinin saygınlığını, aile onurunu ve karşılıklı akraba bağlılığını gerçekleştiren bir davranıştır. Aile, toplumun çekirdeğidir. Bu yüzden ayette en başa alınarak ona özel bir ilgi gösterilmiştir.

Bu özveri, yetimlere dönük yüzü ile toplumda büyükler ile küçükler arasın-

(54) Burada, Bakara Suresinin ilk ayetlerinin tefsirine başvurulabilir.

da, güçlüler ile zayıflar arasında bir dayanışmadır; ana-baba ilgisinden ve korumasından yoksun olan bu yavruların bu eksikliklerini karşılama, bu boşluklarını doldurma girişimidir. Böylece, başıboş kalacak ümmet çocuklarının bozulma tehlikesiyle karşı karşıya gelmelerine; çocuklarını gözetmeyen, onlara yardım eli uzatmayan toplumların felâketlerle yüzyüze gelmelerine karşı koruyucu bir önlemdir.

Bu özveri, geçimlerini sağlayacak maddî imkânlardan yoksun olmalarına rağmen yüzsuyu döküp hiç kimseden birşey istemeye kalkışmayan yoksullara dönük yüzü ile; böylelerinin onurunu koruyucu, mahvolmalarını engelleyici, hiçbir ferdini ihmal etmeyen ve hiçbir üyesinin perişanlığına gözyummayan İslâm toplumun geçerli olan sosyal dayanışma ve yardımlaşma ilkesini somut örneklerle kanıtlayıcı bir önlemdir.

Bu özveri, malından ve ailesinden uzak düşmüş yolcuya dönük yüzü ile; sıkıntı anında, aileden, maldan ve memleketten ayrı düşüldüğü sırada böyle bir sıkıntıya düşen kimseye karşı yapılması gereken bir kurtarma görevi, aynı zamanda bütün insanlığın bir tek aile, bütün yeryüzünün ortak bir vatan olduğunu, bu ortak vatan yüzeyinde bir ailenin başka bir aile ile, bir malın başka bir mal ile, bir ilişkinin başka bir ilişki ile ve bir ikametgâhın başka bir ikâmetgâh ile elele verebileceğini yarıyolda kalmış bu çaresize hissettirme girişimidir.

Bu özveri, muhtaçlara dönük yüzü ile; onların darlıklarını giderici ve böylece kendilerini İslâm'ın hoş görmediği dilencilikten alıkoyucu bir tedbirdir. İslâm'a göre geçimini asgarî düzeyde sağlayan ya da çalışacak bir iş bulabilen kimsenin dilenmemesi gerekir. Böyle bir kimseye dini, elindekine kanaat getirmeyi ya da çalışıp geçimini sağlayarak dilenmemeyi emreder. Sadece çalışamayanlar ve asgarî ihtiyaçlarını karşılayamayanlar dilenebilirler.

Bu özveri, boyunduruk altına düşmüş kimselere (tutsaklara ve kölelere) dönük yüzü ile; İslâm'a karşı kılıç çekmek gibi ağır bir kabahat işlemiş olan zavallıları kölelikten azad ederek özgürlüğe kavuşturma, yeniden hür ve şahsiyetli birer insan olmalarını sağlama amacını taşır. Ayetin bu konudaki hükmü ya köleleri satınalarak azad etme yoluyla veya efendisinin kendisinden azad etme karşılığında istediği malı ona yardım olarak vermek suretiyle gerçekleşir.

Bilindiği gibi İslâm, kölelerin efendilerinden azad olmayı istedikleri andan itibaren onların özgür olduklarını ilân eder ve efendilerden bu özgürlük karşılığında köleleri ile derhal bir malî anlaşma yapmalarını ister. İşte o andan itibaren eski köle, ücretli bir işçi konumuna geçer, çalışarak elde ettiği kazanç hesabına yazılmaya başlanır, zekât verilebilecek kimseler arasına girer, kendisine yapılacak zekât-dışı yardımlar, bu ayette sayılan "genel iyilikler" kapsamında sayılır. Bütün bunlar kölelerin bir an önce kölelikten kurtulup özgürlüğünü geri alması amacına dönük tedbirlerdir.

Namaz kılmaya gelince, acaba bu ibadetin "tüm iyilikler" anlamına gelen "birr" kavramının içindeki yeri nedir?

Namaz, "yüzü Doğuya ya da Batıya" çevirme eylemini aşan bir anlam taşır. Bu ibadet insanın dışıyla, içiyle, vücuduyla, aklıyla ruhuyla bir bütün olarak Rabbine yönelme pratiğidir. Namaz, ne sırf bir vücud egzersizleri yekünü ve ne de sırf Allah'a tasavvufi bir yönelme girişimidir. İslâm'a uygun namaz, bu dinin hayat ile ilgili temel düşüncesinin kısa bir özetini oluşturur.

İslâm, insanı; beden, akıl ve ruh kesimleri ile birleşmiş bir bütün olarak tanır. Ne toplam olarak insan dediğimiz canlı varlığı oluşturan bu üç güç kaynağının (beden-ruh-akıl) faaliyetleri arasında çatışma olduğunu varsayar ve ne de ruhun özgürlüğü hesabına bedeni baskı altına almaya girişir. Çünkü ruhun özgür olabilmesi için böyle bir baskı gerekli, zarurî değildir. İşte bu temel düşüncenin ışığı altında İslâm, en büyük ibadet türü olan namazı bu üç insanî güç kaynağının faaliyetlerini yansıtabilecek bir fırsat sayarak her üç güç kaynağını da birarada uyum ve karşılıklı ilişki içinde yaradan'a yöneltir. Daha açık söylemek gerekirse namazın kıyamını (ayakta durma eylemini), rükuunu ve secdesini bedenin hareketini gerçekleştirici; onun okumasını (kıraatını), okunan ayetlerin anlamını düşünme ve irdelemesini aklın faaliyetini yansıtıcı; bunlar yanında onun içerdiği, Allah'a yönelmeyi ve O'na teslim olmuşluğu ruhun faaliyetini aksettirici bir fırsat olarak kabul eder. Bu faaliyet kesimlerinin her üçü de eş zamanlı olur. Bu şekilde namaz kılmak, her vakit namazında ve her rekâtta İslâm'ın hayatla ilgili görüşünü bir bütün olarak müslümana hatırlatır ve bu hayat görüşünü yine bir bütün olarak pratiğe yansıtır.

Peki zekât vermenin bu genel iyilik kavramı içindeki yeri nedir? Zekât vermek, yüce Allah'ın zenginlerin malı içinde fakirlerin bir hakkı olarak belirlediği İslâmî bir sosyal vergidir. Bunu yüce Allah belirliyor. Çünkü sözkonusu malın asıl sahibi O'dur ve onu belirli bir sözleşme ile fertlerin mülkiyetine vermiştir. Bu sözleşmenin şartlarından biri de zekât vermektir. Bu ayette sevilen maldan anılan kimselere mutlak anlamda yardım yapılması konusu anlatıldıktan sonra; Zekât meselesine geçiliyor. Bu da gösteriyor ki, ayette anılan kesimlere mutlak anlamlı yardımda bulunmak zekâtın alternatifi değildir; zekât da bu tür mali yardımların yerini tutan bir alternatif değildir. Zekât; farz olan bir vergi, genel anlamlı maddî yardım ise gönüllü bir özveridir. "Birr" kavramı ile ifade ettiğimiz iyilikseverlik hali ise ancak bunların her ikisinin biraraya gelmesi ile gerçekleşir. Bunların her ikisi de İslâm'ın temel dayanaklarındandır. Bu ayetin, zekâtı, maddî yardım meselesinden sonra ayrı bir konu olarak anlatması, zekâtın başlıbaşına bir farz olduğunu, gönüllü yardımın zekât yükümlülüğünü düşüremeyeceğini ve zekâtın da gönüllü yardımın yerini alamayacağını belirtmek içindir.

Verilen sözleri tutmanın, yapılan andlaşmalara uymanın genel anlamlı "iyilik" kavramı içindeki yerine gelince bu sıfat, İslâm'ın son derece özen gösterdiği, karakteristik bir niteliğidir; Kur'an-ı Kerim, birçok yerinde onu tekrar eder ve onu imanın, insanlığın ve dürüst kişiliğin (ihsanın) belirtisi, göstergesi sayar. Bu sıfat; fertler, toplumlar, milletler ve devletlerarası ilişkilerde güven ve

emniyet havasının egemen olması için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Sözlere ve anlaşmalara bağlılık sıfatı, ilk önce yüce Allah'a verilmiş olan sözlere bağlı kalmaya dayanır. Verdikleri sözleri tutmayan, antlaşmalarına uymayan insanların toplumunda herkes endişe ve korku içinde yaşar; hiçkimse hiçkimsenin sözüne güvenmez, hiçkimse hiçkimseye emniyet etmez ve hiçkimse hiçkimsenin vaadine inanmaz. İslâm gerek dostlarına ve gerekse düşmanlarına verdiği sözleri tutma, dostları ve düşmanları ile yaptığı anlaşmalara bağlılık konusunda öyle bir titizlik düzeyine yükselmiştir ki, insanlık uzun tarihi boyunca böyle bir düzeye hiç yanaşamamış, sadece İslâm'ın önderliği ve kılavuzluğu altında bu zirveye tırmanmak mümkün olabilmiştir.

"Acaba "Darlıkta, zorlukta ve savaş sırasında sabırlı olma'" ile genel anlamlı "iyilik" kavramı arasındaki ilişki nedir? Bu sıfat; her beklenmedik aksilik karşısında paniğe kapılmanın, her facia karşısında hayal kırıklığına düşmenin, her zorluk karşısında dize gelmenin önüne geçmek için vicdanların eğitilip hazırlıklı hale getirilmesi işlemidir. Bu sıfat, çöken kara bulutlar dağılıncaya, sıkıntı ortadan kalkıncaya ve yüce Allah'ın her zorluğun arkasından gösterdiği kolaylık belirinceye kadar soğukkanlı davranmak, kendini tutmak ve direnmek demektir. Bu sıfat; yüce Allah'tan umut kesmemek, Allah'a güvenmek, Allah'a dayanmaktır.

Bütün insanlığın önderi olmakla, yeryüzünde adaleti ve huzuru gerçekleştirmekle görevlendirilen bir ümmetin yolu üzerinde karşısına çıkacağı kaçınılmaz olan meşakkatlere, sıkıntılara karşı kendini hazırlaması, "Darlıkta, zorlukta, savaş sırasında sabırlı olması", yokluk ve yoksulluk karşısında sabırlı olması, hastalığa ve güçsüzlüğe karşı sabırlı olması, eksiklik ve yetersizlik karşısında sabırlı olması, savaşta ve kuşatma altında sabırlı olması, kısacası her türlü musibete karşı sabırlı olması şarttır. Çünkü ancak bu sayede büyük görevinin üstesinden gelebilir, kendi için belirlenmiş rolü sebat, güven, soğukkanlılık ve gönül rahatlığı içinde oynayabilir.

Bu ayette bu sıfat, yani "darlıkta, zorlukta ve savaş sırasında sabretme" sıfatı diğerleri arasında ön-plâna çıkarılıyor. Bu ön-plâna çıkarma işlemi, metinde "sabirin (sabırlılar)" sözcüğü farklı bir sözdizimi kuralına tabi tutularak, diğerlerinden ayrı tutulduğu vurgulanmak suretiyle gerçekleştiriliyor. Sebebine gelince, daha önceki iyilik sıfatları merfu' oldukları halde sırf "sabirin" kelimesi, önünde "Ehesse" fiilinin olduğu farzedilerek mensub olarak okunmuştur. İyiliğin sıfatları anlatılırken sabırlılığa bu şekilde özel bir dikkat çekilmiş olmasının ağırlıklı bir anlamı vardır. Bu dikkat çekme üslubu sabırlıları ön-plâna çıkarıp öbür sıfatları taşıyanlardan daha imtiyazlı bir konuma çıkarıyor. Allah'a, meleklere, kitaba, peygamberlere inanmak, sevilen malı gözden çıkararak başkalarına vermek, namaz kılmak, zekât vermek ve antlaşmalara bağlı kalmak nitelikleri karşısında bu niteliğe seçkinlik kazandıran bir dikkat çekme işlemidir bu. Bu da sabırlılar için büyük bir derece ve sabır sıfatının Allah'ın terazisinde de-

gerli sayıldığını gösteren bir dikkat çekme olayıdır[55].

Böylece bir tek ayet inanç esasları ile bedenî ve malî yükümlülükleri birarayа getirerek onları ayrılmaz bir bütün, parçalanmaz bir ünite halinde sunuyor ve bu üniteye, birime "birr" ünvanını veriyor. Biz buna "toplam iyilikler" ya da bir hadiste geçen deyimi kullanarak "iman" adını da verebiliriz. Gerçekten bu ünite, İslâmî görüşün ileri İslâm düzenine dayanak oluşturan vazgeçilmez ilkelerin eksiksiz bir özetidir.

Bundan dolayıdır ki, bu ayetin sonunda bu sıfatları üzerlerinde taşıyanlar için şöyle buyuruluyor:

"İşte doğrular (sözlerinin erleri) onlardır, takva sahipleri de onlardır."

İşte müslüman olacaklarına dair Rabblerine vermiş oldukları söz'ü tutanlar, inançlarına ve itikatlarına bağlı kalanlar, bu inanç ve itikadı, pratik hayattaki uygulamalarına sadakatle yansıtanlar bunlardır. Yine bunlar, Rabblerinden korkup O'na bağlılıklarını sürdüren, duyarlılık ve titizlikle O'na karşı görevlerini yerine getiren kimselerdir.

Şimdi biz bu ayetin ışığı altında önce yüce Allah'ın doğru ve değişmez sistemi aracılığıyla insanları yükseltmek istediği o yüce doruklara bakıyoruz. Arkasından da bu ilâhî sisteme sırt çeviren, ondan kaçan, ona karşı savaş açan, ona ve ona çağıran herkese karşı düşmanlık besleyen, insanlara gözatıyor ve ellerimizi esefle havaya açarak yüce Allah'ın şu sözünü tekrarlıyoruz: **"Yazıklar olsun kullara!"**[56]

Sonra bir daha gözlerimizi açıp etrafa bakınca az önceki hayıflanmamız ve üzüntümüz dağılarak, yerini yüce Allah'a bağlanmış güçlü umudumuza ve bu hayat tarzının sarsılmaz derecede kuvvetli olduğuna beslediğimiz kesin inanca bırakıyor.

Bu arada bakışlarımızı geleceğe dikiyoruz ki, ufukta bir ümit, parlak ve ışık saçan bir ümit parıldıyor. Şu insanlığın uzun bir sıkıntı sürecinden sonra bu ileri hayat düzenine yöneleceğini ve bakışlarını bu aydınlık ufka çevireceğini müjdeleyen bir ümit bu.... Ve beklediğimiz yardım sadece Allah'tan gelecektir.

Bu bölüm, Medine'de ilk kuruluş dönemini yaşayan İslâm toplumunun bazı sosyal düzenlemelerini, sosyal kurumlarını içerdiği gibi birkısım farz ibadetleri de içeriyor. Bunların her ikisi de bu surenin aynı bölümünde yanyana yerleştirilmiş bir bütün oluşturuyor. Yine bu iki konu aynı şekilde Allah'tan korkmaya ve takvaya sağlam bir bağla bağlanmıştır. Çünkü hem sosyal düzenlemelerin ve hem de kulluk yükümlülüklerinin hemen arkasından takvanın, Allah korkusunun hatırlatıldığını görüyoruz. Ayrıca bu her iki bahis de geçen bölümün so-

(55) Daha ayrıntılı açıklama için bu Cüz'ün bir önceki dersinde okuyup incelediğimiz "Ey iman edenler, namaz ve sabırla yardım dileyin" diye başlayıp "... İşte onlar için Rabblerinden mağfiret ve rahmet vardır." şeklinde biten ayetin açıklamasına başvurulabilir.
(56) Yasin Suresi, 30

nunda yeralan ve gerek imana dayalı düşüncenin dayanaklarını ve gerekse pratik davranışların ilkelerini içeren "birr (genel anlamda iyilik)" ayetinin hemen arkasından geliyorlar.

Bu ayetler demetinde sırasıyla; adam öldürme olaylarına kısasla karşılık verilmesi gerektiği ile bununla ilgili hukukî düzenlemelerden, ölmeden önce yapılacak vasiyyetten, oruç tutmanın farz oluşundan, duanın ve itikâfın İslâm'daki yerinden ve son olarak da mal ile ilgili olarak çıkacak ihtilaflardan dolayı yargı organlarına başvurma yollarından sözediliyor. Kısasla ilgili açıklamaların arkasından Allah korkusuna (takvaya) şöyle işaret ediliyor:

"Ey akıl sahipleri, sizin için kısasta hayat vardır. Bu sayede (Allah'tan korkarak) adam öldürmekten sakınırsınız."

Vasiyyet ile ilgili açıklamaların arkasından da Allah korkusuna (takvaya) şöyle işaret ediliyor:

"İçinizden biri ölmek üzereyken eğer geride mal bırakıyorsa anaya, babaya ve yakın akrabalara geleneklere uygun bir vasiyyette bulunması Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur."

Öteyandan oruç ile ilgili açıklamaların arkasından da sözü geçen takva hakkında şu uyarıya yer verilmektedir:

"Ey müminler, sizden önceki ümmetlere olduğu gibi, günahlardan sakınasınız diye, sayılı günler olarak oruç tutmak size de farz kılındı."

Oruçla ilgili açıklamaların arkasından itikâftan sözedildikten sonra da aynı uyarı, yani takva uyarısı şöyle vurgulanıyor:

"Bunlar, Allah'ın çizdiği sınırlardır, onlara yaklaşmayın. Allah insanlara ayetlerini böyle açıklıyor ki, yasaklardan sakınabilsinler."

Bütün bunların yanında bir bölümünü yukarıya aldığımız ayetlerden başka bu bölümün sonlarında okuyacağımız diğer bir grup ayet de takvayı vurgulamaktan, kalplerde Allah duyarlığını ve bilincini harekete geçirmekten geri kalmaz. Sözünü ettiğimiz sonuç cümlelerini birlikte okuyalım:

"Size doğru yolu gösterdi diye O'nu tekbir etmenizi (ululuğunu dile getirmenizi) ister, ola ki, kendisine şükredersiniz."

"O halde onlar da benim çağrıma olumlu cevap vererek bana iman etsinler ki, doğru yolu bulsunlar."

"Hiç şüphesiz Allah her şeyi işitir ve bilir."

"Hiç şüphesiz Allah bağışlayıcı ve esirgeyicidir."

Bu üslup, dikkatleri bu dinin özüne çeken bir tutarlılık, bir sürekliliktir. Bu din bölünmez bir bütündür. Bu dinin gerek sosyal düzenlemeleri gerek hukukî kuralları ve gerekse ibadet amaçlı hareketleri, bir bütün olarak, içerdiği inanç sisteminin türevleridir, hepsi de bu inanç sisteminin doğurduğu genel düşünce-

den kaynaklanır, tümü tek bir bağla yüce Allah'a sımsıkı bağlıdır ve yine hepsi ortak amaçları olan kullukta buluşup birleşirler.. Tek Allah'a kullukta.. Yaratan, rızık veren ve insanoğlunu şu varlık aleminde kendine halife olarak atamış olan Allah'a kullukta. Yalnız, bu halifelik, insanların O'na inanması, ibadetlerini sırf O'na yöneltmeleri ve düşüncelerini, yaşama düzenlerini, hukuk sistemlerini sırf O'nun ilkelerine dayandırmaları şartına bağlıdır.

Bu bölüm, bu ayetler demeti, gerek işlediği konular, gerekse içerdiği sonuç ve yorum cümleleri ile bu dinde varolan sözkonusu kayıtsız-şartsız karşılıklı ilişkinin bariz bir örneğidir.

İSLÂM'IN KISAS ANLAYIŞI

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ
فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ
لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ
ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ
فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

178- Ey müminler, size, öldürülenler hakkında kısas farz kılındı. Hür insana karşılık hür insan, köleye karşılık köle ve kadına karşılık kadın. Ama eğer katil, öldürülenin kardeşi tarafından bağışlanmış ise kendisine örfe uyarak bağışlayana güzellikle diyet ödemek düşer. Bu, Rabbinizin bir ceza indirimi, bir merhametidir. Bundan sonra tecavüz eden kimseyi acı bir azap beklemektedir.

179- Ey akıl sahipleri, sizin için kısasta hayat vardır. Bu sayede adam öldürmekten sakınırsınız

Ayetin başlangıcını oluşturan hitap "iman edenler"e yöneltilerek, onlara, düşünce ve davranış kurallarını ilâhî kaynaktan almalarını gerektiren sıfatları ile sesleniyor. Yani, "Kısas yasası konusunda Allah'a inananlar". Yüce Allah, müminlere bu birinci ayetteki ayrıntıların ışığı altında, adam öldürme olayları ile ilgili olarak kısas yasasını farz kıldığını haber vermek için kendilerine sesleniyor. İkinci ayette ise bu yasal düzenlemenin gerekçesini açıklıyor ve müslümanları bu gerekçe üzerinde düşünmeye ve kafa yormaya çağırıyor. Ayrıca onların kalplerinde takva bilincini harekete geçiriyor, ki bu duyarlılık adam öldürme ve kısas alanında emniyet sübabı oluşturur.

Ayetin açıkladığı bu hukukî düzenlemeye göre, kasıtlı olarak adam öldür-

me olaylarında hür insana karşılık hür insan, köleye karşılık köle ve kadına karşılık kadın öldürülerek kısas uygulanır. Yalnız:

"Eğer katil, öldürülenin kardeşi tarafından bağışlanmış ise ona örfe uyarak bağışlayana güzellikle diyet ödemek düşer."

Bu bağışlama, öldürülenin velileri/temsilcileri katilin öldürülmesi yerine diyet (kan bedeli) verilmesini kabul ederlerse mümkün olabilir. Ölünün geride kalan yakını bunu gönüllü olarak kabul edince karşı taraftan gelenekler uyarınca, hoşnutluk ve sevgi ile diyet istemesi, buna karşılık katilin ya da temsilcisinin de bu diyeti güzellikle, gönül rızasıyla ve eksiksiz olarak ödemesi gerekir. Ancak bu şekilde her iki tarafın kalpleri huzura kavuşur, yüreklerindeki yaralar iyileşir ve geride kalanların arasındaki kardeşlik bağları tekrar eski halindeki güçlülüğüne erişebilir.

Yüce Allah bu diyet yasasını koymakla, bu düzenlemenin ceza indirimi ve merhamet içermesi nedenlerinden ötürü mü'minlerin minnettarlığını gerektiren bir bağış olduğunu vurguluyor:

"Bu, Rabbinizin bir ceza indirimi, bir merhametidir."

Bu hukukî düzenleme, Tevrat'ta yahudilere serbest kılınmamıştı. Uyuşma ve gönül rahatlığının bulunması halinde insanların hayatını söndürmemek, yaşamalarının devamını sağlamak amacıyla sadece müslüman ümmete tanınmış bir yasal kolaylıktır bu. Fakat:

"Bundan sonra tecavüz edeni (anlaşmayı çiğneyen tarafı) acı bir azap beklemektedir."

Bu durumda katilin Ahirette çarptırılacağı bildirilen azabın dışında, dünyada bir ceza olarak idam edilmesi kesinlik kazanır, diyet vermesi kabul edilmez. Çünkü karşılıklı uyuşma sağlanarak diyet alınması kabul edildikten sonra yeni bir tecavüze girişmek; verilen sözden cayma, anlaşmayı çiğneme ve durulan kalplerdeki kini tekrar alevlendirme anlamına gelir. Öldürülenin velisi diyet almayı kabul ettikten sonra bu sözünden dönerek öç almaya, karşı tarafa saldırmaya girişemez, böyle bir şeye kalkışması caiz değildir.

Bu düzenleme sayesinde İslam'ın ufkunun ne kadar geniş olduğunu, yasa koyarken insan psikolojisinin içgüdülerini ne kadar yakından tanıdığını, yapısında varolan temel eğilimleri nasıl inceden inceye bildiğini somut bir biçimde idrak ediyoruz. Neden derseniz, kan davası fıtrî ve doğal bir realitedir. İslâm bunu kısas yasasını belirleyerek karşılıyor. Kesin adalet, nefislerin şirretçe eğilimlerini kırar, gönüllerdeki kin alevini söndürür ve katili de cinayet işlemeye devam etmekten alıkor.

Fakat İslâm, bir yandan da affetmeyi sevdiriyor, ona kapı açıyor ve sınırlarını çiziyor. Fakat kısas yasasını ortaya koyduktan sonra İslâm'ın affetmeye çağırması, insan fıtratını baskı altına alıp ona kaldıramayacağı bir şeyi yüklemek ve yükü taşımayı zorunlu tutmak biçiminde değil, gönüllülük çerçevesi içinde

haktan vazgeçmeye çağırma biçimindedir.

Bazı rivayetlere göre bu ayetin hükmü yürürlükten kaldırılmış(neshedilmiş)tir. Sözkonusu rivayetler, bu hükmün daha sonra inen ve kısasta mutlak olarak "cana karşılık can" ilkesini getiren aşağıdaki ayet tarafından yürürlükten kaldırıldığını ileri sürerler:

"Tevrat'ta onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara karşılık ödeşme yazdık. Kim hakkından vazgeçerse bu, onun günahlarına keffaret olur. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridirler."

Ünlü müfessir İbn-i Kesir, tefsirinde bu konu ile ilgili olarak şöyle diyor:

"İmam Ebu Muhammed b. Hatem'in Yahya b. Abdullah b. Bukeyr'e, onun da Abdullah b. Luhaya'ya ve onun da Ata b. Dinar'a dayanarak anlattığına göre bu ayetin iniş (nüzul) sebebi hakkında sahabilerden Saad b. Cubeyr (Allah hepsinden razı olsun) şu bilgiyi veriyor:

"**Ey müminler, size öldürülenler hakkında kısas farz kılındı.** (Yani kasıtlı adam öldürme olaylarında) **Hür insana karşılık hür insan, köleye karşılık köle ve kadına karşılık kadın olarak...**"

Bu ayet şu olay üzerine indi. İki Arap kabilesi müslüman olmadan az önce aralarında vuruşmuş, her iki taraf da birçok ölü ve yaralı vermişti. Köleleri ve kadınları bile öldürmüşlerdi ve birbirinden öç almaya fırsat bulamadan müslüman olmuşlardı. Fakat her iki kabile de birbirine karşı savaş malzemesi ve mal stoku yaparak savaşa hazırlanıyordu. Bu arada karşılıklı olarak, kendilerinden ölen her köleye karşılık hür bir insan ve her kadına karşılık bir erkek öldürmedikçe aralarındaki vuruşmaya son vermeyeceklerine dair yemin etmişlerdi. Bunun üzerine bu iki kabile hakkında daha sonra "**cana can**" ilkesini getirmiş olan ayetle yürürlükten kalkmış olan "**Hür insana karşılık hür insan, köleye karşılık köle ve kadına karşılık kadın...**" ayeti indi. Ayrıca Ebu Malik'ten de, bu ayetin "cana can" ilkesini getiren ayetle yürürlükten kaldırıldığı rivayet edilmiştir."

Fakat benim anladığıma göre bu ayetin yeri ile "**cana can**" ilkesini ortaya koyan ayetin yeri farklıdır, bu ayetlerin birbirininkinden ayrı uygulama alanları vardır. "**Cana can**" ilkesini getiren ayetin uygulama alanı, belirli bir kişiden yine belirli bir kişiye ya da belirli birkaç kişiden belirli bir veya birkaç kişiye yöneltilmiş ferdî saldırılardır. Bu durumlarda eğer cinayet kasıtlı biçimde işlenmiş ise katil sorumlu tutularak cezalandırılır.

Fakat bizim şu anda incelemekte olduğumuz ayetin uygulama alanı, tıpkı yukarda anlatılan iki Arap kabilesinin olayında olduğu gibi, toplu saldırılardır. Bu tür olaylarda bir ailenin başka bir aileye, bir kabilenin başka bir kabileye, bir toplumun başka bir topluma saldırarak karşı tarafın bir bölüm hür insanını, kölesini ve kadınını öldürmesi ya da yaralaması sözkonusudur. Bu durumlarda kısas ilkeli adalet terazisi ortaya konduğunda, bu tarafın hür bir kişisi karşı tara-

fın hür bir kişisine, bu tarafın bir kölesi karşı tarafın bir kölesine ve bu tarafın bir kadını karşı tarafın bir kadınına denk tutulur. Aksi halde bir toplumun ortaklaşa olarak başka bir topluma saldırı düzenlediği bu tür olaylarda kısas ilkesi nasıl uygulanabilir?

Eğer bu görüş doğru ise o zaman ne bu incelediğimiz ayetin yürürlükten kalkmış olması ve ne de kısas ayetleri arasında herhangi bir çelişkinin olması sözkonusudur.

Bir sonraki ayette kısas hükmünün derin hikmeti ve uzun vadeli faydası amaçlanarak bu konu noktalanıyor:
"Ey akıl sahipleri, sizin için kısasta hayat vardır. Bu sayede adam öldürmekten sakınırsınız."

Kısas, ne intikam almak ve ne de kin duygularını tatmin etmek demektir. Kısas, bunlardan daha yüce, daha üstün bir değerdir. O, hayat içindir, hayat uğrunadır, hatta hayatın ta kendisidir. Sonra da bu farzın hikmetini düşünmeyi, üzerinde kafa yormayı, kalpleri, Allah korkusu ile canlandırıp coşturmayı amaçlayan bir hükümdür.

Kısas hükmünün içerdiği hayat herşeyden önce canileri adam öldürmekten caydırmasından kaynaklanır. Çünkü öldüreceği insanın hayatına karşılık kendi hayatından olacağından kesinlikle emin olan kimse, elbette adam öldürmeye kalkışmadan önce aklını başına alacak, düşünecek ve "Böyle bir işi yapayım mı, yoksa yapmayayım mı?" diye tereddüt edecektir. Ayrıca fiilen işlenen cinayetlerde öldürülenin ailesinin ve yakın akrabalarının gönül yaralarını iyileştirmesi, bu gönüllerdeki kin ve intikam özlemini dindirmesi bakımından "kısasta hayat vardır". O intikam özlemi ki, bir defa harekete geçti mi, hiçbir noktada durmak bilmiyor. Tıpkı eski Arap kabilelerinde olduğu gibi; Öyle ki, Araplar arasında dilden dile dolaşmış olan Besus savaşında görüldüğü gibi bu öç alma duygusunun körüklediği savaşların aralıklı olarak kırk yıla kadar sürdüğü oluyordu. Biz bu manzarayı günümüzün pratik yaşantılarında da gözlüyoruz. Kuşaktan kuşağa aktarılarak sürdürülen aileler arası kinler ve öç alma duyguları gözlerine kestirdikleri kurbanlarının kanlarını sel gibi akıtıp duruyor ve hiç dinmek bilmiyorlar.

Ayrıca daha kapsamlı ve daha genel anlamda da "Kısasta hayat vardır". Çünkü bir ferdin yaşama hakkına karşı düzenlenen saldırı, aslında hayatın tümüne karşı, öldürülen ile birlikte hayat sürecini paylaşan, hayattaki bütün insanlara karşı girişilmiş bir saldırı olduğuna göre eğer kısas yasası, caniyi bir tek cana kıymaktan caydırmış ya da alıkoymuş ise, aslında onu hayatın bütününe saldırmaktan alıkoymuş, caydırmış demektir. Başka bir deyimle bu caydırmada, bu alıkoymada mutlak anlamda hayatın kendisinin kurtuluşu sözkonusudur. Sadece bir ferdin, sadece bir ailenin ya da sadece bir toplumun hayatının değil, hayatın özünün kurtuluşu.

Bunların da ötesinde hayatı koruyan en önemli ve en etkili faktör, yüce Allah'ın bu yasağının ardında saklı olan hikmetini araştırma ve O'nun buyrukları-

na karşı gelmekten sakınma bilincini harekete geçirmektir. Tekrar ediyoruz:

"Ola ki, bu sayede adam öldürmekten sakınırsınız."

İşte insan vicdanını saldırganlıktan, önce adam öldürme biçiminde ve sonra da intikamcılık şeklindeki saldırganlıktan alıkoyan engel ve bağ budur; takva, yani kalbin Allah korkusunun bilincine varması, bu yönde duyarlık kazanması, O'nun öfkesinden çekinip hoşnutluğunu araması.

Bu bağ, bu engel olmayınca hiçbir şeriat ayakta kalamaz, hiçbir kanun etkili olamaz, hiçbir güvenlik önlemi yararlı olamaz; ruhtan, duyarlıktan, insanlıkinden daha büyük bir güç kaynağına bağlı korkudan ve beklentiden yoksun hiçbir yasal düzenleme yeterli olamaz.

Gerek Peygamberimiz zamanında gerekse Raşid Halifeler döneminde hadd cezasının uygulanmasını gerektiren ağır suçların neden bu kadar az, hatta seyrek olduğunu,biz ancak bu faktörün ışığı altında açıklayabiliriz. Üstelik o iki dönemde işlenmiş olan bu tür tek-tük suçların çoğunluğu suçluların gönüllü ve iradeli itirafı ile ortaya çıkmıştı. Çünkü o dönemlerde takva, Allah korkusu vardı. Bu Allah korkusu vicdanların derinliklerinde ve kalplerin en saklı köşelerinde uyanık bir bekçi gibi nöbet tutarak vicdanları ve kalpleri ceza alanlarından uzak tutuyordu. Bunun yanısıra fıtrî yapının gizli sırlarını ve kalplerin iç oluşumlarını gören, aydın şeriat düzeni bütün etkinliği ile yürürlükte idi. Ayrıca, bir yandan sosyal kurumlar ile yasal düzenlemeler, öbür yandan yönlendirici direktifler ile ibadetler arasında birbirini tamamlayıcı bir koordinasyon vardı. Bu faktörlerin tümü, ortak bir uyum içinde düşünce sistemi sağlıklı, duygu dünyası sağlıklı, davranışları temiz, hareketleri temiz bir toplum oluşturmak için işliyor, işbirliği halinde etkilerini gösteriyorlardı. Çünkü bu toplum ilk mahkemesini, ilk yargılamasını vicdanların içinde gerçekleştiriyordu!

"Hatta kimi zaman insandaki hayvanî yönün dizginden çıktığı ve bunun sonucu olarak tökezlediği, yoldan çıktığı bir anda hiç kimsenin görmediği ve kanun elinin uzanamadığı yerlerde suç işlendiği zaman, bu, iman sahibini kıyasıya kınayan bir vicdana, yakıcı bir iç azabına ve korkutucu bir hayale dönüşürdü. O durumda bu imanın sahibi suçunu kanun önünde itiraf ederek kendi kendini ağır cezaya çarptırmadıkça ve bu ağır cezayı gönüllü olarak, güven içinde yüce Allah'ın gazabına uğramaktan ve Ahirette cezaya çarpılmaktan kurtulmanın bir bedeli kabul ederek çekmedikçe durulamaz, huzur bulamazdı."[57]

İşte bu takvadır.. Takva işte budur..

ÖLÜM ÖNCESİ VASİYYETİN HÜKMÜ

Bunun arkasından ölmek üzereyken vasiyyet yapma yasasına, bu yasa ile az önce anlatılan kısas yasası arasındaki ortam ilişkisinin vurgulanmasına geçiliyor:

57- "Müslümanların gerilemesi ile dünya neler kaybetti" Ebul-Hasan Ali Hüsni Nedevi, S. 62

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ
إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ
حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَن بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا
إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾
فَمَنْ خَافَ مِن مُّوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ
عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

180- İçinizden biri ölmek üzereyken eğer geride mal (hayır) bırakıyorsa anaya, babaya ve yakın akrabalara geleneklere uygun biçimde vasiyyette bulunması, Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur.

181- Kim bu vasiyyeti, işittikten sonra değiştirirse, günahı onu değiştirenin boynunadır. Hiç şüphesiz, Allah işitendir, bilendir.

182- Kim vasiyyet edenin yanılgıya düştüğünden ya da günaha gireceğinden endişe ederek ilgililerin arasını bulursa bu yüzden günaha girmez. Hiç şüphesiz Allah bağışlayıcı ve merhametlidir.

Bu da, yani ana-babaya ve yakın akrabalara vasiyyette bulunmak, tıpkı kısas gibi, farzdır; eğer ölümün eşiğinde bulunan kişi geride "hayır" bırakacaksa. "Hayır" kelimesinin, "Mal, servet" demek olduğunu belirten bilginler, vasiyyet yapmayı gerektirecek mal miktarı hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. En çok destek gören görüşe göre bu miktar, geleneklere göre belirlenebilecek değişken bir orandır. Bazı bilginlere göre geride altmış dinar tutarından daha az mal bırakan kişi "hayır" bırakmış sayılmaz. Kimi bilginlere göre ise bu miktar seksen, kimine göre kırk ve kimine göre bin dinardır. Hiç kuşkusuz "servet" sayılıp vasiyyet etmeyi gerektirecek olan malın miktarı dönemden döneme ve toplumdan topluma değişme gösterir.

Okuduğumuz bu vasiyyet ayetlerinden bir süre sonra miras ayetleri indi. bu ayetlerde mirasçılara belirli paylar ayrıldı ve ana-babanın her türlü akraba kompozisyonu içinde mutlaka mirasçı olacakları belirtildi. Bundan dolayı ana-baba vasiyyet kapsamı dışına çıkarıldı. Çünkü mirasçıya vasiyyet yapılamazdı. Zira, Peygamber efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştu:

"Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir. Buna göre mirasçı için vasiyyet yapılmaz."[58]

Akrabalara gelince, bu ayet onlar hakkında genellik karakterini korudu. Yani hangi akraba ilgili ayetlere göre mirasçı konumu kazanmış ise vasiyyet kapsa-

58- Eshabu-s Sünen

mından çıkmış, buna karşılık hangi akraba ilgili ayetlere göre mirasçı sayılmamış ise okuduğumuz vasiyyet ayetinin kapsamı içinde kalmış olur.

Bu görüş bazı sahabiler ile bazı tabiin'in (ikinci kuşağın) görüşüdür, ki bizim de benimsediğimiz görüş budur.

Mirasçı olmayan akrabalara dönük vasiyyetin hikmeti, akrabalık ilişkisi gerekçesi ile yardım etmekle görevli olduğumuz bazı yakınlarımızın, daha yakın bazı akrabalarımız önlerini kestikleri için miras ayetlerine göre mirasçımız olamadıkları durumlarda açıkça ortaya çıkar. Vasiyyet, miras sınırları dışında kalan genel bir aile-içi dayanışma türüdür. Bu yüzden "geleneklere uygun" olmak ve "Allah korkusu (takva)" taşımak kayıtlarına bağlanmıştır.

"...Geleneklere uygun biçimde Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur."

Demek oluyor ki, vasiyyet yapılırken ne mirasçılara haksızlık edilir ve ne de mirasçı olmayanlar ihmal edilir. Aksine, bu farz yerine getirilirken hakkaniyet ve adalet ölçülerine bağlı kalınarak yardımseverlik ve özveri yaklaşımı içinde takva şartı aranır. Bununla birlikte mirasçı olmayan akrabaların, mirasçı akrabaları zarara uğratmalarını önlemek amacıyla Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) vasiyyete ayrılabilecek olan mal oranını üçte bir ile sınırlamıştır. Vasiyyetlerin toplam dilimi, bu oranı aşmamalıdır. Hatta bu oranın dörtte bir olması daha da iyidir. Görüldüğü gibi bu konu hem yasal yaptırıma ve hem de takvaya (Allah korkusuna) dayandırılmıştır. Zaten İslâm'ın uyumlu ve dengeli olarak gerçekleştirdiği diğer bütün sosyal düzenlemelerin karakteri de aynıdır.

Vasiyyeti işiten kimse eğer vasiyyeti bırakanın ölümünden sonra onu değiştirirse sorumlu olur, günaha girer. Vasiyyet bırakan kimse, sözkonusu değiştirmeden dolayı sorumlu değildir. Okuyoruz:

"Kim vasiyyeti işittikten sonra değiştirirse günahı onu değiştirenin boynunadır. Hiç şüphesiz Allah işitendir, bilendir."

Kuşkusuz yüce Allah işiten ve gören olarak en iyi şahittir. O, vasiyyeti bırakanın da şahidi olduğu için onu ölümünden sonra yapılan haksız değişikliklerden dolayı sorumlu tutmaz. O, aynı zamanda vasiyyeti değiştirenin de şahidi olduğu için onu yaptığı değiştirme suçundan dolayı sorumlu tutar.

Yalnız bu genel ilkenin bir istisnası var. O durumda vasiyyeti işiten kimse, ölen kimsenin bırakmış olduğu vasiyyette değişiklik yapabilir. Bu istisnai durum şudur: Eğer vasiyyeti uygulamayı üstlenen kişi, ölenin bıraktığı vasiyyette birini kayırma ya da belirli bir mirasçıyı cezalandırma amacı güttüğünü anlarsa, bu haksızlığı önleyecek, adaleti ve hakkaniyeti geri getirecek biçimde vasiyyeti değiştirebilir, bu yüzden sorumlu tutulmaz:

"Kim vasiyyet edenin yanılgıya düştüğünden ya da günaha gireceğinden endişe ederek ilgili tarafların arasını bulursa bu yüzden günaha girmez."

Mesele her iki durum ve konumda yüce Allah'ın bağışlamasına ve merhametine havale edilmiş ve her durumda O'nun gözetimine bağlanmıştır. Adaletin

ve hakkaniyetin en son güvencesi budur.

Böylece nasıl ki kısas hükmü takva neticesine bağlanmışsa aynı şekilde vasiyyet işlemi de takva temeline oturtulmuştur. Zaten imana bağlı düşünce tarzında ve İslam toplumunda her iş ve her eylem bu temele bina edilmiştir.

ORUÇ

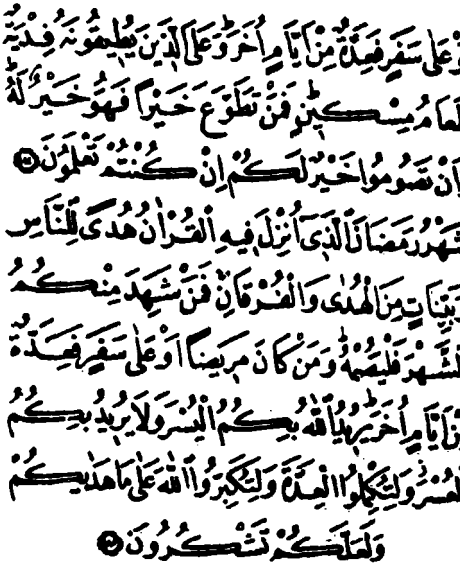
İlahi hayat düzenini yeryüzünde hakim kılmak, insanlığa önder ve örnek olmak amacıyla kendisine Allah yolunda cihad etmesi farz kılınan bu ümmete, oruç tutmanın da farz kılınması son derece doğaldı. Çünkü oruç, azimli ve kesin iradeyi geliştirme alanı, insanın Allah (c.c) ile itaat ve boyun eğme ilişkisi kurma ortamıdır. Bunların yanısıra oruç, bütün organik zaruretlerin üzerine yükselme, yüce Allah katındaki hoşnutluğu ve nimetleri tercih ederek bu organik zaruretlerin baskısına ve ağırlığına dayanmak, katlanmak ortamıdır.

Çeşitli engeller ve türlü türlü dikenlerle döşenmiş bir yolun meşakkatlerine göğüs germeye hazırlanan vicdanlar için bütün bunlar gerekli unsurlardır. O engelli ve dikenli yol ki, arzular ve istekler orasında-burasında pusuya yatmış ve yolcusunun kulaklarında binlerce kışkırtıcı içgüdünün ayartıcı nağmeleri çınlamaktadır!

Bu söylediklerimizi değerlendirirken, uzun insanlık tarihi boyunca ortaya çıkarılmış orucun olumlu organik ve fizyolojik sonuçlarını da gözönünde bulundurmalıyız. Gerçi ben dinimin farzlarını ve özellikle ibadetler ile ilgili ilâhi direktifleri gözle görülebilir, somut yararlara bağlama eğilimine aslında karşıyım. Çünkü bu direktiflerin asıl hikmeti, temel gerekçesi insan denen varlığı yeryüzünde oynayacağı role hazırlamak, onu Ahiret hayatında kendisi için tasarlanan kemal derecesine doğru ilerletmektir.

Böyle olmakla birlikte bu farzlar ve direktifler ile ilgili olarak bilimin ortaya koyduğu ve insan düşüncesinin kabul ettiği faydaları da inkâr ettiğim anlamına çekilmemeli bu. Genel olarak bütün farzlarda ve bütün yönlendirici direktiflerde ilâhî tasarlayıcılığın (tedbirin) insanın varlığını nasıl gözettiğini gözlediğim ve farkettiğim için böyle düşünüyorum. Fakat ilâhî yükümlülüklerin hikmetini, gerekçesini sadece insan bilgisinin ortaya koyduğu somut yararlara bağlamaktan, bu yükümlülüklerin gerçekleri sırf bu faydalarmış gibi bir saplantıya kapılmaktan kesinlikle kaçınmak gerekir. Çünkü insan bilgisinin alanı dardır. Yüce Allah'ın gerek insana ve doğallıkla şu evren bütününe yüklemiş olduğu bütün fonksiyonların hikmetini kavrayacak kapasite ve düzeyde değildir insan aklı.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ
عَلَيْكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَتَّقُونَ ۝ أَيَّامًا مَّعْدُودَٰتٍ ۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا



183- Ey müminler,sizden önceki ümmetlere olduğu gibi, günahlardan arınasınız diye, sayılı günler olarak oruç tutmak size de farz kılındı.

184- İçinizden kim hasta ya da yolcu olursa tutmadığı günler sayısınca sonraki günlerde oruç tutar. Oruca dayanamayanların bir yoksulu doyuracak kadar fidye vermeleri gerekir. Kim gönüllü olarak bundan daha fazlasını verirse, bu onun için daha hayırlıdır. Ayrıca, eğer bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

185- Ramazan ayı ki, o ayda Kur'an, insanlara yol gösterici, doğru yola iletici, eğri ile doğruyu birbirinden ayırrededici olarak indirildi. İçinizden kim bu aya yetişirse onu oruçla geçirsin. Kim hasta ya da yolcu olursa tutmadığı günler sayısınca sonraki günlerde oruç tutsun. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bu sayılı günleri tamamlamanızı ve size doğru yolu göstermiş diye kendisini tekbir etmenizi (ululuğunu dile getirmenizi) ister, ola ki, O'na şükredersiniz.

Yüce Allah her yükümlülüğün insan nefsi tarafından benimsenip yerine getirilebilmesi için O'nun itici ve coşturucu desteğine gerek olduğunu, sözkonusu yükümlülük ne kadar hikmet ve yarar içerirse içersin onun insan psikolojisi tarafından hoşnutlukla ve yüksünmesiz bir onayla karşılanabilmesi için bu ilâhî özendirmenin ne kadar gerekli olduğunu kuşkusuz herkesten iyi bilir.

Bundan dolayı oruç yükümlülüğü konusuna müminlere yönelik bu sevimli, kendilerine aslî niteliklerini hatırlatıcı hitaplar giriyor. Bu müşfik seslenişten sonra, Allah'ın indirdiği bütün eski dinlerde de orucun farz kılındığı, bu farzın ilk ve asıl amacının mü'min kalpleri takvaya, duyarlılığa, Allah'tan korkmaya ve arınmışlığa hazırlamak olduğu anlatılıyor:

"Ey müminler,sizden önceki ümmetlere olduğu gibi, günahlardan arınasınız diye, size de oruç tutmak farz kılındı."

Böylece orucun asıl büyük gayesi meydana çıkmış oluyor. Bu büyük amaç takvadır. Çünkü kalplerde uyanış meydana getirerek Allah'a itaat etmek ve O'nun rızasına, hoşnutluğuna öncelik tanımak üzere bu ibadetin yapılmasını sağlayan faktör, takvadır. Ayrıca günahların, hatta insanın içinden hızla gelip geçen kışkırtmalar biçimindeki günah meyilli duyguların, orucu bozmasını, zedelemesini önlemek amacıyla bu kalplerin koruculuğunu üstlenen faktör de takvadır. Bu ayetin seslendiği müminler, yüce Allah katında takvanın ne kadar önemli olduğunu, O'nun terazisinde ne kadar büyük bir ağırlığa sahip olduğunu iyi bilirler. Bu yüzden takva, onların ruhlarının gözdiktiği, özlemle ulaşmak istediği bir amaçtır. İşte oruç, takva amacının bir aracı ve ona götüren bir yoldur. Böylece olduğu içindir ki, bu ayet, takvayı oruç yolu ile yönelebilecekleri aydınlık bir hedef halinde müminlerin gözleri önüne sermektedir. Son cümleciği tekrarlıyoruz:

"Ola ki, günahlardan arınırsınız (içinizdeki Allah korkusunu geliştirirsiniz.)"

Sonra oruç yükümlülüğünün sayılı günler ile sınırlı olduğu, buna göre ömür boyu sürecek bir farz ya da yılın bütün günlerini kapsayan korkulacak bir yükümlülük olmadığı belirtiliyor. Bunun yanısıra, hastalar iyileşinceye kadar ve yolcular evlerine dönünceye kadar oruç yükümlülüğünden muaf tutulmuşlardır. Bu muafiyetin amacı insanlara kolaylık sağlamaktır.

"Oruç, sayılı günler olarak farz kılındı. İçinizden kim hasta ya da yolculukta olursa tutamadığı günler sayısınca sonraki günlerde oruç tutar."

Bu ayetin hastalık ve yolculukla ilgili hükmü mutlaktır, sınırlandırılamaz. Buna göre her tür hastalık ve her tür yolculuk oruç tutmamaya gerekçe olabilir. Yalnız hasta iyileşince ve yolcu evine dönünce tutamadığı günler yerine oruç tutmalıdır. Bu yorum hem bu mutlak ifadeli ayete uygun düşer ve hem de zorluğu ortadan kaldıran, zarara meydan vermeyen genel İslâmi yaklaşımla bağdaşır. Ayetin hükmü hastalığın ağırlığına ya da yolculuğun sıkıntısına bağlanmamıştır, mutlak anlamda hastalıktan ve yolculuktan sözedilmiş ve insanlar için zorluk değil, kolaylık istendiği gerekçesi vurgulanmıştır.

Biz, yüce Allah'ın, oruç tutmama muafiyetini mutlak anlamda hastalığa ve yolculuğa bağlamasının bütün hikmetlerini bilemeyiz. Yolculukta ve hastalıkta sırf yüce Allah'ın bildiği ve insanların bilmediği, dikkate alınması gereken daha başka özellikler bulunabilir. Belki bu durumlarda hemen ortaya çıkmayan veya insanın dikkati dışında kalan başka sıkıntılar, zorluklar vardır. Eğer yüce Allah belirli bir hükmün gerekçesini açıklamadı ise biz ona aklımız sıra bazı sebepler yakıştırarak yorum getiremeyiz. Bunun yerine, hikmeti bizim için gizli kalsa da sözkonusu hükme noktası noktasına uyarız. Çünkü o hükmün arkasında mutlaka bir hikmet vardır. Bizim o hikmeti mutlaka kavramamız şart değildir.

Geride şu mesele kalıyor: Eğer muafiyetlerden noktası noktasına yararlanmayı savunursak, bu durumun kolaylık ve ruhsat düşkünlerini aşırı derecede ko-

laycılığa sürükleyeceği ve bunun sonucu olarak en ufak bir sebep yüzünden ibadetleri ihmal etmeye yolaçacağı ileri sürülebilir. Nitekim bu ihtimal fıkıh bilginlerini bu konuda işi sıkı tutmaya ve çeşitli şartlar ileri sürmeye sevketmiştir.

Fakat şahsî inancıma göre bu ihtimal, Kur'an-ı Kerim'in sınırlandırmadığı bir hükmü kayıtlara bağlamaya kalkışmayı haklı gösteremez. Çünkü din, insanları Allah'a itaat ettirmek için zincirlerle bağlayıp sürüklemez; benimsenen yol takvadır. Bu ibadetlerin amacı özellikle ve yalnızca takvadır, Allah korkusudur. Buna göre dinin herhangi bir farzından, kolaylık ve ruhsat ilkesi perdesi arkasında, kaytaran kimsede zaten başlangıçta hayır yok demektir. Çünkü bu durumda farzı yerine getirmenin ilk amacı gerçekleşmez.

Ayrıca, bu din yüce Allah'ın dinidir, insanların dini değil... Yüce Allah bu dinin dengeli bir gelişimini sağlamak için nerede kolaylık tanıyıp hangi durumlarda zora başvurması gerektiğini herkesten daha iyi bilir. Bu açıdan bakıldığında, herhangi bir konuda kolaylık gösterilmişse, bu, kolaylık gösterilmeden bazı faydaların sağlanamayacağından dolayıdır. Bundan dolayı Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) ashabına yüce Allah'ın kendilerine tanımış olduğu kolaylıklardan yararlanmalarını emretmiştir.

Diyelim ki, insanların herhangi bir kuşağı bozuldu, yoldan çıktı. Bu insanların düzeltilmeleri, ıslâh edilmeleri, bazı dini hükümleri ağırlaştırarak olmaz; bu ancak onları doğru bir eğitimden geçirmek suretiyle kalplerini düzelterek ve ruhlarında takva duygusunu canlandırarak mümkün olabilir. Diyelim ki, insanlararası ilişkileri düzenleyen hükümlerde (muamelâtta) sıkı bir tutum benimsemek, insanların bozuk dönemlerinde, caydırıcı ve bahanelerin yolunu tıkayıcı ve olumlu bir çözüm şeklidir. Fakat o alanda bu metod geçerli olsa bile ibadet amaçlı hareketlerde durum farklıdır. Çünkü ibadet amaçlı hareketler, hesabı Allah ile kul arasında kalan konulardır, bunlar insanlararası ilişkileri düzenleyen meseleler gibi doğrudan doğruya kamu yararını ilgilendirmezler. Kamu yararını yakından ilgilendiren hükümlerde dış görünüş gözönüne alındığı halde, ibadetlerde, bunlar takva temeline dayanmadıkça, dış görünüş hiçbir işe yaramaz. Kalplerde takva bulununca hiçkimse yerine getirmesi gereken farzdan kaçmaz, kolaylık ilkesini sadece gönül huzuru duyduğu, daha yararlı olduğunu düşündüğü durumlarda uygular, ancak bu yolla Allah'ın emrine uyacağı kanısına varırsa karşılaştığı görevin muafiyetli şıkkından yararlanır.

Buna karşılık ibadetler ile ilgili hükümlerde genel olarak ağırlaştırıcı bir tutum benimsemek ya da Kur'an-ı Kerim'in tanıdığı kolaylıklardan bazı kısıntılar yapma eğilimine yönelmek, zaten dini görevlerini zora koşmaya meraklı olanlara yeni birtakım zorluklar getirebilir, fakat kaytarıcıları yola getirme konusunda önemli bir fayda sağlamaz.

Durum ne olursa olsun, işin en doğrusu her konuyu, her meseleyi yüce Allah'ın isteğine uygun olarak ele almamız, onu Allah'ın murad ettiği şekilde benimsememizdir. Çünkü O, gerek kolaylıkların gerekse zorlamaların arkasında

bulunan kısa ve uzun vadeli yararları bizden daha iyi bilir ve daha isabetli biçimde belirler. Bu alandaki sözlerin özü budur.

Şimdi de yolculuk durumu konusundaki değişik örnekler ile ilgili birkaç hadisi ve Peygamberimizin uygulamasını gösteren bazı belgeleri inceleyelim. Bu durumların bazılarında Peygamberimizin, müslümanları oruç tutmamaya özendirdiğini, yönlendirdiğini, bazılarında da oruç tutmaya herhangi bir yasak getirmediğini göreceğiz. Bu örnekler, bir bütün halinde incelendiği takdirde,ilk müslümanların bu meseleyi nasıl algılamış olduklarını anlamamıza, son dönem fıkıh bilginlerinin elinde dini hükümler karmaşık bir niteliğe bürünmeden önce onların bu meseleye nasıl baktıklarını belirlememize yardım edecek özelliktedirler. Kuşkusuz, sözünü ettiğimiz ilk müslümanların uygulaması daha canlı, fıkıh araştırmalarına göre İslâm'ın özüne ve karakterine daha bağlı ve uyumludur. Bu inanç sistemi ve onun karakteri ile ne oranda iç içe yaşanır, onların havası ne kadar çok teneffüs edilirse kalplerimizde daha canlı bir haz duygusu meydana getirecekleri kuşkusuzdur:

1- Sahabilerden Cabir'in (Allah ondan razı olsun) bildirdiğine göre "Peygamber efendimiz Fetih yılının Ramazan ayında Mekke seferine çıkmıştı. 'Kura-ı Ğanim' denilen yere kadar oruç tutmuştu, yanındakiler de oruçluydular. Burada bir maşraba su istedi ve su dolu maşrabayı herkesin göreceği biçimde havaya kaldırdıktan sonra içti. Bir süre sonra kendisine 'Bazıları yine de oruç tutmaya devam ettiler' denildi. Bunun üzerine Peygamberimiz; **'Onlar asidirler, onlar asidirler'** buyurdu."[59]

2- Sahabilerden Hz. Enes (Allah ondan razı olsun) diyor ki:

"Bir defasında Peygamber efendimiz ile birlikte yolculuk yapıyorduk. Kimimiz oruçlu, kimimiz oruçsuz idi. Sıcak bir günde bir yerde konaklamıştık. Gölgeden en çok faydalanan, yanında cübbesi olanlarımızdı. Kimimiz de ellerimizi siper ederek güneşten korunuyorduk. Oruçlular halsiz düşmüştü. Bu yüzden bir süre sonra oruçsuzlar kalktılar, çadırları kurdular ve binek hayvanlarına su verdiler. Bunun üzerine Peygamberimiz; **'Bugün sevabı, oruçsuzlar götürdü'** buyurdu."[60]

3- Sahabilerden Hz. Cabir (Allah ondan razı olsun) diyor ki:

"Bir defasında Peygamber efendimiz bir yolculukta idi. Bir ara yol arkadaşlarından birinin etrafında diğerlerinin toplandığını ve kendisini gölge altına aldıklarını gördü. Peygamberimiz; 'Nesi var?' diye sorunca arkadaşları 'Adam oruçlu' diye cevap verdiler. Bunun üzerine;

'Yolculukta oruç tutmak, birr'in (iyi müslüman olmanın) ve ihsanın gereklerinden değildir.' dedi."[61]

4- Sahabilerden Amr b. Umeyye Damerî (Allah ondan razı olsun) diyor ki:

59- Müslim, Tirmizi
60- Buhari, Müslim, Nesei
61- Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesei, Malik

"Bir yolculuk sonrasında Peygamberimizin yanına gitmiştim. Bana 'Ya Ebu Umeyye, yemeğe kal' dedi. Ben de kendisine 'Ya Resulallah, ben oruçluyum' diye cevap verdim. Bunun üzerine bana;

'O halde sana yolcunun durumu hakkında bilgi vereyim. Yüce Allah, yolcuyu oruç tutmaktan ve namazın yarısından muaf tutmuştur.' şeklinde buyurdu."[62]

5- Abdullah b. Kaab b. Malik oğullarından sahabî Enes b. Malik'in (Allah ondan razı olsun) bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

"Yüce Allah, yolcudan namazın yarısını düşürdü, onu oruç tutmaktan da muaf tuttu. Ayrıca çocuklarına zarar geleceğinden korkan emzikli ve hamile kadınları da oruçtan muaf tuttu."[63]

6- Peygamberimizin eşi Hz. Aişe (Allah ondan razı olsun) diyor ki:

"Çok oruç tutmakla tanınan (başka bir rivayete göre oruç tutmaya dayanıklı bir kimse olan) Hamza b. Amr Eslemî bir defasında Peygamberimize (salât ve selâm üzerine olsun) yolculuk sırasında oruç tutulup tutulmayacağını sordu. Peygamberimiz kendisine; **'İstersen tut istersen tutma'** diye cevap verdi."[64]

7- Sahabilerden Enes b. Malik (Allah ondan razı olsun) diyor ki:

"Bir defasında Peygamberimiz ile birlikte (yolculukta) idik. Kimimiz oruçlu,kimimiz ise oruçsuzduk. Ne oruçlular oruçsuzları ayıplıyor ve ne de oruçsuzlar oruçluları ayıplıyordu."[65]

8- Sahabilerden Ebu Derda (Allah ondan razı olsun) diyor ki:

"Bir defasında Ramazan ayının çok sıcak bir günü Peygamberimiz ile birlikte yolculuğa çıkmıştık. Öyle sıcak var ki, her birimiz sıcaktan korunmak için elini başına kapatıyordu. Aramızda Peygamberimiz ile Abdullah b. Revaha'dan başka hiç oruçlu yoktu."[66]

9- Muhammed b. Kaab diyor ki:

"Bir Ramazan ayında Enes b. Malik'i ziyaret etmeye gitmiştim. Bir yolculuğa çıkmak üzereydi. Binek hayvanı hazırlanmış, kendisi de yolculuk kıyafetini giymişti. Bu sırada yemek getirdi ve yedi. Kendisine; 'Bu yaptığın sünnet midir?' diye sordum. Bana; 'Evet' cevabını verdi, arkasından binek hayvanının sırtına atladı."[67]

10- Ubeyd b. Cubeyr diyor ki:

"Bir defasında Ramazan'da Peygamberimizin sahabilerinden Ebu Basra Gıfarî ile birlikte Fustad limanında demirlemiş bir gemide bulunuyorduk. Bir ara

62- Nesei
63- Eshabu-s Sünen
64- Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, Malik
65- Buhari, Müslim, Ebu Davud, Malik
66- Buhari, Müslim, Ebu Davud
67- Tirmizi

yanımdan ayrıldı, az sonra önüne yemeğini getirdiler. Bana da; 'yaklaş (buyur)' dedi. Kendisine (mutfaklarında yemek pişirilmediği için bacaları tütmeyen) 'evleri görmüyor musun?' dedim. Bana; 'Yoksa sen Peygamberimizin sünnetine yan mı çiziyorsun?' diye cevap verdi. Arkasından yemek yemeye başladı, ben de onunla birlikte yedim."[68]

11- Mansur-ı Kelbî diyor ki:

"Bir Ramazan ayında sahabilerden Dıhye b. Halife Dımeşk'e bağlı bir köyden Fustad'a bağlı Akabe köyü ile aynı uzaklıkta, yani üç mil mesafede bulunan bir köye doğru yola çıkmıştı. Yolda orucunu bozdu, kendisi ile birlikte bir çok yol arkadaşı da oruçlarını bozdu, fakat geride kalanlar bozmak istemediler. Dıhye, köyüne dönünce;

"Vallahi, bugün öyle bir olay gördüm ki, öyle bir şey göreceğimi hiç sanmazdım. Bazı adamlar Peygamberimizin ve O'nun sahabilerinin yolundan saptılar. Ya Rabbi, artık canımı al da huzuruna geleyim diye dua etti."

Okuduğumuz bu hadisler tümü ile yolculukta hoşgörü ve kolaylık içinde oruç tutmama muafiyetinin benimsendiğine, bu muafiyete uymanın tercih edildiğine, özellikle son iki hadisin gösterdiği gibi bu kolaylıktan yararlanmak için yolculuğun sıkıntılı olmasının şart koşulmadığına işaret ediyorlar. Bu arada bu hadislerin sekizincisi, bir defasında sıkıntılı bir yolculukta sadece Peygamberimiz ile Abdullah b. Revaha'nın oruçlu olduklarını kanıtlıyor. Çünkü Peygamberimiz, zaman zaman bazı kendine özgü ibadetler yapardı ve bunlardan sahabileri muaf tutardı. Meselâ sürekli oruç tutmayı sahabilere yasakladığı halde kendisinin arasıra aralıksız oruç tuttuğu olmuştu. Sahabiler kendisine bunun sebebini sorduklarında şöyle buyurdu:

"Ben sizin gibi değilim. Ben sürekli oruçlu kalıyorum, ama Rabbim beni doyuruyor ve içiriyor."[69]

Bu hadislerin birincisi, Peygamberimizin yolculukta orucunu bozduğunu ve oruçlarını bozmayan yol arkadaşlarından **"Onlar asidirler, onlar asidirler"** diye sözettiğini belgeliyor. Bu hadisin tarihi öbürlerinden daha sonradır, Mekke'nin fethedildiği yıl ile eş zamanlıdır. Buna göre bu hadis, öbürlerinden daha yeni olduğu gibi tercih edilen istikameti daha açık biçimde göstermektedir.

Bu değişik durumlar toplu olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç şudur: Burada, herbiri belirli bir yönlendirme gerektiren değişik pratik durumlar gözönüne alınıyor. Tek bir genel konu ile ilgili oldukları halde farklı yönlendirmeler içerdiklerini gördüğümüz her hadiste bu kural geçerlidir. Demek ki, Peygamber efendimiz (salât ve selâm üzerine olsun) müslümanları eğitiyor, olayların gelişimine göre tavır belirliyor ve hiçbir zaman donmuş kalıplara hapsolmuyordu.

Yolculuk sırasındaki oruç meselesinde zihnimizde beliren nihâi eğilim bu

68- Ebu Davud
69- Buhari, Müslim

durumda oruç tutmamanın daha uygun olduğu ve bu muafiyetin yolculuğun fiilen sıkıntılı olması şartı ile sınırlı olmadığı şeklindedir. Hastalık durumunda oruç tutmama meselesine gelince, bu konuda fıkıh alimlerinin görüşlerinin dışında bir delile rastlamadım. Öyle anlaşılıyor ki, bu hüküm hastalık niteliğini taşıyan bütün durumlar için mutlak olarak geçerlidir; hastalığın türü, derecesi ve ağırlaşma tehlikesinin bulunup bulunmaması bu hükmü sınırlamaz. Yalnız, gerek yolculukta ve gerekse hastalık sırasında oruçsuz geçirilecek günlerin, daha sonra gününe gün kaza edilmeleri gerekir. İslâm alimleri arasında geçerli sayılan görüşe göre bu kaza oruçları kesintisiz olmak zorunda değildir, aralıklı olarak da tutulabilir.

Bu açıklamayı fıkıh tartışmalarının ayrıntılarına dalmak için yapmış değilim. Maksadım, ibadet amaçlı davranışlara yönelik bakış tarzı ile ilgili temel kuralı yerine oturtmak, bu davranışlar ile onlar tarafından uyandırılması gereken belirli bilinç hali arasındaki sıkı ilişkiyi vurgulamaktır. İbadet amaçlı davranışların başta gelen amacı, bu bilinç hali olduğu gibi, ibadeti yapan kimsenin davranışını yönlendirecek olan, onun duygu ve vicdanının eğitiminde, ibadeti iyi bir şekilde yapmasında ve pratik hayattaki davranışlarının arzu edilen niteliği taşımasında birinci dereceli dayanak noktası da bu bilinç halidir.

Bunun yanısıra diğer bir amaç da şudur: Bizim bu dini yüce Allah'ın iradesi doğrultusunda tam bir teslimiyet ve takva duygusu içinde hareket ederek, hükümlerin katî ya da ruhsatlı olup olmadığına bakmaksızın Allah'ın hikmetinden emin olmuş bir ruh hali ve sağlam bir bilincin kontrolünde benimsememiz gerektiğini vurgulamak istiyorum.

Şimdi yukardaki ayetin devamını okuyalım:

"Oruca dayanamayanların (ancak zorlukla oruç tutabilenlerin) bir yoksulu doyuracak kadar fidye vermeleri gerekir. Kim gönüllü olarak fazlasını verirse bu onun için daha hayırlıdır. Ayrıca eğer bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."

Başlangıçta oruç tutma yükümlülüğü müslümanlara zor gelmişti. Oruç, Hicretin ikinci yılında ve cihadın farz kılınışından az önce farz kılınmıştı. Bunun için yüce Allah oruç tutamayanlara, ayetin ifadesi ile "ancak zorlukla oruç tutabilenlere" bu konuda kolaylık (ruhsat) tanımıştır. Bu kolaylık, tutamadığı günlere bedel olarak bir yoksulu doyurmak şartıyla tanınmıştır.

Arkasından böylelerini, yoksullara yemek verme konuşunda bu zorunlu miktardan daha fazlasını yapmaya mutlak anlamlı bir ifade ile teşvik etmiştir. Yani bu fazladan yemek verme, hem fidye dışında tutulan bir bağış olarak hem de verilecek fidyenin miktarını fazla tutarak olabilir. Meselâ oruç tutulmayan her Ramazan günü karşılığında bir yoksul yerine iki, üç ya da daha çok sayıda yoksula yemek verilebilir. Ayetin o cümleciğini tekrarlıyoruz:

"Kim gönüllü olarak bundan daha fazlasını verirse bu onun için daha hayırlıdır."

Daha sonra yolculuk ve hastalık dışında kalan bu muafiyetli durumlarda sıkıntılarına rağmen oruç tutmanın tercih edilmesi özendirilmiştir. Ayetin o cümleciğini de tekrarlayalım:

"Ayrıca eğer bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."

Yani, "Eğer bu durumda oruç tutmanın içerdiği hayrı, yararı bilirseniz, takdir edebilirsiniz..."

Bu özendirici ifade orucun irade eğitimini sağlayıcı, dayanma gücünü geliştirici ve yüce Allah'a ibadet etmeyi şahsî rahata tercih ettirici fonksiyonuna dikkatimizi çekiyor ki, bunların hepsi İslâmî eğitimin müslümanlara kazandırmak istediği unsurlardır. Yine bu orucun, hastalar dışında kalan kimseler için taşıdığı sağlıkla ilgili avantajların oruç tutarken zorluk duyanlar için bile geçerli olduğuna da dikkatlerimizi çekmektedir.

Yorumu nasıl yapılırsa yapılsın, bu ilâhî direktif, sağlığı yerinde ve yolcu olmayan müslümanlardan oruç tutmayıp karşılığında fidye verme kolaylığının kaldırılmasına hazırlık ve mutlak anlamda oruç tutmanın farz olduğunu vurgulama özelliği taşır. Nitekim daha sonraki ayette bu husus belirtiliyor. Bu kolaylık hükmü, sadece orucun bitkin düşüreceği ve tutamadığı günleri ilerde kaza edebilecek bir duruma geleceği beklenmeyen aşırı yaşlılar için geçerli kalmıştır.

Nitekim İmam-ı Malik'in bildirdiğine göre sahabilerden Hz. Enes oruç tutamayacak derecede yaşlanınca oruç tutmayarak yerine fidye vermişti. Sahabilerden Abdullah b. Abbas (Allah onlardan razı olsun) bu konuda "Bu hüküm, yürürlükten kaldırılmadı (neshedilmedi). Oruç tutamayacak derecede yaşlanmış erkek ve kadınlar hakkında geçerlidir, böyleleri oruçsuz geçirdikleri her Ramazan günü yerine bir yoksulu doyururlar" diyor. İbn-i Ebu Leylâ da; "Bir Ramazan günü Ata'yı ziyaret ettim, yanına girdiğimde yemek yiyordu" dedikten sonra sözlerine şunları ekliyor; "Abdullah b. Abbas, bir sonraki ayetin, bu ayetin hükmünü yürürlükten kaldırdığını, bu durumda bu kolaylığın sadece aşırı yaşlılar için geçerliliğini sürdürdüğünü, bu tür yaşlıların istedikleri takdirde oruçsuz geçecek her günleri için bir yoksul doyurarak farz orucu tutmayabileceklerini söylemişti". Şurası açıktır ki, **"İçinizden kim o aya erişirse onu oruçla geçirsin"** şeklindeki bir sonraki ayet, sağlığı yerinde ve yolcu olmayan kimseler için kolaylık hükmünün yürürlükte olmadığını kanıtlamaktadır.

Sağlığı yerinde ve yolcu olmayan kimseleri, bu farzı yerine getirmeye özendiren bir başka gerekçe de şudur: Bu oruç, içinde Kur'an-ı Kerim'in indirildiği ay olan Ramazan ayında tutulacaktır. Kur'an-ı Kerim'in Ramazan ayında indirilmesi de ya bu kitabın bu ayda inmeye başlaması veya büyük bir çoğunluğunun bu ayda inmiş olması anlamındadır. Oysa Kur'an, bu ölümsüz ümmeti karanlıktan aydınlığa çıkaran, ona bu orjinal yapısını kazandırmış olan, onun endişe dolu hayatını güvene dönüştüren, yeryüzüne egemen olmasını sağlayan, daha önce bir hiç olduğu halde kendisine ümmet olmanın temel dayanaklarını bağışlayan bir kitaptır. O temel dayanaklar ki, eğer ortadan kalkarlarsa bu ümmet

ne ümmet olarak kalabilir, ne yeryüzünde yeri olabilir ve ne de göklerde adı geçebilir. Kur'an-ı Kerim'in sağladığı bu nimetin gerektirdiği şükrün asgarî derecesi, bu kitabın indiği ayda oruç tutmaktır:

"Ramazan ayı ki, o ayda Kur'an, insanlara yol gösterici, doğru yolu belirtici, eğri ile doğruyu birbirinden ayırdedici olarak indirildi. İçinizden kim bu aya erişirse onu oruçla geçirsin. Kim hasta ya da yolcu olursa tutmadığı günler sayısınca sonraki günlerde oruç tutsun."

Az önce değindiğimiz gibi, aşırı yaşlı erkek ve kadınlar dışında kalan sağlıklı ve yolcu olmayan kimseler hakkında fidye vererek oruç tutmama kolaylığını yürürlükten kaldıran, emredici ayet, bu ayettir. Ayetin ilgili cümlesini tekrarlayalım:

"Kim bu aya erişirse onu oruçla geçirsin."

Yani, "Kim yolcu olmayarak bu aya erişirse..." ya da **"Kim bu ayın Hilâl'ini görürse..." Ramazan Hilâl'inin görüldüğünden başka bir yolla emin olan kimse** Ramazan süresince oruç tutma zorunluluğu açısından tıpkı bu Hilâl'i gözüyle görmüş kimse gibidir.

Bu hüküm genel olduğu için, arkadan gelen cümlede hasta ve yolcu olanların bu hükmün dışında tutulacağı, bu genel hükümden müstesna oldukları belirtiliyor:

"Kim hasta ya da yolcu olursa tutmadığı günler sayısınca sonraki günlerde oruç tutsun."

Ayetin devamında oruç farzını teşvik eden üçüncü bir gerekçe sunulmakta; bunun yansıra hem yükümlülüklerde ve hem de kolaylıklarda beliren ilâhî merhamet vurgulanmaktadır:

"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez."

Bu ilke, bu inanç sisteminin bütün yükümlülükleri için geçerli olan büyük bir kuraldır. Bu yükümlülükler kolaylık amacını gözetirler, zorluk taşımazlar. Bu inanç sistemi, kendisinden haz duyan kalplere hayatın tüm yönlerini kolay ve yumuşak tarafından almayı aşılar, müslümanın vicdanına zorlamaya ve karmaşıklığa yer vermeyen, kendine has bir sadelik, **müsamaha**kârlık damgası basar. Bu sadelik ve kolaylık eşliğinde bütün yükümlülükler, bütün farzlar ve hayatın bütün yorucu faaliyetleri suyun akışı, ağaç fidanının büyümesi gibi rahatlık, güven ve hoşnutluk içinde yerine getirilir. Yine bu sadelik ve zorlamasızlık duygusu müslümanda, yüce Allah'ın rahmeti ve mümin kulları için zorluk değil, kolaylık dilediği gerçeği üzerine sürekli bir bilinç geliştirir.

Yolcuya ve hastaya Ramazan'dan sonraki günlerde eksik kalan günlerin orucunu tutma imkanı tanındı. Böylece zor duruma düşen bu kimselere Ramazan günlerini tamamlama fırsatı verilmiş oldu. Bu durumda onlar için sevap kaybı da sözkonusu değildir.

'Bu sayılı günleri tamamlayasınız diye...'

Bu şekildeki oruç, yüce Allah'ı tekbir etmeyi (O'nun ululuğunu dile getirmeyi) ve şükretmeyi gerektiren bir nimettir.

"Sizi doğru yola ilettiğinden dolayı kendisini tekbir etmenizi (ululuğunu dile getirmenizi) ister. Ola ki, O'na şükredersiniz."

Bu farzın gayelerinden biri de budur. Yani müminlerin, yüce Allah tarafından kendilerine bağışlanmış olan hidayetin (doğru yol bilincinin) değerini takdir etmeleri, bilmeleri. Müminler kalplerinin günah işleme düşüncesinden ve organlarının bu günahları işlemekten uzak tutulduğu, aynı zamanda somut, gözle görülür derecede hidayet bilinci ile donanmış bulundukları oruç döneminde, diğer herhangi bir dönemden daha güçlü bir şekilde bu duyguyu içlerinde hissederek bu hidayet bağışına karşılık Allah'ın ululuğunu dile getirme, O'nun bu nimetine karşılık şükretme, bu ibadet yolu ile kalplerini O'nun dergâhına sığındırma ihtiyacını duyarlar. Oruçtan bahseden daha önceki ayetin sonunda buyurulduğu gibi, **"Ola ki, Allah'tan sakınırlar, takva sahibi olurlar."**

İşte bedenlere ve ruhlara zor gibi gelen bu yükümlülüğün yansıttığı ilâhi nimet böylece meydana çıkıyor, onunla güdülen eğiticilik amacı, bu ümmetin gerçekleştirmek üzere ortaya çıkarıldığı büyük role hazırlama gayesi belirginleşiyor, bu büyük rolün takva güvencesi, ilâhî koruma ve vicdan duyarlılığı içinde yerine getirilmesinin yolu açılıyor.

Bu ayetler demetinin akışı içinde orucun süresi, yiyip içme ile yemekten ve içmekten kesilmenin başlangıç ve sonu ile ilgili hükümlerin ayrıntılarına geçilmeden önce insan psikolojisinin derinliklerine ve duygular aleminin gizliliklerine şaşırtıcı bir projektör yansıtıldığını görüyoruz. Oruç tutarken çekilen sıkıntının özlenen, sevimli ve eksiksiz karşılığını, yüce Allah tarafından hüsnü-kabul görmenin göstergesi olarak bekletilmeden gelen ödül ile karşılaşıyoruz. Sözkonusu karşılığı ve ödülü yüce Allah'ın yakınlığını kazanmakta, O'nun kulun duasını kabul edişinde buluyoruz. Bu karşılığın ve bu ödülün müjdesini aşağıdaki nerdeyse ışık saçacak derecede parıltılı ve müşfik kelimeler tasvir ediyor:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي
عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

186- Eğer kullarım sana benden sorarlarsa onlara de ki; ben kendilerine yakınım, bana dua edenin duasını, dua edince, kabul ederim. O halde onlar da benim çağrıma olumlu karşılık vererek bana iman etsinler ki, doğru yolu bulsunlar.

"Ben onlara yakınım", "Bana dua edenin duasını, dua edince kabul ederim."

Ne büyük bir incelik, ne güçlü bir şefkat, ne büyük bir muhabbet ve ne şaşırtıcı bir canayakınlık, değil mi? Gerek orucun ve gerekse diğer herhangi bir dini yükümlülüğün meşakkati bu sevginin, bu yakınlığın ve sevecenliğin gölgesi altında nerede kalır, ne anlam taşır?!

Ayetin her sözcüğünün anlatımına bu sevecen özveri egemendir:

"Eğer kullarım sana benden sorarlarsa onlara deki; ben kendilerine yakınım, bana dua edenin duasını, dua edince, kabul ederim"

Yüce Allah **"Kullarım"** diyerek onları kendine izafe ediyor. Ayrıca sorularına aracısız biçimde doğrudan doğruya kendisi cevap veriyor. Yani **"onlara deki; Ben kendilerine yakınım"** demiyor. Bunun yerine soru gelir gelmez, ona cevap vermeyi bizzat üstleniyor ve **"yakınım"** buyuruyor. Bunların yanısıra **"Onların duasını işitirim"** demiyor, bunun yerine **"Bana dua edenin duasını dua edince, kabul ederim"** diyerek duanın kabul edilmesi işlemini önplâna geçiriyor.

Bu ayet, müminin kalbini tatlı bir özveri, canayakın bir sevgi, huzur verici bir hoşnutluk ve kesin bir güvenle dolduran şaşırtıcı bir ayettir. Mümin, bu duyguların etkisiyle hoşnutluğun yüceliğinde, özverili bir yakınlığın kucağında, güvenli bir sığınakta ve sarsılmaz bir huzur içinde yaşar.

Bu sevecen dirliğin, bu sevgi dolu yakınlığın ve heyecan uyandırıcı hüsnü kabulün gölgesi altında yüce Allah kullarını kendi çağrısına olumlu cevap vererek O'na iman etmeye çağırıyor. Öla ki, bu olumlu cevap ve bu iman, onları doğru yola, hidayete ve iyiliğe iletir.

"O halde onlar da benim çağrıma olumlu karşılık vererek bana iman etsinler ki, doğru yolu bulsunlar.."

Demek ki, yüce Allah'ın çağrısına olumlu karşılık vermenin ve iman etmenin nihaî meyvesi de yine kullara aittir. Bu nihaî meyve; doğru yola, hidayete ve iyiliğe ermektir. Yoksa yüce Allah'ın alemdeki hiçbir varlığa ihtiyacı yoktur, bunların tümünden müstağnidir.

Gerçek hidayete erme ve olgunluk ancak yüce Allah'ın çağrısına uymakla ve ona iman etmekle mümkün olur. Yüce Allah'ın insanlar için seçtiği hayat tarzı, onları kurtaracak yegane mükemmel hayat tarzıdır. Bunun dışındaki bütün yaşama tarzları, hiçbir olgun vicdanın hoşlanmayacağı ve hiçbir doğru yol yolcusunun yanına yanaşmayacağı bir cahiliye düzeni, birer akıl fukaralığıdır. Kullar Allah'ın çağrısına olumlu karşılık verince ve doğru yola kavuşunca, yüce Allah'ın dualarını kabul etmesini beklemeye hak kazanırlar. Allah'a dua etmeliler, ama dualarının hemencecik kabul edilmesini beklemeleri, bu konuda aceleci davranmaları da doğru değildir. Herşeyi en ince ayrıntısına kadar karara bağlamış olan Allah onların dualarını kabul edeceği en uygun zamanı kendilerinden daha iyi bilir.

Nitekim İbn-i Meymun'un sahabilerden Hz. Selman-ı Farisî'ye (Allah onlardan razı olsun) dayanarak bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle bu-

yuruyor:

"Kul, iki elini açarak Allah'tan hayırlı bir şey dileyince yüce Allah bu iki açık eli boş olarak geri çevirmekten haya eder."[70]

Abdullah b. Abdurrahman Daremî'nin sahabilerden Hz. Sevban'a, ve İmam-ı Ahmed Hanbel'in yine sahabilerden Ubbade b. Samit'e (Allah hepsinden razı olsun) dayanarak bildirdiğine göre Peygamber efendimiz (salât ve selâm üzerine olsun) şöyle buyuruyor:

"Yeryüzünde hiçbir müslüman kişi yoktur ki, yüce Allah'tan birşey istesin de Allah onun isteğini karşılamasın, ya da onu dileği kadar olan bir kötülükten, terslikten uzak tutmasın. Yalnız bu duanın günah ya da akrabalık ilişkisini kesme anlamına gelmemesi gerekir."[71]

Öteyandan yine Peygamberimiz şöyle buyuruyor:

"İçinizden biri 'Dua ettim, fakat kabul olmadı' diyerek acele etmediği sürece yaptığı dua mutlaka kabul edilir."[72]

Yine Peygamberimiz şöyle buyuruyor:

"Kul, günah ya da akrabalık ilişkisini kesme anlamına gelen bir dilekte bulunmadıkça ve acele etmedikçe mutlaka duası kabul edilir."

Sahabilerden birinin; "Ya Resulallah, dua edenin acele etmesi ne demektir?" diye sorması üzerine de Peygamberimiz sözlerini şöyle bağladı:

"Adam 'Dua ettim, dua ettim, fakat ettiğim duaların kabul edildiğini görmedim' der ve bu durum karşısında hayal kırıklığına düşerek dua etmeyi bırakır."[73]

Öteyandan oruçlunun duası, kabul edilme ihtimali en yüksek dualar arasındadır.

Nitekim İmam Ebu Davud Tayalisî'nin "Müsned" adlı hadis derlemesinde yeraldığına göre, sahabilerden Hz. Abdullah b. Ömer (Allah her ikisinden de razı olsun) Peygamberimiz; "Oruçlunun iftar açarken yaptığı dua kesinlikle kabul edilir, buyurdu" demiştir. Zaten Abdullah b. Ömer iftar ederken ailesini ve çocuklarını yanına çağırır ve onlar ile birlikte dua ederdi.

Öteyandan İbn-i Mace'nin "Sünen" adlı adlı hadis kitabında yine Abdullah b. Ömer'e dayanarak naklettiğine göre Peygamberimiz, şöyle buyuruyor:

"Oruçlunun iftar açarken yapacağı dua asla reddedilmez."

Bunların yanısıra sahabilerden Hz. Ebu Hureyre'nin (Allah ondan razı olsun) bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

"Şu üç grup kimsenin duası asla reddedilmez:

70- Ebu Davud, Tirmizi, İbn-i Mace
71- Tirmizi
72- Buhari, Müslim
73- Müslim

1- Adaletli hükümdar (imam)

2- Oruçlu kimse, iftar edinceye kadar

3- Mazlumun, haksızlığa uğrayanın bedduası. Yüce Allah Kıyamet günü bu bedduayı bulutların üzerinden aşırarak ona bütün gök kapılarını açar, ayrıca zulme uğrayana 'ululuğum hakkı için bir süre sonra olsa da sana kesinlikle yardım edeceğim' *diye buyuruyor.*''

İşte bundan dolayıdır ki, oruçtan sözeden ayetlerin arasında dua konusuna yer verilmektedir.

Okuyacağımız bu bölümde müslümanlara orucun bazı hükümleri hakkında bilgi veriliyor, onlara güneş batımı ile tanyerinin ağarması (fecr) arasında eşlerine yanaşmanın helâl olduğu, bu süre içinde yemelerinin ve içmelerinin de serbest olduğu anlatılıyor. Bunun yanısıra gündelik oruç süresinin tanyerinin ağardığı andan başlayıp güneşin batması ile bittiği, ayrıca mescidlerde geçirecekleri itikâf döneminde kadınlara yanaşmanın hükmü anlatılıyor:

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ ۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ
وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ۗ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ
فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ ۖ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا
مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ
الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۖ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ
إِلَى اللَّيْلِ ۚ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ۗ
تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

187- Oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde eşlerinize yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin, siz de onların örtüsü, elbisesisiniz. Allah sizin nefisleriniz tarafından aldatıldığınızı biliyordu, bunun için tevbelerinizi kabul, sizleri de affetti. Şimdi artık eşlerinize serbestçe yaklaşın ve Allah'ın size yazmış olduğunu arayın, isteyin.

Tanyeri ağarıp siyah ipliği beyaz iplikten ayırdedinceye kadar yiyin, için. Sonra orucu geceye kadar sürdürün. Mescidlerde itikâfa girdiğinizde eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar Allah'ın çizdiği sınırlardır, onlara yaklaşmayın. Allah, ayetlerini insanlara böyle açık açık anlatıyor ki, yasaklardan sakınabilsinler.

Orucun farz olduğu ilk yıllarda iftardan sonra uyuyunca artık kadına yanaşma, yeme ve içme yasağı başlardı. Bu durum eğer oruç tutmuş olan kimse bir süre sonra uyansa -Bu uyanışı tanyeri ağarmadan önce bile olsa- ne eşine yanaşabiliyor, ne yiyip içebiliyordu. Kimi zaman öyle oluyordu ki, adam iftar vaktinde yiyecek birşey bulamıyor, bu arada uykuya dalıveriyordu. Sonra uyanıyor, fakat yiyip içmesi helâl olmadığı için hiçbir şey yiyip içmeden oruca devam ediyor, ama ertesi günü bitkin düşüyordu. Bu durum Peygamberimizin kulağına gitmişti.

Kimi zaman da öyle oluyordu ki, iftardan sonra kadın ya da erkekten biri uyuyordu; fakat bir süre sonra uyandıklarında eşlerden birinin canı karşı tarafa yanaşmayı istiyor ve bu arzusunu gerçekleştiriyordu. Böyle durumlar da Peygamberimizin kulağına varmıştı. Böyle olunca oruç yükümlülüğünü yerine getirmek müslümanlara zor gelmeye başladı. Bunun üzerine yüce Allah bu zorluğu kolaylaştırdı, onlara kendi nefisleri üzerinde somut bir deney yaptırarak kolaylığın değerini, yüce Allah'ın rahmetinin ve duaları kabul ediciliğinin derecesini anlamalarını sağladı. Arkasından bu ayet inerek oruç tutanlara akşam ile tanyeri ağarması arasında kalan sürede eşlerine yanaşmayı, cinsel ilişkide bulunmayı helâl kıldı:

"Oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde eşlerinize yaklaşmak size helâl kılındı."

Ayette kullanılan "Refs" sözcüğü hem cinsel ilişki öncesi oynaşmalar ve hem de bizzat cinsel ilişki anlamlarına gelir. Burada bu anlamların her ikisi de kasdedilmiş ve serbest bırakılmıştır. Fakat Kur'an-ı Kerim, eşler arasındaki cinsel ilişki konusunu her zaman yumuşak ve nazik bir üslup ile alır, böylece karı-koca ilişkisine incelik, pırıltı ve canayakınlık yansıtır; bu ilişkiyi hayvanlara özgü kabalığından ve arsızlığından uzaklaştırır; aynı zamanda bu ilişkilerin sağlıklı yürümesi açısından gizliliğin ve örtülmüşlüğün taşıdığı önemi vurgular:

"Onlar size örtüdür, elbisedir; siz de onlara örtü, elbisesiniz."

Elbise, örtünme ve korunma aracıdır. Karı-koca arasındaki ilişki de tıpkı böyledir. Herbiri, karşı tarafın üzerine örtü çeker, onu korur. İslâm, insan denen şu varlığı bütünü ile ve olduğu gibi ele alır, onun yapısını ve fıtrî karakterini asla uygun biçimde kabul eder ve bu realist yaklaşım içinde elinden tutarak onu bütünü ile yüceliklerin zirvesine tırmandırmaya çalışır. İşte bu bakış açısı ile insana yaklaşan İslâm, kanın ve etin atılımını anlayışla karşılayarak üzerine bu tatlı soluğu üfler ve bu nazik örtüyü örter.

Ayetin devamında, müslümanların içlerinde gizledikleri duyguları bildiği için yüce Allah'ın kendilerine yönelik rahmetinin sonucu olarak fıtrî içgüdülerinin arzularını tatmin etmelerine izin verdiği belirtiliyor:

"Allah, sizin nefisleriniz tarafından aldatıldığınızı biliyordu, bunun için tevbelerinizi kabul ederek sizleri affetti."

Burada sözü geçen müslümanların nefislerine karşı işledikleri hıyanet, gizli duygular ve bastırılmış arzular biçiminde olabileceği gibi doğrudan doğruya cinsel ilişki eylemi biçiminde gerçekleşmiş olabilir. Zaten bazılarının bu eylemi gerçek-

leştirdiklerini yansıtan rivayetlere rastlanmaktadır. Her iki durumda da müslümanların zayıflığı ortaya çıkınca yüce Allah onların tevbelerini kabul ederek günahlarını bağışladı ve kendi kendilerine ihanet etmiş oldukları konuda onlara hareket serbestliği tanıdı:

"Şimdi artık eşlerinize serbestçe yaklaşın"

Fakat bu serbestlik, bu sakıncasızlık; yüce Allah'a bağlılık tazelenmeden, bu eylemde de vicdanları yüce Allah'a yöneltmeden yürürlüğe girmiyor:

"Allah'ın size yazmış olduğunu arayın, kovalayın."

Yani "Yüce Allah'ın size yazmış olduğu kadından yararlanmayı, çoluk-çocuk edinerek soyunuzu sürdürme nimetini, cinsel ilişkinin bu ürününü arayın, kovalayın. Bunların her ikisi de yüce Allah'ın buyrukları arasındadır, O'nun tarafından size bağışlanmış olan nimetlerdendir. O, bunları size mübah kıldığı, size sunduğu için onları aramak ve kovalamak sizin için mubahtır. Fakat bilmelisiniz ki, bu nimet ile yüce Allah arasında sıkı bir bağ vardır, onu bağışlayan O'dur ve arkasında bir hikmet vardır, O'nun hesabına göre bu nimetin bir amacı vardır. Buna göre bu eylem, her faaliyetin yönelik olduğu o yüce ufuktan kopuk, ona yabancı, sırf organizmaya yapışık bir hayvanî boşalmadan ibaret bir içgüdüsel faaliyet değildir."

Bu anlayış sayesinde karı-koca arasındaki cinsel ilişki, bu ilişkiden daha büyük, toprak düzeyinden ve ilişki anının sağladığı hazdan daha yüksek olan bir amaca bağlanır. Yine bu anlayış sayesinde bu ilişki, arınmışlık, incelik ve yücelik kazanır. Gerek Kur'an'ın yönlendirme sürecinde ve gerekse İslâmî düşünce sisteminde yeralan bu tür telkinleri gözden geçirdikçe şu insanlığın, fıratının, yeteneklerinin ve yapısal karakterinin sınırları içinde ilerleyip gelişmesi için İslâm tarafından harcanan hikmetli ve verimli çabaların değerini daha iyi anlıyoruz. İşte Allah'ın insanlığa sunduğu İslam'ın eğitim, yüceltme ve geliştirme metodu. O Allah ki, yarattıklarını herkesten iyi tanır; O, kullarına karşı engin bir lütuf sahibidir ve herşeyin içyüzünden haberdardır.

Yüce Allah Ramazan gecelerinin sözkonusu süresi zarfında cinsel ilişkiyi mubah kıldığı gibi yemeyi ve içmeyi de mubah kılmıştır.

"Tanyeri ağarıp siyah ipliği beyaz iplikten ayırdedinceye dek yiyin, için."

Yani "Ufukta ve dağ doruklarında aydınlık belirinceye kadar..." Bu aydınlıktan kasdedilen şey, "yalancı şafak (fecr-i kâzib)" diye anılan gökte beyaz ipliğin belirmesi durumu değildir. İmsak vaktinin belirlenmesi ile ilgili bize ulaşan rivayetlere dayanarak diyebiliriz ki, imsak vakti güneşin doğuşundan az önceki vakittir. Biz şimdi, ülkemizdeki geleneksel ibadet takvimi uyarınca şer'i vaktinden biraz daha önce imsaka giriyoruz. Bu durum, belki de daha ihtiyatlı olma endişesinden kaynaklanıyor.

Nitekim İbn-i Cerir'in sahabilerden Semure b. Cündüb'a (Allah onlardan razı olsun) dayanarak bildirdiğine göre Peygamber Efendimiz bu konuda şöyle

buyuruyor:

"Tanyeri ağarıncaya (ya da fecir doğuncaya) kadar ne Bilâl'in ezan sesi ve ne de şu ufukta beliren beyazlık sizi aldatmasın."

Yine İbn-i Cerir'in, Sevad b. Hanzele yolu ile yine Semure b. Cündüb'e (Allah onlardan razı olsun) dayandırarak bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

"Ne Bilâl'in ezanı ve ne de şerit biçimindeki tanyeri ağarması, sizi sahur yemeği yemekten alıkoymasın. Sahur yasağı, ufukta belirecek yuvarlak ağartı ile başlar."

Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) burada sözünü ettiği "Ufukta beliren yuvarlak ağartı" güneşin doğuşundan az önceki bir vakti gösterir. Hz. Bilâl, uyuyan sahabileri uyarmak için sabah ezanını vaktinden önce okurdu. oysa Peygamberimizin bir başka müezzini olan İbn-i Umm-ı Mektûm (Allah her ikisinden de razı olsun) bu ezanı imsak vaktinden sonra okurdu. Peygamberimiz bu yüzden Hz. Bilâl'in ezanına işaret ediyor.

Daha sonra mescidlerde (camilerde) girilecek itikâf; yüce Allah ile başbaşa kalmak üzere camilere kapanmak ve abdest bozma, yeme, içme gereği olmadıkça eve girmemek demektir. Ramazan'ın son günlerinde müstehaptır. Peygamberimiz, Ramazan'ın son on günü itikâfa girerdi. İtikâf, dünyadan koparak sırf yüce Allah ile başbaşa kalma dönemidir. Bundan dolayı duygu dünyasının her şeyden sıyrılmasını ve kalbin her türlü dünya meşguliyetinden uzak kalmasını sağlayacak bu eksiksiz Allah'a yönelmeyi, sırf O'nunla başbaşa kalma amacını gerçekleştirebilmek için bu süre içinde cinsel ilişki yasağı getirilmiştir.

"Mescidlerde itikâfa girdiğinizde eşlerinize yaklaşmayın."

İtikâf dönemindeki cinsel ilişki yasağı, günün hem oruçla geçirilmesi gereken dönemi ve hem de oruçsuz kalınacak devresi için geçerlidir.

Bu ayetin sonunda bütün faaliyetlerin, bütün yasakların, bütün emirlerin, bütün sakındırmaların, bütün hareketlerin ve durgunluğun Kur'anî metod gereği yüce Allah'a yöneltilmesi onun adına yapılması gerektiği vurgulanıyor:

"Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onlara yaklaşmayın."

Burada sınırlara "yaklaşmak" yasaklanıyor ve böylece helâller alanı ile yasaklar alanı arasında bir güvenlik kuşağı oluşturuluyor. Çünkü yasak bölge çevresinde dolaşan kimse her an bu bölgeye girme tehlikesi ile karşı karşıyadır. İnsan her zaman nefsine hakim olamaz. Bu yüzden nefsinin arzuladığı yasaklara yaklaşarak iradesini sınava sokmaktan kaçınması, yasaklara dalmak üzere olan nefsine engel olabileceğine fazla güven bağlamaması daha tedbirli ve yerinde bir tutumdur. Ayrıca burada sözkonusu olan alan, cinsel hazların ve şehevi isteklerin sınırlarının alanı olduğu için ayetteki yasak **"yaklaşmayın"** biçiminde karşımıza çıkıyor. Gerçi maksat yasağa yaklaşmak değil, bilfiil yasağa dalmaktır. Fakat bu şekilde dile getirilen bu uyarı, daha sakındırıcı ve takvaya yöneltici bir

telkin içeriyor. Şimdi de ayetin son cümlesini okuyalım:

"Allah ayetlerini insanlara böyle açıklıyor ki, yasaklardan sakınabilsinler."

Görüldüğü gibi takva, yüce Allah'ın ayetlerini insanlara açıklamasının gayesi olarak karşımıza dikiliyor. Zaten takva, bu Kur'an-ı Kerim'in her dönemdeki değişmez muhatapları olan mü'minlerin değerini takdir etmekte gecikmeyecekleri en büyük amaçtır.

GASB

Şimdi de orucun, başka bir deyimle yeme-içme yasağının ışığı altında başka tür bir yeme yasağı ile, yani "başkalarının malını haksızlıkla yeme" yasağı ile karşılaşıyoruz. Bu haksız mal yeme türü şöyle oluyor: Bir adam düşünelim ki, aslında kendisinin hakkı olmayan bir mal konusunda elindeki belgelerin ve ipuçlarının demagojik yorumuna, güzel konuşma ve etkili savunma yeteneğine dayanarak dava açıyor. Hakim de önüne getirilen sözde delilleri ve gerekçeleri göz önüne alarak haksız taraf lehine karar veriyor. Oysa gerçek, kendisine gösterildiği gibi değildir.

Bu uyarı, yüce Allah'ın "koyduğu sınırlar"a değinildikten ve takva çağrısından hemen sonra geliyor. Böylece yüce Allah'ın yasaklarından alıkoyucu olan korku havasının etkisi altında kalması sağlanıyor insanın.

وَلَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَكُم
بَيْنَكُم بِٱلْبَٰطِلِ وَتُدْلُوا۟ بِهَآ إِلَى ٱلْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا۟ فَرِيقًا
مِّنْ أَمْوَٰلِ ٱلنَّاسِ بِٱلْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

188- Birbirinizin mallarını haksız yollardan yemeyin. İnsanların bir kısım mallarını günah olacak biçimde bile bile yemek için hakimlere peşkeş çekmeyin.

Ünlü müfessir İbn-i Kesir, bu ayet hakkında şu açıklamayı yapıyor:

Ali b. Talha şöyle diyor: "Abdullah b. Abbas'dan gelen bir rivayet de aynı niteliktedir: Bu ayet, başkasının hakkı olan bir malı zimmetine geçiren bir adam ile ilgilidir. Adam, bu mal konusunda aleyhinde delil olmadığı için borcunu inkâr ediyor ve bu iddia ile mahkemeye başvuruyor. Oysa haksız olduğunu, günahkâr olduğunu, yediği malın haram olduğunu biliyor."

Nitekim Mücahid, Said b. Cubeyr, İkrime, Hasan, Katade, Sedi, Mukatil b. Hayyan, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den rivayet edildiğine göre adı geçen zatlar bu konuda "Haksız olduğunu bile bile dâva açma" demişlerdir. Öteyandan Buharî ile Müslim'in, Umm-u Seleme'ye dayanarak naklettikleri bir hadise göre Peygamber Efendimiz şöyle buyuruyor:

"Hiç kuşkusuz ben de bir insanım. Zaman zaman bana da davacı başvu-

rur. İçinizden biri, bir başkasına göre davasını daha etkileyici bir dil ile savunabilir ve ben de onun lehine hüküm verebilirim. Bu şekilde kimin lehine hüküm verir de başkasının hakkını zimmetine geçirirsem bilsin ki, bu haksız mal, bir ateş parçasıdır. Buna göre ister onu taşısın, isterse bıraksın."

Görülüyor ki, Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) böylelerini içyüzünü bildikleri davaları ile başbaşa bırakıyor. Zira hakimin kararı ne herhangi bir haramı helâl ve ne de herhangi bir helâli haram haline getirebilir. O sadece gözönündeki delillere göre bağlayıcılık ifade eder. Günahı, sorumluluğu o konuda hile yapan, yanıltmaya başvuran tarafın omuzlarındadır.

Böylece kısasta, vasiyyette ve oruçta olduğu gibi mahkeme önüne çıkmakta ve malda da İslâm meseleyi takvaya, Allah korkusuna bağlıyor. Bunların tümü ilâhî sistemin birbirini tamamlayan, uyumlu ve organik bölümleridir; hepsi de bu sistemin bütün parçalarını birbirine bağlayan ilâhi kulpa, halkaya bağlıdırlar. Böylece bu ilâhî sistem bölünmez, parçalanmaz bir bütün, organik bir ünite oluşturur. Bu durumda bir tarafını bırakıp başka bir tarafını benimsemek ve uygulamak, yüce Allah'ın kitabının bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr etmek anlamına gelir ki, böyle bir tutum, Allah korusun son çözümde kâfirliktir.

Bir önceki bölümde olduğu gibi bu bölümdeki ayetlerde de bu ümmete emredilen farzların ve yükümlülüklerin, onun hayatını düzenleyen prensiplerin, gerek kendi bireyleri arasındaki ve gerekse çevresindeki diğer milletler ile olan ilişkilerini yönlendiren şeriat hükümlerinin, yasal esaslarının anlatımına devam ediliyor.

Giriş bölümünde hilaller (yani aylar) ile ilgili bir açıklama yeralıyor. Bunu, cahiliyeden kalma bir adeti düzeltme amacı güden bir açıklama izliyor. Sözkonusu cahiliye adetine göre belirli bir vesile ile herhangi bir eve girmek gerektiğinde normal olan kapısından değil de arka tarafından giriliyordu. Daha sonra genel olarak savaşla ilgili hükümler ve özel olarak haram aylarda ve Mescid-i Haram sınırları içinde savaşmaya ilişkin esaslar anlatılıyor. Bölümün sonunda ise İslâm'ın belirlediği, arındırdığı ve cahiliye düşünceleri ile ilişkili tüm unsurlardan ayıkladığı şekliyle Hacc ve Umre ibadetlerinin ayrıntıları açıklanıyor.

Yine bu ayetler de -Daha önceki bölümde olduğu gibi- bir yandan inanç ve düşünce sistemine ilişkin hükümler, bir yandan ibadet amacı taşıyan davranışlara ilişkin hükümler ve bir yandan da savaşa ilişkin hükümler karşımıza çıkıyor. Bu hükümlerin hepsi aynı nokta etrafında bütünleşiyor, hepsinin sonu yüce Allah'ı ve Allah korkusunu hatırlatan uyarılar ile noktalanıyor.

Meselâ evlere arka taraflarından girme konusunu işleyen ayetin sonunda iyilik kavramına doğru bir anlam kazandıran, iyiliğin görünürdeki davranışlarla değil, takva derecesi ile ölçüleceğini vurgulayan bir uyarı ile karşılaşıyoruz:

"Evlere arka taraflarından girmeniz iyiliğe uygun bir davranış değildir. İyiliğe uygun davranış, kötülükten sakınarak, Allah'tan korkarak evlere kapıların-

dan girenlerin davranışıdır. Allah'tan korkun ki, kurtuluşa, umduğunuza eresiniz."

Genel anlamda savaş konusunda ise müslümanlar ölçüyü aşmamaya, saldırgan olmamaya çağrılmakta ve bu mesele ile yüce Allah'ın sevgisi ve nefreti arasında bağ kurulmaktadır:

"Çünkü Allah ölçüyü elden bırakanları, saldırganları sevmez."

Haram aylarda savaşmanın hükmünü açıklayan ayet de müslümanları Allah'tan korkmaya çağıran şu uyarı ile sona eriyor:

"Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah kendisinden korkanlar ile beraberdir."

Öteyandan, Allah yolunda mal infak etmeyi emreden ayetin son cümlesinde de yüce Allah'ın iyilik yapanları sevdiği vurgulanmaktadır:

"İyilik yapın hiç kuşkusuz Allah iyilik yapanları sever."

Bunların yanısıra Hacc ibadetinin bazı hareketlerini anlatan ayet de şu yorum cümleciği ile noktalanıyor:

"Allah'tan korkun ve bilin ki, O'nun azabı ağırdır."

Aynı şekilde Haccın ne zaman yapılacağını, Hacc sırasında kadına yaklaşmanın, diğer hacı adayları ile küfürleşmenin ve kavga etmenin yasak olduğunu belirten ayet de şu uyarı cümleciği ile bağlanıyor:

"Yanınıza yolazığı alın. Hiç şüphesiz en hayırlı yolazığı takvadır; Allah korkusudur. Ey akıl sahipleri benden korkun."

Hatta müslümanları, Hacc ibadetinin bitiminden sonra yüce Allah'ın adını anmaya çağıran ayetin sonunda bile yukarıdakiler ile aynı içeriği taşıyan şu yorum cümleciği yeralıyor:

"Allah'tan korkunuz ve biliniz ki, hepiniz O'nun huzurunda biraraya getirileceksiniz."

Böylece bu değişik konuların birbirleriyle sıkı bir ilişki halinde ve birbirine kenetlenmiş olduğunu görüyoruz. Bu sıkı ilişki, bu dinin karakterinden kaynaklanır. Bu dinin karakterinde ibadet amaçlı hareketler, kalpteki duygulardan ve bunların her ikisi sosyal hayata yön veren yasal düzenlemelerden ayrılmaz. Bu din, ancak hem dünya işlerini hem Ahiret işlerini, hem kalple ilgili gelişmeleri, hem sosyal ve devletlerarası ilişkileri hep birlikte kapsadığı; hayatı tümü ile denetimi altına alarak onu, üniteleri birbirini tamamlayan tek bir düşünce sistemi, uyumlu tek bir metod, yaygın tek bir sosyal düzen ve tek bir araç uyarınca yönlendirdiği takdirde rayına oturabilir. Burada sözü geçen tek uygulama aracı, hayatın bütün faaliyet kesimlerinde yüce Allah'ın şeriatına dayanan kendine özgü, orjinal hayat sistemidir.

Bu surenin incelemekte olduğumuz bölümünden itibaren Kur'an-ı Kerim'in değişik bir anlatım tarzı ile karşılaşıyoruz. Bu yeni anlatım tarzı, birtakım merak edilen meselelere cevap biçiminde karşımıza çıkıyor. Müslümanlar bu durum-

larda Peygamberlerine (salât ve selâm üzerine olsun) çeşitli meseleler hakkında sorular soruyorlardı. Sordukları bu meseleler hayatlarının yeni döneminde karşılaştıkları problemlerle ilgiliydi. Bu meselelerde yeni düşünce sistemleri, yeni yaşama düzenleri uyarınca nasıl hareket edeceklerini öğrenmek istiyorlar; ayrıca içinde yaşadıkları evren karşısında uyanıklık kazanan duyu organlarının dikkatini çeken bazı evrensel realiteler de zaman zaman bu sorularının gündemini oluşturuyordu.

Meselâ hilâller, yeni aylar hakkında soru soruyorlar. Acaba bunların mahiyeti nedir? Ayın görüntüsü niçin önce hilâl biçiminde beliriyor, sonra gitgide büyüyerek yuvarlak bir dolunay halini alıyor, arkasından da yavaş yavaş eksilerek yine hilâl şekline giriyor; sonra da yeniden hilâl biçiminde ortaya çıkmak üzere gözlerden kayboluyor?

Bir başka zaman Allah yolunda nasıl harcama yapacaklarını, hangi tür mallardan harcama yapacaklarını, sahip oldukları servetin ne kadarını ve ne orandaki bölümünü vereceklerini soruyorlar.

Başka bir zaman da haram aylarda ve Mescid-i Haram civarında savaşmanın hükmünü soruyorlar: "Acaba bu savaş caiz midir, değil midir?" diyorlardı.

Bir başka gün, alkollü içkinin ve kumarın hükmünün ne olduğunu öğrenmek istiyorlar. Bilindiği gibi cahiliye döneminde içki ve kumar Araplar arasında çok yaygındı.

Bir başka gün ise kadınların aybaşı kanamaları hakkında soru soruyorlar. Kadınların bu dönemlerinde onlarla aralarındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğini öğrenmek istiyorlar. Başka bir zaman da eşleri ile aralarındaki en mahrem meseleler hakkında sorular soruyorlar. Kimi zaman da bu tür sorular kadınların kendileri tarafından gündeme getiriliyordu.

Kur'an-ı Kerim'in diğer surelerinde yeralan, çok daha değişik konularla ilgili sorular da vardı bunların arasında.

Bu sorular çeşitli açılardan anlamlı, önemli birkaç realitenin somut göstergesidir:

1- Bu sorular, herşeyden önce müslümanların yaşama tarzında ve sosyal ilişkilerinde belirgin bir açılmanın, canlanmanın ve gelişmenin meydana geldiğini, yavaş yavaş orjinal kişiliğini bulmaya başlayan İslâm toplumunda yeni toplumsal şartlar belirdiğini, müslümanların bu topluma güçlü bağlarla bağlandıklarını, artık onların eski başıboş fertler ya da dağınık kabileler olmadıklarını; kendine özgü bir yapısı, bir düzeni, herkesin bağlı olduğu bir fonksiyonu olan yeni bir ümmet haline geldiklerini gösterir. Bu ümmetin her ferdi toplumdaki davranışlarının biçimi ve sosyal ilişkilerinin nasıl olması gerektiği ile ciddi biçimde ilgileniyor. Bu durum İslâm düşünce sisteminin, düzeninin ve yönetim mekanizmasının ortak katkısı ile meydana getirdiği yeni bir durumdur. Genel anlamda sosyal, fikrî, duygusal ve insanî düzeylerde beliren somut bir gelişme ile karşı

karşıyayız.

2- Bu soruların diğer bir anlamı, ikinci bir göstergesi de şudur: Bu ümmette son derece uyanık bir dinî bilinç, güçlü ve vicdanlara egemen bir inanç gelişmiştir. Bu yüzden herkes gündelik hayatında yeni inanç sisteminin görüşünün ne olduğundan emin olmaksızın herhangi bir hareket yapmaktan çekiniyor. Artık eski hayatlarından kalma ve böyle durumlarda başvurabilecekleri hükümler ve bilgi birikimleri de yok. Çünkü bütün cahiliye dönemi alışkanlıklarını kalplerinden söküp attılar, onlara güvenlerini yitirdiler ve bunun sonucu olarak hayatlarının her alanında yeni direktifler beklemeye koyuldular. Bu duygusal durum, gerçek imanın meydana getirdiği bir durumdur.

Böyle bir durumda daha önce yürürlükte bulunan bütün hükümlerden, bütün geçmiş alışkanlıklarından sıyrılır, cahiliye döneminde yaptığı eylem karşısında çekingen bir tutum takınır, her konuda yeni inanç sistemi tarafından yönlendirilmeye yatkın bir beklentiye girer; yeni hayatını geçmişin tüm gölgelendirici etkisinden uzak kalarak bu yeni inanç sistemine uyarlama konusunda titiz bir çaba gösterir. Bu arada eğer yeni inanç sisteminden, eski alışkanlıklarının şu ya da bu ayrıntısını onaylayan bir direktif alırsa bunu yeni düşünce sistemine bağlı, yepyeni bir unsur olarak algılar. Çünkü yeni düzenin, eski düzenin bütün ayrıntılarını ortadan kaldırması gerekli ve kaçınılmaz değildir. Fakat önemli olan, bu ayrıntıların, yeni düşüncenin özü ile irtibatlandırılmasıdır. O zaman bu ayrıntılar, bu düşünce sisteminin ayrılmaz parçası, yapısının öz unsurları ve diğer parçaları ile uyuşan ögeleri olurlar. Tıpkı İslamın Hacc ibadeti içinde benimsediği eski ziyaret gelenekleri gibi. Bu durumda bu gelenekler İslâm düşüncesinden kaynaklanmış, onun ilkelerine dayalı, cahiliye düşüncesi ile hiçbir ilişkisi kalmamış geleneklere ve hükümlere dönüşürler.

3- Bu sorulardan çıkan üçüncü bir anlam da bu dönemin tarihinden kaynaklanıyor. Bilindiği gibi bu dönemde Medine'li yahudiler ve Mekke'li müşrikler zaman zaman İslâm'ın yeni düzenlemelerinin değeri konusunda zihinleri bulandırma kampanyaları açıyor, kimi olaylar ve uygulamalar ile ilgili olarak yanıltma kampanyaları başlatabilmek için önlerine çıkan her fırsattan yararlanıyorlardı. Meselâ Abdurrahman b. Cahş'ın komutasındaki bir askeri müfrezenin haram aylarda müşrikler ile çatışmaya girdiği biçimindeki söylentiler ve dedikodular bu amaca yönelikti. Bu maksatlı kampanyalar zihinlerde şüphe belirmesine yolaçıyor ve bu soruların cevaplandırılması gerekiyordu. Ancak bu yolla bu zehirli kampanyaların önüne geçilebilir, müminlerin kalplerine güven ve huzur aşılanabilirdi.

Sözkonusu sorularından çıkarılacak önemli sonuç Kur'an-ı Kerim'in sürekli bir savaşın ortasında olması idi. Bu savaş ister kalplerde yapılan cahiliye düşünceleri ile İslâm düşüncesi arasındaki iç savaşta olsun, ister müslüman cemaat ile çevresinde pusuya yatmış, fırsat kollayan düşmanları arasında cereyan eden dış savaşta olsun, Kur'an-ı Kerim etkin bir faktör olarak devrede idi.

Bu savaşların her iki türü de hâlâ devam ediyor. Zira, insan nefsi, yine o eski nefis olduğu gibi müslüman ümmetin düşmanları da yine o günkü düşmanlardır ve Kur'an'da gözlerimizin önünde, elimizin altındadır. İnsan vicdanının ve müslüman ümmetin, bu Kur'an'ı savaşa sokmaktan, ona o ilk dönemde olduğu gibi canlı ve tam tekmilli bir faktör olarak bu mücadeleye katılma fırsatı vermekten başka hiçbir kurtuluş yolu yoktur. Müslümanlar bu gerçeğin kesinlikle bilincine varmadıkça ne kendilerini kurtarabilirler ve ne de herhangi bir başarı elde edebilirler.

Bu gerçeğin insan vicdanında meydana getireceği asgari etki, Kur'an'a bu anlayışla, bu idrakle ve bu düşünce ile yaklaşmak; onu hareketli, etkili, düşünce üretici, cahiliye zihniyetine karşı direnen, bu ümmeti savunucu ve onu tökezlemelerden koruyucu bir kaynak olarak algılamaktır; buna karşılık onu bu günkü insanlar gibi sırf ahenkle okunacak tatlı nağmeler bütünü ve güzel sözler serisi şeklinde algılayan ve onun fonksiyonunu bundan ibaret sanan düşünceden uzak durmaktır.

Halbuki yüce Allah Kur'an'ı bundan başka bir fonksiyon icra etmek için indirmiştir. Yüce Allah Kur'an'ı eksiksiz bir hayat tarzı meydana getirmek ve bu hayat tarzını harekete geçirerek dikenler, uçurumlarla dolu, çeşitli arzu ve ihtirasların cirit attığı, her adım başında engellerin kol gezdiği sıkıntılarla dolu yolda ilerlemeye çalışan insanlığı güvenli bir kapıya ulaştırmak amacıyla indirmiştir.

Şimdi bu bölümün ayetlerini ayrıntılı biçimde incelemeye geçelim:

يَسْـَٔلُونَكَ
عَنِ ٱلْأَهِلَّةِ ۖ قُلْ هِىَ مَوَٰقِيتُ لِلنَّاسِ وَٱلْحَجِّ ۗ وَلَيْسَ ٱلْبِرُّ
بِأَن تَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنِ
ٱتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَٰبِهَا ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ۝

189- Ey Muhammed, sana hilâl aşamasındaki aylar hakkında soru soruyorlar. De ki; "Onlar insanlar ve Hacc için zaman ölçüsüdürler." Evlere arka taraflarından girmeniz iyiliğe uygun bir davranış değildir. İyiliğe uygun davranış, kötülükten sakınarak evlere kapılarından girenlerin tutumudur. Allah'tan korkunuz ki, kurtuluşa, umduğunuza eresiniz.

HİLÂLLER

Bazı rivayetlere göre yukarda değindiğimiz gibi müslümanlar, Peygamberimize (salât ve selâm üzerine olsun) hilâllerin belirme, gelişme ve tekrar eksilme sebebinin ne olduğunu sormuşlardı. Diğer bazı rivayetlere göre müslümanlar, Pey-

gamberimize "Ya Resulallah, hilâller niçin yaratıldı?" sorusunu sormuşlardı. Sorunun bu ikinci şekli, soruya verilen cevabın karakterine daha uygun düşer. Çünkü yüce Allah Peygamberimize **"De ki; onlar insanlar ve Hacc için zaman ölçüsüdürler"** buyurmuştur.

Evet, hilâller, insanlar için gerek Hacc yolculuğuna çıkmaları ve ihrama girmeleri, gerek oruca başlamaları ve oruç bozmaları, gerek evlenmeleri, boşanmaları ve boşanma sonrasındaki bekleme süreleri, gerek alış-verişleri, ticaretleri ve borç vadeleri, kısaca hem ibadet ve hem de diğer dünya işleri konusunda birer zaman ölçüsüdürler.

Bu cevap ister muhtemel sorunun birinci şekline ister ikinci biçimine karşılık olsun her iki durumda da soyut teorik bilime değil, müslümanların gündelik pratik hayatlarına yönelik bir açıklamadır. Bu açıklama, müslümanlara hilâllerin pratik hayatlarındaki fonksiyonunu anlatıyor; onlara Ay'ın astronomik rolünden ve bu rolünü nasıl yerine getirdiğinden sözetmiyor. Oysa böyle bir açıklama "Ay, niçin hilâl biçiminde görünüyor?" sorusunun kapsamına dahildir. Bunun yanısıra bu cevapta Ayın, güneş sistemindeki fonksiyonunu ya da uzayda bulunan gezegenlerin hareket dengesi bakımından yüklendiği rolü de anlatmıyor, ki, böyle bir açıklama "Yüce Allah Ayı niçin yarattı?" sorusunun kapsamına girer. Peki, o halde cevap verirken benimsenen bu doğrultunun ortaya koyduğu düşünce yaklaşımı nedir?

Belirli bir düşünce, belirli bir sosyal düzen, belirli bir toplum kurmayı amaçlayan Kur'an-ı Kerim, yeryüzünde insanlığın önderliği hususunda özel bir rol oynayacak olan yeni bir ümmet ortaya çıkarmak istiyordu. Bu ümmet, daha önceki toplumlar arasında eşi bulunmayan orjinal bir örnek oluşturacak, daha önce eşi görülmemiş, orjinal bir hayat yaşatacak, bu hayatın dünyada temel kurallarını yerleştirecek ve insanlığı bu hayat tarzı doğrultusunda yönetecekti.

Bu soruya "bilimsel" bir cevap verilmiş olsaydı soruyu soranlara astronomi alanında teorik bir bilgi sağlayabilirdi. Yalnız bu da o günün insanlarının bu daldaki bilgi birikimleri kıt olduğu için verilecek bilgiyi kavrayabilmelerine bağlı idi. Öteyandan o günkü insanların böyle bir bilgiyi kavrayabilecekleri çok şüpheliydi. Çünkü bu türden bir teorik bilgi uzun ön açıklamalar gerektirirdi ki, bunlar o çağın mantık düzeyine göre hayli karmaşık sayılırdı.

Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, insanlığın henüz algılamaya hazır olmadığı ve birinci derecedeki fonksiyonu bakımından fazla bir fayda sağlamayacak olan böyle bir cevap vermeyi uygun bulmadı. Zaten Kur'an, şartlar ne olursa olsun, hiçbir zaman bu tür bir cevabın alanı değildir. Çünkü Kur'an, bu tür ayrıntılı bilgilerden çok daha önemli bir görevi yerine getirmek için gelmiştir. Kur'an-ı Kerim ne bazı saf bağlılarının sayfaları arasında aramaya kalkıştıkları ve ne de onun pozitif bilimlere karşı olduğunu ileri süren bazı düşmanlarının, ayetleri arasında maksatlı iddialarını belgeleyecek bir ipucu yakalamaya uğraştıkları bir astronomi, bir kimya ya da bir tıp bilimi kitabı olsun diye gelmiş değildir.

Sözünü ettiğimiz her iki zıt girişim de bu kutsal kitabın karakteri, görevi ve bilgi alanı konusundaki bir yanlış anlamanın göstergesidir. Onun ilgi ve bilgi alanı insan psikolojisi ve insan hayatıdır. Kur'an-ı Kerim'in görevi; varlık alemi ve bu alemle yaratıcısı arasındaki ilişki hakkında, insanın bu varlık alemi içindeki konumu ve yaratıcısı ile arasındaki ilişki konusunda zihinlerde genel bir düşünce oluşturmak; bu düşünceye dayanan ve insana akıl yeteneği dahil olmak üzere bütün yeteneklerini ve enerji birikimlerini kullanma imkânı sağlayacak bir hayat düzeni kurmaktır. Kurulan bu hayat düzeni doğrultusunda gelişme imkanı bulan insan aklı, insanoğluna bağışlanan imkânların sınırları içinde bilimsel araştırmalara, deneylere ve uygulamalara girişmek üzere serbest bırakılacak, akıl da bu yollardan giderek ulaşabileceği sonuçlara ulaşacak, fakat bu sonuçlar doğal olarak ne nihaî ve ne de mutlak nitelikte olmayacaktır.

Kur'an-ı Kerim'in çalışma konusu ve ilgi alanı insanın kendisidir; insanın düşüncesi, inancı, duyguları, kavramları, davranışları, tutumları, ilişkileri ve bağlantılarıdır. Maddi bilimlere, bütün araç ve bölümleri ile maddi alemde gerçekleştirilecek bilimsel keşiflere ve icadlara gelince, bu görev; insan aklına, insan tecrübesine, insan buluşuna, insanın varsayım ve teori geliştirme yeteneklerine havale edilmiştir. Çünkü insanın yeryüzündeki halifeliğinin temeli bu olduğu gibi yapısının karakteri de bu fonksiyona yatkındır.

Kur'an-ı Kerim insanın fıtrî orjinalliğini sapmalar ve yozlaşmalar karşısında korur, içinde yaşayacağı düzenin sağlıklı olmasını sağlar, böylece yüce Allah'ın bağışladığı yetenekleri serbestçe kullanmasını mümkün hale getirir; ona evrenin mahiyeti, yaratıcısı ile ilişkisi, yaratılışındaki koordinasyon, oluşmasında kendisinin de katkısı olan çeşitli birimler arasındaki ilişkinin mahiyeti hakkında genel bir düşünce edindirir. Arkasından ayrıntıları anlamak ve hilâfet görevinde bunlardan yararlanmak üzere yapacağı çalışmalarla kendisini başbaşa bırakır, ona tafsilâtla ilgili bilgi vermez. Çünkü, tafsilat hakkında bilgi edinmek, insan çaba ve uğraşına bağlanmış bir sonuçtur.

Ben, Kur'an-ı Kerim'e, O'nun içinde bulunmayan bilgileri eklemeye koyulan, fonksiyonu dışında işlevler gördürmeye kalkışan; tıp, kimya, astronomi gibi bilim dalları ile diğer ilim dallarının birikimlerinden yola çıkarak zoraki yorumlarla Kur'an'ın da bunları içerdiği şeklindeki iddiaları ileri sürüp, güya bununla Kur'an'a saygınlık kazandırdıklarını sanan budalalara hayret ediyorum.

Kur'an-ı Kerim, konusunda eksiksiz tek kitaptır. Onun konusu bütün bu ilim dallarının konularından daha önemli ve daha büyüktür. Çünkü bu konu, sözü edilen bu bilgileri keşfeden ve onlardan yararlanan insanın kendisidir. Bilimsel araştırma, deney ve uygulama yapmak insan aklının yeteneklerinden biridir. Kur'an ise işte bu insanın psikolojik yapısını, kişiliğini, vicdanını, aklını ve düşüncesini yapılandırmaya çalışır. Bunun yanısıra insanın bu potansiyel yeteneklerini iyi bir şekilde kullanmasına uygun ortam sağlayacak olan sağlıklı bir toplum yapısı oluşturmaya gayret eder. Düşünce ve duygu bakımından sağlıklı insanlar ve bu insanlara çeşitli alanlarda atılım yapmaya elverişli bir toplumsal ortam meydana

geldikten sonra Kur'an-ı Kerim, insanı bilimsel araştırma, bilimsel deney yapmak üzere serbest bırakır, onu bilimsel araştırma, bilimsel deney ve bilimsel uygulama alanlarında yanılma ve gerçeği bulma şıkları ile başbaşa bırakır. Çünkü insan düşünme, inceleme ve akıl yürütmenin sağlıklı ölçüleri ile donatılmıştır.

Bir de şu mesele var: Kur'an-ı Kerim, varlık aleminin karakteri, bu alemle yaratıcısı arasındaki ilişki ve bu alemin birimleri arasındaki uyumun tabiatı konusunda doğru düşünceyi geliştirmeye çalışırken zaman zaman evrenin bazı kesin gerçeklerini anlatır. İşte Kur'an-ı Kerim'in anlattığı bu nihaî gerçekleri insan aklının varsayımlarına, teorilerine ve bilimin kendi ölçüleri ile kesin saydığı, deney metodu aracılığı ile elde ederek "bilimsel gerçekler" diye adlandırdığı bulgulara bağlamak doğru değildir.

Kur'an'ın anlattığı gerçekler nihaî, kesin ve mutlak gerçeklerdir. Oysa insan tarafından gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların bulguları, yararlandığı araştırma araçları ne olursa olsun, nihaî ve kesin olmayan gerçeklerdir. Bu gerçekler, araştırmacının yaptığı deneyler, bu deneylerin yapıldığı ortamın özel şartları ve deneylerde kullanılan araçların imkânları ile sınırlıdır. Buna göre, Kur'an-ı Kerim'in anlattığı nihaî gerçekleri, bu kesin olmayan bilimsel verilere bağlamak, sözünü ettiğimiz insan kaynaklı bilim metodunun kendisine göre, bir yöntem hatasıdır. Oysa insan bilgisinin bütün elde edebildiği bilgi birikimi Kur'ani hakikatlerin çok az bir kısmını oluşturmaktadır.

Bizim söylediğimiz, "bilimsel gerçekler" için sözkonusudur. Oysa "bilimsel" diye nitelenen teoriler ve varsayımlar sözkonusu olunca yukardaki hükmümüz daha yüksek oranlı bir geçerlilik kazanır. "Teoriler ve varsayımlar" derken evrenin oluşumu ile ilgili bütün kozmik teorileri, insanın ortaya çıkışı ve evrim aşamaları ile ilgili bütün teorileri, insan psikolojisini ve davranışlarını açıklamaya çalışan bütün teorileri, bunların yanısıra insan toplumlarının doğuşunu ve gelişim aşamalarını irdeleyen sosyolojik teorilerin tümünü bu kategori içinde değerlendiriyoruz.

Bunların tümü insan kaynaklı bilimin ölçülerine göre bile "bilimsel gerçekler" değil, sadece birtakım teoriler, varsayımlardır. Bütün bilimsel değerler evrensel, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olayların nisbeten daha büyük bir kesimini yorumlamaya, açıklamaya elverişlidir. Bu elverişlilik avantajı, daha büyük bir olaylar kesimini açıklayabilecek ya da problemlere daha ayrıntılı açıklamalar getirebilecek başka ve daha yararlı hipotezler, varsayımlar ortaya çıkana kadar geçerlidir. Bundan dolayı bu teoriler, bu varsayımlar değişmeye, başkalaşmaya, iptale ve eklemelere açıktır. Hatta, eğer yeni bir keşif ve icad aracı bulunur ya da eski bilgi birikimini yeni bir açıdan yorumlayan değişik bir yaklaşım tarzı benimsenirse bu teori ve varsayımlar alt-üst olmaya bile açıktır.

Kur'an'ın genel işaretlerini, pozitif bilimlerin ortaya koyduğumuz her an değişebilecek ya da az önce belirttiğimiz gibi bilimsel ölçütlerine göre bile mutlak olmayan teorilerine bağlamak isteyen her girişim, her şeyden önce bilimsel me-

tod açısından temel bir hatadır. Ayrıca böyle bir girişim, hiçbiri Kur'an-ı Kerim'in kutsallığı ve saygınlığı ile bağdaşmayan üç değişik anlam taşır:

1- Bu düşünceyi benimseyen kişiler bilimsel verilerin gerçek doğrular olduğuna inandıkları için Kur'an'ın ona bağımlı olduğu sonucuna varırlar ki Kur'an'a inanan bu insanlar için yenilgiyi baştan kabullenmedir bu tavır. Bu psikolojik bozgunun etkisinde kalan bazı kimseler Kur'an-ı Kerim'i pozitif bilim aracılığı ile ispatlamaya, ona pozitif bilim kaynaklı kanıtlarla destek sağlamaya kalkışırlar. Oysa Kur'an-ı Kerim, konusunda eksiksiz ve gerçekleri kesin bir kitaptır. Pozitif bilim ise dün ispatladığını bugün bozuyor. Elde ettiği hiçbir bulgu ne nihaidir ve ne de mutlaktır. Çünkü bu bilimler insan aracılığı ile, insan aklı ve insan kaynaklı bilgi edinme araçları ile, sınırlı ve kayıtlıdırlar. Bunların hiçbiri tek, nihaî mutlak gerçeği sunacak nitelikte değildir.

2- Bu anlamların ve sakıncaların ikincisi, Kur'an'ın niteliğine ve fonksiyonuna ilişkin yanlış anlamadır. Bu niteliğe ve fonksiyona göre Kur'anın hedefi; şu varlık bütününün karakteri ve ilâhî kanunlar sistemi ile bağdaşacak yapıda bir insan yetiştirmektir. Yalnız bu çaba, insanın mutlak olmayan, göreceli karakterinin elverdiği oranda sonuca varabilir. Eğer varlık bütünü ile insan arasında böyle bir uyum sağlanabilirse, insan çevresindeki evrenle çatışmaz, bilakis onunla dost olur ve bu dostluk sayesinde onun bazı sırlarını öğrenir, yeryüzü halifeliği sırasında kendisine gerekli olan kanunlarından; gözlem, araştırma, deney ve uygulama yolları ile keşfedeceği birkısım kanunlarından yararlanır. Bu yöntemleri kullanarak gerçekleştireceği bilimsel buluşlar sırasındaki kılavuzu, kendisine bağışlanan aklı olacaktır. Bu akıl, kendisine bilgi üretmek için verilmiştir, yoksa bilimin verilerini önceden hazırlanmış olarak teslim alsın diye verilmemiştir.

3- Bu anlamların diğer bir sakıncası da Kur'an-ı Kerim'in ayetleri karşısında takınılacak sürekli ve zorlamalı yorumlama çabası, böylece Kur'an-ı Kerim'i değişken, istikrarsız, hergüne başka bir yenilikle giren, varsayımların ve teorilerin peşinden koşturma ve onlarla atbaşı gitmesini sağlamaya çalışma girişimidir.

Bu üç anlamın hiçbiri, daha önce belirttiğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'in kutsallığı ve saygınlığı ile bağdaşmadığı gibi ayrıca birer bilimsel metod hatası içerirler.

Fakat bu demek değildir ki, Kur'an'ı anlarken pozitif bilimlerin evren, hayat ve insan hakkında bulduğu teorilerden ve bilimsel gerçeklerden yararlanmayacağız. Asla! Yaptığımız açıklamalardan kasdettiğimiz şey bu değildir. Çünkü yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Kur'an'ın gerçek olduğu onlar tarafından anlaşılıncaya kadar varlığımızın belgelerini, ayetlerimizi onlara hem dış dünyada ve hem de kendi iç alemlerinde göstereceğiz."[74]

Pozitif bilimlerin keşfettiği gerek dış dünya ve gerekse insanın kendisi ile ilgili ilâhi gerçekler hakkında sürekli olarak kafa yormamız, pozitif bilimin buluşları aracılığı ile Kur'an-ı Kerim'in anlattıkları konusundaki ufkumuzun sınır-

74- Fussilet Suresi, 53

larını genişletmemiz, bu ayetteki işaretin bir gereğidir.

Fakat Kur'an ayetlerinin nihaî ve mutlak gerçeklerini, pozitif bilimlerin nihaî ve kesin olmayan bulgularına bağlamadan bu işi nasıl yapacağız? Burada bir örnek vermek yararlı olur.

Meselâ Kur'an-ı Kerim şöyle diyor:

"O ki, her şeyi yarattı ve belirli bir ölçüye göre düzenledi"[75]

Bu ayeti okuduktan sonra bir de pozitif bilimin bulgularına bakınca şu evrene birtakım hassas dengelerin ve hemen dikkatimizi çeken bir uyumun egemen olduğunu görüyoruz. Meselâ içinde yaşadığımız yerküreyi gözönüne aldığımızda; kendi iç yapısı, güneş ve ay ile arasındaki mesafe, yine bu ikisine nazaran büyüklüğü, kendi ekseniyle ekvator çizgisi arasındaki eğimi ve nihayet dış yüzeyinin oluşum biçimi ile ve daha binlerce özelliği sayesinde yerküremiz, hayat olayının doğuşuna ve uyumlu sürekliliğine elverişli olmaktadır. Bu özelliklerden hiçbiri, değişmeye elverişli geçici bir kural ya da amaçsız bir tesadüf değildir. İşte bu düşünceler az önce okuduğumuz **"O ki, her şeyi yarattı ve belirli bir ölçüye göre düzenledi"** ayetinin anlamını daha geniş biçimde anlamamıza, bu anlamın zihnimizde daha derin bir biçimde yer etmesine yararlı olurlar. Buna göre, Kur'an ayetlerinin anlamını genişletip derinleştirmeye yarayan bu tür düşünceleri irdelemenin hiçbir sakıncası yoktur.

Bu irdeleme ve pozitif bilimlerden yararlanma biçimi hem caizdir, hem de aranan bir şeydir. Fakat bu konuda ne caiz ve ne de bilimsel bakımdan doğru olmayan tutumu, şu örneklerle göstermeye çalışalım:

Kur'an-i Kerim "İnsanın süzme çamurdan yaratıldığını" söylüyor[76] Buna karşın bir de A.R. Wallace ile C.Darwin tarafından geliştirilen evrim teorisi ile karşılaşıyoruz. Bu teoriye göre hayat tek hücreden başlamış, bu hücre suda oluşmuş ve bu hücrenin gelişiminin en son aşamasında insan meydana gelmiş. Bu teoriyi okuduktan sonra Kur'an-ı Kerim'in yukardaki nassını elimize alıyor ve bu teorinin peşinden koşarak "Kur'an-ı Kerim de bunu demek istiyor" diyoruz.

Hayır, işte bu olmaz. Her şeyden önce bu teori nihaî değildir. Çünkü bir yüzyıldan daha kısa bir süre içinde neredeyse kökten değiştiğini söyletecek çapta büyük değişikliklere uğradı. Özellikle her canlı türünün özelliklerini koruyarak onun başka türlere dönüşmesine karşı duran genler ile ilgili bilimsel gerçekler açıklandığında neredeyse geçersiz sayılmasına yolaçacak derecede yetersiz olduğu belirlendi. Bu teori yarın da başka açılardan yetersiz görülmeye, hatta geçersiz sayılmaya açıktır. Oysa Kur'an'ın dile getirdiği gerçek nihaidir ve sözkonusu teori ile aynı anlama gelmesi de gerekli değildir. Kur'an-ı Kerim'in bu konudaki hükmü sadece insanın meydana gelişinin aslını ortaya koyuyor, bu meydana gelişin ayrıntılı anlatımına girmiyor. Bu açıklama, onun anlatmayı amaçladığı, insanın meydana gelişinin hammaddesi bakımından nihaidir. O kadar, daha fazla

75- Furkan Suresi, 2
76- Mü'minun Suresi, 112

bir şey yok.

Yine Kur'an-ı Kerim şöyle diyor:

"Güneş de yörüngesinde akıyor (dönüyor)"[77]

Bu ayet güneş ile ilgili nihaî, değişmez bir gerçeği belirliyor. Bu gerçek güneşin döndüğüdür. Pozitif bilim de diyor ki; "Güneş, çevresinde dönen gezegenlere oranla saniyede yaklaşık on iki millik bir hızla dönüyor. Ayrıca kümesinde yeraldığı galaksinin diğer yıldızları ile birlikte saniyede yaklaşık yüz yetmiş mil hızla dönüyor."

Fakat astronomi biliminin bu bulguları, yukardaki Kur'an ayetinin anlamının aynısı değildir. Astronominin bulguları bize nihaî olmayan, değişmeye ve geçersiz sayılmaya açık, göreceli bir gerçek sunuyor. Oysa yukardaki Kur'an ayeti bize sadece güneşin döndüğünden ibaret olan nihaî bir gerçeği haber vermekle yetiniyor. Bu değişmez, mutlak gerçeği, o her an değişebilir, göreceli gerçeğe asla bağlayamayız.

Kur'an-ı Kerim, başka bir ayetinde de şöyle diyor:

"Kâfirler, gökler ile yer yapışıkken onları ayırdığımızı ve bütün canlıları sudan meydana getirdiğimizi görmüyorlar mı?"[78]

Bu ayeti okuduktan sonra, yerküremizin önceleri güneşin bir parçası iken sonradan ondan ayrıldığını ileri süren kozmik bir teori akla geliyor. Bunun üzerine yukardaki ayeti hemen kapıyor ve sözkonusu ilmi teorinin peşinden koşarak "işte Kur'an da bunu kasdediyor" diye bağırıyoruz.

Hayır, öyle değil. Kur'an-ı Kerim'in kasdettiği bu değildir! Bu okuduğumuz şey, nihaî olmayan, değişmeye açık bir teoridir. Yerkürenin meydana gelişi konusunda kanıtlanmışlık düzeyi bunun kadar olan birkaç teori daha vardır. Oysa Kur'an-ı Kerim'in bildirdiği gerçek, nihaî, tek ve mutlaktır. Bu gerçek, sadece yerküremizin gökten ayrıldığını belirtmekle yetiniyor. Ama nasıl? Yerkürenin kendisinden kopmuş olduğu "gök" acaba nedir? Bu ayet bu meseleye değinmiyor. Bundan dolayı bu konudaki bilimsel teorilerden herhangi birine dayanarak "Bu açıklama, yukardaki ayetle uyumlu nihaî bir gerçektir" demek doğru değildir.

Bu münasebetle yaptığımız bu ara açıklama yeterlidir sanırım. Bu açıklama aracılığı ile Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin anlamlarını genişletip derinleştirme alanında bilimsel buluşlardan yararlanmanın sağlıklı metodunun ne olduğunu anlatmak istedik. Yalnız bu yararı sağlarken Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini ne uyumluluk ve ne de onaylama anlamında belirli bir teoriye ya da belirli bir bilimsel gerçeğe bağlamamalıyız. O başka bir şeydir, bu başka bir şey.

GENEL ANLAMDA BİRR (İYİLİK)

"Evlere arka taraflarından girmeniz iyiliğe uygun bir davranış değildir. İyiliğe

77- Yasin Suresi, 38
78- Enbiya Suresi, 30

uygun davranış kötülükten sakınarak evlere kapılarından girenlerin davranışıdır. Allah'tan korkunuz ki, kurtuluşa, umduğunuza eresiniz."

Bu ayetin iki bölümü arasında şöyle bir ilişkinin olduğu anlaşılıyor. Ayetin birinci bölümünde hilâllerin, insanlar ve Hacc için zaman ölçüsü birimleri olduğu belirtilirken, ikinci bölümünde Hacc ile ilgili bir cahiliye adetine işaret ediliyor.

Nitekim Buharî ile Müslim'de güvenilir rivayet zincirine dayanılarak kaydedildiğine göre sahabilerden Berae b. Azib (Allah ondan razı olsun) Bu konuda şunları söylüyor:

"Ensar (Medineli) müslümanları Hacc ibadetini yerine getirip döndüklerinde evlerine kapılarından girmezlerdi. Fakat günlerden birgün onlardan biri Hacc dönüşünde evine kapısından girdi. Ama bu hareketi yüzünden sanki kınamaya uğramış gibi oldu. Bunun üzerine **'Evlere arka taraflarından girmeniz iyiliğe uygun bir davranış değildir. İyiliğe uygun davranış, kötülükten sakınarak evlere kapılarından girenlerin davranışıdır. Allah'tan korkunuz ki, kurtuluşa, umduğunuza eresiniz'** ayeti indi."

Öteyandan Ebu Davud'un Şabe'ye, onun da İshak'a dayanarak bildirdiğine göre Berae b. Azib'in bu açıklaması şöyledir:

"Ensar müslümanları herhangi bir yolculuktan döndüklerinde erkekler eve kapı tarafından girmezlerdi. Bunun üzerine bu ayet indi."

İster bu uygulama, Ensar müslümanlarının genel olarak her yolculukla ilgili bir adetleri olsun, isterse ayetin akışına daha uygun düşen sırf Hacc dönüşü ile ilgili bir gelenekleri olsun, onlar bu davranışın iyilik -yani hayır ya da imangereği olduğuna inanıyorlardı. İşte Kur'an-ı Kerim'in bu ayeti bu asılsız düşünceyi, hiçbir temele dayanmayan ve hiçbir yarar sağlamayan bu gereksiz, zoraki davranışı ortadan kaldırmak için geldi. Bunun yanısıra iyilik (birr) ile ilgili imana dayalı düşünce tarzını düzeltmeyi de ihmal etmedi. Buna göre iyilik; takva demekti; Allah'ın (c.c) varlığının bilincinde olmak, gizli-açık her harekette O'nun gözetimini hissetmek demekti. Yoksa iyilik; imanın özünden herhangi bir işaret taşımayan ve herhangi bir cahiliye adeti olmak dışında bir anlamı olmayan, basit bir şekilcilik değildi.

Ayrıca müslümanlara evlere kapılarından girmeleri emrediliyor ve kurtuluş yolu olarak takvaya bir kere daha işaret ediliyor:

"İyilik, evlere kapılardan girenlerin davranışıdır. Allah'tan korkunuz ki, kurtuluşa, umduğunuza eresiniz."

Böylece kalpler, köklü bir iman göstergesi olan takvaya bu takva da mutlak anlamlı dünya ve Ahiret kurtuluşu ümidine bağlanıyor; iman birikiminden yoksun bir cahiliye adeti ortadan kaldırılıyor; Hacc zamanı ve insanlar için zaman ölçüsü birimi kılınan hilaller ile ilgili ilahi nimeti kavramaları için müslümanların dikkatleri çekiliyor. Bütün bunlar tek ve kısa bir ayetin içine sığdırılmış oluyor.

Daha sonra genel anlamda savaş konusunun, özellikle de Mescid-i Haram çevresi ile haram aylarda savaşma konusunun açıklamasına geçiliyor, bunun yanısıra cihadla sıkı bir ilişkisi olan Allah yolunda mal harcama konusu ele alınıyor:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ
يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾
وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ
أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ
فِيهِ فَإِن قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ انتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ
الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ الشَّهْرُ الْحَرَامُ
بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا
عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ
﴿١٩٤﴾ وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

190- Sizinle savaşanlar ile siz de Allah yolunda savaşın. Fakat ölçüyü kaçırmayın, saldırgan olmayın. Çünkü Allah ölçüyü elden bırakan saldırganları sevmez.

191- Onları bulduğunuz yerde öldürün. Sizi çıkardıkları, sürdükleri yerden siz de onları çıkarın. Kargaşa çıkarmak, adam öldürmekten daha ağır bir suçtur. Mescid-i Harum çevresinde onlarla savaşmayın ki, onlar da orada size karşı savaşmasınlar. Fakat eğer onlar size savaş açarlarsa onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir.

192- Eğer onlar savaşmaya ve kâfirliğe son verirlerse Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.

193- Fitne ortadan kalkıp Allah'ın dini tam anlamı ile egemen oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer yaptıklarına son verirlerse zalimlerden başkasına asla saldırılmaz.

194- Haram ay, haram aya karşılıktır. Yasaklar, dokunulmazlıklar karşılıklıdır. Buna göre size saldırana, size saldırdığı kadar, siz de saldırın. Allah'tan korkun ve iyi bilin ki, Allah kendisinden korkanlarla bera-

berdir.

195- (Mallarınızın bir bölümünü) Allah yolunda harcayın. Sakın kendinizi, kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. Hiç kuşkusuz Allah iyilik yapanları sever.

İSLAM'DA SAVAŞ

Bize ulaşan bu rivayetlerin bildirdiklerine göre bu ayetler savaş hakkında inen ilk ayetlerdir. Daha önce kâfirlerin saldırısına uğrayan müminlere, zulme uğradıkları gerekçesiyle savaşma izni veren ayet inmişti. O zaman müslümanlar bu iznin, cihadın üzerlerine farz kılınmasına zihinleri hazırlamayı amaçlayan ve Hacc suresinin aşağıdaki ayetlerindeki ilâhi vaad uyarınca müslümanların yeryüzünde egemen olmalarını sağlama gayesi güden bir başlangıç olduğunu hissetmişlerdi:

"Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselerin karşı koyup savaşmalarına izin verilmiştir. Hiç kuşkusuz Allah onlara yardım etmeye kadirdir.

Onlar sırf "Rabbimiz Allah'tır" dediler diye haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah, birkısım insanları diğer bir bölümü aracılığıyla savmasaydı nice manastır, kilise, havra ve içlerinde Allah'ın adı çokça anılan cami yıkılıp giderdi. Kim Allah'a yardım ederse bilsin ki, Allah da mutlaka yardım edecektir. Hiç şüphesiz Allah kuvvetli ve üstün iradelidir.

Onlar ki, eğer biz kendilerini yeryüzünde egemen kılarsak namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emrederek kötülükten sakındırırlar. Her şeyin akıbeti Allah'a aittir."[79]

Bundan dolayı müminler, kendilerine zulme uğramaları durumunda niçin savaşma izni verildiğini biliyorlardı. Onlara uğradıkları zulmün intikamını alma işareti veriliyordu. Oysa Mekke'deyken bu zulme karşı koymaktan alıkonulmuşlardı. O zaman kendilerine şöyle buyurulmuştu:

"Kendilerine "Ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın zekâtı verin" denilenleri görmedin mi?"[80]

Müslümanlar Mekke'de Allah'ın (c.c) takdir ettiği hikmete bağlı olarak savaşmaktan alıkonulmuşlardı. Biz bu hikmetin aslında hesapsız ve sayısız sebeplerinin bazılarını sınırlı insani ölçülerimizle kavrayabiliyoruz.

Bu alıkoymanın bizim görebildiğimiz ilk sebebi, müslümanları sabırlı olmaya, emir dinlemeye, başa bağlılığa ve izin çıkmasını beklemeye alıştırma amacı idi. Çünkü Araplar cahiliye dönemlerinde çok heyecanlı ve duygusal insanlardı. İlk savaş çağrısına hemen karşılık verirler, haksızlığa karşı hiç sabretmezlerdi. Oysa şimdi omuzlarına büyük bir görev yüklenecek olan bir ümmet oluşturulmaya çalışılıyordu. Bu büyük görev sözkonusu psikolojik eğilimlerin denetim altına alınmasını; bu davranışların, ilerisi için plânlar hazırlayan ve önlemler alan, plân-

79- Hac Suresi, 39-41
80- Nisa Suresi, 77

larına ve önlemlerine uyulan bir liderlik mekanizmasına boyun eğmelerini; hatta bu plânlar ve önlemler, yaygaralı bir savaş çağrısı karşısında hemen parlamaya, ateşlenmeye ve heyecana kapılmaya alışkın olan sinir sisteminin eğilimlerine ters düşse bile disipline uymalarını gerektiriyordu.

Nitekim bu hazırlık eğitimi sayesinde Hz. Ömer gibi ateşli, Hz. Hamza b. Abdülmuttalib gibi delikanlı ve bu ikisi gibi daha nice sert mizaçlı ilk müminler, küçücük müslüman toplumun uğramış olduğu zulümler karşısında sabredebilmişler, sinirlerine hakim olarak Peygamberimizden (salât ve selâm üzerine olsun) emir beklemeyi içlerine sindirebilmişler ve kendilerine **"Ellerinizi savaştan çekiniz, namazı kılınız, oruç tutunuz"** direktifini veren yüce komutanlığın emrine uyabilmişlerdi. Böylece büyük bir misyonu üstlenmeye hazırlanan bu insanların vicdanlarında çabuk parlama ile soğukkanlılık, ateşli atılganlık ile tedbirlilik, gözükaralık ile itaatkârlık eğilimleri arasında denge kurulmuş oluyordu.

Mekke döneminde müslümanların savaştan alıkonulmalarına bizim gözlemlerimize göre gerekçe olan ikinci sebep de şudur: Arap toplumu onurlu ve gururuna düşkün bir toplum idi. Bundan dolayı aralarında uğradıkları baskılara kendilerine yapılanın iki misliyle karşılık verebilecek kimseler olduğu halde, müslümanların maruz kaldıkları eziyetlere karşı sabretmeleri, henüz müslüman olmamış olan Arapların kalplerindeki onur ve haysiyet duygusunu uyandırıcı, onları İslâm'a yaklaştırıcı bir faktör oluşturuyordu. Nitekim Kureyşliler tarafından Haşimioğulları'nın Ebu Talip kolu hakkında, Peygamberimizi (salât ve selâm üzerine olsun) korumaktan vazgeçsinler diye boykot kararı alındığında bu faktör fiilen etkili oldu, Haşimoğulları'na uygulanan baskı ağırlaşınca Arapların vicdanlarındaki onur ve zayıftan yana olma duygusu uyanıverdi. Bunun üzerine boykot kararını öngören antlaşma belgesi yırtıldı ve sözünü ettiğimiz duygunun etkisiyle Ebu Talip ile çevresine yönelik boykot eylemi sona erdi. Zaten İslâm cemaatinin lider kadrosu uğranılan zulümlere karşı koymaktan kaçınma plânı ile bu sonucu gözetiyordu. Bunun böyle olduğunu İslâm tarihinin o dönemdeki olaylar zincirini hareketli bir sosyal akım olarak incelediğimiz zaman anlayabiliriz.

Mekke döneminde müslümanları savaştan sakındırmanın bir başka gerekçesi de şudur: İslâm, her evi birer kanlı savaş alanına çevirmek istemiyordu. Çünkü o günkü müslümanların herbiri Mekkeli müşrik ailelerin birer üyesiydi. Müslüman olan çocuklarına eziyet edenler, onları dinlerinden döndürmeye çalışanlar da içinde müslüman fertler bulunan müşrik ailelerdi. Henüz ortada bu eziyetleri genel plânda koordine edecek ortak bir otorite yoktu. Buna göre eğer o gün müslümanlara kendilerini savunma izni verilmiş olsaydı, bu iznin anlamı her evin bir savaş alanına dönüşmesi, her ailede kan dökülmesi demek olurdu. Bu da o günkü Arap toplumunun, İslâm'ı aileleri parçalayan ve onları içinden kundaklayan bir çağrı olarak algılamalarına yolaçardı. Hicretten sonrasına gelince müslüman cemaat bu dönemde Mekke'de kendisine karşı ordu hazırlayıp saldırı düzenleyen başka bir otorite ile karşı karşıya gelmiş bağımsız bir güç birimine dönüşmüştü. Bu da Mekke'de geçerli olan her müslümanın ailesi içindeki bireysel

konumundan farklı bir konumdu.

İşte Mekke döneminde müslümanları kendilerine yönelik eziyetlere ve baskılara karşı koymaktan alıkoymanın hikmetinin ardında saklı duran ve ilk akla gelen bazı sebepler bunlardı. Bir de şunu ekleyebiliriz: O zaman müslümanlar zayıf bir azınlık olarak Mekke'de kuşatma altında yaşıyorlardı. Eğer belli bir askeri karargâhın komutası altında toplu olarak müşriklerle savaşa girselerdi, toplu kıyıma uğrayabilirlerdi. Bu yüzden yüce Allah onların çoğalmalarını ve güvenli bir üsse yerleşmelerini sağladı ve kendilerine savaşma iznini bundan sonra verdi.

Bu sebeplerin hangisi geçerli ve ağırlıklı olursa olsun, savaş hükümleri, o günden sonra İslâmî hareketin önce Arap yarımadasındaki şartları uyarınca, daha sonra da yarımada dışındaki şartlara paralel olarak gitgide tırmanan tedrici bir gelişim çizgisi izlemiştir. Okuduğumuz bu ilk inen ayetler, iki ana kamp arasındaki, yani İslâm kampı ile müşrik kamp arasındaki çatışmanın ilk günlerdeki durumuna uygun bazı hükümleri içeriyordu. Bu ayetler aynı zamanda genel anlamda savaşla ilgili bazı değişmez hükümleri de yansıtıyordu. Çünkü sözkonusu hükümler ilke olarak sadece Berae suresinde bazı ufak değişikliklere uğramışlardı.

Okuduğumuz ayetlerin ayrıntılı incelemesine geçmeden önce gerek buradaki savaş ayetlerinin ve gerekse Kur'an'ın başka yerlerindeki aynı tür ayetlerin yorumuna esas olmaya elverişli kısa birkaç söz söylemeyi uygun görüyoruz:

Bilindiği gibi bu inanç sistemi, ilk insandan günümüze kadar uzayan İslâm zincirinin son halkasını oluşturur. Bu inanç sistemi, kendisinden sonraki insan hayatının temeli, bütün insanlık için geçerli olacak ortak yaşam tarzı olmak üzere geldi. İslâm ümmeti, bu hayat metodu uyarınca Allah yolunda tüm insanlığın önderliğini üstlenmekle yükümlüdür. Bu hayat metodu, gerek varlık aleminin ve gerekse insan varoluşunun amacını içeren yaygın ve eksiksiz düşünce sisteminden kaynaklanmıştır. Bu amacı, yüce Allah tarafından indirilen Kur'an-ı Kerim bize açıklıyor. Bu ümmet, insanlığı, bütün cahiliye sistemlerinde eşi olmayan bir hayra doğru yöneltecek ancak bu sistemin ışığı altında ulaşabileceği bir düzeye yükseltecek, onu başka eşi olmayan böyle bir nimete erdirecektir. İnsanlık bu nimetten yoksun kalınca bütün başarı ve kurtuluş umudunu kaybeder. Bu nimet kaynağına karşı saldırı düzenleyen saldırganın eline bu hayır kaynağından yoksun kalmaktan, yüce Allah'ın bu hayır kaynağı için dilediği yükselme, temizlik, mutluluk ve kemal ile insanların arasına girmekten mahrum kalma dışında birşey geçmez.

Bundan dolayı bu cihanşümul ilâhi sistemin çağrısının kendisine ulaşması, bu çağrının önüne şu ya da bu şekilde hiçbir engelin, hiçbir otoritenin dikilmemesi insanlığın ortak hakkıdır.

Bunun ötesinde bu çağrıyı alan insanların bu dini serbestçe seçmeye de hakları vardır. Hiçbir engel ya da hiçbir otorite onları bu dini seçmekten alıkoymaya kalkışmamalıdır. Eğer birkısım insan, bu dinin çağrısını dinledikten sonra onu benimsemek istemezse bu çağrıyı yoluna devam etmekten alıkoymaya da hakkı yok-

tur. Böyle bir durumda bu kişilerin, insanlara yapılan İslâm çağrısının önüne dikilmeyecekleri, güvenliğine zarar vermeyecekleri ve müslümanlar bu dini insanlara ulaştırırken onlara hiçbir engellemede bulunmayacaklarına dair söz vermeleri gerekir.

Yüce Allah'ın hidayeti ile bu dini seçecek olanların ne işkence ne ayartma ve ne de başka bir baskı yolu ile bu dini bırakmaya zorlanmamaya hakları vardır. Bunların yanısıra İslâm'ı benimsemeyen bu kişilere, diğer insanları Allah'ın hidayetinden ve bu dini kabul etmekten alıkoyacak sosyal ortam hazırlayacak imkanlar da verilemez. Müslüman toplum, bu yolda işkenceye ve baskıya uğrayan insanları kuvvet kullanarak savunmakla yükümlüdür. Böylece inanç özgürlüğü sağlanan toplumda yüce Allah'ın hidayet sunduğu insanlara güvenli bir ortam sunularak ilâhi sistemin sosyal hayatta uygulanmasının yolu açık tutulmuş, insanlığın bu büyük hayır kaynağından yoksun kalması tehlikesi önlenmiş olur.

Bu üç hakka (çağrıya muhatap olma, çağrıyı serbestçe benimseme ve çağrıyı benimseyecek olanlara engel olmama haklarına) bağlı olarak müslüman cemaatin omuzlarına başka bir görev biner. Bu görev; bu çağrının yoluna dikilerek onun serbestçe insanlara ulaştırılmasına engel olan ya da bu inancı benimseme özgürlüğünü tehdit ederek insanlara bu dini seçtiler diye baskı yapan her gücü ortadan kaldırmak, böylece hiçbir yeryüzü kuvvetinin, müminleri baskı altına almaması uğrunda sürekli mücadele vererek Allah'ın dinini kesinlikle egemen kılma görevidir. Bu görev insanları zorla iman ettirme anlamına gelmez. Onun anlamı; Allah'ın dinini yeryüzünde üstün bir güç haline getirmektir. Öyle ki, bu dine girmek isteyen hiç kimse ona girmekten korkmamalı, bu dinin çağrısını duyurmak isteyen hiç kimse bu misyonunu yerine getirirken hiçbir beşeri iktidardan çekinmemeli, bu çağrıyı benimseyecek veya bu dine bağlılığını sürdürecek hiç kimsenin, herhangi bir güç odağından korkusu olmamalı; isteyenleri Allah'ın nurundan, hidayetinden alıkoyarak Allah'ın yolundan saptıran hiçbir sosyal düzen, hiçbir fiili durum yeryüzünde egemen olmamalı, bu olumsuzlukların hiçbir aracı ve hiçbir metodu etkili olmamalıdır.

İşte İslâm'da cihad bu genel ilkelerin sınırları içinde vardır, sırf bu yüce amaçlara dönüktür, başka bir hedefle ya da başka bir sloganla, yafta ile karıştırılamaz.

Cihad, inanç içindir, bu inancı kuşatma altına girmekten, ablukaya düşmekten korumak, baskıya uğramaktan korumak içindir. Bu inancın sistemini ve pratik hayatı düzenleyen şeriatını savunmak içindir. Bu inancın sancağını, ona karşı saldırı düzenlemeyi düşünenleri saldırıya geçmeden önce caydıracak, onun altına sığınmak isteyenleri hiçbir engelleyici, önleyici ve baskıcı yabancı güçten çekinmeksizin himayesine koşacak biçimde yeryüzünde dalgalandırmak içindir.

İşte İslâm'ın emrettiği, onayladığı, ödüllendirdiği, uğrunda öldürülenleri şehit saydığı ve külfetini omuzlayanlarını dost saydığı yegâne cihad budur.

Bakara suresinin bu bölümündeki ayetler, Medine'deki müslüman cemaatle, müminleri yurtlarından çıkarmış, onlara dinleri yüzünden işkence yapmış,

inançları sebebiyle kendilerine baskı uygulamış olan Mekke müşrikleri arasındaki duruma açıklık getiriyor. Bunun yanısıra İslâm'da cihadın temel hükümlerini ihtiva eden ayetler de bu bölümde yeralıyor.

Bu ayetler, kendilerine karşı savaş açmış olan ve açtıkları savaşı sürdüren bu müşrikler ile savaşmayı, her zaman ve her yerde kendilerine savaş açanlara savaşla karşılık vermeyi, fakat hiçbir zaman saldırgan taraf olmamayı emrederek söze giriyor:

"Sizinle savaşanlar ile siz de Allah yolunda savaşın. Fakat ölçüyü kaçırmayın, saldırgan olmayın; çünkü Allah ölçüyü elden bırakan saldırganları sevmez."

Görüldüğü gibi daha ilk ayeti kerimede savaşın hedefini sınırlayan kesin ölçüyü ve uğrunda savaşa girilecek olan sancağın ne olacağını açık-seçik biçimde buluyoruz:

"Sizinle savaşanlar ile siz de Allah yolunda savaşın."

Savaş "Allah için" olacak; yoksa insanlığın uzun savaş tarihi boyunca tanımış olduğu başka bir hedef uğrunda yapılmayacaktır. Savaş "Allah için" olacak; yoksa ne ganimet ve maddî kazanç elde etme uğruna ne pazar ve hammadde ele geçirme uğruna ne sosyal bir sınıfı diğer bir sosyal sınıfın ya da bir milleti diğer bir milletin boyunduruğu altına sokma uğruna yapılmayacaktır. Bu savaş, İslâm'ın uğrunda cihadı yasallaştırdığı belirli amaçları gerçekleştirmek için verilecektir. Bu savaş, yeryüzünde yüce Allah'ın söz üstünlüğünü (ilây-i kelimetullah'ı) sağlamak, O'nun sistemini hayata geçirmek, müslümanların dinleri yüzünden baskı altına alınmalarını ya da sapıklığa ve yozlaşmaya sürüklenmelerini önlemek için verilmelidir. Bunun dışında kalan savaşlar, İslâm'ın hükmüne göre gayrimeşru, şeriatle çelişen savaşlardır. Bu tür savaşlara girenler yüce Allah katında hiçbir sevap, hiçbir derece kazanamazlar.

Bu savaşın amacı sınırlı olduğu gibi çerçevesi ve çapı da sınırlıdır:

"Fakat ölçüyü kaçırmayın, saldırgan olmayın; çünkü Allah, ölçüyü elden bırakan saldırganları sevmez."

Saldırganlık; bilfiil savaşa katılmayan ve ne İslâm davetine ve ne de İslâm cemaatine karşı tehlike oluşturmayan kadın, çocuk, yaşlı ve her milletten, her dinden kendini ibadete adamış kimseler gibi zararsız ve güvenli insanların askerler tarafından hedef alınması biçiminde görüleceği gibi İslâm tarafından yasallaştırılmış savaş kurallarını çiğnemek şeklinde de olabilir. Oysa İslâm, gerek eski ve gerekse çağdaş cahiliye savaşlarının ortaya koyduğu tüyler ürpertici cinayetleri en aza indirmek, hatta bunlara son verebilmek için sözkonusu savaş kurallarını yasallaştırmıştır. O tüyler ürpertici cinayetler ki, İslâmi duyarlılık onlardan nefret etmekte, İslâmi takva onlardan tiksinmektedir.

Peygamber efendimizin sözlerinden seçtiğimiz birkaç hadis-i şerif ve sahabilerin yaptığı birkaç öğüt, insanlığın ilk defa İslâm sayesinde tanıdığı sözkonusu savaş kurallarının neler olduğunu gözler önüne sermektedir:

Abdullah b. Ömer diyor ki:

"Peygamberimizin katıldığı savaşların biri sırasında öldürülmüş bir kadın cesedi bulunmuştu. Bunu gören Peygamberimiz, savaşta kadınların ve çocukların öldürülmesini yasakladı."[81]

Sahabilerden Hz. Ebu Hureyre'nin bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

"Herhangi biriniz savaşırken yüzü hedef almaktan sakınsın."[82]

Yine sahabilerden Hz. Ebu Hureyre şöyle diyor:

"Bir defasında Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) bizi bir göreve gönderirken -iki Kureyşli müşriği kasdederek- **'Eğer falanca ile filâncayı bulursanız onları yakın'** buyurdu. Fakat biz yola çıkmak üzereyken şöyle buyurdu:

'Az önce size falanca ile filâncayı yakmanızı emretmiştim. Oysa ateş, sırf Allah'a mahsus bir azap aracıdır. Bu yüzden eğer onları bulursanız silâhla öldürün.'[83]

Sahabilerden Abdullah b. Mesud'un bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

"Adam öldürmekten en çok sakınan insanlar, müminlerdir."[84]

Sahabilerden Abdullah b. Yezid el-Ensari diyor ki:

"Peygamberimiz savaşta yağmacılığı ve işkence ederek adam öldürmeyi yasakladı."[85]

Öteyandan İbn-i Ya'lâ diyor ki:

"Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman ile birlikte bir savaşa katılmıştık. Bir ara önüne dört azılı düşman askeri getirdiler. Verdiği emir üzerine bunlar okun kör tarafı ile işkence edilerek öldürüldü. Bir süre sonra bunu haber alan Hz. Ebu Eyyüb el-Ensarî şöyle dedi:

'Ben Peygamberimizin savaşta kılıç sırtı ile adam öldürmeyi yasakladığını kulaklarımla işitmiştim.[86] Nefsimi kudret elinde tutan Allah adına yemin ederek söylüyorum ki, önüme bir tavuk bile gelse onu bıçağın sırtı ile (işkence çektirerek) öldürmezdim.'

Bu sözler Abdurrahman'ın kulağına gidince (ke'faret olarak) dört köle azad etti."[87]

81- Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, İmam-ı Malik

82- Buhari, Müslim

83- Buhari, Ebu Davud, Tirmizi

84- Ebu Davud

85- Buhari

86- Metinde kullanılan deyim "Katl-üs Sabr (yani kılıç sırtı ile öldürmek)tir. Bu tür öldürme insana oldukça uzun bir can çekişme dönemi yaşattığı için bir tür işkencedir. Metinde Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman'ın bu olay üzerine dört köle azad ettiği bildiriliyor. Bu köleler keffaret maksadı ile azad edilmiştir.

87- Ebu Davud

Haris b. Müslim b. Haris'in bildirdiğine göre bir sahabi olan babası şöyle diyor:

"Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) bir defasında bizi bir müfreze içinde savaşa göndermişti. Saldırı düzenleyeceğimiz yere varınca atımı koşturarak arkadaşlarımı geride bıraktım. Üzerine yürüdüğüm yörenin halkı beni çığlıklarla karşıladı. Bunun üzerine onlara 'Lailâheillallah (Allah'tan başka ilâh yoktur)" deyin de canınızı kurtarın' dedim. Onlar da bunu söylediler. Bunun üzerine arkadaşlarım beni kınayarak 'Bizi alacağımız ganimetten mahrum ettin' dediler.

Peygamberimizin yanına dönünce yaptığımı O'na anlattılar. Bunun üzerine Peygamberimiz beni yanına çağırarak yaptığımı beğendiğini belirtti. Arkasından bana **'Allah o insanların her biri karşılığında sana şu kadar sevap yazdı'** buyurdu[88]"

Öteyandan Hz. Bureyde şöyle buyuruyor:

"Peygamberimiz, bir ordu ya da bir gerillâ müfrezesinin başına bir komutan atadığı zaman yakın arkadaşlarının yanında ona takvalı olmayı ve birlikte savaşacağı müslümanlara iyi davranmasını tavsiye eder, sonra kendisine şu direktifi verirdi:

'Allah adına, Allah yolunda savaşın. Allah'ı inkâr edenleri öldürün. Savaşın, fakat gaddar olmayın, işkence ile adam öldürmeyin, küçük çocukları öldürmeyin.' [89]"

Bu arada İmam-ı Malik'in bildirdiğine göre Hz. Ebu Bekir (Allah ondan razı olsun) askerlerine verdiği talimatlarının bir yerinde şöyle demişti:

"Savaş sırasında kendilerini Allah'a adadıklarını sanan birtakım insanlarla karşılaşacaksınız. Onları uğruna kendilerini adadıkları meşguliyetle başbaşa bırakın. Sakın kadınları, çocukları ve yaşlıları öldürmeyin."[90]

İşte İslâm'ın verdiği savaşlar, işte bu savaşlarda gözettiği kurallar ve işte bu savaşlarda ulaşmak istediği hedefler. Bunların tümü yukardaki okuduğumuz ilâhi direktiften türemiştir. Bu direktifi bir daha okuyalım:

"Sizinle savaşanlar ile siz de Allah yolunda savaşın. Fakat sakın ölçüyü kaçırmayın, saldırgan olmayın; çünkü Allah ölçüyü elden bırakan saldırganları sevmez."

Müslümanlar sayılarının çokluğu ile zafer kazanmadıklarını biliyorlardı. Çünkü sayıları azdı. Ayrıca silâh ve teçhizat üstünlükleri sayesinde de zafer kazanmıyorlardı. Çünkü onların silâh ve teçhizatları düşmanlarınkinden azdı. Onlar sadece imanları, Allah'a bağlılıkları ve Allah'ın kendilerine yönelik yardımı sayesinde zafere ulaşıyorlardı. Buna göre yüce Allah'ın ve Peygamberimizin direk-

88- Ebu Davud
89- Müslim, Ebu Davud, Tirmizi
90- İmam-ı Malik

tiflerine aykırı hareket etmiş olsalardı, bel bağladıkları biricik zafer sebeplerinden kendi elleriyle yoksun kalmış olurlardı. Bundan dolayı sözünü ettiğimiz savaş kurallarına, kendilerini baskı altında inletmiş ve bazı arkadaşlarını en tüyler ürpertici işkenceler ile öldürmüş olan düşmanları karşısında bile uyuyorlardı. Nitekim Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) öfkeye kapılınca Kureyşli iki müşrik olan "falanca ile filânca"nın ateşte yakılarak öldürülmesini emrediyor, fakat hemen arkasından sözkonusu kimselerin yakılarak öldürülmesi emrini geri alıyor. Çünkü ateşte yakarak cezalandırmak sadece yüce Allah'a mahsustur.

Daha sonra müslümanlara savaş açan, onlara dini inançları yüzünden baskı yapan, onları yurtlarından çıkaran kimseler ile savaşılması, onlara nerede ve hangi şartlarda rastlanırsa öldürülmeleri emri vurgulanıyor. Yalnız Mescid-i Haram, (Kâbe) civarında rastlanan düşmana ilişmemek gerekir. Fakat eğer kâfirler burada saldırıyı başlatan taraf olurlarsa artık onlar için Kâbe çevresinin dokunulmazlık ilkesi geçerli değildir. Bir de eğer sözkonusu kâfirler yüce Allah'ın dinine girerlerse o zaman da müslümanların ellerinden kurtulacaklar, daha önce müslümanlara ne kadar eziyet etmiş, onlara ne kadar ağır baskılar uygulamış ve ne kadar savaş yapmış olurlarsa olsunlar, artık eski hesapları kapanacaktır.

"Onları bulduğunuz yerde öldürün. sizi çıkardıkları, sürdükleri yerden siz de onları çıkarın. Kargaşa çıkarmak, adam öldürmekten daha ağır bir suçtur. Mescid-i Haram çevresinde onlar ile savaşmayın ki, onlar da orada size karşı savaşmasınlar. Fakat eğer onlar size savaş açarlarsa onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir.

Eğer onlar savaşa ve kâfirliğe son verirlerse Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir."

Baskı ya da ayartma yolu ile müslümanı dininden uzaklaştırmaya kalkışmak, insan hayatının en kutsal değerine karşı saldırıya geçmek demektir. Bundan dolayı bu saldırı, adam öldürmekten daha ağır bir suçtur; insanı öldürmekten, canını almaktan ve hayatını yok etmekten daha ağır bir cürümdür. Sözkonusu fitne ister tehdit, yıldırma ve fiili işkence yolu ile olsun; ister insanları saptıracak, yozlaştıracak, yüce Allah'ın sisteminden uzaklaştıracak, soğutacak, Allah'ın sistemine yançizmeyi kendilerine sempatik saydıracak toplumsal ve politik şartlar oluşturma yoluyle olsun farketmez.

Bu ikinci fitne yolunun en yakın ve en tipik örneği Komünizmdir. Bilindiği gibi bu ideoloji, bu politik rejim dini afyon sayıp yasaklıyor, Allahsızlık (ateizm) propagandasını serbest bırakıyor, zina ve alkollü içki gibi İslami yasakları mübah sayan kanunî düzenlemeler getiriyor, yoğun propaganda kampanyaları ile bu yasakları insanlara sempatik gösteriyor, buna karşılık yüce Allah'ın sisteminde meşru sayılan erdemlerin, faziletlerin bağlılarını kamuoyu karşısında antipatik gösteriyor; bu sosyal ve hukukî şartları, insanların baskısından kurtulamayacakları zorlamalara, dayatmalara ve oldu-bittilere dönüştürüyor.

İslâm'ın inanç özgürlüğü ile ilgili bu görüşü ve insan hayatında bu özgürlü-

ğe vermiş olduğu son derece büyük değer İslâm'ın karakteri ve insanın varoluş amacına ilişkin bakış açısı ile bağdaşan, bütünleşen bir görüştür. Zira insanın varoluş amacı, ibadettir. Bu kavram, Allah'a yönelik her iyi ve yararlı faaliyeti içine alır. İnsanın en değerli, en üstün varlığı inanç özgürlüğüdür. Buna göre kim onun elinden bu üstün varlığı almaya kalkışır, doğrudan doğruya ya da dolaylı biçimde onu dininden koparmaya girişirse, canlı bir varlığı öldürenden daha ağır cürüm işlemiş olur. Bundan dolayı mümin, bu inanç özgürlüğünü, onun düşmanını öldürerek savunur. Böyle olduğu için ayetin bu cümleciğinde "onlarla savaşın" denilmiyor, "onları öldürün, onları bulduğunuz yerde öldürün" deniliyor. "Ne durumda olurlarsa olsunlar ve elinizdeki öldürme aracı ne olursa olsun onları öldürün" demektir bu. Tabii ki, bu durumlarda da işkence ederek ve ateşte yakarak öldürmeyi yasaklayan İslâmi savaş kurallarına uyulacaktır.

Bunun yanısıra Mescid-i Haram (Kâbe) civarında savaşmak yasaktır. Allah (c.c) burayı güven bölgesi olarak belirledi, dostu Hz. İbrahim'in (selâm üzerine olsun) duasını kabul ederek oranın çevresini de güvenlik kuşağı olarak ilân etti. Burayı dünyanın her yanından akın akın gelecek olan insanların güven, dokunulmazlık ve barış içinde toplanacakları bir yer kıldı.

Mescid-i Haram'ın civarında savaş olmaz. Orada, yalnız bu yerin dokunulmazlığını çiğneyerek müslümanlara saldırı başlatan kâfirlere karşı savaşılır. O zaman müslümanlar onlara kuvvetle karşı koyarlar ve bu saldırganları öldürmedikçe vuruşmaya son vermezler. İşte insanlara dinî inançları yüzünden baskı yapan ve çevresinde güven içinde yaşamış oldukları Mescid-i Haram'ın dokunulmazlığını çiğneyen kâfirlere yaraşan ceza budur. Fakat:

"Eğer onlar savaşa ve kâfirliğe son verirlerse Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir."

Onları yüce Allah'ın bağışına ve merhametine lâyık hale getirecek olan "son verme" kâfirliğe son vermektir, yoksa sadece müslümanlara karşı savaşmaya, onlara dini inançları gerekçesi ile baskı yapmaya son vermek değildir. Çünkü müslümanlar ile savaşmaya ve onlara dini inançları yüzünden baskı yapmaya son vermelerinin onlara sağlayacağı azami kazanç müslümanların kendileri ile barış antlaşması yapmaları olabilir. Fakat onları yüce Allah'ın bağış ve merhametine lâyık hale getirmez. Bu ayette bağışa ve merhamete işaret edilmesinden güdülen amaç, kâfirleri iman etmeye özendirmek, kâfirlikten ve saldırganlıktan sonra içlerinde yüce Allah'ın bağışına ve merhametine kavuşma ümidini uyandırmaktır.

Şu İslâm dini ne büyüktür ki, sırf müslüman oluvermekle kâfirlere yüce Allah'ın bağışının ve merhametinin ulaşacağını haber vermekte onları kısas ve diyet hükümlerinden muaf tutmaktadır. Oysa onlar daha önce birçok müslümanı öldürmüş veya baskı altında yaşatmış, onlara karşı en iğrenç cinayetleri reva görmüşlerdi!

İslâm'da savaşın amacı, insanların dinleri yüzünden baskı görmelerini önlemek, kaba kuvvetle ya da bu anlama gelebilecek sosyal şartlarla olup-bittiler

meydana getirerek müslümanların dinlerinden vazgeçirilmemelerini güvenceye almak, müslümanların başına ayartıcı, saptırıcı ve yozlaştırıcı faktörlerin musallat edilmesine engel olmaktır. Bu da Allah'ın dininin üstünlüğünü sağlayarak, taraftarlarını güçlendirerek ve düşmanların gözünü yıldırarak gerçekleştirilebilir. O zaman İslâm düşmanları müslümanlara işkence etmeye, dinleri yüzünden baskı yapmaya cesaret edemezler. İslâm'a girmek isteyen hiç kimse kendisini bu kararından alıkoyacak ya da bu kararı yüzünden kendisine işkence ve baskı uygulayacak hiçbir güçten korkmaz. Buna göre müslüman cemaat, sözkonusu saldırgan ve zalim güçleri ortadan kaldırıncaya, yüce Allah'ın dini kesin bir galibiyet ve üstünlük elde edinceye kadar sürekli biçimde onlarla savaşmakla yükümlüdür:

"Fitne ortadan kalkıp Allah'ın dini tam anlamı ile egemen oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer yaptıklarına son verirlerse zalimlerden başkasına saldırılmaz."

Bu ayetin nüzul sebebine bakılarak her ne kadar o dönemin Arap yarımadasında egemen olan, sultası altına aldığı insanları müslüman olmaktan alıkoyarak Allah'ın dininin yayılmasını engelleyen müşrik düzenin hedef alındığı sonucuna varılırsa da ayetin kapsamı evrenseldir, direktifi süreklidir. Başka bir deyimle cihad, Kıyamet gününe kadar devam edecektir. Herhangi bir vakit zalim bir güç insanları Allah'ın dininden alıkoyarsa, insanların yüce Allah'ın çağrısını dinlemelerini ve haklılığına kanaat getirince bu çağrıyı kabul etmelerini engellerse, müslüman cemaat her an için bu zalim gücü ortadan kaldırarak insanları bunun baskısından kurtarmakla ve böylece özgür bir ortamda çağrıyı dinleyip gönüllü tercihleri ile yüce Allah'ın yolunu benimseyebilmelerini sağlamakla yükümlüdür.

Bu bölümün bir önceki ayetinde fitne (maddî ve manevî dinî baskı) kınandıktan ve adam öldürmekten daha ağır bir suç sayıldığı belirtildikten sonra, bunun önlenmesi gerektiği bu ayette tekrar vurgulanıyor. Bu tekrar, bu meselenin İslâmi açıdan taşıdığı önemi ortaya koyduğu gibi aslında insanın İslâm'ın elinde ikinci kez doğuşu anlamına gelen büyük bir prensibe parmak basıyor. Bu öyle bir yeniden doğuş ki, insanın değerini inancının değerine bağlıyor, insanın tüm hayatını terazinin bir kefesine ve inancını da öbür kefesine koyduktan sonra inanç kefesinin daha ağır bastığını belirliyor. Ayrıca bu prensip "insan"ın düşmanlarının kimler olduğunu da açıkça ortaya koyuyor. Bunlar maddî ya da manevî baskı uygulayarak bir mümini dininden ayırmaya kalkışanlar, müslümana müslüman olduğu için eziyet edenlerdir. Bunlar insanlığı, iyiliğin en büyük unsurundan yoksun bırakanlar, insanlıkla yüce Allah'ın sistemi arasına girenlerdir. İşte müslüman cemaat, bunlara karşı kesintisiz biçimde savaşmakla; **"Fitne ortadan kalkıp Allah'ın dini tam anlamı ile egemen oluncaya kadar"** bunları öldürmekle yükümlüdür.

Kur'an-ı Kerim'in savaş ile ilgili inen bu ilk ayetlerinde ortaya konan bu büyük İslâm ilkesi o gün olduğu gibi bugün de aynen geçerlidir. Bu inanç sistemi bugün de kendine ve bağlılarına dönük türlü türlü saldırılar ile karşı karşıyadır.

Günümüzde de müminler bazan fertler halinde, kimi zaman cemaatler halinde ve zaman zaman da tümü ile milletler düzeyinde eziyetlere ve maddi-manevi baskılara maruz kalmaktadır. Kim dini yüzünden maddî-manevi baskıya, inancı sebebiyle eziyete uğrarsa, uğradığı baskının ve eziyetin biçimi ve türü ne olursa olsun, dinin ve inancının düşmanları ile savaşıp onları öldürmesi ve bunun sonucu olarak insanın yeniden doğuşu sayılan bu büyük İslâmi prensibi gerçekleştirmesi üzerine farzdır.

Eğer zalimler, zalimliklerine son verir, insanlar ile Rabbleri arasına girmekten vazgeçerlerse artık onlara saldırılmaz, el kaldırılmaz. Çünkü cihad, zulme ve zalimlere yöneliktir:

"Eğer yaptıklarına son verirlerse zalimlerden başkasına asla saldırılmaz."[91]

Burada zalimlere karşı koyma, onları geri püskürtme eylemine "saldırı" denmesi, yüzeysel bir kelime benzerliğinden kaynaklanır. Yoksa bu eylem aslında adalet, hakkaniyet ve zulme uğrayanlara yönelik "saldırı"yı giderme hareketidir.

Daha sonra haram aylarda savaşmanın hükmüne geçiliyor, tıpkı daha önce Mescid-i Haram (Kâbe) civarında savaşmanın hükmünün açıklandığı gibi:

"Haram ay haram aya karşılıktır. Yasaklar, dokunulmazlıklar karşılıklıdır. Buna göre size saldırana, size saldırdığı kadar, siz de saldırın. Allah'tan korkun ve iyi bilin ki, Allah kendisinden korkanlarla beraberdir."

Görüldüğü gibi, haram ayın dokunulmazlığını çiğneyen ve o ayda geçerli saldırı yasağına uymayanın cezası bu haram ayın sağladığı güvencelerden yoksun kalmaktır. Yüce Allah nasıl Kâbe'yi "güven ve barış yeri" yaptı ise haram ayları da "güven ve barış zamanı" yapmıştır. Bu aylarda canlara, dokunulmazlıklara ve mallara ilişilmez. Hiçbir canlıya kötü niyetle el sürülmez. Kim bu yere sığınmaktan kaçınır, müslümanları bu güvenlikten yoksun bırakmak isterse cezası, bu güvenlikten yoksun kalmaktır. Kim başkalarının dokunulmaz haklarını çiğnerse kendi dokunulmazlıklarının gözetilmesini beklememelidir. Yani dokunulmazlıklar karşılıklıdır.

Bununla birlikte bu durumda müslümanlara tanınan karşılık verme serbestisi sınırlamalara bağlanmıştır; bu sınırlamaları aşamazlar. Bu dokunulmazlıklar ancak zaruri durumlarda dokunulmazlık niteliklerini yitirirler ve bu zaruretlerin ölçüsü aşılmaz:

"Buna göre size saldırana, size saldırdığı kadar, siz de saldırın."

Yani bu konuda ölçüyü aşmak ve aşırılığa kaçmak yoktur. Bu konuda müslümanlar takvaları ile başbaşa bırakılıyorlar. Çünkü yukarda belirttiğimiz gibi

91- Bu ayetten bir süre sonra Berae Suresinde yeralan ve Arap yarımadasında yaşayan müşriklerin tamamı "lailaheillallah (Allah'tan başka ilah yoktur)" deyinceye kadar savaşılmasını emreden ayet indi. Bu ayetin getirdiği değişiklik İslâm'ın ve müslüman cemaatin durumunda meydana gelen değişmenin gerektirdiği bir düzenlemedir. Bu değişiklik ile yarımadanın katıksız bir İslâm yurdu olması ve böylece yarımada dışından gelen Bizans ve Fars saldırıları ile karşı karşıya gelirken arkasında iç düşman bırakmaması amaçlanmıştı.

onlar, sadece Allah'ın yardımı sayesinde zafer kazanabileceklerini zaten biliyorlardı. Burada da kendilerine Allah'tan korkmaları emredildikten sonra Allah'ın kendisinden korkanlar ile beraber olacağı hatırlatılıyor. İşte bu, kelimenin tam anlamıyla sarsılmaz güvencedir.

Cihad görevinin yerine gelebilmesi için insan gücüne ihtiyaç olduğu gibi; mala, maddi imkânlara da ihtiyaç vardır. İlk müslümanlar döneminde, müslüman mücahid, savaş techizatını, bineğini ve azığını kendi imkânları ile hazırlardı. O zamanki komutanların ve askerlerin maaşı yoktu. O zaman gönüllü beden ve mal fedakârlığı ilkesi geçerliydi. Bu fedakârlığı yaptıran faktör, sosyal düzen kurma aşamasına varmış inanç sistemidir. Böyle olunca bu inanç sisteminin, kendini gerek dostlarına ve gerekse düşmanlarına karşı korumak için mali kaynağa ihtiyacı olmuyordu. Çünkü gerek komutanlar gerekse askerler maddî ihtiyaçlarını özkaynaklarından gönüllü olarak karşılıyorlardı.

Fakat o günün İslâm toplumunda cihad etmeyi arzu eden, yüce Allah'ın sistemini ve inancının sancağını savunmak isteyen çok sayıda fakir vardı. Bunlar savaş için gerekli silâh ve techizat masraflarını, binek hayvanı giderlerini ve savaş sırasındaki zarurî masraflarını karşılayacak maddi imkânlardan yoksundu. Bu yüzden Peygamberimize başvurarak yaya olarak gidemeyecekleri uzaklıktaki savaş alanlarına ulaştırılmalarının sağlanmasını istiyorlardı. Peygamberimiz bu isteklerini yerine getiremediği zaman da Kur'an-ı Kerim'in ifadesi ile **"Binek hayvanı vermen için sana geldiklerinde 'Size binek hayvanı bulamıyorum' dediğin zaman, harcayacak bir şeyleri olmadığı için üzüntüden gözyaşı dökerek geri dönüyorlar"**dı.[92]

İşte bu gerekçe ile gerek Kur'an'ın ve gerekse Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) Allah yolunda maddî yardımda bulunma, askerlerin savaş masraflarına katkıda bulunma ile ilgili direktiflerinin zamanla arttığını görürüz. Bunun sonucu olarak Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetlerinde cihad çağrısına, savaş harcamalarına katılma çağrısı da ekleniyordu.

Nitekim şu ayette savaş masraflarına katkıda bulunmaktan kaçınmak tehlike olarak niteleniyor ve müslümanların bu tehlikeden sakınmaları öneriliyor:

"(Mallarınızın bir bölümünü) Allah yolunda harcayın. Sakın kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. İyilik yapın; hiç kuşkusuz Allah iyilik yapanları sever."

Allah yolunda mal harcamaktan kaçınmak hem insan nefsi hesabına cimrilik tehlikesi taşır ve hem de müslüman cemaati zayıf düşme ve kendini savunamama tehlikesi ile yüzyüze getirir. Özellikle İslâm gibi gönüllülük ilkesine dayanan bir düzen için bu tehlike daha somut bir nitelik taşır.

Bu ayetin sonunda cihad ve Allah yolunda mal harcama düzeyinden "ihsan (iyilik)" mertebesine çıkılarak şöyle buyuruluyor:

"İyilik yapın. Hiç kuşkusuz Allah iyilik yapanları sever."

92- Tevbe Suresi, 92

"İhsan (iyilik)" mertebesi, İslâm'da en yüksek mertebeyi oluşturur. Peygamberimizin bir hadisine göre "ihsan"ın anlamı **"Allah'a, O'nu görüyormuşsun gibi, kulluk etmendir. Zira eğer sen O'nu görmüyorsan da O, seni görüyor"**[93] şeklindedir.

İnsan nefsi bu düzeye erişince bütün ibadetleri yerine getirir, bütün günahlardan sakınır; küçük-büyük, gizli-aşikâr her işte yüce Allah'ın rızasını gözetir.

Savaşa ve savaş masraflarına katılmayı emreden ayetler bu şekilde, yani insan nefsini imanın en yüce aşaması olan "ihsan (iyilik)" derecesiyle yüzyüze getirerek noktalanıyor.

HACC ve UMRE

İncelemekte olduğumuz ayetler demetinde bundan sonra Hacc ve Umre ibadetleri ile bu ziyaretlerin nasıl yapılacağının ayrıntılı anlatımına geçiliyor. Bu bölümde önce hilâllerden ve bunların vakit bildirme ve Hacc zamanını belirleme araçları olduğundan sözediliyor, arkasından haram aylarda ve Kâbe civarında savaşmanın hükmü anlatılıyor. Sonunda da Hacc ve Umre ibadetleri ile bu ibadetlerin yapılışı hakkında bazı ayrıntılı bilgiler veriliyor. Bu konuların sıralanış biçimi, çok net bir şekilde aralarındaki sıkı ilişkiye dikkatimizi yöneltiyor:

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ
مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ
أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ
وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ
حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾
الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا
رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ

93- Buhari, Müslim

التَّقْوٰى وَاتَّقُوْنِ يٰٓاُولِي الْاَلْبَابِ ۝ لَيْسَ
عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوْا فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكُمْ ؕ
فَاِذَآ اَفَضْتُمْ مِّنْ عَرَفٰتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ
الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۠ وَاذْكُرُوْهُ كَمَا هَدٰىكُمْ ۚ
وَاِنْ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الضَّآلِّيْنَ ۝ ثُمَّ اَفِيْضُوْا
مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ
رَّحِيْمٌ ۝ فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ
كَذِكْرِكُمْ اٰبَآءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا ؕ
فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ
مِنْ خَلَاقٍ ۝ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا
حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۝
اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيْبٌ مِّمَّا كَسَبُوْا ؕ وَاللّٰهُ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ۝
وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدٰتٍ ؕ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِيْ يَوْمَيْنِ
فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقٰى ؕ وَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ۝

196- Allah için Haccı ve Umreyi tam olarak yerine getirin. Eğer yoldan alıkonulursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin. Fakat içinizden kim hasta ya da başından rahatsız olur da bu yüzden daha önce traş olursa fidye olarak ya oruç tutmak ya sadaka vermek veya kurban keşmek zorundadır.

Eğer güven içinde iseniz, Hacc zamanına kadar Umreden yararlanmak isteyen kimse kolayına gelen kurbanı keser. Kesecek kurban bulamayan kimse üç gün Haccda ve yedi gün de evinize döndüğünüz zaman olmak üzere toplam on gün oruç tutar. Bu, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar için böyledir. Allah'tan korkun ve bilin ki, O'nun azabı ağırdır.

197- Hacc; bilinen aylar(da)dır. Kim bu aylarda ihrama girerek Haccı kendine farz hale getirirse bilsin ki, Haccda fuhuş söz söylemek, küfürleşmek-kavga etmek ve her türlü günah işlemek yoktur. Ne iyilik işlerseniz Allah onu bilir.

Yanınıza yolazığı alın. Hiç şüphesiz en hayırlı azık takvadır, Allah korkusudur. Ey akıl sahipleri benden korkun.

198- Rabbinizin lütuf ve keremini istemenizin hiçbir sakıncası yoktur. Arafat'tan aşağı inince Meşar-i Haram'da Allah'ı anın. O sizi nasıl doğru yola iletti ise siz de O'nu anın. Zira O'nun yol göstermesinden önce, kuşkusuz, sapıklardan idiniz.

199- Sonra insanların dağıldığı yerden siz de dağılın ve Allah'tan bağışlama dileyin. Hiç şüphesiz Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.

200- Hacc ibadetini bitirdiğinizde atalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha ısrarlı bir şekilde Allah'ı anın. Kimi insanlar 'Ey Rabbimiz, bize dünyada güzellik ver' derler. Böylesinin Ahirette hiçbir payı olmaz.

201- Kimi insanlar da 'Ey Rabbimiz, bize dünyada da güzellik ver, Ahirette de güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinin azabından koru' derler.

202- İşte onların kazandıklarından payları vardır. Allah'ın hesaplaması çok hızlıdır.

203- Sayılı günlerde Allah'ın adını anın. Kim hemen iki gün içinde dönerse bir günahı yoktur. Kim geri kalırsa da, günahtan korunanlar için, günahı yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki, hepiniz O'nun huzurunda biraraya getirileceksiniz.

Yukarda okuduğumuz Hacc ayetlerinin hangi tarihte indirildiğini kesin olarak bilmiyoruz. Yalnız bir rivayete göre bu ayetlerden birinde yeralan **"Eğer yoldan alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin"** cümlesi Hicri altıncı yılda Hudeybiye'de inmiştir. Bunun yanısıra İslâm'da Haccın ne zaman farz kılındığını belirten kesin bir tarih de elimizde yoktur. Bu belirsizlik, Hacc ibadetinin **"Allah için Haccı ve Umreyi tam olarak yerine getirin"** cümlesi ile başlayan yukarda okuduğumuz ayetle farz kılındığını ileri süren görüş için geçerli olduğu gibi Al-i İmran suresinde yeralan **"Kâbe'ye gitmeye imkânı olanlar, Allah için Beytullah'ı ziyaret etmekle yükümlüdürler"** ayeti ile farz kılındığını kabul eden görüş için de geçerlidir.[94] Bu ayetlerin her ikisinin de ne zaman indiklerini kesinlikle belgeleyen bir rivayet elimizde yoktur.

Bu arada İmam İbn-i Kayyum el-Cevzi "Zad-ül Mead" adlı eserinde Haccın Hicri dokuzuncu ya da onuncu yılda farz olduğunu ileri sürüyor. İbn-i Kayyum, bu görüşü ileri sürerken Peygamberimizin Hicri onuncu yılda Veda Haccı'nı yaptığı gerçeğinden hareket ederek O'nun bu ziyareti Haccın farzoluşunun arkasından yapmış olması gerektiğini, buna göre bu ibadetin Hicri takvime göre ya dokuz ya da onuncu yılda farz kılınmış olduğunu söylüyor. Fakat bu mantık delil olmaya elverişli değildir. Çünkü Peygamberimizin Hacca gidişini Hicri onuncu yıla ertelemesine yolaçan başka sebepler bulunmuş olabilir. Özellikle Peygamberimizin, Hicri dokuzuncu yılda Hz. Ebu Bekir'i (Allah ondan razı olsun) Hacc

94- Al-i İmran Suresi, 97

kafilesi başkanı olarak görevlendirdiğini gözönüne alırsak bazı sebeplerden dolayı Hacca gitmemiş olabileceği ihtimali güç kazanır.

Nitekim elimizdeki bazı bilgilere göre Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) Tebuk Seferi dönüşünde Hacca gitmeyi düşündü. Fakat Hacc mevsiminde geleneksel olarak müşriklerin Kâbe'yi ziyaret ettiklerini ve bir kısmının bu ziyareti çıplak olarak yaptığını hatırlayarak onların arasına karışmak istemedi. Bir süre sonra Berae suresi inince Peygamberimiz, bu surenin baş tarafındaki ayetleri halka duyurmak, bu ayetler gereğince müşrikler ile artık antlaşma yapılmayacağını açıklamak ve Kurban bayramı gününü ilan etmek üzere Hz. Ali'yi Hacca gönderdi. Hz. Ali tarafından Mina'da toplanan kalabalık önünde okunan bildiri şu noktaları içeriyordu; "Kâfirler, kesinlikle Cennet'e giremez. Bu yıldan sonra müşrikler Hacca gelemez ve Beytullah'ı çıplak olarak tavaf edemezler. Peygamberimiz ile daha önce antlaşma yapmış olanların antlaşmaları, süreleri sona erene kadar geçerlidir, fakat bir daha yenilenmeyeceklerdir."

İşte bundan dolayı Peygamberimiz, Kâbe müşriklerden ve çıplak ziyaretçilerden temizleninceye kadar Hacca gitmemişti.

Yalnız Hacc ibadetinin ve bazı ayrıntılarının bundan daha önceki bir tarihte belirlendiğini ileri süren başka bir görüş daha var. Biz bu görüşün hiç de yabana atılmayacak bir ihtimal olduğunu düşünüyoruz. Nitekim bir rivayete göre Hacc, Hicret olayından önce Mekke'de farz kılındı. Bu görüş, güçlü bir delile dayanıyor olmayabilir. Ancak özellikle Mekke'de inmiş olan Hacc suresinin ayetlerinde Hacc ibadetinin birçok ayrıntısı, yüce Allah tarafından Hz. İbrahim'e (selâm üzerine olsun) emredilmiş ibadet amaçlı hareketler olarak yeralmıştır. Hacc suresinin bu nitelikteki ayetlerini şöyle sıralayabiliriz:

"Hani İbrahim'e Beytullah'ın yerini gösterdik ve kendisine şöyle dedik; 'Bana hiçbir şeyi ortak koşma ve Evi tavaf edenler, ayakta duranlar, rukûa ve secdeye varanlar için temiz tut.

İnsanlara Haccı ilân et. Gerek yaya ve gerekse uzak yollardan gelecek yorgun develer üzerinde sana gelsinler.

Gelsinler de çeşitli yararlarını gözleri ile görsünler ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları belirli günlerde kurban ederken O'nun adını ansınlar. Bu hayvanların etinden kendiniz de yiyin, sıkıntı içinde bulunan yoksullara da yedirin.

Sonra kirlerini giderip temizlensinler, adaklarını yerine getirsinler ve Kâbe'yi tavaf etsinler."[95]

"Bu böyledir. Kim Allah'ın emrettiği ibadet biçimlerine saygı gösterirse, hiç kuşkusuz bu saygı, kalplerdeki takvadan kaynaklanır. Kurbanlık hayvanlar belirli bir süreye kadar size yararlı olurlar, sonra varacakları yer Kâbe'dir."[96]

95- Hacc Suresi, 26-29
96- Hacc Suresi, 32-33

"Büyükbaş hayvan kurban etmeyi de Allah'ın size emrettiği ibadet biçimlerinden saydık. Onlar size çeşitli yararlar sağlarlar. Ön ayaklarını bağlayarak onları boğazlarken üzerlerine Allah'ın adını anın. Yan üstü düşüp öldüklerinde etlerinden hem kendiniz yiyin ve hem de isteyene de istemeyene de yedirin. Şükredesiniz diye o hayvanları böylece buyruğunuza sunduk.

Bu hayvanların ne etleri ve ne de kanları Allah'a ulaşacaktır. Allah'a ulaşacak olan şey; sadece içinizdeki Allah saygısıdır, takvadır. Böylece onları sizin buyruğunuza sundu ki, sizi doğru yola ilettiği için O'nun yüceliğini dile getiresiniz. Ey Muhammed, iyilik işleyenleri müjdele"[97]

Görüldüğü gibi bu ayetlerde Hacc ibadetinin temel unsurları olan kurban, kurban kesme, tavaf, ihramdan çıkma ve Allah'ın adını anma (tekbir getirme) gibi ayrıntılara ya açıkça ya işaret yolu ile yer verilmiştir. Bu ayetlerde müslüman ümmete yöneltilen hitap, ataları Hz. İbrahim'in uygulamaları ile bağ kuruyor. Bu da Hacc ibadetinin, müslümanların bağlı oldukları Hz. İbrahim'in bir uygulaması olarak yukardaki görüşlerde ileri sürüldüğünden çok daha önce farzedeldiğini gösterir. Bu arada müslümanlar ile o günlerde Kâbe'nin denetim ve bakımını ellerinde bulunduran Mekkeli müşrikler arasındaki çatışma ve gerginlik, Hacc ibadetini bir süre için yapılamaz hale getiren engeller doğurmuştur. Bunu da gözden kaçırmamak gerekir. Biz bu cüz'ün baş tarafında, Hicri ikinci yılda gerçekleşen kıble yönünün değişimi olayından sonraki oldukça erken bir tarihten itibaren bazı müslümanların fertler halinde Hacc ibadetini yerine getirmeye başladıkları görüşünde olduğumuzu belirtmiştik.

Bu görüşlerin hangisi doğru olursa olsun, Haccın farzoluş tarihi ile ilgili bu açıklamayı burada noktalayarak Haccın ayrıntılarını ve bunlar arasında yer verilen birçok direktifi içeren ayetlere dönüyoruz:

"Allah için Haccı ve Umreyi tam olarak yerine getirin. Eğer yoldan alıkonulursanız, kolayımıza gelen kurbanı gönderin. Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin. Fakat içinizden kim hasta ya da başından rahatsız olur da bu yüzden daha önce traş olursa fidye olarak ya oruç tutmak ya sadaka vermek veya kurban kesmek zorundadır.

Eğer güven içinde iseniz, Hacc zamanına kadar Umreden yararlanmak isteyen kimse kolayına gelen kurbanı keser. Kesecek kurban bulamayan kimse üç gün Haccda ve yedi gün de evinize döndüğünüz zaman olmak üzere toplam olarak on gün oruç tutar. Bu hüküm, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar için böyledir. Allah'tan korkun ve bilin ki, O'nun azabı ağırdır."

Bu ayetin yapısında dikkatimizi çeken ilk özellik hüküm koyarken gözetilen ifade titizliği, ayetin amaçladığı hükmü içerecek bağımsız fıkralara ayrılması, her hükmün sonunun bir sonraki hükme uygun çağrışımları ile bağlanması ve sonunda ayetteki bütün hükümlerin takvaya, Allah korkusuna raptedilmesidir.

97- Hacc Suresi, 36-37

Ayetin ilk fıkrası Telbiye getirerek Hacca ve Umreye ya da her ikisine birarada başlayan kimsenin mutlak anlamda bu Haccı ve Umreyi tamamlaması emrini ve bu ibadetleri sırf Allah'a yöneltmesi gerektiğini içerir:

"Allah için Haccı ve Umreyi tamamlayın"

Bazı tefsir alimleri bu emrin, Haccın farz oluşunu bildiren bir emir olduğunu söylerken diğer bazıları ise başlanmış bir Hacc görevini tamamlamakla ilgili olduğunu ileri sürerler. Bu ikinci yorum bizce daha yerindedir. Çünkü bütün alimlerce kabul ediliyor ki Umre ibadetinin farz olmadığı halde burada tıpkı Hacc ibadeti gibi bitirilmesi emrediliyor. Bu da gösterir ki, burada emrin amacı "tamamlama" eylemidir, yoksa farz oluşu ilân etmek değildir. Ayrıca bu emirden anlaşılıyor ki, Umre ibadeti, başlangıçta farz olmamakla birlikte, bir defa Telbiye getirilerek bu ibadete başlanınca artık tamamlanması farz haline gelir.

Umre, ayrıntıları bakımından Hacc gibidir. Yalnız bunun için Arafat'ta Vakfeye durulmaz. Ayrıca en geçerli görüşe göre bu ibadet bütün yıl boyunca yerine getirilebilir, Hacc gibi belirli aylarla sınırlı değildir:

Bu genel emirden anlaşıldığına göre Hacc ve Umre ibadetlerinin "yoldan alıkonulma" durumunda tamamlanması zorunludur. Bu "yoldan alıkonulma" Hacc ve Umre ibadetlerine başlayan kimseyi bu ibadetin görevlerini yapmaktan alıkoyan bir düşmandan kaynaklanabileceği gibi hastalık gibi görevi tamamlamayı önleyen şahsi mazeretlerden de kaynaklanabilir. Düşman kaynaklı engellemelerin "yoldan alıkonulma" sayılmasında alimler arasında görüş birliği vardır. Yalnız hastalık kaynaklı engellemenin "yoldan alıkonulma" sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır. Fakat böyle sayılması gerektiği görüşü daha ağır basmaktadır.

"Eğer yoldan alıkonulursanız kolayınıza gelen kurbanı kesin"

Bu durumda Hacca ya da Umreye başlamış olan kimse kolayına gelen kurbanı keserek varabildiği yerde ihramdan çıkar. İsterse henüz Mescid-i Haram'a (Kâbe'ye) varamamış ve Hacc ile Umre ibadetinin gereklerinden sadece Mikat'ta ihrama girmeyi gerçekleştirmiş olsun.

Mikat; Hacc ya da Umre ibadeti yapmak isteyen kimsenin Hacc ve Umre için ya da her ikisini birlikte yerine getirmek amacı ile Tehlil getirdiği, dikişli elbise giymeye son verdiği yerdir. Bu noktadan itibaren hacı adayının başını traş etmesi, saçlarını kısaltması, tırnaklarını keşmesi, kara hayvanı avlaması ve bu av hayvanlarının etinden yemesi yasaktır.

İşte Hicri altıncı yılda Mekkeli müşrikler Hudeybiye'de Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) ile beraberindeki müslümanların yolunu kestikleri ve kendisi ile ancak bir sonraki yıl Umre yapmasına imkân veren Hudeybiye antlaşmasını imzaladıklarında bu olay fiilen yaşanmıştı. Hatta elimizdeki bazı bilgilere göre Peygamberimiz, müşrikler tarafından yolu kesilince yanındaki müslümanlara ulaşabildikleri bu son noktada kurbanlarını keserek ihramdan çıkmalarını ve daha sonra ne yapacakları hususunda emir beklemelerini buyurdu. Fa-

kat kurbanlık hayvanları normal kesim yerlerine varmadan önce ihramdan çıkmak müslümanların ağırına gitmiş, onları tereddüde düşürmüştü. Bunun üzerine Peygamberimiz arkadaşlarının gözleri önünde kurbanını keserek ihramdan çıktı. Arkasından da müslümanlar aynı şeyi yaptılar. İşte bunun üzerine yukardaki ayet indi.[98]

"Hedy", yani "kurbanlık" deve, sığır, koyun, keçi gibi büyük ya da küçük baş hayvanlara denir. Birkaç hacı adayı biraraya gelerek bir deve ya da bir sığır kesebilirler. Nitekim Hudeybiye Umresi sırasında müslümanlar yedişer kişilik gruplar halinde biraraya gelerek birer büyükbaş hayvan kesmişlerdi. O zaman bu "kolaya gelen" kurban olur. Bunun yanında her hacı adayı ayrı ayrı birer koyun veya keçi de kesebilir.

Hudeybiye yılında olduğu gibi düşman tarafından ya da hastalık aracılığı ile "yoldan alıkonulma" durumunda önerilen bu telâfi etme yolunun hikmeti; kolaylıktır. Zira Haccın rükünlerinin birinci derecedeki amacı takva duygularını coşturmak, yüce Allah'a yaklaşmak ve farz kılınan ibadetleri yerine getirmeye çalışmaktır. Eğer bu amaç gerçekleşir de arkasından ya düşman ya hastalık veya bunlara benzer bir başka engel hacı adayının yoluna dikilirse bu kimse Hacc ya da Umre sevabından mahrum kalmaz. Tersine Hacc ya da Umre ibadetini tamamlamış sayılarak yanında bulunan kurbanlık hayvanı kesmekle ihramdan çıkar. Bu kolaylık İslâm'ın özü ile, Haccdaki hareketlerin amacı ve genel anlamda ibadetin fonksiyonu ile uyumlu bir hükümdür.

İlk ve genel emre getirilen bu telâfi edici kolaylıktan sonra ayetlerin devamında Hacc ve Umre ile ilgili yeni bir genel hüküm ortaya konuluyor:

"Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin"

Bu hüküm yolda herhangi bir engelleme ile karşılaşmaksızın Hacc görevini tamamlama durumunda geçerlidir. Bu durumda Arafat vakfesini yerine getirip oradan ayrıldıktan sonra kurbanlık hayvan yerine varmadıkça başı traş etmek caiz değildir. Çünkü traş olmak, Hacc ya da Umre için yahut her ikisine birlikte niyetlenerek giyilen ihramdan çıkmanın işareti, göstergesidir. Kurban, Zilhicce ayının onuncu günü Mina'da kesilir. O zaman Hacc görevi sona ermiş olur ve hacı ihramdan çıkar. Fakat kurbanlık hayvan yerine varmadan önce ne traş olunabilir ne saçlar kısaltılabilir ve ne de ihramdan çıkılabilir.

Fakat bu genel hükme istisna olarak şöyle bir telâfi edici sınırlama getiriliyor:

"Fakat içinizden kim hasta ya da başından rahatsız olur da bu yüzden daha önce traş olursa fidye olarak ya oruç tutmak ya sadaka vermek veya kurban kesmek zorundadır."

Hacı adayı, başını traş etmeyi gerektiren bir hastalığa yakalanabilir ya da saçlarının uzamasından ve taranamamaktan dolayı başında birtakım pis böcekler yuvalanabilir. Aslında kolaylık ve pratiklik dini olan İslâm, böylesi durum-

98- Daha ayrıntılı bilgi için onbeş ve onaltıncı cüzlerde yeralan Feth Suresinin tefsirine başvurulabilir.

larda hacı adayının ihramlı iken kesim yerine göndermiş olduğu kurbanlık hayvan boğazlanacağı yere varmadan ve Hacc görevlerini tamamlamadan önce traş olmasını mübah saymıştır. Buna karşılık hacı adayı fidye olarak ya üç gün oruç tutar ya sadaka olarak altmış yoksulun karnını doyurur ya bir koyun keserek etini dağıtır. Bu fidye ile ilgili sınırlama Peygamberimizin şu hadisine dayanıyor. Sahabilerden Kâ'b b. Ucre diyor ki:

"Bir defasında beni Peygamberimizin yanına taşıdılar. Bitler yüzümde geziniyordu. Peygamberimiz bana **'Seni hiç böyle bitkin görmemiştim. Kesecek bir koyun bulamıyor musun?'** buyurdu. 'Hayır, yok' dedim. Bunun üzerine bana şöyle dedi; **'Ya üç gün oruç tut ya da her yoksul başına altmış sa' ağırlığında yiyecek ayırarak altmış yoksulun karnını doyur da başını traş et.'**"[99]

Arkasından yine Hacc ve Umre ile ilgili yeni bir genel hüküm geliyor:

"Eğer güven içinde iseniz, Hacc zamanına kadar Umreden yararlanmak isteyen kimse kolayına gelen kurbanı keser."

Yani "Eğer yolda engelleme ile karşılaşmaz ve ziyaret görevlerini rahat rahat yapma imkânı bulursanız, bu durumda Umreyi de içeren Temettü Haccı yapmak isteyen kimse kolayına gelen kurbanı kessin."

Bu hükmün ayrıntılı açıklaması şöyledir: Müslüman, önce Umreye çıkabilir. Bunun için Mikat'ta Tehlil getirerek ihrama girer. Beytüllah'ı tavaf ederek ve Safa ile Merve arasında say yaparak Umre görevini tamamladıktan sonra Mikat'a dönerek Hacc için ihrama girer ve bu görevin günlerinin gelmesini beklemeye koyulur. Bu durum Hacc ayları sırasında geçerlidir. Hacc ayları Şevval, Zilkade ayları ile Zilhicce ayının ilk on gününden oluşur.

Bu anlattığımız şekil, Temettü Haccının birinci usulüdür. İkinci usulü de şöyledir: Mikat'ta hem Hacc ve hem de Umre için birlikte ihrama girilir. Umre görevleri yapıldıktan sonra Hacc zamanı gelinceye kadar beklemeye geçilir. İşte Temettü Haccının ikinci yolu böyledir.

Hacı adayı bu iki usulden hangisi ile Temettü Haccı yaparsa yapsın Umreyi tamamladıktan sonra ihramdan çıkabilmek için kolayına gelen bir kurban kesmelidir. Hacı adayı Umre görevinin bitişi ile Hacc görevinin başlaması arasındaki süreyi ihramsız olarak geçirir. Hacı adayının "kolayına gelen" kurbanlık; kesebileceği her türlü hayvanı içerir. Yani bu kurbanlık deve de, sığır da koyun da keçi de olabilir.

Eğer bu durumdaki hacı adayı "kolayına gelen" kurbanlık hayvan bulamıyorsa yerine fidye verir:

"Kesecek kurban bulamayan kimse üç gün Haccda ve yedi gün de evinize döndüğünüz zaman olmak üzere toplam olarak on gün oruç tutar."

Bu durumda hacı adayı için en uygun olanı, ilk üç günlük orucu Zilhicce ayının dokuzuncu günündeki Arafat vakfesinden önce tutmaktır. Kalan yedi gün-

99- Buhari

lük orucu da Hacc dönüşü evinde tutar. Ayette bu orucun **"toplam on gün"** olduğu, iyi anlaşılsın diye vurgulanmıştır.

Belki de bu kurban kesmenin ya da oruç tutmanın hikmeti, Umre ile Hacc görevi arasında kalbin yüce Allah'a bağlı olmasını devam ettirmektir, Umre ile Hacc görevi arasındaki ihramsız dönemin hacı adayını Haccın havasından, Haccın disiplinli atmosferinden ve bu farıza süresince kalbi sürekli etkisi altında bulunduran çekingenlik ortamından çıkarmamasıdır.

Harem-i şerif'te oturanlar buranın sürekli ziyaretçileri oldukları ve yurtları burası olduğu için onlara Umre düşmez. Onlar sadece Hacc ibadeti yapmakla görevlidirler. Onlar için Temettü Haccı ve Umre ile Hacc arasında ihramsız kalınacak bir geçiş süresi de sözkonusu değildir. Öyle olunca tabii ki, fidye vermeleri ve oruç tutmaları da sözkonusu değildir.

"Bu, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar için böyledir."

Hacc ve Umre hükümlerinin bu noktasında kalpleri yüce Allah'a ve takvaya sımsıkı bağlamayı amaçlayan iki ara cümlecik ile karşılaşıyoruz:

"Allah'tan korkun ve bilin ki, O'nun azabı ağırdır."

Okuduğumuz Hacc hükümlerinin yerine getirilmelerini garantiye bağlayacak biricik faktör işte bu takvadır. Takva; Allah korkusu, Allah'ın azabından çekinme duygusudur. İhrama belirli bir çekingenlik duygusu eşlik eder. Fakat hacı adaylarının bir süre ihramsız kalmaları serbest olduğunda bu süre içinde takva ve Allah korkusu bu çekingenlik duygusunu vicdanda canlı tutar, orada bekçiliğe devam eder.

Bundan sonra gelen ayette özellikle Haccın hükümleri anlatılıyor, bu meyanda Haccın zamanı ve edep kuralları açıklanıyor. Daha önceki ayetin sonunda olduğu gibi bu ayetin sonunda da söz, takvaya bağlanıyor:

"Hacc; bilinen aylar(da)dır. Kim bu aylarda ihrama girerek Haccı kendine farz hale getirirse bilsin ki, Haccda fuhuş söz söylemek, küfürleşmek kavga etmek ve her türlü günah işlemek yasaktır. Ne iyilik yaparsanız Allah onu bilir. Yanınıza yolazığı alın. Hiç şüphesiz en hayırlı azık takvadır, Allah korkusudur. *Ey akıl sahipleri, benden korkun.*"

Ayetin açık anlamına göre Haccın belirli bir vakti vardır ve bu vakit belirli aylardır. Bu aylar Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce ayının ilk on gününden oluşur. Buna göre, sadece bu aylar süresince Hacc için ihrama girilebilir. Gerçi bazı mezhepler bütün yıl boyunca Hacc için ihrama girmeyi geçerli sayarlar ve bu belirli ayları Haccın gereklerini bilinen zamanlarında yerine getirmek için ayrılmış bir zaman parçası kabul ederler.

İmam-ı Malik, İmam Ebu Hanife ve İmam-ı Ahmed b. Hanbel bu görüştedirler. İbrahim Nehaî, Sevri ve Leys b. Sa'd gibi mezhep imamlarının da bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir. İmam Şafiî ise birinci görüşü savunuyor. Abdullah b. Abbas, Cabir, Ata, Tavus ve Mücahid gibi önderlerin de Şafiî gibi dü-

şündükleri nakledilmiştir ki, geçerli tutulan görüş de budur.

Bu belirli aylarda kim Haccı kendine farz kılarsa, yani kim ihrama girerek bu aylarda Haccı tamamlama yükümlülüğü altına girerse bilmelidir ki, ayetin dili ile söylersek Hacc sırasında **"Rafas, fusuk ve cidal yoktur"**. Burada geçen "Rafas" kelimesi "ya rastgele veya kadınların yanında cinsel ilişkiden ve cinsel ilişkiyi çağrıştıracak açık-saçık konulardan sözetmek" demektir. "Cidal" kelimesi, "bir kimsenin arkadaşını öfkelendirecek şekilde onunla tartışması, münakaşa etmesi" demektir. "Fusuk" kelimesi ise "irili-ufaklı kötülükler" anlamına gelir.

Bu yasaklar, insanı sonuç olarak bu dönemindeki çekingenlik ve sırf Allah ile başbaşa olma hali ile çelişen herşeyden kaçınmaya, toprak ve dünya kaynaklı güdülerin üzerine çıkmaya, herşeyi bir yana atarak sırf Allah'a bağlanma yolundaki ruhî eğitime ve Allah'ın evine doğru yola çıkan kimsenin dikişli elbiseye varıncaya kadar herşeyden arınması anlayışına uygun edep halini gerekli biçimde takınmasına götürür.

Kötülük yapma yasağının arkasından iyi davranışları özendiren, sevdiren bir ifade ile karşılaşıyoruz:

"Ne iyilik işlerseniz Allah onu bilir."

Bir müminin, yaptığı iyiliğin yüce Allah tarafından bilindiğini, o sırada yüce gözetim altında olduğunu hatırlaması iyilik işlemesi için yeterli bir teşvik, itici bir faktördür. Demek ki, yüce Allah onun yaptığı iyiliği görüyor ve biliyor. Sırf bu faktör, iyiliğin normal ödülünden önde gelen başlıbaşına bir ödüldür.

Ayette daha sonra hacı adayları Hacc yolculuğu için azıkla donanmaya, yanlarında hem beden ve hem de ruh azığı bulundurmaya çağrılıyorlar.

Bu emrin gerekçesi ile ilgili şöyle bir rivayet anlatılıyor: Bir grup Yemenli hacı adayı, yanlarına azık almadan Hacc yolculuğuna çıkarlar ve bu tutumlarında haklı olduklarını göstermek üzere de 'Allah'ın evini ziyaret edeceğiz de O bizim karnımızı doyurmayacak mı?' diye konuşurlar.

Bu söz her şeyden önce kalbi tümü ile Allah'a yöneltmenin ve O'na tam anlamı ile güvenmenin yanında tüm pratik hazırlıkları yapmayı, mümkün olan bütün etkili önlemleri almayı emreden İslâm'ın karakterine ters düşer. Ayrıca bu söz yüce Allah'tan lâubali ve pervasız biçimde sözetme, "madem ki, O'nun evini ziyaret etmeye gidiliyor, o halde Allah da ziyaretçilerinin karnını doyurmakla görevlidir" gibi bir anlayış yüce Allah'ı minnet borcu altında sayma kokusu taşır. Bundan dolayı hem maddi ve hem de manevi olarak azık hazırlama direktifi gelmiştir. Bu direktife, genel ifadeli ve süreklilik mesajı veren bir takva duyurusu eklenmiştir:

"Yanınıza yolazığı alın. Hiç şüphesiz en hayırlı azık takvadır, Allah korkusudur. Ey akıl sahipleri, benden korkun."

Takva kalplerin, gönüllerin azığıdır. Kalpler, gönüller bununla beslenir, bununla güçlenir, bununla aydınlanır. Hedefe varma ve kurtuluş dayanağı yalnız

budur. "Akıl sahipleri" ise takva direktifini ilk kavrayanlar ve bu besin kaynağından en iyi biçimde yararlananlardır.

Daha sonraki ayette Haccın hükümleri ve gerekleri anlatılmaya devam edilerek hacı adayının ticaret yapmasının ya da ücretli bir işte çalışmasının hükmü anlatılıyor. Bunun yanısıra Arafat'tan dönüş konusu ile bu dönüşün yeri ele alınıyor. Ayrıca bu dönüşün arkasından yapılması gereken zikir ve istiğfar meselesi açıklanıyor:

"Rabbinizin lütuf ve bağışını istemenizin, bunun peşinden koşmanızın hiçbir sakıncası yoktur. Arafat'tan aşağı inince Meş'ar-ı Haram'da Allah'ı anın. O sizi nasıl doğru yola iletti ise siz de O'nu anın. Zira O'nun yol göstermesinden önce, kuşkusuz, Sapıklardan idiniz.

Sonra insanların dağıldığı yerden siz de dağılın ve Allah'tan mağfiret dileyin. Hiç şüphesiz Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir."

Buharî'nin kaydettiğine göre bu konuda Abdullah b. Abbas (Allah onlardan razı olsun) şöyle diyor:

"Ukaz, Mecenne ve Zülmecaz; cahiliye döneminin çarşıları, alış-veriş merkezleri idi. Bu yüzden müslümanlar Hacc mevsiminde ticaret yapmanın günah olabileceği endişesine kapıldılar. Bunun üzerine yüce Allah **"Rabbinizin lütuf ve bağışını istemenizin, bunun peşinden koşmanızın hiçbir sakıncası yoktur"** ayetini indirdi.

Aynı konuda Ebu Davud'un başka bir yoldan naklettiğine göre yine Abdullah b. Abbas şöyle diyor:

"Müslümanlar Hacc mevsiminde ticaretle uğraşmaktan, alış-veriş yapmaktan çekiniyorlar; 'Bu günler, Allahı zikretme günleridir' diyorlardı. Bunun üzerine yüce Allah; **'Rabbinizin lütuf ve bağışını istemenizin, bunun peşinden koşmanızın hiçbir sakıncası yoktur'** ayetini indirdi."

Başka bir rivayete göre Ebu Umame Teymî bir defasında Abdullah b. Ömer'e "Biz para karşılığında hacı adayı taşıyoruz. Acaba yaptığımız Hacc geçerli midir?" diye sordu. Abdullah b. Ömer de ona "Siz Beytullah'ı tavaf etmiyor musunuz, meşru görevlerinizi yapmıyor musunuz, şeytanı taşlamıyor musunuz, başınızı traş etmiyor musunuz?" diye sordu. Adamın "Evet, bunları yapıyoruz" demesi üzerine Abdullah b. Ömer sözlerini şöyle bağladı: "Vaktiyle adamın biri Peygamberimize gelerek kendisine şimdi senin bana sorduğun soruyu sormuştu. Peygamberimiz adama henüz cevap vermeye fırsat bulamadan Cebrail (selâm üzerine olsun) **'Rabbinizin lütuf ve bağışını istemenizin, bunun peşinden koşmanızın hiçbir sakıncası yoktur'** ayetini getirdi."

Bu arada *İbn-i Cerir*'in bildirdiğine göre Hz. Ömer'in azadlısı Ebu Salih aynı konuda şöyle diyor: "Bir defasında Hz. Ömer'e 'Ey müminlerin emiri, sizler Hacc sırasında ticaret yapıyor muydunuz?' diye sordum. Bana 'O zamanlar müslümanların Haccdan başka bir geçim kaynağı var mıydı ki?' diye cevap verdi.

Gerek ilk iki rivayetin anlattığı Haccdaki ticaret çekingenliği ve gerekse üçüncü rivayetin içerdiği yine Hac dönemindeki ücret karşılığında hizmet verme çekingenliği, İslâm'ın vicdanlarda meydana getirdiği cahiliye döneminde geçerli olan herşey karşısında çekingenlik duyma hassasiyetinin ve bu konularda girişime geçmeden önce İslâm'ın görüşünü bekleme titizliğinin bir parçasıdır. Bizim bu cüz'ün başında Safa ile Merve tepelerini tavaf etmekten sözederken anlatmaya çalıştığımız tutum işte buydu.

Kısacası Hacc sırasında alış-veriş yapmanın ve ücret karşılığında hizmet vermenin serbest olduğunu bildiren ayet indi ve bu ayet bu tür çalışmaları **"Allah'ın lütuf ve bağışını arama"** olarak niteledi:

"Rabbinizin lütuf ve bağışını istemenizin, bunun peşinden koşmanızın hiçbir sakıncası yoktur."

Böylece müslümanın kafasına şu ilke yerleştirilmek istenmiştir. O, ticaret yaparken, ücretli bir iş gerçekleştirirken ya da başka bir yoldan geçimini sağlamaya çalışırken rızkını kendi çalışmasının sonucu olarak sağlamıyor, o sadece yüce Allah'ın lütuf ve bağışını arıyor, Allah da ona veriyor. Müslüman, bu gerçeği aklından hiç çıkarmamalıdır. Yani kendisi yüce Allah'ın lütuf ve bağışını arıyorken ve kazanırken, meslek edindiği geçim sağlama yolları peşinden koşarak rızkını elde ederken elde ettiği şey, aslında yüce Allah'ın lütfu ve bağışıdır. Geçimini sağlama peşinde koşan müslümanın kalbine bu bilinç yerleşince o, artık ibadet halindedir. Buna göre bu uğraşları Allah'a yönelme açısından Hacc ibadeti ile çelişmez. İslâm, müminin kalbinde bu duyguların kökleştiğinden emin olunca onu istediği gibi çalışmak ve faaliyette bulunmak üzere serbest bırakır. Çünkü böyle bir kulun bu bilinçten kaynaklanan her hareketi ibadettir.

Bundan dolayı aslında Arafat'tan dağılma ve Meşar-ı Haram'da Allah'ın adını anma gibi diğer Hacc görevlerini konu edinmiş olan bu ayet, bir bölümünü geçim imkânlarını arama konusuna ayırıyor:

"Arafat'tan dağıldığınızda Meşar-ı Haram'da Allah'ı anın. O sizi nasıl doğru yola iletti ise siz de O'nun adını anın. Zira O'nun yol göstermesinden önce, kuşkusuz, sapıklardan idiniz."

Arafat'ta durmak, vakfe yapmak, Haccın temel rükunudur. Nitekim Bukeyr'in, Ata aracılığı ile Abdurrahman b. Muammer Deylemî'ye dayanarak bildirdiğine göre Peygamberimiz (salât ve selâm üzerine olsun) şöyle diyor:

"Hacc, Arafat demektir. Hacc Arafat demektir. Hacc Arafat demektir. Kim Kurban bayramı günü tanyeri ağarmadan önce Arafat'a erişirse Hacca erişmiş olur. Mina günleri üçtür. Kim iki günün sonunda Mekkeye dönerse hiçbir günah işlemiş olmaz. Kim üçüncü günün sonuna kadar kalırsa o da günaha girmez."(100)

Arafat'ta durmak (vakfe) Zilhicce ayının onuncu günü olan Arefe günü Zeval (öğle) vaktinden başlayarak Kurban bayramı günü tanyeri ağarıncaya kadar

100- Eshabu-s Sünen

yapılabilir. Bu konuda vakfe süresinin Arefe gününün ilk anlarından itibaren başladığını ileri süren ve İmam-ı Ahmed b. Hanbel tarafından savunulan bir görüş daha vardır. Bu görüş; Şa'bî'nin, Urve b. Mudarris b. Harise b. Lâm Tâî'den rivayet ettiği bir hadise dayanır. Bu hadise göre Harise b. Mudarris şöyle diyor:

— Bir defasında Muzdelife'de namaza çıktığı sırada Peygamberimize geldim ve kendisine dedim ki; 'Ya Resulellah, Tay dağından geliyorum. Hem binek hayvanımı bitkin düşürdüm hem de kendimi yordum. Vallahi üzerinde durmadığım hiçbir dağ kalmadı. Acaba Haccım geçerli mi?' Bunun üzerine Peygamberimiz bana şu cevabı verdi:

"Kim bizim şu namazımıza yetişir ve bizimle birlikte buradan dağılıncaya kadar burada kalırsa ve daha önce geceleyin ya da gündüzleyin Arafat'ta bir süre durmuş olursa Haccı tamam olur, bu kimse yıkanıp elbiselerini giyebilir."[101]

Peygamberimizin bu iki görüşte ileri sürülen zaman diliminde Arafat'ta durmayı emretmesinin, başka bir deyimle bu vakfe süresini Arefe gününden Zilhicce'nin onuncu gününe rastlayan Kurban bayramı gününün sabahına kadar uzatmasının gerekçesi müşriklerin, putperestlerin buradaki vakfe geleneklerine ters düşmekti. Nitekim İbn-i Merduye'nin ve Hakim'in Abdurrahman b. Mubarek el-Ayşî'ye dayanarak kaydettiklerine göre sahabilerden Misver b. Mahrime (Allah ondan razı olsun) şöyle diyor:

— Peygamberimiz, bir defasında Arafat'ta bize hitap etmişti. Önce Allah'a hamdetti, O'nu övdü. Sonra 'imdi' diye söze girdi. O her zaman bir konuşma yaparken 'imdi (bundan sonra)' diye söze girerdi. Sonra şöyle buyurdu:

"Bugün, Hacc-ı Ekber (En büyük Hacc) günüdür. dikkat edin ki, müşrikler, putatapanlar bugün güneş batmadan önce buradan dağılırlardı. Onlar buradan ayrılırken güneş, dağların başında insanların başlarındaki sarık gibi dururdu. Biz ise güneş doğmadan önce buradan dağılıyor, böylece müşriklerin geleneklerine ters düşüyoruz."

Peygamberimizin Arefe günü güneş battıktan sonra Arafat'tan ayrılması ile ilgili uygulamasına gelince bu konuda Müslim'in kaydettiğine göre sahabilerden Cabir b. Abdullah şöyle diyor:

— Peygamberimiz güneş batıncaya kadar Arafat'ta durdu. Bu arada güneş yuvarlağının çevresinde hafif bir sarılık meydana geldi, arkasından da güneş yuvarlağı bütünüyle gözden kayboldu. İşte bu sırada Peygamberimiz, Üsame'yi devesinin arkasına bindirerek Arafat'tan ayrıldı. Devesinin yularını öylesine germişti ki, nerede ise hayvanın başı özengiye değecekti.

Peygamberimiz bu sırada sağ eliyle işaret ederek "Ey insanlar, sakin olunuz, sakin olunuz" diyordu. Herhangi bir dağın eteğine yaklaştığında yokuşu çıkıncaya kadar hayvanın yularını gevşetiyordu.

Böylece Müzdelife'ye vardı. Orada tek ezan ve iki kametle akşam ve yatsı

101- İmam-ı Ahmet, Eshabu-s Sünen, Tirmizi

namazını birarada kıldı. İki namaz arasında tesbih yapmadı. Sonra sabaha kadar yattı. Sabah olunca tek ezan ve tek kamette sabah namazını kıldı. Arkasından devesine binerek Meşar-ı Haram'a vardı. Burada kıbleye durarak Allah'a dua etti, O'na tekbir ve tehlil getirdi, O'nun birliğini dile getirdi. Ortalık iyice ağarana dek burada ayakta durdu. Sonra güneş doğmadan önce buradan ayrıldı.

Peygamberimizin bu uygulaması ile aşağıdaki ayetin işaret ettiği aynıdır:

"Arafat'tan dağıldığınız zaman Meşar-i Haram'da Allah'ı anın. O sizi nasıl doğru yola iletti ise siz de O'nu anın. Zira O'nun yol göstermesinden önce, kuşkusuz, sapıklardan idiniz."

Ayette geçen "Meşar-ı Haram"dan maksat Müzdelife'dir. Kur'an-ı Kerim Arafat'tan dağıldıktan sonra burada Allah'ın adının anılmasını emrediyor. Aynı zamanda müslümanlara hatırlatıyor ki, bu zikir, yüce Allah'ın kendilerine yönelik bir hidayetidir ve buna göre, bu, hidayetin şükrünün göstergesidir. Yine Kur'an-ı Kerim, onlara bu hidayete erdirilmeden önceki durumlarını hatırlatarak şöyle diyor:

"Zira O'nun yolgöstermesinden önce, kuşkusuz, sapıklardan idiniz."

İlk müslüman cemaat, bu realitenin hayatlarındaki derin ve geniş çaplı etkisini gerçek anlamda kavrayabiliyordu. Çünkü Arapların pençesinde kıvrandıkları sapıklık dönemi pek yakın geçmişlerini oluşturuyordu. Bu sapıklık herşeyden önce düşüncelere egemendi. Putlara, cinlere, meleklere tapmak, melekleri Allah'ın kızları saymak, Allah ile cinler arasında akrabalık ilişkisi olduğunu ileri sürmek ve daha birçok saçmasapan, gülünç ve karmaşık inançlar, düşüncelere egemen olan bu sapıklığın göstergeleri idi. Bu çarpık inançlar, mahiyetlerinin doğal sonucu olarak tapınmalarda, dini törenler ve davranışlarda da kargaşa meydana getiriyorlardı. Meselâ bu kimseler bazı hayvanların gücünden ve etindenden yararlanmayı sebepsiz yere yasak sayıyorlardı. Dayandıkları tek gerekçe sözkonusu hayvanlar ile ilâhları arasında ilişki olduğu inancı idi. Yine bu ilâhlara evlâtlarının bazılarını adıyor ve bu kanlı adaklara cinleri de ortak ediyorlardı. O sapık ortamda geçerli olan daha birçok dayanaksız cahiliye adeti vardı. Bu saçma adetlerin, karmaşık inanç ve düşünce bulutlarının koyu karanlığından başka hiçbir gerekçesi yoktu.

Bu dönemin sosyal hayatında ve ahlâkında da sapıklık egemendi. Az sonra inceleyeceğimiz **"Sonra insanların dağıldıkları yerden siz de dağılın"** ayetinin, giderilmesini işaret ettiği sınıflararası farklılıklar bu sapıklığın bir göstergesi idi. Arapların hesaba katılır devletlerarası bir güç olmasına engel olan sürekli kabile savaşları ve sürtüşmeleri bu sapıklığın bir başka göstergesiydi. Cinsel ilişkilerine, karı-koca ilişkilerine ve genel olarak aile-içi ilişkilere çirkin bir damga vuran ahlâk anarşisi bu sapıklığın bir diğer göstergesi idi. Toplumda güçlülerin zayıflara reva gördükleri, herkesin başvurabileceği değişmez değer ölçülerinin yokluğundan kaynaklanan zulümler ve haksızlıklar bu sosyal sapıklığın bir başka göstergesiydi. Genel olarak Arapların sosyal hayatı ve insanî açıdan geri kalmışlık-

ları bu sapıklığın bir diğer göstergesiydi ki, Arapları bu gerikalmışlıktan sadece İslâm kurtarabilmişti. Bütün bunlardan dolayı ilk müslümanlar şu ilâhi buyruğu herkesten farklı bir dikkatle dinliyorlardı:

"O sizi nasıl doğru yola iletti ise siz de O'nu anın. Zira O'nun yol göstermesinden önce, kuşkusuz, sapıklardan idiniz."

İlk müslümanlar bu ilâhi cümleleri okurken, hiç kuşkusuz, bütün tarihlerine damgasını basmış olan eski sapık, acıklı, perişan ve geri kalmış hayatlarının görüntüleri, hayallerinin, belleklerinin ve duygularının önünden bir sinema şedi gibi akıyordu. Sonra dönüp hallerine bakınca İslâm'ın kendilerini yükselttiği, yüce Allah'ın bu din aracılığı ile kendilerini erdirdiği yeni konumlarını görüyor ve o zaman bu gerçeğin bütün derinlik ve köklülüğünü tartışmasız olarak varlıklarından somut bir biçimde algılıyorlardı.

Bu realite, her milletten ve her kuşaktan bütün müslümanlar için günümüzde de geçerliliğini sürdürüyor. Bu milletler ve bu kuşakların İslâm'a kavuşmadan önceki durumu neydi? Onlar bu inançtan yoksun olarak nedirler? Onlar İslâm'ın gösterdiği yola girdiklerinde, İslâm'ın yaşama tarzını hayatlarına yansımış bir gerçeğe dönüştürdükleri zaman gerikalmış, basit, sapık ve karmaşık bir konumdan kurtulup gelişmiş, önemli,yönü ve hedefi belli bir düzeye geçerler. Üstelik bu geçişi, bu düzey yükselişini gerçek anlamda müslüman olmadan, yani hayatlarını tümü ile İslâmî yaşam tarzına uyarlamadan farkedemezler.

İnsanlığın tümü bu doğru istikametli hayat yoluna girmedikçe koyu bir cahiliyenin bataklığında debelenmeye mahkumdur. Daha önce yeryüzünün her tarafını baskısı altında inleten bu cahiliyenin pençesinde kıvrandıktan sonra İslâm'ın üstün yaşama düşüncesi sayesinde yeniden hayat bulanlar dışında hiç kimse bu gerçeği tam anlamı ile kavrayamaz. Ancak böyleleri çevrelerini kuşatmış olan iğrençlikler, kokuşmuş bataklıklar ve mikrop yatakları karşısında İslâm'ın yüce hayat sisteminin gerçek mahiyetini anlayabilirler.

İnsanlık uzun tarihi boyunca birçok düşünce sistemi, birçok sosyal düzen ve çok sayıda hayat tarzı görüp geçirdi. Bunların içinde eski-yeni en büyük filozofların felsefi sistemleri, yine eski-yeni en büyük düşünürlerin düşünceleri de vardı . İnsan, İslâm düşüncesinin ve İslâmî hayat tarzının zirvesinde durup bu serüvenin evrelerine bakınca insanlığın bu kadar boş, bu kadar çıkmaz, bu kadar trajik, bu kadar anlamsız ve karmaşık sistemler ile oyalanması karşısında hayrete düşüyor. Hiçbir aklı başında insan bu zulmü kendine reva görmemelidir. O insan ki, artık hiçbir ilâha ihtiyacı kalmadığını, en azından artık yüce Allah'tan gelen bir şeriate, ilâhî kaynaklı bir yaşam sistemine uymasına gerek kalmadığını iddia ediyor!

İşte yüce Allah'ın burada müslümanlara hatırlattığı ve minnettarlığını hatırlarından hiç çıkarmamalarını istediği büyük nimet budur:

"O sizi nasıl doğru yola iletti ise siz de O'nu anın. Zira O'nun yol göstermesinden önce, kuşkusuz,sapıklardan idiniz."

Hacc, müslümanların evrensel kongresidir. Müslümanlar bu kongrede kendilerini biraraya getiren İslâm bağından başka bütün ilişkilerden arınmış, İslâm karakteristiğinin dışında kalan bütün karakteristiklerden ve özelliklerden sıyrılmış, ayıp yerlerini örten dikişsiz bir örtü dışında kalan bütün elbise ve kılıklardan soyunmuş olarak biraraya gelirler. Bu kongrede herhangi bir fert ile başka bir fert arasında, herhangi bir kabile ile başka bir kabile arasında, herhangi bir ırk ile başka bir ırk arasında ayrım yapılmaz. Burada toplananlar arasında tek inanç; İslâm inancı, tek akrabalık bağı; İslâm akrabalığı ve tek renk; İslâm'ın rengidir.

Kureyşliler cahiliye döneminde kendilerini "yiğitler (Hums, tekili: Ehmes)" diye adlandırırlar ve özlerine diğer Araplardan ayırıcı birtakım imtiyazlar, üstünlükler tanırlardı. Bu imtiyazlardan biri olarak onlar kendileri dışındaki Arap halkı gibi Arafat dağında vakfeye durmazlar ve bu duruşun bitiminde halkın dağıldığı yerden dağılıp geri dönmezlerdi.

İşte ayetteki emir bunun için geldi. Yüce Allah bu emirle insanları, İslâm'ın amaçladığı eşitliğe döndürmekte, onları insanlar arasındaki uydurma farklılıkları ortadan kaldırarak bütünleşmeye çağırmaktadır:

"Sonra insanların dağıldığı yerden siz de dağılın ve Allah'tan mağfiret dileyin. Hiç şüphesiz Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir."

Nitekim Buharî'nin Hişam'a ve onun da babasına dayanarak naklettiğine göre bu konuda Hz. Aişe (Allah ondan razı olsun) şöyle diyor:

"Kureyşliler ile onların dinlerine bağlı olanlar Müzdelife'de duruş yaparlar ve kendilerini 'yiğitler (Hums)' ünvanı ile anarlardı. Geride kalan Araplar ise Arafat'ta duruş yaparlardı. İslâm gelince yüce Allah Peygamberine Arafat'a giderek orada duruş yapmasını ve oradan halkla birlikte ayrılmasını emretti. İşte **'İnsanların dağıldığı yerden siz de dağılın'** ayeti buna işaret ediyor."

Yani "Halkın duruş yaptığı yerde duruş yapın ve halkla birlikte, onların dağıldığı yerden dağılın." İslâm soy ve sınıf ayrımı tanımaz. onun gözünde bütün insanlar tek bir ümmettir. Tarağın dişleri gibi fertleri birbirine eşittir. Hiç kimsenin başkasına karşı takva dışında üstünlüğü yoktur. İslâm, Hacc kongresinde müslümanları, kendilerine seçkinlik sağlayan bütün kılıklardan soyunmakla ve böylece yüce Allah'ın evinde birbirlerine eşit kardeşler konumunda biraraya gelmekle yükümlü tutmuştur. Müslümanlar burada soy zırhına bürünüp bu yoldan birbirlerine karşı üstünlük taslamamak için elbiselerinden, kıyafetlerinden soyunuyorlar.

Yüce Allah onlara demek istiyor ki; Cahiliye taassubunu içinizden söküp atarak hep birlikte İslâm'ın rengine bürünün. Allah'tan af dileyin. Şu cahiliye gururundan dolayı O'ndan af dileyin.Yaptığınız Hacc görevine gölge düşüren her türlü ters ve aykırı eyleminizden dolayı O'ndan af dileyin. Bu kusurunuz çok küçük de olsa, sadece içinizden geçen basit bir kötü duygudan ibaret olsa bile yahut cinsel açık-saçık sözler, kırıcı tartışmalar ve başka kötülükler gibi ağzınız-

dan kaçan günahlar biçiminde de olsa Hacc sırasındaki bütün hatalarınızdan dolayı O'ndan af dileyin.

Görüldüğü gibi İslâm, müslümanların Hacc kongresi sırasındaki bütün davranış ve tutumlarını, tüm insanlığı benimsemeye çağırdığı düşünce sistemi temeline oturtuyor. Bu temel, eşitliktir; toplumda sınıf farkı gözetmeyen, ırk ayrımı tanımayan, dil farkı gözetmeyen, yeryüzünde görülen hiçbir üstünlük ve imtiyaz sebebini onaylamayan bir düşünce temelidir. Yine görüldüğü gibi İslâm, müslümanları bu temiz ve yüce düşünce temeli ile çelişen bütün yanlışlıklarından dolayı yüce Allah'tan af dilemeye çağırıyor.

"Hacc ibadetini bitirdiğinizde atalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha ısrarlı bir dille Allah'ı anın. Kimi insanlar 'Ey Rabbimiz, bize dünyada güzellik ver' derler. Böylelerinin Ahirette hiçbir payları olmaz.

Kimi insanlar da 'Ey Rabbimiz, bize dünyada da güzellik ver, Ahirette de güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinin azabından koru' derler.

İşte böylelerinin kazandıklarından payları vardır. Allah'ın hesaplaşması çok çabuktur."

Daha önce söylediğimiz gibi Araplar cahiliye döneminde Ukaz, Mecenne ve Zülmecaz çarşılarında buluşurlardı. Bu çarşılar sadece birer alış-veriş merkezi değildi. Buralar aynı zamanda şiir yarışmaları düzenlenen, ataların ve soy üstünlüğünün iftihar vesilesi yapıldığı yerlerdi. Çünkü o dönemde Araplar, kendilerini bu tür övünme ve böbürlenmelerden alıkoyacak büyük amaçlardan ve önemli uğraşlardan yoksundular. O zaman henüz söz ve çalışma enerjilerini uğrunda harcayacakları tüm insanlığa dönük bir misyonları yoktu. Onların insanlığa yönelik tek misyonu, İslâm'ın omuzlarına yüklediği cihanşümul görev oldu. İslâm'dan önce ve İslâm'dan koptukları zamanlarda Arapların ne yeryüzünde bir misyonları ve ne de gökte anılan bir hatıraları vardı.

Bundan dolayı Ukaz, Mecenne ve Zülmecaz şenliklerinde günlerini bu boş amaçlar uğrunda, yani soya dayalı böbürlenmeler ile atalarla övünme yarışlarında harcıyorlardı. Fakat İslâm'ı benimsemekle çok önemli bir misyona kavuşmuşlardı. İslâm onları yeniden dünyaya getirdikten sonra kafalarında yepyeni bir düşünce sistemi oluşturmuştu. Şimdi Kur'an-ı Kerim onları iyiye ve yararlıya yöneltiyordu. Hacc görevlerini sona erdirdikten sonra atalarını anmaya değil kendilerini yüce Allah'ı anmaya çağırıyordu:

"Hacc ibadetini bitirdiğinizde atalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha ısrarlı bir dille Allah'ı anın."

Yüce Allah'ın onlara **"atalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha ısrarlı bir dille Allah'ı anın"** diye buyurması, atalarını yüce Allah ile birlikte anabilecekleri anlamına gelmez. Tersine bu ifade kınama niteliği taşır. Bunun yanısıra daha lâyık olana, daha öncelikliğe yönelmeyi telkin eder. Bu ayet ilk müslümanlara diyor ki; "Sizler yalnızca Allah'ı anmanız caiz olduğu halde tutup ataları-

nızı anıyorsunuz. Bu alışkanlığınızı Allah'ı anma alışkanlığına dönüştürün. Hatta Allah'ı daha ısrarlı bir dille anın. Elbiselerinizden soyunarak O'na doğru yola çıktığınıza göre soy ilişkilerinden de sıyrılın.

Allah'ı anmak, kulları gerçek anlamda yükselten tek faktördür, atalarla övünmek insanlara hiçbir şey kazandırmaz, onların düzeyini yükseğe çıkarmaz. İnsani değerlerin yeni kriteri, takva kriteridir; Allah ile ilişki kurma, O'nu anma ve O'ndan çekinme ölçüsüdür.

Daha sonraki ayetler insanları bu ölçü ile tartmakta, onlara bu ölçüye göre insanların değerlerini ve karşılaşacakları akıbetleri göstermektedir:

"Kimi insanlar 'Ey Rabbimiz, bize dünyada güzellik ver' derler. Böylelerinin Ahirette hiçbir payları olmaz.

Kimi insanlar da 'Ey Rabbimiz, bize dünyada da güzellik ver, Ahirette de güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinin azabından koru' derler.

İşte böylelerinin kazandıklarından payları vardır. Allah'ın hesaplaşması çok çabuktur."

Ortada iki grup insan var. Bir grubun bütün istediği dünyadır, ona tutkundur, bütün meşguliyeti sırf ona yöneliktir. Nitekim Araplardan bir grup Hacca gidip vakfe yerinde durunca "Ya Rabbi, bu yılı bol yağmur yılı, bereketli ürün yılı ve hayırlı evlâd yılı yap" diye dua ederler, dualarında Ahiretle ilgili hiçbir şeyi anmazlardı. Sahabilerden Abdullah b. Abbas'ın (Allah her ikisinden de razı olsun) belirttiğine göre bu ayet, o grup hakkında inmiştir. Fakat ayetin anlamı bundan daha kapsamlı ve daha süreklidir. Bu ayet bize çeşitli kuşaklarda ve yeryüzünün değişik bölgelerinde bulunan bir insan örneğini tanıtıyor. Bu insan örneğinin tek arzusu, tek amacı sadece dünyadır. Allah'a yönelerek dua ettiği zaman bile aklında yalnız o vardır. Çünkü onu meşgul eden tek şey, gönlünü oyalayan, dünyasını çepeçevre kuşatan ve sımsıkı bağlandığı biricik amaç sadece dünyadır.

Yüce Allah böylelerine takdir ettiği ölçüde dünyadan paylarını verebilir, fakat bunların Ahirette mutlak anlamda hiçbir payları olmaz.

Diğer bir grup insan var ki, bunlar birincilerden daha geniş ufuklu, amaçları daha soyludur. Çünkü bunlar yüce Allah ile sürekli ilişkidedirler. Bunlar dünyada iyilik, güzellik isterler, fakat Ahiretteki paylarını unutmazlar, dua ederken şöyle derler:

"Ey Rabbimiz, bize dünyada da güzellik ver, Ahirette de güzellik ver, bizi Cehennem ateşinin azabından koru."

Görüldüğü gibi bunlar yüce Allah'tan her iki dünyada da iyilik, güzellik isterler. Ayrıca istedikleri güzelliğin, iyiliğin türünü belirlemezler; onun seçimini Allah'a bırakırlar. Allah onlar için iyi ve güzel gördüğünü seçer, onlar da yüce Allah'ın kendileriyle ilgili seçimini hoşnutlukla karşılarlar. Böylelerinin Ahirette kesinlikle ve gecikmeden ellerine geçecek bir payları vardır. Çünkü yüce Allah

hesaplaşma işlemlerini çok çabuk bitirir.

Bu ayette dile gelen ilâhi öğreticilik, insanın kime yönelmesi gerektiğini anlatıyor. Bunun yanısıra yüce Allah'a yönelerek her işini O'na havale edenin, iyilik seçme yetkisini Allah'a bırakarak O'nun kendisi ile ilgili seçimini hoşnutlukla karşılayanın ne dünya iyiliklerinden ve ne de Ahiret iyiliklerinden yoksun kalmayacağını belirtiyor. Buna karşılık dünyayı biricik amaç sayan kimse Ahirette alabileceği bütün payları peşinen yitirmiş olur. Demek ki, birinci grupta yeralan insanlar, dış görünüş ölçülerine göre bile kazançlıdırlar. Bunlar yüce Allah'ın terazisinde ise daha kazançlı ve daha baskın çıkacaklardır. Çünkü bunların, İslâm tarafından meydana getirilen ölçülü ve ileri görüşlü düşünceye dayalı istikametli ve dengeli dualarının her iki dünyanın iyiliğini kendi hesaplarına kaydetmiş olur.

İslâm, müslümanlardan dünyayı elden bırakmalarını istemiyor. Çünkü onlar bu dünyada yüce Allah'ın halifesi olma amacıyla yaratılmışlardır. İslâm'ın, müslümanlardan bu konuda istediği tek şey dünya işlerinde yüce Allah'a yönelmeleri, dar görüşlülük yaparak dünyayı kendileri için duvarları tarafından kuşatma altına alınacakları bir hisar haline getirmemeleridir. İslâm, "insan"ın şu basit yeryüzünün hisarlarından, kuşatmalarından kurtulmuş olmasını, dünyada onurlu bir varlık sıfatı ile orada çalışmalar yapmasını ve yüce ufuklar ile ilişkili olarak halifelik görevini yürütmesini istiyor. Bundan dolayı olaylara ve gelişmelere İslâm düşüncesinin zirvesinden bakan kimselere yeryüzüne egemen olan kısır amaçlar tek başına son derece basit ve gülünç görünür.

Daha sonraki ayette Hacc günleri, Hacc görevi ve bu görevin ayrıntılı hareketleri, hacıları yüce Allah'ı anmaya ve O'ndan korku duymaya yönelterek sona eriyor:

"Sayılı günlerde Allah'ın adını anın. Kim iki gün içinde hemen dönerse bir günahı yoktur. Kim geri kalırsa da, günahtan korunanlar için, günahı yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki, hepiniz O'nun huzurunda biraraya getirileceksiniz."

Alimler tarafından en çok benimsenen görüşe göre ayette sözü edilen "Allah'ı anma (zikir) günleri"; Arefe, Kurban bayramının ilk günü ile bu günü izleyen üç gündür (teşrik günleri). Nitekim sahabilerden Abdullah b. Abbas'a göre "sayılı günler"den maksat teşrik günleri (Kurban bayramının dört günüdür. Yine sahabilerden İkrime'ye göre "sayılı günlerde Allah'ın adını anın" ayetindeki "Allah'ı anma"nın anlamı sözünü ettiğimiz teşrik (Kurban bayramı) günlerinin farz namazlarının arkasından "Allahuekber, Allahuekber" diyerek tekbir getirmektir. Öteyandan Abdurrahman b. Muammer Deylemî "Kim iki gün içinde hemen dönerse hiçbir günahı yoktur. Kim geri kalırsa da günahı yoktur" ayetinin yorumu ile ilgili olarak "Mina günleri üç gündür. Arefe, Kurban bayramı günü ile teşrik günlerinin tümü, yani bunların hem ilk ikisi ve hem son ikisi Allah'ı anmaya elverişli günlerdir. Yalnız bu Allah'ı anmanın takva ile birlikte olması şarttır" diyor.

Çünkü ayette "günahtan korunanlar için, takva sahipleri için" kaydı vardır.

Bu ayetin sonunda Hacc kongresinin oluşturduğu kalabalık tablosu vesile edilerek müslümanlara Mahşer toplantısının tablosu hatırlatılıyor. Bu hatırlatma o korkunç tablo karşısında müslümanların kalplerinde takva duyguları canlandırıyor:

"Allah'tan korkun ve bilin ki, hepiniz O'nun huzurunda biraraya getirileceksiniz."

Bu ayetlerde İslâm'ın, Hacc ziyaretini nasıl bir İslâmî farz haline getirdiğini, onu cahiliye köklerinden nasıl arındırarak İslâm kulpuna bağladığını, İslâm eksenine düğümlediğini, İslâm düşüncesinin egemenliğine verdiğini, geçmişin tortularından ve lekelerinden temizlediğini açıkça görüyoruz. İşte İslâm'ın yürürlükte bırakmayı uygun gördüğü bütün eski gelenek ve ibadet amaçlı törenler karşısındaki metodu budur. Bu ziyaret artık cahiliye dönemindeki eski gelenek değildir. O artık yeni bir elbisenin uyumlu bir parçası olmuştur. O artık eski bir Arap adeti değildir. O, artık bir İslâm adeti, daha doğrusu bir İslâm ibadetidir. Başka bir deyimle sürekli varolacak olan ve her zaman korunacak olan değer, İslâmdır... Sadece İslâm!..

İKİ TİP İNSAN

Kur'an-ı Kerim'in direktifleri ve yasal düzenlemelerini dikkatli bir incelemeye tabi tutan bir gözlemci, insanlık için eksiksiz bir hayat düzeni meydana getiren bu yükümlülüklerin aynı zamanda kendine özgü bir eğitim sistemi de içerdiğini görecek, gözünden kaçmayacaktır. Bu eğitim sistemi insan psikolojisinin uzmanlık çapına ulaşmış derin bilgisine, onun gizli-açık sızma kanallarının kesin tanınmasına dayanır. Bu metod, sözkonusu psikolojik yapıyı her yönüyle ele alır. Ayrıca çeşitli insan karakterlerinin canlı tasvirlerini verir. Bu tasvirlerde özellikler o kadar açık, karakteristikler o kadar belirlidir ki, insan bunları incelerken bu karakteristikleri ve özellikleri üzerinde taşıyan kişilerin kendilerini meydanda gezerken ve insanlar arasında dolaşırken görür gibi olur ve nerede ise elini bu kişilerin omuzlarına koyarak "işte Kur'an-ı Kerim'in kasdettiği insan tipinin tıpkısı" diye bağıracağı gelir.

Bu bölümde de iki değişik insan tipinin belirgin karakteristiklerini buluyoruz. Birinci insan tipi karakter bakımından ikiyüzlü, şirret, tatlı dilli, benliğini hayatın ekseni sayan, görünüşü alımlı fakat içi canlar yakan bir tiptir. Bu kimse nefsini ıslah etmeye, kendine çekidüzen vermeye ve Allah'tan korkmaya çağrıldığı zaman hakka dönmez, nefsini ıslah etmeye girişmez. Bunun tersine günahları ile gururlanma damarı kabarır, gerçeğe ve iyiye yönelmeyi reddeder, ayetin deyimi ile "ekini ve nesli" yani bitki, hayvan insan ve bütün canlıları mahvetmeye devam eder.

İkinci insan örneği ise mümin ve samimi bir tiptir. Varlığını tümü ile yüce Allah'ın rızası uğruna kullanır, hiçbir şeyini geriye bırakmak istemez. İşinde ve çalışmasında şahsını asla hesaba almaz. Çünkü Allah'ta yok olmuştur, bütünü ile O'na yönelmiştir.

Bu iki insan örneği tanıtıldıktan hemen sonra müminlere yönelik bir seslenme işitiyoruz. Bu ses müminleri bütün varlıkları ile, hiçbir tereddüde kapılmaksızın, hiçbir zikzak çizmeksizin ve vaktiyle Allah'ın nimetini değiştirerek nankörlüğe yönelen yahudilerin yaptıkları gibi hiçbir olağanüstülük veya mucize isteyip yüce Allah'ın gücünü denemeye kalkışmadan Allah'a teslim olmaya çağırıyor. Bu kesin teslim oluş "İslâm'a ve barışa giriş" deyimi ile ifade ediliyor; bu deyimle yüce Allah'ın dinine inanmanın ve O'nun önerdiği hayat sistemi uyarınca yaşamanın özü hakkındaki eksiksiz ve gerçek düşünce önünde geniş bir kapı açılıyor. Allah'ın izni ile ilerde bu ayeti incelerken bu gerçeğin ayrıntılarına inmeye çalışacağız.

Büyük iman nimeti ve müminleri koruyucu gölgesi altına alan İslâm gerçeği ile yüzyüze gelinirken kâfirlerin işin içyüzü ile ilgili yanlış düşünceleri ve bu sapık düşüncenin sonucu olarak müminleri alaya almaları sunuluyor ve bunun yanısıra yüce Allah'ın terazisinde ağır basan değerler şöyle belirleniyor; **"Oysa Allah'ın azabından sakınanlar, Kıyamet günü, kâfirlerden daha üstün konumdadırlar."**

Bunun arkasından özet halinde insanlar arasındaki anlaşmazlık meselesine değinilerek insanların anlaşmazlığa düştükleri konularda aralarında hüküm versin diye başvurmaları gereken ölçü açıklanıyor ve yüce Allah tarafından anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hüküm vermek için indirilen hakk içerikli kitabın fonksiyonu belirleniyor.

Bu noktadan sonra bu ölçüye uyanları, yolları boyunca bekleyen zorlukların tanıtımına geçiliyor. Bu konuda müslüman cemaate seslenilerek dikenliklerle kaplı yolculukları sırasında karşılaşacakları ve daha önce bu emaneti taşımış olan bütün cemaatlerin yüzyüze gelmiş oldukları sıkıntılar, meşakkatler ve baskılar anlatılıyor. Böylece müslüman cemaatin bu emanetin kaçınılmaz ve yançizilmez yükümlülüklerine kendini hazırlaması, bu güçlerin üzerine gönüllü olarak iç huzuru içinde atılması, ufukları bulutların kapladığı ve sabah aydınlığının uzak göründüğü her kötümserlik anında yüce Allah'ın yardımını beklemesi amaç ediniliyor.

Böylece müslüman cemaati eğitmeye ve göreve hazırlamaya yönelik ilâhi metodun çeşitli yönlerini görüyoruz. Bu eğitim ve göreve hazırlama metodu çeşitli etkin telkin yollarından yararlanıyor ve bu etkili telkinlerini toplam olarak bildiğimiz eksiksiz hayat tarzını oluşturan çeşitli direktiflerin ve yasal düzenlemesinin arasına serpiştiriyor.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ
قَوْلُهُۥ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَيُشْهِدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا فِى قَلْبِهِۦ
وَهُوَ أَلَدُّ ٱلْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِى ٱلْأَرْضِ

لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ
الْفَسَادَ ۝ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ
بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ۝ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ
بِالْعِبَادِ ۝

204- Kimi insan var ki, dünya hayatı ile ilgili konuşması hoşunuza gider ve en amansız düşman olduğu halde kalbindeki duyguların samimi olduğuna Allah'ı şahit gösterir.

205- İş başına geçince yeryüzünde kargaşa ve bozgunculuk çıkarmaya, ekini ve nesli mahvetmeye çalışır. Oysa Allah kargaşa ve bozgunculuk çıkarmayı kesinlikle sevmez.

206- Ona 'Allah'tan kork' denilince günahları ile gururlanma damarı kabarır. Böylesi için Cehennem yeterlidir. Orası ne kötü bir barınaktır!

207- Kimi insan da var ki, benliğini Allah'ın rızasını kazanmaya adar. Hiç kuşkusuz, Allah kullarına karşı pek şefkatlidir.

İnsan psikolojisinin çeşitli karakteristiklerini canlandıran bu sanatkârane fırçanın şaşırtıcı darbeleri, dokunuşları, bu olağanüstü veciz sözlerin asla insan kaynaklı olamayacağı gerçeğini doğrudan doğruya ilân eder. Zira insandan kaynaklanan fırça darbeleri, bu kadar hızlı dokunuşlar aracılığı ile çeşitli insan tiplerinin en derin özelliklerini bu kadar belirgin ve bu kadar kapsamlı bir şekilde canlandıramaz.

Bu ayetin her kelimesi kelimeden çok insan karakteristiklerini canlandıran ve insan özelliklerini belirleyen birer fırça darbesine benziyor. Bu darbeler ardarda sıralanır-sıralanmaz canlandırılan insan tipi canlı bir varlık halinde ve kişiliği belirginleşmiş olarak doğrulup ayağa kalkıveriyor. Öyle ki, nerede ise parmağını ona doğru dikecek ve milyonlarca kişi içinden kendisini seçerek "İşte Kur'an-ı Kerim'in anlatmak istediği insan tipi budur" diyeceksin. Bu işlem, canlılar dünyasında her an yüce Allah'ın elinden çıkan yaratma ameliyelerinin tipik bir benzeridir!

Sözünü ettiğimiz canlı yaratık konuşuyor ve kendisini iyiliğin, samimiyetin, bağlılığın, sevginin, fedakârlığın, insanlara iyilik, yarar, mutluluk ve dürüstlük sunma arzusunun sembolü olarak tanıtıyor. Konuşurken sözleri hoşunuza gidiyor, tatlı dili sizi büyülüyor, sesinin ahengine bayılıyorsunuz; iyilikten, iyilikseverlikten ve yapıcılıktan sözederken ağzından bal akıyor. Sözlerinin etkisini ve inandırıcılığını daha da arttırmak, bağlılık ve samimiyetini vurgulamak, kendini takvalı ve Allah'tan korkan bir kişi gibi gösterebilmek için "**kalbindeki duy-**

gularının içtenliğine Allah'ı şahit gösteriyor." Oysa O, aslında "en amansız bir düşmandır." Kalbinde kin ve düşmanlık kaynıyor. Gönlünde sevginin ve hoşgörünün kırıntısı bile yoktur. Orada ne sevgiye ve yararlılığa ve ne de özveriye ve fedakârlığa en ufak bir yer bulamazsınız.

İçyüzü ile dış görünüşü çelişik, görüntüsü ile içyüzü taban tabana zıt, yalancılığı, kandırmacılığı ve yağcılığı özenli bir meslek haline getirmiş olan bu tip, günün birinde iş başına geçince, sorumlu bir mevkiye gelince gerçek yüzü meydana çıkar, maharetle gözlerden sakladığı iç alemi açıklığa kavuşur; kötülükten, azgınlıktan, kinden ve bozgunculuktan ibaret olan özü gözler önüne serilir:

"İş başına geçince yeryüzünde kargaşa ve bozgunculuk çıkarmaya, ekini ve nesli mahvetmeye çalışır. Oysa Allah, kargaşa ve bozgunculuk çıkarmayı kesinlikle sevmez."

Bu insan tipi görev başına geçince bütün katılığı, kırıcılığı ve inatçılığı ile kötülüğe ve bozgunculuğa yönelir. Bu yönelişi, her türlü canlının kökünü kurutma eyleminde somutlaşır. Bu mahvetme eyleminden ne bitki, ürün ve meyve alanı olan tarım alanları ve ne de hayatın sürekliliğini sağlayan insan nesli kurtulabilir. Bu ölçüdeki bir hayat düşmanlığı ifadesi, bu yıkıcı yaratığın yapısına için için işlemiş olan kini, kötülüğü, gaddarlığı ve bozgunculuğu sembolize etmektedir. Onun yapısına işleyen bu yıkıcılığı dilinin tatlılığı, yağcılığının gözboyacılığı; yararlı, iyiliksever, hoşgörülü ve yapıcıymış izlenimini uyandıran sahte dış görünüşü örtüyor, gözlerden saklıyordu. Oysa **"Allah, kargaşa ve bozgunculuk çıkarmayı kesinlikle sevmez."** Yeryüzünde bozgunculuk çıkaran bozguncuları da sevmez. Sözünü ettiğimiz insan tipinin gerçek mahiyeti yüce Allah'tan saklanamaz. Dünya hayatında ikiyüzlülük ve sahtekârlıkla insanlar aldatılabilir ama Allah asla. Bu yıkıcı ve hayatın özünü kurutucu insan tipinin görünüşüne aldanmaya ve kalplerdeki duygulardan habersiz olmaya mahkûm olan insanların hoşuna giden sahtekârlıkları yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanamaz.

Ayetin devamında bu sahtekâr insan tipinin belli-başlı karakteristikleri birkaç usta fırça darbesi ile gözler önüne seriliyor:

"Ona 'Allah'tan kork' denilince günahları ile gururlanma damarı kabarır. Böylesi için Cehennem yeterlidir. Orası ne kötü bir barınaktır!"

Bu insan tipi iş başına geçince yeryüzünde kargaşa çıkarmaya yönelir, ekini ve insan neslini mahvetmeye başlar, yıkıcılığı ve tahripkârlığı yaygınlaştırır, içini kemiren kini, kıskançlığı, şirretliği ve bozgunculuğu dışa kusar. İşte bütün bu melânetleri işlerken biri ortaya çıkıp da kendisine Allah'tan çekinmesini, O'ndan utanmasını ve gazabından sakınmasını hatırlatmak amacı ile "Allah'tan kork" deyince böyle bir sözü işitmek bile hoşuna gitmez, takvaya yönelmeye burun kıvırır, eğri yolda olduğunu kabul ederek doğruya yönelmeyi gururuna yediremez. Hemen pohpohlanma duygusuna kapılır. Bu pohpohlanma hakla, adaletle ve yararlılıkla değil, "günah" ile olur. İşlediği suçlarla, günahlarla ve eğrilikle üstünlük taslar; kendisine hatırlatılan gerçeğe ve doğrudan doğruya Allah'a karşı

utanmadan başkaldırır, serkeşliğe kalkışır. Oysa o, daha önce kalbindeki duyguların içtenliğine yüce Allah'ı şahit gösteriyor; kendini yararlı, iyiliksever, samimi, Allah'a bağlı ve haya sahibi gibi gösteriyordu.

Ayetteki tasvirlerin sembolize ettiği fırça darbeleri, bu tipin ana karakteristiklerini eksiksiz bir ifadeye kavuşturur, çehresinin hatlarını barizleştirir, ona kendine özgü bir kimlik sağlar ve sonra bu canlı örneği insanlar arasına salar. Öyle ki, sen onu ortalıkta görür-görmez "işte bu! İşte Kur'an'ın kasdettiği insan tipi bu!" diye haykırırsın. Sen bu insan tipinin gerek şimdi ve gerekse her an yeryüzünde karşına dikildiğini görürsün.

Ayetin sonunda bu yıkıcı karakterin, bu günahla övünmenin, bu amansız düşmanlığın, bu gözükara tahripkârlığın ve bu ölçü tanımaz bozgunculuğun üzerine lâyık olduğu darbenin indirildiğini görürüz:

"Böylesi için Cehennem yeterlidir. Orası ne kötü bir barınaktır!"

Yeter ona orası. Orası ona kâfi gelir. Yakıtı insanlar ve taşlar olan Cehennem! Azgınlar ile Şeytanın yardakçılarının hep birlikte içine tıkılacakları Cehennem. Acısı kalplere çöreklenecek olan Hutame Cehennemi. Yakaladığını ne geri bırakan ve ne de azabına son veren Cehennem. Öfkesinden neredeyse kükreyen Cehennem. Bu Cehennem yeter ona, "Orası ne fena bir barınaktır!" Burada "barınak" deyimine yer verilmiş olması ne kadar korkunç bir olaydır! Bunca gururlanmadan, böbürlenmeden ve üstünlük taslamadan sonra yeri, yatağı Cehennem olacak olanın vay haline!

Bu insan tipinin karşısında, onun her bakımdan zıddı olan başka bir insan tipi yer alır:

"Kimi insan da var ki, benliğini Allah'ın rızasını kazanmaya adar. Hiç kuşkusuz, Allah kullarına karşı pek şefkatlidir."

Buradaki "adamak", satmak anlamına gelir. Bu insan tipi varlığını tümü ile Allah'a satar, varlığının hiçbir zerresini geriye bırakmaksızın onu bütünü ile Allah'a teslim eder. Bu kendini adamanın, satmanın ardından yüce Allah'ın hoşnutluğundan başka hiçbir gaye gütmez. Bu satışta kendisine ayırdığı hiçbir şey yoktur. Onun arkasında sakladığı hiçbir beklenti yoktur. Bu satış hiçbir tereddüt ve kaypaklık taşımayan, hiçbir bedel tahsil etmeyi amaçlamayan, Allah'tan başkasına hiçbir pay bırakmak istemeyen tam bir satıştır.

Bu ifade, anlattığımızla aynı sonuca varan başka bir anlama da gelebilir ki, bu da şudur. Buradaki "adama" deyimi bu insan tipinin tüm benliğini her türlü bağımlılıktan azad ederek arınmış olarak Allah'a sunmak için onu tüm dünya nimetleri karşılığında satın alması anlamını taşıyabilir. Bu durumda varlığı üzerinde Rabbinin hakkından başka hiçbir hak kalmamış olur. Bu kimse dünya nimetlerinin tümünü feda ederek varlığını arınmış olarak sırf Allah'a takdim eder. Nitekim elimizdeki bazı rivayetler, bu ayetin inişi ile ilgili olarak bu son yorumla uyumlu bir sebep göstermektedirler.

Bu konuda İbn-i Kesir, ünlü Tefsir kitabında şöyle diyor:

"Abdullah b. Abbas, Enes, Said b. Museyyeb, Ebu Osman Nehdi, İkrime ve daha birkaç sahabi diyorlar ki:

Bu ayet, Suhayb b. Sinan er-Rumî hakkında indi. Olay şöyle oldu: Suhayb, Mekke'de müslüman olup Medine'ye göç etmek isteyince müşrikler malını yanına alarak göç etmesine karşı çıktılar, isterse malından vazgeçerek göç edebileceğini söylediler. Suheyb de onların dediğini yaparak müşriklerden yakasını kurtardı ve malını onlara bıraktı. Bir süre sonra onun hakkında bu ayet indi.

Bunun üzerine Hz. Ömer ile birlikte bir grup müslüman, Suhayb'i, Murre dolaylarında karşılayarak kendisine "satışın kârlı olsun" dediler. Suhayb de onlara "Sizinki de. Allah ticaretinizde ziyan göstermesin" dedikten sonra "Hangi satıştan sözediyorsunuz?" diye sordu. Hz. Ömer ve arkadaşları da ona bu ayetin kendisi hakkında indiğini haber verdiler."

Ayrıca bizzat Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) Hz. Suhayb hakkında "**Suheyb, kârlı çıktı**" buyurduğunu öğreniyoruz. Nitekim İbn-i Murdeveyh'in Muhammed b. İbrahim'e, onun da Muhammed b. Abdullah b. Murdeveyh'e, onun da Selman b. Davud'a, onun da Cafer b. Süleyman Dabbî'ye, onun da Avf'a ve onun Ebu Osman Nehdî'ye dayanarak bildirdiğine göre Suheyb şöyle diyor:

"Mekke'den ayrılıp Peygamberimizin yanına göç etmek istediğim zaman Kureyşliler bana 'Ya Suheyb, bizim yanımıza geldiğinde hiçbir malın yoktu. Şimdi buradan malını yanına alarak ayrılacaksın. Vallahi, bu asla olmaz' dediler. Ben de kendilerine 'Baksanıza, eğer malımı size verirsem beni serbest bırakır mısınız?' diye sordum. 'Evet, bırakırız' dediler. Bunun üzerine malımı kendilerine bıraktım, onlar da beni serbest bıraktılar. Serbest kalır-kalmaz Mekke'den ayrılarak Medine'ye geldim. Olup bitenler Peygamberimizin kulağına varınca benim hakkımda iki kere üstüste **'Suheyb kârlı çıktı, Suheyb kârlı çıktı'** buyurdu."

Bu ayet ister bu olay üzerine inmiş olsun, ister sonradan ona yakıştırılmış olsun, kuşku yok ki, bir tek olayın ya da bir tek kişinin çerçevesinden çok daha geniş kapsamlıdır. Ayet, belirli bir karakterin tablosunu canlandırıyor, belirli bir insan tipinin ana özelliklerini tanıtıyor. Sen bu insan tipinin insanlar arasındaki benzerlerini orada-burada görebiliyorsun.

Ayette tasvir edilen birinci insan tipi münafık, ikiyüzlü, kötü kalpli, şirret karakterli, amansız düşmanlık taşıyan ve mayası bozuk bütün insanlara uyarlanabilir. Tasvir edilen tiplerin ikincisi ise mümin, ihlâslı, varlığını tümü ile Allah'a adamış ve hayatın bütün nimetlerini gözden çıkarmış tüm insanlara uygun düşer.

Bu iki tip insanlar arasında iyi tanınan örneklerdir. Sanatkârane fırça onları böylesine veciz biçimde canlandırıyor ve onları gözler önüne dikiyor. İnsanların bu örnekler vesilesi ile gerek Kur'an'ın mucizevi niteliği üzerinde ve gerekse in-

sanları münafıklık ile müminlik kutupları arasında bu kadar birbirinden farklı yapan ilâhi yaratış mucizesi üzerinde derinliğine düşünmeleri isteniyor. Ayrıca yine insanların tatlı söze ve yağcılığın cazibesine aldanmayarak bu tatlı sözlerin, yapmacık ses tonlarının, münafıklığın, ikiyüzlülüğün ve gösterişçiliğin arkasında saklı olan gerçeği araştırmaları bekleniyor. Bunların yanısıra bu iki insan tipi aracılığı ile iman terazisinde ağırbasan değerlerin neler olduğu tanıtılıyor.

İSLÂM BARIŞTIR

Bozuk karakterli münafık ile samimi mümini gözler önünde canlandıran bu iki somut tablonun hemen arkasından müslüman cemaate onunla isimlendikleri müminlik sıfatı ile seslenilerek onlardan tüm varlıkları ile İslâm'a ve barışa girmeleri, şeytanın izinden gitmemeleri isteniyor ve bu çağrı, gerçeklerin açıklamasına muhatap olduktan sonra ayak sürçmesinden kaçınma uyarısı ile bağlanıyor:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةٗ
وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ
مُّبِينٞ ۝٢٠٨ فَإِن زَلَلۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡكُمُ
ٱلۡبَيِّنَٰتُ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ۝٢٠٩

208- Ey müminler, bütün varlığınız ile İslâm'a (barışa) girin. Sakın Şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır.

209- Size apaçık deliller geldikten sonra yine sürçerseniz, ayağınız kayarsa bilin ki Allah her zaman üstündür ve hikmet sahibidir.

Bu sesleniş, müminlere, müminlik adına, gönülden sevdikleri bu sıfatları anılarak, onları diğer insanlardan ayırarak bağımsız kimliklerine büründüren ve bu çağrının sahibi olan yüce Allah ile aralarında sıkı ilişki kuran sıfatlarıyla seslenilerek yönetilmiş bir çağrıdır. Bu çağrı ile müminlerden tüm varlıkları ile İslâm'a ve barışa girmeleri isteniyor.

Bu çağrı bize ilk plânda şunları düşündürmelidir: Müminler bütünüyle Allah'a teslim olmalı, varlıklarını tumü ile O'na adamalıdırlar. Bu teslimiyet, iriliufaklı her işlerini, her şeylerini içermelidir. Bu teslimiyet, yüce Allah'a boyun eğmeyen, O'nun hükmüne ve yazgısına razı olmayan en ufak bir düşünce, duygu, niyet, eylem, arzu ve endişe kırıntısını geride bırakmayan kesin bir teslimiyet olmalıdır. Bu teslimiyet itaate, güvene, tatmin olmuşluğa ve gönül rızasına dayalı bir teslimiyet olmalıdır. Bu teslim oluş, kendilerine adım adım kılavuzluk edecek bir ele ellerini verme biçiminde olmalı; bu elin kendilerini yararlıya, iyiye ve başarıya götürmek istediğinden emin olarak gerek dünyada ve gerekse Ahirette bu el sahibinin izleteceği yolun ve ulaştıracağı noktanın doğruluğundan en

ufak bir kuşku duymamalıdırlar.

Bu çağrının o günün müslümanlarına yöneltilmiş olması, o dönemde bazı vicdanlarda açık ve gizli bütün eylemleri içeren tam bir itaat konusunda henüz bazı tereddütler bulunduğunu kanıtlar. Koca bir cemaat içinde güvenli, tatmin olmuş ve hoşnutluk düzeyine yücelmiş nice vicdanlar yanında bu tür birkaç vicdanın da bulunması normal bir şeydir. Bu çağrı, aynı zamanda her dönemdeki bütün müminlere sesleniyor. Onlardan ihlâslı olmalarını, kendilerini Allah'a adamalarını, vicdanlarının eğilimleri ile duygularının yönelişlerini yüce Allah'ın kendilerine ilişkin istekleri ile uyumlu hale getirmelerini, bu uyumu peygamberlerinin ve dinlerinin direktifleri karşısında da sağlamalarını, ayrıca sözkonusu uyumu kaçamaksız, tereddütsüz ve hiç kaypaklığa meydan vermeksizin gerçekleştirmelerini istiyor.

Müslüman bu çağrıya kesinlikle uyunca tümü ile barış ve dirlik olan bir alemin içine girer. Tümü ile güvenden, tümü ile tatmin olmuşluktan, tümü ile gönül hoşluğundan, tümü ile istikrardan oluşmuş; şaşkınlığa, endişeye, kuşkuya, yön belirsizliğine ve sapıtmaya yer vermeyen bir alem bu. Bu alemde vicdanla ve duygu dünyası ile barış vardır, akılla ve mantıkla barış vardır, insanlarla ve diğer canlılarla barış vardır, varlık bütünü ile ve teker teker her varlıkla barış vardır. Yüreklerin derinliklerine meltem serpen bir barış. Hayatı ve toplumu serin gölgesi altına alan bir barış. Yere de göğe de egemen olan bir barış.

Bu barış pınarının kalbe akıtacağı ilk feyiz; sağlıklı, halis ve yalın bir Allah düşüncesidir. Bu sağlıklı düşüncenin bağlandığı Allah, tek bir Allah'tır. Müslüman O'na bir anda yönelir ve artık kalbinin derinliklerine kök salar. Artık bu konuda ne farklı yollara sapar ve ne de değişik taraflara yönelir. Putperestlik inancında ve cahiliye kültüründe görüldüğü gibi orada burada değişik ilâhlar peşinde koşmaz. Onun Allah'ı tektir. O güvenle, tatmin olmuş olarak, katıksız ve belirgin bir yaklaşımla bu Allah'a yönelir.

O, güçlü, kudretli, üstün iradeli ve kahredici bir ilâhtır. Müslüman O'na yönelince şu varlık aleminde bulunan biricik gerçek güce yönelmiş, böylece bütün sahte güçler karşısında güvene, huzura ve tatmine kavuşmuş olur. Artık o, hiç kimseden ve hiçbir şeyden korkmaz. Çünkü güçlü, kudretli, üstün iradeli ve kahredici Allah'a kulluk sunmaktadır. O artık hiçbir şeyi elden kaçıracağından korkmaz, mahrum etme ve bağışlama gücünü kesinlikle elinde tutan Rabbi dışında hiç kimseden birşey beklemez.

O, adil ve hikmet sahibi bir ilâhtır. O'nun gücü ve kudreti zulme karşı, şahsi ihtiraslara karşı ve aldatmalara, kandırmalara karşı güvence oluşturur. O, putatapıcılığın ya da cahiliye kültürünün arzuların ve ihtirasların peşinden sürüklenen ilâhları gibi değildir. Böyle olduğu içindir ki, müslüman, ilâhına sığınmakla adalete, gözetime ve güvene kavuşacağı sarsılmaz bir dayanağa sığınmış olur.

O, merhametli, müşfik, nimet verici, karşılıksız bağışlayıcı, günahların affedicisi ve tevbelerin kabul edicisi bir Rabb'dır. Darda kaldığında kendisine dua

edenin duasını kabul ederek sıkıntısını giderir. Buna göre müslüman, O'nun himayesi altında, güven, dirlik, barış ve bağış içindedir. Zayıf durumlarında merhamet görür, tevbe edince günahları bağışlanır.

İşte böylece müslüman, İslâm'ın kendisine öğretmiş olduğu Rabbinin bütün sıfatlarının etkisi ile içiçe yaşar. Bu sıfatların herbiri ona kalp dirliği, gönül huzuru; koruma, kayırma, şefkat, merhamet, üstünlük, güçlülük, barış ve huzur güvencesi sağlar.

Bunların yanısıra barış, müslümanın kalbine kulla Allah arasındaki, varlık bütünü ile yaradan arasındaki ve evren ile insan arasındaki ilişkinin sağlıklı düşüncesini aşılar. Buna göre yüce Allah şu evreni hakka dayalı olarak yaratmış, evrende bulunan herşeyi belirli bir takdire, bir hikmete bağlı olarak varetmiştir. Şu insan denen varlık bilerek yaratıldı, o asla başıboş bırakılacak değildir, onun varoluşu için bütün elverişli evrensel şartlar hazırlanmış, yeryüzünde bulunan herşey onun emrine verilmiştir. O yüce Allah katında değerlidir, O'nun yeryüzündeki halifesi, temsilcisidir. Allah, bu halifelik görevinde ona yardımcıdır, çevresini kuşatan evren de onun dostu, samimi arkadaşıdır. Her ikisi ortak Rabbleri olan Allah'a yönelince ruhları birbiriyle uyuşur, bağdaşma halinde olur.

İnsan, göklerde ve yeryüzünde düzenlenen bu ilâhi şenliğe dostluğa ve kaynaşmaya çağrılmıştır.. İnsan bu koca varlık aleminde kendisi gibi bu şenliğin çağrılıları olan dostlarla kaynaşan ve birarada bu şenliği meydana getiren bu varlık alemindeki her canlı ve herşey ile anlaşmaya, kaynaşmaya çağrılmıştır.

Bu inanç sistemi, bağlısını küçücük bir bitkinin önünde durduruyor ve bu küçük bitkinin susuzluğunu giderince, onun büyümesine yardımcı olunca, gelişmesinin önüne dikilen engelleri giderince sevap kazanacağını kendisine telkin ediyor. Böyle bir inanç sistemi onurlu oluşunun ötesinde aynı zamanda güzel bir inanç sistemidir. Bağlısının ruhuna barış aşılayan, onun gerek varlık bütünü ile gerekse tek tek varlıklarla kucaklaşmasına zemin hazırlayan; çevresinde güven, dostluk, sevgi ve barış çemberi oluşturan bir inanç sistemidir.

Bu arada Ahiret inancı, müminin ruhuna ve iç alemine barış duygusu aşılama hususunda temelli bir rol oynar. Bu inanç endişeyi, öfkeyi ve umutsuzluğu yokeder. Çünkü son hesaplaşma yeri şu dünya değildir, davranış ve tutumların eksiksiz karşılıkları şu geçici dünyada verilecek değildir. Son hesaplaşma yeri orasıdır ve mutlak adalet o son hesaplaşmanın güvencesi altındadır. Buna göre eğer dünyada iyiliğin ve yüce Allah yolunda cihad etmenin amacı gerçekleşmemiş ya da ödülü verilmemiş ise pişmanlık sözkonusu değildir; Şu geçici dünyada insanların ölçülerine göre verilmiş ödüller eğer yetersiz kalırsa bundan kaygılanmak yersizdir. Çünkü bu ödüller, ilerde yüce Allah'ın ölçüleri uyarınca yeterli bir düzeyde sahiplerini bulacaktır. Eğer şu kısacık yolculuk sırasında paylar sahipleri arasında istenmeyen biçimde dağıtılmış ise adaletten umut kesmek yersizdir. Çünkü adalet, kesinlikle, birgün yerini bulacaktır. Yüce Allah kullarına zulmetmeyi asla istemez.

Ahiret inancı, değer yargılarının ve dokunulmaz hakların çekinmeden ve utanmadan çiğnendiği amansız ve delice çatışmaların önüne de engel olarak dikilir. Zira önümüzde Ahiret vardır. Orada herşey verilecek, istenen herşey ele geçecek ve kaçan her fırsat telâfi edilecektir. Bu düşünce, yarışma ve rekabet alanına barışı yansıtacak, yarışçıların hareketlerini bencil değerlendirmelerden arındıracak ve insanlara verilen tek fırsatın şu kısa ve sayılı günlerle sınırlı ömür olduğu şeklindeki ihtirasın çılgınlığını törpüleyecek niteliktedir.

Müminin, insan varlığının amacının yüce Allah'a kulluk etmek olduğunu, kendisinin Allah'a kulluk etmek için yaratıldığını bilmesi, hiç kuşkusuz onu bu parlak ufka yüceltici bir etkiye sahiptir. Bu bilgi onun bilincini ve vicdanını yüceltir, faaliyetinin ve davranışlarının düzeyini yükseltir, bu faaliyet ve davranışlarının yöntemini ve araçlarını arındırır. Çünkü o, faaliyeti ve davranışları ile yüce Allah'a kulluk etmek ister, kazancı ve harcaması ile Allah'a kulluk etmek ister, yeryüzündeki halifelik görevi ve toplumda ilâhî sistemi gerçekleştirme yoluyla ibadet etmek ister.

Buna göre ona yaraşan; insanlara haksızlık ve kötülük etmemektir, ona yakışan, insanları aldatmamak ve kandırmamaktır, ona yaraşan, azgın ve zorba olmamaktır, ona yakışan tutum kirli araçlar ve iğrenç metodlar kullanmamaktır. Bunların yanısıra aşamalı yolculuğu sırasında aceleciliğe kapılmaması, yolculuğun gerektirdiği tedbirleri ihmal etmemesi ve yapacağı işleri zora koşmaması, böylece Allah'a kulluk hedefine samimi niyetle ve gücünün sınırları içinde yoğun bir çalışma ile ulaşması da kendisinden beklenen bir tutumdur. Bu tutumunu her adımda Allah'a kulluk ederek, her duygusal yönelişinde varoluş amacını gerçekleştirerek, her faaliyetinde ve her alanda yüce Allah'a doğru yükselerek sürdürmelidir.

Mümin, yüce Allah'ın takdiri altında Allah'ın iradesini gerçekleştirmek için Allah'a ibadet etmeyi sürdürme bilincindedir. Bu bilinç, onun ruhuna huzur, güven ve kararlılık aşılar; bu yolda endişeye, kuşkuya, engeller ve sıkıntılar karşısında öfkeye kapılmadan ilerlemesini sağlar; Allah'ın yardımından ve desteğinden hiçbir zaman umut kesmemesini temin eder; hiçbir zaman amacının sapıklığı ya da emeğinin boşa gideceği, karşılıksız kalacağı kuşkusuna kapılmaz. Bundan dolayı Allah'ın ve kendisinin düşmanları ile savaşırken bile ruhunda barış duygusu egemendir. Çünkü o, Allah için, Allah yolunda Allah'ın söz üstünlüğünü gerçekleştirmek için savaşıyor; yoksa mevki uğruna, ganimet uğruna, ihtirasları uğruna ya da şu hayatın herhangi bir nimeti uğruna savaşmıyor.

Bunlar yanında mümin, bütün evrenle birlikte yüce Allah'ın tabiî kanunları uyarınca yaşadığının bilincindedir. Evrenin kanunu onun da kanunudur, evrenin gidiş yönü, onun da gidiş yönüdür. O halde evrenle arasında çatışma ve uyumsuzluk sözkonusu değildir. Emeği boşa harcama ve enerjiyi dağıtma da sözkonusu değildir. Evrenin bütün güç odakları, onun gücü ile aynı doğrultuda birleşiyor, kendisine yol gösteren ışık, o güçlere de yol gösteriyor, Allah'a yöneldiğinde o güç odakları ile birlikte Allah'a yöneliyor.

İslâm'ın müslümana yüklediği bütün yükümlülükleri fıtrattan kaynaklanır ve fıtratı ıslah etme amacına yöneliktir. Bunlar insanın gücünü aşmazlar, insanın tabiatını karakter yapısını ve sentezini bilmezlikten gelmezler, insanın hiçbir güç odağını ihmal etmeksizin onları çalışmaya, yapıcılığa ve gelişmeye açarlar. İslâm, insanın psikolojik ve bedeni yapısının hiçbir ihtiyacını ihmal etmeksizin bu ihtiyaçların tümünü kolaylıkla, hoşgörü ile ve rahatlıkla tatmin eder. Bundan dolayı İslâm'ın yükümlülükleri karşısında endişeye ve kuşkuya düşülmez. İnsan bu yükümlülüklerden taşıyabileceklerini taşır ve güven, huzur, barış içinde Allah'a doğru yoluna devam eder. Bunların yanısıra ilâhi sistemin meydana getirdiği toplum, bu güzel, onurlu inanç sisteminden kaynaklanan; düzenin can, mal ve namus dokunulmazlığı sağlayan güvencelerin himayesi altındadır. Bunların tümü barışı yaygınlaştıran ve barış ruhunu yayan faktörlerdir.

İslâm, bu müşfik, tutkun, dayanışmalı, güvenlikli ve uyumlu toplumu ilk dönemde, en gelişmiş ve en saf şekli ile gerçekleştirdi. Sonra yüzyıllar boyunca onun çeşitli biçimlerini gerçekleştirdi. Gerçi bu toplum biçimlerinin saflık oranları farklı oldu, ama gerek eski ve gerekse çağdaş cahiliye kültürünün meydana getirdiği bütün diğer toplumlardan ve bu cahiliye kültürünün düşünceleri ve yeryüzü kaynaklı düzeni ile kirlettiği bütün toplumlardan genellikle daha iyi ve yararlı olma niteliklerini devam ettirdiler.

Bu toplumun kaynaşmasını bir tek bağ, yani inanç bağı sağlar. Irklar, vatan sınırları, diller, deri renkleri ve insan cevheri ile ilişkisiz diğer gelip-geçici bağlar bu temel bağın oluşturduğu toplum içinde erir, asimile olur.

Bu toplum, yüce Allah'ın **"Müminler kardeştir"**[102] buyruğunu can kulağıyla dinleyen bir toplumdur ve bu toplum Peygamberimizin şu sözlerinde kendini bulur:

"Müminler, karşılıklı sevgi, merhamet ve dayanışma bakımından organlarından biri dertlenince diğer organları uykusuz kalarak ve ateşlenerek bu dertli organın ızdırabını paylaşan bir canlı organizmaya benzerler."[103]

Bu toplumun bazı edep kuralları şunlardır:

"Size bir selâm verildiği zaman siz ondan daha güzeliyle bu selâmı alın ya da aynısı ile karşılık verin."[104]

"İnsanları küçümseyip onlara burun kıvırma, yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü Allah, kendini beğenen ve övünen kimseleri kesinlikle sevmez."[105]

"İyilik, fenalık gibi değildir. Sen fenalığı en güzel şekilde karşıla. O zaman seninle aranda düşmanlık bulunan kimsenin cana yakın bir dostunmuş gibi olduğunu görürsün."[106]

102- Hucurat Suresi, 10
103- Müslim, İmam-ı Ahmet
104- Nisa Suresi, 86
105- Lokman Suresi, 18
106- Fussilet Suresi, 34

"Ey müminler, bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki de alaya aldıkları kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da başka kadınları alaya almasınlar. Belki de alaya aldıkları kendilerinden daha iyidir. Birbirinizi ayıplamayın, birbirinizi çirkin lâkaplarla çağırmayın. İman ettikten sonra çirkin adla çağrılmak ne fena bir şeydir! Kimler tevbe etmez ise işte onlar zalimlerin ta kendileridirler."[107]

"Birbiriniz hakkında dedikodu yapmayın. Herhangi biriniz ölmüş bir kardeşinin etini yemek ister mi? Bu tiksindiğiniz bir şeydir. Allah'tan korkun. Hiç şüphesiz O, tevbeleri kabul eder ve merhametlidir."[108]

Bu toplumun bazı güvenceleri de şunlardır:

"Ey müminler, eğer yoldan çıkmışın biri size bir haber getirirse onun içyüzünü iyice araştırın. Yoksa bilmeden bir gruba kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz."[109]

"Ey müminler, zandan (yakıştırmalardan) çok sakının. Çünkü bazı zanlar günahtır. Birbirinizin gizli taraflarını araştırmayın."[110]

"Ey müminler, kendi evlerinizden başka evlere izin alıp halkına selâm vermeden girmeyin."[111]

"Her müslümanın kanı, ırzı ve malı başka bir müslümana haramdır, dokunulmazdır."[112]

Sonra bu toplum fuhşun yaygın olmadığı, çapkınlığın özendirilmediği, fitnenin revaç görmediği, karşı cinsi ayartmanın gelenek haline gelmediği, gözlerin ayıp yerlere dikilmediği, cinsel arzuların zina ile sonuçlandırılmadığı, gerek eski ve gerekse çağdaş cahiliye toplumlarında olduğu gibi cinsel açlığın, et ve kan oburluğunun ortalıkta kol gezmediği temiz ve iffetli bir toplumdur. Bu toplum, ilâhi direktiflerin çoğunun egemen olduğu bir toplumdur. Yine bu toplum, yüce Allah'ın şu buyruklarına kulak veren bir toplumdur:

"Müminler arasında hayasızlığın yayılmasını isteyenleri dünyada da Ahirette de acı bir azap bekliyor. Allah bilir, oysa siz bilmezsiniz."[113]

"Zina eden kadın ve erkeğin her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve Ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini konusunda onlara acımayın. Onların ceza görmesine müminlerden bir grup da şahid olsun."[114]

"İffetli kadınları zina etmekle suçladıktan sonra dört şahit gösteremeyenlere seksen değnek vurun ve şahitliklerini artık hiç kabul etmeyin. İşte onlar yol-

107- Hucurat Suresi, 11
108- Hucurat Suresi, 12
109- Hucurat Suresi, 6
110- Hucurat Suresi, 12
111- Nur Suresi, 27
112- Buhari, Müslim, İmam-ı Malik
113- Nur Suresi, 19
114- Nur Suresi, 2

dan çıkmış kimselerdir."[115]

"Mümin erkeklere söyle; gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu tutum onların temiz kalmasına daha elverişlidir. Hiç şüphesiz, Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Mümin kadınlara da söyle; gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar, kendiliğinden görünen kısmı dışında kalan güzelliklerini açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar.

Kocaları, babaları, kayınpederleri, oğulları, kocalarının oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kızkardeşlerinin oğulları, kadınları, elleri altındaki köle ve cariyeleri, erkekliği kalmamış hizmetçileri, kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan küçük yaşdaki çocukları dışında kalanlara güzelliklerini açmasınlar. Gizledikleri güzelliklerin farkına varılsın diye ayaklarını yere sert basmasınlar.

Ey müminler, hepiniz tevbe ederek Allah'a yönelin ki, kurtuluşa eresiniz."[116]

Bu öyle bir toplum ki, orada en iffetli tarih döneminin en iffetli ortamında yaşayan en iffetli ailenin en iffetli kadınları olan Peygamberimizin eşlerine şöyle sesleniliyor:

"Ey peygamber hanımları, sizler sıradan kadınlar gibi değilsiniz. Eğer Allah'tan korkuyorsanız edalı konuşup kalbi bozuk kimsenin sizden yanlış şeyler ummasına meydan vermeyin. Her zaman ciddi ve ağırbaşlı sözler söyleyin.

Evlerinizde oturun, eski cahiliye dönemi kadınları gibi açılıp saçılarak kırıta kırıta yürümeyin. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Peygamberine itaat edin.

Ey peygamber ailesi, hiç kuşkusuz, Allah sizi pisliklerden arındırarak tertemiz yapmak ister."[117]

Böyle bir toplumda karı kocasına güvendiği gibi koca da karısına güvenir, aile reisleri dokunulmaz hakları ve namusları konusunda endişesiz olurlar, toplumun bütün fertleri sinirleri ve kalpleri hususunda emniyette olur. Çünkü bakışlar fitnelerle karşılaşmaz ve gözler, kalpleri haramlara sürüklemez. Eğer böyle olursa, işin sonu ya karşılıklı ihanete varır, ya da cinsel arzuların baskı altına alınmasının sonucu olarak psikolojik hastalıklar ve sinir gerginlikleri başgösterir. Oysa temiz ve iffetli İslâm toplumu bu tür tehlikeler açısından güvenli ve sakindir; oranın atmosferinde barış, temizlik ve güven sürekli kanat çırpar.

Son olarak müslüman toplum, çalışabilen herkese iş ve geçim kaynağı, çalışamayacak durumda olan düşkünlere onurlu bir geçim garantisi, namuslu ve iffetli yaşamak isteyen her erkeğe eş bulma güvencesi sağlamayı üstlenmiştir. Bu toplum, eğer biri bir mahallede açlıktan ölecek olursa bütün mahalle halkını ci-

115- Nur Suresi, 4
116- Nur Suresi, 30-31
117- Ahzab Suresi, 32-33

nayet sorumlusu sayar. Hatta bazı fıkıh bilginleri, böyle bir mahallenin tüm halkının diyet ödeme cezasına çarptırılması gerektiği görüşündedirler.

Bu toplumda insanların özgürlükleri, onurları, dokunulmaz hakları ve malları, herkesçe itaat edilen ilâhî direktiflerin güvencesinden başka, ayrıca, yasaların garantisi altındadır. Bu toplumda zanlara, kesin olmayan yakıştırmalara dayanılarak hiç kimse sorumlu tutulmaz, hiç kimsenin konut dokunulmazlığı çiğnenmez, hiç kimsenin aile mahremiyeti araştırılmaz, hiç kimsenin kanı boş yere akmaz. Çünkü kısas ilkesi vardır. Hiç kimsenin malı çalınmaz, yağmalanmaz. Çünkü bu konudaki şer'i cezalar hemen uygulamaya konulur.

Bu toplum dayanışma, doğru yolu gösterme ve işbirliği ilkesine dayanır. Bunun yanısıra burada eşitlik ve eksiksiz adalet ilkeleri egemendir. Öyle ki, bu toplumda yaşayan herkes, hakkının Allah'ın şeriatının güvencesi altında olduğunun, ne hakimin iradesine ne yakınların torpiline ve ne de güçlü akrabaların keyfine bağlı olmadığının bilincindedir.

Son olarak bu toplum, diğer beşeri kaynaklı toplumlar arasında insanın insana boyun eğmediği tek toplum biçimidir. Bu toplumda yöneticiler de yönetilenler de Allah'a ve O'nun şeriatine boyun eğerler, yönetenlere de yönetilenlere de yüce Allah'ın hükmü ve şeriatı uygulanır. Bunun sonucu olarak bu toplumun bütün fertleri güven, tatmin olmuşluk ve kesin inanç içinde alemlerin Rabbi ve kudret sahiplerinin en üstünü karşısına eşit olarak dikilirler.

İşte yukardaki ayette geçen "barış" kelimesinin işaret ettiği anlamların birkısmı bunlardır. Bu ayet, müminleri, işte bu anlamdaki barışa, topyekün varlıkları ile girmeye çağırıyor. Böylece müminler, varlıkların tümünü yüce Allah'a teslim etmiş olacaklardır. Varlıkların hiçbir zerresi kendilerine kalmayacak, onun hiçbir payı elleri altında olmayacaktır. Onun tümü gönüllü, uyarlı bir özveri sonucunda yüce Allah'a ait olacaktır.

KÜFÜR YIKIMDIR

Bu barışın anlamını, imanla tatmin olmamış vicdanlarda endişenin nasıl cirit attığını ve şaşkınlığın nasıl kol gezdiğini bilmeyenler hakkı ile kavrayamazlar. Bu iman doyumsuzluğuna İslâm'ı hiç tanımamış toplumlarda rastladığımız gibi bir zamanlar İslâm'ı tanıdıktan sonra çağına göre çeşitli yaftalar altında tekrar cahiliye dönemine dönen mürted toplumlarda da rastlayabiliriz. Bu toplumlar, ulaştıkları bütün maddî refaha, uygarlık alanındaki gelişmişliğe ve bozuk ölçülü, şaşkın düşünceli cahiliye zihniyetinin ön plâna aldığı diğer bütün kalkınma dayanaklarına rağmen mutsuz ve şaşkındırlar.

Bu konuda dünyanın en ileri ülkelerinden biri olan İsveç'te olup bitenleri örnek olarak gözden geçirmek yeterlidir. Bu ülkede fert başına düşen milli gelir beş yüz cüneyh dolayındadır. Genel sağlık sigortasının yürürlükte olduğu bu toplumda herkese nakdi olarak hastalık yardımı yapılır ve hastanelerde parasız ilaç verilir. Eğitim hizmetleri, bu öğretim aşamalarında ücretsizdir. Ayrıca başa-

rılı öğrencilere elbise yardımları yapılır ve çeşitli burslar verilir. Devlet her yeni evlenen çifte üç yüz cüneyh ev döşeme yardımı yapar. Bu ülkede maddi refah ve uygarlığın göstergesi olan daha birçok ilerlemeler ve başarılar elde edilmiştir.

Fakat bütün bu maddî gelişmişlik düzeyinin, bu ileri uygarlığın ve Allah'a inanmaktan yana bomboş kalplerin arkasında gördüğümüz nedir?

İsveç toplumu topyekün yokolma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Çünkü cinsel anarşi yüzünden ülke nüfusu sürekli bir azalma eğilimindedir. Cinsel başıboşluk, eşlerarası bunalımın kol gezmesi ve kadın-erkek arasındaki ilişkilerin ölçüsüz serbestliği yüzünden her altı evli çiftten birinin boşandığı görülür. Genç kuşak imansızlıktan ve ruhi tatminsizlikten kaynaklanan bunalımını alkollü içki ve uyuşturucu alışkanlığı ile karşılama gibi bir çıkmaza saplanmıştır.

Psikolojik hastalıklar, sinirsel bunalımlar ve her türlü anormallikler onbinlerce vicdanı, ruhu ve sinir sistemini pençesi altına almış durumda. Sonra da çözüm olarak başvurulan metod; intihar. Amerika'da da durum aynı. Rusya'da ise daha da kötü.

Sözün kısası iman hazzından ve inanç doygunluğundan yoksun olan her kalbin alın yazısı olan bir mutsuzluk yıkımı ile karşı karşıyayız. Böyle bir kalp, müminlerin topyekün varlıkları ile içine girerek güven, huzur, ruh dengesi ve korunma bulmaya çağrıldıkları barışın hazzını asla tadamaz.. Tekrarlıyoruz:

"Ey müminler, bütün varlığınızla İslâm'a (barışa) girin, sakın Şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, sizin apaçık düşmanınızdır."

Yüce Allah burada müminleri topyekün varlıkları ile barışa girmeye çağırırken aynı zamanda onları Şeytanın peşinden gitmemeleri hususunda uyarmaktadır. Yani ortada sadece iki istikamet vardır. Ya topyekün barışa girmek ya da Şeytanın izinden gitmek. Ya doğru yol ya sapıklık. Ya İslâm ya cahiliye. Ya Allah'ın yolu ya Şeytanın yolu. Ya Allah'ın rehberliği ya Şeytanın kışkırtması. İşte müslüman durumunu böylesine bir kesinlikle kavramalı ve bu kavrayışın sonucu olarak sağa sola yalpalamamalı, tereddüde düşmemeli, değişik yollar, değişik istikametler arasında şaşırıp kalmamalıdır.

Ortada birden çok yaşama sistemi yok ki, mümin bunların içinden birini seçsin ya da biri ile öbürünün bileşimini benimsesin. Hayır, asla! kim bütün varlığı ile barışa girmez, kim kendini bütünü ile yüce Allah'ın ve O'nun şeriatının egemenliğine teslim etmez, kim diğer bütün düşünceler ile, diğer bütün sistemler ile ve diğer bütün yasal düzenlemeler ile ilişkisini kesin olarak kesmez ise bu kimse Şeytanın yolundadır, onun izinden gitmektedir.

Burada uzlaşmacı bir çözüm, şununla bunun arasında yeralan her düşünceye açık bir sistem, yarısı şundan ve öbür yarısı bundan oluşmuş bir ortak plân yoktur. Ortada hakk ile batıl, doğru yol ile sapıklık, İslâm ile cahiliye, Allah'ın sistemi ile Şeytanın kışkırtması vardır. Yüce Allah müminleri ilk plânda bütün varlıkları ile barışa girmeye çağırmakta ve ikinci aşamada da onları Şeytanın izin-

den gitmemeleri hususunda uyarmaktadır. Bunun arkasından kendilerine Şeytanın düşmanları olduğunu hatırlatarak vicdanlarını ve duyarlıklarını bilemekte, korkularını harekete geçirmektedir. Bu öyle açık ve bariz bir düşmanlıktır ki, onu ancak gafiller hatırlarından çıkarabilirler. Oysa gaflet ile iman birbiri ile bağdaşmaz.

Daha sonraki ayette müslümanlar, kendilerine açık gerçekler geldikten sonraki ayak sürçmelerinden korkmaya çağrılıyor:

"Size açık deliller geldikten sonra yine sürçerseniz, ayaklarınız kayarsa bilin ki, Allah her zaman üstündür ve hikmet sahibidir."

Burada müminlere yüce Allah'ın "aziz (üstün iradeli)" oluşunun hatırlatılmış olması, dolaylı olarak yüce Allah'ın güçlülüğünü, kuvvetliliğini, tartışmasız baskınlığını ve O'nun direktiflerine ters düştükleri takdirde bu üstün güçle karşı karşıya geleceklerini anlatma amacı taşır. Yüce Allah'ın "hikmet sahibi" oluşunun hatırlatılması da O'nun kullar için seçtiği her şeyin hayırlı, onlara yasakladığı herşeyin kötü olduğunu, eğer müminler O'nun emrine uymaz ve yasaklarından kaçınmazlarsa zarara uğramalarının kaçınılmaz olacağını düşündürme amacı taşır. Buna göre ayetin sonuç cümlesi her iki kanadı ile burada korkutma ve uyarma anlamı taşıyor.

Bundan sonraki ayette barışa girmekten yançizerek Şeytanın izinden gitmenin akıbetinden korkutma hususunda farklı bir üsluba başvurularak ikinci şahıs (muhatap) sığası yerine üçüncü şahıs (gaip) sığası kullanılıyor:

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأْتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِى ظُلَلٍ مِّنَ ٱلْغَمَامِ
وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَقُضِىَ ٱلْأَمْرُ ۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿٢١٠﴾

210- Acaba onlar bulut gölgeleri arasından Allah'ın ve meleklerin tepelerine inmesini ve böylece işin bitirilmesini mi bekliyorlar? Oysa bütün işlerin çözümü Allah'a götürülecektir.

Buradaki soru aslında olumsuzluk belirten ve onaylamayan bir ifade biçimidir. Onaylanmayan, kabul görmeyen, hoş karşılanmayan şey ise tüm varlıkları ile barışa girmeye yanaşmayan, bu konuda tereddütlü davrananların bekleyiş sebebidir. Onları bu çağrıya olumlu karşılık vermekten alıkoyan sebep nedir? Ne bekliyorlar? Gözledikleri nedir? Sanki bunlar "Allah ve melekler bulut gölgeleri arasından tepelerine ininceye" kadar bu tereddütlü tutumlarını devam ettirecek gibidirler. Başka bir deyimle acaba bunlar vadedilen korkunç gün gelinceye kadar inatlarını sürdürüp bekleyecekler mi? O korkunç gün ki, yüce Allah o gün kendisinin bulutlar arasından çıkageleceğini, meleklerin saf halinde ortaya çıkacağını, Allah'ın izin verdiği ve doğru sözlü kimseler dışında hiç kimse ile konuşmayacaklarını haber veriyor.

Şimdi biz, tehdit ve korkutma içeren bu soruya muhatap oldukları halde

inatçılığı sürdürenlerin ansızın o korkunç günün gelip çattığını herşeyin bittiğini ve korkutulmaları amacıyla kendilerine tasvir edilen o sürprizle yüzyüze geldiklerini hissediyoruz:

"İş bitirilmiş, sona erdirilmiştir."

Zaman geçmiş, fırsat elden kaçırılmış, kurtuluş çaresi kalmamış ve bu şaşkın kimseler bütün işlerin çözümünün tek başvuru mercii olan yüce Allah'ın huzurunda yüzyüze dikilmişlerdir:

"Oysa bütün işlerin çözümü Allah'a götürülecektir."

Bu cümle Kur'an-ı Kerim'in şaşırtıcı anlatım üslubunun tipik bir örneğidir. Bu anlatım yolu Kur'an'ı diğer sözlerden ayırıp ona özgünlük ve orjinallik kazandırır. Bu üslup, tasvir edilen sahneyi canlandırarak anında okuyucunun önüne getiren bir üsluptur. Kalpler bu canlı sahnenin önünde gören, işiten ve tablonun içeriği ile bütünleşen bir duyarlılıkla dikilir.

Peki barışa girmekten geri duranlar bu ertelemeyi ne zamana kadar uzatacaklar? işte "en büyük korkulu an" onları bekliyor. Daha doğrusu "en büyük korkulu an" onları çepeçevre kuşatmıştır. Sözkonusu barış onların yakınındadır. **"Gökyüzü beyaz bulutlar halinde parçalandığı ve melekler bölük bölük indirildiği"**[118] ve **"Cebrail ile meleklerin saflar halinde durdukları, Allah'ın izni olmaksızın hiç kimsenin konuşamayacağı ve konuşunca doğruyu söyleyeceği"**[119] gün gerçekleşecek olan, hem dünyayı ve hem de Ahireti etkisi altına alacak olan barış çok yakınlarındadır. Herşeyin bittiği günkü barış... Gerçekten herşey bitti ve **"Bütün işlerin çözümü için Allah'a başvuruluyor."**

Bundan sonraki ayette bu üçüncü şahıs siğasından ikinci şahıs (muhatap) siğasına geçilerek Peygamberimize sesleniliyor ve O'na yahudilere soru sorması emrediliyor. Bu surenin daha önceki ayetlerinde anlatıldığı gibi yahudiler ilâhi çağrıya karşı ayak diremenin tipik örneğini oluştururlar. Yüce Allah onlara nice açık ayetler (mucizeler) sunduğu halde yine de kendilerine yönelik çağrılara kulak asmamışlardır. Kendilerine verilen nice nimeti, iman ve barış nimetini dağıştirmişler, tahrif etmişlerdir:

سَلْ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ بَيِّنَةٍ ۗ وَمَن يُبَدِّلْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ
مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

211- İsrailoğulları'na sor; kendilerine nice açık ayetler, deliller sunduk. Kim Allah'ın nimeti kendisine geldikten sonra onu değiştirirse hiç kuşkusuz Allah'ın azabı pek ağırdır.

Burada tekrar yahudilere dönülmesi son derece normal bir olaydır. Çünkü onların çığır açıcılığını yaptıkları bir tutum hakkında uyarıda bulunuyor. İlâhi

118- Furkan Suresi, 25
119- Nebe Suresi, 38

çağrı karşısında ayak direme ve olumlu cevap vermeme tutumu. Bütünü ile barışa girmeme, dışarda kalma tutumu. Bunun yanısıra inatlaşma, önce olağanüstü bir mucize isteyip sonra yine inatçılığa ve inkârcılığa devam etme tutumu. İşte yüce Allah'ın burada müslüman cemaate, hakkında uyarı yönelttiği sürçmeler, ayak kaymaları bunlardır. Bu uyarı, yahudilerin uğursuz akibetinden kurtulsun diye müslümanlara yöneltiliyor:

"Sor İsrailoğulları'na; kendilerine nice açık ayetler, deliller sunduk."

Buradaki soru karşı taraftan cevap bekleyen normal soru olarak kabul edilmemelidir. O, Kur'an'a özgü anlatım özelliğidir. Amacı yüce Allah'ın yahudilere sunduğu ayetlerin ve gösterdiği mucizelerin çokluğunu hatırlatmaktır. Bu ayetler ve olağanüstülükler kimi zaman yahudilerin inadı ve isteği üzerine ve kimi zaman da doğrudan doğruya yüce Allah'ın insiyatifi ile, belirli bir hikmete dayalı olarak sunulmuştur. Fakat bu mucizelerin çokluğuna rağmen yahudiler yine de tereddüde düşmüşler, inatlarından vazgeçmemişler, ayak diremişler ve imanın gölgesi altına aldığı barışa girmeye yanaşmamışlardır. İşte ayet, soru üslubu ile bu nankörlüğü vurguluyor. Ayetin sonunda genelleyici bir yorum cümlesi ile karşılaşıyoruz:

"Kim Allah'ın nimeti kendisine geldikten sonra onu değiştirirse, hiç kuşkusuz, Allah'ın azabı pek ağırdır."

Burada sözü edilen ilâhi nimet barış nimeti olabileceği gibi iman nimeti de olabilir. Zaten bunların ikisi de aynı anlama gelir. Bu nimeti değiştirmenin doğurduğu tehlikenin başta gelen somut örneği yahudilerin durumudur. Yahudiler, Allah'ın nimetini değiştirdikten, gönüllü itaati reddettikten ve Allah'ın direktifine teslim olmaya yançizdikten sonra artık bir daha barış, huzur ve güven yüzü görememişlerdir. Onlar sürekli olarak kuşkulu ve tereddütlü bir tutum sergilemişlerdi. Bu tutumun sonucu olarak her adımda ve her olayla ilgili olarak sürekli olağanüstülük ve mucize istiyorlar, sonra da gördükleri mucizeye inanmıyorlar, yüce Allah'ın ışığı ve kılavuzluğu ile tatmin olmuyorlardı. Bu yüzden ayette dile gelen şiddetli azap uyarısı ilk somut örneğini yahudilerin şahsında buluyor. Bunun yanısıra bu tehdit her dönemde Allah'ın nimetini değiştiren bütün serkeşler için de geçerlidir.

İnsanlık bu nimeti ne zaman değiştirdi ise daha Ahiretteki azapla karşılaşmadan önce dünyadayken bu ağır azaba uğramışlardır. Bunun böyle olduğunu anlamak için yeryüzünün her yanında yaşayan bahtsız ve zavallı insanlığın haline gözatmamız yeterlidir. Bu insanlar ağır bir azabın pençesinde kıvranıyorlar, her an başka bir yıkımla ve uğursuz gelişme ile karşılaşıyorlar, endişe ve şaşkınlığın sürekli acısını yaşıyorlar, birbirlerini acımasızca kırıyorlar, bir kısmının da psikolojik yapıları ve sinir sistemleri tahrip oluyor. Sonu ölüm olan ruhi boşluk ve psikolojik yıkım olan kararsızlık ve emniyetsiz bir ortamda cemiyet ferdin, fert de cemiyetin kuyusunu kazıyor. Bu öldürücü ruhi boşluğu medeni dünya kimi zaman alkollü içkiler ve uyuşturucu maddeler ile kimi zaman da bazı aca-

yip hareketler ile doldurmaya kalkışıyor. Eğer onları bu hareketleri yaparken görecek olursan onların kendilerini kovalayan hayaletlerin önünde kaçmakta olduklarını zannedersin!

Bu ruhi boşluğun tutkunu olan zavallı insanların tuhaf kılıklarına ve zoraki benimsenmiş görüntülerine bir göz atalım: Kimi saçını yana yatırmış, kimi göğsünü açmış, kimi eteğini yukarıya kaldırmış, kimi bir hayvanı canlandıran acaip bir şeyi başına geçirmiş, kimi boynuna kaplan ve fil resmi işlemeli kolye takmış, kimi üzerine arslan ya da ayı figürü ile boyalı bir tişört giymiş!

Bir de bu zavallıların bazı şenlik ve törenlerde sergiledikleri çılgın danslara, başdöndürücü şarkılarına, yapmacık görüntülerine ve abartmalı, gülünç süslerine bakmalı. Zavallıların işi-gücü gülünç anormallikleri ile dikkatleri çekebilmek ya da rezil edici bir orjinallikle gönüllerini hoş tutmaktan ibaret.

Bir de bu zavallıların mevsimden mevsime, hatta sabahtan akşama başdöndürücü bir hızla arzularının, eşlerinin, dostlarının ve modalarının değişmesine göz atmalı.

Bütün bu tuhaflıklar barıştan ve tatmin olma duygusundan yoksun öldürücü bir şaşkınlığı ortaya koyar. Bu zavallıların kaçıp kurtulmak istedikleri somut bıkkınlık halini, boş vicdanlarından ve paniğe kapılmış ruhlarından "kaçış"larını kanıtlar. Sanki cinler ve hayaletler tarafından kovalanıyorlarmış gibi bir panik içinde kendilerinden kaçıyorlar.

İşte bu, durum, yüce Allah'ın sistemine boyun eğmeyenlere ve O'nun **"Ey müminler bütün varlığınızla barışa girin"** çağrısına kulak vermeyenlere layık gördüğü bir tür cezadır. Kim Allah'ın kullarına sunduğu nimetlerle uyumlu olmayı sağlayan bu imanı değiştirirse, Allah korusun, mutlaka böyle bir azaba çarpılır, bu kaçınılmazdır.

Yüce Allah'ın çağrısı karşısında ayak direme ve ilâhi nimeti değiştirme ile ilgili bu uyarının ışığı altında kâfirler ile müminlerin durumu anlatılıyor ve bu vesile ile kâfir ile müslümanlar arasındaki değerlere, durumlara ve kişilere yönelik ölçü farklılıkları ortaya konuluyor:

زُيِّنَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ
اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

212- Dünya hayatı kâfirlere cazip görünür. Bunlar müminler ile alay ederler. Oysa Allah'ın azabından sakınanlar, Kıyamet günü, kâfirlerden üstün konumdadırlar. Allah dilediğine hesapsız olarak rızık verir.

Gerçekten şu dünya hayatı basit nimetleri ve küçük amaçlı uğraşları ile kâfirlere cazip görünür. Onlar bu cazibeye kapıldıkları için dünya hayatına takılıp

kalırlar, onu aşamazlar, bakışlarını onun ötesinde bir şeye yöneltmezler, onun değerleri dışında kalan değerleri bilmezler. Şu dünya hayatının sınırları önünde dikilip kalan kimselerin düşüncelerinin, müminin kafa yorduğu yüce ideallerin düzeyine yükselmesi, müminin bakışlarını diktiği uzak ufuklara göz atması mümkün değildir.

Mümin, dünya hayatının tüm nimetlerini küçümseyebilir. Fakat bu küçümseme sözkonusu nimetlere yönelik bir çaba eksikliğinden, bir enerji yetersizliğinden ya da bu hayatı geliştirip ilerletmeyi umursamayan, olumsuz bir bakış açısından kaynaklanmaz. Fakat müslüman, yeryüzündeki halifelik görevlerini yerine getirmekle, uygar ve bayındır bir dünya uğruna sürekli çaba harcamakla, gelişme ve bol üretim hedefleri peşinde ter dökmekle birlikte bu hayata yukardan bakar. Hayatını, bu geçici nimetlerden daha önemli ve daha değerli ideallere adar. Hayatını, yeryüzünde ilâhî sistemi yerleştirme, insanlığı şimdi yaşadığından daha gelişmiş ve daha mükemmel bir düzene ulaştırma, yüce Allah'ın sancağını yeryüzünün ve insanların kısır amaçları üzerine dikme amacına adar. Bu sayede insanlar bu sancağı o yüksek yerinde dalgalanırken görsünler ve bakışlarını basit ve sınırlı realitenin ötesine diksinler ister. O basit ve sınırlı realite ki, imanın sunduğu hedef yüceliğinden, ideal büyüklüğünden ve geniş bakış açısından yoksun kalan kimseler sırf onun uğruna yaşarlar.

Yeryüzünün bataklığına saplanmış, dünya kaynaklı hedeflerin tutsağı olmuş basit insanlar müslümanlara bakınca onların, kendilerini içine saplandıkları bu bataklıkla, bu çirkefle, bu basit nimetlerle başbaşa bırakarak sırf kendilerine özgü olmayan, fakat tüm insanlığı ilgilendiren, sırf şahısları için değil, asıl inançları için önemli olan büyük idealler peşinden koştuklarını görürler, aynı zamanda bu idealler uğruna birçok sıkıntılara katlandıklarını, birçok acılara göğüs gerdiklerini, basit insanların gözünde hayatın özü ve en yüksek amacı olan dünya hazlarından kendilerini yoksun bıraktıklarını gözlerler. Bu durumda ruhsuz kimseler, müminleri görünce onların yüce ideallerini kavrayamazlar. Bunun üzerine onları alaya alırlar. Müslümanların durumlarını alaya alırlar, düşüncelerini alaya alırlar, gittikleri yolu alaya alırlar!

"Dünya hayatı kâfirlere cazip görünür. Bunlar müminler ile alay ederler."

Fakat kâfirlerin kullandıkları bu ölçü, bu kriter gerçek ölçü, gerçek kriter değildir. O kafirliğe özgü bir ölçüdür, cahiliye ölçütüdür. Gerçek ölçü ise yüce Allah'ın yanındadır. Yüce Allah da müminlere kendi ölçüsüne göre taşıdıkları ağırlığı şöyle duyuruyor:

"Oysa Allah'ın azabından sakınanlar, Kıyamet günü, kâfirlerden üstün konumdadırlar."

İşte yüce Allah'ın elindeki gerçek ölçü budur. Müminler, bu ölçüye göre belirlenecek olan gerçek değerlerini bilmenin gönül huzuru içinde aptalların beyinsizliğini, alaya alanların alaylarını ve kâfirlerin değer yargılarını umursamaksızın bildikleri yoldan gitmeye devam etsinler. Onlar, doğrudan doğruya en yet-

kili hakimin, yani yüce Allah'ın tanıklığı ile Kıyamet günü, son hesaplaşma gününde ve her zaman kâfirlerden üstündürler.

Yüce Allah onlar için hayırlı ve geniş kapsamlı olan rızkı, kazancı biriktirir. Bu birikimi onlara dilediği alemde, yani isterse dünyada isterse Ahirette ve kendileri için hayırlı gördüğü takdirde hem dünyada hem de Ahirette verir:

"Allah dilediğine hesapsız olarak rızık verir."

O eliaçık bir bağışlayıcıdır. Dilediğine verir, istediğine bol bol akıtır. O'nun bağış ambarının ne bekçisi var ve ne de kapıcısı! O belirli bir hikmete bağlı olarak, kâfirlere dünya hayatının güzelliklerini verebilir. Fakat kâfirlere verilen bu güzellikler, onlara üstünlük sağlamaz, erdem kazandırmaz. O kendi seçtiği kullarına ya dünyada ya Ahirette dilediğini verir. Yani verdiği herşey kendi katındandır. Fakat onun iyi kulları hesabına yaptığı bağış seçimi en kalıcı ve en yüksek düzeyli tercihtir.

Hayat, bu iki insan örneğini her zaman tanımaya devam edecektir. Bir yandan değer yargılarını, kriterlerini ve düşüncelerini yüce Allah'ın elinden alan, bu anlayış sayesinde hayat bataklığının, geçici dünya nimetlerinin ve basit ideallerin üzerine yükselen, böylece insanlıklarını gerçekleştirerek hayatın köleleri değil, efendileri olan müminleri tanıyacaktır. Bunun yanısıra hayat diğer insan tipini de tanıyacaktır. Yani dünya hayatının cazibesine kapılan, dünyanın geçici nimetlerinin ve değer yargılarının tutsağı olan, önlenemeyen ve dizginleri tarafından bataklığa sürüklenip de buraya saplandıkları için yukarıya çıkamayanlara da her zaman tanık olacaktır.

Müminler, basit şeylerin tutsağı olan bu kişilere yukardan bakmaya devam edeceklerdir. Bu zavallılar ne kadar geçici dünya nimeti ve dünya malı elde ederse etsinler, bu önemli değildir. Buna karşılık sözkonusu kişiler kendilerinin herşeye sahip olduklarına ve mü'minlerin her şeyden yoksun bırakıldıklarına inanacaklar ve bu inancın etkisi ile müminlere bazan acıyacaklar ve bazan da onları alaya alacaklardır. Oysa asıl alaya alınacak ve asıl acınacak kimseler kendileridir.

Ölçüler ve değer yargıları belirlendikten, kâfirlerin müminlere yönelik kanaatleri tanıtıldıktan ve her iki insan tipinin yüce Allah katındaki ölçüleri ortaya konduktan sonra insanlar arasındaki düşünce, inanç, ölçüler ve değer yargıları uyuşmazlığı meselesine geçilmekte ve bu mesele, uyuşmazlığa düşenlerce başvurulması gereken bir temel ilkenin, uyuşmazlık konusu meselede son hükmü verirken dayanılacak ortak ölçütün belirlenmesi ile noktalanmaktadır:

كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ
وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخْتَلَفُوا۟
فِيهِ ۚ وَمَا ٱخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ

الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾

213- İnsanlar tek bir ümmet idi. Allah, peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdi. İnsanların anlaşmazlığa düştükleri konularda aralarında hüküm vermek için peygamberler ile birlikte hakk içerikli kitap indirdi.

Ancak kitap verilenler, kendilerine acık deliller geldikten sonra karşılıklı ihtirasları yüzünden bu kitap hakkında anlaşmazlığa düştüler. Bu arada Allah'ın izni ile mü'minleri, kâfirlerin üzerinde anlaşmazlığa düştükleri gerçeğe iletti. Zaten Allah dilediği kimseleri doğru yola iletir.

DİNLER TARİHİ

İşte insanlığın ortak hikâyesi. İnsanlar aynı yolu izleyen, aynı düşünceyi benimseyen tek bir ümmet halinde yaşıyorlardı. Burada belki de Hz. Adem ile Havva'dan ve bunların çocukları ile torunlarından oluşmuş olan küçük çaptaki ilk insan toplumuna, bu toplumun henüz düşünce ve inanç farklılıklarının başgöstermeden önceki haline işaret ediliyor.

Kur'an-ı Kerim, burada insanlığın ortak bir kaynaktan geldiğini belirtiyor. Bu ortak kaynak ilk insanlık ailesinin, yani Hz. Adem ve Havva ailesinin çocuklarıdır. Yüce Allah bütün insanlığı tek bir küçük ailenin ürünü olarak yaratmayı diledi. Böylece insanların hayatına aile ilkesini yerleştirdi, bu kurumu toplumun ilk tuğlası yaptı.

İnsanlar, bu ilk ailenin çerçevesi içinde bir süre boyunca aynı sosyal düzeyde, aynı doğrultuyu ve düşünceyi benimsemiş olarak yaşadılar. Bu arada çoğaldılar, sayıca artış gösterdiler, farklı yerlerde yaşamaya yöneldiler, hayat standartları gelişti, bir yandan da daha önce yapılarında potansiyel olarak varolan çeşitli yetenekler ortaya çıkmaya başladı. İnsanları bu potansiyel yeteneklerle donatarak yaratmış olan Allah'tır. O, bunu kendince bilinen bir hikmete dayalı olarak yarattı. O, bunun yanısıra yeteneklerin, enerjilerin ve istikametlerin çeşitliliğinin ardında hayat için yararlı olduğunu da biliyordu.

Bunun üzerine insanlar arasında düşünceler farklılaştı, birbiriyle uyuşmayan görüş açıları belirdi, birden çok yaşama tarzları ortaya çıktı ve çeşitli inanç sistemleri doğdu. İşte o zaman da yüce Allah müjdelemekle ve uyarmakla görevli olarak peygamberleri gönderdi:

"Allah, peygamberler ile birlikte insanların anlaşmazlığa düştükleri konularda aralarında hüküm vermek için hakk içerikli kitap gönderdi."

Burada şu büyük gerçek açıkça ortaya çıkıyor: Farklı olmak, uyuşmazlığa düşmek insanların doğasının, temel karakterinin sonucudur. Çünkü bu farklı-

lık, bu uyuşmazlık, insanlığın yeryüzü halifeliği ile görevlendirilişinin arkasında saklı duran yüce hikmeti gerçekleştiren temel yaratılış ilkelerinden birini oluşturur. Bu halifelik misyonu çeşitli görevlerin yerine getirilmesini, buna bağlı olarak her türden farklı yeteneklerin varolmasını gerektirir. Böylece insanlar hep birlikte birbirlerini tamamlayacak, sıkı bir işbirliği gösterecek ve bunun sonucunda yüce Allah'ın ezeli bilgisi ile tasarlanan evrensel karar uyarınca halifelik ve dünyayı ma'mur kılma alanındaki evrensel fonksiyonlarını yerine getirebileceklerdir. O halde sözkonusu görev farklılıklarını karşılayacak çeşitlilikte hünerlerin olması, farklı ihtiyaçları karşılayacak oranda değişik yeteneklerin bulunması gerekir. Nitekim yüce Allah bu gerçeği bize şöyle açıklıyor:

"Fakat, Rabbinin merhamet ettikleri dışında kalan insanlar sürekli uyuşmazlık halindedirler. Zaten Allah insanları bunun için yarattı."[120]

Yetenek ve görevlerdeki bu farklılık, normal olarak düşüncelerde, idealler-de, sistemlerde ve yollarda ayrılık meydana getirir. Fakat yüce Allah bu arzu edilen ve gerçekleşen farklılıkların enine-boyuna geniş bir çerçeve içinde kalmasını, bu çerçevenin sağlıklı ve doğru istikametli olmaları şart olan bu farklılıkların tümünü kapsamına almasını ister. Sözünü ettiğimiz çerçeve, iman çerçevesidir. Bu çerçeve insanlarda görülen değişik yetenekleri, değişik hünerleri ve değişik enerjileri içine sığdıracak derecede geniştir. Bunun sonucu olarak sözkonusu yetenek ve enerjileri ne öldürür ve ne de baskı altına alır, fakat onları düzene koyar, koordine eder ve yapıcılık yolunda harekete geçirir.

Bundan dolayı elimizde uyuşmazlığa düşenlerin birlikte başvurabilecekleri değişmez bir ölçü, dâvacı ve dâvalı tarafların müracaat edebilecekleri bir adil hakem, taraflar arasındaki tartışmaya son verebilecek ve herkesi kesin bir kanaate vardıracak bir son söz mutlaka olmalıdır:

"Allah, peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdi. İnsanların anlaşmazlığa düştükleri konularda aralarında hüküm vermek için peygamberler ile birlikte hakk içerikli kitap indirdi."

Yüce Allah'ın burada geçen "hakk" içerikli sözü üzerinde mutlaka durmamız gerekir. Bu söz sadece ilâhi kitabın getirdiği bilgilerin "hakk" olduğunu, bu hakkın kendi dışındaki insan sözleri, düşünceleri, sistemleri, değer yargıları ve kriterleri hakkında adil hüküm ve son söz olsun diye indirildiğini kesinlikle belirliyor. Bu hakkın dışında bir başka hak, bu hükmün yanında başka bir hüküm ve bu sözden sonra başka bir söz geçerli olamaz. Birden fazla sayıda olmayan bu hakk ortada olmaksızın, bu hakkı insanlar arasındaki bütün ihtilaflı konularda hakem yapmaksızın ve onun hükmüne tartışmasız ve itirazsız olarak boyun eğmeksizin, bütün bunlar olmaksızın, şu hayatın gidişatı yoluna girmez, insanlar arasındaki uyuşmazlıklar ve ayrılıklar sona ermez, yeryüzünde barış ortamı gerçekleşmez ve insanlar asla barışa giremez.

İnsanların düşüncelerini ve yasal ilkelerini nereden alacaklarını ve araların-

120- Hud Suresi, 118-119

da doğacak çeşitli uyuşmazlıkları çözmek için nereye başvuracaklarını belirleme hususunda bu gerçeğin son derece önemli bir değeri vardır. Sözkonusu başvuru mercii birden çok değil, bir tektir ve bu hakk içerikli kitabı indirmiş olan mercidir. O kaynak birden çok değil, bir tanedir ve o da tartışma ve uyuşmazlığa düşülen konularda insanlar arasında hüküm vermek için yüce Allah tarafından indirilmiş olan kitaptır.

Bu kitap özü itibariyle bütün peygamberlerin yanlarında getirdikleri tek bir kitaptır. O halde gelen hep aynı kitaptır. Millet de genel anlamda tek bir millettir. Bu kitapta dile gelen düşünce de temelde tek bir düşüncedir: Yani tek bir ilâh, tek bir Rabb, tek bir kulluk mercii ve bütün insanlar için tek bir yasa koyucu olduğudur.

Daha sonra zamanla milletlerin ve kuşakların ihtiyaçları, hayatın gelişme evreleri ve ilişkileri uyarınca ayrıntılarda farklılıklar meydana geliyor ve İslâm'ın sunduğu şekli ile son biçimini alıyor, bu son kitabın geniş ve kapsamlı çerçevesinde hayatın akışı ve gelişmesi serbest bırakılıyor. Bu gelişme yüce Allah'ın rehberliği sistemi ve sözkonusu yaygın, kapsamlı çerçevesinin sınırları içinde yenilenen, canlı şeriatı altında gerçekleşecektir.

Kitap hakkında Kur'an-ı Kerim'in seslendirdiği bu görüş, dinlerin ve inanç sistemlerinin tarihi gelişimi ile ilgili İslâm'ın dosdoğru bakış açısını yansıtır. Bu bakış açısına göre her peygamber aslında, köklü bir temel üzerine oturan bu tek dini getirmiştir. Bu temel, kayıtsız-şartsız Tevhid (Allah'ın birliği) ilkesidir. Sonra her peygamber devriminin arkasından zamanla sapmalar başgösteriyor, hurafe ve masallar inançlara galebe çalıyor, sonunda insanlar bu büyük kaynaktan tamamen uzaklaşıyorlar. Bunun üzerine yeni bir peygamber devrimi gerçekleşiyor. Bu peygamberlik devrimi köklü inancı yeniden ortaya çıkarıyor, bu inanca karıştırılan hurafeleri temizliyor, ayrıntılar ile ilgili hükümlerde İslâm ümmetinin yeni şartlarını ve gelişme düzeyini gözönünde bulunduruyor.

Bu görüş, dinler tarihi konusunda araştırma yapan gayri-müslimlerin, zaman zaman farkında olmaksızın müslüman araştırmacıları da etkileyen teorilerine tercih edilmeli, o teoriler yerine bu görüş savunulmalıdır. Bu teoriler, araştırmalarını tarih boyunca inancın özü ve düşünce sisteminin temelinde değişme ve gelişme olduğu esasına dayandırırlar. Şarkiyatçıların ve onların benzeri cahil Batılı araştırmacıların temel yaklaşımı budur.

Oysa yüce Allah'ın hakk içerikli olarak indirdiği ve tarihin başlangıcından beri bütün zamanlarda ve her yeni peygamberle birlikte uyuşmazlık konularında insanlar arasında hüküm vermek üzere gönderilen bu kitabın fonksiyonu, ancak iman düşüncesinin özünün değişmezliği ilkesi ile bağdaşabilir.

Ortada insanların sığınacakları değişmez bir ölçü, başvurabilecekleri bir son söz mutlaka bulunmalıdır. Bunun yanısıra bu ölçü mutlaka insan dışı bir kaynağın eseri olmalı, bu son söz, mutlaka insan ihtiraslarından, insan yetersizliğinden ve insan bilgisizliğinden etkilenmeyen adil bir hakimin sözü olmalıdır.

Bu değişmez ölçüyü ortaya koymak için sınırsız bir bilgi, geçmişte olanları, şimdiki zamanda olanları ve ilerde olacakları tümü ile içeren bir bilgi gereklidir. Bu bilgi aynı varlık birimini geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek gibi kategorilere ayıran zaman kayıtları ile ya da yine bu aynı varlık birimini kesin, şüpheli, meçhul, somut ve görünmez gibi kesimler ile sınırlandırmamalıdır. Yine bu bilgi aynı varlık birimini yakın, uzak, görünür, görünmez, algılanabilir ve algılanamaz gibi mekan kayıtları ile de sınırlamamalıdır. Bu değişmez ölçü neyi ve kimi yarattığını, bilen, herkese yarayan ve istikrarı sağlayan sistemin ne olduğunu bilen bir ilâhın varlığına ihtiyaç gösterir.

Bunun yanısıra bu ölçüyü ortaya koymak için şahsî ihtiyaç, yetersizlik, geçicilik, yokolmak, ihtiras, arzu ve korku gibi insana özgü duygu ve kaçınılmazlıkları aşmış olmayı, evrende bulunan herşeyin ve herkesin üstünde bulunmayı, başka bir deyimle şahsi amacı, arzusu, hazzı, kişisel yetersizliği ve eksikliği sözkonusu olmayan bir ilâhın varlığını gerektirir.

Bu arada insan aklına düşen görev, gelişen durumları, değişen şartları ve yenilenen ihtiyaçları izlemek ve bunlar ile insan arasında geçici bir zaman süresi için uyum sağlamaktır. Yalnız bu görevini yaparken yanlışını, doğrusunu; sapıklığını, istikametliliğini; haklılığını ve eğriliğini belirlemek için başvuracağı değişmez bir ölçüsü olmalı ve bu değişmez ölçünün denetimi altında olmayı kabul etmelidir. Hayatın sağlıklı biçimde devam etmesi ancak bu yolla mümkün olabilir ve yine ancak böyle olunca kendilerini asıl yönetenin Allah olduğuna kesinlikle inanabilirler.

Bu ilâhî kitap yetenek, hüner, tutulan yol ve yararlanılan araç farklılıklarını törpüleyip ortadan kaldırmak için gelmiş değildir, insanlar uyuşmazlığa düşünce sırf onu hakem tanımaları için gelmiştir.

Bu gerçek İslâm'ın tarih görüşünün temelini oluşturan bir başka gerçeği ortaya çıkarır ki o da şudur:

İslâm, yüce Allah tarafından indirilmiş olan "hakk içerikli kitabı" ihtilaflı durumlarda insanlar arasında hüküm versin diye kendilerine sunuyor. Bu kitabı, insanlık hayatının temel dayanağı olsun diye ortaya koyuyor. Sonra hayat devam ediyor. Eğer bu hayatın akışı bu temel dayanakla uyuşur, onun üzerine otururşa o zaman hayatın akışı "hakk"tır. Ama eğer hayatın akışı bu temel dayanağın dışına kayarak başka temellere otururşa o zaman "batıl" olur.

Buna göre insanlar, hakla batılın ne olduğuna karar veren hakem değillerdir. İnsanların onayladıkları şey hakk değildir, insanların doğru saydıkları şey din değildir. İslâm'ın tarih görüşü herşeyden önce şu ilkeye dayanıyor: İnsanlar herhangi bir şeyi yapabilirler herhangi bir şeyi söyleyebilirler ve yaşam tarzlarını herhangi bir şeye dayandırabilirler. Eğer sözkonusu "şey" Allah'ın kitabına ters düşüyorsa bu durum o şeyi "hakk"ın yerine geçirmez, onu dinin esaslarından biri yapmaz, ona dinin pratik yorumu sıfatını kazandırmaz; ardarda gelen kuşakların onu benimsemiş olması, ona haklılık gerekçesi sağlamaz.

Bu gerçek İslâm'ın temel ilkelerini, onların arasına insanlar tarafından karıştırılan yabancı unsurlardan arındırma konusunda son derece önemlidir. Meselâ *İslâm tarihinin herhangi bir döneminde* bir sapma meydana gelmiş ve bu sapma gitgide büyümüş olsun. Şimdi denilebilirmi ki: Sözkonusu meydana gelmiş sapmalar mademki hayatın pratiğine girmiştir o halde İslâmın sınırları dahilindedir! Asla böyle birşey ileri sürülemez. İslâm, bu tarihî uygulamadan hep uzak ve ayrı kalır ve meydana gelmiş olan bu sapma, bu yanılgı hiçbir zaman delil ve örnek olarak kullanılamaz. Dahası, İslâmi hayat tarzının kesintiye uğradığı yerden itibaren devam ettirmek isteyen kimse bu sapmayı ortadan kaldırmak, uygulama alanından uzaklaştırmak ve yüce Allah tarafından ihtilaflı konularda insanlar arasında hüküm vermek üzere indirilen kitaba dönmekle görevlidir.

Gerçi kitap geldi. Ama ihtiraslar şu ya da bu taraftan insanları yenilgiye uğratıyor; çeşitli arzular, özlemler, korkular ve sapıklıklar onları bu kitabın hükmünü kabul etmekten, bu kitabın içerdiği hakka dönmekten uzaklaştırıyor:

"Ancak kitap verilenler, kendilerine açık deliller geldikten sonra karşılıklı ihtirasları yüzünden bu kitap hakkında anlaşmazlığa düştüler."

Burada sözü edilen "azgınlık"; kıskançlık, açgözlülük, tamahkârlık, hırs ve keyfilik azgınlığı olabilir. İnsanları düşünce ve sistemin özünde anlaşmazlığa düşmeye; ayrılığa, inatçılığa ve serkeşliğe sürükleyen baş faktör, işte bu azgınlıktır.

Bu bir gerçektir. Bu kitabın özü hakktır, belirgindir, tutarlıdır, parlaktır, aydınlıktır, pırıl pırıldır. Eğer onun özü konusunda iki kişi uyuşmazlığa düşmüş ise mutlaka ikisinden birinde ya da her ikisinde azgınlık ve keyfilik hastalığı vardır. Buna karşılık eğer ortada iman varsa mutlaka bir noktada buluşma ve uyuşma gerçekleşir:

"Bu arada Allah'ın izni ile mü'minleri, kâfirlerin hakkında anlaşmazlığa düştükleri gerçeğe iletti."

Vicdanlarındaki temizlik, ruhlarındaki arınmışlık ve kalplerindeki hakka ulaşma arzusu sayesinde yüce Allah onları gerçeğe, doğru yola iletti. Böyle olunca gerçeğe ulaşmak ve doğru yolu bulmak ne kadar kolay oluyor:

"Zaten Allah dilediği kimseleri doğru yola iletir."

Bu yol; bu ilâhi kitabın tanıttığı yol. Bu yaşama sistemi, hakka dayanan, dosdoğru yolu izleyen, arzu ve ihtirasların saldırılarına uğramamış olan, nefsin içgüdülerinin ve eğilimlerinin oyuncağı olmayan yoldur.

Yüce Allah dilediği kimseleri, doğru yola iletilmeye yetenekli kimselerden istediklerini bu doğru yola iletir. Bu kimseler "barışa girerler" ve yine bunlar "üstün olanlar"dır. Dünyadaki gelişmeleri, yüce Allah'ın ölçüsüne göre değerlendirmeyenler her ne kadar bunları mutluluktan mahrum kalmış saysalar ve kâfirlerin müminleri alaya aldıkları gibi alay etseler de bu böyledir.

Şimdi de müslümanların kalplerinde imana dayalı eksiksiz ve parlak bir düşünce oluşturmayı amaçlayan bu direktifler, gerek kendi aralarında gerekse müşriklerden ve kitap ehlinden oluşmuş düşmanları ile ilişkilerinde uyuşmazlığın, çatışmanın pratik sıkıntılarını yaşayan ve bu uyuşmazlığın körüklediği savaşlara, meşakkatlere ve sıkıntılara göğüs geren müminlere yöneltiliyor. Onlara bu durumun müminleri arındırmak ve Cennet'e girmeye hazırlamak, mutlu sona lâyık olmak amacına dayanan geleneksel bir ilâhî kanun (sünnetullah) gereği olduğu anlatılıyor. Bunun için bu inanç sisteminin bağlıları inançlarını savunmalı, bu uğurda sıkıntıyla, acıyla, baskıyla ve ızdırapla yüzyüze gelmeli, zafer ile hezimet kutupları arasında gidip gelmelidirler. Böylece hiçbir baskı altında sarsılmaksızın, hiçbir düşman güçten ürkmeksizin, hiçbir fitnenin ve mihnetin darbeleri altında hayal kırıklığına düşmeksizin inançlarına bağlılıklarını sürdürdükleri takdirde yüce Allah'ın yardımını hakederler. Çünkü onlar o gün yüce Allah'ın dininin güvenilir koruculari olmuşlar, uhdelerine verilen emanete sahip çıkmışlar, onu korumaya ve savunmaya lâyık olmuşlardır. Bunların yanısıra Cenneti de haketmişlerdir. Çünkü ruhları korkudan, aşağılıktan (zilletten), yaşama tutkusundan, dünya rahatlığından ve refahından kurtulmuş, sıyrılmıştır. O zaman onlar Cennet'e en yakın noktada ve dünyanın toprağından olan en yüksek düzeydedirler:

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

214- Acaba sizden öncekilerin başlarına gelenlerin benzeri sizin de başınıza gelmeksizin, kolayca Cennet'e gireceğinizi mi sandınız? Onlar öylesine ağır sıkıntılara ve zorluklara uğradılar, öylesine sarsıldılar ki, peygamberleri ile çevresindeki inanmışlar "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?" dediler. İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır.

Yüce Allah ilk müslüman cemaate böyle hitap ediyor, dikkatlerini kendilerinden önce yaşamış olan mümin cemaatlerin tecrübelerine ve seçilmiş kullarının eğitilmesine ilişkin ilâhî kanununa (sünnetullaha) yöneltiyor. O seçilmiş kullar ki, yüce Allah, sancağını onların ellerine veriyor, yeryüzünde halifesi olma emanetini, sistemini ve şeriatını omuzlarına yüklüyor. Bu hitap, aynı zamanda bu büyük görevi üstlenen, bu son derece önemli misyonu taşımayı seçen herkese yöneliktir.

Bu ayetin anlatmış olduğu tecrübe, köklü, düşündürücü ve ürkütücüdür. O dönemin peygamberi ile çevresindeki müminlerin sorusunu düşünelim. Bu soru hakka ulaştığı kesin olan bir peygamber ile kendi çevresindeki Allah'a inanmış

kimseler tarafından soruluyor. Soru "Allah'ın yardımı ne zaman?" şeklindedir. Bu soru bize böylesine hakka ulaşmış kalpleri sarsan sıkıntının çapını somut olarak anlatacak niteliktedir. Sözünü ettiğimiz soylu kalpleri baskısı altına alan sıkıntı tarif edilmez boyutlara ulaşmış ki, bu kalplerden "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?" şeklinde bezginliği dışa vuran bir soru yükselmiştir.

Kalpler, bu sarsıcı sıkıntı karşısında sebat edince, direnişini sürdürünce, işte o zaman yüce Allah'ın vaadi gerçekleşir, O'nun yardımı imdada yetişiverir:

"İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır."

Bu yardım onu hakedenler için hazır bekletiliyor. Fakat onu ancak sonuna kadar direnmeye devam edenler, sebat edenler hakedebilir. Sıkıntıya ve darlığa göğüs gerenler, sarsıntıya kapılmaksızın bu direnişi gösterenler, zulüm karşısında baş eğmeyenler, yüce Allah'ın bu yardımını dilediği kimselere göndereceğine kesinlikle inananlar, hatta sıkıntı doruk noktasına ulaştığı anlarda bile yalnızca Allah'ın yardımını gözleyenler; başka hiçbir çözüme, Allah'ın katından gelmeyen herhangi bir desteğe kesinlikle ümit bağlamayanlar bu yardıma hak kazanabilirler. Zaten sözkonusu yardım sadece Allah katından gelebilir.

İşte müminler bu kesin direniş sayesinde Cennet'e girerler, buna lâyık olurlar, buna öncelik kazanırlar. Cihaddan, imtihandan, sabırdan, direnişten, sebattan, sırf Allah'a yönelmekten, bilinçlerinde sırf O'nu yaşatmaktan, O'nun dışındaki herşeyle ve herkesle bağını kopardıktan sonra gelen bir hak ediştir bu.

Mücadele ve bu mücadele sırasında gösterilen sabır, vicdanlara güç verir; onlara kendilerini aşma imkânı sağlar; onları potasında eritip arındırır; cevherlerini saf ve parlak hale getirir. İnanca derinlik, güçlülük ve canlılık bağışlar. Bunun sonucu olarak o inanç sistemi düşmanlarının gözünde bile parlak görünür. O zaman sözkonusu düşmanlar akın akın Allah'ın dinine girerler. Bu, dün olduğu gibi bugün de daha yolun başında taraftarlarının birçok eziyetle karşılaştığı her hak davanın karşılaşacağı bir sonuçtur. Öyle ki, bu taraftarlar karşılaştıkları eziyetlere sabırla katlandıklarında daha önce kendileri ile savaşan düşmanlarının saflarına katıldıkları, en şiddetli hasımların ve katı inatçıların kendilerini desteklemeye yöneldikleri görülür.

Üstelik böyle birşey olmasa bile aslında bundan daha önemlisi meydana gelir. Hücuma uğrayan çağrının taraftarlarının ruhları bütün yeryüzü güçlerinin, bu güçlerin şerlerinin ve fitnelerinin üzerine yükselir. Bu ruhlar rahat ve refah düşkünlüğünün, son olarak da yaşama hırsının tutsaklığından kurtulur. Bu kurtuluş bütün insanlık hesabına bir kazanç olduğu gibi dünyaya ve sıkıntılarına tepeden bakma yolu ile bu sonuca ulaşmış olan ruhlar hesabına da bir kazançtır. Öyle değerli bir kazanç ki, Allah'ın yüce sancağını yükseklerde dalgalandırma görevini, O'nun emanetini, dinini ve şeriatını üstlenmiş olan müminlerin çekmiş oldukları bütün acılardan ve sıkıntılardan daha ağır basar.

Bu kurtuluş, sahibini son çözümde Cennet hayatına lâyık hale getirecek faktördür. İşte yol budur. Yüce Allah'ın gerek ilk müslüman cemaate ve gerekse her

kuşaktan müslümanlara anlattığı gibi yol budur. İşte yol budur. Yani iman ve cihad, sıkıntı ve meşakkat, sabır ve direnme ve sırf Allah'a yönelme yolu. Arkasından zafer ve daha sonra da Cennet mutluluğu gelir.

İSLÂM TOPLUMUNDA SOSYAL DAYANIŞMA

Surenin bu bölümünü İslâm'ın çeşitli hükümleri hakkında sorulan sorular oluşturmaktadır. Yukarda **"Sana hilâller hakkında soru sorarlar"** ayetini incelerken belirttiğimiz gibi bu görüntü o zamanki müslümanların vicdanlarındaki inanç uyanıklığını ve bu inancın ne kadar etkili olduğunu, müminlerin gündelik hayatının her olayı ile ilgili olarak inançlarının hükmünü bilmeyi nasıl arzu ettiklerini, davranışları ile inançlarının arasında uyum sağlamaya ne kadar önem verdiklerini ortaya koyar.

Bu tutum müslüman olmanın belirtisidir. Yani müslüman, hayatının küçük-büyük her olayı, her gelişmesi ile ilgili olarak,İslâm'ın hükmünü araştırmalı, İslâm'ın o konudaki hükmünün ne olduğunu kesin olarak anlamadan hiçbir davranışa girişmemelidir. İslâm'ın onayladığı uygulama onun ilkesi ve kanunu olacağı gibi İslâm'ın onaylamadığı uygulama ona yasak ve haram olur. İşte bu duyarlılık; bu inanç sistemine inanmış olmanın kesin belirtisi, göstergesidir.

Bunun yanısıra bu bölümdeki bazı sorular yahudilerin, münafıkların ve müşriklerin birkısım İslâmî uygulamalarla ilgili olarak çıkarmış oldukları hilekâr yaygaralar sebebiyle gündeme gelmiştir. Bu durum müslümanları bu konularda soru sormaya sürüklemiştir. Müslümanlar bu soruları ya o ihtilaflı konular hakkındaki İslamî hükmün içyüzünü ve hikmetini iyice anlamak için ya da sözünü ettiğimiz yaygaralardan ve zehirli propagandalardan etkilendikleri için soruyorlar. Kur'an-ı Kerim, bu tartışmalı meselelere kesin sözünü söyleyerek yaklaşmakta, böylece müminlere kesin bilgi sunmakta, komploları boşa çıkarmakta, fitnelerin kökünü kurutmakta ve hilekâr düşmanların tuzaklarını kendi boyunlarına geçirmektedir.

İşte bu bölümde bu tür soruların bir kısmıyla karşılaşıyoruz. Bu ayetlerde hayır amaçlı harcamalar, bu harcamaların yerleri, miktarları ve hangi tür maldan yapılacakları soruluyor. Yasak ayda savaşmanın hükmü soruluyor. İçki ve kumar konusundaki hükmün ne olduğu soruluyor. Yetimler hakkında soru soruluyor. Bu soruların gerekçelerini az önce söylediğimiz sebepler oluşturuyor. Aşağıda ayetleri tek tek incelerken bu sebepleri ayrıntılı biçimde gözden geçireceğiz.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ
قُلْ مَآ أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ وَٱلْيَتَٰمَىٰ
وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

215- Sana (Allah yolunda) ne harcayacaklarını sorarlar. De ki; "Vereceğiniz mal (hayır) ana-baba, yakın akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Hiç şüphesiz Allah yaptığınız her hayrı bilir."

Bu sorudan önce bu surede infak konusu ile ilgili çok sayıda ayet yeraldı. İnfak ve yardımlaşma konusu, İslâm'ın doğup geliştiği şartlara benzer ortamlarda müslüman cemaatin karşı karşıya kaldığı ve göğüslemek zorunda tutulduğu sıkıntılarla, meşakkatlerle ve savaşlarla başa çıkabilmesi için kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bunun yanısıra yardımlaşma toplumsal dayanışmanın, sosyal güvenliğin gerçekleşmesi ve fertler arasında duygusal farklılıkların ortadan kaldırılması açısından da gereklidir. Öyle ki, her fert bu organizmanın bir üyesi olduğunu, onun hiçbir imkânını kendinden esirgemediğini ve hiçbir şeyden onu mahrum tutmadığını hissetmelidir. Bu durum, cemaatin duygusal oluşumu açısından çok önemlidir. Ayrıca fertlerin ihtiyaçlarını karşılamak, toplumun pratik oluşumu açısından da önemlidir.

Burada bazı müslümanlar "Ne verecekler"ini soruyorlar. Bu soru, verecekleri şeyin türüne ilişkin bir sorudur. Bu soruya verilen cevapta ise vermenin niteliği anlatılmakta, bunun yanısıra yardım edilecek kimselerin öncelik ve yakınlık sırası belirlenmektedir. Ayetin şu ifadesine dikkat edelim:

"De ki; 'hayır (iyilik, yardım) olarak ne verirseniz..."

Bu ifade tarzı bize iki şeyi düşündürüyor: Birincisi verilen şey, yapılan yardım hayırdır, hayrın ta kendisidir. Veren için hayırdır, alan için hayırdır, cemaat (toplum) hesabına hayırdır, başlıbaşına hayırdır, iyi bir davranıştır, iyi bir sunuştur, iyi bir şeydir. Çünkü başkalarına birşey vermek kalbi temizleyici, vicdanı arındırıcı bir davranıştır; Bunun yanısıra başkalarına sağlanan bir yarar, bir yardımdır. Asıl kalbi temizleyen, vicdanı arındıran ve özveriye soylu anlam kazandıran hayırda bulunma, eldeki şeylerin en iyisini bulup başkaları adına onu gözden çıkarabilmektir.

Yalnız bu ima yollu teşvik, zorunluluk anlamı taşımaz. Çünkü, başka bir ayette belirtildiği gibi, yardım ederken benimsenmesi zorunlu olan tutum, verenin elindeki şeyin normalini, ortalama kalitede olanını vermesi, bunun ne daha kalitelisini ve ne de daha pahalısını vermemesidir. Fakat bu ayetin içerdiği imalı teşvik, nefsi, iyi olan malı verebilmeye yatkın hale getirmeyi, Kur'an-ı Kerim'de izlenen nefis eğitimi ve kalpleri hazırlama metodu uyarınca bu tür özveriyi sevdirmeyi sağlar.

Verilecek sadakanın türü belirlendikten sonra söz, verme biçimine ve kime sadaka verilmesi gerektiğine getiriliyor:

"Vereceğiniz mal (hayır) ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir."

Ayetin bu cümlesi, toplumda yaşayan insanlardan birkaç grup insanı birbirine bağlıyor. Bu kesimlerin bazısını yakın akrabalık bağı, bazısını uzak akrabalık bağı, bazısını merhamet bağı ve bazısını da bu inanç sisteminin çerçevesi içinde

yeralan kapsamlı insaniyet bağı yardım edene bağlıyor. Bütün bu insan kesimleri aynı ayette sıralanıyor: Ana-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar. Bütün bu kesimler, sağlam bir inanç çerçevesi içinde insanlar arasında sosyal güvenliği sağlama ilişkisi uyarınca dayanışmaya girişiyorlar.

Bu ayetteki sıralama başka ayetlerde de tekrarlanıyor ve Peygamberimizin bazı hadislerinde açık ve sınırlandırıcı bir dille ifade ediliyor. Meselâ Cabir b. Abdullah'ın bildirdiğine göre Peygamberimiz bir sahabeye şöyle buyuruyor:

"Yardım etmeye, sadaka vermeye önce kendinden başla. Eğer kendinden birşey artarsa ailene ver. Eğer ailenden birşey artarsa akrabalarına ver. Eğer akrabandan birşey artarsa şunlara şunlara ver."[121]

Bu sıralama insan nefsini eğitirken ve yönlendirirken kullandığı yalın ve hikmetli metod hakkında bize fikir veriyor. İslâm, insanı olduğu gibi, yani fıtrî yapısı ile, doğal eğilimleri ve yetenekleri ile ele alıyor. Sonra onu olduğu noktadan, durduğu yerden tutarak adım adım ileriye doğru, üst düzeye doğru zorlamaksızın yürütüyor. İnsan yukarı çıkarken rahattır. İslâm onun fıtratını, eğilimlerini ve yeteneklerini hesaba katıyor. Onun aracılığı ile hayat düzeyini geliştirip ilerletiyor. Bu sırada insan yorgunluk ve bıkkınlık duymuyor. İslâm, onu üst düzeylere tırmandırmak için zincirler ve boyunduruklar aracılığı ile sürüklemiyor, onu yükseltmek için fıtri eğilimlerini ve içgüdülerini baskı altına almıyor. Yolda onu kılavuzsuz bırakmıyor, onu bulutlar üzerinde uçuşa geçirmiyor. Bunlar yerine onu zorlamaksızın, kolayına gelecek şekilde yukarılara çıkarıyor. Yokuşu çıkarken insanın ayakları yerde, gözleri semaya dönük, kalbi yücelikler ufkunun heyecanı ile çarpmakta ve ruhu yukarılarda Allah'a bağlıdır.

Yüce Allah başkalarından çok insanın kendini sevdiğini iyi biliyor. Bu yüzden ona başkasına yardımda bulunmayı emretmeden önce en başta kendi ihtiyaçlarını karşılamayı öneriyor, helâl nimetlerden yararlanmasını serbest bırakıyor, onu savurganlığa ve bencilliğe düşmeksizin bu nimetleri kullanmaya özendiriyor. İşte bu yüzden şahsi ihtiyaçlarını gidermedikçe sadaka vermeyi emretmiyor. Nitekim sahabelerden Ebu Hureyre'nin bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

"En hayırlı sadaka varlıktan ayrılarak verilen sadakadır. Üstteki el, alttaki elden daha hayırlıdır. Yardım etmeye geçindirmek zorunda olduğun kimselerden başla."[122]

Bu arada sahabilerden Cabir b. Abdullah şöyle diyor:

"Adamın biri bir gün, elinde yumurta büyüklüğünde bir altın külçesi ile çıkageldi ve Peygamberimize 'Ya Resulellah, bunu bir maden ocağında buldum, bunu sadaka olarak al, başka hiçbir malım yok' dedi. Peygamberimiz yüzünü başka tarafa çevirdi. Bunun üzerine adam Peygamberimize sağ yanından sokularak az önceki sözlerini tekrarladı. Peygamberimiz yine yüzünü başka tarafa

121- Müslim
122- Müslim

çevirdi. Adam bu defa Peygamberimize sol yanından sokularak aynı sözleri söyledi. Peygamberimiz yine yüzünü başka tarafa çevirdi. Fakat adam bu kez de Peygamberimize arka tarafından yaklaşarak aynı sözleri tekrarladı. Bunun üzerine Peygamberimiz adamın uzattığı altın külçeyi alarak üzerine fırlatıverdi. Öyleki, eğer külçe, adama isabet etseydi mutlaka canını acıtırdı. Arkasından da şöyle buyurdu:

"Aranızdan biri nesi varsa getiriyor ve 'Bu sadakadır' diyor. Sonra oturup başkalarına el açıyor. En hayırlı sadaka varlıktan ayrılarak verilen sadakadır."

Yüce Allah insanın en çok yakın aile fertlerini, yani ehli ile ana-babasını sevdiğini iyi biliyor. Bunun için ona kendi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra atacağı ilk yardımlaşma adımında bu sevdiklerine yararlı olmasını öneriyor. Bunlara gönül hoşluğu ile yardım yapacak, böylece zararlı olmayan fıtri eğilimlerini tatmin etmiş olacaktır. Bu eğilimleri tatmin etmenin zararlı bir şey olmadığı bir yana tersine bunun arkasında bir hikmet ve yarar vardır. Aslında kişinin, geçimlerini sağladığı ve yardım elini uzattığı bu kimseler en yakın akrabalarıdır. Evet, ama bu insanlar aynı zamanda bu ümmetin bir parçasıdırlar ve eğer bir yerden yardım görmezlerse muhtaç duruma düşeceklerdir. Buna göre bunların yakınları olan birinden yardım görmeleri, yakınları olmayan bir yabancıdan yardım almalarından daha onurlu bir şeydir. Aynı zamanda bu aile içi yardımlaşma yuvada sevgiyi ve iç barışı yaygınlaştırır, yüce Allah'ın büyük insanlık camiası yapısının ilk tuğlası olmasını dilediği aile kurumunun bağlarını güçlendirir.

Yüce Allah bundan sonra sevgisini ve yardımseverliğini yakınlık derecelerinin öncelik sırasına göre bütün akrabalarına yayacağını iyi biliyor. Bunun bir zararı yok. Çünkü bu kimseler aynı zamanda toplumun fertleri ve ümmet organizmasının organlarıdırlar. Bu yüzden insana akrabalarını aşan bir adım daha attırılıyor. Böylece hem duygularını ve fıtrî eğilimlerini tatmin ediyor hem bu kimselerin ihtiyaçlarını karşılıyor hem geniş anlamlı aile bağlarını güçlendiriyor ve bunun sonucunda müslüman cemaatin üyelerinden biri, bağları güçlü ve ilişkileri kopmaz sağlam bir birliğe kavuşuyor.

Eğer kendi geçimini sağlayan kişinin elinde, bu söylediğimiz yakınlarına yardım ettikten sonra verecek birşey kalırsa, İslâm onun elinden tutarak onu toplumun çeşitli muhtaç kesimlerine yardım etmeye götürüyor. Bu kesimler ya zaten bozuk olan yaşam şartları ya da çeşitli sebeplerle maddî durumlarının bozulması yüzünden insanın merhamet ve katkıda bulunma duygularını harekete geçiriyorlar. Bu kesimlerin başında yetimler, yaşları küçük öksüzler gelir. Sonra zarurî ihtiyaçlarını karşılayamadıkları halde onurları ve saygınlıkları izin vermediği için el açıp hiç kimseden birşey istemeyen yoksullar gelir. Daha sonra sıra yolcularda, yolda kalmışlardadır. Bu kimselerin memleketinde varlıkları olabilir. Fakat bu mallarından ayrı düşmüşler varlıkları ile aralarına çeşitli engeller girmiştir. Böylelerinin sayısı ilk müslüman cemaatte fazla idi. Bunlar her şeylerini arkada bırakarak Mekke'den Medine'ye hicret eden müslümanlardı.

Bütün bu kesimler toplumun üyeleri, bireyleridirler. İslâm, yardımsever bağlılarını bu ihtiyaçlı kesimlere yardım etmeye yöneltiyor. Bu yönlendirmeyi onların arındırıp harekete geçirdiği doğal iyi duygularına bağlı olarak gerçekleştiriyor ve böylece yumuşak ve zorlamasız bir biçimde bütün hedeflerine ulaşıyor. Bu hedefler nelerdir?

En başta yardımseverlerin vicdanlarını arındırma hedefine ulaşılıyor. Çünkü kişi verdiğinde gözü kalmayarak, yaptığı yardımdan hoşnut olarak baskısız ve ısrarsız bir şekilde vermiştir. İkinci olarak sözünü ettiğimiz muhtaç kesimlere yardım sağlama, onları sosyal güvenlik şemsiyesi altına alma hedefine ulaşılıyor. Üçüncü olarak da hiçbir baskıya ve zorlamaya başvurmaksızın toplumun bütün fertleri arasında dayanışmalı ve yardımlaşmalı yoğun bir kaynaşma ve bütünleşme meydana getiriyor. Görüldüğü gibi yumuşak, gönüllülük ilkesine dayalı istediği hedefe varabilen; baskısız, yapmacıksız ve düzenli olarak hayırlı olanı tümü ile gerçekleştiren hünerli bir yönlendirme metodu ile karşı karşıyayız.

Sonra bütün bunlar ile yüce ufuk arasında ilişki kuruyor; kalbi verdiğinde, yaptığında ve içinde saklı niyet ve duygularında Allah'a bağlılığın coşkunluğu ile çarpmaya sevkediyor:

"Hiç şüphesiz, Allah yaptığınız her hayrı bilir."

Hem bizzat yapılan hayrı hem onu yaptıran sebepleri ve hem de ona eşlik eden niyeti bilir. Onun için de bu iyilik, bu hayır boşa gitmez, kaybolmaz. O, yüce Allah'ın hesabına geçer. O Allah ki, O'na ulaşan hiçbir şey kaybolmaz. İnsanları aldatması, onlara haksızlık etmesi sözkonusu olmadığı gibi O'na karşı ikiyüzlü davranmak ve olduğundan farklı görünmek de mümkün değildir.

Bu metodu kullanan İslâm, insan kalbini kötülüklerden arındırarak Allah'a bağlılık derecesine yükseltir. Ancak bunu yaparken zora başvurmaz, insan psikolojisini gözönünde bulundurarak çeşitli önlem ve dayatmalara başvurmaz.

İşte mutlak anlamda bilgi sahibi ve yarattığını en iyi tanıyan Allah'ın benimsediği ve üzerine sosyal düzenini oturttuğu eğitim metodu budur. İslâm'ın öngördüğü sosyal düzen insanı olduğu gibi ve bulunduğu konumda kabul ederek elinden tutar ve başka yollardan giderek ulaşamayacağı yüceliklere, aydınlığa ve zirveye ulaştırır. İnsanlık geçen dönemlerde de ancak bu metodu ve yolu benimsediği zamanlar sözü edilen zirveye ve aydınlığa ulaşabilmişti.

Sadaka verme meselesinin hemen arkasından gelen cihad farzına da aynı metod uyarınca yaklaşılıyor:

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا
شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

216- Savaş, hoşunuza giden bir iş olmadığı halde size farz kılındı. Bazan hoşunuza gitmeyen birşey hakkınızda hayırlı olabilir, buna karşılık hoşunuza giden birşey de hakkınızda kötü olabilir. Allah bilir, fakat siz bilmezsiniz.

Allah yolunda savaşmak, meşakkatli bir farzdır. Fakat böyle olmakla birlikte yerine getirilmesi gereken zorunlu bir görevdir de. Yerine getirilmesi zorunludur, çünkü gerek tek tek müslümanlar hesabına gerek İslâm toplumu hesabına gerek tüm insanlık hesabına ve gerekse hakk, iyilik ve yapıcılık adına birçok yararlar içerir.

İslam insan fıtratının özelliklerini gözönünde bulundurduğu için bu farzın meşakkatini, zorluklarını inkâr etmez; onun sıkıntılarını hafife almaz; insan nefsinin bu görevi ağır sayan, ondan hoşlanmayan fıtrî duygularına karşı çıkmaz. Çünkü İslâm fıtratla çelişkiye düşmez, onunla çatışmaya girişmez, yok sayılmaları mümkün olmayan köklü duygularından onu soyutlamaya, yoksun bırakmaya kalkışmaz. Bunun yerine soruna bir başka açıdan yaklaşarak meseleyi aydınlığa kavuşturur.

İslâm açık açık söyler ki, bazı farzlar zor, buruk ve acıdır. Ama arkalarında öyle bir hikmet saklıdır ki, bu hikmet onların zorluğunu önemsizleştirir, acılığını tatlıya dönüştürür, onun aracılığı ile dargörüşlü insanların farkedemeyebilecekleri önemde bir hayır gerçekleştirir.

İnsan nefsi bu sözleri işitince önüne yeni bir pencere açılır, olaya bu pencereden bakar ve bu farklı bakışaçısı sayesinde de onu daha önceki algısından farkl bir şekilde değerlendirir. İnsan nefsi sıkıntılar tarafından kuşatıldığı ve bu işir altından kalkamayacağını sandığı zor anlarda bu pencereden ılık bir meltem es meye başlar. Belki de hoşa gitmeyen şeyin arkasında hayır, buna karşılık arzula nan şeyin arkasından kötülük vardır. Bunu sadece uzun vadeli amaçları bilen gizli akıbetlerden haberdar olan yüce Allah bilir. İnsanlar böyle şeylerin içyüzı hakkında hiçbir şey bilmezler.

Bu ılık meltem soluğunu insan nefsinin üzerine üfleyince artık o kişi sıkın tıları önemsiz görür, önünde ümit pencereleri açılır, yakıcı sıcak altında kalar kalbine su serpilir, bunun sonucunda güven içinde ve gönüllü olarak emre itaa etmeye, görevi yerine getirmeye atılır.

İşte İslâm'ın insan fıtratı karşısında benimsediği tutum budur. Onun içinden geçen doğal duyguları inkâr etmez, zor bir işi sırf teklif edildi diye yapmasını istemez. Bunun yerine onu yavaş yavaş itaat eğitiminden geçirir, önünde ümit kapılarını açık tutar. Böylece iyi olan şey uğruna asgarî gayreti harcamasını, başkalarınca zorlanarak değil, gönüllü olarak kendini aşmasını ister. Yine böylelikle onun zayıf noktalarını bilen, omuzlarına yüklediği görevin zorluğunu peşinen söyleyen, onu mazur gören, halini anlayan O'na hoşgörü, bağışlama ve ümitle yaklaşan yüce Allah'ın engin şefkatini somut biçimde algılar.

İşte İslâm insan fıtratını böyle eğitir. Bu eğitimden geçen fıtrat yükümlü-

lükten bıkmaz, ilk darbe karşısında paniğe kapılmaz, işin başında zorluk görünce feryadı basmaz, zorluk karşısında zayıf kaldığı görüldü diye utanmaz, mahcup düşmez. Aksine direnir. Çünkü yüce Allah'ın kendisini hoş gördüğünü, yardımını imdadına yetiştirdiğini ve güçlendirdiğini bilir, sıkıntılara rağmen yoluna devam etmeye karar verir. Çünkü yapmakta olduğu işin sıkıntılarının arkasında bir hayır, zorluğun ardında kolaylık, zahmetin ve yorgunluğun sonunda büyük bir rahat gizli olabilir. Buna karşılık sevdiği ve yapmaktan haz duyduğu bir işe de düşüncesizce girmez. Çünkü hazzın arkasında pişmanlık gizli olabilir, istenen şeyin ötesinde istenmeyen birşey saklı olabilir, yem olarak verilen tatlı yiyeceğin arkasında ölüm pusuya yatmış olabilir.

Bu, şaşırtıcı bir eğitim metodudur. Kökleri derinlere inen, sadece bir eğitim metodu... İnsan psikolojisine sızmak, onun ücra köşelerine ulaşmak için kullanacağı yolları, kanalları iyi bilir. Aracı doğruluktur, dürüstlüktür, yalancı telkinlere, aldatıcı kaypaklıklara asla müracaat etmez.

Zira kısa görüşlü ve zayıf insan nefsinin birşeyden hoşlanmaması, buna karşılık o şeyin tam anlamı ile hayırlı olması sık sık karşılaştığımız bir gerçektir. Buna karşın insan nefsinin birşeyi sevmesi, düşüncesizce o işe yapışması fakat bu işin tam anlamı ile kötü olması da sıkça rastladığımız bir hayat realitesidir. Bunların yanısıra yüce Allah'ın herşeyi bildiği, fakat insanların birşey bilmedikleri de bir gerçektir. İnsanlar, olayların akibetleri hakkında hiçbir şey bilemez. Yine onlar önlerine çekilen perdenin arkasında nelerin gizlendiğini de bilemez. Zaten arzulara, cehalete, yetersizliğe tutsak olmayan soylu gerçekler hakkında insanlar ne biliyorlar ki?

Yüce Allah'ın sözünü ettiğimiz bu kalbe değmesi, dokunuşu insanın önüne gözleri ile algıladığı sınırlı alemin dışında başka bir alemin kapılarını açar; karşısına evrenin görünmez özünü etkileyen, gelişmeleri tersine çeviren, olayların sonuçlarını sandığından ve umduğundan farklı biçimde düzenleyen başka faktörler çıkarır. Bu faktörler, onlara gönüllü olarak uyduğu takdirde insanı kaderin eline bırakır. İnsan çalışır, umar, bekler ve korkar, ama her işi gönül hoşluğu ve iç huzuru ile bu hikmetli ele ve geniş kapsamlı bilgiye havale eder.

Bu tutum, geniş bir kapıdan "barışa girmek"tir. İnsan nefsi hayrın Allah'ın seçtiğinde olduğunu, Allah'ı tecrübe etmeye, bunun için O'ndan kesin delil istemeye hiç kalkışmaksızın O'na itaat etmenin en yararlı yol olduğunu kesinlikle anlamadıkça gerçek anlamda barışın bilincine varamaz. Güvene eşlik eden itaat, soğukkanlı umut ve huzurlu çalışma, bunlar yüce Allah'ın mümin kullarını "tüm varlıkları ile içine girmeye" çağırdığı "barış"ın kapılarıdır. Yüce Allah, müminleri bu barışa işte bu şaşırtıcı, etkili ve sade metod aracılığı ile iletiyor. Bu yönlendirmeyi kolayca, soğukkanlılıkla ve sıkmadan gerçekleştiriyor. Allah, müminlerin omuzlarına savaşma yükümlülüğünü yüklerken bile onları bu metod uyarınca barışa yöneltiyor. Çünkü gerçek barış, savaş alanında bile ruha ve gönüle egemen olan barıştır.

Yukardaki ayetin taşıdığı bu mesaj, sunduğu bu telkin sadece savaş görevi ile sınırlı değildir. Çünkü savaş, insan nefsine antipatik gelen, fakat arkasında hayır saklayan konuların sadece bir örneğidir. Bu mesaj, müminin hayatının tümü için geçerlidir, bu hayatın bütün olaylarını kapsamına alır.

Gerçekten insan hayrın ve şerrin nerede olduğunu önceden tahmin edemiyor. Meselâ Bedir savaşı günü yola çıkan müslümanların hedefi Kureyşlilerin ticaret kervanı idi, onlar yüce Allah'ın kendilerine karşılaşmayı vadettiği kafilenin, silâhlı bir muhafız birliği değil, ticaret malları taşıyan bir kervan olacağını umuyorlardı. Fakat yüce Allah ticaret kervanını ellerinden kaçırarak onları Kureyşli bir savaş birliği ile karşı karşıya getirdi. Bu savaş sonucunda kazanılan zafer, Arap yarımadasının tümünde yankılandı ve İslâm sancağının dalgalanmasını sağlayan ilk başarı oldu. Ticaret kervanı nerede, yüce Allah'ın müslümanlar için dilemiş olduğu bu son derece hayırlı olay nerede? Müslümanların kendileri için yaptıkları tercih nerede, yüce Allah'ın onlar hesabına yapmış olduğu seçim nerede? Kısacası "Allah bilir, fakat insanlar bilmez."

Başka bir örnek verelim. Bilindiği gibi Hz. Musa'nın genç arkadaşı azık olarak yanlarında taşıdıkları balığı deniz kenarında unutmuş, balık da bir delikten sızarak denizi boylamıştı. Kıssanın gerisini Kehf suresinin bu konuyu anlatan ayetlerinden izleyelim:

"İki denizin birleştiği yeri geçtiklerinde Musa, genç arkadaşına; 'Azığımızı getir, gerçekten bu yolculuğumuzda çok yorgun düştük' dedi. Genç arkadaşı ona şu karşılığı verdi; 'Bak sen! Kayalığa vardığımızda balığı unutmuştum, bana onu hatırlamayı unutturan mutlaka Şeytan'dır.' Balık şaşılacak şekilde denizde yolunu tutup gitmiş.

Musa; 'Zaten bizim istediğimiz buydu.' dedi. Hemen geldikleri yoldan kendi izlerini sürerek geri döndüler.

Orada kendisine tarafımızdan rahmet sunduğumuz ve katımızdan ilim öğrettiğimiz bir kulumuzu buldular."[123]

Hz. Musa, zaten bunun için bu yolculuğa çıkmıştı. Eğer balık olayı meydana gelmeseydi, geriye dönmeyecekler ve bu yolculuklarının amacı olan bu karşılaşmanın fırsatını kaçıracaklardı.

Eğer insan, hayatında başından geçen olayları gözünün önüne getirdiği zaman, hayır çıkan birçok istemediği şey ve yine arkasında kötülük saklanan birçok hoşuna giden şey bulur. İnsanın nice istekleri olmuştur ki, elinden kaçtılar diye neredeyse üzüntüden kahrolacak duruma düşmüş, fakat bir süre sonra meydana çıkmıştır ki, sözkonusu isteğinin vaktiyle yerine gelmemiş olması, yüce Allah'ın bağışladığı bir kurtuluştur. Buna karşılık insanın karşısına öyle sıkıntılar çıkmıştır ki, istemeye istemeye, acı çekerek onlara katlanmış, fakat bir süre sonra o sıkıntılar sayesinde hayatının en uzun ömürlü mutluluğuna kavuştuğunun farkına varmıştır.

123- Kehf Suresi, 62-65

Yani insanlar bilmez, Allah bilir. Şu insan teslim olsa ne olurdu sanki?!

İşte Kur'an-ı Kerim'in insan psikolojisine uyguladığı eğitim metodu budur. Diğer insanlarla birlikte birşeylerle uğraşan insanın elinden tutan Kur'an-ı Kerim onu gaybî konularda güvene, teslimiyete ve gönül rahatlığına ulaştırıyor.

HARAM AYLARDA SAVAŞ

İslâm'ın, müslüman cemaati yönlendirme sürecinin diğer bir örneği de haram (yasak) aylarda savaşmakla ilgili aşağıdaki hükümdür:

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ
ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ
وَكُفْرٌۢ بِهِۦ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِۦ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ ٱللَّهِ ۚ
وَٱلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ ٱلْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَٰتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ
يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ ٱسْتَطَٰعُوا ۚ وَمَن يَرْتَدِدْ
مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ
أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ
فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢١٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُوا۟
وَجَٰهَدُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ ٱللَّهِ ۚ
وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

217- Sana yasak aydan, bu ayda savaşmaktan sorarlar. De ki; "O ayda savaşmak, büyük bir günahtır. Fakat insanları Allah yolundan alıkoymak, Allah'ı ve Mescid-i Haram'ın saygınlığını inkâr etmek, buranın halkını yurtlarından çıkarmak da Allah katında büyük günahtır. Fitne (karışa) çıkarmak ise adam öldürmekten de büyük bir günahtır.

Onlar yapabilseler sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse böylelerinin bütün yaptıkları dünyada da Ahirette de boşa gider. Bunlar Cehennemliktirler ve orada ebedi olarak kalacaklardır.

218- Onlar ki, iman ettiler, yurtlarından göçettiler ve Allah yolunda savaştılar. İşte onlar Allah'ın rahmetini umarlar. Hiç şüphesiz Allah günahları bağışlar ve O merhametlidir."

Değişik rivayetlerde bildirildiğine göre bu ayetler Abdullah b. Cahş komutasındaki keşif müfrezesi hakkında indi. Peygamberimiz Abdullah b. Cahş'ı muhacirlerden oluşan sekiz kişilik bir müfrezenin başına vererek sefere çıkarmıştı. Müfrezede Ensardan hiç kimse yoktu. Abdullah'ın yanında Peygamberimizin kapalı bir mektubu (fermanı) vardı. İki gün geçmedikçe onu açmamasını tembihlemişti. Komutan mektubu açınca içinde şunların yazılı olduğunu gördü:

"Bu mektubumu okuyunca yoluna devam ederek Hurmalık vadisine var. -Mekke ile Taif arasında bir yerdir- Orada pusuya yatarak Kureyşlileri gözetle ve bize onlar hakkında edindiğin bilgileri getir."

Abdullah b. Cahş mektubu okuyunca "Başım gözüm üstüne" dedikten sonra arkadaşlarına dönerek şunları söyledi:

"Peygamberimiz bana Hurmalık vadisine kadar ilerleyip orada pusuya yatarak Kureyşliler hakkında bilgi toplamamı ve dönüşte bu bilgileri kendisine iletmemi emretti. Bu arada hiç birinizi yola devam etme hususunda zorlamamamı da bildirdi. İçinizden kim şehit olmak istiyor, içinden bu arzuyu duyuyorsa benimle birlikte gelsin, kim böyle birşey istemiyorsa geri dönsün. Ben Peygamberimizin emrini yerine getirmek üzere ilerlemeye devam edeceğim."

Komutan bu konuşmayı yaptıktan sonra yola çıktı. Arkadaşları da onunla birlikte yola çıktılar. İçlerinden hiçbiri geri dönmedi. Bir süre sonra Hicaz yoluna saptılar. Az ilerde müfrezeden Saad b. Ebu Vakkas ile Utbe b. Gazavan develerini kaybettiler. Bunun üzerine develerini aramak için müfrezeden ayrıldılar. Kalan altı kişi yollarına devam etti.

Müfreze Hurmalık vadisine vardıktan bir süre sonra yoldan geçen bir Kureyşli ticaret kervanı ile karşılaştı. Kervanda Amr b. Hadrami ile üç kişi daha vardı. Müfreze, Amr b. Hadramî'yi öldürdü ve kervandan iki kişiyi esir aldı. Dördüncü kişi ise kaçtı. Ayrıca kervanın malları ganimet olarak alındı.

Müfrezedeki müslümanlar olay gününün Cemaziyelahir ayının son günü olduğunu sanıyorlardı. Oysa Recep ayının ilk günü idi ve haram, savaşılması yasak aylar girmiş oluyordu. Bu ayların yasaklığına Araplar öteden beri saygı gösteriyorlardı, İslâm da bu kan dökme yasağını onaylamıştı.

Bu yüzden iki esir ve ganimetle geri dönünce Peygamberimiz kendilerine **"Ben size haram ayda savaşmanızı emretmedim"** buyurdu. Bu arada Peygamberimiz ganimet mallarını da esirleri de oldukları yerde bıraktırdı, bunların hiçbirini almak istemedi. Peygamberimiz böyle deyince müfrezedekilerin elleri kolları yana düştü. Bir ölü gibi kaskatı kesildiler. Ayrıca işledikleri bu hatadan dolayı diğer müslümanlar tarafından da azarlandılar.

Bu olay üzerine Kureyşliler "Muhammed ve arkadaşları haram ayların saygınlığını çiğnediler, bu aylarda kan döktüler, ganimet ve esir aldılar" diye yaygara kopardılar. Bu arada bu olayın Peygamberimizin zararına sonuçlar vereceğini hesap ederek pek sevinen yahudiler şu yakıştırmalarla işi alaya aldılar; "Amr,

savaşı kotardı, Hadrami savaşa katıldı ve Vakid b. Abdullah da savaşı ateşledi" (Böyle demekle Vakid b. Abdullah'ın, Amr b. Hadramî'yi öldürüşünü ima etmek istiyorlardı.)

Bunun üzerine Arap toplumunda revaçta olan çeşitli hilekâr üsluplar ile yöneltilen yanıltıcı propaganda ortalıkta kol gezmeye başladı. Bu karalama kampanyası Peygamberimizi ve arkadaşlarını Arapların kutsal değerlerini çiğneyen, işine gelince bunları hiçe sayan bir saldırgan olarak tanıtıyordu! Nihayet yukardaki ayetler inerek bütün bu söylentileri, söyleyenlerin ağzına tıktı, meseleyi haklı çözüme kavuşturdu. Bunun üzerine Peygamberimiz ortada kalan iki esir ile ganimet mallarını teslim aldı. Tekrarlıyoruz:

"Sana yasak aydan, bu ayda savaşmaktan sorarlar. De ki 'O ayda savaşmak büyük bir günahtır."

Bu ayet, yasak ayın yasaklığını ve bu ayda savaşmanın büyük bir günah olduğunu belirtiyor. Ancak:

"Fakat insanları Allah yolundan alıkoymak, Allah'ı ve Mescid-i Haram'ın saygınlığını inkâr etmek, buranın halkını yurtlarından çıkarmak da Allah katında büyük günahtır."

Savaşı başlatan taraf, müslümanlar değildi. İlk saldırıya geçenler onlar değildi. Savaşı ve saldırıyı müşrikler başlatmıştı. İnsanları Allah yolundan alıkoyanlar, Allah'ı ve Mescid-i Haram'ın saygınlığını inkâr edenler onlardı. İnsanları Allah yolundan alıkoyabilmek için her yola başvurmuşlar, bu arada bütün büyük suçları işlemişlerdi. Bir defa yüce Allah'ı inkâr etmişler ve başkalarını da O'nu inkâr etmeye zorlamışlardı. Mescid-i Haram'ın dokunulmazlığını hiçe saymışlar, buranın saygınlığını çiğnemişlerdi. Medine'ye göçedilmeden önce onüç yıl boyunca müslümanlara çeşitli eziyetler çektirmişler, dinî inançları yüzünden onlara türlü türlü baskıyı yapmışlardı. Yüce Allah Mescid-i Haram'ı güvenli bir yasak bölge yaptığı halde onlar buranın halkını yurtlarından çıkarmışlardı. Kısacası buranın dokunulmazlığına hiçbir zaman riayet etmemişler, kutsallığına saygı göstermemişlerdi.

Allah katında Mescid-i Haram çevresindeki halkı yurtlarından çıkarmak yasak ayda savaşmaktan daha büyük bir suçtur. Yine Allah katında insanlara dinî inançları yüzünden baskı yapmak, adam öldürmekten daha ağır bir suçtur. Müşrikler bu günahların, bu ağır suçların her ikisini de gözlerini kırpmadan işlemişlerdi. Bu yüzden Mescid-i Haram'ın dokunulmazlığını ve haram ayların yasaklığını maske olarak kullanmak isteyen sahtekâr savunmaları havada kaldı ve müslümanların, kutsal dokunulmazlıklar konusunda onlara nasıl bir karşılık verecekleri belli oldu. Asıl dokunulmaz değerleri çiğneyenler onlardı. Onlar istedikleri zaman bu değerleri, arkalarında saklanacakları birer maske olarak kullanıyor, buna karşılık işlerine geldiği zaman onları ayaklar altına alıyorlardı!

Buna göre müslümanlar onları bulduklari yerde öldürmeli, her yerde kendileri ile savaşmalıydılar. Çünkü onlar hiçbir yasağı, dokunulmazlığı gözetme-

yen, hiç çekinmeden her kutsal değeri çiğneyen, saldırgan, azgın haydutlar takımı idi. Artık müslümanlar, onların, aslında saygınlıklarına ve kutsallıklarına zerrece inanmadıkları dokunulmazlıkların sahte maskeleri arkasına gizlenmelerine izin vermemeliydiler.

Müşriklerin bu yaygaracı sözleri doğruydu fakat gerçekte batıl amaçlı idi. Onlar haram ayların yasaklığını sırf arkasında saklanacakları bir maske olsun diye dillerine dolamışlardı. Böylece müslüman cemaati karalamak, onları saldırgan olarak göstermek istiyorlardı. Oysa saldırıyı ilk başlatanlar kendileriydi. Mescid-i Haram'ın saygınlığını da ilk önce onlar çiğnemişlerdi.

İslâm, hayata pratik olarak yaklaşan bir sistemdir. Hayalî, donuk ve uygulama yeteneğinden yoksun romantik teori kalıplarına dayanmaz. O insan hayatını pratik engelleri, çeşitli çekici yönleri ve şartları ile olduğu gibi ele alır. Böylece hayatı ele alarak onu aynı anda ilerlemeye ve yükselmeye doğru yöneltir. Bu yönlendirmeyi hayatın realiteleri ile uyuşan pratik çözümlerle gerçekleştirir, hayatın realitesi karşısında hiçbir işe yaramayan ham hayaller ile ve boş rüyalar ile oyalanmaz.

Öteyandan bu Mekkeli putperestler azgın, saldırgan bir haydut çetesidirler. Hiçbir kutsal değeri tanımazlar, hiçbir dokunulmazlığın önünde çekingenliğe kapılmazlar; toplumun geleneksel olarak saygı beslediği bütün ahlâkî, dinî ve imanî değerleri gözlerini kırpmadan çiğnerler. Her yola başvurarak hakkın önüne dikilirler ve insanları, onu benimsemekten alıkoymaya çalışırlar. Müminlere dini inançları yüzünden baskı yaparlar, onlara en ağır eziyetleri çektirirler, onları haşerelere varıncaya kadar bütün canlılar için güvenlik bölgesi olan Mescid-i Haram çevresindeki yurtlarından çıkarırlar. Bütün bu cinayetlerden sonra da Haram ayın arkasına saklanarak dokunulmazlıklar ve kutsal değerler adına ortalığı velveleye verirler, tozu dumana katarlar ve çirkin seslerinin en yüksek frekansı ile yaygarayı basarak "Bakın, işte, Muhammed ile arkadaşları yasak ayların dokunulmazlığını çiğniyorlar" diye bağırırlar!

İslâm bunlara nasıl karşılık veriyor? Acaba onlara havada kalan romantik teorilerle mi karşılık veriyor. Eğer böyle yapmış olsa müslümanların azılı düşmanları her türlü silâhı kullanırken, hiçbir silâhı kullanmaktan çekinmezken iyilikten yana olan bağlılarını silâhtan arındırmış olurdu. Hayır, İslâm böyle yapmıyor. O pratik realiteye karşı koymak, kötülüğü savmak, ortadan kaldırmak istiyor. Azgınlığın, şirretliğin kökünü kazımak, batılın ve sapıklığın pençelerini sökmek istiyor. Yeryüzünü iyilikten yana olan güce, dünyanın iktidarını dürüst cemaatin eline teslim etmek istiyor. Bundan dolayı İslâm dokunulmaz değerlerin haydutların ve saldırganların arkalarına saklanarak dürüst ve iyilikten yana olan yapıcı insanlara ateş ettikleri ve ateş ederken karşı taraftan gelecek savunma ateşinin tehlikesinden emin kaldıkları birer saldırı siperi olarak kullanılmalarına meydan vermez.

İslâm, dokunulmaz değerleri gözetenlerin dokunulmazlıklarına saygı gös-

terir. Bu ilke üzerinde ısrar eder, onu titizlikle korur. Fakat dokunulmazlıkları çiğneyenlerin onları siper edinerek dürüst insanlara eziyet etmelerine, iyi insanları öldürmelerine, müminlere dini inançlarından dolayı baskı yapmalarına ve aslında dokunulmaz kalmaları gereken kutsal değerlerin arkasına saklanıp karşılık görme tehlikesinden uzak kalarak her türlü cinayeti işlemelerine seyirci kalmaz.

İslâm bu ilkeye diğer alanlarda da tutarlılıkla bağlı kalır. Meselâ İslâm dedikoduyu yasaklar, haram sayar. Fakat bu dedikodu yasağı sapıklar (fasıklar) hakkında sözkonusu değildir. Sapıklığı ile ün kazanan bir fasığın, sapıklığının ateşinde yaktığı kimseler tarafından saygı gösterilecek böyle bir dokunulmazlığı yoktur. Bunun yanısıra İslâm kötülüğün açık açık söylenmesini de yasaklar[124]. Fakat "zulme uğrayan"ı bu yasağın dışında tutar. Kötülükten zarar gören kimse kendisine zulmeden kimsenin kötülüğünü açık açık dile getirebilir. Çünkü bu onun hakkıdır. Ayrıca eğer susar, ağzını açmazsa layık olmadığı halde zalimin bu onurlu ilkeye sığınma cesaretini arttırmış olur.

Bununla birlikte İslâm yine de yüksek düzeyini korur; bu haydutların ve şirretlerin seviyesine düşmez; onların kirli silâhlarına ve iğrenç metodlarına başvurmaz. İslâm sadece müslüman cemaati, onların ellerini kırmaya, onlarla savaşmaya, onları öldürmeye ve böylece yaşama alanını onların murdar varlıklarından temizlemeye özendirir. İşte İslâm'ın öğlen güneşi kadar parlak ve belirgin çehresi!..

İktidar, temiz, dürüst, mümin ve istikametli insanların elinde olunca, yeryüzü, dokunulmazlıkları çiğneyenlerden ve kutsal değerleri ayaklar altına alanlardan temizlenince, işte o zaman, kutsal değerlerin dokunulmazlığı, yüce Allah'ın istediği gibi tam olarak koruma altına alınır.

İşte İslâm budur! Açık, belirgin, güçlü ve açıksözlüdür, zikzak çizmez. Ama kendisine karşı zikzak çizmek isteyenlere de fırsat vermez.

İşte Kur'an-ı Kerim, müslümanların sağlam yere basmalarını, yeryüzünü kötülükten ve bozgunculuktan temizlemek amacı ile Allah yolunda ilerlerken kaygan zemine ayak basmamalarını telkin ediyor; onların vicdanlarını endişeye, çekingenliğe, kuruntuların kemirmesine ve vesveselerin işkencesine açık bırakmıyor. İşte şu kötülüktür, bozgunculuktur, saldırganlıktır, haydutluktur. Buna göre dokunulmazlık hakkından yararlanması sözkonusu değildir; dokunulmazlıkların siperi arkasında mevzilenerek bizzat bu dokunulmazlıklara darbe indirmesi caiz değildir. Müslümanlar kesin bilgi ve güven içinde, vicdanları ve Allah'ın ilkeleri doğrultusunda yollarında ilerlemelidirler.

Bu gerçek açıklığa kavuşturulduktan, bu ilke yerine oturtulduktan, müslümanların kalpleri huzura kavuşturulduktan ve ayaklarının yere sağlam basması sağlandıktan sonra düşmanların içlerindeki şirretliğin ne kadar derin olduğunun, niyetlerinin ve plânlarının saldırganlık temeline dayalı olduğunun açıklamasına

124- Nisa Suresi, 148

geçiliyor:

"Onlar yapabilseler sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler."

Bu açıklama herşeyi bilen ve herşeyin içyüzünden haberdar olan Allah'tan gelen doğru bir tespittir. Burada kötülüğe ve müslümanları dinlerinden koparmaya yönelik iğrenç bir ısrar açığa vuruluyor. Bu ısrarlı çaba, İslâm düşmanlarının sürekli hedefleri olmuştur. Bu çaba nerede ve hangi zaman diliminde olursa olsun müslüman cemaatin düşmanlarının değişmez amacıdır. İslâm'ın yeryüzündeki varlığı, bu dinin düşmanları, her dönemdeki İslâm cemaatinin düşmanları için başlıbaşına bir kin ve korku kaynağı olmuştur. Başlıbaşına İslâm onları rahatsız ediyor, korkutuyor, kinlerini kabartıyor. İslâm o kadar güçlü, o kadar sağlam bir dindir ki, bütün Batı taraftarları ondan korkuyor, bütün haydutlar ondan ürküyor ve bütün bozguncular (müfsitler) ona karşı antipati duyuyor. İslâm gerek başlıbaşına gerek içerdiği apaçık hakk, gerek tutarlı sistemi ve gerekse sağlıklı sosyal düzeni ile doğrudan doğruya somut bir savaştır; o bütün bu nitelikleri ile batıla, haydutluğa, zulme ve bozgunculuğa karşı doğrudan doğruya somut bir savaştır. Bundan dolayı batıl taraftarları, haydutlar, bozguncular onun varlığına katlanamıyorlar. Bu yüzden müslümanların karşısında hep pusudadırlar onları dinlerinden koparmak, kâfirliğe döndürmek için yanıp tutuşurlar. Kâfirlik olsun da hangi türü olursa olsun, onlar için farketmez. Zira yeryüzünde bu dine inanan, bu sistemin izinden giden, bu düzeni yaşayan bir tek müslüman cemaat varken batıl düzenlerinin yaşayacağına, haydutluklarının ve bozgunculuklarının devam edebileceğine güvenemiyorlar.

Bu İslâm düşmanlarının savaş metodları ve savaş araçları zamanla farklılaşır, fakat hedef hiçbir zaman değişmez. Bu hedef, gerçek müslümanları dinlerinden döndürmektir. Ne zaman ellerindeki silâhlardan biri kırılsa, bozulsa başka bir silah çekerler. Ne zaman ellerindeki silâhlardan biri körelse, etkisini yitirse bir başkasını bilerler.

Herşeyi bilen ve herşeyden haberdar olan yüce Allah'ın vermiş olduğu bu doğru haber karşımızdadır, müslüman cemaati bu düşmanlara teslim olmamaları hususunda uyarıyor, onlara tehlikenin büyüklüğünü gösteriyor, onları düşmanların oyunları karşısında direnmeye, savaşın zorluklarına dayanmaya çağırıyor. Aksi halde karşılaşılacak sonuç dünya ve ahiret hüsranı zararıdır, hiçbir mazeretin ve hiçbir gerekçenin önleyemeyeceği bir azaptır:

"Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse böylelerinin bütün yaptıkları dünyada da ahirette de boşa gider. Bunlar Cehennemliktirler ve orada ebedi olarak kalacaklardır." Burada geçen "Hubut" kelimesi, merada otlayan bir devenin zararlı bir ot yemesi sonucunda önce şişip arkasından ölmesini anlatan bir deyimden türemedir. Kur'an-ı Kerim, burada bu kelime ile insanın işlediği amellerin önce kabarıp sonra yokoluvermeleri olayını anlatmak istiyor. Görüldüğü gibi bu kelimenin somut anlamı ile soyut anlamı arasında sıkı bir uyum var. Yani batıl amelin önce kabarması, görüntüsünün şişmesi, sonunda ise orta-

dan çekilip yokluğa karışması olayı ile zehirli ot yiyen devenin şişmesi ve bu şişkinlik sonunda patlayıp ölmesi olayı arasında sıkı bir çağrışım vardır.

Kim İslâm'ı taddıktan, onu tanıdıktan sonra baskı ve caydırma darbeleri altında bu dinden dönerse -uğradığı baskının ve karşılaştığı caydırma girişimlerinin çapı ne olursa olsun- yüce Allah tarafından belirlenen akıbeti budur. Yani amellerinin hem dünyada ve hem de ahirette boşa gitmesi, buna ek olarak da hiç bitmeyecek bir Cehennem azabına çarpılmasıdır.

İslâm'ın tadına varan, onu tanımış olan bir kalp, gerçek anlamda asla ondan dönemez, vazgeçemez. Bu dönüşün sözkonusu olabilmesi için o kalbin düzelmez, ıslâh olmaz derecede bozulması gerekir. Yalnız, insan takatını aşan ağır işkence karşısında görünüşte taviz verilerek başvurulan korunma önlemi (takıyye) bu sözümüzün dışındadır. Zira yüce Allah merhametli olduğu için insanın dayanma gücünü aşan işkence karşısında müslümana dinini bırakmış gibi davranarak canını kurtarma izni verdi. Fakat bu zor durumda müslümanın kalbi İslâm'a bağlılığını sürdürmeli, imanını seve seve korumalıdır. Başka bir deyimle bu durumda müslümana verilen müsaade, gerçekten kâfir olma, (Allah korusun) sahici bir "dininden dönme" müsaadesi değildir.

Yüce Allah'ın bu uyarısı dünyanın son anına, Kıyamet gününe kadar geçerlidir. Hiçbir müslüman işkenceye, çeşitli caydırma girişimlerine boyun eğerek dinini, Allah'a kesin bağlılığını bırakmakta, imanından ve İslâm'a bağlılığından dönmekte mazur sayılamaz. Yapılması gereken şey cihaddır, mücadeledir, yüce Allah bir çıkış yolu gösterinceye kadar sabretmek, direnmektir. Hiç kuşkusuz yüce Allah kendisine inanan ve O'nun yolunda işkencelere maruz kalan kullarını yüzüstü bırakmaz. O, onları, fedakârlıklarına karşılık olarak iki güzel sonuçtan biri ile; ya zafer ya da şehitlik ile ödüllendirecektir.

Allah yolunda eziyetlere katlananların bir başka beklentisi de Allah'ın rahmetidir. Kalbi imanla donanmış hiçbir mümin bu konudaki umudunu yitirmez:

"Onlar ki iman ettiler, yurtlarından göçettiler ve Allah yolunda savaştılar. İşte onlar Allah'ın rahmetini umarlar. Hiç şüphesiz Allah günahları bağışlar ve O merhametlidir."

Yüce Allah mümin kulunun O'nun rahmetine ilişkin umudunu asla boşa çıkarmaz. Nitekim İslâm'ın zor günlerinde Mekkeli (muhacir) samimi müminler grubu, yüce Allah'ın bu vaadini işitmiş, bunun üzerine vargüçleri ile cihad etmişler, sabretmişler ve sonunda yüce Allah onlara verdiği sözü ya zafer ya şehitlik olarak gerçekleştirmiştir. Bu sonuçların her ikisi de hayır, her ikisi de rahmettir. Böylece onlar Allah'ın bağışını ve merhametini kazanmışlardır. Zira **"Allah günahları bağışlar ve O merhametlidir."**

İÇKİ VE KUMAR

Daha sonraki ayette müslümanlara alkollü içkinin ve kumarın hükmü açıklanıyor. Bunların her ikisi de Arapların enerjilerini uğrunda harcayacakları,

duygularını ve zamanlarını tümü ile meşgul edecek yüce bir idealden yoksun oldukları günlerde kendilerini kaptırdıkları birer zevk verici eğlence türü idiler.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ
قُلْ فِيهِمَآ إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَـٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَآ أَكْبَرُ
مِن نَّفْعِهِمَا ۗ

219/a- Sana içki ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki; Onların ikisinde de büyük günah vardır. İnsanlara bazı yararları varsa da günahları yararlarından büyüktür.

Bu ayetin indiği zamana kadar, içki ve kumarı yasaklayan bir ayet inmemişti. Fakat Kur'an-ı Kerim'in hiçbir yerinde bu iki kötü alışkanlığın helâl olduğunu söyleyen bir hüküm de yoktu.

Yüce Allah yeni oluşmakta olan bu müslüman cemaati elinden tutarak onu adım adım istediği yolda ilerletiyor, onu kendisi için tasarladığı misyona uygun olarak yapılandırıyordu. Bu önemli misyon, bu büyük görev, insanın kendini içki ve kumar yolunda harcaması ile bağdaşmazdı; ömrü, bilinci ve enerjiyi amaçsız insanların eğlencelerinde bosu boşuna tüketmekle bağdaşmazdı. Çünkü sözkonusu amaçsız kimseler nefislerine haz veren şeyler ile oyalanır, peşlerinden bir an bile ayrılmayan serserilik ve sorumsuzluk, kendilerini içki ile sarhoş olmaya ve kumarla oyalanmaya daldırır. Kimi zaman da bu zavallıları kovalayan kör nefisleri olur. Onlar da kendilerinden kaçarak içkinin ve kumarın kucağına atılırlar. Tıpkı cahiliye toplumunda yaşayan sıradan insanların yaptıkları gibi. Bu dün böyle idi, bugün de böyledir, yarın da böyle olacaktır. Yalnız İslâm, insan nefsine yönelik eğitim metodu uyarınca bu konuda yavaş, soğukkanlı ve zorlamacılıktan uzak adımlar ile ilerliyordu.

Bu ayet-i kerime içki ve kumar yasağı konusunda atılmış ilk adımdır. Burada önemli bir noktaya kısaca değinmek istiyoruz. Maddî nesneler ve davranışlar her zaman mutlak anlamda, katıksız biçimde kötü olmayabilirler. Şu dünya üzerinde iyilik, kötülükle ve kötülük de iyilikle karışık olarak bulunur. Fakat herhangi bir nesnenin ya da davranışın helâl ya da haram olmasının ekseni, kriteri, iyiliğin ve kötülüğün baskın olup olmamasıdır. Buna göre içkinin ve kumarın günahı, zararı, yararından daha ağır bastığına göre bu durum bir yasaklama, bir haram sayma gerekçesi oluşturur. Böyle olmakla birlikte bu ayette açık bir yasaklama ve haram sayma hükmüne yer verilmemiştir.

İSLÂM'IN EĞİTİM METODU

Burada Kur'an'ın, İslâm'ın ve hikmet sahibi yüce Allah'ın eğitim metodunun bir özelliği dikkatimizi çekiyor. Bu eğitim metodu İslâm'ın birçok yasal düzenlemesini, birçok farzını ve birçok direktifini incelerken somut biçimde mey-

dana çıkıyor. Biz burada içki ve kumardan sözederken bu eğitim metodunun kurallarından birine işaret etmek istiyoruz.

Eğer emir ya da yasak imana dayalı düşünce ile, yani inanç sistemi ile ilgili ise İslâm o konuda kesin hükmünü, o konuda söyleyeceğini daha baştan ortaya koyuyor.

Fakat eğer emir ya da yasak bir alışkanlıkla, bir gelenekle veya karmaşık bir sosyal uygulama ile ilgili ise o zaman İslâm işi ağırdan alıyor; konuya yumuşak, tedrici ve kolaylık gösterici bir tarzda yaklaşıyor, uygulamayı ve itaati kolaylaştıracak pratik şartlar hazırlıyor.

Meselâ İslâm, "Tevhid mi, yoksa şirk mi?" sorunuyla karşı karşıya kaldığı zaman kararlı ve kesin bir darbe ile daha baştan emrini yürürlüğe koydu; Bu konuda hiçbir tereddüde, hiçbir duraksamaya, hiçbir hoşgörüye, hiçbir tavize, hiçbir orta yolda buluşma beklentisine yer vermedi. Çünkü burada mesele düşüncenin temel ilkesidir, onsuz ne iman olur ve ne de İslâm ayakta durabilir.

Ama İslâm içki ve kumar meselesine gelince, bu bir alışkanlık ve adet meselesidir. Alışkanlıklar ise ancak tedavi yolu ile bıraktırılabilir. Bu yüzden İslâm, müslümanların vicdanlarını ve şeriat mantıklarını uyarmakla işe başladı; Bu amaçla içkinin ve kumarın günahını, yararından daha büyük olduğunu belirtti. Bu demektir ki, bu alışkanlıkları bırakmak onları sürdürmekten daha iyidir. Arkasından Nisa suresinin şu ayeti ile ikinci adım atıldı:

"Ey müminler, sarhoşken ne dediğinizi bilecek duruma gelinceye kadar namaza yaklaşmayın."[125]

Bilindiği gibi günde beş vakit namaz vardır ve bu namaz vakitlerinin çoğunluğu kısa aralıklıdır, bu aralıklar sarhoş olup arkasından ayılmak için yeterli değildir. Burada içki alışkanlığının pratiğe aktarma imkanını daraltma ve içki alma periyodları ile ilgili olan alışkanlığın sürekliliğini kırma girişimi ile karşı karşıyayız. Çünkü içki ya da uluşturucu madde tutkunlarının alışkanlık haline getirdikleri vakit gelince bu maddeleri kullanma ihtiyacı duydukları bilinen bir şeydir. Eğer bu vakit, bu maddeler kullanılmadan geçiştirilir ve bu geçiştirme birkaç kez tekrarlanabilirse alışkanlık zayıflamaya başlar ve alt edilmesi mümkün hale gelir.

Bu iki adım atıldıktan sonra içki ve kumarın haram olduklarını belirten son ve kesin yasaklama hükmü geldi:

"Ey müminler, içki, kumar, dikili taşlar ve fal okları kuşkusuz Şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz."[126]

KÖLELİK KURUMU VE İSLÂM'IN TUTUMU:

Bir de kölelik problemini bu açıdan gözden geçirelim. Kölelik, İslâm'ın gel-

125- Nisa Suresi, 43
126- Maide Suresi, 90

diği dönemde sosyo-ekonomik kökleri olan, dünyanın her tarafında geçerli bir devletlerarası gelenek durumunda idi. Esirleri köleleştirme ve köleleri çalıştırma düzeni böylesine yaygın ve köklü idi. Öteyandan karmaşık sosyal kurumların dışa yansıyan görüntülerini ve sonuçlarını değiştirebilmek için, önce bu kurumların dayanaklarını ve ilişkilerini geniş çapta değiştirmek gerekir. Bu arada devletlerarası gelenekleri değiştirmek için ayrıca devletlerarası uyuşmalara ve çok taraflı ortak antlaşmalara ihtiyaç vardır.

İslâm'ın köleliğe ilişkin bir emri yoktur, Kur'an-ı Kerim'in hiçbir yerinde savaş esirlerinin köleleştirilmesini hükme bağlayan bir ayete rastlanmaz. İslâm geldiğinde köleliği, dünya ekonomisinin temelini oluşturan bir milletlerarası düzen ve esirlerin köleleştirilmesini de savaşan bütün tarafların uyguladıkları bir devletlerarası gelenek olarak buldu. Bu köklü sosyal kurumu ve bu yaygın devletlerarası düzeni sağlıklı bir çözüme kavuşturabilmek için soruna tedrici olarak yaklaşması zorunluydu.

İslâm zamanla kölelik düzenine tümü ile son vereceği, onu kökünden ortadan kaldıracağı gün gelinceye kadar, denetim altına alınması imkânsız olacak sosyal sarsıntılara meydan vermeyecek bir önlem olarak köleliğin kaynaklarını, artış yollarını kurutma yolunu seçti. Bunun yanısıra kölelere elverişli yaşama şartları sağlamaya, onlara geniş çapta insan onuru ile bağdaşır bir konum kazandırmaya önem verdi.

Köleleştirme yollarını kurutmaya başlarken meşru savaş esirleri ile köle soyundan gelenleri bu önlemin dışında tuttu. Çünkü İslâm'a düşman toplumlar o zamanın geçerli geleneği uyarınca müslüman savaş esirlerini köleleştiriyorlardı. İslâm, o gün için, düşman toplumları bu geçerli geleneğe karşı çıkmaya, dünyanın her tarafındaki sosyal ve ekonomik düzenin üzerine oturtulduğu bu uygulamayı değiştirilebilecek güçte değildi. Durum böyleyken eğer İslâm, savaş esirlerini köleleştirme uygulamasını ortadan kaldırmayı kararlaştırsa bu karar sadece müslümanların eline düşen savaş esirleri için geçerli olan sınırlı ve tek taraflı bir uygulama olacak, müslüman esirler o günün kölelik düzeni içindeki kötü akıbetlerine katlanmaya devam edeceklerdi. Bu da İslâm düşmanlarının, müslümanlara karşı cesaretlerini ve güçlerini arttıracaktı.

Bunun yanında eğer İslâm o günkü mevcut kölelerin soyundan gelenleri özgürlüklerine kavuşturmayı kararlaştırmış olsa ve bu kararı devletin ve bu kimselerin tüm yakınlarının ekonomik durumunu düzene koymadan önce vermiş olsa bu köleleri malsız-mülksüz, sosyal güvenliksiz, bakıcısız; onları yoksulluktan ve yeni kurulan toplumun sosyal yapısını bozacak ahlâk bozulmasından koruyacak akrabalık bağlarından yoksun bir şekilde ortada bırakmış olacaktı. İşte bu aktüel ve derin köklü şartlar yüzünden İslâm, açık açık savaş esirlerinin köleleştirilmesini önermedi, bunun yerine şöyle dedi:

"**Savaşta kâfirler ile karşılaştığınızda boyunlarını vurun; sonunda onlara üstün geldiğinizde onları esir alın; savaş sona erince onları ya karşılıksız olarak**

ya da fidye karşılığında salıverin."[127]

Bunun yanında İslâm, savaş esirlerinin köleleştirilmesini de açıkca önermedi, bunun yerine İslâm devletine, esirlerine karşı içinde bulunduğu şartların gerektirdiği şekilde işlem yapma serbestliği tanıdı. Devlet, müslüman esirlere karşı fidye isteyen tarafın esirlerini fidye karşılığında serbest bırakacak, iki taraflı anlaşma sağlanabilirse elindeki esirleri değiştirecek ve savaş halinde bulunduğu düşmanlarının tutumlarının doğuracağı aktüel şartlar uyarınca müslüman esirleri köleleştiren düşmanların esirlerini köleleştirecekti.

Gerçekten çok sayıda ve çeşitli olan kölelik kaynaklarını kurutmakla köleler sayıca azalmaya yüztuttu ve İslâm, bu sayısı azalan köleleri de özgürlüklerine kavuşturmaya girişti. Bu işlemi sözkonusu köleler düşman mihraklarla ilişkilerini keserek İslâm toplumuna katıldıkları anda hemen başlattı. Bu yaklaşımının sonucu olarak kölelere tek taraflı olarak özgürlüklerini isteme hakkı tanıdı; köle belirli bir fidye ödemek karşılığında özgürlüğüne kavuşacak, bu isteğini efendisi ile yazılı anlaşmaya bağlayacaktı. İşte kölenin özgür olmayı istediği bu andan itibaren çalışma, kazanma ve mülk edinme hürriyetini elde edecekti. Böylece çalışarak elde ettiği ücret kendisinin olacaktı. Bu arada özgürlüğüne karşılık olarak vereceği fidyeyi kazanabilmek için efendisinin hizmeti dışında başka işlerde de çalışabilecekti. Başka bir deyimle bu köle bağımsız bir varlık haline geliyor, özgürlüğün en önemli dayanaklarına fiilen kavuşuyordu. Sonra bu köle devlet hazinesinin zekât fonundan pay alacaktı. Ayrıca müslümanlar ona özgürlüğünü elde edebilmesi için mali yardımda bulunmakla yükümlü idiler. Bütün bunların dışında ayrıca köle azad etmeyi gerektiren kefaretler de bu özgürleştirme kampanyasına katkıda bulunuyordu. Mesela yanlışlıkla adam öldürme olaylarında, yemin ve zihar kefareti olarak köle azad etme zorunluluğu vardı. Böylece kölelik düzeninin zaman içinde kesin biçimde ortadan kalkması hedeflenmişti. Buna karşılık böyle köklü bir kurumu bir anda oldu-bitti türünden bir kararla ortadan kaldırmak, kaçınılması mümkün olmayan sosyal sarsıntılara, sakınılması gereken toplumsal bozulmalara yolaçacaktı.

Daha sonraki dönemlerde İslâm toplumunda kölelerin sayısının artması yavaş yavaş beliren sapmalardan, adım adım İslâm sisteminden uzaklaşma eğilimlerinden kaynaklandı. Bu bir gerçektir. Fakat bunun sorumlusu İslâm değildir.

Bu durum, İslâm'ın hanesine olumsuz bir puan olarak kaydedilemez. O İslâm ki, bazı dönemlerde insanlar onun metodundan şu ya da bu oranda saptıkları için aslına uygun biçimde uygulanmamıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi, İslâm'ın tarih görüşüne göre sözkonusu sapmaların oluşturduğu pratik durumlar İslâm'a maledilemezler, İslâm tarihinin kesitleri sayılamazlar. Çünkü İslâm değişmedi, onun ilkelerine yeni bir madde eklenmedi. Değişen insanlardır. Onlar İslâm'dan uzaklaştılar. Bunun sonucu olarak İslâm'ın bu insanlarla bir ilgisi kalmadığı gibi onların da İslâm tarihinin bir kesiti olma nitelikleri kalmamıştır.

Eğer biri yenibaştan İslâm'a uygun bir hayat yaşamak isterse tarih boyunca

127- Muhammed Suresi, 4

İslâm'a bağlı olduklarını ileri süregelmiş toplumların bıraktıkları yerden devam edecek değildir. Bunun yerine aslına uygun İslâm ilkelerini yozlaşmamış olarak bulacağı berrak çizgiden başlayarak onu pratik hayata aktarmalıdır.

Bu gerçek son derece önemlidir; İslâm inancı açısından, İslâmî yaşama tarzı açısından gerek teorik araştırma düzeyinde ve gerekse pratik gelişme düzeyinde önemlidir. Biz bu gerçeği bu bölümde ve bu vesileyle tekrar vurguluyoruz. Çünkü gerek İslâm tarihine yönelik teorik bakış açısı bakımından gerek İslâm tarihinin objektif yorumu bakımından ve gerekse gerçek İslâm'ın hayat düşüncesi ile aslına uygun İslami yaşama düzeni bakımından bazı zihinlerin büyük şaşkınlıkların ve ağır yanılgıların etkisi altında olduğunu görüyoruz. Özellikle İslâm tarihi hakkında araştırma yapan Batılı şarkiyat uzmanlarında bu şaşkınlık ve yanılgı gayet belirgindir. İslâm tarihini yanlış anlayan bu yabancı araştırmacıların etkisi altıda kalan kişilerde aynı şaşkınlık ve yanılgı görülür. Böyleleri arasında bazı aldanmış samimi müslümanlara da rastlanabilmektedir ne yazık ki!..

Bu ayetlerin devamında meselelerin aslını öğrenme amacı taşıyan sorulara cevap olarak çeşitli İslâmi ilkelerin belirlendiğini görüyoruz:

وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلِ الْعَفْوَ ۗ كَذَٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

219/b- Sana Allah yolunda ne vereceklerini sorarlar. De ki; "ihtiyaçlarınızdan artakalanını verin". Allah size ayetlerini bu şekilde açıklıyor ki düşünesiniz.

Müslümanlar bir başka zaman "ne verecekler"ini sormuşlardı. Bu soruya, verilecek olan şeyin türü ve kimlere verileceği belirtilerek cevap verilmişti. Buradaki soruya, verilecek olan şeyin miktarı, derecesi belirtilerek cevap veriliyor. Ayette geçen "afüv" kelimesi "artık, fazla" anlamına gelir. Buna göre israfa ve gösterişe kaçmaksızın şahsi masraflar karşılandıktan sonra elde kalan, yardım konusudur. Daha önce söylediğimiz gibi ilk önce en yakınlara yardım edilecek, sonra başkalarına sıra gelecektir. Zekât tek başına yeterli bir yardım faslı değildir. Zira kanaatimce zekât ayeti, bu ayetin hükmünü yürürlükten kaldırmış (neshetmiş) değildir. Başka bir deyimle zekât, farz borcunu düşürerek sahibini yükümlülükten arındırır, ama yardım etme direktifi sürekli olarak geçerliliğini korur. Zekât, müslümanların devlet hazinesinin hakkıdır, yüce Allah'ın şeriatını yürütmekle görevli olan hükümet bunu toplar ve belirli harcama yerlerine dağıtır. Fakat müslümanın Allah'a ve Allah'ın kullarına karşı görevi bunun ötesinde de devam eder. Öteyandan zekât, "artakalan mal"ın tümünü kapsamayabilir. Oysa bu açık hükümlü ayete göre "malın artakalanı"nın tümü yardım ve sadaka konusudur. Nitekim Fatıma b. Kays'ın bildirdiğine göre Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

"Malda zekâtın dışında hak vardır."[128]

128- Ahkam-ul Kur'an, İmam-ı Cessas

Yüce Allah'ın rızasını elde etmek isteyen bir mal sahibi bu hakkı kendi eli ile verebilir. Eğer böyle yapmaz da Allah'ın şeriatını yürütmeye çalışan İslâm devleti bu "hakk"a muhtaç olursa onu kendi insiyatifi ile alarak kamu yararının gerektirdiği yerlerde harcar. Böylece o mal fazlalığının ne ahlâksızların savurganlıklarıyla çarcur edilmesine ve ne de kullanım dışı tutularak stok edilip fonksiyonsuz bırakılmasına meydan verilmiş olur.

'Allah size ayetlerini bu şekilde açıklıyor ki; dünya ve ahiret üzerinde düşünesiniz diye."

Bu ayet, hem dünya ve hem de Ahireti birlikte düşünmeyi, kafa yormayı özendirme amacını seslendirir. Zira sırf dünya üzerine düşünmek insan aklına, insan kalbine, insan varoluşunun mahiyeti, hayatının asıl niteliği, yükümlülükleri ve ilişkileri hakkında tam bir algı sunmaz; kurumlar, değer yargıları ve ölçüler konusunda sağlıklı bir düşünce oluşturmaya yetmez. Çünkü dünya, insan hayatının kısa süreli bölümünü oluşturur. Oysa bilinci ve davranışları hayatın sırf bu kısa bölümünün hesaplarına göre biçimlendirmek asla insanı sağlıklı düşünceye ve sağlıklı davranışlara ulaştıramaz. Yardım amaçlı mal verme konusu özellikle dünyayı ve Ahireti birlikte düşünmeyi gerektiren bir meseledir. Çünkü başkasına yardım edenin malında meydana gelen maddi eksilme, kalp temizliği ve duygusal arınma olarak kendisine geri döner. Ayrıca bu eksilme içinde yaşadığı topluma yarar, dirlik ve sosyal barış olarak da geri döner. Fakat herkes bu kazanımların farkına varmayabilir. O zaman yardımlaşma kefesinde ağırlık sağlayacak olan faktör Ahiret bilinci, oradaki ödül özlemi ve oraya ilişkin değer ölçülerinin özendirici rolüdür. Bu durumda Ahiret faktörü insan vicdanına doyum, huzur ve esenlik kazandırır ve bu sayede elindeki terazide sahte, fakat aldatıcı ve parlak görünümlü değerlerin bulunduğu kefe ağır basmaz.

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ ۖ قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ
خَيْرٌ ۖ وَإِن تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ
وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾

220- Sana yetimler hakkında soru sorarlar. De ki; Onların durumlarını düzeltmek hayırlı bir iştir. Eğer kendileriyle birarada yaşıyorsanız, onlar artık kardeşlerinizdir. Allah kimin işleri bozucu ve kimin düzeltici olduğunu iyi bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi zora koşardı. Hiç şüphesiz Allah üstündür ve hikmet sahibidir.

YETİMİN KORUNMASI

Sosyal dayanışma, İslâm toplumunun temelini oluşturur. Müslüman cemaat, birlikte yaşadığı güçsüzlerin ihtiyaçlarını gözetmekle yükümlüdür. Bu arada ana-baba desteğinden yoksun olan yetimleri gözetmek ve korumak bu alanın öncelikli görevlerindendir. Yetimlerin kendileri gözetilecek ve malları korunacaktır.

İslam'dan önceki dönemde yetimlerin vasilerinden (koruyucu) bazıları yetimlerin yiyecekleriyle kendi yiyeceklerini karıştırıyor, onların mallarını kendi mallarıyla birleştirerek birarada ticarete sokuyorlardı. Bu durum, kimi zaman yetimlerin zarara uğramalarına, aldatılmalarına yolaçıyordu. Bunun üzerine yetimlerin mallarını yiyenleri korkutma mesajı içeren ayetler indi. O zaman da takva sahibi müslümanlar aşırı bir çekingenliğe kapıldılar. Öyle ki, yetimlerin yiyeceklerini kendi yiyeceklerinden ayırdılar. Bunun sonucu olarak şu tür olaylar yaşanmaya başladı. Evinde yetim besleyen biri yetime kendi malından yemek veriyor. Eğer bu yemeğin bir kısmı artarsa ya yetim sonra gelip bu yemeği yiyor ya da bozulduğu için dökülüyordu! Böylesine aşırı bir titizlik İslâm'ın özüne uygun değildi. Üstelik bu durum zaman zaman yetimin zarara uğramasına yolaçıyordu.

İşte bu yüzden Kur'an-ı Kerim, meseleye bir daha eğilerek müslümanları orta yola ve kolaylığa yönelmeye, bu ölçüler içinde yetimin yararını aramaya, malını onun işine yarayacak şekilde kullanmaya çağırdı. Yetimlere yarar sağlamak, onların mallarını ayırmaktan daha hayırlı idi. Eğer yetime yarar sağlıyorsa onun malını kendi malına karıştırmanın sakıncası yoktu. Çünkü yetimler, vasilerinin, bakımlarından sorumlu olanların kardeşleri idi. Hepsi İslâm kardeşi idi, hepsi de büyük İslâm ailesinin üyeleri idi. Allah kimin yıkıcı ve kimin yapıcı olduğunu iyi bildiği için önemli olan, işin dış görünüşü ve biçimi değil, işi yapanın niyeti ve sonucu idi. Yüce Allah, müslümanları zora koşmayı, sıkıntıya sokmayı ve kullarına yüklediği görevlerin onlara zorluk çıkarmasını istemiyordu. Eğer istese onları böyle zor yükümlülüklerin altına sokardı, ama O, böyle bir şeyi istemez. O, üstün iradelidir ve hikmet sahibidir. Buna göre O, dilediğini gerçekleştirmeye muktedirdir, fakat hikmet sahibi olduğu için hayırlı, kolay ve yararlı olanı ister.

Böylece yetimlere yardım meselesi tümü ile yüce Allah'a bağlanıyor, inanç sisteminin ve hayatın çevresinde döndüğü ana eksene tutturuluyor. Bu durum, bu inanç sistemine dayanan yasal düzenleme sisteminin temel özelliğidir. Bu sistemin yürümesindeki teminatın vicdanların derinliklerinden gelen bir isteğin ürünü olduğu kabul edilmezse dışarıdan gelen etkilerle olabileceğini söylemek asla mümkün değildir.

AİLE HUKUKU

Biz bu bölümde aile hukukunun bir yönü ile karşı karşıya geliyoruz. İslâm cemaatinin, müslüman toplumu ayakta tutan ana sütun ile ilgili yasal düzenlemelerin bir bölümünü inceleyeceğiz. İslâm bu ana sütuna, son derece büyük bir önem vermiş, onun yasal düzenlemesi, korunması ve cahiliye kültürünün anarşisinden arındırılması için büyük çaba harcamıştır. Aile konusunu ele alan ayetlerin Kur'an'ın çeşitli surelerinde yeraldığını görürüz. Bu ayetler bu büyük temel sütunun ayakta kalması için gereken bütün dayanakları içerirler.

İslâmî sosyal düzen, insan fıtratının bütün özelliklerini, bütün gereksinimlerini, bütün dayanaklarını gözeten bir ilâhi düzen olması yanında bir aile düzenidir aynı zamanda.

İslâm'ın aile düzeni fıtrat kökeninden, yaratılış kökünden, bütün canlıların, hatta tüm yaratıkların ilk varoluş temelinden kaynaklanır. Bu bakış açısı, aşağıdaki ayetlerde son derece belirgindir:

"İbret alasınız diye herşeyi çift çift yarattık."[129]

"Yerden yetişen bitkileri, insanların kendilerini ve diğer bilmedikleri yaratıkları çift çift yaratmış olan Allah noksanlıklardan münezzehtir."[130]

Bu İslâmî bakış açısı daha sonra insana dönerek öncelikle ilk kadın-erkek çiftinin, arkasından bu çiftten gelen soyun, daha sonra tümüyle insanlığın meydana gelmesine kaynaklık eden ilk insanı hatırlatır:

"Ey insanlar, sizleri bir tek insandan yaratan, ondan eşini vareden ve ikisinden çok sayıda erkek ve kadın meydana getiren Rabbinizden korkun"[131]

"Ey insanlar, biz sizleri bir erkek ile bir dişiden yarattık, sonra birbirinizi kolayca tanıyasınız diye sizi milletler ve kabileler haline koyduk."[132]

Sonra iki cins arasındaki fıtrî çekim gücü vurgulanıyor. Bu çekim gücünün tek fonksiyonu cinsel açıdan erkek ile dişiyi birleştirmesi değil, aileler ve yuvalar oluşturmasıdır:

"Allah'ın ayetlerinden biri de kendileri ile kaynaşmanız için size kendi nefislerinizden türemiş eşler yaratması, aranıza sevgi ve merhamet koymasıdır."[133]

"Kadınlarınız sizin çocuk yetiştiren tarlanızdır. Buna göre tarlanıza dilediğiniz gibi varınız. Kendiniz için ileriye dönük hazırlık yapınız, günah işlemekten sakınınız ve mutlaka Allah'a kavuşacağınızı biliniz. Bunu müminlere müjdele."[134]

"Allah evlerinizi sizin için huzur ve kaynaşma yeri yaptı."[135]

Burada etkisini gösteren fıtrat ile evrenin özünde ve insanın yapısında derinliğine kök salmış bu fıtratın içgüdülerine olumlu cevap veren aile kurumu ile karşı karşıyayız. Bundan dolayı, İslâm'a göre aile düzeni, insan yapısının özünden, hatta evrende varolan cansız nesnelerin tümünün özünden kaynaklanan, fıtrî ve doğal bir düzendir. Burada insan için geçerli olan düzen ile insanın da yeraldığı tüm kainat sistemi için geçerli olan düzen arasında sıkı ilişki kurulduğunu görüyoruz ki, bu durum İslâm'ın evrene ve insana yaklaşım tarzını yansıtır.

Aile kurumu yeni doğan yavruyu koruyup-gözetmeyi; onu bedenen, aklen ve ruhen geliştirmeyi üstlenmiş olan tabii bir yuvadır. İnsan yavrusu bu yuvanın koruyucu kanatları altında sevgi, şefkat ve dayanışma duygularını tadar, hayatı

129- Zariyat Suresi, 49
130- Yasin Suresi, 36
131- Nisa Suresi, 1
132- Hucurat Suresi, 13
133- Rum Suresi, 12
134- Bakara Suresi, 223
135- Nahl Suresi, 80

boyunca sürecek olan karakteristik özelliklerini kazanır, bu yuvanın kılavuzluğu ve ışığı altında hayata açılır, onu yorumlar ve onunla ilişki kurar.

Canlılar arasında en uzun yavruluk dönemini insan yavrusu yaşar. İnsanın bebeklik ve çocukluk dönemi diğer tüm canlılardan daha uzun sürer. Zira yavruluk dönemi soyu devam eden her canlı türünün kendinden beklenen fonksiyonu yerine getirebilmesi için gerekli olan bir egzersiz, bir yatkınlık kazanma, bir hazırlık dönemidir. İnsanın görevi diğer tüm canlıların görevlerinin en ağırı, yeryüzündeki işlevi diğer tüm canlıların fonksiyonlarının en önemlisi olduğu için onun çocukluk aşaması, canlı türleri içinde en uzun olmuş, böylece geleceğe daha iyi hazırlanmasına, daha yoğun bir eğitimden geçmesine imkan sağlamıştır. Bundan dolayı insan, çocukluk dönemini ana-babasının gözetimi altında geçirmeye diğer canlı yavrularından daha çok muhtaçtır. İşte bu gerekçe ile istikrarlı ve huzurlu bir aile düzeni insani düzenin ayrılmaz bir parçası; insan fıtratının, insan yapısının ve insanın şu hayatta üstleneceği rolün vazgeçilmez önemli bir unsurudur.

Bilimsel araştırmalar kesinlikle kanıtlamıştır ki, aile kurumu dışında kalan hiçbir kurum, aile kurumunun fonksiyonunu yerine getiremez, onun yerini tutamaz, aksine çocuğun gelişimi ve eğitimine zararlı unsurlar içerir. Bu hüküm özellikle çok sayıda çocuğu birarada barındıran çocuk yuvaları düzeni için geçerlidir. Bilindiği gibi bazı yapay ve baskıcı ideolojiler, yüce Allah tarafından insana sunulan dengeli, elverişli, ve fıtrî aile düzenini, dik kafalı, anarşik ve yapay bir devrim yolu ile yıkarak yerine bu çocuk yuvaları düzenini koymak istediler. Bunun yanısıra kimi Avrupa devletleri de yaşadıkları sosyal zorunlulukların baskısı yüzünden bu düzeni uygulamaya yöneldiler. Çünkü dini düşüncenin bağlarından sıyrılmış Batının cahiliye uygarlığı tarafından ateşlenen vahşî ve barbarca savaşlarda çok sayıda çocuk ailesini yitirmişti. Yakın dönemlerde yaşanan bu acımasız savaşlarda savaşçı ile normal halk, eli silahlı asker ile silahsız zavallılar arasında ayırım gözetilmemiştir.[136]

Ayrıca Avrupalılar, insan doğasına uygun sosyal ve ekonomik düzenin yerine kendi çarpık düzenini yerleştiren cahiliye kaynaklı düşünce akımlarının etkisinde kalarak zorunlu olmadığı halde bu çocuk yuvaları sistemine yöneliyorlar. Bu lânet olası uygulama çocukları ana şefkatinden ve aile yuvasının sıcakkanlı gözetiminden yoksun bırakarak çocuk fıtratı ve psikolojik yapısı ile çatışan soğuk yüzlü çocuk yuvalarının kucağına atmakta ve bu zavallı yavruların ruh yapısında birçok komplekslerin ve çatışmaların tohumunu ekmektedir. Bundan daha tuhaf, daha şaşırtıcı bir şey daha var; sözkonusu cahiliye kaynaklı sapık akımlar, kadının ev dışında çalışmasını ilerleme ve gericilikten kurtulma olarak sayacak kadar ileri gitmişlerdir. İşte "lânet olası düzen" derken kasdettiğimiz düşünce ve uygulama budur. Yeryüzünün en değerli hazinesi olan çocukların, psikolojik sağlığını kurban eden bir lânetli düzendir bu. Peki bunun bedeli nedir, uğruna neslin feda edildiği bu bedel; ailenin gelirinin biraz daha artması veya ekono-

136- Bakınız: "Enfal bila User", Anna Freud (Terc: Bedran-Veysi)

mik özgürlüğüne kavuşan (!) ananın kendi geçimini sağlaması! Doğu ve Batı bloklarıyla çağdaş cahiliye uygarlığı doğal gerçeklere ters düşmekte ve sosyal ve ekonomik düzeni bozuk temellere dayandırmaya kalkışmada o kadar ileri gitmiştir ki, bu uygarlık emeğini evin dışındaki işler yerine yeryüzünün en değerli varlığının bakımı için harcayan kadına geçim imkanı sağlamamış ve bu yüzden de bebeğini kreşe teslim eden anne geçimini sağlamak için "iş"e gitmek zorunda bırakılmıştır.[137]

Bundan dolayı, yüce Allah'ın, kanatları altında "barış"a girmelerini ve gölgesi altında "dirlik"ten yaygın biçimde yararlanmalarını dilediği İslâmî sosyal düzen, aile esasına dayanır, bu kuruma son derece hayati olan fonksiyonu ile bağdaşacak oranda önem verir. İşte bu gerekçe iledir ki, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli surelerinde bu düzenin dayanağını oluşturan yasal düzenlemelere ve moral dayanaklara yer verildiğini görüyoruz. İncelemekte olduğumuz Bakara suresi de bu sureler arasındadır.

Bakara suresinin bu konu ile ilgili ayetleri evlenme, birlikte yaşama, kadınlara yaklaşmama yemini, boşama, boşama ve dul kalmayı izleyen bekleme süresi, nafaka, mu'ta, emzirme ve çocuk bakımı konularına ilişkin bazı hükümleri içeriyor.

Fakat burada geleneksel fıkıh ve kanun kitaplarında olduğu gibi pratikten ve bütünlükten yoksun soyut bir dil kullanılmıyor. Tersine bu hükümler öyle bir anlatım atmosferi içine yerleştiriliyor ki, insan kalbi, beşer hayatına ilişkin ilâhi sistemin büyük bir temel taşı ile, İslâm düzenine kaynaklık eden inanç sisteminin son derece önemli bir ilkesi ile karşı karşıya olduğunu kavrar. Aynı zamanda bu temel ilkenin yüce Allah ile, O'nun iradesi ve hikmetiyle doğrudan ilişkide olduğunu, Allah'ın insanlar için seçtiği hayat nizamına ilişkin metoduyla bağlantılı olduğunu hisseder. Bunun sonucu olarak da bu temel ilkenin O'nun gazabı, hoşnutluğu, cezası ve mükafatıyla da direkt ilişkili olduğunu, ama aynı za-

137- Çocuk yuvaları deneyinin kanıtladığı ilk gerçek şudur: Çocuk ilk iki yaş içinde psikolojik ve fıtri olarak sadece kendisinin olan bir ana-babanın varlığına, özellikle başka bir çocukla paylaşmadığı bir annenin varlığına, karşı konulmaz biçimde ihtiyaç duyar. Daha ileri yaşlarında da yine doğuştan kaynaklanan bir dürtü ile kendisinin olan bir ana-babaya ait olduğunun bilincine muhtaçtır. Bu ihtiyaçlardan ilkinin çocuk yuvalarında karşılanması imkânsızdır. İkinci ihtiyaç da aile yuvası dışında hiçbir kurumda karşılanamaz. Bu duygularından biri ya da öbürü tatmin edilmemiş olan çocuk, büyüyünce şu ya da bu biçi nde sapıklık, anormallik ve psikolojik dengesizlik belirtileri gösterir.

Eğer bir terslik olur da çocuk bu iki ihtiyacın herhangi birisinin tatmininden yoksun kalırsa, bu durum o çocuğun hayatında hiç kuşkusuz bir felaket olur. Peki şu sapık cahiliyeye ne oluyor da felâketleri bütün çocukların hayatlarına yaygınlaştırmak istiyor? Bunun yanısıra yüce Allah'ın kendileri için dilediği İslam nimetinden kendilerini mahrum eden bazı nasipsizlere ne oluyor da bu anormal uygulamayı ilericilik, kurtuluş ve uygarlaşma sanıyorlar?

Bu konuda daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler Muhammed Kutup tarafından yazılmış "El-insanu Beynel Maddiyeti vel-İslâm" adlı kitabın "El-Müşkilet-ül Cinsiyyetü" başlıklı bölümü ile yine aynı yazara ait "Subuhatün Havlel İslâm" adlı eserin "El-İslâm vel-Mera" başlıklı bölümüne başvurabilirler.

manda sözünü ettiğimiz inancın varlığı-yokluğuyla da sıkı sıkıya bağlantılı olduğu gerçeğini hisseder.

İnsan bu ayetleri okurken, daha ilk andan itibaren bu konunun önemini ve olağanüstülüğünü ruhunda duyar. Bunun yanısıra okuyucu bu konu ile ilgili küçük-büyük her ayrıntının yüce Allah'ın ilgisini ve gözetimini üzerinde yoğunlaştırdığını, bu konu ile ilgili büyük-küçük her ayrıntının yüce Allah'ın terazisinde son derece büyük ağırlığı olan özel bir amaca dayandığını, yüce Allah'ın insan denen bu varlığın hayatını düzenlemeyi, bu müslüman cemaatin O'nun direkt gözetimi altında kendine özgü bir biçimde gelişmesini kendi üzerine aldığını, bu özel gelişimi sayesinde onu varlık aleminde tasarlanmış yüce fonksiyonuna hazırlamayı bizzat yönlendirdiğini ve bütün bunların sonucu olarak bu sisteme karşı çıkmanın yüce Allah'ı öfkelendireceğini, O'nun ağır azabına çarpılmaya yolaçacağını da hisseder.

Bu ayetlerde sözkonusu hükümler inceden inceye, ayrıntılı olarak anlatılır. Bir hüküm bütün çağrışımları ile açıklanmadan yeni bir hükme geçilmez. Her hükmün arkasından, kimi zaman da hükmün anlatımı sırasında, açıklanmakta olan konunun önemini ve büyüklüğünü vurgulayan, düşündürücü bir sonuç, bir yorum cümlesi gelir. Bu yorum cümlesi, insan vicdanı üzerinde uyarıcı, canlandırıcı ve düşünceyi keskinleştiren bir etki bırakır. Özellikle uygulanmaları kalpdeki Allah korkusuna ve vicdan duyarlılığına bağlı olan direktiflerde bu uyarıcı etki daha çok önem kazanır. Zira bu engelleyiçi, gözetleyici ve uyanıklığa çağırıcı bilinç varolmayınca bu ayetleri ve hükümleri hileli yorumlarla çarpıtmak mümkün hale gelir.

Bu hükümlerin ilki müslüman bir erkeğin, putperest bir kadınla ve müslüman bir kadının, putperest bir erkekle evlenmesinin yasaklanmasını içerir. Bu hükmün arkasından gelen sonuç, yorum cümlesinde, daha doğrusu cümlelerinde şöyle ifade ediliyor:

"Onlar sizi Cehennem'e çağırırlar. Oysa Allah sizi izni ile Cennet'e ve günahlarınızın bağışlanmasına çağırıyor. O, insanlara ayetlerini açıkça anlatıyor ki, öğüt alsınlar."

İkinci hüküm, aybaşı kanamaları dönemlerinde kadınlarla cinsel ilişki kurma yasağıyla ilgilidir. Bu konunun ardından gelen yorum cümleleri ile iki cins arasında cinsel birleşme de dahil tüm ilişkiler bir anlık bedeni şehvet doyumu olma niteliğinden arındırılarak, bu anlık doyumdan çok daha büyük, çok daha yüce amaçlı bir insanlık görevi düzeyine çıkarılır. Bu yüceltilmiş amaç, aslında, insanlık amacını bile aşar. Çünkü yaratıcının ibadet ve takva yoluyla kullarını temizleme, arındırma iradesi ile ilgilidir:

"Kadınlar temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yoldan onlarla cinsel ilişki kurun. Hiç şüphesiz Allah tevbe edenleri ve tertemiz olanları sever.

Kadınlarınız sizin çocuk yetiştiren tarlanızdır. Buna göre tarlanıza dilediğiniz gibi varın. Kendiniz için ileriye dönük hazırlık yapın, günah işlemekten sakı-

nın ve mutlaka Allah'a kavuşacağınızı bilin. Bunu müminlere müjdele."

Üçüncü hüküm genel anlamda yeminler ile ilgilidir ve erkeğin eşiyle cinsel ilişki kurmayacağına ilişkin yemini (ilâ) ile boşama konularının ele alınacağı bir ortam oluşturma niteliği de taşır. Bu hükmün uygulaması konusu Allah'a ve Allah korkusuna bağlanmıştır aynı zamanda:

"Allah herşeyi işitir ve bilir.", "Allah günahları bağışlayıcı ve halîmdir."

Dördüncü hüküm, erkeğin eşi ile yatmama yeminine ilişkindir. Bu hükmün ardından gelen yönlendirici yorum cümlelerinde şöyle buyuruluyor:

"Eğer bu yeminlerinden dönerlerse kuşku yok ki, Allah bağışlayıcıdır ve merhametlidir.

Eğer boşamaya karar verirler ise kuşku yok ki, Allah işiten ve bilendir."

Beşinci hüküm, boşanmış kadının zorunlu bekleme süresine ilişkindir. Bu hükmün arkasından şu uyarıcı yorum cümleleri gelir:

"Eğer Allah'a ve Ahiret gününe inanmışlar ise Allah'ın rahimlerinde yarattığını (çocuğu) saklamaları kendileri için helal değildir."

"Hiç şüphesiz Allah, üstün güçlüdür ve hikmet sahibidir."

Altıncı hüküm, boşama evrelerinin sayısına ilişkindir. Buna bağlı olarak boşamanın gerçekleşmesi durumunda mehrin bir bölümünü geri alma ve nafaka konuları ile ilgili hükümler anlatılır. Bu hükümlerin arkasından şu uyarıcı yorumlara yer verilmiştir:

"Kadınlara evliyken verdiklerinizden birşey geri almak, size helâl değildir. Ama eğer erkek ve kadın, Allah'ın koyduğu sınırları gözetemeyeceklerinden korkarlarsa o başka. Eğer kadın ile koca, Allah'ın koyduğu sınırları gözetemeyecekler diye korkarsanız kadının, boşanmak için kocasına fidye vermesinde her iki taraf için de bir sakınca yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, bunları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerin ta kendileridirler."

"Eğer sonraki koca kadını boşar da Allah'ın sınırlarını gözeteceklerine inanırlarsa eski karı-kocanın tekrar birbirlerine dönmelerinin sakıncası yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, O, onları bilen topluluğa anlatıyor."

Yedinci hüküm, boşamanın ikinci evresinden sonra kadını ya meşru bir şekilde tutmak ya da iyilikle bırakmak konusu ile ilgilidir. Bu hükmün arkasından şu uyarıcı yorum cümlelerini okuyoruz:

"Sakın onlara zarar vererek Allah'ın sınırlarını çiğnemek amacı ile kadınları alıkoymayın. Kim bunu yaparsa kendine yazık etmiş olur. Allah'ın ayetlerini alaya almayın. Allah'ın size bağışladığı nimetleri ve öğüt vermek için indirdiği kitabı ve hikmeti hatırınızdan çıkarmayın, Allah'tan korkun ve O'nun her şeyi bildiğini bilin."

Bu, içinizden Allah'a ve Ahiret gününe inananlara yönelik bir öğüttür. Bu

sizin hesabınıza en temiz ve iffete uygun yoldur. Allah bilir, fakat siz bilmezsiniz."

Dokuzuncu hüküm, koca ölüp de dul kalan kadınların zorunlu bekleme sürelerine ilişkindir. Bu hükmün arkasından şu uyarıcı yorum cümleleri gelir:

"Bu sürelerini doldurduklarında meşru olarak yaptıklarından dolayı siz sorumlu tutulmazsınız. Hiç şüphesiz ne yaparsanız Allah onu bilir."

Onuncu hüküm, zorunlu bekleme dönemini geçirmekte olan bir kadına ima yolu ile evlenme teklifi yapmaya ilişkindir. Bu hükmü izleyen uyarıcı yorum cümlelerinde şöyle buyuruluyor:

"Sizin onları hatırınızda tutacağınızı Allah biliyor. Söyleyeceğiniz uygun sözler dışında sakın onlarla gizlice buluşmak üzere sözleşmeyin ve gerekli bekleme süresi dolmadıkça nikâh akdetmeye girişmeyin, içinizden geçen duyguları Allah'ın bildiğini bilin, O'ndan çekinin, iyi bilin ki, O, günahları bağışlar ve halîmdir."

Onbirinci hüküm, gerek mehrin belirlendiği ve gerekse belirlenmediği durumlarda cinsel ilişki kurulmadan önce boşanmış kadınlara ilişkindir. Bu hükmün hemen arkasından vicdanları okşayan şu uyarıcı yorum cümleleri ile karşılaşıyoruz:

"Mehrin tümünü bağışlamanız takvaya daha yakındır. Birbirinize karşı erdemliliği unutmayın. Hiç şüphesiz ne yaparsanız Allah onu görür."

Onikinci hüküm, kocası ölmüş ve boşanmış kadına yapılacak bağışa (mu'taya) ilişkindir. Bu hükümle ilgili olan uyarıcı yorum cümlesinde şöyle buyuruluyor:

"Boşanmış kadınların geleneklere uygun bir şekilde geçimlerini sağlamak, takva sahiplerinin boynuna borçtur."

Bütün bu hükümlerin arkasından gelen genel uyarıcı yorum cümlesi şöyledir:

"Allah, size ayetlerini böyle açık açık anlatıyor ki, düşünesiniz."

Bütün bu hükümler, ayrı birer ibadet niteliğindedirler. Evlilik yolu ile Allah'a ibadet... Cinsel ilişki ve nesil üretimi yolu ile Allah'a ibadet... Boşama ve ayrılmada Allah'a ibadet... Zorunlu bekleme süresi ve evliliğe dönme yolu ile Allah'a ibadet... Nafaka verme ve bağışta bulunma yolu ile Allah'a ibadet... Meşru biçimde evliliği sürdürme ya da eşe iyilikle yol verme yolu ile Allah'a ibadet... Fidye vererek ya da mehirden vazgeçerek boşanma yolu ile Allah'a ibadet... Çocuk emzirme ve memeden kesme yolu ile Allah'a ibadet... Kısacası her harekette ve her duyguda Allah'a ibadet. Böyle olduğu için bu hükümler arasında korku anında ve güvenli durumlarda namaz kılınmasına ilişkin hükme yer verilerek şöyle buyuruluyor:

"Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a gönülden bağlı ve saygılı olarak namaza durun.

Eğer korku altında iseniz yürürken ya da binek hayvanının sırtında namaz kılın. Güvene kavuştuğunuzda ise bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği şekilde Al-

lah'ı anın."

Bu hüküm, incelemekte olduğumuz sözkonusu hükümlerin anlatımı henüz bitmeden aralarına girmekte, böylece namaz ibadeti, gündelik hayat ibadetleri ile İslâm'ın özelliğinden ve İslâm düşüncesine göre insanın varoluş amacından kaynaklanan bir bütünlük içerisinde kaynaşmaktadır. Bu ifade tarzı bize ince espriyi düşündürmek ister gibidir: Bu hükümler birer ibadettir. Bu hükümlerde Allah'ın emrine uymak, namazda O'nun emrini yerine getirmek gibidir. Hayat bölünmez bir bütün olduğu gibi hayatın içinde yeralan ibadetler ayrılmaz bir sistemdir. Emirlerin tümü Allah'tan gelir. İşte ilâhi hayat sistemi budur.[138]

Bu hükümlerde şu özellik dikkatimizi çekiyor. Bunlar birer somut ibadet oldukları, ibadet havası oluşturdukları ve ibadet gölgesi yansıttıkları gibi aynı zamanda pratik hayatın, insan fıtratı ile insan yapısının, insanın yeryüzündeki hayatında karşılaştığı pratik ve somut zaruretlerin şartlarından hiçbirini gözardı etmiyor.

İslâm, insanlar için yasa koyar, onun yasaları ne bir melekler topluluğuna ve ne de ancak rüyalarda görülen kanatlı gök varlıklarına hitap eder. Bundan dolayı İslâm, yasal düzenlemeleri ve direktifleri aracılığı ile insanları ibadet ortamına yükseltirken onların insan olduklarını, ibadetlerinin insan tarafından yapılmış ibadetler olduklarını, onlarda içgüdü ve ihtirasların, yetersizlikler ve zaafların, zaruretler ve tepkilerin, his ve heyecanların, idealler ve kötü amaçların olduğunu hiçbir zaman unutmaz. İslam, bunların tümünü gözönünde bulundurur ve onları temiz ibadet yolunda parlak aydınlıklar saçan bir ışık kaynağına doğru ilerletir. Üstelik bu yönlendirmeyi yapaylığa ve zorlamaya başvurmadan yapar. Düzenini tümü ile insanın insan olduğu ilkesine dayandırır.

Bu gerekçe ile İslâm, erkeğin belirli bir süre karısı ile cinsel ilişki kurmamayı kararlaştırmasını hoşgörü ile, anlayışla karşılar. Fakat bu sürenin dört ayı aşmaması gerektiğini belirtir. İslâm boşama olayını onaylar, onu meşru sayar, hü-

138- Uzun zaman bu ayetlerin ifade özelliğinin sırrını kavrayamamıştım. Bundan dolayı bu cüzün ilk baskısında ve ilâveli ikinci baskısında bu konuda şöyle demiştim; "Açıkça belirtiyorum ki, bu ayetlerde aile hukuku konusunun arasında neden namazla ilgili bir hükme yer verildiğine takıldım, kaldım. Bu anlatım tarzının sırrını bir türlü anlayamadım. Onu zoraki bir yoruma da bağlamak istemiyorum. Bazı tefsirciler, aile konusundan sözedilirken namaz konusuna dönülmesinin namazın önemini vurgulama, onu hatırlatıp unutulmasına meydan vermeme amacına dayandığını söylüyorlar. Bana bu açıklama tarzı da pek ikna edici gelmiyor (O baskının 68. ve 69. sayfaları)

Sözlerimi şöyle bağlamıştım; "Fakat samimi olarak söylediğim gibi şimdi düşünebildiğim açıklama tarzı, beni pek tatmin etmiş değil. Eğer başka bir açıklama biçimi düşünürsem, onu gelecek baskıda açıklarım. Eğer yüce Allah okuyucularımdan birinin tatminkar bir açıklama tarzı bulmasını nasip ederse lütfedip onu bana ulaştırsın ve yüce Allah'ın bu hidayeti karşısında bana kendisine müteşekkir olma fırsatı versin."

Şimdi ise içime doğan bu açıklama tarzından tatmin oldum ve bu sayede yolum aydınlandı. Bizi bu noktaya vardıran Allah'a hamdolsun. Eğer O, bizi bu noktaya vardırmamış olsaydı, biz kendiliğimizden oraya varamazdık.

kümlerini ve yasadışı biçimlerini düzenler. Fakat aynı zamanda yuvanın temellerini sağlamlaştırmak, aile bağlarını güçlendirmek ve bu ilişkiyi ibadet düzeyine çıkarmak için tüm gayretini harcamaktan geri durmaz. Bu öyle bir dengedir ki, bu düzenin bütün idealist amaçlarını yüksek düzeyli bir realiteye, pratiğe bağlar, bu idealist amaçları insan gücünün sınırları içinde tutar, ilke olarak onların insana yönelik olmasını benimser.

Burada, fıtratla bağdaşan bir kolaylıkla; hem kadına ve hem de erkeğe yönelik bilgece (hekimane) bir kolaylıkla karşı karşıyayız. Bu önemli proje başarıya ulaşamayınca, bu en küçük toplumsal hücre (aile) dirliğin ve istikrarın tadını tadamayınca, her şeyin içyüzünden haberdar olan, herşeyi gören, insanların özel hayatları ile ilgili onların bilmediği ayrıntıları bilen yüce Allah kadın-erkek arasındaki bu bağın bir tutsaklık zinciri, bir hapishane; ne kadar dayanılmaz, nefes aldırmaz, dikenlerle dolu ve kara bulutlarla sarılmış bile olsa çözülmesine imkân olmayan bir kelepçe olmasını istememiştir. Yüce Allah aile kurumunun huzur ve güven yuvası olmasını dilemiştir. Eğer insan fıtratından ya da karakter farklılığından kaynaklanan bir sebep yüzünden bu amaç gerçekleşmemiş ise böyle bir çift için en çıkar yol birbirinden ayrılarak yeni bir yuva kurmaya girişmeleridir. Yalnız, ayrılmayı kararlaştırmadan önce bu kutsal kurumu yıkımdan kurtarmak için her yola başvurulmalı, bunun yanısıra ne kocanın ne kadının ne emzikli çocuğun ve ne de ana rahmindeki bebeğin zarara uğramamasını sağlayacak yasal ve vicdanî-insanî önlemler alınmalı, mağdurların herbirine güvenceler hazırlanmalıdır.

İşte bu, yüce Allah'ın insan için yasallaştırdığı ilâhi düzendir.

Eğer insan, yüce Allah'ın insanlar için dilediği bu düzenin ilkeleri ve barışın egemen olduğu dengeli, temiz toplumu, yaşadığı dönemin sosyal düzeni ile karşılaştırırsa, aralarında çok büyük bir mesafe olduğunu görür. Eğer gerek Batıda ve gerekse Doğuda görülen ve kendilerini ileri sayan cahiliye toplumlarında somutlaşan insanlığın günümüzdeki realitesi ile İslâm'ın önerdiği sosyal düzen karşılaştırılırsa bu karşılaştırmayı yapan kişi İslami düzenin günümüzün hakim düzenlerine göre ne kadar yüksek derecede olduğunu kesinlikle farkeder; bu sistemi insanlar için yasallaştırmakla yüce Allah'ın onlar hesabına ne çapta bir onur, temizlik ve barış dilemiş olduğunu hisseder. Özellikle kadın, yüce Allah'ın kendisini ne çapta gözettiğini ve onurlandırdığını somut biçimde algılar. O kadar ki, bu ilâhi sistemin kendine yönelttiği bu belirgin gözetimi kavrayan, ruh sağlığı yerinde her kadının kalbinin mutlaka Allah sevgisi ile kaynayıp coşağından eminim.[139]

139- Bu konuda daha geniş bilgi edinmek isteyenler yazarın "El-Adalet-ül İçtimaiyye" adlı eserinin "El-Musavat-ül İnsaniyye" başlıklı bölümüne ve "El-İnsanü Beynel Maddiyeti vel-İslâm" adlı eserinin "El-Müşkilet-ül Cinsiyyetü" başlıklı bölümüne; bunların yanısıra Muhammed Kutub'un "Şubuhatün Havlel İslâm" adlı eserinin "El-İslâmu vel-Mer'atü" başlıklı bölümüne, ayrıca elinizdeki tefsir kitabının özellikle Nisa, Ahzab ve Talak surelerinin tefsirlerine başvurabilirler.

وَلَا تَنكِحُوا
الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ ۚ وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكَةٍ
وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ ۗ وَلَا تُنكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا ۚ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ
خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ۗ أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ ۖ
وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ ۖ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

221- Müşrik kadınlarla, onlar iman etmedikçe, evlenmeyin. Mümin bir cariye, çok hoşunuza giden putperest bir hür kadından daha iyidir. Müşrik erkeklerle, onlar iman etmedikçe, evlenmeyin. Mümin bir köle, çok hoşunuza giden putperest bir hür erkekten daha iyidir.

Onlar sizi Cehennem'e çağırırlar. Oysa Allah sizi izni ile Cennet'e ve affedilmeye çağırıyor. O, ayetlerini insanlara açıkça anlatıyor ki, öğüt alsınlar.

Nikâh, yani evlilik, karşı cinsten iki insanı birleştiren en köklü, en güçlü ve en sürekli bağdır. Bu bağ, iki kişi arasında mümkün olan en geniş çaplı anlayış birliğini içerir. Buna göre tarafların kalplerinin çözülmez bir bağda birleşmesi, buluşması gerekir. Kalplerin birleşebilmesi için aralarında inanç ve istikamet birliği bulunmalıdır. Öteyandan dini inanç, vicdanların yapılanmasına en köklü ve en yaygın biçimde katkıda bulunan, onları etkileyen, duyguları biçimlendiren, bu duyguların etkilenmelerini ve tepkilerini belirleyen, hayat boyunca vicdanların izleyecekleri yolu çizen faktördür. Gerçi kimi zaman dini inancın pasifleşmesi ve etkinliğinden uzaklaşması birçoklarını yanıltıyor. Böyleleri bu yüzden dini inancın gelip-geçici bir duygu olduğunu, bazı felsefî düşüncelerle ya da sosyal akımlarla yerinin doldurulabileceğini sanırlar. Fakat bu görüş insanın psikolojik yapısı, onun gerçek dayanakları hakkında eksik bilgiden kaynaklanan asılsız bir saplantıdır.

Mekke'de oluşmaya başlayan İslâm cemaati kalplerinde gerçekleştirdiği duygu ve inanç devrimini aynı oranda sosyal hayatında da gerçekleştirebilecek, farklı bir pratik sosyal düzen kurabilecek ortamdan yoksundu. Çünkü sosyal gelişmeler zamana ve tedrici kurumsal düzenlemelere muhtaçtırlar. Fakat yüce Allah, müslüman toplumun Medine'de bağımsızlığına kavuşmasını ve inanç alanındaki özgünlüğüne paralel olarak toplumsal kişiliğinin de özgünlük kazanmasını dileyince, yeni yasal düzenlemeler birbiri arkasından gelmeye başladı. Bu arada bu ayet inerek artık müslümanlar ile müşrikler arasında yeni evliliklerin yapılmasını yasakladı. Fakat daha önceden varolan bu tür evlilikler Hicri altıncı yıla kadar yürürlükte kaldı. Ancak bu tarihte Hudeybiye denilen yerde Mümtehine

suresinde yeralan şu ayet indi:

"Ey müminler, mümin kadınlar göç ederek size geldikleri zaman onları imtihan edin. Gerçi Allah onların imanlarının durumunu herkesten iyi bilir. Eğer onların gerçekten mümin olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin. Ne bu kadınlar onlara helâldir ve ne de o erkekler bunlara helâldir"... "Kâfir kadınları nikâhınız altında tutmayın."[140]

Bunun üzerine müslümanlar ile müşrikler arasındaki evlilik ilişkileri kesin bir biçimde sona erdi.

Artık bir müslüman erkeğin, müşrik (putatapan, Allah'a ortak koşan) bir kadınla ve müşrik bir erkeğin, müslüman bir kadınla evlenmesi haram kılınmıştı. Bundan böyle aynı inancı paylaşmayan iki kalbin evlilik aracılığı ile birleştirilmesi yasaktı. Çünkü bu durumda evlilik bağı yapay, çürük ve zayıf bir bağdı. Çünkü bu evliliğin tarafları Allah'ta buluşmuyorlardı. Bu tür bir evlilikle de hayat ortaklığı gerçekleştirilemezdi. İnsanı onurlandırıp hayvanların üzerinde bir düzeye yükseltmiş olan yüce Allah evlilik ilişkisinin hayvansal bir içgüdü, basit bir şehvet boşalması olmasını istemiyor, bunun yerine onu yüceltip Allah'la ilişki kuracak düzeye çıkarmak, hayatın gelişmesi ve arındırılması alanında bu kurum ile Allah'ın dileğini ve sistemini ortak bir noktada buluşturmak istiyor.

İşte bu yüzden şu kesin ve kararlı direktifle karşılaşıyoruz:

"Putatapan kadınlarla, onlar iman etmedikçe, evlenmeyin."

Eğer bu kadın iman ederse, aradaki engel ortadan kalkmış, erkek ile kadının kalpleri Allah'da buluşmuş, böylece bu iki insan arasındaki ilişki zararlı ve bozucu bir faktörün etkisinden kurtulmuş olur. Bu ilişki hem kurtulmuş hem de yeni bağ, yani inanç bağı aracılığı ile güçlenmiş olur:

"Mümin bir cariye, çok hoşunuza giden putperest bir hür kadından daha iyidir."

Burada sözü edilen "çok beğenme", hoşlanma duygusu sırf içgüdülerden kaynaklanır, yüce insanî duyguların onda hiçbir katkısı yoktur. Bu içgüdüsel duygu, duyu organları ile vücudun diğer bazı organlarının yargısı olmaktan öteye gitmez. Oysa gönül güzelliği daha derinlikli ve daha değerlidir. Hatta, müslüman kadın, bir cariye bile olsa bu böyledir. Çünkü onun İslâm kaynaklı nesebi,kendisini soylu fakat müşrik kadının üzerinde bir düzeye yükseltir. Çünkü bu nesep, yüce Allah'tan kaynaklanır ki, bu, neseplerin en üstünüdür.

"Putatapan erkeklerle, onlar iman etmedikçe, evlenmeyin. Mümin bir köle, çok hoşunuza giden putperest bir hür erkekten daha iyidir."

Burada bir önceki cümledeki hüküm, biçim değişikliği yapılarak tekrarlanıyor. Maksat sözkonusu hükmü pekiştirmek, anlatımına ayrıntılık kazandırmaktır. Yoksa ilk cümledeki hükmün gerekçesi ile ikinci cümledeki hükmün gerekçesi aynıdır.

140- Mümtehine Suresi, 10

"Onlar sizi Cehennem'e çağırırlar. Oysa Allah sizi, izni ile, Cennet'e ve affedilmeye çağırıyor. O, ayetlerini insanlara açıkça anlatıyor ki, öğüt alsınlar."

Yollar ayrı, çağrılar ayrıdır. Böyle olunca bu iki grup insan, hayatın temel kurumu olan bir birleşmede nasıl biraraya gelebilirler?

Putperest erkek ve kadınların yolları Cehennem'e doğrudur, çağrıları da Cehennem'e doğrudur, çağrıları da Cehennem'e yöneliktir. Oysa mümin erkek ve kadınların yolu, Allah yoludur. Allah da izni ile Cennet'e ve bağışlanmaya çağırır. Onların çağrısı ile yüce Allah'ın çağrısı birbirinden ne kadar uzaktır!

Fakat, acaba aslında Cehennem'e çağıranlar, o putperest erkekler ile kadınlar mıdır? Kendisini ve başkalarını Cehennem'e çağıran aslında kimdir? Bu ayet, kısa yoldan bu son gerçeğe parmak basıyor, onu daha baştan Cehennem'e çağırmak olarak vurguluyor, çünkü bunun akıbeti, Cehennem'dir. Yüce Allah müslümanları, bu İslâm'dan vazgeçirme amaçlı çağrı konusunda uyarıyor, **"Öğüt alsınlar diye insanlara ayetlerini açıkça anlatıyor."** Buna rağmen kim söz dinlemez de bu çağrıya uyarsa veyl olsun, yazıklar olsun ona...

Burada şu noktayı hatırlatalım. Bu ayetle yüce Allah -aradaki inanç ayrılığına rağmen- müslüman bir erkeğin. Ehl-i Kitaptan bir kadınla evlenmesini yasaklamıyor. Bu, farklı bir konudur. Müslüman erkek ile Ehl-i Kitaptan olan kadın, şeriatlerinin ayrıntılarındaki farklılığa rağmen, Allah'a inanma ilkesinde ortaktırlar.

Fakat eğer sözkonusu Ehl-i Kitap bağlısı kadın Allah'ın "Üçün üçüncüsü" olduğuna ya da "Meryem oğlu İsa'nın Allah" olduğuna ya da "Üzeyir'in Allah'ın oğlu" olduğuna inanıyorsa, acaba evlenilmesi yasak müşrik (Allah'a ortak koşmuş) bir kadın mı sayılır, yoksa **"Bugün size temiz olanlar helâl kılındı." ..."Sizden önce kendilerine kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları size helâl kılındı"** ayetinin kapsamına girer, Kitap Ehli kadınlardan mı kabul edilir? Bu konu, fıkıh bilginleri arasında tartışmalıdır.[141]

Fıkıh bilginlerinin çoğunluğunun görüşü, sözkonusu kadının bu ayetin kapsamına girdiği yolundadır. Fakat ben böyle bir kadınla evlenmenin haram olacağını savunan görüşü benimseme eğilimindeyim. Nitekim Buharî'de yeraldığına göre İbn-i Ömer (Allah her ikisinden de razı olsun) şöyle diyor:

"Ben,bir kadının, Allah'ının İsa olduğuna göre İbn-i Ömer daha büyük bir şirk (ortak koşma) bilmiyorum."

Buna karşılık müslüman bir kadının, Ehl-i Kitaptan bir erkekle evlenmesi kesinlikle yasaktır. Çünkü bu olay müslüman bir erkeğin, müşrik olmayan Ehl-i Kitaptan bir kadınla evlenmesinden mahiyeti itibarı ile farklıdır, bu yüzden hükmü de farklıdır.

Bunun nedeni; İslâm şeriatına göre doğan çocuklar babalarının soyadını alırlar. Ayrıca pratikteki uygulamaya göre kadın, kocasının ailesine, toplumuna ve

141- Maide Suresi, 5

yurduna taşınmaktadır. Buna göre müslüman bir erkek, müşrik olmayan bir Ehl-i Kitap bağlısı kadınla evlenince kocasının toplumuna katılır, adamın bu kadından doğacak çocukları da kendi soyadını alırlar. Bu durumda egemen olan, bu yuvayı gölgesi altına alan güç, İslâm'dır. Fakat eğer müslüman bir kadın, Ehl-i Kitap (yahudi, hristiyan) bir erkek ile evlenirse bunun tam tersi olur; kadın kendi toplumundan uzak yaşamak durumuna düşer; gerek zayıf oluşu ve gerekse bir yabancı ile kurmuş olduğu bu birlik onun İslâm'dan uzaklaşmasına yolaçar. Bunun yanısıra doğacak olan çocukları kocasının soyadını taşıyacak ve kendi dininden başka bir dine bağlanacaklardır. Oysa İslâm'ın her zaman egemen güç olması gerekir.

Yalnız bazı pratik sebepler, aslında mübah olan müslüman bir erkeğin, Ehl-i Kitap bağlısı bir kadınla evlenmesini mekruh saydırabilir. Nitekim Hz. Ömer, sözkonusu sebepler karşısında bu görüşü benimsemektedir.

İbn-i Kesir, tefsirinde bu konuda şöyle diyor:

— Ebu Cafer b. Cerir, Ehl-i Kitap bağlısı kadınlar ile evlenme hakkında bilginler arasında görüş birliğinin bulunduğunu anlattıktan sonra sözlerine şöyle devam ediyor; "Fakat Hz. Ömer, müslüman kadınların erkekler tarafından ikinci plâna atılabileceği ve daha başka sakıncaları gözönüne alarak bu tür evliliği mekruh görmüştür."

Yine bize gelen bilgilere göre, sahabilerden Hz. Huzeyfe, yahudi bir kadınla evlenmiş ve Hz. Ömer, ona; "O kadını boşa" diye yazmıştı. Huzeyfe de kendisine; "Bu kadınla evlenmemin haram olduğu görüşünde misin ki, onu boşayayım?" diye soran bir yazı ile cevap verdi. Hz. Ömer, Huzeyfe'nin bu mektubuna şu cevabı verdi; "Bu evliliğin haram olduğu görüşünde değilim. Fakat mümin kadınlar ile bu tür kadınlar arasında çatışma çıkar diye korkuyorum." Başka bir rivayete göre Hz. Ömer, Huzeyfe'ye verdiği cevapta şöyle diyor; "Müslüman erkek, hıristiyan kadınla evlenecek. Peki o zaman müslüman kadın kimle evlenecek?"

Biz günümüzde bu tür evliliklerin müslüman bir ev için uygun olmadığı, kötü sonuçlar doğuracağı görüşündeyiz. Şurası inkâr edilmez bir gerçektir ki, hıristiyan, yahudi ya da dinsiz bir kadın, evine ve çocuklarına kendi rengini verir ve olabileceği kadar İslâm'dan uzak bir kuşak meydana getirir. Özellikle günümüzün İslâm'dan kopmuş ve ancak hoşgörülü bir bakış açısıyla "müslüman" diye tanımlanabilecek müslüman-cahiliye karışımı toplumu için bu gerçek daha da geçerlilik kazanır. Çünkü bu toplumlar İslâm'a birtakım zayıf ve biçimsel iplikler ile bağlıdırlar. Bu iplikleri, aileye dışardan gelecek olan yabancı kafir bir kadın kolayca koparabilir.

KADIN, SORUNLARI VE İSLÂM

Bu ayetlerde cinsel ilişki konusuna bir kere daha dönülüyor. Ayet, bu ilişkiye Allah katında bir değer veriyor. Organizmanın en şiddetli biyolojik haz alma

anında dahi amacı şehevi basitlikten daha üst düzeye yükseltiyor.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْمَحِيضِ ۖ قُلْ
هُوَ أَذًى ۖ فَٱعْتَزِلُوا۟ ٱلنِّسَآءَ فِى ٱلْمَحِيضِ ۖ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ
حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ ٱللَّهُ ۚ
إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَآؤُكُمْ
حَرْثٌ لَّكُمْ ۖ فَأْتُوا۟ حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ۖ وَقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُمْ ۚ
وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُم مُّلَٰقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

222- Sana kadınların aybaşı kanaması hakkında soru sorarlar. De ki; "O bir eziyet, bir rahatsızlıktır." Aybaşı dönemlerinde kadınlardan uzak durun, temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yoldan onlarla cinsel ilişki kurun. Hiç şüphesiz Allah tevbe edenleri ve tertemiz olanları sever.

223- Kadınlarınız sizin çocuk üreten tarlalarınızdır. O halde, tarlanıza dilediğiniz gibi varın. Kendiniz için ileriye dönük hazırlık yapın, günah işlemekten sakının ve mutlaka Allah'a kavuşacağınızı bilin. Bunu müminlere müjdele.

Kadın-erkek ilişkisi içinde cinsel ilişki amaç değil, araçtır. Hayatın doğal akışı içinde daha etkili yeri olan bir amacı gerçekleştirmenin aracıdır. Bu amaç çoğalmak, hayatın sürekliliğini sağlamak sonuçta bunların tümünü Allah'a bağlamaktır. Aybaşı kanaması döneminde cinsel ilişki kurmak hayvansal haz sağlayabilir. Gerçi bu ilişkinin hem kadına ve hem de erkeğe rahatsızlık verdiği, her iki taraf için de sağlık yönünden zararlı olduğu kesindir. Fakat bu, ilişkinin ardındaki yüce amacı gerçekleştirmez. Üstelik sağlıklı ve bozulmamış fıtrî eğilim, bu dönemde cinsel ilişkiden kaçınır. Çünkü normal fıtrata egemen olan iç kanunlar hayata egemen olan kanunların aynısıdır. Fıtrî yapı, döllenmeye ve canlı üretimine imkân sağlamayan bu durumda,bu kanunlar uyarınca doğal olarak cinsel ilişkiden uzak durur. Buna karşılık kadınların temiz dönemlerinde kurulan cinsel ilişki hem doğal hazzı ve hem de bununla birlikte fıtratın bu ilişki ile güttüğü amacı gerçekleştirir. İşte bundan dolayı ayetin başında sözü edilen soruya cevap olarak bu yasaklama geliyor:

"Sana kadınların aybaşı kanaması hakkında soru sorarlar. De ki; 'O bir eziyet, bir rahatsızlıktır.' Bu yüzden aybaşı dönemlerinde kadınlardan uzak durun, temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın."

Artık bu, başıboş, nefsin arzularına ve sapık eğilimlerine bırakılmış bir mesele değildir. Tersine Allah'ın emrine bağlıdır. Çünkü emirden ve yükümlülük-

ten doğmuş bir görevdir. Nitelik ve sınırlarla kayıtlanmıştır:

"Temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yoldan onlarla cinsel ilişki kurun."

Bu ilişki verimli üretim yolundan kurulacaktır, başka yoldan değil. Bu ilişkinin amacı sadece cinsel arzunun doyumu değildir, onun amacı hayatın sürekliliğini sağlamak ve yüce Allah'ın yazdığını aramaktır. Allah, helâl olanı yazar ve farz kılar. Müslüman, yüce Allah'ın kendisi için yazmış olduğu bu helâlin peşinden koşar, yoksa peşinden koşacağı şeyi kendisi oluşturup, meydana çıkarmaz. Allah farz kıldığı görevleri, kullarını temizlemek, arıtmak için farz kılar. O, günah işlediklerinde tevbe eden ve af dilemek amacı ile kendisine başvuran kullarını sever:

"Hiç şüphesiz Allah tevbe edenleri ve tertemiz olanları sever."

Bu ince ifadede karı-koca ilişkisinin bu yönünün niteliği, amaçları ve istikameti ile ilgili birtakım işaretler vardır. Evet, karı-koca ilişkisinin bu yönü, erkek-kadın ilişkisinin diğer yönlerini kapsamaz. Bu diğer yönler, başka ayetlerde, o ayetlerin konuları ile uyumlu olarak anlatılmış, tasvir edilmişlerdir. Örnek olarak şu ayetleri hatırlayabiliriz:

"Kadınlar sizin elbisenizdir, siz de onların elbiselerisiniz"[142]

"Allah'ın ayetlerinden biri de kendileri ile kaynaşmanız için size kendi nefislerinizden türemiş eşler yaratması, aranıza sevgi ve merhamet koymasıdır."[143]

Bu ayetlerdeki ifadelerin herbiri, içinde yeraldıkları ayetlerin konusu ile uyumlu olarak bu derin ve önemli ilişkinin, yani karı-koca ilişkisinin bir yanını tasvir ederler. Fakat buradaki ayetlerin akışı, "tarla" deyimi ile tam bir uyum gösterir. Çünkü ayetin akışı verim, doğum ve gelişme akışıdır. Madem ki, tarla söz konusudur, buna göre tarlaya istediğiniz gibi varınız, fakat oraya ekin ekmenin amacını gerçekleştirecek olan verimlilik döneminde varınız:

"Buna göre tarlanıza dilediğiniz gibi varın."

Aynı zamanda bu ilişkinin amacını, hedefini de düşünün, bu ilişki anında ibadet ve takva duygusuyla Allah'a yönelin. Böylece bu ilişki, kendiniz için ileriye hazırlık olarak ayırdığınız iyi bir amel olur. Bu arada yüce Allah ile buluşacağınızdan kesinlikle emin olun. O yüce Allah ki, size ileriye dönük amellerinizin karşılığını verecektir.

"Kendiniz için ileriye dönük hazırlık yapın, günah işlemekten sakının ve mutlaka Allah'a kavuşacağınızı bilin."

Bu ayet, müminleri, Allah'a kavuştuklarında karşılaşacakları en güzel sonuçla, -hayatın devamı için nesil yetiştirmeleri de bu sonucun kapsamı içinde olmak üzere- müjdeliyor. Zira Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacı ile, O'na yönelerek yapılan her iş ibadettir:

142- Bakara Suresi, 187
143- Rum Suresi, 21

"Bunu müminlere müjdele"

Burada İslâmın hoşgörüsüyle karşılaşıyoruz. İslâm, insanı, doğal eğilimleri kaçınmaları imkansız ihtiyaçları ile olduğu gibi kabul eder, yücelme ve arınma adına fıtratı yoketmeye kalkışmaz, varolup olmaması insanın elinde olmayan, kaçınılmaz içgüdülerinden tiksinmeye yönelmez. Aslında insan, hayat hesabına, hayatın devam etmesi ve gelişmesi hesabına bu içgüdülerin gereğini yerine getirmekle yükümlüdür. İslâm sadece insanın insanlığını belirginleştirmeye, onun düzeyini yükseltip yüce Allah ile ilişki kurmasını sağlamaya girişir. Bu girişimleri sırasında insan organizmasının içgüdülerini anlayış ve hoşgörü ile karşılar. Organizmanın içgüdülerini önce insanca duygularla, son aşamada ise din duyguları ile biraraya getirerek gelip geçici organik isteklerle sürekli insanî amaçları ve bunların her ikisi ile vicdanın ince dini titreşimlerini birbirine bağlamaya ve bunların her üçünü aynı anda, tek bir davranışta, tek bir istikamette kaynaştırmaya girişir.

Aslında bu bütünlük, bu kaynaşma, yüce Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan, karakteristik yapısının taşıdığı güçler ve bünyesinde potansiyel olarak varolan enerjiler dolayısıyle bu halifeliğe lâyık olan insanın hamurunda, mayasında vardır. Bu yaşama metodu, insana yönelik tutumu ile fıtratı tümü ile gözönünde bulunduran bir hayat sistemidir. Çünkü bu sistem, sözkonusu fıtrî yapının yaratıcısının eseridir. Bu sistemle az ya da çok çatışan, herhangi bir başka yaşama sistemi, insan fıtratı ile çelişir ve onu boğar. Bunun sonucu olarak insan, hem birey ve hem de toplum olarak bedbaht olur. Çünkü **"Allah bilir, fakat siz bilmezsiniz."**

Bu ayetlerin ardından aybaşı akıntısı döneminde cinsel ilişkide bulunmanın hükmüne ve daha sonra da "ilâ"nın, yani kadınla birlikte yatağa girmemeye, *onunla cinsel ilişkide* bulunmamaya ilişkin yemin etmenin hükmüne geçiliyor. İlk önce kısaca yemin konusuna değiniliyor ve "ilâ" meselesine giriş olması amacı ile bu konuda birkaç önemli nokta vurgulanıyor:

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَانِكُمْ أَن تَبَرُّوا
وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾
لَّا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبَتْ
قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ
أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾

224- Sakın Allah adına yaptığınız yeminleri iyilik etmeye, günahlardan sakınmaya ve insanların arasını bulmaya engel yapmayın. Hiç şüphe-

siz Allah işiten ve bilendir.

225- Allah sizi ağız alışkanığı sonucu yaptığınız yeminlerden sorumlu tutmaz, fakat kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Hiç şüphesiz Allah, bağışlayıcıdır ve halimdir.

226- Eşlerine yaklaşmamaya yemin edenler dört ay bekleyebilirler. Eğer bu yeminlerinden dönerlerse, kuşku yok ki, Allah bağışlayıcıdır ve merhametlidir.

YEMİNLER VE KEFFARET

Bu ayetlerin başında yeralan "Sakın Allah'ı, yeminlerinize engel yapmayın" cümlesinin açıklaması konusunda bize gelen bilgilere göre Abdullah b. Abbas şöyle diyor; "Sakın yeminini, iyilik yapmamanın bir bahanesi olarak kullanma. Yeminini boz ve iyiliği yap". Ünlü tefsir bilgini İbn-i Kesir'in bildirdiğine göre Mesruk, Şâbi, İbrahim Nehaî, Mücahid, Tavus, Said b. Cübeyr, Ata, İkrime, Mekhul, Zehrî, Hasan, Katâde, Mukatil b. Hayyan, Rebii b. Enes, Dahhak, Horasanî ve Sidi de bu açıklamayı benimsemişler, ona katıldıklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca bu açıklamayı destekleyen hadisler de vardır. Nitekim Ebu Hureyre'nin (Allah ondan razı olsun) bildirdiğine göre Peygamber efendimiz (salât ve selâm üzerine olsun) şöyle buyuruyor:

"Kim bir konuda yemin eder de ettiği yeminin gereğinin dışında bir davranışın hayırlı olduğunu görürse, yeminin keffaretini yerine getirerek hayırlı gördüğü işi yapsın." (144)

Yine Ebu Hureyre'nin bildirdiğine göre Peygamberimiz şöyle buyuruyor:

"Vallahi, içinizden birinin yemini sebebiyle ailesine haksızlık etmesi, Allah katında ceza olarak farz kılınan keffareti gerektiren yeminini bozmasından daha ağır bir günahtır."(145)

Bu açıklamaların ışığında yukardaki ayetlerin ilkinin anlamı şöyle olur; "Allah adına yaptığınız yeminleri, iyilik etmenize, günahlardan kaçınmanıza ve insanların arasını bulmanıza engel haline getirmeyin. Eğer bu yararlı işleri yapmamaya yemin etmiş iseniz, yemininizin keffaretini yerine getirerek iyiliği yapın. Çünkü iyilik yapmak, günahlardan sakınmak ve barıştırıcı rol oynamak, yemine bağlı kalmaktan daha önde gelir."

Nitekim böyle bir olay Hz. Ebu Bekir'in (Allah ondan razı olsun) başından geçmişti. Hz. Ebu Bekir, kızı Hz. Aişe'ye yapılan iftiraya adı karışan bir yakınına hiçbir zaman iyilik etmeyeceğine dair yemin etmiş ve bununla ilgili olarak aşağıdaki ayet inmişti:

"İçinizden fazilet ve varlık sahibi olanlar yakınlarına, yoksullara ve Allah yolunda yurtlarından göçedenlere yardım etmemeye yemin etmesinler. Affetsinler, hoşgörsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah bağışlayıcı-

144- Müslim
145- Buhari

dır ve merhametlidir."[146]

Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir yemininden döndü ve keffaret ödedi.

Üstelik yüce Allah insanlara karşı son derece merhametli ve kolaylık göstericidir. Bu yüzden, yalnız geçerli yeminler için, yani bile bile yapılan ve yemin konusu niyetlenerek gerçekleştirilen yeminler için keffareti farz kılmıştır. Buna karşılık kasıtsız olarak ağız alışkanlığı sonucu ve dil sürçmesi ile yapılan yeminleri bağışlamış, onlara keffaret yükümlülüğü getirmemiştir:

"Allah sizi ağız alışkanlığı sonucu yaptığınız yeminlerden sorumlu tutmaz, fakat kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Hiç şüphesiz Allah, bağışlayıcıdır ve halimdir."

Nitekim Hz. Ayşe'nin (Allah ondan razı olsun) bildirdiğine göre Peygamber Efendimiz şöyle buyuruyor:

"Ağız alışkanlığı sonucu yapılan (geçersiz) yemin, herhangi bir kişinin evinde otururken söylediği 'Hayır, vallahi', 'evet, vallahi' şeklindeki sözlerdir."[147]

İbn-i Cerir, bu hadisi yine Hz. Ayşe'ye dayandırarak şöyle naklediyor:

"Allah, sizi ağız alışkanlığı sonucu yaptığınız yeminlerden sorumlu tutmaz. Bu yeminler 'Hayır, vallahi', 'Evet, vallahi' biçimindeki yeminlerdir."

Öteyandan Hasan b. Ebu Hasan'ın bildirdiğine göre Peygamberimiz, aralarında ok atma müsabakası yapan bir grubun yakınından geçiyordu. Yanında sahabilerden biri de vardı. Bu sırada okçulardan biri "vallahi ben hedefi vurdum, vallahi sen vuramadın" dedi. Bunun üzerine Peygamberimizin yanındaki sahabi **"Ya Resulellah, adam yalan yere yemin etti ve üzerine keffaret düştü"** dedi. Peygamberimiz, arkadaşının bu sözlerine karşılık şöyle buyurdu:

"Hayır, hayır. Okçuların aralarında yaptıkları yeminler, geçersiz yeminlerdir. Bunlar ne keffaret ve ne de ceza gerektirmezler."

Rivayet edildiğine göre Abdullah b. Abbas bu konuda, "Geçersiz (rastgele yapılmış) yeminden maksat, öfkeli iken yapılan yemindir" demiştir. Başka bir rivayete göre de bu konuda şunları söylemiştir; "Geçersiz (rastgele yapılmış) yemin, Allah'ın helâl kıldığı birşeyi haram etme anlamı taşıyan yemindir. Böyle bir yeminden dolayı sana keffaret düşmez."

Öteyandan sahabilerden Said b. Museyyeb, bu konu ile ilgili olarak şöyle bir olay anlatıyor: "Ensar (Medineli) müslümanlarından iki kardeşe bir miras düşmüştü. Kardeşlerin biri öbüründen bu mirası bölüştürmeyi istedi. Öbür kardeş de 'eğer bir daha benden bu mirası bölüştürmeyi istersen bütün malımı Kâbe'ye vakfediyorum' diye yemin etti. Hz. Ömer bunun üzerine şunları söyledi; 'Kâbe'nin senin malına ihtiyacı yoktur. Yeminin keffaretini yerine getir ve kardeşinle konuş. Zira ben Peygamberimizin şöyle dediğini işitmiştim:

146- Nur Suresi, 22
147- Ebu Davud

"Yüce Allah'ın emrine karşı gelmek ve akrabalık ilişkisini kesmek anlamına gelecek konularla, mülkiyetinde olmayan bir mal hakkında yaptığın yemin ve adak geçersizdir."

Bu hadislerden ve sahabi sözlerinden çıkan sonuç şöyle özetlenebilir: Niyete dayalı olmayan, sadece dil alışkanlığı ile ağızdan kaçırılan yemin, keffaret gerektirmez. Geçerli yemin; yemin eden kimsenin yemin konusu şeyi almaya ve vermeye niyet ettiği yemindir. İşte bozulduğu takdirde keffaret gerektiren yemin türü budur. Böyle bir yeminin konusu eğer bir iyiliği yapmamak ya da bir kötülüğü işlemek olursa bu yemini bozmak gerekir. Eğer bir kimse yalan söylediğini bile bile bir şeye yemin ederse, bazı görüşlere göre bu yeminin cezası keffaretle kurtulacak kadar basit değildir. İmam-ı Malik, "Muvatta" adlı eserinde bu konuda şunları söylüyor; "Bu konuda işittiğim en güzel açıklama şudur: Geçersiz yemin; insanın dediği gibi olduğuna kesinlikle inandığı, fakat sonra öyle olmadığını gördüğü yemindir. Böyle bir yemin keffaret gerektirmez. Buna karşılık eğer bir kimse, birinin hoşuna gitmek ya da maddî menfaat sağlamak amacı ile yalan söylediğini, günaha girdiğini bile bile yemin ederse onun bu hareketi keffaretle telâfi edilemeyecek kadar ağır bir suçtur."

Yeminden dönerek iyi ve yararlı olan şeyi yapmayı hükme bağlayan bu ayet şu uyarıcı sonuç cümlesi ile sona eriyor:

"Hiç şüphesiz Allah işiten ve bilendir."

Bu uyarıcı cümle, kalplere şu mesajı vermek istiyor: Yüce Allah söylenen her sözü işitir ve hayırlı olanın ne olduğunu bilir. İşte bu yüzden bu hükmü getirmiştir.

Öteyandan geçersiz yemin ile niyete dayalı geçerli yemini hükme bağlayan ayetin sonunda şu uyarıcı cümleyi okuyoruz:

"Hiç şüphesiz Allah bağışlayıcıdır ve halim (yumuşak tutumlu)dir."

Bu cümle ile müminin kalbine şu mesaj veriliyor: Yüce Allah, kullarına karşı yumuşak davranır, onları ağızlarından kaçırdıkları her sözden sorumlu tutmaz, ayrıca kalplerin bilerek işledikleri günahları da tevbe edilmesi şartı ile affeder.

Bu iki uyarıcı cümle, yemin konusu ile yüce Allah arasında sıkı ilişki kuruyor; kalpler her yaptıkları işte ve her söyledikleri sözde O'na yöneltiliyor, O'na bağlanıyor.

Yemin ile ilgili genel kural belirlendikten sonra söz "ilâ" yeminine, yani bir erkeğin ya belirsiz bir süre için ya da belirli bir süre ile sınırlı olarak eşi ile cinsel ilişkide bulunmayacağına dair yemin etmesi konusuna getiriliyor:

"Eşlerine yaklaşmamaya yemin edenler, dört ay bekleyebilirler. Eğer bu yeminlerinden dönerlerse kuşku yok ki, Allah bağışlayıcıdır ve halimdir.

وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝

227- Eğer boşanmaya karar verirlerse kuşku yok ki Allah işiten ve bilendir.

Erkekler, evlilik hayatı sırasında çeşitli sebeplere ve sık sık görülen değişik şartlara bağlı olarak zaman zaman herkesin karşılaşabileceği birtakım psikolojik hallere, ruhi bunalımlara kapılabilirler ve bu bunalımlar, kendilerini eşleri ile cinsel ilişkide bulunmama yemini etmeye sürükleyebilir. Fakat eğer bu ilişkisiz dönem makul bir süreyi aşarsa kadına psikolojik rahatsızlık getirir, onun ruhunu ve sinir sistemini sarsar, dişilik onurunu zedeler, evlilik hayatını sekteye uğratır, işi karı-koca ilişkilerinin kopmasına kadar götürebilir ve böylece ailenin temellerini yıkabilir.

İslâm, erkeğin bu yolda yemin etmesini temelden yasaklamaya yönelmiyor. Çünkü böyle bir yatak ayırımı bazan arsız, dik başlı, kendini beğenmiş, güzelliğine güvenerek erkeğini her an kendi önünde boyun eğdireceğine, diz çöktüreceğine inanan kadınları yola getirmek için bir çözüm olabilir. Aynı zamanda gelip-geçici bıkkınlık duygusunu gidermenin ya da bir öfke parlamasını yatıştırmanın uygun bir fırsatı da olabilir ki, o zaman böyle bir ayrılık döneminden sonra karı-koca hayatı daha canlı ve daha hareketli olur.

Bunun yanında İslâm, erkeğe kayıtsız bir irade serbestliği de tanımadı. Çünkü erkek, kimi zaman, karısını zora koşmak, onun kişiliği ile oynamak isteyen bir zalim olabilir. Ya da karısını ne ortak bir karı-koca hayatından yararlanacak ve ne de bağını çözüp başka bir erkekle yeni bir hayata kavuşmasına imkân vermeyecek şekilde ortada bırakarak mutsuz etmeyi amaçlayabilir.

İslâm değişik ihtimalleri sakıncalarını gidererek bağdaştırmak ve hayatın somut şartlarına karşılık vermek için bu küskünlük yemininin süresine bir üst sınır getirmiş, onun dört ayı aşamayacağını hükme bağlamıştır. Bu sınırlama belirlenirken belki de kadının kocasızlığa dayanma sınırının uç noktası gözetilmiş, böylece onun psikolojik bunalıma düşerek fıtrî arzularının baskısı altında küskün kocası dışında başka bir erkek arayışına kalkışması önlenmek istenmiştir. Nitekim rivayetlerden edindiğimiz bilgiye göre, Hz. Ömer (Allah ondan razı olsun) halifeliği döneminde bir gece gizli bir geziye çıkmıştı. Maksadı kimliğini saklayarak halkın ihtiyaçlarını ve durumlarını yakından belirlemekti. O sırada kulağına bir kadın sesi geldi, kadın şu dörtlüğü söylüyordu.

Şu gece uzadı, her tarafa karanlık çöktü
Oynaşacak bir sevgilimin olmayışı uykularımı kaçırdı.
Vallahi, eğer aklımdan hiç çıkarmadığım Allah olmasaydı,
Şimdi şu altımdaki yatağın uçları kımıl kımıl oynuyor olurdu.

Bunun üzerine Hz. Ömer, kızı Hafsa'ya bir kadının kocasızlığa en çok ne kadar dayanabileceğini sordu. Hz. Hafsa da bu sürenin altı-ya da dört- ay olabileceğini söyledi. Kızının bu cevabı karşısında Hz. Ömer "Bundan böyle hiçbir ordu mensubunu bu süreden daha fazla ailesinden uzak tutmayacağım" dedi ve hemen arkasından orduda görev yapan askerlerin kızının bildirdiği süreden da-

ha fazla eşlerinden ayrı bırakılmamalarını kararlaştırdı.

Kısacası insanların tabii yapıları bu tür konularda farklılık gösterir. Fakat kocanın vicdanını ve duygularını denemesi için dört ay, yeterli bir süredir. Bu süre sonunda ya küskünlüğüne son vererek eşi ile yeniden normal bir karı-koca hayatı yaşamaya başlar, eşine ve yuvasına döner, ya da nefreti ve isteksizliği devam eder. Bu durumda eşi ile arasındaki bağı çözmeli, onu boşayarak serbest bırakmalıdır. Eğer kendisi boşama kararı vermez ise, hakim kararı ile karısı kendisinden boşanabilecek, böylece her ikisi de yeni bir eş ile yeni bir karı-koca hayatı kurma imkânına kavuşmuş olacaktır. Bu sonuç, kadın için en onurlu, en iffetli, en güvenlikli olduğu gibi erkek için de en huzurlu, en yararlı, aynı zamanda yüce Allah'ın hayatı dondurma gerekçesi değil, hayatı devam ettirme vesilesi olmasını dilediği karı-koca ilişkisi hesabına da adalete ve ciddiyete en yakın çözümdür.

BOŞANMIŞ KADINLAR; HAK VE SORUMLULUKLARI

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ
ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ ۚ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ
يُؤْمِنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ
إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا ۚ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ
عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

228- Boşanmış kadınlar üç aybaşı boyunca kendilerini gözlem altında tutarlar. Eğer Allah'a ve Ahiret gününe inanmışlar ise Allah'ın rahimlerinde yarattığı çocuğu saklamaları kendilerine helâl değildir.

Eğer kocaları barışmak isterse bu dönemde karılarını geri almakta öncelik hakkına sahiptirler. Bu durumdaki kadınların görevleri olduğu oranda meşru hakları da vardır. Yalnız bu dönemde erkeklerin hakkı daha önceliklidir. Hiç şüphesiz Allah'ın gücü üstündür ve O hikmet sahibidir.

Şimdi sıra boşama konusuna geliyor. İncelemekte olduğumuz ayetlerin bundan sonraki bölümünde boşamaya ve boşamanın sonuçları olarak karşımıza çıkan bekleme süresi (iddet), fidye, nafaka ve boşama yardımı (mu'ta) gibi konulara ilişkin hükümler ayrıntılı şekilde anlatılıyor. Ayet önce bekleme süresi ve erkeğin karısına tekrar dönmesi, meseleleri ile söze giriyor:

"Boşanmış kadınlar üç aybaşı boyunca kendilerini gözlem altında tutarlar."

Yani "üç aybaşı kanamasının sonuna kadar ya da üç aybaşı kanamasını izleyecek kanamasız dönemlerin sonuna kadar..." Bu nokta tartışmalıdır. "Ken-

dilerini gözlem altında tutarlar.." İnce bir psikolojik durumu tasvir eden bu espri dolu ifade karşısında hayranlığımı gizleyemedim. Bu cümlenin düşündürmek istediği yalın anlam "Boşanmış kadınlar yeni bir evliliğe girişmeden önce üç aybaşı süresi geçinceye ya da bu aybaşları kanamaları kesilinceye kadar beklerler" şeklindedir. Fakat Kur'an-ı Kerim'in bu ifade tarzı, bu yalın anlamın üzerine başka duyguların ve düşüncelerin gölgelerini yansıtıyor. Bu ifade tarzı yalın anlamı yanında, boşanmış kadınların yeni bir evlilik hayatı kurmaya yönelik arzusunun; gözetim altında tutmaya, arzularını kontrol altına almaya, çağrıldıkları nefislerinin, bu gözlem altında tutma süresi boyunca sabırsızlık ve acelecilik karışımı arzularını da yansıtıyor. Bu da doğal bir durumdur. Boşanmış kadını bu sabırsız bekleyişe iten faktör kendini kanıtlama arzusudur. Bu kadın sona eren evlilik hayatındaki başarısızlığın kendi eksikliğinden, kendi yetersizliğinden kaynaklanmadığını, bundan dolayı başka bir koca bulup yeni bir hayat kurabileceğini, kendisine ve başkalarına ispatlamak istiyor. Bu sürükleyici duygu, doğal olarak, erkekte bulunmaz. Çünkü boşayan odur. Oysa kadın ruhunda güçlü bir eziklik duygusuna sahiptir. Çünkü O, boşanan, boşama kararına muhatap olan taraftır. İşte Kur'an-ı Kerim'in bu cümlesi, vurguladığımız bu ifade tarzı ile bu psikolojik durumu tasvir ediyor. Aynı zamanda onu gözönüne alıyor, hükümlerini etkileyen bir faktör olarak hesap ediyor.

Boşanmış kadınlar, yeni bir evlilik hayatına girişmeden önce, rahimlerinin, sona eren evliliklerinin izlerinden ayrı olduğunu kesinliğe kavuşturmak için bu süreyi kendilerini gözetim altında tutarak geçirirler.

"Eğer Allah'a ve Ahiret gününe inanıyorlarsa Allah'ın rahimlerinde yaratmış olduğu (çocuğu) saklamaları kendilerine helâl değildir."

Yani "Bu kadınlara, Allah'ın rahimlerinde yaratmış olduğu çocuğu ya da aybaşı kanamasını saklamaları helâl değildir." Burada rahimlerindeki varlıkları yaratan yüce Allah'ın adı anılarak bu kadınların kalpleri uyarılıyor, bunun yanısıra Allah'a ve Ahiret gününe ilişkin iman bilinçleri harekete geçiriliyor. Çünkü yüce Allah'ın rahimlerinde yarattığı çocuğu ya da aybaşı kanamasını gizlememeleri, bu imanın şartı olarak gösteriliyor. Burada özellikle Ahiret gününden sözedilmesinin ağırlıklı bir anlamı vardır. Çünkü yapılanların hesabı orada görülecektir. Bu gözlem altında kalma süresi yüzünden kaçırılabilecek kısmetlerin karşılığı orada verilecek ve eğer rahimlerinde Allah'ın yarattıklarını saklı tutmuşlarsa bunun cezasına orada çarpılacaklardır. Eğer böyle bir saklı tutmaya girişilmişse Allah bunu bilir, çünkü rahimdeki canlı yavrusunu yaratan O'dur. Bu işin hiçbir yönü O'na gizli kalmaz. Buna göre boşanmış kadının herhangi bir dış etkinin, herhangi bir arzunun, herhangi bir keyfî isteğin, duygularına yansıyan herhangi bir amacın baskısı altında kalarak rahminin durumunu yüce Allah'tan saklamaya kalkışması doğru değildir.

Bu, meselenin bir yönü. Diğer yandan eşlerin, birbirinden ayrıldıktan sonraki duygularını deneyden geçirebilecekleri makul bir bekleme dönemine ihtiyaçları vardır. Belki de kalplerinde yeniden tazelenebilecek bir sevgi izi, uyarıla-

bilecek duygu kalıntıları; hiddetin, kabalığın ve kendini beğenmişliğin etkisiz hale getirdiği yakınlaştırıcı faktörler vardır da öfkeler dinince, kaba duygular durulunca ve vicdanlar rahatlayınca ayrılığa yolaçan sebepler küçük görülmeye başlanır. Belki de başka gelişmeler, yeni bakış açıları ortaya çıkar da özlem duygusu tarafları eski hayatlarına döndürür ya da sorumluluk duygusu onları dini bir gerekliliğe uymaya sürükler. Boşama, Allah katında helâllerin en sevimsizidir. Bu, ancak bütün çarelerden umut kesilince başvurulabilecek olan istenmeyen bir çözüm yoludur.

Kur'an-ı Kerim'in çeşitli yerlerinde kararı verilmeden önce başvurulması gereken çareler anlatılır. Ayrıca boşama kararı, aybaşı kanamalarının kesildiği bir anda ve cinsel ilişkiye girilmeden verilmelidir. Bu durum çoğunlukla boşama kararının verileceği an ile uygulamaya başlanması arasında düşünme fırsatı kazanılacak bir süre doğurur. Çünkü erkek, karısının temizlik döneminin gelmesini, kanamasının kesilmesini bekleyecek, sonra onu boşayacak. Buna benzer daha birçok önlemler, boşama uygulamasından önce gerekli girişimler vardır.

İlk talak, boşamanın birinci evresi, eşlerin gerçek duygularını öğrenmelerine fırsat veren bir tecrübedir. Karı-koca bu ilk evrenin bekleme döneminde birlikte yaşayabileceklerinin farkına varırlarsa önlerindeki yol açıktır.

"Eğer kocaları barışmak ve dirlik isterse bu dönemde karılarını geri almakta öncelik hakkına sahiptirler."

Bu sırada, yani bu bekleme ve gözetleme döneminde -ki bu dönem "iddet" adı ile anılır- eğer erkeklerin bu geri almaktaki amaçları yeniden sağlıklı bir aile yuvası kurmaksa, maksatları kadını sıkıntıya sokmak; ya öc almak için ya gurur gösterisi olarak ya da başka biri ile evlenmesini onur kırıcı saydıkları için onu dikenli bir hayatın duvarları arasına tekrar kapatabilmek değilse.

"Bu durumdaki kadınların görevleri olduğu oranda meşru hakları da vardır."

Boşanmış kadınların bu durumda görevleri oranında hakları da vardır. Meselâ bu kadınlar belirli bir bekleme dönemi geçirmekle ve rahimlerindeki çocukları saklamamakla yükümlüdürler. Kocaları da, eşlerine geri döndükleri takdirde iyi niyetli olmakla, onlara zarar verme amacı taşımamakla yükümlüdürler. Ayrıca az ilerde anlatılacağı gibi bekleme dönemi boyunca eşlerinin nafakasını sağlamakla görevlidirler.

"Yalnız bu dönemde erkeklerin hakkı daha önceliklidir."

Öyle sanıyorum ki, burada sözkonusu olan erkek üstünlüğü sadece bekleme süresi içinde karılarını geri alma imtiyazı ile sınırlıdır. Bu hak erkeğe tanındı, çünkü boşayan odur. Boşayan taraf erkek olduğu halde geri dönme hakkının kadına tanınması, kadının adamın ayağına giderek tekrar erkeğinin nikâhı altına girmeyi istemesi mantıkla bağdaşmaz. Demek ki bu, durumun özelliğinden doğan bir haktır. Burada sözkonusu olan üstünlük, bu durumla sınırlı bir üstünlüktür, yoksa çoklarının anladığı ve başka durumlar için de delil olarak kul-

landıkları gibi mutlak anlamlı değildir[148] Ayetin sonunda yine uyarı cümlesi geliyor:

"Hiç şüphesiz Allah gücü üstün olandır ve hikmet sahibidir."

Bu uyarı cümlesi, bu hükümleri farz kılan Allah'ın güçlü olduğunu ve bu farz kılmanın hikmete dayalı olduğunu vurguluyor. Bu uyarıda kalpleri, çeşitli etkilerin ve şartların baskısı altında sapıklığa ve eğriliğe yönelmekten alıkoyan bir mesaj vardır.

Daha sonraki ayette yeralan hüküm; talâkların, yani boşama evrelerinin sayısına, boşanan kadının nikah sözleşmesinde belirlenen mehrin sahibi olmaya hakkı olduğuna, boşanırken bundan hiçbir şeyin geri alınamayacağına ilişkindir. Bu son hükmün bir tek istisnası vardır ki, o da şudur: Eğer bir kadın istemediği bir evliliği sürdürdüğü taktirde günaha gireceğinden çekinirse kocasına vereceği fidye karşılığında hürriyetini satınalabilir ki buna "Hal" durumu denir.

اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ
بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ
شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا
حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

229- Boşamak iki defa olur. Bundan sonra kadını ya meşru biçimde tutmak ya da iyilikle bırakmak gerekir. Kadınlara evliyken verdiklerinizden birşey geri almak helâl değildir. Ama eğer erkek ve kadın, Allah'ın koyduğu sınırları gözetemeyeceklerinden korkarlarsa o başka. Eğer kadın ile kocanın, Allah'ın koyduğu sınırları gözetemeyeceklerinden korkarsanız kadının boşanmak için kocasına fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, onları aşmayın. Kimler Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

Evlilik hayatına tekrar dönülebilecek boşama (talâk) iki kezdir. Eğer bu sayı aşılırsa tekrar o evlilik hayatına dönülemez. Yalnız bir sonraki ayette anlatılan bir şartla o evliliğe dönülebilir. Bu şart şudur: Kadın, başka bir erkekle evlenecek. Sonra bu yeni koca, kadını herhangi bir sebeple normal biçimde boşayacak ve meşru süreler içinde bir daha kadına dönmeyecek, böylece adamin kadını kesinlikle boşadığı meydana çıkacak. İşte ancak o zaman kadının eski kocası onunla yeniden evlenebilir, tabii ki, eğer kadın, bu eski kocası ile tekrar evlenmek isterse

148- Bu noktada kendimi aklayarak, savunacak durumda değilim; çünkü şimdi doğru olmadığı eğiliminde olduğum bu yoruma bir zamanlar bazı yazılarımda ben de yer vermiştim.

bu evlilik sözkonusu olabilir.

Bir rivayete göre boşamaya ilişkin bu sınırlayıcı hükmün iniş sebebi şudur: İslâm'ın ilk yıllarında boşama, hiçbir sayı ile sınırlı değildi. Erkek, boşadığı kadına, bekleme süresi içinde dönebilir, sonra onu yeniden boşayıp tekrar ona dönebilir ve bu işlemi istediği kadar yineleyebilirdi. Bu arada Ensar (Medine yerlisi) müslümanlarından biri karısı ile bozuşmuş, ona iyice kızmıştı. Bu kızgınlıkla eşine "vallahi, seninle ne bir daha bir araya gelirim ve ne de senden ayrılırım" diye yemin etti. Eşi "Bu dediğin nasıl olacak?" diye sorunca adam kendisine "Seni boşarım, son bekleme sürenin sonlarına yakın tekrar alırım ve bu işlemi sürekli tekrar ederim" diye cevap verdi. Bu olay Peygamberimize yansıtıldı ve bir süre sonra şimdi incelemekte olduğumuz "Boşama iki kezdir" cümlesi ile başlayan ayet indi.

Yüce Allah'ın müslüman cemaati eğitmeye yönelik sistemi ve metodunda değişmez bir hikmet görülür. Bu hikmet, hükümlerin, onlara ihtiyaç doğduğu zaman indirilmeleridir. Sistem, bütün temel hükümlerini bu şekilde tamamladı. Geriye sadece somut gelişmelere, pratik olaylara ilişkin tanımlamalar kalmıştı. Tanımlama işleminden sonra somut olaylar, sözünü ettiğimiz geniş kapsamlı temel hükümlerin ışığında çözüme bağlanacaktı.

Bu sınırlama, boşamayı kısıtlı ve kayda bağlı bir niteliğe büründürdü. Artık onunla sürekli biçimde oynama imkânı ortadan kaldırıldı. Erkek, karısını ilk kez boşayınca kadının bekleme süresi içinde, başka herhangi bir işleme gerek kalmaksızın, eşine dönebilir. Eğer erkek bir girişimde bulunmaksızın bu bekleme süresi dolar ve kadın da kocasının ilgisizliğinden emin olursa bu durumda kocanın, karısına dönebilmesi için yeniden mehir belirlenerek yeni bir nikâhın kıyılması gerekir. Eğer erkek, bekleme süresi içinde eşine döner ya da "küçük ayrılık" adı verilen durumda nikâh tazelerse eşini bir kere daha boşayabilir, bu boşamaya ilişkin hükümler bütün ayrıntıları ile tıpkı ilk boşamanın hükümleri gibidir. Fakat eğer bu erkek, eşini üçüncü kez boşarsa, boşama işlemi gerçekleşir-gerçekleşmez, bu eşler arasında "büyük ayrılık" adı verilen durum meydana gelir. Bu durumda erkek, eşine ne bekleme süresi içinde ve ne de daha sonra dönemez. Dönebilmesi için kadının bir başka erkekle evlenmesi, arkasından yeni kocanın, kadını normal bir sebeple boşaması, bekleme süresi içinde barışma girişiminde bulunmamış olması ya da boşamaları izleyen bekleme sürelerinin dolması üzerine kadın açısından bu boşamanın iyice kesinleşmesi gerekir. Ancak o zaman kadının da isteğiyle bir önceki koca eski karısı ile yeniden evlenebilir.

Yukarda belirttiğimiz gibi ilk boşama bir mihenk taşı, bir tecrübedir. İkincisi ise bir başka tecrübe girişimi ve son sınavdır. Eğer bundan sonra ortak hayat iyi yürürse ne alâ, yoksa üçüncü boşama bu evlilik hayatında birlikte yaşamayı imkânsızlaştıran köklü bir bozukluk olduğunun kanıtı olur.

Sözün kısası, boşama başka hiçbir önlemin çare olamadığı bir rahatsızlığın son çözüm yolundan başka birşey değildir... Boşamanın ikinci aşaması gerçek-

leşince erkeğin önünde iki yol kalır. Ya eşini meşru bir şekilde nikâhı altında tutacak, birlikte mutlu ve huzurlu bir hayat yaşayacaklar ya da eşini sıkıntıya sokmaksızın, eziyet etmeksizin iyilikle bırakacak. Bu da boşamanın üçüncü aşamasını oluşturur, kadın bundan sonra hayatına yeni bir yön vermek üzere serbest kalır. Bu yasal düzenleme, somut olayları pratik çözümler ile karşılayan objektif bir düzenlemedir. Somut realiteleri gözardı etmez, çünkü böyle bir tutum hiçbir işe yaramaz; insanları yüce Allah'ın fıtratı dışına kaydırarak adeta yeniden yaratmak gibi bir saçmalığa girişmez; bunun yanında insanı kendi halinde bırakmanın fayda getirmeyeceği durumlarda onu kendi haline de bırakmaz.

Eğer erkek karısı ile geçinemiyorsa onu boşamasına karşılık olarak evliyken kendisine verdiği mehiri ya da diğer hediyeleri kısmen de olsa geri alamaz. Yalnız, eğer kadın, kocasından ayrılmak zorunluluğunu duyarsa, kişisel duygularından kaynaklanan bir sebeple kocası ile birlikte yaşayamayacağını anlar ve kocasını sevmemesinin ya da ona karşı duyduğu nefretin tepkisi ile ya aile dirliği ya iffet veya edep kuralları bakımından yüce Allah'ın çizdiği sınırları aşacağını hissederse bu durumda kocasından kendisini boşamasını isteyebilir, bunun için evlenirken kocasından almış olduğu mehri ve nafakaları tamamen ya da kısmen geri verebilir, böylece kocasının kasıtlı bir kusurundan kaynaklanmayan bu yuva yıkımını kısmen telâfi edeceği gibi kendini Allah'a karşı gelmekten, O'nun sınırlarını çiğnemekten ve nefsine zulmetmekten koruyabilir. Bütün bunlar, İslâm'ın, insanların karşısına çıkan bütün somut olayları ve durumları gözettiğini gösterir. İslâm samimi kalplerin insan tarafından denetim altına alınamayacak olan duygularını gözönüne alır, kadını nefret ettiği bir hayatı sürdürmeye zorlamaz, bunun yanında erkeğin de hiçbir kusur işlemediği halde maddî zarara uğramasına gözyummaz.

Bu hükmün pratiklik derecesini anlayabilmemiz için Peygamber efendimiz dönemindeki bir uygulama örneğine dönerek bu tutarlı ilâhi sistemin ne kadar ciddi, ne kadar anlayışlı, ne kadar iyi niyetli ve adaletli olduğunu somut bir şekilde görmemiz yerinde olur.

İmam-ı Malik, ünlü eseri "Muvatta"da rivayet yolu ile edindiği bilgilere dayanarak şöyle bir olay anlatır: Ensar müslümanlarından Habibe binti Sehl, Sabit b. Kays b. Şemmas'ın eşi idi. Peygamberimiz bir sabah, namaza giderken evinin kapısı önünde alacakaranlıkta bu kadınla karşılaştı. "Kim o?" diye sorunca kadın; "Ben Habibe b. Sehl'im" diye karşılık verdi. Peygamberimiz; "Ne istiyorsun?" diye sordu. Kadın, kocasını kasdederek; "Ben ve Sabit b. Kays artık bir arada yaşayamayız" dedi.

Bir süre sonra kadının kocası geldi, Peygamberimiz adama; "Eşin Habibe, aranızda olup bitenleri ayrıntılı biçimde anlattı" buyurdu. Bu arada kadın; "Ya Resulellah, bana verdiklerinin hepsi yanımda' dedi. Peygamberimiz, adama; "Verdiklerini ondan geri al" dedi. Adam da verdiklerini geri aldıktan sonra kadın, eşinden ayrılarak ana-babasının yanına gitti.

Buhari aynı olayı, Abdullah b. Abbas'a dayanarak şöyle anlatır: Birgün Sabit b. Kays b. Şemmas'ın eşi Peygamberimize gelerek şunları söyledi; "Ya Resulellah, ne ahlâk ve ne de din açısından kusurlu bulmuyorum. Fakat müslüman olduktan sonra tekrar kâfirliğe dalmak istemiyorum." Peygamberimiz, kadına; "Mehir olarak sana verdiği hurma bahçesini ona geri veriyor musun?" diye sordu. Kadının; "Evet" demesi üzerine Peygamberimiz, Sabit'e dönerek; "Hurma bahçeni geri al ve onu boşa" buyurdu.

Aynı olayın daha ayrıntılı bir rivayetine göre İbn-i Cerir, bir defasında sahabilerden İkrime'ye; "Hal'in, yani kadının isteği üzerine kocasından ayrılabilmesinin İslâm'da yeri var mı?" diye sordu ve İkrime'den şu cevabı aldı:

— Abdullah b. Abbas'tan işittiğime göre İslâm'da ilk Hal kararı Abdullah b. Ubeyy'in kızkardeşine uygulandı. Kadın, bir gün Peygamberimize gelerek şöyle dedi; "Ya Resulellah, bundan böyle asla Sabit ile aynı yastığa baş koymam. Geçenlerde perdeyi aralayınca onu bir grup arkadaşı arasında eve gelirken gördüm. Adam o grubun içindekilerin en kara derilisi, en kısa boylusu, en çirkin yüzlüsü idi." Bunun üzerine kadının kocası; "Ya Resulellah, ben ona en değerli malımı, hurma bahçemi verdim. Öyleyse bahçemi geri versin" dedi. Peygamberimiz, kadına; "Ne diyorsun?" diye sorunca kadın; "Geri veririm, isterse daha fazlasını da veririm" diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamberimiz, onları birbirinden ayırdı.

Bu rivayetlerin tümu şunu anlatıyor. Peygamberimiz, kadının psikolojik kaynaklı bir rahatsızlığını kabul etmiş, bu rahatsızlığın yok sayılmasını yararsız bir inkar saymış, kadını istemediği böyle bir hayata katlanmak zorunda bırakmayı doğru görmemiş, bu tür bir duygu tarafından gölgelenen bir karı-koca hayatından hayır gelmeyeceğine karar vermiş ve bu problemi, ilâhi sisteme uygun bir çözüme bağlamıştır. O ilâhi sistem ki, insan fıtratına açık, pratik ve objektif biçimde karşılık veriyor, insan psikolojisine karşı, onun içinden geçen duyguların içyüzünü kavrayan bir anlayışla tavır alıyor.

Bu tür meselelerde ciddiliğin ve oyun peşinde olmanın, samimiyetin ve düzenbazlığın kriteri ve müeyyidesi takva, Allah korkusu olduğu için ayetin son cümlesi Allah'ın sınırlarını aşmaktan sakınmaya çağıran bir uyarı ile bağlanıyor:

"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, onları aşmayın. Kimler Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerin ta kendileridir."

Burada bir an durup aynı anlama gelen iki Kur'an ifadesi arasındaki ince farka değinmek istiyoruz. Bu fark, anlatılan şartlara paralel olarak karşımıza çıkıyor. Bu surenin daha önce incelediğimiz oruç konusunun işlendiği bir ayetin son cümlesi **"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, sakın bu sınırlara yaklaşmayın"** şeklinde sona eriyordu. Şimdi incelediğimiz ayetler demetinin uyarı cümlelerinden birinde ise **"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, sakın bu sınırları aşmayın"** buyuruluyor. Birinci cümlede "yaklaşılmama" uyarısı yapılırken ikinci cümlede "aşılmama" uyarısı yöneltiliyor. Acaba bu uyarı farklılığının sebebi nedir?

İlk cümlenin öncesinde şehevi iç dürtülere getirilen yasaklardan sözediliyordu. O ayeti bir daha okuyalım:

"Oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde eşlerinize yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin, siz de onların örtüsü, elbisesisiniz. Allah sizin nefisleriniz tarafından aldatıldığınızı biliyordu, bunun için tevbelerinizi kabul, sizleri de affetti. Şimdi artık eşlerinize serbestçe yaklaşın ve Allah'ın size yazmış olduğunu arayın, isteyin.

Tanyeri ağarıp siyah ipliği beyaz iplikten ayıdedinceye kadar yiyin, için. Sonra orucu geceye kadar sürdürün. Mescidlerde itikâfa girdiğinizde eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar Allah'ın çizdiği sınırlardır, onlara yaklaşmayın. Allah, ayetlerini insanlara böyle açık açık anlatıyor ki, yasaklardan sakınabilsinler."

içgüdü türünden yasakların çekim gücü son derece güçlü olduğu için bu konudaki uyarıda Allah'ın sınırlarına yaklaşılmasından kaçınılmasının vurgulanması gayet yerindedir. Çünkü eğer insan bu yasakların alanına yaklaşır ve çekim düzlemine girerse çekim güçleri karşısında iradesinin zayıf kalmasından korkulur.

Ama bu ayette sözkonusu olan alan, istemeyerek yapılan hareketlerin, çatışmaların ve sürtüşmelerin alanıdır. Burada bu çatışmaların herhangi bir aşamasında sözkonusu sınırların önünde durulmamasından, bunların çiğnenmelerinden, aşılmalarından korkuluyor. Bu gerekçe ile sınırlara yaklaşılmaması uyarısı değil, sınırların aşılmaması uyarısı yöneltilmiştir. Çünkü şimdiki uyarı ortamı öbüründen farklıdır. Bu, değişik gereklilikleri gözeten hayranlık uyandırıcı bir ifade inceliğidir!

فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُۥ مِنۢ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُۥ ۗ
فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ أَن يَتَرَاجَعَآ إِن ظَنَّآ أَن
يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

230- Eğer erkek bundan sonra karısını kesinlikle boşarsa bu kadın başkası ile evlenmedikçe artık kocasına helâl olmaz. Eğer sonraki koca, kadını boşar da Allah'ın sınırlarını gözeteceklerine inanırlarsa eski karı-kocanın tekrar birbirlerine dönmelerinin sakıncası yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, onları bilen topluluğa açık açık anlatıyor.

Daha önce vurgulandığı gibi üçüncü boşama, bu evlilikte kısa vadede düzelmesi imkansız, köklü bir bozukluğun bulunduğunu kanıtlar. Bu durumda - eğer erkek boşama kararında ciddi ve kesin ise- tarafların kendilerine birer yeni eş araması en doğru hareket olur. Yok, eğer bu boşamalar, düşüncesizce bir an gelen parlamalar veya hakkın kötüye kullanılması sonucu verilen kararlar sonucu meydana gelmişse o zaman bu hakla bu şekilde oynanmasına bir sınır koy-

mak gerekir. Çünkü bu hak bir emniyet sübabı, iyileştirilmesi imkânsız bir rahatsızlığın zorunlu tedavisi olsun diye tanınmış, yoksa aptallığa ve ciddiyetsizliğe pirim olarak tanınmamıştır. Bu durumda koca tarafından gerekli saygıyı görmeyen, tersine ayak altına alınan bu evlilik hayatının sona ermesi gerekir.

Biri ortaya çıkıp diyebilir ki, "Bu durumdaki kadının günahı nedir ki, ciddiyetsiz ve sorumsuz bir erkeğin iki dudağı arasından çıkan bir söz yüzünden hayatı, güvenliği ve huzuru tehlikeye girsin?" Fakat insan hayatının somut bir olayı karşısında olduğumuz unutulmamalıdır. Peki eğer bu çözüm biçimini bir yana atarsak bu olayın çözümü nasıl olacak? Acaba eşi ile arasındaki ilişkiyi ciddiye almayan, bu beraberliğe zerrece saygı duymayan böyle bir erkeği eşi ile birarada yaşamaya zorlayarak ona meselâ şöyle mi demeliyiz; "Biz senin bu boşama kararını hiçe sayıyoruz, onu tanımıyor, onaylamıyoruz. Bu kadın senin zimmetli eşindir, buyur, elinden tut, götür."

Hayır... Böyle bir tutum, gerek kadını ve gerekse karı-koca ilişkisini son derece hafife almak olur, İslâm böyle bir şeye razı olmaz. O İslâm ki kadına ve karı-koca ilişkisine saygı duyuyor ve bu ilişkiyi Allah'a ibadet düzeyine yükseltiyor. Böyle bir erkeğe verilmesi yerinde olan ceza şudur: Adamı ilişkisini oyuncağa çevirdiği eşinden ayırırız, ilk iki boşamanın sonunda kadını gözden çıkardığı izlenimini bırakmış ise yeni bir mehir belirleyerek nikâh tazelemek zorunda tutarız ve üçüncü boşamadan sonra karısına -yeni bir evlilik yapıp tekrar boşanmadıkça- dönmesini kesinlikle yasaklarız. Bu durumda kadına verdiği mehir de evlilik süresince verdiği hediyeler de elinden gitmiş olur. Ayrıca onu boşama evrelerinin bekleme süreleri boyunca karısına nafaka vermekle yükümlü tutarız. Önemli olan insan psikolojisinin somut gerçeklerini, pratik hayatın realitelerini görmemizdir. Yoksa gerçekler dünyasına ayak basmaksızın rüya aleminde kanatlanıp uçmak hüner değildir!

Üçüncü boşamadan sonra hayatın normal akışı içerisinde kadın bir başka erkekle evlenir ve bu yeni koca kendisini boşarsa o zaman yeniden evlenmelerinin, ne kadın açısından ve ne de eski kocası açısından sakıncası yoktur. Yalnız bir şartla:

"Eğer Allah'ın sınırlarını gözeteceklerine inanırlarsa."

Çünkü mesele arzulara uymak, içgüdülerin isteklerine karşılık vermek değildir. Taraflar gerek biraraya gelmekte ve gerekse ayrılmakta nefisleri, cinsel içgüdüleri ve arzuları ile başbaşa bırakılmış değillerdir. Ortada, gözetilmesi gereken yüce Allah'ın sınırları vardır. Bu öyle bir hayat çerçevesidir ki, eğer bunun dışında kalınırsa artık yüce Allah'ın dilediği ve hoşnut olduğu hayat yaşanamaz.

"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, Allah onları bilen topluluğa açık açık anlatıyor."

Yüce Allah'ın, bu sınırlarını belirsiz ve meçhul bırakmaması, tersine bunları Kur'an'da net bir biçimde belirlemesi O'nun kullarına yönelik bir rahmetidir. O bu sınırlamalarını "bilen insan topluluğuna" anlatıyor. Çünkü gerçek anlam-

da bilgi sahipleri bu sınırları bilirler ve onların önünde dururlar. Bunun tersi ise iğrenç bir cahillik ile kör bir cahiliye düzeninden başka birşey değildir!

Daha sonraki iki ayette yüce Allah'ın birbirlerinden ayrılmış eşlere yönelik direktifi geliyor. Bu direktif onları, boşandıktan sonra her durumda iyiliğe, hoşgörüye ve meşru sınırlar içinde kalmaya çağırıyor:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا
وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا
نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُم
بِهِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ
النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ
إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ ۗ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ مِنكُمْ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ
لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

231- Kadınları boşayıp da bekleme sürelerini doldurdukları zaman ya onları meşru biçimde tutun ya da yine meşru biçimde bırakın. Sakın onlara zarar vererek Allah'ın sınırlarını çiğnemek amacı ile kadınları alıkoymayın. Kim bunu yaparsa kendine yazık etmiş olur. Allah'ın ayetlerini alaya almayın. Allah'ın size bağışladığı nimetleri ve öğüt vermek için indirdiği Kitabı ve hikmeti hatırınızdan çıkarmayın. Allah'tan korkun ve O'nun herşeyi bildiğini bilin.

232- Kadınları boşayıp da bekleme sürelerini doldurdukları zaman eğer daha önceki kocaları ile meşru biçimde anlaşırlarsa evlenmelerine engel olmayın. Bu, içinizdeki Allah'a ve Ahiret gününe inananlara yönelik bir öğüttür. Bu sizin hesabınıza en temiz ve en iffetli yoldur. Allah bilir, fakat siz bilemezsiniz.

Evlilik hayatının havasına meşruluk, iyilik ve güzellik egemen olmalıdır. İster bu hayat sürsün, isterse ipleri kopmuş olsun, bu durum değişmemelidir. Üzme ve sıkıntıya sokma niyeti, bu hayatın unsurları arasına girmemelidir. İnsanları bunalımlara sürükleyen ayrılık ve boşanma durumunda böylesine yüksek düzeyli bir hoşgörünün varolabilmesi için mutlaka yeryüzü hayatının şartlarına bağımlı olmayan yüce bir unsur, vicdanları kinlerden ve kıskançlıklardan uzak ve

yüksek tutan, hayat ufkunu ve prespektifini yaşanılan anın ve somut şeylerin ötelerine doğru genişleten bir faktör gereklidir. Bu, yüce Allah'a ve Ahiret gününe inanma faktörüdür. En büyük nimet olan iman nimetinden vücut sağlığına ve kendisine bahşedilen çeşitli rızıklara kadar Allah'ın sayılamayacak derecedeki nimetlerini ancak bu imanı kalbinde taşıyan bir mümin hatırına getirebilir. Yine ancak bu unsuru barındıran insan Allah korkusunu kalbinde taze tutar ve başarısızlıkla sonuçlanan evliliğinin, elinden çıkan nafakanın karşılığını O'ndan bekler. İşte burada, halen devam eden ya da ipleri kopmuş evlilik hayatına meşruluğun, iyiliğin ve güzelliğin hakim olması gerektiğini anlatan bu iki ayet, bu yüce unsuru zihinlerde canlandırmak istiyor.

Cahiliye döneminde kadın, cahiliye düzeninin kabalık ve sapıklığına denk düşen baskı ve sıkıntılarla karşı karşıya idi. O daha küçük bir çocuk iken bu baskılar kendini gösterir, kimi zaman da diri diri toprağa gömülürdü. En şanslı zamanında horlama, sıkıntı ve ezilmişlik altında yaşardı. Evlendiği zaman kocasının mallarından bir mal sayılır, dahası, deveden ve attan daha ucuz, daha değersiz tutulurdu. Bu sıkıntı ve baskılar boşanınca da şiddeti artarak sürerdi. Çünkü eski kocası razı olup izin vermedikçe evlenmesi engellenirdi. Bazan da eski kocasına yeniden dönmek ister, fakat bu dönüşüne bu defa ailesi karşı çıkardı. Genellikle de hor, aşağılık ve önemsiz görülürdü. Toplumsal konumu o günün dünyasına egemen olan diğer cahiliye toplumlarındaki kadın konumu ile tıpatıp aynı idi.

Sonra İslâm geldi ve kadının hayatına, bazı örneklerini yukardaki ayetlerde gördüğümüz ılık rüzgârların serinliğini estirdi... Gelir-gelmez ona yönelik bakış açısının düzeyini yükselterek kadın ile erkeğin yüce Allah tarafından yaratılan aynı "nefs" bütününün ayrılmaz birer parçası olduklarını ilân etti... Gelir-gelmez iyi niyetle sürdürülen karı-koca ilişkilerini ibadet mertebesine yükseltti. Şunu da belirtelim ki, kadın bu hakların hiçbirini istemiş değildi, hatta daha önce onların varlığından bile haberi yoktu. Bu hakların hiçbirini erkek de istememişti, istemek bir yana onlar aklının ucundan bile geçmiş değildi. Bu haklar her iki cinse ve tüm insanlığın toplumsal hayatına yüce Allah'ın karşılıksız bir keremi, bir rahmeti olarak bağışlanmıştı.

"Kadınları boşayıp da bekleme sürelerini doldurdukları zaman ya onları meşru biçimde tutunuz ya da yine meşru biçimde bırakınız. Sakın onlara zarar vererek Allah'ın sınırlarını çiğnemek amacı ile kadınları alıkoymayınız."

Buradaki "bekleme süresini doldurmak"tan maksat; bir önceki ayette anlatılan bekleme süresinin sonuna yaklaşmaktır. Bu sürenin sona ermesine doğru erkek iyi geçinmek niyeti ile ve meşruluk sınırları içinde kalarak kadına dönecek-ki kadını "iyilikle tutmak" bu demektir- ya da bekleme süresinin dolmasını bekleyerek kadının kendisinden kesinlikle umut kesmesini sağlayacak. -Ki kadını "iyilikle salıvermek, bırakmak- bu anlama gelir-. Bu arada erkek, kadını sıkıntıya sokmayacak, ondan boşama karşılığında fidye istemeyecek ve istediği erkekle evlenmesine engel olmayacaktır:

"Sakın onlara zarar vererek Allah'ın sınırlarını çiğnemek amacı ile kadınları alıkoymayın."

Bu tutumun tipik bir örneğini, eşine karşı takındığı tutumu az yukarda naklettiğimiz Ensar'dan bir müslümanın karısına söylediği "vallahi, seninle ne bir daha biraraya gelirim ve ne de senden ayrılırım" biçimindeki sözlerde okumuştuk. İşte bu, kadını "iyi olmayan biçimde tutmak; zarar vermek amacı ile alıkoymak"tır ki, İslâm'ın hoşgörüsü buna razı olamaz. Nitekim bu "zarar verme amaçlı alıkoyma uygulaması" incelemekte olduğumuz ayetlerde tekrar tekrar yasaklanmaktadır. Çünkü, örneklerinin çokluğundan da anlaşıldığı gibi bu tutum, o günün Arap toplumunda yaygındı. Ayrıca İslâm'ın eğitiminden geçmemiş ve imanın yüceltici desteğinden yoksun kalmış her toplumda, her sosyal ortamda bu tip kötü uygulamaların yaygınlaşması doğaldır.

Burada Kur'an-ı Kerim, en soylu duyguları uyarıyor, aynı anda hem Allah'tan utanma duygusunu ve hem de Allah korkusu bilincini birlikte harekete geçiriyor, arkasından bütün bu psikolojik etkenleri, vicdanları cahiliye gelenekleri ile bu zihniyetin tortularından kurtararak elinden tutup yükseltmeyi hedeflediği onurlu ve yüce düzeye çıkarmak üzere seferber ediyor:

"Kim böyle yaparsa kendine yazık etmiş olur. Allah'ın ayetlerini alaya almayın. Allah'ın size bağışladığı nimetleri ve öğüt vermek için indirdiği Kitabı ve hikmeti hatırınızdan çıkarmayın, Allah'tan korkun ve O'nun herşeyi bildiğini bilin."

Boşanmış kadını, ona zarar vermek, haklarından yoksun bırakmak amacı ile oyalayan, alıkoyan kimse kendine yazık eder. Çünkü o kadın da kendi nefsinden türemiş bir kardeşidir. Buna göre ona zulmetmekle aynı zamanda kendine zulmetmiş olur. Ayrıca nefsini günaha sürüklediği için ve Allah'a itaat etmekten alıkoyduğu için de nefsine zulmetmiş olur. Bu, ayette vurgulanan birinci noktadır.

Yüce Allah'ın aile dirliğine ve boşamaya ilişkin ayetleri son derece açık, hedefi belirgin ve ciddidir. Bu ayetler aile hayatını düzene koymayı, onu doğruluk ve ciddiyet temelleri üzerine oturtmayı amaçlar. Erkek, bu ayetleri kadına zarar vermek, onu sıkıntıya sokmak amacı ile kullanmaya kalkışabilir, bu maksatla yüce Allah'ın emniyet sübabı ve rahatlasınlar diye tanıdığı bazı kolaylık imkânları ile oynayabilir. Bu arada yüce Allah'ın karı-koca hayatını yeniden kurmak, düzeltmek için erkeğe tanıdığı eşine dönme yetkisini kadını baskı altında tutmanın, onu mutsuz etmenin aracı olarak kullanabilir. Ama bu söylediklerimizden sadece birini yapması dahi yüce Allah'ın ayetlerini alaya alması anlamı taşır. Bu da günümüzde müslüman olduğunu iddia eden cahiliye karakterli İslâm (!) toplumlarında gördüğümüz tutumdur. Bu sahte İslâm toplumlarında fıkıh kolaylıkları baskı, hile ve fesat aracı olarak kullanılıyor. Bu amaç dışı kullanımların en kötü örneğini de boşama yetkisinin kötü niyetli kullanımı oluşturuyor. Yüce Allah'tan hiç utanmadan O'nun ayetleri ile alay edenlere, onları arzularının oyuncağı haline getirenlere yazıklar olsun.

Okuduğumuz ayetler, müslümanlara Allah'ın nimetlerini, kendilerine öğüt vermek amacı ile indirilen Kitabı ve hikmeti hatırlatmakla utanma ve nimetleri itiraf etme duygularını uyarmayı amaçlıyorlar. O günün müslümanlarına Allah'ın kendilerine yönelik nimetlerini hatırlatmak, hayatlarının tüm alanlarını etkilemiş olan somut ve geniş çaplı gelişmelerin anılarını tazeleyici bir nitelik taşıyordu.

İlk müslümanların öncelikle hatırlayacakları ilâhi nimet, doğrudan doğruya bir "ümmet" sıfatıyla varlık sahnesine çıkarılmaları idi. Gerek kentlerde ve gerekse çöllerde yaşayan Araplar İslâm'dan önce ne idiler ki? onlar adı anılma ya değer bir varlık değillerdi. Dünya onları ne tanıyordu ne de varlıklarından haberdardı. O dönemde Araplar ne ağırlığı ve ne de değeri olmayan bölük-pörçük gruplar halinde yaşıyorlardı. İnsanlığa verecek hiçbir şeyleri yoktu ki, başkaları tarafından tanınsınlardı. Hatta onların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir şeyleri bile yoktu. Kelimenin tam anlamıyla hiçbir şeyleri yoktu. Ne maddî ne de manevi hiçbir şey... Bir defa son derece perişan bir yoksulluk içinde yaşama savaşı veriyorlardı. Yalnız aralarında küçük bir azınlık refah içinde yaşıyordu. Ama bu refah son derece kaba, basit, seviyesiz bir refahtı, tıpkı inlerinde av etleri yığılmış, buna rağmen aç duran yırtıcı hayvanların refahı gibi.

Onlar aynı zamanda akıl, ruh ve duygu yoksulu idiler. İnançları basit, saçma ve derme-çatma idi. Hayat düşünceleri ilkel, geri ve dar ufuklu idi. Hayattaki amaçları; yağma amaçlı baskınlar, acımasız vuruşmalar, eğlence, içki, kumar, kısacası küçük ve basit zevklerden ibaretti.

Onları bu karanlık kuyudan çıkarıp kurtaran İslâm oldu. Hatta onları yeniden varetti. Onlara bütün insanlık tarafından tanınmalarını sağlayacak derecede, önemli bir varoluş bağışladı. Onlara insanlığa aktarabilecekleri değerler sundu. Onlara varlık alemini daha önce hiçbir inanç sisteminin yorumlayamadığı doyuruculukta yorumlayabilen kapsamlı ve büyük bir inanç sistemi iletti. Bu inanç sistemi onlara tüm insanlığın başarılı ve seviyeli önderleri olma imkânını verdi. Ayrıca bu inanç sistemi onlara orjinal bir kişilik kazandırdı; böyleçe daha önce varlıklarından hiçbir yerde sözedilmezken bu inanç sistemi sayesinde dünya milletleri ve devletleri arasında seçkin bir yer elde ettiler. Bunun yanısıra bu inanç sistemi onlara güç verdi; dünya onları bu güçle tanıdı ve hesaba katmak zorunda kaldı. Oysa daha önce ya çevrelerindeki imparatorlukların köleleri ya da hiç kimse tarafından farkedilmeyecek derecede hesap dışı idiler.

İslâm onlara servet de verdi, dünyanın dört bir yanına yönelik fetihler sayesinde zengin oldular. Bütün bunlardan daha önemli olarak İslâm onlara her alanda barış sundu; gönüllerine, evlerine ve içinde yaşadıkları topluma barış getirdi. Onlara kalp huzuru, gönül rahatlığı, vicdan dirliği, sistem ve yol istikrarı bağışladı. Onlara onurlu ve yüksek seviyeli bir bakış açısı kazandırdı. Onlar yeryüzünün çeşitli bölgelerindeki yolunu şaşırmış cahiliye toplumlarına bu açıdan bakıyor ve yüce Allah'ın hiç kimseye vermemiş olduğu bir nimeti kendilerine verdiğini somut bir biçimde görüyorlardı.

Bundan dolayı, yüce Allah, okuduğumuz ayette onlara nimetlerini hatırlatınca onlar fazla bir uğraşa gerek kalmadan kendi hayatlarında gerçekleşen gelişmelerin anılarını tazeliyorlardı. Çünkü onlar cahiliye dönemini ve arkasından İslam'ı bizzat kendi hayatlarında yaşayan bir kuşaktı. Ancak insanın tasarlama kapasitesini aşan bir olağanüstülüğün gerçekleştirebileceği uzun süreli bir geçiş döneminin, bir devrim sürecinin canlı şahitleri idi onlar. Onlar bu nimeti, yüce Allah'ın kendilerine indirdiği öğüt dolu kitapta ve hikmette somutlaşmış olarak hatırlıyorlardı. Kur'an-ı Kerim, onlara "size indirilen" buyuruyor, kendilerine ikinci şahıs (muhatap) zamiri ile sesleniyordu. Bu ifade onlara bağışlanan nimetinin büyüklüğünü, özverinin hesapsız bolluğunu ve nimetin kendi kişiliklerine içiçe girmiş niteliğini duyuruyordu. Yüce Allah onlara bu ayetleri peyderpey indiriyor ve bu ayetlerden ilahi sistem oluşuyordu. Bu sistemin bir parçası da sosyal hayatın temeli olan aile kurumuna ilişkin hukuk düzeni idi.

Daha sonra bu ayette onların kalplerine ikinci ve son bir uyarının esintilerini yansıtıyor. Bu uyarı onları Allah korkusu ile titretiyor ve kendilerine O'nun herşeyi bildiğini hatırlatıyor:

"Allah'tan korkun ve O'nun herşeyi bildiğini bilin."

Böylece Allah'tan utanma ve O'na şükretme bilincinden sonra korku ve sakınma bilinci harekete geçiriliyor, bu bilinç vicdanı avuçları içine alarak hoşgörü, nezaket ve sorumluluk yolunda ilerletiyor.

Bir sonraki ayet, bekleme süresi dolan boşanmış kadının meşru biçimde uyuşmaları halinde tekrar eski kocasına dönmesine engel olunmasını yasaklıyor:

"Kadınları boşayıp da bekleme sürelerini doldurdukları zaman eğer daha önceki kocaları ile meşru biçimde anlaşırlarsa tekrar evlenmelerine engel olmayın."

Tirmizi'nin verdiği bilgiye göre Peygamberimiz zamanında Ma'kıl b. Yasar'ın kızkardeşi bir müslümanla evlenmişti. Bu evlilik bir süre devam ettikten sonra adam, Mak'il'in kızkardeşini boşadı ve bekleme süresi içinde de bir daha eşine dönmedi. Fakat bir süre sonra karşılıklı olarak birbirlerine dönmek istediler. Bunun üzerine adam, eski karısına tekrar talip oldu. Ama Ma'kil'in adama verdiği cevap şu oldu; "Alçakoğlu alçak! Seni adam yerine koyarak kızkardeşim ile evlendirdim, sen ise onu boşadın. Vallahi, o sana bir daha hiç dönmeyecek."

Fakat kocanın hanımına ve kadının da eşine olan ihtiyacını herkesten iyi bilen yüce Allah bu olay üzerine **"Kadınları boşayıp da bekleme sürelerini doldurdukları zaman..."** diye başlayıp **"Allah bilir, fakat siz bilmezsiniz"** diye sona eren (yukardaki) ayeti indirdi.

Ma'kil, bu ayeti duyunca "Rabbimin emri başım-gözüm üzerine" diyerek hemen adamı çağırdı ve kendisine; "Onu sana veriyorum, tekrar evlenebilirsiniz" dedi.

Yüce Allah'ın kalplerin samimi arzularını böylesine müşfik bir yaklaşımla karşılaması, O'nun kullarına yönelik merhametinin bir yönünü açığa çıkarır. Ayette

genel olarak Allah'ın kullar hesabına dilediği kolaylaştırma, Kur'an kaynaklı sistemin müslüman cemaate uyguladığı eğitim metodu, insanların hayattaki bütün somut problemlerine her durumda cevap veren bu tutarlı sistem aracılığı ile müslümanlara bağışladığı nimetin geniş çaplılığı gözler önüne seriliyor.

Bu ayette, uyarı ve yasaklamanın arkasından, ayrıca müslümanların kalpleri ve vicdanları da harekete geçirilmek isteniyor:

"Bu, içinizdeki Allah'a ve Ahiret gününe inananlara yönelik bir öğüttür. Bu sizin hesabınıza en temiz ve en iffetli yoldur. Allah bilir, fakat siz bilmezsiniz."

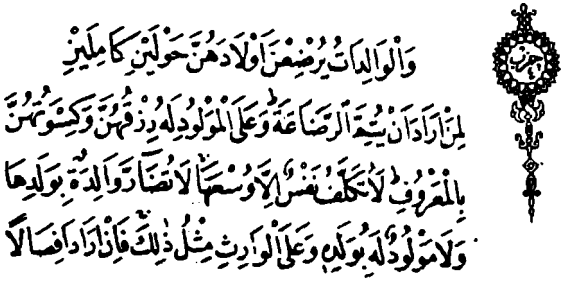
Bu ilâhi öğüdü kalplere ulaştıracak olan temel faktör, Allah'a ve Ahiret gününe imandır. Eğer kalpler, şu yeryüzünden daha geniş ufuklu bir aleme bağlı olursa, alış-verişlerinde Allah'ı ve O'nun hoşnutluğunu ön-plânda tutarlarsa, yüce Allah'ın daha arınmışı ve daha temiz olanı dilediğinin bilincinde olurlarsa, bu durum, müminleri doğal olarak Allah'ın uyarısına olumlu karşılık vermeye teşvik eder; gerek kendileri ve gerekse toplumları hesabına arınmışlığı ve temizliği ganimet bilmelerini sağlar. Eğer kalpler, kendileri için bu yolu seçenin insanların bilmedikleri şeyleri bilen bir merci olduğunu somut bir algı biçiminde kavrarlarsa bu da, onların gönül rızası ile bu tercihi benimsemeye kalplerini elverişli hale getirir.

Böylece ayet, bu meseleyi tümü ile ibadet düzeyine yükseltip yüce Allah'a bağlıyor; onu yeryüzü lekelerinden, sosyal hayatın iğrençliklerinden, boşanma ve ayrılık havasının kaçınılmaz gerginlik ve kutuplaşmalarından arındırıyor.

ANNE-BABA VE ÇOCUK

Aşağıdaki hüküm, boşanma olayından sonra çocukların emzirilmesi meselesine ilişkindir.

Aile hukuku, eşler arasında boşanmadan sonra bile sona ermeyecek olan ilişkiye, yani her ikisinin ortak katkısı ile meydana gelen ve ikisini de birbirine kopmaz bağlarla bağlayan çocuk meselesine mutlaka açıklık getirmelidir. Ana-baba birlikte yaşayamaz duruma gelince her ikisine de ait olan bu yavruya tüm ihtimaller gözönünde bulundurularak belirli ve ayrıntılı garantiler sağlanmalıdır:


وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ
لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ
بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا
وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا

عَنْ تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ وَإِنْ أَرَدْتُمْ
أَن تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم
مَّا آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

233- Emzirme süresini tamamlamak isteyen anneler, çocuklarını tam iki yıl emziririler. Annenin yiyecek ve giyeceklerini geleneklere uygun biçimde sağlamak, babanın görevidir. Hiç kimseye kapasitesi dışında bir görev yüklenemez. Ne anne ve ne de baba çocuğu yüzünden zarara sokulmaz. Bu yükümlülüğün aynısı mirasçıya da düşer.

Eğer ana-baba konuşup anlaşarak ortak rızaları ile çocuğu memeden kesmek isterlerse hiçbirine sorumluluk düşmez. Eğer çocuklarınıza süt annesi tutmak isterseniz, vereceğiniz ücreti geleneklere uygun olarak ödediğiniz takdirde üzerinize sorumluluk düşmez.

Allah'tan korkun ve Allah'ın yaptıklarınızı gördüğünü bilin.

Boşanmış bir annenin emzikli çocuğuna karşı görevi vardır. Allah bu görevi, bizzat omuzlarına yüklemiş ve bunu onun fıtrî özelliğine ve şefkatine bırakmamıştır. Çünkü karı-koca uyuşmazlığı annedeki bu nitelikleri bozabilir ve o zaman bunun zararını körpe yavru çeker. Bundan dolayı Allah, bu yavrunun bakımını garantiye bağlıyor ve bu görevi anasının omuzlarına yüklüyor. Çünkü Allah insanları, onların kendilerini düşündüklerinden daha çok düşünür; onlara karşı ana-babalarından daha iyiliksever ve daha şefkatlidir.

Yüce Allah, anneyi yeni doğan çocuğunu iki tam yıl emzirmekle yükümlü tutuyor. Çünkü O, bu sürenin çocuğun organik ve psikolojik sağlığı açısından ideal bir süre olduğunu biliyor. Bu yüzden **"Emzirme süresini tamamlamak isteyen anneler"** kayıtlamasını getiriyor. Günümüzün bilimsel araştırmaları, çocuğun biyolojik ve psikolojik açıdan sağlıklı gelişimi için iki yıllık emzirme süresinin gerekli olduğunu ortaya koymuşlardır. Fakat yüce Allah'ın, müslüman cemaate yönelik nimeti, onları bu gerçeği bilimsel tecrübeleri ile öğreninceye kadar bekleme zorunluluğundan kurtarmıştır. Çünkü ilk evresi çocukluk olan ortak insanlık hazinesi, bu uzun tecrübe döneminin bilgisizliğine, bu bilgisizlik çarkının öğütücü dişlilerine bırakılacak derecede önemsiz değildir. Yüce Allah kullarına, özellikle şefkate ve bakıma muhtaç olan çaresiz yavrulara karşı merhamet sahibidir.

Annenin, yüce Allah tarafından omuzlarına yüklenen bu göreve karşılık çocuğun babası üzerinde de bazı hakları vardır. Bu haklar babanın, geleneklere uygun biçimde ve tatlılıkla kadının yiyeceğini ve giyim-kuşamını sağlamasıdır. Bu görevde karı ile kocanın her ikisi de ortaktır. Her ikisinin de bu meme çağındaki yavruya karşı sorumlulukları vardır. Annesi bu yavruya sütü ve bakımı ile yardımcı olacak, babası da kendisini çocuğunun bakımına adamış olan annenin yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Böylece her ikisi de güçlerinin sınırları içinde görevlerini yerine getirmiş olurlar:

"Hiç kimseye kapasitesi dışında bir görev yüklenmez."

Ayrıca ana-babadan biri çocuğu karşı tarafa zarar vermek için koz ya da bahane olarak kullanmamalıdır:

"Ne anne ve ne de baba çocuğu yüzünden zarara sokulamaz."

Buna göre baba, anneyi tehdit ederek çocuğa karşılıksız biçimde meme vermesini sağlamak için kadının çocuğuna karşı beslediği sevgiyi, şefkatı ve özlemi istismar edemeyeceği gibi kadın da erkeğin çocuğuna yönelik babalık duygularını ve sevgisini yüklü maddi karşılıklar elde etmek amacı ile kötüye kullanamaz, sömüremez.

Eğer baba ölürse çocuğuna karşı taşıdığı yükümlülükler, sorumluluk alabilecek mirasçısına geçer:

"Bu yükümlülüğün aynısı mirasçıya da düşer."

Böyle bir durumda ölen babanın mirasçısı, emzikli annenin yiyecek ve giyecek masraflarını geleneklere göre ve tatlılıkla karşılamakla yükümlüdür. Böylece aile-içi dayanışma gerçekleşmiş olur. Bu dayanışmanın yarısı miras almakla ve öbür yarısı ölen kişinin geride bıraktığı yükümlülüklerini üstlenmekle yerine gelir.

Böylece babası ölen çocuk perişan olmaz. Çünkü her ihtimal karşısında hem kendisinin hem de annesinin hakları teminat altındadır.

Ayet-i celile, çocuğun ve annesinin bakım ve geçimini bu şekilde sağlama bağladıktan sonra emzirme ile ilgili diğer ayrıntıları sonuca bağlamaya geçiyor:

"Eğer ana-baba konuşup anlaşarak, ortak rızaları ile çocuğu memeden kesmek isterlerse hiçbirine sorumluluk düşmez."

Yani eğer ana ile baba ya da ana ile babanın yetkili mirasçısı çocuğu iki yıllık süre dolmadan önce memeden kesmek isterlerse, çocuğun sağlığı ile ilgili ya da başka bir sebeple böyle bir karara varmayı uygun görmüşler ise bu karar yüzünden sorumlu olmazlar. Yalnız bu kararı, bakımı omuzlarına yüklenmiş,gözetim yükümlülüğü sırtlarına bindirilmiş olan kişiler, meme çağındaki yavrunun iyiliğini düşünerek ve aralarında konuşup anlaşarak karşılıklı gönül rızası ile vermiş olmalıdırlar.

Bunun yanısıra eğer baba, çocuğuna ücretli süt annesi tutmak isterse, eğer çocuğun yararı bu yoldan gerçekleşiyorsa, tutulacak süt annesinin ücretini tam olarak vermek ve ona karşı iyi davranmak şartı ile bu isteğini yerine getirebilir:

"Eğer çocuklarınıza sütannesi tutmak isterseniz, vereceğiniz ücreti geleneklere uygun olarak ödediğiniz takdirde üzerinize sorumluluk düşmez."

Burada sözü edilen ücreti tam ödeme şartı, tutulan süt annenin çocuğa müşfik davranmasının, onun bakım ve gözetimi hususunda titizlik göstermesinin teminatıdır.

Ayet, sonunda meseleyi tümü ile takvaya, o köklü ve ince bilince bağlıyor. O bilinç ki, ona havale edilen şeyler, onsuz gerçekleşemeyecek şeylerdir;

"Allah'tan korkun ve Allah'ın yaptıklarınızı gördüğünü bilin."

Bu bilinç, ayetin sonunda seslendirilen ağırlıklı teminattır, aslında tek gerçek teminat budur.

DUL KADINLAR

Boşanmış kadınlara ve boşanmanın arkada bıraktığı somut problemlere ilişkin yasal düzenlemeler açıklandıktan sonra kocası ölen kadınlara; bunların bekleme sürelerine, bekleme sürelerinin dolmasından sonra kendilerine yapılacak evlenme tekliflerine ve bekleme süresi içinde bu tekliflerin çıtlatılmasına ilişkin hükümlerin anlatılmasına geçiliyor:

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ
أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾
وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ
فِي أَنفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن
لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَن تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۚ
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ ۚ وَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ حَّلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

234- Aranızdan ölenlerin geride bıraktıkları eşleri dört ay, on gün kendilerini gözetim altında tutarlar. Bu sürelerini doldurduklarında meşru olarak yaptıklarından dolayı siz sorumlu tutulmazsınız. Hiç şüphesiz ne yaparsanız Allah onu bilir.

235- Bu durumdaki kadınlara ima yolu ile evlenme teklif etmenizin ya da bu arzuyu içinizden geçirmenizin hiçbir sakıncası yoktur. Allah sizin onları hatırınızda tutacağınızı biliyor. Söyleyeceğiniz uygun sözler dışında sakın onlarla gizlice buluşmak üzere sözleşmeyin ve gerekli bekleme süresi dolmadıkça sakın nikâh kıymaya girişmeyin.

Allah'ın içinizden geçen duyguları bildiğini bilin, O'ndan çekinin ve bilin ki, O, günahları bağışlar ve halimdir.

Kocaları ölen (dul) kadınlar gerek kendi akrabaları gerek kocalarının yakınları ve gerekse toplumun bütünü tarafından ağır baskılar görürlerdi. İslâm öncesi Arap geleneklerine göre kocası ölen bir kadın bir yıl boyunca bakımsız bir hücreye kapanır, en çirkin elbiselerine bürünür, hiçbir temiz şeye, hatta hiçbir şeye el süremezdi. Bir yıl sonra kapandığı hücreden çıkınca cahiliye zihniyetinin saçmalığına denk düşen birtakım saçma gelenekleri yerine getirmek zorunda tutulurdu. Deve pisliği avuçlayıp atmak, eşek ve koyun türünden hayvanlara binmek gibi.

İslâm gelince dul kadının üzerindeki bu baskıyı hafifletti, daha doğrusu onu tümü ile omuzlarından kaldırdı. Kocasını kaybetmiş olmanın acısı ile birlikte aile baskısına, şerefli bir hayata kavuşma kapısının yüzüne kapanmasına, yeni bir güvenli aile hayatının yoksunluğuna katlanmasına meydan vermedi. Eğer hamile değilse bekleme süresinin dört ay on gün olmasını kararlaştırdı. Eğer hamile ise hamileliğin sonunu bekleyecektir. Görülüyor ki, onun bekleme süresi, boşanmış kadınların bekleme süresinden biraz daha uzundur. Bu süre içinde hem rahminde çocuk olup olmadığını kesinlikle öğrenir ve hem de eşi ölür ölmez evinden ayrılacak olsa incinecek olan kocasının yakınlarının yaslı duygularını hafifletmiş olur. Yine bu süre içinde ağırbaşlı elbiseler giyer, evlenme teklifi almak arzusu ile aşırı derecede süslenmekten kaçınır.

Bu süre sona erince ne kendi ailesinden ve ne de ölmüş kocasının akrabalarından hiç kimse ona karışamaz. artık tam bir özgürlükle Allah'ın şeriatını gözeten bir meşruluk içinde kendisine uygun göreceği her şerefli davranışa girişebilir. Bu arada müslüman bir kadına mübah olacak biçimde süslenebilir, yeni evlilik teklifi alabilir ve istediği kimse ile evlenebilir. Artık onun yoluna ne köhnemiş eski gelenekler ve ne de sahte şeref kompleksi dikilebilir. Bundan böyle Allah'tan başka hiç kimsenin gözetimi ve denetimi altında değildir.

"Hiç şüphesiz ne yaparsanız Allah onu bilir."

İşte dul kadının durumu bu. Ayetin bundan sonraki kısmında bekleme süresi içinde bu dul kadınlara karşı ilgi duyan, onlarla evlenmeye niyetlenen erkeklere dönülerek kendilerine, fertlere ve topluma ilişkin nezaket kurallarına uymaları, duygulara ve heyecanlara saygılı olmaları, aynı zamanda verecekleri kararın beraberinde getireceği ihtiyaçları,yarar ve zararları da gözönüne getirmeleri telkin ediliyor:

"Bu durumdaki kadınlara ima yolu ile evlenme teklif etmenizin ya da bu arzuyu içinizden geçirmenizin hiçbir sakıncası yoktur."

Dul kadın, bekleme süresi içinde henüz içinde canlı duran hatıralarla ve ölen kocasının ailesinin acılı duyguları ile içiçedir. Bunların yanısıra ilerde kesinlik kazanabilecek ya da kesinlik kazanmış olan ve doğuma kadar bekleme yükümlülüğü getiren hamilelik problemiyle karşı karşıyadır. Bütün bu gerekler, yeni bir evlilikten sözetmeyi engeller. Çünkü böyle bir konuyu ele almanın henüz zamanı gelmemiştir, ayrıca böyle bir konuşma duyguları incitir, hatıraları rencide eder.

Bu gerekçeler gözönüne alınmakla birlikte, dul kadına ima yolu ile -açıktan açığa değil- talip olma girişimi mübah sayılmış, kadının süresi dolduktan sonra eş olarak istendiği anlamına çekebileceği, dolaylı bir çıtlatma ifadesinin serbest olduğu belirtilmiştir.

Buharî'nin Abdullah b. Abbas'a dayandırarak belirttiğine göre ayette sözü edilen dolaylı yoldan kadına talip olma girişiminden maksat "Evlenmek istiyorum", "Bir kadına ihtiyacım var", "İyi bir kadının elime geçmesini isterim..." gibi sözler söylemektir.

Bu arada bir erkeğin bu dul kadına açıktan söylemediği ve dolaylı bir yolla çıtlatmadığı bir arzuyu kalbinde taşıması da serbest kılındı. Çünkü insan iradesinin bu tür iç arzuları denetim altına alamayacağını yüce Allah herkesten iyi bilir:

"Allah, sizin onları hatırınızda tutacağınızı biliyor."

Yüce Allah, dul kadına dolaylı ifadeler aracılığı ile talip olmayı ve bununla ilgili arzu duymayı şunun için serbest bıraktı: Çünkü bu istek aslında helâl olan, özü itibarı ile mübah olan fıtrî bir eğilimin sonucu olur. Sadece birtakım özel şartlar, bu konuda somut adım atılmasını bir süre ertelemeyi gerektiriyor, o kadar. İslâm fıtrî eğilimleri yoketmeyi değil, onları arındırmayı amaçlar; içgüdüleri bastırmayı değil, denetim altına almayı ister. Bu gerekçe ile bu konuda sadece duygu arınmışlığına ve vicdan temizliğine ters düşecek davranışları yasaklamakla yetiniyor:

"Sakın onlarla gizlice buluşmak üzere sözleşmeyin (randevulaşmayın)."

Yani "Dul kadınlara, dolaylı sözlerle talip olmanızın ya da içinizden bu yolda arzu beslemenizin hiçbir sakıncası yoktur. Sakıncalı olan davranış; bekleme süreleri dolmadan onlarla gizlice buluşarak evlenme teklifinde bulunmanızdır. Böyle bir girişim hem şahıslara ilişkin edep kurallarına aykırı davranmak, hem ölü kocanın hatırasını rencide etmek ve hem de dul kadının hayatının bu iki dönemi arasında ayırıcı bir sınır olsun diye bekleme süresini yasallaştırmış olan yüce Allah'a karşı saygı eksikliğine düşmek anlamına gelir:

"Yalnız onlara uygun sözler söyleyebilirsiniz."

Ayıp anlam taşımayan, müstehcen olmayan ve bu hassas duruma ilişkin olarak açıklanan ilâhi sınırlamaları aşmayan edepli sözler:

"Gerekli bekleme süresi dolmadıkça sakın onlarla nikâh akdetmeye niyetlenmeyin."

Dikkat edersek yüce Allah burada **"Onlarla nikâh akdi yapmayın."** demiyor, onun yerine sakındırma dozu daha yüksek bir ifade kullanarak **"Onlarla nikâh akdetmeye niyetlenmeyin"** buyuruyor. Yani burada yasaklanan şey, nikâh akdetme eylemini meydana getirecek olan karardır, bu yoldaki niyettir. Bu ifade yüce Allah'ın daha önce okuduğumuz **"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, sakın onlara yaklaşmayın"** uyarısı ile aynı türdendir ve son derece esprili, ince bir anlam taşır.

"Allah'ın içinizden geçen duyguları bildiğini bilin ve O'ndan çekinin."

Burada yasal düzenlemeler ile gönüllerdeki duyguların içyüzünden haberdar olan Allah korkusu arasında sıkı bir ilişki kuruluyor. Kadın-erkek arası ilişkilerden, son derece duyarlı, kalpleri birbirine bağlayan ve vicdanlar üzerinde egemenlik kuran bu nazik ilişki türünde gizli duyguların ve kalplerin bir köşesinde yer bulan kuruntuların son derece ağırlıklı bir önemi vardır. Buna göre yüce Allah'ın gönüllerde iz bırakan bu gizli duyguları oldukları gibi bildiği inancından kaynaklanacak çekingenlik duygusu. şer'i hükümlerin uygulanması konusunda yasal müeyyidelere eşlik eden son teminattır.

İnsan vicdanı korku ve sakınma duygusu ile ürperince, takva ve çekinme duygusu ile titreyip feryad edince bir süre sonra durulur, içine huzur; yüce Allah'ın affediciliğine, hoşgörüsüne ve bağışlayıcılığına dönük güven dolar:

"Bilin ki, Allah, günahları bağışlar ve halimdir."

Affedicidir; Allah duygusu ile dolu olan ve gizli duyguların günahkâr niteliğinden çekinen kalplerin günahlarını bağışlar. Halimdir; cezalandırmakta acele etmez, günahkâr kulun tevbe edeceği ihtimalini gözönüne alarak bir süre bekler.

ZİFAF ÖNCESİ BOŞANMA VE MEHİR

Daha sonraki iki ayette hiç cinsel ilişkiye girmeden boşanan kadınlara ilişkin hüküm ele alınıyor. Bu durum daha önce ayrıntılı biçimde anlatılan ve cinsel ilişki gerçekleştikten sonra boşanan kadınlarınkinden farklı, aynı zamanda sık sık rastlanan bir olaydır. Bu sebeple aşağıdaki ayetlerde bu durumdaki karı-kocanın karşılıklı hak ve yükümlülükleri açıklanıyor:

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ
مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ
قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ
﴿٢٣٦﴾ وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ
فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي
بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ
وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

236- Kadınlara el sürmeden ya da mehirlerini belirlemeden onları boşamanızın bir sakıncası yoktur. Fakat eli geniş olan kendi gücüne göre ve eli dar olan da kendi gücüne göre olmak üzere onlara geleneklere

uygun bir hediye verin. Bu, iyilikseverler için bir borçtur.

237- Eğer kadınların mehirlerini belirler de onları el sürmeden boşarsanız, kendilerinin ya da nikâhlarını akdetmeye yetkili erkeğin bağışlaması durumu dışında belirlediğiniz mehrin yarısını ödemeniz gerekir. Bağışlamanız (mehrin tamamını bırakmanız) takvaya daha yakındır. Birbirinize karşı erdemliği unutmayın. Hiç şüphesiz ne yaparsanız Allah onu görür.

Burada sözü edilen birinci durum, kendisi ile cinsel ilişkide bulunulmamış ve mehri de belirlenmemiş kadının durumudur. Oysa mehir farzdır. Bu durumda eşini boşayan erkeğe düşen görev, boşadığı eşine maddi gücü ile orantılı bir hediye vermesi, uygun bir bağışta bulunmasıdır. Böyle bir davranış bir tür tazminat olması yanında psikolojik yönden büyük değer taşır. Bu beraberlik bağının henüz başlangıçta kopması kadının ruhunda buruk bir acı meydana getirir, bu ayrılığı düşmanca bir darbe gibi algılar. Fakat boşayan erkeğin vereceği uygun bir hediye bu kasvetli havayı dağıtır kadının ruhunda sevgi ve mazur görme meltemlerinin esmesini sağlar, boşanmadan kaynaklanan üzüntü ve psikolojik çöküntü duygularını hafifletir. Buna göre bu evlilik, sadece başarısız bir girişimdir, yoksa öldürücü bir darbe değildir.

Bu gerekçe ile verilecek hediyenin geleneklere uygun bir nitelikte olması tavsiye ediliyor. Böylelikle aradaki insani sevginin kaybolmaması ve tatlı hatıraların korunması amaçlanıyor. Bu arada kocaya gücünü aşacak bir yük de yüklenmiyor. Verilecek hediye zengin kocanın zenginliği oranında olacak, fakir kocanın da bağışlama imkânlarının sınırını aşmayacak:

"eli geniş olan kendi gücüne göre ve eli dar olan da kendi gücüne göre.."

Ayette iyilik ve cömertlik teşvik edilerek bunlar aracılığı ile kalplerin burukluğu ve ortalığı saran karamsarlık havası dağıtılmak isteniyor:

"Onlara geleneklere uygun bir hediye verin. Bu, iyilikseverler için bir borçtur."

İkinci durum, kendisi ile cinsel ilişki kurulmadan boşanan kadının mehrinin belirlenmiş olması durumudur. Bu gibi durumlarda boşanan kadına belirlenen mehrin yarısının verilmesi gerekir. Yasanın gereği budur. Fakat Kur'an-ı Kerim, bundan sonrasını hoşgörüye, erdeme ve kolaylaştırıcılığa bırakıyor. Buna göre, sözünü ettiğimiz boşanmış kadın -eğer yaşı küçük ise yetkili velisi- yasanın erkeğin omuzlarına bindirdiği yükümlülüğü affedebilir, bu konudaki hakkından vazgeçebilir. Bu durumdaki fedakârlık gönüllü, güçlü, bağışlayıcı, hoşgörülü, evlilik bağı kopmuş bir erkeğin malına tenezzül etmeyen bir kadının fedakârlığıdır. Bunun yanısıra Kur'an-ı Kerim, bu kalpleri saflaştırmadan, parlatmadan ve her türlü lekeden arındırmadan elde bırakmak istemiyor:

"Bağışlamanız (mehrin tamamını bırakmanız) takva haline daha yakındır. Birbirinize karşı erdemliği unutmayın. Hiç şüphesiz ne yaparsanız Allah onu görür."

Ayet baskısını ısrarla sürdürerek bu kalplerdeki takva bilincini, hoşgörü bi-

lincini, erdemlik duygusunu, Allah'ın gözetimi altında oldukları bilincini uyarmak, harekete geçirmek istiyor. Böylece gerek başarılı olan ve gerekse başarısızlıkla sonuçlanan evlilik ilişkisine nezaketin ve erdemin egemen olmasını, bu ilişkiye adım atan kalplerin durum ne olursa olsun arı, lekesiz ve saf olarak Allah'a bağlı kalmalarını sağlamayı amaçlıyor.

NAMAZ VAZGEÇİLMEZ BİR ZORUNLULUKTUR

Kalplerin Allah'a bağlandığı, karı-koca ilişkilerinde nezaketin ve özverinin Allah'a ibadet düzeyine çıkartıldığı bu ifade ortamında konu dışına çıkılarak İslâm'ın en büyük ibadeti olan namazdan sözediliyor. Oysa boşamaya ilişkin hükümlerin anlatımı henüz sona ermiş değil. Daha dul kadının, kocasının evinde oturma ve malından geçimini saklama hakkına,kocasının bu hakkı, ölmeden evvel yapacağı bir vasiyyete bağlamasına ve genel olarak boşanmış kadınların, kocaları üzerinde bakım hakları bulunduğuna ilişkin hükümler açıklanmadı. Böyle bir kompozisyonda konu bölünerek araya namaz mevzuu sıkıştırılıyor ve şu mesaj veriliyor müminlere; Anlatılan bütün bu hükümlerde Allah'ın emrine uymak, namaz kılmak gibi bir ibadettir bu ibadet ile o itaat aynı türdendir. Bu, Kur'an'a özgü ince bir anlatım tarzıdır. Bu telkin yüce Allah'ın **"Ben insanları ve cinleri, sırf bana ibadet etsinler diye yarattım."** şeklindeki buyruğunda[149] dile gelen insan varoluşunun amacına ilişkin İslâm düşüncesi ile uyuştuğu gibi ibadet kavramını sadece belirli dini davranışlarla (şeairle) sınırlı görmeyip Allah'a yönelmeyi içeren, Allah'a itaat etmeyi amaçlayan her hareket ve faaliyeti ibadet sayan geniş ufuklu anlayışla da paralellik arzeder.

حَٰفِظُوا۟ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلْوُسْطَىٰ وَقُومُوا۟
لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ۖ فَإِذَآ أَمِنتُمْ
فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا۟ تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

238- Namazlara ve orta namaza devam edin, namaza, Allah'a gönülden bağlı ve saygılı olarak durun.

239- Eğer korku altında iseniz namazı yürürken ya da binek hayvanının sırtında kılın. Güvene kavuştuğunuzda Allah size bilmediğiniz şeyleri nasıl öğretti ise siz de O'nun adını anın.

İlk ayetin başındaki emirde yeralan "namazları koruma" deyimi namazları, rükünlerini gözeterek, şartlarını tam yerine getirerek vakitlerinde kılma anlamına gelir. "Orta namaz"dan maksat ise, bu konudaki rivayetlere dayanılarak en çok kabul edilen görüşe göre ikindi namazıdır. Çünkü Peygamber efendimiz (salât ve selâm üzerine olsun) Ahzab savaşı günü bu konuda şöyle buyurdu:

"Allah onların kalplerini ve evlerini ateşle doldursun, bizi orta namazdan; ikindi namazından alıkoydular."[150]

149- Zariyat Suresi, 56
150- Müslim

İkindi namazının özellikle vurgulanmasının sebebi belki de bu namazın vaktinin, öğle sonrası uykusunun (kaylule) arkasından gelmesi yüzünden kaçırılma ihtimalinin bulunmasıdır.

Ayette geçen "kunut" emri, en çok benimsenen yoruma göre "namazda Allah'a saygılı olmak ve sırf O'nu anmakla meşgul olmak" anlamını taşır. Müslümanlar, ilk başlarda ansızın ortaya çıkan ihtiyaçları konusunda namazda konuşuyorlardı. Bir süre sonra bu ayet inince anladılar ki, namazda Allah'ı zikretmekten, O'na saygı sunmaktan, sırf O'nu anmaktan başka hiçbir şeyle meşgul olunamaz.

Kıbleye yönelerek namaz kılmaya imkân vermeyen korkulu durumlarda bile namaz kılınır, bırakılmaz. Böyle bir durumda gerek hayvan sırtında olan süvariler ve gerekse bilfiil savaşan ve düşmandan gelen tehlikeyi savmakla meşgul olanlar durumlarının gerektirdiği yöne dönerek namaza durur, rükû ve secde yerine geçmek üzere başlarını hafifçe öne eğerler.

Bu, Nisa suresinde kılınış biçimi anlatılan "Korku Namazı"ndan farklı bir uygulamadır[151]. Nisa suresinde anlatılan uygulama, saf bağlanarak namaz kılmaya imkan verecek oranda az tehlikeli durumlar için geçerlidir. Böyle durumlarda bir grup savaşçı imamın arkasında saf bağlayarak bir rekât kılar, bu sırada başka bir grup nöbet tutar, ilk rekâtın sonunda birinci saftakiler namazı yarıda bırakarak nöbet görevini devralır ve onların yerine ikinci grup gelerek bir rekât da onlar kılar. Fakat tehlike fazlalaşır, fiili çatışmaya ve göğüs göğüse vuruşmaya girişirlerse o zaman az önce anlatıldığı şekilde namaz kılınır.

Bu, insanda hayret uyandıran bir kolaylık olduğu gibi yüce Allah'ın namaza verdiği önem yanında müslümanın kalbine bu önemi yerleştirici bir nitelik de taşımaktadır. Namaz, korku ve tehlike karşısında bir silâhtır ve silâh olduğu için son derece kritik ve korkulu anlarda dahi terkedilmez. Bu yüzden savaşçı mümin cephede silahın biri elinde diğeri de başının üzerinde ölüm kusarken namaz ibadetini yerine getirir. Çünkü namaz, müminin elindeki kılıç gibi, bir silâhıdır, giydiği zırh gibi koruyucu bir kalkandır. Onu kılar ve böylece yüce Allah'a sığınmaya en çok muhtaç olduğu anda O'nunla ilişki kurar, tehlike çemberi içindeyken O'na en yakın olma imkânına kavuşur.

Bu din hayret edilecek, hayran olunacak bir dindir. O bir ibadetler sistemidir; çeşitli biçimleri ile bir ibadetler sistemi... Bu ibadetlerin başta geleni, sembolü de namazdır. Bu din ibadet yolu ile insanı çıkabileceği en yüksek derecelere yükseltir. İbadet yolu ile insana zor anlarda direnme gücü kazandırırken rahat ortamda onu eğitir. Yine ibadet yolu ile insanı tüm varlığıyla barış ortamına sokar, kalbini barış ve güven duygusu ile doldurur. İşte kılıçlar elde ve silâhlar omuzlarda ve ölüm başının üstündeyken namaza verilen bunca önemin sebebi budur!

Tehlike ortadan kalkınca müslümanlar, yüce Allah'ın kendilerine öğrettiği şekli ile bilinen namazı kılacaklar ve yüce Allah'ın kendilerine bilmedikleri şey-

151- Nisa Suresi, 102

leri öğretmiş olmasına karşılık O'nun adını anacaklardır:

"Güvene kavuştuğunuzda Allah size bilmediğiniz şeyleri nasıl öğretti ise siz de O'nun adını anın."

Eğer Allah insanlara bilmediklerini öğretmeseydi, hayatları boyunca hergün, her an onlara bilgi sunmasaydı, onlar neyi bilebilirlerdi ki?!

KADIN VE NAFAKA

Namaza yönelik bu kısa değinme, gerek evlenme boşanma hükümlerine ilişkin açıklamalara ve gerekse son derece önemli bir İslâm ilkesi ile ilgili düşüncenin belirginlik kazanmasına büyük ölçüde katkıda bulunuyor. Bu önemli ilkeye göre, Allah'a itaat amacıyla yapılan her eylem ibadettir. Namazın hatırlatılması için açılan bu küçük parantezin arkasından tekrar evlenme ve boşanma konusuna geçiliyor:

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا وَصِيَّةً
لِّأَزْوَٰجِهِم مَّتَٰعًا إِلَى ٱلْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِى مَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ
وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَٰتِ مَتَٰعٌۢ بِٱلْمَعْرُوفِ
حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ
ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

240- Aranızdan vefat edip de geride eşlerini bırakanlar, bir yıl boyunca evden çıkmalarına ihtiyaç bırakmayacak (oranda bir meta'ı) eşlerine vasiyyet etsinler (bıraksınlar veya varislerine havale etsinler.) Eğer kadınlar kendiliklerinden evden çıkarlarsa kendileri ile ilgili yapacakları meşru bir davranıştan dolayı size sorumluluk düşmez. Hiç şüphesiz Allah üstün iradeli ve hikmet sahibidir.

241- Boşanmış kadınların geleneklere uygun bir şekilde geçimlerini sağlamak, takva sahiplerinin boynuna borçtur.

242- Allah ayetlerini size böyle açık açık anlatıyor ki, düşünesiniz.

Bu ayetlerin ilki, dul kadının ölen kocası üzerinde bir vasiyyet hakkının bulunduğunu belirtir. Erkeğin ölmeden önce yapacağı bu vasiyyette karısının bir yıl boyunca evinde oturabileceğini ve mirasından geçimini sağlayabileceğini ister. Eğer kadın şahsi duygularının telkini ile ya da çevresindeki şartların zorlaması ile ölen kocasının evinde oturmayı uygun görürse bu kararını uygular ve yeni bir evlilik yapmaz. Bununla birlikte bir önceki ayette belirtildiği üzere, dört ay on gün bekledikten sonra kocasının evinden ayrılmakta da serbesttir. Başka bir deyimle dul kadının dört ay on gün beklemesi (iddet) farz, bunun yanısıra bir yıla kadar kocasının evinde oturması onun için bir haktır.

Bazı tefsir bilginleri bu ayetin, hükmünün bir önceki ayetle yürürlükten kalk-

tığı (neshedildiği) görüşündedir. Oysa birkaç satır önce değindiğimiz gibi bu iki ayetin içerikleri farklı nitelikte olduğu için yürürlükten kalkma-kaldırma durumunun sözkonusu olması zarurî değildir. Çünkü şimdi okuduğumuz ayet, dul kadının istediği takdirde kullanabileceği bir hakkından sözederken bir önceki ayet onun kesinlikle yerine getirmekle yükümlü olduğu bir görevini belirtiyor.

"Eğer kadınlar kendiliklerinden evden çıkarlarsa yapacakları kendileri ile ilgili meşru bir davranıştan dolayı size sorumluluk düşmez."

Bu ayetteki çoğul sığalı "sizin" zamirinin kullanılması, çevresinde olup biten her olaydan sorumlu, sıkı dayanışmalı bir cemaat varlığını düşündürür. Gerçekten bu inanç sisteminin yükü, bu şeriatın yükü ve kanatları altında yaşayan her ferdin yükü bu cemaatin omuzlarına bindirilmiştir. Bu cemaat, bu dayanışmalı toplum, fertlerinin her davranışı karşısında sorumlu olacak ya da olmayacak bir konumdadır. İslâm cemaatinin mahiyetini ve fonksiyonunun kavranması ve buna bağlı olarak Allah'ın şeriatını korumakla görevli fertlerinden herhangi birinin onun dışına çıkmaması için koruculuk yapacak böyle bir cemaatin oluşturulmasının kaçınılmaz gerekliliği açısından bu düşündürücü telkin son derece büyük önem taşır. Bu gerçek gerek toplumun kollektif vicdanında ve gerekse tek tek bütün bireylerinin vicdanlarında iyice yeretsin diye, cemaate bu niteliği önplâna çıkarılarak sesleniliyor. Arkasından da sonuç cümlesi geliyor:

"Allah üstün iradeli (aziz)dir ve hikmet sahibidir."

Bu cümle içerdiği korkutma ve uyarının yanısıra kalplerin dikkatini Allah'ın güçlü olduğu, farzlarının ve telkinlerinin mutlaka bir hikmeti bulunduğu gerçeğine çekiyor.

İkinci ayet ise genel olarak bütün boşanmış kadınların kocalarından geçim yardımı alma hakları olduğunu belirtiyor ve bu hakkı tümü ile Allah korkusuna (takvaya) bağlıyor:

"Boşanmış kadınların geleneklere uygun bir şekilde geçimlerini sağlamak, takva sahiplerinin boynuna borçtur."

Bazı tefsir bilginleri, bu ayetin hükmünün de daha önceki ayetlerde belirlenen hükümler tarafından yürürlükten kaldırılmış (neshedilmiş) olduğu görüşündedir. Oysa burada da yürürlükten kalkma-kaldırma durumunun sözkonusu olduğunu düşünmeyi gerektiren bir durum yok. İstisnasız her boşanmış kadın için geçim yardımı alma hakkını belirlemek, Kur'an'ın bu alana ilişkin daha önceki telkinleri ile uyumlu bir hükümdür. Bu kadın ister boşamadan önce kendisi ile cinsel ilişki kurulmuş, ister kurulmamış, ister mehri belirlenmiş ve isterse belirlenmemiş bir kadın olsun, farketmez. Çünkü bu geçim yardımı boşamanın burukluğunu hafifletici, ayrılık yüzünden zedelenen onurları okşayıcı bir anlam ve nitelik taşır. Bu ayette takva bilinci harekete geçirilmekte ve bu yardım konusu ona bağlanmaktadır. Çünkü en sağlam teminat, hatta tek teminat budur.

Üçüncü ayet, ise evlenme-boşanma konusunda yukardan beri okuduğumuz

hükümlerin tümüne yaygın bir sonuç ve bağlama cümlesi niteliğindedir:

'Allah size ayetlerini böyle açık açık anlatıyor ki, düşünesiniz."

"Böylece"... Yani "İncelediğimiz bu hükümleri açıklayışı gibi". Bu hükümlerdeki açıklayış kesin, ayrıntılı, düşündürücü ve etkileyicidir. Allah size ayetlerini böyle açıklıyor ki, bu ayetlerin içinde gizli olan nimeti, onların pratik hayatınızda açığa çıkan rahmetini ve bu ilahî nimeti düşünesiniz... Ayetlerin açık açık anlatılması ve gerekli kolaylığın gösterilmesi nimetini... İnsanı evrensel barışa götüren nimeti...

Eğer insan bu ilahi sistemi iyi niyetli ve samimi bir şekilde düşünebilme, onu gerçek yerine oturtabilme başarısını gösterebilse, bu nimete karşı tavırları değişir ve netleşirdi. O zaman teslim olup gerçeği kabullenir, itaat eder ve tüm varlıklarıyla barış ortamına girerdi kaçınılmaz olarak.

TALUT ve CALUT

İleride okuyacağımız ayetlerden olusan bu kısmın ve burada yeralan geçmiş toplumlar ve eski ümmetlerin hayat tecrübelerinin değerini anlayabilmemiz için şu gerçekleri iyice kavramalı, vicdanlarımızda canlandırmalıyız: Kur'an bu ümmetin yaşayan kitabı, öğüt verici kılavuzu ve içinde hayatına ilişkin dersler okuduğu okuludur. Yüce Allah ilâhi sistemini yeryüzünde gerçekleştirmekle görevlendirdiği ilk müslüman cemaati, bu son derece önemli göreve hazırladıktan sonra Kur'an aracılığı ile sürekli bir eğitime tabi tutmuştur. Bunun yanısıra yüce Allah Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) vefatından sonra bu ümmetin bütün kuşaklarını yönlendirmek, eğitmek ve vadettiği üzere insanlığa ideal biçimde önderlik etmek hususunda Kur'an-ı Kerim'in canlı ve sürekli bir kılavuz fonksiyonunu yerine getirmesini murad etmiştir. Yalnız bunun için müslüman kuşakların Kur'an'ın gösterdiği yolda yürümeleri, O'na olan sımsıkı bağlılıklarını hiç gevşetmeden sürdürmeleri, bir bütün olarak yaşama tarzlarını ondan almaları, diğer bütün yeryüzü kaynaklı sistemlerin cahiliye sistemleri olması hasebiyle mümin, Kur'an'ın kendine sağladığı bir güvenle onlara aldırış etmeden, tepeden bakabilmelidir.

Bu Kur'an, sadece okunup geçilecek bir söz yığını değildir. Tersine geniş kapsamlı bir kılavuz, bir talimatnamedir. O, pratik hayatın talimatnamesi olduğu kadar aynı zamanda eğitim kılavuzu, eğitim talimatnamesidir. İşte bu gerekçe ile oluşturup, eğitmek üzere geldiği müslüman cemaate, insanlığın geçmişteki hayat deneyimlerini,duygulandırıcı bir üslupla sunuyor. Bu alanda Hz. Adem'den (selâm üzerine olsun) beri süre gelen iman çağrısının yaşadığı tecrübelere öncelik tanıyor, bu tecrübeleri gerek insan psikolojisine ve gerekse pratik hayata ilişkin türleri ile müslüman ümmetin bütün kuşaklarına bir çeşit yolazığı olarak sunuyor, bu ümmeti bu son derece değerli yolazığı ile ve değişik türde oluşmuş tarihsel birikimle donatırken onun hangi yolu izleyerek yürüyeceğini açık-seçik biçimde öğrenmesini amaçlıyor. İşte, Kur'an'da bu kadar çok sayıda, bu kadar çeşitli ve bu denli canlı, somut mesaj sunan kıssa ile karşılaşmamızın nedeni bu-

dur. Bu kıssaların en sık rastlanan türü İsrailoğulları'na (yahudilere) ilişkin kıssalardır. Bunun birçok sebebi vardır ve bunların bir kısmına ilk cüzde yeralan İsrailoğulları'na ilişkin tarihi olayların toplu yorumunu yaparken değinmiştik. Bu sebeplerin diğer bazılarını da bu cüz'de (özellikle ilk başlarda) değişik vesilelerle anlattık. Şimdi o anlattığımız sebeplere önemli gördüğümüz birkaç tanesini daha ekleyelim:

Yüce Allah bu ümmetin kimi kuşaklarının vaktiyle İsrailoğulları'nın geçirdikleri tarih dönemlerinin benzerlerini yaşayacaklarını, bu kuşakların, dinlerine ve inançlarına karşı eski yahudilerin tavırlarına benzer tavırlar takınacaklarını bildiği için yollarında karşılaşacakları tökezleme noktalarını, kendilerine yahudi tarihinin olaylarında somutlaşmış örnekler halinde sunmuştur. Böylece bu kuşaklar yolları boyunca karşılaşacakları bu tökezleme noktalarına ayak kaptırmadan, ya da onlara saplanıp kalmadan önce bizzat yüce Allah'ın, önlerine tuttuğu bu tarih aynasında yüzlerini görerek öğüt ve ibret alabilecektir.

Bu Kur'an, müslüman ümmetin kuşakları tarafından dikkatle okunmalı, bilinçli bir şekilde algılanmalıdır. Bu Kur'an, günümüzün meselelerini çözmek ve geleceğe uzanan yolumuzu aydınlatmak üzere sanki şimdi iniyormuşçasına canlı direktifler bütünü kabul edilerek üzerinde kafa yorulmalıdır. Yoksa Kur'an sadece ahenkle okunması lazım gelen bir güzel sözler manzumesi ya da bir daha geri gelmeyecek olan tarihe karışmış gerçeklerin tutanak defteri olarak düşünülmemelidir. Biz bu Kur'an'ı gerek geçmiş gerekse şimdiki hayatımızda birer direktifimiz olsun niyetiyle okumadıkça O'ndan asla yararlanamayız. Tıpkı ilk müslüman cemaat gibi. Onlar Kur'an'ı, o günkü pratik hayatlarının gelişmelerine ilişkin direktifler almak amacı ile okuyorlardı. Kur'an'ı bu bilinçle okuduğumuz taktirde herşeyi onun satırlarında buluruz. O'nun ayetlerinde Kur'an gerçeğini dikkate almak istemeyenlerin hiçbir zaman düşünemeyecekleri, deyim yerindeyse akıllarının ucundan bile geçmeyen nice şaşırtıcı, insanı hayrette bırakan açıklamalar bulacağız. Onun kelimelerinin, cümlelerinin ve direktiflerinin nabzı atan, hareket eden ve yolumuzun kritik dönemeçlerini işaretleyen canlı varlıklar olduklarını göreceğiz. Bu canlı varlıklar bize kimi zaman "şunu yapınız, şunu sakın yapmayınız", kimi yerde "şu düşmanınızdır, şu da dostunuzdur" ve kimi durumlarda da "şurada çok ihtiyatlı olunuz, şurada hazırlıklı olunuz" diyeceklerdir. Bu canlı varlıklar başımıza gelecek her olay, karşımıza çıkacak her gelişme önünde bize uzun, ayrıntılı ve yerli yerinde açıklamalar sunacaklardır. İşte o zaman Kur'an'ın yararlı ve hayat dolu bir gerçek olduğuna dikkat çeken Yüce Allah'ın şu buyruğunun anlamını kavrayabileceğiz:

"Ey müminler, Allah ve Peygamber size hayat verecek gerçeğe çağırdıklarında onlara olumlu karşılık veriniz."[152]

Kur'an mesajı, bir hayat çağrısıdır, sürekli ve yenilenen bir hayata çağrıdır. Onun çağrısı, tarihin eski bir dönemi ile sınırlı bir hayata ilişkin değildir.

152- Enfal Suresi, 24

Bu bölüm eski ümmetlerin hayat tecrübelerinden iki tanesini dikkatlerimize sunuyor. Bu iki tecrübeyi bu ümmetin tecrübe birikimine ekliyor. Bu tecrübeler aracılığı ile müslüman toplumu, üstlenmiş olduğu son derece büyük görev sebebiyle ve iman kökenli inanç sisteminin, bu son derece hareketli tarih sürecinin mirasçısı sıfatıyla hayatı boyunca yüzyüze geleceği değişik gelişmelere karşı eğitmeyi amaçlıyor.

Kur'an, bu tecrübelerden ilkinin kimlerin başından geçtiğini belirtmiyor, yalnız tecrübeyi kısa, fakat anlaşılabilecek uzunlukta anlatmakla yetiniyor. Sözkonusu olay "Ölüm korkusu ve binlerce kişilik bir kalabalık halinde yurtlarından ayrılan" bir topluluğun tecrübesidir. Fakat bu yurtlarını terkediş, bu kaçış, bu sakınma onlara hiçbir yarar sağlamıyor; korkusu yüzünden yurtlarını terkettikleri ilâhi kader yakalarına yapışmakta gecikmiyor ve bunun sonucu olarak yüce Allah kendilerine "ölün" buyuruyor. Böylece öldürdükten bir süre sonra onları yeniden diriltiyor. Yani ne ölümden kaçma çabalarının bir faydasını görüyorlar ve ne de yeniden dirilmek için bir çaba harcıyorlar. Her iki olaya da ilâhi kader yön veriyor.

Kur'an, bu tecrübenin ışığı altında müminlere dönerek onları savaşmaya, mallarını Allah yolunda; hayatın ve malın bağışlayıcısı olan ve hayatı da malı da dilediğinde geri alabilen Allah'ın yolunda harcamaya teşvik ediyor.

İkinci tecrübe, yahudilerin Hz. Musa'dan (selâm üzerine olsun) sonraki hayatlarında meydana geliyor. Yani yahudilerin egemenliklerini yitirdikten, kutsal değerleri yağmalandıktan, düşmanlarına boyun eğmelerinden, Rabblerinin hidayetinden ve peygamberlerinin direktiflerinden sapmaları sebebiyle birçok acılar tattıktan sonraki karanlık dönemlerine ilişkin bir tecrübe karşısındayız. Fakat bir süre sonra vicdanlarında yeni bir silkinme, derlenip toparlanma arzusu belirir, kalplerinde küllenmiş olan inanç uyanmaya yüztutar, bunun sonucunda Allah yolunda savaşma özlemi duyarak peygamberlerine "Başımıza bir hükümdar getir de onun emri altında Allah yolunda savaşa girelim" derler.

Kur'an'ın son derece düşündürücü bir ifade tarzı ile anlattığı bu tecrübe, bazı gerçekleri gözlerimizin önüne seriyor, o günün müslüman toplumuna ilişkin mesajlar taşımasına ek olarak her dönemdeki müslüman topluma yönelik düşünceleri kamçılayıcı birtakım güçlü mesajlar da içeriyor.

Bu tecrübenin bir bütün olarak gözler önüne serdiği genel karakterli ibret dersi şudur: Bu inanç kaynaklı toplumsal ayaklanma, patlama daha başlangıçta hareketi zedeleyen birçok eksikliğe ve zaaf belirtilerine ve yolun ilerdeki aşamalarında ondan bölük bölük yüzçeviren dönek taraftarlarının ihanetlerine rağmen, bütün bu olumsuzluklara karşın, bir avuç imanlı taraftarının bu toplumsal başkaldırıya ısrarla bağlı kalması, İsrailoğulları'na son derece önemli kazanımlar getirdi. İsrailoğulları bu onurlu başkaldırma sonunda haysiyet kırıcı bir bozgunun, utanç verici bir perişanlığın, uzun bir sürgünlük ve zorbaların çizmeleri altında ezilme döneminin arkasından zafere, egemenliğe ve şerefli bir bağımsızlığa ulaştılar. Bu parlak zaferleri Hz. Davud ve onun arkasından gelen Hz. Süley-

man (selâm üzerine olsun) peygamberlerin hükümdarlık dönemlerinde elde ettiler. Bu dönem İsrailoğulları devletinin yeryüzünde ulaştığı başarıların doruk noktasını oluşturur. Yahudi tarihçileri bu dönemlerini "Altın dönem diye anarlar. Yahudiler "Peygamberler Dönemi" olarak bilinen bu tarih dönemlerinin daha önceki aşamasında böyle bir başarıyı hiç yaşamamışlardı. Bu başarı tümü ile doğrudan doğruya uzun yıllar koyu bulutlar arkasında kalan bir inancın parlamasının toplumsal bir ayaklanmaya dönüşmesinin ve bir avuç inanmış taraftarının Calut'un askeri gücü karşısında gösterdiği yiğitçe direnişin ürünüdür.

Bu tarihi tecrübenin ayrıntılarında yansıyan bazı ibretler daha vardır ki, bunlar her dönemde yaşayan müslüman toplumlar için son derece değerlidir. Bunların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

Toplumsal heyecanlar dış görünüşlerine göre değerlendirildiğinde liderleri aldatabilecek niteliklere sahiptirler. Bundan dolayı liderler, sözkonusu heyecanların etkisiyle savaşa girişmeden önce onları mihenk taşına vurmalı, iyice ölçüp tartmalıdırlar.

Nitekim bu tarihi tecrübede ileri gelen yahudilerden oluşmuş bir grup, Peygamberlerine başvurarak ondan başlarına bir hükümdar geçirmesini ve bu hükümdarın önlerine düşüp din düşmanları ile yapılacak savaşta kendilerine komutanlık etmesini, egemenliklerini ve Hz. Musa ile Hz. Harun (selâm üzerlerine olsun) ailelerinden kalma kutsal emanetler ile birlikte bütün mallarını ellerinden almış olan düşmanları ile girişilecek hesaplaşmaya önderlik etmesini isterler. Peygamberleri savaşmaya kesinlikle kararlı olup olmadıklarını anlamak üzere kendilerine; **"Ya eğer savaş size farz kılınınca bu emre karşı gelip savaşmazsanız?"** deyince bu söz ağırlarına gider ve peygamberlerine; **"Yurtlarımızdan ve çocuklarımızdan ayrı düşürüldüğümüze göre niçin savaşmayalım?"** diye karşılık verirler.

Fakat bu heyecanın ateşi çok geçmeden sönmeye yüz tutar, kıssada anlatıldığı gibi yolun çeşitli aşamalarında iyice zayıflar. Okuduğumuz ayetlerin bir yerinde bu eğilim **"Fakat savaşmak kendilerine farz kılınınca pek azı hariç, hepsi yançizdiler"** diye açıkça vurgulanır.

Gerçi yapılan anlaşmayı bozmak, verilen sözü yerine getirmemek ve yarıyolda bırakıp ayrılmak yahudilerin ötedenberi bilinen bir huyu, bir özelliğidir, ama bu eğilim, imana dayalı eğitim düzeyi pek yüksek olmayan bütün toplumlarda genellikle rastlanabilecek ortak insani eğilimdir. Tabii ki, bu durum, her kuşaktan müslüman toplumların lider kadrolarının başına da gelebilir. Bu yüzden bu tür durumlarda bu tarihi tecrübenin verdiği dersten yararlanmak, yerinde olur.

Tarihi tecrübenin ayrıntılarından derlediğimiz diğer bir ibret dersi de şudur: Bu tür toplumsal heyecanların, halkın kollektif vicdanından kaynaklanan toplumsal patlamaların dayanıklılık derecesini bir defa sınavdan geçirmekle yetinmemek gerekir.

Nitekim bu tecrübeyi yaşayan İsrailoğulları'nın çoğunluğu, istekleri olumlu karşılanarak omuzlarına savaşma yükümlülüğü bindirilir-bindirilmez yançizdiler. Geriye peygamberleri ile yaptıkları anlaşmaya bağlı kalan küçük bir azınlık kaldı. Bunlar da Talut'un komutası altında sefere çıkan askerlerdi. Hatırlanacağı gibi bu ordu, Talut'un hükümranlığa ve komutanlığa lâyık olup olmadığına ilişkin yoğun tartışmaların, O'nun başlarına yüce Allah tarafından getirildiğinin kanıta bağlanmasının ve bunun belirtisi olarak peygamberlerinden kalan kutsal emanetleri içeren sandıklarının meleklerce taşınarak önlerine getirilmesinin arkasından yola çıkabilmişti. Buna rağmen bu ordunun çoğunluğu daha ilk aşamada geride kaldılar, askerlerin çoğunluğu komutanları tarafından gerçekleştirilen daha ilk sınavda başarısız not aldılar. Ayette bu sınav aynen şöyle anlatılıyor; **"Talut, ordusu ile birlikte sefere çıkınca askerlerine dedi ki 'Allah sizi bir ırmak aracılığı ile sınavdan geçirecek. Kim bu ırmağın suyundan kana kana içerse benden değildir. Kim onun suyundan içmez de sadece bir avuç dolusu ile yetinirse o bendendir.' Çok azdışında askerler bu ırmaktan kana kana su içtiler."**

Fakat ırmağın suyundan içmeyen bu "çok az kişi" de direnmelerini sonuna kadar sürdüremediler. Dehşetin somutlaşmış görüntüsü, yani düşmanın kalabalıklığı ve gücü karşısında moralleri bozuldu ve kalpleri sarsıldı. **"O ırmağı geçince askerlerin bir kısmı 'Bugün bizim Calut ve ordusu ile başa çıkacak gücümüz yok' dediler."**

Bu çözülme karşısında çok küçük ve seçkin bir azınlık direnişini sürdürdü, bunlar Allah'a güven ve bağlılık duygusu içinde şöyle dediler; "Allah'ın izni ile nice az sayılı topluluk, kalabalık topluluğu yenilgiye uğratmıştır. Hiç şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir." İşte terazinin kefelerinden birinin ağır basmasına yolaçan, dengeyi değiştiren, savaşta zaferi kazanarak şerefi ve egemenliği hakeden ordu, bu bir avuç inanmış gruptu.

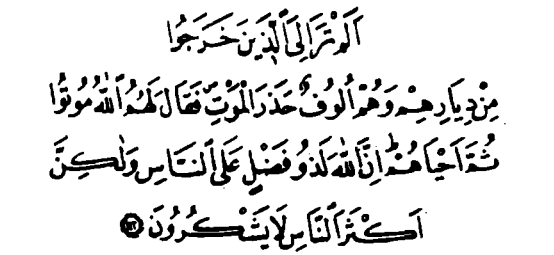
Bu tarihi tecrübenin olayları arasında gizlenen bir başka ibret dersi de yapıcı, kararlı ve inanmış liderliğe ilişkindir. Talut'un, bu vasıfları tümü ile kişiliğinde biraraya getirdiği görülür. Bu tücrübeyi okurken O'nun insan psikolojisini çok iyi bildiğini, heyecanın dışa vuran coşkunluğuna aldanmadığını, ilk sınavla yetinmediğini, savaştan önce askerlerinin itaatkârlık ve kararlılık derecelerini deneyden geçirdiğini, zaaf gösteren askerlerini ayırıp geride bıraktığını ve son olarak da -ki en önemlisi budur- arka arkaya yaptığı denemelerin ardından askerleri sayıca iyice azaldığı, yanında sadece bir avuç seçkin ve sebatkâr bir savaşçı grubu kaldığı halde hiç moralini bozmadan, halis imanın gücüne ve Allah'ın müminlere yönelik destek vaadine güvenerek cesurca savaşa girebilmesidir.

Son ibret dersini de savaşın akışını izlerken algılıyoruz: Yüce Allah'a bağlı bir kalbin ölçüleri, kriterleri ve düşünceleri inanmayanlardan farklıdır. Çünkü böyle bir kimse sınırlı ve basit realitenin ötesine uzanarak kesin ve sürekli realiteye kavuşur. Ayrıca sınırlı ve basit realitenin dışındaki herşeyi geniş bir perspektifle görür. Nitekim bu kıssada kararlılığını sonuna kadar sürdürerek savaşa gi-

ren ve zaferi elde eden bir avuç inanmış azınlık tıpkı **"Bugün bizim Calut'la ve ordusu ile başa çıkacak gücümüz yok"** diyenler gibi sayıca düşmandan az olduklarını görüyorlardı. Fakat durum hakkında o yılgınların vardıkları hükme varmamışlar, onlarınkinden çok farklı bir hükme vararak **"Allah'ın izni ile nice az sayılı topluluk, nice kalabalık topluluğu yenilgiye uğratmıştır"** dediler. Arkasından da Rabb'lerine el açarak "Ey Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı yere sağlam basmamızı sağla ve kâfirlere karşı bize zafer nasip eyle" diye dua ettiler. Bunlar güç dengesinin kâfirlerin elinde olmadığını, bunun sırf Allah'ın elinde olduğunu biliyorlardı, bu bilinçle zaferi Allah'tan istediler ve zaferin asıl sahibi olması hasebi ile onu dilediğine veren Allah'ın elinden buna kavuştular.

İşte insan, gerçek anlamda Allah'a bağlanınca, olaylara ve gelişmelere ilişkin düşünceleri ve ölçüleri böylesine değişir. Böylece bu tür kalpler için kesin bir realite olan Allah'ın vaadine dayalı hesaplar yapmanın, gözlerin gördüğü basit realiteye dayalı hesaplar yapmaktan daha gerçekçi bir tutum olduğu kanıtlanmış oluyor.

Bu kıssanın içerdiği bütün mesajları istesek de kavrayamayız. Çünkü - tecrübelerimizden de öğrendiğimiz gibi- Kur'an ayetleri kalplere yönelik mesajlarını, kalplerin içinde bulundukları durum ve bu durumların ortaya çıkardığı ihtiyaçlar oranında sunarlar ve her zaman ihtiyaç oranında mesaj birikimlerini kalplere açarlar.



243- Binlerce kişilik kalabalık olarak ölüm korkusu ile yurtlarından kaçan kimseleri görmedin mi? Allah onlara önce 'ölün" dedi, arkasından kendilerini yeniden diriltti. Hiç kuşkusuz Allah insanlara karşı kerem sahibidir, ama insanlar çoğunlukla şükretmezler.

ÖLÜM KORKUSU

Burada "Binlerce kişilik bir kalabalık halinde ölüm korkusu ile yurtlarından kaçtıkları" belirtilen kimseler hakkında çeşitli yorum ve spekülasyonlar çölüne dalmak istemem. Bunlar kimlerdi? Yurtları neresiydi? Bu yurtlarından ne zaman kaçtılar? Eğer yüce Allah dileseydi tıpkı Kur'an'da ayrıntılı biçimde anlatılan bazı kıssalarda olduğu gibi bu insanlar hakkında da bize açık bilgi verirdi. Fakat bu hikaye; olayları ve bu olayların yer ve zamanları somutlaştırılmamış, sadece anafikir amaçlanan bir ibret dersi, bir öğüttür. Bu hikayede olayla-

rın yerlerini ve zamanlarını belirlemek onun ibret dersi olma niteliğine ve ana fikrine hiçbir katkıda bulunmaz.

Bu hikâyeyi anlatmanın amacı ölüm ve hayat gerçeğinin dış sebepleri ile gizli asıl mahiyetleri hakkında doğru düşünmeyi sağlayarak bu iki konuyu herşeyi önceden tasarlayan ulu kudrete havale etmeyi benimsetmek Allah'ın bu konulardaki takdirine gönül rahatlığı ile razı olarak, ağlayıp sızlamadan, paniğe kapılıp feryad etmeden, yükümlülükleri ve görevleri yerine getirmeyi kabul ettirmektir. Çünkü ne takdir edildiyse mutlaka olacaktır, ölüm de hayat da son aşamada Allah'ın elindedir.

Bu hikâye aracılığı ile insanlara söylenmek istenen şudur: Ölümden kaçmanın hiçbir yararı yok. Paniğe kapılmak ve feryadı basmak ne hayata birşey ekler ne ölüm anını erteletir ve ne de ilâhi takdirin önüne geçebilir. Hayatı veren de alan da yalnız Allah'tır. O, bu iki durumda da, yani hayatı verirken de alırken de lütuf ve kerem sahibidir, almanın da vermenin de arkasında büyük bir ilâhi hikmet saklıdır. Her iki olayda da insanların menfaati vardır. Allah'ın insanlara yönelik keremi, hem almakta hem de vermekte aynı oranda kendini gösterir:

"Hiç kuşkusuz Allah insanlara karşı kerem sahibidir, ama insanlar çoğunlukla şükretmezler."

"Binlerce kişilik kalabalık oluşturan" bu topluluğun biraraya gelmesi ve **"ölüm korkusu ile"** ülkesinden kaçması ancak panik halinde olur. Bu kaçış ister saldırgan bir düşmanın, ister salgın bir veba hastalığının korkusu ile olsun. Bütün bunlar onları ölümden kurtaramadı:

"Allah onlara 'ölün' dedi."

Allah onlara bu sözü nasıl söyledi? Nasıl öldüler? Acaba ölüm sebepleri, korkup kaçtıkları şey mi oldu, yoksa hiç hesapta olmayan başka bir sebep yüzünden mi öldüler? Bunların hiçbiri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiyor. Çünkü bunlar ibret dersini etkileyecek noktalar değil. İbret dersi şurada: Paniğe kapılmak, ağlayıp sızlamak, feryadı basmak, kaçmak ve korkmak, onların akıbetini değiştirmedi, ölmelerini önleyemedi, Allah'ın takdirini başlarından savamadı. Oysa eğer Allah'a yönelerek durumu sabırla, sebatla ve soğukkanlılıkla karşılasalardı kendileri için daha iyi olurdu.

"Sonra onları diriltti."

Bu nasıl oldu? Acaba onların ölülerini dirilterek kendilerini somut biçimde yeniden hayata mı döndürdü? Yoksa onların yerine güçlü bir hayatın temsilcisi olan, ataları gibi paniğe kapılıp feryadı basmayan gözüpek bir kuşak mı getirdi? Bu sorular hakkında da ayrıntılı bilgi verilmiyor. Bu sorulara mutlaka bir cevap yakıştıralım diye zoraki yorumlara dalmamızın, bazı tefsir kitaplarında görüldüğü türden dayanaksız masalların çöllerinde kendimizi kaybetmemizin hiçbir gereği yok. Bu cümlenin kalbe sunduğu mesaj şudur: Onların çabaları, çırpınmaları ölümü başlarından savamadığı gibi, Allah onları, hiçbir çabaları ve katkıları olmaksızın hayata döndürmüştür.

Panik, ilâhi takdiri geriye çeviremez. Ağlayıp sızlamak, feryadı basmak hayatı koruyamaz. Hayat Allah'ın elindedir,onu yaşayanların hiçbir çabası olmaksızın, kendilerine karşılıksız bir bağış olarak sunar. O halde korkakların gözlerine uyku girmesin!

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾

244- Allah yolunda savaşınız ve Allah'ın herşeyi işittiğini ve bildiğini biliniz.

İşte şimdi yukardaki olayın amacını ve ana fikrini kısmen kavrıyor, yüce Allah'ın, gerek ilk müslüman topluma ve gerekse bütün müslümanlara bu tarihi tecrübeyi niçin aktardığını kısmen idrak ediyoruz: Sakın sizi yaşama sevgisi ve ölüm korkusu Allah yolunda cihad etmekten, savaşmaktan alıkoymasın. Çünkü ölüm de hayat da Allah'ın elindedir. Başka bir gaye uğruna değil, Allah yolunda savaşın; başka bir yafta, başka bir bayrak altında değil, Allah'ın sancağı altında cihad edin, savaşın. Ve;

"Allah'ın herşeyi işittiği ve bildiğini bilin"

O işitir ve bilir. O söylenen sözü işitir ve sözün ardında gizlenen maksadı bilir. Ya da O işitir ve çağrılara olumlu karşılık verir, hayata ve kalplere neyin yararlı olduğunu bilir. Allah yolunda savaşın; çünkü yapılan hiçbir amel Allah katında, hayatı alan ve veren Allah katında kayba uğramaz.

Allah yolunda cihad etmek, karşılık beklemeden vermek, fedakârlıkta bulunmak anlamı taşır. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'de malî fedakârlıkta, özveride bulunma konusu cihad ve savaş konusu ile birlikte ele alınır. Özellikle cihadın, savaşmak için ordu toplamanın gönüllülük esasına dayandığı İslâm'ın o ilk döneminde bu malî ve bedeni özverinin ayrılmazlığı ilkesi daha da önemliydi. Çünkü cihadın insan gücü yüzünden aksamadığı bazı dönemlerde mali imkan yokluğu yüzünden aksadığı olurdu. Bundan dolayı mali özveride bulunmanın sürekli biçimde özendirilmesi ve böylece Allah yolunda savaşmak isteyenlerin yolunun kolaylaştırılması kaçınılmaz bir gereklilik olmuştur:

مَّن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً ۚ وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ ۖ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

245- Kimdir o kî, Allah'a karşılıksız (güzel) borç verir de Allah da bu borcu ona kat kat fazlası ile öder. Kısıtlayan da bol bol veren de Allah'tır. Döndürüleceğiniz yer O'nun katıdır.

Ölüm ile hayat nasıl elinde ise Allah'ın çıkmasını takdir etmediği bir can, nasıl ki sahibi savaşa katıldı diye kayba uğrayacak değilse, mal da böyledir, Al-

lah yolunda harcandı diye kaybolmaz. O, Allah'a verilmiş bir karşılıksız borç (karz-ı hasen)tur, O'nun katında teminat altındadır. O, onu kat kat fazlası ile geri verir. Dünyada mal, bereket, mutluluk ve huzur olarak geri verir. Ahirette ise yine mutluluk, Cennet nimeti, hoşnutluk ve kendine yakınlık derecesi olarak geri verir.

Zaten zenginlik ve fakirlik meselesi Allah'a dayanır, yoksa bu işin belirleyici faktörü ne mal ihtirası ne cimrilik ne de özveri ve mal harcama eylemidir:

"Kısıtlayan da bol bol veren de Allah'tır..

Sonunda herşey Allah'a geri dönecek. Mallar ve onların sahibi olduklarını sanan insanlar bu varlık aleminde ne ki onlar Allah'a dönmesinler; onlar da dönecek elbette:

"Döndürüleceğiniz yer O'nun katıdır."

O halde ölümden ürkmenin, fakirlikten korkmanın ve Allah'a dönme konusunda tereddüt etmenin anlamı yok. Buna göre müminler Allah yolunda savaşsınlar, canlarını ve mallarını özveri ile ortaya koysunlar ve iyi bilsinler ki nefesleri sayılı, malları belirlidir. O halde yaşadıkları sürece güçlü, özgür, yiğit ve onurlu olmaları onlar hesabına hayırlıdır. Sonuçta dönüşleri Allah'adır.

Okuduğumuz ayetlerin imana ilişkin, eğitici mesajlarından sonra biraz da bu ayetlerin yansıttığı ifade güzelliğine değinmeden geçemeyeceğim. Yine ilk ayetin başına dönelim:

"Binlerce kişilik kalabalık olarak ölüm korkusu ile yurtlarından kaçan kimseleri görmedin mi?"

Bu ifade, bu binlerce kişiyi, onların oluşturduğu safları gözler önüne seriyor. Bu gözönüne getirmeyi, bu canlandırmayı sağlayan **"görmedin mi"** şeklindeki sorulu yüklemdir. Başka hiçbir ifade biçimi, seçildiği yere yakışan bu sorulu yüklem kadar, bu muhayyile önüne getirmeyi, bu gözönünde canlandırmayı gerçekleştiremezdi.

Ölümden korkan, bu dehşet içinde titreyen binlerce kişilik kalabalığın tablosundan hemen sonra bir anda ve tek kelime aracılığı ile **"ölün"** emri üzerine gerçekleşiveren ölüm tablosu ile karşı karşıya kalıyoruz. Bütün bu çekinmeler, bütün bu biraraya gelmeler, bütün bu çabalar bir tek "ölün" kelimesi üzerine yok olup gidiyor. Bu ifade, bu çabaların boşluğunu, tutulan yolun yanlışlığını beynimize işlediği gibi ilahi takdirin kesinliğini, Allah'ın istediğini yapma konusunda ne kadar seri olduğunu gözler önünde somutlaştırıyor.

"Sonra onları yeniden diriltti."

Gerçek bu... Bu yeniden diriltmenin hangi yolla olduğuna ilişkin ayrıntılı bilgi verilmeksizin... Ölümün ve hayatın dizginlerini elinde tutan, kullara ilişkin gelişmelerde tek tasarruf yetkisine sahip olan yüce kudret ile karşı karşıyayız. Bu yüce kudretin iradesine karşı konulamaz; O'nun dilediği olur. Bu ifade zihnimizde ölüm ve hayat tabloları ile uyumlu bir izlenim uyandırır.

Biz, öldürme ve diriltme, can alma ve can verme tablolarını izlerken önümüze rızık meselesi geliyor ve burada da "**Kısıtlayan da bol bol veren de Allah'tır.**" ifadesi ile karşılaşıyoruz. Bu ifade de can alma ve can verme eylemi ile uyumlu, aynı zamanda onun gibi veciz ve kısadır.

Bunların yanısıra verilen mesajlar ile üslup güzelliği arasındaki şaşırtıcı uyuma paralel olarak tabloların tasvirinde de şaşırtıcı bir uyum göze çarpmaktadır.

Bir sonraki ayette ikinci tarihi tecrübenin anlatımına geçiliyor. Bu tecrübenin kahramanları da İsrailoğulları'nın Hz. Musa döneminden sonra yaşamış olan bir kuşağıdır:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ
إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ ۖ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا ۖ
قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا
مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا
إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾

246- Musa sonrası dönemde yaşayan bir grup ileri gelen İsrailoğlunu görmedin mi? Bunlar Peygamberlerine 'Başımıza bir hükümdar getir de onun emri altında Allah yolunda savaşalım' dediler. Peygamberleri onlara; 'Ya eğer savaşmak size farz kılındığında bu emre karşı gelirseniz?' diye sorunca, 'Yurdumuzdan ve çocuklarımızdan ayrı düşürüldüğümüze göre niçin savaşmayalım ki?' dediler. Fakat savaşmak kendilerine farz kılınınca pek azı hariç, hepsi yançizdiler. Hiç kuşkusuz Allah, zalimlerin kimler olduğunu bilir.

SAVAŞTAN KAÇANLAR

"Görmedin mi?" Sanki şu anda olmakta olan bir olaydan ve gözler önünde cereyan eden bir manzaradan sözediliyor. Yahudi ileri gelenlerinden ve sözü geçenlerinden bir grup aralarında toplanıp peygamberlerinden birine başvuruyorlar. Bu peygamberlerin adı belli değil. Çünkü kıssanın amacı, konusu o peygamber değil. Onun adının söylenmesi kıssanın vermek istediği mesaja hiçbir şey katmıyor. İsrailoğulları'na uzun tarihleri boyunca birbirinin peşisıra çok sayıda peygamber geldi. İşte sözünü ettiğimiz seçkin yahudi önderleri, aralarında toplanıp bu peygamberlerinden birine başvurdular ve ondan komutası altında "Allah yolunda" savaşacakları bir hükümdar belirleyip başlarına getirmesini istediler.

Onların ağzından çıkan bu savaşın karakterini tanımlayıcı "Allah yolunda"

sözü kalplerindeki inanç coşkunluğunu, vicdanlarındaki iman uyanıklığını, kendilerinin haklı bir inancın savunucuları, düşmanlarının ise batıl yanlısı, sapık kâfirler olduklarının bilincinde olduklarını, Allah yolunda cihad etmek için önlerindeki yolun kafalarında belirgin olduğunu kanıtlar.

Bu algı belirginliği, bu idrak kesinliği zafere giden yolun yarısıdır. Buna göre kendisinin hak yolda, buna karşılık düşmanın batıl yanlısı olduğu, müminin zihninde belirgin bir biçimde yeretmesi; hedefin, yani Allah yolunda olduğu gerçeğinin kafasında mutlaka soyutlanıp kavramlaşması gerekir. Düşünceleri nereye gittiğini bilmesini engelleyecek bir kavram kargaşasının egemenliği altında olmamalıdır.

Peygamberleri de onların azimlerinin gerçekliğinden, niyetlerinin sağlamlığından, bu ağır görevi yerine getirmekte kararlı, önüne getirdikleri teklifte ciddi olup olmadıklarından emin olmak istemişti:

"Peygamberleri onlara; 'Ya eğer size savaşmak farz kılındığında bu emre karşı gelirseniz?' diye sordu."

Acaba savaşmak size farz kılınırsa bundan kaçma ihtimaliniz yok mu? Şimdi bu bakımdan serbest ve rahatsınız. Ama eğer isteğiniz kabul edilir de savaşmanız karara bağlanırsa, o zaman savaş, hesabınıza yazılmış bir farz olur ve artık bu karardan dönemezsiniz.

Bu, peygambere yaraşacak bir konuşma tarzıdır; bu üsteleme, ısrarlı vurgulama peygamberlere layık bir vurgulamadır. Peygamberlerin sözlerinin ve emirlerinin tereddüt, oyalanma ve erteleme konusu olması caiz değildir.

Bu noktada ayaklanma coşkusunun derecesi yükseliyor. Çünkü Peygamber ile görüşmeye gelen heyetin mensupları kendilerini savaşmaya sürükleyen sebepler arasında savaşmayı tereddüt götürmez, kesin bir zaruret haline getiren gerekçeler bulunduğunu belirtiyorlar:

"Yurdumuzdan ve çocuklarımızdan ayrı düşürüldüğümüze göre niye savaşmayalım ki?" dediler.

Meselenin zihinlerinde belirgin olduğunu, vicdanlarında karara bağlandığını görüyoruz. Düşmanlar, Allah'ın ve O'nun dininin düşmanlarıdır, bu düşman onları yurtlarından çıkarıp evlâtlarını tutsak yapmıştır. Buna göre bu düşmana karşı savaşmak gereklidir. Önlerinde tek yol vardır ki, o da savaşmaktır. Bu karardan ve bu mücadeleden geri dönmeyi gerektirecek hiçbir sebep yoktur.

Fakat düşmanın ortada görünmediği tehlikesiz dönemde verdikleri bu kararda uzun süre sebat edemediler, zira savaşla yüzyüzeydiler artık;

"Fakat savaşmak kendilerine farz kılınınca az bir kısmı hariç, çoğu sözlerinden döndüler."

Gerçi burada yahudilerin ötedenberi bilinen köklü bir huyu ile karşılaşıyoruz. Onlar sık sık sözleşmelerini tek taraflı olarak bozarlar, verdikleri sözlerden cayarlar, liderlerine itaat etmezler, düzen tanımazlar, yükümlülüklerinden kaçarlar

herhangi bir konuda ortak bir karara varamazlar ve apaçık gerçeklerden yüz çevirirler. Fakat bu tutum imana dayalı eğitimde olgunluk düzeyine yükselmemiş bütün toplumların, hatta bütün insanlığın ortak özelliğidir. Bu huy ancak imana dayalı, yüksek düzeyli, uzun vadeli, köklü ve etkin bir eğitimle değiştirilebilir. Bundan dolayı çetin bir yola girmeye azmedenler bu konuda son derece dikkatli olmalı, sarp yollara girecekleri sırada bu faktörü hesaba katmalıdırlar. Yoksa insan mayasındaki zorluk anında kaçma huyu sürpriz olarak karşılarına çıkarsa işlerini daha da zorlaştırır. Özellikle içgüdülerinin tutsaklığından kurtulamamış, herhangi bir potada pişerek bu zararlı unsurlardan arınamamış toplumlarda bu olumsuz tepki, beklenen bir tutumdur. Ancak hakkı ortada bırakıp geri dönenler Allah'ın şu uyarı ve tehdidini de göze almadılar:

"Hiç kuşkusuz Allah zalimlerin kimler olduğunu bilir."

Bu cümle savaşmayı istedikten sonra ve daha bilfiil savaşa girişmeden önce bu görevden kaçan çoğunluğu azarlar ve onları zalimlikle suçlar niteliktedir. Bu çoğunluk, hem kendilerine hem peygamberlerine ve hem de gerçek olduğunu bile bile onun batıl yanlarının boyunduruğu altında kalmasına göz yumdukları hakka karşı zalimlik etmiştir.

Bir grup insan düşünelim ki, bunlar kendilerinin hak yolda ve düşmanlarının batıl, eğri yolda olduğunu biliyorlar. Tıpkı burada sözkonusu olan yahudi heyeti gibi. Arkasından bunlar peygamberlerinden "Allah yolunda" savaşmak amacıyla başlarına bir komutan görevlendirmesini istiyorlar. Sonra da cihaddan kaçarak gerçek olduğuna iman ettikleri hakkın batıl karşısında kendilerine yüklediği savaşma görevini yerine getirmiyorlar. Bunlar zulümlerinin cezasına çarpılmaları kaçınılmaz olan zalimlerdir. **"Allah zalimlerin kimler olduğunu bilir."**

وَقَالَ لَهُمْ
نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا
قَالُوا أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ
مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ
عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ
وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ۝

247- Peygamberleri onlara; 'Allah size hükümdar olarak Tâlut'u gönderdi' deyince, 'O bize nasıl hükümdar olabilir? Hükümdarlık bize ondan daha çok yakışır. Çünkü ona bol servet verilmiş değildir' dediler. Peygamberleri onlara; 'Allah onu hükümdar olarak seçerek başınıza getirdi, Ona bilgi ve vücud gücü bakımından üstünlük bağışladı' de-

di. Allah mülkünü (egemenlik yetkisini) dilediğine verir, Allah'ın lütfu geniştir ve O, herşeyi bilir.

Burada görülen ısrarlı karşı koyma, İsrailoğulları'nın bu surede sık sık değinilen bir özelliğini ortaya koyuyor. Bilindiği gibi onlar, sancağı altında savaşacakları bir hükümdarları olsun istemişlerdi. Yine bilindiği gibi açıkça "Allah yolunda" savaşmak istediklerini belirtmişlerdi.

Fakat aynı kişiler hararetle istedikleri ve onayladıkları Allah'ın kendileri için uygun gördüğü ve Peygamberleri aracılığıyla bilgilerine sunduğu tercihe karşı çıkıyorlar, bizzat yüce Allah tarafından başlarına getirilen Talut'un hükümdar olmasını içlerine sindiremeyerek ona itiraz ediyorlar. Niçin? Çünkü onların düşüncelerine veraset gerekçesiyle hükümdarlığa kendileri daha layıktır. Çünkü Talut eski yahudi hükümdarların soyundan gelmiyordu! Üstelik serveti de yoktu ki kendisine verilen liyakat önceliğine gözyumsunlardı. Bütün bunlar, yahudilerin tarih boyunca vazgeçmedikleri bilinen karakteristik huyları olduğu gibi aynı zamanda sapık düşüncelerini ve kavram kargaşası içinde olduklarını da açığa vurucu özelliklerdir.

Peygamberleri onlara, Talut'un liyakat önceliğine sahip olduğunu ve Allah'ın ne hikmetle onu tercih ettiğini açıklıyor:

"Peygamberleri onlara; 'Allah onu hükümdar olarak seçerek başınıza getirdi, ona bilgi ve beden gücü bakımından üstünlük sağladı.' dedi. Allah mülkünü (egemenlik yetkisini) dilediğine verir. Allah'ın lütfu geniştir ve O, herşeyi bilir."

Talut, doğrudan doğruya Allah'ın seçtiği bir kişidir. Bu onun için bir liyakat gerekçesidir. Bunun yanısıra Allah ona bilgi ve beden gücü bakımından üstünlük sağlamıştır. Bu da onun için bir başka liyakat gerekçesidir. Ayrıca Allah **"Mülkünü, egemenlik yetkisini dilediğine verir."** Çünkü mülk, O'nundur, onu dilediği gibi kullanma yetkisi kendisine aittir, buna göre kulları arasından kimi isterse onu seçer. Yine Allah **"engin kerem sahibi ve herşeyi bilen"**dir. Ne hazinesinin bekçisi ve ne de bağışlayıcılığının sınırı vardır. Bunun yanında O, neyin hayırlı olduğunu ve işleri nasıl düzenleyeceğini herkesten iyi bilir.

Bu uyarılar ve öğütler, aslında insan kafasındaki kavram kargaşasını düzene koyduracak ve düşüncelerdeki yanılgıyı ortadan kaldıracak nitelikte ve yeterliliktedirler. Fakat önemli bir savaşın eşiğinde olan yahudilerin karakter yapılarındaki olumsuzlukları bu yüce gerçekler tek başına düzeltmeye yetmez. Onların karakter yapısındaki bu olumsuzlukları peygamberleri de biliyor. Onlara, kalplerini sarsarak, güvene ve kesin kanaate vardıracak açık bir mucize göstermek gerekir:

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ
فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ

اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُوْنَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ ۭ
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝

248- Peygamberleri onlara dedi ki; 'Talut'un hükümdarlığının belirtisi, size meleklerin taşıdığı bir sandığın gelmesidir. Bu sandıkta Rabbinizden size yönelik bir huzur ile birlikte Musa ve Harun ailelerinin geride bıraktıkları bazı önemli eşyalar vardır. Eğer mümin kimseler iseniz, bu sizin için kesin bir belirtidir.

Yahudiler, çöldeki perişanlık dönemlerinden ve Hz. Musa'nın ölümünden sonra peygamberleri Hz. Yuşa'nın (Allah'ın selâmı her ikisi üzerine olsun) liderliği altında mukaddes topraklara egemen olmuşlardı. Fakat bir süre sonra düşmanları kendilerini bu topraklardan sürüp çıkarmış ve bu arada Hz. Musa ve Hz. Harun'un oğullarından gelen peygamberlerinin geride bıraktıkları değerli eşyaları içeren bir sandıkta somutlaşan kutsal emanetlerine de el koymuşlardı. Bir rivayete göre bu sandıkta yüce Allah'ın Tur dağında Hz. Musa'ya vermiş olduğu levhaların kopyaları saklı idi. Peygamberleri onlara, belirti olarak Allah'tan kaynaklanan ve gözleri ile görecekleri bir mucize göstermeyi ve bu amaçla sandukanın, üstelik **"melekler tarafından taşınarak"** önlerine getirilmesini uygun gördü; bu sandukanın bu şekilde önlerine getirilmesi onların kalplerini huzur ve güvenle dolduracaktı. Arkasından da onlara "Eğer mümin kimseler iseniz, bu mucize, Talut'un Allah tarafından seçilmiş olduğunu kanıtlamaya yeterli bir delildir" diyecekti.

Ayetin akışından anlaşıldığına göre bu olağanüstü olay, gerçekten meydana gelmiş ve yahudi ileri gelenlerinin kuşkularını dağıtarak peygamberlerinin sözlerine kesinlikle inanmalarını sağlamıştı.

Daha sonra Talut, cihad farzını terketmeyen daha yolun başında peygamberleri ile yaptıkları sözleşmeyi çiğnememiş olanlardan ordusunu oluşturdu. Kur'an-ı Kerim, kıssa anlatımında kullandığı her zamanki üslubu uyarınca burada iki tablo arasında bir boşluk bırakıyor[153] ve doğrudan doğruya aşağıdaki tabloyu sunuyor. Bu tabloda Talut, ordusu ile sefere çıkmıştır:

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوْتُ بِالْجُنُوْدِ ۙ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيْكُمْ
بِنَهَرٍ ۚ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّىْ ۚ وَمَنْ لَّمْ يَطْعَمْهُ
فَاِنَّهٗ مِنِّىْٓ اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهٖ ۚ فَشَرِبُوْا مِنْهُ
اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْهُمْ ۭ فَلَمَّا جَاوَزَهٗ هُوَ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

153- Daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler "Et-Tasvir-ul fenni fil Kur'an" adlı eserimizin "El-Kıssatu fil Kur'an" başlıklı bölümüne başvurabilirler.

مَعَهُۥ قَالُوا۟ لَا طَاقَةَ لَنَا ٱلْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِۦ ۚ
قَالَ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُوا۟ ٱللَّهِ كَم مِّن
فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةًۢ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۗ
وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

249- Talut, ordusu ile birlikte sefere çıkınca askerlerine dedi ki; 'Allah sizi bir ırmak aracılığı ile sınavdan geçirecek. Kim bu ırmağın suyundan kana kana içerse benden değildir. Kim onun suyundan içmez de sadece bir avuç dolusu ile yetinirse o bendendir.

Askerlerin az bir kısmı dışında çoğu bu ırmaktan su içtiler. Bir süre sonra Talut, yanında kalan müminlerle birlikte o ırmağı geçince, askerlerin bir kısmı "Bugün bizim Calut ve ordusu ile başa çıkacak gücümüz yok." dediler. Fakat Allah'ın huzuruna çıkacaklarına kesinlikle inanmış olanlar "Allah'ın izni ile nice az sayılı topluluk, nice kalabalık topluluğu yenilgiye uğratmıştır." dediler. "Hiç kuşkusuz Allah, sabırlılarla beraberdir."

Burada yüce Allah'ın bu kişiyi hükümdar seçmesinin hikmeti somut biçimde ortaya çıkıyor. O, adım adım savaşa doğru ilerliyor. Komutası altındaki ordu, tarihinde birçok kez bozgunu ve ezikliği tatmış mağlup bir milletten oluşmuş, bir süre sonra da galip bir milletin ordusu ile karşılaşacak. O halde, ordusunun vicdanında gizli bir güç bulunmalıdır ki, onun sayesinde karşılaşacağı üstün ve güçlü ordu karşısında durabilsin. Bu gizli güç olsa olsa iradede bulunabilir. Nefsin arzularını ve içgüdülerini denetim altına alan, mahrumiyetlere ve sıkıntılara dayanan, zaruretlerin ve ihtiyaçların üstesinden gelen, itaati elden bırakmayan, bunun getireceği yükümlülüklere katlanan ve böylece ardarda gelecek sınavları başarı ile aşan bir iradedir onun aradığı.

O halde Allah tarafından seçilmiş olan komutan, ordusunun iradesini, direnme gücünü ve sabırlılık derecesini mutlaka denemeli, sınavdan geçirmelidir. İlk önce, ordusunun isteklere ve arzulara karşı ne kadar dayanabildiğini, ikinci aşamada da yokluklara ve sıkıntılara karşı ne derece sabırlı olduğunu deneyecektir. Bu yüzden rivayetlerin verdikleri bilgiye göre Talut, askerlerinin susuz oldukları bir sırada bu denemeyi yapmayı uygun gördü. Böylece kendisi ile birlikte kalıp sabredecek olanlar ile rahatını tercih edip geri dönecek olanları ayırt edebilecekti. Deneme sonunda ileri görüşlülüğü ortaya çıktı:

"Askerlerinin az bir kısmı hariç, çoğu bir ırmağın suyundan içtiler."

Kana kana içtiler. Oysa isteyenlere, ırmağın suyundan bir avuç dolusu olarak aşırı susuzluklarını gidermeleri ve böylece ordudan ayrılmak isteğinde olmadıklarını kanıtlamaları serbest bırakılmıştı. Ordunun çoğunluğu sırf nefislerinin isteklerine boyun eğerek söz dinlemedikleri için ondan ayrıldılar. Ondan ayrıldılar, çünkü onun ve kendilerinin omuzlarına yüklenen görev için yeterli kim-

seler değillerdi. Onların düşmanla yüzyüze gelmenin eşiğinde olan ordudan ayrılmaları hayırlı ve tedbirliliğe uygun bir olaydı. Çünkü orduda zayıflık, moralsizlik ve bozgunculuk tohumu oluşturuyorlardı. Orduların gücü, asker sayılarının kalabalıklığı ile değil, bu askerlerin kalplerinin dirençlilik derecesi ile, iradelerinin kesinliği ile, yolundan sapmaz ve sarsılmaz imanları ile ölçülür.

Bu tecrübe sadece kalplerde gizli olan niyetlerin yeterli olmadığını, savaşa girmeden önce ordunun pratik bir sınavdan geçirilerek, bu yolda kaçınılmaz gerçekleri daha baştan ortaya çıkarıp tavrını ona göre belirleme gereğini ispatladı. Bunun yanısıra bu tecrübe, Allah tarafından seçilen komutanın cevherinin de dayanıklı olduğunu, çünkü ilk tecrübe sırasında ordusunun dökülüşü yüzünden sarsılmayarak yoluna devam ettiğini kanıtladı.

Gerçi bu tecrübe, Talut'un ordusunu faydadan çok zararı olacak askerlerden arındırmıştı, ancak aşılması gereken tecrübeler henüz sona ermiş değildi:

"Bir süre sonra Talut, yanında kalan müminler ile birlikte o ırmağı geçince askerlerin bir kısmı; 'Bugün bizim Calut ve ordusu ile başa çıkacak gücümüz yok' dedi."

Sayıları çok azalmıştı. Üstelik Calut komutasındaki düşmanlarının güçlü ve sayıca kalabalık olduğunu biliyorlardı. Yukardaki sözü söyleyenler mümindi, peygamberleri ile yaptıkları sözleşmeyi bozmamışlardı. Fakat burada gözleri ile gördükleri somut realite ile karşı karşıya idiler ve bu realiteye karşı koyacak güçleri olmadığını algılıyorlardı. İşte şimdi belirleyici tecrübeye, nihai sınava sıra gelmişti. Bu tecrübe gözle görünen somut realiteden daha büyük bir gücü üstün tutmaktı. Bu sınavı ancak eksiksiz imana sahip olarak kalpleri ile Allah arasında sıkı ilişki olanlar, insanların somut durumlarından edindikleri ölçüleri bir yana bırakarak imanlarının realitesi sayesinde edinilmiş yeni ölçüleri olanlar başarı ile aşabilirdi!

İşte bu denemede bir avuç mümin grup ortaya çıktı. Sayıca az, fakat seçkin grup. İlâhi ölçülere sahip olan küçücük grup:

"Fakat Allah'ın huzuruna çıkacaklarına kesinlikle inanmış olanlar; 'Allah'ın izni ile nice az sayılı topluluk, nice kalabalık topluluğu yenilgiye uğratmıştır. Allah sabırlılarla beraberdir.' dediler."

İşte böyle... **"Nice az sayılı topluluk, nice kalabalık topluluğu yenilgiye uğratmıştır."** Dikkat edilirse çokluk ifade eden bir üslup ile karşı karşıyayız; başka bir deyimle tek-tük görülen, istisnai bir durum değil sözkonusu olan. İşte Allah'a kavuşacaklarından kuşku duymayanların algıladıkları kural budur. Kural, bu mümin grubun az sayılı olmasıdır. Çünkü bu küçük grup, sıkıntı merdivenlerinin basamaklarından bir bir çıkarak seçilme ve kalbur üstünde kalma mertebesine ulaşmış kimselerden oluşur. Fakat galip gelecek olan da bu gruptur. Çünkü o merkezi güç kaynağı ile sıkı ilişki halindedir; çünkü üstün ve galip gücü, Allah'ın gücünü temsil ediyor. O Allah ki, iradesi tartışmasız, kulları üzerinde kesin egemenliğe sahip, zorbaların belini kıran, zalimlerin burnunu yere sürten ve

kendini beğenmişleri kahredendir.

Onlar "**Allah'ın izni ile**" derken elde edecekleri bu zaferi Allah'a dayandırıyorlar ve "**Allah sabırlılar ile beraberdir**" derken de bu zaferi gerçek sebebine bağlıyorlar. Böylece de hak ile batılı birbirinden kesinlikle ayıracak hak savaşının Allah tarafından seçilmiş erleri olduklarını kanıtlamış oluyorlar.

Kendimizi hikâyenin akışına bırakıyoruz. Ve... Allah'a kavuşacağına kesinlikle inanan, tüm sabırlılığını bu buluşmanın kesinliğine dair beslediği imandan alan, tüm gücünü Allah'ın izninden alan, tüm inanç kesinliğini Allah'a güveninden ve Allah'ın sabırlıların yanında olduğu gerçeğinden alan bu bir avuç grup... İşte az sayılı ve zayıf olmasına rağmen, düşmanın sayılı üstünlüğünün ve gücünün kalbindeki güveni sarsamadığı bu güvenli, sabırlı, kararlı küçücük grup, savaşın sonucunu belirleyen etkin güç oluyor. Bu inanılmaz başarıya, yüce Allah ile arasındaki taahhüdü yenileştirdikten, kalbi ile O'nun dergâhına yöneldikten, savaşın korkunç dehşeti karşısındayken zaferi sırf O'ndan dilemesinden sonra ulaşıyor:

وَلَمَّا بَرَزُوا۟ لِجَالُوتَ
وَجُنُودِهِۦ قَالُوا۟ رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ
أَقْدَامَنَا وَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ
۝ فَهَزَمُوهُم بِإِذْنِ ٱللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُۥدُ جَالُوتَ
وَءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ٱلْمُلْكَ وَٱلْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُۥ مِمَّا يَشَآءُ
وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ
ٱلْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ۝

250- Talut ve askerleri, Calut ve ordusu ile karşılaştıklarında; 'Ey Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sabit kıl ve kâfirlere karşı bize zafer nasip eyle' dediler.

251- Derken, Allah'ın izni ile onları bozguna uğrattılar ve Davud, Calut'u öldürdü. Arkasından Allah, Davud'a hükümdarlık (egemenlik) ve bilgelik (hikmet) verdi; kendisine dilediği bazı bilgileri öğretti.

Eğer Allah, bazı insanların şerrini diğerleri aracılığı ile savmasaydı, yeryüzünü kargaşa kaplardı. Ama Allah, bütün alemlere karşı lütuf sahibidir.

İşte böyle... "**Ey Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır.**" Bu ifade sabır tablosunu Allah'tan gelen feyize benzeterek tasvir ediyor. Allah, bu feyzini o kahramanların üzerine yağmur gibi yağdırarak kendilerini onunla çepeçevre kuşatıyor, bu

feyiz yağmuru onların kalplerini huzur, güven, dehşete ve sıkıntıya tahammül gücü ile dolduruyor. **"Ayaklarımızı sabit kıl."** Bu Allah'ın elinde olan birşey. Dilerse onların yere basan ayaklarını sabit tutar, onları titretmez, kaydırmaz ve sarsmaz. **"Kâfirlere karşı bize zafer nasip eyle."** Artık durum iyice aydınlandı, belirginleşti. Ortada küfrün karşısına çıkmış bir iman, batılın önüne dikilmiş bir hak; mümin dostlarına, düşmanı olan kâfirler karşısında yardım etsin, zafer nasip etsin diye Allah'a yöneltilen bir dua var. Vicdanlarda tereddüt; düşüncelerde karmaşıklık, amacın sağlıklılığından ve yolun belirginliğinden şüphe yok.

Savaş, bu kahramanların bekledikleri ve inandıkları gibi sonuçlandı. **"Derken, Allah'ın izni ile onları bozguna uğrattılar."** Ayet **"Allah'ın izni ile"** diyerek bu cümleciğin ifade ettiği gerçeği vurguluyor, pekiştiriyor. Bu gerçeği müminlere öğretmek, ya da buna ilişkin bilgilerini güçlendirmek istiyor. Şu evrende meydana gelen tüm gelişmelerin mahiyetine ve bu gelişmeleri meydana getiren gücün kimliğine ilişkin eksiksiz düşünceyi iyice belirginleştirmeyi amaçlıyor.

Müminler bu gücün önündeki perdedirler. Allah onlar aracılığı ile dilediğini yapıyor, tercihini yürürlüğe koyuyor. **"O'nun izni ile"**; olup bitenlerde aslında onların bir rolü yok. Kullandıkları güç ve enerji aslında onlara ait değil. Allah onları meramını yürütmek için seçiyor, aslında O'nun dilediği, O'nun izni ile onların eli ile oluyor. Bu gerçek, müminin kalbini barış, güven ve kesin imanla dolduracak nitelikte bir ilkedir. Zira o, Allah'ın kuludur. Onun, Allah'ın seçtiği rolü oynaması, Allah'ın karşı durulmaz takdirini uygulama alanına geçirmesi, Allah'ın ona yönelik bir keremi, bir bağışıdır. Sonra da onu -istediğini yapabilme şerefinin arkasından- sevaplandırma, ödüllendirme payesi ile onurlandırıyor. Eğer Allah'ın lütfu olmasaydı o birşey yapamazdı, eğer Allah'ın keremi olmasaydı sevap elde edemezdi, ödül kazanamazdı. Bunun yanısıra o gayesinin soyluluğundan, amacının arılığından ve yolunun temizliğinden emindir. Çünkü bütün bu olup-bitenlerde hiçbir ard maksadı yoktur; o sadece meramını mutlaka gerçekleştiren Allah'ın hayırdan ibaret olan dileğinin yürürlüğe koyucusudur. O bütün bunları iyi niyeti ile, itaat etmeye yönelik kararlılığı ve samimi olarak Allah'a yönelişi ile haketmiştir.

Ayetin devamında Hz. Davud'un (selâm üzerine olsun) rolü belirtiliyor:

"Davud, Calut'u öldürdü."

Davud, İsrailoğulları'ndan genç bir delikanlı, buna karşılık Calut, güçlü bir hükümdar, herkesin yüreğine korku salan bir komutan idi. Fakat o sırada yüce Allah istedi ki, İsrailoğulları olayların, dış görünüşlerine göre değil, asıl mahiyetlerine göre geliştiklerini, yakından görsünler. Olayların asıl mahiyetlerini yalnız Allah biliyordu, bunların akibetlerini belirlemek sadece O'nun elinde idi. Buna göre kullara sadece görevlerini yerine getirmek, Allah'a verdikleri sözleri tutmak düşüyordu. Sonra Allah neyi diledi ise O'nun dilediği biçimde oluyordu.

Nitekim yüce Allah Calut adındaki kan içici zorbanın ölümünün -ileride Hz. Davud olacak- bu genç delikanlının eliyle olmasını dilemiş, böylece yürek-

lere korku salan zalimlerin, Allah öldürülmelerini dileyince genç delikanlılar tarafından yere serilecek derecede zayıf kimseler olduklarını insanlara göstermek istemişti.

Bu olayın arkasında Allah tarafından amaçlanan, murad edilen bir başka gizli hikmet daha vardı: Yüce Allah Hz. Davud'un, Talut'tan sonra hükümdar olmasını, arkasından da yerine oğlu Hz. Süleyman'ın geçmesini ve Hz. Süleyman döneminin, yahudilerin uzun tarihleri içinde "Altın dönem"leri olmasını takdir etmişti. Bu altın dönem, uzun bir sapıklık, Allah'a karşı verilen taahhütleri çiğneme ve perişanlık döneminin arkasından yahudilerin vicdanlarında parıldayan inanç ateşlenmesinin, inanç gerekçeli ayaklanmalarının mükâfatı olarak kendilerine sunulmuştu:

"Arkasından Allah, Davud'a hükümdarlık (egemenlik) ve bilgelik (hikmet) verdi, kendisine dilediği bazı bilgileri öğretti."

Hz. Davud aynı zamanda peygamber olan bir hükümdardı. Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde verilen ayrıntılı bilgilere göre yüce Allah ona başta zırh olmak üzere çeşitli savaş araçları yapmayı öğretmişti. Burada ise ayetlerin akışı, yukardaki kıssanın tümünde güdülen bir başka amaca yöneliyor. Hikâyenin bu şekilde son bulduğu, yani nihaî zaferin maddi güç yerine Allah'a güvenen inanç tarafından, sayı çokluğunun oluşturduğu kuru kalabalık yerine özüne saygı besleyen irade tarafından kazanıldığı ilân edilince, tam bunun arkasından bu kuvvetler arasındaki çatışmanın yüce amacı açıklanıyor. Bu yüce gaye savaş ganimetleri, yağmalar, ünvanlar ve görkemli törenler değildir. Bu yüce gaye, yeryüzünde dirlik ve huzur sağlamak, kötülüğe karşı kavga vererek iyiliği, hayırlıyı egemen kılmak, iktidara getirmektir:

"Eğer Allah bazı insanların şerlerini, diğerleri aracılığı ile savmasaydı, yeryüzünü kargaşa kaplardı."

Ayetin bu kısacık bölümünde yeryüzünde hüküm süren kuvvetler çatışmasının, güç odakları arasındaki yarışın; insan çabasının coşkun, dalgalı ve çağıltılı hayat selinin akıntısına kapılarak sürüklenişinin gerisindeki ilâhi hikmetin iyice belirgin hale gelmesi için kişiler ve olaylar sahneden çekiliyor, gözlerden kayboluyor. Burada üzerinde karınca sürüleri gibi insan kaynayan uçsuz-bucaksız hayat alanı gözler önüne seriliyor. Bu insan kalabalıkları kesintisiz bir karşılıklı savunma, yarışma ve aralarında itişerek hedefleri peşinde koşuşma halindedirler. Bütün bu olup-bitenler süreci içinde o yüce, hikmet sahibi ve önceden tasarlayıcı (mudebbir) el, bu kalabalıkların tümünün iplerini elinde tutarak aralarında çatışan, yarışan, itişen insan yığınlarını son aşamada hayra, dirliğe, yapıcılığa ve gelişmeye doğru yönlendiriyor.

Eğer Allah kötü insanların kötülüğünü, başka birtakım insanlar aracılığıyla savıp önlemeseydi hayat bozulur ve yaşanmaz hale gelirdi. Bunun yanısıra eğer insanlar arasında Allah tarafından öyle yaratılan fıtrî yapılarının gereği olarak menfaat ve kısa vadeli, yüzeysel amaçlar çatışması olmasaydı, bütün enerji bi-

rimleri özgür biçimde yarışmaya, yenişmeye ve karşılıklı meşru savunmaya girişir, böylece insanlar tembelliği ve aylaklığı üzerinden silkeleyip atar, potansiyel enerji kaynaklarını tam kapasite ile harekete geçirir, sürekli biçimde uyanık, faal, yeryüzünün üstündeki ve altındaki kaynakları ortaya çıkarma, onun çeşitli güçlerini ve gizli hazinelerini keşfedip kullanma çabasını harcar durumda olurdu.

Gerçi son aşamada dirlik, huzur, hayır ve gelişme gerçekleşir. Fakat bu olumlu gelişmelerin görülebilmesi için iyilik yanlısı, doğru yol yolcusu ve fedakâr bir cemaatin, sıkı dayanışmalı bir insan topluluğunun ortaya çıkması gerekir. Bu cemaat, yüce Allah'ın kendisine açık açık anlattığı hakkı, kendisini Allah'a ulaştıracak yolu kesin bir şekilde bilir. Yine bu cemaat batılı ortadan kaldırarak yeryüzünde hakkı egemen kılmakla yükümlü olduğunu, bu soylu görevi yerine getirmedikçe, bu uğurda sırf Allah'ın emrini yerine getirmek ve O'nun hoşnutluğunu elde etmek amacı ile dünyada önüne çıkacak her sıkıntıya katlanmadıkça yüce Allah'ın azabından asla kurtulamayacağını da bilir.

Bu çatışmalı hengamede yüce Allah hükmünü yürütür, takdirini pratiğe uygular; hakka, hayra, dirliğe ve huzura söz üstünlüğü kazandırır; bu çatışmanın, bu yarışın ve bu karşılıklı savunmanın olumlu birikimini, hayır yanlısı ve yapıcı olan gücün avucuna koyar, kazanç hanesine yazar. O hayır yanlısı ve yapıcı güç ki, giriştiği bu çatışma sırasında içindeki en soylu, en onurlu, kendisini hayatta erişebileceği en yüce kemal düzeyine yükseltecek itici yetenekler harekete geçmiş, ortaya çıkmıştır.

Bu ayetler demetinin sonunda okuduğumuz kıssanın nihaî değerlendirmesi niteliğindeki sonuç cümlesi geliyor:

تِلْكَ
أَيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

252- Bunlar Allah'ın ayetleridir. Bunları sana hakka bağlı olarak okuyoruz. Hiç kuşkusuz sen de peygamberlerden birisin.

Bu yüksek düzeyli, geniş amaçlı ayetleri **"sana okuyoruz"**. Yani bu ayetleri okuyan,bizzat yüce Allah'ın kendisi. Eğer insan bu olayın, bu açıklamanın içerdiği derin ve dehşet verici mahiyeti yeterince düşünebilse bunun ne kadar korkunç ve büyük bir şey olduğunu kavrardı. **"Bu ayetleri sana hakka bağlı olarak okuyoruz"**. Yani bu ayetler beraberlerinde "hakkı" taşıyorlar ve onları okuma ve indirme yetkisini elinde bulunduran yüce Allah'tır bu ayetleri okuyan. Bu yetki Allah'tan başka hiç kimsenin elinde değil.

O halde yüce Allah dışında kullar için sistem düzenlemeye yeltenen herkes haddini aşarak Allah'ın yetki alanına dalan bir mütecaviz, kendine ve kullara zulmeden bir zorba, gerçekte sahip olmadığı birşeye sahip olduğunu iddia eden bir sahtekâr, itaat görmeyi beklemeye hakkı olmayan bir batıl yolun yolcusudur. Kul, sadece Allah'ın buyruklarına ve bir de Allah'ın gösterdiği yoldan ayrılma-

yan hakk kılavuzlarının emirlerine itaat eder, başkasının söylediklerine değil.

"Hiç kuşkusuz sen de peygamberlerden birisin."

Onun için sana bu ayetleri okuyoruz. Onun için seni bütün geçmiş yüzyıllarda yaşanmış insanlık tecrübeleri ile, iman kervanının deneyim birikiminin bütün aşamaları ile donatıyor ve bütün peygamberlerden kalan mirası sana aktarıyoruz.

Ve tecrübe hazineleri ile dolu olan bu bölüm burada sona eriyor. Böylece müslüman cemaati çeşitli alanlarda çeşitli yönlerde gezintiye çıkaran ve bu gezintilerin izlenimleri aracılığı ile onu eğiterek son derece önemli görevine hazırlayan bu cüz de burada noktalandı. O önemli görev ki, Allah onu müslüman cemaatin üstlenmesini takdir etti, onu bu görevin başına dikti, yine onu zamanın bitimine, dünyanın son anına kadar bu ilâhi sistem uyarınca insanları yönlendirecek bir örnek ümmet olarak ortaya çıkardı.

İKİNCİ CÜZ SONU

GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Bu cüz iki bölümden oluşuyor. Birinci bölümü, Bakara suresinin geride kalan kısmı, ikinci bölümü ise Al-i İmran suresinin ilk yarısıdır. Şimdi burada bu cüzün ilk bölümü hakkında özet niteliği taşıyan birkaç söz söyleyecek, bu Cüzün ikinci bölümüne ilişkin söyleyeceklerimizi ise inşaallah, Al-i İmran suresinin giriş yazısında dile getireceğiz.

Bakara suresinin bu kalan bölümü, birinci cüzün başında açıkladığımız ve ikinci cüzün sonuna kadar incelemeyi sürdürdüğümüz surenin tümüne ilişkin ana konunun devamı niteliğindedir. Bu ana konu, müslüman toplumu, Medine'de, İslâm ümmetinin yükümlülüklerini omuzlamaya hazırlamaktır. Bu toplum, sözkonusu emaneti taşıyabilsin diye daha önce şu ön hazırlıklardan geçirilmişti: İmana ilişkin doğru düşünceye kavuşturuldu, daha önceki peygamberlerin mümin ümmetlerinin yaşadıkları tecrübeler ile donatıldı, kendisine bu yolda karşılaşacağı engeller ve gerekli olan ihtiyaçları tanıtıldı, aynı zamanda hakkın ve imanın düşmanı olan kâfirlerin hileleri, tuzakları konusunda uyarıldı, böylece yolunun her aşamasında düşmanlarını iyi tanıması amaçlandı.

Bütün araçları, azığı, tarihî tecrübeleri ve amaçları ile bu hazırlık süreci, Kur'an-ı Kerim'in tarih boyunca ilk müslüman kuşaktan sonra gelen bütün müslüman kuşaklara aynen uyguladığı bir eğitim proğramıdır. Bu proğram, bu ümmetin her kuşağında müslüman bir cemaat oluşturmak ve İslâmi hareketi yönetmek için uygulanması gereken değişmez, belirgin ve istikrarlı bir proğramdır. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, canlı, hareketli ve etkin bir eğitim aracı, her dönemde uygulanabilir, geniş kapsamlı bir ilkeler bütünüdür. Başka bir deyimle Kur'an-ı Kerim, olgunlaşmayı, kılavuzluğu ve nasihatı ayetlerinde arayan herkes için, her durumda her adımda ve her kuşakta fonksiyonunu yerine getiren ideal bir kılavuzdur.

Bakara suresinin bu son kısmı, ikinci cüzün sonunda yeralan Yüce Allah'ın Peygamberimize yönelik "**Bunlar Allah'ın ayetleridir. Onları sana hakka bağlı olarak okuyoruz. Hiç kuşkusuz sen de peygamberlerden birisin.**" şeklindeki seslenişinin arkasından geliyor.[154] Bu sesleniş de "**Hani onlar, Peygamberlerine; 'Başımıza bir hükümdar getir de, onun emri altında Allah yolunda savaşalım'-**'diye başlayıp[155] "**Ve Davud, Calut'u öldürdü. Arkasından Allah, Davud'a hükümdarlık (egemenlik) ve bilgelik (hikmet) verdi, ona dilediği bazı bilgileri öğretti.**" diye noktalanan[156] Hz. Musa'dan sonra yaşamış bir yahudi heyetine ilişkin kıssayı izliyor. Başka bir deyimle ikinci cüz, Hz. Musa'nın kavmi olan yahudilerden ve Hz. Davud'dan sözederek, bu konuda Peygamberimizin de peygamberlerden biri olduğuna ve kendisinin "daha önceki peygamberler"in tecrübeleri ile donatıldığına işaret ederek noktalanmıştı.

154- Bakara Suresi, 253
155- Bakara Suresi, 246
156- Bakara Suresi, 251

İşte bundan dolayı bu cüz, bir önceki cüzün sonu ile bütünlüğü ve devamlılığı gözetip peygamberlerden, onlardan bazılarının diğerlerine üstün kılınışından, bazılarına bağışlanan özel imtiyazlardan, bazılarının derece bakımından yükseltilişinden, bunların yanısıra bu peygamberlerden sonra gelen birkısım bağlıları arasında anlaşmazlık çıkmasından ve bu bağlılardan bazılarının birbirlerini öldürmelerinden sözederek başlıyor:

"İşte şu peygamberler. Bunların bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. onlardan kimileri ile Allah konuştu, kimilerini de derecelerle yükseltti. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik, O'nu Ruh-ul Kuds aracılığı ile destekledik. Eğer Allah dileseydi, bu peygamberlerin arkasından gelen ümmetler, kendilerine açık belgeler geldikten sonra birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat onlar anlaşmazlığa düştüler. Onlardan kimi iman etti, kimi de kâfir oldu. Eğer Allah dileseydi, onlar birbirlerini öldürmezlerdi. Ama Allah neyi dilerse onu yapar."

İkinci cüzün sonu ile incelemekte olduğumuz üçüncü cüzün baştarafı arasında konu bakımından belirgin bir uyum, açık bir bütünlük vardır. Çünkü her iki yerde de peygamberlerden sözediliyor. Bunun yanında surenin geride kalan ayetleri arasında da yine açık bir konu uyumu, bir bütünlük göze çarpar. Bu bölümün ağırlık noktasını Medine'de yeni yeni gelişmekte olan müslüman cemaat ile yahudiler arasındaki mücadele oluşturur. Nitekim ilk iki cüzde de bu konu bütünlüğü vardır.

Bundan dolayı burada, peygamberlerin ölümünden sonra bağlıları arasında başgösteren görüş ayrılıklarından, bu bağlıların birkısmı mümin ve diğer birkısmı kâfir olduktan sonra aralarında çıkan savaşlardan sözediliyor. Bu görüş ayrılıklarının ve inanç kökenli savaşların gündeme getirilmesi gayet yerindedir. Böylece müslüman cemaatin yoluna devam ederek gerek yahudilere ve gerekse yahudi olmayanlara eski peygamberlerin bağlıları arasında hüküm süren gerçek durumu gözönüne alarak, yani bunların doğru yolda olanları ile sapıtmışlarını birbirinden ayırarak karşı koyması ve bu ümmetin sapıklara karşı sürekli mücadele vermesi gereken doğru yol yolcusu bir cemaat sıfatı ile yükümlülüklerini yerine getirmesi kolaylaştırılmış oluyor, amaç budur.

Bu gerekçe ile eski peygamberlere, bu peygamberlerin ümmetlerine, bu ümmetler arasındaki düşünce uyuşmazlıkları ile savaşlara ilişkin açıklamaların hemen arkasından 'Allah yolunda mal harcamaya yönelik bir çağrı ile karşılaşıyoruz:

"Ey müminler, ne alış-verişin ne dostluğun ve ne de ayrıcalığın sözkonusu olmadığı gün gelmeden önce size verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcayın."

İnfak her durumda cihad farzının ayrılmaz parçası olan malî bir farzdır. Özellikle Medine'de gelişen müslüman cemaatin içinde bulunduğu şartlarda bu ayrılmazlık daha da kaçınılmazdı. Çünkü o dönemde Allah yolu savaşçılarının savaş teçhizatları kendi mali imkanları yanında Allah yolunda mallarını ordunun hizmetine sunan müslümanların destekleri sayesinde sağlanıyordu.

Bunun arkasından, İslâm cemaatinin dayanağını oluşturan İslâm düşünce-

sinin temel kaidesine, alt yapısına ilişkin açıklama geliyor. Bu açıklamada şu esaslara yer veriliyor: Yüce Allah tektir, diridir. Herşey O'nun gözetimi ve yönetimi altındadır. Herşey O'nun sayesinde vardır. Herşey mutlak anlamda O'nun mülküdür. Herşey bilgisinin kapsamı içindedir. Kayıtsız egemenliği herşeyi içerecek genişlikte ve yaygınlıktadır. Herşey gücünün ve himayesinin şemsiyesi altındadır. O'ndan izinsiz hiç kimse O'nun katında başkasına şefaat edemez ve hiç kimse O'nun bağışladığı dışında bir ilme sahip olamaz.

Bu açıklamanın amacı da müslümanın, sisteminin tümü ile üzerine oturduğu inancına ilişkin düşüncesinde berraklık kazanmış olarak yoluna devam etmesini sağlamaktır:

"Allah, O'ndan başka ilâh olmayan, diri, yarattıklarını gözetip yöneten, kendisini uyuklama ve uyuma tutmayandır. Göklerde ve yeryüzünde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmadıkça O'nun katında kim şefaatçı olabilir? Onların önlerinde ve arkalarında bulunan ve olup-biten herşeyi bilir. Onlar O'nun bilgisinin ancak dilediği kadarını kavrayabilirler. O'nun kürsî'si (egemenliği) gökleri ve yeryüzünü kaplamıştır. Bunları koruyup gözetmek O'na ağır gelmez. O yüce ve büyüktür."

Bunların yanısıra, müslüman Allah yolunda savaşır. Fakat bu savaştaki amacı başkalarına bu inanç sistemini ve düşüncesini zorla kabul ettirmek değildir. O sadece doğru yol ile sapıklık net bir şekilde birbirinden ayırdedilebilsin, fitne ve sapıklık unsurlarının kökü kazınsın diye savaşıyor. Bundan sonra fertler istedikleri dini benimseme hakkına sahiptir:

"Dinde zorlama yoktur. Doğruluk ile sapıklık birbirinden kesinlikle ayrılmıştır. Artık kim şeytanı, azgınlığı reddederek Allah'a inanırsa kopması sözkonusu olmayan, sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Hiç şüphesiz, Allah herşeyi işitir, herşeyi bilir."

Müslüman, Allah'ın koruması ve kayırıcılığı altında, Allah'ın hidayet ediciliğinden ve gözeticiliğinden emin olarak gönül huzuru içinde yoluna devam ediyor:

"Allah, müminlerin dostu, kayırıcısıdır. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin dostları ise şeytan ve yardakçılarıdır. Bunlar, onları aydınlıktan çıkararak karanlıklara sokarlar. Onlar orada ebedi olarak kalmak üzere Cehennemliklerdir."

Bu cüzün başında ardarda sıralanan, bu çeşitli konulara ilişkin kısa ve özlü açıklamalar, surenin başından beri benimsenen yolu izleyerek müslüman cemaatin hayatına ve hedeflerine yönelik amaçlarını gerçekleştiriyorlar.

Bu açıklamaları, ölümün ve hayatın mahiyetine ilişkin imana dayalı düşünceye belirginlik kazandırmayı amaçlayan, öncesi ve devamı ile bütünleşmiş bir ayetler demeti izliyor. Bu ayetler ölüm ve hayatla ilgili birkaç somut deneyi anlatır. Bu tecrübelerden ilk ikisinde Hz. İbrahim'in adı anılır, üçüncüsünde ise adı belirtilmeyen birinden sözedilir. Bu deneylerin her üçü de ölümün ve hayatın ma-

hiyetini açıklayarak, bu iki önemli olgunun doğrudan doğruya Allah'ın iradesi ve bilgisi ile ilişkili olduğunu, insan idrakinin bu sır nitelikli olayların içyüzünü kavrayacak yeterlilikte olmadığını, bu sırrın idrak alanının ötesine düştüğünü, Allah'tan başka hiç kimsenin bu sırrı çözemeyeceğini vurgulayarak noktalanır.

Bu ayetler demetinin konusu ile savaş ve cihad konusu arasındaki ilişki açıktır. Ayrıca yine bu ayetler demeti ile genel anlamda imana dayalı doğru düşünce edindirme amacı arasındaki ilişki de son derece açıktır.

Bakara suresinin bu son bölümünde bu noktadan itibaren müslüman toplumun dayanağını oluşturan çeşitli sosyal ilişkilerin ayrıntılı olarak sözkonusu edildiğini görürüz. Bu sosyal ilişkiler sayılırken şu ilkeler karara bağlanır: Sosyal dayanışma bu toplumun temel kaidesidir. Faiz, bu toplum tarafından silkelenip atılmış ve lânetlenmiş bir uygulamadır. Bu gerekçe ile Allah yolunda mal harcama ve sadaka verme konusu, surenin geri kalan bölümü içinde geniş yer tutacak şekilde uzun uzun anlatılır. Bu anlatım birtakım canlı tasvirler, duygulandırıcı sezgiler, telkinler ve esintiler ile doludur ki, bunlardan az sonra inceleyeceğimiz ayetleri geçerken sözetmeyi daha uygun görüyoruz. Bu konu ile surenin akışı arasındaki uyuma gelince, özellikle savaş ve cihad konusu ile bu konu arasında güçlü bir uyum vardır. Ayrıca bu Allah yolunda başkalarına yardımda bulunma ve sadaka verme konusu, bu surede okuduğumuz çeşitli yasal düzenlemeler ve çeşitli telkinlerle sistemleştirilen genel İslâmi hayatın önemli dayanaklarından birini oluşturur.

Yardımseverlik ile sadaka vermenin karşı kutbunda faiz uygulaması yeralır. Kur'an-ı Kerim, bu iğrenç uygulamaya bu surenin tam bir sayfasını ayırarak ona son derece şiddetli bir dille saldırır. Kur'an-ı Kerim'in bu saldırıyı seslendiren ayetleri ekonomik ve sosyal hayatın bu uğursuz kurumu üzerine yıldırımlar yağdırarak onu kökten yıkmak ve yerine yüce Allah'ın, Kur'an aracılığı ile kurduğu İslâmî toplum yapısının üzerine oturacağı sağlıklı ve sağlam bir başka temel koymak ister.

Faiz konusunu borç alıp-verme işlemi ile ilgili bir yasal düzenleme izler. Kur'an-ı Kerim, bu konuda yasal düzenleme getiren ilk kaynaktır. Bu konu iki ayette işlenir. Bu ayetlerin ilki Kur'an'ın en uzun ayetidir. Bu ayetlerde Kur'an-ı Kerim'in tamamen kendine özgü ve mucize niteliği taşıyan canlı ve düşünceye yeni ufuklar açıcı kanun koyma üslubu açıkça görülür.

Sonunda Bakara suresi, gerek başlangıcı ve gerekse içeriğinin ana çizgisi ile son derece uyumlu bir şekilde noktalanır. Surenin bu son ayetlerinde İslâm düşüncesinin temel esasını oluşturan Allah'a, meleklere, kitaplara ve peygamberlere inanmak ilkeleri dile gelir ve İslâm'ın bu alandaki tutumu "**Allah'ın hiçbir peygamberini diğerlerinden ayırmayız**" ifadesi ile vurgulanır[157]. Bu temel kural, zaten bu surenin daha önceki ayetlerinde de tekrarlanarak vurgulanmıştı. Bu surenin en sonunda müslümanlardan yüce Allah'a yöneltilmiş tatlı bir dua

157- Bakara Suresi, 285

ile karşılaşırız. Bu duada mümin ile Rabbi arasındaki ilişkinin karakteristik özelliği, Allah ile inanmış kul arasındaki sıcak atmosfer kelimelere yansır. Bunun yanısıra bu duada Bakara *suresinin daha* önceki ayetlerinde önemli olayları anlatılan İsrailoğulları tarihine işaret edilir. Asıl geniş açıklamayı daha sonra yeri gelince yapmak üzere bu ayeti şimdilik mealen okuyalım:

"Ey Rabbimiz, eğer unutacak ya da yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz, bizden öncekilere *yüklediğin gibi bize* de ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz, bize gücümüzün yetmeyeceği yükü taşıtma, bizi affet, günahlarımızı bağışla, bize merhamet eyle, sen mevlâmızsın bizim. Kâfirlere karşı yardım et bize."[158]

. Bu dua, surenin başı ve uzun ayrıntılı içeriği ile uyumlu bir bitiş, bir sonsözdür.

TABİAT KANUNLARI KARŞISINDA PEYGAMBERLERİN DURUMU

Bu bölümde karşımıza çıkan ilk incelik peygamberlere ilişkin şu özel ifade tarzıdır:

"Şu peygamberler..."

Dikkat edersek "Bu peygamberler.." denmiyor, bunun yerine güçlü ve belirgin bir mesaj içeren yukardaki ifade tarzı ile peygamberlerden sözetmeye giriyor. Bu kısmın ayetlerini incelemeye geçmeden önce bu incelik hakkında birkaç söz söylememiz yerinde olur.

Evet **"Şu peygamberler..."**

Gerçekten "bunlar" karakteristik özelliği olan, kendine özgü bir grup, orjinal bir topluluk oluştururlar. Her ne kadar onlar da teker teker bir insan iseler de bu böyledir. Peki kimdir bunlar? Peygamberlik (Risalet) nedir? Nasıl bir karakteristik özellik taşır? Nasıl gerçekleşir? Niçin sadece "bunlar" peygamber oldular ve neyin sayesinde peygamberlik mertebesine ulaştılar?

Bunlar uzun süre kendilerine cevap bulmaya çalıştığım sorulardır. Bu konuda için için algı alanım öyle duygular ve anlamlar ile dolu ki, bunları ifade edecek kelime bulmakta güçlük çekiyorum. Fakat bu duyguları ve anlamları mümkün olduğu oranda kelimelere ve cümlelere yüklemek gerekir!

İçinde yaşadığımız ve ayrılmaz bir parçasını oluşturduğumuz bu evrenin dayandığı birtakım köklü ilkeler vardır. Bu ilkeler yüce Allah'ın bu kâinata sunduğu evrensel kanunlardır. Evren sistemi bu kanunlar uyarınca gelişimini sürdürür, bu kanunlar gereğince hareket eder ve bu kanunlara göre çalışır.

İnsan bilgi merdiveninin basamaklarını çıktıkça bu kanunların birkısmını keşfeder. İnsanoğlu bu kanunların sınırlı idrak kapasitesine sığacak kadarını belirli bir süre zarfında keşfeder -ya da bu kadarı kendisine keşfettirilir-. İdrak ka-

158- Bakara Suresi, 286

pasitesi ise yeryüzü halifeliği görevinin üstesinden gelmesine yetecek oranda yaratılmıştır.

İnsan evrensel kanunların bu sınırlı bölümünü öğrenirken şu iki -kendi açısından- temel araca, şu iki bilgi edinme yöntemine dayanır: a)Akıl yürütme b)Deney. Bunlar öz nitelikleri itibarı ile göreli (izafî, relatif) yöntemlerdir; nihaî, kesin ve mutlak sonuçlar verecek yetenekte değildirler. Bununla birlikte uzun bir zaman sürecinde kimi zaman insana, genel geçerli (külli) evrensel kanunların birkısmını keşfettirirler. Ama başarılan bu keşifler de göreli olma niteliklerini sürdürürler, nihaî ve mutlak olamazlar. Çünkü bütün evrensel kanunlar arasında uyum sağlayan, bu kanunların tümüne ahenkli bir bütünlük kazandıran ana ilke niteliğindeki sır, gizli ve çözümsüz kalır; ne kadar uzun zaman geçerse geçsin göreli (izafi) ve göreceli (nisbi) insan aklı, insanın akıl yürütme gücü, bu sırrın özüne yol bulamaz. Çünkü zaman bu alanda nihaî bir unsur, kesin belirleyici bir faktör değildir. Zaman, insanın yapısı ve varlık bütünü içindeki rolü gereğince insanın kendisi için konmuş bir sınırlama, bir ölçü birimidir. İnsanın evren içindeki rolü de göreli ve görecelidir. Sonra yeryüzü üzerinde yaşayan bütün insan soyuna sunulmuş olan zamanın göreliliğine sıra gelir, o da göreli ve sınırlıdır. Bütün bunlardan dolayı bütün bilgi edinme araçları, insanın bu araçlar yolu ile elde ettiği bütün bilimsel sonuçlar sözünü ettiğimiz görelilik (izafilik) ve görecelik (nisbilik) dairesinin sınırları içinde kalır.

İşte bu noktada peygamberliğin, yani Allah tarafından bağışlanan, ledünnî (Allah'ın kalbe ilham ettiği bilgi) bir yetenek sayesinde tüm evrenin dayandığı genel geçerli ana ilke ile derinliklerinde -sonuçlarını kavramakla birlikte mahiyetini hiçbir zaman bilemeyeceğimiz bir yolla- iletişim kurabilen özel ve karakteristik yapının rolü, fonksiyonu gündeme gelir.

İşte vahyi alan, almaya güç yetiren harika cihaz, bu özel ve karakteristik yapıdır. Çünkü bu karakteristik yapı vahyi karşılamaya hazırlıklıdır. Bu yapı evren bütününün aldığı ilahi işaretin aynısını alır, çünkü bu evren bütünü yönlendiren ana evrensel ilke ile dolaysız biçimde ilişkilidir. Acaba bu karakteristik yapı bu ilâhî işareti nasıl alıyor, onu hangi cihazla karşılıyor, algılıyor? Bu soruya cevap verebilmek için Allah'ın (c.c) sadece seçkin kullarına bağışladığı bu karakteristik yapıya bizim de sahip olmamız gerekir. Oysa **"Allah, peygamberliği kime vereceğini çok iyi bilir."**[159] Bu mesele, aklımızın ucundan geçebilecek büyük evrensel sırların tümünden daha büyük ve ölçülerüstü derecede önemli bir meseledir.

Bütün peygamberler "Tevhid (Allah'ın birliği)" gerçeğini kavramışlar ve hepsi de bu gerçeği insanlara duyurmak için gönderilmişlerdir. Çünkü hepsinin yapısında varolan aynı ana ilkenin ilhamı, onları bu ilhamın tek olan, birden fazlası sözkonusu olmayan kaynağına iletmiştir. Bu ilhamın kaynağı birden fazla olamaz, çünkü aksi halde gerek evrensel ana ilkenin ve gerekse peygamberlerin bu ana ilkeden aldıkları ilhamın da birden fazla olması gerekirdi. Bu idrak, insan-

159- Enam Suresi, 124

lık tarihinin alacakaranlıklı başlangıcında, akıl yürütme ve deneye dayalı nesnel bilgiler henüz ortada yokken, bu birlik (Tevhid) ilkesine işaret eden evrensel kanunların henüz hiçbiri keşfedilmemişken de vardı.

Bütün peygamberler insanları bir olan Allah'a kulluk etmeye, ilâhi kaynaktan aldıkları ve duyurmakla görevlendirildikleri bu gerçeğe çağırmışlardır. Onlar bu ilkeyi, aynı evrensel ana ilkenin, evrenle bütünleşmiş fıtrata yönelik ilhamının doğal mantığı gereği olarak kavramışlardı. Bu ilkeyi insanlara duyurma görevini üstlenmeleri de onun gerçek olduğuna, kendilerine tek olan Allah tarafından iletildiğine ilişkin mutlak imanlarının sonucu idi. Onlar, fıtratlarında yer eden güçlü, kuşku götürmeyen ve zorlayıcı ilhama göre birden fazla ilahın olamayacağını kavrıyorlar, bilinçaltında hissediyorlardı.

Peygamberlerin fıtratlarının bilincinde yereden bu ısrarlı zorlama, zaman zaman onların Kur'an-ı Kerim'de nakledilen sözlerinde ya da kimi ayetlerde onları tanıtmak için kullanılan ifadelerde ortaya çıkar.

Biz bu içten gelen bilinci, meselâ Hz. Nuh'un (selâm üzerine olsun) kavmine yönelik sözlerini nakleden şu ayetlerde buluyoruz:

"Nuh dedi ki; 'Ey kavmim, ya ben Rabbimden gelen açık bir mesajın izinde isem, ya O bana katından bir rahmet bağışlamış ve siz de bunun farkında değilseniz, siz istemediğiniz halde biz size onu zorla mı benimseteceğiz?

Ey kavmim,ben buna karşı sizden bir mal istemiyorum; benim ücretimi verecek olan Allah'tır. İman edenleri yanımdan kovmam sözkonusu değildir, onlar Rabb'leri ile buluşacaklardır. Fakat görüyorum ki, siz cahilce davranan bir topluluksunuz

Ey kavmim, eğer ben iman edenleri yanımdan kovarsam Allah'a karşı beni kim savunabilir? Bunu hiç düşünmüyor musunuz?'"[160] Aynı ısrarlı içten gelen bilinci Hz. Salih'in (selâm üzerine olsun) sözlerini nakleden ayette de görebiliriz:

"Salih onlara dedi ki; 'Ey kavmim, ya ben Rabbimden gelen açık bir mesajın izinde isem, ya O bana katından bir rahmet bağışlamış ise, Allaha karşı geldiğim takdirde O'na karşı beni kim savunabilir? Sizin bana, yıkımımı artırmaktan başka hiçbir katkınız olamaz.'"[161]

Bu ısrarlı zorlanmışlık duygusunu Hz. İbrahim'in (selâm üzerine olsun) hayatını anlatan şu ayetlerde de bulabiliriz:

"Kavmi onunla (İbrahim'le) tartışmaya girişince onlara dedi ki; 'Beni doğru yola iletmiş olan Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam, Rabbim ne dilerse o olur. Rabbimin bilgisi herşeyi kaplamıştır. Acaba ders almaz mısınız?

Allah'ın size, ilâh olduklarına ilişkin hiçbir delil indirmemiş olduğu şeyleri siz O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da ben sizin O'na koştuğunuz ortak

160- Hud Suresi, 28-30
161- Hud Suresi, 63

lardan niye korkayım? Biliyorsanız, söyleyin bakalım; sırf Allah'a inananlar ile O'na ortak koşan iki gruptan hangisi korkmamakta daha haklıdır?"[162]

Bu ısrarlı zorlanmışlık duygusunun aynısına Hz. Şuayb kıssasında da rastlıyoruz:

"Ey kavmim, ya ben Rabbimden gelen açık bir mesajın izinde isem, ya O bana kendi katından güzel bir nasip bağışlamış ise? Size yasakladığım şeyi kendim yaparak size ters düşmek istemiyorum. Benim istediğim şey, gücümün yettiği kadar eğrilikleri düzeltmektir. Başarım sadece Allah'a bağlıdır. Sırf O'na dayanır, O'na yönelirim."[163]

Aynı ısrarlı zorlanmışlık bilinci Hz. Yakub'un oğullarına söylediği şu sözlere de yansımıştır:

"Ben üzüntümü ve tasamı yalnız Allah'a açarım. Allah ile ilgili olarak sizin bilmediğiniz şeyler biliyorum."[164]

Gerek bunlarda ve gerekse bunlara benzer nice örneklerde peygamberlerin fıtratlarına yönelik bu derin ve ısrarlı mesajın izlerini, onların sözlerinde ve tanıtıcı niteliklerinde görürüz. Onların sözleri, bu zorlayıcı mesajın vicdanlarının derinliklerinde bıraktığı etki hakkında bize ipucu veriyor.

Gün geçtikçe insanoğlu nesnel bilgiler alanında şu evrendeki birlik ilkesine uzaktan işaret eden birçok bulgular keşfediyor. Bilim adamları şu uçsuz-bucaksız evrende yaratılış (yapı) ve hareket birliği olduğunun farkına varmışlardır. İnsanoğlunun bilgi edinme kapasitesinin sınırları içinde bütün evren yapısının temel taşının atom olduğu ve atomun da aslında enerjiden başka birşey olmadığı ortaya çıktı. Böylece, evrende varolan madde ile enerjinin atomun yapısında bütünleştiği ve uzun yüzyıllar boyunca madde ile enerji arasında varolduğu sanılan ikiliğin gerçek olmadığı ortaya çıktı. Görüldü ki, atomlar yığınından oluşmuş olan madde aynı zamanda enerjidir, yapısındaki atomlar parçalanınca enerji türlerinden birine dönüşmektedir.

Yine insanın bilme kapasitesinin elverdiği ölçüde ortaya çıktı ki, atom, iç-yapısında sürekli hareket halindedir, kalbini oluşturan (merkezinde yeralan) çekirdekten ya da çekirdeklerin çevresindeki yörüngelerinde dönen elektronlardan meydana gelmiştir. Bu hareket süreklidir ve her atomda aynıdır ve her atom, vaktiyle ünlü İslâm şairi Feriduddin Attar'ın dediği gibi, çevresinde yıldızların döndüğü bir güneştir; tıpkı sürekli biçimde yıldızların çevresinde döndüğü şu bizim güneşimiz gibi.

Evrendeki yapı ve hareket birliği insanoğlunun farkına vardığı, bilgi birikimine eklediği iki evrensel kanundur. Bu iki kanun kapsamlı ve büyük birlik ilkesine uzaktan birer işarettir. İnsan bilgisi, akıl yürütmenin ve deneyin sağladığı imkân oranında bu ilkeleri keşfetti. Oysa peygamberlerin kendine has ve Allah

162- Enâm Suresi, 80-81
163- Hud Suresi, 88
164- Yusuf Suresi, 86

vergisi karakteristik yapısı, göz açıp kapayıncaya kadar o geniş kapsamlı ve büyük birlik kanununu kavrayıverdi. Çünkü bu yapı, o ilkenin mesajını direkt olarak alıyor, bu mesajı alabilen yalnız odur.

Peygamberler bu evrensel birliğe ilişkin belgeleri ve kanıtları bilimsel deneyler yolu ile toplamadılar. Fakat onlara mükemmel ve dolaysız iletişim kurabilen bir cihaz bağışlandığı için aynı ilkenin mesajını iç iletişim yolu ile direkt olarak almışlar ve bu tek tip mesajın mutlaka aynı kapsamlı ilkeden gelmiş olması ve aynı kaynaktan çıkmış olmasının kaçınılmaz olduğunu kavramışlardır. O özel ve karakteristik yapılara bağışlanmış olan bu ledünnî (Allah vergisi) cihaz, son derece duyarlı, mükemmel ve geniş kapasiteli idi. Çünkü sözkonusu mesaj birliğinin arkasındaki kaynak birliğini, şu evrene egemen olan irade ve etkinlik birliğini anında farkederek şu evreni çekip çeviren yüce Allah'ın "birliği"ni iman olarak belirlemiştir.

Şu noktayı hemen vurgulayalım ki, modern bilim, evrensel birliğin kanıtlarından birini ya da ikisini kavradığını görüyor diye bu sözleri söylüyor değilim. Çünkü bilim, kendi alanında bazı şeyleri kimi zaman ispatlar, kimi zaman da reddeder. Onun ulaştığı "gerçekler"in tümü göreli (izafi), göreceli (nisbi) ve kayıtlıdır, o hiçbir zaman tek, nihaî ve mutlak bir gerçeğe varamaz. Üstelik bilimsel teoriler, değişkendir, birbirini yalanlar ve değiştirirler.

Ben evrenin yapı ve hareket birliği hakkında anlattıklarımı, peygamberlerin algısına yansıyan evrensel birliğe ilişkin mesajın doğruluğuna katkıda bulunmak amacı ile anlatmış değilim. Asla. Benim amacım başka. Ben bu anlattıklarımla, evrenin mahiyetine ilişkin eksiksiz, geniş kapsamlı ve doğru düşünce oluştururken dayanılacak algı kaynağını belirlemeyi hedefliyorum.

Bilimsel keşifler, büyük evrensel birliğin özüne ilişkin bazı kanıtların bilgisine yol bulabilir, ulaşabilirler. Oysa peygamberlerin algılama gücü bu birliği çok daha önce geniş, kapsamlı bir düzeyde ve direkt bir şekilde somutluğa kavuşturmuş, onların ledünni fıtratı bu ilkeyi mükemmel, yaygın ve dolaysız biçimde kavramıştır. Modern bilimsel nazariyeler, bu ilkeye ilişkin bazı belgeleri ortaya koymuş olsa da olmasa da peygamberlere bahşedilen ledünni ilim kesindir, nihaî doğrulardır. Çünkü bilimsel teoriler, bizzat bilimin araştırma ve gözden geçirme girişimlerine açıktırlar. Onlar işin başında değişmez şeyler değildirler, sonra da nihaî ve mutlak değildirler. O halde bunlar peygamberliğin doğru olup olmadığını belirleyecek kriterler olmaya elverişli değildirler. Çünkü ölçülerin, kriterlerin değişmez ve mutlak doğrular olmaları gerekir. Bundan dolayı peygamberlik kurumu, değişmez ve mutlak tek kriterdir.

Bu gerçekten, son derece önemli bir başka gerçek çıkar ki, o da şudur:

İnsanlığa geniş kapsamlı biçimde yön verebilecek olanlar, ona evrenin yaratılışı ile, değişmez kanunları ile ve sürekli geçerliliğe sahip ilkeler sistemiyle uyumlu olarak yön verebilecek olan, sadece varlık aleminin ilkeler sistemi ile direkt biçimde bütünleşmiş olan bu özel karakteristik yapılardır. Dolaysız biçimde Al-

lah'tan vahiy alanlar onlardır. Bu gerekçe ile onlar yanılmazlar, sapıtmazlar, yalan söylemezler, gerçeği saklamazlar, zaman ve mekan faktörleri kendileri ile gerçek arasında perde ve engel oluşturmaz. Çünkü bu gerçeği zamandan ve mekândan münezzeh olan yüce Allah'tan alırlar.

Yüce irade, zaman aralıkları içinde peygamber göndermeyi diledi. Amaç, insanlığa mutlak gerçeği iletmektir. O mutlak gerçek ki, insanlar akıl yürütme ve deney yolu ile bunun birkısmını ancak yüzlerce asır sonra kavrayabilmişler ve gelecekteki çağlar boyunca bu araçlarla bu gerçeğin tümünü hiçbir zaman kavrayamayacaklardır. İnsanlar hesabına bu ilişkinin değeri, attıkları adımları evren ile paralel hale getirmek, evrenin hareketi ile kendi hareketleri arasında yön birliği sağlamak, evrenin yaratılışı ile kendi fıtrî yapıları arasında uyum temin etmektir.

İşte bundan dolayı insanın gerek tüm varlıklar alemine gerekse kendi öz varlığına gerek tüm varlık aleminin ve gerekse öz varlığının amacına ilişkin eksiksiz, doğru ve geniş kapsamlı düşünce sistemini alabileceği tek kaynak vardır. Evrenin kararı, hareketi ve doğrultusu ile uyumlu, insanları topyekün varlıkları ile "barış"a kavuşturabilecek tek doğru ve dengeli hayat sistemi, ancak bu düşünce sisteminden kaynaklanabilir. Bu hayat sistemi insan ile evren arasında, insanla-evrenin yaratılışının doğal uzantısı olan kendi öz fıtratı arasında; dünyada insan soyu için imkanları hazırlanmış çalışma, girişim, büyüme, gelişme ve ilerleme alanlarında insanların kendileri arasında "barış" sağlar.

Tek kaynak, yani peygamber kaynağı. Bunun dışındaki kaynaklar sapık ve batıldır. Çünkü bu diğer kaynaklar, sözünü ettiğimiz bütünleşmiş tek kaynakla iletişim halinde değildirler, ondan mesaj almamaktadırlar.

İnsana sunulan diğer bilgi edinme araçları, evrenin bazı görüntülerini, bazı kanunlarını, bazı güçlerini yeryüzündeki halifelik görevinin üstesinden gelmesine, hayatı geliştirip evrimleştirmesine yetecek derecede sınırlı olarak keşfedebilmesi için kendisine kısıtlı olarak verilmiştir. İnsan bu alanda gerçekten ileri adımlar atabilir. Fakat bu adımlar ne kadar ileri olurlarsa olsunlar, insanı hiçbir zaman mutlak gerçeğin düzeyine ulaştıramazlar. O mutlak gerçek ki, insanın, hayatını sırf geçici ve değişken durumlar ve şartlar uyarınca değil, varlık aleminin dayandığı değişmez ve sürekli evrensel kanunlar ve topyekün insan varoluşunun büyük amacı uyarınca düzenlemek için ona muhtaçtır. Bu büyük amacı zaman ve mekan şartlarından münezzeh olan yüce Allah görür, ama zaman ve mekân şartları ile bağımlı ve sınırlı olan insan bunu göremez.

Ancak bir yolu baştan sona kadar kavramış olan bir merci bu yolun tümüne ilişkin bir yolculuk plânı yapabilir. Oysa insanın önünde bu yolun bütününü görmesini engelleyen perde var. Hatta bir saniye sonrasını bile görmesi engellenmiştir. İnsanın önünde ve içinde yaşadığı anın önünde, arkasını görmesine imkan tanımayan yere kadar uzanan bir perde gerilmiştir. Buna göre insan, kendisi için mechul olan bir yolu aşmak üzere nasıl plân yapabilir?

Ya çarpıklık, sapıklık ve başıboşluk ya da evrenin yaratıcısından alınmış yaşama sistemine, peygamberliklerin ve peygamberlerin sistemine, varlıklar alemi ve bu alemin yaratıcı ile ilişki halinde olan fıtratın sistemine dönüş...

Ardarda gelen peygamberler insanlığın elinden tutup onu hidayete ulaştıran aydınlık yolda ileriye doğru yürütüyor. Oysa insanlık bu yol boyunca ikide bir kervandan ayrılıyor, rotadan sapıyor, kılavuzun yol gösterici çağrısını umursamıyor, yeni bir kılavuzun gelişine kadar sapıtmışlığını sürdürüyor. Her defasında biricik gerçek, yenilenen tecrübeleri ile uyumlu bir şekilde daha olgunlaşmış olarak zihninde belirginleşiyor.

Böylece son peygamberlik dönemine sıra gelince insan aklı olgunluk çağına eriyor. Bu gerekçe ile son peygamber, insan aklına genel geçerli (külli) gerçeklerin tümü ile sesleniyor. İnsanların bu nihaî ve geniş hatların, çizgilerin kılavuzluğunda sürekli adımlarla ilerlemesini istiyor. Büyük gerçeğin çizgileri artık yeni bir peygamberin gelmesini gerektirmeyecek derecede belirginleşmiştir. Sadece yüzyıllar boyunca ortaya çıkacak yenileyici yorumcular yeterlidir.

Bundan sonra insanlık ya her zaman gerek kendisine gerekse ilerici ve yenileyici atılımlarına yetecek genişlikte olan bu şeridin içinde kalarak ilerleyecek ve bu yoldan, başka hiçbir yolla ulaşamayacağı mutlak gerçeğe erecek ya da yolunun işaretlerinden uzak düşerek belirsizlik çölünde şaşkın, sapıtmış ve başıboş bir biçimde taban tepecektir!

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ
وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ ۚ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ
وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۗ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ
مِن بَعْدِهِم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَٰكِنِ اخْتَلَفُوا
فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَٰكِنَّ
اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾

253- İşte şu peygamberler. Bunların birkısmını diğerlerinden üstün kıldık. Onlardan kimileri ile Allah konuştu, kimilerini de derecelerce yükseltti. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik, O'nu Ruh-ul Kuds aracılığı ile destekledik. Eğer Allah öyle dileseydi, bu peygamberlerin arkasından gelen ümmetler, kendilerine açık belgeler geldikten sonra birbirlerini öldürmezlerdi.Fakat onlar anlaşmazlığa düştüler. Onlardan kimi iman etti, kimi de kâfir oldu. Eğer Allah öyle dileseydi, onlar birbirlerini öldürmezlerdi. Ama Allah neyi dilerse onu yapar.

Bu ayet, peygamberleri, diğer insanlardan ayırıp onların kendilerine özgü kişiliklerini vurguladığı gibi tüm peygamberlerin ve Peygamberliğin (Risaletin) macerasını da özetliyor. Bu ayet, yüce Allah'ın bazı peygamberleri diğer bazı peygamberlere üstün kıldığını, bu üstünlüğün bazı belirtilerini ve göstergelerini açıklıyor. Sonra da bu peygamberlerin arkasından gelen kuşaklar arasında -açık belgelerin gelişmesinden sonra- anlaşmazlıkların başgösterdiğine ve bu anlaşmazlığın körüklenmesi sonucu patlak veren savaşlara işaret ediyor. Bunların yanısıra ayet bu peygamberler sonrası kuşaklar arasında kimilerinin mümin kimilerinin ise kafir olduğunu ve iman yoluyla küfrün, iyilik yoluyla da kötülüğün savılıp bertaraf edilmesi amacıyla yüce Allah'ın bu kuşaklar arasında savaşmayı takdir ettiğini açıklıyor. Bu ayetin işaret ettiği bu çok sayıda gerçek, peygamberler kervanı ile bu misyonun uzun tarihini sembolize eder. Tekrarlıyoruz:

"İşte şu peygamberler. Bunların birkısmını diğerlerinden üstün kıldık."

Burada sözü edilen "üstün kılma" olgusu herhangi bir peygambere takdir edilen, onun çağrısına ve faaliyetlerine alan oluşturan çevrenin niteliği ile ilgili olabilir. Meselâ sözkonusu peygamberin bir kabilenin peygamberi ya da bir milletin peygamberi veya belirli bir kuşağın peygamberi yahut da bütün milletlerin ve kuşakların peygamberi olması gibi. Bunun yanısıra bu "üstün kılma" olgusu, peygamberin şahsına ya da ümmetine bağışlanan imtiyazlarla da ilgili olabilir. Ayrıca bu "üstün kılma" olgusu peygamberlik misyonunun niteliği, insan ve evren hayatına ilişkin kapsamlılık derecesi ile de ilgili olabilir.

Bu ayet bu konuda Hz. İsa ve Hz. Musa (selâm üzerlerine olsun) hakkında iki misal vermekte, diğer peygamberlere ise genel olarak işaret etmekle yetiniyor:

"Onlardan kimileri ile Allah konuştu, kimilerini de derecelerle yükseltti. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik, O'nu Ruh-ul Kuds aracılığı ile destekledik."

Yüce Allah'ın bir peygamberle konuştuğu gerçeği sözkonusu olunca akla hemen Hz. Musa geldiği için adı verilmiyor, fakat Hz. İsa'nın adı açıkça belirtiliyor.

Kur'an'da hemen hemen her zaman Hz. İsa'nın adı, anasına bağlanarak (anasının adı anılarak) zikredilir. Bunun hikmeti açıktır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in indiği dönemde Hz. İsa hakkında yoğun ve yaygın söylentiler, hurafeler ortalıkta kol geziyordu. Kimi O'nun -haşa- Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürüyor, kimi O'nun şahsında Lâhut ile Nasut (ilâh ile insan) karakteristiklerinin birleştiğinden sözediyor, kimi ise daha da ileri giderek O'nun kişiliğinde insanlık karakteristiğinin, tıpkı bir bardak sudaki damla gibi eridiğini, böylece ilâhi karakteristiğin yapısına tek başına egemen olduğunu iddia ediyordu! O'nun hakkında bunlara benzer daha bir yığın saçma yakıştırmalar üretiliyor ve bu saçma iddialar kiliselerde ve diğer hıristiyanlık merkezlerinde şiddetli tartışmalara konu oluyordu. Hatta bu tartışmalar yüzünden Roma İmparatorluğu döneminde çıkan savaşlarda sel gibi insan kanı akıtılmıştı! İşte bu yüzden, Kur'an-ı Kerim'de, sürekli biçimde Hz. İsa'nın insan olma niteliği vurgulanıyor, hemen hemen her anılışın-

da anası da zikredilerek, kimliğinin bu yönünün altı çizilerek anılıyor.

Ruh-ul Kuds'e gelince, Kur'an-ı Kerim bununla ilâhi vahyi peygamberlere ulaştırmakla görevli olan Cebrail'i (selâm üzerine olsun) kasdediyor. Cebrail, peygamberler için en önemli ve en büyük destektir. Çünkü peygamberlerin bu seçkin ve önemli görev için Allah tarafından seçildiklerini müjdeleyen, onlara, uzun ve meşakkatli yollarında devam etmeleri hususunda sürekli cesaret veren, bu yolculuğun korku ve dehşet dolu aşamalarında onların kalplerine soğukkanlılık, direnme gücü ve zafer umudu indiren O'dur. Bütün bunlar birer "destek" türüdür.

Yüce Allah'ın Hz. İsa'ya verdiği belirtilen "açık mucizeler"e gelince, bu deyim, O'na indirilen İncil'i ve bu kutsal kitabın yanısıra Allah'ın, O'nun eli ile gerçekleştirdiği çeşitli olağanüstü olayları içerir. İnatçı yahudilere karşı Hz. İsa'nın gerçek peygamber olduğunu kanıtlama amacı güden bu olağanüstü olaylar, Kur'an'ın değişik yerlerinde yeri geldikçe ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır.

Ayette bizim peygamberimiz Hz. Muhammed'den (salât ve selâm üzerine olsun) sözedilmiyor. Çünkü hitap O'na yöneltilmiştir. Tıpkı bir önceki **"Bunlar Allah'ın ayetleridir. Bunları sana hakka bağlı olarak okuyoruz. Hiç kuşkusuz sen de peygamberlerden birisin."**[165] ayetinde olduğu gibi. Yani okumakta olduğumuz ayetlerin egemen konusu Peygamberimize, diğer peygamberler hakkında bilgi vermeyi içerir.

Peygamberlerin derecelerine hangi açıdan bakarsak bakalım, Hz. Muhammed'in en yukarıda olduğunu görürüz. Meseleye ister peygamberliğin geniş kapsamlılığı ve genelliği açısından, ister hitap çevresi ve sürekliliği açısından bakalım, bu sonuç değişmez.

İslâm, mutlak anlamda evrendeki en önemli gerçek olan "birlik" gerçeğine ilişkin en yetkin, en mükemmel düşüncedir. Bu birlik gerçeği şu alanların birliğini içerir: Benzeri bulunmayan yaratıcının birliği, tekliği; Sadece "ol" emrinin sonucu olarak bütün varlık alemini vareden iradenin birliği... Bu iradenin eseri olarak meydana gelen varlık bütününün birliği... Bu varlık bütününe egemen olan kanunlar sisteminin birliği... Basit bir hücreden son derece karmaşık insana kadar uzanan "hayat" olgusunun, "canlılık" realitesinin birliği... Hz. Adem'den O'nun yeryüzündeki sonuncu torununa kadar uzanan insan soyunun birliği... Tek olan Allah'tan, aynı zincirin halkalarını oluşturan insanlara gelen dinin birliği... Bu ilâhi çağrıyı insanlara duyuran peygamberler topluluğunun birliği... Bu çağrıyı benimsemiş olan mümin ümmetin birliği... Hepsi birlikte "ibadet" kavramının kapsamına giren insanın Allah'a yönelik tüm faaliyetlerinin (etkinliklerinin) birliği... Biri amel (eylem) ve öbürü karşılıklar (ödüller-cezalar) yurdu olan dünya ve Ahiretin birliği... Yüce Allah'ın insanlar için yasallaştırdığı ve bir başkasına uymalarını kabul etmediği yaşama biçiminin, hayat sisteminin birliği... İnsanların tüm düşüncelerini ve hayat sistemlerini dayandıracakları mesaj

165- Bakara Suresi, 252

kaynağının birliği...

Hz. Muhammed, ruhuyla bu büyük gerçek arasında mutlak anlamda iletişim kurmayı, aklıyla bu birliği kavrayıp benimsemeyi ve de kişiliğiyle bu sözkonusu birliği herkesin gözü önünde pratik hayatında uygulamayı başarabilmiş bir peygamberdir.

Hz. Muhammed, peygamber olduğu andan dünyanın yıkılacağı ana kadar gelip geçecek olan tüm insanlara gönderilmiş bir peygamberdir. O'nun peygamberlik misyonunun dayanağı, bilinçli insan idrakidir, susturucu ve somut mucize türünden de olsa hiçbir zorlamaya dayanmaz. Bu açıdan onun peygamberliği, insan aklının gelişme döneminin ilânı niteliğindedir.

Bu gerekçe ile Hz. Muhammed, son peygamber, O'nun misyonu da Peygamberlik zincirinin son halkasını oluşturmuş, O'nunla birlikte vahyin akışı kesilmiştir. O'nun misyonu ile sözünü ettiğimiz büyük gerçeğin ana hatları insanların gözleri önünde belirginliğe kavuşturulmuş; O'nun aracılığı ile gelecekteki bütün insan kuşaklarının faaliyetlerini içerecek derecede geniş boyutlu, kapsamlı ve genel geçerli yaşama sisteminin ilânı gerçekleşmiştir. Artık geriye insan aklının, ilâhi sistemin sınırları içinde çözüme bağlayabileceği ve yeni bir peygamberlik misyonuna ihtiyaç duyurmayacak yorumlardan ve ayrıntılardan başka hiçbir problem bırakılmamıştır.

Kuşku yok ki, insanlığın yaratıcısı olan yüce Allah insanların kim ve ne olduklarını geçmişte de biliyordu, şimdi ve ilerde de bilir; aynı zamanda onların karşılaştıkları ve karşılaşacakları problemleri de bilir. İşte yüce Allah, bu son peygamberlik misyonunun ve ondan kaynaklanan kapsamlı hayat sisteminin, hayatın gelişimini yenilenmesini ve özgürce ilerlemesini en iyi şekilde sağlayacak bir sistem olduğunu da bilir. Buna göre hangi insan yüce Allah'ın kullarının ihtiyaçlarının çözümünü Allah'tan daha iyi bildiğini ileri sürer ya da ilâhi sistemin artık yeryüzünde meydana gelen hayata ilişkin gelişmelere ayak uyduramayacağını iddia ederse yahut yüce Allah'ın iradesinin ürünü olan hayat tarzından daha yararlı bir hayat tarzı icat edip ortaya koyacağını sanırsa, kim bu iddialardan birini ya da hepsini ortaya atarsa o kimse şüphe götürmez derecede apaçık bir kâfirliğe düşmüş, gerek kendisi ve gerekse tüm insanlık hesabına düşünebileceği kötülüklerin en beterini düşünmüş, Allah'a karşı açıktan açığa düşmanca bir tavır takındığı gibi, bu son peygamberlik misyonu aracılığıyla yüce Allah'ın rahmetini sunduğu ve gene bu misyondan kaynaklanan, dünyanın son bulacağı ana kadar da egemen olmasını arzu ettiği ilahi yaşam sistemine, ayrıca iyiliğini dilediği insan nesline karşı da bariz bir düşmanca tutum içine girmiştir.

PEYGAMBERLERE KARŞI İNSANLARIN TAVRI

Şimdi "şu peygamberler"in bağlıları aralarında savaşa tutuştular. Peygamberler topluluğunun karakteristik yapı birliği, tümünün getirdiği mesajlar arasındaki içerik birliği, bu peygamberlerin bağlılarının anlaşmazlığa düşmelerini ve bu anlaşmazlığın sonucunda birbirlerini öldürmelerini önlemeye yetmedi.

"Eğer Allah öyle dileseydi, bu peygamberlerin arkasından gelen ümmetler, kendilerine açık belgeler geldikten sonra birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat onlar anlaşmazlığa düştüler. Kimi iman etti, kimi de kâfir oldu. Eğer Allah öyle dileseydi, onlar birbirlerini öldürmezlerdi. Ama Allah neyi dilerse onu yapar."

Peygamberlerin ümmetleri arasında patlak veren bu savaşlar yüce Allah'ın dileğine aykırı olarak meydana gelmedi. Çünkü şu evrende O'nun dileğine aykırı olarak hiçbir olayın meydana gelmesi mümkün değildir. İnsan denen bu varlığın şimdi olduğu gibi, şu yapısı ile, hem hidayete ve hem de sapıklığa yatkın olan şu niteliği ile varolması, hidayete ya da sapıklığa götürecek yolu seçmenin kendi yetkisinde olması, Allah'ın dileğinin gereğidir. Bundan dolayı bu yapıdan, onun nitelik ve yönelmelerinden doğan her sonuç Allah'ın dileğinin çerçevesi içindedir, bu dilek uyarınca meydana gelmektedir.

İnsan neslinin bireyleri arasındaki yetenek farklılıkları da böyledir. Bunlar da Allah'ın kanunlarından birinin sonucudur. Amaç, kaynak ve orjin birliği yanında farklı yeteneklerin ortaya çıkması, bu değişik yeteneklerin yeryüzü halifeliğinin farklı, çeşitli ve çok sayılı görevlerine karşılık olmasıdır. Allah'ın muradı, fotokopi ile çoğaltılan kopya sayfalar gibi birbirinin tıpkısı olan insanlar türetmek değildir. Üstelik yeryüzü halifeliğinin, hayat düzeyini ilerletip geliştirme fonksiyonunun gerektirdiği görevler çeşitli, çok sayılı ve birbirine benzemezler. Yüce Allah nasıl bu görevlerin farklılığını diledi ise yeteneklerin farklılığını da dilemiştir, bu farklılık gelişmenin itici faktörü olsun. Allah ayrıca her insanı kendisi için hidayeti, doğru yolu ve imanı aramakla yükümlü kılmıştır. Çünkü her insanda bu yetenek potansiyel olarak vardır. Bunun yanısıra her insanın önünde evrensel hidayetin göstergeleri, ipuçları ve bütün zaman boyunca gelen peygamberlerin rehberlikleri vardır. Hidayet ve iman çerçevesi içinde yetenek farklılıklarının hayırlı olması, böylece bütün insanların donmuş bir kalıbın içine sıkıştırılmaktan kurtulmaları mümkündür. Ayeti okumaya devam ediyoruz:

"Fakat onlar anlaşmazlığa düştüler. Onlardan kimi iman etti, kimi de kâfir oldu."

Eğer insanlar arasındaki görüş ayrılıkları bu dereceye varır ve kâfir-mümin farklılaşmasına dönüşürse o zaman savaş kaçınılmaz olur. "İnsanların bazılarının, diğer bazıları aracılığı ile savılması", küfrün iman aracılığı ile, sapıklığın hidayet aracılığı ile ve kötülüğün iyilik aracılığı ile bertaraf edilebilmesi için savaşmak kaçınılmaz olur böylece. Çünkü küfür, sapıklık ve kötülük yeryüzüne barış ve huzur getiremez. Ayrıca aralarındaki düşünce ayrılığı mümin-kafir boyutlarına varan hiçbir insan topluluğu, aynı peygamberin bağlıları olduklarını ileri süremezler.

Bu ayetin indiği günlerde İslâm cemaati böyle bir durumla karşı karşıya idi. Mekke müşrikleri İbrahim'in dinine bağlı olduklarını ileri sürüyorlardı! Medine'deki yahudiler Hz. Musa'nın dininden olduklarını iddia ederken bu şehirde yaşayan hıristiyanlar ise Hz. İsa'nın dinini sürdürdüklerini sanıyorlardı. Oysa

bu toplulukların hepsi dinlerinin özünden ve peygamberlerinin mesajından büyük çapta uzaklaşmışlardı. Dinlerinin aslı ile kendi yolları arasındaki sapma açısı o kadar genişti ki, "kâfir" sıfatı kendilerine en yakışır nitelik haline gelmişti. Müslümanlar bu ayetin indiği günlerde müşrik Araplar ile savaş halinde idiler. Bunun yanında Ehl-i Kitaptan olan kâfir gruplarla da savaşa tutuşmanın eşiğine gelmişlerdi. Bu gerekçe ile o günlerde inen bu ayet, aralarında bu derece büyük görüş ve inanç ayrılığı bulunan grupların savaşa başvurmalarının yüce Allah'ın dileğine ve iznine uygun olduğunu belirtiyordu:

"Eğer Allah öyle dileseydi, onlar birbirlerini öldürmezlerdi."

Fakat Allah böyle diledi. İmanın küfrü bertaraf etmesi için, bütün peygamberler tarafından getirilen ve sapıkların özünden ayrı düştükleri tek doğru inanç sisteminin yeryüzüne egemen olabilmesi için böyle olmasını diledi. Yüce Allah biliyordu ki, sapıklık, olumsuzluğu ile bulunduğu yerde donuk ve rahat durmaz. O kötü karakterlidir. Bu yüzden mutlaka saldırıya geçer, mutlaka doğru yolda olanları saptırmaya girişir, mutlaka eğriliği ister ve doğruluğa karşı savaşır. Bundan dolayı işlerin rayına oturabilmesi için mutlaka onunla savaşa girişilmeli, ortadan kaldırılmalıdır.

"Ama Allah neyi dilerse onu yapar."

Mutlak bir dilektir bu, yanında etkin bir güç de vardır. Bu yüce dilek insanların farklı yapıda olmalarını, yollarını seçme yetkisinin kendi ellerinde olmasını, aralarında doğru yolda olmayanların başkalarını saptırmalarını, kötülüğün saldırgan olmasını, eğrilik peşinde koşmasını, hidayet ile sapıklık arasında savaş olmasını, iman sahiplerinin O'nun tek, belirgin ve hakk doğrultusundaki gerçeği egemen kılmak için sürekli cihad etmelerini takdir etti. Bunların yanısıra, O'na göre, ümmetlerin peygamberlerine kuru kuruya bağlılık iddialarının hiçbir önemi yoktur. Önemli olan bu ümmetlerin aslında neye inandıkları ve ne yaptıklarıdır. Buna göre bu ümmetlerin özünden sapmış oldukları bir inanç sisteminin biçimsel mirasçıları olmaları, bu peygamberlere gerçekten inananların, onlara yönelik cihad bayrağı açmalarına engel değildir.

Yüce Allah'ın Medine'deki müslüman toplum için belirlediği bu gerçek, zamana bağlı olmayan mutlak bir gerçektir. Zaten münferit ve çevre şartlarına bağımlı bir olayı fırsat ve vesile olarak kullanıp sürekli, mutlak bir gerçeği belirlemek, Kur'an-ı Kerim'in her zamanki bilinen anlatım yoludur.

Bundan dolayı düşünce ayrılığı ve savaşları anlatan bu ayeti izleyen şimdiki ayet, "inananlar"a yönelik bir seslenişle başlıyor ve bu sesleniş, müminleri Allah yolunda mal harcamaya çağırıyor. Çünkü Allah yolunda malî harcama cihadın ikiz kardeşi ve temel unsurudur:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنفِقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰكُم
مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَٰعَةٌ

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ۝

254- Ey müminler, ne alış-verişin ne dostluğun ve ne de iltimasın sözkonusu olmadığı gün gelmeden önce size verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcayın. Kâfirler, zalimlerin ta kendileridirler.

Burada müminlere, sevdikleri, kendilerini bu çağrının sahibine bağlayan ve mümin olmalarını sağlayan sıfatları ile seslenilerek **"Ey iman edenler"** nidasıyla söze giriliyor.

Bu çağrı müminleri, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu rızıkların bir bölümünü harcamaya davet ediyor. Yani veren O, aynı zamanda vermiş olduklarının bir bölümünü harcamaya çağıran da O; **"Size verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcayın."**

Bu çağrı öyle bir fırsata dikkatleri çekiyor ki, eğer müminler tarafından kaçırılacak olursa bir daha geri gelecek değildir; **"Ne alış-verişin ne dostluğun ve ne de iltimasın sözkonusu olmadığı gün gelmeden önce..."**

Bu öyle bir fırsat ki, eğer müminler onu kaçırırlarsa ondan sonra artık malların kazanç sağlaması, çoğalması sözkonusu olmadığı gibi bu çağrıya kulak vermedikleri takdirde ve onu umursamadıklarında akibetinden kendilerini kurtaracak bir dostluk ve iltiması da beklememelidirler.

Ayetin sonunda uğrunda mal harcama çağrısı yapılan gerekçeye işaret ediliyor. Bu gerekçe cihaddır, kâfirliği ve kâfirlikte somutlaşan zulmü bertaraf etmektir:

"Kâfirler, zalimlerin ta kendileridirler."

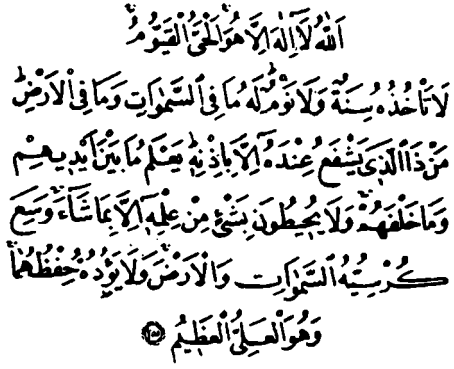
Kâfirler hakka, gerçeğe karşı zalimlik ederek onu inkâr etmişlerdir. Kendi kendilerine zulmederek mahvolma yollarına kapılmışlardır. Tüm insanlara zulmederek onları doğru yola girmekten alıkoymuşlar, inançları yüzünden başkalarına baskı uygulamışlar, doğru yolu belirsizleştirmişler ve onları başka bir benzeri olmayan hayırdan; barıştan, rahmetten, gönül huzurundan, dirlikli hayattan ve inanç berraklığından yoksun bırakmışlardır.

İmanın kalplere yerleşmesine karşı savaş açanlar... İmana dayalı sistemin hayata egemen olmasına karşı savaş açanlar... İmana dayalı şeriatın toplumda yürürlüğe girmesine karşı savaş açanlar... Bunlar insanlığın en amansız düşmanları ve acımasız zalimlerdir. Eğer insanlık işin içyüzünü kavrayacak olgunluğa erişmiş olsa zalimleri uygulamış oldukları zulmü yapmaktan aciz bırakıncaya kadar kovalamaları, zulümlerine son vermedikçe peşlerini bırakmamaları, bunlara karşı savaşabilmek için başta canı ve malı olmak üzere nesi varsa ortaya koymaları gerekir. Bu iş, müslüman toplumun kutsal görevidir. Bu toplumu bu göreve Allah aday gösteriyor, bu görevi yüzünden bu cemaati yukardaki ayette anılan mümin sıfatı ile çağırıyor, ona o duygulandırıcı ve derin anlamlı seslenişi yöneltiyor.

Peygamberlerin arkasından başgösteren düşünce farklılıkları, savaşlar ve açık belgelerin gelişi, ayrıca imandan sonra beliren küfür olgusu ile uyumlu olarak

iman temelli düşünce sisteminin ana esaslarını içeren ve en ayrıntılı alanları ve en belirgin özellikleri ile tevhid ilkesinin anlamının vurgulandığı bir ayet geliyor. Bu ayet son derece önemli, derin anlamlı ve geniş kapsamlı bir ayettir:

KUR'AN'DA ALLAH



255- Allah, O'ndan başka ilâh olmayan, diri, yarattıklarını gözetip yöneten, kendisini uyuklama ve uyku tutmayandır. Göklerde ve yeryüzünde ne varsa O'nundur. İzni olmadıkça O'nun katında kim şefaatçi olabilir? Onların önlerinde ve arkalarında bulunan ve olup biten herşeyi bilir. Onlar onun bilgisinin sadece dilediği kadarını kavrayabilirler. O'nun Kürsî'si (egemenliği) gökleri ve yeryüzünü kaplamıştır. Bunları koruyup gözetmek O'na ağır gelmez. O yüce ve büyüktür.

Bu sıfatların herbiri İslâm düşüncesinin ana esaslarından birini içerir. Kur'an-ı Kerim'in Mekke'de inen bölümleri genellikle bu düşünce yapısını oluşturmayı konu edindi ise de Medine'de inen ayetlerde çeşitli münasebetler ile uyumlu olarak İslâm'a bütünü ile temel dayanak oluşturan bu önemli konu ile karşılaşırız. Bu ana esaslar istikamet ve belirginlik kazanarak vicdanlarca benimsenmiş kesin gerçeklere dönüşmedikçe bu ilâhi sistem zihinlerde berraklığa kavuşamaz.

Birinci cüzün başlarında, Allah'ın sıfatlarının insan vicdanında belirginliğe kavuşmasının olağanüstü önemini vurgulamıştım. Çünkü cahiliye düşüncelerinin, vicdanların üzerine ağır bir kara leke çökerten koyu bulutları, çoğunlukla bu gerçeğin belirsizliğinden, hurafelerin ve masalların baskısı altında kalmasından ve büyük düşünürlerin felsefî sistemlerinde bile karanlıklara sarılmasından kaynaklanıyordu. Fakat sonunda İslâm geldi ve bu gerçeği gördüğümüz parlaklığa, aydınlığa kavuşturdu. Böylece insan vicdanını o koyu bulutların kara baskısından, o sapıklıktan, zifiri karanlıklar içinde taban tepmekten kurtardı.

Bu ayetin içerdiği sıfatların herbiri yalın İslâm düşünce sisteminin, bu düşüncenin yanısıra berrak İslâmi sistemin dayandığı temel esaslardan birini yansıtır:

"Allah, O'ndan başka ilâh olmayan..."

Bu cümle, kesin sözlü bir tek Allah inancını yansıtır. Burada eski dinlerin başına gelen sapmalara ve karışıklıklara yer yoktur. Tıpkı Hz. İsa'dan sonra kilise çevreleri tarafından uydurulan Teslis (üçlü ilâh) inancında görüldüğü gibi. Yine bu cümlede aslında tek ilâh ilkesine yakın olmakla birlikte içine hurafeler karıştırılmış, birtakım putperest inançları barındıran bulanıklığın herhangi bir türüne de yer yoktur. Tıpkı eski Mısırlıların savunduğu tek ilâh ilkesine dayalı, fakat sonra inanılan ilâhın güneş yuvarlığında ve ona bağımlı küçük ilâhların varlığında somutlaşıp putlaştırılan inanç sistemleri gibi.

Bu kesin sözlü ve katıksız tek Allah inancı, İslâm düşüncesinin dayandığı ve hayatın tümüne ilişkin, İslâm'ın kaynağını oluşturan temel esastır. Kulluğu ve ibadet eylemlerini sırf Allah'a yöneltme ilkesi bu düşünceden doğar. Buna göre hiçbir insan Allah'tan başka bir kimseye kul olamaz, Allah'tan başka hiçbir mercie ibadete yöneltmez, kendisini Allah'tan ve Allah'ın uygun görüp emre bağladığı mercilerden başka hiç kimseye itaat etmekle yükümlü sayamaz.

Bu düşünceden şu ilke doğar: Egemenlik yetkisi sırf Allah'a özgüdür. Bu ilkeye göre kullar için tek yasa koyucu merci Allah'tır. Kulların koyacakları yasalar, Allah'ın şeriatına dayanmak zorundadır. Yine bu düşünceden bütün değer yargılarının Allah'a dayandırılması ilkesi doğar. Bu ilkeye göre Allah'ın terazisinde ağırlığı olmayan herhangi bir sosyal değer yargısının hiçbir önemi yoktur, Allah'ın sistemine ters düşen hiçbir gelenek, hiçbir uygulama, hiçbir yasal düzenleme meşru değildir. Allah'ın birliği ilkesinden, bunlara benzer daha birçok vicdani duygu sosyal hayat kuralı kaynaklanır:

"...diri, yarattıklarını gözetip yöneten..."

Tek Allah'ın sıfatlarından biri olan hayat sıfatı O'nun kendinden kaynaklanır, hayatlarını yaratıcılarının bağışına borçlu olan tüm yaratıkların hayatı gibi başka bir kaynaktan gelmez. Bu gerekçe ile bu anlamda bir hayat, sadece Allah'a özgüdür. Aynı zamanda bu hayat ezelî ve ebedîdir, yani ne başladığı ve ne de bittiği bir nokta vardır. Başka bir deyimle bu hayat sıfatı, yaratıkların başka kaynaktan gelen, başlangıcı ve sonu sınırlı hayatlarının ayrılmaz niteliği olan zaman kavramından bağımsızdır. Bu gerekçe ile bu anlamdaki hayat da sadece Allah'a özgüdür. Bunların yanısıra bu hayat, insanların görmeye ve bilmeye alışageldikleri hayat belirtilerinden, canlılık niteliklerinden de bağımsızdır. Çünkü hiçbir şey yüce Allah'ın benzeri değildir. Bu gerekçe ile yaratıkların hayatta olduklarını kanıtlayan bütün canlılık belirtilerine ilişkin benzerlikler ortadan kalkarak insanların zihninde hayat kavramını tanımlayan bütün niteliklerden bağımsız, mutlak bir hayat sıfatı yüce Allah ile özdeşleşiyor, böylece insanlığın hayalinde öteden beri dolaşan bu yoldaki bütün uydurma kavramlar gündemden çıkıyor.

"Kayyum" sıfatına gelince; bu sıfat, yüce Allah'ın bütün varlıkları gözetip yönetmesi, bunun yanısıra her varlığın varoluşunun O'na dayanması anlamına gelir. Gerçekten hiçbir varlık, O'nun yüce varlığına ve tedbirine dayanmaksızın

varoluşunu sürdüremez, ayakta kalamaz. Yoksa mesele eski Yunan filozoflarının en büyüğü olan Aristo'nun düşündüğü gibi değildir. Ona göre Allah, yarattıklarından hiçbirini düşünmez; çünkü O, kendi zatından başka hiçbir şey üzerine düşünmeyecek derecede yücedir. Yani Aristo bu görüşünün, Allah'ı yüceltici, O'nu noksanlıklardan arındırıcı olduğu kanısındaydı. Oysa diğer yandan, ona göre Allah, yaratıp kendi haline bıraktığı varlık alemi ile ilişkisini kesmiş oluyordu.

Buna karşılık bu konudaki İslâm düşüncesi olumsuz değil, yapıcıdır. Yüce Allah'ın bütün varlıkları gözetip yönettiği, bunun yanısıra her varlığın varoluşunun O'nun iradesine ve tedbirine dayalı olduğu ilkesine dayanır. Bunun sonucu olarak müslümanın vicdanı, hayatı, varlığı ve çevresinde bulunan canlı-cansız bütün nesnelerin varlığı, gerek kendisi ve gerekse çevresindeki bütün nesnelere ilişkin gelişmeleri, hikmeti ve tedbiri uyarınca çekip çeviren tek Allah'a sürekli olarak bağlıdır. İnsan, bu hikmete ve tedbire dayalı ve ana hatları çizilmiş kaideler uyarınca yaşar; değer yargılarını ve kriterlerini bu sistemden alır; bu arada bu değer yargılarını ve kriterleri kullanırken yüce Allah'ın sürekli gözetimi (murakabesi) altında bulunur.

"Kendisini uyku ve uyuklama tutmayandır."

Bu sıfat, yüce Allah'ın varlıkları gözetip yönetmesini ve varlıkların O'nun sayesinde ayakta duruşunu pekiştiren bir sıfattır. Fakat bu pekiştirme, yüce Allah'ın sürekli gözetleyiciliğini ve denetim altında tutuculuğunu insanın kolaylıkla algılamasını sağlayan bir ifade özelliği taşır. Aynı zamanda yüce Allah ile hiçbir varlık arasında benzerlik olmadığı gerçeğini, **"Hiçbir şey O'nun gibi değildir"** realitesini somut biçimde yansıtır. Bu sıfat, gizli uyuklamaktan (dalgınlıktan) ya da sürekli uykudan Allah'ı arındırmayı, O'nu bu hallerin her ikisinden de kayıtsız şartsız bir kesinlikle tenzih etmeyi içerir.

Yüce Allah'ın, bütünü ve ayrıntıları ile bu varlık alemini her zaman ve her durumda gözetip yönettiği gerçeği müthiş bir gerçektir. İnsan bu gerçeğin ne kadar müthiş olduğunu, bunu derinliğine düşündüğü, şu dehşet verici evrende yeralan sayısız atomu, hücreyi, canlı varlığı, cansız nesneyi, bütün bunları gözetimi ve denetimi altında tutan ve bütün bu varlıkların Allah'ın tedbirine dayalı olarak ayakta durma gerçeğini, evet bu gerçeği insan ancak kendi dar kapasiteli hayalinde canlandırdığında ne kadar müthiş olduğunu anlayabilir. Bu, insan idrakinin tasavvur edemeyeceği bir iştir. Tasavvur edebildiği kadarı -ki o da çok azdır- ise başları döndürecek, akılları hayrete düşürecek ve kalpleri huzurla dolduracak kadar müthiştir.

"Göklerde ve yeryüzünde ne varsa O'nundur."

Bu cümle geniş kapsamlı, yaygın, aynı zamanda mutlak anlamlı bir mülkiyeti ifade eder. Kaydı, şartı, kaybedilme ihtimali ve ortaklığı olmayan bir mülkiyet kavramı ile karşı karşıyayız. Bu sıfat, tek ilah ilkesinden türeyen kavramlardan biridir. Yani tek olan Allah, aynı zamanda tek diri, tek gözetici ve denetim altında tutucu ve bunların yanısıra tek mülkiyet sahibidir.

Bu sıfat zihinlerde geçen ve algılara yansıyan biçimi ile ortaklığı reddettiği gibi bunun yanısıra insanların dünyasında geçerli olması gereken gerçek anlamlı mülkiyet kavramının oluşumuna da etkin bir katkı sağlar. Çünkü gerçek mülkiyet sırf Allah'a bağlanınca, ilke olarak insanların hiçbir şeye malik olmadığı sonucu ortaya çıkar. Bu durumda insanlar, herşeyin mülkiyeti elinde olan, tek aslî mülk sahibinin vekilleridirler sadece. Bu durumda bu vekillik işlevlerini yerine getirirken onlara yetki veren asıl mülk sahibinin şartlarına uymak zorundadırlar. Asıl mülk sahibi bu şartlarını şeriatında açıkça belirtmiştir. İnsanlar bu şartların dışına çıkamazlar, onları çiğneyemezler. Yoksa vekillik sözleşmesinden doğan mülkiyet hakları ortadan kalkar, bütün tasarrufları geçersiz olur ve bu durumda Allah'ın mümin kullarına böylelerinin tasarruflarına karşı çıkma, bu tasarrufları engelleme görevi düşer.

Böylece İslâm düşüncesinin, İslâm şeriatını ve bu şeriata dayanan pratik hayatını nasıl sıkı sıkıya etkilediğini yakından görüyoruz. Başka bir deyimle yüce Allah "Göklerde ve yeryüzünde ne varsa O'nundur" buyururken sadece inanç sistemine ilişkin soyut bir gerçeği belirlemekle yetinmiyor, bunun yanısıra insanlık hayatına ve bu hayatta geçerli olan ilişkilerin türüne yönelik sistemin temel kurallarından birini de ortaya koyuyor.

Üstelik sırf bu düşüncenin vicdanlarda yeretmesi, sırf yüce Allah'ın göklerde ve yerde bulunan canlı-cansız herşeyin gerçek maliki olduğu realitesinin insan bilincinde kökleşmesi, sırf insanın "Bu benimdir" dediği herşeyin mülkiyetinin elinden kaydığını düşünerek bu mülkiyeti, göklerde ve yerde bulunan herşeyi elinde tutan asıl sahibine geri vermesi, sırf elinde bulunan herşeyin sınırlı süreli bir emanet olduğunu, süresi dolunca bu ödünç emanetin sahibi tarafından geri alınacağını bilmesi, sırf bu gerçekleri ve duyguları içinde canlandırması bile tek başına doyumsuzluğun, tamahkârlığın, cimriliğin, ihtirasın ve amansız servet yarışının şiddetini düşürmeye, aşırılığını törpülemeye yeterli bir faktördür. Bu bilinç aynı zamanda vicdana kanaat, elde edilen rızka ilişkin hoşnutluk, eldeki imkânlar ölçüsünde özveri ve cömertlik duygularını aşılamanın; insan kalbini varlıkta da yoklukta da güven duygusu ile doldurmanın da teminatıdır. Böylece kaybedilen ya da elden kaçan maddî imkânlar karşısında insanın hayıflanması, yazıklanması, kafasına taktığı ve peşinden koştuğu şeyler uğruna kalbinin yanıp tutuşması önlenmiş olur!

"İzni olmadıkça O'nun katında kim şefaatçı olabilir?"

Bu sıfat Allah'ın bir diğer sıfatıdır, ilâhlığın derecesini ve kulluğun konumunu açıklar. Buna göre bütün kullar, Allah'ın huzurunda kulluk konumunun gerektirdiği yerde dururlar; bu konumu geçemezler, aşamazlar. Onlar çekingen, boynu bükük, Rabbinin önünde ileriye doğru adım atmayan, O izin vermedikçe başkalarına şefaatçi olmaya cüret etmeyen, izne uyarak bu iznin sınırları içinde şefaatçilik etmeye girişen, edepli bir kulun konumunda dururlar. Aralarında birbirlerinden üstündürler ve Allah'ın terazisinde de bu üstünlük farklılıkları geçerlidir, ama hepsi kulun aşamayacağı sınırın önünde dururlar.

Bu cümle, insana yüce ve celil olan Allah'ın heybeti karşısında saygı ve çekingenlik duygusu aşılar. Cümlenin olumsuz soru biçimindeki yapısı bu duygulara derinlik kazandırır. Bu sorulu cümle yapısı bu işin olamayacağını, olmasını düşünmenin bile mümkün olmayacağını düşündürür. Allah'ın izni olmadıkça O'nun katında şefaatçı olmaya kalkışacak kim olabilir acaba?

Oysa bu konuda peygamberlerden sonra ortaya çıkmış bir yığın sapık düşünce vardır. Bu sapık düşünceler, Allah realitesi ile kulluk realitesini birbirine karıştırmışlardır. Bu mantıksız düşüncelere göre, Allah -haşa- oğul edinmiş ya da değişik şekillerde ortağı olan veya birden çok parçanın oluşturduğu bir sentezdir. Kimine göre O'nun -haşa- katında şefaatçilik eden ve aracılıkları kesinlikle kabul edilen rakipleri vardır. Kimine göre -haşa- O'nun, yetkilerini O'nun yakını olmaktan alan insandan vekilleri vardır. Bu gerçeğin ışığında bütün bu saçma düşüncelerin akla gelmeyecek, duygular dünyasına uğramayacak ve hayale gölgesi düşmeyecek çirkin, gerçeklerden yoksun uydurmalar olduğu açıkça ortaya çıkar!

İşte bu berrak inanç, İslâm düşüncesine özgü bir saflık, bir katışıksızlıktır. Bu inançta kavram karışıklığına, asılsız kuruntulara, titrek görüntülere yer yoktur. Uluhiyet, uluhiyettir; kulluk da kulluk. Bu iki farklı konum arasında tek bir ortak nokta yoktur. Allah, Allah'tır; Kul da kul. Bu ikisinin karakteristik özellikleri arasında hiçbir ortaklık, hiçbir benzerlik yoktur.

Kulun Rabbi ile ilişkisine, Allah'ın kula yönelik rahmetine, yakınlığına, sevgisine ve yardımına gelince İslâm bu kavramları onaylar, onları vicdana güçlü bir şekilde aşılar, müminin kalbini bunlarla doldurup taşırır, onu hayatında bu nimetlerin tatlı ve ılık gölgelerinin altına alır. Fakat bunu gerçekleştirirken ilâhlık ve kulluk tabiatlerini birbirlerine karıştırmaz; kavramların tek, belirgin, katışıksız ve hatları belirli biçimde ortaya çıkmasını önleyecek renk karmaşıklığına, belirsizlik bulutlarına, kalpazanlığa ve anarşiye meydan vermez.

"İnsanların önünde ve arkalarında bulunan ve olup-biten herşeyi bilir. Onlar O'nun bilgisinin sadece dilediği kadarını kavrayabilirler."

Bu gerçek iki kanattan oluşur; bu kanatların her ikisi de müslümanın Allah'ını tanımlamasında ve O'nun karşısındaki konumunun belirlenmesinde pay sahibidir. Evet, yüce Allah insanların önlerinde, arkalarında bulunan ve olup-biten herşeyi bilir. Bu ifade, Allah'ın eksiksiz, geniş kapsamlı ve insanların çevresinde bulunan, olup-biten herşeyin en ince ayrıntısına kadar uzanan bilgisini dile getirir. Bu bilgi insanların "önlerindeki"nin, yani şimdiki zamanları ile görebildiklerinin bilgisini içerdiği gibi algısından yoksun oldukları, kendileri için perde arkasında kalan geçmişe ve geleceğe ilişkin bilgiyi de içine alır. Ayrıca bu bilgi her zaman için bildikleri ve bilemedikleri meseleleri de içerir. Bu ifade genel olarak Allah'ın bilgisinin yaygınlığını ve herşeyi kapsayan niteliğini anlatan mecazî olmayan yalın bir ifadedir. İnsanlara gelince onlar sadece Allah'ın bilmelerine izin verdiği şeyleri bilebilirler.

Bu gerçeğin ilk kanadını Allah'ın **"insanların önlerindeki ve arkalarındaki"** tüm nesneleri ve olayları içeren bilgisi oluşturur. Bu realite insanın ruhunu titretecek, sarsacak niteliktedir. Çünkü insan vicdanı her an için Rabbinin karşısında tüm çıplaklığıyla duruyor. O Allah ki, onun önünde ve arkasında bulunan herşeyi bilir... İnsan vicdanının sakladığı ve açığa vurduğu, bilebildiği ve bilemediği herşeyi bilir... Onun geçmişine ve geleceğine ilişkin bilmediği ve anlayamadığı herşeyi bilir. İnsan nefsinin, bütün sırları ile birlikte Kıyamet günü kendisini hesaba çekecek olan Rabbinin huzurunda çırılçıplak durduğunun farkında olması, onun derinliklerinde sarsıntılar doğuracak nitelikte olduğu oranda kalbe, herşeyin açığını-gizlisini bilen Allah'a teslimiyet duygusu aşılayacak karakterdedir de.

Bu gerçeğin ikinci kanadı ise insanların sadece Allah'ın bilmelerini dilediği şeyleri bilebilecekleridir. İnsanların bu gerçek üzerinde uzun uzun kafa yormaları gerekir. Özellikle evrenin ya da hayatın herhangi bir alanında edindikleri bilgi ile hemen şımarıklığa kapıldıkları şu günlerde bu kafa yormaya daha çok ihtiyaçları vardır. Ayeti okumaya devam ediyoruz:

"İnsanlar, O'nun bilgisinin sadece dilediği kadarını kavrayabilirler."

Herşeyi mutlak, kapsamlı ve eksiksiz olarak bilen, sadece yüce Allah'tır. O, kulları tarafından bilgisinin bazı bölümlerinin keşfedilmesine izin verir ve bu izni aşağıdaki ayette ifade edilen vaadini gerçekleştirmek için verir:

"Allah'ın varlığının gerçek olduğu meydana çıkıncaya kadar varlığımızın belgelerini onlara hem dış dünyada hem de kendi içlerinde göstereceğiz."

Fakat insanlar bu gerçeği unutarak Allah'ın edinmelerine izin vermiş olduğu bilgileri ile şımarırlar. Bu durum evrenin kimi ilke ve kanunlarına ilişkin edindikleri bilgilerde böyle olduğu gibi, geçici, bir an için ve ancak bir yere kadar edinebildikleri gayb bilgileri alanında da böyledir. Hem o alanda ve hem de bu alandaki bilgilerine güvenerek şımarırlar ve bunun sonucunda kendilerine bu bilgileri edinme imkânını bağışlamış olan ilk ilâhi müsaadeyi unuturlar, bunu hatırlamazlar, karşılığında şükretmezler; tersine pohpohlanırlar ve ilâhi bağışa karşı nankörce davranarak kâfir olurlar.

Oysa Allah, yeryüzü halifeliğini insana yüklemeyi murad ettiği andan itibaren insana bilgi sunmaya başladı; ona dış dünyada ve kendi içindeki varlığına ilişkin belgeleri göstereceğini vaadetti. Bu vaadini gerçekleştirerek günden güne, kuşaktan kuşağa hemen hemen hep yükselen bir çizgi halinde, yeryüzü halifeliği sırasında kendisine gerekli olan bazı evrensel kanunları, enerjileri ve güçleri keşfetmesine imkân tanıdı, böylece onun bu niteliği belirli yolculuğunda kendisi için takdir edilen gelişmenin doruğuna ulaşmasının önündeki yolu açık tuttu.

Fakat Allah, insana bu kategoriye giren bilgileri keşfetme izni verdiği ve ona bu keşifleri yapma başarısını sunduğu oranda ondan, halifelik görevinde ihtiyaç duymayacağı başka birçok sırları da gizlemiştir. Meselâ hayat sırrını onun bilgisinden gizli tuttu. Bu olgu onun için çözüm olmayan bir sır olma niteliğini de-

vam ettiriyor, bu konuda araştırma yapmak halâ uçsuz-bucaksız bir çölde kılavuzsuz olarak taban tepmeyi andıran boş bir çabadır. O'nun insan bilgisinden gizli tuttuğu bir başka sır da bir sonraki anda ne olacağı bilmecesidir. Bu bilmece varılacak yolu olmayan bir gayb alanıdır, önüne öyle kalın bir perde gerilmiştir ki, insanın onu kaldırma girişimleri yararsızdır. Zaman zaman yüce Allah'ın özel izni ile aralanan bu perdeden tek tek bazı insanların kalplerine kimi ışınlar sızıyor, sonra perde iniyor, ortalığa karanlık çöküyor ve insan, aşamayacağı sınırın önünde durmak zorunda kalıyor.

Allah, insana daha birçok sırrı kapalı tutmuştur. Yeryüzü halifeliği ile ilgisi olmayan bütün realiteleri onun bilgisinden gizli tutmuştur. Oysa yeryuvarlağı, güneş ışınlarında görülen uçan bir toz gibi, boşlukta dönen küçücük bir zerredir sadece.

Böyle olmasına rağmen, Allah'ın izninden sonra edinebildiği bu sınırlı bilgisi yüzünden şımarıyor, aklı başından uçuyor da kendisini yeryüzünün ilâhı sanıyor! Bu evrenin bir ilâhı, bir yaratıcısı olduğunu inkâr ederek kâfir oluyor! Gerçi yirminci yüzyılda bilim adamları ciddi oranda alçakgönüllülüğe ve hadlerini bilmeye yönelmeye başladılar, yavaş yavaş kendilerine çok az bilgi verilmiş olduğunu, edindikleri bilginin alabildiğine sınırlı olduğunu anlamaya başladılar ve böylece çok şey bildiklerini sanan, cahil bilgiçler ölçüsüz şımarıklıkları ile başbaşa kaldılar.

"O'nun Kürsî'si (egemenliği) gökleri ve yeryüzünü kaplamıştır; Bunları koruyup gözetmek O'na ağır gelmez."

Kur'an-ı Kerim'in tasvir üslubu uyarınca burada, yani mutlak soyutlama anlatımının egemen olduğu bir yerde böyle somut bir tablo ile karşılaşıyoruz. Çünkü böyle yerlerde somut tablo, kalbe sunulmak istenen gerçeğe güç, derinlik ve değişmezlik kazandırır. Çünkü Kürsi (koltuk, taht) normal olarak hükümdarlık, egemenlik anlamında kullanılır. O halde **"Allah'ın Kürsî'si, gökleri ve yeri kaplayınca"** O'nun egemenliği de gökleri ve yeryüzünü kaplamış demektir. Hiçbir mecazi yoruma girişmeksizin kelimelerin düz anlamlarının toplamından çıkarılacak olan budur. Fakat somut ifade yolu ile zihinde çizilen tablo, bundan daha sağlam ve yerinden oynatılmazdır. **"Bunları koruyup gözetmek O'na ağır gelmez"** ifadesi için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. O da dolaylı biçimde eksiksiz kudreti dile getirir. Fakat bu anlam burada somut bir tablo yolu ile, yorgunluğun ve bıkkınlığın yokluğu tablosu yolu ile anlatılıyor. Çünkü Kur'an üslubu anlamlara, onları zihinde somutlaştıracak tablolar çiziyor, böylece bu anlamlar sayesinde insan zihni daha iz bırakıcı, daha derinlikli ve daha elle tutulur biçimde etkilenir.[166]

Eğer Kur'an'ın kendine özgü üslubunu, ifade biçimini iyi kavrayacak olursak onun içerdiği bu tür ifadeler etrafında yapılan tartışmalara girmek gereğini duymayız, bunun yanısıra bu amaçla Kur'an-ı Kerim'in yalınlığını ve berraklığı-

166- Bu konuda daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler yazarın "Et-Tasvir-ul Fenni fil Kur'an (Kur'an'da Edebi Tasvir)" adlı eserinin "Et-Tasvîr-ül Fennî" ve "Tarık-ul Kur'an" başlıklı bölümlerine başvurabilirler.

nı büyük oranda bozan Batı kaynaklı yabancı felsefi kavramları ödünç almaya kalkışmayız. Bu sözlerime şunu da eklemem yerinde olur ki, Kur'an'da kullanılan "Kürsi" ve "Arş" terimlerini açıklayıcı ve anlamlarını belirleyici sahih hadislere rastlamış değilim. Bundan dolayı bu kavramlar üzerinde söylediklerimden daha geniş açıklamalara girişmemeyi tercih ediyorum. Ayeti okumaya devam edelim:

"Yüce ve büyük olan O'dur."

Ayette geçen Allah'ın sıfatlarını noktalayan bu cümle bir gerçeği vurguluyor; insan vicdanını onu düşünmeye özendiriyor, yücelik ve ululuk sıfatlarını Allah'a özgü kılıyor. Çünkü bu şekli ile ifade "hasr-kasr (tekelleştirme ve özgüleştirme)" anlamı taşıyor. Çünkü ayet **"O, yüce ve büyüktür."** demiyor. Böyle demiş olsaydı, sadece bu sıfatların varlığını belirtmiş olurdu. Bunun yerine **"Yüce ve büyük olan O'dur"** diyerek bu sıfatları, ortaksız biçimde de sırf O'na özgü kılıyor.

Gerçekten yücelik ve ululuk sıfatları sadece Allah'a özgüdür, bu sıfatlarda başka hiçbir ortağı yoktur. Eğer kullardan biri kendisini dev aynasında görerek bu dereceye yükseldiği saplantısına kapılırsa Allah onu dünyada horluğa ve aşağılığa, Ahirette de azaba ve perişanlığa mahkum eder. Nitekim O, bize bu konuda şöyle buyuruyor:

"Orası Ahiret yurdudur. Onu yeryüzünde böbürlenme ve bozgunculuk peşinde koşmayanlara veririz."[167]

Yine yüce Allah, helâk olmanın eşiğindeki Firavun'dan sözederken **"O, kendini beğenmiş bir azgın zorba idi"** buyuruyor.[168]

İnsan istediği kadar büyüklük taslasın, istediği kadar kendini yükseklerde görsün yüce ve ulu olan Allah'ın kulu olma düzeyinin üzerine çıkamaz. Eğer bu gerçek insanın içine yerleşirse onu kulluk derecesine oturtur, büyüklük ve azgınlık kompleksini törpüler; onu Allah korkusuna, Allah saygısına, O'nun ululuğunun ve yüceliğinin bilincine varmaya, O'nun haklarına karşı saygılı olmaya ve O'nun kullarına karşı büyüklük taslamaktan çekinmeye sevkeder. Görülüyor ki, bu gerçek, bir yandan inanç ve düşünce, öteyandan da uygulama ve davranıştır.

İNANÇ HÜRRİYETİ

Yukardaki ayette imana dayalı düşünce sisteminin temel esasları, en ince noktalarına varıncaya kadar açıklandıktan, yüce Allah'ın sıfatları ile yaratıkları arasındaki ilişki aydınlığa kavuşturulduktan sonra bu inancı taşıyan, bu çağrıyı üstlenen ve yolunu kaybetmiş, şaşkın insanlığa önderlik etme görevini omuzlamış olan müminlerin hangi yolu izleyecekleri, hangi metodu benimseyecekleri anlatılıyor:

لَآ إِكْرَاهَ فِى ٱلدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ

167- Kasas Suresi, 83
168- Duhan Suresi, 31

الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ
اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾
اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۖ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم
مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ ۗ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

256- Dinde zorlama yoktur. Doğruluk ile sapıklık birbirinden kesinlikle ayrılmıştır. Kim Tağutu, azgınlığı reddederek Allah'a inanırsa kopması sözkonusu olmayan, sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Hiç kuşkusuz Allah herşeyi işitir, herşeyi bilir.

257- Allah müminlerin dostu, kayırıcısıdır. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin dostları ise Şeytan ve yardakçılarıdır. Bunlar, onları aydınlıktan çıkararak karanlıklara sokarlar. Onlar, orada ebedi olarak kalmak üzere Cehennemliktirler.

Bu dinin ortaya koyduğu şekli ile inanç meselesi, anlatmayı, dinlemeyi ve kavramayı izlemesi gereken bir ikna olma meselesidir, yoksa bir baskı, bir öfkelenme, bir dayatma meselesi değildir. İslâm olanca gücü ve enerjisi ile insan idrâkine hitap ederek gelmiştir; düşünen akla seslenmiştir... Konuşan bedahete (dolaysız algılama yeteneğine) seslenmiştir, aldığı uyarılara karşılık veren vicdana seslenmiştir... Dengeli-istikrarlı fıtrata seslenmiştir... İnsan varlığının bütününe seslenmiştir... İnsan idrakinin bütün yönlerine seslenmiştir... Fakat seslenirken baskıya başvurmamıştır, hatta somut harikaların, olağanüstülüklerin manevi baskısını bile kullanmaktan kaçınmıştır. Olağanüstü olaylar, görenleri refleksif bir edilgenlikle inanmaya sürükleyebilir, fakat insan onları bilinci ile inceleyemez, aklı ile idrak edemez; çünkü bu tür olayların düzeyi bilincin ve aklın üzerinde olur.

Bu din, insan mantığının karşısına inanmaya mecbur edici olağanüstü olaylarla bile çıkmaktan kaçındığına göre onun karşısına kuvvetle ve zorlama ile çıkmaktan, muhataplarına açıklama yapmaksızın, onları inandırmaksızın, ikna olmalarını sağlamaksızın tehdit, baskı ve zorlama yolu ile kendini kabul ettirmekten elbette kaçınacaktır.

Oysa İslâm'dan bir önceki din olan Hıristiyanlık kendini süngü ile, ateşle, işkence ve tepeleme yolu ile kabul ettirmişti. Bu politikanın yürütücüsü, imparator Konstantin'in hıristiyan olmasından sonraki Roma İmparatorluğu olmuştu. Oysa Roma İmparatorluğu aynı işkenceleri, daha önce, ikna olarak ve isteyerek hıristiyanlığı kabul etmiş olan çok az sayıdaki vatandaşına uygulamakta tereddüt etmemişti. Üstelik Roma İmparatorluğu'nun hıristiyanlık uğruna uygulamış

olduğu baskıların ve toplu kıyımların kurbanları sadece hıristiyanlığı kabul etmeyenler olmamıştı; devletin mezhebine girmeyen, bu mezhebin Hz. İsa'nın konumuna ilişkin bazı doğmalarını benimsemeyen değişik mezhep yanlısı hıristiyanlar da bu amansız vahşetten paylarını almışlardı!

İşte bütün bunlardan sonra gelen İslâm, ilk açıklamaları arasında şu önemli ve büyük ilkeye yer verdi:

"Dinde zorlama yoktur. Doğruluk ile sapıklık birbirinden ayrılmıştır."

Bu ilkede yüce Allah'ın insanı onurlandırdığı; iradesine, düşüncesine ve duygularına saygı gösterdiği, inanç alanında hidayete ve sapıklığa ilişkin tercihlerinde onu vicdanı ile başbaşa bıraktığı, bunların yanısıra davranışlarının sonuçlarını ve nefsi ile hesaplaşma görevini omuzlarına yüklediği açıkça görülür. Bu ilke insan özgürlüğünün en karakteristik ilkesidir. O insan özgürlüğü ki, yirminci yüzyılın zorba ideolojileri ve insan onurunu hiçe sayan sosyal düzenleri onu insanlara çok görüyor. Bu baskıcı ideolojiler ve düzenler, yüce Allah'ın inanç seçme serbestliği tanıyarak onurlandırdığı insan adlı bu varlığa hayat düşüncesini ve düzenini serbest iradesi ile seçme hakkı tanımıyorlar; onu devletin çeşitli propaganda araçları, yoğun yönlendirme önlemleri, bunların yeterli olmadığı zaman da arkasından gelen kanunları ve oldu-bittileri ile dayattığı, dikte ettiği düşünceyi ve düzeni benimsemeye zorluyorlar. İnsan ya evrene egemen olan Allah'ın varlığını ve fonksiyonunu inkâr ederek sözünü ettiğimiz devlet ideolojisini kabul edecek ya da her an nasıl ve nereden geleceği belirsiz ölüm tehdidi altında titreyerek yaşayacaktır!

İnanç özgürlüğü, insanı "insan" yapan, ona bu vasfı gerçek anlamda sağlayan ilk "insan hakkı"dır. İnsanın elinden inanç özgürlüğünü alan kimse, her şeyden önce onun insanlık niteliğini elinden almış demektir. Baskıya ve işkenceye uğramama güvencesi altında inancı yayma ve tanıtma özgürlüğü, temel inanç özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Yoksa inanç özgürlüğü, pratikte hiçbir anlam taşımayan kuru bir laftan ibaret kalır.

Hiç kuşkusuz varlık bütününe ve hayata ilişkin en gelişmiş düşünce sistemi, insan toplumu için en tutarlı sistem olan İslâm, herkesten önce ve herkesinkinden gür bir sesle **"Dinde zorlama yoktur"** diye sesleniyor. Bu din, kendi dışındakilerden önce öz taraftarlarına, insanlara bu dini benimsetmek amacı ile zor kullanmalarının yasak olduğunu açıklıyor. Durum böyleyken kendilerini devlet otoritesinin acımasız baskısı ile ayakta tutabilen, muhaliflerine yaşama hakkı tanımayan zorba ve yetersiz yeryüzü kaynaklı ideolojilerin ve sosyal düzenlerin yaptıklarına ne demeli?

Bu ayetin ilk cümlesi mutlak olumsuzluk ifade ediyor; **"Dinde zorlama yoktur"**. Dil bilimcilerinin (Nahivcilerin) deyimi ile "Nefy-i cins" öntakılı bir cümlecik. Yani zorlamanın her türlüsünü olumsuzlayan, reddeden bir ifade karşısındayız. Zorlamanın varlığı kökünden olumsuzlanıyor, reddediliyor. Başka bir deyimle, inanca yönelik baskı sadece yasaklanmakla yetinilmiyor, varlık aleminin

den ve olaylar dünyasından tamamen kovuluyor. Cümlede olumsuz bir üslupla kullanılan -herşeyi içine alan bir şekilde- bu yasaklama, en etkili ve vurgulu bir yasaklama biçimidir.

Ayetin devamında insan vicdanını okşamaktan, onu hidayete teşvik etmekten, doğru yola iletmekten ve artık apaçık hale geldiği ilân edilen imanın mahiyetini belirtmekten başka birşey yapılmıyor:

"Doğruluk ile sapıklık birbirinden ayrılmıştır."

Yani iman, insanın sahip olması ve titizlikle koruması gereken bir olgunluk (rüşd), buna karşılık küfür, insanın kaçınması ve üzerine bulaşmasından çekinmesi gereken bir azgınlık, taşkınlıktır.

Durum gerçekten de böyledir. İman, insana verilmiş nimetlerin en büyüğüdür. O, insan idrakine katışıksız ve belirgin bir düşünce bağışlar, insan kalbine huzur ve barış sunar, insan vicdanına yüce amaçlar ve temiz duygular kazandırır, insanlık için sağlıklı, dengeli, hayatı gelişmeye ve ilerlemeye doğru itici bir düzen gerçekleştirir. İnsan, iman nimetini bu şekilde düşününce onun olgunlukla eşanlamlı demek olduğunu kavramakta gecikmez. Bu gerçeği kabul etmeyecek olanlar, sadece olgunluğu bırakıp azgınlığı alan, hidayeti bırakıp sapıklığa koşan; kavram kargaşasını, kuşkuyu ve haysiyetsizliği huzura, güvene ve onurluluğa tercih eden budalalardır.

Ayetin devamında imanın mahiyeti daha belirgin, sınırları çizilmiş ve daha açık hale getiriliyor. Okuyoruz:

"Kim tağutu azgınlığı reddederek Allah'a inanırsa kopması sözkonusu olmayan sapasağlam bir kulpa yapışmıştır.

Küfür, hakettiği, lâyık olduğu bir kaynağa dayandırılmalıdır ki, bu da "tağut"tur. İman da lâyık olduğu, yakıştığı bir mercie yöneltilmelidir ki, o da "Allah"tır.

"Tağut", "tuğyan (azgınlık)" kökünün anlamdaşı (sinonimi)dır. Sağduyuya ters düşen, gerçeği çiğneyen, Allah'ın kulları için çizdiği sınırı aşan düşünce, sistem ve ideoloji anlamına gelir. Bu düşüncenin, sistemin ve ideolojinin Allah'a inanmaktan, O'nun koyduğu şeriatından kaynaklanan bağlayıcı bir kuralı bulunmaz. İlkelerini yüce Allah'ın direktiflerine dayandırmayan her sosyal sistem, yüce Allah'ın buyruklarından kaynaklanmayan her kurum, her düşünce, her edep kuralı ve her gelenek bu kategoriye girer, bu kavramın kapsamına girer. Kim, hangi biçimde karşısına çıkarsa çıksın, bunların tümünü kökünden reddederek Allah'a inanır ve ilham kaynağı olarak sadece Allah'ı bilirse o kimse kurtuluşa ermiştir. Ayette bu kurtuluş **"kopması sözkonusu olmayan, sapasağlam bir kulpa yapışmak"** durumu ile somutlaştırılmıştır.

Burada soyut, manevi bir gerçeğe ilişkin somut bir tablo ile karşı karşıyayız. Allah'a inanmak, asla kopmayacak olan sağlam bir kulptur, bu kulpa yapışan kimse kurtuluşa götüren yolu kaybetmez. Çünkü bu kulp, yokoluşun ve kur-

tuluşun sahibine bağlıdır. Gerçek anlamı ile iman. Şu varlık alemindeki tüm gerçeklerin dayandığı ilk gerçeğe, Allah gerçeğine ermek, Allah'ın şu varlık alemi için koyduğu ve varlık alemini ayakta tutmanın sebebi olarak görevlendirdiği kanunlar sisteminin özünü kavramaktır. Kim O'nun kulpuna yapışırsa O'nun kılavuzluğu altında O'na doğru ilerler. Ne tökezler, ne geri kalır, ne aldatıcı başka yollarla karşılaşır ne pusulayı kaybeder ve ne de yolunu şaşırır. Devam ediyoruz:

"Allah herşeyi işitir, her şeyi bilir."

Dillerden dökülen sözleri işitir, kalplerdeki saklı duyguları bilir. O halde O'nunla ilişki halinde olan mümin, başkalarını dolandırmaz, aldatmaz ve kimseye haksızlık etmez.

Daha sonraki ayette hidayet ile sapıklık, hidayetin ve sapıklığın mahiyeti canlı, hareketli ve somut bir tabloda canlandırılıyor. Bu tablo müminlerin dostu ve yardımcısı olan Allah'ın nasıl onların elinden tutarak karanlıktan aydınlığa çıkardığını, buna karşılık kâfirlerin dostları ve elebaşları olan tağutların ise onları nasıl ellerinden tutarak aydınlıktan çıkarıp karanlıklara soktuklarını tasvir ediyor.

Bu manzara hayran bırakıcı, canlı ve duygulandırıcıdır. İnsan hayatı onu da ötekisini de izliyor. Şuradan gelip oraya giden insan yığınları gözümüzün önünden akıyor sanki. Bir bu canlı tabloyu, bir de insan hayalini kımıldatmayan, duygulara dokunmayan, vicdanı harekete geçirmeyen, manalar ve sözler aracılığı ile sadece zihne seslenen soyut ve kuru bir ifadeyi düşününüz.

Eğer Kur'an'ın tasvir üslubunun üstünlüğünü daha iyi kavramak istiyorsak bu canlı tablonun yerine herhangi bir soyut ifadeyi zihnimizde canlandıralım. Meselâ şöyle diyelim; "Allah, müminlerin dostu, kayırıcısıdır. Onları imana iletir. Kâfirlerin dostları, elebaşları ise tağutlardır; onları kâfirliğe, inkârcılığa sürüklerler. İfade gözümüzün önünde ölüyor; tüm sıcaklığını, hareketini, iz bırakıcılığını yitiriyor.[169]

Bu ifadenin tasvir ediciliği canlılığı, uyarıcılığı yanında gerçeği ne kadar duyarlı ve titiz bir şekilde dile getirdiği dikkatlerimizden kaçmamalıdır. Tekrar okuyalım:

"Allah müminlerin dostu, kayırıcısıdır. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin dostları ise, tağut ve yardakçılarıdır. Bunlar, onları aydınlıktan çıkararak karanlıklara sokarlar."

Yani iman aydınlıktır, özünde ve yapısında tek bir aydınlık. Oysa küfür "karanlık"tır; çok sayıda ve değişik nitelikte karanlıklar. Ama hepsi aslında "karanlık"tırlar.

Hiçbir gerçek, imanı aydınlığa, küfrü de karanlığa benzetmek kadar doğru ve hassas olamaz.

Gerçekten iman, müminin vicdanına akar akmaz bütün varlığını aydınlatır.

169- Daha geniş bilgi için yazarın "Et-Tasvir-ul Fenni Fil-Kur'an (Kur'an'da Edebî Tasvir)" adlı eserinin "Tarık-ul Kur'an" başlıklı bölümüne başvurabilirler.

Müminin ruhu iman sayesinde parlar, şeffaflaşır, arınır ve çevresine aydınlık, parlaklık ve belirginlik ışıkları saçar. İman nesnelerin mahiyetini, değerlerin mahiyetini ve düşüncelerin içyüzünü gözler önüne seren bir aydınlıktır. İmanın aydınlığı sayesinde mümin, bunları algı yanılgısına meydan vermeyen bir belirginlikle, karışıklığa meydan vermeyen bir açıklıkla ve titreşimsiz bir netlikle görebilir ve bunlar içinden soğukkanlılıkla, gönül huzuru ile, güven içinde ve titreşimsiz bir kararlılıkla alacağını alır, bırakacağını bırakır. İman, evrensel kanunlar sistemine giden yolu meydana çıkaran bir aydınlıktır. İmanın aydınlığı sayesinde mümin kendi hareketini, çevresindeki ve özündeki evrensel kanunlar sisteminin akışı ile ahenkleştirir; Allah'a ulaştıran ya da yavaş yavaş yumuşak adımlarla, geriginlikten uzak bir rahatlıkla, öteye-beriye çarpmadan, orada-burada tökezlemeden ilerler. Çünkü gittiği yol fıtratının bilmediği, yabancısı, acemisi olduğu bir yol değildir.

İman, tek yola ileten tek bir aydınlıktır. Küfrün sapıklığı ise çok sayıda ve değişik karanlıkları içerir. Şahsi arzu ve ihtiras karanlığı, kılavuzsuzluk ve yolu şaşırma karanlığı, kendini beğenmişlik ve azgınlık karanlığı, zayıflık ve aşağılık kompleksi karanlığı, gösteriş ve münafıklık karanlığı, açgözlülük ve kıskançlık karanlığı, kuşku ve endişe karanlığı ve hadde-hesaba gelmeyen daha bir çok karanlık türleri... Bu karanlıkların tümü, Allah'ın yolundan sapmakta, Allah'tan başka bir kaynaktan ilham almakta ve Allah'ın sisteminden başka bir sistemin hakemliğine başvurmakta toplanır. İnsan, yüce Allah'ın bir ikincisi bulunmayan aydınlığından, karışıklığa meydan vermeyen biricik gerçeğin aydınlığından ayrılır-ayrılmaz, kesinlikle değişik, türlü ve farklı nitelikli karanlıkların içine düşer. Bunların türleri değişik ve nitelikleri farklı olmakla birlikte hepsi de birer karanlıktır.

Bu yanlış tercihin akibeti, karanlıkların taraftarlarına, yardakçılarına yakışacak cinstendir:

"Onlar, orada ebedi olarak kalmak üzere Cehennemliktirler."

Madem ki, aydınlıktan yararlanarak doğru yola girmek istemediler, o halde süresiz olarak ateşte kalsınlar.

Hakk, gerçek tektir, birden fazla olmaz. Sapıklığın ise çeşitli renkleri ve çeşitli biçimleri vardır. **"Hakktan sonra, sapıklıktan başka ne var ki?"**[170]

Bu ayetler demetini noktalamadan önce dinimizde cihadın farz olduğu gerçeği ve tarih boyunca İslâm'ın taraf olduğu savaşların niteliği ile daha önce incelediğimiz **"Fitnenin (bozgunculuğun, kargaşanın) kökü kazınarak Allah'ın dini kesinlikle egemen oluncaya kadar kâfirler ile savaşınız."**[171] ayetini birlikte gözönünde bulunduran bir perspektifle **"Dinde zorlama yoktur."** ilkesi hakkında birkaç söz söylememiz yerinde olur.

İslâmın bazı kötü maksatlı düşmanları onun **"Dinde zorlama yoktur"** ilke-

170- Yunus Suresi, 32
171- Bakara Suresi, 193

sini ortaya koymasına rağmen kendini kılıç yolu ile kabul ettirdiğini ileri sürerek bu dini çelişkili olmakla suçlarlar. Diğer bazı düşmanları da İslâmı bu töhmet karşısında savunur görünerek müslümanların ruhunda yanan cihad ateşini söndürmeye, tarihte İslâmın ortaya çıkmasında ve yayılmasında bu aracın oynadığı hayati rolün önemini küçümsemeye yeltenmekte, -kaypakça, uyutma ve aldatma yolu ile- günümüzde ya da yarın bu araca başvurmanın gerekli olmadığı ve olmayacağı mesajını vermek istemektedirler. Bütün bu zehirleri, güya İslâm'ı rencide eden bir töhmet karşısında onu savunuyormuş gibi yaparak kusmaktadırlar.

Birinciler de ikinciler de İslâm'ın sistemini yozlaştırmak, onun uyarıcı mesajlarını müslümanların zihninde dumura uğratmak, öldürmek amacı ile aynı cephede İslâm'a karşı savaşan Batılı şarkiyat uzmanları (oryantalistler) arasından çıkıyor.(*) Bunlar bu sinsi oyunları cihad ruhu bir daha uyanmasın diye oynuyorlar. O cihad ruhu ki, savaş alanında onun karşısında bir kere bile tutunamamışlardır! Yine o cihad ruhu ki, ancak onu zehirledikten, türlü türlü hileler ile zincire vurduktan, aralarında birleşerek dünyanın her yanında başına öldürücü ve vahşice darbeler indirdikten sonra pençesinden kurtularak rahat nefes alabilmişlerdir. Bunların yanısıra emperyalizm ile müslüman ülkeler arasındaki savaşların cihadı gerektirecek birer inanç savaşı olmadıkları, bunların sadece pazar, hammadde ve stratejik üsler uğruna yapılan savaşlar oldukları, buna göre cihadı gündeme getirmek için ortada hiçbir sebep bulunmadığı aldatmacasını müslümanların beyinlerine işledikten sonradır ki güven ve rahatlarını daha da perçinlemişlerdir.

Evet, İslâm'ın uzun tarihi boyunca kılıcını çekerek vuruştuğu, cihad ettiği dönemler olmuştur. Fakat bu kılıçlar hiç kimseyi zorla müslüman yapmak için değil, cihadı gerektiren birtakım amaçları gerçekleştirmek, hedeflere ulaşmak için çekilmiştir. Bu hedeflerin başlıcaları şunlardır:

1- İslâm, her şeyden önce, müslümanlara yönelik işkenceleri, zulümleri ve fitneleri savmak, bunlara karşı koymak, bağlılarının can, mal ve inanç güvenliklerini sağlamak için cihada girişmiştir. Bu amaç doğrultusunda bu surenin daha önceki ayetlerinden birinde incelediğimiz **"Fitne, adam öldürmekten daha ağır bir suçtur"** prensibini ortaya koydu[172]. Böylece inanca yönelik saldırıyı, müminlere inançları yüzünden eziyet etmeyi, onları dinlerinden ayırmaya çalışmayı insan hayatına yönelik saldırıdan daha büyük bir insanlık suçu saydı. O halde bu kutsal ilkeye göre inanç, hayattan daha önemli, daha değerlidir. Eğer mümin canını ve malını savunmak için savaşmaya izinli ise inancını ve dinini savunmak için savaşmaya haydi haydi izinlidir.

Müslümanlar tarih boyunca, dünyanın çeşitli yerlerinde inançları yüzünden baskılara, vazgeçirme girişimlerine, eziyetlere, işkencelere uğramışlardır. Bu yüzden en önemli varlıklarına yönelen bu zulümlere karşı koymaları kaçınılmazdı. Çünkü bu baskılara ve eziyetlere inançları yüzünden uğratılıyorlardı.

(*)- Bu kişilerin başında Sir T.W. Arnold adlı oryantalist gelir. Onun Dr.İbrahim Hasan ve kardeşi tarafından "Ed-Davetül İslamiyye" adı altında Arapça'ya çevrilmiş bir eseri vardır.

172- Bakara Suresi, 217

Meselâ bir zamanların İslâm diyarı olan Endülüs (yani bugünkü İspanya) müslümanları dinlerinden koparılma amacına yönelik iğrenç ve vahşi işkenceler ile toplu kıyımlara sahne olmuştu. Bu zulümlerin benzerleri, katolikliğe karşı direnen diğer hıristiyan mezheplerinin bağlılarına karşı da uygulanmıştı. Öyle ki, bugünün İspanya'sında İslâm'ın gölgesine, hatta öbür hıristiyan mezheplerin gölgelerine bile rastlayamazsınız. Yine bir zamanlar Beytülmukaddes (Kudüs) ile çevresi de aynı iğrenç haçlı saldırılarına hedef olmuştu. Bu saldırıların tek amacı İslâm inancının kökünü kazımaktı. Fakat bu bölgede de müslümanlar inanç sancağı altında silâha sarılarak düşmanlarına karşı göğüslerini siper etmişler ve son aşamada zafere ulaşarak bu kutsal İslâm beldesini Endülüs'ün acı akıbetine uğramaktan kurtarmışlardı.

Komünistlerin, putperestlerin, siyonistlerin ve hıristiyanların pençesi altında bulunan dünyanın çeşitli yörelerinde bugün de müslümanlar dinlerinden koparılmak istenmekte ve inançları uğruna baskı görmektedirler.[173] Bu yüzden müslümanlar, eğer gerçek müslümanlar iseler, bu fitnelere karşı koymak için, bugün de cihad etme yükümlülüğü ile karşı karşıyadırlar!

2- İkinci olarak İslâm, inanç özgürlülüğünü gerçekleştirdikten sonra inanç sistemini tanıtma ve duyurma özgürlüğünü de sağlamak amacı ile cihad etmiş, savaş vermiştir. Sebebine gelince İslâm, evrene ve hayata ilişkin en mükemmel düşünce sistemini, sosyal hayatı geliştirecek en ileri düzeni getirdi. Bu nimeti, insanlığın tümüne iletmek, gene bu nimeti onların kulaklarına ve kalplerine duyurmak için getirdi. Bu açıklama, anlatma ve ilandan sonra isteyen mümin, isteyen de kâfir olsun, **"Dinde zorlama yoktur."** Evet, ama önce bu nimeti, yüce Allah'ın katından tüm insanlar için gelmiş olan bu nimeti, insanlığın bütününe ulaştırmanın yolu üzerindeki engeller kaldırılmalıdır, insanların bu ilâhi mesajı işitmelerini ve doğruluğuna inandıktan sonra, eğer isterlerse, hidayet kervanına, katılmalarını önleyen engeller yokedilmelidir.

Bu engellerden biri, toplumların ve milletlerin başında insanların bu ilâhî mesajı işitmelerine izin vermeyen, bunun yanında İslâm'a girenlere baskı uygulayan zorba rejimlerin bulunmasıdır. İslâm, bu tağutî, bu zorba rejimleri yıkarak yerlerine adalete bağlı rejimler kurmayı ve bu rejimler aracılığı ile heryerde hakkı tanıtma özgürlüğünü, hakkı tanıtmak için didinenlerin güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaç bugün için de geçerlidir. Buna göre müslümanlar, eğer gerçekten müslüman iseler, bu amaca ulaşmak için bugün de cihad etme yükümlülüğü ile karşı karşıyadırlar!

3- Üçüncü bir amaç olarak İslâm yeryüzünde kendi düzenini kurmak, yerleştirmek ve korumak için cihad etti. İslâm, insanın, insan kardeşi karşısında özgürlüğünü gerçekleştiren tek sosyal düzendir. Çünkü İslâm, yüce ve büyük olan Allah'a yöneltilmesi gereken tek kulluğun, tek bir tapınma sürecinin sözkonusu

173- Daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler yazarın "Dirasatun İslâmiyye (İslâm üzerine araştırmalar)" adlı eserinin "Evet, müslümanlar mutaassıptır!" başlıklı bölümüne başvurabilirler.

olduğunu belirleyerek bütün biçim ve türleri ile insanın insana kulluğunu ortadan kaldırır, yasaklar. Buna göre ortada insanlar için hükümler koyan, hukuk normları koyma yolu ile insanları boyunduruk altına alan, köleleştiren hiçbir ferde, hiçbir sosyal sınıfa, hiçbir millete yer yoktur. Sadece herkesin Rabbı olan tek bir Allah vardır, bütün insanların, önlerinde eşit oldukları, hükümler koyma yetkisi sadece O'nundur; insanlar itaati ve boyun eğmeyi de sırf O'na yöneltirler. Tıpkı imanı ve ibadeti de sırf O'na yöneltmeleri gerektiği gibi.

Buna göre bu düzende sırf Allah'ın şeriatının yürütücüsü olmayan, bu yürütme yetkisi için toplumdan vekillik almayan hiçbir kimseye itaat edilmez. Çünkü yürütme mevkiindeki görevlinin, temelde kanun koyma yetkisi yoktur. Çünkü hukuk normları koyma yetkisi sadece Allah'a aittir, bu yetki ilâhlık olgusunun insan hayatına yansıyan bir göstergesidir. o halde hiçbir insan, öbür kullar gibi bir kul olduğu, başka hiçbir ayrıcalığa sahip olmadığı halde bu yetkiyi kullanarak kendisi için ilâhlık iddiasına kalkışamaz, insanlara karşı ilahlık makamı işgal etmeye yeltenemez!

Bu ilke, İslâm'ın getirdiği ilâhi düzenin temel kuralıdır. Bu temel kuralın üzerine tertemiz bir ahlâk düzeni oturur. Bu düzende her insanın özgürlüğü teminat altındadır, hatta İslâm inancını benimsememiş olanların özgürlüğü bile. Bu düzende herkesin dokunulmazlıkları titizlikle gözetilir, hatta müslümanlığı kabul etmemiş olanların dokunulmazlıkları bile. Bu düzende İslâm vatanında yaşayan her yurttaşın hakları korunur, varsın inançları ne olursa olsun. Bu düzende hiç kimse zorla müslüman yapılmaz, hiç kimseye dini inançları yüzünden baskı uygulanmaz, sadece İslâm'ın tanıtımı ve duyurusu yapılır.

İşte İslâm, yeryüzünde bu yüce düzeni kurmak, yerleştirmek ve korumak için cihad etti. İnsanın insana kulluğu esasına dayanan, kulların hiçbir hakları olmadığı halde Allah'a ait yetkiyi kullanmaya yeltendikleri, kendilerini Allah yerine koymaya kalkıştıkları zorba düzenleri devirmek İslâmın görevi idi. Bunun yanısıra bu azgın rejimlerin dünyanın her yerinde İslâm'a karşı direnmeleri, onu düşman bilmeleri kaçınılmazdı. Böyle olunca İslâm'ın onları tepelemesi de kaçınılmaz oluyordu. Böylece yeryüzünde o yüce düzenini ilân edebilecek, arkasından bu rejimin egemenliği altında herkesi kendi özel inancında özgür bırakabilecekti. Onlardan sadece sosyal, ahlâkî, ekonomik ve devletlerarası hukuk normlarına uymalarını isteyecekti. Bunlar dışında vicdanlarındaki inançlarında, özel yaşantılarında özgür olacaklar, bu alanlarda inandıkları gibi davranacaklardı. Bu arada İslâm, bu düzenin sınırları içinde onları gözetecek, hayatlarını ve inançlarını koruyacak, haklarını teminat altında bulunduracak, dokunulmazlıklarına el değdirmeyecekti.

Yeryüzünde bu yüce düzeni kurmayı amaçlayan sözkonusu cihad görevi, **"Fitnenin kökü kazınarak Allah'ın dini kesinlikle egemen oluncaya kadar"** yeryüzünde kulların, ilâhlık taslamalarına ve Allah'ın dini dışındaki bütün sahte dinlerin egemenliklerine son verinceye kadar, sürekli biçimde müslümanların boy-

nuna borçtur.[174]

Demek ki, İslâm, insanlara kendi inanç sistemini zorla benimsetmek için kılıç kullanmadı, o bazı düşmanlarının suçlamalarında ileri sürüldüğü anlamda kılıçla yayılmış bir din de değildir. O sadece her inançtan insanların himayesi altında güven duyabilecekleri, sınırları içinde inancını paylaşmasalar bile egemenliğini kabul ederek yaşayabilecekleri emniyetli bir düzen, bir rejim kurmak için cihad etmiştir.

İslâm'ın yaşaması, yayılması, bağlılarının inanç sistemlerine güven duyması, yeni müslüman olmak isteyenlerin güven içinde bu dine katılabilmeleri, bu yapıcı düzenin kurulması ve düşmanlarına karsı korunması için bu dinin güçlü olması şarttı. Demek ki, cihad, tarihteki önemi küçümsenebilecek bir araç olmadığı gibi, İslâm düşmanlarının sinsi mesajlarında en iğrenç metodlarla söylemek istedikleri gibi, İslâmın bugününde ve geleceğinde zorunlu fonksiyonu olmayan bir silâh da değildir!

İslâm'ın mutlaka bir sosyal düzeni, bir rejimi olması; bunun için onun mutlaka güçlü olması ve güçlü olabilmesi için de mutlaka uğrunda cihad edilmesi, savaşılması gerekir. Bu onun ayrılmaz özelliği, karakteristik vasfıdır, bu olmadan İslâm ne yaşayabilir ve ne de başkalarına önderlik edebilir.

"Dinde zorlama yoktur", evet ama **"Onlara karşı elinizden geldiği kadar gerek Allah'ın gerekse özünüzün düşmanlarını ve bunlar dışında Allah'ın bildiği, fakat sizin bilmediğiniz gizli düşmanlarınızı yıldırıp caydıracak savunma gücü ve atlı savaş birlikleri hazırlayınız."**[175] ayeti de yüce Allah'ın buyruğudur.

İşte İslâm açısından işin aslı budur. Müslümanlar, dinlerinin özünü, tarihlerinin içyüzünü böyle bilmeli ve dinleri konusunda sürekli savunma çabası içinde bulunan bir sanık gibi davranmamalı, böylesine pasif ve yılgın bir rolü benimsememelidir. Tersine her zaman kendine güvenen, rahat, yeryüzü kaynaklı düşünceleri, yeryüzü kaynaklı rejim ve düzenlere ve tüm yeryüzü kaynaklı ideolojilere tepeden bakan insanların alnı açık tutumunu sergilemelidirler. Buna bağlı olarak dinlerini, bağlılarının güvenliğini sağlama, saldırgan batılın burnunu kırma ve getirmiş olduğu nimetten bütün insanları yararlandırma amacını taşıyan cihaddan soyutlamak isteyen, kendilerine bu zehiri şırınga ederken sözde İslâm'ı savunuyormuş gibi davranan sinsi düşmanlarının aldatmacalarına kanmamalıdırlar. O cihad ki,insanlığı ondan yoksun bırakanlar, insanlık ile onun arasına girenler, insanlığa karşı hiç kimsenin işleyemeyeceği cinayeti işlemiş olurlar. Böyleleri insanlığın en koyu düşmanlarıdır, eğer insanlık olgunluğa ermiş olsa, aklını kullansa bunları kovalaması, yakalarını bırakmaması gerekir. İnsanlık bu olgunluğa ereceği ve aklını harekete geçireceği güne kadar sözkonusu bu insanlık düşmanlarını, yüce Allah'ın seçtiği ve iman nimeti ile onurlandırdığı müminlerin kovalaması gerekir. Bu, onların hem kendilerine ve hem de tüm insanlığa karşı

174- Cihad konusunda daha geniş bilgi edinmek isteyenler büyük İslâm mücahidi Ebul Ala Mevdudi'nin "Cihad" adlı eseri ile yazarın "es-Selam-ul Alemiyyu fil İslâm (İslâm'a göre dünya barışı)" adlı kitabına başvurabilirler.

175- Enfal Suresi, 60

görevleridir. Yüce Allah'ın önünde bu görevi yerine getirmekle yükümlüdürler.

HAYAT ve ÖLÜM

İlerde okuyacağımız ayetlerin her üçü de hayat ile ölümün sırrını, hayat ile ölüm gerçeğini ele alıyorlar. Bundan dolayı bu ayetler Islâm düşüncesinin bir bölümünü oluştururlar. Bu bölüm, bu cüzün başından beri incelediğimiz ayetlerin belirttikleri temel kuralların eki, uzantısı olduğu gibi Ayet-ül Kürsi ile ve bu ayetin belirlediği Allah'ın sıfatları ile birleşmiş bir bütünlük gösterir. Bütün bu ayetler müslümanın vicdanında ve idrakinde şu evrenin gerçeklerine ilişkin doğru bir imaj oluşturabilmek, sağlıklı bir kavram meydana getirebilmek için Kur'an'ın cümlelerine somut biçimde yansıyan sürekli çabanın bir kısmını temsil eder. Ancak, bu kavram oluşunca doğru, belirgin, değişmez, güvenli ve kesinlikten kaynaklanan bir bakış açısı ve sağlıklı bir göz algısının perspektifi ile hayata yönelmek mümkün olabilir.

Çünkü yaşam düzeni, davranış sistemi, ahlâk ve edep kuralları, inanç esaslı düşünceden ayrı şeyler değildir, tersine ona dayalı,ondan kaynaklanan sonuçlardır. İnanç sistemi ile, varlık bütününün mahiyeti ve yaratıcı ile arasındaki ilişkiyi kapsayan yaygın düşünce ile bu saydıklarımız arasında sıkı bir bağlılık olmadıkça bunların değişmez ve tutarlı olmaları beklenemez. Bundan dolayı Kur'an'da inanç esaslı düşüncenin ilkelerine yoğun bir ilgi gösteriliyor. Bu yoğun ilgi, Mekke'de inen ayetlerin tümünü içerdiği gibi Medine'de inen ve hayata ilişkin yasaları ve direktifleri dile getiren ayetlerde de insanların dikkatlerini çekme çabasını sürdürür.

Yukarda okuduğumuz ayetlerin ilki, Hz. İbrahim (selâm üzerine olsun) ile zamanının bir hükümdarı arasında geçen karşılıklı konuşmayı, diyaloğu nakleder. Hükümdar, Hz. İbrahim ile Allah konusunda tartışmaktadır. Ayet, bu hükümdarın ismini vermez. Çünkü sözkonusu kişinin adının verilmesi, ayetin yansıttığı ibret dersine bir katkı getirmez. Bu diyalog, Hz. İbrahim ile Allah hakkında tartışmaya girişen hükümdarın davranışını yadırgar, hayretle karşılar bir üslupla peygamberimize ve müslüman cemaate sunuluyor. Ayrıca burada sözkonusu tartışma sahnesini yeniden gözlerimizin önüne getirecek derecede başarılı bir tasvir sanatı ile de karşı karşıyayız:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ
أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ
قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ ۖ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ
مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ

وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٢٥٨

258- Allah kendisine iktidar verdi diye şımararak İbrahim ile Rabbi hakkında tartışmaya girişen adamı görmedin mi? İbrahim "Benim Rabbim, diriltebilen ve öldürebilendir" deyince adam "Ben de diriltebilir ve öldürebilirim" dedi. Bunun üzerine İbrahim "Allah güneşi doğudan getiriyor, sen de onu batıdan getir, bakalım" deyince o kâfir adam şaşırıp kaldı, söyleyecek söz bulamadı. Allah zalimleri hidayete erdirmez.

Öyle anlaşılıyor ki, Hz. İbrahim ile Allah üzerine tartışmaya girişen bu hükümdar Allah'ın varlığını kökünden inkâr eden biri değildi; O sadece Allah'ın birliğine, ortaksızlığına, evreni ve bütün evrensel olayları tek başına tasarlayıp yönlendirdiğine inanmıyordu. Tıpkı cahiliye zihniyetli bazı sapıklar gibi. Onlar da Allah'ın varlığını kabul ediyorlar, fakat Allah'a hayatları üzerinde etkili ve aracı olduklarını düşündükleri bir takım ortaklar koşuyorlar. Ayrıca bu hükümdar, egemenliğin sadece Allah'a ait olduğunu, dünyevi gelişmeler ve toplumun yasal düzenlemeleri konusunda Allah'ın hükmü dışında hiçbir hükmün geçerli olmayacağı ilkesini de benimsemiyordu.

Öteyandan bu inkârcı ve haddini bilmez hükümdar, aslında iman etmesini ve Allah'a şükretmesini gerektiren bir sebep yüzünden inkârcılığa ve haddini bilmezliğe sapıyor. Bu sebep **"Allah'ın kendisine iktidar vermesi"**, ona yönetim yetkisi bağışlamış olması idi. Aslında eğer iktidar, Allah'ın nimetini takdir edemeyenlerin,ellerine geçen nimetin kaynağını idrak edemeyenlerin başını döndürmese, onları azgınlığa sürüklemeseydi, sözkonusu hükümdarın bu nimeti bilmesi ve karşılığında Allah'a şükretmesi gerekirdi. Fakat iktidar sahipleri bu azgınlıkları ve şımarıklıkları yüzünden nankörlüğü ve kâfirliği, şükrediciliğin yerine geçiriyorlar ve doğru yola koyulmalarına gerekçe olması beklenen sebep yüzünden saptıyorlar! Çünkü onlar, Allah kendilerine iktidar verdiği için iktidardadırlar. Allah onlara halka köle işlemi yapmak, yönetimleri altındakileri yanlarından koydukları keyfi kanunlara uymaya zorlamak yetkisi vermiş değildir. Onlar da diğer insanlar gibi Allah'ın birer kuludurlar. Yasal normları, halk gibi, Allah'tan almalı, Allah'ı bir yana bırakarak keyiflerine göre hüküm ve yasak koymaya kalkışmamalıdırlar. Çünkü onlar birer vekildirler, asil değildirler!

İşte yüce Allah, bu hükümdarın tutumunu peygamberimize anlatırken bundan dolayı hayret edici, yadırgayıcı bir üslup kullanıyor. Tekrarlıyoruz:

"Allah, kendisine iktidar verdi diye şımararak İbrahim ile Rabbi konusunda tartışmaya girişen adamı görmedin mi?"

"Görmedin mi?". Bu ifade kınayıcı ve horlayıcı bir ifadedir; Hem ifadeden ve hem de anlamından, tuhaf karşılama ve çirkin sayma imajı fışkırır. Çünkü hükümdarın tartışmaya girişmesi, dikkafalılığı, bunun yanısıra bir kulun, Allah'ın olması gereken yetkiyi kendine yakıştırmaya kalkışması,bir hükümdarın Allah'ın kanunlarını biryana bırakarak halkı kendi keyfi kanunlarına göre yönetmeye yeltenmesi, bütün bu davranışlar, gerçekten çirkindir, iğrençtir. Devam

ediyoruz:

"İbrahim 'Benim Rabbim diriltebilen ve öldürebilendir' dedi."

Öldürme ve diriltme olguları, insanın duyu organları ile aklının önünde cereyan eden ve her an sürekli tekrarlanan olgulardır. Bu iki olgu,aynı zamanda, insanı şaşırtan ve idrakini ister-istemez insan dışı bir kaynağa, yaratıkların fonksiyonları dışındaki bir fonksiyona yönelten birer sırdırlar. Bütün canlıları aciz bırakan bu bilmecenin çözümü için varetme ve yoketme gücünde olan Allah'a başvurmaktan başka çare yoktur.

İnsanlar olarak biz, hayatın ve ölümün mahiyetini şu ana kadar anlayabilmiş değiliz. Sadece bu olguların yaşayanlarda ve ölülerde beliren görüntülerini algılayabiliyoruz. Bu yüzden hayatın ve ölümün kaynağını mutlak anlamda bilmediğimiz bir güce, yani Allah'ın gücüne dayandırmak, havale etmek zorundayız.

İşte bundan dolayı Hz. İbrahim başka hiç kimsenin ortak olamayacağı, başka hiç kimsenin O'nu sahibi olduğunu ileri süremeyeceği sıfatı ile Allah'ı tanıtmak ve kendisine kimin ilâh olduğuna inandığını ayrıca hüküm verici, kanun koyucu olarak kimi gördüğünü soran hükümdara **"Benim Rabbim, diriltebilen ve öldürebilen"** "buna göre de hüküm verme ve kanun koyma yetkisini elinde tutandır" diye cevap verdi.

Bu cüzün başında işaret ettiğimiz ledünni (Allah vergisi) yeteneklere sahip bir peygamber olan Hz. İbrahim, "öldürmek"ten ve "diriltmekten" sözederken, hiç kuşkusuz, bu olguları hiç yoktan varetmeyi kasdediyordu. Bu da yüce Allah'ın elinde bulunan bir eylemdi, yaratıklarından hiçbiri bu eylemde O'na ortak olamazdı. Fakat Hz. İbrahim ile Allah konusunda tartışmaya girişen hükümdar, halkı üzerindeki egemenliğini, yönetimi altındakilere ilişkin ölüm-kalım fermanları verip bunları yürürlüğe koyma gücünü bir ilâhlık tezahürü, göstergesi gibi görerek Hz. İbrahime şöyle demek istedi; "Ben bu toplumun efendisiyim, onlar arasında olup-biten herşey benim tasarrufumun sonucudur. O halde ben, önünde boyun eğmek zorunda olduğun, egemenliğini onaylamakla yükümlü olduğun bir Rabb'im!" Okuyoruz:

"Ben de diriltebilir (yaşatabilir) ve öldürebilirim dedi."

Söz bu noktaya gelince Hz. İbrahim, bu dehşetli gerçeği, can alıp can verme realitesini, insanlığın şu güne kadar hakkında hiçbir şey öğrenememiş olduğu bu korkunç sırrı hafife alan, onu ucuz bir polemik konusu yapmaktan çekinmeyen bu şımarık adamla arasındaki tartışmayı hayatın ve ölümün ne anlama geldiği konusuna kaydırarak uzatmak istemedi.

Bunun yerine bu gizli evrensel kanunu bırakarak, açık ve gözle görünür başka bir evrensel kanuna geçmeyi uygun gördü. Ayrıca **"Benim Rabb'im, diriltebilen ve öldürebilendir"** sözünde benimsediği evrensel kanunu ve Allah'ın sıfatını sadece ortaya koyma metodunu da değiştirerek bunun yerine meydan okumaya, Allah'ı inkar eden, haddini aşarak O'nun varlığını ve gücünü tartışma konusu yapan bu küstah adamdan Allah'ın koyduğu bir kanunu değiştirmeyi istemeye

karar verdi. Böylece bu adama, yüce Allah'ın sadece dünyanın ücra bir köşesinde yaşayan bir topluluğun hükümdarı olmadığını, tüm evrenin hakimi olduğunu, böyle olmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak insanların Rabbi ve onların yasa koyucusu olması gerektiğini göstermek istiyordu:

"Bunun üzerine İbrahim 'Allah, güneşi doğudan getiriyor, sen de onu batıdan getir, bakalım' dedi."

Güneşin doğudan doğması da hergün tekrarlanan, bakışların ve idraklerin dikkatini çeken, bir kerecik olsa bile normal zamanını değiştirmeyen, gecikme yapmayan evrensel bir realitedir. Bu realite insan fıtratına seslenen bir ilâhi tanıktır. Hatta evrenin yapısı, astronomik gerçekler, bu alanda geliştirilen teoriler hakkında hiçbir bilgisi olmayan insanlara bile mesaj veren somut bir belgedir. Zaten peygamberlerin mesajları aklî, kültürel ve sosyal gelişmenin her aşamasındaki insana hitap eder, onları oldukları yerde bulup ellerinden tutarlar. Bundan dolayı fıtrata hitap eden, aynı zamanda konuşan ve karşı konulmaz meydan okuma üslubu benimsenmiş ve bu üslup küstah hükümdarın yüzüne vurulmuştu:

"Bunun üzerine o kâfir adam şaşırıp kaldı, söyleyecek söz bulamadı."

Meydan okuma, hedefine varmıştı. Durum açıktı. Yanlış anlamaya, yanlış yorum yapmaya, tartışmaya, polemiğe yer yoktu. Bu durumda yapılabilecek en iyi şey, teslim olmak, iman etmekti. Fakat şımarıklık ve büyüklük kompleksi kâfiri, gerçeğe dönmekten alıkoyar. Adam şaşırıp kalır, nutku tutulur, şaşkına döner. Yüce Allah da onu doğru yola iletmez. Çünkü doğru yolu aramamıştır, gerçeği istememiştir, normal ve dengeli olmak gereğini duymuyordur:

"Allah, zalimler güruhunu hidayete erdirmez."

Yüce Allah'ın Peygamberimize ve müslüman cemaate sunmuş olduğu bu tartışma, bu sapıklık ve inatçılık örneği olarak, her dönemdeki davetçilere, inkârcılığa nasıl karşı koyacaklarını öğreten, onlara kâfirlerin inatçılıkları ile başa çıkabilme eğitimi veren bir tecrübe olarak müslümanların mücadele birikimi içindeki yerini alıyor. Bu tartışma, aynı zamanda, berrak İslâmî düşüncenin temelini oluşturan şu gerçeklerin belirmesine de vesile oluyor: **"Benim Rabb'im, diriltebilen ve öldürebilendir". "Allah, güneşi doğudan getiriyor, sen de onu batıdan getir, bakalım".** Biri insanların kendi öz yapılarına, öbürü ise dış dünyalarına ilişkin iki gerçek. İki müthiş evrensel gerçek. Bununla birlikte gece-gündüz sürekli yinelenen, gözler önüne serilen, geniş bilgiye ve uzun boylu düşünmeye ihtiyaç göstermeyen iki gerçek. Çünkü yüce Allah son derece merhametlidir. Kullarını iman ve hidayet konusunda gelişmesi gecikebilecek ve tökezlemeye uğrayabilecek olan bilgi ile hazırlıksız olanların üstesinden gelemeyebilecekleri düşünceye bağımlı bırakmaz. Oysa iman meselesi kullar için hayatidir, fıtratlar ondan yoksun kalamazlar, insanların hayatı onsuz rayına oturamaz, onsuz toplumlar düzene giremez, o olmadan insanlar yasal sistemlerini,değer yargılarını, edep kurallarını nereden alacaklarını bilemezler. İşte kullarına karşı son derece merhametli olan Allah bu hayati meseleyi, sadece fıtratın evrensel gerçekler ile karşı-

laşmasına bağlıyor. Evrensel gerçekler ise herkesin gözleri önünde cereyan eder, kendilerini fıtrata ister-istemez kabul ettiren yalın gerçeklerdir. Bu niteliklerinden dolayı insan, onların refleksif mesajlarına ancak zorlukla, meşakkatle, özel bir gayretkeşlikle, kendini zora koşmakla ve inatçılıklarıyla uymayabilirler.

İnsan denen varlığın yaşaması için kaçınılmaz olan diğer temel ihtiyaçlar konusundaki durum ne ise inanç konusunda da aynı durum sözkonusudur. Meselâ, insan yiyecek, içecek, hava gibi, bunların yanısıra çiftleşme ve çoğalma gibi temel ihtiyaçlarının peşinden fıtri bir dürtü ile koşar, bu hayati ihtiyaçlarının tatminini, karşılanmasını, düşüncesinin gelişip olgunlaşacağı ya da bilgisinin artıp genişleyeceği güne ertelemez. Aksi halde hayatını yokluğun kucağına atmış olur. İşte iman da insan için tamtamına yiyecek, içecek, hava gibi hayati bir ihtiyaçtır. Bundan dolayı, yüce Allah, bu ihtiyacın tatminini, evrenin gerek insan yapısına ve gerekse dış dünyasına ilişkin tüm sayfalarına yansıyan ayetleri ile fıtratın karşılaşmasına bağlıyor.

ÖLÜMDEN SONRA DİRİLME

Bir sonraki ayette konusu yine ölümün ve hayatın sırrı olan bir başka kıssa ile karşılaşıyoruz:

أَوْ كَالَّذِي
مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ
اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ
كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَل لَّبِثْتَ
مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ
وَانظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانظُرْ
إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

259- Ya da bütün yapıları temelleri üzerine yığılmış ıssız bir kasabaya uğrayan kimseyi görmedin mi? 'Acaba Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?' dedi. Bunun üzerine Allah onu öldürdü ve yüz yıl sonra tekrar diriltti. 'Ne kadar süre ölü kaldın' dedi. Adam 'Bir gün, ya da daha az bir süre ölü kaldım' dedi. Allah 'Hayır, yüz yıl süresince ölü kaldın, yiyeceğine ve suyuna bak, hiç bozulmamış. Eşeğine bak. İnsanlara ibret dersi olasın diye seni böyle yaptık. Şu kemiklere bak, onları nasıl birleştirip arkasından üzerlerine et giydiriyoruz.

Adam işin içyüzünü iyice anlayınca 'Allah'ın herşeyi yapabileceğini kesinlikle biliyorum' dedi.

Acaba bu "ıssız kasabaya uğrayan adam" kim? Sözkonusu kişinin uğradığı, bütün binaları temelleri üzerine yığılmış,alt-üst olmuş bu kasaba acaba neresi? Kur'an bu sorulara cevap vermiyor. Eğer Allah dileseydi, bu soruların cevaplarına yer verirdi. Eğer ayetin hikmetinin gerçekleşmesi bu soruların cevaplarına bağlı olsaydı, Kur'an bunlardan mutlaka sözederdi.

Biz şimdi -Bu kitapta şimdiye kadar hep yapageldiğimiz gibi- şu görüntüler önünde duralım. Etkileyici, belirgin ve duyurucu hatlarla gözlerimizin önünde canlanan bir tablo. Ölüm, çürümüşlük ve yıkıntı tablosu. Bu tablo ilk önce **"Bütün yapıları temelleri üzerine çökmüş"** tanıtımı aracılığı ile canlılık kazanıyor. Arkasından kasabaya uğrayan adamın, **"Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?"** seklindeki sözlerinde dile gelen duyguları bu canlılığı perçinliyor.

Bu sözleri sarfeden kişi aslında Allah'ın varlığına inanan biri. Fakat önünde duran çürümüşlük, yıkıntı tablosu, bu tablonun zihninde bıraktığı iz, kendisini şaşkınlığa sürüklüyor, bu duygunun etkisi ile gördüğü şu çürümüş ve enkazdan ibaret kalmış kalıntıların nasıl yeniden diriltileceğini soruyor. Ancak bir tablo, bu kadar sarsıcı ve derin boyutlu bir imaj verebilir. İşte Kur'an bu şekilde ifade ışınlarını ve imajlarını saçar ve bunlar aracılığı ile gözlerimizin önünde bir tablo canlandırır, bize anlattığı tarihi an, sanki gözlerimizin ve duygularımızın önüne dikilmiş gibi olur. Tekrarlıyoruz:

"Acaba Allah, burayı, ölümünden sonra nasıl diriltecek?"

Bu ölü kalıntıların kalıbına hayat nasıl yürüyecek? Devam ediyoruz:

"Bunun üzerine Allah onu öldürdü ve yüzyıl sonra tekrar diriltti."

Allah sözkonusu kişiye bu yeniden diriltme olgusunun nasıl olduğunu sözle anlatmıyor, bunun yerine uygulamalı olarak gösteriyor ona bu işin nasıl olduğunu. Çünkü insanın duyguları ve etkilenimleri kimi zaman o kadar sarsıcı, o kadar derin boyutlu olur ki, bunları ne aklî delil ne vicdanın dolaysız mantığı olan sağduyu ve ne de herkesin gördüğü genel realite tatmin edemez. Tatmin olmaları için mutlaka aracısız, kişisel tecrübe gereklidir. Ancak, bu şahsi tecrübenin sonuçları idrak alanını doldurabilir ve söze hacet bırakmaksızın kalbi tatmin edebilir:

"Ne kadar süre ölü kaldın?' dedi. Adam 'Birgün, ya da daha az bir süre ölü kaldım' dedi."

Bu kişi ne kadar ölü kaldığını nereden bilsin. Çünkü zaman algısı, ancak hayatın ve bilincin varlığı halinde oluşabilir. Üstelik insan algısı bu konuda duyarlı bir kriter değildir. Çünkü aldanabilir, yanılabilir. Bunun sonucunda belirli şartların etkisi altında çok uzun bir zaman parçasını kısa olarak görürken yine bazı özel şartların sonucu olarak kısacık bir anı bir yüzyıl kadar uzun sanabilir:

"Hayır, yüzyıl süresince ölü kaldın."

Bu tecrübenin karakteristik niteliğine, yani somut ve pratiğe dönük bir tecrübe oluşuna bakarak burada "yüzyıl"ın izlerini gösteren somut belirtiler bulunduğunu düşünebiliriz. Bu somut belirtileri adamın yiyeceğinde ve suyunda aramamız yersiz olur. Çünkü bunların çürümedikleri açıkça belirtiliyor:

"Yiyeceğine ve suyuna bak, hiç bozulmamış."

O halde bu somut belirtiler ya adamın kendisinde ya da eşeğinde beliriyordu:

"Eşeğine bak. İnsanlara ibret dersi olasın diye seni böyle yaptık. Şu kemiklere bak, onları nasıl birleştirip arkasından üzerlerine et giydiriyoruz."

Kimin kemikleri? Acaba adamın kendi kemikleri mi? Eğer bazı tefsir bilginlerinin dediği gibi etlerinden soyunan kemikler adamın kemikleri olsaydı, bu durum, canlanınca adamın dikkatini çeker, hatta irkilmesine yolaçardı. O zaman da ne kadar zaman ölü kaldığı sorusuna **"Bir gün, ya da daha az bir süre ölü kaldım."** diye cevap vermezdi.

Bundan dolayı biz, etleri dökülerek çürüyen kemiklerin, sözkonusu kişinin eşeğinin kemikleri olduğunu daha güçlü bir ihtimal kabul ediyoruz. Sonra bu kemiklerin biraraya getirilerek birbirlerine eklenmeleri, arkasından üzerlerine et giydirilerek canlandırılmaları ve bu olayların hiçbir organı çürümemiş, yiyeceği ve suyu bozulmamış olan adamın gözleri önünde meydana gelmesi Allah'ın gücünün sınırsızlığını kanıtlayan bir mucizedir. Ayrıca sözkonusu varlıkların hepsi aynı yerde bulunduğu, aynı ortam ve hava şartlarının etkisine açık oldukları halde akıbetleri birbirinden farklı oldu. Bu da hiçbir işin zor duruma düşüremeyeceği, bütün kayıt ve şartlardan bağımsız olarak yapacağını yapabilen ilâhi gücün varlığını gösteren bir başka kanıttır. Bu kanıt aynı zamanda o insana, yüce Allah'ın bu kasabanın ölmüş canlılarını nasıl yeniden dirilteceğini kavrama fırsatı vermiştir.

Peki bu harika, bu olağanüstü olaylar zinciri nasıl meydana geldi? Nasıl olacak, bütün diğer olağanüstü olayların meydana gelişi gibi. İlk canlının ortaya çıkışının olağanüstülüğü gibi. Çoğunlukla bu olağanüstü olayın nasıl meydana geldiği bile aklımıza gelmez. Onun nasıl meydana geldiğini de çoğu kez hatırımızdan çıkarırız. İlk canlılığın oluşumunu da bilmiyoruz. Sadece biliyoruz ki, ilk oluşum Allah tarafından ve O'nun istediği biçimde gerçekleşmiştir.

İşte Darwin. En büyük biyoloji uzmanı. Canlılar ve canlılık olayına ilişkin teorisinde en karmaşık canlıdan başlayarak basamak basamak aşağıya iniyor, canlılık süreci boyunca ilkele doğru aşama aşama derinleşiyor. Sonunda canlılığı ilk hücreye indiriyor ve süreci orada durduruyor, bu ilk hücredeki canlılığın kaynağını belirleyemiyor. Fakat insan mantığının kabul etmek zorunda olduğu, fıtrat mantığının benimsemeye can attığı realiteyi de kabul etmiyor. Bu realite şudur. Mutlaka bu ilk hücreye canlılık veren bir güç kaynağı var. Darwin bu gerçeği birtakım sebepler yüzünden kabul etmiyor. Bu sebepler bilimsel değil, kilise ile arasında meydana gelen çatışmadan kaynaklanan tarihi sebeplerdir. İşte bu çatışmanın doğurduğu duygusallık sonucunda diyorki: "Canlılık olgusunu bir yaratıcıya bağlayarak açıklamak, tamamen mekanik bir sisteme olağanüstü bir

unsurun etkisini karıştırmak gibi birşeydir!"

Hangi mekanik sistem? Canlılık olgusu, mekanikliğe en uzak olan olgu. Üstelik sürekli gözler önünde cereyan eden bu olgu, sırları araştırılsın diye, insan mantığı üzerinde yoğun bir baskı uyguluyor.

Nitekim Darwin'in kendisi de insan idrakini ilk hücrenin ardında gizli duran etkeni kabul etmeye refleksif biçimde zorlayan bu fıtrat mantığının baskısından kurtulmak amacı ile herşeyi "ilk sebeb"e indirgiyor. Fakat sözünü ettiği ilk sebebin ne olduğunu söylemiyor. Peki -aslında üzerinde çok şey söylenebilecek olan teorisine göre- ilk başta canlılığı meydana getirebilen ve hücreyi, başka bir yol izleyerek değil de kendisinin izlediğini varsaydığı yol boyunca ilerletip geliştirebilen bu ilk sebep nedir ki? Bu gerçeklerden kaçmak spekülasyondan ve işi yokuşa sürmekten başka birşey değildir.[176]

Tekrar ayetin anlattığı olağanüstü olaya dönüyor ve soruyoruz: Aynı yerde ve aynı dış şartların etkisi altında bulunan nesnelerden biri çürürken diğerinin çürümemesini ne ile açıklayabiliriz? Aynı şartların ortak etkisine maruz kalan nesnelerin akıbetleri arasındaki bu farklılığı, ne ilk can verme ve ne de tekrar canlandırma harikalarına bağlayarak açıklayamayız.

Bu olguyu açıklayabilecek olan gerçek, ilâhi iradenin kayıtsız-şartsız serbestliği gerçeğidir. İlâhi irade bizim tarafımızdan karşı çıkılmaz, istisna tanımaz, bağlayıcı, zorunlu ve genel olan, kabul edilen kanunlara bağımlı değildir. Eğer biz kendi varsayımlarımızı, kendi akli ve "bilimsel!" bulgularımızı yüce Allah'a empoze etmeye, Allah'ın bunlara -haşa!- bağımlı olduğunu düşünmeye kalkışırsak bu, ilâhi iradeye karşı içine düşebileceğimiz en büyük yanılgı, işleyebileceğimiz en büyük kabahat olur. Bu yanılgıdan daha birçok yanılgılar doğar ki, başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Nasıl olur da bizim tarafımızdan dile getirilmiş, sınırlı araçlarla gerçekleştirilen deney verilerimizin yine sınırlı olan aklımız tarafından yapılan yorumlardan elde edilmiş kanunlar ile mutlak kudret sahibi olan Allah'ı yargılayabilir, O'na ilişkin hükümler verebiliriz?

2- Diyelimki, bu elde ettiğimiz sonuç, gerçekten evrenin tarafımızdan kavranabilmiş kanunlarından biridir. Peki, bunun nihaî, genel geçerli ve mutlak bir kanun olduğunu, onun arkasında o konuya ilişkin başka bir kanunun olmadığını biz nereden bilebiliriz.

3- Diyelim ki, elde ettiğimiz sonuç, nihaî ve mutlak bir evrensel kanundur. Olabilir, ama mutlak irade, kendisinin ortaya çıkardığı kanunlarla bağımlı değil ki,onlara uymak zorunda değildir ki. O, düşünülebilecek her durumda, her anlamda serbesttir, serbestlikten ibarettir.

Ayetin hikâye ettiği tecrübe işte böylece fonksiyonunu yerine getirerek ilerdeki İslâm davetçilerinin deneyim birikimine ve imana dayalı doğru düşünce bi-

176- Bu konuda daha geniş bilgi almak isteyenler Muhammed Kutub'un "Materyalizm ile İslam Arasında İnsan" adlı eserinin "Freud" başlıklı bölümüne başvurabilirler.

rikimine eklenen bir halka oluyor. Bu tecrübe ölümün ve hayatın mahiyetine değinerek bu olguları Allah'a bağlayan, ana fonksiyonu yanında az önce değindiğimiz bir başka gerçeği, yani ilâhi iradenin serbestliği gerçeğini de vurguluyor. Kur'an-ı Kerim, bu gerçeğin insanların vicdanlarına iyice yerleşmesine son derece büyük önem veriyor. Çünkü ancak bu kalpler, görünür sebepleri ve dillerde gezen mantık önermelerinin sınırlarını aşarak doğrudan doğruya Allah'a bağlanırlar. Çünkü Allah neyi isterse onu mutlaka yapar. Nitekim ayetin anlattığı bu tecrübeyi yaşayan o insan da bunu söylüyor:

"Adam işin içyüzünü iyice anlayınca 'Allah'ın herşeyi yapabileceğini kesinlikle biliyorum' dedi."

ÖLÜ İKEN CANLANAN KUŞLARIN KISSASI

Sonuncu ayet, bu konuya ilişkin üçüncü tecrübeyi peygamberler arasında, Kur'an bağlılarına en yakın peygamber olan Hz. İbrahim'in yaşadığı tecrübeyi içerir. Okuyoruz:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ ۖ
قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ
فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ
يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَٱعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾

260- Hani İbrahim 'Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster' dedi. Allah 'Yoksa buna inanmıyor musun?' deyince İbrahim 'Tabii inanıyorum. Fakat kalbim kesin kanaat getirsin diye bunu istiyorum' dedi.

Bunun üzerine Allah ona dedi ki; 'Dört kuş al, bunları önüne koyup yakından incele, sonra kesip parçalarını birer dağın üzerine at, arkasından onları çağır, koşa koşa sana geleceklerdir.

İyi bil ki, Allah üstün güçlüdür ve hikmet sahibidir.

Burada Allah'ın yaratma sanatının içyüzünü yakından görmeye yönelik bir arzu karşısındayız. Bu arzu içli, yumuşak huylu, mümin, hoşnut, Allah karşısında çekingen, ibadete düşkün, Allah'ın yakını ve dostu Hz. İbrahim'den geliyor. Hz. İbrahim'in dile getirdiği bu arzu, Allah'ın yaratma sanatının esrarını görme beklentisine ve özlemine ilişkin olarak Allah'ın önde gelen kullarının bile kalplerinde ne gibi çırpıntılar meydana geldiğini ortaya koyar!

Bu arzunun, imanın varlığı, sarsılmazlığı, eksiksizliği ve kararlılığı ile ilgisi yok. İman için delil ya da güçlendirici arayışı da değil sözkonusu olan. Bu arzu başka bir şey, değişik bir hazzı içeriyor. Bu arzu ilâhi sırrın mahiyetine,oluş ve gerçekleşme anında tanık olmaya ilişkin bir ruhi özlemdir. Bu fiilî deneyin insan ruhunda uyandırdığı haz, görmeden inanmanın meydana getirdiği hazdan farklıdır. Sözkonusu olan kişi Allah'ın dostu, İbrahim bile olsa bu böyledir. O İbra-

him ki Rabbine soru yöneltiyor ve Allah da kendisine cevap veriyor. Bundan öte bir iman ya da iman delili düşünülemez. Fakat Hz. İbrahim, kudret elini çalışma, işleme anında görmek istedi. Bu içli-dışlılığın vereceği hazzı tadarak doyumuna kavuşmak, havasını solumak, onunla içiçe yaşamak diledi. Bu O'nun daha ötesi olmayan imanından başka birşeydir.

Ayetin anlattığı deney ve o arada geçen karşılıklı konuşmalar, bu hazların merak ve beklentisi ile çarpan kalpte -Hz. İbrahim'in kalbinde-, bu imana ilişkin hazların çok sayıda olduklarını ortaya koyuyor. Tekrarlıyoruz:

"Hani İbrahim 'Rabb'im, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster' dedi. Allah 'Yoksa buna inanmıyor musun?' deyince 'Tabii inanıyorum. Fakat kalbim kesin kanaat getirsin diye bunu istiyorum' dedi."

Yüce Allah'ın kudret elini işler durumda görmek isteyen ruhun doyumu, perde gerisi sırrın açığa çıkarken ve belirirken duyacağı hazzı duyumsama dürtüsü dile geliyor. Yüce Allah bu has kulunun ve dostunun inanmışlığını biliyordu. Buna göre O'ndan gelen soru açıklama, belirtme,fırsat sağlama, özlemini tanımlama ve ilân imkânı verme amaçlıdır. Bunların da ötesinde kerem sahibi, sevgili ve merhametli olan Allah ile duygulu, tatlı iyi huylu ve Rabbine bağlı Hz. İbrahim arasında bir cilveleşmedir!

Yüce Allah Hz. İbrahim'in kalbinden gelen bu özlemi ve beklentiyi olumlu karşılayarak kendisine bu konuda aracısız, kişisel bir deney yapma imkânını sundu:

"Bunun üzerine Allah ona dedi ki; 'Dört kuş al, bunları önüne koyup yakından incele, sonra kesip parçalarını birer dağın üzerine at, arkasından onları çağır, koşa koşa sana geleceklerdir.

İyi bilki, Allah üstün güçlüdür ve hikmet sahibidir."

Yüce Allah, Hz. İbrahim'e dört kuş seçmesini, bunları önüne koyup yakından incelemesini, daha sonra onları kolayca tanıyabilmesi için nişanlarını ve özelliklerini iyice bellemesini, arkasından kesip vücutlarını parçalamasını ve parçaların herbirini çevredeki dağların biri üzerine atmasını, bir süre sonra da bu kuşları çağırmasını emrediyor. Bu çağrı üzerine kuşların parçalanıp dağıtılmış organları biraraya gelecek, tekrar vücutlarına can verilecek ve koşa koşa Hz. İbrahim'e geleceklerdi. Tabii ki böyle de oldu.

Hz. İbrahim, bu ilâhi sırrın gözleri önünde meydana gelişini gördü. Bu sır her an meydana gelen bir olgu. Yalnız insanlar, onun gerçekleştikten sonraki belirtilerini, sonuçlarını görebiliyorlar. Bu sır, can verme, hayat bağışlama sırrıdır. O hayat ki, ilk başta, hiç yokken meydana geldi ve her yeni canlı ile birlikte oluşumu sayısız defalar tekrarlanmaktadır.

Hz. İbrahim, işte sırrın gözleri önünde meydana gelişini gördü. Canları çıkmış, parçalanmış organları birbirinden uzak yerlere atılmış kuşların vücutlarına yeniden hayat sunuluyor ve koşarak yanına geliyorlar!

Peki nasıl? Bu, kavranması, insan kapasitesini aşan bir sırdır. İnsan idraki

bunu Hz. İbrahim örneğinde olduğu gibi kimi zaman görür, ya da bütün müminlerin yaptığı gibi ona inanır. Fakat karakteristiğini kavrayamaz, yordamını bilemez. O, Allah'a özgü işlerden biri olup insanlar, Allah'ın bilgisinin sadece O'nun dilediği kadarını kavrayabilirler. Allah, bilgisinin bu kısmının insanlarca kavranmasını dilemedi. Çünkü O, onları aşan bir şey. İnsanların karakteristik yapıları ile bu sırrın karakteristiği çok farklı. Üstelik halifelik görevleri için bu bilgi gerekli de değil.

Bu sır, sırf Allah'ı ilgilendiren, sırf O'na özgü bir olgu. Yaratıklarının bilgisi buna erişmez. Eğer ona doğru boyunlarını uzatacak olurlarsa karşılarında saklı, sırrın önüne gerilmiş perdeden başka birşey göremezler, harcanan emekler boşa gitmiş olur. Gizlilikleri, gayblerin bilicisi olan Allah'a özgü tekelinde olmasını içlerine sindiremeyenlerin emekleri yani.

İSLÂM TOPLUMUNDA İNFAKIN ÖNEMİ

Bu cüzün geçen her üç bölümünde de bütünüyle imanî düşüncenin bazı kurallarının belirlenmesi, bu düşüncenin açıklanması ve çeşitli açılardan kökleşmesi konuları ele alındı. Bu ilke, daha önce de değindiğimiz gibi müslüman cemaatin beşeriyete önderlik rolünün gereklerini yerine getirmeye hazırlanması sorununu eksen olarak seçen bu sürenin seyir çizgisinde bir istasyon konumundadır.

Konunun akışı buradan itibaren surenin sonlarına kadar, farz kılınmış zekat ve isteğe bırakılmış sadakalarla somutlaşan dayanışma ve yardımlaşma esaslı ve cahiliye düzeninde revaçta olan faiz kurumuyla hiçbir ilişkisi olmayan, İslâm'ın müslüman toplumu dayandırmak ve müslüman cemaatin hayatını onunla düzenlemek istediği ekonomik-sosyal düzenin kurallarının yerleştirilmesi konularına geçiyor. Bu yüzden, surenin geri kalan kısmında sadakanın yöntemlerinden sözedilmekte, faiz lanetlenmekte, borç ve ticaret hükümleri yerleştirilmektedir. Bunlar da İslâm'ın ekonomik düzeninin ve bu düzene dayalı toplumsal hayatının esaslı bir yönünü teşkil etmektedirler. Surenin gelecek üç bölümü arasında birçok boyutları bulunan tek konuyu, "İslami ekonomik düzen" konusunu içermeleri nedeniyle sağlam bir bağ mevcuttur.

Bu derste de, Allah yolunda yapılan harcamalardan, infakın yükümlülüklerinden, sadaka ve yardımlaşmanın ilkelerinden sözedildiğini görüyoruz. Allah yolunda infak; yüce Allah'ın müslüman ümmete farz kıldığı, onunla davet emanetini omuzlara yüklediği, müminleri onunla koruduğu, kötülük, fesat ve azgınlığı onunla def'ettiği, müminlere galip gelip yeryüzünü fesada boğan, Allah'ın yoluna engel olan ve İslâm düzeninin taşıdığı iyilikten beşeriyeti yoksun kılan güçleri bertaraf ettiği cihadın ikiz kardeşi olan bir sorumluluktur. (Oysa beşeriyeti bu iyilikten yoksun kılmak bütün suçlardan daha büyük bir suç; cana ve mala yönelik saldırıdan daha korkunç bir saldırıdır.)

Surenin geçen bölümlerinde, Allah yolunda infak konusu birkaç defa tekrarlanmıştı. Şimdi ise surenin akışı sadakanın ilkelerini ayrıntılarıyla ve fakat dolambaçsız olarak açıklamaktadır. Bu ilkeleri canayakın sevgi gölgesiyle dona-

tarak çizmekte, sadakayı, verenin nefsine süslü bir amele, alanı da yararlı ve kârlı bir davranışa dönüştüren, bu yolla toplumu yardımlaşma, dayanışma, sevgi ve şefkat havası egemen bir aileye dönüştüren ve beşeriyeti, vereniyle-alanıyla birlikte üstün bir düzeye çıkaran psikolojik ve toplumsal adabı da açıklamış olmaktadır böylece.

Bu bölümde gelen direktifler, zamana ve belli nedenlere bağlı olmayan sürekli bir ilke meydana getirmiş olmakla beraber bunun ötesinde her zaman için müslüman topluluklarda karşılaşılacağı gibi, o gün için müslüman cemaatte ayetlerin karşılaştığı pratik durumlara cevap niteliğinde olduğunu, çünkü o zaman müslümanlar arasında darb-ı mesellere ve gerçeklerin derinlere ulaşması için konuşan sahneler şeklinde sunulmasına ihtiyaç duydukları gibi güçlü uyarılara ve etkin ilhamlara muhtaç olan, mala son derece düşkün, cimri ruhların bulunduğunu söylememize engel değildir.

O gün, faizsiz borç vermeyen, mala son derece düşkün kişiler vardı... İstemeyerek ve gösteriş için infak edenler vardı... Verdikleri sadakayı başakakma ve rencide etme vesilesi yapanlar da vardı... Tabi bu arada malın kötüsünü verip iyisini alıkoyanlar da... Bütün bunlar, malının en iyisini cömertçe veren, kötü duygulardan soyutlanmış, samimi ve arınmış olarak, gerektiğinde gizli, gerektiğinde açık olarak Allah yolunda ihlasla infak edenlerin yanında yeralıyordu.

Bu karakterlerin her ikisi de o günkü müslüman cemaatin içinde birlikte yeralıyordu. Bu gerçeği bu şekilde kavramamız bize birçok yarar sağlayacaktır...

1- Öncelikle; canlı, hareketli bir varlık olan bu Kur'an'ın tabiatını ve görevini kavramamızı sağlayacaktır. Kur'an'ı bu olayların gölgesinde, müslüman cemaat arasında işlerini yürütürken, hareket ederken, pratik durumlarla karşılaşırken, bunu kaldırıp şunu yerleştirirken ve müslüman cemaati harekete geçirip yönlendirirken görüyoruz. O, sürekli bir çaba ve daimi hareket içindedir. Çünkü O, hem savaş alanında hem de hayat sahnesinde hareket etmektedir. O, ortayerde, sürükleyici, hareketlendirici ve yönlendirici bir unsur işlevini yürütmektedir.

Kur'an'ı bu şekilde algılamaya, O'nu, canlı, hareket halinde ve sürükleyici bir varlık olarak görmeye ne kadar ihtiyacımız vardır!.. Gerçekten, bizimle, İslâmi hareket, İslâmi hayat ve İslâmi pratik arasında uzun bir süre geçti. Artık Kur'an, bizim duygularımızda, tarihsel canlı pratiğinden uzaklaşmış ve yalnızca müslüman cemaatin tarihinde, yeryüzünde belli bir zaman gerçekleşmiş hayat tarzını temsil etmekten öteye gitmemektedir. O'nun, süregelen savaşta, müslüman asker gözünde hareket ve uygulama için başvurulan "günlük emir" konumunda olduğunu hatırlayamıyoruz bile... Kur'an, duygularımızda ölmüştür... Ya da uyumaktadır. Artık Kur'an'ın ilk indiği dönemlerde müslümanların duygularında yereden gerçek görüntüsü kalmamıştır. O'nu ya kendimizden geçtiğimiz nağmelere ya da vicdanlarda karmaşık duygular bırakan tumturaklı bir okuyuşa indirgemişiz. Ya da, kalpte, sadık müminlerin duygularında meydana getirdiği etkiden çok uzak, anlaşılmaz olduğu kadar da belirsiz olan vecd, huzur ve doygun-

luk meydana getiren bir vird manzumesi olarak algılamışız. Kur'an bunların tümünü meydana getirir; ancak, O'ndan istenen, bunların yanında müslümanlarda bir bilinç, bir canlılık meydana getirmesidir. Kur'an'dan beklenen; inşa etmek için geldiği hayatı oluşturmaya yönelik bir bilinçle birlikte hareket etmesi, müslümanın O'nu, giriştiği ve müslüman ümmetin hayatında girişmeye hazırlandığı savaş alanında görmesi, bugün hayatın çeşitli alanlarında kendisini kuşatan olaylar, problemler ve şartlara ilişkin Kur'anî direktifleri kavrayabilmesi için, ilk müslümanlarda olduğu gibi, ne yapması gerektiğini bilmesi için O'na yönelmesi, Kur'an-ı Kerim'de temsil edilen, kelimeleri ve direktifleri arasında hareket eden müslüman ümmetin tarihini görmesi, bu arada gördüğü şeyin kendisine yabancı olmadığını duyumsaması, bunun kendi tarihi olduğunu anlaması, bugünkü olayların bu tarihin bir uzantısı olduğunu algılaması, bugün için karşılaştığı şeylerin Kur'an'ın kendilerini belli tasarruflara yönelttiği önceki müslümanların karşılaştığı şeylerin meyvesi olduğunu idrak etmesi, böylece bu Kur'an'ın kendi Kur'an'ı olduğunu, karşılaştığı olay ve şartlarda O'ndan etkileneceğini ve O'nun, düşüncesi, ideali, hayatı ve hareketi için bir anayasa konumunda olduğunu bilmesi ve bu durumun şimdi olduğu gibi kesintisiz olarak bundan sonra da süreceğini kavramasıdır.

2- İkinci olarak, iman çağrısı ve sorumlulukları karşısında beşer fıtratının sürekli ve değişmez olduğu gerçeğini görmekte yarar sağlayacaktır. Bu görüş, Kur'an ayetlerinin, üzerlerine Kur'an'ın indiği ve Resulullah'ın aralarında bulunduğu bu cemaatin bünyesinde sürekli idare edilmeyi, yönlendirilmeyi ve uyarılmayı gerektiren birtakım zaaf ve eksiklik noktalarının bulunmasının onların topluca bütün nesillerden üstün olmalarına engel olmadığı, ilk müslüman cemaatin hayatında işaret ettiği gibi olayların ötesindeki gerçeklere nüfuz eden pratik bir görüştür.

Bu gerçeği böylece kavramamız birçok konuda bize yararlı olacaktır. Yararlı olacaktır, çünkü beşer topluluklarının gerçek durumlarını, aşırılığa kaçmadan, abartısız, yaygarasız ve ayağı yere basmayan düşüncelere sapmadan göstermektedir bize. Kendimizi, İslâm'ın çizdiği ve insanları çağırdığı yüce ufuklara ulaşmış gördüğümüzden ruhlarımızı kaplayan ye'si dağıtmakla ve ulaşmamış olsak bile bu yolda olmamızın ve sonuca varmak için içtenlikle sürekli bir çaba içinde olmamızın yeterli olacağını göstermekte yararlı olacaktır. Bir kere tekâmüle çağrı yapanlar insanlara inmeli, bazı eksiklikleri, kusurları belirince hemen gevşememeli, yılmamalı ve ümitsizliğe kapılmamalıdırlar. Ruh da böyle... Yavaş yavaş, sırasıyla sorumlulukları yerine getirmek ve olgunluğa çağırmakla, sürekli iyiliği güzelleştirip kötülüğü çirkin göstermekle, eksiklik ve zaaftan nefret ettirmekle ve yol kendisine uzun görünüp yoldan saptıkça elinden tutmakla yücelir.

3- Bu gerçeği bilmemiz, genellikle farkında olmayıp unuttuğumuz şu basit gerçeğin gönüllerde yer etmesini sağlamakla da yarar sağlayacaktır. O da; insanların aynı insanlar oldukları, davanın aynı dava ve savaşın aynı savaş olduğu gerçeğidir. Bu savaş, öncelikle nefsin derinliğinde, zaaf, eksiklik, cimrilik ve ihtira-

sa, daha sonra da hayatın içinde, şer, batıl, sapıklık ve azgınlığa karşı girişilen bir savaştır. Bu savaşı her iki alanda da sürdürmek kaçınılmazdır. Aynı şekilde yeryüzünde bir müslüman cemaat oluşturmaya çaba sarfedenlerin, ilk defa Kur'an'ın ve Resulullah'ın yaptığı gibi bu iki alanda bir savaşa girişmeleri zorunludur. Şüphesiz birtakım hatalar ve yolda tökezlemeler olacaktır; yine yolun aşamalarında bazı zaaf ve eksiklikler de belirecektir. Olaylar ve denemeler bu zaaf ve eksiklikleri ortaya çıkardıkça bunların tedavi yönüne gidilmelidir. Ayrıca Kur'an'ın uyguladığı yönlendirme metodlarıyla kalpleri Allah'a yöneltmek kaçınılmazdır. Burada tekrar konunun başına dönüyor, hayatımızda meydana gelen hareketler ve şartlar konusunda Kur'an'a danışmaya ve O'nun ilk müslüman cemaatin hayatında olduğu gibi bizim duygularımızda ve hayatımızda giriştiği faaliyet ve hareketleri seyretmeye dönüyor ve bu dersteki Kur'an ayetlerini ayrıntılı olarak almaya başlıyoruz:

مَّثَلُ ٱلَّذِينَ
يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتْ سَبْعَ
سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّا۟ئَةُ حَبَّةٍ ۗ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ
لِمَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾

261- Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, her başağı yüz taneli yedi başak veren bir tohum tanesine benzer. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyi bilir.

ALLAH YOLUNDA İNFAK

Yerleştirilmek istenen ilke, farz ve sorumlulukla başlamayıp insanın yapısındaki canlı tepki ve duyguları harekete geçirmek suretiyle yakınlık ve teşvik havasıyla başlıyor. Ayet-i Kerime, hayattan, hareketli, gelişmekte olan, verimli ve cömert bir tablo sunuyor; ziraat tablosunu, toprağın aracılığıyla Allah'ın hibesini gözler önüne seriyor. Çünkü ziraat, aldığından fazlasını verir, mahsulünü tohumuna kıyasla kat kat fazla veriyor. İşte bu canlı manzara, mallarını Allah yolunda infak edenlere örnek olarak sunuluyor.

"Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, her başağı yüz taneli yedi başak veren bir tohum tanesine benzer."

Bu ifadeden zihnimizde, matematiksel bir işlem olarak bir tek tanenin yediyüz taneye katlanması anlamı çıkmaktadır. Ancak ifadenin sunduğu canlı manzara bundan çok daha kapsamlı ve güzel, duyguları harekete geçirmesi ve vicdanları etkilemesi bakımından daha büyüktür. Bu, gelişen hayat sahnesidir... Canlı tabiat sahnesidir.. Cömert ziraat sahnesidir... Sonra bitkiler aleminden harika bir sahnedir; yedi başak taşıyan bir sap. Ve yüz taneyi içeren bir başak...

Ayet-i Kerime, cömert ve gelişen hayat kervanında beşer vicdanını Allah yolunda harcamaya ve vermeye yöneltmekte, onlara, aslında vermeyip aldıklarını, mallarında herhangi bir eksilme sözkonusu olmadığını, aksine arttığını göstermektedir. Böylece verim ve gelişme dalgası yoluna devam edip, ekin ve ürün sahnesinin coşturduğu duyguları kat kat arttırmaktadır. **"Allah dilediğine kat kat verir..."** Sayısız ve hesapsız derecede arttırır. Sınırını hiç kimsenin bilmediği rızkından ve kapsamını hiç kimsenin kavrayamayacağı merhametinden kat kat verir.

"Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyi bilendir."

O geniş lütufludur; kullarına verdiklerini kısıtlamaz, kesmez ve kurutmaz... Bilendir; niyetleri bildiği gibi kalplerin derinliklerinde gizlenenleri de bilir. Hiçbir şey O'na gizli değildir... Ancak, gelişen ve çoğalan infak hangisidir?.. Yüce Allah'ın dünya ve Ahirette dilediğine arttırdığı hangi ihsandır?.. İnsanî duyguları yüceltip kirletmeyen infaktır, kimsenin onurunu rencide etmeyen ve duygularını tırmalamayan infaktır... Özveriden ve arınmışlıktan ve yalnızca Allah'ın rızasına yönelik olarak verilen infaktır...

اَلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى لَّهُمْ
أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝

262- Mallarını Allah yolunda harcadıktan sonra sadakalarını başakakmayanlar, onur kırma aracı olarak kullanmayanlar, sadakalarının mükafatını Allah katında alacaklardır. Onlar için korku ve üzülmek te sözkonusu olmayacaktır.

Başakakma; çirkin, kınanmış, seviyesiz ve aşağılık bir olgudur. İnsan, yalancı bir üstünlüğü ya da infakta bulunduğu kimseyi küçük düşürmeyi,yahut insanların dikkatini çekmeyi arzulamadıkça başakakamaz. Başakakma, infakta bulunurken Allah'tan ziyade insanların dikkatini celbetme görünümüdür. Bunların tümü temiz bir kalpte hareket alanı bulamadığı gibi, mümin bir kalbe de uygun düşmeyen davranışlardır. Başakakma -bu yüzden- sadakayı, verene de alana da eziyete dönüştürür. Veren için; nefsinde büyüklük ve kibir etkisi bırakmak, kardeşini yanında küçük ve kırgın görmeyi arzulamak ve kalbini ikiyüzlülük, gösteriş ve Allah'tan uzaklaşma ile doldurma bakımından eziyettir. Alan kimseye de; nefsinde yenilgi ve kırgınlık etkisi, kin ve intikamla tepki gösterme duygusunu geliştirdiği için eziyet olmaktadır. İslâm, infakla yalnızca kötülüğe set çekmeyi, karın doyurmayı ve ihtiyaçları gidermeyi dilememiştir. Kesinlikle... Onunla verenin nefsi için bir süs, bir arınma ve temizleme unsuru meydana getirmeyi, insanlık ve Allah'ın dini açısından kardeşi sayılan fakire karşı insanlık duygu ve bağlarını harekete geçirmeyi, Allah'ın kendisine verdiği nimetten, kibirlenmeden, israfa kaçmadan ve başakakmadan **"Allah yolunda"** infak etmek suretiyle bu nimeti hatırlatmayı dilediği gibi, alan için de bir hoşnutluk ve fazi-

let, insanlık bakımından ve Allah'ın dini açısından kardeşi olanla arasındaki bağına bağlılık dilemekte, yardımlaşma ve dayanışma esaslarına dayanması, üzerindeki otoritenin, yaşadığı hayatın, yöneldiği merciin ve yükümlülüklerinin birliğini hatırlatması suretiyle de toplumun tümüne kötülüğün dokunmasını engellemeyi dilemektedir. Ancak başakakma, bunların tümünü giderir ve infakı zehir ve ateşe dönüştürür. Elden ve dilden kaynaklanan eziyetle birlikte gelmese de eziyettir, böyle bir infak... Bu duygular, infakı boşa çıkarması, toplumu parçalaması, kin ve küskünlüğü yaygınlaştırması açısından da başlıbaşına eziyettir.

Günümüzde araştırmacı bazı psikologlar, iyiliğe karşı insan ruhundaki tabii tepkinin zamanla düşmanlığa dönüştüğünü ileri sürmektedirler.

Bunun nedeninin, alanın veren karşısında sürekli eziklik ve zayıflık duyması, bu duygunun gitgide ruhunda huzursuzluk meydana getirmesi, iyilik edene karşı kin ve düşmanlık besleyerek üstünlük kurmaya çalışması olduğunu belirtiyorlar. Çünkü alan kişi verenle karşılaştıkça eziklik ve zayıflığa kapılmakta, veren kimse de sürekli kendi iyiliğini düşünmesini istemektedir. İşte bu düşünce, sahibinin ızdırabını arttırmakta, sonuçta bu durum düşmanlığa dönüşmektedir.

Bunların tümü cahiliye toplumları için doğrudur. Çünkü bu toplumlarda İslâmi ruh egemen olmadığı gibi İslâm'ın kuralları da hükümran değildir. Ancak, İslâm, sorunu bir başka açıdan çözümlüyor. Sorunu; ruhlara, malın ve bunların elindeki rızkın Allah'a ait olduğunu yerleştirmekle çözümlüyor. Bu gerçek konusunda rızkın uzak-yakın sebeplerinin farkında olmayanlar ve bunların Allah'ın ihsanı olup insanların bunlara güç yetiremediğini bilmeyenlerden başkası tartışmaya girişmez. Bir buğday tanesinin yetişmesinde, güneşten toprağa, sudan havaya kadar varlık alemindeki birçok güç ve enerji kaynaklarının katkısı olmuştur. Bunların hiçbiri insanın gücü dahilinde değildir. Bir damla sudan tutunuz da elbise ipliğine kadar evrendeki herşeyi buğday tanesiyle kıyaslayabilirsiniz. Elinde malı bulunduran ondan herhangi birşey verdiğinde aslında Allah'ın malından vermiş olmaktadır. Şayet güzellikle borç verirse kuşkusuz bu, yüce Allah'ın kat kat fazlasıyla karşılığını vereceği bir borç olacaktır. Yoksun olan kişi ise, cömertçe verenin Allah'ın malından kat kat fazlasına erişmesine bir aracı ve neden olmaktan başka birşey değildir. Sonra, veren kimsenin büyüklük taslamaması, alanın da rencide olmaması için şu anda açıklamakta olduğumuz adap, bu anlamın ruhlara yerleşmesine yardımcı olması için yerleştirilmektedir; Veren de alan da Allah'ın rızkından yemektedirler. Allah'ın kendileri için belirlediği adapla mücehhez oldukları ve kendilerini bağladığı söze sadık kaldıkları sürece Allah'ın malından Allah yolunda verenlerin ecirleri Allah'ın indindedir.

"...Onlar için bir korku yoktur..."

Fakirlikten, kinden ve hileden kaynaklanan bir korkuları yoktur.

"...Üzülmek de sözkonusu olmayacaktır."

Dünyada infak ettikleri şeylerden dolayı ve Ahirette de varacakları 'son'-dan ötürü üzülmezler. İnfak ve Allah yolunda harcamanın hikmetinden az önce

sözünü ettiğimiz anlamı güçlendirmek ve bunu sunmaktaki amacın, ruhların eğitilmesi, kalplerin hoşnut edilmesi ve verenle alanın sevgi bağlarıyla Allah'a bağlanması olduğunun vurgulanması için aşağıdaki ayette şöyle denilmektedir:

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَٱللَّهُ غَنِىٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

263- Tatlı söz ve hoşgörü, peşinden başakakma ve onur kırma gelen sadakadan daha iyidir. Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, O Halimdir.

Böylece, arkasından eziyet gelen sadakanın geçerli olmadığı güzel bir sözün, hoşgörülü bir duygunun çok daha iyi olduğu gerçeği yerleştirilmiş oluyor. Güzel bir söz, kalplerin yaralarını sarar, onları hoşnutluk ve güleryüzlülük duygularıyla doldurur. Bağışlama, ruhların kinlerini temizler, yerine kardeşlik ve doğruluğu yerleştirir. Bu durumda güzel bir söz ve bağışlama sadakanın birinci görevini; ruhların arındırılması ve kalplerin yakınlaştırılması görevini yerine getirmiş olmaktadır.

Sadakanın, verenin alana karşı bir üstünlük aracı olmadığını, yalnızca Allah'a verilen bir borç olduğunu belirtmek için hemen arkasından şu ayet geliyor:

"Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. O Halimdir."

Onun eziyet veren sadakaya ihtiyacı yoktur. Hakimdir. Şükretmedikleri halde kullarına rızık verir. Üstelik onları cezalandırmakta ve herşeyi veren kendisi olduğu halde eziyet etmekte acele etmez. Herşeyden önce varlıklarını bahşeden O'dur. O halde kulları O'nun hilmini bilerek Allah'ın kendilerine verdiği şeylerden infak ettiklerinde karşılık alamadıkları ya da kendilerine teşekkür edilmediği zaman eziyet ve kızmakta acele etmemelidirler.

Kur'an-ı Kerim insanlara yapabildikleri oranda kendilerini O'na göre eğitmeleri için sürekli Allah'ın sıfatlarını hatırlatmaktadır. Kuşkusuz müslüman, Rabbinin sıfatlarını bilmek ve tabiatının gücü oranında payına düşen kısmını almak için eğitimle o yüce basamaklara çıkmaya çalışır.

Vicdani etkiler ulaşması gereken en son noktaya varınca mallarını Allah yolunda infak edip arkasından başakakma ve eziyet etmeyenlere örnek olarak gelişmekte olan ve cömert hayattan bir sahne sunulduktan sonra, yüce Allah'ın bu tür eziyet verici sadakadan müstağni olduğu açıklanıp, O'nun gazap ve eziyet için acele etmeksizin rızıkları verdiği belirtilmektedir. Evet, vicdani etki bunlarla hedefine varınca hitap, sadakalarını başakakma ve eziyet etme ile boşa çıkarmamaları için iman edenlere yönelmekte ve onlara önceki sahneye uygun anlamı tablolaştıran, etkiye hareket kazandıran ve durumu hayallerde somutlaşan sahneye dönüştüren, bunların edebi tasvir yöntemi gereğince, içinde içtenlikle Allah için yapılan infak ile başakakma ve eziyetle kirlenen infakın tabiatının tasvir edildiği bir, daha doğrusu iki harika ekim ve gelişme sahnesi sunmaktadır:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُبْطِلُوا۟ صَدَقَٰتِكُم
بِٱلْمَنِّ وَٱلْأَذَىٰ كَٱلَّذِى يُنفِقُ مَالَهُۥ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ
بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۖ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ
فَأَصَابَهُۥ وَابِلٌ فَتَرَكَهُۥ صَلْدًا ۖ لَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ
مِّمَّا كَسَبُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٦٤﴾
وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ
وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا
وَابِلٌ فَـَٔاتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ ۖ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ
وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

264- Ey müminler, tıpkı Allah'a ve Ahiret gününe inanmadıkları halde başkalarına gösteriş olsun diye mallarını harcayanların yaptıkları gibi, sadakalarınızı başakakarak ve onur kırma aracı haline getirerek boşa çıkarmayın. Böylesi, sağanak halindeki bir yağmura tutulunca, çırılçıplak kalan toprakla örtülü bir kayaya benzer. Bunlar yaptıkları iyilikten hiçbir şey elde edemezler. Allah kâfir topluluğu doğru yola iletmez.

265- Buna karşılık mallarını Allah'ın rızasını elde etmek ve gönüllerindeki imanı pekiştirmek için harcayanların durumu da yüksekçe bir tepedeki bol yağmur alarak ürünlerini iki kat olarak veren ve bol yağmur görmediğinde de mutlaka çisinti gören verimli bir bahçe gibidir. Hiç kuşkusuz ne yaparsanız Allah onu bilir.

GÖSTERİŞ ve BAŞAKAKMA

İşte bu birinci sahnedir...

Görünüm, durum ve sonuç bakımından birbirine karşıt iki manzaradan oluşan tam bir sahne... Her manzaranın resim ve gösteri sanatı açısından birbiriyle uygunluk arzeden cüzleri bulunmaktadır. Aynı şekilde bu cüzler, külli manzaranın temsil ettiği, somutlaştırıp canlandırdığı duygu ve anlamlarla da bir uyum içindedirler.

Birinci manzarada biz, katı bir kalp karşısında duruyoruz.

"Allah'a ve Ahiret gününe inanmadıkları halde başkalarına gösteriş olsun diye mallarını harcayanların yaptıkları gibi..."

Bu kalp imanın yüceliğini hissetmemekte ancak bu katılığını riya örtüsüyle

kapatmaktadır. Riya ile kaplı bu kaskatı kalbi, **"...toprakla örtülü bir kaya..."** temsil ediyor. Nasıl ki riya, imandan yoksun kalbi örter, onun gibi hafif bir toprağın, katılığını gözlerden sakladığı bitkiden ve yumuşaklıktan yoksun bir taş.. **"...Sağanak halinde bir yağmura tutulunca çırılçıplak kalır..."** Şiddetli bir yağmur o hafif toprak örtüsünü giderince, hiçbir bitki yetiştirmeyen ve hiçbir meyve vermeyen kayanın katılığı ve kasaveti ortaya çıkar. Tıpkı malını insanlara gösteriş yapmak için infak edenin hiçbir iyilik, hiçbir sevap elde edememesi gibi...

Buna karşılık sahnede yeralan ikinci manzarada ise; iman ile onarılmış, sevgiyle yücelmiş, malını "Allah rızası için" ve hayırda sabitleşip, imandan kaynaklanan ve vicdanın derinliklerinde yereden güven duygusuyla infak eden bir kalp yeralmaktadır. Riya ile örtülü katı kalbi, üzerinde topraktan bir örtü bulunan kaya temsil edince, mümin kalbi de bir bahçe temsil etmektedir. Bu bahçenin toprağı, üzerinde bir avuç toprak bulunan kayaya karşılık münbit ve derincedir. Manzaradaki şekillerin uygunluk oluşturması için bir tepenin üzerindeki bahçeye karşılık, üzerinde bir avuç toprak bulunan kaya yeralmaktadır. Şiddetli bir yağmur yağdığı zaman oradaki hafif toprak örtüsünü giderdiği gibi buradaki verimli toprağı gideremez. Üstelik bu, toprağı canlandırır, verimini artırır ve yeşertir.

"...Bol yağmur alarak ürünlerini iki kat olarak verir..."

Sadakanın, mümin kalbi temizleyip Allah ile olan bağlarını güçlendirdiği, malını temizlediği ve yüce Allah'ın da onun malını dilediği şekilde arttırdığı, ayrıca, müslüman cemaatin hayatının da infak ile arınıp, düzeldiği ve geliştiği gibi yağmur da bu toprağı canlandırır.

"...Bol yağmur almasa da..." Çok şiddetli olmasa da verimli bir toprak için hafif bir **"..Çisinti..."** hatta daha da azı yeterlidir.

Bu manzaralar karşılıklı, bölümleri uyumlu, uyum ve tavır mucizesi denecek bir yöntemle sunulan, kalbin derinliklerinde somutlaşan tablolarda temsil edilen, sezgiler ve duyguları karşıt durum ve duyumlarla birlikte tasvir eden ve şaşırtıcı bir kolaylıkla yolunu seçmesini kalbe ilham ettiren mükemmel bir sahnedir. Sahne bir yönüyle gözlere ve görmeye hitap ettiğinden aynı zamanda görüntülerin arka-planındaki yüce Allah'ın görüş ve bilgisine döndürüyor işleri... Bu yüzden şimdiki ayetin sonuç cümlesi kalpleri okşar bir üslupta geliyor:

"...Hiç kuşkusuz ne yaparsanız Allah onu bilir.":

İkinci sahne ise başakakma ve eziyet etmenin sonucunu ve sadaka sahibinin hiçbir güç ve yardıma güç yetiremediği ve sadakanın etkisinin giderilmesine engel olamadığı bir zamanda sadakanın izlerinin nasıl silindiğini temsil etmektedir. Bu temsil, içindeki herşeyin güven ve rahattan sonra yokolduğu bu kötü sonuç için duygulandırıcı ve fakat sert bir canlandırmadır.

أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُ

جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا
مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ
فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ
اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

266- İçinizden biri ister mi ki, altından ırmaklar akan bir hurma ve üzüm bağı olsun, bağda her türlü meyve ağacı bulunsun ve hayli yaşlanmış olduğu halde bakıma muhtaç çocukları varken bu bağ ansızın esen bir samyeline tutularak yanıp kül olsun. İşte Allah, düşünürsünüz diye size ayetlerini böyle açık açık anlatıyor.

Bu sadaka, kökleri ve sonuçları ile varlıklar aleminde somutlaştırılmaktadır.

"...Hurma ve üzümden, altında ırmaklar akan ve her çeşit meyvesi bulunan bir bahçe..."

Bu, koyu gölgeli, bereketli ve bol meyveli bir bahçedir. Verenin, alanın ve bütün insanların hayatında kökleri ve etkileri itibarıyla sadaka da öyle... Canlıdır, gölgesi vardır. Hayır ve bereketi vardır. Gıdası ve kokusu vardır. Temizliği ve gelişmesi de...

Böyle bir bahçeye -ya da güzelliğe- sahip olmasının ardından, içinde yakıcı ateş bulunan kasırganın bahçede yaptığı tahribat gibi kim bahçesinin üzerine başakakma ve eziyet musallat edebilir.

Hem de ne zaman?.. Onu kurtarmaktan son derece aciz olduğu, gölgesine ve nimetlerine en fazla muhtaç olduğu bir saatte...

"...Hayli yaşlanmış olduğu halde, bakıma muhtaç çocukları varken bu bağ ansızın esen bir samyeline tutularak yanıp kül olsun..."

Kim ister bunu?.. Ve kim bu sonucu düşünür de ondan sakınmaz?..

"Düşünürsünüz diye Allah size ayetlerini böyle açıklar."

Ve böylece, öncelikle içindeki hoşnutluk, refah ve zevkle birlikte ruhun arındırılması ve güzelleştirilmesi yanında, içinde ateş bulunan kasırganın kopmasıyla canlı ve somut sahne tamamlanmış oluyor. Bu harikulâde sahne, koyu gölgeli ve bol meyveli bahçeye içinde ateş bulunan kasırganın zihinlerde tasavvura bile imkan tanımadan musallat olduğu ürpertici duyguyu canlandırıyor. Sonra, her sahnenin oluşmasında, sunuluş tarzında ve sıralanışında belli düzeyde, ince, güzel ve ayrıntıları kaçırmayan bir uyum vardır. Bu ahenk bireysel sahnelerle yetinmez, bu bölümün başlangıcından sonuna kadar gelen toplu sahnelerin tümünü kapsayacak kadar uzanır perde... Bunların tümü uygun ortamlarda sunulur... Ziraat ortamında... Yedi başak veren bir tek tohum... Üzerinde toprak bulunan ve şiddetli yağmur isabet eden kaya... Tepe üzerinde yemişlerini iki kat arttıran

bahçe... Hurma ve üzümlerden bir bahçe... Ziraat ortamını tamamlayan şiddetli yağmur, çisinti ve kasırga bile bu etkileyici sanatsal ortamdan eksik edilmiyor.

Bu etkin sanatsal sunuşun ötesindeki büyük gerçek, insan ruhu ile yeryüzü toprağı arasındaki bağın gerçeği... Asıllarının ve tabiatlarının bir olduğu gerçeği... Toprakta ve insan ruhunda aynı şekilde gelişen hayat gerçeği... Ve bu hayatın, insan ruhunda ve toprakta düçar olduğu mahvoluş gerçeğidir.

Surenin akışı, adabını ve sonuçlarını açıkladıktan sonra türünü ve yöntemini açıklamak için sadakanın ilkeleri konusunda bir başka adım atarak sürüyor.

İNFAKTAKİ ÖLÇÜ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم
مِّنَ الْأَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم
بِآخِذِيهِ إِلَّا أَن تُغْمِضُوا فِيهِ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾

267- Ey müminler, kazandıklarınızın temiz ve kaliteli olanları ile sizin için topraktan yetiştirdiklerimizden sadaka verin, sakın kendiniz göz-yummadan almayacağınız, adi ve kalitesi bozuk şeyleri vermeye kalkışmayın. İyi bilin ki Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, övülmek O'na mahsustur.

Surenin akışı içinde geçen ayetlerin ortaya çıkardığı, sadakanın dayandığı ve kaynaklandığı esaslar varlıkların en üstününe karşı cömert davranmayı, yaptığı bir alışverişte kendisine sunulduğunda değerini düşünmeden alamayacağı eski ve kötü şeyleri sunmamayı gerektirir. Yüce Allah, kötü ve iğrenç şeyleri kabul etmekten beridir.

Bu, her çağda ve her nesilden iman edenlere, ellerine geçen tüm malları kapsayan genel bir çağrıdır. Kendi elleriyle kazandıkları helâl ve iyi olan şeyleri kapsadığı gibi ziraat ya da maden ve petrol benzeri ziraat dışı Allah'ın onlar için topraktan çıkardığı herşeyi kapsar. Bu yüzden Ayet-i Kerime Resulullah döneminde bilinen ve sonraları gündeme gelecek tüm mal çeşitlerini içine almaktadır. Bütün mallara da ayetin gerektirdiği zekat düşer. Zekatın miktarına gelince, onu da o zaman bilinen mal çeşitleri üzerinde Resulullah bizzat uygulayarak açıklamıştır. Diğer bütün mal çeşitleri onlara kıyaslanır ve onlara katılır.

Bu ayetin ilk nüzul sebebi hakkında çeşitli rivayetler yapılmıştır. Kur'an'ın karşı karşıya kaldığı hayatın hakikatini ve ruhları arındırıp kendi düzeyine çıkartmak için giriştiği çabanın hakikatını gözler önüne getirmek için bu rivayetleri hatırlatmakta bir sakınca yoktur.

İbn-i Cerir, Berra b. Azib'e dayandırarak şöyle rivayet eder. Berra der ki: "Bu ayet Ensar hakkında nazil olmuştur. Ensar, hurmaları toplama zamanı geldiğinde henüz olgunlaşmamış olanları toplayıp Resulullah'ın mescidinde iki direk arasında ipe asarlardı. Muhacirlerin fakirleri de bunlardan yerdi. Onlardan biri ham hurmaların arasına caiz olduğunu sanarak çürük olanlarını da katmıştı. Bunun üzerine yüce Allah böyle yapanları kınayan şu ayeti indirdi:

"...Adi şeyleri infak etmeye kalkışmayın..."

Aynı hadisi, Hakim de Berra'dan rivayet eder ve "Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahih olmasına rağmen ikisi de rivayet etmemiştir"der.

İbn-i Ebu Hatem bir başka yoldan Berra'ya dayandırarak şöyle rivayet eder: "Bizim hakkımızda nazil oldu. Hepimiz hurma sahibi idik. Adam, az çok ne varsa hurmasından getirirdi. Bazısı hurma salkımlarını getirir, mescitte bir yere asardı. Ehl-i Suffe'nin yiyeceği olmazdı. Onlardan biri acıktığında gelir, bastonu ile vurur, olgunlaşmış veya olgunlaşmamış düşen hurmayı yerdi. İyiliği arzu etmeyen birtakım kimseler de en kötü salkımları ve hatta dalından kopmuş olanları da getirip asarlardı. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu: **'...Kendiniz göz kapamadan alamayacağınız adi şeyleri infak etmeye kalkışmayın.'** Ardından Hz. Peygamber 'Sizden biriniz hediye edildiğinde gözü kapalı olamayacağı ya da ancak utancından alabileceği şeylerin benzerini infak etmeye kalkışmasın.' Bundan sonra herbirimiz yanındakilerinin en iyisini getirirdi."

İki rivayet de birbirine yakındır. İkisi de Medine'de meydana gelmiş bir duruma işaret etmektedir. Bize, Ensar'ın harcama, hoşgörü, cömertlik ve üstünlük tarihinden çizdiği safhaya karşıt bir safha göstermektedir. Bize, bir cemaatin içinde olağanüstü örnekler olabileceği gibi, Ensar arasındaki, eğitilmeye, arınmaya ve olgunluğa yönelmesi için yönlendirilmeye muhtaç kimseler gibi başka örneklerin de olabileceğini göstermektedir. Nitekim bazısı kendilerine verildiğinde geri çevirmekten utandıkları ya da bir alışverişte gözü kapalı yani değerini tespit etmedikçe alamayacakları şeylerin benzerlerini Allah için infak etmekten nehyedilmişlerdi. Ayetin son kısmı da buna işaret etmektedir.

"...Bilin ki Allah Ganidir, Hamiddir."

İnsanların bütün verdiklerinden müstağnidir; Allah için birşey harcadıklarında, aslında kendileri için harcıyorlardır. O halde iyisinden ve de seve seve vermelidirler. Allah Hamiddir; iyilikleri kabul eder, onları över ve güzellikle karşılık verir.

Bu konuda zikredilen her iki sıfatta da, Ensar'dan oluşan o grubun kalplerini fiilen titrettiği gibi bütün kalpleri titreten duygular mevcuttur.

"Ey iman edenler, kazandığınızın iyisinden... infak edin..."

Yoksa yüce Allah, sizin sadaka olarak vermeye yönelttiğiniz kötü şeylerden müstağnidir. Üstelik Allah, infak ettiğinizde sizi iyilikle övmekle ve size hoşlanacağınız, şükredeceğiniz bir mükâfat vermektedir. Çünkü Allah, rızıkları ve-

ren, ihsanda bulunandır. Daha önce sahip olduklarınızı kendisi verdiği halde yine de iyiliklerinize övgüyle karşılık vermektedir. Hangi duygu... Hangi teşvik?.. Ve hangi eğitim bu olağanüstü üslup kadar kalplere etki edebilir?

İnfak etmekten kaçınmak ya da kötü şeyleri vermek, kötü etkenlerden, Allah'ın yanında bulunana karşı kesin inancın sarsılmasından, Allah'a bağlı, O'na dayanan ve yanında bulunan herşeyin sonuçta O'na döneceğini kavrayan ruhlarda bulunmaması gereken fakirlik korkusundan kaynaklandığından, yüce Allah'a iman edenlerin, bu etkenlerden arınmaları, nereden nefislere yerettiğini bilmeleri için bu duyguları kalplere serpenin kim olduğunu açıklıyor. Aşağıdaki ayette bunun şeytan olduğunu bildiriyor.

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ
وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ
﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَن يَشَاءُ وَمَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ
أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

268- Şeytan fakirlikle korkutarak size cimriliği, kötülük işlemeyi emreder. Oysa Allah size kendi katından bağışlama ve bol nimet va'deder. Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyi bilir.

269- O hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse ona çok hayırlı birşey verilmiş demektir. Bunu ancak akıl sahipleri düşünüp anlayabilirler.

Şeytan sizi fakirlikle korkutmakta, ruhlarınıza ihtiras, cimrilik ve azgınlık duygularını serpmektedir. Yine şeytan size kötülüğü emretmektedir. Fuhuş; haddi aşan bütün günahları kapsamaktadır. Her ne kadar bilinen bir günah için kullanılıyor olsa da içerik olarak daha kapsamlıdır. Fakirlik korkusu cahiliye döneminde halkı kız çocuklarını diri diri kuma gömmeye sevkettiğinden, bir nevi fuhuştur. Servet biriktirmeye olan ihtiras, bazılarını faiz yemeye yönelttiğinden, o da fuhuştur. Allah yolunda infak etmek nedeniyle meydana gelen fakirlik korkusu zaten fuhuştur.

Şeytan, sizi fakirlikle korkutup fuhşu emrediyorsa, Allah da size kendinden bir mağfiret ve bolluk va'detmektedir.

"...Allah ise kendinden bir mağfiret ve bolluk va'detmektedir."

Ayet-i Kerimede önce mağfiret sonra bolluk zikredilmektedir. Çünkü bolluk mağfirete bir ektir. Ve O, yeryüzünde rızkın verilmesini ve Allah yolunda harcayıp infak etmenin mükâfatını kapsamaktadır.

"...Allah'ın lütfu geniştir. Ve O herşeyi bilendir."

Geniş lütfundan verir. Allah, kalplere vesvese vereni bildiği gibi vicdanda

kuşku duygusunu geliştireni de bilir. Allah sadece mal vermez, mağfiret vermekle de kalmaz. Adalet ve dengeye yönelme, sebep ve sonuçları kavrama, basiret, görüş ve algılama sonucunda herşeyi yerli yerine koyma anlamına gelen "hikmet"-'i de verir.

"Hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse ona çok hayırlı birşey verilmiş demektir."

Ona, adalet ve denge duygusu verilmiştir, fuhşa dalıp haddini aşmaz. Sebep ve sonuçları kavrama yeteneği verilmiştir, işlerin değerlendirmesinde sapıtmaz. Hareket ve davranışlarında kendisine doğru ve salih olana ulaştıracak aydınlık görüş yeteneği verilmiştir. Ve daha bunun gibi nice hayırlar...

"...Akıl sahiplerinden başkası düşünemez."

Akıl sahibi; düşünüp unutmayan, uyanık, gafil olmayan, ibret alıp tekrar sapıklığa dalmayandır. Aklın görevi budur. Onun görevi, hidayete ilişkin ilhamları ve kanıtları düşünmek ve bunlardan yararlanıp umursamaz ve gafil olarak yaşamamaktır.

Allah'ın, kullarından dilediğine verdiği bu hikmet, O'nun dilemesine bağlıdır. Bu, İslâm düşüncesinin temel kurallarından biridir; herşeyi yüce Allah'ın mutlak ve serbest iradesine bırakma... Bu arada Kur'an-ı Kerim hidayeti isteyerek gerektiği biçimde çabalayıp didinenlerin kalbine yüce Allah tarafından bundan yoksun bırakılmayacaklarına ilişkin bir başka gerçeği yerleştiriyor.

"Bizim uğrumuzda çaba sarfedenleri muhakkak yollarımıza hidayet ettiririz. Şüphesiz Allah ihsan edenlerle beraberdir."

Allah'ın hidayetine yönelen herkesin, Allah'ın bu gayretlerinin karşılığını ve nasiplerini vereceğini ayrıca onlara hikmet verip böylece birçok iyilikler bahşedeceğini bilsin ve kalpleri mutmain olsun diye bu gerçek açıkça ifade edilmektedir.

Yüce Allah'ın "Şeytan sizi fakirlikle korkutmakta ve size fuhşu emretmektedir. Allah ise kendinden bir mağfiret ve bolluk va'detmektedir. Allah'ın lütfu geniştir ve herşeyi bilendir."... "Hikmeti dilediğine verir..." sözü hakkındaki konuyu bitirmeden önce iyice anlamamız gereken bir başka gerçek daha var;

İnsanın önünde bir üçüncüsü bulunmayan iki yol vardır... Allah'ın yolu... Şeytan'ın yolu... Ya Allah'ın va'dine kulak verecek ya da Şeytan'ın... Kim Allah'ın yolunda yürümez, O'nun va'dini dinlemezse, Şeytan'ın yolunda ve O'nun va'dine uyuyordur. Gerçek olan bir tek metotdan başkası yoktur. Allah'ın koyduğu bu hayat metodu... Bunun dışındakiler şeytan için ve şeytandandır.

Bu, Allah'ın hayat için koyduğu metotdan sapanların, hiçbir şekilde hidayet ve doğruluk iddiasında bulunmalarına delil bırakmamak için Kur'an'ın yerleştirdiği, sıksık tekrarladığı ve bütün te'kid yöntemlerini kullanarak belirlediği bir gerçektir. Ortadaş bir şüphe ya da bulanıklık sözkonusu değildir. Allah, ya da Şeytan... Ya Allah'ın metodu ya da Şeytan'ın metodu... Ya Allah'ın yolu ya

da Şeytan'ın yolu... Dileyen dilediğini seçsin... "**Bundan sonra, helak olan bile bile helak olsun. Yaşayan da bir kanıttan dolayı yaşasın...**"[177] Ne bir şüphe, ne kapalılık, ne de bulanıklık... Ancak, hidayet veya sapıklık... Hakk birdir, birçok değil... Hakktan sonra sapıklıktan başka ne var ki?..[178]

Bundan sonra surenin akışı ile birlikte sadaka konusuna dönüyoruz. Sadaka olsun, adak olsun, gizli-açık olsun, yüce Allah infak edenin ne infak ettiğini çok iyi bilmektedir. İşlenen amelin ötesindeki niyete göre mükâfatını vermek bu bilgisinin gereğidir.

وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ ۗ
وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَٰتِ
فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ
فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ
وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾

270- Verdiğiniz her nafakayı, adadığınız her adağı kuşku yok ki, Allah bilir. Zalimler için bir yardımcı yoktur.

271- Eğer sadakaları açıktan verirseniz bu güzeldir. Şayet onları kimse görmeden fakirlere verirseniz bu sizin için daha hayırlıdır ve bu, birkısım günahlarınızın silinmesine vesile olur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Nafaka, kişinin malından çıkardığı sair hayırları da kapsar. Zekat, sadaka ve gönüllü olarak cihad için sarfedilen mallar gibi. Adak ise infak türlerinden olup infak edenin belli bir miktar belirterek, üzerine vacip kıldığı bir ibadettir. Adak, yalnızca Allah için, O'nun uğruna ve O'nun yoluna adanır. Cahili değişik çağlarda müşriklerin tanrıları ve putları için kestiği kurbanlar gibi O'nun kullarından falancası için adak adamak şirk türlerinden biridir.

"**Verdiğiniz her nafakayı, adadığınız her adağı kuşku yok ki, Allah bilir.**"

Müminin, niyetinin, vicdanın, hareket ve davranışlarının yüce Allah'ın gözetimi altında olduğunu düşünmesi; ona riya ve gösteriş yerine takva, cimrilik yerine cömertlik, fakirlik korkusu karşısında kurtuluş, mükafata güvenme, Allah'ın mükafatına bağlılık, Allah'ın verdiği şeylerden hoşnut olmak, huzur duymak ve Allah'ın kendisine rızık olarak verdiği şeylerden infak ederek şükrünü ifa etmek gibi birçok duyguları bahşeder.

Nimetin hakkını vermeyen, Allah'ın ve kulların hakkını vermeyen ve Allah

177- Enfal Suresi, 42
178- Yunus Suresi, 32

kendisine verdikten sonra iyilik yapmaktan kaçınan kişiye gelince, O zalimdir. Sözüne zulmetmiştir... İnsanlara zulmetmiştir... Kendisine zulmetmiştir.

"Zalimler için bir yardımcı yoktur."

Sözünü tutmak adalettir, dürüstlüktür. İyiliğe engel olmak ise zulümdür, despotluktur. Bu konuda insanlar, kendisine nimet verildiğinde ahdini yerine getirip şükreden, Allah'a verdikleri sözü tutan adil kimseler; bir de hakka itaat etmeyen ve şükrünü yerine getirmeyen zalim ve Allah'a verdikleri söze ihanet edenler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. **"Zalimler için bir yardımcı yoktur."** Sadaka, içten gelerek ve gizlice verildiğinde bu, en güzel verme biçimi olduğu gibi Allah'a da daha sevimli gelir. Gösteriş ve riya kirinden arınmak için böylesi daha iyidir. Ancak, bir farzı yerine getirmek de sözkonusu olduğundan açıkça verildiğinde müslümanların emirlere itaat ettiği, farzları yerine getirdiği sonucu çıkacağı için bu davranış da iyidir. Bunun için Ayet-i Kerime **"Eğer sadakaları açıktan verirseniz güzeldir bu. Şayet onları kimse görmeden fakirlere verirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."** demektedir.

Ayet-i Kerime her iki duruma da şamildir. Her duruma uygun uygulamayı da belirtiyor. Yerine göre bunu, yerine göre onu övüyor. Bunun ve onun sonucunda müminlere günahlarının giderileceğini va'dediyor:

"Günahlarınızdan birkısmı silinir..."

Ayet-i Kerime bir yandan kalplerinde takva ve arınma duygusunu harekete geçiriyor, diğer taraftan güven ve huzur havası estiriyor. Sonuçta her durumda kalpleri niyetiyle, ameliyle Allah'a bağlıyor.

"...Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

Aşağıdaki iki sorunu kavrayabilmemiz için, infak konusunun bu kadar uzatılmasını, bu konu anlatılırken bunca teşvik ve tehdit yöntemlerinin kullanılmasını iyice düşünmek gerekir.

Birincisi, İslâm'ın beşer ruhunun takatinin ve onun derinliklerinde gizli mal tutkunluğunun, bu ihtirasın üstüne çıkması, bu tutkunluktan kurtulması ve Allah'ın bütün insanlık için dilediği üstün seviyeye yükselmesi için kesintisiz harekete geçirilmeye ve sürekli coşturulmaya olan ihtiyacını görmesidir.

İkincisi, elaçıklığı ve cömertlikle ün salmış Arap toplumunda Kur'an-ı Kerim'in böylesi bir tabiate sahip kimselerle karşılaşmasıdır. Çünkü Arapların sehavet ve cömertlikleri; hatırlanma, nam, insanların övgüsü, çadır ve obalarda dilden dile nakledilme amacına yönelikti. Dolayısıyla İslâm'ın onlara, bu tür beklentiler olmadan, bunların tümünden soyutlanmış olarak insanlar için değil sırf Allah için sadaka vermeyi öğretmesi kolay olmamıştı. Sorun, uzun vadeli bir eğitimi, çok çalışmayı; yücelmek, soyutlanmak ve kurtulmak için kesintisiz bir çağrıyı gerektiriyordu. Öyle de olmuştu...

Bu yüzden sürenin akışının müminlere hitap ederken, aniden Resulullah'a yönelmesi, İslâmi düşüncenin kuralları üzerine bina edilmesinde ve İslâmi hayat

tarzının yolunda istikamet bulmasında derin etkileri bulunan birtakım büyük hakikatlerin yerleşmesi amacına yöneliktir.



لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَىٰهُمْ
وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يَشَآءُ ۗ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ
فَلِأَنفُسِكُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُونَ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ ٱللَّهِ ۚ
وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ
لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾

272- Onları doğru yola getirmek sana düşmez, ancak Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır amacıyla ne infak ederseniz bu kendiniz içindir. Zaten siz sırf Allah rızasını kazanmak için infak edersiniz. Yaptığınız her hayır amaçlı harcamanın karşılığı size eksiksiz olarak verilir, kesinlikle size haksızlık yapılmaz.

İbn-i Ebu Hatem, İbn-i Abbas'a dayandırarak şöyle rivayet eder: "Resulullah **'onları doğru yola getirmek sana düşmez...'** ayeti nazil olana kadar müslümanlardan başka kimseye sadaka vermemeyi emretmişti.

Bu ayetin nüzulünden sonra hangi dinden olursa olsun muhtaç olan herkese verilmesini emretti."

Şüphesiz, kalplerin hidayet ve sapıklığı, Allah'ın kullarının sorumluluk alanına girmez. Bu kişi Allah'ın Resulü de olsa durum değişmez. Çünkü bu, yüce Allah ile o kişi arasında bir sorundur. Kalpleri yaratan Allah'tır. O'ndan başkası hükmedemez, dilediği gibi tasarrufta bulunamaz ve kimsenin kalpleri üzerinde egemenliği sözkonusu olamaz. Peygambere düşen yalnızca tebliğdir, hidayet ise Allah'ın elindedir. Onu da çalışıp hidayeti hak edenlerden dilediğine verir. Bu konunun insanların yetki alanından çıkarılması, hidayet istediğinde yalnızca Allah'a yönelmesi ve hidayet kanıtlarını sırf Allah'tan edinmesi için müslümanın duygularında yeretmesi kaçınılmaz olan bir gerçeği yerleştirmekte, ayrıca sapıkların muhtemel inatları karşısında dava adamına bir genişlik bahşetmekte, davet ettiğinde onlardan dolayı sıkıntı hissetmemesini, onlara acımasını ve kalplerdekileri en iyi bilen Allah'ın inançsızların kalbine de hidayet yerleştirmesi ve kendilerini bu davada başarıya ulaştırması için O'nun iznini beklemesini sağlar.

"Onları doğru yola getirmek sana düşmez, ancak Allah, dilediğini doğru yola iletir."

O halde onlara karşı gönlünü geniş tut, hoşgörülü ol, senden bekledikleri sürece iyilik saç, yardımda bulun. Bundan sonrası Allah'a kalmıştır. Ve infak edenlerin mükâfatı Allah katındandır.

Burada İslâm'ın müslüman kalpleri yükselttiği ve bundan hoşnut kıldığı parlak hoşgörü ortamının bazı üstün ufuklarını görüyoruz. Kuşkusuz İslâm yalnızca dinî özgürlük ilkesini yerleştirmekle kalmaz ve sadece dinde zorlamayı yasaklamakla yetinmez; bunlardan çok daha geniş boyutlusunu yerleştirir vicdanlara... Yüce Allah'ın direktiflerinden kaynaklanan insani hoşgörü ilkesini yerleştirmekte ve müslüman kitle ile savaş halinde olmadıkları sürece, inançlarına bakılmaksızın bütün ihtiyaç sahiplerinin müslümanlardan yardım ve destek görme hakkını da teminat altına almaktadır. Ayrıca infak, sırf Allah rızası için olduğu sürece infak edenlerin sevabının Allah katında saklı olduğunu bildirmektedir. Bu ancak, İslâm'ın gerçekleştirebildiği ve sadece müslümanların hakikatını kavradığı bir hamledir insanlık için...

"...Hayır amacıyla ne infak ederseniz, bu kendiniz içindir. Zaten siz sırf Allah rızasını kazanmak için infak edersiniz. Yaptığınız her hayır amaçlı harcamanın karşılığı size eksiksiz olarak verilir, kesinlikle size haksızlık yapılmaz."

İnfak eden müminlerin durumuyla ilgili Ayet-i Kerimede geçen şu kısacık değinmenin özünü kavramadan geçmememiz yerinde olur:

"Zaten siz sırf Allah rızasını kazanmak için infak edersiniz."

Kuşkusuz bu yalnızca müminlerin özelliğidir, başkasının değil... Çünkü O, Allah'ın rızası dışında bir amaç için infak etmez. Hevası için infak etmediği gibi bir menfaat için de infak etmez. İnfak ederken bir de insanlar ne diyor diye dönüp bakmaz. İnsanların sırtına binmek, onlara üstünlük kurmak ve kibirlenmek için infak etmez. Otorite sahiplerinin hoşlanmaları ya da kendisini ödüllendirmeleri için de infak etmez. Allah'ın rızası dışında hiçbir amaç için infak etmez. Tamamen Allah için ve herşeyden soyutlanarak... Bu yüzden yüce Allah'ın sadakasını kabul etmesinden, malını bereketlendirmesinden, sevabı ve bağışından, Allah'ın kullarına yaptığı iyilik ve ihsana karşılık Allah'ın iyilik ve ihsanından emindir. Verdiklerinden dolayı, daha yeryüzündeyken yücelir, arınır, temizlenir. Ahirette göreceği mükâfat ise en büyük kurtuluş, en yüce mevkidir.

Sonra Ayet-i Kerime sadakanın dağıtılacağı yerlerden birini zikretmeye ve müminlerden bir grubun durumunu; yardımına ihtiyacı olduğu halde durumunu söylemekten kaçınan, kalplerindeki güzellikten dolayı ihtiyacını gidermesi için kimseye yanaşmayan ruhları anlamaya sevkeden incelik, tokgözlülük, üstünlük ve güzellik dolu bir tablo, duyguları coşturacak biçimde sunuluyor:

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ
الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ

لَا يَسْـَٔلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا ۗ وَمَا تُنفِقُوا مِنْ خَيْرٍ
فَإِنَّ اللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾

273- Kendilerini Allah yoluna adamış, bu yüzden yeryüzünde (dünyalık için) koşmaya fırsat bulamayan ve hayaları yüzünden, tanımayanlar tarafından varlıklı sanılan fakirlere yardım edin. Sen onları yüz ifadelerinden tanırsın. Yüzsüzlük edip hiç kimseden birşey istemezler. Yaptığınız her hayır amaçlı harcamayı kuşku yok ki Allah bilir.

Bu duygulandırıcı vasıflar, kendileri dışında, düşmanlardan hiç kimsenin yaklaşmaması için Resulullah'ın evlerini korumak amacıyla Mescid-i Nebevi'de kalan, bu arada Allah yolunda cihad etmeye kendilerini adayan ve ticaret ve kazanç için imkan bulamayan, buna rağmen insanlardan hiçbir şey istemeyen, ihtiyaçlarını açıklamaya onurları elvermeyecek kadar güzel davranan, bu yüzden durumlarını bilmeyenlerin varlıklı sandığı ve gerçek durumlarını da firaset sahiplerinden başka kimsenin bilmediği Ehl-i Suffa gibi, mallarını ve ailelerini Mekke'de bırakıp, Medine'de otararak kendilerini Allah yolunda cihad etmeye ve O'nun Resulünü korumaya adayan muhacirlerden bir topluluğun durumunu yansıtmaktadır.

Ancak ayetin kapsamı geneldir, onların dışında her çağda aynı durumda olabilecek herkese şamildir. Şartların kendilerini engellediği, çalışmaktan alıkoyduğu, onurlarının yardım istemelerine engel olduğu, buna rağmen ihtiyaçlarını açıklamaktan kaçınmaları yüzünden durumlarını bilmeyenlerin, tokgözlülüklerinden dolayı zengin sandığı, ancak, derin duygu ve açık basiret sahiplerinin bu rahat görüntünün ardındaki gerçek durumu kavradığı ve onlar utançlarından her ne kadar gizleseler de ruhsal durumları yüzlerinden okunan saygıdeğer fakirlerin durumuna uygun düşmektedir.

Bu, şu kısacık ayetin o saygın örnek için çizdiği derin duygular uyandıran ve başarıyla çizilmiş adeta canlı bir tablodur. Her bir kelime nerdeyse bir fırçanın dokunması gibi, çizgileri ve imgeleri çizmekte, duygu ve infialleri somutlaştırmaktadır. İnsan, daha okuması tamamlanmamışken, bu yüzleri ve kişilikleri görür gibi oluyor. Kur'an'ın insan tiplerini çizerken uyguladığı gibi bu yöntem, adeta canlı ve hareketliymiş gibi sunmaktadır manzaraları...

Ayet yerlerini gizler gibi ihtiyaçlarını saklayan bu saygıdeğer fakirlere, haysiyetlerini zedelemeden, onurlarını kırmadan ve ancak gizlice yardım edilmelidir. Bu yüzden Ayet-i Kerime, sadakayı verenlerin, yüce Allah'ın verdikleri şeyleri bildiğine ve mükafatlarını vereceğine güvenlerini sağladıktan sonra sadakanın gizlenmesini ve saklayarak verilmesini ilham ettiren bir tarzda sürüyor:

"...Yaptığınız her hayır amaçlı harcamayı kuşku yok ki, Allah bilir."

Gizli olan şeyleri yalnızca Allah bilir ve iyilik onun yanında kaybolmaz. Sadakanın ilkelerinin açıklandığı bu kısım, her çeşit yardımı ve Allah için harca-

yan herkesi kapsayan genel bir hükümle son buluyor:

الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ
بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝

274- Mallarını gece-gündüz, gizli-açık Allah yolunda harcayanların mükâfatı Allah katında verilecektir. Onlar için bir korku sözkonusu değildir ve onlar üzülmezler de.

Konuyu noktalayan şu Ayet- Kerimenin gerek başında gerekse sonunda, bütün ayetler arasındaki uygunluk ve kapsayıcılıkla uyuşan bir düzen göze çarpmaktadır. Bu son, kapsamlı ve kısa dokunuşlar..

"Mallarını... infak edenler..."

Bu şekilde genel ve bütün mal çeşitlerini kapsar biçimde...

"...Gece-gündüz, gizli-açık..."

Bütün zamanları ve her durumu kapsamak içindir.

"...Mükafatları Rabbleri katındadır..."

Bu şekilde kesin, malın artması, ömrün bereketlenmesi, Ahiret mükâfatı ve Allah'ın hoşnutluğu, hepsi bunun içindedir.

"Onlar için bir korku sözkonusu değildir ve onlar üzülmez de."

Gerek dünyada gerekse Ahirette korkutucu hiçbir şeyden korkmadıkları gibi üzücü hiçbir şeyden dolayı da üzülmezler.

Sarsılmaz ilkenin sonunda gelen bu uyum, işaret edilen kapsayıcılığı ve genelliği ilham ettirmektedir.

Sonra İslâm, mensuplarının hayatını sadaka ve infak gibi "vermek" üzerine kurmaz. İslâm düzeni tamamen, gücü yeten herkesin kolayca iş bulması ve rızkını temin etmesi ile çalışma ve ücret arasındaki dağılımı hak ve adalet ilkesine dayandırarak servetin, mensupları arasında güzelce paylaşılması esasına dayanmaktadır. Ancak sebeplere uymayan bazı istisnai durumlar sözkonusu olmaktadır. Bunları da sadaka ile çözümler. Bir kere Allah'ın şeriatını eksiksiz uygulayan müslüman devletin topladığı, sadece kendisinin toplamaya hak sahibi olduğu ve müslüman devletin maliyesinin gelir kaynaklarının en önemlisi olan mali farzlar, ikinci olarak da daha önce değindiğimiz adabına uygun bir şekilde ve bu Ayet-i Kerimenin açık bir örneğini tavsif ettiği, alanların iffetini koruyarak gücü yetenlerin hiçbir sınırlama getirilmeksizin doğrudan ihtiyaç sahiplerine verdiği gönüllü sadakalar şeklinde çözümler.

(İslâm, mensuplarının ruhlarında tokgözlülük duygusunu o kadar geliştirir

ki onlardan biri hayatını sürdürmek için yeterli miktarın çok altında birşeye sahip olduğu halde gene de istemeyi onuruna yedirmez.)

Buhari, kendi isnadıyla Ata b. Yessar ve Abdurrahman b. Ebi Umre'nin şöyle dediğini rivayet eder: Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini işittik: "Resulullah; 'Yoksul, bir iki hurma ya da bir iki lokma verilen kimse değildir. Yoksul, iffetli olandır. Dilerseniz yüce Allah'ın **'yüzsüzlük edip hiç kimseden birşey istemezler...'** ayetinin kasdettiğini okuyun' buyurdu."

İmam Ahmet; "Bize Ebubekir Hanefi, O'na da Abdülhamid b. Cafer babasından, O'na da Müzeyne kabilesinden bir kişi annesinden şöyle anlattı" der; "Annem bana 'insanların istediği gibi gidip Resulullah'tan istesen olmaz mı?' dedi. O'ndan istemek üzere gittiğimde O'nu ayakta hitap ederken buldum. Şöyle diyordu: 'Kim onurlu olmak isterse Allah onu onurlu kılar, kim kendini, istemekten müstağni kılarsa Allah onu zengin kılar. Beş okka değerinde birşeyi olduğu halde insanlardan isteyen yüzsüzlük etmiş olur.' Bunun üzerine kendi kendime 'Benim bir devem var ki beş okkadan fazla eder. Oğlumun da bir devesi var, o da beş okkadan fazla eder' dedim ve O'ndan hiçbir şey istemeden geri döndüm."

Hafiz Taberani kendi isnadıyla Muhammed b. Sirin'den şöyle rivayet eder: "Kureyş kabilesinden olup Şam'da oturan Haris'e, Ebu Zer'in muhtaç durumda olduğu haberi gelmişti. O da Ebu Zer'e üçyüz dinar gönderdi. Ebu Zer; 'Benden daha sıkıntıda olan bir Allah'ın kulunu bulamadın mı? Resulullah'ın; **kırk dinarı olduğu halde, isteyen yüzsüzlük etmiş olur** buyurduğunu işittim. Halbuki Ebu Zer'in kırk dirhemi var... Bir koyun ve iki hizmetçi var..."

İslâm, hükümleri, direktifleri ve kanunlarında hiçbir parçanın ve ayrıntının gözden kaçırılmadığı bir bütün olarak hareket eden mükemmel bir düzendir. O, düzenini bunların aynı anda işlemesi için koyar, böylece olgunlaşır ve aralarında uyum sağlar.

Beşeriyetin bütün yeryüzü toplumlarında bir benzerini göremediği o eşsiz toplumu böyle kurmuştu İslâm...

FAİZ DÜZENİ

Geçen bölümde ilkeleri sunulan sadakanın karşısında yeralan bir diğer uygulama da çirkin ve asık suratlı faiz uygulamasıdır. Sadaka vermek; hoşgörü, arınma, temizlik, yardımlaşma ve dayanışmadır. Faiz ise; cimrilik, murdarlık, kirlilik, bencillik ve bireyselliktir.

Sadaka; malın geri gelmesini beklemeksizin karşılıksız yapılan yardımdır. Faiz ise borcun yanında, borçlunun emeğinden veya etinden koparılan haram bir fazlalıktır. Borçlanan kişi malı çalıştırıp kâr etmişse bu onun çalışmasının ve emeğinin karşılığıdır, dolayısıyla alınan faiz onun emeğinden koparılmış demektir. Veya kâr etmeyip zarar etmişse ya da malı kendisi ve ailesinin nafakası için almış dolayısıyla o maldan bir kâr edememişse bu durumda alınan faiz onun etinden koparılmış demektir. İşte bu yüzden faiz, sadakanın karşıtı çirkin ve asık suratlı

bir uygulama olarak beliriyor.

Bunun için Ayet-i Kerime iyi, hoşgörülü, temiz, güzel ve sevimli uygulamadan hemen sonra içindeki pislik ve çirkinliği, insan kalbini katılaştırmasını, toplumda kötülük yapmasını, yeryüzünde bozgunculuğa neden olmasını, dolayısıyla kulların helâk olmasını ortaya çıkaran nefret ettirici bir tarzda sunuyor.

İslâm, cahiliye geleneklerinden hiçbirini geçersiz kılmak için faizi kaldırmak kadar uğraşmamış, hiçbir konuda bu ayette ve başka yerlerde geçen ayetlerde görüldüğü gibi faiz konusundaki kadar tehditkâr bir üslup kullanmamıştır. Bunun hikmetini kuşkusuz yüce Allah bilir. Cahiliyede faiz, birtakım fesat ve kötülüklerin kaynağı olmuştu. Ancak faizin bu asık yüzünden kaynaklanan pislikler ve çirkinlikler günümüz modern dünyasında olduğu kadar bütünüyle ortaya çıkmadıkları gibi bugünkü çağdaş toplumda belirdiği gibi bu kanlı yüzde bu denli sivilce ve çıban da görülmemişti. Bu çirkin düzen hakkında okuduğumuz Ayet-i Kerimede beliren korkutucu hamlenin hikmeti ilk cahiliyeden çok, günümüz cahiliyesinde insan hayatında meydana gelen korkunç olayların ışığında anlaşılmaktadır. Allah'ın hikmetini, bu dinin yüceliğini, bu metodun mükemmelliğini ve bu düzenin titizliğini düşünmek isteyen herkes bunların tümünü, ilk defa bu ayetlerle yüzyüze gelenlerden fazlasıyla kavrayabilirler. Çünkü bütün söylenenleri bizzat doğrulayan dünyanın pratiği gözler önündedir. Faiz yiyen ve faize dayanan sapık beşeri faiz düzeni insan ahlâkında, dininde, sağlığında ve ekonomisinde meydana getirdiği yıkım sonucu, helâk edici ve mahvedici belaya düçar olmuştur. Fert, toplum, ulus ve kavimce, sonuçta öç ve azap gördükleri yüce Allah'la gerçek bir savaşa tutuşmuşlardır. Ancak yine de ibret alıp bu durumdan kurtulmazlar.

Surenin akışı, geçen bölümde sadakanın prensiplerini sunarken, kötü, kınanmış ve verimsiz faizcilik temeline dayanan düzenin karşısında yeralan, yüce Allah'ın müslüman toplumun dayanmasını istediği ve bütün beşeriyetin ondaki rahmetten yararlanmasını dilediği toplumsal ve ekonomik düzenin kurallarından birini de sunmaktadır.

Gerçekte yeryüzünde iki düzen vardır. Düşüncede buluşmayan, temelde birleşmeyen ve sonuçta uyuşmayan İslâm ile faiz düzeni... Bunlardan herbiri hayat, hedefler ve gayeler hakkında diğeri ile tamamen çelişen bir düşünce sistemine dayanmakta ve insan hayatında diğerinden tamamen ayrı sonuç meydana getirmektedir. Bu korkutucu hamlenin ve bu ürpertici tehdidin sebebi budur.

İslâm, ekonomik düzenini, bütün hayat düzenini olduğu gibi varlık aleminde yürürlükte olan hakkı temsil eden belli bir düşünceye ve bu evreni, şu yeryüzünü ve insanı yaratanın, kısacası her varlığa varlığını bağışlayanın yüce Allah olduğu esasına dayandırmaktadır.

Herşeyi vareden olması hasebiyle herşeyin maliki olan yüce Allah, insan cinsini yeryüzünde halifesi kılmış, ondan aldığı bir söze ve şarta bağlı olarak, onu rızık, kuvvet, güç ve enerji kaynakları bahşettiği yeryüzüne yerleştirmiştir. An-

cak bu geniş mülkü içinde dilediğini dilediği gibi yapacak şekilde başıboş bırakmamıştır. Onu açık sunuşlar dahilinde Allah'ın metodu ve yalnızca O'nun şeriatına bağlı kalmak şartıyla halife tayin etmiştir. Kendisinden sadır olan akitler, işler, davranışlar, ahlâk ve ibadetler bu anlaşmaya uygun olduğu sürece doğru ve geçerli olurlar. Bu anlaşmanın şartlarına uymayan herşey batıl ve geçersizdir. Bunu güç ve zor kullanarak yürürlüğe koymak isterse bu durumda ne Allah'ın ne de Allah'a iman edenlerin kabul etmeyeceği bir zulüm ve azgınlık sergilemis olur. Bütün evrende olduğu gibi yeryüzünde de hakimiyet yalnız ve yalnız Allah'ındır. Yöneten ve yönetileni ile bütün insanlar O'nun şeriatını ve metodunu uygulama yetkisini O'ndan alırlar. Hiç kimse bunun dışına çıkamaz. Çünkü onlar, yeryüzünde bir şart ve sözleşme gereğince halife kılınmış vekillerdir; ellerindeki rızıkların yaratıcı sahipleri değil...

Bu sözleşmenin maddelerinden biri de, bazısının bazısına dost olması için Allah'a iman edenlerin arasında yardımlaşmanın oluşması ve Allah'ın verdiği rızıktan bu yardımlaşma uyarınca yararlanmasıdır. Ancak, Marksistlerin dediği gibi mutlak ortaklık anlamında değil; sınırlı, ferdi mülkiyet esasına göre yüce Allah'ın geniş lütfundan yararlandırdığı kişinin bu genişlikten rızkını temin etmesi kadar başkasını yararlandırması anlamında... Bununla beraber, daha önce belirttiğimiz gibi hiç kimsenin, gücü yettiği halde kardeşine veya topluma yük olmaması için herkesin gücü ve yeteneğine göre yüce Allah'ın müyesser kıldığı oranda çalışması zorunludur. Bunun için zekat, miktarı belli bir farz kılındığı halde, sadaka, hiçbir sınırlama getirilmeden isteğe bırakılmıştır.

Ayrıca, iman edenlerin davranışlarında denge ve itidal gözetmeleri, gerek Allah'ın kendilerine verdiği rızıktan infak ederken, gerekse kendilerine helâl kılınan güzel şeylerden yararlanırken israf ve savurganlığa kaçmamaları şart koşulmaktadır. Böylece tüketim ihtiyaçları denge unsuruyla sınırlandırılmış, geri kalan fazlalık ise zekat farizası ve isteğe bağlı sadakaya bırakılmış olur. Bunun için müminlerden, özellikle mallarını arttırıp çoğaltmaları istenmektedir.

Aynı zamanda mallarını arttırırken başkalarına zarar vermeyecek araçlara başvurup malın akışına engel olmamaları, kullar arasında rızkın dolaşımını ve **"Sizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir imtiyaz olmaması için..."**[179] malın her tarafa yaygınlaşmasını aksatmamaları da şart koşulmaktadır.

İslâm, niyet ve amelde temizliği, araç ve amaçlarda nezafeti gerekli kılarken, bireyin vicdanını ve ahlâkını, toplumun da hayatını ve varlığını rencide etmeyecek kazanç yollarına başvurmaları için malın artmasına da bir kayıt koymaktadır.[180]

İslâm bütün bunları, evrenin pratiğindeki gerçeği temsil eden düşünce ile halife kılınmış insanın şu geniş mülkteki tüm uygulamalarına egemen, istihfal (halife kılınma) sözleşmesi esasına dayandırmaktadır.

179- Haşr Suresi, 7

180- Bakınız; "İslamda Sosyal Adalet" kitabının "Mal Siyaseti" bölümü.

Bu yüzden faiz, öncelikle mutlak imanî düşüncenin kurallarıyla çatışan ve içinde Allah'ın şeriatı gözetilmeyen, başka bir düşünce sistemine dayanan bir düzendir. Bunun için faiz düzeninde yüce Allah'ın beşer hayatının dayanmasını istediği ilkelere, amaçlara ve ahlâk kurallarına uyma sözkonusu değildir.

Öncelikle bu düzen, Allah'ın iradesiyle beşer hayatı arasında hiçbir ilişki olmadığı, herşeyden önce insanın yeryüzünün efendisi olduğu, Allah tarafından bir sözleşmeye bağlı olmadığı gibi onun buyruklarına da uyması gerekmediği esasına dayanmaktadır.

Sonra birey, malı elde etmek için dilediği araca ve malını geliştirmek için dilediği yola başvurmakta özgür olduğu gibi malından dilediği gibi yararlanmakta da özgürdür. Bu konularda ne Allah'tan bir sözleşme veya şarta uymak zorundadır ne de başkalarının yararı onu sınırlandırabilir. Bunun için, yapabildiği kadar kasasına ve servetine eklemede bulunduktan sonra, milyonlar ezilmiş, önemli değildir. Kuşkusuz, bazan insanların koyduğu kanunlar kâr hırsını sınırlandırmak ve hile, makam, gasp, talan, aldatma ve zarar vermeyi engellemek gibi bu özgürlüğe sınırlı oranda müdahale ederler. Ancak bu müdahale daha çok insanların nefislerinin uyuştuğu ve hevalarının sevkettiği sonuca yönelik olur, yoksa ilahi bir otoritenin koyduğu değişmez prensiple herhangi bir ilişkisi sözkonusu değildir.

Ayrıca bu düzen, insan varlığının tek gayesinin ne suretle olursa olsun mal kazanmak ve dilediği gibi maldan yararlanmak olduğuna ilişkin hatalı ve ifsat edici bir düşünceye dayanmaktadır. Bu yüzden insan, mal biriktirmek ve ondan yararlanmak hususunda azgınlaşır ve yoluna konulan tüm prensipleri ve başkalarının menfaatlerini çiğner geçer.

Sonuçta beşeriyeti yokluğa sürükleyen bir düzen oluşmakta, bir avuç faizcinin menfaati uğruna, fert, toplum, devlet ve halkların hayatında bedbahtlık egemen olmakta, ahlâki, ruhsal ve sinirsel çöküntü başgöstermekte ve malın eldeğiştirmesi ile beşeri ekonominin normal gelişmesi bozulmaya yüztutmaktadır. Sonunda modern çağda olduğu gibi, beşeriyet üzerindeki gerçek otorite ve pratik nüfuz, Allah'ın yarattıklarının en alçağı, en kötüsü, insanlar arasında hiçbir dostluğa ve sözleşmeye itibar etmeyen küçük bir azınlığın elinde toplanır. Bunlar, insanları, fert fert olduğu kadar -ülke içinde ve dışında- hükümetler ve halkları düzeyinde de borçlandırırlar. Böylece hiçbir çaba sarfetmeden, faiz kârıyla bütün insanların çalışmalarının karşılığını, emeklerini, alınterlerini ve kanlarını sömürürler.

Bunlar, sadece mala hükmetmezler, bu arada otoriteyi de ellerinde bulundururlar. Her ne kadar belli ilkeleri, ahlâk kuralları ve mutlak anlamda dini veya ahlâki bir düşünceleri olmasa da, dinler, ahlâk kuralları, idealler ve ilkelerle alay ettikleri için daha fazla sömürmelerini sağlayan sistem, düşünce ve yasaları koymak için bu korkunç otoriteyi kullanarak ihtiraslarını dindirmek ve kötü emellerine ulaşmaktan geri kalmazlar. Bunun için de en yakın araç; insanların ahlâken çökertilmesi ve kurulmuş tuzaklara ve şebekelere kaptırmak su-

retiyle birçoklarının sahip oldukları son parayı da harcadıkları zevk ve şehvetlerden oluşan kokuşmuş bataklığa düşürülmesidir. Bunu da dünya ekonomi piyasasına kendi sınırlı menfaatleri doğrultusunda hükmederek yürütürler. Her ne zaman bu durum, dünya ekonomisinde konjöktürel krizlere yolaçarsa ve bütün insanların ortak yararları olan sanayi ve ekonomik ürünlerde bozulmaya sebep olsa, sorun, uluslararası servetin iplerini ellerinde bulunduran faizci parababalarının yararına göre çözümlenir.

Modern çağda beliren en büyük felaket; -ki cahiliye döneminde bu kadar çirkin bir konumda değildi- eskiden bankerler, borsalar günümüzde de çağdaş bankaların kurumları şahsında temsil edilen faizcilerin, ellerindeki uluslararası baskı gereçlerinin içinde ve dışında gizli bulunan korkunç otorite ve sahip oldukları gazete, kitap, üniversiteler, hocalar, yayın araçları, sinema filmleri gibi propaganda ve reklam araçları vasıtası ile faiz düzeninin gölgesinde faizcilerin, kemiklerini ve etlerini yediği, alınterlerini ve kanlarını emdiği fakir halk yığınları arasında faizin tabii ve akla uygun olduğu, ekonomik büyüme için kendisinden başka esas bulunmayan en doğru esas olduğu ve batıdaki uygarlık alanındaki bu ilerlemenin, bu düzenin iyiliği ve bereketiyle olduğuna ilişkin zehirli, pis fikirlerin genel bir kabul görmesidir. Buna göre, bu düzenin ortadan kalkmasını isteyenler, gerçeklerle ilgisi bulunmayan ütopyacılardır. Bunlar bu görüşleriyle pratikte hiçbir değeri bulunmayan soyut, ahlâki teorilere ve ütopik ideallere dayanmaktadırlar. Şayet müdahale etmelerine müsamaha edilecek olursa ekonomik düzen altüst olacaktır! Bunun için faiz düzenini eleştirenler, gerçekte bu düzenin kurbanı, zavallı halk yığınları tarafından alaya alınırlar. Bu kurbanların durumu olağandışı bir akımın meydana gelmesiyle uluslararası faizcilerin sinirlerinin gerilmesine neden olan dünya ekonomisinin durumu gibidir. Bir avuç kurdun yoluna dikilecek her örgütlü ekonomik hareket bu faizcilerin karşı çıkmalarına sebep olur. Ve giderek, insanlığın yararına olan bu hareket onlar tarafından da dışlanır.

Faiz düzeni ekonomi açısından da kusurlu bir düzendir. Kötülükleri; bizzat onun gölgesinde büyüyen, akıllarını ve kültürlerini, kültür, düşünce ve ahlâkın tüm alanlarına zehir saçan bu düzenden beslenen Batılı bazı ekonomi uzmanlarının dikkatini çekecek boyutlara ulaşmıştır. Salt ekonomik açıdan bile bu düzeni kusurlu bulanların başında Alman Raich bankasının eski müdürü Dr. Schacht gelmektedir. 1953 yılında Şam'da verdiği bir konferansta; "Sonsuz bir matematiksel işlem olarak yeryüzündeki bütün malların çok az sayıdaki faizcinin elinde toplandığı bir gerçektir. Çünkü borçlanan kâr da etse, zarar da etse borç veren faizci, bütün işlemlerde kâr etmektedir. Bu nedenle, sonuçta, matematiksel bir işlem olarak bütün malların sürekli kâr edene dönmesi kaçınılmazdır." diyordu.

Bu kuram gerçekleşmek üzeredir. Çünkü yeryüzündeki malların büyük çoğunluğuna gerçek anlamda birkaç bin kişi sahip bulunmaktadır. Geriye kalan mülk sahipleri, bankalara borçlanan sanayiciler, işçiler ve benzerleri ise mal sahipleri adına çalışan ücretliler olup emeklerinin karşılığı bu birkaç bin kişi tara-

fından devşirilmektedir.

Faizin cinayetleri bununla bitmez. Bir kere faiz temeline dayanan ekonomik düzen, mal sahipleri ile çalışanların, sanayi ve ticaret alanındaki ilişkilerini kumar ve sürekli didişmeye dönüştürür. Çünkü faizci, daha çok kâr etmek için çalışır. Bu yüzden, sanayi ve ticaret alanında ihtiyacı arttırmak ve kâr haddini yükseltmek için piyasadan parayı çeker, sanayi ve ticaret alanında çalışanların parayı bu şekilde kullanmanın hiçbir kâr getirmediğini, ne bir kâr ne de artış sağlamadığını kavramalarına kadar fiyatlar yükselmeye devam eder. Bu esnada, milyonlarca kişinin çalıştığı bu alanlarda kullanılan paranın hacmini kısma yönüne gidilir. Fabrikalar darboğaza girer, ardından üretimi düşürme yoluna giderler. İşten çıkarmalar başgösterir ve alımgücü düşer. İş bu noktaya gelip faizciler mala karşı talebin azaldığını ya da durduğunu görünce zorunlu olarak kâr haddini düşürürler. Sanayi ve ticaretle uğraşanlar yeniden etraflarına üşüşmeye başlar. Artık hayat bolluk içinde geçmektedir... Böylece uluslararası ekonomi piyasasında konjöktürel krizler meydana getirilerek insanlar sürü gibi oradan buraya sürülüp dururlar.

Sonra, sanayici ve tüccarlar borçlandıkları paranın faizini tüketicilerin cebinden verdiklerinden bütün tüketiciler dolaylı olarak faizcilere vergi ödemiş oluyorlar. Çünkü onlar, tüketim mallarının fiyatını yükseltmekte ve sonuçta faizcilerin cebine girecek borç yükünü dünya halklarının omuzuna bindirmektedir. Hükümetlerin kalkınma ve bayındırlık faaliyetlerine girişmek için hazineden aldıkları borçların faizini vatandaşlar ödemektedirler. Çünkü bu hükümetler borçla birlikte faizini de kapatmak için değişik vergiler çıkarmak zorunda kalırlar. Böylece tüm fertler bu kısır döngünün sonunda faizcilere verilen haracın ödenmesine katılmış olurlar. İşin bu aşamada kalması ve borçların sonunda sömürgeciliğe yolaçmaması pek az görülmüştür. Üstelik sömürü yüzünden birçok savaşlar meydana gelmiştir.

Biz burada -Kur'an'ın gölgesinde- faiz düzeninin bütün kusurlarını anlatacak değiliz. Bu, bağımsız bir araştırmanın konusu olacak bir alandır.[181] Ancak müslüman olmak isteyenleri, İslâm'ın iğrenç faiz düzenini yasaklaması konusunda temel bazı gerçeklerden haberdar ederek yaptığımız açıklamayla yetinmeye çalışacağız:

1- Ruhlarda iyice yeretmesi gereken birinci gerçek; İslâm ile faiz düzeninin birarada bulunamayacağı gerçeğidir. Bunun dışında gerek din adamlarından gerekse başkalarından fetva sahiplerinin söylediği tüm sözler yalandır, aldatmadır. Daha önce de değindiğimiz gibi İslâm düşüncesinin temeli ve insanların hayatlarında, düşüncelerinde ve ahlâklarında görülen pratik sonuçları, faiz düzeniyle bizzat çarpışmaktadır.

2- İkincisi; faiz düzeninin sırf, imanları, ahlâkları ve hayat görüşleri için değil, insanların ekonomi ve iş hayatları için de bir yıkım olduğu, insanların sa-

181- Büyük Müslüman Alim Seyyid Ebu-l A'la El Mevdudi'nin "Faiz" ve "İslâm ile Çağdaş Düzenler Arasındaki Ekonomik Temeller" adlı değerli ve titiz araştırmalarına bkz.

adetini yok ettiği, genel ekonomik gelişme için uygun bir düzenmiş gibi gösteren, aldatıcı ve yaldızlı görünümüne rağmen insanlığın dengeli büyümesini dumura uğrattığı gerçeğidir.

3- Üçüncüsü; İslâm'da ahlâki düzen ile uygulanan pratik düzenin birbirine tamamen bağlı oldukları, insanın bütün davranışlarında hilafet sözleşmesi ve şartına bağlı olduğu, hayatı boyunca sergilediği tüm yeteneklerinden ilolayı denendiğinin ve sınandığının, ahirette de bunlardan hesaba çekileceğinin farkında olduğu ortadadır. Biri ahlâki diğeri pratik olmak üzere iki ayrı düzenin bulunmadığı, insanın tüm davranışlarını her ikisini birlikte oluşturduğu, her ikisinin de iyiliğine sevap, günahına azapla karşılık verilecek ibadetin kapsamına girdiği, başarılı İslâm ekonomisinin ahlâksız olamayacağı, ahlâktan da vazgeçildiği zaman, insanların pratik hayatlarının başarıya ulaşmasının mümkün olamayacağı aslî bir unsur olduğu gerçeğidir.

4- Dördüncü olarak; faiz düzeninin kişinin vicdanını, ahlâkını, toplum içinde kardeşine yönelik düşüncesini ve genel anlamda, kötülük, ihtiras, bencillik, aldatma ve kumar ruhunu yaymak suretiyle toplum hayatını ve sahip olduğu değerleri bozmadıkça yerleşmeyeceği gerçeğidir. Modern çağda ise sermayeyi en aşağılık sömürü yöntemlerine yönelten başlıca etken sayılmaktadır faiz. Faizle borçlanan sermaye hem faizini ödemek hem de borçlarını **yararlandırmak** için kârını garantiye almak zorundadır. Bu yüzden açık saçık filmler, gazeteler, oyun ve eğlence yerleri, beyaz kadın ticareti gibi insanlarda ahlâki çöküntü meydana getiren söz ve yönlendirmelerle doğrudan sömürüye başvurmaktadır. Faizle borçlanan sermayenin derdi insanlık yararına girişimlerde bulunmak değildir. Onun derdi en alçak huyları, en iğrenç eğilimleri kullanarak sömürü şeklinde de olsa kâr etmektir... Yeryüzünün her köşesinde görülen manzara budur. Bunun başlıca sebebi de faizci düzendir.

5- Beşinci olarak, İslâm'ın mükemmel bir hayat düzeni olduğu gerçeğidir. Çünkü O faizle işlem görmeyi yasaklarken düzenini de bunu gerektirmeyecek esaslar üzerine kurmakta ve ekonomi, toplum ve insanlığın düzenli bir şekilde gelişmesini engellemeden toplumsal hayatın diğer yönlerini de bu tür bir muameleyi gerektirmeyecek şekilde arındırarak düzenlemektedir.

6- Altıncı olarak; İslâm'ın, hayatı kendi düşüncesi ve özel metodu uyarınca düzenleme imkanı bulduğunda, faiz işlemlerini ortadan kaldırırken çağdaş ekonomik hayatın tabii ve sağlıklı gelişmesi için gerekli olan kurum ve araçları da kaldırması gerekmediği gerçeğidir. Ancak, yalnızca faizin kirinden ve pisliğinden arındırdıktan sonra başka sağlıklı kurallar uyarınca çalışmasına müsaade eder. Bu kurum ve araçların başında bankalar, şirketler ve benzeri modern ekonomi kurumları gelmektedir.

7- Yedincisi ve en önemlisi, müslüman olmak isteyenin yüce Allah'ın, beşer hayatının onsuz yapamayacağı ve o olmadan ilerleyemeyeceği birşeyi haram kılmasının imkansız olduğuna inanmasının zorunlu olduğu gerçeğidir. Ayrıca her-

hangi birşeyin olmasına rağmen insan hayatı için gerekli ve ilerlemesi için kaçınılmaz olmasının da imkansız olduğuna inanılması gerekmektedir. Bu hayatı yaratan yüce Allah'tır, insanı bu hayatın üzerine halife tayin eden, geliştirip ilerletmesini emreden ve bunların tümünü dileyip uygun gören de O'dur. O halde herhangi birşeyi yüce Allah'ın haram kılmasına rağmen insan hayatının düzenlenmesi ve ilerlemesinin onsuz olmayacağını ve pis birşeyin hayatın düzenlenmesi ve ilerlemesi için gerekli olduğuna ilişkin bir inancın müslümanın düşüncesinde yeretmesi imkansızdır. Bu kötü bir düşünce olduğu kadar kötü bir anlayış ve aşağıdaki fikirlerin nesiller boyu yayılmasına çalışan zehirli, pis ve azgın bir propagandadır: Güya faiz, ekonomi ve uygarlığın gelişmesi için zorunluymuş ve faiz düzeni tabii bir düzenmiş. Bu aldatıcı düşünce yeryüzünün doğusuna, batısına, genel kültürün kaynaklarına ve insani faaliyetlerin özüne kadar yayılmıştır. Ayrıca, çağdaş hayatın fiilen bu faiz kurumlarınca düzenlenmesi ve başka temeller üzerine kurulu bir düşüncenin zorluğu bu propagandaların yayılmasını hızlandırmaktadır. Öncelikle bu zorluk imanın yokluğundan kaynaklanır. İkinci olarak, düşünmenin zayıflığından ve faizcilerin, dünya hükümetleri içindeki nüfuzu bir de genel ve özel propaganda araçlarıyla ve ellerindeki yönlendirme gücüyle yaygınlaştırıp yerleştirmeye çalıştıkları bu vehimlerden kurtuluş aczinden kaynaklanır.

8- Sekizinci olarak; "dünya ekonomisinin bugün, yarın faizin dışında başka bir temele dayanması imkansızdır" tezi hurafeden ya da devam etmesinde yararı olanların, ellerindeki geniş araçlarla besledikleri koca bir yalandan başka birşey olmadığı gerçeğidir. Çünkü, sağlam bir niyet ve uluslararası faiz borsalarının ellerinden özgürlüğünü alıp kendisi için iyilik, mutluluk ve bereket arzuladığı kadar güzel ahlâk ve temiz bir toplum arzulayan insanlık ya da müslüman ümmet azmettikçe, Allah'ın insanlık için dilediği, fiilen uygulanmış, gölgesinde hayatın gerçekten geliştiği, her zaman da yüceliği ve gölgesi altında gelişebildiği olgun düzenin kurulmasının yolu her zaman açıktır. Şayet insanlar düşünüp doğruyu bulsalar!..

Burada bu düzenin uygulayış biçimi ve araçları hakkında detaylı söz söyleme imkanımız olmadığından bu genel değinmeyle yetiniyoruz.[182] Ancak, iğrenç faiz işleminin ekonomik hayatın bir zorunluluğu olmadığı ve daha önce metottan sapıp İslâm'ın tekrar çevirdiği insanlığın, bugün tekrar sapan insanlığın kendisi olduğu ve güçlü , şefkatli ve sağlam metoda dönmek istemediği de açığa çıkmıştır.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي
يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ

182- Bu konuda daha önce işaret ettiğimiz Üstad Mevdudi'nin araştırmaları arasındaki bazı pratik önerilere bakılabilir.

مِثْلُ الرِّبَوٰا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَوٰا فَمَن جَآءَهُۥ مَوْعِظَةٌ
مِّن رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ وَمَنْ عَادَ
فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ ٱللَّهُ
ٱلرِّبَوٰا وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾

275- Faiz yiyenler şeytan tarafından çarpılmış kimseler gibi ayağa kalkarlar. Bu onların "alış-veriş de faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alış-verişi helâl, faizi ise haram kılmıştır. Kim kendisine Rabbinden bir öğüt gelir-gelmez faiz yemeye son verirse geçmişte aldığı faizler kendisinden geri alınmaz. Onun işi Allah'a kalmıştır. Fakat kimler tekrar faizciliğe dönerlerse onlar, orada ebedi olarak kalmak üzere Cehennemlüktirler.

276- Allah faizi eritir. Buna karşılık sadakaları artırır. Allah (haramda ısrar eden) hiçbir günahkar kâfiri sevmez.

Bu, gerçekten korkunç bir hamle ve son derece ürpertici bir tasvirdir.

"...Şeytan tarafından çarpılmış kimseler gibi ayağa kalkarlar..."

Hiçbir manevi tehdit, bu somut, canlı ve hareketli tablo kadar duygular üzerinde etkili olamaz. Şeytan tarafından çarpılmış ve donakalmış insan tablosu... İnsanların sıkça görüp bildiği bir tablo... Ayet-i Kerime, bu tabloyu, duyguların korkutulması konusundaki uyarıcı rolünü yerine getirmesi, faizcilerin duygularını harekete geçirmesi, onları sarsıp ekonomik düzenlerinin alışkanlıklarından ve kendilerine kâr sağlayan hırslarından çekip çıkarması için gözler önüne getiriyor. Bu tablo, eğitici etkisi bakımından yerine göre yararlı bir araç olduğu gibi aynı zamanda gerçek bir olguyu da ifade etmektedir. Gerçekte tefsirlerin büyük çoğunluğunda bu korkunç tablodaki "kalkış"ın, diriliş günündeki kalkış olduğu kanısı yeralmaktadır. Ancak, bize göre, bu tablo şu yeryüzünde insan hayatında bizzat gerçekleşen bir olgudur. Ayrıca kendisinden sonra gelecek Allah ve Resulüne karşı savaşmaktan korkutan ayet-i kerimeye de uygun düşmektedir. Biz, şu anda bu savaşın varlığının sürdüğünü, faiz düzeninin ağına düşüp, hummaya tutulmuş gibi çırpınan sapık insanlığın başına musallat olduğunu görüyoruz. Bugün insanlığın pratik hayatından bu gerçeği doğrulayan olguları detaylıca açıklamadan önce, Kur'an'ın Arap yarımasında karşılaştığı faiz manzarasını ve cahiliye mensuplarının bu konudaki düşüncelerini sunuyoruz.

Cahiliye döneminde bilinen bu ayetlerin ilk defa ortadan kaldırmak için indiği faizin "Nesie (ertelenen)" ve "fadl (Arttırılan)" olmak üzere başlıca iki şekli yaygındı.

Katade "Nesie (ertelenen)" faiz hakkında; "Cahiliye ehlinin faizi; adamın herhangi birine belli bir süre için birşey satması, günü geldiğinde borçlunun ödememesi ve onun da borcunu arttırıp ertelemesi şeklindeydi" der.

Mücahit şöyle der: "Cahiliyede bir adamın başka bir adama borcu olurdu. Adam, borcunu ertelersen sana şu, şu var derdi. O'da ertelerdi."

Ebubekir El Cessas: "Bilindiği gibi cahiliye döneminde faiz, şartlı arttırma ile beraber, bir süre için borç şeklindeydi. Artış süreye karşılıktı. Allah bunu ortadan kaldırdı." der.

İmam Razi de tefsirinde şöyle der: "Cahiliye döneminde en yaygın olan "Nesie (ertelenen)" faizdi. Onlardan biri, her ay belli bir miktar almak üzere malını bir başkasına verirdi, ama mal olduğu gibi kalırdı haliyle. Belirlene. süre dolunca, anamalı isterdi. Şayet borçlu ödeyemeyeceğini bildirirse hakkını ve süresini arttırırdı."

Üsame b. Zeyd'in Resulullah'tan (selam üzerine olsun) rivayet ettiği hadiste peygamberimiz şöyle buyuruyor: "faiz ancak 'Nesie (erteleme)'de vardır."[183]

"Fadl (Arttırılan)" faiz ise kişinin herhangi birşeyi benzeri birşey karşılığında fazlasıyla satmasıdır. Altını altınla, parayı parayla, buğdayı buğdayla, arpayı arpayla satmak gibi. Bu da, faize benzemesinden ve faiz muamelesinde hatıra gelen duyguların benzerini barındırdığından bu kapsama alınmıştır. Çağdaş işlemlerden sözederken bu noktanın bizim için büyük önemi olacaktır.

Ebu Said El-Hudri, Resulullah'ın şöyle dediğini rivayet eder: "Altına altın, gümüşe gümüş, buğdaya buğday, arpaya arpa, hurmaya hurma, tuza tuz... Herşey benzeri ile... Ele el.... Kim artırır ya da arttırmasını isterse faiz yapmış olur. Burada alan da veren de eşittir."[184]

Ebu Said El Hudri'nin rivayet ettiği bir başka hadiste şöyle denir: "Bilal, Resulüllah'a Burni cinsinden hurma getirdi. Resulullah 'Bunu nereden aldın?, buyurdu. Bilal: 'Yanımızda kötü hurma vardı. Bir sa'a karşılık iki sa' gönderdik' deyince Resulullah: 'Ah! tıpkı faiz, tıpkı faiz, yapma bunu!.. Satın almak istediğinde hurmayı başka bir şeye sat sonra da iyisini al' buyurdu."[185]

Birinci tür uygulamada; esas miktarın üzerine ekleme, bu ek miktarı belirlenen süreye karşılık alma ve bu ek miktarın anlaşmanın bir şartı olması yani başka hiçbir neden olmaksızın yalnızca zamanın geçmesiyle malın mal kazanması gibi bütün faiz işlemlerinde görülen faiz unsurlarını barındırması nedeniyle faiz olduğu açıkça görüldüğünden açıklamayı gerektirmez.

İkinci tür uygulamaya gelince, arttırmayı gerektiren benzer iki şey arasında temel farkların bulunduğu kuşkusuzdur. Bu durum iki sa' kötü hurma verip bir sa' iyi hurma alan Bilal'in olayında açıkça görülmektedir. Ancak, iki türün asıl itibarıyle benzer olması faiz kuşkusunu doğurmaktadır. Çünkü burada hurma hurmayı doğurmuş oluyor. Bu yüzden Resulullah (salât ve selâm üzerine olsun) bunu faiz olarak nitelendirmiş ve yasaklamıştır. Ardından değiştirilmek istenen çeşidin paraya çevrilmesini ve bu parayla da istenen çeşidin alınmasını emret-

183- Buhari ve Müslim
184- Buhari ve Müslim
185- Muttefekun Aleyh

miştir. Amaç, işlemden faiz şüphesini tamamen uzaklaştırmaktır.

Herhangi birşeyi benzeri karşılığında satarken arada bir sürenin bulunması için "elden ele..." tutmanın şart koşulması da bu amaca yöneliktir. Çünkü süre belirlemede ek bir kazanç sözkonusu olmasa bile faizin gölgesi vardır, faiz unsurlarından biri mevcuttur.

Herhangi bir uygulamada faizin gölgesinin belirmesine karşı Resulullah'ın ne kadar duyarlı olduğu ortaya çıktığı gibi cahiliyede yaygın faiz uygulamasına karşı akılcı tedavisinin hikmeti de açıktır.

Günümüzde, Batının kapitalist düşünce ve düzenleri karşısında ruhen bozguna uğramış bazı kimseler bu haram kılmayı, Üsame'nin hadisine ve Selef'in cahiliyede yaygın faiz uygulamasını tavsif edişlerine dayanarak çeşitli faiz şekillerinden biri olan "Nesie"ye (ertelenen) faize indirgeyip cahiliyedeki faiz uygulamasına tıpatıp uymayan çağdaş faiz şekillerini İslâm adına -dinen- helâl saymak istiyorlar.

Ancak bu girişim, ruhsal ve akli bozgunun bir belirtisinden öteye gidemez. Çünkü İslâm, birtakım göstermelik davranışlardan ibaret bir düzen değildir. O, köklü bir düşünceye dayanan bir hayat düzenidir. İslâm, faizi yasaklarken bir çeşidini yasaklayıp diğer bir çeşidini bırakmaz! Kendi düşüncesine aykırı her düşünceyi ortadan kaldırdığı gibi kendi mantığıyla uyuşmayan her düşünceye savaş açar. Bu konuda o kadar duyarlıdır ki, faiz mantığının gölgesini ve faizci duyguları iyice uzaklaştırmak için "fadl (Arttırılan)" faizi bile yasaklamıştır.

Bu yüzden, ister cahiliyenin bildiği şekilde olsun, ister yeni ortaya çıkan şekilde olsun, faiz uygulamalarındaki temel unsurları içerdiği ve bencillik, açgözlülük, bireysellik ve kumarbazlıktan ibaret faizci mantıkla zehirlendiği, 'nasıl olursa olsun, yeter ki kâr edeyim'den ibaret pis düşünceye bulaşmış olduğu sürece tüm faiz uygulamaları haramdır.

Bu gerçeği iyice kavramamız ve Allah ve Resulü tarafından faizci toplumlara karşı savaş açıldığını idrak etmemiz gerekmektedir.

"Faiz yiyenler şeytan tarafından çarpılmış kimseler gibi ayağa kalkarlar..."

"Faiz yiyenler" deyimiyle sadece faiz kârını alanlar kasdedilmemektedir. -Bu korkunç ayetle tehdit edilenlerin başında gelseler bile- bu deyim, faiz toplumunun tüm fertlerini kapsamaktadır.

Cabir b. Abdullah'tan şöyle rivayet edilir: "Resulullah, faiz yiyeni, yedireni, şahit olanı ve yazanı lanetledi. Ve 'bunların tümü aynı oranda sorumludurlar' dedi."[186]

Bu, bireysel faiz işlemleri içindi. Tamamen faiz esasları üzerine kurulu toplumlara gelince, tüm bireyleri lanetlenmiş, Allah'ın açtığı savaşa maruz kalmış ve hiç tartışmasız Allah'ın rahmetinden kovulmuşlardır. Onlar hayatlarında istikrar, güven ve rahat yüzü bulamayan, hummaya tutulmuş, muzdarip, sıkıntılı

186- Müslim, Ahmet, Ebu Davud ve Tirmizi

bir yaşantı içindedirler ve kalktıklarında şeytan tarafından çarpılmışlar gibi hareket ederler.

Çağdaş kapitalist düzenin, geçen dört asırda, oluştuğu ilk günlerde bu konuda şüphe sözkonusu olmuş olsa bile bu asırların deneyiminde şüpheye asla yer kalmamıştır.

Bugün içinde yaşadığımız dünya; aklı başında olan kişiler, düşünürler, bilginler ve araştırmacıların itiraf ettiği ve Batı uygarlığının merkezi olan bölgeleri dolaşan seyyah ve gözlemcilerin gördüğü gibi bu bölgelerdeki maddi uygarlığın tüm görkemine, sanayi ürünlerinin gelişmişliğine, gözleri kamaştıran maddi refahın tüm görüntülerine rağmen her yönüyle sıkıntı, ızdırap, korku, sinirsel ve ruhsal hastalıkların yaygın olduğu bir dünyadır.

Üstelik bu dünya sürekli; yaygın, öldürücü ve sinirsel savaşların orada-burada bir türlü bitmeyen ızdıraplarının tehdidi altındadır.

Bu maddi uygarlığın, maddi refahın birçok bölgedeki kolaylığının, geçim sıkıntısının olmayışı ve rahatlığın dahi ortadan kaldıramadığı iğrenç ve uğursuz bir bedbahtlıktır.

Görmemek için kendi kendine gözlerini perdelemeyen herkesin görmek istediği sürece yüzyüze geleceği bir gerçektir bu. Amerika, İsviçre ve maddi refahı olan birçok ülkede insanların genelde maddi açıdan bir sorunlarının olmadığı bir gerçektir. Ancak insanlar mutlu değildirler. Zengin oldukları halde sıkıntı, yüzlerinden okunuyor. Yoğun üretim faaliyetinde bulundukları halde doyumsuzluk hayatlarını yiyip bitiriyor. Bu doyumsuzluklarını kimi zaman çılgınlık ve haykırışlar ile, kimi zaman ilginç görüntü ve aykırılıklarla, kimi zaman da cinsel ve ruhi sapıklıklarla dışa vururlar. Ardından kaçma ihtiyacını duyarlar, kendilerinden, içinde yaşadıkları boşluktan, hayatın akışından ve nimetlerinden bir nedeni görülmeyen bedbahtlıktan kaçmaya başlıyorlar, intihar etmekle, çılgınlıklar yapmakla ve anormalliklerle kaçıyorlar. Sonra bu sıkıntı, boşluk ve hiçlik duygusu hiçbir zaman peşlerini bırakmıyor, rahat yüzü göstermiyor bu zavallılara...

Niçin?..

Tabiatıyla bunun başlıca sebebi, insanların dertli, ızdıraplı, sapık ve bahtsız ruhlarının, bunca maddi gelişmişliğe rağmen, ruhun gıdası olan imandan, Allah'a güvenden, bir de Allah'a imanın ve O'nun ahdine ve şartına uygun yeryüzündeki hilâfetin bahşedip çizdiği büyük insanlık hedeflerinden yoksun olmalarıdır.

Bu bellibaşlı ve büyük sebebin bir şıkkını da faiz belası ve gelişen ve fakat gelişmesinin iyilik ve bereketini tüm insanlığa aynı düzeyde dağıtmak suretiyle dengeli ve eşit bir şekilde gelişmeyen, ancak, bankalardaki bürolarına kapanan bir avuç parababası faizcinin menfaatini gözeten ekonomi belası oluşturmaktadır. Bu faizci parababaları sanayi ve ticareti, garantili ve belirli faizlerle borçlandırmakta, böylece sanayi ve ticareti belli bir yöne yöneltmektedirler. Bu yolun da ilk hedefi, herkesin onunla mutlu olacağı ve herkese düzenli iş ve garantili

geçim sağlayacak ve herkese ruhsal güven ve toplumsal huzur hazırlayacak şekilde insanlığın sorunlarını ve ihtiyaçlarını gidermekten ziyade milyonların ezilmesi, yoksulluğu ve hayatlarının bozulması ve bütün insanlığın hayatına şüphe, sıkıntı ve korku tohumlarının ekilmesi pahasına da olsa en fazla kâr gerçekleştirecek üretimi sağlamaktır.

Şüphesiz yüce Allah en doğrusunu söylüyor:

"Faiz yiyenler şeytan tarafından çarpılmış kimseler gibi ayağa kalkarlar..."

İşte biz bu gerçeğin kanıtlarını dünyadaki pratik hayatımızda görebiliyoruz.

Faizciler, Resulullah döneminde faizin haram kılınmasına karşı çıkmışlardı. Faiz işlemlerinin haram, ticaretin ise helal kılınmasını gerektirecek bir nedenin bulunmadığını ileri sürerek itiraz etmişlerdi: **"Bu onların 'alış-veriş de faiz gibidir' demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alış-verişi helal, faizi ise haram kılmıştır..."**

Dayandıkları benzetme, faiz gibi ticaretin de fayda ve kâr sağlamasıydı. Bu, boş bir benzetmedir. Çünkü ticari işlemlerde kâr da zarar da mümkündür. Ayrıca kişisel yetenek ve çaba, hayatta yürürlükte olan tabii şartlar kâr ve zarar üzerinde etkili olmaktadır. Faiz işlemlerinde ise bütün durumlarda kâr haddi belirlenmiş olur. İşte başlıca fark budur. Haram ve helâl kılınma nedeni bu noktada yatmaktadır. Her ne şekilde olursa olsun, kârın garantiye alındığı tüm işlemler, kârın kesin ve belirlenmiş olmasından dolayı faiz kapsamına girerler. İnatçılık ve demogoji yapmaya gerek yoktur:

"Oysa Allah alış-verişi helal, faizi ise haram kılmıştır."

Bu unsurun, alış-verişte bulunmayışı ve daha birçok neden, ticareti aslında insan hayatı için yararlı ve faiz uygulamasını da zarar verici kılmaktadır.[187]

İslâm o zaman mevcut olan sistemi, ekonomik ve toplumsal hayatta sarsıntı meydana getirmeden gerçekçi bir şekilde tedavi etmişti.

"Kim kendisine Rabbinden bir öğüt gelir-gelmez faiz yemeye son verirse geçmişte aldığı faizler kendisinden geri alınmaz. Onun işi Allah'a kalmıştır."

Yüce Allah, yasayı koyduğu andan itibaren yürürlüğünü başlatıyor. Kim Rabbinin öğüdünü dinler ve faizden vazgeçerse geçmişte aldığı faizler geri alınmaz. Onun işi Allah'a kalmıştır ve onun hakkındaki hükmünü dilediği gibi uygulayacaktır. Bu ifade kalbe geçmişte işlenen bu günahtan kurtuluşun Allah'ın dilemesi ve rahmetine bağlı olduğu duygusunu akıtmakta ve bu işten ürperti duymasını sağlamaktadır. Giderek kendi kendine şöyle demeye başlar: "Bu kötü işten elde ettiklerim yeter. Vazgeçip tevbe edersem Allah, günahlarımı belki affeder. Bundan sonra artık faiz almayacağım." Kur'an bu eşsiz metoduyla kalplerin duygularını işte böyle tedavi ediyor.

"Fakat kimler tekrar faizciliğe dönerlerse onlar, orada ebedi kalmak üzere Cehennemliktirler."

187- Bu konuda daha önce işaret ettiğimiz Üstad Mevdudi'nin değerli araştırmalarına bakınız.

Ahiretteki azabın gerçekliğine ilişkin bu tehdit az önce işaret ettiğimiz eğitim metodunun güzelliklerini güçlendirmekte ve kalplerin derinliklerine yerleştirmektedir.

Ancak, uzun vadeli ihtirasların şaşırttığı, vaad edilen azabın hakikatını bilmeyen bazı kimseler, Ahiret gününü hesaba katmayabilirler. İşte Kur'an bunları da dünya ve Ahirette topluca erimekle korkutuyor. Bu arada sadakanın -faizin değil- artıp arındırdığı gerçeğini yerleştirmekte ve küfür ve günahtan dolayı icabet etmeyenlerin kulaklarını sağır edecek tarzda haykırmakta ve yüce Allah'ın günahkar kâfirlerden hoşlanmadığını onlara göstermektedir.

"Allah faizi eritir, buna karşılık sadakaları arttırır. Allah (haramda ısrar eden) hiçbir günahkar kâfiri sevmez."

Kuşkusuz yüce Allah'ın azabı ve va'di doğrudur. Faizle muamele gördüğü halde, içinde bereket, huzur, mutluluk, güven ve sükunet adına birşey kalan bir toplum görmemiz mümkün değildir. Yüce Allah faizi eritir. Bu pis uygulama bulunduğu topluma kıtlık ve bedbahtlıktan başka birşey kazandırmaz. Görünürde bir refah, üretim ve gelir kaynağı bolluğu göze çarpabilir; ancak bereket, gelir kaynaklarının kabarıklığından ziyade güven içinde bu kaynaklardan güzellikle yararlanmadır. Daha önce, gelir kaynakları bakımından son derece zengin ülkelerde yaşayan insanların kalpleri üzerine çöken uğursuz bedbahtlıktan sözetmiştik. Bugün ise bu ülkelerden bütün dünyaya, sıkıntı, dehşet ve ızdırap saçılmaktadır. İnsanlık sürekli öldürücü savaşların tehdidi altında sabah-akşam soğuk savaş gerginliği ile yatıp-kalkmaktadır. Günbegün hayat -farkında olsun olmasın- insanların sinirleri üzerinde bir ağırlık meydana getirmekte böylece ne malında, ne ömründe, ne sağlığında ne de gönül huzurunda bereket yüzü görmektedir.

Zorunlu (zekat) ve gönüllü olarak verilen sadakalarda temsil edilen dayanışma ve yakınlaşma esasına dayanan, şefkat, sevgi, hoşnutluk ve hoşgörü ruhunun egemen olduğu, sürekli Allah'ın fazlı ve sevabı gözetildiği, O'nun yardımına ve sadakayı ziyadesiyle arttırdığına sonsuz güvenin olduğu... Evet bu esaslara dayanan bir toplumun, fert ve topluluğun mallarını, rızıklarını, sağlıklarını, güçlerini, kalbi güvenlerini ve gönül huzurlarını hiç şüphe yok ki yüce Allah bereketlendirir.

Beşerin pratiğinde bu gerçeği görmeyenler, görmek istemeyenlerdir. Çünkü, görmemek işlerine gelmektedir. Ya da bilerek ve kasden gözlerinin önüne bulanık sapıklık perdesini geren, iğrenç faiz düzeninin kurulmasında yararları bulunan bu yüzden gerçekleri görmekten kaçınanlardan başkası bu gerçekleri görmezlikten gelemez.

"Allah (haramda ısrar eden) hiçbir günahkar kâfiri sevmez."

Bu sonuç, haram kılındıktan sonra faiz uygulamasında ısrar eden ve Allah'ın sevmediği kimseler hakkında kesinlik ifade etmektedir. Kuşkusuz bin defa "lailaheillallah, Muhammedün Resulullah" deseler de Allah'ın haram kıldığını helal sayanlar, küfür ve günah sıfatını haketmektedirler. Çünkü İslâm, dille söyle-

nen bir kelime değildir. O bir hayat düzeni ve pratik hayat metodudur. Onun bir parçasını inkâr etmek bütününü inkâr etmektir. Faizin haram olduğunda hiçbir kuşku olmadığı gibi onu helal sayıp hayatı faiz esaslarına dayandırmak da küfürdür, günahtır. Bundan Allah'a sığınırız.

Küfür, günah ve faizci hayat metodu ve düzeni taraftarları karşısında, burada iman ve salih amel sayfası, bu tarafta yer alan mümin kitlenin özellikleri ve faiz düzeni karşısında bir başka düzen -zekat düzeni- etrafında odaklaşan hayat kuralları sunulmaktadır.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾

277- Onlar ki inandılar, iyi işler yaptılar, namazı kıldılar ve zekatı verdiler. Rabbleri katında mükafatları kendilerine mutlaka verilecektir. Onlar için artık korku sözkonusu değildir, onlar hiç üzülmeyeceklerdir.

Bu sayfada yeralan en belirgin unsur "Zekat" yani karşılık beklemeden Allah için verme unsurudur. Surenin akışı bununla müminlerin sıfatını ve mümin toplumun esas kuralını sunmaktadır. Ayrıca mümin topluma bahşedilen güven, huzur ve ilahi hoşnutluk tablosu da sunulmaktadır...

Kuşkusuz hayatın hiçbir alanında faiz düzeninin sağladığı garantilere ihtiyaç duymayan, dayanışma ve yardımlaşma içinde bulunan toplumun temeli de zekattır.

İslâm düzeninin pratik hayatta uygulanmasına tanık olan müslüman ümmetten ayrı düşmüş, imani düşünce, eğitim ve ahlâk esaslarına dayalı insan ruhunu özel kalıbına sokup şekillendiren sonra da doğru düşüncesini, temiz ahlâkını ve üstün faziletlerini teneffüs ettiği düzeni egemen kılan sisteme tanık olmamış nesillerin ve bizim duygularımızda zekâtın şekli, değişikliğe uğramıştır. Faiz temeline dayalı cahiliye toplumu karşısında yeralan İslâm düzeninin temelini zekat oluşturmaktadır. Bundan sonra hayat gelişir ve ekonomi de bireysel çaba ya da faizden arı dayanışma çizgisi üzerinde yoluna devam eder.

İnsanlık manzaralarının en yücesini görmemiş, bedbaht ve talihsiz nesillerin duygularında bu tablo artık değişmiştir. Bu insanlar, faiz temeline dayalı maddi düzenin sapıklığı içinde doğup büyümekte, her tarafta, cimrilik, bencillik, azgınlık, ihtiras ve insanların vicdanlarına egemen olmuş iğrenç bir egoizm görmektedir. Bu düzende mal, ihtiyacı olana ancak iğrenç faiz yoluyla ulaşmaktadır. İnsanlar, birikmiş parası ya da faiz kurumlarından birine sermayesinin bir kısmını yatırmak suretiyle ortak olmadıkça güvencesiz kalmaktadırlar. Ticaret ve sanayi, ihtiyacı olan sermayeyi faiz ödemeden bulamaz olmuştur. Artık bu kötü talihli nesillerin duygularında, bu düzenden başka bir düzenin olamayaca-

ğı ve hayatın ancak bu esaslara dayanabileceği düşüncesi yeretmiştir.

Zekatın şekli o denli değişmiş ki, giderek bu nesiller onu,kendisine dayanılarak çağdaş bir düzenin kurulamayacağı gülünç, bireysel bir bağış saymışlardır. Ancak, zekat gelirlerinin ne kadar kabarık olduğunu, İslâm'ın özel bir yöntemle meydana getirdiği, eğittiği, direktif ve yasalarla yönlendirdiği ve içinde yaşamayanların vicdanlarının erişmeyeceği, kendine özgü hayat düzeniyle idare ettiği insanların ödediği bu zekatın, kazancıyla birlikte esas paradan yüzde iki buçuk (% 2,5) oranında alındığını biliyorlar mı?[188] Zekat müslüman devletin topladığı farz bir haktır, kişisel bir bağış değil... Bununla müslüman kitle içinde ihtiyaç sahiplerine yardım edilir. Böylece her fert, hem kendi hayatını hem de çocuklarının hayatını her halükârda güvencede hisseder. Ayrıca ister ticari ister ticaret dışı olsun borcunu ödeyemeyenlerin borcu da zekat gelirinden karşılanır.

Bir düzenin şekli önemli değildir. Önemli olan ruhtur. İslâm'ın kendi direktifleri, yasaları ve düzeniyle eğittiği toplum, düzenin şekli ve uygulamalarıyla uyum içinde olduğu gibi yasalar ve direktiflerle de bütünleşir. Yardımlaşma duygusu vicdanlardan ve düzenlemelerden uyum içinde ve birbirini tamamlar şekilde fışkırır bu toplumda. Bu, diğer materyalist düzenlerin gölgesinde doğup büyüyenlerin düşünemeyeceği bir gerçektir. Ancak biz -İslâm mensupları- bu gerçeği biliriz, imani zevkimizle bunun tadına varırız. Şayet bu zevkten yoksun olmuşlarsa bu onların kötü talihlerinin, bahtsız paylarının sonucudur. -Onlara uyan ve önderliklerini onlara teslim eden beşeriyetin payı da öyle- Ve payları da bu olsun. Yüce Allah'ın **"Onlar ki inandılar, iyi işler yaptılar, namaz kıldılar ve zekatı verdiler..."** ayetiyle tanımladığı kişilere müjdelediği hayırdan yoksun olsunlar. Ecir ve sevaptan yoksun olmakla beraber güven ve hoşnutluktan da yoksun olsunlar. Tabii ki onlar, bilgisizlikleri, cahiliyeleri, sapıklıkları ve inatlarından dolayı yoksun oluyorlar.

Yüce Allah, hayatlarını, iman, iyilik, kulluk ve yardımlaşmaya dayandıranlara, ecirlerinin yüce katında korunacağını va'dediyor; korku nedir bilmeyecekleri bir güven ortamı ve hiçbir zaman üzüntü duymayacakları bir mutluluk va'dediyor:

"Rabbleri katında mükafatları kendilerine mutlaka verilecektir. Onlar için artık korku sözkonusu değildir, onlar hiç üzülmeyeceklerdir."

Faiz yiyenlerin ve faiz toplumunun, yokedilmek, helak, çarpılma, sapıklık, sıkıntı ve korkuyla tehdit edildikleri bir sırada...

İnsanlık bu gerçeği müslüman toplumun pratiğinde bir olgu olarak görmüştü, bunu da faiz toplumunun pratiğinde bugün görmektedir. Şayet her gafil kalbi tutup şu ideal gerçeği görene kadar şiddetle sarsabilseydik, kapalı gözleri tutup kapaklarını açarak bu olguyu gösterebilseydik.. Gücümüz yetseydi mutlaka yapardık...

Ancak belki yüce Allah kötü talihli insanlığı hidayete erdirir diye bu gerçe-

188- Bu oran ekin ve madenlerde % 5, % 10 ve % 20'ye kadar yükselir.

ğe işaret etmekten başka elimizden birşey gelmiyor. Kalpler Rahman'ın parmaklarından iki parmağının arasındadır. Ve hidayet de Allah'ın hidayetidir.

Yüce Allah'ın faizi hayatından silmiş, küfür ve günahı atmış, hayatını iman, salih amel, kulluk ve zekat esasları üzerine bina etmiş müslüman cemaate va'dettiği huzur ve güvenin gölgesinde... Evet iman edenlere bu huzur ve güven gölgesinde hayatlarından iğrenç ve pis faiz düzenini atmaları için son bir çağrı yapılmakta, aksi takdirde bunun Allah ve Resulü tarafından ilan edilmiş, durdurulması, yavaşlatılması ve geciktirilmesi imkansız savaş olacağı bildirilmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا
مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا
فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ
رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾

278- Ey müminler, Allah'tan korkun ve eğer mümin iseniz henüz elinizi geçmemiş faizi almaktan vazgeçin.

279- Eğer böyle yapmazsanız Allah ve Resulü tarafından açılmış bir savaşla karşı karşıya olduğunuzu bilin. Eğer faizciliğe tevbe ederseniz ana sermaye sizin olur. Böylece ne haksızlık etmiş ve ne de haksızlığa uğramış olursunuz.

Ayet-i Kerime iman edenlerin imanını faizden kalanı bırakma şartına bağlıyor. Yoksa onlar, Allah'tan korkup faizin kalan kısmından vazgeçmedikçe iman etmiş sayılmazlar, mümin olduklarını ilan etmiş olsalar da... Çünkü iman; Allah'ın emrettiğine itaat, bağlanma ve uyma olmadıkça gerçekleşmez. Kur'an ayeti bu konuda insanları şüphe içinde bırakmadığı gibi Allah'ın şeriatına itaat edip hoşnut olmadıkça, hayatında uygulamadıkça ve hayati işlemlerinde hükmüne uymadıkça kimsenin iman kelimesinin arkasına sığınmasına müsaade etmez. Dinde inanç ile uygulamanın arasını ayıranlar, iman iddiasında bulunup dilleriyle bunu duyursalar ve hatta diğer ibadetleri yerine getirseler de mümin değildirler.

"Ey müminler Allah'tan korkun.. Henüz geçmemiş faizi almaktan vazgeçin... Eğer mümin iseniz..."

Daha önce aldıkları faiz, kendilerine bırakılıyor, geri alınması sözkonusu değildir. İçinde faiz vardır diye mallarının tümüne ya da bir kısmına da el konulmuyor. Çünkü nass olmadan "haram kılma" olmaz. Hüküm de yasasız olmaz. Yasa ise meydana geldikten sonra uygulanır ve etkileri görülür. Geçmişte olanlar ise Allah'a kalmıştır, kanunların hükmüne değil. Böylece İslâm, hükmünü daha önce olanları kapsamayacak şekilde koymakla, büyük ekonomik ve toplumsal sarsıntılar meydana getirmekten sakınmıştır. Çünkü şeriat, bu konuyu ele almıştı.. Bunun nedeni, İslâm şeriatının, insan hayatının pratiğini karşılamak,

yürütmek, temizlemek ve birlikte gelişip yücelmek için konulmasıdır. Bu arada, mümin sayılmalarını bu hükmün inmesinden ve öğrenmelerinden itibaren kabul edip hayatlarında uygulamalarına bağlamakta, beraberinde kalplerinde Allah'tan korkma duygusunu harekete geçirmektedir. Bu duyguyu İslâm şeriatının uygulanması için bir dayanak ve yasal güvencelerin ötesinde ruhların derinliklerinde gizli bir güvence kılmıştır. Çünkü İslâm'ın, dış kontrole dayanan, insan yapısı yasalarda bulunmayan, yasaların uygulanmasını sağlayan güvenceleri vardır. Güç sahibi Allah'ın takvasından bir bekçi vicdanlarında yeretmedikçe dış kontrolü atlatmaktan kolay ne vardır?

Bu teşvik aşamasıydı. Hemen yanında da korkutma aşaması yer almaktadır. Kalpleri titreten korkutma...

"...Eğer böyle yapmazsanız Allah ve Resulü tarafından açılmış bir savaşla karşı karşıya olduğunuzu bilin..."

Ne korkunç?.. Allah ve Resulünün ilan ettiği savaş... İnsanın kendisinin karşı karşıya kaldığı savaş.. Sonu belli, akibeti kararlaştırılmış korkunç bir savaş... Zayıf ve fani insan nerde, mahvedici, silip-süpürücü, cebbar güç nerede?..

Resulullah (salât ve selâm üzerine olsun) son dönemlerde nazil olmuş bu ayetlerin nüzulünden sonra Mekke'deki valisine, şayet faiz uygulamasından vazgeçmezlerse Al-i Mugire ile savaşmasını emretmişti. Resulullah, Mekke'nin fethedildiği gün hutbesinde,. başta Abbas'ın (Allah ondan razı olsun) olmak üzere İslâm'ın ilk dönemlerinde borçluların omuzlarında taşıdıkları tüm cahiliye dönemi faizlerinin kaldırılmasını emretmişti. Bu şekilde, İslâm toplumu olgunlaşıp temelleri yerleşince, ekonomik düzeninin temellerini bulaşıcı faiz temelinden ayırmasının zamanı gelmişti. Resulullah bu hutbesinde şöyle diyordu:

"Cahiliyedeki tüm faiz uygulamaları şu iki ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abbas'ınkidir."

Ancak, cahiliyede aldıkları fazlalıkları geri vermelerini emretmemişti Resulullah.

İslami bir toplum oluştuğu zaman, Hz. Ebu Bekir'in, "Lâilahe illallah Muhammedün Resulullah" şehadet cümlesini söyleyip namaz kıldıkları halde zekat vermekten kaçınanlara savaş açtığı gibi İslâm devletinin halifesi de müslüman olduklarını ilan etseler bile faiz düzeni temelinde ısrar edip Allah'ın emrine karşı gelenlere savaş açmak zorundadır. Çünkü, Allah'ın şeriatına uymaktan yüzçevirenler ve onu pratik hayatlarında uygulamayanlar müslüman olamazlar.

Üstelik, Allah ve Resulü tarafından ilan edilmiş savaş, İslâm toplumunun liderinin onlara karşı başlattığı kılıçla yapılan savaştan daha geneldir. Bu savaş -en doğrusunu söyleyen ulu Allah'ın dediği gibi- ekonomik ve toplumsal düzenini faiz temeline dayandıran her topluma karşı ilan edilmiştir. Bu savaş, helak edici, mahvedici evrensel şekliyle ilan edilmiştir. Sinirlere ve kalplere karşı bir savaştır. Bereket ve bolluğa karşı bir savaştır. Mutluluk ve güvene karşı bir savaştır. Yüce Allah'ın, hayat düzenine ve metoduna isyan edenlerin bazısını bazı-

sına musallat ettiği bir savaştır. Bu, atışma ve didişme savaşıdır. Aldatma ve zulüm savaşıdır. Sıkıntı ve korku savaşıdır. Son olarak uluslar, ordular ve ülkeler arasındaki silahlı savaştır. İğrenç faiz düzeninin sebep olduğu mahvedici, kasıp kavurucu bir savaştır. Uluslararası faizci parababaları dolaylı ya da dolaysız yollardan bu savaşlara öncülük yapmaktadırlar. Bu adamlar, tuzaklarını kurup içine şirketleri ve sanayi kurumlarını düşürürler, ardından halkları ve hükümetleri düşürürler. Böylece kurbanlarının başlarına çullanıp savaş çıkarırlar. Ya da mallarının arkasına gizlenip hükümetleri ve ordularının gücüyle savaş çıkarırlar veya borçlarının faizlerini kapatmak için ağır vergiler ve yükümlülükler koyarlar, böylece emekçiler ve üreticiler arasında fakirlik ve kıtlık başgösterir, bunlar da kalplerini öldürücü propagandalara açar, sonuçta savaş patlar. En kolayı da - şayet bunların hiçbirisi olmazsa- psikolojik savaş, ahlâkın bozulması, şehvet pazarlarının serbest bırakılması, beşeri varlığın temelden çökertilmesi ve en korkunç atom savaşlarının ulaşamayacağı yıkımı yapmaktır.

Yüce Allah'ın faizle muamele edenlere karşı ilan ettiği bu savaş ateşi sürekli yanmaktadır. Yaş-kuru demeden, fabrikaların ürettiği maddi üretimin kabarıklığını gördükçe kazanıp ilerlediğini sanan gafil ve sapık insanlığın hayatında ne varsa yakmaktadır bu ateş. Oysa üretilen bu yığın yığın mallar, temiz ve arı bir kaynaktan meydana gelseydi tüm insanlığı mutlu etmeye yetebilirdi. Ancak, faiz denilen bu kirli kaynaktan doğduğu için insanlığın boğazını sıkan bir ağırlık ve mahveden bir felaket olmaktan öteye gitmemektedir. Beri tarafta ise bu mel'un ağırlığın altında mahvolan insanlığın acılarını duymayan dünyanın faizci azınlığı durmaktadır.

İslâm ilk müslüman cemaati çağırdığı gibi tüm insanlığı da temiz ve pak şeriat kaynağına çağırmakta ve günahtan, hatadan ve iğrenç hayat metodundan tevbe etmeye davet etmektedir.

"Eğer faizciliğe tevbe ederseniz ana sermaye sizin olur. Böylece ne haksızlık etmiş ve ne de haksızlığa uğramış olursunuz."

Bu, hatadan, cahiliye hatasından dönmektir ki cahiliye herhangi bir döneme ya da düzene bağlı değildir. Ne zaman ve ne şekilde olursa olsun Allah'ın şeriatından ve O'nun hayat metodundan sapma sözkonusu olduğu her durum cahiliyedir. Bu hatanın etkileri, bireylerin duygularında, ahlâklarında ve hayata ilişkin düşüncelerinde ortaya çıktığı gibi toplumsal hayatta ve genel ilişkilerinde de görülür. Bu etkiler, beşeri hayatın her alanında, ekonomik gelişmesinde de görülür. Faizcilerin propagandasına kananlar sadece onun ekonomik gelişme için en sağlam esas olduğunu zannetseler de...

Sadece anamalın geri alınması ise, ne borç verenin ne de borçlunun zulme uğramadığı adil bir uygulamadır. Mal kazanmak için de daha başka temiz ve pak yollar vardır. Kişisel girişim bunlardan biridir. Kâr-zarar ortaklığına göre çalışan, sermaye vermek suretiyle ticaret yapmak, ortaklıklar kurmak ve piyasada hisseleri satışa sunan -kârın büyük kısmını kendine ayıran kurucu senetler olmaksızın- şirketler yoluyla da helâl kazanç sağlanabilir. Parayı dolaylı ya da

dolaysız şirketler, sanayi kuruluşları ve ticari faaliyet yapan kurumlar arasında sabit kâr almadan paylaştıran sonra da kârı ya da zararı belli bir düzen içinde mudileri arasında bölüştüren faizsiz bankalara yatırmak da bir kazanç yoludur. Bu tür bankalar bu mallardan yönetim hizmeti karşılığı olarak ücret alabilirler, ve burada ayrıntılarıyla anlatamayacağımız daha birçok kazanç yolu... Kalpler inanıp, niyetler de temiz ve pak kaynaklara yönelerek kokuşmuş, pis ve iğrenç kaynaklardan kaçınma konusunda sağlam olduktan sonra bunların tümü mümkündür.[189]

BORÇ ve SADAKA

Darlık durumunda borca ilişkin hükümlerin sunuluşu; erteleme (Nesie) faizin, yani ödeme süresini uzatıp buna karşılık ek bir mal almaksızın çözüm olmadığını, aksine rahatlayana kadar beklemenin ve daha fazla iyilik elde etmek isteyene sadaka olarak bağışlamayı sevdirmenin daha üstün bir davranış olacağını bildirmekle tamamlanıyor:

وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ ۚ وَأَن تَصَدَّقُوا
خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾

280- Eğer borçlunuz darda ise eli genişleyinceye kadar ona mühlet tanıyın. Eğer bilirseniz, alacağınızı bağışlamanız sizin hesabınıza daha hayırlıdır.

Bu, İslam'ın beşeriyet için getirdiği hoşgörü ve cömertliktir. Bu, bencillik, cimrilik, tamahkarlık, azgınlık ve susuzluğun kavurucu sıcağında yorgun düşmüş beşeriyetin sığındığı sürekli bir gölgeliktir. Nihayet bu, borç veren-borç alan ve bütün bunları gölgesinde barındıran toplum için bir rahmettir.

Bu sözlerin, çağdaş materyalist cahiliyenin kuraklığında yetişen bedbaht akıllarda "makul" bir anlam ifade etmeyeceğini, taşlaşmış, ahmak duyguların bunların tatlı zevkine varamayacağını biliyoruz. Bunlar özellikle, başlarına bir felaket gelip mal, yiyecek, giyecek, ilaç ve bazan ölülerini gömmek için paraya muhtaç olduğu halde şu materyalist, alçak, pinti ve cimri dünyada kendilerine uzanacak bir yardım elini bulamayan, bu yüzden zorunlu olarak vahşilerin yuvalarına sığınan muhtaç ve felaketzedelerin ihtiyaçlarının giderilmesi ve zaruretlerinin karşılanması amacıyla kendi istekleriyle koşarak ayaklarıyla kapana düşmesini, köpekler gibi ağızlarını yalayarak avlarını kollayan yırtıcı faizcilerdir... Gerek böylesi, gerekse, suçlarını hoş göstermek ve korumak için varolan ve faizin bunların kasalarına yasal yollardan girmesini sağlamak için çırpınan bir yığın ekonomik kuramı, bilimsel eseri, profesörü, enstitüyü, üniversiteyi, tüzük ve kanunu, polisi, yargı organlarını ve orduları arkasına alan bankerlik kuruluşları ve bankalarda muhteşem bürolarında rahat koltuklarına kurulan diğerleri olsun farketmez...

Biz, bu sözlerin o kalplere ulaşamayacağını biliyoruz... Buna rağmen bili-

189- Daha önce işaret ettiğimiz Üstad Mevdudi'nin araştırmalarına bakınız.

yoruz ki, bu sözler gerçeğin ta kendisidir. Ve insanlığın mutluluğunun bunları dinleyip sarılmasına bağlı olduğuna da içtenlikle inanıyoruz.

"Eğer borçlunuz darda ise eli genişleyinceye kadar ona mühlet tanıyın. Eğer bilirseniz, alacağınızı bağışlamanız sizin hesabınıza daha hayırlıdır."

İslâm'da darda olan borçlu, borç sahibinden ya da kanun ve mahkemeden kurtulamaz. Ancak eli genişleyene kadar beklenir. Sonra müslüman toplum bu darda kalmış borçluyu bırakacak değildir. Ayrıca yüce Allah, borç sahibini, şayet bu iyiliği istiyorsa borcunu sadaka olarak bağışlamaya davet etmektedir. Bu işin altında gizli olanı, yüce Allah'ın bildiğini bilseydi bunun hem kendisi, hem borçlu, hem de dayanışmalı hayat için çok daha iyi olduğunu bilirdi.

Çünkü, borç verenin, darlıkta olup borcunu ödeyemediği halde borçluyu sıkıştırıp boğazını sıkması faizin iptal ediliş hikmetinin büyük bir kısmını ortadan kaldırır. Burada emir, -şart ve cevap şeklinde- eli genişleyip ödeyebilecek duruma gelene kadar beklemek şeklindedir. Hemen yanında da varlık durumunda borcun tümünün ya da bir kısmının sadaka olarak bağışlanması yer almaktaadır.

Bununla beraber borcunu ödeyip hayatını kolaylaştırması için diğer ayetlerde zekat dağıtımında dara düşmüş bu borçluya pay ayrılmaktadır: "Kuşkusuz sadakalar; fakirler, miskinler... ve borçlular içindir."[190]

Bunlar borçlarını şehvetleri ve zevkleri uğruna harcamayıp iyi ve güzel şeyler için harcayan, ancak şartların bu duruma soktuğu kimselerdir.

Arkasından, ayetin devamında, mümin nefsi titretecek ve bütün borcunu ödeyip hesap günü Allah'ın huzuruna kurtulmuş olarak çıkmayı temenni ettirecek tarzda derin ilhamlar gelmektedir:

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ
إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

281- Allah'a döneceğiniz ve sonra hiç kimseye haksızlık edilmeksizin herkese kazancının eksiksiz olarak verileceği günden korkun.

Allah'a dönülüp herkesin kazancının eksiksiz verileceği gün, mümin kalpte etkisi ve mümin vicdanında sürekli korku salan bu manzara zor bir gündür. Bu günde yüce Allah'ın önünde durmak, insanın varlığını sarsacak bir duygudur.

Bu uyarı muamele atmosferine; alış-veriş... kazanç ve muhalefet havasına uygun düşmektedir. Çünkü bu, geçmişte olan herşeyin bütünüyle tasfiye edileceği ve geçmişte bulunanlar arasındaki şeyler hakkında son hükmün verileceği gündür. Mümin kalbin bu günden korkup sakınması en iyisidir.

Kuşkusuz takva, vicdanın derinliğinde gizlenen bir bekçidir. İslâm onu oraya yerleştirmektedir. Öyle ki kalp artık ondan kurtulamaz, çünkü O, bu derinliklerde yeretmiştir.

190- Tevbe Suresi, 60

Bu son derece güçlü, yeryüzünün pratiğinde temsil edilen, cömert, yumuşak, Allah'ın beşeriyete rahmeti, insana ikramı, ancak beşeriyetin ondan kaçtığı, Allah'ın ve insanların düşmanı olanların engelledikleri düzen olan İslâm'dır.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَٱكْتُبُوهُ ۚ
وَلْيَكْتُب بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌۢ بِٱلْعَدْلِ ۚ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَن يَكْتُبَ
كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُ ۚ فَلْيَكْتُبْ ۚ وَلْيُمْلِلِ ٱلَّذِى عَلَيْهِ ٱلْحَقُّ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ
رَبَّهُۥ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـًٔا ۚ فَإِن كَانَ ٱلَّذِى عَلَيْهِ ٱلْحَقُّ
سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ
وَلِيُّهُۥ بِٱلْعَدْلِ ۚ وَٱسْتَشْهِدُوا۟ شَهِيدَيْنِ مِن رِّجَالِكُمْ ۖ
فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَٱمْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ
مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحْدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَىٰهُمَا ٱلْأُخْرَىٰ ۚ
وَلَا يَأْبَ ٱلشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُوا۟ ۚ وَلَا تَسْـَٔمُوٓا۟ أَن تَكْتُبُوهُ
صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰٓ أَجَلِهِۦ ۚ ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِندَ ٱللَّهِ وَأَقْوَمُ
لِلشَّهَٰدَةِ وَأَدْنَىٰٓ أَلَّا تَرْتَابُوٓا۟ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً
حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
أَلَّا تَكْتُبُوهَا ۗ وَأَشْهِدُوٓا۟ إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۖ وَلَا يُضَآرَّ
كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۚ وَإِن تَفْعَلُوا۟ فَإِنَّهُۥ فُسُوقٌۢ بِكُمْ ۗ
وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ۝
وَإِن كُنتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا۟ كَاتِبًا فَرِهَٰنٌ مَّقْبُوضَةٌ ۖ
فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ ٱلَّذِى ٱؤْتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ
وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا۟ ٱلشَّهَٰدَةَ ۚ وَمَن يَكْتُمْهَا

فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٌ قَلْبُهُۥ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾

282- Ey müminler, birbirinize belirli bir süre sonra ödenmek üzere borç verdiğiniz zaman bunu yazın. İçinizden biri bunu dürüst bir şekilde yazsın. Yazan kimse onu Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmayı ihmal etmesin. Bu hesabı yazıcıya borçlu taraf yazdırsın. Ama Rabbi olan Allah'tan korksun da bu hesabı yazdırırken hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu taraf aptal, zayıf ya da nasıl yazdıracağını bilmeyen biri ise yazdırma işlemini onun yerine dürüst bir şekilde velisi yapsın.

Bu işleminize erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutunuz, eğer iki erkek şahit bulunmaz ise karşılıklı olarak onayladığınız bir erkek ile iki kadını şahit tutunuz, ta ki biri yanılınca öbürü ona hatırlatsın. Şahitler çağrıldıklarında gitmemezlik etmesinler.

Borç küçük olsun büyük olsun onu vadesini belirterek yazmaktan üşenmeyiniz.

Bu Allah katında en dürüstçe şahitlik için en sağlam ve sizi şüpheden uzak tutacak en kestirme yoldur.

Yalnız aranızda peşin bir alış-veriş olursa bu işlemi yazıya geçirmemenizin sakıncası yoktur. Alış-veriş yaparken de şahit tutun. Ne yazana ne de şahide zarar verilmesin. Eğer bunlara zarar verirseniz kendi hesabınıza fasık olmuş, günaha girmiş olursunuz. Allah'tan korkun. O size nasıl hareket edeceğinizi gösteriyor. Allah herşeyi bilir.

283- Eğer yolculukta olur da işlemlerinizi yazacak birini bulamazsanız, karşılıklı olarak alınan rehinler yeterlidir. Eğer birbirinize güvenerek borç işlemi yapmış iseniz kendisine güvenilen kimse borcunu ödesin. Rabbi olan Allah'tan korksun. Sakın şahitliği saklamayın. Kim şahitliği saklı tutarsa onun kalbi günahkardır. Hiç kuşkusuz ne yaparsanız Allah onu bilir.

Borç, ticaret ve rehin'e özgü bu hükümler, sadaka ve faiz derslerinde geçen hükümlerin tamamlayıcısı konumundadırlar. Geçen bölümde faizle muamele, faizle borç verme ve faizle alış-veriş hayattan uzaklaştırılmıştı. Burada ise faiz ve kâr olmaksızın güzel borçtan (Karz-ı Hasen) ve faizden arınmış peşin ticari işlemlerden sözedilmektedir.

İnsan; yasal düzenlemede hayret verici dikkat unsurunu öne çıkarıp hiçbir lafı diğerinin yerine geçirmemesi, hiçbir maddeyi olması gerekenin öncesine almadığı gibi sonraya da bırakmaması, yasal düzenlemelerde gösterilen bu kesin dikkatin, ifadenin güzelliğini ve parlaklığını bozmayacak şekilde olması, hükmün kanuni yönünü ihlal etmeksizin şeriatı dini duygulara latif nüfuzlu, derin ilhamlı ve güçlü etkisiyle bağlaması; anlaşan taraflar, şahitler ve yazanların konumuna ilişkin muhtemel etkenleri gözönünde bulundurması, bu etkenlerin tümünü bertaraf edip her ihtimal için ihtiyat payı bırakması ve yasal noktayı yeterince belirtmeden bir noktadan diğerine geçmemesi ve ancak aralarındaki bağa işaret edilmesi gereken yeni bir noktayla bağları ortaya çıkması durumunda aynı noktaya yeniden dönmesi bakımından Kur'an'ın yasal düzenlemelerde bulunurken kullandığı bu ifade tarzı karşısında hayret ve şaşkınlık içinde kalıyor.

Kuşkusuz buradaki şer'i hükümleri bildiren ayetlerin sıralanışındaki olağanüstülük, duygulandırıcı ve yönlendirici ayetlerin sıralanışındaki olağanüstülük kadar vardır. Hatta bunun daha açık ve daha güçlü olduğu söylenebilir. Çünkü buradaki hedef son derece incedir. Bir kelime bu inceliği değiştirebilir; bu yüzden bir kelimenin yerine başka bir kelime kullanma yönüne gidilmemiştir. Şayet bu vecizlik olmasaydı mutlak teşrii incelik ile mutlak edebi güzellik bu kadar eşsiz bir tarzda gerçekleşemezdi.

Çağdaş hukukçuların itiraf ettiği gibi bu, İslâm şeriatının, bu ilkeleriyle medeni ve ticari kanunu on asır geride bıraktığı bir üstünlüktür.

BORÇLAR YAZILMALIDIR

"Ey müminler, birbirinize belirli bir süre sonra ödenmek üzere borç verdiğiniz zaman bunu yazınız..."

Bu, yerleştirilmesi istenen genel bir ilkedir. Çünkü yazmak, ayetle farz kılınmış bir emir olup ayetin sonunda hikmeti açıklanacağı gibi belli bir süre için borç verme durumunda isteğe bırakılmış bir işlem değildir.

"..içinizden biri bunu dürüst bir şekilde yazsın..."

Bu da, borcun yazılma işlemini yürütecek bir kişinin belirlenmesi ile ilgilidir. O da, yazacak biridir, anlaşmaya taraf olanlardan biri değil. Anlaşmaya taraf olanların dışında üçüncü bir kişi gerektirmesi ihtiyat ve mutlak tarafsızlık içindir. Yazanın da iki taraftan birine meyletmeden, metinde eksiltme veya arttırmaya gitmeden dürüstçe yazması gerekmektedir.

"...Yazan kimse onu Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmayı ihmal etmesin..."

Burada yüce Allah'ın yazan kişiye yüklediği sorumluluk, yazmayı geciktirmemesi, çekinmemesi ve nefsine ağır gelmemesidir. Bu, yüce Allah'ın hüküm bildiren ayetle farz kıldığı bir emirdir, dolayısıyla bu konudaki hesapları Allah'a kalmıştır. Üstelik bu, nasıl yazması gerektiğini öğreten yüce Allah'ın nimetine şükretmektir... **"...Yazsın..."** Allah'ın kendisine öğrettiği gibi...

Burada yüce kanun koyucu, belli bir süre için verilen borçların yazılmasına ilişkin ilkenin yerleştirilmesini, yazma işlemini yürütecek kişinin belirlenmesini ve ona yazma sorumluluğunun yüklenmesini, Allah'ın, üzerindeki nimetini hatırlamasıyla ilgili latif teklif ve adaletli davranmasını ilham ettirmekle beraber, bitirdikten sonra yazma işinin nasıl olacağını açıklayan aşağıdaki maddeye geçiyor.

"...Bu hesabı yazıcıya borçlu taraf yazdırsın. Ama Rabbi olan Allah'tan korksun da bu hesabı yazdırırken hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu taraf aptal, zayıf ya da nasıl yazdıracağını bilmeyen biri ise yazdırma işlemini onun yerine dürüst bir şekilde velisi yapsın..."

Yazıcıya borcunun miktarını, şartını ve süresini söyleyecek ve yazdıracak, -yükümlülük altına giren- borçlunun kendisidir. Bunun sebebi, borç verenin dikte ettirmesi halinde borcun miktarını arttırmak, süreyi kısaltmak veya kendi yara-

rına belli şartlar zikretmek suretiyle borçluyu aldatması endişesinin bertaraf edilmesidir. Borcu olan zayıf bir konumdadır. İhtiyacını gidermeye şiddetle muhtaç olduğundan itiraz etmeyebilir, dolayısıyla aldanabilir. Borçlu yazdıracak olsa, kendisinden istenen bağları güzel bir duyguyla yazdırır. Sonra kendisi yazdırınca, ilerde borcunu kabullenmesi için daha sağlam ve güvenilir bir yöntemdir. Aynı zamanda borcunu yazdıran borçlunun vicdanını harekete geçirip kararlaştırılan borçtan ve diğer şartlardan herhangi bir şeyi eksik yazdırmak hususunda Allah'tan korkmasını temin içindir bu emir. Şayet borçlu aptal ise, kendi işini idare etmesi doğru değildir. Ya da zayıf ise, -yani küçük veya akli seviyesi düşük ise- veyahut konuşma bozukluğu, bilgisizlik, dilde herhangi bir arıza, hissi ve akli bir sebepten dolayı yazdıramayacak olursa, işlerini üstlenen velisinin "...dürüstçe..." yazdırması gerekmektedir. Borç şahsına ait olmadığından veli konumunda olan kişinin az da olsa gevşek davranması mümkün olduğundan anlaşmanın sağlıklı yürümesi, güvencelerin herkesi kapsaması burada dürüstlüğün zikredilmesi dikkatli davranmak için gereklidir.

Bununla, bütün yönleriyle yazma işlemine ilişkin açıklamalar son bulmaktadır. Bundan sonra yüce kanun koyucu başka bir noktaya, şahitlik noktasına geçmektedir.

"...Bu işlemlerinize erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutunuz. Eğer iki erkek şahit bulunmaz ise karşılıklı olarak onayladığınız bir erkek ile iki kadını şahit tutunuz, ta ki biri yanılınca öbürü ona hatırlatsın..."

Sözleşmelerde "...onayladığınız şahitlerden..." iki şahidin olması kaçınılmazdır. Onaylamak iki anlama gelmektedir: Birincisi; şahitlerin toplum içinde adil ve sevilen kişilerden olması, ikincisi; sözleşmeye taraf olanların şahitliklerini onaylamasıdır... Ancak belli şartlarda iki şahidin bulunması pek kolay olmaz. Bu noktada şeriat, kolaylaştırma yönüne gitmekte ve kadınları şahitlik yapmaya çağırmaktadır. Ancak, dengeli müslüman toplumda geleneksel olarak bu tür işleri erkekler yaptıklarından, esas olarak onları şahitlik yapmaya çağırmaktadır. Çünkü müslüman toplumda kadınlar geçimlerini sağlamak için çalışmak zorunda değildirler. Böylece İslâm, kadının anneliğini, kadınlığını ve bugün içinde yaşadığımız bedbaht, sapık toplumdaki kadınlarda olduğu gibi, çalışmakla elde edeceği birkaç lokma, birkaç kuruşa karşılık insanlığın en değerli hazinesi ve gelecek neslin temsilcisi olan çocukları yetiştirme görevini korumuş olmaktadır. Şayet iki erkek bulunamazsa, bir erkekle, iki kadın bulunsun. Ancak niye iki kadın?.. Ayet-i kerime varsayımlar ileri sürmemize imkan bırakmıyor. Çünkü kanun koymada her hükmün sınırları belirlenmeli, açıklığa kavuşturulmalı ve nedenleri bildirilmelidir.

"...Biri yanılınca öbürü ona hatırlatsın..." Buradaki yanılma birçok nedenden kaynaklanabilir. Öncelikle kadının anlaşmalar konusundaki eksik bilgisinden ve bütün inceliklerini ve şartlarını kavramamasından kaynaklanır. Bu yüzden gerektiğinde dikkatli bir şahitlikte bulunabilmesi için olay hakkında zihninde bir tür açıklık olmaz. Bu noktada konunun şartlarını diğeriyle birlikte hatırlamaya çalışırlar. Ayrıca kadının heyecanlı tabiatı da yanılmaya neden olabilir.

Çünkü biyolojik, uzvi annelik görevi kadında zorunlu olarak ruhsal tepki meydana getirmiştir. Bu zorunluluk kadını, çocuğunun isteklerini düşünmeden ve gecikmeden, çabucak ve canlılıkla karşılık vermesi için duygusallık ve acelecilikle karşılık vermesini gerektirmektedir. Bu, Allah'ın kadına ve çocuğa olan bir lütfudur. Kadının bu tabiatı bölünemez. Çünkü kadın -şayet dengeli bir kadınsa- bu tabiata sahip bir bütündür. Ayrıca bu tür işlemlerde anlaşmalara şahitlik yapmak, bütünüyle heyecandan arınmayı ve olaylar üzerinde etkilenmeden ve duygulanmadan durup düşünmeyi gerektirmektedir. Burada iki kadının bulunması -herhangi bir nedenden dolayı yanılacak olursa- diğerin hatırlatması için bir garanti konumundadır. Böylece hatırlamaları ve olayı yalın bir şekilde aktarmaları sağlanmış olur.

Ayetin başında yüce Allah, yazmaktan kaçınmamaları için hitabı, yazanlara yönelttiği gibi burada da şahitlikten kaçınmamaları için şahitlere yöneltmektedir.

"... Şahitler çağrıldıklarında gitmemezlik etmesinler."

Buna göre şahitlik için çağrı yapıldığında karşılık vermek isteğe bağlı olmayıp farzdır. Çünkü şahitlik, adaletin yerine gelmesi ve hakkın gerçekleşmesi için bir araçtır. Ve bunu yüce Allah, şahitlerin zorlanmadan, çekinmeden, içtenlikle ve isteyerek şahitlik yapmaya gitmeleri için emretmektedir. Ayrıca şahitler, şahitlik teklifi anlaşmaya taraf olanların ikisinden ya da birinden gelse bile her ikisi veya biri hakkında eklemede bulunmamalıdırlar.

Burada şahitlik hakkındaki söz noktalanmakta ve yüce kanun koyucu başka bir hedefe, şer'i hükmün konmasındaki genel hedefe geçmektedir. Burada -büyük olsun, küçük olsun- tüm borçların yazılmasının zorunluluğunu belirtmekte ve küçük borç yazılmaya değmez ya da iki arkadaş arasındaki hoşgörünmek, utangaçlık, tembellik ve önemsememek gibi nedenlerden dolayı yazmak zorunlu değildir gibi nefse yazmanın ağırlığını hatırlatan duyguları tedavi etmektedir. Sonra yazmanın gerekliliğinin nedenini duygusal ve pratik nedenlerle güçlendirmektedir.

"...Borç küçük olsun, büyük olsun, onu vadesini belirterek yazmaktan üşenmeyiniz. Bu Allah katında en dürüstçe, şahitlik için en sağlam ve sizi şüpheden uzak tutacak en kestirme yoldur."

Üşenmeyiniz... Bu, işin sorumluluğunun değerinden fazla olduğunu hisseden insan ruhunun tepkilerini kavramanın ifadesidir. **"Bu, Allah katında en dürüstçe olanıdır..."** Adalete en uygunu ve en iyisidir. Ayrıca bu, yüce Allah'ın bu davranışı sevip beğendiğini bilinçlere ilham ettirmektedir. **"...Şahitlik için en sağlam... olanıdır"**

Herhangi birşey hakkında yazılmış bir şahitlik yalnızca hafızaya dayanan sözlü şahitlikten daha sağlamdır. İki kişinin ya da bir erkek iki kadının şahitliği, bir şahitlikten daha sağlam ve bir erkek veya kadının şahitliğinden daha doğrudur. **"...ve sizi şüpheden uzak tutacak en kestirme yoldur."** Gerek anlaşmanın kapsadığı açıklamaların doğruluğu hakkında gerekse iş bağlanmadan bırakıldı-

ğında sizin ve sizden başkalarının nefsinde meydana gelebilecek şüphelerin yokedilmesine daha yakındır.

Böylece bu uygulamaların tümünün hikmeti ortaya çıkmakta ve iş yapanlar, bu hükmün zorunluluğu, hedeflerinin inceliği ve uygulamasının doğruluğu konusunda ikna olmaktadırlar. Çünkü bu doğruluk dikkat, güven ve huzurun ta kendisidir.

Belli bir süre için verilen borçlar konusunda uygulama böyledir. Peşin ticarete gelince buradaki satış yazılmaktan müstesnadır. Sözleşmenin zorlaştırdığı, çabucak tamamlanan ve kısa bir süre içinde yenilenen ticari işlemlerin kolaylaşması için bu tür işlemlerde şahitlerin şahitliği ile yetinilir. Çünkü İslâm, her şartı gözeterek hayatın her alanı için hükümler koyar. İslâm şeriatı, içinde karmaşıklık bulunmayan, pratik ve gerçekçi bir şeriattır. Onda hayatın kendi tabii yolunda seyrine devam etmesini engelleyecek hiçbir hükme rastlanmaz.

"...Yalnız aranızda peşin bir alış-veriş olursa bu işlemi yazıya geçirmemenizin sakıncası yoktur. Alış-veriş yaparken de şahit tutunuz."

Ayetten anlaşıldığına göre peşin ticarette yazmama, sakıncası bulunmayan bir ruhsattır. Ancak şahitlik zorunludur. Şahitliğin de mendup olup zorunlu olmadığına ilişkin bazı rivayetler olsa da tercih edileni budur.

Belli bir süre için verilen borç ve peşin ticarete ilişkin hükümler, her ikisinin de gerek zorunlu gerekse ruhsatlı olarak yazma ve şahitlik şartlarında buluşturarak son bulmuştu. Şimdi ise daha önce görevleri belirlenen yazıcı ve şahitlerin hakları belirlenmektedir. Onlara yazmaktan veya şahitlikten kaçınmamaları zorunluluğu getirilmişti. Şimdi de genel sorumlulukların yerine getirilmesinde hak ve görev dengesinin içinde onların korunmasının zorunluluğu dile getirilmektedir.

"...Ne yazana ne şahide zarar verilmesin. Eğer bunlara zarar verirseniz kendi hesabınıza fasık olmuş, günaha girmiş olursunuz. Allah'tan korkun. O size nasıl hareket edeceğinizi öğretiyor. Allah herşeyi bilir."

Allah'ın farz kıldığı görevlerini yerine getirmeleri nedeniyle yazana veya şahide herhangi bir zarar gelmemelidir. Böyle bir şey sözkonusu olursa bu sizin hesabınıza Allah'ın şeriatından çıkmak ve onun yoluna karşı durmaktır. Bu da kaçınılmaz bir tedbirdir. Çünkü yazanlar ve şahitler çoğu zaman anlaşmaya taraf olanlardan birinin öfkesine maruz kalabilirler. O halde, kendilerine güvenmelerini, görev sorumluluğu içinde, zimmet, emanet, gayret ve her hâlükarda tarafsızlık içinde görevlerini yerine getirmelerini sağlamak için birtakım güvencelerden yararlandırmak gerekmektedir. Sonra -sorumluluğun yalnızca hükmün baskısı olmaktan çıkıp ruhların derinliklerinden gelmesi için Kur'an'ın her zaman sorumluluk yüklemek istediğinde vicdanları uyandırmak ve duyguları harekete geçirmek için yaptığı gibi- ayet-i kerime müminleri sonunda Allah'tan korkmaya davet etmekte, yüce Allah'ın onlara iyilik yaptığını, onlara, öğretip doğruluğa iletenin O'nun olduğunu hatırlatmakta ve bu nimetin hakkını, itaat, hoşnutluk ve boyun eğme ile ifa etmeleri için O'ndan korkmanın kalplerini bilgiye

açtığını ve ruhlarını öğrenmeye hazırladığını bildirmektedir.

"Allah'tan korkun. O size nasıl hareket edeceğinizi öğretiyor. Allah herşeyi bilir."

Sonra yüce kanun koyucu aradaki genel hükmün içinde zikretmeyip özel şartlardan dolayı bir başka ayete bıraktığı borca ilişkin hükümlerin tamamlanmasına dönmektedir. Buna göre borç veren ve alan yolculuk yapıyorlarsa ve yazacak birini bulamıyorlarsa yüce kanun koyucu işlerin kolaylaşması için ödeme garantisiyle, borcun miktarını içeren birşeyin borç verene rehin bırakılmasıyla yazmaksızın sözlü anlaşmaya izin vermektedir.

"Eğer yolculukta olur da işlemlerinizi yazacak birini bulamazsanız, karşılık olarak alınan rehinler yeterlidir."

Burada yüce kanun koyucu, Allah korkusunun etkisiyle emanet ve söze riayet hususunda mümin vicdanları harekete geçirmektedir. İşte bu, tüm yasaların uygulanması, malların ve rehinlerin özenle korunup sahiplerine iadesi için en son güvencedir. **"Eğer birbirinize güvenerek borç işlemi yapmış iseniz, kendisine güvenilen kimse borcunu ödesin, Rabbi olan Allah'tan korksun."** Borçlunun üstlendiği borç ona emanettir, borç verenin rehin aldığı mal da ona emanettir. Her ikisi de Rabbleri olan Allah korkusu adına emanetleri vermeye çağrılmaktadırlar. Rabb; idare eden, terbiye eden, efendi, hükmeden ve kadı anlamlarına gelmektedir.

Bu anlamların herbiri, iş yapma, emanet etme ve eda etme durumlarında duygulandırıcı etkiye sahiptir... Bazı görüşlere göre bu ayet, karşılıklı güven durumunda yazmayı emreden ayeti neshetmiştir. Ancak biz bu görüşte değiliz. Çünkü yazma, yolculuk durumu dışında bütün borç işlemlerinde farzdır. Güvenme ise bu duruma özgüdür. Bu durumda borç veren ve alan birbirine güvenmektedirler.

Takvaya yöneltici bu duygulandırmanın gölgesinde şahitlik konusu -bu defa mahkeme sırasındaki şahitlikten sözediliyor, anlaşma anındakinden değil- tamamlanmakta ve bunun şahidin boynuna ve kalbine bir emanet olduğu bildirilmektedir.

"...Sakın şahitliği saklamayınız. Kim şahitliği saklı tutarsa onun kalbi günahkardır."

Ayet-i Kerime burada, her ikisinin de tamamlandığı nokta kalp olduğundan, günahı gizlemek ile şahitliği saklamak arasında bir uygunluk kurmak için kalbe yüklenmekte ve günahı ona dayandırmaktadır. Ardından hiçbir şeyin Allah'a gizli olmayacağına ilişkin örtülü bir tehdit yer almaktadır: **"...Hiç kuşkusuz ne yaparsanız Allah onu bilir."** Herşeye, kalplere gizlenmiş, günahları ortaya çıkaran ilmi gereğince karşılığını verir.

Sonra Ayet-i Kerimenin akışı, bu işareti güçlendirmek ve kalpleri, göklerin ve yerin ve her ikisinde bulunanların Maliki, gizli-açık vicdanların derinliklerinde bulunanları bilip ona göre karşılığını veren, rahmetinden ve azabından dilediği gibi kullarının akibetinde tasarrufta bulunan ve hiçbir şeyden sorumlu ol-

madan dilediğini yapmaya kadir olan yüce Allah'tan korkmak için harekete geçirmektedir.

لِلَّهِ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ
يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

284- Göklerdekilerin ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekini açığa vursanız da gizli tutsanız da Allah sizi onun yüzünden hesaba çeker. Sonra dilediğini affeder ve dilediğini azaba çarptırır. Hiç şüphesiz Allah'ın herşeye gücü yeter.

Böylece tamamen medeni hukukla ilgili bir hükmün konusunun ardında sırf bilince yönelik bir direktif yer almakta, hayatla ilgili yasalarla, hayatın yaratıcısı arasında bir ilişki kurulmakta, yerin ve göklerin hükümranına karşı duyulan korku ve umuttan meydana gelen bu sağlam bağ sayesinde yasal düzenlemelerden oluşan güvencelere kalbin derinliklerinde yeralan güvencelerde eklenmektedir. Bu da İslâm şeriatının müslüman toplum içinde müslümanların kalplerine yerleşen en sağlam ve en belirgin güvencesidir. İslâm, öncelikle kendisi için şeriat vaz'edeceği kalpleri ve kanunlarını uygulatacağı toplumları oluşturur. Çünkü İslâm, her yönüyle mükemmel, ahenkli ve ilahi bir sistemdir. Hem eğitim hem de şer'i düzendir. Hem takva hem otoritedir. Aynı zamanda insanın yaratıcısının insan için seçtiği hayat metodudur.

Peki, yeryüzü kaynaklı düzenlere, kanunlara ve metotlara ne demeli? Ömrü, bilgisi ve görüşü sınırlı, heva ve hevesi daldan dala konup hiçbir zaman istikrar bulmayan, iki kişinin aynı görüş, düşünce ve anlayış üzerinde anlaştığı pek az olan insanın bakışaçısına ne demeli? Kendini yaratan, yarattığını ve her an ve her durumda yarattığının yararına olanı bilen Rabbinden uzaklaşan beşeriyete ne demeli?

Kuşkusuz Allah'ın hayat için koyduğu metottan ve düzenden uzaklaşmak beşeriyet için bir bedbahtlıktır. Bu bedbahtlık, Batıda, zorba ve azgın kiliseden ve onun adına konuştuğunu iddia ettiği tanrısından, onun adına insanları düşünüp anlamaktan alıkoymasından, yine onun adına alınan ağır vergilerden ve bu korkunç hükümlerden kaçış şeklinde başladı. İnsanlar bu kâbustan kurtulmaya karar verdiklerinde kiliseden ve onun otoritesinden de kaçtılar. Ancak bu işi makul bir noktada durdurmadılar. Daha da ileri giderek kilisenin tanrısından ve onun otoritesinden de kaçtılar. Ardından, yeryüzündeki hayatlarında Allah'ın metoduyla kendilerine öncülük eden dinin tümünden uzaklaştılar. İşte bu bir bedbahtlıktı, bir felaketti...[191] Ya bize... -kendi kendini müslüman sanan bize- ne

191- Bu konuda bakınız: Muhammet Kutub'un "İslâm ve Materyalizm Arasında İnsan" ile "Taklitlerin Çarpışması" adlı eserlerine.

oluyor?.. Bize ne oluyor da, Allah'tan, O'nun hayat metodundan, şeriatından ve kanunundan kaçıyoruz?.. Hoşgörülü ve sağlam dinimiz, üzerimizdeki tüm zincirleri parçalamış, bütün ağırlıkları kaldırmış, bize rahmet, hidayet, kolaylık ve hidayete, ilerlemeye ve kurtuluşa götüren yolda istikamet bahşetmişken bize ne oluyor?..

Burası, bu büyük surenin sonucudur. Kur'an'ın en uzun suresi olması bakımından büyük kelimesinin ifade ettiği anlamda olduğu kadar imani düşüncenin temelleri, müslüman cemaatin niteliği, hareket yöntemi, sorumlulukları, yeryüzündeki konumu, varlık içindeki rolü, kendisine karşı koyan düşmanlarının konumu, tabiatları, kendisine karşı tutuştukları savaşta başvurdukları taktiklerin mahiyeti bir yönden onların çıkardığı gailelerin savuşturulması için kullanacağı yöntemi, diğer yandan onların bedbaht akibetlerinden korunması gibi kabarık ve geniş bir bölümünü temsil eder. Konularıyla da büyüktür bu sure. Ayrıca sure, insanın yeryüzündeki rolünü, tabiatını, fıtratını, beşer tarihinde ve gerçek hikayelerinde görüldüğü üzere düşülen hataları ve uzun ayetlerinin sunulması sırasında ayrıntılarıyla ele alınan daha birçok sorunu açıklamaktadır.

Şu iki ayet, bu büyük surenin sonunu teşkil etmektedir. Her iki ayet, surenin büyük bir kısmının tam bir özeti olduklarından sureye yakışan, onun konuları, atmosferi ve hedefleriyle uyum içinde bir sonuç meydana getirmektedirler.

MÜMİNLERİN İMANI

Sure, yüce Allah'ın şu sözleriyle başlamıştı:

"Elif, lam, mim... Doğru olduğu kuşkusuz olan bu kitap takva sahipleri için hidayet kaynağıdır. Onlar görmediklerine inanırlar, namazı kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan başkalarına verirler. Yine onlar gerek sana ve gerekse senden önce indirilen kitaplara inanırlar ve Ahiretten hiç kuşku duymazlar. İşte onlar Rabblerinden gelen hidayet yolundadırlar ve kurtuluşa erenlerdir."

Bu gerçeğe, özellikle de bütün Resullere iman gerçeğine orada işaret edilmişti. İşte aynı konu yüce Allah'ın şu sözüyle son bulmaktadır:

"...Peygamber kendisine rabbi tarafından indirilen gerçeklere inandı, müminler de hepsi birlikte Allah'a, O'nun meleklerine, O'nun kitaplarına ve O'nun peygamberlerine inandılar. 'O'nun peygamberlerinden hiçbirini diğerlerinden ayırmayız'..." Bu, bir kitabın iki kapağı gibi surenin başlangıcıyla uyuşan bir sonuçtur.

Sure, müslüman ümmetin sorumluluklarının birçoğunu ve hayatın çeşitli alanlarına ilişkin hükümleri içermektedir. Nitekim, İsrailoğulları'nın sorumluluk ve şeriatlarından yüzçevirmeleri de sözkonusu edilmektedir. Surenin sonunda, sorumlulukları yerine getirme ile onlardan kaçınma arasındaki ayırıcı sınırı belirleyen, yüce Allah'ın bu ümmete zorluk ve ağırlık dilemediği gibi -yahudilerin Rabbleri hakkında iddia ettikleri gibi- onlara ayrıcalık tanımadığını ve başıboş bırakmadığını açıklayan şu Ayet-i Kerime gelmektedir:

"...Allah hiç kimseye kapasitesini aşacak bir yükümlülük yüklemez. Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına ve işlediği kötülük de kendi zararınadır."

Sure İsrailoğulları'nın kıssalarından bazılarını içermekte, yüce Allah'ın onlara lütfundan verdiği nimetleri ve onların bu nimetlere nankörlükle karşılık vermelerini, ayrıca yüce Allah'ın onlara bir kısmı öldürme cezasına varan keffaretler yüklediğini açıklamaktadır. **"Yaratıcınıza tevbe edin ve kendinizi öldürün."**[192] Surenin sonunda müminlerin şu mütevazi duası yeralmaktadır:

"Ey Rabbimiz, eğer unutacak ya da yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz, bizden öncekilere yüklemiş olduğun gibi, bize de ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz, bize gücümüzün yetmeyeceği yükü taşıtma. Bizi affet, günahlarımızı bağışla, bize merhamet eyle..."

Surede, küfrün ve kâfirlerin kovulması için müminlere savaş farz kılınmış, Allah yolunda cihad ve infakla emrolunmuşlardı. Aynı sure, sorumlu kulların, yerine getirmede yardımı ve düşmanlarına karşı zafer dilemek için müminlerin Rabblerine yönelişleriyle son buluyor. **"...Sen mevlamızsın bizim, kâfirlere karşı yardım et bize."** Bu, surenin ana çizgisini özetleyen, ona işaret eden ve ona uyan bir sonuçtur.

Şu iki ayette yeralan her kelimenin, ayrı bir yeri, değişik bir yolu ve kapsamlı bir yol göstericilik özelliği vardır. Onların herbiri, ibarede, arka-planda yeralan -daha büyük olan- akidenin hakikatlerini, bu dinde imanın tabiatını, özelliklerini ve yönlerini, müminlerin Rabbleri ile olan durumlarını, bu kelimelerle yüce Allah'ın onlardan istediği düşüncelerini, bunlarla farz kıldığı sorumluluklarını, O'nun himayesine sığınmalarını dilemesine, teslimiyetlerini ve O'nun yardımına dayanmalarını temsil etmek için yer almaktadırlar. Evet... Her kelimenin olağanüstü bir şekilde yerine getirdiği önemli bir rolü vardır. Kur'an'ın gölgesinde yaşayan, onun ifadesindeki sırlardan az birşeyi kavrayan ve her ayette bu sırlara muttali olan ruhlarda bile bu rolünü olağanüstü bir şekilde oynamaktadır. O halde bu ayetleri ayrıntılarıyla ele almaya çalışalım.

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِ
وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا
وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾

285- Peygamber, kendisine Rabbi tarafından indirilen gerçeklere inandı, müminler de. Hepsi birlikte Allah'a, O'nun meleklerine, O'nun kitaplarına ve O'nun peygamberlerine inandılar. 'Onun peygamberlerinden hiçbirini diğerlerinden ayırmayız. Duyduk ve uyduk. Günahları-

192- Bakara Suresi, 54

mızı bağışlamanı dileriz, ey Rabbimiz, dönüşümüz sanadır' dediler."

Bu, müminlerin içinde iman gerçeğinin pratik olarak temsil edildiği seçkin cemaatin ve bu ulu gerçeği temsil eden her topluluğun tablosudur. Bu yüzden yüce Allah, üstün iman gerçeği konusunda onlarla peygamberleri birlikte zikretmek suretiyle onları onurlandırmıştır. Bunu, yüce Resul gerçeğini idrak eden mümin cemaat anlayabilir. Yüce Allah'ın onlarla peygamberi bir sıfat altında Kur'an'ın bir ayetinde birlikte zikretmekle ne kadar yüce bir makama yükselttiğini bilirler.

"Peygamber, kendisine Rabbi tarafından indirilen gerçeklere inandı, müminler de..."

Peygamberlerin, kendisine Rabbi tarafından indirilenlere iman etmesi, doğrudan algılanan bir imandır. Tertemiz kalbinin yüce vahyi almasıdır. Hiçbir çabada, hiçbir girişimde bulunmaksızın, bizzat varlığında, somutlaşan gerçeğe aletsiz, araçsız, doğrudan bağlanmasından kaynaklanır bu iman. Bu, vasfetmeye imkan bulunmadığı gibi tadına varandan başkasının tavsif edemediği bir iman derecesidir. Gerçek anlamda tadına varamayandan başkası da bu tavsiften birşey anlayamaz zaten. Bu imanı, -peygamberin imanı- yüce Allah mümin kullarına bahşetmiş ve onları peygamberiyle aynı sıfat altında birleştirmiştir. Ancak peygamberin yapısı ile bu gerçeği doğrudan mevlasından almayan başkalarının yapısının bu imanın zevkine varması farklı olacaktır, haliyle. Bu imanın tabiat ve sınırı nedir?

"Hepsi birlikte Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandılar. 'O'nun peygamberlerinden hiçbirini diğerlerinden ayırmayız. Duyduk ve uyduk. Günahlarımızı bağışlamanı dileriz ey Rabbimiz! Dönüşümüz sanadır' dediler."

Bu, İslâm'ın getirdiği kapsamlı imandır. Bu iman, Allah dininin varisi, Kıyamete kadar yeryüzünde davet görevini yürüten, kökleri zamanın derinliklerine inen, beşer tarihi boyunca uzanan davet, Resul ve iman kervanında yol alan bu ümmete yakışır bir imandır. Bu iman başlangıçtan sona kadar bütün insanlığı iki gruba ayırır; müminler ve kâfirler... Allah'ın taraftarları (hizbi), Şeytanın taraftarları (hizbi)... çağlar boyu, bunların dışında bir üçüncü durumun varlığı sözkonusu olmamıştır.

"Hepsi birlikte Allah'a... inandılar."

İslâm'a göre Allah'a iman; düşüncenin, hayata egemen olan metodun, ahlâkın, ekonominin, orada-burada müminlerin yaptığı her hareketin temelidir.

Allah'a iman, O'nun uluhiyet, rububiyet ve kulluk kılınma hususunda birlenmesi, dolayısıyla insanın vicdanına ve hayatla ilgili herhangi bir konudaki tavrına tek başına O'nun egemen olması anlamına gelmektedir.

Buna göre uluhiyet ya da rububiyette ortağı olmadığı gibi yaratma ve düzenlemede, tasarrufunda da ortağı yoktur. Varlık alemi ve hayat üzerindeki ta-

sarrufuna kimse müdahale edemez. İnsanlara onunla birlikte rızık veren biri yoktur. O'nun dışında kimse zarar ya da yarar dokunduramaz kimseye. O'nun izni ve rızası olmadan varlık aleminde küçük-büyük hiçbir şey meydana gelemez.

Gerek sembolik kulluk davranışları şeklinde olsun gerekse boyun eğme ve itaat etme şeklinde olsun insanların kullukta yönelecekleri ortaklar yoktur. Allah'tan başkasına kulluk sözkonusu olamayacağı gibi O'na ve O'nun emri ve şeriatı uyarınca hareket etmek suretiyle gücünü kendisinden başka otorite bulunmayan kaynaktan alan başkasına itaat de sözkonusu olamaz. Bu imana göre, insanların vicdanları ve davranışları üzerindeki egemenlik tek başına Allah'a aittir. *Buna göre şeriat*, ahlâk kuralları, toplumsal ve ekonomik düzen tek başına egemenlik sahibi olan yüce Allah'tan alınmalıdır.

İşte Allah'a imanın anlamı budur. Artık insan; Allah'ın dışında herkesin yanında özgür, Allah'ın koyduğu şeriatten kaynaklanmayan sınırlamaların bağından serbest ve otoritesini Allah'tan almayan her gücün karşısında son derece güçlü olur.

"...ve meleklerine... inandılar."

Allah'ın meleklerine iman, surenin başında -birinci cüzde de- insan hayatındaki öneminden sözettiğimiz gaybe iman etmenin bir yönünü oluşturmaktadır. Bu inanç insanı, hayvanlara özgü duygular noktasından alıp bu hayvani çerçevenin ötesindeki bilgiyi algılayacak aşamaya getirir bununla da belirgin özellikleriyle "insanlığını"[193] ilan eder. Aynı zamanda bu inanç, insanın, fıtratı gereği varlığını hissettiği ancak duygularıyla kavrayamadığı, bilinmez şeylere olan *fıtri tutkusuna da cevap teşkil etmektedir.* Şayet bu fıtri tutkusunu yüce Allah'ın kendisine bahşettiği gibi gayp gerçeği ile tatmin etmezse, bu açlığını gidermek için ya efsanelerin, hurafelerin ardına düşecek ya da insan varlığı sarsıntı ve bunalımlara maruz kalacaktır.[194]

Meleklere iman; insan idrakinin kendisi için hazırlanan duygu ve akli araçlarla bizzat öğrenmeye imkan bulamadığı gayp gerçeğine inanmaktır. İnsan varlığı, gaybi gerçeklerden herhangi birşeyi bilme arzusuna sahip bir özellikte yaratılmıştır. Bunun için, insanı yoktan vareden, bünyesini, arzularını, kendisi için yararlı olan şeyleri ve kendisini ıslah edecek şeyleri hakkıyla bilen yüce Allah, insana gaybi gerçeklerden bir kısmını göstermeyi ve her ne kadar kişisel yetenekleri buna ulaşmaya yetmese de görüşünde somutlaşması için yardım etmeyi dilemiştir. Bununla yüce Allah, bilmedikçe bünyesinin ve fıtratının düzenlemeyeceği, elde etmediği sürece gönlünün tatmin olmayıp istikrar bulamayacağı bu gerçeklere ulaşmak uğruna enerjisini dağıtıp yorulmaktan kurtarmıştır. Fıtratına baskı yapıp, gayp gerçeklerini hayatlarından silmek isteyenlerin bazısının gülünç,

193- Bakınız Fatiha suresinin açıklamalarına

194- M. Kutub'un "İslâm Eğitim Metodu" kitabının "insan ruhunun karşıt iki çizgisi" bölümüne bakınız.

hurafe ve saplantıların tahakkümüne girmesi ya da akılları ve sinirleri sürekli bunalım içinde bir yığın kompleks ve sapıklıklarla dolup taşması bunun kanıtıdır.

Bütün bunlara ek olarak meleklerin gerçekliğine iman etmek -Allah'ın katından gelen kesin gaybi gerçeklere iman etmek gibidir- insanın varlık hakkındaki bilincinin ufuklarını genişletir, böylece varlık manzarası küçülerek müminin düşüncesinde duyularla kavranan bir duruma indirgenmez. Sonra mümin, kalbi çerçevesindeki mümin ruhlarla yakınlık kurar, Rabblerine iman noktasında onlara katılır, Rabbinden bağışlanma diler ve Allah'ın izniyle O'nun yardımıyla birlikte olur.

Bu, son derece latif, sevimli ve canayakın bir bilinçtir kuşkusuz... Sonra ortada bir bilgi vardır; bu gerçeği bilme... Bu da yüce Allah'ın müminlere onunla ve melekleriyle bahşettiği bir lütuftur.

"...O'nun kitaplarına ve O'nun peygamberlerine... inandılar, 'O'nun peygamberlerinden hiçbirini diğerlerinden ayırmayız' dediler."

Allah'ın kitaplarına ve hiçbirini diğerinden ayırmadan peygamberlere iman, İslâm'ın belirttiği tarzda Allah'a iman etmenin tabii sonucudur. Allah'a iman, O'nun katından gelen şeylerin sıhhatine, gönderdiği tüm Resullerin doğruluğuna, mesajlarının dayandığı temelin birliğine ve kendilerine indirilen kitapların bu temeli içerdiğine inanmayı gerektirir. Bu yüzden, müslümanın vicdanında peygamberlerin arasına fark koymak gibi bir düşünce yer etmez. Çünkü bir tek dinin son şekliyle bütün insanlığı Kıyamete kadar Allah'ın dinine davet etmek için gelen son peygamber Muhammed'e kadar gelen tüm peygamberler, gönderildikleri kavmin durumuna uygun bir şekliyle Allah katından İslâm ile gönderilmişlerdir.

Böylece müslüman ümmet, bütün Risalet mirasını bu şekilde karşılayıp yeryüzündeki hayatını varisi olduğu Allah'ın dini uyarınca düzenler... Bu yüzden müslümanlar, yeryüzünde Kıyamete kadar üstlendikleri önemli rolün bilincinde olurlar. Onlar, insanlığın uzun tarihi boyunca tanıdığı en değerli hazinenin bekçisidirler. Onlar; kavmiyet, milliyetçilik, uyrukçuluk, ırkçılık, siyonizm, haçlı, sömürgecilik ve dinsizlik gibi değişik çağlarda ve değişik yerlerde farklı isim ve kavramlar altında yeryüzünde cahiliye mensuplarının kaldırdığı birçok cahiliye sancağına karşı Allah'ın -tek başına Allah'ın- sancağını taşımak üzere seçilmişlerdir.

Müslüman ümmetin, yeryüzünde bekçisi bulunduğu ve en eski Risaletlerden beri varisi olduğu iman hazinesi, insan hayatının en şerefli ve en sağlam hazinesidir. Bu hazine; hidayet, nur, bağlılık, güven, hoşnutluk, bilgi ve yakin'den ibarettir. İnsan kalbi bu hazineden boş olduğu oranda, sıkıntı ve karanlığa gömülür ve vesvese ve kuşkulara garkolur, üzüntü ve bedbahtlığın istilasına uğrar. Bu tehlikeli batakhkta ayaklarını nereye koyacağını bilmeden, zifiri bir karanlıkta yol almaya çalışır.

Bu gıdadan, bu yakınlıktan ve bu nurdan yoksun kalplerin feryatları her

çağda duyulagelen canhıraş feryatlardır.[195] Bu da o kalplerde, hassasiyet, canlılık, öğrenmeye karşı bir arzu ve yakin'e karşı bir istek sözkonusuysa... Ahmak, ölü, donuk ve katı kalpler ise bu üzüntüyü hissetmedikleri gibi bilgiye duyulan şiddetli arzu da onları huzursuz etmez. Bu yüzden onlar, yeryüzünde dolaşan hayvanlar gibi yerler ve zevk alırlar, tıpkı onlar gibi toslaşıp tekmeleşirler veya vahşi hayvanlar gibi parçalayıp eşinirler. Böylece yeryüzünde, azgınlık, despotluk, zorbalık, saldırganlık ve bozgunculuk yayarlar. Sonuçta Allah'ın ve insanların lanetini hakederler.

Bu nimetten yoksun toplumlar, maddi konfor içinde yüzseler de açtırlar, ne kadar fazla üretim yapsalar da boşturlar, geniş bir özgürlük, güven ve dış barış ortamı sağlasalar da kaygılıdırlar. Bunun kanıtlarını günümüz toplumlarında açıkça görebiliriz. Elle tutulup gözle görülen gerçekleri inkâr eden hakikat düşmanlarından başkası bu gerçeği görmezlikten gelemez.

Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inananlar, itaat ve teslimiyetle Rabblerine yönelirler. O'na döneceklerini bilir, kusurlarının bağışlanmasını O'ndan dilerler.

"...Duyduk ve uyduk, günahlarımızı bağışlamanı dileriz ey Rabbimiz, dönüşümüz sanadır, derler."

195- Ömer Hayyam şöyle der:
Ruhumda yokluğun ızdırabını hisseder giyibim
Hayatta bedbahtlıktan başka birşeyle karşılaşmadım.
Ne acı'ya bir de zamanım gelmişse
Oysa henüz kaza ve kader bulmacasını çözemedim.
Günlerim, geri gelmeden geçip gidiyor.
Çöllerde esen rüzgarlar gibi.
Ruhun bütün yaşadığı iki gündür,
Geçen, dün ve gelecek, yarın
Yarın gaybın arkasındadır, bugünse benim,
Gelecek hakkında nice zanlar boşa çıkar.
Bu kadar gafil değilim, gördüğüm halde,
Dünyanın güzelliğine, zevkine bakmayayım.
Rüyamda doğru bir ses işittim;
Uykunun gençlik kozasını açtığı görülmemiştir,
Uyan, çünkü uyku ölümün ikizidir.
İç, zaten son konağın topraktan bir döşek olacaktır.
Çabucak gelen ölümü gözlüyorum.
Birgün ismim varlık defterinden silinecektir.
Getir, şarap sun ey sevgili!
Çünkü günlerin amacı uzun bir uykudur.

Kitab-ı Mukaddes'in "Eski Ahid" bölümünde şöyle denir: "Boşların boşu. Herşey boş. Güneş altında insanın çektiği bunca yorgunlukların yararı ne? Bir dönem geçerken bir başka dönem geliyor. Yeryüzü ise sonsuza kadar kalıcıdır. Güneş doğuyor, güneş batıyor. Yine doğduğu yere koşuyor. Rüzgar güneye gidiyor, kuzeye dönüyor. Döne döne gidiyor. Dönüşlerini tekrar ediyor. Bütün nehirler denize akar ancak deniz dolmaz. Nehirler akıntıkları yere, tekrar oraya akıyorlar. Bütün sözler eksik kalıyor. İnsan herşeyden haber veremiyor. Göz, bakmaya doymuyor. Kulak da işitmekle dolmuyor. Olan oluyor. Yapılan neyse o, yapılıyor. Güneşin altında yeni birşey yoktur. Bak bu yenidir, denilecek birşey bulunsa o da bizden önceki zamanlardan kalmadır. Öncekiler hatırlanmıyor, sonrakiler de kendilerinden sonra gelenler nezdinde hatırlanmayacaklardır.

Bu sözlerde, Allah'a, O'nun meleklerine kitaplarına ve peygamberlerine imanın etkisi ortaya çıkmaktadır. Duyup itaat etmek, Allah'tan gelen herşeyi dinlemek ve O'nun emrettiği herşeye itaat etmek şeklinde ortaya çıkmaktadır bu etki. Bu da daha önce de söylediğimiz gibi yüce Allah'ı egemenlikte birlemek ve her işte O'na başvurmak demektir. Çünkü Allah'ın emrine itaat edip O'nun metodunu hayatta uygulamadıkça İslâm sözkonusu olamaz. Aynı zamanda, insanlar, büyük-küçük, hayatla ilgili herhangi bir konuda Allah'ın emrinden yüz çevirdikleri ya da ahlâk, hayat tarzı, toplum, ekonomi ve siyasetle ilgili düşüncelerini O'nun dışındaki bir kaynaktan aldıkları sürece imanın varlığından sözedilemez. Çünkü iman; kalbe yerleşip pratik hayatın doğruladığı bir olgudur.

İşitip, itaat etmekle beraber, Allah'ın nimetlerine hakkıyla şükretmekte ve O'nun farzlarını gereği gibi eda etmekte eksiklik ve acizlik yeralmakta ve hoşgörüsüyle bu eksiklik ve acizliği telafi etmesi için yüce Allah'a sığınmaktadır, mümin.

"...Bağışlamanı dileriz, ey Rabbimiz!.."

Bağışlama dileği, öncelikle teslimiyetin sunulması, karşı çıkma ve inkâr sözkonusu olmadan işitip-itaat etmenin bildirilmesinden sonra gelmektedir. Bunun da arkasından dönüşün yüce Allah'a olacağına ilişkin kesin inanç yeralmaktadır. Dünya ve Ahiretteki dönüşün... Her iş ve her davranışın dönüşü... Allah'tan, ancak Allah'a sığınılır. Çünkü O'nun kaderinden insanı koruyacak hiç kimse bulunmadığı gibi O'ndan gelecek kazayı da kimse def'edemez. Rahmeti ve bağışlaması dışında azabından kurtuluş mümkün değildir.

"...Dönüşümüz sanadır."

Bu söz daha önce gördüğümüz gibi Ahirete imanı içermektedir. Ahirete iman; İslâm düşüncesine uygun bir şekilde Allah'a iman etmenin gereklerindendir. Bu düşünce, insanın Allah tarafından koyduğu şartlar ve ahidler doğrultusunda yeryüzünde büyük-küçük tüm faaliyetlerini kapsayacak hilafet için yani dünya hayatında denenmek ve deneme sonrasında karşılığını almak için yaşatılıp halife tayin edildiği esasına dayanmaktadır.

Ahiret ve oradaki mükafat ve azap, İslâm düşüncesine uygun, iman etmenin kesin kurallarındandır. Bu şekilde iman etmek; müslümanın vicdanını, hayat tarzını, değer ölçülerini ve dünyada elde ettiği sonuçları şekillendirmektedir. Bundan sonra müslüman, itaat yolunda, hayrı gerçekleştirmek, hakka dayanmak ve yeryüzündeki meyvesi, rahat ya da yorgunluk, kâr veya zarar, zafer veya yenilgi, zenginlik yahut yoksulluk, yaşamak ya da şehadet de olsa iyiliğe yönelmek şeklindeki hayatını sürdürür. Onun mükafatı, imtihandan başarıyla çıktıktan sonra Ahiret yurdunda verilecektir. Bütün dünya, karşı çıkmak, işkence etmek, kötülük yapmak ve savaşmak şeklinde karşısına dikilse de onu, Allah'a itaat, hakk, hayır ve iyilik yolundan alıkoyamaz. Çünkü o, Allah'la beraber hareket etmekte, O'nun sözünü ve şartını uygulamakta ve mükafatını da O'ndan bekle-

mektedir.

Allah'a ve meleklerine iman, tüm kitaplarına ve aralarını ayırmadan Resullerine iman, işitip-itaat etmek, Allah'a tevbe etmek ve hesap gününe kesin inanmak, şu kısacık ayetin çizdiği ve İslâm akidesine tabi büyük bir birliktir. Bu, akidenin sonu ve Risaletlerin sonuncusu olmaya yakışan İslâm'ın ta kendisidir. İslâm, yaratılışın başlangıcından sonuna kadar sürekli olan iman kervanını tasvir eden akide ve İslâm gelip, varlığa egemen, mükemmel kanunun birliğini ilan ederek insan aklına ayrıntıları ve uygulamaları bırakana kadar beşeriyeti yükseliş aşamalarında yükseltmek ve gücü oranında varlığa hakim, biricik kanunu ortaya çıkarmasını sağlamak için, Allah tarafından gönderilen bütün Resullerin elleriyle ulaştırılan kesintisiz hidayet çizgisidir.

Sonra İslâm, insanı insan olarak kabul eden bir dindir. Hayvan ya da taş, melek veya şeytan değil. Onu olduğu gibi, zaaf ve güç noktalarıyla birlikte ele almaktadır. Onu, özlemleri olan bir beden, değerlendirme yeteneğine sahip bir akıl ve birtakım arzuları olan bir ruhtan oluşan kapsamlı bir birlik olarak görür. Gücünün yetebileceği sorumlulukları yükler, zorluk ve meşakkate koşmaksızın sorumluluk ve güç arasındaki uyumu gözetir. Ayrıca, fıtratın temsil ettiği şekilde beden, akıl ve ruh arasındaki uyumu sağlayarak ihtiyaçlarına cevap verir. Bundan sonra, insana seçtiği yolun sorumluluğunu yükler.

لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا ٱكْتَسَبَتْ

286/a- Allah hiç kimseye kapasitesini aşacak bir yükümlülük yüklemez. Herkesin kazandığı iyilik, kendi yararına ve işlediği kötülük de kendi zararınadır.

"...Allah hiç kimseye kapasitesini aşacak bir yükümlülük yüklemez. Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına ve işlediği kötülük de kendi zararınadır."

Böylece müslüman, yeryüzündeki hilafetinde, yüklendiği sorumluluklarda, hilafet esnasında karşılaştığı imtihanlarda ve sonuçta amelinin karşılığı olarak aldığı mükafatta Rabbinin rahmetini ve adaletini düşünür. Bütün bunlarda Rabbinin rahmetine ve adaletine güvenir. Bu yüzden, yükümlülüklerinden bıkmaz, bunların karşısında göğsü daralmaz ve bunları ağır kabul etmez. Çünkü O, bunları yükleyen Allah'ın kendi gücünü çok iyi bildiğine inanır. Şayet gücü yetmeseydi bu sorumlulukları yüklemezdi. Bu düşüncenin bir diğer özelliği de kalplere akıttığı huzur, güven ve yakınlığa ilaveten müminde yükümlülükleri yerine getirme azmini harekete geçirmesidir. O, bilir ki, bunlar gücü dahilindedir. Şayet böyle olmamış olsaydı Allah böyle takdir etmezdi. Bir defa zayıflık gösterdiyse ya da yorulduysa veyahut sorumluluk ağır geldiyse bunun kendi zaafından kaynaklandığını kavrar, yoksa sorumluluğunun ağırlığından değil. Böylece azmi tekrar harekete geçer, zaafını giderir, sorumluluğunu yerine getirmeye yeniden karar verir. Tabii ki gücü oranında. Bu, uzun yol boyunca zaaf başgösterdikçe gayretini ha-

rekete geçirmek için son derece üstün etkileri bulunan bir duygudur. Bu bilinç yüce Allah'ın kendisine yüklediği herşeydeki iradesinin hakikatı hakkındaki düşüncesini arttırdığı gibi mümin ruhu, himmeti ve iradesi için de bir eğitimdir. Sonra, bu düşüncenin ikinci kısmı gelmektedir.

"...Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına ve işlediği kötülük de kendi zararınadır."

Sorumluluk bireyseldir. Dolayısıyla hiçbir nefis kazandığından başkasını alamaz, işlediğinden başkasını da taşımaz. Sorumluluk bireyseldir; ve her insan özel hayatıyla, lehinde ya da aleyhinde içinde kaydedilenlerle birlikte Rabbine dönecektir. Orada hiç kimseye hile yapılmayacağı gibi kimseden yardım da beklenmez. Bütün insanların fert fert Rabblerine dönecek olması -kalp yakinen inanırsa- tüm fertlerin birlikte, O'nun kullarından hiçbiri için Allah'ın hakkından feragat etmemelerini, her zorbalık, azgınlık, sapıklık ve bozgunculuk karşısında Allah'ın hakkını savunmaları için durmalarını gerektirir. O, kendi nefsinden ve Allah'ın hakkından sorumludur -Allah'ın hakkı, tüm emrettikleri, nehyettikleri konusunda itaat etmek; inanç ve hayat tarzı olarak yalnızca O'na kulluk yapmaktır- zorbalık, sapıklık, zulüm ve azgınlık altında -kalbi iman ile mutmain olduğu haldeki zorlama müstesna- herhangi bir kul için Allah'ın bu hakkından vazgeçerse Kıyamet günü bu kullardan hiçbiri onu savunamaz ve şefaat edemez. Bu kullardan hiçbiri onun günahını taşıyamaz ve Ahiret günü Allah'a karşı ona yardım edemez. Bu yüzden herkes cezasını tek başına çekeceğine göre hem kendi hukukunu hem de Allah'ın hakkını koruma hususunda arslan kesilir. Bu ferdi sorumluluktan -bu aşamada- korkulacak birşey yoktur. Çünkü her ferdin Allah'ın üzerindeki hakkı olarak toplum içinde toplumun hakkını koruması imanının gereğidir. O, malı, kazancı, çabası ve öğütleriyle toplumda dayanışma içinde olmalı, toplumda hakkın gerçekleşmesi ve batılın yok edilmesi, hayır ve iyiliğin sağlamlaştırılması, şer ve inkârın uzaklaştırılması için toplumla birlikte hareket etmelidir. Tek başına Allah'la karşılaşacağı ve cezasını göreceği günde tüm bunlar, defterinde lehinde veya aleyhinde hesaplanacaktır.

Sanki müminler bu gerçeği duyup kavramışlardı... İşte bak, kalplerinden, Kur'an ayetinin Kur'an'a özgü tasvir yöntemiyle zikrettiği gibi titrek ve coşkulu bir dua yükselmektedir. Sanki biz, sorumluluk ve ceza gerçeğinin duyurulmasından sonra mümin safların tekrarladığı bir dua sahnesinin önündeyiz.

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ
عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا
مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا
أَنتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ۝

286/b- Ey Rabbimiz, eğer unutacak ya da yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz, bizden öncekilere yüklemiş olduğun gibi bize de ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz, bize gücümüzün yetmeyeceği yükü taşıtma, bizi affet, günahlarımızı bağışla, bize merhamet eyle, sen mevlamızsın bizim. Kâfirlere karşı yardım et bize.

MÜMİNLERİN DUASI ve SURENİN SONU

Bu dua; müminlerin Rabbleriyle olan durumlarını, zaaf ve acizliklerini idrak etmelerini, rahmetine, affına, medet ve yardımına olan ihtiyaçlarını, arkalarını O'nun desteğine dayamalarını, himayesine sığınmalarını, O'na intisap edip O'nun dışında herkesten soyutlanmalarını, O'nun yolunda cihada hazırlanmalarını ve zaferi O'ndan beklemelerini tasvir etmektedir. Bunların tümü, ahengiyle kalplerin ürpertisini ve ruhların süzülüşünü tasvir eden ürpertici ve tatlı bir nağme şeklinde sunulmaktadır. **"Ey Rabbimiz, eğer unutacak ya da yanılacak olursak bizi sorumlu tutma..."**

Hata ve unutkanlık, hiçbir ardniyet olmadan beşeri zaafların sonucu, müslümanın tasarruflarına egemen olabilir. Bu durumda hemen Rabbine yönelir, affını ve hoşgörüsünü talep eder. Ancak bu, hataları övmek veya emredilen şeylerden yüzçevirmeye bir başlangıç ya da yüce Allah'a itaat edip teslim olmaktan kaçınma yahut kasden ve bilerek sapıklığa dalmak anlamına gelmemelidir. Müminin Rabbiyle beraber olduğu durumda bunlardan hiçbirinden eser bulunmaz. O'ndan af ve hoşgörü dilerken bu duygulardan birine meyletmez. Onun tek amacı, tevbe edip yüce Allah'a dönmek ve itaat etmektir. Bu durumda yüce Allah, mümin kullarının duasını kabul eder. Resulullah şöyle buyuruyor: "Hata, unutmak ve zorla yaptırılan şeyden ötürü ümmetimden sorumluluk kaldırılmıştır."[196]

"...Ey Rabbimiz, bizden öncekilere yüklemiş olduğun gibi bize de ağır yük yükleme..."

Bu dua, bütün Risalet mirasına varis müslüman ümmetten yükselmekte, bu Kur'an da yüce Rabblerinin öğrettiği gibi önceki Risaletlerin muhatabı olan ümmetlerin hayat tarzını ve içlerinde bulunan bazı kimseler yüzünden yüce Allah'ın onlara yüklediği ağır yükleri bilmelerinden kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi İsrailoğulları'na, amellerinden dolayı bazı şeyler haram kılınmıştı: **"Yahudilere bütün tırnaklı olanları haram kıldık. Sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Bunların sırtlarına veya bağırsaklarına yapışan ya da kemiğe karışanı müstesna."**[197] Bu surenin başında değinildiği gibi buzağıya tapınmalarının keffareti olarak kendilerini öldürmeleri emredilmiş ve "cumartesi" günü ticaret veya avlanmaları yasaklanmıştı. Böylece müminler, kendilerinden öncekilere Allah'ın yüklediği ağırlıkları yüklememesi için Rabblerine dua etmektedirler. Kuşkusuz yüce Allah, ümmi peygamberini, müminlerden ve bütün insanlardan **"ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri"**[198] kaldırmak için göndermiştir. Kuşkusuz bu, hoşgörülü, kolay ve yumuşak din, fıtrattan kaynaklanıp onun çizgisini takip

196- Taberani ve başkaları rivayet etmiştir.
197- En'am Suresi, 146
198- A'raf Suresi, 157

etmek için gelmiştir. Bu yüzden **"Sana kolayına geleni kolaylaştırırız."**[199] şeklinde bir seslenişte bulunulmuştur peygambere.

Yüce Allah'ın müslüman ümmetin omuzlarından kaldırdığı ve kendisinden önceki ümmetlerin boynuna yüklediği, böylece hilafet ahdini bozup hadlerini aşmalarına neden olan en ağır yük, beşeriyete kulluktur. Kulun kula kanun koyması ve kulun şahsına, sınıfına veya ırkına boyun eğmesi şeklinde somutlaşan kulun kula kulluğudur. Yüce Allah'ın mümin kullarını yalnızca kendisine kulluk etmeye, yalnızca kendisine itaat etmeye ve hayatın düzeni konusunda sadece ve sadece kendisine başvurmaya yönelterek kurtardığı en büyük yük budur. Böylece müslümanlar, yalnız ve yalnız Allah'a kul olmakla, ruhlarını, akıllarını ve hayatlarını kula kulluktan kurtarmışlardır.

Kuşkusuz, hüküm, kanun, değer ve ölçüleri sırf O'ndan almak şeklinde somutlaşan tek başına Allah'a kulluk, beşeriyetin serbestlik ve özgürlük noktasıdır... Zorbaların, tağutların, mabed bekçilerinin, kâhinlerin, evham ve hurafelerin, örf ve adetlerin, heva ve şehvetin, kısaca insanlığın boynunu büken ve alınlarını bir ve güçlü olan Allah'tan başkasının önünde eğen ağırlıkların temsil ettiği tüm sahte otoritelerden kurtuluş ve özgürlük bildirisidir.

Müminlerin şu duası, **"...Bizden öncekilere yüklemiş olduğun gibi bize de ağır yük yükleme..."** Bu onların kula kulluk etme zilletinden kurtulup özgür olma nimetinin bilincinde olduklarını gösterdiği gibi o iğrenç duruma dönmekten korktuklarını göstermektedir.

"...Ey Rabbimiz, bize gücümüzün yetmeyeceği yükü taşıtma."

Bu, kayıtsız şartsız teslimiyetin ruhuna uygun bir duadır. Çünkü ne olursa olsun müminler Allah'ın yüklediği birşeyden kaçınmayı düşünmezler. Ancak sadece O'na yönelerek, zayıflıklarına acımasını ve güçlerinin yetmeyeceği sorumluluğu yüklememesini böylece, acizlik gösterip kusur işlememeleri için O'na yalvarırlar. Yoksa kayıtsız şartsız itaat ve kesin teslimiyettir niyetleri. Bu, büyük merhametten küçük bir beklentidir. Zayıf olan kulun, herşeyin maliki ve mutlak egemenlik sahibi Allah'ın hoşgörüsüne ümit bağlamasıdır. Yüce Allah'ın kullarıyla ilişkisine hakim; ikram, iyilik, sevgi ve kolaylık atmosferine uygun bir istektir.

Sonra etkisini Allah'ın fazlı, affı ve bağışlamasından başka birşeyin gideremediği zayıflığı kabullenme ve kusuru hissetme duygusu yeralmaktadır:

"...Bizi affet, günahlarımızı bağışla, bize merhamet eyle..."

İşte imtihanda başarıya ulaşmanın ve Allah'ın hoşnutluğuna nail olmanın gerçek güvencesi. Çünkü kul her ne kadar sorumluluklarını yerine getirmeye çalışsa da kusur işler. Ona af, merhamet ve bağışlama ile muamele etmek de Allah'ın merhametine yakışır.

Hz. Aişe, Resulullah'tan şöyle rivayet eder: "Resulullah 'sizden hiçbiriniz kendi ameliyle Cennet'e giremez' buyurdu. Orada bulunanlar: 'Sen de mi ya Re-

199- A'la Suresi, 7

sulullah?' dediler. Resulullah da: 'Şayet Allah beni rahmetine garketmese ben bile' buyurdu."[200]

Müminin duygusunda sorunun özü şudur; bütün gücüyle çalışmak, ancak her zaman eksikliğinin bilincinde olmak, bundan sonra da Allah hakkında kesin ümit sahibi olmak ve affını, bağışlamasını ve hoşgörüsünü beklemektir.

En sonunda müminler, Allah'ın dilediği hakkı gerçekleştirmek **"fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah için oluncaya kadar.."**[201] Allah'ın dinini ve hayat metodunu yeryüzüne yerleştirmek için Allah yolunda cihad görevini yerine getirirlerken de arkalarını Allah'ın desteğine dayarlar. Müminler arkalarını Allah'ın sarsılmaz desteğine dayayıp O'nun sancağını yükseltirler, cahiliye, çeşitli armalar ve isimlere intisap ederken, onlar sadece Allah'a intisap ederler.

Allah'ın dininden çıkmış kâfirlerle savaşırken, dostlarına va'dettiği zaferini, talep ederler. Çünkü onların yegane dostu Allah'tır.

"...Sen mevlamızsın bizim, kâfirlere karşı yardım et bize.."

Bu sonuç, sureyi özetlediği kadar, müminlerin akidelerini, düşüncelerini ve Rabbleriyle olan her zamanki hallerini de özetlemektedir.

200- Buhari
201- Bakara Suresi, 193

İÇİNDEKİLER

MUKADDİME 5
*
FATİHA SURESİ 17
İslam'ın Rabb Anlayışı 21
Beşeri Güçlere Karşı Müslüman'ın Tutumu 25
FATİHA SURESİNİN SONU 28
*
BAKARA SURESİ 29
Hicret Olayı 33
Münafıklar 37
Medine Yahudileri 39
Mü'minlerin Özellikleri 48
İnatçı Kafir Tipi 53
Münafıkların Özellikleri 54
Medine'de Münafık-Yahudi İşbirliği 58
Münafıkların Karakteri 60
Şirk ve Müşrik 62
Hz. Adem Kıssası 78
Tarih Boyunca İsrailoğulları 88
Yahudiler Seçilmiş Bir Millet mi? 138
Sihir 148
Kıblenin Değiştirilmesi 150
Kur'an'da Bazı Emirlerin Neshedilmesi 155
Cennet Hakkında Dayanaksız İddialar 157
İslam'ın Mescid Anlayışı 160
Allah'a Oğul İsnad Edenler 162
Hz. İbrahim Dönemine Bir Bakış 169
Hz. İbrahim ve Hz. İsmail Duası 175
Hz. Yakub'un Vasiyyeti 180
Atalarla Övünme Cehaleti 181
Sırat-ı Müstakim 183
BİRİNCİ CÜZ SONU 186
*
İKİNCİ CÜZ 187
Kıblenin Değiştirilmesinin Nedenleri 189
Peygamber Gönderildiği Toplumun Arasından Çıkar 210
Sabır ve Namaz 215
Şehid ve Şehadet 218
Her Savaşta Ölen Şehid midir? 220
Belalarla İmtihan 221
Hacc'da Bazı Semboller: Safa ve Merve 225
Helal ve Haram Yiyecekler 240
Allah'ın Ayetlerini Gizleyenler 243
Allah Yolunda İnfak 247
İslam'ın Kısas Anlayışı 253
Ölüm Öncesi Vasiyyet'in Hükmü 257
Oruç 260
Gasb 277
Hilaller 282
Genel Anlamda Birr (İyilik) 288
İslam'da Savaş 291
Hacc ve Umre 303
İki Tip İnsan 322
İslam Barıştır 328
Küfür Yıkımdır 335
Dinler Tarihi 343
İslam Toplumunda Sosyal Dayanışma 350
Haram Aylarda Savaş 358
İçki ve Kumar 364
İslam'ın Eğitim Metodu 365
Kölelik Kurumu ve İslam'ın Tutumu 366
Yetimin Korunması 370
Aile Hukuku 371
Kadın, Sorunları ve İslam 383
Yeminler ve Keffaret 387

Boşanmış Kadınlar; Hak ve Sorumlulukları 391
Anne-Baba ve Çocuk 405
Dul Kadınlar 408
Zifaf Öncesi Boşanma ve Mehir 411
Namaz Vazgeçilmez Bir Zorunluluktur 413
Kadın ve Nafaka 415
Talut ve Calut 417
Ölüm Korkusu 422
Savaştan Kaçanlar 426
İKİNCİ CÜZ SONU 437
*
ÜÇÜNCÜ CÜZ 438
Genel Bir Değerlendirme 438
Tabiat Kanunları Karşısında Peygamberlerin Durumu 422
Peygamberlere Karşı İnsanların Tavrı 451
Kur'an'da Allah 455
İnanç Hürriyeti 462
Hayat ve Ölüm 472
Ölümden Sonra Dirilme 476
Ölü İken Canlanan Kuşların Kıssası 480
İslam Toplumunda İnfakın Önemi 482
Allah Yolunda İnfak 485
Gösteriş ve Başa Kakma 489
İnfakta Ölçü 492
Faiz Düzeni 502
Borç ve Sadaka 521
Borçlar Yazılmalıdır 525
Mü'minlerin İmanı 531
Mü'minlerin Duası ve Surenin Sonu 540
*
BİRİNCİ CİLDİN SONU 542

في ظلال

القرآن